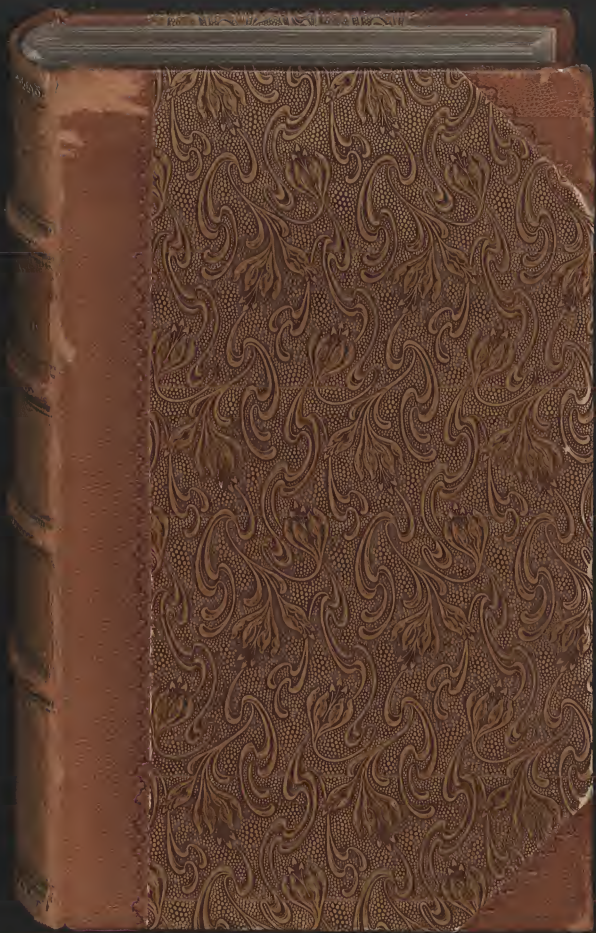
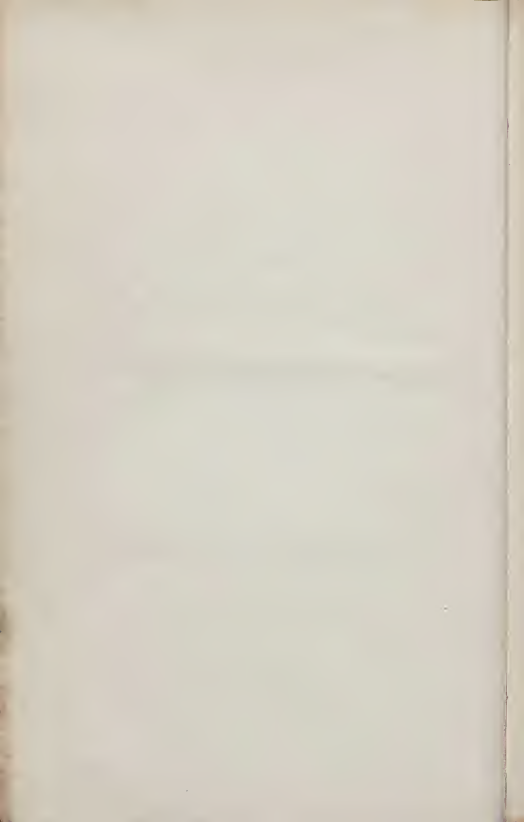

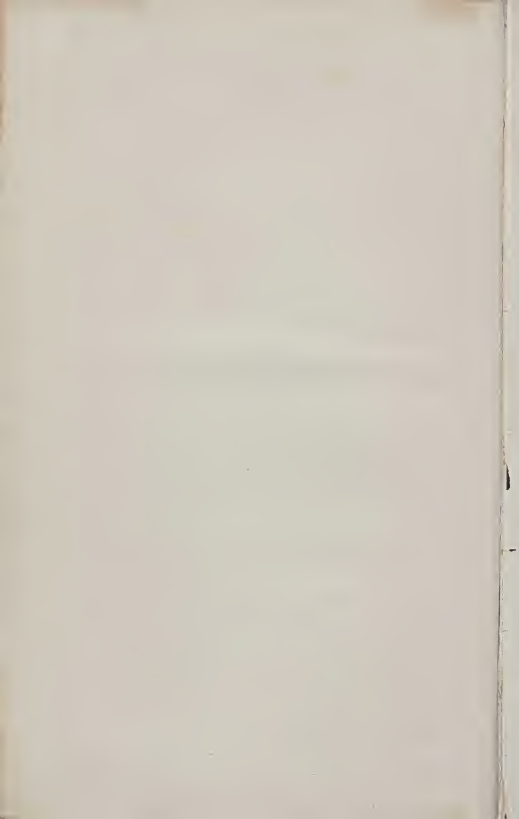

949. 1
+ 819. 09
Saf

SAFN

TIL

SÖGU ÍSLANDS OG ÍSLENZKRA BÓKMENTA

AD FORNU OG NÝJU,

GEFID ÚT

AF

HINU ÍSLENZKA BÓKMENTAFÈLAGI.

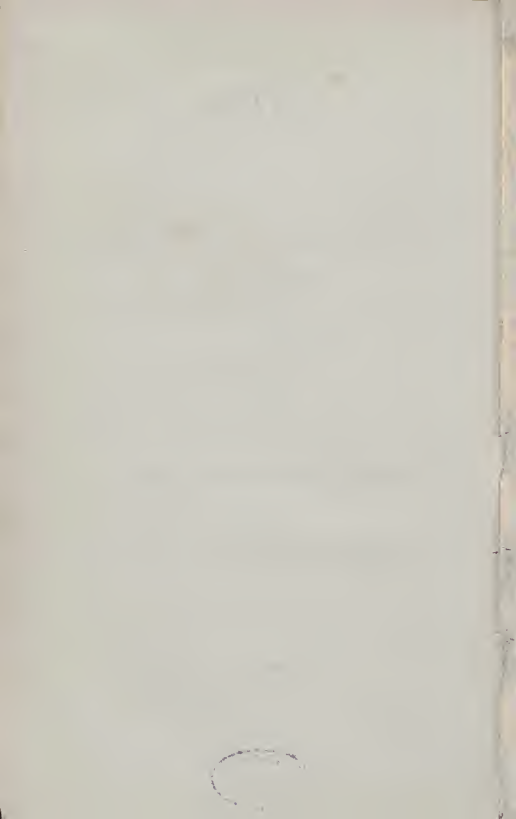
ANNAÐ BINDI.

KAUPMANNAHÖFN.

PRENTAD HJÁ S. L. MÖLLER
(Møller & Thomsen).

1886.

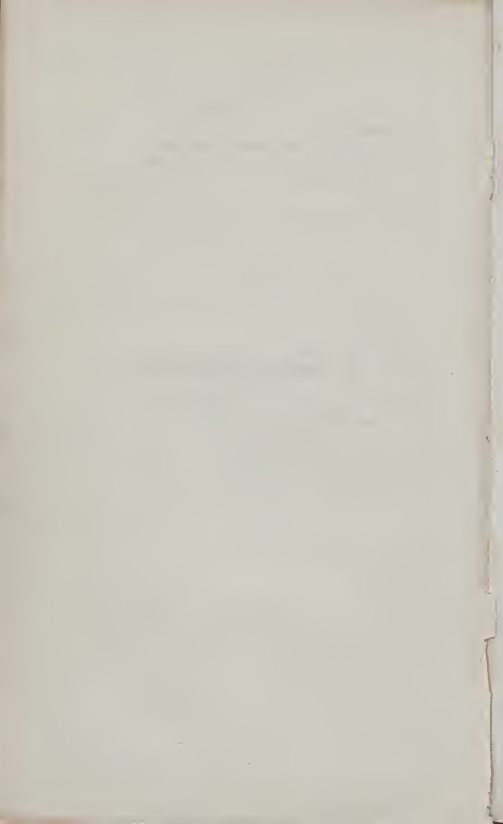

YFIRLIT EFNISINS.

1. **Lögsögumannatal og lögmanna á Íslandi, með skýringargreinum og fylgiskjölum, eftir Jón Sigurðsson** (pr. 1860—61)..... bls. 1—250.
 Lögsögumenn bls. 1—4.
 Lögmenn..... 4—12.
 Skýringargreinir um lögsögumenn..... 12—39.
 — — lögmenn..... 39—166.
 Fylgiskjöl (65 að tölu; fyrsta bréfið (bréf Hákonar konungs háleggs um nefndarmanna kosning til alþingis) er dagsett 24. Júní 1305, síðasta (varalögmannsbréf fyrir Benedikt Jónsson Gröndal) 19. Augúst 1791)..... 166—250.
2. **Athugasemdir við Egilssögu Skallagrímssonar, eftir Magnús Grímsson prest á Mosfelli** (VI kaflar og 6 athugasgreinir) (pr. 1861). 251—276.
3. **Skýringar yfir Ærnfni í Landnámu og Eyrbýggju, að svo miklu leyti, sem við kemr Þórnes þingi hinu forna, eftir Árna Thorlacius...** 277—298.
 Aðalritgjörðin (prentuð 1861)..... bls. 277—296.
 Viðauki (skrifaðr 1861, pr. 1876) 297—298.
4. **Skýringar yfir Ærnfni í Bárðarsögu og Víg-lundar, eftir Árna Thorlacius** (pr. 1876)... 299—303.
5. **Ærnfni nokkur að Helgafelli, eftir Einar prest Gíslason** 304—306.
6. **Ærnfni, einkum í sögu Bjarnar Hítðalakappa, eftir sira Helga Sigurðsson á Melum**..... 307—318.
 Ritgjörðin sjálf..... bls. 307—317
 Ærnfniin í stafrofsræð 317—318.
7. **Ærnfni í Snóksdals sókn, eftir Jón Jónsson, bónda í Hlíð í Hörðadal** bls. 319—327.
 Ærnfni úr fornsögum..... bls. 319—324.
 — eftir alþýðusögum 324.
 — — fornbréfum 325—327.

8. **Varnarrit Guðbrands biskups á Hólum, með formála og athugasemdum eptir sira Arn-ljót Ólafsson** 328—428.
 Formáli..... bls. 328—332.
 I. Varnarrit Guðbrands biskups Þorlákssonar 332—374.
 II. Um þriðja og fjórða lið 374—385.
 Eptirmáli 385—428.
9. **Örnefni frá Jökulsá í Axarfirði austan að Skeiðará, eptir sira Sigurð prófast Gunnarsson á Hallormstað. Ritað í Marts 1872** 429—497.
 Sögurð:
 1. Landnámabók bls. 429—453.
 2. Hrafnkels saga Freysgoða 453—458.
 3. Drauplaugarsona saga 458—468.
 4. Vopnfirðinga saga 468—471.
 5. Þáttur af Þorsteini hvíta 471—473.
 6. Þáttur af Þorsteini stángarhógg 474.
 7. Brandkrossa þáttur 474.
 8. Njála 474—476.
 9. Þáttur af Gunnari Þiðrandabana 476—478.
 10. Þáttur af Þorsteini uxafót 478—479.
 11. Saga Þorsteins Síðuhallssonar 479—481.
 12. Vemundar saga og Víga-Skútu 481—482.
 13. Fljótsdæla hin meiri 482—492.
 Eptirmáli 493—495.
 Brot úr Jökuldals sögu (Jökuldælu, Jöklu) 495—497.
10. **Um forn örnefni, goðorðaskipan og fornmenjar í Rángárþingi, eptir Pál Sigurðsson í Ár-vörn. hreppstjóra og alþingismann** 498—557.
 1. Landnám bls. 498—520.
 2. Goður, goðorðaskipun, goða lönd, m. fl. 520—529.
 3. Örnefni forn, dysjar, o. fl. 530—549.
 4. Vorþingisstaður Rángæinga (Þingskálar) . 549—552.
 5. Athugasemd um Eyjafjallajökul að fornu 552—557.
11. **Örnefni nokkur úr Breiðarfjarðar-döllum, úr Lax-dælu, Landnámu, Sturlúngu, Grettis sögu, Fóstbraðra sögu og Kórmaks sögu, eptir sira Þorleif prófast Jónsson í Hvammi** ... 558—577.
 Örnefni í Breiðarfjarðar dölum bls. 558—575.
 Viðbætur 575—577.
12. **Skýringar yfir nokkur örnefni í Gull-Þóris-sögu**

- að því leyti sem við kemr Þorskafjarðar
þingi binu forna, eptir **Sighvat Grímsson**
Borgfirðing..... 578—592.
13. **Hirðstjóra annáll Jóns prófasts Halldórssonar.**
Með formála og athugasemdum eptir **Guð-**
mund Þorláksson (pr. 1886)..... 593—784.
Formáli 593—610.
I. Hírdstjóra annáll (Ketill Þorláksson —
Einar Þorleifsson) (eptir Vigfús prófast
Jónsson(?))..... 611—650.
II. Hírdstjóra annáll og höfuðsmanna (Torfi
Arason—Kristófer Heedemann)..... 651—757.
Um stíptsbefalingsmenn..... 757—761.
Um amtmenn..... 761—777.
Um landfógeta 777—779.
Um umboðsmenn forpaktaranna..... 779—781.
Um landfógeta aptr 781—784.
14. **Registr yfir mannanöfn, eptir Sigurð Hansen**
og **Sigurð Þórðarson** 785—820.
15. **Registr yfir staðanöfn, eptir Sigurð Hansen og**
Sigurð Þórðarson..... 821—865.
-

LÖGSÖGUMANNA TAL OG LÖGMANNA

Á ÍSLANDI,

MEÐ SKÝRFRÁGARGREINUM OG FYLGISKJÓLUM,

eptir

Jón Sigurðsson.

Lögsögu ár:

1. LÖGSÖGUMENN.

	fyrsta	sein- asta	alls
1. Úlfjótr.	927	929	3
2. Hrafn Ketilsson hængs (Hængsson)	930	949	20
3. Þórarinn Ragabróðir, Óleifsson	950	969	20
4. Þorkell máni, Þorsteinsson ¹	970	984	15
5. Þorgeir Ljósvefninga goði, Þorkelsson	985	1001	17
6. Grímr Svertíngsson	1002	1003	2
7. Skapti Þóroddsson ²	1004	1030	27
8. Steinn Þorgestsson	1031	1033	3
9. Þorkell Tjörfason	1034	1053	20
10. Gellir Bölverksson	1054	1062	9
11. Gunnar hinn spaki, Þorgrímsson	1063	1065	3
12. Kolbeinn Flosason ³	1066	1071	6

1) Arngrímr prestur hinn lærði Jónsson telur (Crymogæa 1, 8), að Þormóðr Þorkelsson mána hafi verið lögsögumaðr eptir föður sinn frá 983 til 995. Einn af hinum yngri annálum (H) telur Þormóð Þorkelsson lögsögumann 983 (og 981), og er þetta tekið gilt í Annála-útgáfu Árna Magnússonar nefndarinnar. Þessi annáll er ritaðr síðar en Crymogæa, og hefir ef til vill tekið eptir henni; en á hverju Arngrímr prestur hafi villzt er ekki auðvelt að sjá, nema það hafi verið, að hann hafi talið Þormóð son Þorkels mána sem lögsögumann, af því hann var allsherjar goði (þ. e. goði í því héraði sem alþingisstaðrinn var). Landn. 1, 9.

2) Ein annálabók telur ár 1013: „andlát Styrkårs lögsögumanns“, og er þetta, ásamt nokkrum öðrum greinum, komið í annála útgáfu A. M. nefndarinnar við ár 1013. Þær greinir allar eru rángt settar við þetta ár, og eiga við árstalið 1181.

3) Arngrímr setr Sighvat lögsögumann næstan eptir Kolbein, frá 1067—1070; þar eptir Gelli í annað sinn og Gunnar í annað sinn, og því Safn. II.

	Lögsögu ár:		
	fyrsta	seinasta	alls
13. [Gellir Bölverksson, annað sinn]	1072	1074	3
14. [Gunnar hinn spaki, Þorgrímsson, annað sinn]	1075	1075	1
15. Sighvatr Surtsson ¹	1076	1083	8
16. Markús Skeggjason ²	1084	1107	24
17. Úlfhæðinn Gunnarsson	1108	1116	9
18. Bergþór Hrafnsson	1117	1122	6
19. Guðmundr Þorgeirsson	1123	1134	12
20. Hrafn Úlfhæðinsson	1135	1138	4

næst Markús. Þessi breyting á röðinni er ekki byggð á neinum þeim skýrslum sem vér þekkjum.

- 1) „1080. Gellir lögmadr í þriðja sinn“. Svo telr annáll einn af hinum lakari (H), og er það tekið í textann í útgáfu A.M. nefndarinnar. Hið sama stendr og orðrétt í Melabók (Ísls. 1, 338). Eptir því hefði Gellir átt að hafa lögsögu 1080—1083, því 1081 er þar talið að Markús taki við. En þetta er ekki einúngis móti lölu Ara, heldr og móti töluunni í Melabók sjálfri, þar sem hún telr næst á undan, að Sighvatr hafi haft lögsögu í átta ár, frá 1076.
- 2) Melabók telr, að Markús hafi andazt 1093, og þá hafi tekið við lögsögu Bergþór Hrafnsson (Nr. 18) í sex ár; til þess hins sama árs er þar heimferð lagasetning sú, sem fram fór hjá Hafliða Márssyni o. s. frv. Eptir þessi sex ár telr Melabók engan lögmenn fyrir en Úlfhæðinn 1108. — Arngrím telr Bergþór Hrafnsson 1093—1096 (= 4 ár), Markús aptr 1097. Hann telr Bergþóri lagaritun hjá Hafliða (sem hann kallar Már), og segir, að sú lagabreyting hafi verið lögtekin á alþingi 1091. Síðan telr hann Gunnar Þorgeirsson 1099 (til 1107) og þar næst Úlfhæðinn 1108. Þessu tali Arngríms er samhljóða einn af annálunum (H) og að nokkru leyti Melabók:

„1093. Bergþór lögmadr Hrafnsson“. Ann. H.

„1093. Bergþór Hrafnsson lögmadr. vi ár. En fyrsta sumar er hann sagði lög upp var þat nýmæli gjört, at um vetrinn eptir skyldi rita lög at Hafliða Márssonar . . . Þá var ritaðr Vigslóði ok mart annat, ok lesit upp næsta sumar, ok líkaði öllum vel“. Melab., sbr. Íslb. c. 10.

„1097. Markús aptr lögmadr“. Ann. H.

„1099. Gunnar Þorgeirsson lögmadr“. Ann. H.

Þetta allt er bersýnilega byggð á misskilningi á því sem Ari segir frá um lagaritun á fyrsta ári Bergþórs (1117—18), og nafnið Gunnar Þorgeirsson er án efa misritað úr „Guðmundr Þorgeirsson“ (Nr. 19).

		Lögsögu ár:		
		fyrsta	sein- asta	alls
21.	Finnr Hallsson	1139	1145	7
22.	Gunnar Úlfhæðinsson	1146	1155	10
23.	Snorri Húnbogason	1156	1170	15
24.	Styrkár Oddason	1171	1180	10
25.	Gizur Hallsson	1181	1200	20
26.	Hallr Gizurarson	1201	1209	9
27.	Styrmir hinn fróði, Kárason	1210	1214	5
28.	Snorri Sturluson	1215	1218	4
29.	Teitr Þorvaldsson	1219	1221	3
30.	[Snorri Sturluson, annað sinn	1222	1231	10
31.	[Styrmir hinn fróði Kárason, annað sinn	1232	1235	4
32.	[Teitr Þorvaldsson, annað sinn ¹	1236	1247	12
33.	Ólafr Þórðarson hvítaskáld	1248	1250	3
34.	Sturla Þórðarson	1251	1251	1
35.	[Ólafr Þórðarson hvítaskáld, annað sinn	1252	1252	1
36.	Teitr Einarsson	1253	1258	6
37.	Ketill Þorláksson	1259	1262	4
38.	Þorleifr hreimr, Ketilsson ²	1263	1266	4

1) Sturlunga (7, 47: m, 96) segir, að Sturla Þórðarson hafi verið kjörinn til lögmanns 1217, en þessa geta ekki Annálar, og rétt á eptir stendr í Sturlöngu: „á þeim misserum andaðist Árni Öreyða“ o. s. frv., en Árni andaðist 1250 eptir því sem annálar segja. Hér mun því vera eitthvað skakkt í Sturlöngu, og fylgi eg henni því ekki. Það er og eitt, sem er á móti að telja Sturlu hér, að 1218 segir Sturlunga saga frá, að Þórðr kakali hafi sett Ólaf hvítaskáld til lögsögumanns, því hann hafi þá ráðið öllu á þinginu (Sturl. 7, 47: m, 95); er það og sennulegt, að hann hefði þá tekið lögsögu af Teiti prestli, bróður óvinar hans Gizurar Þorvaldssonar, þar sem hitt er ólíklegt, að hann hefði tekið lögsöguna af Sturlu frænda sínum, því þeir voru þá vinir.

2) Sumir segja, að Sturla Þórðarson hafi verið settur lögmaðr yfir öllu Íslandi 1265, og hafi verið það síðan þar til staðamál byrjuðu (1277); en það mun síðar sýnt verða hér á eptir, að þetta er komið af mis-skilningi á Sturlöngu. Hér skjóta margir inn Sigurði lögsögumanni Guðmundarsyni (eða Þorvaldssyni):

„1266. Sigurðr lögmaðr“. Flateyjarannáll, og fleiri af hinum yngri annálum; sumir telja hann á árinu 1267.

„1271. var Sigurðr Þorvaldsson lögmaðr í ár“. Melab., og verður

	Lögsögu ár:		
	fyrsta	sein- asta	alls
39. Jón Einarsson	1267	1267	1
40. [Þorleifr hreimr Ketilsson, annað sinn . . .	1268	1268	1
41. [Jón Einarsson, annað sinn	1269	1270	2
42. [Þorleifr hreimr Ketilsson, þriðja sinn . . .	1271	1271	1

	Sunnan og austan Lögmanss ár:			Norðan og vestan. Lögmanss ár:		
	fyrsta	sein- asta	alls	fyrsta	sein- asta	alls
43. [Sturla Þórðarson	1272	1276	5	1272	1282	11
44. [Jón Einarsson ²	1277	1294	18	n	n	n

II. LÖGMENN¹.

hér fimm ára munur í löluinni við aðra annáls, en lögsagnar ára talan hín sama. Af því konungs annáli telr ekki þenna Sigurð lögsögumann, og hans er ekki heldr getið í Resens annál né í Sturlúngu, þá virðist líklegt að honum sé skotið inn ránglega, og að orsökkin sé nafnavilla frá Sigurði Guðmundarsyni í Hlíð, sem varð lögmadr 1292.

- 1) Nafnið „lögmadr“ er eptir norskum lögum tekið í Járnsíðu í Þingskapa þætti, sem var lögleiddr á alþingi 1271. Í bréfi Þorvarðar Þórarínssonar til konungs 1276 (Árna b. s. e. 19) er kallaðr „lögsögumadr“, og mun það vera ónákvæmt orðatiltæki Þorvarðar, af fornum vana. — Hér er skipt nú þegar í lögdæmi, einsog síðar varð (S. og aust. — Norð. og vest.) til þess að gjöra röðina greinilegri, og svo lítr reyndar út, sem þessi skipting hafi komið snemma á einsog sjálfkrafa, þó engin lög sé kunnug fyrir henni. Járnsíða gjörir ekki ráð fyrir nema einum lögmanni, ekki heldr Jónsbók, eptir því sem hún er orðuð í beztu handritum. 1280 skrifar Árni biskup á þá leið, sem það sé undir konungs vilja komið, hvort lögmadr sé einn eða fleiri. Í réttarbót Eiréks konungs 1291 og síðan er gjört ráð fyrir lögmönnum fleirum en einum. Eptir 1300 er fyrst farið að geta um hin fast ákveðnu lögdæmi (norðan — sunnan, eða sunnan og austan — norðan og vestan).
- 2) Í Árb. Espól. 1, 6 segir: að þeir Þorvarðr Þórarínsson og Loðinn af Bakka hafi orðið lögmenn 1278 og komið út um sumarid eptir (1279). Þetta mun Espólin hafa tekið eptir þeirri æfisögu Sturlu Þórðarsonar, sem er prentuð framan við flunta bindi af Heimskringlu Snorra bls. xxiv, og er það þá, að því er Þorvarði viðvíkr, byggt á fullkomnum misskilningi á því sem í Annálum stendr: að Þorvarðr hafi komið út til Íslands þetta ár, Rafn, Eindriði böggull og Loðinn af Bakka; getr sú verið orsökkin, að í einhverjum annál hafi verið orðað svo: „útkoma Þorv. Þórarínss. og Loðins af Bakka með lögsögu“. Að því leyti Loðinn

	Sunnan og austan Lögmanss ár:			Norðan og vestan Lögmanss ár:		
	fyrsta	sein- asta	alls	fyrsta	sein- asta	alls
45. Erlendr hinn sterki, Ólafsson	"	"	"	1283	1289	7
46. Þorlákr Narfason	"	"	"	1290	1291	2
47. Sigurðr Guðmundarson . . .	"	"	"	1292	1292	1
48. [Þorlákr Narfason, annað sinn	"	"	"	1293	1295	3
49. Haukr Erlendsson ¹	1294	1299	6	"	"	"
50. Þórðr Narfason	"	"	"	1296	1297	2
51. [Þorlákr Narfason, þriðja sinn	"	"	"	1298	1299	2
52. [Þórðr Narfason, annað sinn	"	"	"	1300	1300	1
53. Þorsteinn [Hafsbjarnarson?]	1300	1300	1	"	"	"
54. Loðinn af Bakka (norrænn) ²	1301	1301	1	"	"	"

snertir, þá er meiri átylla fyrir hans lögmansdæmi þetta ár, því svo stendr í Resens annál: „(1279). Rafn com vi oe loðin af baka með logsogv“. Þetta stendr í Laurentius sögu (c. 5: Bisk. s. 1, 791) rétt með sömu orðum, eins og það væri einmitt tekið eptir Resens annál, enda stendr það ekki í annálum síra Einars Hafliðasonar, sjálfs höfundar sögunnar, ekki í Hauks annál, sem þó telr útkomu allra þeirra fjöggra („vkvama Rafns ok Þorvardar, Eindriða bögguls ok Loðins af Bakka“) og ekki í Konúngsannál, sem er allra nákvæmstr um lögmenn. Það er því efalaust, að leikið hefir á tveim tungum um lögmennsku Loðins, en það er ekki ólíklegt, að svo standi á henni, að Jón lögmadr Einarsson hafi farið utan 1278, verið í Noregi og ekki getað farið út 1279, og hafi látið Loðinn af Bakka fara í sínu umboði, með konúngs samþykki ef til vill. Loðinn af Bakka er allr annar maðr en Loðinn leppr, og miklu yngri.

1) Sumir telja, að Herra Sturla Jónsson hafi orðið lögmadr sunnan og austan 1298, kemr það af því sem í annálum stendr 1298: „útkoma Herra Sturlu Jónssonar og Þorláks Narfasonar með lögsögn“, og hafa menn skilið það um þá báða; en Skátholts annál hinn forni telr einungis Þorlák lögmenn, og mun það réttara Herra Sturla Jónsson hafði sýslur og konúngs erindi, en var aldrei lögmadr. Hann var annars sonr Jóns Pétssonar og Hallkötlu, dóttur herra Hrafn Oddssonar (Landn. 1, 21). Var hann með herra Hrafn sína sínum í Túnsbergi, og nærstaddr andlát hans 22. Novbr. 1290 (Árna b. s. c. 78). Síðan hefir hann farið út til Íslands og verið þar um hríð, en farið utan aptr 1296. Tveim árum síðar kom hann út aptr, og var þá herraðr. En hann andaðist v. eal. Mái (27. Apríl) 1305.

2) Espólin telr (Árb. 1, 17), að Snorri Markússon hafi haldið lögsögn 1301, og verið orðinn þá lögmadr fyrri; en þetta er án efa tekið eptir getgátum.

	Sunnan og austan			Norðan og vestan		
	Lögmáns ár:			Lögmáns ár:		
	fyrsta	sein- asta	alls	fyrsta	sein- asta	alls
55. Bárðr Högnason (norrænn) .	"	"	"	1301	1301	1
56. Snorri Markússon	1302	1306	5	"	"	"
57. Guðmundr Sigurðarson ¹ . .	"	"	"	1302	1318	17
58. Guttormr Bjarnason ²	1307	1318	12	"	"	"
59. Grímr Þorsteinsson	1319	1320	2	"	"	"
60. Erlendr Hauksson	"	"	"	1319	1319	1
61. Snorri Narfason	"	"	"	1320	1329	10
62. [Guðmundr Sigurðarson, annað sinn	1321	1340	20	"	"	"
63. [Grímr Þorsteinsson, annað sinn	"	"	"	1330	1334	5
64. Pétur Halldórsson	"	"	"	1335	1345	11
65. Þórðr Egilsson	1341	1345	5	"	"	"
66. Jón Þorsteinsson ³	1346	1351	6	"	"	"

- 1) 1303 telur annáll síra Einars Hæðidasonar, að Bárðr Högnason hafi komið út með lögsögn (norðan og vestan). Konungs annáll segir einúngis, að Bárðr „lögmadr“ hafi komið út, og er það án efa titill einúngis, að hann er svo nefndr, eins og oft kemr fyrir um þá, sem hafa verið lögmenn einhverntíma.

1301, eða 1306 eftir því sem aðrir annálar segja, voru þeir lögmenn á þingi: Haukr Erlendsson, Snorri Markússon og Guðmundr Sigurðarson, og sagði sin lög hver um skattgjöld. Þess verður getið síðar (Nr. 49), að Haukr hafi einúngis verið á þingi, en ekki lögmadr.

- 2) 1308 er í einni bréfabók sett ágríp af alþingis-samþykkt og dómi, að „hver útlagi skuli sækja sína landsvist sjálf innan þrenna xii mánaða forfallalaust, en sé síðan rétt fangaðr utan kirkju ef hann sigldi ei.“ Þetta er sagt sé lögtekið miðvikudaginn einni nótt eftir Svíptúngs vöku (= Svithúns messu, þ. e. 2. Juli) að hjáverandi þessum lögmönnum: Snorra Narfasyni (Markússyni?) og Guttormi Bjarnarsyni (= Bjarnasyni). Þessi alþingissamþykkt ætti því að vera gjörð 3. Juli 1308, og tímatalið sjálf kemr heim, að Svithunsmessa er þá á þriðjudag, en nöfn lögmanna koma ekki saman við það sem staðizt getr eftir annálum; er því líklegt að eitthvað sé aflagað í nöfnum lögmanna eða öðru.

- 3) „(1346) Talið er og Jón Sigurðarson lögmadr um þann tíma“. Esp. Árb. i, 79. — Það verður líklega að vera sprottið af ritvillu eða misminni einhvers höfundar, í staðinn fyrir Jón Þorsteinsson.

	Sunnan og austan			Norðan og vestan		
	Lögmanss ár:			Lögmanss ár:		
	fyrsta	sein- asta	alls	fyrsta	sein- asta	alls
67. [Grímr Þorsteinsson, þriðja sinn	"	"	"	1346	1350	5
68. [Pétur Halldórsson, annað sinn	"	"	"	1351	1360	10
69. [Þórður Egilsson, annað sinn	1352	1357	6	"	"	"
70. Sigurður Guðmundarson . .	1358	1358	1	"	"	"
71. Ormr Snorrason	1359	1368	10	"	"	"
72. Jón Guttormsson skráveifa ¹	"	"	"	1361	1362	2
73. Þorsteinn Eyjólfsson ² . . .	"	"	"	1362	1366	5

- 1) Eptir Jón Guttormsson skráveifu er getið um Nikulás Broddason úr Flatatúngu í Skagafirði, því Flateyjar annáll segir við ár 1363: „kom út Nikulás Broddason með lögsögn, og prófaðist eptir um sumarið á alþingi landráðamaðr". Um ætt hans vitum vér ekki að greina, en það mun vafalaust að hann hafi verið kominn af Brodda bónda Þorleifssyni, sem var einn af helztu bændum í Skagafirði um 1250, og bjó að Hofi á Höfðaströnd; hann átti Þorbjörgu, laundóttur Arnórs Tumasonar (Sturl. 2, 3: 1, 51). Nikulás í Flatatúngu hefir verið einn af hinum helztu mótstöðumönnum Orms Hólabiskups, og er tilgreindr með þeim fyrstu í utanstefnubréfi konungs 1350; hefir hann þá líklega verið einn af bændum þeim, sem fóru utan 1352, og komu út apríl 1353. Nokkrum árum síðar, 1359, segja Hóla annállar hinir fornu, að „Nikulás Broddason í Flatatúngu" hafi verið „í stórmælum". Það orð bendir til, að hann hafi verið í bannssök. Þá er hans ekki getið fyr en 1362, ef hann hefir verið sá Nikulás, sem vó mann nokkurn er Áli hét, en líklegt er það hafi verið þessi Nikulás, og hafi hann þá farið utan um haustið og komið út um vorið eptir með konungsbréfi fyrir lögsögn (1363), en þetta hefir ekki stadið lengr en til alþingis, því þá hafa komið fram mál hans, og hefir hann þá mist lögsögnina þegar, eða ekki komið að; hefir þá Þorsteinn Eyjólfsson haldið lögsögn sinni sem áður, en fengið hana staðfesta af konungi árið eptir, sem hún hefir ef til vill ekki áður verið. Þá hefir Nikulás farið utan um haustið, og var hann þá ræntur í Noregi um vetrinn eða vorið eptir (1364), ásamt með Ívari (Hólm?) og öðrum fleirum, af Gottskálki, þjóðverskum manni. 1376 segir Hóla annáll hinu forni að hugginn hafi verið „Nikulás Broddason", og 1384 segir Flateyjar annáll: „tekinn af Nikulás Broddason eptir dómi". Þessi áramunur er harla mikill og undarlegur, og er sem það væri tveir menn með sama nafni, en eflaust mun annar þeirra vera Nikulás í Flatatúngu.

- 2) Espólin segir 1364 (Árb. 1, 96): „Sumir segja Þorsteinn hefði sýslu fyrir austan og sunnan, og hin stærri mál, en lögsagnarmaðr sá er

	Sunnan og austan			Norðan og vestan		
	Lögmanss ár:			Lögmanss ár:		
	fyrsta	seinasta	alls	fyrsta	seinasta	alls
74. Einar Gilsson	"	"	"	1367	1368	2
75. Þorsteinn Eyjólfsson, annað sinn	1369	1373	5	1369	1370	2
76. Magnús Jónsson	"	"	"	1371	1371	1
77. Ormr Snorrason, annað sinn	1374	1375	2	"	"	"
78. Sigurður Guðmundarson, annað sinn	1376	1377	2	"	"	"
79. Þorsteinn Eyjólfsson, þriðja sinn	"	"	"	1372	1380	9
80. Björn [Þorbjarnarson] ¹	1378	1386	9	"	"	"
81. Hrafn Bótólfsson	"	"	"	1381	1390	10
82. Narfi Sveinsson	1387	1405	19	"	"	"
83. Þorsteinn Eyjólfsson, fjórða sinn ²	"	"	"	1391	1404	14
84. Hrafn Guðmundarson	"	"	"	1405	1432	28
85. Oddr leppr Þórðarson	1406	1420	15	"	"	"
86. Þorsteinn Ólafsson ³	1421	1435	15	"	"	"

Ólafur hét, og áður hafði lögsögn sunnan og vestan, léti frá sér, og hefði Þorsteinn hana þess á milli, en síðan væri lögtekið að sami maður væri lögmadr og héraðsdómari". Þessi Ólafur, sem hér er nefndur, mun hafa verið Ólafur Pétursson, félagi Þorsteins Eyjólfssonar, sá er hirstjórna hafði um þetta leyti, og sem líklega hefir verið sonr Péturs lögmans Halldórssonar (61. 68); hefir hann af misskilningi verið gjörður að lögmanni. — 1365 finnst í handritum, að Andrés Gíslason hafi haft lögsögn; það er rángt, og komið af því, að Andrés hafði þá hirstjóra- vald yfir fjórðungi lands. Hann bjó í Stóru Mörk í Rángar þingi.

- 1) Eptir Espólin (Árb. 1, 105. 107) hefði Klofa-Björn átt að vera lögmadr sunnan og austan 1378-1380, Þorsteinn Eyjólfsson 1381-1384, og Narfi taka við 1385.
- 2) Espólin segir (Árb. 1, 123) að mælt sé, að Hrafn Brandsson hafi orðið lögmadr eptir Þorstein; það er ritvilla ein, í stað þess sem var Hrafn Guðmundarson, og er villa þessi án efa komin af því, að afskrípt af einu fornbræði er til, sem nefnir Hrafn Brandsson lögmann, og hefir ártal 1102, en er án efa frá hærumbil 1480.
- 3) "1421. Grímr Jónsson lögmadr" stendur í annátum Björns á Skarðsá, og eignað síra Ólafi Einarssyni. Fyrir því vitum vér engin rök önnur, og er það líklega villa frá Grími Jónssyni á Ökrum, sem var lögmadr 1521, þ. e. hundrað árum síðar.

	Sunnan og austan			Norðan og vestan		
	Lögmanss ár:			Lögmanss ár:		
	fyrsta	seinasta	alls	fyrsta	seinasta	alls
87. Teitr Gunnlaugsson	"	"	"	1433	1437	5
88. Ásgeir Pétursson ¹	1436	1440	5	"	"	"
89. Helgi Guðinason	"	"	"	1438	1443	6
90. [Teitr Gunnlaugsson, annað sinn	1441	1450	10	1444	1453	10
91. Brandr Jónsson	"	"	"	1454	1478	25
92. Oddr Ásmundarson ²	1451	1479	29	"	"	"
93. Hrafn Brandsson	"	"	"	1479	1483	5
94. Eyjólfur Einarsson ³	1480	1491	15	"	"	"
95. Finnþogi Jónsson	"	"	"	1484	1508	25
96. Helgi Oddsson ⁴	1495	1498	4	"	"	"
97. Þorvarðr Erlendsson	1499	1512	14	"	"	"
98. Jón Sigmundarson ⁵	"	"	"	1509	1518	10

1) í ýmsum lögmannaátölum er nefndur Helgi Eyjólfsson, sem hafi verið lögmadr sunnan og austan 1436-1452, en eftir því sem næst verður komið er hann sami maðr og Helgi lögmadr á Ökrum, sem átti Akra-Kristínu og ýmist er kallaðr Ólafsson, ýmist Eyjólfsson, en sá Helgi lögmadr á Ökrum er eiumitt Helgi Guðinason. Af þessum ástæðum er Helgi Eyjólfsson ekki talinn hér í lögmannaöldinni.

2) í afskrift af Hraungerðisdómi Erlends Brandssonar, sem er dæmdr af tólf mönnum sumarið 1459, er Björn Þorleifsson (ríki) kallaðr „lögmadr sunnan og austan á Íslandi og sýslumadr í Árnessýslu“; þar er það annaðhvort ritvilla eða misgáningr að hann er kallaðr lögmadr, í stað þess hann var þá hirstjóri sunnan og austan.

3) í ættatölubókum sumum, einkanlega af hinum eldri, er Einar Eyjólfsson í Dal, sonr Eyjólfss lögmanss, sem átti Hólmfríði Erlendsdóttur, kallaðr „lögmadr“, en það er víst að hann var það aldrei.

4) síra Jón Egilsson segir frá í Biskupa-annálum c. 24 (Safn til s. Ísl. 1, 53), að Torfi Jónsson í Klofa hafi einusinni orðið hastarlega óðr, þegar hann gekk til lögrétu og ætlaði að setja þing. Ef þetta væri rétt, þá hefði Torfi í Klofa átt að vera lögmadr, því ella gat hann ekki sett alþing; en vér höfum engar skýrslur aðrar um lögmennsku Torfa, og hyggjum vér því, að frásaga síra Jóns um hana sé flugufregn ein.

5) dómr um hnífaskurð er í sumum handritum sagðr útgefinn 1510 af Þorvarði lögmanni Erlendssyni og Finnþoga Jónssyni (Árb. III, 29), en þetta ártöl er villt.

		Sunnan og austan			Norðan og vestan		
		Lögmanss ár:			Lögmanss ár:		
		fyrsta	seinasta	alls	fyrsta	seinasta	alls
99.	Vigfús Erlendsson	1513	1520	8	"	"	"
100.	Grímr Jónsson	"	"	"	1519	1521	3
101.	Erlendr Þorvarðsson . . .	1521	1552	32	"	"	"
102.	Teitr Þorleifsson	"	"	"	1522	1525	4
103.	Hrafn Brandsson	"	"	"	1526	1528	3
104.	Ari Jónsson	"	"	"	1529	1540	12
105.	Þorleifr Pálsson	"	"	"	1541	1546	6
106.	Ormr Sturluson	"	"	"	1547	1553	7
107.	Eggert Hannesson	1553	1555	3	"	"	"
108.	Oddr Gottskálksson	"	"	"	1554	1555	2
109.	[Eggert Hannesson, annað sinn	"	"	"	1556	1567	12
110.	Páll Vigfússon	1556	1569	14	"	"	"
111.	[Ormr Sturluson, annað sinn	"	"	"	1568	1572	5
112.	Þórðr Guðmundarson . . .	1570	1605	36	"	"	"
113.	Jón Jónsson	"	"	"	1573	1605	33
114.	Gísli Þórðarson	1606	1613	8	"	"	"
115.	Jón Sigurðsson	"	"	"	1606	1618	13
116.	Gísli Hákonarson	1614	1630	17	"	"	"
117.	Halldór Ólafsson	"	"	"	1619	1638	20
118.	Árni Oddsson	1631	1662	32	"	"	"
119.	Magnús Björnsson	"	"	"	1639	1661	23
120.	Þorleifr Kortsson	"	"	"	1662	1678	17
121.	Sigurðr Jónsson	1663	1676	14	"	"	"
122.	Sigurðr Björnsson	1677	1705	29	"	"	"
	Páll Jónsson Vidólin, vara- lögmadr sunnan og austan 1697-1701.						
123.	Magnús Jónsson	"	"	"	1679	1693	15
	Einar Eyjólfsson, settr .	"	"	"	1694	1694	1
124.	Lauritz Kristjánsson Gottrup	"	"	"	1695	1714	20
	Oddr Sigurðarson, varalögm. n. og v. 1707-1713.						

	Sunnan og austan			Norðan og vestan		
	Lögmanss ár:			Lögmanss ár:		
	fyrsta	sein- asta	alls	fyrsta	sein- asta	alls
125. Páll Jónsson Vídalín . . . Jón Eyjólfsson, varalögm. s. og a. 1707-1716. Niels Kier, varalögm. s. og a. 1717-1727.	1706	1727	22	„	„	„
126. Oddr Sigurðarson Benedikt Þorsteinsson, vara- lögm. n. og v. 1717-1726.	„	„	„	1715	1726	12
127. Benedikt Þorsteinsson . . .	„	„	„	1727	1733	7
128. Niels Kier Jens Madsen Spendrup, settr	1728	1730	3	„	„	„
129. Magnús Gíslason Björn Markússon, varalögm. s. og a. 1750-1756.	1731	1734	4	„	„	„
130. Alexander Kristján Smith Magnús Gíslason settr.	1732	1756	25	„	„	„
131. Hans Becker Sveinn Sölvason, varalögm. n. og v. 1742-1745.	„	„	„	1734	1735	2
132. Sveinn Sölvason Ólafur Stephánsson, varalögm. n. og v. 1756-1761. Jón Ólafsson, varalögm. n. og v. 1767-1777. Stephán Þórarinnsson, vara- lögm. n. og v. 1779-1782.	„	„	„	1736	1736	1
133. Björn Markússon Jón Ólafsson, varalögm. s. og a. 1758-1767. Eggert Ólafsson, varalögm. s. og a. 1767-1768. Magnús Ólafsson, varalögm. s. og a. 1769-1790.	„	„	„	1737	1745	9
134. Stephán Þórarinnsson . . . Magnús Ólafsson Stephensen, varalögm. n. og v. 1788- 1789.	1757	1790	34	„	„	„
	„	„	„	1746	1782	37
	„	„	„	1783	1789	7

	Sunnan og austan			Norðan og vestan		
	Lögmanss ár:			Lögmanss ár:		
	fyrsta	seinasta	alls	fyrsta	seinasta	alls
135. Magnús Ólafsson Stephen- sen	„	„	„	1790	1800	11
Stephán Ólafsson Stephen- sen, varalögm. n. og v. 1790-1800.						
136. Magnús Ólafsson	1791	1799	9	„	„	„
Benedikt Jónsson Gröndahl, varalögm. s. og a. 1791- 1800.						
137. Benedikt Jónsson Gröndahl	1800	1800	1	„	„	„

I. SKÝRINGARGREINIR UM LÖGSÖGUMENN.

1. Úlfjótr (927—929).

„Úlfjótr var son þóru, dóttur Ketils hörðakára, Áslákssonar bifrakára, Ánarsonar, Arnarsonar hyrnu. . . . Þórðr skeggi, son Hrapps, Bjarnar sonar þunu (landnámsmaðr austr í Lóni), seldi lönd sín Úlfjóti lögmanni, er þar kom út í Lóni. En er Úlfjótr var sextugr (nær hálfsextugr, segir í Melabók. Ísl. s. I, 334) at aldri, fór hann til Noregs ok var þar þrjá vetr. Þar settu þeir Þorleifr hinn spaki, móðurbróðir hans, lög þau, er síðan voru kölluð Úlfjóts lög. En er hann kom út, var sett alþingi, ok höfðu menn síðan ein lög á landi hér". Hauksbók í Landn. IV, 7 (Ísl. s. I, 257 athgr. 15, sbr. Fornm. s. III, 105).

„Alþingi vas sett at ráði Úlfjóts ok allra landsmanna, þar es nú es". Íslendingab. Ara pr. c. 3.

„Úlfjótr hét maðr, er furst sagði lög upp á Íslandi; at hans ráði var alþingi sett, en hann hafði eigi laga uppsögu á Íslandi, sva at þat sè vitað (ritað?)". Uppsala-Edda í Lögsögumanna tali (Dipl. Island. 1230). Það sem hér sýnist hvað mót öðru mun vera svo að skilja, að höfundrinn vili segja, að Úlfjótr hafi fyrstr kveðið upp almenn lög á Íslandi, en ekki verið lögsögumaðr í sama skilningi sem hinir.

„927. Úlfjótr kom með lög til Íslands". Ísl. Annálar; sumir hinir lakari hafa ár 926 eða 928.

„927. hafði Úlfjótr lög af Noregi til Íslands, hann kendi

fyrstr lög á Íslandi, ok með hans ráði var alþingi sett, en ekki hafði hann þar lögsögu svo ritað sè". Melabók með Landnámu (Ísl. s. I, 337).

Úlfjótr er hér settur fyrstr lögsögumaðr, af því Ari prestur hinn fróði segir að Hrafn tæki lögsögu „næstr“ Úlfjóti.

Áðr en alþing var sett var Kjalarnes þing hið helzta. Grímr geitskór hét fóstbróðir Úlfjóts, hann fór um allt land til að velja alþingis-stað, og fékk fyrir einn pening af hverjum manni á landinu, en hann gaf það fè til hofa. Grímr valdi þingstað við Öxará, á þingvöllum, og var þar lagt til land í Bláskógum til alþingisneyzlu (Íslend. b. e. 2—3). Til er enn fornt ágrip af lagagreinum, sem sagt er sè úr Úlfjótslögum (Melabók í Ísl. s. I, 334—335; þáttur af Þorsteini uxafót í Fornm. s. III, 105—106).

2. Hrafn Hængsson (930—949).

„Sva hafa spakir menn sagt, at á sextigi vetra yrði Ísland albyggt . . . því nær tók Hramn lögsögu, Hængssonr landnáma-manns, næstr Úlfjóti, ok hafði tuttugu sumur — þat var sextigi vetrum eptir dráp Eadmundar konungs [sem varð 870, sbr. Ísl. bók c. 1], vetri eðr tveim áðr Haraldr hinn hárfagri yrði dauðr" [931 telja annálar † Haraldr hárf.]. Íslend. bók Ara pr. c. 3.

„Hrafn Hængsson, hinn fyrsti lögsögumaðr á Íslandi, sagði lög upp xx vetr." Upps. Edda.

„930. Rafn Hængsson tók lögsögn á Íslandi". Ísl. Annál.; sumir hafa 929 eða 928.

„930. Rafn, son Ketils hængs, hafði fyrstr hér lögsögu . . . um xx ár." Melab. (Ísl. s. I, 337).

(879). „Þá er Ketill (hængr) hafði fært flest faung sín til Hofa (á Rángárvöllum), varð Ígunn lèttari og fæddi þar Hrafn, er síðan varð lögsögumaðr". Hauksbók (líklega eptir Styrmí presti hinum fróða) í Landnámab. (Ísl. s. I, 282 athgr. 7). — Sturlubók og Melabók taka svo til orða: „Hrafn er fyrst sagði lög upp á Íslandi" (Ísl. s. sst.). Hrafn mun vera fæddr ár 879, og er ef til vill hinn fyrsti maðr, sem er fæddr á Íslandi (Safn til sögu Ísl. I, 281).

„Hrafn var hinn v. son Hængs, hann var fyrstr lögsögumaðr á Íslandi; hann bjó at Hofi eptir föður sinn." Egils s. c. 23, bls. 102. — Svo sem hér má heyra telja sumir Hrafn fyrstan lögsögumann á Íslandi, og þeir eru fleiri sem svo gjöra;

en Ari prestur hinn fróði („Hrafn . . . næstur Úlfljóti“ o. s. frv.) og Styrmiur prestur hinn fróði, og Haukr lögmadr Erlendsson eptir honum, telja Hrafn annaðhvort næstan Úlfljóti, eða telja hann einungis lögsögumann, en tilgreina ekki að hann hafi verið hinn fyrsti.

3. Þórarinn Ragabróðir Óleifsson (950—969).

„Þórarinn Ragabróðir, son Óleifs hjalta, tók lögsögu næstur Hramni, ok hafði önnur xx“ (sumur). Íslb. c. 3.

„Þórarinn Ragabróðir, son Óleifs halta, xx sumur“. Upps. edda.

„950. Varð Þórarinn Ragabróðir lögmadr á Íslandi.“ Ísl. Annál.

950. „Annar [lögsögumadr] var Þórarinn Ragabróðir . . . um xx ár“. Melab.

Ættartala Þórarins lögsögumanns er talin í Landnb. I, 20; sbr. II, 19.

„Þórarinn Ragabróðir, er lögsögu tók á Íslandi næst eptir Hrafn Hængsson“. Egils s. c. 29.

„Þórarinn átti þat kenningar nafn, at hann var kallaðr Ragabróðir; hann hafði lögsögu eptir Rafn Heingsson; hann var stórvitr madr; hann bjó at Varmalæk“. Njáls s. c. 13.

Á dögum Þórarins lögsögumanns voru sett fjórðungarþing (Íslb. c. 5) og breytt lögum um vígsóknir (965).

4. Þorkell máni Þorsteinsson (970—984).

„Þorkell máni Þorsteinsson Íngólfssonar tók lögsögu eptir Þórarinn Ragabróður, ok hafði xv sumur.“ Íslb. c. 5.

„Þorkell máni Þorsteinsson xij sumur“. Upps. edda, og er talan xij án efa misrituð fyrir xv.

„970. varð lögmadr Þorkell máni“. Ísl. Ann.

„970. Þorkell máni um xv ár“. Melab.

Þorkell máni er nefndr víða í sögum (Landn., Kristnis., Vatnsd., Harðar s., Grettis s.). Að hans ráði var lögtekin sumarauki (Íslb. c. 4). Á hans dögum var lögleidt, að hver madr skyldi eiga reka fyrir sinni jörðu (Grettis s. c. 14).

5. Þorgeir Ljósveitningagoði Þorkelsson (985—1001).

Þorgeir at Ljósavatni Þorkelsson, xvij sumur“. Íslb. c. 5.

„Þorgeir frá Ljósavatni Þorkelsson xliij sumor. á hans dögum kom kristni til Íslands". Upps. edda, og mun xliij hér vera misritað fyrir xliij.

„985. Þorgeir legifer". Ísl. Ann. — Flateyjar annáll og annar annáll til hafa misritað: „Þorleifr", og er það nafn komið órettilega í útgáfu A. M. nefndarinnar af Annálum íslenzkum.

„985. Þorgeir Þorkelsson frá Ljósavatni xviij ár. á hans dögum kom kristni til Íslands". Melab.

Arngrímr prestur hinn lærði á Melstað telur í Crymogæa (i, 8), að Þorgeir hafi ekki tekið við lögsögu fyrir en 996, en þessi villa er sprottin af þeirri, að hann hefir talið þormóð allsherjargoða sem lögsögumann 983—995.

Ætt Þorgeirs Ljósvefningagoða er talin í Landn. III, 18 (Ísls. i, 226. 227) og í Njálss. c. 106 og 120. Hann kemur og vísar við sögur (Kristni s., Njáls s., Ljósvefninga s., Reykdæla s. og fleiri).

Á lögsögu árum Þorgeirs goða voru sett lög um vígsaðila eftir víg Arnkels goða (Eyrb. c. 38; ár 994). Þá var breytt þingreiðartíma til alþingis, og skyldu menn þar eftir koma til þings er tíu vikur væri af sumri (ár 999, Íslb. c. 7), en áður komu menn viku fyrir. — Árið eftir var kristni lögtekin á Íslandi mánudaginn 24. Júní ár 1000. Þá kusu hinir kristnu menn, sem á alþingi voru, Hall af Stíðu Þorsteinsson sár til lögsögumanns, og sögðust úr lögum við hina heiðnu, en Hallur leystist undan og keypti af Þorgeiri með hálfu hundraði silfrs, sem þá var lögsögumanns kaup, að segja upp lög fyrir hvoru-veggja, kristna menn og heiðna (Íslb. c. 7; Kristnis. c. 11 í Bisk. s. i, 22—23). Þorgeir mun hafa andast ári síðar eða tveim.

6. Grímr Svertfingsson (1002—1003).

Grímr at Mosfelli Svertfingsson tók lögsögu eftir Þorgeir, ok hafði ij sumor, en þá fékk hann lof til þess, at Skapti Þóróddsson hefði, systurson hans, af því at hann var hásmæltr sjálfr". Íslb. c. 8.

„Grímr frá Mosfelli Svertfingsson, ij sumor". Upps. edda.

„1002. Grímr legifer". Konungsannáll; Flateyjar annáll hefir við ár 1000: „varð lögmaðr Grímr or Skógum", og er það villa, sem er komin þaðan í útgáfu A.M. nefndarinnar, því Grímr Svertfingsson bjó aldrei í Skógum. Einn af hinum lakari annálum

segir, að Grímr hafi orðið lögsögumaðr 1001. Arngrímr prestur Jónsson (*Crymogæa* I, 8) kallar hann Gunnar, og svo hefir annállinn H, sem er ill afskript eða ágríp af Hóla annálum fornu; er það til merkis um, að hann muni hafa hugsunarlaust skrifað eptir *Crymogæa*.

„1002. Var Grímr Svertíngsson frá Mosfelli lögsögumaðr um ij ár”. Melab.

Ætt Gríms lögsögumanns er talin í *Landnámab.* v, 8. 13 (Ísl. s. I, 298. 317). Hann bjó að Mosfelli fyrir neðan Heiði, eða í Mosfellssveit sem nú er kallað, Egilss. c. 79, bls. 596—597. Kona hans var Þórdís Þórólfsdóttir Skallagrímssonar, stjúpdóttir Egils, og var Egill Skallagrímsson hjá þeim í elli sinni.

1003 telur Flateyjarannáll að Grímr lögsögumaðr hafi andast.

7. Skapti Þóroddsson (1004—1030).

„Skapti hafði lögsögu xxvij sumor . . . en hann andaðist á eno sama ári ok Ólafr enn digri féll . . . xxx vetrom síðar en Ólafr félli Tryggvason”. Íslb. c. 8.

„Skapti Þóroddsson goða iiij sumor ok xx. hann andaðist á enu sama ári ok Ólafr konúgr enn helgi féll”. Upps. edda.

„1004. varð Skapti Þóroddsson lögmaðr”. Ísl. Ann.

„1004. Var lögsögumaðr Skapti son Þórodds goða um xxvij ár; hann andaðist á sama ári og Ólafr konúgr hinn helgi féll”. Melab.

Ætt Skapta lögsögumanns er talin í *Landn.* v, 11 og 13 (Ísl. s. I, 309. 318). Um æfi hans er safnað miklu í athugasgrein við hina eldri útgáfu af Gunnlaugs sögu orrustu bls. 56—62 (Hafn. 1775. 4to) og rakin ætt hans á bls. 315.

Skapti kemr víða við sögur, og er talinn einn hinn vitrasti og stjórnsamasti allra lögsögumanna á Íslandi: „Á hans dögum urðu margir höfðingjar ok ríkismenn sekir eða landflótta of víg eða barsmíðir, of ríkis sökum hans ok landstjórn”. Íslb. c. 8. Hann setti fimtardóms lög, um 1004 (Íslb. c. 8.; Njáls s. c. 98, bls. 151), og lög um víglýsingar (Íslb. c. 8); á hans dögum voru og af teknar hólmgangur (1006), og sumt bætt í kristnum rétti, eptir því sem Ólafr Haraldsson Noregskonúgr hafði sent orð til (Snorri í Ólafs s. c. 56 og 133, Stokkh. útg.). Skapti lögsögumaðr bjó á Hjalla í Ölfusi.

„1030. Andaðist Skapti lögmaðr Þóroddsson”. Ísl. Ann.

Andláts ár hans, sem er hið sama og þegar bardaginn varð á Stiklastöðum og fall Ólafs konungs hins helga, Haraldssonar, er fastur grundvöllur fyrir lögsögumanna tali Ara prests hins fróða, og sýnir, að hans lögsögumanna tal muni vera réttast, en það er byggt á sögu Markús Skeggjasonar lögsögumanns og Bjarna hins spaka, sem mundi fram til Þórarins Ragabróður (Íslb. e. 10).

8. Steinn Þorgestsson (1031—1033).

„Þá tók Steinn Þorgestsson lögsögu, ok hafði iij sumor”. Íslb. c. 8.

„Steinn Þorgeirsson (á að vera: Þorgestsson) .iij. sumor”. Upps. edda.

„1031 varð Steinn lögmadr”. Ísl. Ann. — Arngrímr prestur lærði lætr Stein („Steno”) verða lögsögumann 1028 (Crymog. I, 8) og því fylgir annállinn H; hann lætr Stein andast 1032. Bussæus aptir á móti, sem hefir gefið út fyrstr Íslendingabók Ara prests með skýringargreinum, lætr Stein verða lögsögumann 1033. Hvorttveggja er heimildarlaust.

„1031. var Steinn Þorgestsson lögmadr iij ár”. Melab.

Ætt Steins lögsögumanns er talin í Landn. II, 13 (Ísl. s. I, 103) og í Grettis sögu e. 82 (79). Í Grettis sögu er hann kallaðr „vitramadr”. Á hans dögum var það í lög tekið (1032), að forneskjumenn allir skyldi vera útlægir (Grettiss. e. 91 — e. 87). Steinn lögsögumadr var einn af Þorgestlögum, sem áttu mikil viðskipti við Eirík rauða, áðr hann fór til Grænlands (Landnb., Eiríks saga hins rauða, Þorfinns s. Karlsefnis, Eyrbyggja s.); þeir bjuggu á Breiðabólstað á Skógarströnd, og þar mun Steinn lögsögumadr hafa búið.

9. Þorkell Tjörfason (1034—1053).

„Þá hafði Þorkell Tjörfason xx sumur”. Íslb. c. 8.

„Þorkell Tiorvason xx sumur”. Upps. edda.

„1034. Varð Þorkell Eyjólfsson lögmadr”. Ísl. Ann. eptir Flateyjar annál. Þetta orð „Eyjólfsson” er ritvilla, því Þorkell Eyjólfsson, hin nafnkendi höfðingi í Breiðafirði, var aldrei lögsögumadr, og var þar að auki drukknadr fyrir nokkrum árum (1026 um páska).

„1034. Þorkell tjörvi XIX ár”. Melabók.

Arngrímr prestur hinn lærði telur „Arnór Torfason” (Arnór Thorfi filius) lögsögumann 1032—1053, en þetta er einber villa, bæði í nafni og ártölu. Bussæus telur ár Þorkels 1036—1055.

Bogi Benediktsson á Staðarfelli, sem var allra manna fróðastr í lögmanna tali og sýslumanna, gat þess til, að Þorkell Tjörfason lögsögumaðr væri sá Þorkell á Skáney í Borgarfirði, sonr Torfa Valbrandssonar, sem getið er um í Landnb. I, 13 og 20 (Ísl. s. I, 46 athgr. 9. 61), en það er varla líklegt að svo sé, því Landnámabók mundi traðla blanda svo mönnum saman, eða gleyma að geta um að Þorkell hafi verið lögsögumaðr, sem tiltekið er um alla aðra er það voru. Það virðist vera líklegra, að Þorkell Tjörfason lögsögumaðr hafi verið sonr Tjörfa Þorgeirssonar frá Ljósavatni.

10. Gellir Bölverksson (1054—1062).

„Þá hafði Gellir Bölverksson IX sumor”. Íslb. e. 8.

„Gellir Bölverksson IX sumur”. Upps. edda.

„1054. varð Gellir lögmaðr”. Ísl. Ann. — Einn af hinum lakari annálum kallar hann Þorkelsson, og er það líklega af mis-skilningi, því Gellir Þorkelsson á Helgafelli varð aldrei lögsögumaðr. Tala Arngríms er hér hin sama og vor, en Bussæus telur ár Gellis 1056—1064, er það rétt að árafjölda til, en ártalið villt frá tíma Steins lögsögumanns (8).

„1054. Gellir Bölverksson lögsögumaðr IX ár”. Melab.

Ætt Gellis lögsögumanns er talin í Landnámabók II, 25 (Ísl. s. I, 138); bróðir hans Eyjólfur Bölverksson er kunnugur úr Njáls-sögu, því hann var sá, sem hafði nær ónýtt brennumálið, og var drepinn í bardaganum á alþingi 1012. Þeir bræðr voru skyldir fædurfrændum Ara fróða (Bölverkr var lánfafa bróðir Ara), og er nafnið Gellir dregið af viðrnesni Þórðar gellis í Hvammi, líkt eins og Grettir, Snorri, o. fl., sem og eru komin af viðrnesnum.

Þegar Ísleifr biskup kom út til stóls síns, er það talið með ósiðum landsmanna að „lögmaðrinn átti næðgur tvær” (Húngrv. e. 2; Bisk. s. I, 62); sá lögsögumaðr ætti þá að hafa verið Gellir Bölverksson, en ekki vitum vèr nú greinilegar hversu á því hefir stadið.

Gellir var lögsögumaðr í annað sinn eptir Kolbein Flosason, (sjá Nr. 13).

11. Gunnar hinn spaki, Þorgrímsson (1063—1065),
sbr. Nr. 11.

„Gunnar enn spake hafði tekit lögsögu þá es Gellir lét af, ok hafði iij sumor”. Íslb. e. 9.

„Gunnar enn spaki Þorgrímsson, iij sumor”. Upps. edda.

„1063. Gunnar lögmaðr á Íslandi, hinn spaki”. Ísl. Ann.

„1063. Gunnar hinn spaki Þorgrímsson lögsögumaðr iij ár”. Melab. — Arngrímur telur lögsögu Gunnars að eins tvö ár, 1063—1064; en Bussæus telur lögsögu hans til árunna 1065—1068.

Gunnar lögsögumaðr var faðir Úlfhæðins lögsögumanns, föður Hrafnis lögsögumanns (Sturl. 3, 9; 1, 130, sbr. Íslb. e. 10) og virðist svo, sem þeir lángefðgar hafi verið úr Skagafirði, frá Vðímýri.

12. Kolbeinn Flosason (1066—1071).

„Þá hafði Kolbeinn Flosason vj. þat sumar es hann tók lög-sögu féll Haraldr rex á Englandi”. Íslb. e. 9.

„Kolbeinn Flosason iij sumor. þat sumar sem hann tók lög-sögu féll Haraldr konúgr á Englandi”. Upps. edda; þar mun talan iij vera misrituð fyrir uj.

„1066. Varð lögmaðr Kolbeinn Flosason”. Ísl. Ann. — Arngrímur lærði (Crymogæa 1, 8) setr fyrsta ár hans 1065, og lætr lögsögu hans vera tvö ár að eins, en fyrir því vitum vðr engin rök. Bussæus telur fyrsta ár hans 1068, og lögsögu ár til 1073.

„1066. Kolbeinn Flosason lögsögumaðr vj ár. þat sumar féll Haraldr konúgr Sigurðarson á Englandi”. Melab. Fall Haralds konúgs er annað grundvallaratriði fyrir lögsögumanna tali Ara prests hins fróða.

Kolbeinn lögsögumaðr hefir verið annaðhvort sonr Flosa Þórðarsonar Freysgoða (Brennu-Flosa): sá Kolbeinn, sem Njálss. segir að „ágætastir maðr hafi verið einhver í þeirri ætt” (Njálss. e. 160 í niðrl.), eða sonr Flosa Valla-Brandssonar, faðir Guðrúnar, er Sæmundr prestir hiun fróði átti (Landnb. v, 7: Ísl. s. I, 295); hinn fyrtalði hefir þá verið úr Skaptafells þingi, og fyrstr lögsögumaðr úr Austfirðinga fjórðungi eptir Úlfjót; hinn síðarnefndi úr Rángárþingi. Það teljum vðr líklegra, að lögsögumaðrinn hafi verið sonr Brennu-Flosa.

13. Gellir Bölverksson annað sinn (1072—1074),

sbr. Nr. 10.

„Þá hafði Gellir í annat sinn iij sumor“. Íslb. c. 9.

„Gellir hafði lögsögo í annat sinui iij sumur“. Upps. edda.

„1072. Varð Gellir lögmaðr í annat sinn“. Ísl. Ann. (Hóla annálar telja 1071).

„1071. Gellir í annat sinn iij ár lögsögumaðr“. Melab.

Arngrímr telr Gelli í annað sinn 1071 til 1074, þ. c. fjögur ár; Bussæus 1074—1076.

14. Gunnar hinn spaki Þorgrímsson annað sinn (1075),

sbr. Nr. 11.

„Þá hafði Gunnar í annat sinn j sumar“. Íslb. c. 9.

„Gunnar í annat sinn j sumar“. Upps. edda.

„1075. Varð Gunnar lögmaðr“. Ísl. Ann.

„1075. Gunnar annat sinn um j ár“. Melab.

Ártala Arngríms kemr saman við þetta að því leyti, að hann lætr Gunnar taka við lögsögu í annað sinn 1075, en eptir hans tölu verða lögsöguár Gunnars hér nú (1075—1083). Bussæus hefir ár 1077 sem lögsöguár Gunnars.

15. Sighvatr Surtsson (1076—1083).

„Þá hafði Sighvatr Surtsson, systurson Kolbeins, viij“. Íslb. c. 9.

„Sighvatr viij sumur“. Upps. edda.

„1076. Varð Sighvatr lögmaðr“. Konúngsannáll; Flateyjarannáll og A. M. nefndar útgáfan eptir honum telr ár 1077; einn af lakari annálunum (L) telr 1078. Arngrímr telr lögsögu Sighvats, sem áðr var getið (athgr. við 12), næst eptir Kolbeini, frá 1067 til 1070, og verða það fjögur ár ein, en Bussæus frá 1078 til 1085; er þá tala lögsöguárána rétt, en ártal rángt, og munar þeim tveim árum, sem hann fellir úr eptir andlát Skapta (1031—1032).

„1076. Sighvatr lögmaðr viij ár“. Melab.

Ætt Sighvats lögsögumanns er talin í Landn. II, 25 (Ísl. s. I, 138), sbr. Laxdælas. c. 1. Hann mun hafa búið á Kirkjubæ á Síðu, einsog þeir lángefðgar forfeðr hans.

16. Markús Skeggjason (1084—1107).

„Markús Skeggjason hafði lögsögo næstr Sighvati, ok tók

þat sumar er Gizur byskop hafði einn vetr verit hēr á landi, en fór með ilij sumar ok xx". Íslb. c. 10. Útkoma Gizurar biskups er hīð þriðja undirstöðu atriði í lögsögumannatali Ara prests.

„Markús Skeggjason tók lögsögn þat sumar, er Gizur biskup hafði verit einn vetr hēr á landi, ok hafði lögsögu xx ok ilij sumar". Upps. edda. Gizur biskup Ísleifsson kom út til Íslands 1083.

„En er hann (Gizur biskup) hafði einn vetr á Íslandi verit, tók Markús Skeggjason lögsögu; hann hefir vitrastr verit lögmanna á Íslandi annar en Skapti". Kristnis. c. 12 (Bisk. s. I, 28).

„1084. Varð Markús Skeggjason lögmaðr". Ísl. Ann.

„1084. Markús Skeggjason tók lögsögu þad sumar". Melab.

Arngrímr telur sama ár og hēr er sett (1084), en Bussæus hefir rángt upphafs ár: 1086. Þar á móti hefir Arngrímr og einn af annálunum og Melabók skotið inn öðrum lögsögumönnum á þeim árum sem Markús sagði lög (sjá bls. 2 athgr. 2) — en hēr er engin ástæða að víkja frá lögsögumanna tölu Ara, sem var samtíða Markúsi, og hafði eptir honum sögu sína um lögsögumanna æfi (Íslb. c. 10).

Ættartala Markús lögsögumanns er í Landn. v, 5. 11 (Ísl. s. I, 291. 309). Á hans dögum var tífund lögtekin á Íslandi, og er sagt, að það hafi orðið fyrir ástsæld Gizurar biskups, og fortölur Markús lögsögumanns Skeggjasonar og Sæmundar prests hins fróða (1096). Markús lögsögumaðr mun hafa búið í Sunnlendinga fjórðungi, líklega í Árness þingi. Hann andaðist 14. eða 15. Oktbr. 1107 (ártíðaskráin í Finn. Joh. Hist. Eccl. Isl. I, 598).

17. Úlfhèðinn Gunnarsson (1108—1116).

„Úlfhèðinn Gunnars son ens spaka tók lögsögu eptir Markús, ok hafði ix sumar". Íslb. c. 10, sbr. Sturl. 3, 3: 1, 204.

„Gunnar Úlfhèðinsson ix sumar". Upps. edda. Þar er nafninu snúið við, og víxlað við föðurnafnið.

„1108. Úlfhèðinn legifer". Konúngsannáll; en Flateyjar annáll o. fl. hafa: „1107 varð Úlfhèðinn lögmaðr á Íslandi", og því fylgir útgáfa A. M. nefndarinnar.

„1108. Úlfhèðinn lögmaðr". Melabók. Sömu tölu hefir Arn-

grímr, nema að hann lætr lögsögu Úlfbèðins standa einu ári skemr (til 1115).

„Þá er Gizur biskup hafði xxv vetr verit biskup, þá tók Markús Úlfbèðinssun lögsögu, en Markús var þá andaðr“. Kristnis. e. 13 (Bisk. s. 1, 29). Gizur kom út 1083; þar við bætt 25 ár gefa 1108; — Markús Úlfbèðinssun er misritað, af því ritarinn hefir haft nafn Markús Skeggjasonar í huga.

Úlfbèðinn lögsögumaðr andaðist 1116 (Húgrv. e. 9: Bisk. s. 1, 72).

18. Bergþór Hrafnsson (1117—1122).

„Þá hafði Bergþór Hrafnsson vj“. Íslb. e. 10.

„Bergþór Hrafnsson vj sumur“. Upps. edda.

„1117. Á því ári varð Bergþór lögmaðr“. Ísl. Ann. Sumir af hinum lakari annálum telja, að Bergþór hafi tekið við lögsögu 1116, og Arngrímr telur hann þá lögmann í annað sinn (til 1121); það verða þá jöfn lögsagnar ár, en sjálf áratalan skókk.

„1116. Bergþór aptr lögmaðr“. Melab.; því hún hafði áðr talið hann 1093.

Fyrsta sumar sem Bergþór sagði lög upp var það nýmæli gjört, að skrifa skyldi landslögin á bók að Hafliða Mássonar um vetrinn eptir, að sögu og unráði þeirra Bergþórs og annara spakra manna; skyldu þeir gjöra nýmæli þau öll í lögum, er þeim litist þau betri en hin fornu lög; skyldi þau segja upp hið næsta sumar eptir í lögrættu, og þau öll halda, er meiri hlutr manna mælti þá eigi í gegn. Var þá skrifaðr Víglóði og mart annað í lögum, og sagt upp í lögrættu af kennimönnum um sumarið eptir, og líkaði öllum vel. Hið fyrsta sumar, er Bergþór sagði lög upp, var Gizur biskup sjúkr, og kom eigi til þíngs, og var þá kosinn Þorlákr Runólfsson til biskups og fór utan samsumars, og kom út næsta sumar eptir, en þá var Gizur biskup andaðr (Íslb. e. 10). Þessi frásögn Ara prests hins fróða og tímatal sýnir ljóslega, að Bergþór hefir tekið við lögsögu 1117; þá var sett laganefnd og kosinn Þorlákr biskupsefni til Skálholts; en 1118 var lögtekin Víglóði og mörg lög önnur. Þá kom út Þorlákr biskup og Gizur biskup andaðist († 28. Maí 1118; sbr. Húgrv. e. 7—8).

Til er skjal eitt, sem kallað er Bergþórs statúta, og segir fyrir reglum um virðing á fasteignum til dýrleika og til trúndar. Þetta skjal hefir Daði prestur Halldórsson í Steinsholti (1671—

1721) samið, til að freista þeirra Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, þegar þeir áttu að fara að meta jarðir á Íslandi (1702); í þessu skjali eru nefndir sextán höfðingjar, auk Bergþórs lögsögumanns, sem eiga að hafa samþykkt þetta skjal á alþingi 1117. Seinna hefir verið þræta um skjal þetta, hvort það væri falsað eða ekki, og hefir Jón biskup Árnason í Skálholti samið lánga ritgjörð, sem heitir Decategraphia (Tíunda-ritlíngur), því til forsvars, en Finnur biskup hefir sýnt nákvæmlega allskonar villur sem í því eru; ritgjörð hans heitir Anatome Bergthoriana (rannsókn Bergþórs statútu). Skjal þetta er prentað í ritlíngi Halldórs sýslumanns Einarssonar í Borgarfjarðar sýslu († 23. Novbr. 1846): „Om Værdie-Beregning paa Landsvils og Tiendeydelsen i Island". Kbh. 1833. 8vo. bls. 165—175 á íslenzku og dönsku.

Bergþór lögsögumaðr Hrafnsson andaðist 1123, árið eptir að hann lét af lögsögn (Húgrv. c. 12: Bisk. s. I, 75).

19. Guðmundr Þorgeirsson (1123—1134).

„En þá hafði Guðmundr Þorgeirsson xij sumor". Íslb. c. 10. — Með þessum lögsögnumanni (ár 1134) endar Ari prestur hinn fróði lögsögumannatal sitt í Íslendíngabók.

„Gunnar Þorgeirsson xij sumur". Upps. edda. Nafnið „Gunnar" er hér misritað, og á sama hátt er það í lögsögumannatali Arngríms (sbr. að framan bls. 2 athgr. 2).

„1123. Varð Guðmundr lögmadr". Ísl. Ann.

„1122. Guðmundr Þorgeirsson lögmadr xvij ár". Melab., og mun talan misrituð fyrir xij.

Arngrímr telur Guðmund lögsögumann 1122 til 1134, verðr það einu ári framýfir hið rétta.

Á fyrsta ári Guðmundar lögsögumanns var lögtekinn Kristinréttr hinn gamli, Þorláks og Ketils, en ekki er lögsögumanns þar við getið, nè neinna veraldlegra höfðingja, sem ekki voru kennimenn. Í Grágás er getið víða Guðmundar lögsögumanns, og ymsra lagabreytinga eða nýmæla, sem gjörð voru á hans dögum.

Guðmundr lögsögumaðr hefir að líkindum verið norðlenzkr, faðir Þorgeirs prests Guðmundarsonar, sem nefndr er í prestatali nyrðra 1143 (Dipl. Isl. I, 192).

20. Hrafn Úlfhæðinsson (1135—1138).

„Hrafn Úlfhæðinsson iiij sumur". Upps. edda.

„1135. varð Rafn lögmaðr”. Ísl. Ann.

„1139. Rafn Úlfhèðinsson ilij ár”. Melab. — Breyting ártalsins er komin af því, að Guðmundi fyrirrennara Hrafn's voru talin seytján ár í stað tólf í Melabók.

Hrafn lögsögumaðr var sonr Úlfhèðins lögsögumanns (1108—1116), Gunnars sonar hinn spaka lögsögumanns, Þorgrímssonar (1063—1065. 1075), svo þar hafa þrír lángefðgar samfleytt orðið lögsögumenn, eða fjórir, ef Gunnar Úlfhèðinsson (Nr. 22) hefir verið bróðir Hrafn's, sem líklegt er.

Hrafn lögsögumaðr Úlfhèðinsson andaðist 1139 (Húngrv. c. 16: Bisk. s. 1, 79—80).

21. Finnur Hallsson (1139—1145).

„Finnur Hallsson vij sumur”. Upps. edda.

„1139. Finnur legifer”. Konúngsannáll o. fl., en Flateyjarannáll lætr hann taka við lögsögu 1140, og þar eptir fer A. M. nefndar útgáfan.

„1143. Finnur Hallsson vj ár”. Melab. Þessi mismunr á árum grundvallast mest á hinum mörgu lögsagnarárum, sem Melabók gaf Guðmundi Þorgeirssyni (Nr. 19).

1138. „Upphaf lögsögu Finns prests.” Resens annáll. (A. Magn. Nr. 424. 4to).

Í lögsögumanna tali Arngríms er ártalið 1159, sem þar er talið fyrsta ár Finns, prentvilla, í staðinn fyrir 1139, sem er ljósast af því, að næst á eptir fylgir 1156; hefir því Arngrímr viljað telja lögsöguár Finns prests frá 1139 til 1155, eða 17 ár.

Ætt Finns Hallssonar lögsögumanns er talin í Landn. IV, 3 og V, 14 (Ísl. s. I, 245. 319) og í þættinum af Þorsteini stánga-rhöggi, en hann er sjálfr talinn fremstr í prestatalinu frá 1143 (Dipl. Isl. I, 192). Hann bjó á Hofi í Vopnafirði, og átti Halldísi Bergþórsdóttur, bróðurdóttur Halliða Mássonar (Sturl. I, 14: I, 26) og á þar að standa í sögunni „Finns Hallssonar lögsögumanns”, í staðinn fyrir „Halls lögsögumanns”.

Finnur prestur Hallsson andaðist 1145 (Ísl. Ann.). Einn af hinum lakari annálum (H) telr andlát hans 1158, og er það talið þar aptr ófyrirsynju í útgáfu A. M. nefndarinnar.

22. Gunnar Úlfhèðinsson (1146—1155).

„Gunnar Úlfhèðinsson x sumur”. Upps. edda.

1146. „Upphaf lögsögu Gunnars”. Res. ann. og allir hinir betri Annálar.

„1149. Rafn Úlfhèðinsson x ár”. Melab. Nafn Hrafns má vera hèr misritað, því hann var fyrir laungu andaðr († 1139), en líklegt er að Gunnar hafi verið bróðir hans, og sonr Úlfhèðins lögsögumanns (Nr. 17).

Arngrímr hefir sleppt Gunnari úr sínu lögsögumanuatali. Í stöku annál (H) og sumum af hinum nýjari lögsögumannaskrár er hann kallaðr „Þorgeirsson”.

23. Snorri Húnbogason (1156—1170).

„Snorri Húnbogason xv sumur”. Upps. edda.

1156. „Snorri legífer”. Konúngsann. o. fl.; annállinn H kallar hann „Finnbogason”, og er það rángt.

„1159. Snorri lögmaðr Húnbogason xv ár”. Melab., og er þar upphafsárið rángt.

Ætt Snorra lögsögumanns Húnbogasonar er talin í Sturl. 1, 3. 4 og 2, 9: 1, 6. 7. 54, sbr. Landn. II, 21. Hann bjó að Skarði á Skarðströnd (Sturl. 2, 9). Andláts ár hans telja annálarnir 1170.

Hjá Arngrími kemr talan saman við það sem hèr er sett.

24. Styrkár Oddason (1171—1180).

„Styrkár Oddason x sumur.” Upps. edda.

„1171. Styrkár tók lögsögn.” Konúngsann. og flestir annálarnir, en Flateyjarannál og A. M. nefndar útgáfan eptir honum telr það 1173.

„1174. Styrkár Oddason x ár.” Melab. Sama ár sýnist Vallnabók af Sturlúngu að hafa talið upphafsár lögsögu Styrkárs (Sturl. I, 116 athgr. 1); en ef borið er saman við Guðmundar biskups sögu hina elztu e. 7 (Bisk. s. I, 418) þá sýnast vera úr felld orðin „annat vár áðr”, og kemr þá heim talan sú hin rétta.

EKKI vitum vèr hvar Styrkár lögsögumaðr sjálfr hefir búið, en sonr hans Sigurðr bjó í Fellsmúla (Múla) í Reykjadal í Þíngeyjar þíngi (Sturl. 3, 9. 10: 1, 130. 133), og dóttir hans Íngirðr var gípt Kleppjárnri bónda Klængssyni þar í grend (Sturl. 3, 10: 1, 133); er því líklegt hann hafi verið úr Þíngeyjar þíngi og búið þar.

Styrkár lögsögumaðr andaðist 1181 (Ísl. Ann.; Sturl. 3, 2: 1, 121).

Hjá Arngrími er talan sama og hér er.

25. Gizur Hallsson (1181—1200).

„Gizur Hallsson ij sumur og xx”. Upps. edda.

„1181. Gizur tók lögsögn”. Konúngs ann. og flestir aðrir, og er þeim hér fylgt, einsog almennt er.

„1184. Gizur Hallsson xxij ár”. Melab.

Ætt Gizurar Hallssonar er talin nákvæmlega bæði í Landn. (III, 14; IV, 9; V, 12: Ísl. s. 1, 213. 262. 313 athgr. 17), og í Sturlúngu (3, 4—5: 1, 204—206), einnig í niðrlaginu af sögu Þorsteins Síðuhallssonar. Hann var einn hinn frægasti maðr á sinni tíð, og kemr við margar sögur (sjá einkum Húngrv. e. 1. 11. 17: Bisk. s. 1, 59. 74. 81; Páls s. c. 12: Bisk. s. 1, 136—137; Þorláks s. elztu e. 18: Bisk. s. 1, 110—112; Sturl. 3, 5: 1, 205; sbr. Dipl. Isl. 1, 205. 267. 349). Hann bjó í Haukadal í Árness þingi, en var lengi í Skálholti hinn efra hlut æfi sinnar.

Á lögsöguárum Gizurar Hallssonar var gjörð breyting á álmálinu á Íslandi, og sett í staðinn stikumál (Páls bisk. s. c. 8: Bisk. s. 1, 135). Þessi lög eru enn til (Dipl. Isl. 1, 306—310). Frá tínum Gizurar og úr hans héraði eru og lögín um pundara, um lögleigu fjár og um fjárlag í Árness þingsókn, einnig máldaginn um serjuna á Ölfusá (Dipl. Isl. 1, 311—320).

Gizur lögsögumaðr Hallsson andaðist 27. Juli 1206 (Ísl. Ann.; ártíðaskráin í Finn. Joh. Hist. Eccl. 1, 597), og mun þá hafa verið um áttætt (Páls bisk. s. c. 12: Bisk. s. 1, 137 athgr. 1).

Hjá Arngrími er talan á lögsögu-árum Gizurar sama og hér er, en þar sem fornar skrár telja lögsöguár hans tveim árum fleiri, sem fyr er getið, þá mun það án efa koma af því, að þær telja honum tvö ár af lögsöguárum Halls sonar hans, svo Hallr verðr þá lögsögumaðr um sjö ár, en ekki níu. Það er og í sjálfu sér allfíklegt, að Gizur hafi átt mestan þátt í að Hallr sonur hans var kosinn að honum lifanda, og að menn hafi getað verið í vafa um fyrstu árin, hvor þeirra lögsögumaðr væri.

26. Hallr Gizurarson (1201—1209).

„Hallr Gizurarson iiij sumur”. Upps. edda, og er talan líklega ritvilla fyrir uij.

„1201. Hallr lögmaðr”. Ísl. Ann.

(1203). „Kosinn Hallr til lögsögu”. Guðm. s. c. 50: Bisk. s. 1, 486.

„1206. Hallr Gizurarson lögmaðr vlij ár”. Melab.

Hallr lögsögumaðr var sonr Gizurar Hallssonar, sem var næstr á undan honum, og tók við lögsögu í lifanda lífi hans. Hallr átti Herðísi Sveinbjarnardóttur, systur Hrafns á Eyri í Arnarfirði (Landn. II, 25: Ísl. s. 1, 136; Rafns s. c. 2: Bisk. I, 640; Sturl. 2, 5: I, 52 og 3, 5: I, 206). Hallr var prestvígðr og sagði af sér lögsögu og gekk í klaustr, einsog margir íslenzkir höfðingjar um þetta mund og síðan, meðan óróaöldin var, gjörðu í elli sinni; hann varð síðan ábóti á Helgafelli 1221, en fór þaðan og tók ábótadæmi í Þykkvabæ í Veri 1225 eptir Jón Ljótsson († 1224); þar andaðist hann 1230. (Ísl. Ann.; Finn. Joh. Hist. Eccl. IV, 57—58, 67—68).

Arngrímr telur lögsögu Halls í 14 ár, frá 1201 til 1214, en sleppir Styrmi, og lætr Snorra Sturluson taka við beint eptir Hall 1215.

27. Styrmir hinn fróði, Kárason (1210—1214),

sbr. Nr. 31.

„Styrmir Kárason ij sumur”. Upps. edda, og er þar líklega ij ritvilla fyrir u (5).

„1210. Styrmir lögmaðr”. Ísl. Ann.

„1214. Styrmir Kárason lögmaðr v ár”. Melab.

„1210. Styrmir tók lögsögu”. Guðm. s. hin elzta c. 63: Bisk. s. 1, 502.

Styrmir prestur Kárason hinn fróði er nafnfrægr í bókmenta-sögu vorri, því hann er einn af frumhöfundum Landnámabókar og margra annara sagnarita. Hann var lengstum með Snorra Sturlusyni í Reykjaholti, og fór optlega í erindagjörðum hans, bæði til alþingis og annað; þó vitum vér ekki hvort hann muni hafa verið kominn til Snorra þegar hann tók lögsögu. Hann hefir verið annaðhvort af Vöðvæla ætt (Styrmis frá Ásgeirsá) eða af Gilsbekkinga kyni (Styrmir Hreinsson c. 1118). Ættartafla sú, sem Sveinbjörn Egilsson hefir samið og fylgir tíunda bindi af hinnu latínsku útleggingu af Fornanna sögum (Scripta Histor. Island. Tab. III) gískar á, að Styrmir hafi verið sonr Hermundar Kodránssonar á Gilsbakka († 1197), og bróðir Ketils ábóta að

Helgafelli, en þetta getr ekki verið rétt nema að því leyti sem áður er sagt, að þeir kunna að hafa verið skyldir. Styrmir var um tíma prior í Viðey.

Styrmir var lögsögumaðr tvisvar (sjá Nr. 31) og andaðist 20. Febr. 1245 (Ártíðaskráin og Ísl. Ann.).

Arngrímr telr ekki þessi lögsagnarár Styrmis sèrflagi, heldr verða þau að hans tali með lögsagnarárum Halls Gizurarsonar, svo sem áður var getið, en þetta byggist ekki á neinum fornum rökum.

28. Snorri Sturluson (1215—1218),

sbr. Nr. 30.

„Snorri Sturluson IV sumur“. Upps. edda.

„1215. Snorri lögmaðr“. Ísl. Ann.

„1219. Snorri Sturluson lögmaðr iiij ár“. Melab., og er það ártal berlega rángt, því Snorri sleppti lögsögu og fór utan 1218, og kom ekki út apr fyr en 1220.

(1216). „Snorri Sturluson tók lögsögn“. Guðm. s. c. 67: Bisk. s. 1, 507.

Ættartala Snorra er rakin til föður hans og móður allvða í Landnámabók, og í Sturlunga sögu, einnig á ættatölflum við útgáfu á sögum (t. d. framanvið hina stóru Hafnar útgáfu af Heimskringlu; aptanvið Kristnisögu, Gunnlaugs sögu ormsstúngu og Landnámabók í útg. frá 1843). Um æfi hans er ritað af mörgum, og yrði það hær oflángt að telja. Hinar helztu æfisögur hans eru eptir Schöning og Finn biskup, prentaðar framanvið hina stóru Hafnar útgáfu af Heimskringlu, og eptir Finn Magnússon í Skandina-viske Literatur-Selskabs Skrifter 19. B., bls. 223—274. Um æfi hans er mest sagt í Sturlunga sögu og í sögu Hákonar konúngs Hákonarsonar. Minning hans hefir að vísu verið fræg meðal Íslendinga, en aldrei mjög vinsæl, því menn hafa eignað honum allmikinn þátt í að landið misti frelsi sitt. Sturlunga saga segir, að Arnfinnr Þjófsson, hirðmaðr Skúla bertoga, hafi sagt, að her-togiinn hafi gefið Snorra jarlsnafn vorðið 1239, þegar Snorri fór út til Íslands, en að enginn af þeim þremr Íslendingum, sem þar voru viðstaddir, hafi látið það ásannast. Styrmir hinn fróði hefir þó ritað í ártíðaskrá: „ártíð Snorra fólgsnarjarls“ (Sturl. 6, 23: 11, 232). Í útlöndum er nafn Snorra frægast allra Íslend-ínga fyrir sakir hinna meistaralegu rita hans. Snorri var á sinni

tið auðugastr maðr á Íslandi. Hann átti fyrst Herðísi Bersadóttur prests hins aðga á Borg á Mýrum, en síðan Hallveigu Orms dóttur Breiðbælings, er var auðugastr kvennkostr á Íslandi. Frá Þórdísi, dóttur Snorra, má enn telja ættir á Íslandi.

Snorri var tvisvar lögsögumaðr (sjá Nr. 30), og var drepinn í Reykjaholti 23. Septbr. 1241. Einn af annálunum lýsir honum svo: „Hann var maðr vitr ok margfróðr, höfðingi mikill ok slægivitr. Hann kom fyrstr manna eignum undir konúng hēr á landi, sem var Bessastaðir ok Eyvindarstaðir. Hann samsetti Eddu ok margar aðrar fræðibækr“. Þar sem hēr er sagt, að hann hafi fyrstr komið eignum undir konúng, þá er það mishermt, því Snorri lét í lifanda lífi engar eignir, sínar nè annara, á konúngs vald, en að honum dauðum lýsti Hákon konúngur umráðum sínum yfir flestum eignum Snorra, og seldi þær í hendr Þorgílsi skarða og Gizuri Þorvaldssyni, en þeir létu eigi letjast að fylgja fæðrætti konúngs og ásælni. Með því móti eru Bessastaðir orðnir konúngs eign, en ekki fyrir viljanlega tilstilli Snorra.

Þessi lögsöguára tala Snorra í fyrsta sinni er hin sama hjá Arngrími og hēr.

29. Teitr Þorvaldsson (1219—1221),

sbr. Nr. 32.

„Teitr Þorvaldsson ij sumur“. Upps. edda.

„1219. Varð Teitr lögmaðr Þorvaldsson“. Ísl. Ann.

„1223. Teitr Þorvaldsson ij ár“. Melab.

Teitr lögsögumaðr var sonr Þorvalds Gizurarsonar í Hruna, sonarsonr Gizurar Hallssonar (25) og bróðir Gizurar Þorvaldssonar, sem síðan var jarl Hákonar konúngs á Íslandi. Teitr var vitr maðr og hóglyndr, og studdi að sáttum manna. Hann var tvisvar lögsögumaðr (sjá Nr. 32) og andaðist 1259. Hann var prestur að vígslu.

Arngrímr telur lögsöguár Teits að þessu sinni eins og hēr er talið.

30. Snorri Sturluson aunað sinn (1222—1231),

sbr. Nr. 28.

„Snorri Sturluson í annað sinn“. Upps. edda, og endar þar með lögsögumanna röðin í Uppsala eddu, sem er líklega rituð nálægt 1300 eptir lögsögumanna röð frá dögum Snorra (1220—1230).

„1222. Snorri legifer iterum“. Konúngsannáll; flestir aðrir annálar telja lögsögn Snorra til þessa árs.

„1226. Snorri Sturluson annat sinn lögmadr x ár“. Melab. Þessi munr á fjórum árum er fastr frá lögsögutíma Styrmis (Nr. 27). Arngrímr telr lögsöguár Snorra eins og hér er talið.

31. Styrmir hinn fróði Kárason annað sinn (1232—1235),
sbr. Nr. 27.

„1232. Styrmir iterum legifer“. Konúngsann. og flestir aðrir annálar: „Styrmir tók lögsögn“; hið sama segir og Guðmundar s. e. 97 (Bisk. s. 1, 551).

„1236. Styrmir Kárason annat sinn liij ár“. Melab., og er hér enn fjöggra ára munr sem fyr. Resens annáll nefnir ekki þessa lögsögu Styrmis; virðist því sem sumir hafi álit-
ið svo, sem Styrmir hafi þessi ár farið með lögsögu fyrir Snorra. Til þess bendir og það, sem sagt er í Sturlúngu (5, 21: 11, 144), að Snorri var 1233 „á þíngi (alhíngi) eptir vanda, því hann hafði lögsögu“, en 1230 segir þar beint, að Snorri hafi látið „Styrmi prest hinn fróða ríða með lögsögu“, en ríðið eigi til þíngs sjálfr (Sturl. 5, 11: 11, 123). Þegar Styrmir slepti lögsögu í þetta sinn tók hann við forráðum staðar í Viðey, og var prior (Dipl. Isl. 1235).

Arngrímr telr lögsöguár Styrmis eins og hér er talið.

32. Teitr Þorvaldsson aunað sinn (1236—1247),
sbr. Nr. 29.

„1236. Teitr legifer iterum“. Konúngsannáll og flestir aðrir annálar.

„1240. Teitr Þorvaldsson annat sinn xij ár“. Melab., og er hér sami fjöggra ára munr einsog fyrri (frá Nr. 27).

Arngrímr telr lögsögu ár Teits eins og hér er talið.

33. Ólafr Þórðarson hvítaskáld (1248—1250),
sbr. Nr. 35

„1248. Ólafr legifer“. Konúngsannáll.

„1248. Ólafr tók lögsögn“. Resens annáll, og fleiri annálar telja lögsögu Ólafs þetta ár.

„1252. Ólafr Þórðarson lögsögumaðr iij ár“. Melab., og er þar hinn sami fjöggra ára munr eins og áðr (Nr. 27).

Ólafr hvítaskáld var, einsog kunnugt er, bróðarsonr Snorra Sturlusonar (28) og bróðir Sturlu Þórðarsonar (34). Um æfi hans er ritað í Finni Joh. Hist. Eccl. I, 208—209; Grönl. Hist. Mindesm. I, 30; Snorra-Edda ed. A. Magn. II, 62 athgr. 1 og 76 athgr. 4. Hann bjó í Hvammi í Hvammsveit, síðan á Borg á Mýrum og í Staðholti. Hann var tvisvar lögsögumaðr (sjá Nr. 35) og andaðist 1259, er hann þá kallaðr „subdjákn“ (Ísl. Ann.), og má þar af sjá, að hann muni hafa látið vígjast til subdjákns einhverntíma á æfi sinni.

34. Sturla Þórðarson (1251),

sbr. Nr. 43.

„1251. Sturla legifer“. Konúngsannáll og flestir aðrir annálar.

„1250. Kosinn Sturla Þórðarson til lögmanns“. Flateyjar ann., og svo er sett í útgáfu A. M. nefndarinnar sbr. bls. 3 athgr. 1 hér fyrir framan.

Arngrímr telur hér „Sturlu Sighvatsson“ lögmann eitt ár, og er það nafnavilla, því Sturla Sighvatsson var fallinn á Örlygstöðum 1238, og var aldrei lögsögumaðr.

Sturla Þórðarson var, einsog kunnugt er, sonr Þórðar Sturlusonar á Stað á Ölduhrygg (Staðastað), bróðarsonr Snorra Sturlusonar (Nr. 28, 30) og bróðir Ólafs hvítaskálds (Nr. 33). Æfi Sturlu er framanvið fimta bindi af hinni stóru útgáfu af Heimskrínglu, eptir Thorlacius og Werlauff; einnig er æfi Sturlu lögmanns og stutt yfirlit þess er gjörðist um hans daga, eptir Svein Skúlason, í Safni til sögu Íslands I, 503—639. Sturla bjó lengst af á Staðarhóli og er þar grafinn.

Sturla var lengi lögmaðr eptir að landið var komið undir konúngsstjórn (sjá Nr. 43) og andaðist 30. Juli 1284.

35. Ólafr Þórðarson hvítaskáld annað sinn (1252),

sbr. Nr. 33.

„1252. Ólafr legifer iterum“. Konúngsannáll, og flestir aðrir annálar segja, að Ólafr tæki þá lögsögn.

„1256. Ólafr Þórðarson annat sinn j ár“. Melab., en rétt á undan hefir hún talið, eins og áðr var getið, Ólaf um þrjú ár (1252—1254), en sett engan við árið 1255. Þegar gætt er að þeim fjöggra ára mun, sem er í ártölum í Melabók um þetta skeið

(frá Nr. 27), þá verður þetta auða ár lögsögu ár Sturlu Þórðarsonar 1251 (Nr. 34).

Ólafur hafði ekki lögsögn í þetta sinn nema eitt ár, og var þó ekki á alþingi 1253, vegna ófridar; lagði hann þá niður lögsögu fyrir vanheilsu sakir (Sturl. 8, 18. 19: III, 166. 167).

36. Teitr Einarsson (1253—1258).

„1253. Teitr legifer“. Konungsannáll og flestir aðrir annálar.

„1257. Teitr Einarsson lögsögumaður vj ár“. Melab., og er þar hinn sami fjögur ára munur sem fyrir (Nr. 27). Teitr Einarsson var kosinn lögsögumaður á alþingi 1253 með ráði Gizurar Þorvaldssonar. Þá er sagt að lögtekið hafi verið, að „guðs lög skyldi ráða, ef þau ágreindi við landslög“ (Ísl. Annál.), og bygði Árni biskup Þorláksson opt á þeirri lagagrein, og margir aðrir biskupar síðan.

Teitr lögsögumaður var veginn austr í Austfjörðum sumarið 1258 (Sturl. 9, 53: III, 284; Ísl. Ann.); kann vera hann hafi búið þar eystra, en nafnið bendir til að hann hafi verið af Haukdæla ætt, og frændi Gizurar Þorvaldssonar, líklega bróðrsonur hans og sonur Einars Þorvaldssonar, sem getið er við Örlygstaða bardaga og víðar í Sturlúngu.

Tala Arngríms um lögsöguár Teits Einarssonar er hin sama og hér.

37. Ketill Þorláksson (1259—1262).

„1259. Ketill prestur legifer“. Konungsannáll og flestir aðrir annálar; hin sama er einnig tala Arngríms, og er Ketill seinast í lögsögumanna tölu hans.

„1263. Ketill prestur Þorláksson lögmaður liij ár“. Melab., og er hér hinn sami mismunur um fjögur ár, einsog við hina fyrri lögsögumenn (frá Nr. 27).

Ætt Ketils prests Þorlákssonar er talin víða í Landnámab. (einkum í Melabók) og í Sturlúngu (I, 53 athgr. 8; 3, 9: I, 130 (ættartafla Helgu á Melum við Ísland. s. i. B. 1843)). Ketill prestur átti Halldóru Þorvaldsdóttur, systur Gizurar jarls. Þau voru farin að búa í Hítardal 1221 (Sturl. 4, 26; II, 61) en 1224 lét hann af hendi Hítardal við Lopt, son Páls biskups, og fór hann þangað, en Ketill keypti Skarð hið ytra á Landi í Rángárþingi, og seldi síðan Oddaverjum. Ketill mun þá hafa farið til

föður síns, að Kolbeinstöðum, sem var lángefðga eign, og var hann þar síðan. Hann andaðist 1273 (Ísl. annál.; Árna bisk. s. e. 11: Bisk. s. 1, 695).

Á seinasta lögsöguári Ketils gengu Norðlendíngar og Sunnlendíngar fyrir utan Þjórsá til á alþingi, og sóru Hákon og Magnúsi Noregs konúngum „land og þegna og æfinlegan skatt“, og var þá gjörðr „gamli sáttmáli“ sem kallaðr er. En eptir þing sóru Vestfirðíngar á Þverár þingi með sama skildaga. Um þetta eru tvær frásögur í Sturlöngu (10, 21 og 26: III, 312 og 318) og í Konúngsannál er stuttlega greint frá um eiðana.

38. Þorleifr hreimr Ketilsson (1263—1266),
sbr. Nr. 40 og 42.

„1263. Þorleifr legifer“. Konúngsannáll og flestir aðrir annálar.

(1263). „Þorleifr reimr var lögmaðr“. Sturl. 10, 12: III, 299.

„1267. Þorleifr Ketilsson lögsögumaðr um iiij ár“. Melab. Er þar enn hinn sami fjöggra ára munr í talinu, sem að undanfögnu.

Þorleifr hreimr var sonr Ketils prests lögsögumanns (Nr. 37) og Halldóru Þorvaldsdóttur, systur Gizurar jarls. Þorleifr var lengi með Gizuri, móðurbróður sínum. Hans er fyrst getið 1242 um nýjárið, þegar Úrækja Snorrason fór að Gizuri og hann flyði í Skálholt; þá var Þorleifr sendr eptir liði í Grímsnes og Ölfus (Sturl. 6, 33: II, 246). Nokkrum árum síðar (1246) fór hann utan með Gizuri, og 1249 fór hann með honum til Róms. Enn var hann með Gizuri í brúðkaupinu á Flugumýri, og var þar fyrir skenkjurum (1253), en eptir brennnua fór hann með Gizuri að brennumönnum, og síðan utan með honum. Þegar Andrés-synir eltu Gizur jarl (1264) var hann í Bræðratúngu með jarli. Þorleifr hreimr var hreystimaðr og ramr að afli (Sturl. 10, 23: III, 315). Hann átti bústað í Hítardal (sbr. Dipl. Isl. 1, 274) og andaðist 1289. Þorleifr var þrisvar lögsögumaðr (sjá Nr. 40 og 42).

Á fyrsta lögsöguári Þorleifs gengu Oddaverjar til, og játuðu skatti Hákon konúngi af hendi Sunnlendínga fyrir austan Þjórsá, og um haustið sór Þorvarðr Þórarinsson Brandi biskupi föðurbróður sínum þann eið, að fara á konúngs fund sumarið eptir, og svo gjörði hann. Á öðru lögsöguári Þorleifs sór Ormr Ormsson á alþingi

af hendi Sðdumanna skatt Magnúsi konungi, seinast af höfðingjum, og telja menn því árið 1264 það ár, sem Ísland kom undir konungsstjórn og sameinadist Noregi.

39. Jón Einarsson (1267),

sbr. Nr. 41 og 44.

„1267. Jón legifer“. Konungsannáll o. fl.

„1272. Jón Einarsson lögsögumaðr j ár“. Melabók, og er þar fimmm ára mismunur í áratölunni.

Jón Einarsson er kallaðr af sumum að viðrnefni gelgja (Espól. Árb. I, 6). Um ætt hans vitum vér ekki að greina, en það er alllíklegt að hann hafi verið annaðhvort af ætt Haukdæla, eða úr vina flokki Gizurar jarls, því annars mundi hann varla hafa kosinn verið; kynni vel vera að hann væri bróðurson Gizurarar, og bróðir Teits lögmans, sem drepinn var 1258 (Nr. 36). Einar andaðist 1240, og hefir orðið hërumbil sextugr maðr, því hann var af fyrri konu börnum þorvalds Gizurarsonar. Væri nú Jón lögmaðr yngstr barna hans, og fæddr hërumbil 1230, þá svarar allt sér vel um aldr hans, tímanans vegna. Þar sem sumir telja hann norrænan mann, þá mun það vera í alla staði heimildarlaust, nema að því, að hann var opt í Noregi, og var allmjög fylgjandi hinum norræna flokki, ef svo mætti kalla. Eins heimildarlaust mun hitt vera, að faðir hans hafi verið kallaðr Einar þveræfng, nema svo væri, að í orði þessu lægi misritað „þorvaldsson“ (þ'valdss). Vér þekkjum ekki nafn Einars þveræfngs nema frá elleftu öld á bróður Guðmundar hins ríka, og á þverá, þar sem sá Einar bjó, var nú stofnað klaustr fyrir laungu sððan (Múnkaþverá 1155), svo þar var ekki bústaðr leikmanna.

Jón lögmaðr Einarsson er nefndr eigi sjaldan í sögu Árna biskups; er þó svo að sjá, sem hann hafi mest gefið sig að löggjöf, en minna að öðrum málum. Hann fylgdi reyndar höfðingjum í stadamálum móti Árna biskupi, en var þó ekki mjög harðsnúinn og reyndi heldr að miðla málum. Þó þótti Árna biskupi ekki hluttekning hans í stadamálum vera til neinna bóta. Hann gekk í því með Rafni Oddssyni, að setta Lóðinn lepp og Árna biskup (1281: Árna b. s. c. 31), og eptir Brautarholts fund um vorið 1284 átti hann samræður á alþingi um sumarið við Árna biskup, og „hafði svar fyrir“ leikmönnum, og „var blöðr í máli“ (Árna b. s. c. 42). Hann tók einnig þátt í um-

ræðunum um staðamál 1286, og þótti Árna biskupi hann þá fara í þeim málum „hvergi betr en áðr” (Árna b. s. c. 55). Eptir að hann hafði verið tvisvar lögsögumaðr (Nr. 39 og 41) var hann settur lögmaðr (Nr. 44) með Sturlu Þórðarsyni, þegar Sturla þótti fara að dofna (1277). Eptir að hann hafði verið lögmaðr lengi sleppti hann lögsögn og var sviptur nafnbót sinni af Erlendi sterka og Sturlu Jónssyni (1299), fór hann utan árið eptir og var í Noregi þann vetr (1200—1201), en sumarið þar eptir kom hann út aptr, og virðist svo sem hann hafi enga réttfing fengið sinna mála, nema ef til vill nafnbótina aptr, því ár 1306 nefnir Flateyjar annáll andlát hans þannig: „andabist . . . herra Jón lögmaðr”.

Um lagastörf hans er ekkert tilgreint meðan Járnsíða var í tilbúningi, og ekki er þess getið að hann hafi fylgt að lögteknung hennar, þar á móti mun hann hafa átt mestan þátt í lögbók þeirri sem hann kom út með 1280, og síðan er kölluð Jónsbók; hefir sú bók staðið síðan til þessa dags. Um þær greinir, sem urðu um lögleiðslu bókarinnar á alþingi 1281, er ritað í Árna biskups sögu c. 25 og 28—31.

Jón Einarsson hefir að líkindum verið með auðugustu mönnum á Íslandi um sína daga. Hann var með herra Þórði Hallssyni á Möðruvöllum borgunarmaðr fyrir Rafn Oddsson á móts við herra Ólaf Ragneiðarson fyrir Árna biskup (1288), og töldust þeir Jón lögmaðr og Þórðr tfunda hvor um sig fimm hundruð hundraða (Árna bisk. s. c. 65). Ætti þetta fê þó að líkindum að hafa verið lausafê einungis, til þess að geta heitið mikill auðr.

40. Þorleifr hreimr Ketilsson annað sinn (1268),
sbr. Nr. 38 og 42.

„1268. Þorleifr legifer iterum”. Konúngsannáll, og fleiri annálar aðrir telja, lögsögu Þorleifs þetta ár.

„1273. Þorleifr Ketilsson í annat sinn j ár”. Melab., og er þar einsög áðr fimm ára munr í áratölunni.

41. Jón Einarsson annað sinn (1269—1270),
sbr. Nr. 39 og 44.

„1269. Jón legifer iterum”. Konúngsannáll, og fleiri annálar aðrir telja þá Jón Einarsson annað sinn.

„1274. Jón lögmaðr í öðru sinni íj ár“. Melab., og er þar enn fimm ára mismunur í tölunni.

Þetta ár (1269) segir Einar prestur Hafliðason í annálum sínum og í Laurentius biskups sögu (c. 3: Bisk. s. 1, 791) að Íslendingar hafi játað þegngildi Magnúsi konungi, en Konungs-annáll segir, að þegngildi hafi fyrst verið játað 1271, þegar lögtekið var nokkuð af Járnsfðu.

42. Þorleifr hreimr Ketilsson þriðja sinn (1271),
sbr. Nr. 38 og 40.

„1271. Þorleifr legifer tertio“. Konungsannáll og Hauks-annáll og margir fleiri annálar telja þá Þorleif hið þriðja sinn. Þetta kemr og heim við það sem Árna bisk. s. segir frá (c. 10), að ár 1272 hafi Sturla Þórðarson tekið við lögsögu, „en áðr hafði Þorleifr reimr“.

„1275. Þorleifr lögmaðr í þriðja sinni j ár“. Melab., og er þar aptr fjöggra ára mismunur í áratölunni, sem kemr af því, að Melabók telur Jóni lögmanni (41) reyndar tvö lögsöguár, en færir þó til Þorleif lögsögumann næsta ár á eptir.

Þorleifr hreimr hefir verið sðastr kosinn lögsögumaðr á Íslandi af hendi landsmanna sjálfra einúngis, og hefir hínagðtil ekki komið konúgs atkvæði til lögsögumanns kosnnga. Það er auðsætt á því, að kosnngar lögsögumanna eru hvikular alla þessa tð, en verða stöðugri um hrð, eptir að konúgr fer að taka þátt í þeim. Ekki vitum vðr orsakir til, að kosnngar lögsögumanna hafa verið einna hvikulastar sðustu árin, eptir að Íslendingar játuðu skattinum, en hitt er sýnilegt, að frá því Gizur Hallsson tók við lögsögu (1181) og þar til lögsögumenn hættu (1271) og lögmans kosnngar byrja, hefir lögsagan verið einúngis skipt í þær tvær ættir: Haukdæla og Sturlúnga, þegar menn telja Styrmí prest til Sturlúnga flokksins og Jón Einarsson til Haukdæla. Eru þá Haukdælar fyrst 29 ár (1181 til 1209); sðan Sturlúngar svosem 9 ár (1210—1218); Haukdælar 3 ár (1219—1221); Sturlúngar 14 ár (1222—1235); Haukdælar 12 ár (1236—1247); Sturlúngar 5 ár (1248—1252); Haukdælar 19 ár (1253—1271). Það er merkilegt, að hin fyrsta kosnng, sem konúgsvaldið átti þátt í, lendir á Sturlúngum, og næsta kosnng aptr á Haukdælum, ef Jón Einarsson hefir verið af þeim flokki. Þetta er þó varla annað en tilviljan.

Um lögsögu og lagasetning á Íslandi í þetta mund eru tvær greinir í sögum vorum einkum, sem hafa komið af stað miklum vafa. Önnur er Sturl. 10, 19 (III, 307), þar sem segir um Sturlu Þórðarson: „þat er frá Sturlu sagt, at hann fór til Íslands með lögbók þá, er Magnús konúgr hafði skipat. Var hann þá skipaðr lögmaðr yfir allt Ísland; voru þá lagaskipti á Íslandi“. Af því að sagt er frá drápi Þórðar Andrèssonar í enda næsta kapitula á undan, en það dráp varð um haustið 1264, þá hafa margir orðið til að heimfæra þenna stað í Sturlúngu til næsta árs, eða ársins 1265, líklega af því hann kemr rétt á eftir (Safn til s. Ísl. I, 582). Á þessu hafa menn einnig aptr byggt það, að Sturla hafi verið sendr tvisvar til Íslands með lögbók, fyrst 1265, og í annað sinn 1271. Þetta hafa menn enn fremr studd við hina aðra grein, sem er í Guðmundar biskups sögu eftir Arngrím ábóta, e. 76 í Stokkhólmsbók. Þar segir frá, að Magnús nokkur úr Vestfjörðum hafi slutt Þórði Sturlusyni orð Guðmundar biskups skömmu fyrir andlát hans: að þeir mundu finast að vori komanda, og „um kveldit sezt Þórðr á einn þverpall, ok kallar til sín son sinn, er Sturla hét, er síðan varð riddari Magnúsar konúgs Hákonarsonar ok lögmaðr, ok með hans ráði ok tillögu skrifaði konúgrinn fyrstu lögbók til Íslands, síðan landit gekk undir konúgsvald; kom með þessa bók út herra Þorvarðr Þórarinnsson í Austfjörðum, ok stóð hún um xv ár, þar til er optnefndr Magnús konúgr skrifaði aðra bók eftir tillögu Jóns Einarssonar; hefir sú staðit síðan með ýmislegum réttarbótum konúganna til lögðum“. Af þessari grein hafa menn enn framar dregið þá ályktun, að Járnsíða hafi verið löggilt 1265, og staðið þaðan frá til þess Jónsbók kom. Þessu hefir Páll lögmaðr Víðalín byggt á (Fornyrð. u. orð. álagðir); síðan fer Þórðr Sveinbjarnarson í formála fyrir A. M. nefndarinnar útgáfu af Járnsíðu, og Munch í Noregssögu sinni á bil beggja, og segja, að Járnsíða muni hafa verið fyrst send til Íslands 1265, en ekki fengið samþykki landsmanna, síðan hafi hún verið umbætt nokkuð og send annað sinn 1271. — Að vísu er það ekki ólíklegt í sjálfu sér, að Magnús konúgr hafi snemma hugsað sér að fá komið nýrri lögbók á Ísland, en ef á að færa sannanir til þess af fornum ritum, að Járnsíða hafi verið send til Íslands 1265, og Sturla hafi þá verið settr lögmaðr yfir allt land, þá bregðast þær sannanir allsendis og verða ekki annað en getgátur.

Greinin í Sturlúngu er í þeim kafla sögunnar, sem lífr út til að vera einskonar sèrstakr þáttur um Sturlu Þórðarson, til að segja meira um hann en sagan hefir áðr greint; hefir sá maðr verið nákvæmugr Sturlu, en ekki fylgt svo sèrlega nákvæmlega tímareikningi, má og vera að höfundr þessi hafi skotið inn þætti sínum í söguna á þann hátt, að greinir úr henni sè í þættinum hèr og hvar. Ef vèr leggjum niður fyrir oss það sem sagt er frá Sturlu Þórðarsyni í Sturl. 10, 19 (III, 307), þá sjáum vèr, að það verðr engum vafa undirorpið, að það sem þar er sagt á við ár 1271 og árin þareptir; þar stendr: „(Sturla) fór til Íslands með lögbók . . . var hann þá skipaðr lögmadr yfir allt Ísland. Voru þá lagaskipti á Íslandi . . . tók hann þá við búi um haustið í Fagradal . . . þann vetr var með Sturlu Þórðr Narfason . . . Um vetrinn . . . kom til Sturlu Bárðr . . . Nokkru síðar um vorit tók Bárðr sótt . . . Sturla fór þá til Staðarhóls búi sínu, ok hafði lögsögu þartil er hófust deilur milli kennimanna og leikmanna um staðamál. Lèt Sturla þá lögsögu lausa . . . tók þá lögsögu Jón Einarsson ok Erlendr sterki“. Þetta sýnir, ef maðr gaumgæfir sambandið og ber frásögnina saman við það sem aðrar sagnir skýra frá, að kapítulinn byrjar á útkomu Sturlu Þórðarsonar 1271, og heldr þaðan áfram til danda hans. Þetta ár (1271) er hann settur lögmadr yfir allt Ísland, og þá urðu lagaskipti, því nokkuð af Járnsöðu var lögtekið, einkum þingfararabálkr, og Sturla hefir þá án efa verið samþykktur sem lögmadr til næsta alþingis (1272). Það haust (1271) tekr hann við búi í Fagradal, en vorið eptir (1272) fer hann að Staðarhóli. Þá hefir hann lögsögu fyrst einn og síðan með Jóni Einarssyni, þar til Erlendr sterki var tekinn til lögsagnar (1283). Þetta kemr og að öllu leyti saman við annálana hina beztu, og einkum Konúngsannál, sem nákvæmlegast af öllum og vissast skýrir frá lögsögu og lagasetning, og er samtíða þessum viðburðum. En sè árið 1265 sett að upphafi í staðinn fyrir 1271, þá komast hvergi að þeir lögsögumenn sem hèr eru taldir eptir annálum fra 1265—1271 (38—42), og er þó enginn vafi á að þeir muni hafa verið réttir lögsögumenn; mart verðr þá og fleira vafasamt og flókið í viðburðum á þessum árum. Það sem til er fært úr sögu Guðmundar biskups er ekki þýðingarmikið, því bæði er, að Arngrímr ábóti verðr ekki kallaðr áreiðanlegur höfundr, og hefir ritað að minnsta kosti 70 árum síðar, enda hefir hann einungis kastað á

glæ þessu sem hann segir um Sturlu, án þess hann hafi ætlað sér að rekja nákvæmlega það sem þessa viðburði snerti.

Um lagasetninguna er mjög merkr Resens annáll (A. M. 424. 4to), þar sem hann segir um þessi ár:

„(1271). Sturla com vt [með] logboc Jarn síðv”.

og „(1272). Tekin Jarnsíða i log”.

Þessi annáll er frá þrettándu öld, og hefir verið ritaðr sumr hërumbil 1254, en sumr hërumbil 1295, eptir því sem Árni Magnússon segir. Af honum er auðsætt, að lögbók sú, sem þeir Þorvarðr Þórarinnsson og Sturla Þórðarson og Eindriði böggull komu út með 1271, hefir þegar í upphafi eða mjög snemma verið kölluð Járnsíða, og að það er hið elzta nafn bókarinnar sem finnst í ritum.

II. SKÝRÍNGARGREINIR UM LÖGMENN.

43. Sturla Þórðarson (lögmaðr um allt land 1272—1276,
N. og V. 1277—1282).

sbr. Nr. 34.

„1272. Sturla legifer iterum”. Konúngsannáll, Hauks annáll og flestir aðrir annálar.

„1272. Telja sumir Sturlu lögmann í öðru sinni”. Melab. og er þar með á enda það lögsögumanna tal sem þar hefir verið. Menn skyldi jafnvel halda, að þessari línu hefði verið bætt í, vegna þess að hún færir allt í einu áratöluna til hins rétta, og lætr hverfa mun þann er áðr var.

„(1271). „Magnús konúngr sendi til Íslands Þorvarð Þórarinnsson og Sturlu Þórðarson lögmann ok Eindriða böngul (böggul) með lögbók”. Konúngsannáll. Þar sem hann kallar Sturlu lögmann, en segir þó beint sama árið að Þorleifr væri lögsögumaðr (legifer), en Sturla fyrst árið eptir (1272), þá getr að vísu svo verið, að Sturla sè kallaðr lögmaðr svo sem fyrir sig fram, af því hann var síðan kunnugr með því nafni, en það er þó fullt eins líklegt að annállinn seti svo með vilja, og að það eigi saman við það sem Sturlunga segir, og áðr var getið (10, 19: III, 307), að Sturla hafi „þá (þ: þegar hann var sendr með lögbókina) verið skipaðr lögmaðr yfir allt Ísland”. Þetta er að öllum líkindum svo að skilja: að Magnús konúngr sendir Sturlu með bókina til Íslands, og ætlast til hún sè lögtekin á alþingi 1271. Þessi bók tekr af lögsögumannsdæmið og setr lögmannsdæmi í staðinn eptir

norskum sið; þá mun konúngi hafa þótt einsætt að fara því fram, að nefna sjálfir lögmenninn, en gefa ekki þá kosningu í vald landsmönnum. Þegar nú Sturla kemr til alþingis, þá standa fyrst og fremst hin fornu lög þartil hin nýju eru samþykkt, og á meðan á því stendr þá heldr lögsögumaðr sínu valdi. Nú var þá ekki á því þingi lögtekið annað úr bókinni en þingskapa þáttir og tveir kapítular úr Erfðabálki (14. og 16. kap. í Erfðatali, bls. 71. 72—73 í útg. A. M. nefndarinnar¹. En þegar þingskapa þáttir er lögtekin, þá er þar með lögtekin breyting á lögsögunni, og hefir þá alþing samþykkt þá skipun konúngs, að Sturla skyldi vera lögmaðr. Sturla var síðan lögmaðr yfir allt land í fimm ár. Á þeim árum var lögtekin Járnsða mestöll á alþingi 1272, og seinast mestr hluti „Erfðatala“ um haustið 1273, líklega á einhverju aukalþingi, sem Ráfn Oddsson og Sturla gengust fyrir. 1275 á alþingi voru lögtekin Kristindómslög (Kristinrèttir) Árna biskups (Árna b. s. c. 17). Eptir þetta fór mönnum að þykja Sturla lögmaðr afskiptalstíll, og svo ritar Þorvarðr Þórarinnsson til konúngs 1276: „á þingi voru í sumar ræðu þeir Ráfn ok biskup, höfðu skammt ok meðallagi skilvíst, at því er sumum mönnum þótti; lögsögumaðr var úgreiðr ok skaut flestum málum undir biskups dóm ok annara manna, þeirra er sýndist; af lögrættumönnum nýttist lítið“ (Árna b. s. c. 19). Þá hafa sumir haldið, að Jón Einarsson hafi orðið lögmaðr það ár, og getr verið það sè dregið af því sem segir í Árna bisk. s. c. 18, að „Jón lögmaðr“ hafi meðal annara höfðingja verið í brúðkaupi Sigurðar seltjarnar norðr á Möðruvöllum (sumarið 1276), en móti þessu vitnar bréf Þorvarðar, það er áðr var getið; er því Jón kallaðr lögmaðr 1276 í virðingar skyni, því hann var það síðan. En 1277 um haustið voru komnir tveir lögmenn, því þá ritar Árni biskup til konúngs (Árna b. s. c. 20) á þessa leið: „Jón lögmaðr fór vel ok vitrlega í sínu starfi, en af Sturlu stóð minna gagn en þörf stóð til“. Það mun því án efa vera svo að skilja, að annaðhvort hefir Magnús konúngur sett Jón Einarsson til lögmanns um vetrinn 1276—77, eptir að hann hafði fengið bréf Þorvarðar, og ætlað með því að styrkja lögmannsðæmið, og hefir þá Jón verið samþykkt til lögmanns á alþingi og tekið þátt í lögstjórninni 1277;

1) Það er eptirtektarvert orðatlækki, til að sýna hvern þátt Íslendingar þóttust eiga í löggjöf sinni um þetta mund, sem stendr í upphafi 14. kap.: „Sva er oc staðfest um allt landet með konungs raðe“, o.s.frv.

eða að Sturla hefir sjálf fengið menn til kjósa Jón Einarsson til lögmanns með sér á alþingi 1277, og til þessa gæti þá miðað það sem segir í Sturlúngu (10, 19), að Sturla hafi látið lögsögu lausa, því það vitum vér að er ekki fullkomlega rétt hermt, af því vér finnum fleiri en einn vott til, að Sturla hefir tekið þátt í lögmanns störfum síðan. Það mun réttara, sem fyr er til getið, að konúgr hafi sett Jón til lögmanns og alþing samþykkt það, svo að þeir hafi verið báðir á alþingi 1277. Þó mun Sturla hafa líkað þetta illa, og farið því utan um haustið 1277 (Ann.) með þeim Rafni og Þorvarði; en þeir brutu skipið við Færeyjar og voru þar um vetrinn og komust ekki til Noregs fyr en um vorið eftir; hefir þá Sturla ekki haft langan tíma fyrir sér, því hann fór aptr til Íslands um vorið 1278, og var þá herraðr (Konúngsannáll og Hauks annáll). Sumir hafa skilið svo söguna, að Sturla hafi sagt af sér lögsöguna í þessari ferð (æfi Sturla framanvið fimta bindi af Heimskringlu Snorra, bls. XXIV), en þetta er fyrir margra hluta sakir ólíklegra. Hitt er líklegt, að Jón lögmaðr hafi farið utan 1278, og verið utan næsta ár eftir, og hefir þá Sturla haft einn lögmanns störfn um þann tíma, nema svo væri, að Loðinn af Bakka, sem kom út 1279, „með lögsögn“ eftir því sem sumir segja, hafi verið sendr til að gegna lögmanns-störfum af hendi Jón lögmanns. 1280 kom Jón lögmaðr út með lögbókina, og með honum Loðinn leppr. Ekki er getið að Sturla hafi neinn þátt átt í lögtekníng Jónsbókar 1281, eða þeim umræðum og þrætum, sem þar um urðu; hefir hann þá ef til vill alls ekki verið á alþingi. Ekki er þess heldr getið, að hann hafi átt þátt í þeim þinghöldum, sem Jón lögmaðr og Loðinn leppr höldu um haustið 1280, til að láta sverja eða þeim Eirfki konúgi Magnússyni og Hákonu hertoga. Af þeim greinum, sem Árni biskup sandi um lögbók, má sjá, að þá hefir ekki enn verið fastráðið um lögmenn, hversu margir skyldi vera, því biskup segir, að hann vill „ekki hafa at einn væri lögmaðr yfir landslögum og guðslögum, hvort sem konúgr vildi hafa lögmann einn eðr fleiri“. Árið 1282 mun Sturla hafa haft seinast lögmannsðemi á hendi, því 1283 kom út herra Erlendr sterki með lögsögn og konúgsbrðf um staðamál, eftir því sem Konúngsannáll segir, og hefir Erlendr þá verið samþykkt til lögmanns á alþingi það ár. En árið eftir, 1284, var þó Sturla Þórðarson eun á þingi, því hann ritaði þá, ásamt Árna biskupi

og öðrum höfðingjum bréf til Eiríks konungs um tíundir af konungseignum og annað fleira (Árna b. s. e. 45), og er hann þar talinn lögmadr enn, eptir því sem ritað er í sumum handritum sögunnar¹, en af því þetta kemr ekki saman við það sem Sturlunga segir, að hann hafi látið lögmansdæmið laust, eða sagt af sér, þá hafa menn ekki fylgt þessu, heldr hafa menn jafnvel fylgt Sturlúngu svo fast, að menn hafa látið Sturlu leggja niðr lögsögn 1277 eða 1278, þegar hann var utan. Sturla andaðist, svo sem áður var getið, 30. Juli 1284; hefir það verið fám dögum eptir að hann var kominn heim af alþingi; hann var þá sjötugr að aldri (fæddr 30. Juli 1214).

44. Jón Einarsson. S. og A. (1277—1291),
sbr. Nr. 39 og 41.

Jón Einarsson mun hafa verið lögmadr í fyrsta sinn 1277, eptir því sem hér er áður sýnt (bls. 40), og síðan, þar til 1294. Það ár hefir hann líklega farið utan, því 1294 í Juni er hann í Túsbergi í Noregi (Dipl. Norv. I, 82—83); er hann þá nefndr „lögmadr af Íslandi“, og „lögmadr á Íslandi“, og herraðr. Það sýnist mega þaraf ráða, að hann hafi þá enn haft lögsögn. Það sama ár kom hann út til Íslands, og var þá herraðr (Flateyjar annáll), en hann mun hafa komið út eptir þing, og hefir þá Haukr verið kosinn á þingi. 1299 var Jón sagðr af nafnbót af Erlendi sterka og Sturlu Jónssyni, þar á móti er ekki getið um, að hann hafi verið sviptr embætti, og er þar af að ráða, sem hann hafi þá ekki haft embætti, því ella mundi hann hafa mist hvortveggja. Hann fór þá utan árið eptir (1300), og kom út aptr annað ár (1301); er hann þá í annálum kallaðr „herra“, og lítr því svo út sem hann hafi fengið aptr nafnbót sína; en hann andaðist 1306, eptir því sem segir í Flateyjar annál.

1) Það handrit, sem er lagt til grundvallar við báðar útgáfurnar af Árna biskups sögu, segir: „Eptir þetta ritaði herra biskup, herra Rafn ok báðir lögmenn [þ. e. Jón Einarsson ok Erlendr sterki], herra Ásgrímur ok herra Sturla sinn bænastað til Eiríks konungs“; en mörg önnur taka svo til orða: „Eptir þetta ritaði . . . ok báðir lögmenn: herra Sturla ok Jón, ok herra Ásgrímur“.

45. Erlendr hinu sterki Ólafsson. N. og V. (1283—1289).

„(1283). Útkoma herra Erlends með lögsögn ok konungs bræfum, að leikmenn skyldu taka staði á Íslandi“. Konungsann.

„(1283). Erlendr legifer“. Hauks annáll.

1286 getr Konungsannáll um „utanferð herra Erlends lögmans“. Þess var áður getið, að Sturlunga segir með þerum orðum, að Jón Einarsson og Erlendr hafi tekið lögsögn næstir eptir Sturlu Þórðarson, en af því Jón var lögmaðr með Sturlu, þá mun Erlendr án efa hafa tekið þann hluta lauds, sem Sturla hafði, eptir hann, og er hann því talinn hér lögmaðr norðan og vestan. Það styrkist einnig af því, að Erlendr fór um Vestfjörðu 1284, og tók síðan lén vestra, en hann mun hafa átt eignir bæði fyrir vestan og sunnan, því Hóll í Bolungarvík og Strönd í Selvogi voru lángefðgæignir síðan í þeirri sett. Erlendr var ákafastr móti Árna biskupi Þorlákssyni í staðamálum, og foringi leikmanna eptir dauða Rafns Oddssonar, en hann hafði alls ekki hyggindi Rafns, og varð því málinu til lítillar aðstoðar til lángframa. 1290 segja sumir annálar, að Erlendr hafi fengið Vestfjörðu í lén, og staðfestist það á því, að þá er talið upphaf lögsögu Þorláks Narfasonar, og mun hann vera fyrst kosinn af landsmönnum, því Erlendr kom ekki út fyr en eptir þing (Árna b. s. e. 79). 1289 er því hið seinasta lögsöguár Erlends. Síðan var hann ekki lögmaðr, en hafði sýslur og konungs erindi, og andaðist 1312.

Móðurætt Erlends er talin víða í því handriti af Landnámabók, sem sonr hans Haukr lögmaðr hefir ritað. Menn hafa haldið að hann hafi verið norrænn í föðurætt, líklega af því föðurætt hans er hvergi talin í bók Hauks; en þetta er þó engu nær, en að hugsa, að Haukr hafi ekki vitað hvers son hann var, af því hann segir það hvergi í bókinni. Vær vitum það einungis af annálum, og af Árna biskups sögu, að hann var Ólafsson, annars er hann kallaðr alstaðar í Hauksbók Erlendr sterki eða Erlendr lögmaðr. Árni biskup kallar hann Erlend digra í reiði sinni. Í norrænum bræfum er hann einnig kallaðr Erlendr sterki. Ætt hans er ekki rakín í Landnámabók Hauks, án efa þess vegna, að hún hefir ekki orðið rakín til landnámsmanna. Kona Erlends var Járngerðr Þórðardóttir Bøðvarssonar frá Bæ í Borgarfirði, af móðurætt Sturlunga. Þau áttu dóttur, sem Valgerðr hét. Jörunn hét móðir Hauks lögmans Erlendssonar, og var hennar ætt fyrir vestan (Landn. II, 25). Af því að Haukr sjálfr nefnir Járngerði

konu Erlends, en ekki Jórinni, þá er líklegt að hann hafi verið laungetinn. Það hið fyrsta sem vör finnum Erlends getið, er, að hann er einn af þeim sem ritar konungi ásamt öðrum höfðingjum um kristindómsbálk o. fl. 1275 (Finn. Joh. Hist. Eccl. Isl. II, 10), því þar er ekki efi á, að hann er sá „Erlendr bóndi“ sem þar er nefndr. Erlendr var mjög opt í Noregi eptir að hann komst til valda, og einkum höfum vör sögur af því á árunum 1282 til 1305; er þess getið, að hann hafi á þeim tíma verið utan átta sinnum (1282—3, 1288—89, 1289—90, 1293—94, 1294—95, 1296—99, 1302—3, 1304—5), en þetta var alvenja á þeim tímum, og ekki sízt þörf á fyrir Erlend, sem var ákafamaðr, átti sífellt í þrætum og styrjöldum, einkum við biskup og presta, og var opt í forboðum. Eptir 1305 er ekki getið utanferða hans, og mun hann þá hafa setið um kyrt á Íslandi í elli sinni og andast þar.

46. Þorlákr Narfason. N. og V. (1290—1291),
sbr. Nr. 18 og 51.

„(1290). Þorlákr Narfason legifer“. Konúngsannáll.

„(1290). Þorlákr Narfason tók lögsögn“. Hauks annáll, og þetta sama votta aðrir annálar.

Eptir því sem sagt er í Árna biskups sögu, þá hefir Erlendr sterki verið utan þenna vetr, og ekki komið út fyr en seint í Juli (Árna b. s. c. 79); hefir hann því ekki náð alþingi, og hafði þar að auki fengið sýslu vestra, svo að hann hefir þessvegna ekki getað lengr haldið lögsögn. Er því líklegt, að menn hafi kosið á alþingi þetta sumar þorlák bónda Narfason frá Kolbeinstöðum, sem var vel metinn maðr áðr, og var einn af þeim sem sendir voru til Árna biskups 1286 af alþingi, til að semja við hann (Árna b. s. c. 55). Þareð hann bjó fyrir vestan, mun hann hafa haft lögsögn norðan og vestan, og komið í stað Erlends sterka, en mun ekki hafa haft lögsögn á hendi í þetta sinn lengr en tvö ár, hverjar helzt orsakir sem þar til hafa verið.

Þorlákr lögmaðr var sonr Narfa prests Snorrasonar á Kolbeinstöðum († 1284) og Valgerðar Ketilsdóttur af Hítæla ætt. Ætt hennar er talin í Landn. II, 4 (Ísl. s. I, 75). Þorlákr átti Helgu, dóttur Nikulás Oddssonar í Kalmaustúngu og Gyðu Sölmundar dóttur austmanns. Þeir voru þeir bræðr: var annar Þórðr Narfason, sem síðan varð lögmaðr og bjó á Skarði á Skarð-

strönd, og þriði Snorri Narfason, sem einnig varð lögmaðr, en bjó í fyrstu austr í Árnass þingi og seinna á Skarði eptir bróður sinn. „Þeir voru allir vitrir menn ok vel mannaðir“ (Árna b. s. c. 32), og er þess einkum getið um Snorra, að hann hafi verið mikill vin Árna biskups (1282). Þorlákr var lögmaðr optar en einusinni (sjá 48. 51). Þegar bann var í annað sinn lögmaðr fór hann utan með lagafrumvarp til ymsra breytinga í lögþóki (Jónsbók) frá alþingi 1293, og kom út aptr um sumarið 1294 með bina miklu réttarbót frá 2. Juli 1294 (Lagas. banda Ísl. 1, 17—22, með dags. 15. Juli). Þetta ár hefir hann því ekki getað verið á alþingi, en Flateyjar annáll segir, að „Jón og Þorlákr lögmenn“ hafi komið út báðir það sumar, og verið herraðir; en Þorlákr fór utan aptr og var utan 1294—95 og 1296—1298; stendst það á, að Þórðr bróðir hans er þá talinn lögmaðr, en þó er ekki svo að sjá, sem hann hafi verið umbodsmaðr hans einungis. Espólin telur, að Þorlákr hafi haft í þetta sinn lögsögu 1290—1296, en Konúngsannáll og fleiri segja með skýrum orðum, að Þórðr hafi tekið lögsögn 1296, verður því það ár ekki lögsagnarár Þorláks.

47. Sigurðr Guðmundarson. N. og V. (1292).

„(1292). Sigurðr Guðmundarson I (= eitt ár?) legifer“. Konúngsannáll.

Sigurðr þessi er sá hinn sami sem bjó í Hlíð í Vaðla þingi, og er þar síðan kölluð Lögmanshlíð, að hann og sonr hans og líklega fleiri lángefðgar bjuggu þar. Þessi Sigurðr er sá, sem átti í þrætu við Jörund biskup á Hólum 1293—94 útaf Möðruvalla stað, sem hann þóttist eiga erfða tilkall til, og lét biskup Laurentius prest, sem síðan varð biskup, lesa bannsbréf yfir Sigurði, en sættist síðan við hann og lét alla óvinsældina lenda á Laurentius (Laurent. s. c. 6: Bisk. s. 1, 795—96). Af því að Sigurðr bjó í Eyjafríði er miklu líklegra að hann hafi verið lögmaðr norðan og vestan, en ekki sunnan og austan, sem sumir bafa balðið, enda styrkist það og af því, að það virðist ófalað að Jón lögmaðr Einarsson hafi þá enn haft lögmansdæmið sunnan og austan, svo sem áður var sýnt (Nr. 44). Espólin nefnir ekki Sigurð meðal lögmanna, og er það ef til vill af því, að hann hefir ekki haft fyrir sér Konúngsannál, heldr Flateyjar annál, sem ekki telur hann.

48. Þorlákr Narfason annað sinn. N. og V. (1293—1295),
sbr. Nr. 46 og 51.

Um lögmansdæmi Þorláks Narfasonar í annað sinn (1293—1295) er talað áður (Nr. 46). Annálar geta ekki um að hann hafi tekið embætti eptir Sigurð, en réttarbotin 2. Juli 1294 sýnir ljóslega í formálanum, að hann hefir fært hana til konungs af alþingis hendi, og verið þá án efa lögmaðr þegar hún var samþykkt, sem líklegast hefir verið 1293; fær þá Sigurðr fyrirrennari hans ekki nema eitt ár til lögsagnar.

49. Haukr Erlendsson. S. og A. (1294—1299).

„(1294). Haukr Erlendsson legifer“. Konungsannáll, og svo hafa flestir, nema Flateyjar annáll einn, sem telr lögmennsku hans byrja 1295. Espólin telr (Árb. I, 15), að Haukr hafi verið lögmaðr sunnan og austan um 11 ár 1296, og setti eptir því að hafa tekið lögsögn 1285, en þetta getr ekki staðizt, og hefir engan áreiðanlegan fót.

Haukr lögmaðr var sonr Erlends sterka (Nr. 45). Hann telr sjálfir sett sína í þeirri Landnámabók, sem hann hefir sjálfir ritað og enn er til, og kölluð Hauksbók. Kona hans var Steinunn Óladóttir Svarthöfðasonar, af sett Hrafn Sveinbjarnarsonar á Eyri í Arnarfirði (Hrafnseyri). Haukr mun því hafa verið á Vesturlandi í æsku sinni og búið þar meðan hann var lögmaðr. 1299 var Haukr kominn til Noregs (Samling. til det norske Folks Sprog og Histor. I, 169), og hefir þá staðnæmzt þar um hríð og komizt til metorða. 1302 í Janúar er hann orðinn lögmaðr í Oslo; 1303 var hann orðinn einn af ríkisráði konungs; 1304 er hann herraðr og sama ár Gulapíngs lögmaðr; fór hann þá að búa í Björgvin, en hefir þó við og við vitjað Íslands á þessum árum. Svo var hann t. d. á alþingi 1304, og sagði þá lög um skattgjald; er það ekki svo að skilja, að Haukr hafi þá verið lögmaðr á Íslandi, heldr að hann hafi verið þar staddr á alþingi, ásamt tveimr hinum íslenzku lögmönnum, og verið spurðr um hversu hann skildi lögin um skattgjald á Íslandi; hefir þá orðið svo, að hver þeirra þriggja lögmanna hefir skilið þau á sinn hátt, og hefir það þótt í annál færanda, að þrjá lögfróða menn skyldi skilja þannig á um hin gildandi lög í landi. 1306 kom hann enn út til Íslands, og hefir þá líklega verið á Íslandi til þess 1308; þá stofnaði hann og Árni biskup Helgason lærðra manna spítala

í Gaulverjabæ; mun Haukr þá hafa búið á Suðurlandi og líklega á Strönd í Selvogi; það sama ár fór hann utan aptr, og kemr við bræðagjörðir í Noregi 1309, var hann þá í ríkisráði konungs í Noregi. Árið eptir (í Oktbr. 1310) gaf hann út bréf í Björgvin, sem enn er til, og 1313 er hann enn í Noregi. Þá næst er hans getið í Oslo í Janúar mánuði 1318, og hefir hann þá dæmt þar dóm, og í Julí mánuði sama ár er staðfestur dómur hans. Enn er hann í Oslo um sumarið 1319. Þessvegna er það án efa byggt á óvissum tilgátum, sem finnst í íslenskum lögmannaöldum, að hann hafi verið lögmaður á Íslandi frá 1313 og fram yfir 1320, eða að hann hafi haldið þar umbodsmann frá því 1317, eða að hann hafi verið stefndr utan 1318 (Esp. Árb. I, 39, og er sú saga byggð á því, að í annálum segir að „lögmonnum“ hafi verið utan stefnt, en Espólin ætla, að Haukr hafi þá verið lögmaður); enn fremr það, að hann hafi verið lögmaður á Íslandi 1320, 1329 og 1330 (Espól. Árb. I, 42, 65). Fyrir því höfum vér vissan vott, að hann var Gulapíngs lögmaður 1321 og 1322. Síðan finnum vér hann ekki nefndan fyr en 1330; frá því ári eru til þrjú bréf, sem votta að hann hafi þá verið í Noregi; er það því líklega réttara, að hann hafi ekki farið til Íslands þetta ár, sem segir í Flateyjar annál ok nokkrum öðrum, heldr að hann hafi komið út 1331, „með boðskap konungsins um kvennamál og það fleira sem þar fylgði“, eins og segir í Skálholts annál hinum forna. Annar forn annáll segir frá, að þeir herra Haukr og herra Ketill hafi reiknað víseyri um allt land og farið báðir til Noregs síðan 1331, en árið eptir (1332) hafi Haukr andazt. Þetta er rángt, því í Maí 1334 er hann á lífi í Björgvin, sem bréf votta, en það er ekki ólíklegt, að hann hafi verið á Íslandi tvö ár í þetta sinn og farið utan 1333, því þá væri það rétt að hann hefði andazt árið eptir að hann fór utan; en hann andaðist 3. Júní 1334, líklega í Björgvin. Börn hans voru á Íslandi, og var sonur hans Erlendr Hauksson lögmaður, en dóttir hans Jörunn, sem síðan varð abbadís í Kirkjubæ og kölluð Agnes (vígð 1344). Húsfú Steinunn Óladóttir, ekkja hans, var einnig á Íslandi síðan; hún lifði nær þrjátígi ár eptir og andaðist 1361, hefir hún þá líklega verið á nírvæðis aldri.

Herra Haukr Erlendsson hafði í innsigli sínu hauk (fálka) með útpöndum vængjum (uppdráttir af tveimr innsiglium hans er í Ann. for Nord. Oldkynd. 1847, bls. 179—180).

50. Þórðr Narfason. N. og V. (1296—1297),
sbr. Nr. 52.

„(1296). Þórðr Narfason legifer“. Konúngsannáll og fleiri annálar.

„(1296). Utanferð herra þorláks lögmans. Þórðr íök bókina“. Hóla annálar fornu.

Þórðr var bróðir þorláks lögmans Narfasonar (Nr. 46), og bjó á Skarði á Skarðströnd. Sumir ætla að hann sé sá „herra Þórðr“, sem fór utan 1293 og kom út aptr 1294, en sá „herra Þórðr“ var Þórðr Hallsson af Möðruvöllum í Eyjafrði († 1312). Þórðr Narfason var aldrei herradr. Það liggir nærri að halda, að Þórðr hafi einúngis haft umboð þorláks bróður síns, en af því Konúngsannáll segir svo frá, að þorlákr hafi komið út „með lögsögn“ 1298, þá mun það vera víst, að Þórðr hafi verið talinn lögmaðr fullkomlega. Þórðr var aptr lögmaðr síðan (Nr. 52).

51. Þorlákr Narfason þriðja sinn. N. og V. (1298—1299),
sbr. Nr. 46 og 48.

„(1298). Útkvama Herra Sturlu Jónssonar ok þorláks Narfasonar með lögsögn“. Konúngsannáll.

„(1298). Útkoma þorláks lögmans“. Skálholts annáll hinn forni og fleiri.

Í þetta sinn hefir ekki þorlákr haft lögsögn nema tvö ár (1298 og 1299), því 1300 er Þórðr bróðir hans lögmaðr. Þorlákr fór utan það ár, og er ekki getið að hann hafi komið út síðan, en hann andaðist í Konúngahellu ídus Martii (15. Marts) 1303, eptir því sem segir í Hauks annál og í Konúngsannál. Þar sem sagt er, að þorlákr hafi verið sendr með lögsögn til Íslands 1302 (Muneh. Det norske Folks Hist. vi, 361 sbr. 679), þá mun það vera villa ein. og er ef til vill farið bræðravillt á þorláki og þórði.

52. Þórðr Narfason annað sinn. N. og V. (1300),
sbr. Nr. 50.

„(1300). Þórðr Narfason iterum legifer“. Skálholts annáll hinn forni.

„(1300). Voru lögmenn Þórðr ok þorsteinn“. Flateyjarannáll.

Þessi er hinn sami Þórðr Narfason á Skarði, sem getið er

ár (Nr. 50). Árið 1300 hefir alþing án efa orðið endasleppt, því 12. Juli brauzt út hið stóra Heklugos, sem sagt er frá í annálum að verið hafi hið ógrlegasta, með óskufalli og landskjálftum um allt land, og stóð heilt ár. — 1302 segja sumir annálar, að Þórðr Narfason hafi verið lögmadr (Flateyjar annáll), eða jafnvel enn ákveðnara, að hann hafi haft lögsögn Bárðar Snotu (Hóla annálar), en þareð Konúngsaannáll telur lögmenn þetta ár, þá er annaðhvort, að þetta er óáreiðanlegt, eða að Bárðr snota, sem mun vera sami og Bárðr Högnason hinu norræni, hefir að nafni til gefið Þórði umboð sitt, en Íslendingar ekki metið það umboð gilt, eptir að þeir höfðu neitað Bárði sjálfum. Þórðr Narfason andaðist iv. id. Mart. (12. Marts) 1308.

53. Þorsteinn (Hafrbjarnarson?). S. og A. (1300).

„(1300). Voru lögmenn Þórðr ok Þorsteinn“. Flateyjar annáll.

Um lögmansdæmi Þorsteins þess sem hér er nefndr er ekki teljandi til frásagnar nema Flateyjar annáll, en af því vèr vitum, að Haukr Erlendsson (Nr. 49) var kominn til Noregs 1299, og hafði ekki síðan lögsögn á Íslandi, þá verðr harðla líklegt, að nýr lögmadr hafi verið kosinn árið eptir (1300). Hver sá Þorsteinn hafi verið, sem kosinn hefir verið til lögmanns í stað Hauks, vitum vèr ekki, en þar er helzt að nefna til Þorstein Hafrbjarnarson af Seltjarnarnesi, launson Hafrbjarnar Styrkárssonar, sem átti Vilborgu, bróðurdóttur Árna biskups Þorlákssonar (Árna b. s. c. 26). Þorsteinn þessi andaðist 1325, og hefir að líkindum verið merkr madr. Annar Þorsteinn, sem menn hefði getað gízkað á, var Þorsteinn Skeggjason Njálssonar frá Skógum undir Eyjaþjóllum, en hann var andaðr fyrri († 1297).

Það virðist vera auðsætt, að þessir tveir, sem lögmenn voru 1300, hafi verið kosnir af Íslendingum, en þareð lögsögn þeirra stóð ekki nema eitt ár, og norrænir lögmenn komu út árið eptir, þá bendir það til, að annaðhvort hafi hinn nýi konúgr, Hákon háleggr, ekki viljað samþykkja kosninguna, eða hann hafi viljað einn hafa vald til að setja lögmenn og ekki viljað veita landsmönnum neitt atkvæði í þeirri grein, þángað til hann varð að láta undan.

54. Loðinn af Bakka. S. og A. (1301).

„(1301). Þá komu út tveir lögmenn norrænir, herra Loðin Safn. II.

ok herra Bárðr Högnason". Konungsannáll og fleiri. Annáll sira Einars Hafliðasonar bætir því við, að hvor þeirra hafi haft lögsögn yfir hálfu land, og að þeir hafi sagt „konungs bréf leggja við XV merkr hverjum þeim sem ryfi hans laga úrskurð". Af því sem sagt er, að hvor hafi haft sinn hluta lands, og síðan, að Þórðr Narfason hafi haft Bárðar hluta, þá hafa menn ályktað með líkindum, að Loðinn hafi átt að vera lögmaðr sunnan og austan, en Bárðr norðan og vestan. Það sem sagt er um sektirnar, er ekki ljóst, því nokkrir hafa V merkr fyrir XV, og nokkrir segja, að sektin skyldi vera fyrir að rjúfa úrskurði þessara norrænu lögmanna. Sektin fyrir að rjúfa lögmanns úrskurð var IV merkr eptir Jónsbók. Í einni tilskipun norrænni frá 1313 er skipað, að sekt fyrir bréfabrot skuli vera VIII merkr. Síðar hafa sektir fyrir bréfabrot verið dæmdar til XV marka, og er það ekki ólíklegt, að sektir hafi hér verið settar sjarskalega hátt, fyrst að það er í annál sett.

Sá herra Loðinn, sem hér er nefndr, mun án efa vera herra Loðinn af Bakka, einsog sumir annálar segja beinlínis, sá sami, sem sumir segja að hafi komið út með lögsögn 1279. Þessi Loðinn var úr Þrændalögum, og var, einsog áður var getið, allr annar maðr en Loðinn leppr, sem var mestr forgangsmaðr til að lögleiða Jónsbók 1281; þessi Loðinn af Bakka var miklu yngri, og andaðist ekki fyr en 1313 eða síðar (A. Magn. norræn. bréfas. Fasc. II, 8—9), en Loðinn leppr andaðist um vetrinn 1288—1289 (Árna b. s. e. 70). Árið 1293 geta annálar þess, að Loðinn af Bakka hafi verið gjör útlægr til Íslands, og margir aðrir herra menn í Þrándheimi hafi þá fallið í útleigð („var sendr Bakka-Loðinn til Íslands, vorðinn útlægi Noregs konungs" segir Skálholts ann. hinn forni). Í annála-útgáfu A. M. nefndarinnar stendr 1302, þar sem talin er utanferð Loðins af Bakka: „ok var hann þá hengdr"; þetta er tekið eptir einu af hinum lókustu annála-handritum, og er af misskilningi komið inn á rángan stað, því það á heima við herra Auðunn Hugleiksson hestakorn, sem var hengdr þetta sama ár.

55. Bárðr Högnason. N. og V. (1301).

Bárðr Högnason er í annálum sagðr norrænn, og hanu mun án efa vera sá, sem sumir kalla Bárð snotu (sbr. Nr. 52).

Eptir að Eiríkr konungr Magnússon (prestahatari) var andaðr

sumarið 1299, og Hákon hertogi (háleggr) bróðir hans var krýndr um haustið, ber ekki á að hann hafi gefið Íslandi neinn gaum árið eftir, því hann hafði þá ærið annað að starfa. En 1301 um vorið byrjaði Hákon konungur viðreisn sína við Íslendinga. Sendi hann þá út Álf úr Króki með boðskap sinn, og tvo lögmenn norræna (Loðinn og Bárð); hefir hann þá ætlað til að fá hylling Íslendinga, og þar að auki kröfur sínar aðrar, eða „boðskap“, sem Álf fór með, og enn fremr hefir hann þá ætlað til, að Íslendingar tæki við tveim norrænum lögmönnum, en sleppti þeim sem þeir höfðu sjálfir kosið árið fyrir, Þórði Narfasyni og Þorsteini. En þó Íslendingar væri harðlega þjáðir af óáran þeirri, sem þá gekk yfir landið, ráku þeir þó af sér í þetta sinn kröfur. Allir hinir norrænu menn urðu að snúa aptr til Noregs haustið eftir, og kröfur konungs gengu engar fram. Íslendingar neituðu jafnvel sjálfri hyllingunni þetta ár. Loðinn af Bakka mun hafa skilað konungi aptr að fallu og öllu lögsögn sinni. Bárðr Högnason hafði komið til Íslands áður með boðskap Eiríks konungs, eftir því sem Flateyjar annáll segir frá (1295), og hefir þessvegna verið kunnugr nokkuð landsmönnum; hann mun því hafa að nafninu til falið Þórði Narfasyni umboð sitt, en ef til vill einmitt þessvegna hafa Íslendingar ekki kosið Þórð til lögmanns, heldr þá Guðmund Sigurðarson og Snorra Markússon. Bárðr Högnason kom þó út síðan nokkrum sinnum í konungs erindum, og er þess getið 1303, 1307 og 1310, en hann andaðist 1311.

56. Snorri Markússon (Mela-Snorri). S. og A. (1302—1306).

„(1302). Guðmundr Sigurðarson legifer ok Snorri Markússon fyrir sunnan land“. Konungsannáll. Þetta taka sumir svo, að þeir hafi báðir verið lögmenn sunnan og austan, þ. e. yfir lögdæmi Loðins af Bakka, en þar sem Hóla annálar segja, að Þórðr Narfason hafi haft lögsögu Bárðar snotu, þá er það tekið svo, sem Þórðr hafi verið þriði lögmaðrinn. Hannes biskup hefir talið Guðmund lögmenn sunnan og austan, en Snorra norðan og vestan. Ef að Konungsannáll er fylgt, og ekki afbakið, eins og í útgáfu nefndarinnar (þar stendr eins og þeir hafi dáið báðir þetta ár, Guðmundr og Snorri „lögmenn fyrir sunnan land“, og nokkru síðar stendr: „Þórðr Narfason lögmaðr“), þá hefir Guðmundr lögsögn fyrir norðan og Snorri Markússon fyrir sunnan, og þetta er

öldungis eðlilegt, því Guðmundr bjó í Lögmannshlíð og Snorri á Melum í Borgarfirði. Þessir menn hafa án efa verið kosnir á alþingi 1301, í stað hinna norrænu lögmanna, sem mennu vildu ekki hafa, og konúgr hefir samþykkt þá. Hitt er og víst, að Íslendingar hafa ekki kosið fleiri lögmenn en tvo, því þeir vildu aldrei fleiri hafa, og helst ekki nema einn. Það var og þeirra talsháttur um þessar mundir, að kalla lögmanninn annan „fyrir norðan“, en annan „fyrir sunnan“, en taka ekki fram „vestan“ og „austan“ (sjá Endrýðjan gamla sáttm. 1319, í Lagas. Ísl. I, 32—33).

Snorri Markússon er sumstaðar kallaðr Mela-Snorri, af því hann bjó á Melum í Melasveit í Borgarfirði, eins og þeir lángeðgar. Ætt hans er víða talin í Landnámabók, í þeirri afskrift hennar sem kölluð er Melabók, og er þar stundum talið til föður hans eða móður, stundum til hans sjálfs, stundum til Helgu konu hans, sem var dóttir Ketils prests lögsögumanns Þorlákssonar (Nr. 37). Markús á Melum, faðir Snorra, var bróðir þeirra Þorleifs í Görðum á Akranesi og Böðvars í Bæ í Borgarfirði, og þessvegna náskyldr Sturlúngum. Ætt þeirra sést einnig af Sturlúngu, og af einu handriti, sem til er af Þórðar sögu hreðu. Snorra þessum er annars opt á seinni tímum blandað saman við Snorra Narfason (Nr. 61), sem einnig var lögmaðr og bjó síðara hluta æfi sinnar á Skarði á Skarðströnd.

Árið 1302, fyrsta ár sem þeir voru lögmenn Guðmundr og Snorri, var svarið Hákon konungi Magnússyni land og þegnar á Íslandi. Þá var samið máldaga bréf, sem enn er til, milli Íslendinga og Noregs konungs (Lagas. Ísl. I, 23—24), og sömuleiðis er til enn samþykkt alþingis um hylling Hákonar konungs, og um að játa lögbók í hans vald til umbótar (Norges gamle Love III, 146, athgr. 6). Út af þessu er sprottin réttarbót 23. Júní 1305 (Lagas. Ísl. I, 24—26), sem Bárðr Högnason kom með til Íslands 1307. Til er enn á skinnbókum annað bréf Hákonar konungs, gefið í Túnsbergi 24. Júní 1305, og er þar í um nefndarmanna kosning til alþingis, með nokkrum greinum úr hinni réttarbótinni (skinnbækfrí Thottssafni Nr. 2100 og 2101; sjá Fylgiskjal 1). Espólfnr segir (Árb. I, 23), að Snorri Markússon hafi verið með að samþykkja réttarbætr Hákonar konungs 1307, með Guttormi Narfasyni (Bjarnasyni), sem þá hafi verið lögmaðr norðan og vestan (sunn. og aust.). Þetta er ekki byggt á neinum áreiðanlegum rökum, og

mun því vera rángt. 1306 segja annálar, að á móti hafi verið mælt á alþingi boðskap konúgs, þeim er Álfr úr Króki hafði út flutt. Það ár er líklegast að hin svonefnda Árnesíngaskrá sé samin (20. Juli 1306), og er hún enn til (Fylgiskjal 2). Snorri lögmadr Markússon andaðist 1313.

57. Guðmundr Sigurðarson N. og V. (1302—1318),

sbr. Nr. 62.

„(1302). Guðmundr Sigurðsson hafði lögsögu“. Annáll sira Einaris Hafliðasonar.

Guðmundr Sigurðarson, sem Konúgsannáll telur að hafi orðið lögmadr með Snorra Markússyni (Nr. 56), var sonr Sigurðar lögmanns Guðmundarsonar í Hlíð í Eyjafirði (Nr. 47), og bjó hann þar, sem faðir hans; er þar stöðan kallað í Lögmannshlíð. 1304 hættu Norðlendingar og Vestfirðingar að sækja alþing, og tóku upp héraðsþing, tvö í hvorjum fjórðungi; hversu lengi það hafi staðið vitum vér ekki með vissu, en menn hafa almennt haldið, að það hafi staðið nfu ár, þar til 1313, að bréf Hákonar konúgs hafi skipað að taka alþing upp apr. Þetta mun þó vera misskilningur einn, og sprottinn af því, að menn hafa blandað saman konúgsbræfum til Noregs og Íslands. Að vísu kemr þetta bréf fyrir í handritum með þeim orðum: „Hákon konúgr sendir öllum mönnum á Íslandi kveðju g. o. s.“ o. s. frv. (Ný Félagsr. II, 46), en það er alstaðar orðrætt samhljóða bréfinu til lögbínganna í Noregi, sem prentað er í Norges gamle Love III, 105—106, og dagsett sama dag (á Ögvaldsnesi trinitatis sunnudag — 10. Juni — 1313) Orðatiltækið „biskups ármönnum“, sem í bréfinu stendr, er einnig öldungis norrænt, og á ekki við nè hefir tíðkæzt á Íslandi. Annaðhvort er því, að þeir sem hafa safnað konúga bræfum á Íslandi hafa af misskilningi heimfært það þángað, eða að það hefir verið skrifað til Íslands eins og til lögbínganna í Noregi, af því að alþing hafi um þessar mundir verið eins linlega sókt. Hið fyrra virðist þó að vera líklegra. Sá hinn fyrsti sem hefir heimfært bréf þetta til Íslands er Þormóðr Torfason (Hist. Norv. IV, 438), og er auðsætt, að það bréf sem hann hefir haft fyrir sér, er hið sama og hið norræna; hann hefir einnig ritað við í einu íslenskku annála handriti ár 1313: að þetta ár hafi komið út skipun Hákonar konúgs að halda uppi alþingi, sem þá muni hafa verið niðr lagt um 9 ár. Þetta hafa aðrir fullyrt, og meðal

þeirra Espólín (Árb. I, 32), en eptir annálum verðr ekki annað sèð, en að alþíng hafi verið haldið ár hvert eptir venju, að minnsta kosti af Sunnlendingum og Austfirðingum. Vestfirðingar og Norðlendingar hafa ef til vill dregið sig aptr úr um tíma, og orðið leiðir á að þjarka um lagabreytingar sem ekki fengust, og heyra nýjar og nýjar kröfur af konungs hendi, en eptir að réttarbótin 23. Júní 1305 kom út, og Krók-Álfr var dauðr, munu menn hafa orðið ötulli. Sumarið 1306 stendr jafnvel beinlínis í Hauks annál, að neitað hafi verið konungs beiðslum á alþíngi („Bónda samþykkt á alþíngi, að neita beiðslum þeim sem konungsbréf beiddust freklegast”), svo þar af má sjá, að haldið hefir verið alþíng 1306.

Þess er áðr getið (Nr. 56), að Guðmundr er hér settur sem lögmaðr norðan og vestan, eptir Konungsannál, og hefir hann haldið þeirri lögsögn lengi. Þetta staðfestist og af gjörningum hans, sem enn eru til, svo sem af úrskurði hans um landareign þorleikstaða í Blönduhlíð 1311, og af úrskurði um Hópsós hjá Þíngeyrum, sem Árni Magnússon heimfærir til árabilsins 1312—1314; hvorttveggja sýnir berlega, að hann var lögmaðr fyrir norðan. 1316 hefir hann verið í Noregi, og var þá gjörðr riddari um vetrinn ásamt Eiríki Sveinbjarnarsyni úr Súðavík og yfir tuttugu norrænna manna; um vorið 1316 telr Flateyjar annáll útkomu hans („útkoma Herra Guðmundar or Hlíð”). 1318 sýnist hafa verið hans seinasta lögsagnarár í þetta sinn, en nokkrum árum síðar, þegar Snorri Narfason hafði tekið lögsögn norðan og vestan, hefir hann tekið lögsögn á ný, og skipt þá um lögdæmi (sjá Nr. 62). Guðmundr lögmaðr hafði hrút í innsigli sínu.

58. Guttormr Bjarnason. S. og A. (1307—1318).

„(1307). Guthormr Bjarnason legifer”. Konungsannáll og Hóla annálar. Hannes biskup telr hann lögmenn sunnan og austan, eptir Snorra Markússon. Þar á móti telr Espólín Guttorm Narfason, sem hann ætlar að hafi verið einn af Kolbeinstaða bræðrum, og bróðir þeirra Þorláks, Þórðar og Snorra (Nr. 46. 50. 61.), lögmenn norðan og vestan 1307, og segir hann hafi verið faðir Jóns skráveifu Guttormssonar (Árb. I, 15. 23), en getr ekki um þenna Guttorm Bjarnason; mun það því vera sami maðr hvorttveggja og Espólín hafa farið eptir einhverjum nýjum lögmanna röðum og ágizkunum. Árna biskups saga (c. 32) getr ekki um Guttorm meðal þeirra bræðra Narfasona, en nefnir hina alla þrjá; er þá það því mjög vafasamt,

hvort nokkur af þeim bræðrum hafi heitið Guttormr. Enn fremr segir Espólin, að Guttormr þessi lögmaðr, sem hann kallar Narfason, hafi samþykkt réttarbætr Hákonar konúngs með Snorra Markússyni; það væri svo að skilja: að Guttormr og Snorri hafi verið lögmenn þegar réttarbótin frá 23. Juni 1305 hafi komið út, og hafi verið samþykkt á alþingi 1307; en þessa er ekki heldr getið í annálum, og mun það því varla vera á gildum rökum byggt, enda verðr því ekki heldr komið saman við það sem annálar telja um lögmenn, og einkum Konúngsannáll, sem er merkastr allra í lögmanna tali og saminn um þetta mund.

Árið 1307 kom út Ívar Jónsson Hólmr með konúngs bréfum, sem veittu sýslumönnum „hálfan vísaeyri, það er tíu álnir af hverjum bónda, en áðr voru fimm álnir“. Af þessu virðist mega ráða, að víseyrir eða skattr og þingsfararkaup hafi þá verið tuttugu álnir alls, og hafi sýslumenn fengið fjórðung hans fyrir að safna skóttunum, allt þar til þetta ár (1307), en síðan helmíng. Í samningnum við Noregs konúng fra 1302 er skattr og þingsfararkaup ákveðið til tuttugu álna.

1314 er þess getið í annálum, að Ketill Þorláksson frá Kolbeinstöðum, sonr Þorláks lögmauns Narfasonar (Nr. 46), sem fór utan árið áðr, kom út í Dýrafirði, og var þá herraðr; hafði hann út „nýmælabrèf, er Hákon konúngr hafði sett“. Þetta „nýmælabrèf“ hefir verið réttarbótin frá 14. Juni 1314 (Lagas. Ísl. I, 27—31), og var hún lögtekin á alþingi árið eptir („1315. Lögtekit brèf þat á alþingi, er herra Ketill hafði út, með réttarbætr.“ Konúngsannáll).

1318 var stefnt utan, eptir því sem Flateyjar annáll segir, báðum biskupum, Katli Þorlákssyni, báðum lögmönnum, sex handgengnum mönnum og sex bændum. Þetta mun þó vera sett einu ári of snemma, og eiga að vera 1319; það byggist á því, að Flateyjar annáll hefir lögmennaskipti einnig þetta ár (1318), sem Konúngsannáll hefir 1319, og enn fremr á því, að í brèfi Magnús konúngs Eiríkssonar 1320 kveðst hann hafa stefnt utan Katli og Snorra lögmanni, og utanstefna frá Magnúsi gat eigi orðið fyr en 1319. Þessi utanstefna mun hafa verið mestmegnis útaf ágreiníngi Norðlendinga við Auðunn biskup, en þó jafnframt til að vinna flokk af helztu mönnum á landinu til að taka Magnús til konúngs, sem þá var barn. Á alþingi 1319, þegar utanstefnurnar komu, hafa þeir báðir sagt af sér lögmennirnir: Guðmundr Sigurðarson

og Guttormr Bjarnason. Þess er að geta, að Espólfu lætr lög-
mönnum vera utan stefnt 1318, og segir þá hafa verið lögmenn
Snorra Narfason og Hauk Erlendsson, en það mun verða sýnt hér
á eftir (Nr. 64), að Snorri hefir ekki tekið lögsögn fyrir en 1320, en
Haukr var í Noregi um þetta mund og var ekki heldr lögmaðr.

Árið 1319 um verið andaðist Hákon konúgr háleggr, og var
Magnús Eiríksson dóttursonr hans þá barn að aldri og var undir
forræði ríkisráðsins. Um sumarið var Gunnar ráðsveinn og Jón
murti Egilsson (Sölmundarsonar) sendr til Íslands, til að fá Íslend-
finga til að hylla Magnús konúgr, en það fór svo fjarri að það
ynnist, að þeir neituðu að sverja konúgi land og þegna fyrir en
þeir fengi innsiglað bréf ríkisráðsins, til staðfestingar þeim uppá-
stúngum sem þeir gjörðu þá á alþingi um sumarið. Þessar uppá-
stúngur eru enn til, sem bréf frá „bændum og almúga“ á Íslandi
til ríkisráðsins í Noregi (Lagas. Ísl. I, 32—33), en svarið er ekki
til; þó getr ekki verið efi á, að herra Ketill Þorláksson hafi haft
það út árið eftir (1320), þegar sagt er hann hafi farið með „kon-
úngs boðskap um Ísland, og látið sverja Magnúsi konúgi land og
þegna“. Svar konúngs uppá kvartanir Norðlendfinga yfir Auðunni
biskupi er til enn, og er það eftir því sem landsmenn vildu (Finn.
Joh. Hist. Eccl. Island. I, 429—430).

59. Grímr Þorsteinsson. S. og A. (1319—1320).

sbr. Nr. 63 og 67.

„1319. Grímr Þorsteinsson legifer, en Erlíngr fyrir norðan.“
Konúngsannáll.

„(1318). Tók lögsögn herra Grímr Þorsteinsson. tók ok
lögsögu Erl(endr) H(auks) son.“ Flateyjar annáll. Hér er fylgt
Konúngsannáll, að herra Grímr hafi tekið lögsögu 1319, og hefir
hann þá verið kosinn á alþingi, ásamt með Erlendi Haukssyni.
Hannes biskup ætlar, að þá hafi verið þrír lögmenn eða fleiri
þegar þessir voru kosnir: „Snorri fyrir vestan, Grímr fyrir sunnan
og Erlendr fyrir norðan“, en það mun verða sýnt hér síðar (61),
að þau rök, sem eru fyrir að Snorri hafi orðið lögmaðr fyrir en
1320, eru óáreiðanleg. Espólfu segir (Árb. I, 41) að Grímr og
Erlendr hafi, eftir því sem menn hyggja, haft umboð Hauks
Erlendssonar og Snorra Narfasonar, en þetta er ekki heldr á
gildum rökum byggt, því Haukr var þá ekki á Íslandi, og annálar
telja þá fortakslaust lögmenn Grím og Erlend. Það hefir yfirhöfuð

að tala verið almennt úrræði, þegar menn hafa ekki getað samrýmt lögmannaáðirnar, að láta þá einn hafa haft umboð hins, þó þess sé ekki getið í fornritunum.

Um herra Grím Þorsteinsson vitum vér lítið annað, en að hann kom út til Íslands 1316, og var þá herraðr; mun hann þá hafa verið ungr maðr. Bústaðr hans virðist hafa verið í Stafholti í Borgarfirði.

Á alþingi 1319 var gjörð skrá sú er áðr var getið af Íslendinga hendi til konúgs, eða ríkisráðsins í Noregi, sem þá var fyrir landstjórninni. Þar er meðal annars heimtað, að Íslenzkir sé lögmenn og sýslumenn; að lögmenn sé tveir, annar fyrir norðan en annar fyrir sunnan; að lögmenn hafi ekki sýslur; að bændr kjósi sóknarmenn sýslumanna (þ. e. þá, sem sýslumenn settu í sinn stað, þar sem þeir náðu ekki til); að útstefningar til Noregs sé ekki framar en lögbók vottar.

Árið eptir, 1320, segja annálar að hafi verið „uppi Þorska-fjarðar þing“; það mun vera svo að skilja, að það ár hafi Vestfirðingar ekki sókt alþing, en haldið fjórðungsþing sér í Þorska-firði, á sínum forna þingstað. Þá kom út herra Ketill Þorláksson, og mun hann þá hafa haft með sér bréf ríkisráðsins, það er fullnægði kröfum landsmanna¹⁾, því það sumar var Magnúsi konungi Eiríksyni svarið land og þegnar á Íslandi. Þetta hefir þó verið eptir alþing um sumarið eða haustið, því í Júní var Ketill í Noregi. Þá hefir Grímr sagt af sér lögsögn, og verið kosinn Guðmundr Sigurðarson á ný (Nr. 62). Eptir alþing fór Grímr norðr að Hólum, með mörgum öðrum leikmönnum, til að leitast við að setta Audunn biskup við Norðlendinga, en það tókst ekki, og fór Grímr utan þá um haustið. Þá fór og utan Audunn biskup, og andaðist í Noregi vetrinn eptir.

60. Erlendr Hauksson. N. og V. (1319).

Nafn Erlends Haukssonar er vafasamt í hinum helztu annálunum. Í Konúgsannál er nefndr „Erlíngr“, en föðurnafn ekkert; í Flateyjar annál er nafnið skammstafað. Í útgáfu A. M. nefndarinnar er þó nafnið lesið sem hér er sett, og mun það vera svo tekið eptir ymsum öðrum annála handritum. Erlendr Hauksson var sonr herra Hauks Erlendssonar (Nr. 49) og bjó á Upsum í Svarfaðar-

¹⁾ „Þat sama sumar . . . kom herra Ketill Þorláksson til Íslands með konúgsbréfum“. Annál

dal; hefir hann þá án efa kvongast þar nyrðra, og fengið þar eignir með konu sinni, því föðurleifið hans var fyrir vestan og sunnan.

Erlendr hefir ekki verið lögmadr nema þetta eina sumar 1319, og hefir þá Snorri Narfason verið kosinn í hans stað, því í bréfi konungs 1320, um mál Norðlendinga við Auðunn biskup, er Snorri kallaðr lögmadr, og Konungsannáll telur hann lögmann 1320. Þó mætti vera, að Erlendr hefði verið í stað Snorra á alþingi 1320, af því Snorri hefir komið of seint út, hafi svo verið að Norðlendingar hafi sókt þing þetta ár. Vestfirðingar sóktu þetta ár þorskafjarðar þing, svo sem fyr var getið, en komu ekki til alþingis.

61. Snorri Narfason. N. og V. (1320—1329).

„(1320). Snorri Narfason legifer“. Konungsannáll.

„(1320). Útkoma Snorra lögmanns“. Skálholts annáll hinn forni og fleiri aðrir.

Snorri Narfason var bróðir þeirra lögmanna þorláks og Þórðar (Nr. 46 og 50), og líklega yngstr þeirra. Hann kvongaðist austr í Árnessýslu, og fékk með konu sinni Hjalmholt og Mörk (Árna b. s. c. 32). Síðan keypti hann Hlíð af Árna biskupi eða Lopti bróður hans, og fór þangað 1282 eða 1283. Þar af urðu deilur milli herra Ásgríms Þorsteinssonar, er þá hafði sýslu, því hann kallaði Hlíð konungs eign, vegna þeirra saka sem á Lopti lágu, og Árna biskups. Þar hafði og Snorri þátt í, og um haustið í Skaptaholts rétt hristi Ásgrímr fjötur að Snorra, svo nærri lá að hann gjörði hann fanginn (Árna b. s. c. 36). Ásgrímr andaðist eigi laungu síðar (1. Febr. 1285). Þáðan af höfum vèr um hríð engar sögur um Snorra, en líklegt er að hann hafi flutt sig vestr að Skarði þegar Þórðr bróðir hans var dauðr (1308). 1316 segir annáll sira Einars Hafliðasonar að „Snorri lögmadr“ hafi komið út til Íslands; þetta hafa margir tekið svo, og seinast Espólin („kom út Snorri Narfason ok hafði þá lögsögu“. Árb. 1, 37), sem Snorri hafi þá verið lögmadr, en annállinn er tvífræðr, og þaræð hann er ritaðr svo miklu seinna en þetta var, getr hann kallað Snorra lögmann þá, af því hann var það síðar; og þetta mun réttara, enda kemr það og heim við það sem áður er sagt um lögsögu Snorra eptir hinum elztu annálum. 1317 segir Odda annáll, að Snorri hafi orðið „lögmadr aptr“, og því fylgir Arngrímr (Crymog. bls. 123), en þessi annáll er einn af hinum óáreiðanlegu

í flestum greinum. 1319 hefir Snorri farið utan, og verið annaðhvort kosinn til lögmans í alþingis lok það ár, eða settr af konungi um vetrinn og samþykkt á alþingi 1320, því í Júní 1320 er hann kallaðr lögmaðr í hræfi Magnús konungs um mál Norðlendinga og Auðunnar hiskups. Það ár hefir Snorri ekki náð alþingi, en þó kom hann út það sumar. Fjórðungsmenn hans að vestan sóktu ekki alþing á þessu ári. 1329 lét Snorri lögmaðr skera vehönd í sundr á alþingi, en árið eftir var tekin af honum lögsögn (Annál.), og er líklegt það hafi verið fyrir þetta tiltæki, því það hefir þókt hin mesta spillíng þingfríðar, og það af hendi lögmansins sjálfs. Um haustið (1330) var hann í hrúðkaupinu mikla í Haga á Barðaströnd, ásamt Jóni biskupi Halldórssyni og mörgum öðrum höfðingjum. Snorri andaðist VII. id. Mart. (9. Marts) 1332; Konungsannáll segir 1331, en tilfærir ekki daginn. Í Skarðs kirkju máldaga eftir Gyrð biskup Ívarsson er getið Snorra lögmans Narfasonar og þóru húsfreyju konu hans.

62. Guðmundr Sigurðarson annað sinn. S. og A. (1321—1340),
sbr. Nr. 57.

„(1321). Herra Guðmundr ok Snorri voru lögmenn“. Hóla annálar fornu (sbr. Espól. Árh. I, 44—45). Þessi „herra Guðmundr“ getr varla verið neinn annar en Guðmundr í Lögmanshlíð (Nr. 57), og þareð Snorri hlýtr að vera Snorri Narfason, sem var lögmaðr norðan og vestan, þá hlýtr Guðmundr að hafa hér skipt um lögdæmi, og orðið nú lögmaðr sunnan og austan. Úrskurðr hans um rekamörk milli Hornafjarðar og Hjörleifshöfða er vottr þess, að hann muni hafa haft lögsögn í Austfirðinga fjórðungi. Sonr Guðmundar hét Þórðr, hann lærði hjá Laurentius Hólabiskupi og er hans getið í Laurentiussögu.

63. Grímr Þorsteinsson, annað sinn. N. og V. (1330—1334),
sbr. Nr. 59 og 67.

„(1330). Tekin lögsögn af Snorra Narfasyni, en herra Grímr tók við, í Stafholti“. Konungsannáll og fleiri annálar af hinum heldri.

„(1331). Herra Grímr iterum legifer“. Skálholts annáll hinn forni. Þessi herra Grímr er, sem auðsætt er, herra Grímr Þorsteinsson (Nr. 59). Hann hefir haldið lögsögn í þetta sinn einungis eitt ár, eftir því sem sumir segja, en fimm ár eftir því

sem fundið verður í annálum. Finnur biskup telur (Hist. Eccl. Isl. I, 425) að hann hafi verið lögmadr 1330 til 1342, en það er einungis á gátum byggt.

64. Pètr Halldórsson. N. og V. (1335—1345).

sbr. Nr. 68.

„(1335). Pètr lögmadr“. Odda annáll svo nefndr, og er hann í mörgu óáreiðanlegur, en þaræð hann er sá eini, sem nefnir lögmennsku Pètrs, þá er vissara að fylgja honum en nýjum lögmannatölum, sem telja upphaf lögsögu Pètrs 1331. Espólin segir (Árb. I, 70), að sumir vili láta hann vera lögmann 1331 „með herra Hauki og Grími“, en það er víst, að Haukr Erlendsson var ekki lögmadr 1331, heldr fór hann með konúgs erindi, en herra Grímr einn tók við lögsögu eptir Snorra Narfason að sögn allra hinna merkustu annála. Þess vegna er engin ástæða til, að láta tvo eða þrjá vera lögmenn í sama lögdæminu, og því sýr þegar það er beint móti sáttmálanum frá 1319, og engin forn bréf eða annálar skýra frá því. Frá 1341 um vorið (Vitalis dag = 28. April) er til bréf um samning Egils Hólabiskups og Rafns bónda Jónssonar í Glaumbæ um landamerki þverár, Eyhildarholts og Selhaga, og er einn af vitnunum þar við „Pètr Halldórsson lögmadr“. Það er að ráða hér af, að Pètr lögmadr hafi búið í Skagafirði. 1342 telur Espólin (Árb. I, 75) að „þessu næst“ hafi Pètr tekið lögsögn með þórði Egilssyni, en bréfið frá 1341 sýnir ljóslega að hann var þá orðinn lögmadr. Í utanstefnu bréfi Magnús konúgs 3. Juni 1350 (Finn. Joh. Hist. Eccl. I, 434) er hann kallaðr „lögmadr“, og Kálfr nefndr bróðir hans; það nafn kemr alloft fyrir um þessar mundir, helzt í Skagafirði.

65. Þórðr Egilsson. S. og A. (1341—1345),

sbr. Nr. 69.

„(1341). Þórðr Egilsson legifer“. Konúgsannáll og Hóla annálar fornu.

„(1342). Þórðr Egilsson tók lögsögn“. Skálholts annáll hinn forni.

Þórðr lögmadr var launsonr Egils Sölmundarsonar í Reykholti og Þórunnar Valgarðsdóttur (Árna b. s. e. 12). Egils er víða getið í Sturlúngu, því móðir hans var Helga Sturludóttir, systir Snorra. Það áf sem Þórðr tók lögsögn fór herra Grímr Þorsteinsson utan, er því ekki efi á, að hann muni hafa tekið við

lögsögu hans, og hafa þeir þá verið lögmenn saman Þórðr og Pètr Halldórsson frá 1341 (eða 1342) til 1345. Ekki vitum vèr hvort sá Þórðr Egilsson hafi verið Þórðr lögmaðr, sem á að hafa farið til Grænlands og komið aptr með heilu 1343 (Grönl. hist. Min-desm. III, 52). Þórðr lagði af lögsögu 1346, en varð þó lögmaðr aptr síðan (Nr. 69).

66. Jón Þorsteinsson. S. og A. (1346—1351).

„(1346). Jón Þorsteinsson skipaðr lögmaðr fyrir sunnan land, en Þórðr Egilsson lagði af“. Skálholts ann. hinn forni.

Þessi Jón Þorsteinsson vitum vèr ekki hver verið hafi, en það er ekki ósennilegt hann gæti hafa verið bróðir herra Gríms Þorsteinssonar í Stafholti.

67. Grímr Þorsteinsson, þriðja sinn. N. og V. (1346—1350),
sbr. Nr. 59 og 63.

„(1346). Útkoma herra Gríms með lögsögn fyrir norðan land“. Skálholts annáll hinn forni og Hóla annáll forni. Þessi er herra Grímr Þorsteinsson í Stafholti, sem hafði verið lögmaðr tvisvar áðr (Nr. 59. 63). Þegar hann hafði sleppt lögsögn í annað sinn (1334) fór hann utan nokkrum árum síðar: 1341, eptir því sem Konúngsannáll segir, en 1342 eptir því sem stendr í Skálholts annál hinum forna. 1343 kom hann út aptr, og var „skipað lèn um Vestfirðinga og Sunnlendínga fjórðung og allt til Helkundubeidar¹, og hirðstjórn, og skipa lögmenn fyrir norðan land og sunnan“. Grímr setti enga nýja lögmenn og fór enn utan 1345. Þá kom hann út vorið eptir (1346) með lögsögu fyrir norðan, en Holti Þorgrímsson tók hirðstjórn um allt land, norrænn maðr. Herra Grímr andaðist 1350, eptir því sem segir í Skálholts annál hinum forna (Plateyjar ann. 1351; Hóla annálar fornu 1352). Til er í pappírsbókum afskrípt af úrskurði „Gríms lögmanns“ um landamerki millum Sælíngsdalstúngu og Leysíngja-staða (sbr. Esp. Árb. I, 73); hann er gefinn í Holti í Saurbæ „septem fratrum“ (10. Juli) 1337. Ef þetta er rétt ritað ártal, þá yrði annállinn að hafa skakkt lögmannsár Pètrs Halldórssonar (1335 fyrir t. d. 1338).

1347 segja Hóla annálar frá, að hafi verið „högginn Ólafr kláði, son herra Gríms“, en næst á undan er þar talið víg Eiríks

¹) Þ. e. allt Skálholts biskupsdæmi.

Þorsteinssonar; kann vera að Ólafr hafi vegið hann og verið högginn fyrir það.

68. Pétur Halldórsson annað sinn. N. og V. (1351—1360),
sbr. Nr. 61.

Um lögmansdæmi Péturs Halldórssonar í þetta sinn er nokkuð óvíst; kemur það fyrst af því, að dauða ár fyrirrennara hans er óvíst; þar næst leikur nokkuð á tveim túngum, því fornir annálar geta ekki um hver lögmansdæmi hafi tekið eftir herra Grím, og hafa menn það eftir ymsum lögmannaöldum. Sumir segja, að Þorsteinn Eyjólfsson (Nr. 73) hafi tekið í fyrsta sinn lögsögn 1352 (Esp. Árb. I, 83), en það mun á viðlíka rökum byggð. Þess var áður getið (Nr. 64), að Pétur lögmaður var einn af þeim, sem utan var stefnt með bræði Magnús konungs 1350. Þetta utanstefnubræf mun ekki hafa komið til Íslands fyr en árið eftir með Ormi Hólabiskupi, eftir því sem annálar segja. 1352 segja annálar, að „bændr af Norðlendínga fjórðungi“ hafi farið „utan til konungs“, en nafngreinir þá ekki, svo vör vitum ekki með vissu hvort Pétur lögmaður hefur verið þar með eða ekki; en 1353 komu „bændr“ út með konungsbræfum, sem bannaði biskupum að hafa fram nokkrar nýjúngar við alþýðu og skipaði þeim að leysa bændr.

69. Þórður Egilsson annað sinn. S. og A. (1352—1357),
sbr. Nr. 65.

„(1352). Var Þórður Egilsson lögmaður“. Flateyjar annáll. Þessi Þórður er hinn sami og áður hafði verið lögmaður (Nr. 65). Í sumum handritum og lögmannaöldum er hann kallaður Eyjólfsson, og er það ritvilla. 1353 er „Þórður lögmaður“ nefndur í mál-daga Gyrðs biskups Ívarssonar fyrir Skarðs kirkju á Landi (A. Magn. 263 Fol., bls. 26).

70. Sigurður Guðmundarson. S. og A. (1358).
sbr. Nr. 78.

„(1358). Sigurður Guðmundarson lögmaður“. Flateyjar annáll (sbr. Espól. Árb. I, 87). Ekki vitum vör nú neitt um ætt Sigurðar lögmans, eða um bústað hans, svo vör getum þar af ályktað með vissu, hvort hann hafi verið sonur Guðmundar í Lögmannshlíð (Nr. 57) eða ekki, þó líklegt sé að svo hafi verið, og

er þá eðlilegt að kenníngarnafn festist við bæinn, þegar þar bjuggu lögmenn við og við nær því um beila öld. Það er ófað, að hann hafi átt ættmenn fyrir norðan, því hann átti Solveigu Magnúsdóttur á Svalbarði, systur Arnþrúðar, er Þorsteinu lögmaðr Eyjólfsson (Nr. 73) átti; son þeirra hét Guðni. Sigurðr mun því hafa verið sá Sigurðr, mágr Magnús Brandssonar á Svalbarði, sem er einn nefndr í utanstefnubrèfinu frá 1350 (sbr. 64. 68), og hefir hann þá líklega verið einn af þeim sem utan fóru 1352. Espólin hefir getið til annars Sigurðar, en er þó í efa um hann (Árb. I, 82). Sigurðr lögmaðr kemr við brèf eitt, sem enn er til og er útgefið á 39. ári Magnús konúngs (Aug. 1357—1358; A. Magn. brèfa afskriftir Nr. 1628). Sigurðr varð lögmaðr aptr síðar stutta stund (Nr. 78), og segja menn hann hafi andazt 1381 (Esp. Árb. I, 105).

71. Ormr Snorrason. S. og A. (1359—1368),
sbr. Nr. 77.

„(1359). Ormr Snorrason tók lögsögn“. Hóla annál. fornu; sbr. Esp. Árb. I, 89.

„(1363). Var Ormr Snorrason lögmaðr“. Flateyjar annál, og má skilja það svo, sem bann hafi þá enn haldið lögsögn.

Ormr Snorrason var af Skarðs ætt, sonr Snorra lögmans Narfasonar (Nr. 61), og bjó lengstum á Skarði. 1344 er fyrst getið utanfarar bans, og Guðmundar bróður hans; hafði Guðmundr þá fengið sýslu, en Ormr mun hafa verið yngri. Guðmundr hafði sýslu um Snæfellsnes nokkur ár, og drukknaði í utanför 1354 (Annálar). Ormr var með Smið og Jóni Guttormssyni í Grundar bardaga 1362, og fékk bann kirkjugrið. Í vísunum um Grundar bardaga er talað um hann á þann hátt, sem hann hafi ekki verið mikill kappi; þar er um bann þessi vísa:

Frá ek stála storm
mjök sturla Orm',
þar er kysti kyr
kirkjunnar dyr:

kvað hann þurfa þess
at þylja vers,
þó er bænin bezt
bonum byrgi mest.

1) Espólin (Árb. I, 94) hefir haft fyrir sér slæma uppskrift af vísunum, þar sem hefir staðið: „mög Sturlu, Orm“, og hefir þar af leidd, að Espólin talar um Orm Sturluson, Snorrasonar lögmans Narfasonar, sem hafi verið í þessari ferð; sá Ormr Sturluson — hafi hann annars verið til — var ekki í ferðinni svo getið sé. Þessi sama villa

1365 fór Ormr lögmaðr utan (Hóla annálar segja 1363, aðrir annálar 1364) og kom út aptr vorið eptir (1366) með öðrum þremr höfðingjum, og höfðu tveir þeirra, Ormr og Andrés Gíslason, fengið „hirdstjórn um allt land“. Var þá hylltr Hákon konungur Magnússon hinn yngri. Ormr var síðar lögmaðr á ný (Nr. 77).

72. Jón Guttormsson skráveifa. N. og V. (1361—1362).

„(1361). Varð Jón Guttormsson lögmaðr, skráveifa“. Flat-eyjar annáll.

Jón Guttormsson var að vísu nákominn Kolbeinstaða ætt, en það er mjög efasamt að faðir hans hafi verið einn af Narfasonum; hitt er jafnvel líklegra, að systir hans hafi verið sú frú Una Guttormsdóttir, sem herra Ketill Þorláksson átti, og getið er um í máldögum Kolbeinstaða kirkju. Bjarni Guttormsson hét bóndi á Útskálum um og eptir 1340 (Wilehins máld.).

Þess er fyrst getið 1348, að Jón nokkur Guttormsson hafi dæmðr verið „undir konungs miskun“, og það er líklegt, sem öllum hefir komið saman um, að það hafi verið Jón skráveifa. Hann fór þá utan. 1356 er getið utanferðar hans með öðrum höfðingjum. Um vorið eptir eða sumarið (1357) fóru þeir út aptr, en komust ekki lengra en til Hjaltlands og voru þar um vetrinn (1357—1358). Þá rataði Jón enn í stórmæli, svo Hjaltlendingar dæmdu hann til Noregs á konungs miskun. Svo lítr út, sem þetta hafi haft litla þýðing, því samsumars (1358) komi Jón út til Íslands með félögum sínum þremr, og höfðu þeir fjórir leigt land allt með sköttum og skyldum um þrjú ár. Þeir Jón Guttormsson og Þorsteinn Eyjólfsson frá Urðum höfðu einkum Norðlendinga fjórðung og Vestfirðinga. Í annálum er til þess tekið, hversu mjög landið hafi þá verið kúgað af allskonar gjaldheimtum. 1360 gjörðu loksins Norðlendingar samblástr í móti Jóni Guttormssyni, og mættu honum á þverá í Vestrhópi nær þrjú hundruð manna og vildu ekki hafa yfirreið hans; stökk hann þá aptr suðr um land. 1361 var komið illt á milli hans og Árna Þórðarsonar, sem var einn af þeim fjórum landstjórum; börðust þa menn þeirra á alþingi. Þá var á enda hirdstjórn Jóns, og hefir hann þá verið tekinn til lögmans, en þá kom út

kemr annars fram miktur fyr, t. d. í fornála Resenius fyrir Snorra eddu (Addenda, bl. n).

Smíðr Andrèsson, norrænn maðr, með hirðstjórn, og hafði leigt allt land um þrjá vetr (1361—1363) með sköttum og skyldum; hann hafði út mörg konúngsbræf. Þá segja menn að Jón muni hafa verið hvatamaðr að því, að Smíðr lét drepa Árna Þórðarson voríð eptir (17. Júní 1362). Á alþingi það ár hefir þá Þorsteinn Eyjólfsson frá Urðum í Svarfaðardal verið kosinn til lögmanns. Síðan fór Smíðr með flokk norðr, og höfðu rúma þrjátígi manna vopnaða; var það borið sem fregn, að Smíðr ætlaði að láta drepa gildustu bæendr fyrir norðan. Þeir komu ofan í Eyjafjörð, en Eyfirðingar höfðu njósarmenn, og safnaðist þar saman mikill fjöldi manna á Seljumanna messu (8. Júlí 1362) á Grund í Eyjafirði, og tóku hús á Smíð og Jóni og fylgjurum þeirra. Þar var barízt í skál-anum frá því nærri miðjum morgni og þartil eptir dagmál, og féll þar Smíðr og Jón skráveifa og sex aðrir af þeirra flokki, en sex af Eyfirðingum, alls fjórtán. — Í vísunum um Grundar bardaga er sagt, að Jón Guttormsson hafi af bleyðiskap skriðið út um kamarsauga, til að forða sér, en í sögunni um bardagann er sagt hann hafi verið laminn með járnreknum kylfum til bana; sýnir það að hann hafi haft öruggar hlífir, sem vopn þeirra hafi ekki unnið á. Þeir flokksmenn Smíðs og Jóns komust í kirkju, og fengu grið, og var Ormr Snorrason lögmadr fyrirmaðr þeirra, fengu þeir með sér flestöll tygi, þau er hinir föllnu höfðu átt. Lfk Smíðs var flutt að Hólum, en Jóns Guttormssonar að Kolbeinstöðum. Kirkjan á Kolbeinstöðum ber enn menjar Jóns, því hann hefir gefið til kirkjunnar hálfst Einarslón á Snæfellsnesi í testamenti sínu, „með því skilorði, að hann játaði að gjöra altari í Nikolaus stúku á sinn kost, og skal þar segjast sálumessa [um] sinn í víj nóttum, sú er herra Ketill hefir áðr á lagt, og prestinn er skyldugr, og leggjast af landskyldinni prestinum til offrs xlj álnir á hverju ári”. Wilchins máld.

73. Þorsteinn Eyjólfsson. N. og V. (1362—1366),

sbr. Nr. 75, 79 og 83.

Um Þorstein Eyjólfsson finnum vér þess fyrst getið, að hann fór utan 1356. Sumarið eptir (1357) ætlaði hann út til Íslands, með þremr öðrum íslenskum höfðingjum, en þeir settust að á Hjaltealandi um vetrinn. Voríð eptir (1358) komu þeir út til Íslands, og höfðu þá þessir fjórir leigt allt Ísland um þrjú ár (1358. Safn n.

1359. 1360) með sköttum og skyldum. Þorsteinn Eyjólfsson, sem þá bjó á Urðum í Svarfaðardal og átti Arnþrúði dóttur Magnús Brandssonar á Svalbarði á Svalbarðsströnd, hafði Norðlendinga og Vestfirðinga fjórðung með Jóni skráveifu, þó líklega einkum Vestfirðinga fjórðung, þangaðtil 1360, að Norðlendingar vörnuðu Jóni skráveifu yfirreið. 1358 er Þorsteinn nefndr í bræði, og er hann þá ekki enn lögmaðr orðinn, en hann er nefndr „bóndi“, svo sem vant er um sýslumenn konungs. 1361 varð Jón Guttormsson skráveifa lögmaðr, sem áðr er getið (Nr. 72), en frá Febrúar 1363 er til bréf (A. Magn. Fasc. 2, 12), sem kallar Þorstein Eyjólfsson „lögmann“. Þetta kemst heim með þeim hætti, að að hann hafi verið kosinn á alþingi 1362. Menn halda almennt, að hann sè sá Þorsteinn, sem var annar foringi í Grundar bardaga (8. Juli 1362) með (Benedikt?) Kolbeinssyni († 1379), svo sem stendr í vísum Snjólfis:

Sonr Kolbeins sitt
sverð reyndi frítt;
varð Þorsteins vígr
vel laung ok digr,
með hverri hann
hugar prýði vann. o. s. frv.

Ef svo hefir verið, sem vèr ætlum rætt vera, þá hefir hann annaðhvort ekki verið á alþingi þetta ár, eða hann hefir flýtt sèr norðr af alþingi, eptir að hann vissi dráp Árna Þórðarsonar, og hefir verið búinn að safna liði þegar Smiðr og Jón skráveifa komu norðr. Þá keypti hann og aðrir fleiri skip eitt, sem Múnkaþverár klaustr átti, og fóru utan um haustið, og var hann annar formaðr fyrir því; þeir komu að Hálogalandi; var þar tekið bæði skip og góz og sett í hald; mun það hafa verið fyrir víg Smiðs hirðstjóra og fylgjara hans; síðan var prestunum sleppt, en leikmenn voru fluttir til Hákonar konungs í haldi. Svo stóð um vetrinn, en um vorið eptir (1363) fór Hákon konúgr til Hallands og Magnús konúgr faðir hans, var þá brúðkaup Hákonar konungs og Margrètar, dóttur Valdemars Danakonungs, á Vaðbergshúsi (Varberg), eptir því sem annálar segja (Danskir sagnaritarar segja, að brúðkaup þeirra hafi verið í Kaupmannahöfn); þá „frelsaði“ Magnús konúgr Þorstein, eða gaf honum lausn allra sinna mála („gjörði hann öldungis kvittan af öllum málum og reikningi“. Hóla ann. fornu). Þorsteinn var þá með Magnúsi konúngi og

kom út um sumarið eptir, svo sem annálar segja: „(1364). Út-koma Þorsteins bónda Eyjólfssonar ok Ólafs Pétssonar fyrir sunnan land með völdum; hafði Þorsteinn af konungi Magnúsi lögsögn um Norðlendinga fjórðung og Vestfirðinga, en hann skyldi skipa lögmann fyrir sunnan; þar á ofan var honum skipuð hirdstjórn (— hin stærri mál —) og sýsla um hálfu landið (— um Sunnlendinga fjórðung og Austfirðinga —), en Ólaf var skipuð hirdstjórn (— stærri mál —) fyrir norðan, og þar með sýsla um hálfu landið (um Norðlendinga fjórðung og Vestfirðinga)”. Hóla annálar fornu o. fl. — Arngrímr segir svo frá (Crymog. bls. 231): að Þorsteinn hafi verið lögmaðr austan og norðan, en Ólaf Pétsson sunnan og vestan, en þetta er án efa á engum rökum byggt, og hefir þaðan komið, að sumir hafa sett Ólaf í lögmanna röð (bls. 7 athgr. 2). 1366 er Þorsteinn Eyjólfsson kallaðr „lögmaðr norðan og vestan” á alþingi, þegar Teitr Pálsson og Ormr Snorrason lásu upp bréf Magnús konungs um utanstefningar nokkurra manna og gríðabréf þeirra (A. M. Fasc. 2, 15). Þá var Hákon konungur Magnússon hinn yngri hylltr á alþingi (Annálar), og hefir þá Þorsteinn lagt niður lögsögn sína í þetta sinn, en hann varð lögmaðr þrisvar síðan (Nr. 75. 79. 83).

74. Einar Gilsson. N. og V. (1367—1368).

Um lögsögn Einars Gilssonar er ekki sagt í annálum, en í Þingeyra klausturs bréfum er úrskurðr hans um veiði í Hópsósi, og er dagsettr „in festo Bassi (Basillii?) episcopi á xiiij. ári ríkis Hákonar Magnússonar, Noregs og Svíaríkis konungs”, það er 14. Júní 1369. Þar er hann nefndr „lögmaðr”. Í öðru Þingeyra bréfi, frá 16. August 1368, er bann einnig kallaðr lögmaðr, og í dómum er skýrskotað til hans og kallaðr þar lögmaðr norðan og vestan. Hann hefir því orðið lögmaðr 1367, áðr en Þorsteinn Eyjólfsson fór utan, og haft lögsögn þangað til Þorsteinn kom út apríl 1269, en það hlýtr að vera rángt, að Þorsteinn hafi haldið lögsögninni (Esp. Árb. 1, 97). Einar Gilsson kemr fyrst fyrir í Skagafirði 1340 og 1353 (A. M. Fasc. 1, 6; 2, 5) en síðan bjó hann í Húnavatns sýslu, og mun hafa verið þar sýslumaðr lengi. Hann var skáld, og hefir ort sumt sem enn er til, svo sem er kvæði um Guðmund biskup Arason, Selkolluvísur og fleira, og Rímu af Ólafi konungi helga, sem er rituð í Flateyjarbók.

75. Þorsteinn Eyjólfsson annað sinn. (Lögmadr um allt land 1369—1370 og 1372—1373. S. og A. 1371),
sbr. Nr. 73, 79 og 83.

„(1369). Útkoma Þorsteins Eyjólfssonar með lögsögu um allt land”. Hóla annálar fornu, sömuleiðis Odda annáll svo nefndr og forn annálsbrot (sbr. Espól. Árb. 1, 98).

„(1371). Þorsteinn Eyjólfsson lögmadr”. Flateyjar annáll. Þorsteinn Eyjólfsson fór utan 1367, eptir að hann hafði sleppt lögsögn í fyrsta sinn (Nr. 73). Hann var þá austr í Svíþjóð um vetrinn hjá Magnúsi konungi, en um vorið, þegar hann fór austan og var kominn í Noreg, var hann fangaðr næsta dag fyrir krossmessu um vorið (2. Maí 1368) af þjóðverjum, og fluttr til Lybiku; var hann þar í varðhaldi fram til Ólafsmessu (29. Júlí); hann hét þá á guð og helga menn sèr til lausnar, og sagði ekki sitt rétta nafn. Loksins var hann gefinn laus og komst yfir á Skáni, en þar var hann tekinn á ný og fluttr fyrir Albert konungi; konungur lét hann lausan og lét fylgja honum norðr á Halland, að Vadbergshúsi. Vorið eptir, 1369, kom hann nú út til Íslands með lögsögn yfir allt land, og hefir það verið konungs skikkann, en þó verið samþykkt á alþingi, því Þorsteinn hefir verið vel metinn á Íslandi. Á þessum árum hefir hann dæmt dóm þann um erfðir í Oddaverja ætt, sem Hákon konungur hefir breytt með réttarbót 10. Júní 1375 (prent. með Jónsb. Réttarb. Nr. 1). 1371 hefir Þorsteinn látið laust annað lögdæmið, og því mun Flateyjar annáll geta lögmennsku hans það ár, en Magnús Jónsson tók við; en af því Magnús andaðist skömmu síðar, þá hefir Þorsteinn tekið aþtr við lögsögn um allt land, þartil Ormr Snorrason tók við sunnan og austan, en lögsögn norðan og vestan hefir hann haldið miklu lengr. (Nr. 79).

76. Magnús Jónsson. N. og V. (1371).

„(1371). Útkoma Magnúsar Jónssonar með lögsögu fyrir norðan land, andaðist litlu síðar”. Fornt annálabrot (N; A. M. 423. 4to). Magnús þessi Jónsson var fyrir norðan, er þess getið að hann fór utan 1365 og kom út með konungs sýslu 1366, og bréf Vívalda erkibiskups, sem lagði sektir við hverjum þeim sem ekki haldi Jón biskup skalla Eiríksson fyrir réttan Hólabiskup; en það bréf var að engu haft. Magnús virðist hafa dáðið

sama sumar og hann kom út, og er óvíst hvort hann hafi haft lögsögn á þingi, eðr ekki.

77. Ormr Snorrason annað sinn. S. og A. (1374—1375),
sbr. Nr. 71.

Um lögsögn Orms Snorrasonar í þetta sinn er ekki getið í annálum, en vottr um hana er bréf Hákonar konungs til lögmanna og allrar alþýðu á Íslandi, útgefið í Niðarnesi undir Ögðum á hvítasunnudag á tuttugasta ári ríkis hans (10. Júní 1375), um arftöku skilgetinna ættmanna. Þetta bréf er prentað aptan við Jónsbók (Rettarb. Nr. 1) og segir þar í, að Ormr Snorrason lögmadr hafi ritað Magnúsi konungi „góðrar minningar“ um þetta mál, og hafi það verið skodað fyrst af Magnúsi konungi og hans ráði, og síðan af honum sjálfum (Hákoni) og hans ráði, og úrskurðar konúgr, að aptr kallaðr skuli vera dómr Þorsteins lögmanns um málið. Þetta bréf vottar, að Ormr hefir verið lögmadr sunnan og austan 1374 um sumarið, og ritað þá bréf um mál þetta til Magnús konungs, sem þá hefir verið á lífi, en verið dauðr þegar bréfið var skrifað, en hann druknaði 1. December 1374. Bréfið sýnir einnig, að Ormr hefir tekið lögsögn eptir Þorstein í sínu umdæmi. Ormr hefir haft lögsögn skamma stund, en mun þó hafa verið á lífi fram yfir 1400 (1401 gefr hann staðnum í Reyninesi tuttugu hundrada. A. Magn. bréf Fasc. 6, 6). Eptir þenna tíma komu fram synir hans. Guttormr Ormsson var veginn 1381 um vorið í Snóksdal. Guðmundr Ormsson var óeyrðarmaðr hinn mesti: 1385 á jólum reið hann og Eirekr Guðmundarson (sem síðan var hirðstjóri og veginn skömmu síðar) heim að Þórði Jónssyni, og var Þórðr höggvinn eptir dómnesnu Orms Snorrasonar; er svo að sjá sem Þórðr hafi verið saklaus, því svo segir, að menn hafi haldið hann helgan (Ann. 1389), og hann var kallaðr síðan „góði maðrinn Þórðr“, og heitið á hann (Isl. Ann. 1390) eins og á „góða manninn Bjarna“ á Barðaströnd. Þórðr mun hafa verið í Borgarfirði, því bein hans voru flutt að Staðholti. Fyrir þessu vígi hefir mælt illa, og mun lúta þar að það sem sagt er: „þröngðr með manngangi Guðmundr ok Ormr á þingi“. 1386 er sagt frá, að menn Guðmundar Ormssonar hafi bæði rænt og stolið um Vestfirðinga og Sunnlendínga fjórðung. Þetta ár fóru þeir utan félagar, Guðmundr Ormsson og Eirekr Guðmundarson. Vorið eptir kom Eirekr út með hirðstjórn, en

var veginn ári síðar (1388). Guðmundr Ormsson hefir annaðhvort verið með Eireki og farið svo utan eptir fall hans, eða hann hefir farið út til Íslands 1387, en ekki komizt lengra en til Færeyja; en þeirra Eireks varð ekki langt á milli, því sama ár sem Eirekr var drepinn hvarf Guðmundr Ormsson í Færeyjum með undarlegum hætti, en sýslumaðr konúgs, sem Greipr hét, tók fê hans allt undir konúng eptir úrskurði, vegna þúngra sakargipta, sem á Guðmundi höfðu legið. Espóln (Árb. I, 99) segir, að Ormr Snorrason hafi verið lögmaðr 1370; þetta er of snemma sett, því það er líklegt að dómr Þorsteins Eyjólfssonar, sem Ormr vildi fá breyttan, hafi ekki verið gamall, heldr nýðæmdr þegar Ormr tók lögsögn.

78. Sigurðr Guðmundarson annað sinn. S. og A. (1376—1377), sbr. Nr. 70.

„(1376). Sigurðr lögmaðr”. Flateyjar annáll.

Þessi Sigurðr lögmaðr mun vera sá hinn sami, sem áðr er getið (Nr. 70). Annað ár sem hann var lögmaðr (1377) var Hákon konúgi svarið land af þrennum tylftum bænda á alþingi, eptir því sem konúgr belddi í bræfum sínum. Síðan var hann hylltr í hverri sýslu um allt Ísland. Á fjórðungsþingi í þingey (Stafholtsey?) í Borgarfirði, sem þeir höldu lögmennirnir, Þorsteinn og Sigurðr, var veginn maðr, sem Halldór Kolbeinsson hét. Þessa viðburði setr Annáll síra Einars Hafliðasonar á árinu 1377, en Flateyjar annáll ári síðar (1378), en það er ekki líklegt, að konúgr hafi látið dveljast svo lengi hyllíngu sína á Íslandi. Espóln segir (Árb. I, 104) að Sigurðr Guðmundarson hafi verið enn lögmaðr 1378, er það eptir Flateyjar annál, en annállinn ber í móti sjálfum sér þar sem hann lætr Klofa-Björn verða lögmenn 1377, og útaf því verða eptir sögu Árbókanna tvö þing í Borgarfirði: annað í þingey 1377, og annað í þingnesi 1378; en hér er ekki efi á, að allt er eitt þingið, og hefir líklega verið til að hylla Hákon konúng. Þessu mun þá vera svo varið, að Þorsteinn Eyjólfsson kom út um haustið seint 1376; hann hefir haft brêf konúgs um hyllínguna, sem ætlazt hefir verið til að fram færi um sumarið 1376, en hefir dregizt vegna þess að Þorsteinn kom svo seint út. Um voríð 1377 hafa þeir lögmenn haldið fjórðungsþing í þingey í Borgarfirði (því þar hefir þá enn verið þingstaðr, áðr en hann var fluttr að þingnesi)

áðr til alþingis var farið, til að búa undir hyllinguna á alþingi. Á þinginu hefir Sigurðr haft lögsögn, en lagt hana þá niðr og Klofa-Björn verið kosinn aptr til næsta árs 1378. Þar sem Espólin segir (Árb. I, 105), að „Sigurðr Guðmundarson“ hafi andast 1380 (eða 1381), þá mun það vera sprottið beint af því, að það ár segir Flateyjarannáll andlát „Guðmundar Sigurðarsonar“ sem fór utan eptir sögn annálsins 1379; hefir það ef til vill verið sonr Sigurðar lögmans, en um dauða lögmans sjálfs er ekki kunnugt.

79. Þorsteinn Eyjólffson þriðja sinn. N. og V. (1372—1380, um allt land 1372—1373),
sbr. Nr. 73, 75 og 83.

„(1372). Þingit mikla í Eyjafirði, í Spjaldhaga; komu þar saman Sunnlendingar um Smiðsmál; var Smiðr úrskurðaðr bóta-
maðr¹ af Þorsteini Eyjólffssyni á alþingi“. Fornt Annálsbrot (N: A. M. Nr. 423. 4to). Hér af er auðsætt, að Þorsteinn Eyjólffs-
son hefir verið lögmaðr norðan og vestan 1372, og líklega tekið
við eptir Magnús Jónsson; hann hefir og verið lögmaðr um allt
land þetta ár, þessvegna segir hann einn úrskurðinn (sbr. Nr. 75
að framan). 1375 fór Þorsteinn utan, eptir því sem segja Hóla
annálar fornu, og er hann þá kallaðr lögmaðr; en þá var Ormr
Snorrason lögmaðr sunnan og austan (Nr. 77), og hefir hann
líklega haft einn lögsögn á hendi á alþingi 1376, því Þorsteinn
var þá ekki út kominn; en um haustið fyrir vetrnætr kom hann
út í Straumsfirði með lögsögn um hálf land, eptir því sem sira
Einar Hafliðason segir, það er norðan og vestan, því Sigurðr
Guðmundarson hafði þá sunnan og austan. Þá hefir Þorsteinn
án efa haft konúngs erindi um að taka hollustu eíða af lands-
mönnum, og hefir það farið fram um sumarið eptir (1377), hefir
hann og Sigurðr lögmaðr farið þá þingum um land. 1380 mun
hann hafa haft seinast lögsögu í þetta sinn, því 1381 tók við
tengdasonr hans Hrafn Bótólfsson (Nr. 81), en að honum liðnum
tók hann enn lögsögn í fjórða sinn (Nr. 83).

¹) orðið „bótamaðr“ virðist koma nokkuð undarlega við, eins og það væri
misritað fyrir „óbótamaðr“. Ef orðið er rétt, þá er sjálfsagt svo að
skilja, að úrskurðrinn hafi ákveðið að gjalda skyldi bætr fyrir víg Smiðs,
eða að hann skyldi ekki falla óhelgr.

80. Björn (Þorbjarnarson?). S. og A. (1378—1386).

„(1377). Klofa-Björn lögmaðr”. Flateyjar annáll, en aðrir annálar geta hans ekki. Um Björn þenna vitum vér ekki neitt með vissu, nema það mun mega ráða af nafninu, að hann hafi búið í Stóra-Klofa á Landi í Rángárvalla sýslu, og verið ef til vill sonr Þorbjarnar í Klofa, sem getið er í máldaga Klofa kirkju hinum forna, og kallaðr þar „Þorbjörn bóndi”. Annálar segja, að 1373 sè andaðr „Klofa-Þorbjörn”, og mun það vera hinn sami Þorbjörn bóndi í Klofa. 1392 segir Flateyjar annáll að andast hafi „Jón Klofa-Bjarnarson”; hann mun hafa verið sonr þessa Bjarnar lögmans.

Hannes biskup hefir hreyft því, hvort Klofa-Björn mundi ekki vera sá Björn Ólafsson, sem kosinn var af leikmanna hendi á alþingi 1358 með Ívari Vigfússyni (Hólm) til að semja um kirkjumál við visitatores, Eyjólf prest Brandsson og bróður Eystein Ásgrímsson (Finn. Joh. Hist. Eccl. Isl. I, 527—29). En það er ekki líklegt að svo sè, heldr sè sá Björn, sem kosinn var á alþingi 1358: Björn bóndi Ólafsson á Hvalsnesi, sem getið er í máldaga Hvalsnes kirkju eptir Oddgeir biskup 1370, er nú er ritaðr í Wilehins máldagabók; hann andaðist 1388 [Gottskálks annáll og Hóla annálar fornu; í útgáfu A. Magn. nefndarinnar stendr: „Deyði Bjarni . . . Ólafsson”, en á að vera: „Ø (= andlát, obitus) Bjarnar (= Björns) . . . Ólafssonar”].

81. Hrafn Bótólfsson. N. og V. (1381—1390).

„(1381). Útkoma Hrafn Bótólfssonar, hafði Ólafr konúgr veitt honum lögsögn um hálft land, æ meðan Hrafn lifði”. Þar sem svo er kveðið að orði, þá virðist það benda til, að ekki hafi verið venja að konúgr veitti lögmansdæmi, heldr að hann skipaði það stundum að fyrra bragði og alþing stundum. Þó hefir alþing ekki mælt móti þessari veitngu. Hrafn var son Bótólfs hirðstjóra Andræssonar og Steinunnar, dóttur Glaumbæjar-Hrafn Jónssonar. Ættarnöfnin Hrafn og Steinunn eru komin úr ættlegg Bárðar svarta, frá Hrafini Sveinhjarnarsyni á Eyri í Arnarfirði (Hrafnseyri). Hrafn lögmaðr Bótólfsson átti Ingibjörgu, dóttur Þorsteins Eyjólfssonar.

Árið eptir að Hrafn tók lögsögn (1382) segir sira Einar Hafliðason að Ísland væri svarið Ólafi konúgi Hákonarsyni unga, en Flateyjar annáll setr það ári síðar (1383), en landstjórn var

í minnsta máta á landinu, og „efldust flokkar og friðleysi“ (Flateyjar annáll). Af gjörningum Hrafn lögmans þekkjum vör lítið. Þó er til úrskurðr hans, gjörðr í Vðidalstúngu tveim náttum eptir Seljumanna messu á fjórða ári Ólafs konungs (10. Juli 1385) útaf kaupi á báðum Ásgeirsám í Vðidal (A. Magn. pappírs afskríptir Nr. 413); einnig bréf, sem hann hefir verið votttr við, og kallar sig þar „lögmenn norðan og vestan á Íslandi“; það er gjört í Fornhaga í Hörgárdal á sjötta ári ríkis Ólafs konungs, in festo Valentini martiris (þ. e. 14. Febr. 1387).

Hrafn lögmaðr bjó í Launguhlíð í Hörgárdal, þar sem Guðmundr dýri brendi inni Önund Þorkelsson 1197 (Sturlunga s. 3, 21: 1, 159—162). Um haustið 1390 eptir Marteinsmessu (11. Novbr.) voru fádæmis rigningar og skriðuföll. Fimmtudagskvöldið 17. Novembr. eptir dagsetr varð sá viðburðr, að jörðin sprakk í sundr og hljóp upp vatn í stofunni í Launguhlíð, og tók af allan bæinn og kirkjuna. Þar andaðist í skriðunni Hrafn lögmaðr og kona hans og börn þeirra tvö, og flest allt heimilisfólk. Húsfrúin fannst daginn eptir og er grafin á Möðruvöllum, en lík Hrafn fannst ekki fyr en ári síðar, og var þá flutt að Hólum og grafið hjá Smið hirðstjóra frænda hans. Af gózi sem í bænum var fannst ekkert, og leitudu þó meir en hundrað manna.

Dóttir Hrafn lögmans var Steinunn, hún átti fyrst Arngrím Þórðarson á Marðarnúpi, sem andaðist 1391—92 um vetrinn, og lét eptir þrjú börn (A. Magn. Fasc. 66, 2); síðan átti hún Þorgrím bónda Sölvason og fór með honum utan; þau komust til Grænlands og þar andaðist hún, en hann kom út aptr og bjó í Húnavatns þingi.

82. Nafn Sveinsson. S. og A. (1387—1405).

„(1387). Útkoma Eireks Guðmundarsonar með hirðstjörn og Nafna Sveinssonar með lögsögn yfir hálft land; skipaðir báðir af Ögmundi dróttseta, og þótti það nýlunda“. Flateyjar annáll. Annáll sira Elnars Hafliðasonar setr þetta ári fyr (1386). Ögmundr Finnsson var um þetta mund dróttseti í Noregi¹, og hafði öll umráð með Ólafi konungi hinum unga; hafa veitingar-

1) Það sem Flateyjar annáll segir, að Ögmundr Finnsson dróttseti hafi andast 1386 (aðrir annálar segja 1385 og 1387), þá mun það vera rángt, því bréf og gjörningar votta, að hann hafi verið á lífi um vorið 1388.

bréf þessara manna verið ef til vill gefin út í hans nafni, en ekki konungs sjálfs, og hefir það verið mót allri venju og þótt óviðkunnalegt. Eirekr hirðstjóri var og drepinn árið eptir, en Narfi lögmaðr virðist að hafa verið tekinn vel og var hann lengi lögmaðr. Hann var í fyrstu fyrir vestan, í Dölum og í Snæfellsness sýslu, og var án efa af ætt þeirra Skarðs manna á Skarðströnd og Kolbeinstaðamanna. Sýðara hluta æfi sinnar bjó hann á Melum í Melasveit. Til eru enn nokkur bréf og gjörningar, sem Narfi lögmaðr Sveinsson er við riðinn. 1392 getr Flateyjar annáll þess, að Narfi Sveinsson hélt lögsögu. 1393 lagði hann úrskurð á í þrætumáli milli Páls Þorvarðssonar (á Eyðum) og Runólfs Pálssonar, útaf þe því er var eptir sira Pál Þorsteinsson; dæmdi Narfi lögmaðr fæð undir Pál, en Runólfr hélt því sem áðr (Annál. 1392. 1393); var það erfðafæ Runólfs, en Páll hefir þá verið sýslumaðr og krafið fjárens sem konungs eignar, því Hákon Jónsson dróttseti hafði kastað konungs eign á fæ sira Páls í Noregi (Annál. 1391). 1405 fór utan Narfi Sveinsson, „lögmaðr austan og sunnan á Íslandi“, með Wilchin Skálholtsbliskupi og Birni Einarssyni Jórsalafara úr Vatnsfirði (Annáll sira Einars Hafliðasonar), og gekk Narfi lögmaðr til Róms. Þá hefir hann líklega látið af lögsögn þegar hann fór utan, og mun þá Oddr leppr Þórðarson (Nr. 85) hafa tekið við.

83. Þorsteinn Eyjólfsson fjórða sinn. N. og V. (1391—1404),
sbr. Nr. 73, 75 og 79.

„(1391). Skipaðr af hirðstjóra á alþingi með samþykki almúgans Þorsteinn Eyjólfsson lögmaðr yfir Norðlendínga og Vestfirðinga, og sagði engan úrskurð í lögrættu“. Flateyjar annáll. Sira Einar Hafliðason hefir í annál sínum þetta ári fyr, og er það undir því komið, til hvers árs talið er andlát Hrafns lögmans í Launguhlíð, en flestir eru á að heimfæra það til ársins 1390, og svo hefir Espólin gjört; er þá auðsætt, að Þorsteinn hefir verið tekinn til lögmans í stað tengdasonar síns, Hrafns lögmans, á næsta alþingi eptir dauða Hrafns.

Espólin segir (Árb. I, 105), að Þorsteinn Eyjólfsson hafi orðið lögmaðr að nýju með Hrafn tengdasyni sínum 1381. Fyrir þessu eru þó engin rök, því það er víst, að Þorsteinn hafði áðr það lögdæmi sem Hrafn tók við, en í hinu lögdæminu var Klofa-Björn, og er ekki getið um að hann hafi verið settr frá. 1385

setr Espólfín upphaf lögsagnar Narfa Sveinssonar, og er það eptir hinum lökustu af annálunum, en sira Einar Hafliðason hefir 1386 og Flateyjar annáll 1387, eins og hér er sett. Til eru bréf nokkur og gjörningar frá þessum árum, sem Þorsteinn er nefndr, og er hann þar í aldrei kallaðr lögmaðr nema í einu, sem sira Einar Hafliðason hefir gefið út 1386 um reka Hvamms kirkju í Laxárdal, og er líklegt hann sè kallaðr þar lögmaðr í virðingar skyni. Til er einnig testamentisbréf Þorsteins, gjört á Hólum og samþykkt af Jóni biskupi skalla þriðjudaginn í hvítasunnuviku (12. Juni) 1386, og er Þorsteinn ekki kallaðr þar lögmaðr. 1387 fór utan Andrés Sveinsson, „en Þorsteinn Eyjólfsson tók af honum hirðstjórn“ (Flateyjar ann.). Þetta mun vera svo að skilja, að Þorsteinn hafi tekið hirðstjórnar umboð Andrésar, en ekki sett hann af. En þetta stóð ekki lengi, því hið sama sumar kom út Eirekr Guðmundarson með hirðstjórn. Eptir víg Eireks 1388 er aptur ekki getið neins hirðstjóra fyrir en Vigfús Ívarsson kom út 1390, og er ekki ólíklegt að Þorsteinn Eyjólfsson hafi þann tíma verið í hirðstjóra stað. Þá um sumarið eptir var hann skipaðr lögmaðr norðan og vestan af Vigfúsi hirðstjóra og þingheimi á alþingi, og var síðan lögmaðr til dauðadags, sem yms bréf og önnur rök votta. 1392 segja flestir allir annálar: ”Hélt Vigfús Ívarsson hirðstjórn, en Þorsteinn Eyjólfsson lögsögu ok svo Narfi”. Þá kom Þjóðbjörn út með bréf Margrétar drottningar um skattabæðslu, og eyddist það mál á alþingi sumarið eptir. Hið sama haust (1392) kom út Pétur Nikólaðsson Hóla biskup, en um vorinu eptir „á fjórða ári Eiríks konungs in festo Johannis Baverlaeensis episcopi“ (7. Maí 1393) hélt biskup almenna prestastefnu á Miklabæ í Skagafirði og sýndi þar hið forna verndarbréf Hóla kirkju frá Magnúsi konungi Eiríkssyni, útgefið 10. Márs 1346 (F. Joh. Hist. Eccl. I, 431). Úrskurðar þá „Þorsteinn Eyjólfsson, lögmaðr norðan og vestan á Íslandi“, að Hóla kirkja skuli hafa hálfu aukinn rétt sinn sökum þessa varnaðarbréfs. Bréf Þorsteins lögmans er gefið 8. Maí 1393 og prentað í kirkjusögu Finns biskups (II, 222) en óréttilega ársfært til 1401 bæði þar og í Árbókum Espólfíns (I, 122). 1394 fór „Þorsteinn Eyjólfsson lögmaðr“ vestr með Vigfúsi hirðstjóra Ívarssyni eptir alþing, til að skipa um mál Bjarnar bónda Einarssonar í Vatnsfirði og Þórðar bónda Sigmundarsonar undir Núpi í Dýrafirði, út af sameign þeirra Bjarnar og Þórðar undir Núpi, á Ját-

mundar messu konungs (20. Novbr.) árið áðr (1393); höfðu þar verið drepnir tveir menn af Birni, en hann sjálf barinn og aðrir hans menn, og flýðu í kirkju. Þeir ridu vestr yfir Glámu miðvikudaginn eftir þorláksmessu (22. Juli 1394) og voru nær nítugir manna, flestir vopnaðir. Stefndi hirðstjóri Þórði bónda og mönnum hans fyrir sig og lögmenn að Mosvöllum í Önundarfirði fimtudag og föstudag næsta (23. og 24. Juli). Þar kom Þórðr með nær fimmtugi manna og voru vel tuttugu vopnaðir. Föll þá dómr og úrskurðr um málið: voru þeir Þórðr Sigmundarson og fimmm aðrir sóktir til útleððar, svo að landsvist þeirra væri undir konungs miskun, en vegendr tveir voru útlægir. En nokkru síðar, einni nótt fyrir Lafranzvöku (9. August) sættust þeir Björn og Þórðr, svo að Björn skyldi einn gjöra um málið svo sem honum gæti orðið mest til sóma, en Þórði forsmánarlaust í alla staði, nema hann vildi heldr nefna menn til gjörðarinnar. Björn nefndi til hirðstjóra og þorstein lögmenn, og tólf menn aðra, og gjörðu þeir, að Þórðr skyldi bjóða Birni og Solveigu húsrú hans (sem var dóttir þorsteins lögmenns), og öllum þeirra sveinum, og halda þeim sémilega veizlu, og gefa Birni til fimmtugi hundraða í gripum og sémilegum þingum. Þar með sættust þeir Björn og Þórðr. — Þetta sama ár (1394) tók Pètr biskup á Hólum skip af „þorsteini lögmanni fyrir sextugi hundraða, og lét búa það til hafskipsferða“. 1395 segir Gottskálks annáll, að þorsteinn Eyjólfsson væri lögmadr norðan og vestan. 1397 frjádaginn í páskavíku (27. April) er „þorsteinn Eyjólfsson lögmadr“ með öðrum viðstaddir á Bessastöðum á Álptanesi, að Vigfús Ívarsson lýsti því yfir, að Guðrúðr Íngimundardóttir húsrú sín ætti fimmm hundruð hundraða alls í sinn garð, bæði á Íslandi og í Noregi (A. Magn. Fasc. 5, 20). 1401, tveim dögum eftir Pètrsmessu (1. Juli), samþykkir „þorsteinn Eyuulfsson, loghmann norðan og austan (r. vestan?)“ arfleðsluskrá sira Einars þorvarðssonar til barna hans, sem gjörð hafði verið á þingeyrum skömmu áðr. Eftir það er þorsteins ekki getið, og hefir hann þá verið orðinn mjög gamall madr, því að barnabörn hans voru þá vaxin; halda menn hann hafi andazt um eða eftir pláguna miklu. Espólin setr andlát hans 1402 (Árb. I, 123), og er það ágizkan.

Þorsteinn lögmadr Eyjólfsson bjó á Urðum í Svarfaðardal, sem áðr var getið, og á Vöðmýri í Skagafirði. Synir hans, sem helzt er getið um, eru: Arnfinnr, hann bjó í Eyjafirði, án efa á Urðum,

og var höfðingi; Sumarliði Þorsteinsson var mikilfengr maðr, sem „efldist með flokkum og framferðum“ einsog annálar segja (1387), en varð eigi gamall maðr. Dætr Þorsteins voru: Íngibjörg († 1390), er Hrafn lögmadr átti, Bótólfsson; Solveig († c. 1406), er Björn Einarsson Jórsalafari átti, og líklega Cecilia († 1403), er Páll átti Þorvarðsson á Eyðum. Í útgáfu A. Magn. nefndarinnar af íslenskum annálum bls. 310 stendr, eptir einum af lökustu annálunum, að Akra-Kristín hafi verið dóttir Þorsteins lögmanns Eyjólfssonar; en þetta er rángt, því hún var dóttir Þorsteins lögmanns Ólafssonar á Ökrum (Nr. 86).

84. Hrafn Guðmundarson, N. og V. (1405—1432).

Hrafn lögmadr var bróðir Ara bónda á Reykjahólum, föður Guðmundar hins ríka, sem þar bjó. Hrafn bjó á Grenjadarstað eptir Þorleif Árnason um þrjú ár, og tók við 1406; Logi prestur Stígsson officialis afhenti honum staðinn, og er enn til bréf Loga prests (19. Maí 1406) um það sem þá var afhent Hrafn. Síðan bjó Hrafn í Skriðu (Rauðaskriðu) í Reykjadal í Þingeyjar þingi. Fyrir 1409 hefir Hrafn verið orðinn lögmadr, því frá þessu ári er til vitnisburðr tveggja manna, gefinn út á Þingeyrum, um, að tveir vottar hefði svarið fyrir Hrafn lögmanni um eignir Þórðar prests Þórðarsonar, að þær hafi verið taldar tólf hundruð hundræða til títundar haustið áðr en hann dó um vetrinn; er það auðsætt, að þessi auðr muni hafa tilfallið sira Þórði í plágunni, en sira Þórðr mun hafa verið sá, sem getið er við gjörðina milli Bjarnar Einarsonar og Þórðar undir Núpi 1394. Eptir þetta eru til nokkrir dómar, úrskurðir og önnur bréf, sem Hrafn lögmadr er viðriðinn. 1410 2. Apríl um vorið er Hrafnagilsdómr um arfstilkall Þorleifs Árnasonar í umbóði Gunnlaugs Teitssonar og Þorbjargar Guðmundardóttur til Þorkels bónda Bergssonar eptir Guðrúnu Þorgilsdóttur konu hans (A. Magn. br. afskr. Nr. 609). 1412 úrskurðaði hann á alþingi í málinu um Haga á Barðaströnd, sem bróðir hans Ari á Reykjahólum hafði tekið próf um (Safn til s. Ísl. I, 120), og dæmdi Sigurði Þórðarsyni Haga. 1416 úrskurðaði Hrafn lögmadr um erfðir á Víðidalstúngu eptir Jón Hákonarson (A. Magn. Fasc. 7, 9). 1417 úrskurðaði hann um Barð í Fljótum (A. Magn. Fasc. 7, 13). 1420 dæmdi hann tólf manna dóm á Múnkaþverá um Grund hálsa í Eyjafirði (A. Magn. Fasc. 7, 29). 1424 var hann viðstaddr kaupgjörning um

Sólheima í Sæmundarhlíð, og í bræfi um það, sem er útgefið sex vetrum síðar, kallar hann sig enn „lögmann norðan og vestan á Íslandi“. 1427 setr Gottskálks annáll: „Hrafn Guðmundsson, lögmann norðan og vestan, bjó í Skriðu í Reykjadal;“ þaðan mun Björn á Skarðsá hafa tekið þetta í sinn annál, og síðan er það komið í ymsar lögmannaaraðir, að hann hafi þá tekið lögsögn; en hann var, eins og hér er sýnt, orðinn lögmaðr laungu fyr. 1431 var mikil deila milli Hrafn's lögmanns og Jóns biskups Vilhjálmssonar, útaf skipreka á Harðbak á Slættu, sem báðir þóttust eiga dómsvald yfir, og er til bréf biskups um það til Hrafn's, með hótun um forboð og bann og útsetning af kirkju. 1432 miðvikudaginn næsta fyrir Laurentiusmessu (6. August) hélt hann almennilegt þing á Hálsi í Fnjóskadal, og úrskurðaði um gjöf Haldóru Þorfinnsdóttur til Lopts Guttormssonar; en sama haust, föstudaginn næstan fyrir Andrésmessu (28. Novbr.) tekr Jón biskup Vilhjálmsson húsfú Margrætu Bjarnadóttur til systur í klaustrinu að Stað í Reyninesi með sextigi hundraða, og mánudagiun eptir (6. Deebr.) er gefið út bréf um gjörning þann, sem Þorkell prestur Guðbjartsson hand-salaði biskupi hennar vegna í timbrstofunni á Hólum; gaf hún þá Hóla í Laxárdal í testamentum fyrir sál Hrafn's Guðmunds-sonar bónda síns, en biskup lofaði að láta segja þrjátígi sálumessna heima í dómkirkjunni innan næstu fardaga fyrir sál hans, og tvær sálumessur hver prestur og bróðir í hans biskupsdæmi; gaf biskup kvitta sál hans og líkama guðs vegna, og þá kirkju sem hann hvíflir að, en ekki erfingja hans, af forboði því sem á honum lá (A. Magn. Fæse. 9, 18—19). Af þessu má sjá, að Hrafn lögmaðr hefir andazt um haustið 1432. Hann var alvörugefinn maðr og réttðæmr (Esp. Árb. II, 5).

Á lögsagnarárum Hrafn's Guðmundarsonar voru tvö bréf útgefin á alþingi um hylling Eireks konungs: annað þeirra er útgefið 1. Juli 1419 (sjá Fylgiskjal 5), en annað 30. Juni 1431 (sjá Fylgiskjal 7), og er Hrafn lögmaðr einn af þeim, sem hefir verið með að rita hið fyrra bræfið. Hann er og talinn einn með þeim, sem rituðu bréf frá alþingi til Eiríks konungs með Hannesi Pálssyni og Þorleifi Árnasyni 1. Juli 1420 (sjá Fylgiskjal 6).

Dætr Hrafn's Guðmundarsonar voru þær: Guðrún, er átti Ólafr son Lopts hins ríka, og Ragna, er átti Brandr bóndi Halldórsson á Barði í Fljótum; þeirra son var Hrafn lögmaðr Brands-son hinn fyrri.

85. Oddr leppr Þórðarson. S. og A. (1406—1420).

Oddr lögmaðr Þórðarson var sonr Þórðar Flosasonar, sem seldi Birni Einarssyni (Jórsalafara) Skjaldabjarnarvík á Ströndum 1393 eða þarumbil, og var það bréf ritað á Innrahólmi á Akranesi. Flosi faðir Þórðar gat verið sá Flosi prestur, sem varð ráðamaðr í Skálholti 1360 (Ísl. Ann.). Oddr leppr bjó að Ósi í Bolúngarvík. Bróðir hans Skúli var með Magnúsi konúgi Eiríkssyni, og fékk af honum sýslu og jarðir að gjöf, sem Hákon konúgr Magnússon staðfesti (A. Magn. Fasc. 12, 21), kom Skúli út með sýslu 1368, fór utan apr 1373, og 1375 í þriðja sinn, með skipi Bútasona frá Austfjörðum, og druknaði á þeirri leið, því skipið fórst og mart manna með. Oddr Þórðarson mun án efa hafa verið utan, og haft viðurnefni sitt eptir Leppinum í Björgvin, einsog Lóðinn leppr; hefir hann annaðhvort búið þar, eða haft þar aðsetur sitt þegar hann var í Björgvin. Á Íslandi er hans getið fyrst 1394, og var hann þá í flokki Þórðar Sigmundarsonar undir Núpi, sem kom á stefnu að Mosvöllum. Hann var einn af gjördarmönnum þeim sem Björn kaus, og sýnir það að hann hefir þá verið vel metinn maðr. Vatnsfjarðar annáll hinn forni setr lögsögu hans við 1407, og svo stendr í Eyrar annál eptir Magnús sýslumann Magnússon í Ísafjarðar sýslu. 1409 3. Júlí úrskurðaði hann á alþingi um flutning á konúngs förmum í skipum þeim er ganga af Íslandi (sjá Fylgiskjal 3), og nokkrum dögum síðar (7. Júlí) í þerney um leigu á konúngsparti í skipi (sjá Fylgiskjal 4). 1415 gaf „Oddr lögmaðr Þórðarson“ Árna biskupi Ólafssyni í próventu með sér allar þær jarðir, sem hann hafði erfð eptir Skúla Þórðarson bróður sinn, en Magnús konúgr hafði gefið Skúla. Þessar jarðir voru helzt á Skógarströnd (A. Magn. Fasc. 12, 20—21). 1419 var hann með á alþingi, þegar gefið var út hyllingarbréf Eireks konúngs (sjá Fylgiskjal 5), og var þá enn lögmaðr. Þegar Árni biskup fór utan alfarinn (1419) hefir líklega próventa hans gengið apr. 1420 hefir hann verið með að rita bréf frá alþingi til Eiríks konúngs (sjá Fylgiskjal 6). Til er enn vitnisburðr Auðunnar Oddasonar (en vantar ár og dag) um landamerki milli Valshamars og Bakka á Skógarströnd, eptir sögn föður hans og annara gamalla manna, að „Oddr Þórðarson, er kallaðr var leppr“, hafi ríðið á þessi landamerki, þegar hann seldi Kolbeini keis jörðina Bakka (Keisbakka; A. Magn. bréfa afskrípt. Nr. 1605).

Guðni sonr Odds átti Þorbjörgu, systur Hrafnis lögmanns Guðmundarsonar (Nr. 84). Af dætrum þeirra eru miklar ættir komnar. Kristínu Guðnadóttur átti Jón Ásgeirsson í Ögri, og lofaði Oddr að fá honum erfðafé Kristínar eftir foreldra hennar; voru þau þá bæði dáið (Þorbjörg † 1431, Guðni líklega † 1432), en Oddr geymdi fjárens; bréf um það er gjört á Hóli í Bolúngarvík 1433 (A. Magn. Fasc. 9, 25). Árið eftir (1434) samþykkja þau Jón Ásgeirsson og Kristín allar þær löggjafir, sem Oddr bóndi Þórðarson gaf Skúla dóttursyni sínum. Oddr leppr hefir orðið mjög gamall maðr, og mun hafa andast nokkru síðar en um þetta leyti; sè hann sá Oddr bóndi Þórðarson, sem hefir gefið Helgasells klaustri hálfst Syðra-Skógarnes, þá hefir hann lifað 1440 eða lengr, því þá er þessi gjöf stofnuð. Um Odd lepp hafa gengið ymsar alþýðlegar sögur manna á milli. Espólin segir (Árb. II, 15) að sagt sè hann hafi látið af taka 28 menn alls, karla og konur, fyrir óbótamál. Um börn hans sjá Espól. Árb. II, 27.

86. Þorsteinn Ólafsson S. og A. (1421—1435).

Þorsteinn lögmaðr var, eftir því sem ættartölubækur segja, bróðir Árna biskups hins milda, Ólafssonar, en eftir því sem aðrir ætla sonr Ólafs Björnssonar, Brynjólfssonar. Björn bóndi Brynjólfsson var með helztu bændum í Skagafirði á ofanverðri fjórtándu öld. Börn Bjarnar bónda voru þau Ólafr, Sigríðr og Málfríðr, og er enn til skiptabréf á milli þeirra á jörðum í Skagafirði, sem er gjört 1392; fèkk þá Ólafr Akra hina syðri og ytri (A. Magn. Fasc. 5, 3). Það er auðsætt, að Þorsteinn verðr of gamall til að geta verið sonr Ólafs Björnssonar. Hitt mun vera vafalaust, að kona hans Sigríðr Björnsdóttir hafi verið systir Ólafs; þau giptust á Grænlandi sunnudaginn næsta eftir krossmessu um haustið (16. September) 1408, og eru bréf um það útgefin 1414 og 1424 á Ökrum í Skagafirði (Grönl. hist. Mind. III, 152, 156). Með þessum tengdum hefir Þorsteinn eignast Akra, og bjó þar lengst. 1419 31. Decbr. er hann nefndr með öðrum mönnum af Jóni Hóla biskupi til að dæma um Vallholt í Skagafirði, sem Ástríðr Jörundardóttir hafði gefið að Hólum í próventu með sèr (A. Magn. Fasc. 7, 26), og var hann þá ekki enn orðinn lögmaðr. En 1423 á alþingi (1. Juli) samþykkir „Þorsteinn Ólafsson, lögmaðr sunnan

og austan" tólf manna dóm, sem Balthazar af Damme hirðstjóri hafði til nefnt, og dæmt höfðu Guðrúnu Sæmundardóttur jörðina Skarð í Landmannahrepp (A. Magn. Fasc. 8, 8—9). 1428 snemma sumars setr hann tólf manna dóm í Hvammi í Hvammsveit „um ráðasök og líftjón með orðum“, og er hann þar kallaðr „hirðstjóri norðan og vestan á Íslandi“; sè það rétt, þá mun hann hafa einungis haft hirðstjóra umboð Balthazars van Damme um hálf land, því hann hèlt lögsögn eptir sem áðr, en hann hefir haft hirðstjórnar umboð yfir þeim hluta lands, sem hann var ekki lögmadr í. 1431 getr Gottskálks annáll þess, og Björn á Skarðsá eptir honum, að þorsteinn hafi þá verið lögmadr sunnan og austan. Þá um vorið er gefið leyfisbréf fyrir hann, til að setja kirkju á jörð sinni þorleikstöðum í Skagaafirði, og er hann þar kallaðr lögmadr í því bréfi.

Dóttir þorsteins lögmanns Ólafssonar var Kristín, sem kölluð var Akra-Kristín; hún var fyrst gipt Helga lögmanni Guðínasyni á Ökrum (Nr. 89), en síðan Torfa hirðstjóra Arasyni. Hún varð gömul kona, og eru miklar ættir komnar frá henni. Ein af dætrum hennar og Torfa hirðstjóra Arasonar hèt Málfríðr, hana átti Finnbogi lögmadr (Nr. 95).

87. Teitr Gunnlaugsson N. og V. (1433—1437).

Lögmennaröðin er harðla óviss um tímabilið 1433° til 1453, og verðr ekki ákveðin með gildum sönnunum. Í hinum áreiðanlegustu lögmennaröðum er talið svo:

Helgi Guðínason N. og V. 1433—1453.

Helgi Eyjólfsson (eða Ólafsson) S. og A. 1436—1452.

Þar að auki eru tveir menn kallaðir lögmenn nokkru síðar (1457), eptir að vèr getum með vissu sannað að aðrir en þeir höfðu lögsögnina, þessir eru

Teitr Gunnlaugsson hinn rfki í Bjarnanesi, og

Ásgeir Pétsson.

Til þess að koma þessum inn í lögmennaröðina hafa þeir verið báðir settir eptir Helga Eyjólfsson, sunnan og austan, sitt árið hvor, Teitr 1453 eða 1455 og Ásgeir 1454, einungis að handahófi og eptir getgátu. Ef vèr nú rannsöfum þessi nöfn, þá finnum vèr í öllum ættatölubókum nefndan „Helga lögmenn á Ökrum“, sem hafi átt Akra-Kristínu síðar en Torfi hirðstjóri

Arason. Þar sem tilgreint er föðurnafn Helga, er hann kallaðr Eyjólfsson; Espólfur hefir kallað hann Ólafsson, eptir einhverjum rökum sem hann hefir fundið. Í bræfum sinnum vèr nú einúngis getið um Helga lögmann Guðinason, og vèr getum ekki efast um, að það sè sá Helgi lögmaðr, sem var á Ökrum og átti Akra-Kristínu. Þar af sjáum vèr, að Helgi Guðinason og Helgi Eyjólfsson (eða Ólafsson) muni vera einn og sami maðr, og að hið fyrra nafnið sè hið rétta, en hið síðara eigi að falla úr. Verða því þeir eptir, sem hafa verið lögmenn um þetta tímabil.

Um ætt Teits Gunnlaugssonar er ekkert kunnugt, en menn hafa getið til, að hann mundi hafa verið sonr Gunnlaugs bónda Magnússonar, sem hafði sýslu í Borgarfirði og var höggvinn 1399; líklegra er þó, að nafninu til, að hann hafi verið sonr Gunnlaugs Teitssonar, sem var með Hrafn lögmanni Guðmundarsyni (Nr. 84), og hefir líklega búið í Eyjafirði; sá Gunnlaugr vitnadi um samninga þeirra bræðra Hrafns og Ara um Reykhóla auð, eptir pláguma miklu, þegar „Hrafn reid fyrst til Reykhóla“ (Cherumbil 1404), en vitnisburðrinn er gefinn á Möðruvöllum í Eyjafirði 1424 (A. Magn. Fase. 8, 11). Geta mætti einnig til, að Teitr hafi verið sonr Gunnlaugs Guðmundarsonar, sem var auðugr maðr og höfðingi á öndverðri ámtáundu öld (sjá Fylgiskjal 6), og átti eignir bæði fyrir norðan og austan (í Vopnafirði). Hafi Teitr verið upprunninn að norðan, hefir hann áu efa fengið Bjarnanes og Bjarnaness eignir með kvonféngi, og hann var svo mikill auðmaðr, að hann var kallaðr Teitr hinn ríki. Hann bjó í Bjarnanesi allan þann tíma sem vèr höfum sögur af, en átti eignir miklar í Skagafirði, í Rángár þingi, og líklega víðar.

Teitr Gunnlaugsson er einn af þeim, sem eru taldir í hinu síðara hyllingarbræði Eiríks konúgs af Pommern 1431 (Fylgiskjal 7); hefir hann þá verið einn af helztu mönnum á Íslandi. Til merkis um, hvern skilning hann lagði í hylling sína, og hversu hyllingar konunga hafa verið þá skildar af mörgum, er það, að hann vildi aldrei hylla annan konúng á æfi sinni en Eirík, meðan hann var á lífi, og fram til 1459 hefir hann haldið Eirík fyrir löglegan konúng á Íslandi, en hvorki Kristófor nè Kristján fyrsta, þar til hann var leystur af eidd sínum með alþingis dómi. Þegar Jón biskup Gerreksson kom til stóls í Skálholti, var Teitr einn af þeim, sem orðu fyrir árásum af sveinum hans, og var hann í varðhaldi í Skálholti og mætti vanvirðulegri meðferð, frá því um

sumarið 1432 og þartil um páska 1433, þá komst hann út og undan. Hann tók sig þá saman við þorvarð Loptsson á Möðruvöllum í Eyjafirði, sem hafði átt sömu búsilfum að mæta af biskupi og hans mönnum, og fóru þeir að biskupi á þorláksmessu um sumarið og drekktu honum í Brúará (20. Juli 1433; sagan um það í Bisk. ann. Jóns pr. Egilss. e. 7: Safn til s. Ísl. I, 34—35). Það sumar á alþingi skömmu áður hyggjum vör hann hafi verið kosinn til lögmans norðan og vestan, því Hrafn lögmaðr Guðmundarson á Skriðu í Reykjadal var andaðr haustið áður; hefir þetta, ásamt með óvild þeirri sem var á Jóni biskupi og hans mönnum, gjört það að verkum, að enginn dómr hefir gengið yfir þá sem að verkinu voru.

Frá lögmennsku Teits á þessum árum höfum vör engin bréf eður dóma, en lögmennska hans hefir ekki getað haldið lengr en til 1437 eða 1438, því 1439 höfum vör viss rök fyrir því, að Helgi Guðinason var lögmaðr norðan og vestan; sáðar er það ætlan vor, sem vör munum telja rök fyrir, að Teitr hafi verið um hríð lögmaðr um allt land (Nr. 90).

88. Ásgeir Pétsson. S. og A. (1436—1440).

Eptir því sem Hannes biskup segir, hefir hann fundið í gamalli dómabók, að Ásgeir Pétsson var nefndr lögmaðr sunnan og austan 1457. Þetta ár getr ekki verið rétt, því þá var Oddr Ásmundarson (Nr. 92) orðinn lögmaðr; menn hafa því sett lögsögn Ásgeirs 1454, eptir getgátu, og Espólfur nefnir hann ekki. Nú gæti annaðhvort verið, að ártal bréfsins væri afbakað í dómabókinni, og ætti að vera t. d. 1437, eða þá, ef ártalið væri rétt, að Ásgeir hefði verið kallaðr lögmaðr í virðingar skyni, af því hann hefði verið lögmaðr áður, og eru þá eins þessi ár líklegust til lögsagnar hans.

Um ætt Ásgeirs lögmans eða uppruna vitum vör ekki að greina; þau einu líkindi þekkjum vör, að Pétur Pétsson hét íslenzkr maðr, sem var hirðmaðr Kristófers konúgs, og fékk bréf konúgs 1447, að húsfrú Margrét Vigfúsdóttir á Möðruvöllum skyldi leggja undir dóm jarðir nokkrar, sem hún og bóndi hennar þorvarðr heitinn Loptsson höfðu tekið undir sig og haldið fyrir honum. Það er tímans vegna alllíklegt, að Pétur hirðmaðr hefði getað verið bróðir Ásgeirs lögmans.

89. Helgi Guðinason. N. og V. (1438—1443).

Á alþingi 1439, miðvikudaginn næstan eptir Pètrs messu og Páls (1. Juli) dæmdi Helgi lögmaðr Guðinason löglegt það helmíngasfèlag, sem þorvarðr bóndi Loptsson og Margrèt Vigfúsdóttir húsfrú hans höfðu gjört, og sümuleiðis fjórðungsgjöf þá er þau gáfu sín á millum (A. Magn. Fasc. 10, 9). Helgi lögmaðr átti Hvalsnes á Rosmhvalanesi og Hvalsnes eignir; þessar eignir seldi Torfi bóndi Arason Skúla bónda Loptssyni með tólf kúgildum, „en hafi Helgi Guðinason tekið fleiri penínga kirkjunnar, skal Torfi þá til leggja“; í því kaupi lét Torfi einnig af hendi Gegnishól í Skagafirði, sem þá var kallaðr Kryddhóll, en Skúli Loptsson lét aptr pykkvaskóg í Dölum og fleiri jarðir fyrir vestan; fór þetta kaup fram á Þingeyrum in festo Johannis Beverlaensis (7. Maí) 1445 (A. Magn. Fasc. 11, 22; brèfa-afskr. Nr. 1451). Það er andráðið á þessu brèfi, að Helgi Guðinason hafi þá verið andaðr, og að Torfi Arason hafi tekið við Hvalsneseignum eptir hann, og selt síðan Skúla Loptssyni. Torfi er þá kallaðr „bóndi“; og hefir hann því þá verið kominn til valda og haft sýslu, hann mundi ekki heldr hafa haft söluráð yfir eignum Helga Guðinasonar nema hann hefði þá verið búinn að eiga ekkju hans, húsfrú Kristínu Þorsteinsdóttur (Akra-Kristínu). En þaræð Helgi Guðinason er andaðr og ekkja hans gípt aptr 1445 um vorid, þá getr hann ekki hafa haldið lengr lögsögn en til 1443, og má hafa andazt um það leyti. Einn af vottunum við jarðakaup þeirra Torfa Arasonar um Hvalsnes er Jón Guðinason; hann ætlum vèr hafi verið bróðir Helga lögmanns. Gottskálks annáll og annáll Björns á Skarðsá setja lögsögn „Helga á Ökrum“ 1452, og á það saman við að þeir segja Torfa Arason hafa átt Akra-Kristínu fyrir en hún gíptist Helga lögmanni, en þessu er ekki þannig varið. Einsog hér hafa verið leidd rök að því, að Helgi Guðinason lögmaðr hafi verið laungu dauðr á undan Torfa Arasyni, og að Torfi hafi átt ekkju hans, en ekki Helgi ekkju Torfa, eins kemr hið sama fram, þegar borinn er saman aldr barna þeirra. Íngveldr dóttir Helga lögmanns og Akra-Kristínar fylgði Þorleifi Björnssyni hirdstjóra, og þau álitu sig sjálf sem hjón, en fengu ekki samþykki biskups til hjónabands fyrir því þau voru fjórmenníngar að frændsemi. 1471 leysti Sveinn biskup þau bæði fyrir sjö barneignir saman í fjórmenníngs meinum (A. Magn. Fasc. 19, 12). Þegar þau voru nú búin að eiga sjö börn saman 1471, þá er auðsætt, að Íngveldr

hafi ekki komið til hans síðar en 1463, og líklega ekki síðar en 1460; og má þar af ráða, að hún muni vera fædd hérumbil 1440 eða fyrri. Málfríðr dóttir Torfa Arasonar var gípt Fínnboga lögmanni 1467 (A. Magn. Fasc. 17, 23), og kemr það ágætlega heim, ef Helgi lögmaðr hefði andazt 1443 eða þar um bil, og Torfi átt ekkju hans 1444 eða 1445. Þar á móti getr hvorugt þetta staðizt ef Kristín hefði átt Helga lögmann síðar en Torfa, því Torfi var á lífi 1456, og þó hann hefði andazt það sama ár, og Helgi átt hana rétt á eptir, þá getr aldr Íngveldar Helgadóttur ómögulega svarað því. Það má enn fremr sjá á öllum bræfum, sem þær mæðgur eru við riðnar, að Kristín hefir búið á Ökrum lánga æfi í ekkjudómi, og aldrei átt neinn mann eptir Torfa Arason. Hún gípti Málfríði dóttur sína og Torfa 1467, og er þá talað um erfingja Torfa. 1471 er enn talað um erfingja Torfa, og tók þá Þorleifr Björnsson kröfu á hendr þeim. Kristín var enn á lífi 1490 og bjó þá á Ökrum; samþykkti hún þá, að Íngveldr dóttir hennar arfleiddi dætr sínar (A. Magn. Fasc. 29, 26), en Þorleifr Björnsson var þá andaðr fyrir nokkrum árum. Hann var á lífi í August 1484, en andaðr í August 1487 (A. Magn. Fasc. 27, 34. 36; 28, 11).

90. Teitr Gunnlaugsson annað sinn. S. og A. 1441—1450;
N. og V. 1444—1453 (um allt land 1444—1450),

sbr. Nr. 87.

Eptir Ásgeir Pétsson er líklegast að Teitr Gunnlaugsson hafi tekið við lögsögn sunnan og austan, og síðan haldið henni þar til Helgi Guðinason andaðist, sem vèr ætlum hafa verið 1443. Síðan mun Teitr hafa haft lögsögn um allt land árin 1444 til 1450. Þá hefir Björn Þorleifsson útvegað Oddi Ásmundarsyni konungs bréf eða staðfesting fyrir lögdæmi sunnan og austan, líklega meðfram af því, að Teitr vildi ekki viðrænna Kristján fyrsta fyrir konung sinn. Skömmu síðar hefir Teitr einnig orðið að sleppa hinu lögdæminu við Brand á Hofi (Nr. 91).

Það sem vèr helzt byggjum á, að Teitr Gunnlaugsson hafi haft lengi lögsögn og um allt land nokkur ár, er það, að hann hefir augljóslega verið einna mest metinn allra höfðingja á Íslandi á sinni tíð; er það mikill vottir þess, að hvorki Torfi Arason né Björn Þorleifsson hafa getað unnið slig á honum, og það jafnvel þó þeir hefði þá sök á hendr honum, að hann vildi eigi

hylla konúnginn sem þá var, og að lokum varð Björn að sættast við hann að sléttu um það mál; var það þó venja Björns, að krækja í eignir manna svo sem varð, þó minni sakir yrði til fundnar. Þar að auki eru til nokkur bréf, þar sem hann er kallaðr „lögmaðr á Íslandi“, og „lögmann um allt Ísland“. Eitt er gjört á Horni í Hornafirði um vorið 1454 (eptirrit eða transscriptum í Skálholti 1526), að sira Jón Pálsson afhendir Teiti Gunnlaugssyni „lögmanni á Íslandi“ jörðina Horn, með ítökum og eyjum, fyrir Miðskytju í Blönduhlíð (bréfa afskr. í safni Árna Magnússonar); annað er bréf, sem Teitr sjálfir hefir gefið út í Bjarnanesi vorið 1457, þar sem hann og fjórir menn aðrir staðfesta transscriptum sitt eða eptirrit af bréfi Gunnlaugs Guðmundarsonar og Járngerðar Ormsdóttur 1417, um Torfastaði og Skálanes í Vopnafirði (Bréfab. Brynjólfs biskups XII, 100 í safni Árna Magnússonar); þar kallar hann sig „lögmann um allt Ísland“. Þetta er þó ekki svo að skilja, sem Teitr hafi verið lögmaðr um allt Ísland 1454 eða 1457, en hann hefir annaðhvort látið gefa sér þetta nafn í virðingar skyni, af því hann hefir verið áðr lögmaðr um allt land, eða hann hefir þókt vera einn rétt kosinn lögmaðr um allt land, en hinir ekki; má vera að hann einn hafi haft staðfesting Eireks konúgs, sem hann hèlt fyrir löglegan konúng en engan annan, en hinir gátu ekki haft staðfesting frá öðrum en Kristjáni konúngi, sem hann hèlt ólögmetan konúng meðan Eirekr lifði.

Þar sem Espólfir segir (Árb. II, 53) að Teitr hafi verið lögmaðr 1455, þá getr það ekki staðlzt, því þá var Oddr Ásmundarson kominn til lögsagnar. Ördugra er að segja með vissu, hvort Oddr hafi tekið við það ár eða fyrri, af því að upphaf lögsagnar hans byggist mest á bréfi einu, sem gefið er út á Syðrum-Ökrum í Skagafirði þriðjudaginn næsta eptir páskavíku (6. April) 1456 (A. Magn. Fasc. 14, 6), þar sem hann afhendir Torfa Arasyni part úr Þorleikstöðum fyrir lögmansbréf það sem Torfi hafði útvegað honum hjá konúngi (sjá Fylgiskjal 8; sbr. Nr. 92). En það sýnist líklegast, að Torfi hefði ekki heimt jörðina fyr en dregið var að gjalda honum það sem hann krafðist, og að líðið hafi ekki allskammr tími frá því bréfið var útvegað og til þess Oddr mátti til að greiða jörðina, sem var þarhjá eign konu hans. Þar af leiðum vèr þá ályktun, að Oddr hafi fengið bréfið með Torfa Arasyni 1450, og að það hafi verið gefið út um sama leyti og lánga

rættarbot Kristjáns fyrsta, en Oddr hafí tekið við lögsögn árið eptir (1451) á alþingi með samþykki þingsins.

Til er enn transskript frumritað, frá 1479, af tveimr merki-
legum bræfum um Teit Gunnlaugsson í Bjarnanesi (A. Magn. Fasc. 14, 23); er það: 1) dómr tólf manna á alþingi mánudaginn næsta eptir Péturs messu og Páls (2. Juli) 1459, um þann áskilnað, er Teitr hafði haft móti Kristjáni konungi (fyrsta), og Björn Þorleifsson, hirðstjóri sunnan og austan á Íslandi, er kærði þetta konungsins vegna, sagðist heyrt hafa konúnginn sjálfan segja við sig, að Teitr hefði að annara sögn í lánan tíma „haldið í móti sig og haldið annan konúng en sig“; dæma þeir Teit skyldugan að halda Kristján konúng fyrir rættan Noregs konúng, með trú og hollustu, en kvittan þó hann gengi frá Eireki konungi (sjá Fylgiskjal 9); — 2) bréf Bjarnar hirðstjóra Þorleifssonar, gefið á Húsafelli í Borgarfirði mánudaginn eptir Translatio Sancti Martini (9. Juli) 1459, að hann gefr Teit Gunnlaugsson öldúngis kvittan og ákærulausan fyrir öllum sektum, eptir bræfum sem Kristján konúngur hafí útgefið sèr hans vegna, fyrst Teitr vildi til Hans náðar snúast (sjá Fylgiskjal 10). Í þessum bræfum er Teitr ekki kallaðr lögmadr.

Um börn Teits Gunnlaugssonar vitum vèr, að Kristín dóttir hans átti Þorleif, son Árna Þorleifssonar og Sophíu Loptsdóttur hins ríka; þeirra son var Teitr hinn ríki Þorleifsson í Glaumbæ (Nr. 102). Ár 1460 á einmánuði leysði Kristín föður sínum að hann mætti gefa Gunnlaugi Teitssyni, sem var launsonr hans, jörðina Hlorn í Hornafirði, ef Gunnlaugr lifði lengr en hún og hennar skilgetiu börn, „ef guð gæfi henni þau að eiga“, en annars áskildi hún sèr eða sínum börnum að fá jörðina aptr (Transskr. 1523 í Skálholts bræfum við biskupsdæmið á Íslandi Fasc. 3, 2). Í bræfi frá 1490 er nefnd Steinunn Teitsdóttir, sem ekki er ólíklegt hafí verið dóttir Teits Gunnlaugssonar; hún átti Ólaf Guðmundarson, var hann dæmdr í presta dómi fyrir það hann hefði tekið landskuld af Raufarbergi í Einholts sókn, sem hann taldi eign konu sinnar, en Sveinn prestur Jónsson í Heydölum taldi sèr hafa verið dæmda jörðina (Skálh. br. Fasc. 17, 22). Gunnlaugr Teitsson bjó í Rángár þingi.

91. Brandr Jónsson. N. og V. (1454—1478).

Það sem einna fyrst er getið um Brand er það, að 1433 fór fram dómr á Hólum milli hans og Magnús Benediktssonar útaf

eignum Hofs kirkju á Höfðaströnd (A. Magn. Fase. 9, 22). 1455 var hann orðinn lögmadr norðan og vestan; hélt hann þá um vetrið 10. Febrúar almennilegt þing í Launguhlíð hinu neðri í Hörgárdal, og staðfesti þar ættleiðing Sigurðar prests Jónssonar, sem þá var orðinn prior á Möðruvöllum, er gjörð hafði verið 1439 (A. Magn. Fase. 10, 12). Þar af má sjá, að hann hefir orðið lögmadr eigi seinna en á alþingi um sumarið 1454. Til er úrskurðr hans frá því um haustið 1463 á almennilegu þingi á Hofi á Höfðaströnd; dæmir hann þar Ólafi biskupi alla konungsins skatta og skyldur til rættrar tekju eptir bræfi konungs (A. Magn. Fase. 15, 24). 1467 um voríð galt Björn Þorleifsson hirdstjóri honum Bæ í Súgandafirði í lögmanna kaup (A. Magn. Fase. 17, 22); er bréf um það gjört á Skarði á Skarðströnd föstudaginn næstan eptir Jóns messu baptistæ, eða 26. Júní (sjá Fylgiskjal 11). Í bræfum frá 1471 og 1474 er hann kallaðr lögmadr norðan og vestan (A. Magn. Fase. 19, 6; 21, 3). 1478 sagði hann af sèr lögmansdæmi, og var þá kosiun Hrafn Brandsson, því hann setti dóma á alþingi 1479. Í bræfi nokkru, sem út er gefið 1482 um jarðakaup sem fram fóru 1478, er hann kallaðr lögmadr (A. Magn. Fase. 23, 14); er það annaðhvort af því hann var þá lögmadr þegar kaupin gjörðust, eða í virðingar skyni.

Björn á Skarðsá nefnir fyrst Brand lögmann 1478, og er svo að ráða, sem hann hafi ætlað að Brandr hafi þá tekið lögsögn, en 1489 segir hann sögu um, hvernig atvikast hafi að Brandr hafi þá sagt af sèr lögsögn og Finnbogi Jónsson („bróðir hans“) verið kosinn í staðinn (sbr. Espólíns Árb. 1480). En hvað sem til hæft kann að vera í sögu Björns, þá sanna bréf og gjörningar, að Brandr hélt ekki lögsögu lengr en til 1478, sem og það, að Hrafn Brandsson kom næstr honum til lögsagnar norðan og vestan, en ekki Finnbogi Jónsson. Þó lifði Brandr fram til 1490, og bjó seinast á Mýrum í Dýrafirði (frá 1478 eða fyr: A. Magn. Fase. 23, 14).

Sonr Brands lögmans var Páll á Möðruvöllum, og eru frá honum miklar settir komnar. Hann átti í deilum við Ólaf biskup Rögnvaldsson og hirdstjórnann Ambrosius illequath, útúr máli Bjarna Ólasonar á Hvassafelli (1492), en mátti að síðustu lúta í lægra hald.

92. Oddr Ásmundarson. S. og A. (1451—1479).

Oddr lögmaðr kemr einna fyrst fram í afsalsbræfi frá 1432, þar sem Margrèt Eireksdóttir, ekkja Benedikts Brynjólfssonar, afhendir Jóni biskupi Vilhjálmssyni og Hóla kirkju Sjáfarborg í Skagafirði (A. Magn. Fasc. 9, 16). — Vorið 1456 er bréf um það, sem fyr var getið (Fylgiskjal 8), að Torfi Arason „af vopn“, hirdstjóri norðan og vestan á Íslandi, fær til eignar tuttugu hundruð í þorleikstöðum, er Oddr Ásmundarson fékk honum fyrir þann kostnað og armæðu, er hann hafi sókt og út leyst lögmannsbréf fyrir Odd, með kóng Kristierns hánganda innsigli; samþykkti þetta Guðlaug Finnbogadóttir, kona Odds, og hefir því jarðarpartr þessi líklega verið hennar eign. Þetta sýnir, að Oddr er búinn að fá konungs staðfesting uppi lögmannsdæmi sitt 1456, og vèr höfum áðr fært rök að því, að Oddr muni hafa verið lögmaðr frá því 1451. Sumarið 1460 var Oddr lögmaðr á alþingi (A. Magn. Fasc. 14, 21). Haustið 1465 samþykkir „Oddr Ásmundsson, lögmaðr sunnan og austan á Íslandi“ tólf manna dóm um hálfa Stokkseyri (A. Magn. Fasc. 16, 26). Árið 1479 var hans seinasta lögmannsár, þá er útgefið kvörtunarbréf Íslendinga um verzlun og vetrarlegu útlendra, ritað á Lundi í Lundareykjadal eftir alþing, þriðjudaginn næsta eftir Péturs messu og Páls (6. Juli 1479; Geheim. Arch. Island. Supplem. II, Nr. 20, sjá Fylgiskjal 12), sem sett er í afskriptum með ártali 1480, en óréttiliga, því svar konungs er útgefið í Kaupmannahöfn um vorið 1480 (Lagas. Ísl. I, 37—38), og á alþingi 1480 var Eyjólfur Einarsson lögmaðr sunnan og austan (Nr. 94). Árið 1480 nefnir Björn á Skarðsá Odd fyrst sem lögmann sunnan og austan, og Brand Jónsson norðan og vestan, og er hvorttveggja rángt.

93. Hrafn Brandsson. N. og V. (1479—1483).

Hrafn lögmaðr var dótturson Hrafn's lögmanns Guðmundarsonar (Nr. 84), svo sem fyr var getið. Þeir bræðr Halldór, Hrafn og Snjólfur skiptu eignum með sèr á Barði í Fljótum 1464 (A. Magn. Fasc. 16, 12); og lofuðu þá Rögnu Hrafnsdóttur, móður sinni, að svara kirkjufénu á Barði, sem faðir þeirra Brandr Halldórsson átti að svara (bréf 1479: A. Magn. Fasc. 24, 9). Um haustið 1467 gekk Hrafn að eiga Margrètn, dóttur Eyjólf's bónda Arnfinnssonar, Þorsteinssonar lögmanns Eyjólfssonar, og fór kaupmáli þeirra fram á Grýtubakka; Hrafn taldi sèr þá þrjú hundruð hundraða til kaups við Margrètu (A. Magn. Fasc. 17, 12).

Á alþingi um sumarið 1479 samþykkir Hrafn Brandsson, „lögmaðr norðan og vestan á Íslandi“, tólf manna dóm, að Gísli Philippusson sæ ferjandi til Noregs, eptir að hann hafði drepið Björn Vilhjálmsson ófyrirsynju (A. Magn. Fasc. 24, 20), og er það fyrstr úrskurðr Hrafnis lögmans sem vèr þekkjum.

Hrafn lögmaðr Brandsson átti allmjög í deilum um þessar mundir. Um vorið 1478 í fardaga viku varð fundr þeirra Magnús Þorkelssonar prests Guðbjartssonar og Hrafnis „fyrir sunnan Fnjóská, á bakkagötum fram í skóginn“. Þeir börðust þar og stúngust með knífum, en ekki varð þar víg. Eptir nær þrjú ár liðin nefndi Finnþogi Jónsson, er þá var sýslumaðr í Þingeyjar þingi og sðar lögmaðr, tólf menn í dóm um þetta mál, og ákærði Magnús „kóngdómsins vegna“ (þ. e. réttvísinnar vegna, eptir því sem nú er kveðið að orði) að hann hefði lagt Hrafn með knífi, en Magnús sór þann cið, að það hefði ekki verið nema í vopnaskiptum þeirra, þegar hann hefði átt hendr sínar að verja (A. Magn. Fasc. 26, 22); það vitnuðu einnig aðrir menn, að Hrafn og hans menn hefði að fyrra bragði höggvið að Magnúsi og mönnum hans (A. Magn. Fasc. 25, 14). Önnur deila Hrafnis lögmans var við Ólaf biskup Rögnvaldsson á Hólum útaf reiknngum hálfkirkna, að Hrafn vildi hvorki gjöra biskupi reiknngskap af hálfkirkju sinni í Skriðu í Reykjadal¹, og hafði þar að auki bannað öllum, sem hálfkirkjur ætti, að gjöra biskupi nokkurn reiknng af þeim, en biskup hafði birt almennt bréf erkibiskups, sem skipaði slíkan reiknngskap til biskups af öllum hálfkirkjum, eins og gjört væri í Noregi. Um þetta setti Ólafr biskup 18 presta dóm um vetrinn 1481, og dæmdu þeir alla hálfkirkna eigendr skylda að svara biskupi reiknngi fyrir kirkjur þeirra. En Hrafn kvaðst ekki losa að halda þenna dóm, og fyrirbaud öllum kóngsins þegnum að gjöra nokkurn reiknng biskupinum af sínum hálfkirkjum, eða að búa á biskupsins jörðum, eða veita honum nokkra þjónustu, eða landbólum hans; sémuleiðis fyrirbaud hann prestunum að sitja í þeim dómi, sem biskup útnefndi þá, en biskup og prestar gáfu því engan gaum. Þriðja deila Hrafnis var við Ólaf biskup útaf Bjarna Ólasyni á Hvassafelli í Eyjafirði, sem biskup lét fanga fyrir illmæli það, er

1) Espólio (Árb. II, 96) segir, að Hrafn hafi búið á Skriðu í Hörgárdal; en líklegra er hann hafi búið á Skriðu (Raudaskriðu) í Reykjadal, þar sem afi hans Hrafn lögmaðr Guðmundarson hafði búið.

á lá, að Bjarni hefði legið með Randýði dóttur sinni; en Hrafn lögmaðr vildi draga mál þetta úr höndum biskupi, og tók Randýði til sín og vildi skjóta skildi yfir hana og föður hennar. Útaf þessu forboðaði Ólafr biskup Hrafn lögmann, og á alþingi um sumarið eptir (1481) las biskup upp verndarbréf Hóla kirkju og sín í lögrettu, og þar með forboðsbréf sitt yfir Hrafni, og lýsti hann í forboð á ný, og sagði hann skyldi ekki skemma lögrettuna eðr aðra dándismenn með sinni náveru, fyrirbaud og öllum að ganga hans dóma meðan hann væri ekki leystur; en Hrafn og hans fylgjarar gegndu því engu, kölluðu upp og lömdu höndum saman með ópi og kalli, harki og háreysti, svo ekki skyldi heyrast bréfin, þegar þau voru lesin; sumir af lögrettumönnum buðu að skera í sundr bréfin og draga prestana út af lögrettu (A. Magn. Fasc. 26, 6). Síðan nefndi Hrafn lögmaðr dóm um mál Bjarna Ólasonar. Um haustið sendi biskup ákærur yfir Hrafni lögmanni til konúngs og erkibiskups, og gaf Gauti erkibiskup þá hið sama haust út skipun sína, að allir menn skyldi gjöra biskupi reikningskap af hálfkirkjum sínum í Hóla biskupsdæmi einusinni á þrem árum, þegar biskup visiteraði (F. Joh. Hist. Eccl. Isl. II, 349—50). Þorleifr Björnsson bar og fram ákærur sínar yfir Hrafni lögmanni, og fékk úrskurð ríkisráðsins í Noregi um sumarið 1481 um það (A. Magn. Fasc. 65, 12; sjá Fylgiskjal 13). Hrafn lögmaðr fór einnig utan þetta haust, en vann ekki á um sín mál, og kom út aptr snemma um vorið eptir (1482); nefndi hann þá dóm á Þorkelshóli í Vífidal mánudaginn fyrir hvítasunnu (20. Maí 1482) um góz Orms Bjarnasonar, sem hustrú Margrèt Vigfúsdóttir hafði í sezt, ekkja þorvarðar á Möðruvöllum (A. Magn. Fasc. 27, 13). Hrafn lögmaðr lifði ekki lengi eptir þetta, því 1484 var hann andaðr; þá seldi Snjólfur sonr hans, í umbodi móður sinnar Margrëtar Eyjólfsdóttur, Jóni Finnbogasyni hálfan Hól í Kinn (A. Magn. Fasc. 27, 33).

Börn Hrafnis lögmanns Brandssonar og Margrëtar voru þeir Snjólfur, sem varð sýslumaðr í Múla þingi og bjó undir Ási í Fellum; hann átti Salnýju, systur Ögmundar biskups; annar var Brandr prior, faðir Hrafnis lögmanns Brandssonar hins ýngra (Nr. 103); dóttir Hrafnis var Solveig, sem var hin síðasta abbadís á Stað í Reyninesi (sbr. Diplóm. Island. I, 131—132).

94. Eyjólfur Einarsson. S. og A. (1480–1494).

Eyjólfur og þeir lángeðgar bjuggu í Stóradal undir Eyjafjöllum. Eyjólfur hefir orðið lögmaðr á alþingi 1480, því skömmu eptir þing úrskurðar hann um sè það, er Gunnlaugr Teitsson, sonr Teits hins ríka Gunnlaugssonar í Bjarnanesi (Nr. 87 og 90) heimtadi af Sophfu Loptsdóttur, og er Eyjólfur þar nefndr „lögmann fyrir sunnan og austan á Íslandi“ (A. Magn. Fase. 25, 11). Þar eptir eru til ymsir dómar og gjörningar, sem Eyjólfur lögmaðr er við ridinn. Um lögmanskosning hans hefir án efa verið mikil þræta, og vèr sjáum vott til, að bæði Þorleifr Björnsson hirdstjóri og Magnús biskup Eyjólfsson í Skálholti hafa verið móti honum. Þegar Þorleifr fór utan 1481 hafði hann með sèr bréf, sem Ólafr erkibiskup Þrándarson († 1474) hafði áðr útgefið, og lýst þar Eyjólf í kirkjunnar og páfans bann, fyrir það hann hafði gripid sira Jón Snorrason í Bæjar stað (Gaulverjabæ) um nætríma og flutt hann með sèr og sett hann í stokk og járn, og í annað sinn tekið hann út af kirkju og sett hann aptr í sama fángelsi. Vegna þessa bréfs fékk Þorleifr Jón smjör, sem þá var löfsuðmaðr í Björgvin og riddari, og einn hinn ædsti valdamaðr í Noregi, til að lýsa því yfir í bréfi 7. Júní 1482, að hann haldi Eyjólf Einarsson fyrir fullan óbótamann, nema hann sætti sig við Þorleif Björnsson, krúnunnar vegna (A. Magn. Fase. 27, 6). Þetta bréf lét Þorleifr Björnsson lesa upp á alþingi 1483, og votta tveir lögrættumenn, að þegar menn hafi heyrt bréfið hafi enginn viljad hlýða dómnefni Eyjólf, og Magnús biskup hafi sagt, að hann kvaðst aldri mundu halda Eyjólf fyrir lögmann yfir sèr eða sínum mönnum meðan svo stæði. Þeir Dídrik Píngr hirdstjóri og Magnús biskup lögðu þá að Eyjólf, til að fá hann til að taka sætt og gjalda fyrir sig (A. Magn. Fase. 27, 32). Hver málalok þar hafi orðið vitum vèr ekki, en líklegt er að Eyjólfur hafi goldið hirdstjóra það sem þeir hafa getað orðið ásáttir um, og þar með haldið lögmansdæmi sínu. Hver þessi sira Jón Snorrason hafi verið, vitum vèr ekki, en getið er um Jón prest Snorrason í bréfi Ólafs biskups Rögnvaldssonar 1473, og setr Ólafr biskup hann af embætti fyrir allskonar illar gjörðir, þar á meðal er getið um að hann hafi farið með ránum og gripdeildum yfir land bæði suðr og norðr (A. Magn. Fase. 26, 9). Hafi það verið þessi prestur sem Eyjólfur hafði tekið, sem ekki er ólíklegt, þá er auðsætt hversu smásmuglega hefir verið leitað saka á hendr mönnum um þessa tíma. Eyjólfur lög-

maðr var með í tveimr alþingisdómum, sem hafa verið taldir einna merkastir og mest metnir um lánan aldr, það eru báðir hinir svonefndu Þíningsdómar (eptir Diðrik Þíníng, sem þá var hirðstjóri), annar um tfundir frá 1489 (Lagas. Ísl. I, 38—39), annar um verzlun, um búðsetumenn og um skatt nefndarmanna frá 1. Júlí 1490 (Lagas. Ísl. I, 41—43).

Sonr Eyjólfss lögmans Einarssonar var Einar í Dal (Stóradal undir Eyjaþjóllum); hann átti Hólmsfríði Erlendsdóttur Erlendssonar og Guðríðar Þorvarðsdóttur, Lepts sonar hins ríka, en síðan átti hana Jón skáld Hallsson, sem orti Ellikvæði og fleira; sonr þeirra Einars Eyjólfssonar og Hólmsfríðar var Eyjólfur Einarsson í Dal, sem átti Helgu, dóttur Jóns biskups Arasonar. Frá þeim er mikil ætt komin.

95. Finnbogi Jónsson. N. og V. (1484—1508).

Finnbogi lögmaðr var sonr sira Jóns Pálssonar á Grenjaðarstað, sem kallaðr var Maríuskáld, því hann orti Marfúlykil og önnur lofkvæði um Maríu, sem enn eru til. Sira Jón var einn hinn helzti meðal presta í Hóla biskupsdæmi á sinni tíð, og var opt officialis, eða í biskups stað. Móðir Finnboga var Þórunn, dóttir Finnboga hins gamla á Ási í Kelduhverfi, Jónssonar lángs. Finnbogi lögmaðr var kallaðr hinn Marfúlausí, því hann hefir líklega afrækt Maríu mey eins mikið og faðir hans göfgaði hana. Björn á Skarðsá segir, að Finnbogi hafi verið bróðir Brands lögmans Jónssonar (Nr. 90), en þeirra er þó hêrumbil 30 ára aldrsmunr. Björn segir, að þegar Brandr hafi sagt af sér lögdæmi, hafi menn spurt hann hvern hann vildi þá kjósa; hafi hann þá sagt, að Finnbogi bróðir sinn væri lagamaðr mestr, en þeir skyldi ábyrgjast um rêttdæmi hans. Hann varð þó ekki lögmaðr í það sinn, og segja sumir hann hafi skorast undan, en hann hefir jafnan haft misjafnt orð á sér um ásælni og lagakróka (sbr. Fornyrði Víðalíns u. orð. „Gagngjald“), þó hann væri einn hinn lögfróðasti maðr og skarpvitrasti.

Haustið 1467, föstudaginn fyrir Mattheusmessu (18. Septbr.) fór fram á Meirum-Ökrum í Skagafirði kaupmáli milli Finnboga Jónssonar og hustrú Kristínar Þorsteinsdóttur (Akra-Kristínar) vegna dóttur hennar Málfríðar Torfadóttur; taldi hann sér fjögur hundruð hundraða, en Kristín taldi dóttur sinni tvö hundruð hundraða af föðurarfú hennar (A. Magn. Fase. 17, 23). Sýnir þetta bréf, að þá

var Torfi Arason dauðr, og svo einnig ber það þess ljósan vott, að Torfi hefir átt Kristínu áðr en hann varð hirdstjóri og síðar en Helgi lögmadr, svo sem fyr var getið. Kaupmálabrèf Finnboga og Málfríðar er ritað á Grenjadarstað næsta dag fyrir Andreasmessu (29. Novembr.) sama ár.

1481 um vetrinn er Finnbogi lögmadr í Grýtubakkadómi um viðreign Hrafns Brandssonar við Magnús Þorkelsson, líklega af því hann hefir verið þar að nokkru leyti í lögmanns stað, af því lögmadr var sjálfir annar málspartr. Í Grundardómi 1486 um vorid er hann kalladr „lögmadr norðan og vestan á Íslandi“, dæmdi hann þá, að Sveinn Sumarliðason, sem átti Guðríði dóttur hans frá því árinu áðr, nætti taka allt erfðafé eptir Eirek Loptsson afa sinn, þó engiun afhendíngarmadr kæmi til (A. Magn. Fase. 28, 3). Þar eptir eru til allmargir gjörningar, sem hann var við ridinn. Þess er helzt að geta, að til er brèf, sem Hinrik Mæding umbodsmadr hirdstjórans, Diðriks Þíníngs, hefir gefið út í Hafnarfirði fimtudaginu næstan fyrir Margrètar messu (10. Juli) 1488, þar sem hann geldr Finnboga lögmanskauþ sitt, og var það þá fimtán hundruð árlega (A. Magn. Fase. 28, 16; sjá Fylgiskjal 14). Þar af má sjá, að Björn á Skarðsá hefir rángt fyrir sèr, að setja upphaf lögsögu hans 1489.

Haustið 1508 hèlt Finnbogi „lögmadr“ þíng á Hálsi í Fnjóskadal, og lét þar lesa brèf þau, er hann hafði fyrir sèr um arfstílkall eptir Guðríði dóttur sína, lagði hann þá lög og dóm fyrir alla þá eign, og tiltekið Grund í Eyjafirði (A. Magn. Fase. 39, 3); hefir þetta verið án efa til þess, að mæla á móti Möðruvalla rèttarþót, sem hafði verið samþykkt á alþíngi um sumarid áðr, og snerti Grund og Grundar eignir. Þetta sumar fór Jón Sigmundarson (Nr. 98) utan, og fèkk þá lögmansdæmið hjá Kristjáni konúngsefni (öðrum). Um sumarid eptir (1509) kom hann út aptr, en þó eptir alþíng. Þá hefir þó líklega Finnbogi fengið að vita, að hann mundi verða að víkja úr sæti, því hann kom ekki til þíngs það ár. Þá kom fram á alþíngi Björn Guðinason úr Ögri með brèf sín og skilríki fyrir gózum þeim, er hann hafði erft eptir föður sinn og móðurbróður, og krafðist dóms þeim til staðfestíngar, en sökum þess að, „Finnbogi lögmadr Jónsson var þar þá ei, eða nokkur sem þar ætti lögdóma að nefna hans vegna“, þá bauð Björn brèf sín undir dóm Vigfús Erlendssonar, sem þá var konúngs fógeti, og þeirra lögrèttumanna sem hann nefndi til úr lögdæmi Finnboga, en Vigfús neitaði að nefna.

Sama sumar kom Jón Sigmundarson út, og hafði bréf um að vera lögmaðr norðan og vestan, reið hann þá vestr að skipa málum manna, og nefndi tólf menn í dóm heima í héraði, en þeir dæmdu gild bréf Bjarnar í Ögri. Þenna dóm hafði Björn fram á alþingi sumarið eftir (1510), og las upp í lögrættu og mælti enginn á móti (A. Magn. Fase. 40, 5).

Um sumarið 1510 var Finnbogi enn á alþingi, og lagði þar fram bréf sín fyrir Grund og Grundar eignum, og vann mál sitt fyrir dómi Jóns Sigmundarsonar; hefir hann þá líklega lagt niðr lögsögn, en um vorið sama ár er hann kallaðr „lögmaðr“ í afsalsbræfi fyrir sex hundruðum í Garði við Mývatn (A. Magn. Fase. 40, 9). Hannes biskup segir, að hann hafi andazt 1511, adrir segja 1513, því í Leidarhlóms samþykkt (Finn. Joh. Hist. Eecl. II, 510) er „Finnbogi Jónsson“ nefndr meðal hinna fremstu, og Espólfín segir fortakslaust (Árb. III, 45) að það hafi hann verið, sem og líklegt er. 1514 var Þorsteinn sonr hans búinn að taka við þingeyjar sýslu, sem Finnbogi hafði lengi haft að lèni.

Í lögboek sira Sigurðar á Grenjaðarstað, Jóns sonar biskups Arasonar, er ritaðr formáli til að setja Öxárar þing, segja upp þingi, og nefna lögrættumenn til þings; þessir formálar ætlum vèr sè frá Finnboga lögmanni, og sè á þann hátt sem tókadist um hans daga (Jónsbók í De la Gardies safni í Uppsölum Nr. 9 í 4to; sjá Fylgiskjal 15).

Frá Finnboga lögmanni er mikill ættbálkr kominn á Íslandi.

96. Helgi Oddsson. S. og A. (1495—1498).

Helgi lögmaðr bjó á Völlum á Landi í Rángár þingi, sem þá og um nokkra hrð eftir voru kallaðir Lögmansvellir, en síðan Stóruvellir, sem þeir nú heita. Um gjörninga Helga lögmans þekkjum vèr lítið, þó er til alþingisdómr tólf mauna, er í dóm voru nefndir af „Finnboga Jónssyni og Helga Oddssyni, lögmönnum fyrir norðan og sunnan á Íslandi“, um ákæru Sturla Magnússonar, að hann hefði ekki fengið heimanfylgju og tilgjöf Margrëtar dóttur sinnar úr búi Marteins heitins Bjarnarsonar, bónda hennar, því Þorvarðr Bjarnarson bróðir hans hélt fènu (A. Magn. Fase. 32, 28). 1529 um haustið dæmdi Ögmundr biskup með sex prestum um arf eftir Helga Oddsson og um Stóruvelli á Landi.

Á lögmansárum Helga Oddssonar var endrnýjuð hin forna Árnesíngaskrá frá 1306, og er sú endrnýjan til enn (sjá Fylgi-

skjal 16), en ekki vitum vèr neinar þær sérlegar ástæður, sem til þess hafa verið at skráin var endrýjuð.

97. Þorvarðr Erlendsson. S. og A. (1499—1512).

Þorvarðr lögmaðr var sonr Erlends Erlendssonar frá Kolbeinstöðum og Guðríðar Þorvarðsdóttur, Loptssonar hins ríka. Brúðkaup Erlends og Guðríðar var 1460. Þorvarðr Erlendsson bjó stundum, einkum framanaf, á Strönd í Selvogi, en stundum, einkum frá 1511 og þar eptir, á Möðruvöllum í Eyjafirði. 1486 gaf hustrú Margrét Vigfúsdóttir amma hans, ekkja eptir Þorvarð Loptsson, honum Engey og Laugarnes, Krók og Miðhús á Rosmhvalanesi, og Kirkjuhöfn og Merkines í Höfnum (A. Magn. bræfa-afskr. Nr. 1764). Um 1490 hefir hann verið sýslumaðr í Vaðla þingi, því fimtudaginn næstan eptir dýra dag um vorið (17. Juni) nefnir hann dóm í Launguhlíð hinnu neðri, og dæmir Bjarna Grímsson til hegningar fyrir heimsókn til Hóla í Öxnadal og óþyrmilega meðferð á Oddi Sigurðssyni (A. Magn. 196. 4to. bls. 33b—34). Þetta bréf kemr fyrir í dómabókum með ártali 1590, en nöfn mannanna sýna að það er rángt, og að ártalan muni skakka hundrað árum, svo það sè að réttu frá 1490. Eptir því sem þeir Gottskálks annáll og Björn á Skarðsá segja, tók Þorvarðr við lögsögn 1499; eptir því sem stendr í Crymogæa Arngríms, bls. 142, hefði hann átt að koma til lögsagnar 1491, en þar mun vera af prentvillu fallið úr ártalið (1499), og nafnið er breytt í „Þorvald“. Á alþingi 1500 var hann með Finnboga lögmanni að dæma um sekkjagjöld Enskra, og samþykkti Benedikt Hersten, sem þá var hirðstjóri, þann dóm. Þegar Þorvarðr kom til lögsagnar byrjadi hann að nýju tilkall sitt til Möðruvalla arfs, eptir Íngibjörgu Þorvarðsdóttur Loptssonar hins ríka; kærði Þorvarðr lögmaðr til erfða vegna Guðríðar móður sinnar, er var skilgetin systir Íngibjargar, en Grímr Pálsson, sem var laungetinn sonr Páls Brandssonar, þess er átt hafði Íngibjörgu, heimti arsiun eptir föður sinn, en faðir hans erfði sonu sína skilgetna, en þeir Guðríði móður sína, sem andaðist fyrst þeirra; var sú arftaka samkvæm lögbók, en hin var eptir einni réttarbot Hákonar konungs háleggs frá 2. Maí 1313. Um þetta dæmði Finnbogi Jónsson lögmaðr Spjaldhagadóm í Juni 1495 (Magn. Ketilss. Lagasafn 1, 112—117) og dæmði eptir lögbók, að Grímr ætti arsiun, því réttarbot Hákonar konungs 2. Maí 1313 væri einungis handa Noregi,

en ekki handa Íslandi. Þessi dómr Finnboga lögmans var staðfestr á alþingi hið sama ár. Eptir það sat Grímr Pálsson í Möðruvalla eignum, en þeir bræðr Vigfús og Þorvarðr, og Hólmfríðr í Dal, systir þeirra, höldu samt ekki kyrru fyrir, og kölluðu fast til arfsins í hendr Grími. Grímr fékk þá Finnboga lögmenn enn á ný til að setja dóm í Launguhlíð um haustið 1499, og var þar staðfestr enn á ný Spjaldhagadómr (A. Magn. Fasc. 34, 10). En nú var Þorvarðr Erlendsson orðinn lögmaðr sjálf, og nefndi dóm á Vatnsleysu í Biskupstúngum fimtudaginn fyrir Valentini martiris (12. Febr.) 1500; þeir dómsmenn álykta, að rættarbót Hákonar konúnga skuli vera gild, og Þorvarðr stefnir Grími Pálssyni fram fyrir konúnga dóm. Grímr og Finnbogi lögmaðr fengu þá Hersten hirðstjóra til að nefna dóm á alþingi um sumarið eptir (1500); dæma þeir dóm Finnboga lögmans gildan, og að Grími skuli vera óskyldur að gegna utanstefnu Þorvarðar. Um haustið (23. Septbr.) lýsir Gottskálk Hólabiskup samþykki sínu á dómum Finnboga lögmans. Með þessu slepptu þeir Þorvarðr lögmaðr málinu um hríð, og skipti Þorvarðr miklu af jörðum við Grím Pálsson. En þá bar svo við, að annað svipað erfðamál kom fyrir, um Grund og Grundar eignir í Eyjafirði; var þar öðrumegin Finnbogi lögmaðr, sem kallaði sér arf eptir Svein Sumarliðason, Eirekssonar, Loptssonar hins ríka, af því Sveinn hafði átt Guðríði dóttur hans; taldi hann að Guðrún dóttir Sveins hefði erfð hann, en Guðríðr aptr dóttur sína Guðrúnu, og Finnbogi lýsti sig nú lögarfa dóttur sinnar Guðríðar (ár 1500; A. Magn. Fasc. 34, 34). Á hinn bóginn var á móti lögmanni Eirekr prestur Sumarliðason í Saurbæ í Eyjafirði, bróðir Sveins, og stefndi Finnboga lögmanni innan tveggja ára upp þaðan til Noregs fyrir erkibiskup og ríkisráðið í Noregi (1503; A. Magn. Fasc. 36, 48). Síðan fór Eirekr prestur utan, og kom sér innundir hjá Eireki Walkendorp, prófasti í Hróarskeldu, sem þá var orðinn kansleri hjá Kristjáni konungsefni (öðrum), og var í mesta gengi hjá honum. Um haustið 1507 í September mánuði var Kristján í Björgvin, og var það í þeirri ferð, að menn segja hann muni hafa í fyrsta sinn séð Dyveku. Þaðan fór hann snemma vetrar til Oslóar, og setti þar dóm mánudaginn næstan eptir præsentationis Mariæ (22. November)¹,

¹) Magnús Ketillsson (I, 102) telur svo til, að dómrinn verði 28. November; en það er villa, sem er byggð á misskilningi.

og dæmir Eireki presti arfinn eptir rættarbót Hákonar konungs sem áðr var getið (2. Maí 1313), er skipar, að þegar móðir (eða faðir) erfi barn sitt, það er áðr hafði erft föður sinn, þá skuli hún halda þeim arfi meðan hún lifir, en eptir hana skuli arfr sá falla til föðurfrænda, sem áðr voru óðalbornir til þess arfs; í þessum dómi sat meðal annara Eirekr prófastr Walkendorp, en Finnbogi lögmadr mætti ekki og enginn af hans hendi (Dómrinn prent. í safni Magn. Ketilss. I, 94—101). Það er ljóst, að kanselerinn hefir tekið eptir því, að dómr Finnboga lögmans var bygðr á íslenskum lögum, en þessi á norrænum, og að þar þyrfti þessvegna áréttfingar við ef duga skyldi; þessvegna útvegaði hann hjá Kristjáni konúngsefni opið bréf, sem er útgefið tveim dögum síðar (sanetæ Catharinæ aptan — 24. Novbr. 1507), og staðfestir allar rættarbætr Hákonar konúgs háleggs, að þær skuli allar gilda á Íslandi eigi síðr en í Noregi (A. Magn. Fase. 38, 10; M. Ket. I, 138—139). Næsta dag eptir, á sjálfa Katrínarmessu (25. Novbr.), gefr konúngsefni sira Eireki Sumarliðasyni verndarbréf sitt, og bannar að nokkur dæmi yfir honum í veraldlegum málum nema hann (konúngsefni) sjálfr, eða sá sem hann gefr umboð til þess. Þannig hafði þá sira Eirekr unnið mál sín um Grundar elgnir, og þar með Möðruvalla mál fyrir þau systkin, þorvarð lögmann Erlendsson og Vigfús og Hólmsfríði, sem var jafnvel meira vert, og er fyrir því hið fyrnefnda bréf Kristjáns annars 24. Novembr. 1507 kallað síðan Möðruvalla rettarbót; það var og kallað stundum „rættarspillir“, og var mörgum óþokkað og olli endalausum þrætum, til þess það var tekið úr lögum og erfðatal Jónsbókar samþykkt í konúgsbréfi 15. Maí 1711 (sbr. rit mitt: Om Islands statsretlige Forhold, bls. 39—41; Ný Félagsr. 16, 40—43). Nokkrum dögum síðar fékk Eirekr prófastr Walkendorp ómakslaunin hjá nafna sínum, því miðvikudaginn næstan eptir Andreasmessu (1. Deebr. 1507) gefr hann bréf út um það, að sira Eirekr Sumarliðason hafi samið við sig sjálfs hans vegna, og fyrir Vigfús Erlendsson höfuðsmann á Íslandi og þorvarð lögmann og Hólmsfríði, systkin hans, að þau skuli „gíefa og forneygjia mig (kanselerann) fyrir mín rettighedt oc omak, sem mig at riette ber að hafa for fryheit oc privilegia vor kiereste nadig herra konung Christian hafver gíefvit þeim oc menige Islands innbyggierum: 80 rýnsk gýldene af fulla vigt og þar til 80 reffskinn, sem kallast svart skollaskinn“. Af þessu hafði sira Eirekr goldið

honum þá þegar 10 gyllini, en þau 70 sem eptir voru og þau 80 tóuskinn áttu að vera send til Hamborgar innan Mikaelsmessu 1508, eða þá bræfin sjálf (svo þau yrði gjörð ónýt); en þarhljá segir hann, að Vigfús og þau systkin eigi að borga að sínum hluta ferðarkostnað sira Eireks (Finn. Joh. Hist. Eccl. Isl. II, 250). — Sumarið eptir á alþingi (1508) setr þorvarðr lögmaðr Erlendsson tólf manna dóm, og dæma þeir það „kóngsins bréf, sem nú er nýlega inn komið í landið, er hljóðar uppá heilags kóngs Hákonar rættarbót um arfatökur og annað fleira, stöðugt og óbrigðulegt í allan máta“; eptir því skyldi Grímr Pálsson skyldugr til að láta Möðruvalla eignir, eins og skipað var fyrir í „konúningsbræfinu“ um Grundar eignir, og undir sömu sekt (A. Magn. Fase. 39, 2; M. Ketilss. I, 103—105). Um haustið fóru þeir norðr að Möðruvöllum: Vigfús hirðstjóri, þorvarðr lögmaðr og Einar bóndi Eyjólfsson í Dal, mágr þeirra; sættust þeir þá í Miklagarði föstudaginn fyrsta í vetri uppá það, að Grímr skyldi sitja til næstu fardaga á Möðruvöllum, en leggja þá af hendi eignirnar (A. Magn. Fase. 39, 5). Grímr gat þó enn þraukað, þar til 1511, en þá um vorið varð haun að víkja og settist þá þorvarðr lögmaðr á Möðruvöllu. En hann naut þeirra ekki lengi. Hann vildi þá rjúfa áptr jarðaskipti þau, er hann hafði gjört áðr við Grím Pálsson, og varð það útúr, að Benedikt sonr Gríms og þorvarðr lögmaðr fóru báðir til Noregs um haustið 1512, og lögðu þetta mál undir dóm Kristjáns konungsefnis. Sá dómr féll í Osló mánudaginn næstan eptir conceptionem Mariæ (13. Decbr. 1512) og voru jarðaskiptin dæmd lögleg (M. Ket. I, 141—143), svo þorvarðr bar þar lægra hlut. Þann sama vetr andaðist þorvarðr lögmaðr í Noregi. Þá hóf upp Grímr Pálsson tilkall sitt að nýju, og mun hafa sezt á Möðruvöllu; gekk það þartil á alþingi 1515, að þau systkin Vigfús og Hólmfríðr sættust við hann fullum sáttum, og slepptu við hann Möðruvöllum, Silfrastöðum og miklum eignum öðrum, en héldu Engey, Laugarnesi og nokkrum jörðum þar að auki (A. Magn. 42, 22; 67, 2). Þar með enduðu Möðruvalla mál.

Meðan þorvarðr var lögmaðr eru gjörðar tvær alþingis samþykktir allmerkilegar: er önnur um þíngkost nefndarmanna og lögmanna 1501 (sjá Fylgiskjal 17); önnur frá 1503, að lögmenn skuli bjóða sig undir lög á alþingi (sjá Fylgiskjal 18), og hclzt

það lengi síðan; sú alþingissamþykkt er í sumum handritum heimfærð til 1530.

Þorvarðr lögmaðr Erlendsson átti Kristínu Gottskálksdóttur biskups á Hólum, og var brúðkaup þeirra um haustið 1508, sunnudaginn 3. Septbr. Í kaupmálabræfi þeirra telr hann sèr tíu hundruð hundraða, hálft í jörðum en hálft í lausafè, en biskup gaf Kristínu dóttur sinni fimm hundruð hundraða, þrjú í jörðum en tvö í lausafè; bar biskup þetta síðan undir presta sína, og töldu þeir honum heimilt að láta þetta góz, því hann taldi þeim, að hann hefði komið alls um átján hundruðum hundraða undir Hóla kirkju í þau tín ár sem hann hafði setið að stóli (A. Magn. Fasc. 40, 6; sbr. bræfa-afskr. Nr. 325). Þau Þorvarðr lögmaðr og Kristín áttu engin börn saman, en hann lét eptir tvö börn laungetin: annað var Erlendr, sem síðan var lögmaðr (Nr. 101), en annað var Ragnheiðr, sem átti Orm Einarsson í Saurbæ á Kjalarnesi, er var veginn í Viðey af Erlendi mági sínum. Kristín Gottskálksdóttir, ekkja Þorvarðar lögmans, átti síðar (1516) Jón Einarsson á Geitaskarði, sýslumann í Húnavatns sýslu, þeirra son var Gottskálk prestur í Glaumbæ, sem samið hefir Gottskálks annál (skinnbók Nr. 5 í 8vo í bókasafni Svíakonungs í Stokk-hólmi); sá annáll endar með andláti Kristínar Gottskálksdóttur, á Tiburtiusmessu (14. April) 1578.

98. Jón Sigmundarson. N. og V. (1509—1518).

Um æfi Jóns lögmanns Sigmundarsonar er ritað mjög mikið í þremr bæklingum (1592. 1595. 1608), sem Guðbrandr biskup dóttursonr hans hefir ritað og látið prenta honum til forsvars; sömuleiðis er æfisaga hans eptir Finn biskup í Hist. Eccl. Island. IV, 322—314.

Jón lögmaðr var launsonr Sigmundar prests Steindórssonar og húsfrú Solveigar Þorleifsdóttur, systur Bjarnar hins ríka; hún hafði fyrst verið gípt Ormi, syni Lopts hins ríka, en síðan fylgði hún Sigmundi presti, og styrkti hann í þrætum hans við Jón prest Broddason í Miklabæ, officialis, og Ólaf biskup Ragnvaldsson; varð hún að láta Flatatúngu í Skagafirði og fleiri jarðir, til að friðþægja fyrir síra Sigmund. Jón Sigmundarson mun án efa vera fæddr fyrir 1460. Um vorið 1481 er hann orðinn sýslumaðr í Vaðla þingi eða Eyjafjarðar sýslu (A. Magn. Fasc. 26, 12), en árið eptir fékk Magnús Þorkelsson (prestur Guðbjartssonar) sýsluna af

Diðrik Píníng. 1488 um haustið er vitnisburðr nokkurra manna gefinn um heimsókn Jóns Sigmundarsonar og fylgjara hans í Grenivík, sýndi Magnús Þorkelsson þeim, að bær hans var rofinn og hurð brotin, en Kristín Eyjólfsdóttir kona hans særð og blóðug eptir menn Jóns (A. Magn. Fasc. 66, 19). Jón bjó á Urðum meðan hann var í Eyjafrði, og var óvináttan við Magnús Þorkelsson og Kristínu konu hans, dóttur Eyjólfsssonar frá Urðum, Þorsteinssonar Eyjólfssonar (Nr. 73) spröttin af því, að kona Jóns Sigmundarsonar, Guðrún Gunnlaugsdóttir, hafði áður verið gípt Guðna Eyjólfssyni, bróður Kristínar, og átti Guðni að hafa haldið ólöglega fê Kristínar. 1493 var Jón orðinn sýslumaðr í Húnavatns sýslu, og nefndi þá sex manna dóm í erfðamáli (A. Magn. Fasc. 32, 17). Skömmu síðar var Einar Oddsson þar sýslumaðr, og komst Jón þá í hinar miklu erfðaþrætur, sem urðu um arf Solveigar Björnsdóttur á Skarði á Skarðströnd († 1495—6). Í þeim málum fylgði Jón Sigmundarson Birni Guðnasyni í Ögri, sem var skilgetinn sonr laungetinnar systur Solveigar, en Einar Oddsson fylgði máli Einars Ólafssonar, sem var skilgetinn laundótturson Solveigar. Þetta var hið fyrsta upphaf vináttu þeirra Jóns Sigmundarsonar og Bjarnar í Ögri. Einar Oddsson setti dóm um mál þetta um haustið 1496 (A. Magn. 33, 6), en endalokin urðu, að Einar Ólafsson skipti jörðum sínum við Gottskálk biskup (1511; A. Magn. Fasc. 41, 3).

Jón Sigmundarson var um þessar mnnðir ýmist á Urðum í Svarfaðardal, ýmist í Húnavatns sýslu, á Marðarnúpi eða í Víðidalstúngu. 1505 lítr út sem hann hafi búið á Urðum (A. Magn. bréfa-afskr. Nr. 384). 1508 um sumarið fór hann utan, og fêkk þá veiting Kristjáns konúngsefnis (annars) fyrir lögmansdæmi Finnþoga Jónssonar; en hann kom ekki út aptr fyr en eptir þíng 1509 (sbr. Nr. 95 hér að framan). Guðbrandr biskup hefir sagt í forsvarsrítum sínum, að hann hafi farið utan 1509, og fengið lögmansdæmið í þeirri ferð 1510; en þetta stendst ekki fyrir vitnisburði samtíða manna, sem segja, að hann hafi verið „orðinn lögmaðr norðan og vestan” um haustið 1509 (A. Magn. Fasc. 40, 5). Til er og afskrípt af bréfi, sem er gefið út af Jóni Sigmundarsyni, „lögmanni norðan og vestan”, á Marðarnúpi, laugardaginn næstan fyrir pálmadag (31. Marts) 1509, og skipar Þórólfi Ögmundarsyni sýslu og umboð milli Gílsfjarðar og Lánganess í Arnarfrði (þ. e. Barðastrandar sýslu), en þar er að öllum

líkindum dagsetningin villt eða ártal (A. Magn. bræfa-afskr. Nr. 1342). Um haustið 1509 var Jón Sigmundarson vestr í Ögri, og gaf þar út sýslubrèf handa Birni Guðnasyni milli Geirhólms og Lánganess (Ísafjarðar sýslu; sjá Fylgiskjal 19); er þá eins og hann hafi haft hirdstjóra vald, að minnsta kosti í Þorskafjarðar þingi, en um sumarið áðr (1509) er þó Vigfús Erlendsson kallaðr konúngsins fóveti, og sumarið eftir (1510) var Hans Rantzau hirdstjóri yfir allt land, og hafði Svein Þorleifsson ¹ til umboðsmanns síns (A. Magn. Fase. 40, 10—11). Sumarið 1510 var Jón Sigmundarson á alþingi, og nefndi þar tólf menn í dóm um kaupmála og löggjafir Sveins Sumarliðasonar og Guðrðar dóttur Finnboga lögmanns, dæma þeir það allt gilt, og Finnboga réttan eiganda að Grund og Grundar eignum eftir réttarbót Hákonar konúngs: „sem hér í landi hefir æfínlega fyrir lög gengið“ (A. Magn. Fase. 40, 10—11); verðr ekki annað sæð, en að þessi dómr hafi verið beint ofaní Möðruvalla-réttarbót frá 1507, og er líklegt, að hann hafi sætt Jón við Finnboga, fyrir það hann hafði látið lögmansdæmið fyrir honum, svo að Finnbogi hafi þá sagt af sér og Jón verið samþykkr á alþingi, en um sumarið fyrir höfuðdag náði Finnbogi samþykki Sveins Þorleifssonar uppá þann dóm, í umboði Ranzau's hirdstjóra. Eftir þetta ber varla á dómum Jóns Sigmundarsonar nema fyrir vestan, í málum Bjarnar Guðnasonar, og einstaka sinnum í Húnavatns þingi; þó höfum vèr ekki fundið vott til þess, að Finnbogi hafi sagt neina dóma í lögmanns stað í umdæmi hans, en Espólfur segir að svo hafi verið (Árb. III, 27). Jón var um þessar mundir mest hjá Birni Guðnasyni í Ögri og í fylgi með honum í öllum málum hans við Stephán biskup, en Björn var jafnframt sýslumaðr í Ísafjarðar sýslu; létu þeir gánga ótæpt dóma og úrskurði, Jón og hann, og kallar Jón sig í úrskurði 1514 um sumarið: „vors verðuga herra kóngs Kristierns og krúnunnar í Noregi lögmann norðan og vestan á Íslandi“; í bræfi, sem gefið er út í Kaupmannahöfn fimtudaginn næstan eftir Scholasticæ virginis (11. Februar) 1518, nefnir Kristján konúgr annar hann: „wor elskelige lagmand Norden oc westen paa Island Jon Sigmundzson“. En samt sem áðr hefir hann ekki getað neytt lögmansvalds síns á seinni árunum, því 1517 og 1519 er

1) Sveinn Þorleifsson er sá, sem í hirdstjóraræðum er kallaðr mjög oft Sveinn Kleifsson, og er „Kleifs“ þar afbakad eða í uppheli rángt lesið úr bandi („Þleifs“ = Þorleifs).

Vígfús Erlendsson kallaðr „lögmann yfir allt Ísland“; er það án efa svo til komið, að eptir að Jón var banufærðr af báðum biskupum, hafa þeir komið því til vegar, að hann gæti ekki gegnt lögmannsstörfum á alþingi, og hefir Vígfús þá verið kosinn í hans stað, þaræð hann var þá lögmaðr sunnan og austan, en konúngs samþykki ekki fengið.

Jón lögmaðr Sigmundarson átti um mestan hluta æfi sinnar í stríði við biskupana, einkum Gottskálk biskup á Hólum Nikólásson. 1482 hélt Jón brúðkaup sitt í Vðidalstúngu, og gekk að eiga Guðrúnu Gunnlaugsdóttur frá Mardarnúpi, ekkju Guðna Eyjólfssonar, Arnfinnssonar riddara, Þorsteinssonar lögmanns, Eyjólfssonar. Á brúðkaupsdegi þeirra var drepinn Ásgrímr bróðir Jóns sviksamlega, en banamaðr hans komst í kirkju, tók Gottskálk biskup þá sök upp tuttugu árum síðar, að Jón hefði ætlað að brjóta upp kirkjuna, og saurgað kirkjugarðinn, eða jafnvel sjálfr orðið bróður sínum að skaða. Börn þeirra Jóns og Guðrúnar dóu úng, og komu síðar fram falsbréf, sem báru á hann að hann hefði drekkt öðru þeirra í sodkatli. Guðrún andaðist í plágunni miklu 1495 eða 96. Á níuviknaðustu 1497 gekk Jón að eiga Björgu Þorvaldsdóttur, systur Jóns ábóta á Þingeyrum (A. Magn. Fase. 33, 12), en nokkrum árum síðar þóttist Gottskálk biskup hafa uppgötvað, að þau væri í fjórmennings meinum, og mætti því eigi saman vera. Jón Sigmundarson fór þá norðr að Hólum, og ábóti, og færðu þeir rök til að engin saknæm frændsemi væri með Jóni og konu hans; lét biskup sèr þetta lynda í það sinn, en nokkrum árum síðar kom hann fram með þetta á ný með öðrum ákærum, var þá Jón dæmdr í miklar sektir, en mætti ekki, því hann óttaðist fángelsi og pintngar. Á alþingi (1506) lét Gottskálk biskup hafa uppi dóminn, en árið eptir (1507) svaraði Jón fyrir sig á alþingi, og hreinsaði sig af flestu því sem biskup hafði ásakað hann um. Skömmu síðar var hann bannfærðr af Gottskálk biskupi, og kona hans stefnd heim að Hólum til að taka lausn og skript; kom hún þar, og lét þá nokkrar jarðir til friðar sèr. 1508 stefndi biskup Jóni enn á ný um kirkjureikninga á Urðum, Vðidalstúngu, Hvammi og Márstöðum, og eru allar þær jarðir dæmdar fallnar undir Hólaakirkju þar til erfingjar leysti með réttum reikningum; þar að auki er Jón dæmdr fyrir skriptrof, sáttrof og dómrof. Kastadi þá biskup sinni eigu á Urðir og Vðidalstúngu, en Jón fór utan, til að reyna

til að rétta hluta sinn. Hann fékk þá bréf frá Gauta erkibiskupi, að Stephán biskup og nokkrir tilteknir menn með honum skyldi rannsaka málið, en Kristján konúngsefni veitti honum lögmanns-dæmi, sem ádr var getið, og eptir því sem Guðbrandr biskup segir skipaði hann Birni Guðnasyni að dæma um jarðir þær, sem biskup hafði tekið af Jóni. Þeir Stephán biskup tóku fyrir meinbuga-málið, en þá hafði Gottskálk biskup snúið því nokkuð við, og leiddi votta að því sem hann nú bar fram, svo Jón lögmadr fékk ekki á unnið; Björn Guðnason dæmdi honum jarðir sínar á alþingi 1510, eptir því sem Guðbrandr biskup segir, og það jafnvel áheyranda Gottskálki biskupi sjálfum, en hann mat það að engu, og Jón náði ekki að heldr eignum sínum. Þá segir Guðbrandr biskup, að Jón hafi leitað sætta við Gottskálk, og fengið honum jarðir og annað fð, hërumbil 1000 Jóakimsdala virði, og hafi síðan verið leyst á þingeyrum á Maríumessu síðari (8. Septbr.) 1510, en þetta stóð ekki lengr en fram á vetrinn, að Jón kom að Hólum, var hann þá særðr með knífi og rist kinnin frá eyra og fram í munn, en biskup lét lítt til sín taka um það mál. Að öskudegi eða skírdegi skipaði biskup honum að koma til Hóla, svo hann gæti fengið lausn með opinberum syndurum, en Jón vildi ekki koma. Þá bætti biskup á hann enn ymsum sökum og bannfærði hann á ný 1511. Jón ætlaði þá að hefna sín, og hóf mál móti Ólafi Philippussyni og bræðrum hans um víg Ásgríms bróður síns, og dæmdi hann Ólaf útlægan, en fékk þá um leið tækifæri til að dæma ógild jarðakaup biskups við Ólaf, og jafnvel biskup í sekt, sem þann er hefði keypt við útlægan mann (kaupab. 14. kap.). Biskup stílaði þá Ólafi eið, og slapp hann með það, en Jón fékk nýja sök á hendr fyrir það hann hefði saurgað kirkju og kirkjugarð í Vöðidalstúngu, og dæmdi biskup hann enn til sekta og lausnar af sér fyrir þetta (1513). En Jón var torsótt, því hann var bæði vitr og kappsfullr, og þó hann yrði unninn að lokum, þá var sá sigr seigunninn, því menn sögðu þá, að Jón bæri mynd hinnar helgu Maríu meyjar í pússi sínum, og þótt hann væri ásókttr þá yrði honum ekki fyrirkomid, „því hin helga mæð og Michael studdu“ (Árb. III, 18).

Um þetta leyti hefir Jón verið fyrir vestan, hjá Birni Guðnasyni, en stundum, að því er menn ætla, með Einari syni sínum fyrir norðan. Þegar hæst stóð deilan milli Jóns og Gottskálks biskups, og Stephán biskup í Skálholti studdi þar að, og var

jafnframt í ekki minni deilum við Björn Guðnason, þá gjörðist Jón lögmaðr forgaungumaðr að því, að flestir veraldlegir höfðingjar gjörðu samtök um að verja sig móti ofrvaldi biskupa og klerka, og bundust í því, að fylgja fastlega þeim reglum, sem gjörðar hefði verið milli konungs og erkibiskups 1277 í Túnbergi. Þessi samþykkt er á skrá, sem er til enn og er rituð með hendi Bjarnar Guðnasonar sjálfs, eða einhvers þess sem hefir verið hjá föður hans og honum, en engin eru þar innsigli fyrir, og kann því vera að hún hafi aldrei orðið fullkomin. Þar vantar einnig ár og dag, en hún er talin vera gjörð í Leiðarhólmi í Dölum, og er hún síðan kölluð Leiðarhólms-samþykkt (prentuð í Finn. Joh. Hist. Eccl. Isl. II, 509—517). Menn hefir mjög greint á um árið, hvenær samþykkt þessi væri gjörð, en allir hafa verið á því, að hún muni hafa verið samin og sett að fullu og öllu. Flestir hafa sett svo, að hún væri gjörð 1517, Finnur biskup setr hana einnig það ár, en færir þó rök fyrir að hún muni vera fyr samin, og eptir hans ætlan 1515, en Árni Magnússon setr hana 1513, og það er auðsætt hún getr alls ekki yngri verið, en að hún velti á árunum 1511—1513. Það er órækr vottr um aldr hennar og uppruna, að Jón lögmaðr Sigmundarson er þar talinn fyrstr¹⁾, og nefndr „wors verdugtza heygbornatza herra kristiern med guds nad Wtualld konung til danmark og suiakice retterfingi til noregis rikes hans nadis lavgmatur nordan og uestan a Jslande“, er það þar af auðsætt, að skráin er samin fyr en Kristján annar var orðinn konúngr, og breytti titli sínum; en það var í Júní 1514.

Hafi þessi skrá nokkurntíma verið samþykkt, sem reyndar virðist efanlegt, þá er það ein hin snarpasta tilraun sem gjörð hefir verið á Íslandi til að hnekkja klerkavaldinu, en skráin ber

1) ölls eru taldir, auk lögmanns, 22 „kónungsins eiðsvararar, fóvitar og lögréttumenn á milli Hvítár í Borgarfirði og Helkunduheiðar“; enn fremr 6 lögréttumenn og skattbændr úr Húnavatns þingi og 8 úr Hegraness þingi, en úr Vaðla þingi og þingeyjar voru engir. Í kirkjusögu Finns biskups eru úr fallnir tveir í fyrsta flokki: Þorleifr Guðmundsson og Ari Andrésson, sem eiga að koma inn á undan Sigurði Þaða-syni. Ari bjó í Bæ á Raubasandi, og var bróðir Guðmundar á Felli í Kollafirði, sonr Andrésar Guðmundarsonar hins ríka frá Reykhólum. Þorleifr bjó, að vér ætlum, í Þykkvaskógi í Dölum. Seinast í þeim flokki er talinn Ásmundr Klemensson (ekki Ásmundsson).

ljósan vott um, að foringjarnir hafa haft í mörgu óljósar hugmyndir, þó hún sæ samín með miklum klíð og orðafjölda, enda vantaði samþykkt allra úr syðra lögdæminu, ef duga skyldi móti slíku ofrefsi sem við var að eiga. Það var ekki einhlíft, þó þar væri lögð við þrettán marka sekt og útleð hverjum sem gengi úr sambandinu, „annað tveggja fyrir ótta og álgur lærdómsins, eða fyrir aðrar fortölur og illvilja”. Vær vitum ekki nákvæmlega hvenær, eða fyrir hverja sök að Stephán biskup hefir bannsfært Jón lögmann, en það er ekki efanlegt, að það hefir verið útaf hlutdeild hans í málum Bjarnar Guðnasonar og líklega 1514 eða 1515. Sumir halda, að biskup muni hafa bannsfært hann tvisvar, og leyst hann aptr tvisvar; eru til enn tvær játníngar hans, eða bréf Stepháns biskups um þær, og um lausn hans (Finn. Joh. Hist. Eccl. Isl. II, 518—520 og IV, 339 í athgr.), er annað bréfið með ótilgreindum stað, ári og degi, en annað gefið út í Viðey in crastino Bartholomæi apostoli (25. August) 1516; en Guðbrandr biskup hefir fastlega fylgt því fram, að hið fyrra væri falsað, Jóni til svívirðíngar (hann játar þar að hafa dæmt rángláta dóma o. s. frv.), en hið síðara játar Guðbrandr biskup að muni vera ófalsað. Í þessum bréfum er kveðið svo að orði: „Jón Sigmundsson, sem kallaðr hefir verið lögmann”; það orðatiltæki er án efa valið með vilja, Jóni til vanvirðu, og getr ekki þýdt það, að hann hafi aldrei reglulegr lögmadr verið, en það er líklegt það eigi meðfram að gefa til kynna, að hann hafi þá ekki lengr verið álitinn lögmadr, eða gegnt lögmanns störfum, heldr hefir Vigfús Erlendsson verið án efa kosinn til lögmanns um allt land á alþíngi 1516.

Guðbrandr biskup segir svo frá, að Jón hafi farið utan 1516, og kvartað enn á ný fyrir konúngi um meðferð á sér; hafi konúngr tekið vel máli hans og gefið honum og Einari syni hans verndarbréf sitt, og skipað þarhjá höfuðsmanninum, sem þá hafi verið settr, strengilega, að fá Jóni aptr allar eignir hans. En þegar höfuðsmadr kom út til Íslands, þá segir Guðbrandr biskup að Gottskálk Hólabiskup hafi mútað honum, svo hann hafi snúizt móti Jóni, og legið við hann dræpi hann þar á þíngi, ef Vigfús Erlendsson hefði ekki varnað því. En svo sóru málalok, að það var ályktað í lögréttn með samhljóða atkvæðum, að klögumál Jóns skyldi aldrei heyrast, því þau væri ekki til annars en

fríðarspillis. Þessi höfuðsmaðr mun hafa verið Tíli Pétursson (Espól. segir: Hannes Eggertsson, Árb. III, 48).

Nú var andaðr vinr Jóns lögmans Björn Guðnason († 1517), og var þá fokið í flest skjól, því Jón var sjálfr fêflettr og Einar sonr hans á sama hátt. Jón var þá seinast æfi sinnar á Krossanesi á Vatnsnesi, og lifði þar við þraungan kost. Þá lét Gottskálk biskup ganga enn dóm yfir hann um vorið 1519 um reikninga Reykja kirkju, og var sá reikningr talinn um 209 ár aprábak, svo að jörðin og allt sem þar fylgði af eignum hrökk ekki nærri fyrir þeirri skuld, og var allt dæmt biskupi. Árið eptir (1520) andaðist Jón lögmaðr um haustið, þá var Gottskálk biskup í visitazfu, og var að velzlu þegar hann heyrði lát Jóns; þá sagði hann, að nú mundi kominn tími til að búa sig, og reið heim til Hóla, en skömmu síðar tók hann sótt og andaðist á jólafestu. Stephán biskup var dauðr tveim árum áðr.

Frá Jóni lögmanni Sigmundarsyni eru þeir komnir Arngrímr prestur hinn lærði og Guðbrandr biskup. Guðrún dóttir Jóns lögmans var kona Jóns Hallvarðssonar, þeirra son Jón á Auðunnarstöðum, faðir Arngríms prests; önnur dóttir Jóns var Helga, hún var fyr gipt Krák Hallvarðssyni, og var þeirra son sira Jón Kráksson í Görðum, faðir Margrêtar, er átti Gíslu lögmaðr Hákonarson í Bræðratúngu; síðan var Helga gipt sira Þorláki Hallgrímssyni á Staðarbakka, þeirra son var Guðbrandr biskup.

99. Vigfús Erlendsson. S. og A. (1513—1520).

Vigfús var sonr Erlends Erlendssonar á Kolbeinstöðum, bróðir Þorvarðar lögmans (Nr. 97), en mun hafa verið öllu yngri. Það er einna fyrst sem vðr sinnum hans getið, að hann fær kvittun af hirðstjóranum Benedikt Hersten fyrir blak eða högg, sem hann hafði veitt Þórði Brynjólfssyni við kirkjuna á Krossi í Landeyjum á Ólafsmessu fyrri 1502 (A. Magn. Fasc. 36, 1). Nokkru síðar varð honum að höggva hönd af Halli Brandssyni (sbr. Safn til sögu Ísl. I, 81), og fêkk hann fyrir það fríðarbrêf af Hans konungi, útgefið í Flensborg á Agnesarmessu (21. Janúar) 1505 (A. Magn. Fasc. 37, 17). Þá var Kæi van Alefeld hirðstjóri á Íslandi, en um sumarið eptir, fimtudaginn næstan eptir divisio apostolorum (17. Juli 1505) ákærði Hinrik Krummedige hirðstjóranng fyrir hinu norska ríkisráði í Kaupmannahöfn, og var hann dæmdr frá embætti sínu á Íslandi fyrir það hann hefði farið úr

landi (af Íslandi) án konungs leyfis, og fyrir fleiri sakir (Geh. Arch. Isl. Supplem. I, 4). Þá varð Vigfús Erlendsson hirðstjóri, og var það 1507 um sumarið á alþingi, því þá veitti hann þorsteini Finnbogasyni konungsins sýslu og umboð milli Varðgjár og Úlfsdalafjalla (Vaðla þing eða Eyjafjarðar sýslu), og er þá kallaðr „hirðstjóri og höfuðsmann yfir allt Ísland“ (A. Magn. Fasc. 38, 11). Um haustið 1509 gefr Kristján konungsefni hann kvittan um allan reikning af Íslandi fyrir næstliðin þrjú ár (A. Magn. Fasc. 40, 1), og hefir hann þá sleppt lèni sínu, því sumarið eftir var Hans Ranzau hirðstjóri yfir allt Ísland og Sveinn Þorleifsson umboðsmaðr hans (A. Magn. Fasc. 40, 10—11). Um vorið 1513 25. Apríl fèkk Vigfús bréf Kristjáns konungs til að vera lögmadr sunnan og austan á Íslandi (A. Magn. Fasc. 42, 1; sjá Fylgiskjal 20). Það er óvíst, hvort þorvarðr hafi lagt niðr lögsögn um sumarið 1512, áðr hann fór utan, og Vigfús verið þá kosinn, en vel gæti það verið, því þorvarðr ætlaði hálfvegis að setjast að í Noregi, og andaðist þá um vetrinn. Vigfús lögmadr kom sèr vel við Stephán biskup og andlegu stöttina, svo þegar Jón Sigmundarson var bannfærðr og gat hvergi komið sèr við nema vestra, þá var Vigfús kosinn til lögmanns um allt land, og kallar sig svo sjálfir í ymsum bréfum, sem enn eru til, frá árunum 1517 til alþingis 1519. Þess var áðr getið, að hann muni hafa verið kosinn til lögmanns um allt land á alþingi 1516, en 1518 var gefið út á alþingi bréf um, að hann hafi staðið „vel og ærlega í sinni lögmanns stöð“, og að þeir vill halda hann fyrir lögmann, „nema annar verði kjörinn útaf landinu af sínum mönnum norðan og vestan, með biskupanna samþykki og almúgans“. Í þessari samþykkt voru Stephán biskup, tveir ábótar að sunnan, tveir lènsmenn og tólf lögrættumenn, en Tíli Pétursson hirðstjóri samþykkti (A. Magn. Fasc. 44, 3; sjá Fylgiskjal 21), og hefir þetta án efa allt verið stefnt að Jóni Sigmundarsyni. Á alþingum 1517 til 1519 var róstusamt, og kendu menn það Tíla hirðstjóra Péturssyni, voru búin til um það klögunarbréf 1519 og 1520, og átti Ögmundur biskups-efni án efa að bera þau fram fyrir konung, þegar hann færi utan til vígslu (sjá Fylgiskjöl 22. 23. 24). Á alþingi 1519 var kosinn til lögmanns norðan og vestan Grímr Jónsson af Ökrum í Skagafirði, þá var kosinn til biskups Ögmundur ábóti í Viðey, og konungi skrifað bréf um það á norðrþýzku, að samþykkja hann (A. Magn. Fasc. 44, 10; sjá Fylgiskjal 26). Vigfús Erlendsson og Ögmundur

biskupsefni áttu um þessar mundir mikil mök saman, og gjörðu fast samband sín á milli, að hjálpa og styrkja hver annan (sjá Fylgiskjal 25). Vigfús sókti þá ákaflega eptir að verða hirðstjóri á ný, og lét gefa sér vitnisburð um hegðun sína í sinni fyrri hirðstjórn og í lögmansdæminu, gekk honum það greitt, því hann hefir án efa verið vinsæll maðr og vel látinn, og er þar beint sagt, að þeir kjósi helst Vigfús fyrir hirðstjóra, svo sem í gamla sáttmála se lofað (A. Magn. Fasc. 44, 20). Vitnisburðr þessi er útgefnr á Hlíðarenda, laugardaginn næsta fyrir divisio apostolorum (14. Juli) 1520 (sjá Fylgiskjal 27). Skömmu síðar fóru þeir utan Ögmundr biskupsefni og Vigfús lögmaðr og Tíli hirðstjóri, allir á einu skipi. Þeir komu til Harvíkr á Englandi, og voru þar 11. August, þar gekk Ögmundr í borgun fyrir Vigfús um peninga, og tók af honum í veð jörðina Galmatjörn (Kalmansjörn) í Höfn-um í Gullbringu sýslu (sbr. Safn til sögu Íslands I, 81). Enn voru þeir í Harvík 13. August, skrifar Ögmundr konungi þaðan, og biðr um samþykki hans til biskupskosningar sinnar; gjörir hann þar ráð fyrir að Tíli haldi enn hirðstjórn, og Vigfús er nefndr vottr við þetta bréf (sjá Fylgiskjal 28). Síðan fóru þeir til Noregs og andaðist Vigfús þar, en Tíli misti samt hirðstjórn sína og tók Hannes Eggertsson við; hann lét síðan drepa Tíla fyrir rán og hernað.

Vigfús lögmaðr Erlendsson bjó á Hlíðarenda í Fljótshlíð; fyrri kona hans var Guðrún Pálsdóttir frá Skarði á Skarðströnd, systir Þorleifs lögmans (Nr. 105); þeirra börn voru Páll lögmaðr (Nr. 110), og Guðrör, er átti Sæmundr Eiríksson í Ási; þeirra dóttir Guðrún, er átti Árne Gíslason á Hlíðarenda, og er þaðan kominn hinn mesti ættbálkr. Anna var enn dóttir Vigfús lögmans, frá henni er kominn Teigs ætt. Í annað sinn átti Vigfús lögmaðr Salgerði Snjólfisdóttur, en þau áttu ekki börn svo getið se. Salgerðr mun hafa verið dóttir Snjólfis Rafnssonar, sýslumanns í Múla þingi (Diplom. Isl. I, 131—132). Eptir dauða Vigfús lét Ögmundr biskup dæma fjórmennings meinbugi á hjónabandi þeirra, og skyldi Hólmsrör Erlendsdóttir gjalda Skálholts kirkju 90 merkur í bætr, því hún hafði umboð barnanna (A. Magn. 191. 4to, bls. 40).

Vigfús lögmaðr var læknr góðr, og er saga um það, að hann hafi læknað mann einn af hættulegu sári þegar bardaginn varð á Breiðabólstað í Fljótshlíð (Safn til sögu Ísl. I, 62).

100. Grímr Jónsson. N. og V. (1519—1521).

Grímr lögmaðr bjó á Ökrum í Blönduhlíð í Skagafirði, og var lengi lögréttumaðr; er hann nefndr einn með öðrum í Leiðarhólms samþykkt (1513) og var þá lögréttumaðr í Hegranaes þingi. 1519 á alþingi skrifaði hann undir meðal annara kosningarbréf Ögmundar biskupsefnis, sem áðr var getið, og er þá hlð fyrsta sinn kallaðr „lögmaðr“. Í bræfi, sem út er gefið um vorið 1521, samþykkja sjö lögréttumenn í Hegranaes þingi hann að sínum hluta fyrir lögmann norðan og vestan, og segja hann hafi verið til lögmanns kjörinn og tekinn á almennilegu Öxarár þingi (A. Magn. Fase. 45, 8); þar á móti vitum vér ekki til, að hann hafi fengið lögmannsbréf af konungs hendi, eðr samþykki hans. 1521 var Grímr lögmaðr í Sveinstaða reið (Árb. III, 64—66) og særði þar Telt Þorleifsson í Glaumbæ; voru lengi síðan málaferli og dómar útúr þeim atburðum sem þar urðu. Þá lagði Grímr niðr lögsögu skömmu síðar, en lifði þó lengi þar eptir.

Grímr lögmaðr átti Guðnýju, dóttur Þorleifs hirðstjóra Björns-sonar hins ríka og Íngveldar Helgadóttur lögmanns frá Ökrum. Þau áttu sex börn, og er þaðan mikil ætt komin.

101. Erlendr Þorvarðsson. S. og A. (1521—1552).

Erlendr var launsonr Þorvarðar lögmanns Erlendssonar (Nr. 97) og Margrëtar, systur Stepháns biskups. Í æsku sinni var hann þenari hjá Stepháni biskupi, móðurbróður sínum, og varð hann þá einusinni að bana mági sínum (1519). Sumarið 1521 var hann kosinn til lögmanns á alþingi, og nefndi þá tólf menn í dóm, um gjafir þær, er Vigfús Erlendsson (Nr. 99) hafði gefið konu sinni Salgerði Snjólfadóttur (A. Magn. Nr. 191. 4to, bls. 37—39). Eptir það kemr hann fram í allmörgum dómum og úrskurðum, stundum í málum sem dæmd voru eptir konungs skipun; sýnist þó, sem hann hafi enga konungs staðfesting haft fyrir lögsagnardæmi sínu. 1536 fékk hann lögmannsbréf frá Kristjáni konungi þriðja, að vera lögmaðr sunnan, austan og vestan (”Laugmannnd paa Jslandt Synndenfieldz, östenfieltz, westenfieltz”), um leið og Ari Jónsson fékk bréf uppá lögmannsdæmið nyrðra („nordenfieltz”), en þetta bréf hefir enga breyting gjört, því 1538 er Erlendr eins og áðr talinn í íslenskum dómum einungis lögmaðr sunnan og austan; hefir því þetta líklega verið ófyrirsynju sett í bræfið, af ókunnugleika þeirra, sem rituðu hjá kan-

selera konungsins. Fyrir þá sök munu vera gefin út ný lögmansbréf 1539, og hljóðar það bréf Erlends uppá lögdæmið sunnan og austan, og Ara uppá lögdæmið norðan og vestan (Geh. Arch. Regist. over alle Land. I, 146). Þegar siðaskiptin komu fylgði Erlendr lögmaðr þeim að nokkru leyti, en af því hann var breytilegr maðr í lund og stórgeðja, og í mörgu siðleysingi, þá var Gizuri biskupi vandsarið með hann, því hann var bæði hættulegr vinr og skæðr mótstöðumaðr. 1553 misti hann lögsögnina, og alla aleigu sína, fyrir miklar sakir og ljótar; hann fór þá utan og bað konúng sèr miskunar, fèkk hann þá bréf konungs 27. Januar 1558, og eru honum þar uppgefnar sakir hans og gózin, með því að hann gjaldi 500 Jóakimsdali til konungssjóðs. Í því bréfi eru taldar sakir hans, og eru sumar ófagrar, fèkk hann þó enn annað konungsbréf um uppgjöf á manndrápi eða morði, með því að hann gyldi sekt fyrir, en þá sekt gaf konúngur til fátækra á Íslandi, og skyldi Knútr Steinsson höfuðsmaðr útbýta. Eptir það lifði Erlendr lengi, en við litla virðing, og andaðist 1576, eptir því sem stendr í annálum Björns á Skarðsá, en 1575 eptir því sem segir í Gottskálks annál.

Erlendr lögmaðr bjó fyrst á Kolbeinstöðum, síðan á Strönd í Selvogi og þar dó hann. Þegar hann var á Kolbeinstöðum var það forn saga, að hann hefði átt barn með álfskonu; hún kom til kirkju með barnið og vildi láta skíra, en Erlendr vildi ekki; hún lagði það á, að eigandi Kolbeinstaða skyldi aldrei geta búið þar þrem árum lengr, án þess hann sæi missmíði á högum sínum. Erlendr var þríkvæntur og átti launbörn að auki. Fyrsta kona hans var Þórunn, dóttir Sturlu Þórðarsonar á Staðarfelli, sýslumanns í Dölum, systir Orms lögmans Sturlusonar (Nr. 106), og fór kaupmáli þeirra fram á Staðarhóli laugardaginn næstan eptir Translatio Magni martiris (16. Decembr.) 1525; taldi Erlendr sèr þá fjögr hundruð hundraða. Þórunn húsfreyja andaðist á Kolbeinstöðum og var illr kvittr um dauða hennar. Guðbjörg hét dóttir Erlends lögmans, hana átti Jón Marteinsson, sýslumaðr í Eyjafirði, var Erlendr í brúðkaupi þeirra fyrir norðan, og var þá haldinn fjölkunnugr.

102. Teitr Þorleifsson. N. og V. (1522—1525).

Teitr lögmaðr Þorleifsson var sonr Þorleifs Árnasonar hins yngra og Kristínar, dóttur Teits lögmans Gunnlaugssonar í Bjarna-

nesi (Nr. 89). Það mun vera einna fyrst getið Teits, að sáttmála gjörningr varð á alþingi 1500 milli hans og bræðra hans á aðra hönd og Narfa bónda Sigurðssonar á aðra, útaf arfaskiptum eptir Sophíu Loptsdóttur hins ríka, föðurmóður þeirra Þorleifssona, vann Teitr þar kröfur til Ásgeirsár og Lækjamóts í Vöðidal og fjöggra jarða á Ströndum (A. Magn. Fase. 34, 31; 36, 13), og deildi síðar um þessar jarðir við Finnboga lögmann. 1513 sýnist sem hann hafi orðið sýslumaðr í Húnavatns sýslu, og 1517 var hann það, því þá lætr Gottskálk biskup dæma manni nokkrum tylftareid fyrir sèr, en ekki fyrir „Teiti bónda Þorleifssyni, sýslumanni í Húnavatns þingi“, í máli nokkru um samræði við tvær mæðgur (A. Magn. Fase. 43, 10). Þá hefir verið snörp deila milli Teits og biskups, því um haustið varð samningr þeirra á milli, og gaf Teitr í vald Gottskálki biskupi „allan þann hugmóð og svívirðing, sem hann hafði á sèr fengið og sínum garði og mönnum, að fráskildu því sama vígi, er þar var unnið af hans mönnum í hans eigin garði; en biskup losaði aptr Teiti svo mikilli sæmd, sem honum best lynti og líkaði af sèr að taka“ (A. Magn. Fase. 43, 12). Teitr bjó þá í Glaumbæ í Skagafirði, frá því 1510 eða 11, og var svo mikill auðmaðr, að hann var kallaðr Teitr hinn ríki, eins og afi hans, en það er vottr um-ríki Gottskálks biskups, að Teitr seldi honum þó sjálfðæmi um mál, þar sem játað er að biskupinn og menn hans hafi gjört Teiti svívirðing á hans eigin heimili, og þessi samningr er sömuleiðis gjörðr þar í Glaumbæ. Eptir dauða Gottskálks biskups, þegar Jón Arason var orðinn offeialis á Hólum, varð þræta milli hans og Teits útaf ymsum efnum. Ein þræta þeirra var útaf eignum Einars Jónssonar úr Húnavatns þingi, sem Jón Arason vildi ná undir Hóla kirkju fyrir eitthvert sakferli. Einar leitaði sèr skjóls hjá Teiti í Glaumbæ, og tók hann við honum. Jón Arason fór þá vestr, og hafði með sèr Grím lögmann og Hrafn Brandsson, sem þá var sýslumaðr í Skagafirði. Þeir ætluðu að setja þing á Sveinstöðum í Vatnsdal, og dæma þar málið. Þegar þeir komu á þingstaðinn var Teitr þar fyrir, og báru það nokkrir menn, að þeir hefði ekki þorað að fara heim á þingstaðinn fyrir hótnum Teits, og hefði því konúngs umbodsmadr sett þingid í Steinness landareign; en þegar Teitr sá það, þá kom hann með átján menn og ræðist á þá, eptir því sem Grímr lögmaðr sagði, með „hótan og herskap, hjó, stakk og særði, með stórum orðum og steins-

höggum". Skaut þá lögmaðr af boga, og særði Teit í handlegg, en einn maðr fëll af hinum, áðr þeir voru skildir. Teitr þóktist engar óspektir hafa gjört. Sumarið eptir var Teitr kosinn til lögmans norðan og vestan á Íslandi (A. Magn. Fasc. 8, 3; sjá Fylgiskjal 29) og skeytti þá enn minna um dóma Jóns Arasonar. Málið um Sveinstaða reið kom fram á alþingi 1523, og nefndi Hannes Eggertsson hirðstjóri tólf menn í dóm um það, en Erlendr lögmaðr samþykkti með honum; gaf Hannes síðan Teit kvittan, eptir að hann hafði galdið fyrir sig og menn sína fyrir Sveinstaða reið (A. Magn. Fasc. 46, 6). Jón Arason hafði um þetta mund annað að starfa, meðan hann var að koma sèr fyrir í biskups-tigninni, en þegar hann var búinn að koma sèr fyrir tók hann á ný til óspilltra málanna við Teit. Hann kom því þá fyrst til leiðar, annaðhvort um haustið 1525 eða í alþingisreiðinni miklu 1526, að Teiti var vikið frá lögsögn, en kosinn aptr Hrafn Brandsson; síðan gipti hann Hrafn Þórunni dóttur sína, 14 vetra gamla. Um vetrinn eptir stefndi Hrafn lögmaðr Teiti fyrir dóm á Seilu, kom þar fyrir dóm Bessi Þorláksson, faðir Árna, sem veginn var á Sveinstaða fundi, og beiddist bóta, en Teitr mætti ekki. Þar var dæmt, að alþingisdómurinn frá 1523 hefði ekkert afl Teiti til varnar, og var nú Teitr dæmdr útlægr og allt hans fè upptækt, hálftr konungi til handa en hálftr erfingjum, en Hrafn Brandsson skyldr til að taka allar eignirnar til sín. Sumarið 1527 fór Hrafn utan, og fékk staðfesting konungs uppá þenna dóm, svo keypti hann um leið hálfar eignir Teits, konungs hlutann, fyrir 300 rínsk gyllini. Vorið eptir, 1528, kom hann út aptr og settist nú í eignir Teits og fór að búa í Glaumbæ, en skilaði eigi að sðr engu erfingjum Teits. Þá fór Teitr suðr á land, og tók þá ekki stórum betra við, því Ögmundur biskup sópaði hërumbil af honum því sem hann átti í Skálholts biskupsdæmi, bæði Bjarnanes eignum og Öðru, en hann hëlzt við að kalla vestr í Hvammi í Hvammsveit, og bjó þar til dauðadags († 1537).

Ögmundur biskup tók þó ekki svo berlega góz Teits, að hann ekki reyndi til að styrkja hann nokkuð til að rétta hluta sinn, og eigi sðr til að tryggja réttindi sjálfs sín, því hann vissi, eins og raun gaf vitni, að Jón Arason mundi vefengja og þykja ónýtt þau kaup sem útlægr maðr gjörði, sem Teitr var. Þar af komu síðan Bjarnanesreiðir Jóns biskups. Fyrst fékk Teitr það bréf af Ögmundi biskupi, að hann væri „vor (biskups) og heilagrar

Skálholts kirkju mann", svo hann og hans góz sè undir biskupsins vernd. Þarnaest fékk Teitr enn verndarbréf höfuðsmannsins Diðriks af Bramsted (1533), að hann skuli hafi frið og frelsi til allra mála, og lýsir höfuðsmadr því, að hann hafi verið við á alþingi það sumar sem Teitr var dæmdr frí um Steinnesfund, og Teitr hafi svarið tylstareid í lögréttunni fyrir þau fjölmæli, er Jón biskup Arason talaði þar til hans í lögréttunni, öllum mönnum áheyrandi. Þar næst nefndi Erlendr lögmadr Þorvarðsson dóm á alþingi 1533, eptir skipun konungs að því er þeir segja, og dæma þeir þar skilríki Teits myndug og skjallæg. Vorið eptir, næsta ár (1534), voru enn dæmdir tveir dómar af andlegu stöðtinni í Skálholts biskupsdæmi; staðfestir annar þeirra kaup þau, sem gjörzt höfðu milli Teits og Ögmundar biskups, en annar dæmir Teitl aptr allt fè sitt, eptir dómum og úrskurði Erlends lögmanns og kvittunarbréfum hirðstjóranna (A. Magn. Fasc. 46, 7). En þetta kom allt fyrir ekkert, því Jón biskup og þeir frændur höldu eins gózunum eptir sem áðr, en að þeim liðnum kastadi konúgr sinni eigu á allt saman, og erfingjar Teits fengu ekki meira af konungsmönnum en af hinum áðr. Sama árið sem Teitr dó er þó gefinn út vitnisburðr á Hólum, af Jóni presti Jónssyni og tveim öðrum, að þeir hafi verið viðstaddir þá er Teitr Þorleifsson gaf agudi, sanctæ Önnu og sancti Johanne baptista Glaumbæ í Skagafirði til æfinlegrar eignar" (A. Magn. Fasc. 49, 1), en um vorið 1550 gjörði Jón biskup Arason Glaumbæ að beneficio og lagði þar jarðir til (A. Magn. Fasc. 51, 29) og hefir það staðið síðan.

403. Hrafn Brandsson. N. og V. (1526—1528).

Hrafn lögmadr var sonr Brands, priors á Skriðu klaustri og síðan prests á Hofi í Vopnafirði, Hrafnssonar lögmanns Brandssonar (Nr. 93). Brandr prestr faðir hans andaðist 82 ára gamall 1535. Hrafn lögmadr bjó á Hofi á Höfðaströnd, einsog lángfedgar hans, þar til hann tók Glaumbæ af Teiti Þorleifssyni, svo sem fyr var getið (Nr. 102). Þess var og getið, að Jón biskup Arason á Hólum fékk því til leiðar komið, að Hrafn var kosinn til lögmanns en Teitr Þorleifsson settur frá; skömmu síðar gípti biskup honum þórunni dóttur sína. Gottskálks annáll og annáll Björns á Skarðsá setja upphaf lögsagnar hans 1527. Eptir dómi einum, sem til er afskript af (A. Magn. Nr. 198. 4to), hefir hann dæmt dóm á Svínavatni um haustið 1525, og er þar kallaðr lögmadr

„fyrir norðan og vestan á Íslandi“; ef ártalan væri rétt í þeim dómi, þá hefði hann átt að vera kosinn til lögmanns fyrst í héraði eptir alþing 1525, síðan staðfest kosningin á alþingi 1526. Í lögmannsdæmi hans er merkilegust deila hans við Teit Þorleifsson og upptaka á eignum hans; en hann naut eigi lengi þess auðs, því 1529 um vetrinn varð það við drykkju í Glaumbæ, að hann manaði svein sinn einn, er Philippus hét, til að skilmast við sig. Philippus færðist undan, en lét þó til leiðast um síðir og áttu þeir höggvaskipti fram undan karldyrunum í Glaumbæ, var það skjótt að Philippus særði Hrafn banasári. Hrafn komst heim að Hofi, og lifði þrjár nætr og dó síðan, en hann játaði að Philippus væri saklaus og sættist við hann; varð hann litlu sekr því hann hafði verið hendr sínar. Á þeim sama stað sem Hrafn féll hafði verið lesin stefna upp yfir Teiti Þorleifssyni, og þar steig hann á bak þegar hann varð að rýma af Glaumbæ, og hafði þá mælt svo fyrir, að sá skyldi eigi segnari verða burtför sinni sem eptir hann kæmi en hann var þá. Trúðu menn, að þetta væri dómr guðs. Þórunn húsfreyja var þá með barni, þegar Hrafn lögmaðr var drepinn, en það lifði ekki eða hlaut ekki skírn; þá tók Jón biskup allar eignir eptir Hrafn í arfs skyni handa Þórunni eptir barn þeirra Hrafn, sóktu erfingjar Hrafn, lögmanns lengi eptir, en náðu engu.

101. Ari Jónsson. N. og V. (1529—1540).

Þegar Hrafn lögmaðr Brandsson var svo hastarlega frá fallinn á bezta skeiði, var Jón biskup Arason ekki lengi að hugsa sig um lögmannsefnið. Sonr hans Ari var í alla staði fallinn til höfðingja eptir því sem mönnum þótti þá bezta henta, en hann var úngr og óreyndr í alla staði. Jón biskup hafði laungu áður (1522) arfleidd öll börn sín, en nú byrjaði hann fyrst á að ná í ríkan kvennkost handa Ara, og það var dóttir Þorleifs Grímssonar á Möðruvöllum, ríkasti kvennkostur á Norðrlandi. Um vorið (1529) afhenti hann með bréfi „sínum kæra frænda Ara Jónssyni“ Holta-staði í Lángadal með búi og öllu því sem þar var, Vatnahverfi, Lækjardal, Sæunnarstaði, Gautsdal, Strúg og Refstaði. (A. Magn. Fase. 47, 20). Skömmu síðar ritaði hann bréf til alþingis, til allra lögrættumanna, að hann geti ekki komið til alþingis, en sér þyki stór nauðsyn að þeir útveli einn ærlegan mann til lögmanns norðan og vestan á Íslandi, og hann vili samþykkja þann, sem

almúganum þykir bezt tilfallinn, „með svoddan skjál og fororð, að hann hafi eiginlegt bú og peninga í Norðlendinga fjórðungi, sem lengstum hefir gamall vani til verið” (A. Magn. Fasc. 47, 22; Fylgiskjal 30). Þegar til lögmanns kosningar kom á alþingi, voru atkvæði mjög sundrdeild. Norðlendingar kusu án efa allir Ara Jónsson, en Vestfirðingar Þorleif Pálsson á Skarði, og með þeim var Ögmundur biskup og Sunnlendingar, eða líklega allt Skálholts biskupsdæmi. Þá voru búin til tvö kosningarbréf, annað fyrir Þorleif og annað fyrir Ara, og send fram til konungs, en hvort það hefir verið tilviljan ein, eða fylgi Jóns biskups, þá fékk konúgr kosningarbréf Ara, en hitt annaðhvort ekki, eða um seinan. Á alþingi 1529 mun Ari hafa setið í lögmanns sæti. Árið eftir (1530) kom Ari í lögrættu með konungsbréf um að hann skyldi vera lögmadr, og mun hann hafa gegnt lögmannstörfum í það sinn, en Ögmundur biskup, Diðrik hirðstjóri, Erlendr lögmadr og lögrættumenn að vestan og sunnan skrifðu til konungs, og beiddu hann að samþykkja Þorleif Pálsson til lögmanns, því Ari væri of úngr (A. Magn. Fasc. 65, 21; Fylgiskjal 31). Þessu hefir ekki verið gaumr gefinn, því Ari hélt lögmannsdæminu, og eru til tveir alþingisdómar, annar frá 1531 um lausamenn, annar frá 1533 um ýmisleg landsins efni, sem lýsa ágætlega vel þeim anda, er þá drottnaði á Íslandi; er Ara lögmanni eignað, að hann hafi átt mestan þátt í þessum dómum. 1537 fékk Ari („Ager Jonsen”) nýtt konungsbréf uppá lögmannsdæmi „nordanfjalls” („nordenfieldtz”), og Erlendr Þorvarðsson (Nr. 101) um hina þrjá fjórðungana árið fyrir, svo sem fyr var getið, en vör þekkjum engin rök til að þessi bréf hafi haft neina þýðingu, og 1539 komu ný konungsbréf, að Ari („Wre Jonsenn”) skyldi vera lögmadr norðan og vestan, og svo er hann kallaðr í skjali til konungs frá alþingi 1540 (Geh. Arch. Isl. Nr. 17; Fylgiskjal 32). Um vorið 1541 ætludu þeir sedgar Jón biskup Arason og Ari lögmadr til alþingis, og voru komnir að Kalmanstúngu; þá heyrðu þeir að komið væri herskip út, og þar á Kristófer Hvítfeldr, þar fylgði og með, að Ögmundur biskup væri fanginn, og sð hans tekið án dóms og laga. Þeir sedgar tóku þá það ráð að snúa aptr, og rituðu bréf til alþingis um ástæður sínar og yfirlýsingar (Geh. Arch. Isl. Nr. 23; Fylgiskjal 33). Ari lögmadr skrifadi þá einnig sérílagi opið bréf og lýsir því, að hann vili hylla Kristján konúng samkvæmt gamla sáttmála, og segir um leið af sèr lögmannsdæmi

og sýslu þeirri sem hann hafði haft í lögmannskaup (Geh. Arch. Isl. Nr. 24; Fylgiskjal 34). Þá var kosinn Þorleifr Pálsson til lögmanns, og var hann nokkur ár, þartil þeir fedgar fóru að hefja meiri óspektir og vildu að Ari tæki lögsögn aptr. Þá sendu þeir fedgar einu sinni menn vestr að Skarði, til að veita Þorleifi aðför, en foringinn fór ferðina mest að yfirvarpi og sneri aptr, en ræðist ekki á Þorleif. Þorleifr sagði þá af sér lögsögn í þessum svifum, og var kosinn Ormr Sturluson. Björn á Skarðsá segir svo frá (Annál. I, 184), sem þeir fedgar hafi vikið Þorleifi frá lögsögn og komið Ara inn í staðinn. Vær höfum engin rök fyrir því, að Ari hafi nokkru sinni tekið lögsögn aptr, eða sett sig í lögmanns stað, nema þar sem stendr í konungsbréfum 1551, að hann er ásakadr fyrir að hafa sett lögmanninn af og gjört sig sjálfan að lögmanni. Hafi það verið, þá ætti það að hafa verið Ormr Sturluson 1550.

1550 um baustíð var Ari með fæður sínum í Saudafells reid, og voru þeir þar handteknir fedgar. Ormr lögmaðr Sturluson dæmdi mál þeirra til næsta alþingis, og að þeir skyldi vera í varðhaldi þingadtil, en í stað þess lét Kristján skrifari, sem þá var að nokkru leyti í hirdstjóra stað, höggva þá án dóms og laga. Þeir voru höggvnr í Skálholti 7. Novembr., og varð Ari lögmaðr vel við dauða sínum, og sýndi fulla hugþryði.

Ari Jónsson átti Halldóru Þorleifs dóttur Grfmssonar á Möðruvöllum, en hann bjó helst á Möðrufelli. Þau áttu tvær dætr, var önnur þeirra Helga, sem átti Páll Jónsson á Staðarhóli, frá þeim er mikil ætt komin.

105. Þorleifr Pálsson. N. og V. (1541—1546).

Þorleifr lögmaðr var sonr Páls Jónssonar frá Ögri, Ásgeirssonar, og Solveigar Björnsdóttur hins ríka. Páll faðir hans var veginn á Öndverðareyri. Þorleifr var auðmaðr mikill og virðingamaðr, og 1530 setti konungur hann með Erlendi lögmanni til að dæma í Vatnsfjardarmálum (A. Magn. bréfa afskr. Nr. 940). Þess var áður getið, að margir vildu kjósa hann til lögmanns eptir Hrafn Brandsson, og 1530 var kosning hans strekuð í bréfi til konungs, en því var ekki gefinn gaumr. Þegar Ari sagði af sér 1541 var Þorleifr kosinn á sama alþingi og tók þá við embættinu, og staðfesti dóm sem „lögmaðr norðan og vestan“ (A. Magn. Fase. 49, 30—31). Voru eptir fækk hann konungsbréf uppá lögmannsdæmið (Geh. Arch. Reg. over alle Land. IV, 13 b); þá

setr Björn á Skarðsá upphaf lögsagnar hans, en Gottskálks annáll telur 1544. Þorleifr var síðan lögmaðr nokkur ár, en hefir líklega sagt af sér 1546, eða farið frá 1547 um vorið, þegar Ormr Sturluson kom með konungsbréf uppá lögmansdæmi, því hann var gæfr maðr og friðsamr. Eptir því sem segir í Gottskálks annál andaðist hann 1559, aðrir segja 1560.

Þorleifr lögmaðr átti Steinunni Eiríksdóttur frá Keldum á Rángárvöllum, Þorsteinssonar; Björn hét son þeirra, sem bjó á Keldum, og er komin af honum Keldna ætt. Fleiri börn áttu þau, sem ættir eru frá komnar, og þar að auki eru ættir taldar frá launbörnum Þorleifs lögmans.

106. Ormr Sturluson. N. og V. (1547—1553).

Ormr lögmaðr var sonr Sturlu Þórðarsonar á Staðarfelli, sýslumanns í Dölum, og Guðlaugar Finnþoga dóttur lögmans Jónssonar (Nr. 95). Ormr fór utan í úngdæmi sínu, og er sagt hann hafi einhverntíma hitt Friðrik (sem síðan var Friðrik annar), son Kristjáns konungs þriðja, og gefið honum silfrbúinn lúðr; naut hann þess alla tíð síðan meðan Friðrik lifði, þó það kæmi ekki fram í öðru en í uppgjöf á sökum, sem betr hefði verið óuppgesnar. Haustið 1546 fékk hann konungsbréf uppá Múnkaþverár klaustr og Snæfellsness sýslu (Geh. Arch. Reg. ov. alle Land. iv, 500—501), og um vetrinn fimtudaginn eptir Pálmessu fékk hann enn bréf að vera lögmaðr norðan og vestan á Íslandi. Þenna vetr mun hann því hafa verið í Danmörku, og komið út um vorið með lögmansbréfið, og hvort sem Þorleifr lögmaðr Pálsson hefir verið búinn að segja af sér sumarið áður eða ekki, þá hefir hann áu efa tekið þá við um sumarið. 1548 um sumarið sagði hann dóm á alþingi, og þessvegna hefir Hannes biskup haldið, að Þorleifr Pálsson hafi sagt af sér 1547, en Ormr komið til 1548. Ormr lét mikið yfir sér um þessar mundir, og reið með 19 sveina og smádrengi að auki. Ekki leið á laungu áður hann komst í vandræði mikil milli þeirra feðga, Jóns biskups Arasonar og sona hans öðrumegin og hinumegin Dada í Snóksdal, en Ormr var svo lyndr, að hann gat aldrei sagt neinum manni nei, og það var haft eptir honum sem málshátt, að hann segði við hveru mann, sem beiddi hann einhvers: „það skaltu fá, það skaltu fá!“ — Hann gjörði því sínu samninginn við hvern um sama hlutinn, og var það optast nær um jarðasölu, því hann linnti ekki fyr en hann hafði

selt allt sitt og látið burt, svo hann stóð snauðr eptir. Sauðafell seldi hann Daða í Snóksdal, en skömmu síðar seldi hann það eða veðsetti þeim feðgum á Hólum. Í konungsbræfum frá 1551 stendur, að þeir feðgar hafi sett hann af lögmansdæminu, og Ari hafi gjörzt lögmaðr aptr (Espól. Árb. iv, 53). Um vorið 1550 hafði hann gjört þann samning við sira Björn, son Jóns biskups, að halda trúfasta vináttu við hann og styrkja hann, að hann megi koma réttum lögum einkanlega yfir Daða bónda Guðmundsson og aðra menn í sínu stipti og umdæmi, með því fororði, að sira Björn haldi bréf sitt og boðskap aptr á móti (A. Magn. Fasc. 51, 28). Þegar Jón biskup var tekinn og synir hans á Sauðafelli, var Ormr þar viðstaddr og dæmdi nokkru síðar í Snóksdal dóm um varðhald þeirra (Geh. Arch. Isl. III, 32). Síðan var hann fyrir Oddeyrar dómi um sumarið 1551 (Geh. Arch. Island. iv, 37). 1553 setti Páll Hvítfeldr höfuðsmaðr hann af lögmansdæmi og tók af honum Múnkaþverár klaustr. Ormr fór þá utan og fékk konungsbréf uppá það, að þó nógar sakir hefði verið til að fara með hann sem farið var, skyldi hann þó mega vera lögmaðr, og hafa þar með Húnavatns sýslu, ef hann leysti skuldir sínar við konúnginn, en annars ekki (Geh. Arch. Reg. over alle Land. VI, 597—98; Fylgiskjal 35). Klaustrið fékk hann ekki aptr, heldr fékk það mágr hans Grímr Þorleifsson; lögmansdæmi hefir hann ekki heldr getað haldið, líklega af því hann hefir ekki getað leyst skuld sína til konúgs við höfuðsmanninn, og var Oddr Gottskálksson kosinn til lögmans og fékk konungsbréf fyrir lögsögn sinni nokkru síðar (Nr. 108). Til er dómr Orms lögmans um Strjúg og Refstaði, dæmdr í Bólstaðarhljó um vorið 1554, og er hann þá kallaðr „lögmaðr norðan og vestan“ á Íslandi; en annar dæmdr um haustið sama ár í sama máli af Oddi Gottskálkssyni „lögmanni norðan og vestan“ (A. Magn. Nr. 198. 4to); þar af má sjá, að Ormr hefir haft lögsögn til alþingis 1554, en þá hefir Oddr Gottskálksson verið kosinn. Ormr var þá um lánga hrif í niðrlægíngu, þar til hann fékk lögsögn í annað sinn 1568 (Nr. 111).

107. Eggert Hannesson. S. og A. (1553—1555).

Eggert Hannesson var sonr Hannesar eða Hans Eggertssonar, sem var hirðstjóri og lét drepa Tíla Pétsson, og Guðrúnar Björnsdóttur frá Ögri, Guðnasonar. Eggert var fyrst sveinn hjá mági sínum, Gizuri biskupi Einarssyni, og var með honum í Dan-

mörku. Síðan fékk hann Ísafjarðar sýslu og var þar sýslumaðr nokkur ár (1548, 1549 og 1550). Þar eptir fór hann utan, og fékk um vorið 1551 endurnýjun á skjaldbræfi Eggerts Eggertssonar afa síns (M. Ketilss. I, 292). Þá kom hann út og var ræðismaðr á Bessastöðum og fógeti í Gullbringu sýslu. 1552 var hann settur með konungsbræfi til að vera fógeti á Íslandi, undir einskonar yfirstjórn Páls Hvítfeldar (Erindisbréf Páls hjá M. Ketilss. I, 298—304), en Páli var veitt vald til að setja af lögmenn, lög-réttumenn og sýslumenn, sem ónýtir reyndist, og setja í staðinn aðra betri. Þá nefndi Eggert dóm á alþingi um banamenn Kristjánns skrifara (M. Ket. I, 314—317), og báðum lögmönnunum var víkið frá. Eggert tók sjálfr lögdæmi eptir Erlend Þorvarðsson (Nr. 101). 1554 um vorið fékk Eggert konungsbréf fyrir lögdæminu og Árness sýslu í lén fyrir lögmannskaup sitt (Geh. Arch. Reg. paa alle Land. VI, 600; Fylgiskjal 36). Um það leyti hafði hann þar að auki allt góð Ögmundar biskups fyrir lítið eða ekkert afgjald, því Árni Gíslason náði fyrir því konungsbræfi 1556 með 35 jóakimsdala eptirgjaldi (Geh. Arch. Reg. paa alle Land. VI, 606. Þegar Oddr Gottskálksson drukknaði, 1556, hafði Eggert lögdæma skipti (Nr. 109) og hélt síðan norðr- og vestr-lögdæminu, þartil Ormr Sturluson náði því frá honum 1568.

108. Oddr Gottskálksson. N. og V. (1554—1555).

Oddr lögmadr var sonr Gottskálks biskups á Hólum hins síðara, Nikolássonar, og mun vera fæddr hérumbil 1514; hann fór til Noregs þegar hann var sex vetra gamall og var þar hjá föðurbæðrum sínum; þaðan fór hann til Þýskalands og Danmerkr, og var ágætlega vel að sèr, komst hann þá á Lúthers trú og einsetti sèr að fylgja henni fram. Síðan kom hann út til Íslands, og varð sveinn Ögmundar biskups og skrifari. Þá fór hann að leggja út Nýja testamentið og gat íslenzkað Mattheus (Bisk. ann. sira Jóns Egilssonar í Safni til s. Ísl. I, 76. 77—79). Þegar Gizur Einarsson var orðinn biskup, sneri hann á Íslenzku Nýja testamentinu öllu og mörgu fleira, og er sumt af því prentað. Þegar Ormr Sturluson var settur af lögmannsdæmi af Páli Hvítfeld 1552, var Oddr kosinn til lögmanns norðan og vestan, og þegar Ormr gat ekki uppfyllt þá skilmála, sem bréf konungs setti honum 1553 til að fá embættið aptr, hélt Oddr því, og er til enn meðal annara gjörninga alþingisdómr hans frá 1554, um arf

Halldórs Brandssonar (A. Magn. Fasc. 53, 18). 1555 var hann með í Bessastaða samþykkt (M. Ket. 1, 362—370). Voríð 1556 fékk hann fyrst konúngs bréf uppá lögmansdæmi sitt (Geh. Arch. Reg. paa alle Land. VI, 605 b; Fylgiskjal 37). Oddr lögmaðr varð ekki gamall maðr; hann bjó fyrst á Reykjum í Ölfusi, seinast á Reynistað. Um voríð 1556 fór hann suðr, undir alþing, og drukknaði á þeirri leið í Laxá í Kjós, þar sem heitir á Nordlingavadi; komst hann þó lífs á land og lifði til nær. Skrifari hans Þormóðr Ásmundarson hefir ritað greinilega frásögu um andlát hans (sbr. Jón pr. Egilss. í Bisk. annál. Safn til s. Ísl. 1, 78—79). Lík hans var flutt í Skálholt, og þar jarðað í krossstúku í kirkjunni, nálægt Gizuri biskupi Einarssyni.

109. Eggert Hannesson annað sinn. N. og V. (1556—1567),
sbr. Nr. 107.

Þegar Oddr lögmaðr Gottskálksson var fallinn frá, kusu menn Eggert Hannesson fyrir lögmann á alþingi 1556, en hann fékk fyrst konúngsbréf uppá lögdæmi þetta 24. Apríl 1558, samhjóða því sem Páll Vigfússon fékk (Nr. 110; Fylgiskjal 38). Tveim árum síðar, 28. Marts 1560, fékk hann af konúngi nýtt lögmansbréf, og skyldi hafa í lögmanslaun Barðastrandar sýslu, nema 13 marka sektir og óbótamál (Geh. Arch. Reg. paa alle Land. VII, 520; Fylgiskjal 39). Með konúngsbréfi 5. Marts 1559 fékk hann Helgafells klaustr í lèn, og skyldi gjalda eptir tíu lestir fiska (sst. 492 b). Meðan Eggert og Páll Vigfússon (Nr. 110) voru lögmenn, var dæmdr Lángi-dómr eða Stóri-dómr, sem kalladr var (2. Julí 1564), og síðan staðfestur af konúngi (13. Apríl 1565). Hann stóð síðan í gildi þar til á þessari öld um hórdómsmál og lausaleik (Lagas. Ísl. 1, 84—89). Um sama leyti kom út konúngsbréf (27. Marts 1563, Lagas. Ísl. 1, 80—81), sem skipaði höfuðsmanni að setja 24 manna dóm til að dæma yfir málum eptir lögmenn, og var það hin mesta skerðing á dómsvaldi lögmanna, sem hingað til hafði fram komið frá því Jónsbók var sett, því þó höfuðsmenn hefði einstaka sinnum sett dóma, þá hafði aldrei verið efi um, að lögmenn hefði æðsta dómsvald á landinu. En þessari konúngs skipun varð ekki framgengt í það sinn, og ekki fyr en eptir nýtt konúngsboð frá 6. Decbr. 1593, því Páll Stígsson andaðist skömmu síðar og síðan var því ekki framfylgt af höfuðsmönnum þeim, sem komu næst eptir hann.

Með öðru konungsbréfi 20. Marts 1563 var leyft að flytja lög-rættuna á annan stað, þar sem höfuðsmanni og lögmönnum litist, því sá staðr, sem hún hafði staðið á áðr í Öxarárhólma, var nú að mestr eyddr af vatnsgangi úr Öxará. Um haustíð 1567 fór Ormr Sturluson utan í Austfjörðum, því Eggert hafði búið svo undir, að engir vildu flytja hann yfir Íslandshaf. Hann fékk þá voríð eptir (8. April 1568) konungsbréf fyrir lögmannsðæminu norðan og vestan, og Barðastrandar sýslu, einmitt því sem Eggert hafði haft, og kom út um sumarið og setti alþing með styrk höfuðsmanns, en Eggert veitti svo mikla móttöðu, að engir dómargátu gengið fram. Stefndi Ormr þá Eggerti utan. Björn á Skarðsá segir, að Eggert hafi þá orðið lögmadr sunnan og austan árið eptir, en fyrir því vitum vér engin önnur rök, og konungsbréf fyrir því hefir hann ekki fengið; sè nokkuð tilhæfi þar til, þá hefði hann átt að gegna lögmanns störfum á alþingi 1569 þegar Páll Vigfússon fór frá, eptir skipun höfuðsmanns. Skömmu eptir þing (9. August 1569) fékk hann veitingarbréf Kristófers Walkendorps fyrir Ísafjardar sýslu, en hann var ekki síðan lögmadr. 1579 um voríð fékk hann konungsbréf fyrir Barðastrandar sýslu, og vetrinn eptir leyfisbréf til að verzla á Skutilsfirði (Ísafirði) og Dýrafirði (Geh. Arch. Norske Regist. 1572—88, fol. 244, 291 b). Hann bjó á seinni árum sínum í Bæ á Raudasandi, og var einusinni ræntur þar. 1580 fór hann utan og bjó síðan í Hamborg og andaðist þar.

Um Eggert lögmann Hannesson og ætt hans er sagt í Ritgjörð Jóns Gizurarsonar frá Núpi (Safn I, 688—701); frá Ragnheiði dóttur hans eru komnar hinar stærstu ættir, sem nú eru á Íslandi.

110. Páll Vigfússon. S. og A. (1556—1569).

Páll lögmadr var sonr Vigfús lögmanns Erlendssonar á Hlíðarenda (Nr. 99). Hann var fyrst sýslumadr í Rángár þingi. Gottskálks annáll segir hann hafi orðið lögmadr 1552, en það er ránghermt, því 1556 er hann kallaðr einúngis umbodsmadr konungs (sýslumadr) í Rángárvalla sýslu; en það sama ár á alþingi var hann kosinn til lögmanns, því Eggert Hannesson skipti þá um lögdæmi og tók við eptir Odd Gottskálksson. Björn á Skarðsá setr ekki lögsögn Páls fyr en 1557. Konungsbréf fyrir lögdæminu fékk hann fyrst af Kristjáni konungi þriðja 24. April 1558 (Geh. Arch. Reg. paa alle Land. VI, 630; Fylgiskjal 38). Annað lögmannsbréf

fékk hann af Friðreki konungi öðrum 28. Marts 1560, og skyldi hafa í lèn „Skóga og Merkr eignir“ í lögmanna kaup sitt (sst. VII, 520 b; Fylgiskjal 39). Það var nokkru síðar, að prestur einn hóf þá ákæru, að Páll lögmaðr hefði áðr fyrir laungu, þegar hann hefði verið sveinn hjá Ögmundi biskupi, ríðið á spjótskapt Eyjólfss Kollgrímssonar, sem og var sveinn biskups, svo Eyjólfur hefði beðið þar bana af. Þetta bar prestur fram fyrir Pál Stígsson höfuðsmann, en hann tók upp málið og nefndi dóm í því á Bakkarholti í Ölfusi. Þar var lögmanni dæmdr tylstareidr, og sör hann að hann hefði í engan máta valdið dauða Eyjólfss. Þá meðkenndi prestur, að hann hefði ljóstað þessu upp af hatri við lögmann, og var hann þá dæmdr sem rógsmáðr til konungs náða, en gjalda Páli lögmanni sextigi hundraða í banaráð og bætr. Þessu komst Páll lögmaðr vel frá, en hitt varð honum örðugra, að Símon Súrbeek, kaupmaðr konungs í Vestmannaeyjum, hafði ákært, að hann hefði styrkt verzlun Englendinga þar í eyjunum; fyrir það var Páli stefnt utan með konungsbræfi 27. Marts 1563 (M. Ket. II, 24—25), og 1569 var honum vikið úr lögmannssæti með dómi, fyrir þessar sakir og með fylgi Kristófers Walkendorps höfuðsmanns. Árið eptir (1570) andaðist hann.

Páll lögmaðr átti Guðnýju, dóttur síra Jóns Gíslasonar í Holti undir Eyjafjöllum, af Mókolls ætt (Safn til s. Ísl. I, 40). Þau áttu ekki börn. Eptir dauða Páls lögmanns fór Árni Gíslason að búa á Hlíðarenda, hann átti Guðrúnu Sæmundardóttur, systurdóttur hans.

111. Ormr Sturluson, annað sinn. N. og V. (1568—1572),
sbr. Nr. 106.

Eptir að Ormr lögmaðr varð að sleppa lögmansdæmi og lèni sökum skulda 1553, og gat ekki notið konungsleyfis að fá það aptr, var hann í mörg ár í vaxandi örbirgð, og fór milli frænda sinna á vonarvöl. Hann var lestakarl hjá Nikulási Þorsteinssyni á Múnkaþverá, frænda sínum, sýslumanni í Eyjafjarðar sýslu, en kona hans var hjá Helgu Aradóttur lögmanns á Aungulstöðum, og bar út ösku og inn vatn. En eptir mörg ár datt Ormi í hug að treysta á hurðir vinar síns Friðreks konungs annars, og fara utan. Óvinir hans höfðu þá lagt svo drög fyrir, að enginn vildi flytja hann. Þá fór hann austr í Fljótsdalshérað til frændkonu sinnar Guðrúnar, dóttur Þorsteins Finnbogasonar, og kom hún hon-

um í skip. Hann var settur á land sunnarlega í Noregi, og fór þaðan á vonarvél þangað til hann hitti konung, var hann þá sáttmála- lega búinn, í grárri vaðmálsólpu. En konungur veitti honum skjótt viðreisn, og vorði eptir (8. Apríl 1568) veitti hann honum lögmans- dæmið norðan og vestan, og svo Barðastrandar sýslu í lèn, en setti af Eggert Hannesson (Geh. Arch. Regist. paa alle Land. x, 525 b; Fylgiskjal 40). Skömmu síðar (27. Apríl 1568) gaf hann Ormi verndarbréf (sst. 528 b). Ormr fór nú út með þetta um vorið, en þegar til alþingis kom tók Eggert Hannesson þar við honum með svo þungum ákærum, að honum gagnaðist ekki lögmennskan á því þingi; stefndi hann þá Eggerti utan, og fór utan sjálf. Þá fylgdi hann um leið fram ákæru um Möðruvalla arf eptir Þorleif Grímsson tengdastíður sinn, og vildi fá enn meiri arf í nafni konu sinnar en hann hafði áður fengið. Þetta vann hann einnig, og kom nú út með mörg konungsbréf um vorið 1569. Eitt var dómr konungs og ríkisráðsins í Danmörku um Möðruvalla arf, að nú skuli skipta í tvo helminga, milli fyrri konu barna og síðari konu barna Þorleifs Grímssonar, og hafa hvor sinn helming, en reyndar fékk Ormr þar með allan annan helminginn, því kona hans lifði þá ein af fyrri konu börnum Þorleifs, og varð hennar hluti fimmm hundruð hundrada og tólf hundruð. Þar með fékk hann nýtt verndarbréf af konungi (6. Apríl 1569). Í þriðja lagi fékk Kristófor Walkendorp höfuðsmaðr þá skipun, að veita honum Möðruvalla klaustr (29. Apríl 1569; Norsk. Reg. x, 556). Ormr dæmdi þá um góz Daða í Snóksdal, sem höfuðsmaðr kærði til, eptir því sem hann vildi, en höfuðsmaðr skipti aptr Möðruvalla-arfi svo sem Ormr lögmaðr vildi. En þetta dálæti stóð ekki lengi, því árið eptir varð Jóhann Boeckholt höfuðsmaðr, og tók þegar af honum klaustrið, og fékk það Benedikt Halldórssyni (13. Júlí 1570; A. Magn. Fasc. 56, 31). Sagt hefir verið, að konungi hafi mislíkað þetta, og sagt, að ekki hefði verið teljanda eptir Ormi, þó hann hefði eitt upp þetta klaustrgjald; hefði það ekki verið nóg handa honum, þá hefði hann getað fengið meira. Þessvegna var og haft eptir höfuðsmanni, að það væri ekki til neins fyrir Íslendinga að vera móti Ormi, því hann ætti sér mildan konung og herra, sem veitti honum allt hvað hann beiddi og við þyrfti. Samt stóð þetta, að Ormr misti klaustr-umboðið, og 1572 á alþingi varð hann að víkja úr lögmans sæti á ný fyrir margar og þungar ákætur, og var dæmdur um hann dómr; segja sumir, að Þórðr

lögmaðr hafi þá dæmt alla dóma, en það er þó ekki svo, því 2. Juli 1572 samþykkja lögmenn báðir, Þórðr og Ormr, alþingisdóm um Garð í Dýrafirði (A. Magn. Fasc. 57, 11). Þá var Eggert Hannesson á þingi (A. Magn. Fasc. 68, 18). Árið eftir (1573) kom Ormr enn fyrir 24 manna dóm á alþingi, og har Benedikt Pétursson fram þá ákæru höfuðsmannsins vegna, að hann hefði ritað ríkishofmeistarannum í Danmörku, að hann fengi ekki náð á Íslandi lands lögum og rétti yfir sínum mótstöðumönnum. Þetta dæmdu þeir Orm skyldugan að sanna áðr hann riði af þingi, ella skyldi hann sekr um róg, og mál hans á konungs náðir. Ormr þóttist þá hafa stefnt máli móti Jóni Marteinsyni fyrir höfuðsmann, en ekki náð rétti sínum, en það sannaðist, að hann hafði sjálf sæzt við Jón á sama þinginu, rétt eftir að hann stefndi. Þar eftir fór Ormr utan, og andaðist í þeirri ferð í húsi Johannis Skovgaards í Kaupmannahöfn 1575; var hann þá snauðr að kalla.

Kona Orms lögmans var Þorhjörg, dóttir Þorleifs Grímssonar á Möðruvöllum. Var brúðkaup þeirra 1535 og voru þau þá bæði 19 vetra. Þá taldi Ormr sér sex hundruð hundraða, en henni voru talin þrjú hundruð hundraða, og eyddist þeim ekki einungis allr sá auðr, heldr margfalt meira. Börn þeirra mönnuðust lítt, og urðu múgamenn.

112. Þórðr Guðmundarson. S. og A. (1570—1605).

Þórðr lögmaðr var sonr Guðmundar Þórðarsonar, sem fyrst var gamalsveinn hjá Gizuri biskupi, en síðan bjó í Þingnesi í Borgarfirði (Safn I, 682 athgr. 3); sá Guðmundr er sumstaðar nefndr Erlendsson, sumstaðar Gíslason. Þórðr lærði í úngdæmi sínu á Helgafelli að skrifa; síðan var hann sveinn hjá Daða bónda Guðmundssyni í Snóksdal. Þegar Þórðr óx upp, fór hann að búa í Þingnesi, síðan bjó hann á Hvítárvöllum, en hafði þar með bú á Melum og síðan í Reykjaholti. 1570 tók hann lögsögn, og svo segir í Gottskálks annál, en Björn á Skarðsá segir 1571, og er það rángt. Á alþingi 1570 nefndi hann dóm með Ormi Sturlusyni um hald á jörðum fyrir Þórði Þorleifssyni (A. Magn. Fasc. 56, 30), og sýnir það, að hann hefði þá verið kominn til lögsagnar. Ekki vitum vèr til hann hafi nokkru sinni fengið lögmansbréf af konungi. Þaðan af hafði hann lögsögn um þrjátígi og sex ár, og fór ágætlega með sínu valdi, eftir því sem þá var

um að gjöra. Hann fylgði Jóni lögmanni embættisbróður sínum móti biskupum og klerkavaldinu, en fór þó svo gætilega, að hann var aldrei í óvináttu við þá, en opt í miklum metum. Hann var lengi sýslumaðr í Borgarfirði, og sömuleiðis prófastr, og hélt Mela og Reykholt í lén af biskupum, eins og áður hafði verið títt um höfðingja, en þegar bannað var að veraldlegir mætti vera prófastar (20. Marts 1573 og 31. Janúar 1574) þá sleppti hann prófastsdæmi, og voru síðan (1579) dæmdir gjafthollar af próföstum og til konúnga, eða til sýslumanna réttara að segja. Þá var og dæmt (á alþingi 1574), að sýslumaðr hefði „lénsmanns“ rétt. Í bréfi konúnga 5. Apríl 1574 er leyft, að halda megi alþing heldan af í Kópavogi (Norsk. Reg. 1572—1588, fol 83; Fylgiskjal 44), en ekki varð af því, og hēlt þingið enn á sínum forna stað. 1576 var gjör samþykkt á alþingi um þingsköp og ýmisleg önnur alþingismál og almenn landsmál (Fylgiskjal 44). 1584 var einnig gjörð alþingissamþykkt um kaup nefndarmanna úr Múla þingi (Fylgiskjal 47), og er þetta hið helzta, sem samþykkt var um alþing frá hálfu þingsins sjálfs á dögum Þórðar lögmanns, en mörgu var breytt af konúnga hálfu á ymsa bóga. Þórðr lögmaðr hélt bók yfir dóma sína, einkum á alþingi, og er sú bók til enn (Geh. Arch. Isl. III. Supplem. Nr. 13 b). Á dögum Þórðar lögmanns voru opt ritaðar bænarskrár til konúnga af alþingi, og er sumt af þeim til enn. Þar á meðal er helzt að geta þeirrar bænarskrár, sem send var 1576, og stefndi á móti Guðbrandi biskupi (Fylgiskjal 45; sbr. Árb. v, 24); hinar aðrar eru mest kvörtunarskrár yfir harðindum og ymsum öðrum bágingum, og sýna þær ásigkomulag þeirra tíma, hversu aumt það var í alla staði og fór ávallt versnandi; er þar fyrst bænarskráin sem Ólafr Baggi var sendr með 1579 (Fylgiskjal 46); önnur sem Jón Vigfússon frá Kalastöðum átti að bera fram 1601 (Fylgiskjal 48); þriðja sú, sem send var með Enevold Kruse höfuðsmanni 1602 (Fylgiskjal 50); fjórða sú, sem send var út til Danmerkr 1604 (Fylgiskjal 51), og þar með bréf til höfuðsmannsins Enevold Kruse sama ár (Fylgiskjal 52). Til er einnig bréf Þórðar lögmanns til alþýðu 1601, eftir harðindavetrinn Lurk, og er það allmerkilegt bréf í sinni tegund (Fylgiskjal 49). Þegar Jón lögmaðr andaðist, sem verið hafði embættisbróðir hans um 33 ár, sagði hann af sér embætti sínu 1606; var þá kosinn til lögmanns Gísli sonr hans (Nr. 114); en Þórðr lögmaðr andaðist 1609.

Þórðr lögmadr átti Jórunni Þórðardóttur prests í Hítardal, Einarssonar, og er mart fólk af þeim komið á Íslandi.

113. Jón Jónsson. N. og V. (1573—1605).

Jón var einn af hinum svonefndu Svalbarðs bræðrum, sonr Jóns Magnússonar á Svalbarði á Svalbarðsströnd, Þorkelssonar prests í Laufási, Guðbjartssonar; móðir hans var Ragnheiðr Pétursdóttir Loftssonar, Ormssonar, Loftssonar hins ríka, sem kölluð var Ragnheiðr í raudum sokkum. Jón fór fyrst utan með bróður sínum Staðarhóls-Páli, og fleiri höfðingjum, 1568. Voruð eptir fékk hann verndarbréf Friðreks konúgs annars (15. Apr. 1569), og skipun til höfuðsmannsins Kristófers Walkendorps, að veita honum Reynistaðar klaustr fyrir venjulegt afgjald, en þá hafði það mágr hans Hinrik Gíslason, og mæltist illa fyrir, að Jón hefði náð því frá honum. Þegar Ormr Sturluson var dæmdr frá lögsögninni 1573 var Jón kosinn til lögmanns, og fékk síðan embættisbréf, sem er gefið út 5. April 1574 (Norske Reg. 1572—88, fol. 83 b; Fylgiskjal 42). Til eru enn ræður þær, sem Jón lögmadr setti með alþing, og sagði því slitið, og sömuleiðis ymsir aðrir formálar sem hann hafði (A. Magn. Nr. 198. 4to; sjá Fylgiskjal 43). Í lögmannsdæmi sínu var hann kappsamr mjög, og einkum móti biskupum og klerkavaldinu, en Þórðr lögmadr fylgði honum í öllu, þó kyrt færi. Jón lögmadr og þeir hinir veraldlegu höfðingjar sögðu, að biskupar og klerkar vildi halda fram hinu sama og fyr, meðan páfatruin stóð, að svæla eignir undir sig, og láta allt lúta sér og kennimannlegu valdi. Biskupar sögðu aptr á móti, að lögmenn og hinir veraldlegu höfðingjar vildi beygja allt undir sig, og vildi einkanlega ekki lúta atkvæðum alþingis eða lögmanna, heldr lèti þeir sem konúgr einn ætti ráð á að skipa um þessi mál. Sökum þess urðu það málalok, að hvorugir réðu einu, en höfuðsmadr einn gat ráðið því hann vildi, því hvortveggja flokkirnir leitaði að vinna hann, og hann notaði báða til að efla konúgsvaldið, eða sitt eigið vald. Jón lögmadr gekk kappsamlega fram í þessu stríði, og lenti einkanlega í þrasi við Guðbrand biskup, sem var bæði stórlyndr og ráðrfrkr, og þar að auki nær honum en Skálholts biskup. Ekki skulum vér rannsaka hér hver réttara muni hafa haft í hverju máli, því hafi nokkurstaðar sannast máltækið: „sjaldan veldr einn þegar tveir deila“, þá hefir það sannast á þeim. Jafnframt þessu sparaði ekki Jón

lögmaðr að vinna sér hagnað, þegar hann fékk særi á. 1579 fékk hann konúngsbréf (19. Maí) fyrir þíngeyra klaustri (Norsk. Reg. 1572—88, fol. 265), og var það tekið frá Hinrik Gerkens, sem hafði haft það um hríð. Í konúngsbréfi 9. Maí 1591 er Jóni lögmanni veitt fimtán hundruð í lögmannskaup, einsog verið hafði að fornu, og 11. Maí s. á fékk hann konúngsbréf fyrir þíngeyra klaustri og Húnavatns sýslu (M. Ket. III, 143. 145). Um sumarið 1592 fór Jón lögmaðr utan, og fékk umboð af alþingi til að bera fram yms erindi fyrir konúng, og loforð um, að ferð hans skyldi verða borguð af landsmanna hálfu. Svar uppá bænaraskrá landsmanna er í konúngsbréfi 9. Maí 1593 (á Íslenzku hjá M. Ketilss. II, 150), og varð þar lítið um góðan árángur ferðarinnar; sögðu menn þá, að þeir vildi eigi gjalda honum fyrir ónýtis ferð, og þó þórdur lögmaðr dæmdi menn skylda að gjalda, þá mun lítið hafa um það orðið. Það var eitt sem veitt var, að setja mætti landþíngsskrifara, og var Guðmundr son þórdar lögmanns kosinn til þess, en enginn vildi greiða þeim skrifara neitt gjald, því þeir sögðu hann ynni lögmanni einum lætti, en engum öðrum gagn, og lagðist það því niður þartil laungu síðar (1631). Það vann þó Jón lögmaðr fyrir sjálfan sig, að hann fékk veitíngarbréf konúngs 3. Maí 1593 fyrir nokkrum jörðum í Miðfirði, og staðfestíng uppá Vatnsdalsjarðir, sem hann hafði fengið hjá Hinriki Krag. Um vetrinn eptir (6. Decbr. 1593) kom út konúngsbréfið um yfirrættinn, eða höfuðsmannsdóminn, og var þaðan af hinu forna lögsagnarvaldi lögmannna lokið (M. Ket. II, 188). Um þetta leyti sættist Jón lögmaðr við Guðbrand biskup að nafninu til, og hafði sig að nokkru leyti hægari en áður; hann var ekki heldr í sama gengi hjá hinum síðari höfuðsmönnum sem hinum fyrri; þó fékk hann Snæfells sýslu enn, og Stapa umboð, í viðbót við það sem hann hafði áður fengið. Þá kom út um vorið 1606 nýr höfuðsmaðr, Herluf Daa, rétt eptir fardaga. Jón lögmaðr brá við skjótt og fór suður að Bessastöðum; var þar veitt kappsamlega og var Jón lögmaðr drukkinn þegar hann kom í tjald sitt. Þóttist hann þá hafa náð taki á höfuðsmanni, og ætlaði að hugsa til sinna fornu viðskipta við Guðbrand biskup og jafna á honum; „nú skal Gutti setja ofan“ sagði hann, og lagðist til hvílu og fór að sofa. En um morguninn eptir, er þénarar hans komu, fundu þeir hann örendan í tjaldi sínu († 24. Júní 1606); hann var þá

sjötugr að aldri, og var hann grafinn í kór í Bessastaða kirkju við hliðina á Páli Stígssyni höfuðsmanni.

Jón lögmaðr bjó um nokkurn tíma fyrra hluta æfi sinnar á Vindheimum, og var því kallaðr opt Vindheima-Jón. Hann átti fyr Helgu Gísladóttur, systur Árna á Hlíðarenda, síðan Guðrúnu Einarsdóttur frá Staðarstað, Marteins sonar biskups, þau áttu tvö börn saman, og lifði annað þegar faðirinn dó og erfði hann, en andaðist litlu síðar. Vætt af silfri vegin var eptir Jón lögmann, og að því skapi af öðrum hlutum, bæði í föstu og lausu. Eptir barn þeirra erfði húsfrau Guðrún, og giptist síðar Steinþóri, syni Gísla lögmanns Þórðarsonar (Nr. 114); hann sóaði öllu hennar fê, svo hún varð örsnauð að lokum.

114. Gísli Þórðarson. S. og A. (1606—1613).

Gísli lögmaðr var sonr Þórðar lögmanns Guðmundarsonar (Nr. 112), og um sumarið 1606 á alþingi, þegar Jón lögmaðr var dauðr og Þórðr lagði af lögsögn fyrir elli sakir, kom Þórðr því til leiddar, að Gísli sonr hans var kosinn. Konúngsbréf fyrir lögmannsdæmi Gísla er útgefið 14. April 1607 (Norske Reg. 1596—1616, fol. 289), og er það samhljóða lögmannsbréfi Jóns Sigurðs-sonar (Nr. 115; sjá Fylgiskjal 53). Þá fékk hann einnig konúnglega staðfesting uppá Arnarstapa umboð og þrjá þingstaði (Hnappadals sýslu), sem Jón lögmaðr hafði haft og Herluf Daa hafði lènt Gísla lögmanni (M. Ketilss. II, 233—238). Þá kom og út konúngsbréf 14. April 1607, að öll lèn á Íslandi skyldi hëðanaf vera veitt æfilángt (M. Ket. II, 239), og var það eitthvert hið þarfasta bréf til að hepta róg og ásælni, hefði því verið fylgt. Gísli var þá mesti uppgángsmaðr að auðsafni og keypti margar stórjarðir, þar á meðal Innrahólm á Akranesi; hafði hann tólf vinnumenn á heimili, og voru sex við róðra, en sex við landvinnu. Nokkrum árum síðar komst hann í óvináttu við Herluf Daa höfuðsmann, var honum þá til saka fundið að hann hefði leyft enskum manni Hinriki Buckston að veiða fálka, og var höfuðsmanni skipað að fá dóm yfir honum og láta hann greiða konúngi sektir fyrir (konúngsbr. 30. April 1614 hjá M. Ket. III, 259). Það sögðu menn, að Gísli Hákonarson, sem þá bjó í Laugarnesi, hefði blásið að þessum kolum. Þá sagði Gísli lögmaðr af sèr og kom ekki til alþingis, en Gísli Hákonarson var kosinn til lögmanns.

Safn n.

Gísli lögmaðr átti Íngibjörgu, dóttur Árna Gíslasonar á Hlíð-arenda; hún andaðist 1633. Frá þeim er mikill ættbálkr kominn.

115. Jón Sigurðsson. N. og V. (1606—1618).

Jón lögmaðr var sonr Sigurðar Jónssonar á Reynistað, sem var einn af Svalbarðsbræðrum, og Guðnýjar Jónsdóttur frá Ökrum í Blönduhlíð, Grímssonar lögmanns á Ökrum. Hann fór utan 1592 með Jóni lögmanni (Nr. 113) fæðurbróður sínum. Það segja menn, að hann hafi fyrst haft þíngeyjar sýslu, og síðan Skagafjarðar sýslu, eptir að faðir hans andaðist 1602. Eptir dauða fæðurbróður hans, Jóns lögmanns, var lögmannskosning á alþingi 1606 fyrir bæði lögdæmin, því þóðr lögmaðr sagði þá af sér, sem áðr var getið. Fyrir norðr og austr umdæmið voru sjórir í kjöri, einn var Björn Benediktsson á Múnkaþverá, annar Jón Magnússon hinn eldri í Haga á Barðaströnd, þriðri Ari Magnússon í Ögri, og fjórði Jón Sigurðsson á Reynistað. Var varpað hlutkesti, og hlaut Jón frá Reynistað. Vorið eptir fékk hann konungsbréf uppá lögdæmið (14. Apr. 1607; Norske Reg. 1599—1616, fol. 288; Fylgiskjal 53) og um leið (13. April 1607) bréf fyrir Reynistaðar klaustri, Skagafjarðar sýslu og fjórum jörðum (M. Ket. II, 228).

Sama ár sem þeir Gísli og Jón urðu lögmenn kom út konungsbréf 14. April 1607 (M. Ket. II, 241), sem skipar lögmönnum að gjöra skjótt út um málin eptir íslenzkum lögum, en ekki draga þau, sem kvartað er yfir; er þess getið, að alþing hafi þá staðið 8 daga, en áðr fyrri, um 1590, hafði það jafnvel ekki staðið nema 1 og 2 daga (kon. br. 9. Mai 1593 § 7; M. Ket. II, 159), svo flestir fóru aptr af þingi með mál sín óafgreidd. Annað konungsbréf 25. Febr. 1609 (M. Ket. II, 249) bannar að yfirfalla lögmenn með illum orðum, þegar þeir ferðist um að skipa málum manna.

Jón lögmaðr var opt við konur kenndr. 1616 kom kona norðan úr landi vestr undir Jökul að Staðarstað til sira Guðmundar Einarssonar; hann átti Elínu, systur Jóns lögmanns. Þessi kona sagði presti í heimuglegum skriptamálum, að hún væri þínguð með Jóni lögmanni; nokkru síðar átti hún barn, og þegar það var skírt vildi enginn segja til faðernis. Prestur skrifði þá lögmanni og sagði hversu komið væri, en lögmaðr svaraði, að hann mætti afleysa hana, hann skyldi aldrei ákærðr verða

fyrir þá sök. Fyrir aflausnina spurði prestur hana í safnaðarins áheyrn um fadernið, en hún kvaðst ekki skyldug að segja það þar, hún skyldi segja það í sókn sinni fyrir norðan; síðan leysti prestur hana eigi að sðr. Þetta mál kom 1618 fyrir þá erindsreka konungs, Friðrik Frís og Jörgen Wind, og dæmdu þeir prestinn frá kalli sínu og Jón lögmenn af lögmennsdæmi og öllum sínum lènum, og bæta þar að auki eptir íslenskum lögum. Presti var gefin upp sök hans með konungsbræfi 5. Apríl 1619 (Norske Tegn. 1617—1627, fol. 112 b) með því móti, að hann gjörði opinbera játning af stólnum og gylði höfuðsmanni sektir; en Jón lögmenn skyldi missa sýslu sína, einsog hann hafði með dómi mist lögdæmi og lèn (konungsbr. 20. Apr. 1619; M. Ket. II, 273—276). Með konungsbræfi 12. Maí 1622 (Norske Reg. 1617—1630, fol. 184) fèkk hann uppreisn, því hann hafði kvartað yfir, að hann hefði verið settur frá sýslu sinni eptir að hann hefði galdið sektir til höfuðsmannsins Herluf Daa. Þá var tekin Húnavatns sýsla af Guðmundi Hákonarsyni og veitt Jóni, og dugði þá ekki lengr konungsbréf 14. Apríl 1607. Jón andaðist á Reynistað sjötugur að aldri 26. Maí 1635 (Björn á Skarðsá II, 192).

Kona Jóns lögmenns Sigurðssonar var Þorbjörg Magnúsdóttir frá Eyðum, Vigfússonar sýslumanns, Þorsteinssonar sýslumanns, Finnbogasonar lögmenns Jónssonar; móðir Þorbjargar var Ólöf, dóttir Eireks undir Ási í Fellum, Snjólfssonar sýslumanns, Rafnssonar lögmenns Brandssonar. Frá Jóni lögmenni og Þorbjörgu er mikil ætt komin.

116. Gísli Hákonarson. S. og A. (1614—1630).

Gísli lögmenn var sonur Hákonar Árnasonar frá Hlíðarenda, Gíslasonar, og Þorbjargar Vigfúsdóttur, Þorsteinssonar, Finnbogasonar lögmenns. Gísli var manna kurteisastur og vel að sèr gjör, og var í miklum metum ávallt. Þegar Gísli lögmenn Þórðarson (Nr. 114) sagði af sèr 1614, er það sögn sira Jóns Arasonar í Vatnsfirði, að fæður hans Ara í Ögri hafi verið boðið lögmennsdæmi, en hann hafi ekki viljað þiggja, og hafi þá Gísli kosinn verið. Konungsbréf fyrir lögmennsdæmi hans er dagsett 25. Apríl 1615 (Norske Reg. 1596—1616, fol. 476 b) og er það hërumbil orðrætt eins og lögmennsbréf Jóns lögmenns (Nr. 115). Gísli bjó um þetta bil í Laugarnesi, en síðan fluttist hann að Bræðratúngu og hýsti þar prýðilega; var einkum nafnfrægt portíð,

sem kallað var, eða dyralopt fram af bænum, byggt á stólpum; það brann af skruggueldi. Milli þeirra Odds biskups Einarssonar og hans var ríkismauna rígr, því hvortveggja var ríklundaðr höfðingi, og hafði mikið um sig, en þó entist það vel meðan þeir lifðu báðir, og varð þeirra ekki langt á milli, því Gísli lögmadr tók banasótt sína við útför biskupsins og andaðist 12. Febr. 1631, 48 ára gamall. Það var frásaga meðal alþýðu, að honum hefði birt kona, þegar hann lá í banalegu sinni og var að hugsa um hversu laung mundi verða æfi sín og niðja sinna, hún sagði: „tvítugr, þrítugr, fertugr, fimtugr aldr“; síðan hvarf hún, en hann andaðist skömmu síðar, og var síðan tekið mark á því, að menn yrði skammlífir í þeirri ætt.

Gísli lögmadr Hákonarson átti Margrétu, dóttur sira Jóns Krákssonar í Görðum á Álptanesi, hálsbróður Guðbrands biskups Þorlákssonar; móðir Margrétar var Jarþrúðr Þórólfsdóttir frá Hjalla og Margrétar, dóttur Erlends lögmans Þorvarðssonar. Þau Gísli og Margrét áttu tvo sonu og tvær dætur, og er frá þeim mart manna komið.

117. Halldór Ólafsson. N. og V. (1619—1638).

Halldór lögmadr var sonr Ólafs Jónssonar, Sigurdarsonar úr Búdardal; faðir hans hafði haft Möðruvalla klaustr, og er það hið fyrsta vonarbréf til Íslands gefið, sem konúgr veitti Halldóri, að fá klaustrið eptir föður sinn (24. Febr. 1608; Norske Reg. 1596—1616, fol. 313 b). Þegar Jón lögmadr Sigurdsson var dæmdr. frá (1618), og fékk enga víðreisn, var kosinn lögmadr á alþingi 1619; þá voru þrír í kjörum fyrir utan Halldór: Ari í Ögri, Jón í Haga og Magnús Björnsson (Nr. 119), og var kastad blutkesti og hlaut Halldór. Kosningarbréf hans er útgefið af Gísli lögmanni Hákonarsyni 30. Júní 1619 (Fylgiskjal 54). Það ár var ekki höfuðsmadr á þingi, því Friðrik Frís hafði andazt á Bessastöðum skömmu fyrir þing, þrem dögum eptir að hann steig í land, og hafði hann tekið banasótt sína á ferðinni; Halldór lögmadr sór því ekki eið sinn fyr en á alþingi 1620 fyrir Holgeiri Rosenkranz, en embættisbréf hans frá konungi er gefið 11. Maí 1622 (Norske Reg. 1617—1630, fol. 184 b), og er það hërumbil orðrætt eins og lögmansbréf Jóns Sigurdssonar (Nr. 115). Þá fékk hann og Skagafjarðar sýslu, sem Jón misti, og fyr var getið. En 1628 var Gísli lög-

maðr Hákonarson í höfuðsmanns stað, þá tók hann, eptir skipun höfuðsmannsins, Skagafjarðar sýslu af Halldóri lögmanni, og veitti hana aptr Jóni, en Möðruvalla klaustr konu Halldórs. Þetta kom af skuldum Halldórs, því hann var ekki fæsæll maðr. En þegar árið eptir fékk Halldór enn á ný Skagafjarðar sýslu, og hélt henni síðan þángaðtil 1636, að hún var tekin af honum enn einusinni og veitt Benedikt syni hans. 1637 varð Halldór lögmaðr sjúkr eptir alþing, og var mjög sjúkr þaðan af, þó fór hann til alþingis 1638, og var fluttur þaðan aðfram kominn austr í Skálholti, á þeim sönu kviktrjám sem lík Gísla biskups Odds-sonar hafði verið flutt á þángað tveim dögum áðr; daginn eptir að hann var kominn að Skálholti andaðist hann (8. Juli 1638).

Kona Halldórs lögmanns var Halldóra Jónsdóttir eldri, dóttir Jóns sýslumanns á Grund, Björnssonar, Jónssonar biskups Arasonar; hún var gipt Halldóri 1606, en andaðist 1661. Frá þeim er mart manna komið.

118. Árni Oddsson. S. og A. (1634—1662).

Árni lögmaðr var sonr Odds biskups Einarssonar í Skálholti og Helgu Jónsdóttur frá Grund í Eyjafirði, Björnssonar, Jónssonar biskups Arasonar. Árni fór fyrst utan 1609 og var þar 3 ár. Síðan var hann skólameistari í Skálholti. Í annað sinn fór hann utan 1617, útaf málum þeirra Odds biskups og Herlufs Daa, og kom út um vorid 1618 í Vopnafirði rétt fyrir þing, reid hann þá dagfari og náttfari á fjórum dögum til alþingis og kom þar í opna skjöldu, þegar þeir Friðrik Frís og Jörgen Wind ætluðu að rannsaka mál föður hans og höfuðsmannsins; unnu þeir sedgar málið og hafði Árni mestu sæmd af.

Þegar Oddr biskup og Gísli lögmaðr voru báðir frá fallnir, átti að kjósa um sumarið á alþingi 1631 bæði biskup og lögmann; voru þá margir sem vildu kjósa þá bræðr Oddssyni, en öðrum þótti ísjárvert að auka svo metorð þeirra beggja í senn, var því mikill flokkadráttur á alþingi, og var Þorlákr biskup einn í móti þeim bræðrum. Þá var Árni ráðsmaðr í Skálholti. Þeir voru í lögmanns kjörum með Árna: Þorsteinn Magnússon í Þykkvabæ og Þorleifr Magnússon á Hlíðarenda, bróðir Ara í Ögri. Síðan var varpað hlutkesti, og hlaut Árni Oddsson. Það gekk og fran, að Gísli bróðir hans var kosinu til biskups í Skálholti. Embættisbréf Árna frá konungi er útgefið 1. Marts 1632 (Norske

Reg. 1631—1636, fol. 62 b), og er það nær því orðrætt samhljóða hinum fyrri lögmannaþræfum (sjá Nr. 115). Sama ár sem Árni varð lögmaðr var settr landþingsskrifari (landskrifari) og var settr til þess Páll Gíslason; frá þessu ári byrja því alþingisbækr reglulegar, og sýna þær greinilegar, en vör vitum um undanfarna tíma, hvað fram hefir farið á alþingi. Landskrifarinn var skyldr til að láta hvern sýslumann og klaustrhaldara fá afskrípt af þingbókinni, en þeir skyldu aptr gjalda honum ákveðið gjald á ári, sem skipað er fyrir í úrskurði konungs 28. Apríl 1638 (M. Ket. II, 416—424; Lagas. Ísl. I, 221—222).

Árni lögmaðr Oddsson var mesti ágætismaðr og hafði almennings lof. Þegar dreginn var fyrir dóm á alþingi 1640 umhleypingr nokkur, sem hafði talað illt um alla, þá vitnaðist það uppá hann að hann hefði sagt, að hann gæti öllum mönnum í landinu eitthvað til klækja fundið nema þremr, sem hann nefndi, og var einn þeirra Árni lögmaðr Oddsson. Á alþingi 1661 gegudi Árni öllum lögmannaþræfum í báðum lögdæmum. Árið eftir setti hann þingið í Kópavogi, þegar erfða hyllingin fór fram; í lok þess þings sagði hann af sér lögsögninni, en landsmenn beiddu hann að halda. Í upphafi alþingis árið eftir afsakaði hann sig enn á ný, og var þá kosinn í stað hans Sigurðr Jónsson í Einarsnesi.

Árni hafði haft sýslur og lèn ýmisleg. Hann hafði Reynistaðar klaustr eftir Jón lögmann Sigurðsson; Árness sýslu hafði hann og um stutta stund. Hann bjó um hríð á Holtastöðum í Lángadal, og hinn efra hluta æfi sinnar lengi á Leirá í Leirársveit, og andaðist þar í Leirárlaug 10. Marts 1665, 73 ára gamall. Árni átti fyr Helgu Jónsdóttur frá Galtalæk og lifðu ekki börn þeirra; síðan átti hann Þórdísi Jónsdóttur frá Sjáfarborg; komust þrjú börn þeirra til aldrs, og eru taldar ættir til þeirra.

119. Magnús Björnsson. N. og V. (1639—1661).

Magnús lögmaðr var sonr Björns sýslumanns á Múnkaþverá, Benediktssonar hins ríka, Halldórssonar. Hann bjó á Múnkaþverá eftir föður sinn og hafði Eyjaþjardar sýslu, einsog þeir þrír lángefðgar höfðu haft hver fram af öðrum. Hann var einn ríkastr maðr á Íslandi um sína daga.

Á alþingi 1639 átti að kjósa lögmann eftir Halldór Ólafsson (Nr. 117). Þá var þar höfuðsmaðrinn Pros Mund, og vildi hann

ekki annað heyra, en að Magnús Björnsson yrði lögmaðr, varð það svo með harðfylgi höfuðsmanns, að engin eiginleg kosning fór fram, en menn tóku við Magnúsi til lögmanns og sór hann eið sinn (Björn á Skarðsá II, 236). Konungsbréf fyrir lögmanns-dæmi hans er gefið 12. Novbr. 1639 (Norske Reg. 1637—1642, fol. 165), og er hërumbil samhljóða hinum fyrri (sjá Nr. 115).

Um voríð 1661 (22. Júní) treysti hann sér ekki að ríða til þíngs, og bað Árna lögmann Oddsson að nefna dóma og lögréttu-menn í það sinn í forföllum sínum, og var það samþykkt á alþingi. En árið eftir (1662) sagði hann af sér lögmanns-em-bætti að fullu og öllu, og fór ekki til þíngs; var þá Þorleifr Kortsson (Nr. 120) valinn til lögmanns. Undir árslokin sama ár (5. eða 6. Decembr. 1662) andaðist hann.

Magnús lögmaðr átti Guðrúnu, dóttur Gísla lögmanns Þórð-arsonar (Nr. 114); hún andaðist 1671. Þeirra synir voru Vísi-Gíslí á Hlíðarenda († 1688) og Björn sýslumaðr á Múkaþverá († 1697). Það er til marks um auð Magnús lögmanns, að í kaupmálabréfi Gísla sonar hans 16. Júlí 1648 telr hann honum sjö hundruð hundraða í föstu og lausu, en Þorleifr Magnússon á Hlíðarenda taldi þrúði dóttur sinni til kaups við Gísla fjögr hundruð hundraða (A. Magn. Fasc. 70, 31). — Í kaupmálabréfi Björns sonar hans og Helgu, dóttur Guðmundar Hákonarsonar á Þingeyrum, 30. Oktbr. 1654, telr Magnús lögmaðr syni sínum átta hundruð hundraða, fyrir utan það sem hann átti sjálf, en Guðmundr taldi dóttur sinni þrjú hundruð hundraða í föstu og lausu (A. Magn. Fasc. 71, 1). Skiptabréfið eftir Magnús lögmann, milli tveggja sona, þriggja dætra og ekkjunnar, telr bróðurhlutann fjögr hundruð hundraða og sextigi hundraða í fasteign, og ríflega þrjú hundruð hundraða í lausafé; það bréf er gjört á Múkaþverá 19. Júní 1663 (A. Magn. Fasc. 71, 6).

120. Þorleifr Kortsson. N. og V. (1662—1678).

Þegar Magnús lögmaðr Björnsson (Nr. 119) sagði af sér lögsögn í bréfi til alþingis 1662 (alpb. 1662, Nr. 1) var kosið á ný, og voru þeir í lögmanskjörum Gíslí Magnússon á Hlíðarenda (Vísí-Gíslí), Sigurðr Jónsson í Einarsnesi og Þorleifr Kortsson; hreppti Þorleifr kosninguna og sór eið sinn (alpb. 1662, Nr. 3). Konungsbréf um lögmansdæmi hans er gefið 7. Maí 1664 (M. Ket. III, 114; Fylgiskjal 55).

Þorleifr lögmaðr var sonr Korts Þormóðarsonar frá Kirkjubæ á Sféu, Kortssonar, Lyðssonar hins danska; móðir Þorleifs lögmans var Þórunn eldri Hákonar dóttir frá Nesi við Seltjörn, Björns sonar prests Gíslasonar, systir Guðmundar sýslumanns Hákonarsonar á Þingeyrum. Þorleifr var varla harðla mjög mentaðr; hann hafði verið utan og lært klæðasaum, svo hann var kallaðr skraddarasveinn, var hann lítill vexti og einsýnn, aðsópslífill og orðfár á þingum, óáleitinn við menn en þó fægjarn og fésæll. Hann varð 1651 sýslumaðr í Stranda sýslu, og kom þar miklu orði á sig fyrir það hann ofsókti þar galdramenn og brendi, með miklu meiri ákafa en fyr var kunnugt á Íslandi; hann hafði Ísafjarðar sýslu með hinni, og gengu þar galdradómar að sama skapi. 1654 lét hann brenna þrjá menn í Trèkyllisvík fyrir galdr, og er langt að telja alla þá galdradóma og brennur, sem gengu um þessar mundir á Íslandi; en uppruni til þeirra var kominn frá Danmörk og öðrum löndum, því þar voru um þessar mundir galdramál og brennur daglegt brauð. Á Íslandi hófst það fyrst í tíð Holgeirs Rosenkranz, því hann fylgði kappsamlega fram hinum dönsku galdralögum, og einkum tilskipuninni frá 12. Oktbr. 1617, að þeim yrði fylgt á Íslandi. Þorleifr lögmaðr bjó lengi á Þingeyrum, og fór þangað 1663.

1679 sagði Þorleifr Kortsson af sér lögsögn, var þá kosiinn Magnús Jónsson eptir hann, og Þorleifi gefinn vitnisburðr um hversu hann hefði farið með sínu valdi (alþb. 1679, Nr. 1—2); en hann lifði lengi síðan, og andaðist á Bæ í Hrutafirði 1698.

Þorleifr lögmaðr Kortsson átti Íngibjörgu, dóttur Jóns Magnússonar í Haga og Ástríðar Gísladóttur lögmans Þórðarsonar, var hann hennar þriðri maðr. Þau áttu þrjá sonu og eina dóttur: Jón sonr þeirra náði þingeyra klaustri frá föður sínum með undirferli, en dó ókvongaðr á Þingeyrum 26 ára gamall, 1683; Hannes Þorleifsson var lærðr maðr, og fékk 1681 veitingarbréf konungs að vera konúnglegr fornfræðingr (antiquarius regius), fór hann út til Íslands 1683 til að safna fornum ritum og þesskonar, og drukknaði það ár með Höfða skipi (Skagastrandar skipi) ásamt með Daða Jónssyni sýslumanni; þriðri sonr Þorleifs var Guðmundr ríki Þorleifsson í Brokey, ætlaði hann fyrst auð sinn allan Oddi Sigurðssyni (Nr. 126), en Oddr kunni ekki til að gæta, og fór því mestr sá auðr til Fuhrmanns amtmanns, en hann seldi Magnúsi amtmanni Gíslasyni (Nr. 129) fyrir 3000

rdali specie. Þórunn dóttir Þorleifs lögmans var talin beztu kvennkostur, ætlaði Lauritz Gottrup lögmadr sèr að eiga hana, en Lauritz Hansson Skeving, sveinn hans, varð hlutskarpari, meðan búsbóndi hans var utanlands; hann varð síðan sýslumadr í Eyjafríði, og sonr þeirra Hannes eða Hans Skeving eptir hann; hann átti Jórunni Steinsdóttur biskups og er allmikil ætt frá þeim. Þórunn Þorleifsdóttir andaðist 1696, 41 árs gömul.

121. Sigurðr Jónsson. S. og A. (1653—1676).

Sigurðr lögmadr var sonr Jóns sýslumanns í Mýra sýslu, Sigurðarsonar sýslumanns, Jónssonar, Magnússonar. Móðir hans var Ragnheiðr Hannesdóttir frá Snóksdal. Þeir lángefðgar hjuggu hver eptir annan í Einarsnesi í Borgarfirði, og voru sýslumenn í Mýra sýslu. Það er kölluð Einarsnes ætt. Sigurðr lögmadr hafði um tíma Snæfellsness sýslu, meðan faðir hans lifði og var sýslumadr í Mýra sýslu, en eptir hann fékk hann Mýra sýslu. 1644, meðan hann var sýslumadr í Snæfellsness sýslu, ásakaði fótvetinn hann fyrir að hann hefði leyft verzlun við útlenda, því það var um þessar mundir mest áhyggja stjórnarinnar, að fyrirbyggja allar samgaungur og verzlun við aðrar þjóðir; en sýslumadr bar af sèr þessa ásökun, og játaði þó að keypt hefði verið færi og messuvín, en aðra verzlun hefði hann bannað.

Þegar Árni lögmadr Oddsson sagði af sèr lögsögn brèsflega, í upphafi alþingis 1663, var Sigurðr Jónsson kosinn til lögmans og sór lögmannseið (alþb. 1663, Nr. 1 og 2), en konúngsbrèf fyrir lögdæmi sínu fékk hann 7. Maí 1664 (M. Ketilss. III, 114) og er það samhljóða lögmansbrèfi Þorleifs lögmans Kortssonar. Þeir Þorleifr lögmadr og hann voru ekki miklir atkvæðamenn, og var það venja þeirra að skjóta flestum málum til atkvæða höfuðsmannsins eða hans umbodsmanns, svo alþing misti þar með smásaman meir og meir atkvæði sitt og virðingu. Sigurðr lögmadr andaðist 59 ára 4. Márs 1677.

Kona Sigurðar lögmans Jónssonar var Kristín, dóttir síra Jóns Guðmundssonar í Hítardal; þau áttu þrjá sonu og eina dóttur. Jón eldri sonr þeirra var á Reynistað, og drukknaði 1678. Jón yngri bjó í Einarsnesi og var sýslumadr; hann átti Ragnheiði Torfadóttur prests í Gaulverjabæ, frændkonu Brynjólfs biskups. Þriðri son þeirra var Guðmundr á Álptanesi á Mýrum. Dóttir

þeirra Ragnheiðr var gipt Sigurði Björnssyni, sem síðan var lögmaðr (Nr. 122). Frá Sigurði lögmanni Jónssyni er mikil ætt komin.

122. Sigurðr Björnsson. S. og A. (1677—1705).

Sigurðr lögmaðr var sonr Björns lögréttumanns, Gíslasonar lögréttumanns, Björnssonar prests Gíslasonar, bróður Árna á Hlíðarenda. Björn Gíslason átti Íngibjörgu dóttur Orms Vigfússonar í Eyjum. Þau bjuggu á Vatnsenda í Skoradal og í Bæ í Borgarfirði. Björn var sá sem síra Hallgrímr orti eptir þessi erfiljóð: „Gíslason er Björn burt“, sem prentuð eru í Hallgrímskveri; hann andaðist 1656 en Íngibjörg kona hans 1671. Sigurðr Björnsson var fyrst landskrifari um sjö ár, og var kosinn til lögmanns á alþingi 1677 eptir andlát Sigurðar lögmanns Jónssonar í Einarsnesi (Nr. 121), og sór þá sinn lögmannseið (alþb. 1677, Nr. 1), en Árni Geirsson var kosinn í staðinn til landskrifara. Ekki höfum vör konungsbréf fyrir lögmannsdæmi Sigurðar. Sama ár sem hann varð lögmaðr gjörði hann brúðkaup sitt um haustið til Ragnheiðar Sigurðardóttur lögmanns Jónssonar frá Einarsnesi, fyrirrennara síns. 1683 fékk hann veitfingarbréf Heidemanns landsógeta 18. Novbr. fyrir Kjósar sýslu, og hélt þar síðan lögsagnara. 1685 var hann með öðrum í að semja Bessastaða pósta, sem kallaðir voru, um húsgángsfólk, lausamenn, vinnufólk, kaupskap og fleira; var þetta síðan samþykkt á alþingi og fengið landsógetanum Heidemann til að fá konungs staðfesting fyrir því, en sú staðfesting kom aldrei; þó hafa Bessastaða póstar verið opt hafðir til að byggja á þeim reglur um hjúahald, lausamenn o. fl., þeir eru prentaðir í Lagas. Ísl. I, 428—437. Í málum Jóns biskups Vigfússonar átti Sigurðr lögmaðr ymsan þátt, vegna þess hann var skipaðr þar til dómara.

Á dögum Sigurðar lögmanns urðu þær miklu breytingar á stjórninni á Íslandi, sem leiddu af einveldinu í Danmörku. Þá fór rentukammerið smásaman að taka við þeirri stjórn, sem höfuðsmenn og sógetar þeirra höfðu áður haft, en landsógeti, amtmaðr og stiptamtmaðr síðan, voru settir fyrir framkvæmdarstjórnina. Lögmannavaldið þverraði smásaman meir og meir, því allir kappsmenn leituðu yfirrættarins, og ef þeir voru ekki ánægðir með hann, þá fengu þeir fyrir náð af konungi að skjóta málum sínum til hæstaréttar í Danmörku. Þar af varð það að vana, að skjóta málum til hæstaréttar. Lögmenn voru ekki menn til að

taka svo á móti þeim breytingum sem urðu, að þær yrði íslandi til neins gagns, og þeir höfðu ekki heldr afl til að sporna á móti þeim. Þeir voru í engu áliti hvorki fyrir dugnað né lögmænsku. Sigurðr lögmaðr Björnsson fékk ekki fyr en eftir 22 ár refsað „Baulhúsa-Gvendi“ fyrir illyrði og óhlýðni, og þeir Árni Magnússon og Páll Vídalín höfðu lánga rollu um mál þau, sem höfðu legið í meltu hjá lögmanni árum saman.

1688 afhenti amtmaðr Müller lögmennum á alþingi hina norsku lögbók Kristjáns fimta, með þeirri skipun konungs 14. April s. á., að þeir skyldi semja nýja íslenska lögbók sem næst hinni norsku; en biskupar skyldi semja þann bálk í bókinni, sem snerti kristinn rétt. Lögmennirnir sömdu frumvarp, og sendu til Danmerkr, en því varð ekki framgengt, og var þessi fyrsta tilraun að fá nýja lögbók samda handa íslandi í stað Jónsbókar, sem hefir síðan verið reynt aptr og aptr en aldrei tekið.

Á alþingi sjálfu varð sú breyting, að 1691 var aflagt að tjalda um þingið hirðstjórabúðina í Öxarárhólma, en amtmaðr og landfógeti létu hlaða veggj að búðum sínum fyrir vestan á, og tjalda yfir þær með vaðmálum, og hélzt þetta býsna lengi. Heidemann landfógeti gekkst mest fyrir þessu, og lét búa lögréttuna á sama hátt, lagði hann til viðina, en hver sýslumaðr skyldi leggja til 10 álnir af hvítu vaðmáli. Þá fóru fyrst dómar fram undir þaki á alþingi, en áðr höfðu þeir verið undir berum himni. 1695 1. Juli setti amtmaðr með ráði beggja lögmanna, Sigurðar og Gottrups (Nr. 124) skipun um þingsköp á alþingi (alþb. 1695, Nr. 4; Lagas. Ísl. 1, 520—523). Í konungsbréfi 24. Marts 1705 er skipað að kjósa lögréttumenn eftir Norsku-lögum (1—7—2), því þá var lögmennum borið á brýn, að þeir fengi á sitt mál beztu sýslumennina og lögréttumennina, sem nefndir væri í yfirréttinn, og væri þar með unninn meiri hluti í yfirréttinum áðr til dóms kæmi. 1696 og 1697 voru fyrst prentaðar alþingisbækr.

Um laun lögmanna varð sú breyting, að tilskipan konungs 7. April 1688 ákvað fastan „lögmannstoll“, og hefir hann staðið síðan, með þeirri breytingu, að í stað þess að lögmenn máttu í fyrstu sjálfir annast heimtínguna, þá var hann síðan tekinn sem annað konungsgjald og borgaðr lögmennum aptr af landfógeta, en síðan hefir hann einnig orðið fast gjald til konungssjóðs.

Sigurðr lögmaðr Björnsson hafði fyrstr varalögmann, en þó ekki eftir sjálfs síns beiðni. Konungsbréf 20. April 1697

skipar, að Páll Jónsson (Vidalín), sýslumaðr í Dala sýslu, skuli vera varalögmaðr sunnan og austan, og verða lögmaðr eptir Sigurð Björnsson. Í Noregi höfðu verið settir varalögmennt laungu fyr. Þegar búið var að setja jarðabókarnefndina 1702, og þeir nefndarmenn Árni Magnússon og Páll Vidalín voru farnir að komast í málaferli og þrætur við ymsa, sagði Sigurð Björnsson af sér lögsögn að liðnu alþingi 1705, og tók þá Páll Vidalín við árið eptir. Samt var Sigurð dæmdr í fjórum dómum frá embætti og virðingu, og þarhá í miklar sektir, og fê hans allt undir konúng, af þeim Árna Magnússyni og Páli Vidalín á alþingi 1708 (M. Ket. III, 438), en með konúngsbréfi 4. Maí 1709 var honum veitt sú uppreisn, að dómar þessir skyldi ekki vera honum til neinnar hneysu, hindrunar eða skaða, þartil málalok yrði fyrir hæstarétti. Dómr hæstaréttar fêll 15. Maí 1713, og vann Sigurð lögmaðr þar fullan sigr, og þar að auki voru honum dæmdir 300 rd. í bætr af þeim Árna og Páli Vidalín. 1710 var Sigurð Björnsson þó enn í lögmans stað 16—19. Julí, í stað Páls Vidalíns, eptir skikkun, stefndi Páll honum þá fyrir yfirrétt, en framfylgdi þó ekki þeirri stefnu. Sigurð lifði lengi eptir þetta, og andaðist 3. Septbr. 1723, á 81. ári (fæddr 1. Febr. 1643). Hann bjó fyrst í Einarsnesi, síðan á Hvítárvöllum og seinast í Saurbæ á Kjalarnesi frá því 1687. Eptir Sigurð lögmann er prentuð líkprædikun með æfisögu eptir sira Gest Árnason, prest í Kjalarnesþingum (Hólum. 1726. 4to). Þegar hann andaðist var á lífi kona hans og þrjú börn af tíu, og er þaðan fjölmenn ætt komin.

123. Magnús Jónsson. N. og V. (1679—1693).

Magnús lögmaðr var sonr Jóns Magnússonar á Reykhólum, sýslumanns í Stranda sýslu († 1705); en Magnús afi hans var sonr Ara í Ögri Magnússonar, og Kristínar dóttur Guðbrands biskups. Kona Jóns sýslumanns Magnússonar var Jórunn Magnúsdóttir lögmans Björnssonar. Magnús Jónsson varð sýslumaðr í Stranda sýslu 1662, og var það síðan lengi. 1679 var hann kosinn til lögmans á alþingi, þegar Þorleifr Kortsson sagði af sér, og var það hin seinasta lögmanskosning af hálfu landsmanna, en hann var kjörinn að hlutfalli, því þeir voru í kjörum með honum: Jón Sigurðsson í Einarsnesi og Þorsteinn Þorleifsson á

Vðivöllum, og hlaut Magnús. Staðfesting konungs var honum veitt 16. Apríl 1681 (M. Ket. III, 269; Fylgiskjal 56).

Meðan Magnús var lögmadr varð galdramál Klemens Bjarnasonar úr Stranda sýslu. Hann var dæmdr til dauða á alþingi 1690, en fyrir tilstilli Heidemanns landfógeta var hann ekki drepinn, heldr var sýslumanni skipað að geyma hann til næsta árs. Þá kom konungs skipun, að hann mætti halda lífi, en vera útlægr (M. Ket. III, 250), og fór hann utan og dó úr sótt í Kaupmannahöfn um vetrinn eptir. Síðan hefir enginn verið brendr eða líflátinn fyrir galdra á Íslandi.

Magnús lögmadr var auðmadr mikill og hafði lèn stór, sýslu, Stapaumbod, Stranda sýslu jarðir, Húnavatns sýslu jarðir o. fl. 1682 fékk hann konungsbréf uppá það, að hann mætti taka Reykhóla einn í arf svo sem elzti sonr (M. Ket. III, 191). Hann andaðist um vorid 1694 og var þá 54 ára gamall.

Magnús lögmadr bjó seinast að Máfahlíð og keypti hana. Kona hans var Guðrún, dóttir Þorgils bónda Jónssonar á Brimilsvöllum; dóttir þeirra var Margrèt, sem átti Gísli í Máfahlíð, son Jóns biskups Vigfússonar; þeirra son Magnús amtadr (Nr. 129). Magnús lögmadr kemr við ættartölu þá, sem prentuð er framan við hina stóru Kaupmannahafnar útgáfu af Noregs konunga sögum Snorra Sturlusonar.

Það ár sem Magnús lögmadr andaðist var Einar Eyjólfsson í lögmanns stað á alþingi (1694). Einar var lögsagnari í Árness sýslu og fékk þá hálfa sýsluna og síðan alla Snæfellsness sýslu eptir Magnús lögmann, ætlaði hann að flytja sig frá Traðarholti og vestr að Íngjaldshóli, en hann andaðist 15. Julí 1695. Einar var merkr madr og vel að sèr í fornfræðum, sem sjá má af fornrita útgáfum Þórðar biskups í Skálholti; hann hefir samið eða sett „ferjupósta“ þá, sem lengi giltu í Árness þingi (4. Septbr. 1692; Lagas. Ísl. I, 502—506).

124. Lauritz Kristjánsson Gottrup. N. og V. (1695—1714).

Hann var fyrst um nokkur ár umboðsmadr Jóhanns Kleins, sem var fógeti höfuðsmannsins Hinriks Bjelke (1679—1683), en síðan var hann fyrir Heidemann landfógeta. 1684 kom hann út, og hafði þá umboð frá erfingjum Hinriks Bjelke, að selja jarðir þeirra á Íslandi; þá hafði hann og vonarbréf fyrir þingeyra klaustri, Vatnsdals jörðum og Stranda jörðum. Árið eptir

tók hann við Þíngeyra klaustri, en Þorleifr Kortsson fór að Bæ í Hrutafirði. Þá var mikil vinátta með Gottrup og Heidemann, og var hann í sógeta stað um vetrinn, meðan Heidemann var utan, og svo apríl 1687. Lögmansbréf fékk Gottrup af konungi 16. Apríl 1695 (M. Ket. III, 294; Fylgiskjal 57), eptir uppástúngu Müllers amtmanns, sem hann hafði skipun til í erindisbréfi sínu 5. Maí 1688 (Lagas. Ísl. I, 477—480), og var það í fyrsta sinn um æfilángan tíma, að landsmenn voru gjörðir alveg fornspurðir að lögmans kosningu, enda þögðu þeir nú að fullu og öllu við þessu á alþingi, svo sem þeir hlirtu ekkert um atkvæði sitt; upp frá þessu voru og lögmenn settir af konungi einum, og svo vara-lögmenn, sem aldrei höfðu áður verið.

Nú var Heidemann landsógeti farinn, og kom Gottrup sér þá í mikla vináttu við Müller amtmann, hafði hann umboð amtmanns meðan hann var utan, bæði 1697 og 1699. Um vorið 30. Apríl 1701 leyfði konungur, að annar lögmanna mætti fara utan, og bera fram fyrir konung landsins málefni, svo sem um hafði verið bedið árinu áður. Til þeirrar ferðar hafði bæði amtmadr Müller og áðrir hugað Gottrup lögmann, kom hann því alfarinn til alþingis um sumarið, með konu sinni, og ætlaði utan með sunnan skipum. En þegar til alþingis kom snerist veður í lopti. Þá sögðu sumir, að þessi utansending væri ekki til annars en að auka óþarfa kostnað, og konungur mundi taka eins gildar skýrslur embættismanna. Á þetta féllust þeir Jón biskup Vídalín og prestarnir allir úr hans biskupsdæmi, Páll Vídalín og nokkrir sýslmenn, og amtmadr Müller. En Sigurður lögmaðr Björnsson var með embættisbróður sínum, og lögðu þeir niður fyrir sér hversu haga skyldi, og hvað ferðin mundi kosta, gjörðu þeir ráð fyrir það mundi verða 1300 dala. Sigurður lögmaðr setti þá upp bænarskrá til Gottrups, að fara för þessa, og skrifuðu þar margir undir með honum, en Páll Vídalín gekk frá og vildi ekki hlut í eiga, kvaðst hann vilja að talað væri um þetta efni allt á samkomu, og ráðið þar, því hann mun hafa sæð, að þá mundi ekkert afráðið verða, og ekkert verða af sendisförinni. Þegar verið var að semja bænarskrá þá til konungs, sem Gottrup átti að fara með, kom Müller amtmadr í lögrættu, og spurði hvað þar væri verið að gjöra. Sigurður lögmaðr svaraði, að þar væri verið að undirskrifa bænarskrá til konungs. Amtmaðr spurði, hvert vald þeir hefði til að gjöra slíkt án sinnar vitundar; þá svaraði Gottrup:

„Það vald höfum við í konungsins leyfi og skipun“. Amtmaðr mælti: „Þar mæli eg á móti og tek þetta til mín“; tók hann þá bænarskrána og stakk í vasa sinn, en Gottrup vitnaði undir þá sem í lögrættu voru. Eptir þetta snerist vinátta Müllers og Gottrups upp í fullan fjandskap, en samt fór Gottrup utan um sumarið. Með konungsbræfi 22. Oktbr. 1701 var sett tíu manna nefnd til að rannsaka bænarskrár og uppástúngur Gottrups um Íslands málefni, og heyra hann sjálfan um þau efni (Lagas. Ísl. 1, 562); um vetrinn eptir, 25. Marts 1702, var sett önnur konungleg nefnd, til að rannsaka uppástúngu Gottrups um lögreglustjórn á Íslandi (Lagas. Ísl. 1, 563). Hin fyrri nefndin sendi álitsskjal sitt 15. Febr. 1702 til rentukammersins, og konúgr lagði á úrskurð sinn 15. April 1702 (Lagas. Ísl. 1, 577—580). Er sú úrlausn býsna lítilfjörleg í sjálfri sér, en árángriinn af sendiferð Gottrups var helzt innifalinn í þeim tveim atriðum, að settir var nýr taxti (10. April 1702), og að tveir merkustu menn meðal Íslendinga, Árni Magnússon og Páll Vídalín, voru sendir til að rannsaka greinilega ástand landsins og hagi frá rótum, stínga uppá umbótum þeim sem þyrfti og búa til nýja jarðabók (22. Maí 1702). Þetta var hinn mesti árángr ef framkvæmdin hefði samsvarað tilganginum, eða getað samsvarað honum, eptir því sem allt þetta var stofnað, þegar ætlað var til að tveir menn gæti á örstuttum tíma ekki einungis búið til jarðabók yfir allt land, heldr og lagt ráð á allt, sem hin almennu efni landsins snerti, og átt þátt í öllum málum, án þess þó að hafa neitt ákveðið vald. Gottrup safnaði skjölum þeim, sem snertu sendifer hans, í bók, og er það safn meðal handrita þeirra, sem Árna Magnússonar nefndin keypti eptir Magnús Stephensen í Víðey (Nr. 76 í Fol.). Gottrup hugsaði sér að útvega Íslandi fulltrúa eðr erindsreka, sem væri að staðaldri í Kaupmannahöfn, og gæti þar framfylgt nauðsynjamálum landsins. Um sumarið eptir hefir hann gengizt fyrir bænarskrá um þetta efni, sem er send til konungs 20. Juli 1702; er henni svarað í konungs úrskurði, sem bodaðr er í rentukammers bræfi 18. Maí 1703 (Lagas. Ísl. 1, 599) og sðan birtr á alþingi um sumarið, sem leyfir Íslendingum að halda sér erindsreka í Kaupmannahöfn, þann er gæti þeirra gagns og beri það fram í bænarskrám fyrir konúg. Þegar Gottrup kom til Íslands, jukust flokkadrættir og misklifir meðal höfðingjanna æ meir og meir, og óvildin milli hans og Müllers hélzt við

sem áður, en landsmenn snerust margir miklu framar móti Gottrup en með, og styrktu hann alls ekki. Með konungsbréfi 5. Apríl 1704 fékk Gottrup leyfi til að fara utan í annað sinn, og var það þá mest útaf málum hans sjálfs, var hann utan um vetrinn og kom út um sumarið eptir, um alþingi, en ekki fór hann á þingi það ár, og gegndi Páll Vídalín störfum hann eptir amtmanns skipun. Í skjalasafni Gottrups, því er áður var getið, um sendi-för hans, er meðal annars erindisbréf í 15 greinum, sem hann hefir gefið Mauritz Jørgensen Samsøe í Kaupmannahöfn, svo sem erindsreka af Íslands hálfu. Ekki vitum vör til, að neitt hafi orðið framar ágengt um erindi Íslands, og kann vera að þar til hafi komið að nokkru leyti, að engin laun voru ákveðin handa þeim sem í þessum störfum væri, og Gottrup fékk fyrst 1707 bréf þeirra Árna og Páls Vídalíns um niðrjöfnun ferðakostnaðar síns frá 1701, sem þeir höfðu sett til 600 rd. (Æfi Páls Vídalíns bls. XI—XIV).

Eptir þetta lentu athafnir Gottrups mest í ýmislegu málaþrasi, bæði heima í héraði og á alþingi og við hæstarétt, einsog þá var venja, þartil hann lagði niðr lögsögnina eptir samningi við Odd Sigurðarson á alþingi 1714. Þó hélt hann lendum sínum: Húnavatns sýslu, þingeyra klaustri, Vatnsdals jörðum og Húnavatns sýslu jörðum, þar til hann andaðist 73 ára gamall 1. Marts 1721.

Gottrup lögmadr átti Katrínu Peiters, af tengdafólki Heidemanns landsógeta. Jóhann sonr þeirra var sýslumadr um hríð í Húnavatns sýslu, en varð að fara frá og komst í fátækt og volæði († 1754).

125. Páll Jónsson Vídalín. S. og A. (1706—1727).

Æfisaga Páls lögmanns Vídalíns eptir Þórð Sveinbjarnarson er prentuð framanvið „Skýringar yfir Fornyrði Jónsbókar“, sem Bókmentafélagið hefir látið prenta. bls. III—LXIV. Páll lögmadr var sonr Jóns bónda í Víðidalstúngu († 1695), Þorlákssonar bónda í Víðidalstúngu († 1657), Pálssonar sýslumanns í Húnavatns sýslu († 1622), Guðbrandssonar biskups. Móðir Páls lögmanns var Hildir, dóttir Arngríms prests hins lærða á Melstað, sem fyrstr kallaði sig eða var kallaðr „Widalinus“ á latínu, af því hann var úr Víðidal í Húnavatns sýslu. Páll var fæddr 1667; hann fór utan og tók próf í guðfræði við háskólann í

Kaupmannahöfn 1688; fékk hann þá konungsbréf að verða skóla-meistari í Skálholti, en þegar hann kom út var Þórðr Þorkelsson frændi hans búinn að fá veitingu biskups. 1690 gaf Þórðr sjálfkrafa upp embætti sitt, og var Páll þá skólameistari nokkur ár, þartil Þorlákr frændi hans fékk vonarbréf fyrir embættinu eptir hann (konungsbr. 28. Apr. 1696). Um vorið 1697 fékk hann Dala sýslu eptir Andrés Andrésson með konungsbréfi 17. April (Rentukamm. Exped. Prot. XXIV, 249)¹, og nokkrum dögum síðar (20. April 1697) var hann settr með konungsbréfi varalögmaðr (vicelögmaðr) sunnan og austan, með von um að taka lögmansdæmi eptir Sigurð Björnsson (Norsk. Reg. XVII, 411; Fylgiskjal 58). Hann var fyrstr varalögmaðr á Íslandi, en síðan varð það venja, að sinn varalögmaðr skyldi vera í hverju umdæmi.

Um vorið 1702 var Páll settr með Árna Magnússyni í nefnd þá sem áðr var getið, til að rannsaka allt ástand Íslands, semja skýrslur um það og uppástúngur um endrbætr á því, og sömuleiðis jarðabók um allt land. Þeir urðu búnir að safna jarðalýsingum um allt land, og er það safn til enn að mestu og kallað „jarðabók Árna Magnússonar“, en reglulega jarðabók urðu þeir aldrei búnir með. Þó jarðabókin beri nafn Árna, þá átti Páll fullt eins mikinn þátt í að ferðast um kring og halda þing, og safna skýrslum um allar jarðir til lýsingar þeirra. Til eru einnig skrásetningar tvær, og er önnur um öll þau atriði, sem heimta skyldi skýrslur um í jarðalýsingunum, en önnur um, hversu meta skyldi jarðirnar að síðustu í sjálfri jarðabókinni, og eru þessar báðar ritgjörðir með hendi Páls. Jarðabókarstörfunum var lokið 1713 á Íslandi, en þar við stóð síðan. Þeir nefndarmenn komust skjótt í deilur við flesta veraldlega höfðingja á ymsa bóga, og eru um það lángar frá-

¹) Um vorið 7. Maí 1695 fékk Björn Jónsson konungsbréf fyrir Dala sýslu eptir Andrés Andrésson (Geh. Arch. Norske Reg. xvii, 232; M. Ketilss. iii, 294), en Björn andaðist á því sama ári; þessvegna kanna að vera orðað eins í þessu veitingarbréfi Páls, að hann fái sýsluna eptir Andrés, þar sem hann þó reyndar fékk hana eptir Björn. Það er að merkja, að um þessar mundir fer konungur sjálf fyrst að veita sýslur á Íslandi, eptir skýrslum stjórnarráðanna, þar sem hirðstjórar og höfuðsmenn eðr fógætar þeirra höfðu veitt þær um lángan aldr; þess er og að gæta, að veitingarbréf Björns 1695 er úttekið frá kanselliinu, en Páls, sem er árinu yngri, frá rentukammerinu, og upp frá þessu fékk rentukammerið aðalráðin yfir sýslum, klaustrum og lénunum.

sagnir og í mörgu merkilegar. Til eru enn skýrslur þeirra nefndarmanna til konungs um ásigkomulagið á Íslandi, og kom útaf þeim meðal annars tilskipun 15. Maí 1705, sem átti að bæta réttindi leigulíða í ymsum greinum.

1705 eptir alþing sagði Sigurðr Björnsson af sér lögmansdæmi, og tók þá Páll við því, en á þinginu sjálfu var hann í sæti Gottrups, því hann kom ekki á þing. Þá var birt á þingi konungsbréf um lögréttumanna nefnu eptir Norsku-lögum (kon. br. 24. Marts 1705; Lagas. Ísl. I, 624), og vildi Niels Kier, sem var í amtmanns stað, heinta að því væri þegar gegnt, en lögmenn og lögréttmenn allir voru í móti, og einkanlega Páll Vídalín, sem hafði orð fyrir þeim. Árið eptir gekk á sömu leið, og svo enn 1707.

Þegar Oddr Sigurðarson var kominn til valda jukust enn meir óeyrðir og þras og málaferli; lögmenn voru svo nær sem aldrei samdóma. 1712 var Páli lögmanni stefnt til alþingis nfu stefnum fyrir yfirréttinn. Hér var ekki heldr tekið smátt til, því það var vani að dæma menn, í hverju máli að kalla, frá æru, embætti og eignum, og í sektir þar að auki. Á alþingi árið eptir (1713) var Páll búinn að nefna lögréttmenn og haga til dóma; þá lýstu þeir hinir „fullmektugu“ (Oddr og Páll Beyer) hann afsettan lögmansdæmi fyrir margar og þungar sakir sem á honum stæði. Settist þá Jón Eyjólfsson varalögmaðr í sæti hans. Yfirrétrinn dæmdi hann þá afsettan dómara embætti um hríð, þar til konúgr skæri úr hvort hann skyldi mega halda því eðr eigi. Þessar útistöður Páls lögmans voru þartil 1716, en í bréfi 7. Juli 1714 (M. Ket. III, 459) skipaði konúgr að hann skyldi halda hálfum lögmanslaunum. 1715 fór Páll utan, og dæmdi þá hæstirètr um vetrinn (1716) í málunum; hèlt Páll lögmansdæmi, en mátti gjalda nokkrar sektir; kom Páll út um sumarið eptir þing, og hèlt síðan lögmansdæmi til dauðadags.

1719 var lögmönnum enn skipað að halda fram lagaverki því, sem byrjað var 1688. Páll Vídalín hefir og samið frumvarp til lögbókar, sem enn er til. Hið þriðja verk hans (auk jarðabókariðnar og lögbókariðnar) er Skýringar um fornýrði Jónsbókar. Hið fjórða er rit hans um víðreisn Íslands, sem kunnugt er undir nafninu „Deo, regi, patriæ“, og er gefið út í ágripi Jóns Eiríkssonar, en aldrei í heilu lagi. Þessi eru merkilegust hans rita. Páll lögmaðr var ágætt skáld, og hefir ort nokkra af vorum beztu

sálmum eða íslenzkað, þar að auki orti hann fjölda af vísum bæði á Íslenzku og Latínu, sem voru til eptir hann að sögn Jóns Ólafssonar frá Grunnavík, hvort sem þau söfn verða nú fundin eða ekki.

Um sumarið 1727 reið Páll til alþingis eins og hann var vanr. Þegar hann kom til þings varð hann sjúkr og andaðist í tjaldi sínu á alþingi 18. Juli 1727; var lík hans síðan flutt norður að Víðidalstúngu og þar jarðað.

Páll lögmaðr átti þorbjörgu Magnúsdóttur úr Vigr, Jóns sonar prófests í Vatnsfirði, Arasonar í Ögri. Brúðkaup þeirra var 1698. Einn af sonum þeirra var Jón, hans son sira Jón í Laufási, faðir Geirs biskups; Hólmsfirði, dóttur Páls, átti Bjarni Halldórsson á Þingeyrum, og er frá þeim mart manna komið.

Jón Eyjólfs-son, sá er fyr var getið, varalögmaðr Páls Víðalíns, var einn af þeim Íslendingum, sem fór utan 1683 til að semja um verzlunartaxtann. Um það leyti hafði hann þykktvabæjar klaustr í umbodi. 1694 hafði hann umboð Müllers amtmanns, þegar hann fór utan, og sömuleiðis 1701 og 1706. Um þetta mund var hann sýslumaðr í Kjósar sýslu, og meðfram í Gullbringu sýslu. Með konungsbræfi 13. Maí 1707 var hann settur varalögmaðr sunnan og austan, og fyrirheitið lögmansdæmi eptir Pál Víðalín; er embættisbréf hans í sama formi eins og Páls (Norske Reg. XX, 494b—496), en það þótti nokkuð kýmilegt að hann skyldi erfa lögdæmi eptir Pál, því Páll lögmaðr var þá fertugr maðr, en Jón nærri hálf sjötugr. Það ár var Jón Eyjólfs-son í lögmans sæti Gottrups, í forföllum hans og fjærveru Odds Sigurðarsonar (Nr. 126). Hann var og víðridinn marga yfir-réttardóma í málaprasi því sem þá var, en kom sér sniðuglega útúr öllum hinum verstu áföllunum, sem hinir stórbokkarnir fengu, því það er að sjá sem hann hafi verið sæðr maðr og hægr, en hvorki skarpvitr né skörúngr mikill. 1710 dæmdi hann yfir dómi þeirra nefndarmanna, Árna og Páls Víðalíns í máli Jóns Hreggviðssonar; það ár og 1715 var hann forseti í yfirréttinum. Þegar Páll Víðalín var settur frá lögsögn um hrif 1713, var Jón Eyjólfs-son í stað hans árin 1713, 1714, 1715 og 1716, en skömmu eptir alþing það ár andaðist hann (3. August 1716), og var þá 74 ára að aldri.

Eptir dauða Jóns Eyjólfs-sonar varð Niels Kier, tengdasonr hans, varalögmaðr sunnan og austan í stað Jóns, og skyldi þjóna embættinu í forföllum Víðalíns fyrir sanngjarna borgun, og taka

við eptir hann (konungsbr. 18. Juni 1717 í Norske Reg. XXIII, 184b—185; M. Ket. III, 465); það bréf er einnig lagað eins og varalögmannsbréf þau, er fyrirrennarar hans Páll Vídalín og Jón Eyjólfsson fengu. Það varð og, að Kler lifði Vídalín og tók við eptir hann (Nr. 128).

126. Oddr Sigurðarson. N. og V. (1715—1726).

Oddr lögmaðr var sonr Sigurðar prófasts að Stadarstað, Sigurðarsonar prófasts í Stafholti, Odds sonar biskups í Skálholti; móðir hans var Sigríður Hákonardóttir frá Bræðratúngu, Gíslasonar lögmanns Hákonarsonar (Nr. 116). Hann fór fyrst utan 1698, og var þá 17 vetra; var hann skrifaðr í stúdenta tölu við háskólann í Kaupmannahöfn 28. Sept. 1698. Þá var hann utan tvö ár og kom út 1700. Í annað sinn fór hann utan 1706. Með konungsbréfi 13. Maí 1707 var hann settr varalögmaðr norðan og vestan, með von um að verða lögmaðr eptir Lauritz Gottrup (Nr. 124). Embættisbréf hans fyrir varalögmannsdæmi er orðað hérumbil eins og Páls Vídalíns (Norske Reg. XX, 496—497). Þá fékk hann einnig bréf frá stiptamtmani Guldenlew (Gyldenløve), að halda uppi svörum fyrir Ásbjörn Jóakimsson, sem hafði verið húðstryktr eptir dómi Sigurðar lögmanns Björnssonar, fyrir það hann hafði ekki viljað flytja sendiboða landfógeta yfir sjörð, en nú áttu þeir Árni Magnússon og Páll að dæma á ný í þessu máli, sem var 27 ára gamalt (frá 1681). Þar að auki átti Oddr að taka að sèr fleiri mál (alpb. 1707). Þá fór Oddr til Íslands um sumarið og var á alþingi, og bauð sig þar fram til að taka á móti öllum kvörtunum, hver sem kæra vildi um það sem aflaga hefði farið á umliðnum eða þáveranda tíma; þar af má sjá, að Oddr hefir ekki verið smeykr fyrir smáræðinu, og vildi hann láta skilja svo bréf sltt, sem hann væri saksóknari konungs (Fiscal) eptir Norsku-lögum (1—1—5), og varð fokeiðr Páli Vídalín útaf því hann vildi láta kalla sig „herra fiskal“, en ekki „herra vísilögmann“, sem Páll kallaði hann. Um vetriun eptir fékk Müller amtmaðr leyfi til að setjast að fyrir fullt og allt í Kaupmannahöfn, og hafa mann fyrir sig á Íslandi, en hann hafði þángað til verið að nokkru leyti bæði amtmaðr og í stiptamtmanns stað. Nú tók amtmaðr sèr Pál Beyer fyrir erindsreka, en stiptamtmaðr Odd, og voru þessir tveir kallaðir „fullmektugir“; voru þeir nú báðir á alþingi um sumarið og skiptu þar störfum

með sör, svo að Oddr skyldi annast allt norðanlands og vestan fyrir báða, en Beyer allt sunnanlands og austan. Beyer veitti þá Oddi Arnarstapa umboð og Snæfellsness sýslu, og tók hann hálf hvorttveggja, fór hann þá að búa á Narfeyri, og átti von á að taka allan arf eptir Guðmund ríka, son þorleifs lögmanns Kortssonar (Nr. 120). Þá tóku að hefjast meir og meir hinar miklu óeyrðir og málaferli, sem Oddr átti í við flesta hina meiri háttar menn, og riðu honum að fullu um sðir. 1714 gjörðu þeir samning, Gottrup og hann, að Oddr skyldi taka við lögmansdæmi, en samningr sá var ekki boðaðr fyr. en næsta sumar eptir, og tók þá Oddr við lögsögn. Eigi að sðr hafði hann mál og þrætur á báðar hendr, og misti þarhjá arfsvon sína eptir Guðmund á Narfeyri, þartil loksins að hann var settur frá embætti 1724, og dæmdr frá æru, embætti og búslóð, 21. Juli 1725. Árið eptir settist Oddr enn í lögmanns sæti, og þó Fuhrmann ammaðr og Benedikt varalögmaðr þorsteinsson mótmælti af öllum kröptum, sat hann samt, og kvaðst bíða eptir hæstarættar dómi; sá dómr kom einnig 13. April 1727, en hann bætti ekki um, því hann staðfesti hinn fyrra dóminn. Þá fór Oddr utan um sumarið, og var það hin sjöunda utanför hans; var hann þá utan um vetrinn, og bar fram sèr til málsbóta, að skjöl sín hefði brunnið í bæjarbrunnum mikla í Kaupmannahöfn um haustið 1728. Með konungsbræði 3. Marts 1730 fékk hann æruna aptr, en embætti ekki; bjó hann síðan á Leirá við litla virðing en efni sæmileg, því hann hafði erft mikið fè, og andaðist 1741 (Espól. Árb. ix, 145); hann lét engin börn eptir sig.

127. Benedikt þorsteinsson. N. og V. (1727—1733).

Benedikt lögmaðr var sonr þorsteins Benediktssonar, Björnssonar, Magnússonar, Björnssonar prests, Jónssonar biskups Arasonar; móðir hans var Halldóra Erlendsdóttir, sem átti í orðaglettum við Pál lögmann Vídalín, og hann orti til þessa vísu:

„Dóra, þú læzt dikta ljóð“ o. s. frv.

hún var dóttir sira Erlends á Melstað, Ólafssonar, Erlendssonar. Þeir lángefðgar Benedikts höfðu búið um hríð í Bólstaðarhlíð. Benedikt fór utan 19 vetra gamall, og var skrifaðr í stúdenta tölu 8. Oktbr. 1707, en kom út um vorið eptir; þá hafði andazt þorgrímr Jónsson, sem var lögsagnari í þingeyjar sýslu eptir Halldór sýslumann Einarsson, og tók þá Benedikt við, en 24. Juli 1710 fékk hann

veiting fyrir sýslunni eða festubrêf af Oddi Sigurðarsyni og Páli Beyer með 50 spesja festu; var hann síðan fyrir þeirri sýslu til dauðadags, og fékk konúnglegt staðfestingarbref uppá hana 3. Janúar 1725 (Rentuk. Norske Bestall. Prot. I, 262—66). Hann hafði og Reykjadalssjarðir festulaust þingáðtil 1720, en síðan fyrir 25 rd. í festu.

1716 kom Oddr lögmadr elgi til alþingis, þá var Lauritz Scheving umbodsmadr stiptamtmanns og skipaði Sigurði landskrifara að sitja í lögmanns sæti, en hann vildi elgi; þá setti Scheving til þess Benedikt Þorsteinsson 13. Julí, og tók hann móti því; gekk þá allt spaklega til á þingi. Konúngsbref 18. Júní 1717 settr hann fyrir varalögmenn norðan og vestan, með von um að koma til lögmanns sætis eftir Odd Sigurðarson (Norske Reg. XXIII, 183b—184), og er bréf það gefið í sama formi og varalögmennsbref Páls Víðalíns og hin næstu þar á eftir, sem áður er getið. Þegar Oddr var settir frá lögmannsdæmi tók Benedikt við, og fékk 2. Júní 1727 konúngsbref um að mega hafa hálf lögmannslaun og tolla, frá því Oddr misti embættið og til þess hann var dæmdr frá í hæstarétti þá um vorið, og þaðan í frá öll laun og tolla (M. Ket. III, 498). Meðan Oddr var í málastappi sínu mátti Benedikt annast lagaverkið allt að hans bluta, og átti hann samkomu um aðra bók laganna (kristinn rétt) við biskupana báða í Kalmanstúngu 1729. Fyrir alþing 1733 var hann sjúkr og treystist ekki að ríða til þings, en beiddi Magnús lögmenn Gíslason að sjá um lögréttumanna nefnu ef á þyrfti að halda. Hann andaðist á því sama ári, 45 ára gamall.

Benedikt lögmadr bjó í Skriðu í Reykjadal, sem var þá kölluð Rauðaskriða og síðan; þar hafði verið kirkja að fornu, en var nú fyrir laungu fallin; fékk hann því leyfi af konúngi 15. Febrúar 1726, að mega byggja á sinn kostnað kirkju og kirkjugarð á bæ sínum, þó svo, að prestirnir í Múla ekki misti fyrir það neins í af tekjum sínum (Lagas. Ísl. II, 58—60). Þetta entist þó Benedikt lögmadr ekki til að fullgjöra, og fékk sonr hans Jón sýslumadr Benediktsson í Rauðuskriðu nýtt leyfisbréf af konúngi til þess 20. Maí 1746 (Lagas. Ísl. II, 563—564).

Kona Benedikt lögmanns Þorsteinssonar var Þórunn, dóttir Björns Péturssonar á Bustarfelli og Þórunnar Marteinsdóttur; þau áttu þrjá sonu og fjórar dætr, og eru frá nokkrum þeirra ættir komnar.

128. Niels Jensson Kier. S. og A. (1728—1730).

Niels lögmaðr Kier kvaðst vera borgmeistera son frá Svendborg á Fjöni; hann var fyrst þegar hann kom til Íslands innan búðarmaðr í Hólminum (Reykjavík), og eptirlegumaðr, komst hann svo í kynni smásaman og átti dóttur Jóns sýslumanns Eyjólfssonar.

1703, 27. Oktbr., fékk hann konungsbréf að mega fá Kjósar sýslu eptir Jón Eyjólfsson, og fjórar jarðir þar í sýslunni, sem Jón hafði haft síðan 1684 (Hrísbrú, Varmadal, Móa og Saltvík). 16. Maí 1704 fékk hann konungsleyfi að mega búa í Nesi við Seltjörn, sem hafði verið veitt Jóni Eyjólfssyni með konungs úrskurði 24. Janúar 1699. 1706 var hann umboðsmaðr fyrir Pál Beyer landsógeta, og 1713 var hann settr að gegna landskrifara störfum á alþingi. Með konungsbréfi 18. Júní 1717, sem fyr var nefnt, var hann settr til varalögmanns sunnan og austan, eptir Jón Eyjólfsson, og skyldi taka við því lögðæmi þegar Páll Víðalín (Nr. 125) félli frá. Páli þótti ekki koma mikið til hans í dómara verkum, og orti um hann einhverntíma þessa vísu:

Í dómara sæti seggur sitr —

svo sem aða í leirum;

Sè eg að halrinn sýnist vitr —

sèr, en ekki fleirum.

Þá hafði Kier Gullbríngu sýslu (frá því 1704) og Kjósar sýslu (frá því 1710) og hélt þeim til dauðadags, og þar að auki Árness sýslu árið 1723—24. Árið sem Páll lögmaðr Víðalín dó, á alþingi 1727, gegndi Kier varalögmaðr störfum hans, og varð eiginlega lögmaðr á því þingi 19. Júlí 1727, þegar Páll var andaðr daginn 4ðr. 1730 11. Oktobr. andaðist hann, og lét ekkert eptir nema skuldir töluverðar.

Um sumarið eptir á alþingi (1731) var Jens Madsen Spendrup settr til að vera í lögmanns sæti sunnan og austan; hann var sýslumaðr í Skagafirði (frá 17. Márs 1721) og var vel metinn maðr († 1735). Erfiljóð eptir hann orti síra Þorlákr Þórarinsson, og eru þau prentuð í ljóðasafni hans.

129. Magnús Gíslason. S. og A. (1732—1756).

Magnús lögmaðr var sonr Gísla í Máfahlíð, Jónssonar biskups á Hólum, Vigfússonar; móðir hans var Margrét, dóttir Magnús lögmanns Jónssonar (Nr. 123). Magnús Gíslason var fæddr á

nýjársdag sjálfan 1704 á Reykhólum á Reykjanesi, og var það áðr en foreldrar hans fóru að Máfahlöð. Móðir hans dó í stórubólu 1707, og faðir hans 1711, fór hann þá fyrst að Staðarstað til sira Þórðar, fædurbróður síns, og síðan að Skálholti til Jóns biskups Víðalíns, því Sigríður húsfrau biskups var fæðursystir hans. Haustið 1724, 21. Oktbr., var hann skrifaðr í stúdenta tölu við háskólann í Kaupmannahöfn, og kallaðr á Latínu „Magnus Giselonis“. Um vorið 1728 ætlaði hann út til Íslands, og sókti þá um landskrifara embætti, fékk hann veitfingarbréf konungs fyrir því 9. Juli 1728, en komst ekki út fyr en um vorið eftir, tók hann þá við og var landskrifari þartil hann fékk veitfingarbréf konungs fyrir lögmansdæminu sunnan og austan eftir Niels Kier, og er það veitfingarbréf dagsett 15. Februar 1732 (Norsk. Reg. XXVIII, 432b—433; Fylgiskjal 59). Tók hann þá lögmanssæti fyrsta sinn á alþingi um sumarið. Árið eftir, 1733, var amtmannslaust og enginn lögmaðr norðan og vestan, því bréf Benedikts Þorsteinssonar um afsökun frá að gegna lögmanns störfum náði ekki amtmanni Fuhrmann lifanda († 19. Júní 1733); þessvegna gegndi Magnús Gíslason einn öllum lögmanns-störfum á alþingi það ár, og svo gjörði hann 1736.

Með konungs úrskurði 8. Maí 1752 var Pingel settur frá amtmansdæminu á Íslandi, mest vegna skulda, en Magnús Gíslason var settur í staðinn hans til amtmanns; þó hélt hann enn lögmansdæmi sínu, þartil hann fékk konúnglegt embættisbréf fyrir amtmansdæminu 16. Maí 1757 (Rentek. Norske Bestall. Prot. VI, 342—343), og var hann fyrstr af íslenskum mönnum settur í það embætti.

1763 um haustið fór hann utan, helst útaf ágreinfini við Finn biskup, fékk hann þá um vorið eftir settan sér til aðstoðar tengdason sinn Ólaf Stephánsson, sem þá var varalögmaðr, með von um að taka við eftir sig (konúngsbr. 14. Maí 1764; Rentek. Norsk. Bestall. Prot. VII, 55—56), og kom út um sumarið. Hann andaðist 3. Novbr. 1766.

Magnús Gíslason átti þórunni Guðmundardóttur frá Álptanesi á Mýrum, Sigurðarsonar lögmanns Jónssonar frá Einarsnesi (Nr. 121); móðir hennar var Guðrún Eggertsdóttir sýslumanns frá Skarði á Skarðströnd, Björnssonar, Magnússonar hins gamla, Jónssonar frá Svalbarði, Magnússonar. Þau bjuggu fyrst á Stóránúpi, síðan í Bræðratúngu, þareftir á Leirá og seinast á Bessa-

stöðum (1763), og önduðust bæði á sama ári. Einka dóttir þeirra Sigríður var gípt Ólafi Stephánssyni, sem síðan varð amtmaður og stíptamtmaður. Æfisaga þeirra er prentuð að forlagi Ólafs amtmanns (Khöfn 1778. 4to).

Með konungsbréfi 4. Decbr. 1750 var Björn Markússon settur varalögmaður sunnan og austan, Magnúsi lögmanni til aðstoðar einkum í áreiðarmálum og á aukalögþingum, með von um að taka við embættinu þegar Magnús færi frá (sjá Nr. 133).

Á þeim árum, sem Magnús Gíslason var lögmaður, urðu ekki allfáar breytingar á alþingis skipun og lagasetning á Íslandi, sem rekja má í Lagasafninu banda Íslandi. Konungsbréf 7. Maí 1735 skipar lögmönnum að dæma á alþingi hvorjum sérílagi fyrir sitt lögdæmi, en ekki báðum í sameiningu. Í konungsbréfum 15. Febr. 1737 og 22. Deebr. 1741 var bætt við laun Magnús lögmanns 40 rd., svo laun hans urðu alls 100 rd. auk lögmannstolla, en áður voru launin 60 rd. Þar að auki lýsti konungur því yfir, að þaðan af skyldi aldrei lögmenn hafa sýslur; var þetta reyndar ein af binum fornu óskum landsmanna, sem hvorki stjórnin eða þeir sjálfir höfðu gefið gaum um lánan aldr. Konungsbréf 26. Apríl 1737 ákveður um náðarár lögmannsekkna. Konungsbréf 24. Jan. 1738 skipar fyrir um þau mál, sem fyrir koma á sjálfum alþingisstaðnum, að sá sem er sýslumaður í því héraði, sem alþingisstaðurinn er, skuli dæma þau mál í undirdómi, svo sem við gestarétt. Konungsbréf 25. Janúar 1754 flutti fram alþingistímann, frá 8. Julí til 3. Julí. Konungsbréf 3. Júní 1754 skipar, að annar lögmadrinn skuli, næst eftir amtmann eða landfógeta í þeirra forföllum, vera í amtmanns stað í synodus eða consistorialréttnum. Konungsbréf 19. Apríl 1757 skipar fyrir, að laun landskrifarans skuli hèreptir verða heimtuð inn af landfógeta og borguð landskrifaranum af honum. Konungsbréf 2. Apríl 1745 (sbr. 20. Maí 1746) og 3. Apríl 1750 reyndu til að greiða nokkuð fyrir framkvæmdum réttvísinnar í sakamálum; en einkum voru konungsbréf 2. Maí 1732 og 19. Febr. 1734 orsök í, að laga-breytingar Dönsku og Norsku laga leiddust smásaman meira og meira inn á Íslandi, jafnvel langt framyfir það sem sjálf bréfin skipa, því þá varð það venja, að lögmenn og sýslumenn skyldi vera löglærðir menn frá Kaupmannahafnar háskóla, þar sem þeir voru áður kosnir eftir áliti helztu manna á landinu, án tillits til

hvort þeir hefði lærdómspróf nokkuð eða ekkert; en við háskólann lærðu þeir einungis dönsk lög.

Um lagabreytinguna og hina nýju lögbók handa Íslandi var hugsað við og við. Konungsbréf 7. Maí 1735 skipar fyrir verkum þessum enn á ný, og Magnús Gíslason bafir átt nokkurn þátt í þeim, þó ekki sé hann barðla mikill. Merkilegra var, að konungsbréf 30. Apríl 1751 skipar fyrir að prenta skuli á Íslenzku og Dönsku öll þau lög, gömul og ný, sem Ísland snerta, og áttu Íslenskir stúdentar, sem til þess yrði valdir, að snúa því sem þyrfti. En þessi mikilsverða og nýtsama skipun fórst fyrir, og varð aldrei prentað neitt af þessu safni (sbr. Lagas. handa Ísl. I. B. í formálanum).

130. Alexander Kristján Smith. N. og V. (1734—1735).

Smith lögmaðr hafði verið átta ár „á sjálfs síns kostnað“ í þjónustu hjá sendiherrum Danakonungs í Parísarborg, samtíða Lafrentz amtmanni, og hafði þann vitnisburð frá Lafrentz, að hann „þekkti lög og rétt, kynni tungu landsmanna (?), og hefði ætíð verið guðhræddr og skikkanlegr maðr“. Embættisbréf hans er útféð 26. Márs 1734, og er samhljóða því sem Magnús Gíslason fékk (Norsk. Reg. XXIX, 461). Um vorið sama ár kom hann út til Íslands og var á alþingi það ár og árið eftir, og fór þá utan aptr. Meðan hann var á Íslandi sat hann á Bessastöðum. Í Apríl 1736 sagði hann af sér lögmannsdæmi og kom ekki út það ár, en sókti um að fá launin (kgsbr. 26. Apríl 1737). Magnús lögmaðr Gíslason (Nr. 129) var allsherjar lögmaðr á alþingi 1736, og fékk 20 rd. af launum Smiths fyrir þjónustuna í hans lögdæmi.

Smith lögmaðr sýndi enga framkvæmd í lögmeunsku sinni; hann dæmdi einsamall einn dóm á Íslandi, sem um er getið; ekki tók hann heldr neinn þátt í lögbókarstörfum. Þegar hann kom til Danmerkr varð hann umsjónarmaðr á Hlöðugarðinum hjá Kaupmannahöfn.

131. Hans Becker. N. og V. (1737—1745).

Becker lögmaðr hafði verið fjögur ár skrifari hjá Árna Magnússyni þegar hann var við jarðamatíð á Íslandi, og síðan átta ár í Danmörku; þeir vitnisburðir sem hann hafði útvegað sér frá Árna fyrir því, að hann þekkti nokkuð til Íslands og Íslenskra laga, munu hafa opnað honum veg að lögmannsembættinu. Eftir

að hann fór frá Árna hafði hann verið timbrkaupmaðr, en hafði haldið nokkrum kunningskap við Íslendinga og ritað bækling um viðreisn Íslands, einsog margir aðrir um þær mundir; sá bæklingr er enn til í handritasöfnum, en hefir aldrei verið prentaðr.

Með konungsbræfi 31. Maí 1737 var Hans Becker gjörðr að lögmanni, og kom út um vorið á Akreyri (Esp. Árb. IX, 132). Embættisbréf hans er samhljóða hinum fyrri (Norsk. Reg. XXXI, 111b—112). Hann reið suðr til Bessastada og var á alþingi um sumarið, en fór utan aptr um haustið að sækja konu sína og börn, og kom út aptr um vorið eftir. Lögmanns störfin urðu þó mjög lítil hjá Becker, enda var hann farinn að eldast þegar hann var settur til lögmanns, fékk hann því aðstöðarmenn, og var honum fyrst leyft með konungsbræfi 3. Márs 1741 að hafa Orm sýslumann Daðason sèr til aðstöðar í embættisverkum sínum, þegar hann væri ekki fær um að gegna þeim sökum veikleika (Norske Reg. XXXIII, 46). Ormr gegndi og störfum hans á alþingi um sumarið, og fór það allvel, því Ormr var vel að sèr og greindr maðr, og hafði lengi verið skrifari hjá Árna Magnússyni, og lært mart hjá honum um forn lög á Íslandi og sagnafræði. Með konungsbræfi 30. Márs 1742 var Sveinn Sölvason (Nr. 132) nefndr til varalögmanns norðan og vestan, og til að koma eftir Becker. Það ár kom hvorki Becker lögmaðr nè Sveinn varalögmaðr til þings, og var Ormr Daðason í lögmanns sæti norðan og vestan. Árið eftir komu báðir til þings, Ormr og Sveinn, og kölluðu báðir til sætisins (8. Júlí; alþb. 1743, Nr. 1), en málalok urðu, að þeir skutu til amtmanns úrskurðar hver sætið skyldi hafa; var þá sent suðr að Bessastöðum til Lafréntz amtmanns, og kom það svar frá honum (12. Júlí), að Ormr skyldi sæti hafa þartil amtmadr kæmi, nema þegar mál úr hans sýslu kæmi fyrir, þá skyldi Sveinn sitja (alþb. 1743, Nr. 5). 22. Júlí komu þeir fyrst til þings amtmadr og landfógeti. — Með konungsbræfi 10. Janúar 1744 var þá ákveðið, að Sveinn Sölvason ætti að gegna embætti Beckers þegar hann væri ekki sjálfr fær um það, og var því Sveinn í lögmanns sæti á alþingi 1744 og sömuleiðis 1745, en um vetrinn eftir 3. Márs 1746 andaðist Becker lögmaðr, og tók þá Sveinn við að fullu og öllu.

Becker var síðustu ár æfi sinnar í Brokey, og hafði keypt sèr þar hús, sem hann bjó í. Um störf hans við hina nýju lögbook er skýrt frá í Lagas. handa Ísl. III, 190 athgr.

132. Sveinn Sölvason. N. og V. (1746—1782).

Sveinn lögmaðr var sonr Sölva klaustrhaldara á Múnkahverá, Tómassonar frá Stóru-Glerá í Kræklingahlöð, Sveinssonar frá Guðrúnarstöðum, Magnússonar frá Illugastöðum í Fnjóskadal; móðir Sveins lögmans var Halldóra Jónsdóttir frá Túngu í Fljótum, Sveinssonar prests frá Barði, Jónssonar. Sira Sveinn á Barði († 1687 á 84. ári) var frægr maðr fyrir lærdóm sinn í Latínu og Íslenzku og fornum norðrlandafræðum. Sveinn Sölvason fór utan til háskólans, og var skrifaðr í stúdenta tölu 17. Decembr. 1740 („Sveno Sylversen“), og hafði þá þrjá um títugt. Hann hefir ekki verið lengi að læra lögin, því 30. Marts 1742 fékk hann konúngsbréf fyrir varalögmansdæmi norðan og vestan, svo sem áðr var getið (Norsk. Reg. XXXIII, 466^b—467; Fylgiskjal 60). Á seinustu tveim árum Beckers gegndi hann lögmansstörfum eptir konúngsbréfi frá 10. Januar 1744, og tók við að fullu og öllu þegar Becker andaðist 1746, svo sem fyr var sagt. Síðan var hann einn lögmaðr nokkur ár, en úr því var farið að fá honum varalögmenn, og voru þeir þessir:

1) Ólafr Stephánsson, eptir konúngsbr. 17. April 1756 (Norsk. Reg. XL, 561^b—562); það bréf er orðað hërumbil á sömu leið eins og varalögmansbréf Sveins Sölvasonar, að því undanteknu, að Ólafi var skipað að vera í Vestfirðinga fjórðungi meðan hann væri varalögmaðr. Ólafr er kallaðr í embættisbréfi sínu „studiosus juris“. Þegar hann varð aðstoðarmaðr amtmanns, 14. Maí 1764, sleptti hann varalögmansdæminu. Hann varð síðar amtmaðr og stiptamtmaðr, sem kunnugt er.

2) Jón Ólafsson frá Eyri í Seyðisfirði, hafði verið um hríð varalögmaðr sunnan og austan (Nr. 133), en varð með konúngsbréfi 24. April 1767 (Norske Reg. XLIV, 316^b—317) varalögmaðr norðan og vestan, og andaðist 1778.

3) Stephán Þórarinnsson, eptir konúngsbréfi 3. Febr. 1779; hann varð síðan lögmaðr eptir Svein (Nr. 134) og amtmaðr þar á eptir.

Æfissaga Sveins lögmans Sölvasonar er rituð af Jóni sýslumanni Jakobssyni á Espihóli og prentuð; en Ættartala hans er samin 1832 af Ólafi Snogdalín, og rakin til sonarsonar hans, agent Friðriks Svendsens á Flateyri (Khöfn 1833. 8vo).

Sveinn lögmaðr var seinast á alþingi 1779, og kom ekki á alþing síðan; gegndi Björn lögmaðr Markússon störfum hans á

alþingi 1780, en 1781 og 1782 sat Stephán varalögmaðr Þórarinnsson í lögmannssæti. Sveinn andaðist 6. August 1782, og var hann í mörgu kallaðr merkismaðr á sínum tíma. Kona hans var Málfríðr, dóttir Jóns sýslumaans í Grenivík, voru þau syskinabörn, því Jón sýslumaðr var sonr Jóns í Túngu, bróður Halldóru, móður Sveins lögmanns. Þau áttu allmörg börn, og eru frá þeim ættir komnar bæði á Íslandi og í Danmörku.

Þær breytingar, sem urðu í alþingis skipun og lagasetning á Íslandi um þetta tímabil, voru að nokkru leyti áðr taldar (Nr. 129). Konungsbréf 14. April 1759 skipaði nákvæmlegar en áðr fyrir um lögmannstolla og um aukatekjur lögmanna. Tilskipun 16. Novbr. 1764 stofnaði „justizkassann“, til að taka móti fè því sem ætlað var til alþingiskostnaðar og sakamála, og gjalda þaðan úr aptr það sem lögrættumenn áttu að hafa í laun sín, og það sem til lögrættu þurfti, og var reikningr þessa sjóðs falinn landfógeta á hendr. Þá var minkuð tala lögrættumanna, og skyldi ekki nefna þaðanaf nema úr Árness, Gullbringu og Kjósar sýslu, 20 alls, og mæta helmsúgr árlega, en 8 einir vera í dómum. Konungsbréf 30. April 1777 skipar fyrir, að lögrættumenn skuli þar eptir ekki vera nema 5 (þángaðtil voru þeir 10 um hríð), og dómendr í yfirréttinum einir 6 (áðr voru þeir 12, og lengstum 24). Þá fór alþing að verða heldr en ekki fámennt, og misti nú virðing sína meir og meir. Um lagasetninguna er á þessum tíma merkilegt, að stjórnin hætti nú að hugsa til að láta lögmennt semja hina nýju bók, og hugsaði nú að reyna að fela það einum manni, fyrir laun; var kjörinn til þess Jón Ólafsson varalögmaðr, og fékk hann konunglegt erindisbréf 16. Maí 1760 (Lagas. Ísl. III, 398—405), sem er merkilegt í marga staði. Í Lagasafninu má sjá (III, 405—407 athgr.) hvað ágengt varð þessu verki meðan Jón Ólafsson lifði, og sömuleiðis er þar skýrt frá, hvern þátt lögmenntirnir Sveinn Sölvason og Björn Markússon áttu í því.

133. Björn Markússon. S. og A. (1757—1790).

Faðir Björns lögmanns var Markús sýslumaðr í Ísafjarðar sýslu († 1733), Bergs son lögrættumanns á Ármóti í Flóa, Benediktssonar í Búdardal í Dala sýslu, Þorleifssonar; móðir Björns lögmanns var Elín, dóttir Hjalta prófests Þorsteinssonar í Vatnefirði. Björn fór utan gamall, og var skrifaðr í stúdenta tölu við Kaupmannahafnar háskóla 21. Decembr. 1744; var hann þá 28

ára. Hann var síðan einn af þeim, sem fenginn var til að skrifa jarðabók Árna Magnússonar og Páls Víðalíns handa rentukammerinu, og hann var með að leiðrétta prófarkir á íslenzku biblíunni, sem prentuð var við Waisenhúsið (munadarleysingjahúsið) í Kaupmannahöfn, og kölluð er Waisenhús-bíblía. Með konungsbréfi 9. Decbr. 1749 varð hann sýslumaðr í Skagafjarðar sýslu eptir Skúla Magnússon, sem þá varð landfógeti (Rentek. Norske Bestall. Prot. VI, 151—152); en konungsbréf 4. Decembr. 1750 setti hann til varalögmanns sunnan og austan til aðstoðar Magnúsi Gíslasyni (Nr. 129), einkum í áreiðum og á aukalögþingum, og átti hann von um að taka við embætti af Magnúsi (Norske Reg. XXXVII, 726—727; Fylgiskjal 64). Á alþingi 1752 var hann fyrst í lögmanns sæti, eptir ósk frá Magnúsi, sem þá hafði amtmanns störf á hendi, og þaðan af á hverju alþingi, þángaðtil Magnús varð amtmadr 1757, og var Björn það ár fyrst í lögmannsstóli sem réttir lögmaðr, en seinast var hann í lögmanns sæti 1790.

Ekki leid á laungu að Björn fengi varalögmann, og voru varalögmennt í hans umdæmi þessir:

1) Jón Ólafsson, sonr Ólafs lögsagnara Jónssonar á Eyri í Seyðisfirði, settir varalögmaðr með konungsbréfi 10. Marts 1758; var honum þar skipað að vera Birni lögmanni til aðstoðar í hans embættisönnum, þegar hann væri hindraðr eða sjærverandi, en að öðru leyti er bréfið orðað sem varalögmannsbréf Sveins Sölvasonar (Norske Reg. XLI, 319^b—320). Jóni Ólafssyni var falið á hendr 1760 að semja hina nýju íslenzku lögbók, en 1767 skipti hann um lögdæmi og varð varalögmaðr norðan og vestan (sbr. Nr. 132); en hann bjó lengst á Miðhúsum í Reykhólasveit, og síðan í Víðidalstúngu.

2) Eggert Ólafsson, sonr Ólafs bónda Gunnlaugssonar í Svefneyjum, var settir varalögmaðr 24. April 1767 (Norsk. Reg. XLIV, 317), en druknaði vorið eptir (30. Maí 1768) á Breiðafirði; nafnfrægasta skáld og merkismaðr að öllu. Æfisaga hans eptir sira Björn Halldórsson í Sauðlauksdal, mág hans, er prentuð í Hrapsey 1784. 8vo.

3) Magnús Ólafsson, bróðir Eggerts, var settir varalögmaðr með konungsbréfi 10. Marts 1769 (Norsk. Reg. XLV, 63—64), og var það síðan meðan Björn lifði og lögmaðr eptir hann (Nr. 136).

Sumarið 1784 (en ekki 1785) var Vigfús sýslumaðr Þórarinsson fyrir Björn lögmann í lögmanns stóli á alþingi.

Björn lögmaðr bjó fyrst á Stórn-Ökrum í Blönduhlíð, meðan hann var í Skagafirði; hann hafði þá mart að sýsla með stjórn Hóla stóls og prentsmíðunnar, og voru þá prentaðar ymsar sögur og ljóðmæli, sem Hálfðan skólameistari Einarsson safnaði. Þegar hann sleppti Skagafjarðar sýslu og Jón Snorrason tók við (konungsbr. 6. Júní 1757) flutti hann sig suður að Hvítárvöllum og bjó þar um hríð, en síðan á Leirá. Seinast fór hann að Innra-hólmi og andaðist þar, 9. Márs 1794, hálfáttæðr að aldri.

134. Stephán Þórarinnsson. N. og V. (1783—1789).

Faðir hans var Þórarinn sýslumaðr (1748—1767) á Grund í Eyjafirði, Jóns son í Grenivsk sýslumanns (1727—1748), Jóns sonar frá Túngu í Fljótum, Sveinssonar prests frá Barði (sbr. Nr. 132); móðir Stepháns var Sigríður Stephánsdóttir, systir Ólafs stíptamtmanns. Þórarinn sýslumaðr varð ekki gamall, og gíptist ekkja hans Jóni sýslumanni Jakobssyni á Espihóli; þeirra son var Jón sýslumaðr Espólín. Stephán var elztr syskina sinna og er fæddr 24. Augúst 1754. Þegar hann var 13 vetra misti hann föður sinn og fór þá til Ólafs amtmanns, móðurbróður síns, en fékk kennslu í Skálholti, hjá Hannesi Finnssyni. 1770 fór hann utan um haustið, og setlaði að ganga í skóla á Sjálandi, en Hannes, sem þá var kominn til Kaupmannahafnar, tók hann að sèr apr til kennslu, og sumarið eptir, 25. Júlí 1774, var hann skrifaðr í stúdenta tölu. 1777 tók hann embættispróf í lögvísi, og komst þareptir í rentukammerið fyrir tilstyrk Jóns Eiríkssonar, var hann þar í aðalskrifstofu stjórnarráðsins (Kammer-Cancellie) tvö ár. Eptir andlát Jóns Ólafssonar varalögmans í Viðidalstúngu (1778) sókti hann um varalögmans embætti, og fékk það með konungsbræfi 3. Febr. 1779 (Norsk. Reg. XLVIII, 18^b—19; Fylgiskjal 62), með von um að fá lögmansdæmið eptir Svein Sölvason (Nr. 132). Um vorið fékk hann styrk af almennum sjóði til að ferðast í Noregi og kynna sèr þar bústjórn og landyrkju; fór hann þangað um sumarið, og kynnti sèr einkum vatnsveitingar af mýrum og mart fleira, sem hann leitaðist síðan við að fá kennt eða komið til vegar á Íslandi. Um vorið 1780 fór hann út til Íslands, og samdi þá við Svein lögmann Sölvason að stjórna lögmanssembættinu fyrir hálf laun um næstu þrjú ár, en Sveinn entist ekki svo lengi, og andaðist sem áður var sagt 1782; tók Stephán þá við embætti og öllum launum. Um þessi

ár var hann á Innrahólmi, hjá Ólafi amtmanni móðurbróður sínum; en um vorið 12. Maí 1783 fékk hann veitfngarbréf af konungi fyrir amtmannsdæmi norðan og austan, og skipaðir Möðruvellir í Hörgárdal fyrir amtmanns setr og tekjurnar af Möðruvalla klausturs jarðagózi til launa. Þó hélt hann fyrst um sinn lögmansdæminu jafnframt, og var í lögmanns sæti á alþingi 1783 og tvö hin næstu ár; en 1786 og 1787 var Vigfús sýslumaðr bróðir hans í lögmannsstöli hans, og framanaf þinginu 1788, en síðara hluta þings tók við Magnús Stephensen (Nr. 135), sem þá var orðinn varalögmaðr, og sat í lögmannsstöli norðan og vestan það þing sem eftir var og næsta ár eftir, en Stephán fékk algjörlega lausn frá lögmannsembætti 19. Aug. 1789. Síðan var hann amtmadr í norð- og austr-umdæminu til dauðadags, og var einn hinn duglegasti og framkvæmdarsamasti embættismaðr sem verið hefir á Íslandi á seinni tímum; mundi hann hafa komið miklu til leidar, einkum framanaf, ef rentukaumerið hefði viljað fylgja betr hans ráðum, því hann hefir haft einna mesta gáfu til allra framkvæmda og ráðdeildar í atvinnu og búskapar efnum af öllum þeim er voru honum samfæða á Íslandi, og hefir Norðrland borið menjar eftir stjórn hans fram til þessa dags. Hann andaðist 12. Marts 1823, og var þá að nafnbót konferenzráð (20. Marts 1813) og riddari af Dannebrog (31. Juli 1815). Æfisaga hans og ættartala er til prentuð sérílagi (Khöfn 1824. 8vo).

Stephán Þórarinsson átti Ragnheiði Vigfúsdóttur Schevings, sýslumanns í Skagafirði, og Önnu Stephánsdóttur, systur Ólafs stiptamtmanns; voru þau því syskinabörn, Stephán og Ragnheiðr; þau áttu mart barna, og er það nú fjölmenn ætt; er það kallað Thorarensens ætt, sem komið er frá Stepháni og bræðrum hans, en Stephensens ætt frá Ólafi stiptamtmanni.

135. Magnús Ólafsson Stephensen. N. og V. (1790—1800).

Faðir hans Ólafr Stephánsson, sem áðr hefir verið getið, var sonr Stepháns prests á Höskuldstöðum, Ólafssonar prófests á Hrafnagili, Guðmundarsonar; en sira Ólafr á Hrafnagili átti Önnu, dóttur sira Stepháns í Vallanesi, Ólafssonar. Ólafr Stephánsson átti Sigríði, dóttur Magnúsar Gíslasonar amtmanns (Nr. 129), og bjuggu þau á Leirá þegar Magnús fæddist, 27. December 1762; þá var Ólafr varalögmaðr norðan og vestan á Íslandi. Um vorið 1766 fluttist Magnús með foreldrum sínum að Bessastöðum, og

var þar til þess um sumarið 1770, að þau fluttust að Elliðavatni, og árið eftir (1771) að Sviðholti, en 1780 um Jónsmessu að Innrahólmi. 1778 kom hann í kennslu til Hannesar biskups, og tók þar góðum og miklum framförum, var hann síðan reyndr í skólanum, og skrifaðr út 24. Maí 1779, með bezta lofstír. Þar eftir var hann tvö ár hjá Hannesi biskupi, og fór utan síðan, um haustið 1781. Um vetrinn á afmælisdag sinn var hann skrifaðr í stúdenta tölu við háskólann í Kaupmannahöfn („Magnus Olavius Stephensen”) með bezta vitnisburði. Eftir að hann hafði tekið annað lærdomspróf, um haustið 1782, útvegaði Jón Eiríksson honum stað í aðalskrifstofu rentukammersins, og fór hann þá að lesa lög jafnframt. Árið eftir salaði forseti rentukammersins hann til að ferðast með Levetzow til Íslands, til að rannsaka Skaptár-eldinn (25. Septbr. 1783), og fóru þeir af stað 11. Oktbr., en rötudu í svo mikla hrakninga og storma, að þeir hröktust til Norvegs aptr, og sátu þar um vetrinn; var Magnús þá í bezta yfirlæti um vetrinn hjá Þorkeli Jónssyni (Fjeldsted) frá Kvíabekk, lögmanni í Kristjánsands stípti, sem bjó á Hólmagarði nálægt Mandal, þartil hann lagði á ný af stað 28. Febr. 1784, og kom heim til fæður síns að Innrahólmi 27. Apríl 1784. Þá hafði Jón Eiríksson útvegað honum coplista embætti í rentukammerinu (5. Apríl 1784).

Magnús ferðaðist þá um sumarið austr, og fór utan aptr um haustið, en árið eftir kom út í Kaupmannahöfn rit hans um jarðeldinn í Skaptafells sýslu á Dönsku (Khavn 1785. 8vo). Fékk hann virðing af þessari ferð sinni, og var sendr voríð eftir (15. Apríl 1785) sem konúnglegr erindsreki til að taka út Skálholts stóll og það sem honum fylgði, og selja allar jarðirnar á uppboðsþingi (erindsbréf 29. Apríl 1785 í Lagas. handa Íslandi); starfaði hann að því um sumarið og fór utan aptr um haustið, og tók nú til lagalestrs fyrir alvöru. 1788 um voríð ritaði hann til kennaranna við háskólann og beiðdist prófs, því þá voru engir ákveðnir tímar til prófsins, heldr sagði hver til sín þegar hann þóttist búinn. Magnús var yfirheyrðr einn 7. Maí 1788 og fékk bezta vitnisburð, en 23. Maí s. á. fékk hann konúngsbréf að vera varalögmaðr norðan og vestan til aðstoðar við Stephán Þórarínsson (Norske Reg. LI, 150; Fylgiskjal 63) og kom út það ár; fór hann til alþingis og settist þar fyrst í lögmanns sæti 18. Júlí 1788. Árið eftir var hann í lögmanns stóli norðan og vestan, og fékk

þá Stephán Þórarinsson lausn 19. August 1789, en Magnús varð lögmadr að fullu og öllu, og hafði síðan lögsögn meðan alþíng stóð.

Þess hefir áður verið getið, að alþíng var mjög fámennnt orðið fyrir laungu síðan, og eptir því urðu menn ófúsari á að sækja þángað, og þó verið væri að breyta smásaman til um ýmislegt, þá gjörði það fremr að spilla en bæta, því allir fundu í rauninni að þíngið var líflaust, en enginn reyndi að lífga það; hið einasta merkilega lífsmark, sem vör finnum með því, var 1795, þegar Magnús Stephensen gat fengið samtökum komið á til að semja bænarskrána um verzlunarfrelsi. Í konungsbréfi 28. April 1784 er getið um, að enginn komi til alþíngis, þó hann eigi þar sakir, fyr en hann ætli sér, og er þá enn sett regla, að þíng skuli byrja 8. Juli og standa 14 daga (til 22. Juli að kveldi) nema svo sé að 8. Juli sé sunnudagr, þá skuli setja þíng daginn eptir og standa til 23. Juli. Þá var lögrættuhúsið komið á fallanda fót, og allt gekk heldr til þurðar. 1785 sendi Levetzow stiptamtmaðr uppástungu til kansellfisins, að flytja alþíng til Reykjavíkr; sama ár beiddi Stephán amtmaðr Þórarinsson um, að amtsbúar sínir mætti losast við að sækja suðr á þíngvöllum í málum sínum, og vildi hann, að norðr- og austr-lögdæmið hefði þíng sér; um þetta ritiði rentukammerið þeim Levetzow og Stepháni 3. Juli 1786 (Lagas. h. Ísl. v, 290—93), en síðan varð þar ekki meira úr, og hjaðnaði niðr að því sinni. Þar á móti er eins og allir hafi fundið á sér, að æfi alþíngis á þíngvöllum væri að þrotum komin, því lögrættuhúsið hrörnaði óðum, og þó finnst ekkert við það gjört, nema að lögmenn kvarta yfir súgnum, sem vaxi ár frá ári, og prenta kvartanir þessar í lögbíngisbók. Á alþíngi 1798 (20. Juli) lýsti Magnús lögmadr Stephensen því yfir, „að sökum alþíngis-ónæðis og heilsuspillandi dragsúgs í gegnum gluggabrotið og opið lögrættuhús, sé hann við réttarhald í þessum vindhjalli nú orðinn lasinn og veikburða“, svo hann treystist ekki til að vera þar lengr, og kvaðst mundu kveða upp dóma í málunum heima hjá sér á Leirá innan sex vikna. Allir þeir embættismenn sem þar voru (sem voru alls átta) og lögrættumenn vottuðu, að húsið væri „óheilnæmara og verra hverjum vindhjalli, og heilsa og líf þeirra í háska, sem þar neyðast til inni að sitja“; hafði verið haldin skoðunargjörð um húsið árið áður, en ekkert verið að gjört, og afsaka báðir lögmennirnir sig frá að halda þar nokkurn rétt eptirleiðis í húsinu svo ásigkomnu. Um haustið, 12. Septbr.,

stakk Ólafr stiptamtmaðr uppá, að byggt yrði nýtt alþingishús í Reykjavík, og sú uppástunga gekk milli stjórnarráðanna um hríð (rentuk. br. 1. Júní 1799; kans. br. 12. Apríl 1800 í Lagas. h. Ísl), en á meðan var alþing haldið í Reykjavík 1799 og 1800 frá 8. til 22. Júlí, og var það í seinasta sinni, því á sömu dögum sem alþing stóð sem hæst í Reykjavík kom út tilskipan 11. Júlí 1800, sem tekr af alþing og setr landsyfirrétt í staðinn. Magnús Stephensen var þá utan um vetrinn fyrir, í nefndum um skólamálið og fleira, og varð hann æðstr dómari (Justitiarius) í hinum nýja landsyfirrétti, og var það síðan til dauðadags († 17. Mars 1833). Þegar alþing hafði verið niðr lagt um tíma, var Magnúsi kennt um að hann hefði valdið því, sem þó reyndar ekki var fremr hann en aðrir, og óskin um að það yrði reist við afttr varð svo rík, að Friðrekr konúgr hinn sjötti leitaði sér ráðs, um það leyti sem Noregr skildist frá Danmörk (1815), hvort ekki væri bezt að stofna alþing á ný; en stjórnarráðið var því mótfallið og féll það svo niðr.

Skömmu eptir að Magnús var orðinn lögmaðr beiddi hann um varalögmann sér til aðstoðar, og tiltók bróður sinn Stephán Stephensen, sem þá var nýbúinn að taka embættispróf í lögum; embættisbréf hans er gefið út 4. Júní 1790 (Norske Reg. LIII, 209—210; Fylgiskjal 64); var hann í lögmannsstóli fyrir Magnús bróður sinn á alþingi 1797, og á hinu seinasta alþingi 1800. Stephán var þá settr sem varadómari í landsyfirréttinum og einn af nefndarmönnum í jörðamatsnefndinni, þar að auki átti hann að semja hina nýju landslagabók (6. Júní og 18. Júní 1800); þar eptir varð hann amtmaðr í vestr-amtinu (6. Júní 1806) og var það til dauðadags († 20. Decembr. 1820).

Magnús Stephensen átti Guðrúnu Vigfúsdóttur Schevings, systur Ragnheiðar, sem Stephán amtmaðr Þórarinsson átti. Þau bjuggu á Innrahólmi og á Leirá, og seinast í Víðey, og keypti Magnús hana 1816 fyrir 14000 rbd., hefir sonr hans erft hana síðan.

136. Magnús Ólafsson. S. og A. (1791—1800).

Magnús lögmaðr var sonr Ólafs bónda í Svefneyjum Gunnlaugs-sonar, og Ragnhildar Sigurðardóttur lögréttumanns Sigurðarsonar frá Brjámslæk. Þeir voru bræðr Magnús lögmaðr, Eggert Ólafsson varalögmaðr, sem áðr var getið, og Jón Ólafsson hinn yngri

(frá Svefneyjum), nafnsfrægr maðr að lærðómi, og kalladr „hinn lærði Íslendingr“, sem flentist í Kaupmannahöfn og andaðist þar 1811 (Dansk Litteraturtid. 1811, Nr. 13). Magnús fór utan, og var skrifadr í studenta tölu 19. Decbr. 1754, („Magnus Olavius“), og er hann þá talinn 23 ára; ætti hann eptir því að vera fæddr 1731, en í grafskript hans stendr, að hann sè fæddr 1728. Þegar hann var í Kaupmannahöfn var hann með Egli Þórhallasyni að snúa Jónsbók á Dönsku, og komst í ritkeppni við Hannes Finnsson útaf þeirri útleggingu. Með konúngsbréfi 10. Marts 1769 varð hann varalögmaðr sunnan og anstan, eptir dauða Eggerts bróður síns, svo sem fyr var getið (Nr. 133). Þegar hann kom til Íslands settist hann að fyrst í Sauðlauksdal, hjá sira Birni mági sínum Halldórssyni, síðan fór hann 1776 að Skálholti, og tók þar árið eptir (1777) við forstöðu fyrir báum Skálholts stóls og varð stólskaldari („Oeconomus“), en þetta var á seinustu og verstu tímum stólsins, þegar sjársýkin geysaði og hallærin dundu yfir, svo sýslan þessi varð honum mjög ervið á ymsan hátt; hélt hann þó starfi þessu til endalyktar, og skilaði af sér í hendr Magnúsi Stephensen 1785, þegar allt var selt; síðan fór hann að Meðalfelli í Kjós, og bjó þar til dauðadags.

Þegar Björn lögmaðr Markússon andaðist tók Magnús Ólafsson algjörlega við lögsögn, og sat í lögmannsstóli í fyrsta sinn sem lögmaðr á alþingi 1791; síðan var hann stundum einnig fyrir Magnús Stephensen, svo sem framan af þingi 1794, þegar Magnús Stephensen var landfógeti. Með konúngsbréfi 19. August 1791 var Benedikt Jónsson Gröndahl settur varalögmaðr í lögdæmi hans, á sama hátt og venja var til, og var í sæti hans stöku sinnum (1796 og 1797 í stöku málum), en þó kom Magnús lögmaðr á þing hvert ár meðan alþing var á þingvöllum. Það ár, sem það var fyrst haldið í Reykjavík (1799), kom hann ekki til lögbíngis, og vetrinn eptir andaðist hann († 14. Januar 1800; grafskript eptir Gröndahl í Minnisverðum Tíðindum II, 442—443).

Magnús lögmaðr Ólafsson átti (1779) Ragnheiði Finnsdóttur biskups († 16. Marts 1831), og áttu þau saman 12 börn, en þar af komust þrjú til aldrs, einn sonr (Finnr prófessor Magnússon) og tvær dætr. Magnús lögmaðr hefir verið kalladr seinast lögmaðr á Íslandi, og var það í þeim skilningi, að hann var seinast lögmannna sem andaðist í því embætti.

137. Benedikt Jónsson Gröndahl. S. og A. (1800).

Benedikt lögmaðr Gröndahl var fæddr 13. Novbr. 1762 að Vogum við Mývatn; faðir hans var sira Jón, prestur þar við Mývatn, Þórarinnsson prests í Grímsey og Stærta-Árskógi, Jónssonar prests í Stærta-Árskógi, Guðmundarsonar; Móðir Benedikts var Helga Tómasdóttir Jónssonar frá Skriðu í Hörgárdal, Ormssonar. Hann lærði í Hóla skóla frá 1777 og var útskrifaðr frá Hálfðani skólameistara og stiptprófasti Einarssyni 1781; var hann síðan rúmt ár á Hólum, og var skrifari hjá Hálfðani stiptprófasti, þegar hann var officialis eptir fráfall Jóns biskups Teitssonar. Um haustið 1782 fór hann suður að Innrahólmi til Ólafs amtmanns Stephánssonar, og var skrifari hjá honum þrjú ár. Síðan fór hann utan, og var skrifaðr í stúdenta tölu í Kaupmannahöfn („Benedictus Johannes Gröndahl“) 27. Febr. 1786, með einkunn: „haud illaudabilis“; er hann þá talinn 25 ára að aldri. Um vorið 1791 (24. Júní) tók hann embættispróf í lögfræði, og skömmu seinna var hann með konungsbréfi 19. August 1791 settur varalögmaðr sunnan og austan á Íslandi hjá Magnúsi lögmanni Ólafssyni, og skyldi koma eptir hann til lögmannssætis (Norske Reg. LIV, 723; Fylgiskjal 65); fór hann þá út til Íslands um haustið og var á Lambastöðum hjá sira Geir Vídalín um vetrinn, en sumarið eptir fór hann utan og sótti um suðramtið eptir Meldal, en fékk það ekki. Þegar hann kom út aptr, var hann enn á Lambastöðum hjá Geir, og síðan á Bessastöðum hjá Vibe amtmanni. Síðan fór hann að gipta sig og búa. Á alþingum var hann stöku sinnum í lögmanns sæti, svo sem 1796 og 1797 í nokkrum málum. Þegar Magnús lögmaðr Ólafsson var andaðr 14. Janúar 1800 var hann lögmaðr eptir embættisbréfi sínu, og var í lögmannssæti á alþingi því er haldið var það ár í Reykjavík, en er þó opt í þingbókinni frá því ári kallaðr varalögmaðr („vice-lögmaðr“), og er það rángt; en þá var alþing á förum, og hefir því þessa ekki verið nákvæmlega gætt. Þegar landsyfirréttirinn var settur þetta sama ár (6. Júní), varð Gröndahl „varalögmaðr“ annar dómari eða fyrsti assessor, með 700 dala launum; var hann síðan í yfirréttinum þartil hann fékk lausn fyrir veikinda sakir 18. Júní 1817 með 600 dala eptirlaunum, og andaðist 30. Júlí 1825. Æfisaga Gröndahls eptir Sveinbjörn Egilsson er prentuð framan við kvæði hans, sem Sveinbjörn hefir út gefið (Videyjar kl. 1833. 12°).

Benedikt Gröndahl átti þurfi Ólafsdóttur frá Frostastöðum í

Skagafirði, Jónssonar á Framnesi, Ólafssonar, Kárssonar, Bergþórssonar, Sæmundarsonar prófasts í Glaumbæ, Kárssonar, systur Ólafs prófessors Ólafssonar í Túnssbergi og Íngibjargar, konu síra Björns í Bólstaðarhlíð. Hún giptist Gröndahl 22. Júní 1796, og bjuggu þau fyrst eitt ár á Elliðavatni, annað ár á Bakka á Sel-tjarnarnesi, síðan í Nesi frá 1798 til 1811 og þar eftir í Reykjavík. Frá dætrum þeirra tveimr, sem til aldrs komust, er þegar komið allmart afkvæmi; átti önnur þeirra Sveinbjörn Egilsson kennara á Bessastöðum og síðan skólameistara við Reykjavíkur skóla, en önnur Stephán Gunnlaugsson, sýslumann í Borgarfjarðar sýslu og síðan landfógeta á Íslandi.

FYLGISKJÖL.

1. BRÉF HÁKONAR KONÚNGS háleggs, Magnússonar, um nefndarmanna kosning til alþingis, o. fl. Túnssbergi 24. Júní 1305. — Bls. 52.

[Eftir skinnbók frá c. 1580 í Thotts safni í konúngsins stóru bókhlíðu í Kaupmannahöfn, Nr. 2100. 4to. bls. 138; sbr. skinnb. frá sama tína í sama safni, Nr. 2101. 4to. bl. 113].

vī sokn æ christinz doms riett og nefndar menn¹.

Hakon med Guds myskun norex kongur sender ollum Monnum æ Jslandi kuediu Gudz og syna.

²er þad fyrst ad allur christinz Doms riettur sie eptter þui sem ad fornu hefr verid og aller þeir³ hlutir sækist eptter þui sem adur hafa log verid En eigi med vtsetning heilagrar kyrekiu edr pionustu þanne þulat logmenn ero thil þess skipader ad seigia log vī kristinz doms riett og þær saker sem þar kunna thil ad falla.

1) fyrirsögn með rauðu lettri. Upphafsstafir stór, hvítir og dregið í rautt og gult. Stafsetningin er hérumbil einsog hún var á sextánda öld.

2) þessi grein er í sumum bókum sett fremst í Réttarbót Hákonar konúngs 23. Júní 1305 (Lagas. Ísl. 1, 21-26).

3) 2101; þeirra, 2100.

Suo vilium vier ad alþingi sie wppi med þeim hætte ad walldz menn nefne

vr mula¹ þingi iij menn
 wr skapttafellz þingi iij menn
 wr Rangær þingi iij menn
 wr þuerær þingi iij menn
 wr arnes þingi vi menn
 wr kialarnes þingi iij menn
 wr þornes þingi iij menn
 wr þorskafardar þingi iij menn
 wr hunavatz þingi vi menn
 wr hegranes þingi iij menn
 [wr vodla þingi iij menn²
 wr þingeyiar þingi iij menn.

þæ menn sem skynsamer ero ad dæma þar mal med logmonnum og þeim riettvrum sem vier hofum þar thil skipad.

³Þeir og af worum monnum sem sigla thil Jslandz og þar kunnu brotfeiger ad verda vilium vier og ad þeim sieu Saker Gefnar og riett af þeim Giortt ad Olafz voku fyrre og suo þeim riett Giortt ef noekrer Giora þeim Rangt. En ef Syslu madur fornæmist þeim riett ad giora þa suare hann sokinne:

⁴Suo og vilium vær ad fritt eitt sie virdt thil forlags eyris og ad érfingar omagañs sieu skylduger ad taka vid hans vimbodi Godtzi og fiarhalldi þo ad hann sie fullvedia ef frændur omagañs Samþjekkia og synist þeim hann ohættur skulldu nantur og skulu frændur suara skada Omaganum Saker þeirra vangeymslu.

War þetta Bref Giortt J tunsbergi: Jons voku dag æ sletta are Rykis vorz herra aki Cansiler wor Jneigladi Simon klerkur ritadi⁵.

1) þannig eptir getg.; báðar skinnbækrnar hafa: vodla.

2) frá [sett inn eptir getgáttu, sbr. athgr. næsta á undan.

3) þessi grein er almennt i réttarbót 23. Juni 1305, § 1.

4) þessi grein er i handritum almennt rituð i réttarbót 23. Juni 1305, § 5.

5) þessi grein er þannig orðuð i skinnbókinni Nr. 2101: *war þetta Bref sent med Joni logmanni a siotta ári rikis vors herra.* Sá Jón lögmaðr yrði að vera Jón Einarsson (Nr. 44), en ekki geta annálar um útkomu hans þetta ár, en hann andaðist á næsta ári eptir (1306).

2. ALMENN SAMÞYKKT Íslendinga, sem kölluð er ÁRNESINGA SKRÁ, um almenn samtök til að vernda landsrættindi Íslands. Skálholti 20. Juli [1306]. Bls. 53.

[Eptir þessum handritum: a) Bræfabók í Safni Stéphan's Eiríkssonar í háskóla-bókhöðunni, Nr. 1, bls. 53; er kallað þar „sami sáttmáli (við Hákon Magnússon) enn nú endrýjaðr“. og stendr á eptir tveim hinum eldri, frá 1262 og 1302, en á undan bræfinu frá 1319; — b) Dómabók Jóns Dans í Safni Steingríms biskups í Stíptsbókhöðunni í Reykjavík, II. Deild. (B), bls. 130 b, og kallað þar: „Samþykkt um almúgans gagn og nytsemi“; — c) Bræfabók í Safni Magnús Stephensen's í háskóla-bókhöðunni, Nr. 41, kallað þar „Skálholts skilmálar“, og árfært til 1304 í athuga grein, ritaðri á 18du öld; — d) Jónsbók í Safni Thotts í konúngsins stóru bókhöðu, Nr. 2103. 4to., sem er rituð 1589, og er brot eitt. — Sú „Árnesinga skrá“, sem Páll Vídalín nefnir í Fornyrðum sínum, bls. 404, er Endrýjan sú, sem gjörð var 1496, og kölluð er Áshildarmýrar-samþykkt, sjá Fylgiskjal 16 hér á eptir].

In nomine domini amen.

Var þetta samþykkt ok samtal allra beztu manna ok almúga á Íslandi í Skálholti, gjör in translatione sancti Thorlaci.

In primis strekan hins, at menn vilja halda alla þegnskyldu við konúngdóminn, ok hafa lög ok landsrætt eptir því sem landslaga bók vátar, með konúnganna samteknum rættarbótum.

Svá viljum vër ok hafa alla íslenzka löginenn ok sýslumenn, ok engar utanstefnur um þau mál, sem lögmenn ok sýslumenn fá yfir tekit, ok eigi framur rekstr sýslumanna en í löglegan tíma, utan bændr villi annat, ok eigi þá neina, sem eigi eru fullvedja fyri þeim völdum sem koma af Noregi; en svá at haldist, þá lýsi þeir bræfum sínum um sinn á þriggja hreppa þingi, ok ríði við tíunda mann á sjálfs síns kostnað til hesta ok járna, ok ríði handgengnir menn ok bændr, ok lögmaðr, ef hann er nær, til þeirra þinga, at þess betr gáangi konúngsins rætt at lögum.

Engar nýjúngar eðr álögur viljum vër, framur en forn þegn-skylda kreifr.

Um skuldir kaupmanna: leysi hverr eyrir annan eptir jafnaði, ef þat brestr er skilt¹ er. Ef kaupmenn gjöra ólög, þá sè

1) þann. b; skylt, a, c.

almúgi skyldr, sá er næstr er, til at fylgja þeim, svo at þeir fái rétt eptir lögum [er mishaldnir eru, áðr burt fara, ok sýslumaðr í því héraði sem brotið er at; svá ok, at kaupmenn hafi sinn rétt eptir lögum¹ af landsmönnum, eptir dómi eða úrskurði.

Lögmenn viljum vèr jafnan hafa hina sömu, forfallalaust, ok ekki umskipti á gjöra, þá eina þó, er í lögrétu eru samþýktir af almúga með réttu þíngtaki, ef þeir halda hlýðni [við vörn konúng²; kunni þeim ok nokkut at mistakast eðr á at verða, þá villi þeir bæta öll sín brot, eptir beztu manna ráði.

Svá ok viljum vèr engan þann sýslumann hafa, eðr³ lèns-mann í landið, er⁴ sýslu leigir, eðr undir nokkrar nýjar álögur gengr, utan þær sem hær eru lögteknar.

Um þá menn, er óskil gjöra ok eigi vilja dóma halda, takist ok haldist undir rétt ransak, þar til er lúka eptir lögum penínga eðr refsíng.

Nú ef nokkurr rýfr þetta, ok úr gengr þessu samtaki⁵, þá sè allir skyldir, þeir er halda, at sjá svá til með þeim, at öðrum verði til viðrjónar at leiða sik með öðrum góðum mönnum í þvílík samtök, ok rjúfa sinn trúnað við almúgann. Af öðrum fjórðúngum, ef menn kunna styrks við at þurfa, þá skulu allir beztu menn skyldugir til at ríða ok þá at styrkja til laga ok réttinda, þeir sem beiddir verða, eptir jafnaði uppá réttan reikningskap.

3. ÚRSKURÐR Odds lögmans Þórðarsonar, um flutning á konúngs gózi með kaupskipum frá Íslandi. á alþíngi 3. Juli 1409. Bls. 79.

[Eptir frumritaðri afskrípt, sem gjörð er á Bessastöðum á Margrètarmessu (13. Juli) 1409, af Jóni Bjartssyni „rad-mann j bergven“, Þórði Vebrandssyni og Jóni Ólafssyni, og hefir verið með þremr innsiglum, í Geh. Arch. „Island og Færðe“. Nr. 1. Aptan á transscripto stendr með gamalli hendi: „vm konungsdelen j jslandsfarer“].

Öllum goðvm mönnum þeim sem þetta bref sfa eðr heyra sendir oddr þorðar son löghman avstan ok fyrir svnnan a Jslandi Q. gvds ok sína

1) frá [sleppt óvart í b.

2) frá [við vörn [ok] Noregs konúng ok lög með þegnanna [við þegnanna?], b.

3) þannig b; er, a, c. 4) þann. b; eðr, a, c. 5) þann. b, c; samtali, a.

kunníght gerannðf. at Anno domínf. M. CCCC^o. nono. atys daghfun næsta eftir peters. Messo j lögghrettv krafðf mfk ok beiddf erlíghr mann ok velborfn víghfus jfuar son hírdstforf yfir allt Jsland lagha or skvrdar vm mfn's herra kongsíns parta huort hann ættf þeim at missa edr eigi. en godz hans læghf her j landít eftir ok for gengf ok forsomadízt svo at þat mættf eigi fram komazt. er þat ollum godum monnum vítrlíght ok kunníght at mín herra kongrinn eíghr sfordunng j hueriv skípf þuf sem geingr j millum Jslandz ok noreghs þeghar þat hefir geíngit sína fyrstu reísv.

þviat til kölludum ok nefndum hrafnf bonda lögmannf fyrir nordan ok vestan a Jslandf ok þeim beztvm monnum sem ek til nefnda mj mer sem sídar mefr nefnast j breffnu samþyekfannðf. Seghir ek oddr löghamdr fyr nefndr. J gyds nafnf Amen. mj fullum lagha orskurdf mfnvm herra kongfnvm ok krunvnnf j noreghi j hueriv jslandz safi þvf sem liggir her j landíth ok gengíth hefir sína fyrstu reís j millf jslandz ok noreghs kongsíns godz eígha þar j at leggfazt vtan þeir synf sem hallda at mfn herra kongrinn haf þeim vnt eda hans löghlíghr vm bods madr.

Ok til mefrí stadfestu ok sannfnnda þessv mfnv or skurdar ok doms [breff] settu þessir godir menn mj mer til sannfnnda sinnar samþyektar her vm er svo hefta

hrafn gydmvnds son fyr nefndr löghamdr.

gislf andres son. hallr olafs son.

þorstefnn síghurdr son. þorkell maghnus son.

avdyn salomons son. Jon gils son.

arnf arna son. arnf efnars son.

olafr eygiolfs son. guþþormr bíarna son.

arnf hergefrsson. kavnmenn.

Einar heriolfs son. Jon dekn þordar son.

solmvnndr gudmundz son. olafr Jons son.

Jon bfartz son. Jon bforn son.

síghurdr þordar son. Mattevs peturs son.

Jon hallz son. barðr odds son.

havardr peturs son.

sín Jnsíghlf mj mfnv Jnsíghlf fyrir þetta mftt orskurdar breff. gfort j stad deghf ok arf sem fyrr seghir.

4. ÚRSKURÐR Odds lögmanns þórdarsonar, um flutning á konungs gózi frá Íslandi með kaupskipi, sem konúgr átti part í, en var öðrum leigt. í þerney 7. Juli 1409. Bls. 79.

[Eptir afskrípt sömu manna sem næst undanfarið bréf í Geh. Arch. „Island og Færøe“. Nr. 1].

Öllum godum monnum þeim sem þetta bref sía edr heyra sendir oddr þordar son löghmadr avstan ok sunnan a Jslandí. Q. gvds ok sína

kunight gerandí at lavghar dagh hínn næsta fyrir selfv manna vauku. Anno. domini. M^o CCCC. nono. J þern ey kom fyrir mik a almennlífgha stefnu nær veronndum hefðarlíghum herra ok anddálíghum fedr herra Joní mǫ guds nad biskup j skalholttí af efnní alfu ærlíghur mann ok velborínn víghfus jfuar son hírdstíorí yfir allt jísland. en annarí helgí bíorns son löghlíga fyrir komnir. kærdf þa víghfus jfuar son vpp a helga bíornson fyr nefndan vm þann kongs part sem hann hafdf j þorlaks súdínni ok síra bíorn svmmars þorp korsbrodir at krist kirkfu j bergufu hafdf honum byckt¹ sem hans bref þar vm gert vottar ok fyrir mik lesit var. því beíddí mik ok krafdf adr nefndr víghfus lagha orskurdar ok doms huort fyrr söghd byggnung mættí mǫ loghum halldazt edr eigi en kongsíns godz læghí her j landíth ok forsomadízt ok forgenge. því mǫ radí ok samþyeckt þeirra godra manna ok fleirí annarra er sídar mefr nefnaz j bresínv sem ek til kallade mǫ mer at skoda vm ok dæma þetta. huat er þeim ok mik synndízt bref helga bíörnsonar eígf fulla makt hafa til loghlíghrar hefmsíldar vm adr sagdann part af því at logh bok vor seghir svo. at efngínn skal annars vm bod til skada hafa. huat er oss syndízt kong domínvu ok krunonne j noreghe stor skadí vera j gerdr ok olavghlíga at byggfa svo burt míns herra kongsíns parta at hans godz líggí her j landít farlavst ok forganngízt. þess ok annars at helgí bíorn son oft nefndur hafdf eigi ne tedí fyrir oss vors herra kongsíns bref vpp a oft nefndann part eda þess sem af kongínvu síalfvu hafdf löghlíght vm bod til at byggfa hans parta honum til nytta.

því j gvds nafne amen seghir ek oddr þordar son löghmadr

1) = bygt.

sama stada minvm herra kongínm j noreghe oft sagdann part ok hans godz þar j efgha at leggfazt mǝ þvi at hans heímilld synndízt oss efngva makt hafa til laghlígrar heímilldar vm partínn. Ok þo helga bíorn syne þratt sögdvm Settar eíð ofvan a at hann þefnkí at síra bíorn fyrr nefndr være honum fullr heímilldar mann fyrir partínum. svere eíðínn eftir lóghvm. en eíðínm svornum ok fram komnvm þa orskurdar ek ok dæmir títt nefndan helga bíorns son kúttan vm med ferd a partínm til þessa daghs.

Ok til meírfí stadfestu ok sannínnða her vm setto þessir godir menn er svo heita.

sölmunndr gudmunnds son. olafr jóns son.

síghurdr þordar son. ormr jórunndar son.

havkr kolbefns son

Jtem radmenn j bergvín jon biartz son ok jon egils son ok þessir kavpmenn.

jón erlíndǝ son. þordur vebrandz son.

þorsteín ragnar son. jon kerlíng olafs son.

arní gríms son. ok þorlacr jóns son

er samþycktv þenna mín orskurd ok dom met mer loghlíga til kalladír af hírdstforanum ok med sín Jnsíghlí med mínv jnnsíglí fyrir þetta mítt orskurdar bref. Sem gífort var j stad deghe ok are sem fyrr seghir.

5. HYLLÍNGARBRÉF ÍSLENDÍNGA til Eíríks konúngs af Pommern. á þíngvelli 1. Juli 1419. Bls. 79.

[Eptír frumbréfinu í Geh. Arch. „Island og Færøe“. Nr. 3].

Worum wyrdolighum herra herra Eirikæ mǝ gudhǝ naadh Noreghz swæríkis Danmareks gota kononge oc hærtuga yfuær Pomren Hefsum wý allr almughæ lærdhír oc læikæir a yslandæ. kærlíga mǝ gudǝ quedíu oc worre audhmúkure þenostu.

kunn gerandi ydr naadh ath wer lofum ydr vora troo þenostu: oc vilium ydr hylla oc hafua sírer Rettan konongh yfuær oss oc enghan annan oc vndír binddum oss ath wæra ydhr hollír oc truer. sæm rettum þænorum ber sínom herra ath wera oc wor loghboc vt visar oc vorer forsedr. hafua ueítt ydrum foruerorum Rettum Noreghs kononghum jattandi ydr þar medr skatt oc alla hlydskyldu af landíno sæm loflighum landhsíns vana bær kongdomen-

um gera. Her j moti biðfúm wý ydr nadher andmfuklfgha ath ý holden oss mj fridh oc lagh: oc latfr oss nŋotandi wærda allra þæira rettar bota sœm landit er adr suoret krononne oc kóngdomenum.

Kom oc ydart bref hft j landhit til oss j huerio ý forbudut oss ath kaup slaghe mj nokora vtlenska mœnn En worar rettar beotr giora suo raadh sŋrer ath oss skyldæ koma sœx skíp af noreghf arlfgha: huat sœm æi hefuer komft vpp a langha tŋma: huar af ydr naadh ok þetta fataka landh hefufr tækt grofuan skada: þy vpp aa gudj naadh. oc ydart traust hofum wý wordit kaupslaga mj vtlenska menn sœm medh fridh hafuæ faret oc Rettum kaupnŋngskap oc til hafua siglt En þær duggarar oc fiskarar sœm reyfat hafua oc ofridh giortt þæim hofum wý reŋsa latidh Nw star til gudj nadh oc ydr ath ý scriŋft oss tŋl huoru¹ wý mœttum: bestan fridh hafua oc ydan vŋnskap oc hylli. her mj besalom wý ydr gudh oc alt hŋmenrŋkis hærskap.

Oc til mœiri staðfeŋu² oc auðsynŋgar wors tro skapar mj ydr þa hofum wý hengt wor Jnsŋglf a almugans wegna: fyrær þetta bref er suo hæita

anfinnr þorstœinsson ydra forœldra hirdmann

Rafn loghman oddr loghmann

lopptr gudþormsson gŋslæ andresson

hallr olafsson hauskauldr hrunolfson

olafr jonsson arnnæ einarsson

audun salomonsson þornaldr oddjson

helgi styrsson sŋugurdr arnŋrŋmsson

gudyne oddjson asgæir arnason

siugurdr þornaldjson semundr oddjson

magnus jonsson ghæir arnna son

bryniolfr stœinraudarson jon Egillsson

sighmundr oddjson boduar hrafnsson

oc hœlgt biarna son

giortt a þŋnghuælli laugardagen næsta eftir petrŋ messu vm sumaret
Anno domini M^o cd^o decimo nono.

Med 24 hængandi innsiglum, ŋestum brákudum. aptan á stendr:
„theres breff aff jslande at the aff gantjæ island haue hyllet myn herre konung Erik. 1419.

○ 14. N° 3. Jslandtj”.

¹) sic = huorsu.

²) sic = staðfestu.

6. BRÆF FRÁ ALÞÍNGI til Eiríks konungs, um erindi Hannesar Pálssonar og Þorleifs Árnasonar af Íslands hálfu. á Þíngvöllum 1. Juli (1420). Bls. 79.

[Eptir frumbræfinu í Geh. Arch. „Island og Færøe“. Nr. 6].

Vtmyuka oe skuldugha thiænista te foren sænd. Ma idhar nadh wita at idher nadhes thiænare oc capellan her hanes paelson hawer hær warit i rikesens landsens oc idher nadhes ærande æfter thy som idher nadh hanum befatat hafðhe. thær hawer han sik trolka oc wæl vt i bewist. can han oe thorlef arneson idher nadh beræta yterlika om landsens nødh. nøthorft oc gagn yter meer æn wi idher nadh til skriua kunna thy at thj ær them ganze kunnukt om alla stykke huru hær nu stander oc standit hawer. oc huru thj belegghigt ær i allæ mata. thj ma idher nadh oc wæl tro hwat the idher beræta thær om. thy havom wy oe ganze almughen som nu ware hær saman pa landstthinget troet them thær til oe befatat. guthi befale wy idher nadh ewinnelik. scriptum a thingwallum in oetana sancti johannis baptiste sub sigillis.

Jon mǫ gutǫ nadh biseop a Holum

Rafn oe odder Laghmæn.

thorsten helmingson oc helghe styrsson hirdhstiora

lofter guthormson. haller olafson. arnfin thorstenson.

are gutmundson. gutloger gutmundson. oe audur¹

salmonson

Bræfið hefir verið lagt saman og innsiglað með áþrygktum sjö innsiglum, hefir innsigli biskups tekið yfir brúinirnar og lokað bréðau, en hin eru sín 3 á hverri brún þar út undan; nú eru 5 eptir, en biskups og eitt hinna er dottið af. Utan á stendr:

Serenissimo principi ac domino domino Erico dei gratia Regnorum norwegiæ. daciæ. sweiciæ slauorum gothorumque regi illustrissimo domino nostro gratiosissimo. Hee littera humiliter presentetur.

1) Þ. e. Audunn (Salomonsson), sem nefndr er einnig í bréfunum fyrir og eptir; hann bjó á Hvanneyri í Andakíl, og var dóttursonr Gunnars bónda, sem þar var á Hvanneyri þegar Vilchins máldagi var gjörðr.

7. HYLLINGARBRÉF EIRÍKS KONÚNGS hið síðara af hendi Íslend-
linga. á alþingi 30. Juni 1431. Bls. 78.

[Eptir afskrípt frá 1544 í Geh. Arch. „Island og Færðe“
Nr. 10].

Anno domini M^o ed^o XXX° primo Var þetta samþykkt á al-
þingi Vtan vebanda ok jnnan. laugardaginn næstan eptir Peturs
messu. Af hirdstiorvm. lögmönnum. lögrettv monnum. ok almuga
med löfuataki.

fyrst at vær vilium hollir ok trvir vera uorum virðvligum
herra Eiriki med gvdz naid norikis danmarksk. suerikis ok gôta
kongr ok hertugi offver pomarin. Ok at hallda þau laug
sem sanete Olafir hefir sett. ok hans Rettir eptirkomendr.
hafa sidan samþykkt millvm konvngdomen ok þeim sem landit
byggia. bædi lögbok. kristin Rett ok rettarbætr konganna. Enn
allar nyiar alögr sem biskupar vilia. á leggja mǫ banni. forbodum.
eda yfir Reidvm. framar enn fyr seigir. Vilium vær eingileidis
vndir ganga

Jtem var þat samþykkt at eynguir vtlendskir menn skylldu
hier j landit vera vpp fra mariv messv sýdari er nv kemr.
vtan þeirra husbændr. eda þeir hefði vors naiduga herra kong
Eireks bref fyrir sier at þeir mættv hier mǫ Rettv vera. Enn sier-
liga Enskir ok þyskir skylldu hier eingva vetrar setv hafa. ok
avngvan kaupskap framar. enn forn vandi hefir uerid. Enn danska
[ok] suenska sögdv vær því vt af landit sem hina. At vær vistvm
ei huort þeir mǫ lika. ok uors herra kongsins vilia [væri] vt
sigldir af hans Rikivm. frá hans strýð ok orlog. vtan þeir hefði
hans bref. ok þess annars at kærvm mæl komv yfir ok vpp á
svmliga af þeim. at þeir hefði bædi barid menn ok bundit sak-
lausa. Enn huer sem þau helldr eda halldit hafði skyllði suara
lögvm fyrir oll þeirra brot. Enn landkænda sak mǫ minn herra
kongin. Sierliga þeir sem þeim helldi vpp fra þeim tima sem fyr
seigir. Ok Rettfangadir vndir dom. hvar sem þeir verda teknir.
Ok eigi domsætir eda vitnis bærir.

Jtem var þat samþykkt. at eingin árbysti eda handbogar
skyllði færast yfir landit. vtan kongsins vmbodzmenn. eda þeir
sem landit villdu frida færði þá. Enn hver sem avdrvvýs færði.
þá skyllði bogarnir vpp tækir. ok þo sekir vid kongdominn suo
myeklu sem log votta. Ok vid lögmenn lögrettv menn ok almvgan
ei sýðr at þeir hallda eigi þat sem þeir giora lögliga.

Ogh til sanninda hier vm settv vær

Jwar vigfus son. gynnslavgr gvdmyndz son.

Ávðvñ salomonsson. Teitr gynnslavgsson.

Ásbiörn Þordarson ok Páll Jonsson

wor jñ sigli fyrri þetta samþyktar bref. giort j stad deigi ok dñri sem fyr seigir.

8. BRÉF fjöggra manna, sem votta, að Oddr Ásmundarson fækk Torfa hirstjóra Arasyni part úr Þorleikstöðum í Skagafirði, fyrir það hann hafði útvegað Oddi lögmannsbref frá konungi. Á Syðrum Ökrum í Skagafirði 6. April 1456. Bls. 89 sbr. 86.

[Eptir afskrift frá 1470 í Safni Árna Magnússonar af Íslenskum fornbréfum, Fasc. 14, Nr. 6].

Öllum monnum þeim sem [þetta] bref sia edr heyra senda. olafur grimsson. eigill bessason. Jon gudina son ok Þorgeir Jonsson. kuediu gudz ok sina

kunnigthi giorandi. ath þa er lidit var fra hingat burd vors herra Jesu christi þusund fiogr hundrut fimtigir ok sex ar. þridiu dagen næsta eptir pascha vika æ syðrum aukrum j skagafirde. vorum vær j hia. saum ok heyrdum æ ord þeirra ok handaband af einne alfuø torfua arasonar af vopn. hirdstiori nordan ok vestan æ Jslandi. enn oddz asmundz sonar af annare ath suo fyrir skildu. ath Oddr fieck torfua arasyni til fullrar eignar tuttugu hundrut j jordunni þorleiksstaðum er liggur j myklabæiar kirkjusokn. med aullum þeim gognum ok gædum sem greindum jardar parte fylger ok fylgt hefir ath fornu ok nyiu ok hann vard fremzst eigandi ath. fyrri þann sama kostnad ok armædu er greindr torfe hafde sott ok uth leyst logmanz bref fyrri adr greindan Odd asmundsson med vors nadugs herra kongs kristierns hanganda jncigli. kenndizt ok Oddr j sama handabandi ath hann hafdi fulla penninga vpp borit fyrri adr greindan jardar part suo honum vel æ nægde af opt nefndum torfua ara syni.

skyldi Oddr asmundzson suara lagaríptfingu æ greindum jardar parte enn torfue hallda til laga.

samþyckte eigin künna Oddz asmundz sonar gvdlaug finboga dottir. allann þennan þeirra fyr scrifuadan giorning med handabandi.

Ok til sanninda hier vm sette Oddr asmundz son sitt jncigli med vorum jnciglum fyrri þetta bref sem giort var j sama stad deigi ok ari sem fyr seigir.

9. ALÞÍNGISDÓMR tólf manna, að Teitr Gunnlaugsson sè skyldr að hylla Kristján konúng (hinna fyrsta), en laus við Eirek konúng. á Þíngvelli 2. Júlí 1459. Bls. 87.

[Eptir afskrípt frá 1479 í Safni Árna Magnússonar af Íslenskum fornbréfum, Fase. 14, Nr. 23].

Öllum monnum þeim sem þetta bref sia edr heyra senda Jon asgeirsson þorlakur þorkelsson oli oddzson ellendr brandz son bergur oddz son brandr sygvrdz son þorðr audunar son [silipvs sygurdz son¹ Jon narfason biorgolfr oddz [son] arnor steinþor son ok aurnolfur eyiolsson [godum monnum uiturligt með þessu voru brefi²

þæ lidit uar fra hingathburð vors herra iesu ehristi. M. CCCC. fimtigir ok nív ar æ þínguelle æ þíngstad rettvn manadagin næsta eptir petvrs Messo ok pals vm sumarit vorum vær til nefndir af ærligum manne birne þorleifsýne hirdstiora sunnan ok austan æ jslandi yfir at lita ok invirdvliga at skoda vm þann æskilnad er teitr gvnlagvson hafði haft moti kong cristiern ok fyr nefndr biorn sagdizt heyrta hafa kongin sialfan ser suo sagt hafa ath fur greindr teitur hefði halldit j mote sig langan tíma ath anara manna sogn ok halldit annan kong en sig.

Nu sakir þess ath þrat nefndr teitur lyste því fur oss fyr greindvm monnum ok sagdizt optsinnis lyst hafa bæde j logrettu ok annarsstadar ath hann villði þan kong hallda ok alla hlydni veita sem rettur noregs kongr være með hveriv nafne sem hann væri hins ok anars ath vær savm handaband fyr nefndra manna biarnar ok teiz ath teitur lofade hafa þat ok hallda sem vær fyr nefndir menn giordvm logliga ok æsattir yrdvm þui giordvm vær fyr nefndir menn ok samþykkir vrdum með fullum laga giorninge teit gvnlagvsson skyllðvgan ath hallda kong kristiern fur sinn rettan noregx kong ok alla hlydne ath ueita ok honum hollr ok trur vera j allri sinne þionostu en ovittan þo hann geingi fra kong eirek

ok ath þesare vorre giord upp sagdre lofadi teitur birnne

1) frá [nafnið á efstu spázíu með tilvisunarkerki.

2) hér kemr það fyrir, sem ósjaldan ber við, að ritararnir gleyma upphafsorðunum þegar mörg nöfn fylgja eptir, því hér er orðað einsog bréfið hefði byrjað svo: „það gjörum vér Jón Ásgeirss.“ o. s. frv. — Að réttu lagi ætti hér að standa frá [: „kveðju guðs ok sína“.

þorleifs syne með handa bandi [ath] hafa ok hallda stodyga þesa vora giord.

Ok til saninda hier vm settum uer fyr nefndir menn uor innsigli fur þetta bref skrifat j sama stad deigi ok mre sem fyr seigir.

10. KVITTUNARBREÐ Björns Þorleifssonar hirðstjóra til Teits Gunnlaugssonar, um sakir hans við Kristján konúng (hinn fyrsta). á Húsafelli 9. Juli 1459. Bls. 87.

[Eptir afskrípt frá 1479 í safni Árna Magnússonar af íslenskum fornbræfum. Fasc. 14, Nr. 23].

Þath giore eg biorn þorleifson hirdstiore sunan ok austan æ jslandi godvm monnum kvnnigt með þessv minu brefe ath wid teitvr gunlaugsson haufvm nv yfir eins ordith logrettu monnum nær verondvm ok morgvm avdrvm godvm monnum æ alpingi at hann lofadi mik með handa bandi ath hallda ok hafa ok hylla worn nadvg herra kong kristiern fyrir sinn rettan kong ok honum hollvr ok trur uera eptir þui sem rettum þegni ber ath uera sinvm rettvm kongi bædi leyniliga ok oppinberliga j allri sinne hlydni ok þionozttv.

Sva ei sidr lysti fyr nefndr teitur fur mier ok audrvmdandi monnum ath hann hefði alldri sagt þes nei ath hallda ei þann sinn retan kong sem hann væri rett komin til rikis j norege með hveriv nafne sem hann væri. Þvi gefur eg adur greindur biorn þorleifs son fyr greindan teitt gvnulaugsson auldungis kvittann ok ækærulausann fyrir mer ok aullum minnv logligum eptir komeyndum af aullvm þeim sektum stærum ok smærvm sem hann uard brottligur¹ uid kongin eptir þui brefi sem minn nadvg herra kong kristiern gaf mig uth hans vegna þath fysta hann uilldi til hans nada snuazt. En hverr avdrv visi vill giora ath briota bod edr bref mins herra kongsins svari þui vm liku fyrir sem login landzins ut visa.

Ok til saninda hier um setta eg mitt insigli fyrir þetta bref skrifad æ hvsafelli j borgar firde mana dagin næsta eptir translacio. Sancte martini. Anno domini M^o cd^o. l^o. nono.

11. BREÐ Þórðar Auðunnarsonar og tveggja annara manna, um lögmans kaup það, er Björn Þorleifsson hirðstjóri galt Brandi

¹) þetta orð er utanmáls.

lögmanni Jónssyni. á Skarði á Skarðströnd 26. Juni 1467.
Bl. 88.

[Eptir frumbréfinu á skinni í forubrèfasafni Árna Magnússonar, Fasc. 17, Nr. 22].

Þat giorum vær þorðr audunarson Jon sueinsson ok þorarin
aronson godum monnum vitrligt med þessu woru opnu brefi

æ skardi æ skardz strond fustu dagin næsta epter Jons
Messo baptista þa lidit uar fra hingat burd uors hera jesu christi
þusund flogur hundrut sextigir ok sio ar. woru uær j hia saum
ok heyrdum æ ord ok handaband welborinna manna af annari
alfu biarnar bonda þorleifssonar hirdstiora um allt jsland. enn
af annari brand[s] bonda jonssonar laugmanz fyrir nordan ok
uestan æ jslandi

at svo fyrir skildu at greindr biorn þorleifsson med sam-
þycki hustru olofar loptz dottir hustru hans feck sur greindum
brandi jonssyne laugmanni jordina bæ j suganda firði j stadar
kirkiv sokn med aullum þeim gognvm ok gædum sem adr greindri
jordu fylgir ok fylgt hefer at fornu ok nyiu ok hann uard fremst
eigandi at logum ok þar med sex kugilldi ok suo þott þar se
fleire med til frials forrædis ok æuinligrar eignar undan birni ok
hans erfingium enn undir brand ok hans erfingia fyrir þa peninga
sem opt nefndum birni bar at luka brandi jonssyni laugmanni j
sitt laugmanz kaup. skyllði opt nefndr biorn þorleifsson suara
laga riptingu æ adur greindri jordv enn brandur hallda til laga.
skyllði hann mega tak[a] at ser jord ok kugilldi at frialsu upp
fra þeim degi er nu er komit ok allar gagnsemdir ok abata af
hafa adr greindri jordu ok kugilldum ævenliga her eptir

Ok til saninnda her um at uær furnefndir menn þorður Jon
ok þorarin saum æ þenna þeirra giorning furgreindra manna
med fullu handabandi þa setium uær uor jnnceigli med jnnceigle
þrattnefnz biarnar bonda þorleifssonar fyrir þetta jardar bref.
skrifad j sama stad degi ok ari sem fyrr segir.

Fjögr hángandi iansigli hafa verið fyrir bréfinu, er eptir stúfr af
þvengnum frá hinu fyrsta, gatið eitt fyrir hinu öðru og þriðja, en hið
fjórða er heilt og þó máð. Aftaná með nýrri hendi: „kaupbref fyrir
Bæ. ut koperad“, og ártal 1467 með hendi Árna.

12. BÆNARSKRÁ til Kristjáns konungs (hins fyrsta) frá Guðna bónda Jónssyni, sýslumanni í Ísafjarðar sýslu, og tuttugu og þremr öðrum sýslumönnum og lögrèttumönnum norðan og vestan á Íslandi, um kvartanir þær, sem verið hafi á alþingi um vetrsetur útlendra manna o. fl. Á Lundi í Lundareykjadal 6. Juli 1479. Bls. 89.

[Eptir afskrípt frá hërumbil 1550 í Geheim. Archiv. „Island og Færøe” Supplem. II, Nr. 20; hún hefir áðr verið í skjalasafni hins þýzka kanselfis; eptir þessari eru þar í safninu tvær afskríptir seinna gjörðar, önnur frá Langebeks tínum „ex copia veteri in Archivo cancell. Germanic.”, en önnur með hendi Thorkelins].

Þat giorum vier Gvdne Jonsson: Eigill grimsson: Jon Biornsson: Narfe þorvalldz son: Dade | arasson: Gisle philippusson. Sygurdur Dada son þorlakur þorkellsson pilipus Sygurdjsson | Gvnnlögur þorkelsson: finur petursson: Gunnsteinn JslEIFsson. Þordur audvnarsson Þorleifur | finnsson Jon hrafnnson. olafur sueinnsson Jon Þorsteinsson Gunnar Jonsson Jngemundur gunnsteinsson Halldor þorgiersson. Halldor Sumarlidasson: Magnvs bionsson¹ arnor finnzsson | og Einar Brandzsson Syslu menn og logricctu menn Nordan og vestan æ Jslande godum monnum kunnigtt med þessu voru opnu brefe

at vier vorum þar j hia oc heyrðum | æ æ almenneligu oxarar þinge at almvgen af ollu landinu klagade sig vm þann | mykla osid er hier være j landit vm þa vetvr setur er vt lenzker menn hefde hier | huad oss leitzt og ollum almuganum vti fra vera stor skade fyri landit sakier þess | at þeir hallda hier hus oc garda vid sioenn oc locka so til sin þionustu folkit at | bændurnir fa ecki sijna garda vpp vnnit eda neina vt vegu haft þa er þeim eda | landinv mega til nytta verða

Hier med selia þeir onyttasamligan penning jnn | j landit oc taka þar fyrer bæde skreid Smior oc slatur og vadmal allt for | dyrdt frammar meir enn sett er oc samþeyktt af hirdstioranum heyndrek Daniel | og logmaunnum badum brande jonnssyne oc odde² asmundzssyne oc ollum almuganum | vtan logriettu oc Jnna[n] at hier skyllði eingi vt lenzkur madur vera j lan[dit]

¹) = Björnsson.

²) leiðrétt; Oddz.

eda vetur setur hafa nema sa sem fœdur¹ er oc Jnn borinn j noregx konungs | riki, huad oss litzt nv ecki halldit vera eftter þui sem vor landz laga bok | oc satt male vt vijsar at hier skule eingin hirdstiore vera j landit nema | sa hier er jnn lendur af gomlum hirdstiora settum

Hier med voru sodan kœp | sett og samþeykt vid vt lendzka menn a mȳdan² þeir hielldi sijna kœpsteftu | hier j landit at tij vættir skreidar [sie] fyrir e huert. vj tunnvr maltz. iij tunnur | miols. Jarfat³. xij fiordunga ketill og so virdan pening annan vppa huert e | En ef nockur vt lendzkur madr villde ecki hallda þessa samþeykt oc settu sína | peninga til vetrar setu hier j landit þa skyldi⁴ vpp tækt konungs vm bœds manni | allt þeirra godz.

Eru vier nu yður og ydra nad um bidiande kiære nadulge herra oc allt rikissins rad j norege aud miukliga vm bidiande at þier | latid oss na at hallda vorum riett vm huad hellst þat er epter þui sem | vor landz laga bok vt vijsar satt male oc riettar bætur bæde fyrer leika oc | lærda

Skrifum vier yðar nad til þui soddan at oss þikia logmenn-erner | j landino helldvr sliefer j vera at rijta til yðar nadar huert laga | leysi j landit er huad er almugann stendur Oc þui eru vier yður | og ydra elsku liga nad vm bidiandi a minnande at þier vm hugxit og | a litid vorar naudzyniar at þier sendit oss yðar Styrkingar bref med þorleifse biornssyne vm þat sem vier hofum til yðar nadar rijtad oc so vm þat flei|ra sem yður er riettilliga vnder vijsat land[s]ins naudzyniar og vorar |

Hier j mot vilium vier seigia vora tru og þienustu sem vorer forfedur og | forelldrar hafa giort til forna med sijna nadugasta herra Noregis konunga | med allann riett oc truheit oc cetera.

Og til sanne[n]da hier vm setium vier fyrr | nefnder menn vor Juncigle fyrer þetta bref er skrifad var a lunde J | lunda reykia dal þridiu dagen næstan eptir peturs messo og pals þa er lidit | var fra hingat⁵ burd vors herra Jesu christi m ecce oc lxxx ara.

Aptanā með danskri hendi frá hérumbil 1550:

Altínges dom om vtlenduskum med mœgett skrawage a° 1480 hystyioere henrick daniel.

1) = fœddr. 2) = meðan. 3) = járnfat. 4) leiðrétt; skylda.

5) leiðrétt; hinagt.

13. DÓMR OG ÚRSKURÐR ríkisráðsins í Noregi, að Þorleifr Björnsson haldi öllu sínu gózi undir lög og dóm. [í Björgvin] 25. August 1481. Bls. 91.

[Eptir afskript á stóru skinnblaði með sex innsiglium í fyrstu, sem Þorleifr Björnsson birðstjóri hefir látið gjöra af bréfum þeim, er snertu eignir Guðmundar Arasonar á Reykhólum, í fornbréfasafni Árna Magnússonar, Fasc. 65, Nr. 12].

Avllvm monnvvm þeim sem þetta bref sia edvr heyra. Senda Gavthe med gvdz nad erchibiskup j Nidaroose. og pavalegs sætis legatvs. Hans j Berfven. Karll j Hamar. Eilljlf j Stafangvr. Med sama nad biskvpar. Jon smior rjddare. og bavfvdzmann wpp æ konvngs gardin j Berfven. Alf Knvtzson rjddare Jon Biornson Otte Mattzson og Gvttorm tialld æ vopn. Rikisins rad j Noregj. qvediv gvdz og sina.

kvnnegtt gerande. med þessv worv opnv brefe at ærvvm epter gvdz bvrð. M. ed. lxxx og j ær lavgardagin næsta epter Bartbaolomej. kom fyrir oss j Retta. vel borenn man þorleif Biornson. med sinvm brefvm og skilrikivm. at hann hafde bodet sig. og sin bref vnder lavg og landz rett. æ almennilegv ôxar ær þingj æ Jslande. fore biskvpa birdstjora. logmenn. og alla lavgrettv. bæde lærda og leika. hvad sem hverr villde til hans tala. klaga edvr akæra.

Svo og j anare grein. at fornefndvr þorleifvr beidde og krafde Raf[n] Brandzson. logmann nordan og vestan æ Jslande. ath nefna vt tuo tylft lavgrettvmanna. atb skoda og Ransaka fornefnde þorleifs bref og skilrike. og hvad þeim litizt Rettazta vera. epter lavgmale. og dæma hvad hann helldvr skvle missa sina peninga edvr epter lavgvvm þeim hallda þa sem Biarne þorarenssoon og fleire adrer klagade vpp æ. æ fyrnefndv þinge.

Nu epter því at fornefndvr Rafn lögmenn willde þar avngua laga skipan æ giora. þæ favr bavd for nefndvr þorleifvr. alla[r] Ranga[r] agavngvr. og ologlegar atgerder æ sig edvr sina peninga. ogh þar epter skavtt hann sig vnder vorn nadvga berra konung Kristiern. gvd hans sal nade. og rikisens rad j Norigi. med ollvm sinvm brefvm og skilrikivm. þar sem honvm þottizt. at bann var ologlega j þvingdvr.

Nv epter því wor nadvgi berra konvngen er davdvr j gvdj. þa kom opt nefndvr þorleifvr forer oss. beidde og krafde. skipa sig rett epter sinum brefvm og profvm j þessv male.

Nv sacker þess at alle log vilia oc lyda ath hvar sem þyngder er. ber. at niota laga skotz male. og hvad sem þar epter gerezt. jnan þess at þat er fvll giortt og fvll fylgt. þat sie ogillt og onyte.

Þvi dæmvm vij allar þær agvr sem honvm er. nv epter hans skots mal skedda wpp æ godz edvr peninga. onyte og ogillda. Ogh dæmvm vij honvm aptvr godz og garda. sem honvm er med ologvm fra geingit. med avllum abatha. frij og frels sidan han miste sina peninga. hvar sem þeir ero. og Rettar far. þar med af hverivm þeim. sem hans peninga hafa ranglega halldit edr gripit. sem lög votta. En hver sem vill vpp æ hans bref edvr skilríke asacka. sæke honvm fyrir lavgmenn. og lavgrettis menn. jnan landz. fae þeir ecke þar yfer teckit. sæcke honvm edvr hans vmbodsmann. sem hann far til. forer rikisens rad j Noregj. sem hann hefvr lofad ath sta til Rietta fore.

Þvj bidium wij alla biskvpa og prelata. lavgmenn og lavgrettis men æ Jslande. at þier honvm hialpe til alla retta mala. sem þetta vortt doms bref wt vijsar.

Ogh til saninda hier vm. heingivim wij wor sekreta och jncigli forer þetta bref. sem skrifad var j stade. ære og deigj sem fyr seigier.

14. BRÉF HEINREKS MÆÐING, umboðsmanns hirdstjórans Dlíðriks Pínings, um lögmanna kaup það sem hann geldr og ákveðr Finn-boga lögmanni Jónssyni. í Hafnarfirði 10. Juli 1488. Bls. 94.

[Eptir frumbræðinu í fornbræðasafni Árna Magnússonar, Fasc. 28, Nr. 16].

Eg heinrek mæding hirdstjóra pínings umboðsmann a mins herra kongsins uegna yfer allt jsland giore þat godum monnum uiturligt med þessu minu opnu brefi

at finnbogi jonsson laugmann hefer giort mier fullan og allan Reikningskap af syslunni j þingeyiar þingi skauttum og skyldum hefer eg lukt greindum finnboga fyrsagda rentu j sitt laugmanz. kaup. Suo og hefir eg lukt saugdum finnboga j sitt kaup þau .VII. hundrud sem hann uar skylldugr didrek pining j gamlan reikninngskap af kongsins Syslu þingeyiar þingi

þui giorir eg og gefur þratnefndan finnboga Jonsson aullungis kuittan og akæru lausan um alla rentu og reikningskap gamlan og nyan þan sem hann hefir tekit og upborit og skylldugur ordit af títnesndri syslu þingeyiar þingi.

Skal hann og taka framleidis alla kongsins rentu af oftnefndri syslu j sitt laugmanzs kaup eptir þui sem eg hefir adr til skilid at af skildum .X. marka malum og þadan af sterrum skal hann og hafua umbod yfir kongs jordum j uodlaþingi og taka þar landskyllid af uppa rettan reikningskap j þau fimtan hundrud sem bonum ber j sitt laugmanz kaup at taka.

Og til sanenda hier um setta eg mitt jncigli fyrir þetta bref giort j hafnarfirði fimtudagin nęsta fyrir festum beate margarete uirginis. Anno domini .MD°. ed. lxxx octauo.

Þvengspottar frá innsigliu hānga við, en það sjálft er af dottuð.

Aptan á með hendi frá 17. öld: „mýkieniþing Hinriks Mæðings“, og ártal 1488 með hendi Árna.

15. FORMÁLI lögmanns til að setja alþing við Öxará og segja því slitið. [um tsmabilið 1480 til 1500 og þar eptir]. Bls. 95.

[Eptir skinnbók einni af Jónsbók, sem sira Sigurðr Jónsson á Grenjaðarstað hefir átt, og rituð er á sextánda öld (1570—1600); í safni greifa De la Gardies í bókasafni háskólans í Uppsölum Nr. 9 í 4to, fol. 7].

1.

At setja alþing á Öxarár-þingi.

Fríðr ok blessan vors herra Jesú kristf se með oss öllum
lögþingismönnum nú ok jafnan!

Ek N. N. son, lögmann N. og N. á Íslandi, set her almenniligt Öxarárþing í dag með allan þann rett ok rentu, veg ok virðing, sem lögfullu lögþingi ber at hafa eptir lögum; set ek her ok grið ok fullan frið allra manna í millum, bæði utan lögregtu ok innan; fyrirbyð ek hverjum manni at vekja her víg eðr vandræði. En ef einhverr gengr á þessi grið ok vegr mann, eðr veitir lemstrar sár, hafi fyrirgjört se ok friði, landi ok lausum eyri, ok komi alldri í land aptr; en ef menn fá her annan óhlut eðr vansa af manna völdum ok vilja, þá eykst retrr þeirra at helmíngi, en konúngi XIII merkr.

Enginn maðr skal vopn eðr drykk til lögregtu bera, en ef borit verðr þá er upptækt; á konúngr hálf vopn ok hálfa sektina, en þingmenn hálfa; þingmenn eiga drykk allan. En ef nokkurr slæst í mat eðr munngát, ok rækir þat meir en þingit, hann skal enga uppreist eiga síns máls á þeim degi er hann svo gjörir, hvat máli sem hann á drífa á Öxarárþingi.

Allir þeir valdsmenn ok lögrettumenn, sem eigi hafa áðr unnit sína lögrettu eiða, skulu nú eiða vinna áðr þeir gangi í lögrettu með þeim eiðstaf sem lögbók vottar; en engi þeirra manna sem eigi ero í lögretto nefndir skulu innan vebanda sitja, utan orðlofs; en ek fyrirbyð öllum ok sérhverjum þeim mönnum, sem utan lögrettu er, at gjöra þar nokkut hark eðr háreysti, sva at lögrettumenn mega eigi náðugliga geyma dóma sinna eða kæra mál sín, sem þar hafa lögligt orlof til fengit; þvíat í öllum stöðum hæfir mönnum at gæta spektar ok siðsemdar, en þó einkanliga mest í þeim stöðum, sem til spektar ok siðsemdar eru skipaðir, ok at öndverðu settir, ok flestum verðr mestr skaði at ef nokkut skerst í.

Á þíngit at standa svo lengi sem lögmaðr vill ok honum þykir fallit, fyrir mála sakir, ok lögrettumenn samþykkja; því allir þeir menn, sem í lögrettu eru nefndir, skulu her sitja sem nú er mælt, utan nauðsyn gángi til annars.

En hvervetna þar sem menn verða vfttir á Öxarár þíngi þat se á hálfu konúngr, en lögmaðr hálfu við lögrettumenn, utan þegn-gildi ok XIII marka mál eðr meiri, þat á konúngr.

Siti menn nú á þínginu með spekt ok siðsemd, ok fari enginn burt fyrr en þíngit er upp sagt. Höldum nú svo þíngit þetta ok öll önnur, at vorum herra Jesu Kristo se til lofs ok dýrðar, en vorum herra konúnginum yfir Noregs krúnu ok hans landstjórnarmönnum bæði lærðum ok leikum til vegs ok virðingar; oss sjálfum, sem nú erum her saman komnir, til sæmdar, landinu ok almúganum, sem vorum örfum ok eptirkomendum, til náða ok nytsemdar, fjár ok frelsis, ok æfinligna eptirdæma til allra góðra hluta.

Gefi þetta guð faðir ok son ok hinn heilagi andi, einn guð, konúngr yfir öllum konúngum, sá er lifir ok ríkir ok stjórnar um aldir allra¹ veralda. Amen.

2.

At segja upp alþíngi.

Guð faðir ok sonr ok heilagr andi þakki ok umbuni öllum þeim mönnum er þetta þíng hafa sókt ok setið með friði ok frelsi, heilum ráðum ok hollum tillögum, bæði guðs vegna ok manna, ok er nú þíngit úti ok endat, ok at því uppsögðu má hverr fara í leyfi þángat sem bezst líkar.

¹) alda, skb.

En allir þeir menn sem í Öxarár þíngför eru, skulu vera í gríðum fyrir hverjum manni þar til er þeir koma heim til síns heimilis, at rettum þíngmanna ferðum at fara. En ef nokkurr gengr á þessi gríð, vegr mann eða veitir lemstrarsár, þá hefir sá fyrirgjört se ok friði, landi ok lausum eyri, ok komi alldri í land aptr.

En sýslumenn skulu eiga þíng á leiðum, er þeir koma heim af Öxarárþíngi, ok lýsa þar öllum þeim lýsingum sem þeim ber þar at lögum at lýsa.

En ek lýsi því her fyrir dándimönnum, at ver skulum lögþíngi vort eiga her at Öxarár þíngi á þíngstað rettum á XII mánuðum hverjum, ok koma her Petrsmessu aptan. Her skulu ver allir hittast forfallalaust, þeir sem til þíngs eru nefndir, en valdsmaðr ok hans lögligr umboðsmaðr skal nefnt hafa fyrir páska svo marga menn úr þíngi hverju sem lögbók vottar, ella sekr XII aurum fyrir hvern sem ónefndr¹ er eða rágnesfndr.

Engan skal til lausnar nefna, ok því at eins umskipti á gjöra at þeim gángi löglig forföll til lausnar sem fyrr var nefndr. Valdsmenn allir ok sóknarmenn eru skyldir at koma til lögþíngis at forfallalaus, ella sekir III mörkum, utan lögmanni þyki meiri tilfelli á vera.

Nefndarmenn allir skulu með lögmanni til þíngs ríða, þeir sem samleið eiga við hann, en hverr nefndarmaðr, er síðar kemr til þíngs en særi ero flutt, er sekr XII aurum, nema nauðsyn banni.

Nú allir þeir menn sem þíngit hafa sótt til þess lögin at fylla, rettindiu at styrkja, hafi fyrir sína herkomu guðs hylli ok góðra manna þökk, ok farit í friði!

3.

Her segir at nefna menn til Öxarárþíngs.

Ek N. N. son, konúngs umboðsmaðr í N. þíngi, nefni þik N. N. son til Öxarárþíngs í sumar nú næst er kemr. Skaltu vera kominn fyrir Petrs messu, ok sitja þar svo lengi þíngit sem lög-mönnum ok lögretta mönnum þykir fallit, fyrir mála sakir.

Nefni ek þik at orðfullu ok lögfullu ok lögmáli rettu, at vitni þínu N. N. ok þínu N. N. ok allra þeirra er orð mín heyra.

¹) leiðrött; nefndr, skb.

16. ENDERNÝJAN á gamla sáttmála og hinna fornu ÁRNESINGA SKRÁ, til að verja réttindi alþýðu í Árnese þingi og almenn landsréttindi. [í Árneseþingi um alþingistímann, snemma í Juli] 1496. Bls. 95—96.

[Eptir tveim handritum: a) pappírsbók í átta bláða broti, ritaðri skömmu eptir 1600, sem ver getum kallað Öxnafellsbók; það er dómabók, sem Jón Borgfjörð hefir keypt af Magnúsi bónda í Öxnaelli og gefið bókmentafélaginu 1858 og er í handritasafni þess, bl. 83^b—85. — b) Dómabók Jóns Dans í safni Steingrims biskups í Stíptsbókhöðunni í Reykjavík, II. Deild (B), bl. 129, og kallað þar „Samþykkt Árneseinga“. Þessi er sú Árneseinga-skrá, sem Páll Vídalín hefir haft fyrir sér og nefnir í Fornyrðum bls. 404, og árfærir til 1300, sjá hér fyrir framan Fylgiskjal 2].

Hier hefst arnnesinga skraa sem giord uar anno 1496.

Avllum monnum þeim sem þetta bref sia edur heyra sendum vier laugriettumenn landbwar¹ og allur almugie j Arnese [hirdstiorum laugmönuum² og laugriettumönnum æ alþingi Quediu Guds og wora.

witanligt skal ydur wera at vier hofum sied og yfirlesit þann sattmæla og samþeyktt sem glor uar æ millum hækonar kongs [hins koronada³ og Almugans a Jslandi [sem hann wottak og hier eptir skrifat Stendur.

J Nafne faudurs og sonar og anda heilags.

Var þetta Jatat og samþeyktt af aullum almuga a Jslandi⁴ æ alþingi med loofataki at vier biodum Hakonj Kongi hinum koronada vora þionustu undir þæ grein laganna er samþeyktt uar æ millum kongdomsins og þegnana er landit biggia

er su hin fyrsta grein at uier vilium giallda kongi skatt og þingfararkaup sem laugbok wottak og alla þegnskilldu suo framt sem halldit er vid oss það moti var Jættad skattinum.

J firstu: [at utanstefnur⁵ vilium vier onguar hafa vtan þeir menn sem dæmdir verda af vorum monnum a þingi⁶ burt af landinu.

Jtem ad Jslenkir sieu⁷ logmenn og sislumenn hier j landinu [af þeirra ættum⁸ sem godordin hafa [uppgæfid⁹ at fornu.

1) landsbúar, b. 2) frá [þannig b; hirdstiorar og laugmenn, a.

3) frá [sleppir b. 4) frá [vantar i b. 5) frá [vantar i a. 6) alþingi, b.

7) þeir, þætir við b. 8) frá [sleppir b. 9) frá [þann. b; utgefð, a.

Item ad VI hafskip gangi ær huoriu ær til landsins forfalla-
laust [med landsins naudsiniar¹.

Erfdir skulu vp gefast fyrir Jslenskum mönnum j norigi
huorsu leingi sem stadi hafa þegar rettur erfingi kemur til edur
þeirra vñhodzmenn².

Landaunar³ skulu og up gefast.

Item skulu Jslenskir menn slikan rett hafa j norigi sem þeir
hafua hestan hafit.

Item ad Kongur lati oss na fridi og Jslenskum logum eptir
þui sem loghok vottar og hann hefur hodi j sinum hrefum sem
Gud gefur honum framast uit til.

Item Jarl vilium vier hafa yfir oss a medan hann heldur
trunad uid ydur en frid vid oss.

hallda skulum vier og vorir arfar allan trunad uid ydur
medan þier halldit trunad uid oss og ydrir arfar og þessar sattar
giordir. Eñ lausir ef rofit verður af yduari hendi ad hestu
manna yfirsin.

Nu fyrir þessa grein, ad oss þikir þessi sattmali ei so halld-
inn⁴ vera sem jatad var fyrir sakir lagaleise ofsoknar og grid-
rofa, ómöguligar areidir og nogligrar fiaruptekta og manna sem
nu giortt hefur verid vñ tijma j firr greindri sislu Arnesi og
hier firr logdum vier greindir arnesingar almennjliga samkuomu
[æ Áshilldar myri⁵ a skeidum eptir gomlum landsins vana. þui
vilium vier med onguo moti þessar oveniur leingur þola hafa nie
vndir ganga.

Item samtokum vier ad hafa onguan lienzmann vtan Jslenskañ
yfir greindu takmarki Arnesi og rijda ei fiolmennari enn uid fimta
mann, þui vilium vier giarna styrkia hann med log og riett kong-
domsins vegna þann sem það ma med logum hafa og landsins
rietti vill filgia. Eñ ef systumadur⁶ hefur greinda syslu Arnes
þæ rijdi ecki fiolmennarj eñ vid [tiunda mann⁷, sem hok vottar.

Item samtokum vier ad eingin madur j sogdu takmarki take
sier husbonda vtan sueitar, þo þeir huj ær annara manna jordum.

Item ef nockur⁸ upsteitur hiriast j vorrj sueit Arnesi af
vtan sueitar monnum [med] nockurn orielt huortt sem giortt er

1) frá [sl. b. 2) umbodsmadur, b. 3) leiðrætt; a og b hafa: laugaurar.

4) leiðr. eptir b; halldist, a. 5) frá [þannig b; ær silldarmyri, a.

6) sjálfur, bæt. v. b. 7) frá [x menn, b. 8) nokkrar, b.

uid vngum edur gomlum rijkum edur fatækum þa skulu allir skulldir eptir ad fara¹ [heim] er vanhlut giordu og eigi firri uid han skiliast en sa hefur fulla sæmd sem firir vanuirdingu vard. Kann so til ad bera ad hefndin verði meirj j eptirförinne en tilverknadurinn þa skulu allir skattbændur Jafn miklu bitala. En þeir sem minna eiga gialldi sem hreppstiorar giora rad firir.

Jtem skulu ij menn vera til kiornir j hrep huorium ad skoda og firir at sia at þessi vor skipan og samþeki sie halldinn og ef til alþingis þarf ad rijda sueitarinnar vegna þa skal huor skatt bondj giallda viij alnir j þing toll. En þeir iiij alnir sem minna eiga þeim kost skulu hallda.

Jtem vilium vier [ei] hier hafa Jnnan hieradz þann er ei fylgir vorum samtökum. Skulum vier eiga samkuomu vora a Asilldar myri ou Bartolomeus messo dag a haustid. Enn j annan tyma a vorid fostudagin þa manudur er af sumri og koma þar allir forfallalaust.

En huor sem eitt af þessum samtökum ryfur og adur hefur vndir geingid sekur ij mörkum og taki Jnnan hrepz menn til Jafnadar

og til sanninda og fullrar samþiktar hier vīm setti

Halldor Briniolfsson

Pall Teitson Olafur Þorbiarnarson

Pietur Sueinson Guondur Einarzon

Gisli Valldason Ari Narfuason logriettumenn.

Jon Arnason Sigurdur Eigilson

Einar Hallzon Þorualldur Jonsson

Þordur Siguatsson bændur J arnesi

sin Jneigli med fyrrnefndra logrettumanna Jneiglum fyrir þetta samþiktar bref med almugans samþicki leikra og lærðra med Jayrði og handabandi. Er skrifat var et cet.

17. ALÞÍNGIS SAMÞYKKT um þíngkost nefndarmanna og lögmanna um alþíngistímann. á alþingi 1. Juli 1501. Bls. 99.

[Eptir dómabók frá hërumbil 1600, í safni Árna Magnússonar Nr. 199. 4to. bls. 103-104; ártalið er rángt („15 og eitt“), en í bræfabók, sem Finn Magnússon hefir átt, hefir staðið

1) leidrætt; fare, a.

ártalið rétt ritað. Hér með er borin saman dönsk útleggíng þessarar alþingissamþykktar, sem er með útleggíng Jónsbókar frá 17du öld, er Gabriel Acheleye hefir átt, í handrita safni á bókhlöðu konungsins: Gamle kongelige Saml. Nr. 1160 og 1161. Fol.].

Anno Domini 15 [hundruð] og Eltt ar.

Var þetta Samþykkt vtan viebanda og Jnnan fimtu daginn næstañ Eptir Peturs messo og Pals af hirdstiora laugmonnum og laugriettumonnum og ollum almuga með lofatakj

fyrst að sa domur sem dæmdur var a þingi vñ sumarid það huer systlu maður skyldi hallda sijnum Nefndar monnum þing kost Eptir Erlegum hætti¹, og hafa þar fyrir halfan skattinn þann er meiri er eñ þingmenn taka j sitt þingfarar kaup.

Suo og dæmdum vier að hirdstiora sa sem með laugum a að vera skal hallda laugmonnum badum þingkost við X^a mann. Eñ hafi þeir fleiri menn halldi sialfir vppa sinn kost.

Eñ sa hirdstiora er að laugum samþykktur sem hann hefur kongsbref og helldur oss með laug og Riett. og er samþykktur af Badum logmonnum Logriettumonnum og ollum almuganum.

18. ALÞINGIS SAMÞYKKT, að lögmönnum megi ekki stefna, heldr skuli þeir bjóða sig undir lög. á alþingi 1. Juli 1503. Bls. 99.

[Eptir þessum handritum: a) dómabók frá hërumbil 1600 í safni Árna Magnússonar Nr. 199. 4to. bls. 103; ártalið er rángt (1530); b) brðfabók nokkurri, sem Finn Magnússon hefir átt, þar hefir ártalið verið rétt ritað].

²[Anno domini M. D. liij³.

Var þetta samþykkt af laugmonnum badum og ollum laugriettu monnum laugardaginn næstan eptir Peturs messo og Pals a almenniligu oxarar þingi. að logmennirnir hvor um sig skuli ecki stefnast⁴, huoreki af kirkiunnar walldi nie leikmönnum⁵ vtan þeir skulu bida sig wndir laug a alþingi við þa menn sem með laugum meiga til þeirra tala.

a) leiðrétt; heitum, 199; í bók Finns hefir staðið: eptir skjallægum hætti.

a) „Alþingis samþykkten anno 1530“, fyrirsögn í a. a) frá [eptir b.

a) þann. b; nefnast, a. a) þann. b; leikmanna, a.

19. BRÉF JÓNS lögmanns SIGMUNDARSONAR, að hann veitir Birni Guðnasyni Ísafjarðar sýslu. í Ögri 24. Novembr. 1509. Bls. 102.
[Eptir dómabók assessors Jóns Péturssonar í Reykjavík í arkabr., bl. 201^b—202].

Sýslu bréf Biörns Guðnasonar, út gefið af Jóni Sigmundssyni.

Eg Jón Sigmundsson, lögmann norðan og vestan á Íslandi, gjöri góðum mönnum viturlagt með þessu mínu opnu bréfi, að eg meðkennist að eg hefi unt og veitt velbornum manni Birni Guðnasyni míns herra kóngsins sýslu og umboð í millum Geirhólms og Langaness í Arnarfirði þar með yður, svo sem fullmegtugum sýslumanni til ber að hafa, með sköttum og skyldum, rekum og renningum, h[v]aulum og hafrekstrum, svo hann skal öll mál smærri og stærri sekta, sækja og sakir á gefa, fyrir sig stefna, próf á að taka, dóma yfir að nefna, að öllu jafnfullu sem eg sjálfur, ei sýður sætta, semja og niður að setja, þar ei eru áður löglegir sáttmálar á komnir, skal hann saman taka víseyri eður taka láta, undir réttan reikning við mig, og svo verja honum og með hann fara, sem við höfum orðið ásáttir, að afluktum nefndarmönnum sitt þingfararkaup.

Skal greindur Björn Guðnason eignast öll sex marka mál og þar fyrir innan sèr til lèttis og eignast fyrir sína armæðu.

En ef stærri mál kunna til að falla eður fallið hefir hér í sýslu, sem ei er löglegur sáttmáli á kominn, sem er skurður með hnffum eður aðrar skamfæringar; ei sýður hald og hýsingar og samneyti við þá menn, sem brotlegir hafa orðið með þeim konum sem ódáða verk með gjörast; ei sýður um þá menn, sem lostið hafa menn í kirkju eður kirkjugörðum með heiptugri hendi, og ei sýður eptir að sjá um þann mann sèr týndi sjálfur á Hóli í Bolúngarvík af vangæzlu þeirra hann skyldu geyma, hvort það eru arfar hans eður aðrir menn sem hans fè hafa eignast; ei sýður um þá menn er kirkjunnar [lögmál] áhrærir um tfundargjörðir, að þeir beri ekki meir upp en sem minn herra kóngurinn fái það sem hans náð til fellur, og þessi mál og önnur slík skal fyrgreindur Björn sækja undir mig og minn herra, og mèr þar fullan reikningskap af gjöra; skal og fyrgreindur Björn fullt vald til hafa þeim mönnum dag að gefa, sem í vandræði kunna að falla, eða fallið hafa, og boða þeim til mín sem skjótast kunna, þeir sem á kirkjunnar náð komast.

Byð eg optnefndum Birni, hann tali lög og rétt til hvers manns, þó með vægð og miskun þar sem það til heyrir, en þrjúzkum og þrályndum sè hann réttur dómari og refsíngarsamur.

Byð eg, að þráttnefndur Björn stefni þeim mönnum í sína sýslu, sem hær hafa brotlegir orðið, þó þeir sè komnir í aðra sýslu.

Bið eg um greindan Björn, að hann framfylgi míns berra kóngsins gingjaldi, sem hann fær með góðu orkað, og skrifi upp allt manntalið, hversu mart er.

Bið eg blifðlega og svo byð eg títtnefndum Birni, hann haldi kóngsins fólk og almúga í sögðu takmarki með frið, lög og rétt, án ráns og reifaraskapar því hann má að gjöra; svo bið eg og byð öllum kóngsins þegnum uppá laganna vegna greindan Björn þar til að styrkja.

En eg fyrirbyð undir sömu grein öllum og sérhverjum kóngsins þegnum og almúga, úngum og gömlum, undir stríða hegning laganna, að þær veitið nokkuð sambleypi, hyllíng eður styrkíng þeim mönnum, sem sig sýna í opinberlegum óspektum, sem er: særa og skammfæra saklausa menn, gripdeildir og aðrar óspaklegar atferðir, skal greindur Björn fullt vald til hafa þeim manni umboð að gefa lög og rétt að gjöra, sem hann með sèr tilkýs í áður greindu takmarki.

Bið eg um alla góða menn, sem míns herra kóngsins vinir vilja vera og mínir, að þær sèuð greindum Birni greiðir og góðviljaðir, og látið bann vel og reiðuglega að komast þeim góðvilja þær vilið honum gjört hafa.

Ei síður minni eg á bændur og búfasta¹ menn, þeir taki skolla sem lög votta og seli mínum herra kónginum fyrst, og hans umboðsmanni, því rættarbótin býður svo, að hans náð skuli kaupa fyrst alla vöru.

Skal greindur Björn þessari sýslu og umboði að fylgja til næsta Auxarár þíngs, og það lengur er gjöríst önnur lagaskipun á,

og til sanninda hêrum set eg, greindur Jón Sigmundsson lögmenn, mitt innsigli fyrir þetta sýslubrêf, hvert eð gjört var í Augri í Ísafirði laugardaginn næstan fyrir Catrine virginis, árum eptir guðs burð M. d og IX ár.

¹) leiðrétt; bufastir, handr.

20. BRÆF KRISTJÁNS KONÚNGSEFNIS (hins annars), sem setr Vigfús Erlendsson til lögmans sunnan og austan á Íslandi. í Kaupmannahöfn 25. Apríl 1513. Bls. 108.

[Eptir frumbræfinu í binu íslenzka fornbrêfasafni Árna Magnússonar. Fasc. 42, Nr. 1].

Wii Cristiernn met guds nade vðwaldt koningh till Danmarek oc Suerig Rett arffuing till noriges riighe Hertug utj Sleswig holsten Stormarn oc dytmersehen greffue i oldenborg och delmenhorst Giöre alle wittberligt

at wil haßue nw tilltrood oc befalet oc mǝ thette wort obne breff tilltroo oc befale oss elskeligh wigfws erlandssön at wære oc bliffue wor lagmann synden oc östen paa wort oc noriges krones land Jsland all then stwnd oc emedhen ban schicker hwer mann fattig oc riighe hwis islandtz lagh oc rätt ære oc ingben aff them vforrætther i nogher made.

Thlii forbywde wii alle ehwo tbe helst ere eller være kunde Serdelis wore fogder oc embitzmenn paa fornefte Jsland banom her emodt paa fornefte lagmandzdom at bindre hindre lade möde platze vmagbe eller i noghen made forfang'ath giöre

Vnder wor hyllest oc Nade.

Giffwet paa wort Slott kiöbenhaffn Sanctj marci euangeliste dagh aar et cet. mdxiii

vnder wort Secretum

Undir brotinu neðan á bræfinu: ad mandatum principis proprium. Innsiglið er heilt og hángir við. Á miða segir Árni Magnússon: Jnnsigled under þessu brefe er riett hið sama sem under Confirmatione Rettarbotarinnar 1507.

21. SAMÞYKKTARBRÆF á alþingi um Vigfús lögmann Erlendsson og lögmansdæmi hans. á Þíngvelli 1. Julí 1518. Bls. 108.

[Eptir frumbræfinu í binu íslenzka fornbrêfasafni Árna Magnússonar. Fasc. 44, Nr. 3].

Vier Stheffan med guds nad biskup j skalhollte. aboti aogmund af uidey aboti arni af þyckua by. narfui bondi sigurdzson Jon hallzson lens men.

narfui erlendzson Jon odz son runulfur þorsteinsson Jon Þoruardz son odr þorkelsson olafur Jonsson petur arason loptur eyiolffsson. biorn Jonsson Jon arnason þorgautur þordarson og Safn u.

kolbein andresson suarnir logrettu men sunan og austan æ Jslandi
 giorvm godum monnum vitanligt með þessu woru opnu brefe
 að vier vitum fyrir full sanende að uigfus bondi erlendzson
 hefer stediad sig j sinne logmanz stett sem eirn ærligur dandi
 man og han ma vel bijkendr verda fyrir mins herra kongsins
 nad sidan hann sette hann j þetta vmdæmi.

þui vilium vier hann hafa og hallda fyrir vorn fullmegtugan
 logman epter vors herra kongsins brefi og skipan. nema anar
 verdi keren vtt af landit af uorum monnum nordan og uestan
 með byskupana samþycki og almugans.

var j þessare vorre samþyckt thile petersson hirdstiore og
 hofudz man yfer allt Jsland og setti sitt jnsigli með biskupsins
 og abotana jnsiglum fyrir þetta bref huortt skrifad var æ þing-
 uerli fimtadagen næstan eptir petur Messo og pals æ almenniligu
 oxarar þinge þa lidid var fra guds byrd. M. d. og xvij ar.

Fyrir bréfinu hafa verið 17 innsigli, eru götin eptir frá fjórum
 hinum fyrstu, fimta og sjötta nær því heil, brót lítil af níunda og
 sextánda, en þrengirnir tómir af hinum. Aftaná með nokkru fægri
 hendi: „samþyckt um fusa laugman 1518“.

22. VITNISBURÐARBRÉF nokkurra manna um róstur á alþingum
 árin 1517, 1518 og 1519. Ódagsett. Bls. 108.

[Eptir frumbréfinu á skinni í hinu íslenzka fornbréfa-
 safni Árna Magnússonar. Fasc. 44, Nr. 11].

Suodan parlamentum hefir sked á alþingi vpp æ næstu vm-
 lidin. III ar.

fysta sumaret var þar einn dandiman eltur og skotinn af
 hirdstiorans monnum og gripner hans peningar en hann baud
 sig adur vnder laug j laugrettu ef þeir mætti nockut til hans tala
 með dandimanna vitordi. en þeir syniudu houum laganna.

Anad arid var þar tekin laugrettu madur sleigin og bardr
 og settur j jarn fyrir aungva sauk adra en hann sagdi vpp dom
 þann sem hann dæmdi með audrum godum monnum og laug-
 madrin samþykkti.

Þridia sumarit tauluduzt þeir vid j laugrettu abote Aug-
 mundur og hirdstiorenm vm nockurar manbætur sagdi aboten svo
 að honum þætti ecki iafnar bætur eiga koma epter þa vtlenzka
 men sem sig forbryte hier með ran og grip og adra ohlutuende
 sem fyrir hina jslenzku er vtlenzker slægi j hel saklausá. En

hann varð þegar reidur með miclu forze og skipaðe sinu folke til ueriu. en aboten bad hann vera til frids enn hann biozt til bædi sla hann og stinga og var hann halldin af laugmannenum suo hann kom þui ecki fram. en skipaðe sinum monnum að sla abotan j hel.

og ef suo skal lengi fram fara þa er landit snart j fatækt og almugen hneyktur og suuiidr.

Voru þesser dandi menn hier nalæger vigfus erlendz son laugmann yfer alt Jsland. helgi prestur jonson. jon hallzson. narfe erlendzson. jon magnusson og j vitund allz almugans að þetta hefir suo sked.

Ög til saninda hier vm setium vier vor jnsigle fyrir þetta bref skrifat j sama stad deigi sidar enn fyr seiger¹.

Mótar fyrir 6 innsiglum og frá 3. 4. 5. og 6. eru þvengir við; frá hinum eru götin tóm. Aptaná með fornri hendi: Tilbvrdir æ alþinge; og með hendi Árna: circa 1519.

23. VITNISBURÐARBRÉF nokkurra manna, um rósturnar á alþingum 1517, 1518 og 1519. á Eyrarbakka 25. Juli 1519. Bls. 103.

[Eptir afskript með hendi Árna Magnússonar, sem komin var „ur brefabok (biskups Ögmundar)“, í safni Steingrims biskups í stíptsbókhöðunni í Reykjavík, C. 26. 6, bl. 104—105].

Um yfergang Tyls.

Það seigium vier loptur Eyolfsson, Jon Magnusson, Sæmundur Eireksson ok Markus Jonsson, fyrer full sañinde, að svoddañ oriættur hefur giordur vered uppa alþing her i lande i næstu forlidin ilj. ær.

Jnprimis var þar einn logrettumadur sleiginn ok skotinn fyrer ongva sök af utlenskum foveta, utan hañ baud sig under log oc rett.

Auad ær var þar gripinn ein logrettu mañ ok settur i baulit af Tyl Peturssyne, fyrer eingin sak, utan hañ sagde upp logsamdañ dom.

Ed þridia ær hliop greindr Tyl upp med daggard ok sting-sverd, ok villde i hel sla abota Augmund, fyrer ongva sök adra, en hañ sagde þetta ecke vera sancte Olafs log: ok vor nadugaste

¹) hvorki staðr nè dagr er tilgreindr fyr í bréfinu, og hefir sá sem ritaði gleymt að gá að því; en bréfið er ritað annaðhvort 1519 eðr 1520; sbr. Fylgiskjal 27.

herra konungurinn villde ekki¹ lata suo regera sitt skattland, ok her epter vilium vier sveria, ok Vigfus logmañ hieilt honum her utaf.

ok til sañs vitnis þryckium vier vor insigle uppa þetta bref. Skrifad i Jsland uppa Eyrarbacka Anno Domini M. D. XIX. uppa sancti Jacobi dag.

24. BRÆF til Kristjáns konúngs (hins annars) frá helztu mönnum á Íslandi, um að setja íslenzkan fógeta eða hirðstjóra. Ódagsett. Bls. 108.

[Eptir afskrípt með hendi Árna Magnússonar, sem komin var „ur bresfabok (biskups Ögmundar)“, í safni Steingríms biskups í stíptsbókhöðunni í Reykjavík, C. 26. 7, bl. 106—108].

Um yfergang.

Vorum heigbornasta herra, oc völdugasta hofdingia konung Kristiern med guds nad Danmerks, Noregis et cet. heilsum vier audmiuklega med guds kvediu ok vorre.

Kunnngiorum vier ydar verdugasta valde, ad þann arma lyd sem bygger uppa ydart skattland Jsland, klagar sig einkilega fyrer þann stora orlett sem þad fatæka folk skier af þeim utlenskum fovetum sem þar i landed koma, so Danumann sem skyldugur er eina mark eller tvo, hann er gripinn ok fangat, ok skal gefa ut fyrer sinn hœls tiu eller dartig mark. hinn annar sem drept hefur sitt barn edur giaurt kietteri, hann skal kvittur, nær hann gefur ut ku eller a, um hann hefur til. ok her forminkast med ydar nadiss skattur oc gudstiund. oc ef svoddann oriættur skal stá. svo er landed platt i eyde.

þar fyrer bidium vier audmiuklega, ok fatækur almuge, ad ydar nad villde skicka oss innfæddann fovea ur Noregs kongs rike, þann ydr (ok) krununne være hollur ok trur.

Vill ydar nad skicka ydar mann Vigfus Ellendsson vorn fovea i Jsland, þa villdum vier þad giarnan. þvi hann er ydur ok krununne hollur ok trur i allan mata. ok hann vilium vier giarnan hylla ok styrkia i ydrum eyrendum.

Með afskríptinnl fylgir þessi athugasgrein, eptir Árna Magnússon:

þetta bref „um yfergang“, er sine loco año et die, Mun vera skrifad i Jslande af bestu mönnum, og feinged i hendur Ögmundi abota eða biskupsefne, 1519. eða 20. þegar hañ ætlade ad sigla, til ad bera þetta fram fyrir kong eða Noregs rikis rad. J bresfa-

1) ek stendur, þar vantar *ke*.

bokinne var þad næst epter þad bref sem Ogmundr biskups efne skrifade konge til fra Harvik Jdibus Augusti 1520. Er þó oefad elldra, og ad visu, sem synest, skrifad i Jslande.

25. ÁGRIP ÚR SAMNINGI milli Ögmundar biskupsefnis og Vigfús lögmanns Erlendssonar um að vilja styrkja hvor annau. 6dagsett. Bls. 109.

[Eptir afskript med hendi Jóns Ólafssonar frá Grunnavík, „ur brefabok biskups Ögmundar“, í safni Steingríms biskups í stíptsbókhöðunni í Reykjavík, C. 25. 1, bl. 109].

1519 vel 20. gjorde Ögmundur abote i Videy og umbodsmadur Skalhólts kirkiu soddan Samtal og lofan við Vigfus Erlendsson lögmann, og Vigfus við Ögmund.

1, Skyldde hver styrkia annan til goda med ord og verk, utanlands og innan,

kunni so ske ad Ögmundur verde framvegis fullmegtugur Domkirkiunnar i Skalhólte, en greindur Vigfus foveite Herra konungsins þar i land, þa lofar Ögmundur ad styrkia han, og fylgia fram logum og rette þar þess þarf, konungsins og krun[unn]ar i Norege ed besta, og fatæks almuga in i landit, og Vigfus aptur a mot Ögmundi uppá heilagrar kirkiu vegna, þar bihof giörist, i so mäta ad heilög kirkia hafe sitt og kongurinn sitt.

Þessi athugagrein er rituð aptanvið afskriftina: Hæc compositio facta esse videtur 1519 vel 1520. anteqvam Ögmundus ex Islandia abiret.

26. BRÉF FRÁ ALÞINGI til Kristjáns konúgs (hins annars), um að samþykkja Ögmund ábóta til biskups í Skálholti eptir Stephán, svo sem hann var til kjörinn. á alþingi 30. Juni 1519. Bls. 108.

[Eptir frumbræfinu á skinni í hinu íslenska fornbræfasafni Árna Magnússonar. Fasc. 44, Nr. 10].

Vnsren gnedichen vnd hogghebaren forsten. Kristiern mytt gades gnaden koninch jn norweghen et cet. grøte wy faghet logmen laugrettumen vnd datt ghemeyne folch. vnd almugethe van jsland jn alwelldychen gade.

Doe wy jwwer gnade tho wetende datt vnser gott hefft tho sych ghenamen herra stephan mytt gader dechtnisze.

Daer vmme hefft datt kapittel vnde datt ghemeyne rad jn

skalholtt vth ghesant eynen framen vnd eyn werdich personen herr aumund abbott jn widey vmme dess wyllen datt her eirek dee wol werdych artzbischof jn druntheim et cet. wyлле synen gnaden vnd otmodicheyt an vns vnd en bowysen vnd wyghen denn sulwen herra aumund tho cynen ffullmachtych bischof tho skalholtt jss jdt sake datt dar nycht rechtes jntjeghen steytt. vorder meer wete wy gnedyghe herra vnd forste datt dusse vorbonømede abbet jn allen dynghen got vnd fram hyr jnt land ghewest hefft.

Dar vmme hape wy vnn meynen datt hee dett vorder meer vor vulle jnt beste jeghen jw gnade vnd datt arme folk. Datt hyr wont vnd blyfft. vmme duss sulwen wyllen hyllen wy en vnd samtyckium tho jwer gnade des sulwen warsesj.

Tho meer thügnyssse vnd warheyt settum wy vnsze jnsegle vor dytt breff gheschrewen vpp datt aldingh. jn commemoracione pauli apostoli. Anno domini. M^o. quingentesimo decimo nono.

Thyle petrson.

vigfus ellendzson laugman.

grimur jonson laugman.

narfi sigurdzson. schule gudmundzson.

jon asgrimson. sigurd finbogason.

jfar narfason. systlumen.

þorleifur palson. jon magnusson

jon arnason brand einarson

hrafn gudmundz(son) jon þorvardzson.

jon þorgeirson. jon olafson laugrettumen. og allr almughen.

Á bréfinu eru 15 innsiglagði, og hängir enn við 3. og 6. innsigli.

Aptaná með fornri hendi: framskrif almugans með abota augmundi electi in episcopum; og með annari fornri hendi: Eins og avnnvr Breff; einnig ártal 1519 með hendi Árna.

27. VITNISBURÐARBREFF nokkurra af helztu bændum, um hirðstjórn og lögmansdæmi Vigfús bónda Erlendssonar, með yfirlýsing, að þeir vilja hafa hann til hirðstjóra, eptir loforðinu í gamla sáttmála. á Hlíðarenda 14. Juli 1520. Bls. 109.

[Eptir frumbréfinu á skinni í hinu íslenska fornbréfasafni Árna Magnússonar. Fasc. 44, Nr. 20].

Þat giorum uier Eirekur Þorsteinsson. Jon Þoruardsson Runulfur Þorsteinsson narful ellendzson olafur Jonsson Jon eirekx-

son Jon Helgason gudni Þorarenssoon tumas Jonsson Jon hallsson biorn arnorsson olafur Þorualdsson og Olafur Jonsson godum monnum kunnigt með þessu uoru opnu brefi

ad uier uitum fyrir full sanendi og uitni vm berum ad uel boren mann vigfus bonde ellendzson logman hefer stadið og stediad sig sem einn kurteis dande man j allan mata þann tima sem hann uar hirdstiore yfer Jsland suo og eige sidr nu sidan j sinne logmanz stett

og under þa goda trv sem uier berum til hans bidium uier hann underuisa uorum uerdugazta herra kong Cristiern huad uier audmiuklega beidunzt

at hans uerdug nad lati oss aptur fa þau frelse og friheitt sem oss uoru lofud af uorum uirduliguztum herra hakone konge agætrar miningar j mote þeim skatte og þegnskyldu sem vier hofum honum jatat krununar vegna sem suaren sattmale þar um gior utt uisar ad uier skolum hafa Jslandzkan hirdstiora þann sem oss halde með log og rett.

huorra uier þickiunz nu miog mist hafa j næstu .iiij. ar forliden fyrir ofsa og akefd utlendzkra hirdstiora og umbodzmanna suo sem sked hefir um þau fridbrot sem gior hafa verid æ uorum logþingum ad logrettumenn hafa ualla matt ohræd(d)er dæma log og rett edr upp seigia logsamda doma fyrir þeirra ofsa og ojafnadi sem full raun hefer. æ. ordit ad logrettu men hafa uerid gripnir og slegnir og j fangelsi setter þar æ þingenu fyrir retta logsogu.

Nu fyrir þesse greind tilfelli og fleire onnur lizt oss þetta j aunguan mata suo leingur standa mega og þui keyrum uier helzt ad hafa adr greindan Vigfus logman fyrir hirdstiora yfer oss suo framtt sem vors verduga herra nad uill honum þat til skik(k)a þui uier treystum honum vel ad hann mune hallda oss með log og landzinss rett sem hann hefer adr giortt.

Og til sannenda hier um setium uier fyrskrifader men uor Jnnsigli fyrer þetta brief hueritt skrifad uar æ hlidarenda j fliozhlid laugardagen næstan fyrer diuisi[onem] apostulorum Arum epter guds burd. M. d. og XX ar.

Hefir verið með 12 innsiglium, og er 3. mjög skaddað; af 2. 5. 8. eru þveingirnir tómir eptir, en hin önnur eru enn fyrir bréfinu. Aftaná með fornri hendi: bref konginum tilskrifat vm jslenska hirdstiora. Með nýjari hendi: Vigfus erlendsson; og ártal 1520 með hendi Árna.

28. ÁGRIP ÚR BRÉFI Ögmundar biskupsefnis til Kristjáns konungs (hins annars), að hann hiður konung að samþykkja kosning sína, og lofar honum trú og hollustu. í Harvík á Englandi 13. August 1520. Bls. 109.

[Eptir afskrípt með hendi Jóns Ólafssonar frá Grunnavík „ur brefabók biskups Ögmundar“, í safni Steingríms biskups í stíptshókhöðunni í Reykjavík, C. 25. 1, bls. 109].

1520. Skrifar Ögmundur aboti af Videy, ok eige síður overdugur utsendare heilagrar Skalhólts kirkju kong Kristiern til. segest hönum kunnigt giöra at hann sie utsendur af Domkirkjunni i Skalhólte til Erchibiskups i þrandhelmi, ok hans verdugra Capitula brædra, at hann setie sínar vigsluhendur yfer sig, i allan mata omakligan til fullmegtugs formans yfer Skalhólts Biskupsdæmi. ok ef vier (seger Ögmundur) blifum þann mann i Jsland, þa lofum vier uppa vora Tru ok Æru at vera hollur ok trur i allan mæta sem annad svarid Ríkisins Råd i Norege, ok halda fatækan Almuga med Sante Olafs lög ok Noregs kongs rett, her med styrkia hans sofeta til allra rettra mala mins herra Kongsins vegna, i svo mæta at minn herra köngurinn hafe sitt, epter því lögmale, sem vorer helgustu fedur Pafvarner hafa sett, ok Kristner Kongar hafa styrkt, hyllt ok samþykt, ok svarinn Sattmale utvisar mille Kongs og Biskups. Um so er at Tyl Petursson hlífur mins herra Kongsins sofete i Jslande framveges, þä hefur hann lofad at halda oss ok fatækan almuga med sama lögmáli, gripa hverke nie fanga nockurn mann, utan þann, sem Sancte Olafs lög tilsegia, ok logmenn þar i landed. Voru þesser giörnings vottar til kallader Vigfus Ellendsson lögmañ i Jsland, ok Jon Jacobsson kaupmañ i England af Lundun. ok til sans vitnis hier um, þryckium vier ok Tyl Petursson ockar Jñsigli med þessara maña Jusiglum fyrer þetta href, skrifad i Harvig fyrsta Jdus dag Augusti manadar Anno Domini M^o. D^o. XX°.

29. KOSNINGARBRÉF Teits bónda Þorleifssonar til lögmanns norðan og vestan á Íslandi. á almennilegu Öxarár þingi 1. Juli (kosningin 30. Juni) 1522. Bls. 113.

[Eptir frumbræfinu á skinni í hinu íslenzka fornbréfasafni Árna Magnússonar. Fasc. 8, Nr. 3].

Öllum godvum monnum þeim sem þetta bref sia edr heyra.
Senda

hans egert son hirdstjore og hofdusmann¹ yfir allt Jsland
erllindr þoruad son² logmadr sunnan og austan a Jstlande.

fuse þordarson Jon þordarson

narfe sigurdz son sigurdr narfa [son].

þorlefur grimson salammon einarson

gudmundr gudmundz son asmundr klemmes son

hrafn gudmundz son skule gudmundz son

þormodr ara son brandr olafson.

þa er lidit var fra hingad bnrð vors herra jesu christi. M.
v. hundrud .xx. og .ij. ar manvdagin næsta eptir peturs Messo
og Pals a almennilligu oxarar þinge.

kiorum vær og samþygtum fyrnefndir menn med ollum al-
muganum autan logrettu og jnnan ærlegan dandi mann teitt Bonda
þorleifs son fyrir fullmegtugan logman fyrir nordan og vestan a
Jslandi.

fyrir þa grein oss leizt hann beztt til fallinn fyrir allra hluta
sakir megtar og manndoms vizkv og virdingar forslonar og femuna
og allra þeirra hluta sem einum heidrs manne ber at hafa.

so og vissum vær [hann] allir vijsazsta borgun fyrir hafa
þessu mins herra kongsins starfe og þionuztu fram at fylgia.

þvi bidium vier ydra verduguztu nad audmiuklega herra
kong kristiern at hylla [og] styrkia þenna vorn giorning med
ydru nada brefi

Og til sanninda hier vm settum vier fyr nefndir menn vor
innsigle fyrir þetta kiors bref er skrifat var a almennelegu oxar
þinge deige sijdar en fyr seigir.

Fjórátan innsigli hafa verið fyrir bréfinu; eru götin ein eptir frá
1. 2. og 6., þvengirnir frá 3. 7. 11.-14., en 4. 5. 8. 9. og 10. eru
eptir. Aptan á bréfinu með forni hendi: klor teitz þorleifssonar
til logmanz, og ártal 1522 með hendi Árna Magnússonar.

30. BRÆF Jóns biskups Arasonar á Hólum til alþingis, um lög-
manns kosning fyrir norðan og vestan. á Hólum í Hjaltadal
24. Juni 1529. Bls. 116.

[Eptir frumbréfinu á skinni í hinu íslenzka fornbréfasafni
Árna Magnússonar. Fasc. 47, 22].

¹⁾ þannig frumbréfið; rétt. hofdusmann.

²⁾ þ. e. Þorvarðsson.

Vier Jon med gudz nœd biskup æ holum. Heilsum ydr öllum lögrettis monnum og vors heygbornasta herra kongsins þegnum med gudz kuediu og vorri.

kunnghiorizt ydr ath fyrir nockra forfalla skulld kunnum vier eigi vid ad komazt ath vera æ alþingi. enn vier vilium giarnan styrkia kongdomsins rett og landzsins lög j ollum greinum eptir vorri skylldu.

þickir oss stor naudsyn ath þier vtvelid einn ærlegann mann til lögmanz nordan og vestan æ islandi. mæ þat verda gagnligt fyrir landit ad almuganum verdi samþyckilegt huern þar skal til hafa og hann sœue sídan vors heygbornazta herra kongsins bref þar uppdæ. vilium vier þann samþyckia sem almuganum þikir best til fallenn med soddan skial og forord ad hann hafi eiginligt bu og peninga j nordlendinga fiordungi sem leingstum hefur gamall vani til verid.

Og til sannynda hier vm setium vier vort jnsgli fyrir þetta bref skrifad æ holum j hialltadal manudaginn næstann fyrir Jons-messo baptiste arum epter gudz burd. m. d. XX. og .IX. dæ.

Gat á faldinum fyrir innsigliu. Á lausum sedli hefir Árni Magnússon ritad: innsigled hefur hier fyrrum vid hangt. vidi ex apographo. Aptaná með hendi frá 17. öld: Bref Biskups Jons um lögmans kosning. 1529 og með hendi Árna ártalið 1529.

31. BRÉF AF ALÞINGI til Friðreks konúngs (bins fyrsta) um lögmanskosningu þorleifs Pálssonar. á Öxarár þingi 30. Juni 1530. Bls. 116.

[Eptir frumbræfinu á skinni í hinu íslenzka fornbræfasafni Árna Magnússonar. Fasc. 65, Nr. 21].

Worum høgbornazta herra kong Fredrek heilsum wij
Augmund med gudz nad biscop j skalholtti
Didrek af bramstade hirdstiore och hauffudzmann offwer
allt Jsland

Erlend thorwardson lagman sunan og austan a Jslandi
thorleif gudmundzson olaff gudmundson
fuse thorda[r]son sigurd odzson
Dade gudmundson gisle gudmundson
thorleif einarson orm gudmundson
gudmund gudmundson. biorn Jonson

Jon Jonson og hannes eggertson
 böndur og lagrettis mend j westfirdinga fiordunge.
 Eirek thorsteinson hakon biorgolfson.
 Jon eirekson runolff thorsteinson
 biorn arnorsen. hrafu guðmundson.
 jon gislason. Jon arnason
 olafur narfason og biarna¹ narfason
 böndur och lagrettis mend j sunlendinga fiordunge
 kørlega med gud og hans nad.

Wij wilium edher høgbornazta nad witurlegt giora ad a al-
 mennilegu auxarar thinge fimtudagin næstan effther Pethers messu
 dag vm sumarit kom fram fyrir oss j laugrettuna med edhers
 nadar breff Erleg Dandi swein are jonson swo hlyðandes ad hann
 skyllde bliðffwe lagman nordan og westan a Jslande. en þar var
 þa j þann sama tíð nockur sundurgreining med þeim dandi men
 sem þar eru jnbyggjandes j suo mata ad j fyrra sumar woru
 þesser tueir men tijll neffnder Erleg og well burdug man thor-
 leiff palson. og den dandi swen are jonson. En for den skulld
 ad anad theres breff og skrijwelse kom ecki fyrer ydra werdug-
 azta nad j den tíð sem wera skulde. þa wijllum wij nu vnderwijsa
 ydar høgbornazta nad ad oss lizt þessi dandi swein vngur ad
 haffa slikan wanda. En thorleiff palson er fulkomen tijll alldurs
 og witzmuna spektar og sidsemdar og j godu rücbte wijð alla
 goda mend þui haufum wier med almugans samthycki j greindu
 takmarke kioret hann tijl laugmanz. biðianðis ydra høgbornazta
 nad øðmiuklega ad j willet þessu voru samtale samthycker werda.

Ög tijll meire audsyningar og saninda hier vm heingium
 wij wor jnsigle nedan fyrer þetta samthyctar breff hwert skrijf-
 wat war a sama deige sem fyr seiger. Anno domini Millesimo
 quingentesimo wigesimo decimo.

Nedaná bréfinu eru göt fyrir 14 innsiglum, en hvorki þvengir né
 innsigli. Árni Magnússon kveðst hafa fengið bréf þetta frá Halldóri
 Pálssyni. Aftaná bréfinu stendr: Bref vm logmans kior ara
 Jonssonar og þorleifs palssonar og ártalið 1530 með hendi Árna.

32. BRÉF frá Jóni biskupi Arasyni, Ara lögmanni og lögrættu-
 mönnum nordan og vestan, ritað af alþingi til Kristjáns kon-

1) þannig frumbr.; rétt. Biarni.

úngs (hins þriðja), um siðaskiptin og um framferðir konungs-
fóvetans Klaus van Mervitz m. fl. á Öxarár þingi 30. Júní
1540. Bls. 116.

[Eptir frumbréfinu á skinni í skjalasafni konungs, Geh. Arch.
„Island og Færöe“ Nr. 17. Afskript með hendi Árna Magnúss-
sonar í handritasafni Bartholins C, bls. 344—347 í bókhlöðu
háskólans; kaflar úr bréfinu prentaðir í ritgjörð Harboes: „Om
Reformationen i Island“ í Videnskabernes Selskabs Skrifter,
1, 244—246].

Worum Høghbornazta veralldligum Herra Dannmerckur og
Norges Konunge. Konung Christfan Fredrikssyni.

yður Heilsum vfer aller yðar Herradoms fatæker þienarar
kiennemenn og leikmennd af Jslande með gudz kuedfu.

audmyukliga þackande frid og mildheft sem yðar Herraligth
majestat hefer jafnan víð oss og allan vorn landz lyd, synt og
giortth þar jnnan landz og vtan.

Vfer hofum sefngit nockur bref með yðar nadar vmbodz
monnvm sem nockud vppa hlíoda vmskiptte kiennemannligs em-
bættis og kristelegra síða,

suorum vfer suo þar til at vier vilu giarna giora og tala
allt þat yðar nadar Heidur og Herradom ma auka Kristnenne til
styrekingar þat [ver] vítum at bestj ma giorazt suo gude like enn
monnvm hæfe,

Enn þo vfer hofum huoreke lesft nfe heyrth sidan nordur
lōnden voru fyrsth Kristnud ad nockud Kongligth valld hafe
vmskiptte æ giortth Kiennemannligu embætte vtan þat hafe verft
innsett af romuersku vallde, þa vilium vier j ollum Hlutum
hneigiazt til yðar nadar vilia þat vfer vitum oss giora mega fyrer
vtan skada lífs og salar. Allar vondar oueniur vílfum vfer af snijða.
enn gudz ordum og yðar godum ráðum framm fylgia epttir vorre
fremstu formōgan. Þat embætte og atrunad vilium vfer hallda
sem vorer visuztu lærder menn verða aller samþyekeleger og
ecke eru j mote riettum noreges logum.

Vile yðar Herradoms vmbodz menn setfa vpp a oss nockurn
þann atrunad at hallda sem j mote er vorum skilninge. þa bidium
vfer audmiukliga yða[r] Konunglig Maiestat at gefa oss orlof með
vorth lausaffe at vfer megum hialpa oss j þeim rikium sem gud
vijsar huerium þuf suo mikell fatækdomur og hallære hefer verft

j Jslande vm nockur forliden ar at med storre neyd hefur ordit hialpad fataku folcke og þo hafa marger menn dait af riðett hungur þeir sem eife hafa verit nær þefm godum monnum sem nockra hialp hafa getad giortth.

vile ydar Herr[a]domur lata hallda oss med riðett norges log sem ydrer og vorer forfedur hafa jafnan halldit sijda[n] kristinn-domurinn efiðizth. þa vilium vier giarnan aller lifa og deya vnder ydar Konu[n]glike vernd et cet.

Vier feingum ydar nadar bref blydanda at vier skyllðum lata dæma riðett norgis log vm þau mannslaug sem ydar foete Claws hafde sagth at byschop Augmund j schalholte hefde latid j hel sla fyrer vtan sak. enn su sogn Claws reyðufit orfett þuf byskup augmund sor fullann bokar cíd ðu alþinge at hann hafde alldre skípat nfe rad til lagt at lata sla somu menn.

og þesse same Claws hafde reyfad og rænth þar j landit og suo Hans menn þeir sem Helslegner voru, Og nu fyrri einu are forlidnu for nefndur Claws med sinum monnum nottina fyrri huita-sunndag vpp a eitth munka klaustur sem videy kallazth toku hans menn þar folckit nakit j sinum sængum og einn partt af þuf folcke slogu þeir og særdu og einn partt baurdu þeir og bundu fyrri vtan sauk, toku sidan klaustrid og alla klaustursíns penínga fasta og lausa og híelldu suo Klaustrid at þar giorduzt ecke messur eda veniuligt embætte sem þar hefer veniuligt verit j langa forlidna tijma. Eydde hann med sinum monnum og j burtth hafde meir enn xx vxa gamla og meir enn .C. saude gamla og meir enn vij. C. fiska at skiluisra manna sogn og vitnisburde et cet.

Hefer same claws og hans menn tekit flefre penínga med orfett fyrri Jslandjku monnum sem vier kunnum vel biuijsa. þuf fyrr enn sama ydars nadar bref kom til vor Hafde ellenndur log-mann sunnan og austan a Jslande dæma latid og vrskurdad at saumu menn Claws sem slegner voru j skalholtte og videy hefde verit slegner fyrri fullar saker þui norgis log suo hallda at rans menn ero obota menn og þann vrskurd sem logmadur leggur ðu ma einginn riufa vtan Herra Kongurinn sialfur og þo med vitruztu manna ræde og þui setiu vier allt þat malefne vnder ydar Herradom og elskuligt ráð et cet.

Kunnum vier fornema at þau maurg ydars nadar bref sem Hann hefer Jnn færtth j Jsland hafe hann feingit med sinu false

og raungum vnderflutnínge þúf hann skal alldre búfa kunna at nockud opinbertt Ketterij hafe giortth verit af Jslandzkum monnum þar j landít suo þat hafe ohegnth verit vtan þat sem hann og hans menn hafa giortth enn þat ero norgis log at sa er obota madur sem fals seiger vnder Herra Kongsíns Jnneigle sem víer kunnum vel búfa at þesse elaws hefer giortt.

þu bidium vier audmyukliga ydar mildheit og kongliga majestat at setia eíe þenna Claws þar fyri foeta og eíe nockurn þann mann sem ecke veft eda helldur landzfns log og ecke er af danskre tungu helldur vilium vier sialfer senda til ydar nadar þat giald og kongliga rentu sem ydar Herradome ber at hafa vt af landfnu.

Voru þessar adurskrifadar greiner vpp lesnar og samþeykttar af byskupe og logmanne og logriettu monnum a almennelegu auxar ar þinge og þar eptter af ollum almuga nordan og vestan á Jslande.

Til audsyningar og samþeykttar hier vm setium vier
 Jon med gudj forsia Biskup a Holum
 Are Jonsson logmann nordan og vestan a Jslande
 Þorleifur grimsson Jsleifur Sygurdzson
 Jon Magnusson Einar brynjolfsson
 Grimur Jonsson Gisle Hakonarson
 Skule gudmundzson Einar Einarsson
 brandur olafsson Stigur Hoskuldjson
 Dade gudmundjson Erlingur gislason
 olafur gudmundzson audun Sygurdzson,
 Gisle ionsson Eyvindur Gunnarsson
 pall grimsson Þorleifur einarsson
 narfe jugemundarson biarne skulason
 ormur Jonsson Jon Þorlaksson
 Þorsteinn Simonarson og biorn Þorualdzson
 nefndarmenn og logriettumenn nordan og vestan a Jslande
 vor jneigle fyri þetta bref er vpp var lesid og samþeyktt a almennelegu avxarar þinge miduikudagenn næstann eptter peturs messu og pals arum eptter gudz burd 1540.

Tólf hángandi innsigli; nokkur töpuð, þar á meðal 1. og 3. —
 alls hefir verið ætlað fyrir 20 innsiglium.

33. BRÉF Jóns biskups Arasonar á Hólum og hans manna til alþingis; að þeir vili hylla Kristján konung, en að þeir snúi aptr af alþingisreið sökum þess sem þeir hafi frétt um meðferð á Ögmundi biskupi. í Kalmanstúngu 27. Júní 1541. Bls. 116.

[Eptir frumbræfinu á skinni í skjalasafni konungs, Geh. Arch. „Island og Færøe“ Nr. 23. Afskrift í Bræfabók Gizurar biskups Einarssonar í Árna Magn. safni, 266 Fol., bls. 139].

Vjer Jon med gudþ nad. Biskup a holum.

Sijgurdr Jonnsson. halldor benidictson

Magnus Jonsson. skeggi Jonsson.

biarne þiorbiarnarson og thomas eiriksson prestar.

Are Jonsson Lögmann

Arne petursson. Audunn sijgurdsson.

sæmundur simonarson. biarne skulason

og narfi Jngimundarson leikmenn [glorum] godum mönnum kunnigt mþ þessu noru opnv brefe.

At uier uilium heidra hylla og hallda norn heygbornazta herra. herra kristiern fridreksson. fyrer vorn rettan herra og norigs konung. og giallda honum allan þann skatt. og skyldur sem kongsins þegnum til ber rettum noregs konungi að ueita eptir þelm suörnum satt mala. sem uier og uorir forfedur. hafa fyri oss Jatad.

vier feingum bref. nu j sumar mþ Jncigle uors heygbornazta herra kongsins. Hlydandi að hans vmbodþ mann. hier upp a landit. skyldi hallda oss med rett log. og gamlar godar kristilegar sidueniur. Sem hier j landit. hafa halldizt. þar upp a treystum uier og byriudum uora ferd til alþingis. reidar. ur nordlendinga fiordungi til kalmanz tungu. j borgarfiord. þar feingum vier. þau tijðinde að biskup Augmundur. uæri fangadur. fyri utan sinn villia. og hans peningar uæri tæknir. fyri utan dom þui synizt oss. og fleirum godum monnum. sem eigi se halldit. þat herra kongsens bref sem hans herra domur hefir oss nv a sama are vt sent.

og so uitum uier sannliga. að þau frijheit. priuilegiur. og suarrenn satt male. hefir optlega. af herra kongsens vmbodþ monnvu hier j landit. eigi halldiun uerit.

og fyri þessar greinir. vill almuginn. j auguann mata. að uier ridum. til þings. nv vm sinn. Enn samþyckia mvnum uier

bestu manna rad og samþyckter. þær sem giordar uerda a alþinge. og oss synizt ecki j mote norigs og Jslandz Lögum.

Styrkia uillum uier og hylla. þann Herra kongsens vmbodj-mann sem nu er jnnsettur j landit j ollum greinum. sem oss moguligt er. ef hann uill hallda oss og almugan j norlendinga fiordungi med rett log og landsins uana. epter þui sem herra kongsins bref jnnhelldur.

Og fyri þui. ad uier fyr nefndur biskup Jon. erum Herra kongsens eidsuarinn undir mann og so eid suarinn j norigs rikis rad. for biodum uier ollum lærðum monnum. og leikmonnum a Jslande. Ad giora noekurn dom. eda samþyckter upp á oss. uora dom kirkiu. edur uort biskupsdæmi. þui vier appellerum og Jnsetium oll uor mala efne þau sem Huer uill til uor tala. edur kæra vndir rad og yfir syn uors heygbornazta herra. herra kongsins og norigs rikis rads. vilium uier sialfir koma. edur senda uorn full myndugan vmbodz mann. at suara logum fyri rikissins rade j þeim stad og deige. Sem uor heygbornazste herra. Herra kongurinn til setur.

Samþycktu þetta uort bref og appellacionem þeir menn sem fyr skrifat stendur. og settu sin Jncigle. med uoru Jncigle fyri þetta bref er skrifat uar j kalmanz tungu. tueim nottum fyri Peturs Messu og Pals. Arum epter gudj burd. M. d. xl. og eitt.

Bréfið er með hángandi sex innsiglum (2-6. og 8.), en frá sex innsiglum eru götin ein eptir.

34. BRÉF Ara lögmans Jónssonar, að hann vill hylla Kristján konúng (hinn þriðja) eptir skilmálum í gamla sáttmála, og segir af sèr lögmansdæmi og sýslu. í Kalmanstúngu 27. Juni 1541. Bls. 116—117.

[Eptir frumbréfinu á skinni í skjalasafni konúngs, Geh. Arch. „Island og Færøe“, Nr. 24].

Eg Are Jonsson Lögmann Nordan og vestan a Jslandi. kynngiore ollum godum monnum sem þetta mitth bref Sia edr heyra.

Ath eg vil hylla og hallda min Heygbornazta herra kong kristiern fridreksson. fyri rettan Norigs kong og giallda honum skatt og alla þegnskyldu. epter þui sem uor Jslandzsk Log bok Jnnehelldur. Sem miner forfedur hafa sig vnnder Suarid. og oss var hingat send. Af Magnuse kongi Med herra Jone logmanni.

Suo og uil eg hallda þann suarinn satt mala sem jadað var skattinum. hakoni kongi hinum koronada. með ollum þeim greinum. Sem þar Jnne standa. Sierdeillis að ujer naum fríde og íslendskum logum og eðtera.

Enn fyrir þui að eg hefí adur skrifat minum Heygbornazta herra konginum til. að eg hefí bedit hans nað að gefa mjer orlof. að uera eeki leingr logmadur. hefí eg þar nog forforll og. sækir. minnar heimsku. og suo þíkizt eg eeki. með rett íslenkz¹ log halldinn. af þeim nockrum. Sem mjer er sagt að mik hafí Rægt fyrir minum Heygbornazta herra konginum.

Þui mega þeir enu bestu menn. a alþinge kiosa sier logmann þann. þar er vel til fallenn. þann vil eg hallda. fyrir log mann sem. enu beztv menn í landinv fyrir nordann og vestan verða samþycklandi og minn Heygbornasti herra kongrinn setur. þann sem að aungum vankynnum er kenndr. Suo þat meigi honum fyrir þa grein fra hrinda.

Enn ek byð mik til allrar hlydni og hollóstu við minn heygbornasta herra konginn. og alla hans fouita og vmbodzmenn þa sem fríð og landzins log hallda.

Bíð eg vm míus heygbornasta herra kongsins fouita. að hann seti vel mynduga syslu menn. yfir allar syslur í norðlend- inga fiordunge og sierdeillis yfir þa syslu sem eg hefí haft² í mitt logmannz kaup hier til haft.

Og til sanninda hier vm set eg mitt Jneigle fyrir þetta bref er skrifat var í kalmanz tvngu í borgar fríðe tueim nottum fyrir Peturs messo þa lídit var fra guðj burð. M. d. xl og eitt [ar].

Bréið er með hánganda heilu ínnstgli.

35. LÖGMANNSBRÉF Orms Sturlusonar norðan og vestan á Íslandi, gefið út af Kristjáni konungi (hinum þriðja). í Koldinghus 20. Oktbr. 1553. Bls. 119.

[Eptir konúnglegri bréfabók með opin bréf: Register paa alle Landene 6, 597, í Leyndarskjalasafninu].

Ormar stollassenn sich laugmandj breff och forleningh som heer effter schreffuit staar. Datum Kollinghus fredagenn post Galli anno et eet. 1553.

¹) þannig; rétt. íslenkz.

Safn II.

²) þessu orði er hér ofaukið.

Wij christiann mett guds naade et ect.

Giöre alle witterliigt att thenne breffulisere ormer stollas-senn haffuer nu werett heer for oss och herett huorledis att oss elskelige pouell huiittfeldt wor manndt tienner och Embitzmanndt paa wortt lanndt Jsland haffuer tagett thett closter frann hannom som Wij hannom mett forlenntt hagde. och tesliigiste affsatt hannom aff laugmandz dommett Och mennte att hannom ther vðindenn war skeett vrett

Tha haffue wij ther om ladett forfare ald leyliighedenn och ennddough att hanns hrösth oc forsömmelse findnis Saa att forskreffuene pouell huiittfeldt hagde paa wore wegne goedt orsagh till att sette hannom aff laugmanndz dommett och skiellie hannom aff med samme closter haffue wij aff wor synnderliig gunsth oc naade wntt och tilladett och nu mett thette wortt ohne breff wunde och tillade att forskreffuene ormer stollasenn maa och skall heer effter were fuldmegtiige laugmanndt nordenn och westenn paa forskreffuene wortt lanndt Jslandt, och ther att skulle skiicke huer manndt fattiig och Riigh lough skiell och rett effter Jslandz lough till saa lennge wij annderledis ther om tillsiigenndis worder

Dogh skall hanndt aldelis Jnnttett befatte segh metth laugmanndz dommett förre endt hanndt haffuer till goede reede vðgiiffuiitt och hethalettt allt hues hanndt oss mett rette pliigtiige er.

Sammeledis haffue wij aff samme gunsth och naade wntt och forlenntt oc nu mett thette wortt ohne breff wunde och forlenne for^{ne} ormer stollasenn worit och kronnens syssell hunewadt syssell liiggenndis for nordenn paa for^{ne} wortt lanndt Jslandt for synn laugmanndz löenn att haffue nyde brugge och beholle emedenn och aldt thenn stund hanndt er laugmanndt ther paa lanndett och ther aff vppehere aldt kongelig Rennte och rettlighed sagefeldt oc anndetth som reyser till v marcis sager och icke högre hues ther offuer er schall komme oss och kronnenn till goede Dogh saa att hanndt skall holde bönnderenne wedt lough och rett och Jnngenn aff thennom vforrette emod Jslandz lough vðj nogenn maade

Schall hanndt och were oss och hogbornne förste herttugh frederiich wor kere söenn effterkommere koningere vðj Dannmarek huldt och troe och wor lennsmanndt ther paa lanndett thenn som nu eller heer effter kommenndis worder hörliigh, ly-

diige oeh fölgagtiige vðj hues maade hanndt hannom paa wore wegnne tillsiggeendis worder.

och nar hanndt tesse artieckelle alle och huer serdeliis Jeke hollenndis worder thaa skall hanndt ther mett hæffue forbrott tette wortt breff.

Bedenndis etther ther for alle och huer serdeliis byude attj rette etther effter att annamme hannom ther for etthers laugmanndt och søeger etthers rett huos hannom som huos etthers rette laugmanndt giörenndis oeh giiffuendis hannom hues rettiighedt som i hanns forfeedre laugmennd ther paa lanndett for hannom giordt och giiffuiitt hæffuer oeh i etthers laugmanndt mett rette pligtiige er Hanndt skall igienn skiecke etther alle och huer serdelis lough skiell oeh rett effter Jslanddz lough. Thij lader thett Jnagennlunde.

datum vt supra.

dominus rex manu propria subshripsit.

36. LÖGMANNSBRËF Eggerts Hannessonar sunnan og austan á Íslandi, gefið út af Kristjáni konúgi (hinum þriðja). í Kolding 12. Marts 1554. Bls. 120.

[Eptir konúnglegri brëfabók með opin brëf: Register paa alle Landene 6,600, í Leyndarskjalasafninu].

Eggertt Hannssenn Fick Breff Atth were fuldmeethigh laugmandh For Söndenn oeh östenn paa Jsland Som her Epterfølger, Datum Kollingh mandagenn post Söndagenn Judica Aar et eet. 1554.

Vij christiann et cet.

Giör alle witterliggt, Att wij hæffue forordinerett, oeh tillskieckett thenne Breffuissar Eggertt Hannssenn, Att were Fuldmeethigh langmanndh, fore Söndenn och östenn paa worth Land Jslanddh till saa lenge, wij anderledis ther om tillsigennndis worder, Och ther att skulle skiecke huer mandh fatigh oeh Righ, Lough skiell och Rett Epther Jslands lough,

Oeh hæffue wij aff wor Synnerlige gunsth oeh naade, ssaa oeh faaer for^{ne} Eggertt hannssenn Laugmands lönn Vntth och forlentth och nu mett thette wortht opne Breff wnde och forlene, for^{ne} Eggertt hannssenn wortht och kronenns Sysself, Arness sysself, Som hand nu Sielluff wdj were Hæffuer, Att hæffue nyde

Brughe och Beholle, metth Bönder och thienner, och aldh synn Rentthe och Rette tilligelsse, Jngthett wndertagetth wdenn alle xij marckis sager och alle wbaademaall, huileke oss allenne skall tillkomme, Och handh aarligen att giöre ther fore Rede och Regennskaff

Och skall hand beholle for^{ne} syssell Emedenn och aldh thennd stundh, Hannd er laugmandh for Söndenn och östenn paa for^{ne} Jslandh,

Dogh saa att handh, skal were oss och Högbornne Förste Hertugh Frederick, wor kiere Sönn Eptherkomere Koningh y Danmarck och norge, huldh och troe Och wore Lenssmandh thenndh Som nu er eller her epther komendis worder paa Jsslandh hörigh lydigh och fölgachtigh, i hues maade hand hanom paa Vore wegnne tillsigenndis worder, Och holle Bonnderne Som liggendis er till for^{ne} Syssell weedh lough skiell och Retth, Och Jngenn aff thennom wforrette, Emodh Jsslands lough wdj nogre maade,

Bedendis och biudendis ther fore Alle wore wndersotte Som Bygge och boe for Söndenn och östenn paa Jsslandh Att i Rette etther epther Att Anname for^{ne} Eggerth Hannssenn fore Etthers Rette laugmandh giörendis och giffuendis hanom hues Rettighedh Som i hanns forfedre laugmandh ther paa lanndett fore hanom giortth och giffuett haffue, Och i etthers laugmandh mett Rette plichtigh er, Hannd skall Jgenn skicke etther, Alle och huer Serdelis, lough skiell och Retth Epther Jslands Lough, Thij lader thett Jngennlunde.

Datum vt Supra.

Dominus rex manu propria subscripsit.

37. LÖGMANNSBRÆF Odds Gottskálkssonar norðan og vestan á Íslandi, gefið út af Kristjáni konungi (hinum þriðja). í Kaupmannahöfn 16. Apríl 1556. Bls. 121.

[Eptir konúnglegri bréfabók með opin bréf: Register paa alle Landene 6,605^b, í Leyndarskjalasafninu].

Odder Godskalekssen Fick breff at skulle were fuldmegtige Laugmand for westenn och Nordenn paa Jsland.

Vij Christiann et cet.

Giöre alle wittherligt at wij haffue forordineret och tilskickit

thenne breffuissere Odder godskalhssenn at were fuldmegtige Laugmand fore westenn och Nordenn paa wort Land Jsland Och ther at skulle skicke huer mand fattig oc rig thet loug skiell oc rett er epther Jsland; loug til saa lenge wij anderledis ther om tilsigendis worder.

Thij bede wij och strengeligen biude alle wore wndersotte som hygge och hoe for vestenn oc nordenn paa island Atj rette etther epther at anamme for^{ne} odder godschalckssen for etthers Laugmand giörendis oc giffuendis hannom hues rettigheit som i hans forfedre Laugmand ther paa landet for hannom giort och giffuit haffuer oc i etthers Laugmand mett rette pligtige ere Hand skall egenn skicke etther alle och huer serdelis Loug skiell och rett epther Jsland; loug Thij Lader thet Jngennlunnde.

Datum Torsdagenn post quasimodogenitj a^o 1556.

Dominus rex manu propria subscripsit.

38. LÖGMANNSBRÆF Páls Vigfússonar sunnan og austan (og Eggerts Hannessonar norðan og vestan) á Íslandi, gefið út af Kristjáni konungi hinum þriðja. Kaupmannahöfn 24. Apríl 1558. Bls. 122 og 121.

[Eptir konúnglegri bræfabók með opin bræf: Register paa alle Landene 6,630, í Leyndarskjalasafninu].

Pouell Wichfussen fick Breff som Effther følger.

Vij Christiann thenn tredie.

Giöre alle wittherliggt att wij haffue forordineret oc tilskickedt thenne breffuiser pouell Wichfussenn att were fuldmegtige Laugmandt faar syndenn oc östenn paa wort Landt Jslandt, Oc ther att skicke huer mandt fattige oc Riigh thedt loug skiell oc Rett er, Effther Jslandsche loug, till saa lenge wij anderledis ther om tiillsigenndis worder,

Thij bede wij oc strengeligenn biude alle wore wndersotte som hygge oc hoe for synnden (oc) östenn paa Jsland attj Retther etther effther att annamme for^{ne} pouell Wichfussenn for Etthers Laugmandt, giörendis och giffuendis hanom huess Rettighedt som y hans Forfedre, Laugmandt ther paa Landet giffuit oc giortt haffuer, oc y Etthers langmandt met rette pligtige ere, Handt skall Egenn skicke Etther alle oc Huer serdelis, loug, skiell oc Rett, Effther Jslandt; loug Thij lader thedt ingenlunde.

Actum Klöpnchaffnn thenn xxiiij aprilis Aar mdlviiij.

Regia maiestas manu propria subscripsit.

Eggerdt Hanssenn fick lige saadant Ett breff att skulle were Laugman for nordenn oc westenn paa Jslandt, Datum loco, die et anno vt in precedentibus literis.

39. LÖGMANNSBRÆF Eggerts Hannessonar norðan og vestan (og Páls Vigfússonar sunnan og austan) á Íslandi, gefið út af Friðreki konungi hinum öðrum. í Árósi 28. Marts 1560. Bls. 121 og 123.

[Eptir konúnglegri brèfabók með opin brèf: Register paa alle Landene 7,520, í Leyndarskjalasafninu].

Laugmandtjs breff, somm Eggertt Hansenn fick att skulle were Laugmand, fore Norden oc Westen paa Jslandd, Actum Aarhwss Anno et die vt Supra¹.

Vij Frederich thennd anndenn et cet.

Giøre alle witterliigt, att wij Hassue forordinerett oc tilskickett thenne breffwisere Eggertt Hannsenn, att were fuldmegtiig Laugmannnd, for nordenn oc Westenn, paa wortt lannd Jslandd, tiill saa lennge wij annderledis ther omm tillsigenndis worder, Oc ther att skulle skicke Hwer mannd fattig oc rijg, loug, skiell oc rætt, effther Jslanddts loug,

Oc Hassue wij aff wor synnderliig gunnst oc naade, saa oc for for^{ne} Eggertt Hannsenss Laugmandtjs lönn, wnnitt oc forlennt, oc nu mett thette wortt obnne breff vnnde oc forlenne for^{ne} Eggertt Hannsenn wort oc Kronenns syssell Borstrand syssell, att Hassue, nyde, bruge oc beholde, mett Bönnder oc tiennere, oc all szinn reunte oc rette tilliggelse, inngtett vnder-tagett, vdenn alle xiiij mareks sager, oc alle vbaademoeell. Huilche Ossz alienne skall tiilkome, Oc Hannd aarligennt att giøre ther fore rede oc regenskab, oc skall Hannd beholde for^{ne} syssell, emedenn oc all thennd stunnnd hand er Laugmannnd for nordenn oc westenn paa for^{ne} Jslandd,

dog saa att Hannd skall were Ossz oc efterkommere Konninginger vdj danmarek, oc Norge Huld oc troo, oc wor Leensmannndt

¹) bræfin á undan eru dagsett 28. Marts 1560.

thennd somm nu er eller Her effter kommenndis worder paa Js-
lannd, hörig, liudig oc fölgahtiig vðj Hwessz maade hand Hannomm
paa wore wegne tillsigenndis worder. oc Holde bönnderne somm
liggenndis ere till for^{ne} Syssell, weed loug, skiell oc rætt, Oc
ingenn aff thennomm vforrette, emod Jslandtjs loug vðj nogr
maade,

Bedenndis oc biudenndis ther fore alle wore vñndersotte,
somm bygge oc boo for Nordenn oc Westenn paa Jslandd, attj
rette etther effther att annamme for^{ne} Eggert Hannsenn, for
etthers rette Laugmand, giörenndis oc giffuennnis Hannomm
Hwessz rettighed, somm i Hanns forfedre laugmennd ther paa
lanndett for Hannomm giortt oc giffuett Haffuer, Oc i etthers
Laugmannd mett rette pliigtiig ere, Hannd skall egienn, skicke
etther alle oc Huer serdelis, loug, skiell oc rætt effther Jslandtjs
Loug, Thij lader thett inggelunnde,

Giffwett et cet.

Vðj Lige Maade, Fick Powell Wigfusenn Laugmandtjs bræff,
Att skulle were Laugmannd for synndenn oc Østenn paa Jslandd,
oc Haffue for Hanns Laugmandtjs Löönn, kronnenns gaarde, Skog
oc Marcker, mett Bönnder oc tiennere, oc theris rette tilliggelse,
Actum vt supra¹.

40. LÖGMANNSBRÆF Orms Sturlusonar norðan og vestan á Ís-
landi, gefið út af Friðreki konungi (hinum öðrum). Friðriks-
borg 8. April 1568. Bls. 124.

[Eptir konúnglegri bræfabók með opin bræf: Register paa
alle Landene 10,525^b, í Leyndarskjalasafninu].

Ormar Studlassen paa Jslandt forlennings breff.

Wij Frederich et cet.

giörre alle witterligt att wij haffue forordineritt oc tillskikett
thenne breffuissar Ormar Studlassen att werre fuldmectiig Laug-
mand for Norden oc Westen paa wortt land Jsland, till saa lenge
wij anderledis ter om tillsigendis worder, Och ther att skulle
skike huer mand, fattige oc Riige loug skiell och rett eptther Js-
landj loug,

¹) p. e. 28. Marts 1560.

Och haffue wij aff wor sønderlige gunst oc naade, Saa och for for^{ne} Ormar Studlasens len, vndt och forlentt, och nu med thette wortt obne breff vnde oc forlenne for^{ne} Ormar Studlassen wortt och Kronens Syssell Borstrand Syssell, att haffue nyde bruge oc beholde med bønder och thiennerre oc all sijn renthe och rette till leggelssce Jntijd vndertagitt, wden alle xliij mareks sager och alle vbodemaall, huilke oss allenne skall tilkomme, och hand aarligen att giörre ther fore rede oc Regenschab

Och skall hand beholde for^{ne} Syssell emeden oc all thend stund hand er lougmand for Norden oc Westen paa for^{ne} Jsland,

Dog saa hand skall werre oss och worre eptherkommerre Konger y Danmarek och Norge huld oc tro oc wor lensmand thend som nu er eller her epther komendis worder huld oc tro hørige oc lydige oc følgagtig. wdj huis maade hand hanum paa worre wegne tillsigendis worder, oc holde bønderne som till for^{ne} Syssell liggendis er wiid loug Skiell oc rett, oc ingen aff thenum wforrette emod Jslandz loug, wdj nogen maade,

Bedendis oc biudendis therforre alle worre vndersaatte som bygge oc boo for Norden oc Westen paa Jsland att y retter ether epther att anamme for^{ne} Ormar Studlassen for ethers rette laugmand giörendis oc giffuendis hanum huis rettighed som y hans forfedre laugmend paa landett for hanum giortt oc giffuitt haffuer, Och y ethers Laugmand med rette plictig er, hand skall igien Skyke ether alle oc huer serdellis loug skiell och rett epther Jslandz loug, Thj lader thet ingelunde

Datum Frederichsborg 8. Aprilis 68.

41. OPIÐ BRËF Friðreks konúngs (hins annars), sem leyfir að halda alþing hæðan af í Kópavogi. Friðriksborg 5. April 1574. Bls. 126.

[Eptir konúnglegri brëfabók með opin brëf, í Leyndar-skjalasafninu, Norske Register 1. (1572—88), bl. 83].

Breff att aelltingit paa Jsland skall ligge wed Koppewoge,
vt sequitur.

Wij Fredrich et cet.

Giore Alle witterliggt, Efsthertij wij komme wdj forfaring Att Aellthingett paa wort land Jsland schall ligge paa En fast vbeleylig sted for menige mand som thiid schulle söge, oc at samme

thing bedre kand holdis oc vden störe fare, wed Ett sted kaldis Koppewoge,

Tha wiille wij att for^{ne} Aellthing her Effther schall holdis wed Koppewoge, Bedendis oc biudendis menige wore vndersotte laugmend oc laugrettis mend att søge tiill for^{ne} Koppewog oc ther att holde for theris laugthing, oc ther att vdrette hues sager the haffue som tiill Althing schulle ordelis.

Actum Fredrichsborgh 5. Aprilis Aar 1574.

42. LÖGMANNSBRËF Jóns Jónssonar norðan og vestan á Íslandi, gefið út af Friðreki konungi (hinum öðrum). Friðriksborg 5. April 1574. Bls. 127.

[Eptir konúnglegri brëfabók með opin brëf, í Leyndar-skjalasafninu, Norske Regist. 1 (1572—1588). bl. 83^b].

Jon Jenssen fick Breff att skulle were Laugmand Norden och westen paa Jsland. Vt sequitur.

Wij Fredrich et cet.

Giøre alle witterliggt Att wij nu haffuer tiillschickitt oc befallitt thenne breffuissere Jon Jenssen Att schulle were Laugmand Norden oc Westen paa wort land Jsland,

Oc schall hand giøre wor befalningsmand ther sammestedt oss Elskelige Johan Bockholtt wor mand oc thienner sin Eedtt paa wore wegne, Att hand samme befalning throligen oc med ald flid schall forestaa, oc hielpe huer mand som hannum hender fore att komme, Effther Jslandtz loug huad rett er, Oc Ey ansee gunst, gaffue, wiild wenskab Eller nogen fordell,

Oc schall hand Nyde oc beholde for sin wmage hues renthe som horer oc Er laught tiill Laugmandtz dømmit,

Thj Bede wij oc biude alle wore vndersotte geistlige oc werslige som bygge oc boe Norden oc westen paa for^{ne} Jsland vðj for^{ne} Laugmandtz dømme, Attj anammer oc holder for^{ne} Jon Jenssen for eders rette laugmand, och hannum for offueruold handthaffuer beschytter oc beskermer. Sogendis hoss hanum eders rett som hoss eders rette laugmandtt, hand schall Eghen forhielp Ether alle, som hanum for dom hender fore att Komme hues Jslandtz loug och rett Er,

Ther med et cet.

Actum Fredrichsborg v Aprilis Aar Mdlxxiiij.

43. FORMÁLAR Jóns lögmanns Jónssonar til að setja alþing og segja því slitið. á árábilinu 1573—1605. Bls. 127.

[Eptir formálabók Jóns lögmanns, sem er í handritasafni Árna Magnússonar Nr. 198. 4to].

1. Formáli fyrir alþingis setning.

Alþingis Setning.

Fridur og blessan Guds fadurs almattugs og vors lifa lausnara Jhesu Christi, ásamt með heilaugum anda, sie með oss aullum laugþingis monnum nu og jafnan:

Eg Jon Jonsson laugmann Nordan og vestan a Islandi set hier almenniligt Auxarar þing j dag, með allann þann riett og Renttu, stiet og staudu, veg og virding, sem laugfullu laugþingi ber að hafa epter laugum. Set eg hier grid og fullann frid allra manna j millum, bædi vtann laugriettu og jnnann. Fyrer byd eg huerium manni hier at vekia vijg edur vandrædi. En ef eirnhuer geingur a þessi grid, vegur mann eda veiter lemstrar sar þa hefur sa fyrigiort fie og fridi, landi og lausum eyre, og komi alldrei j land aptur. Enn ef menn fa hier annann ohlut, edur vansa af manna völdum edur vilia, þa eykst Riettur þeirra að helmingi, enn konge xij merkur. Eingi madur skal vopn edur dryck til laugriettu hafa. Enn ef borid verður þa er vpptækt. a kongur half vopn og halfa seckt enn þingmenn halfa. þingmenn eiga dryck allann. Enn ef noekur slæst j mat edur munn-gath, og ræker það meir enn þingid hann skal aungua vppreist eiga sijns mals a þeim deigi, er hann suo giorer huad male sem hann a drijsa a Auxar ar þingi.

Aller þeir valldsmenn og laugriettumenn sem eij hafa adur vnnid sijna laugriettu eida skulu nu eida vinna adur þeir ganga j laugriettu með þeim eidstaf, sem laugbok vottar. Enn eingi þeirra manna sem eij eru j laugriettu nefnder skulu jnnann vie-banda sitia vtann ordlofs. Enn eg firerbyd aullum og sierhueri-um monnum þeim sem vtann laugriettu eru að glora þar nockud harek edur hareyste Suo að laugriettu menn meigi eij nadugliga geyma doma sinna, eda þeir kiæra sijñ mal sem þar hafa laug-ligt ordlof til feingid. þuiad j aullum staudum hæfer monnum að giæta spektar og sidsemdar, enn þo einkanliga mest j þeim staudum sem til spektar og sidsemdar eru skipader, og að aund-uerdu voru setter, og flestum verður mestur skadi að ef nockud

skierst j. A þingid að standa suo leingi sem laugmadur vill og honum þikier fallid firer mala sakier, og laugriettu menn samþykia, þui aller þeir menn, sem j laugriettu eru nefnder, skulu hier sitia, sem nu er mælt, vtann naudsyn gangi til annars.

Enn hueruetna þar sem menn verda vijtter a Auxarar þingi. Það fie a halft kongur enn halft laugmadur vid laugriettu menn, vtann þegngilldi, edur xiiij marcka mal, edur meira, það a kongur.

Sitie nu menn a þinginu med speckt og sidsemd, og fare einginn burt fyrre enn þingit er vpp sagt. Hauildum nu suo þetta þing, að vorum herra Jhesu Christo sie til lofs og dyrdar enn vorum nadugasta Herra Konginum yfer Noreigis og Dannmerckur krunu, og hans landstiornar monuum, bædi lærðum og leikum, til vallds og virdingar, oss sialfum sem nu erum hier saman komner til synda lijkna og salubotar, landinu og almuganum, sem vorum aurfum og epterkomendum, til nada og nytsemda, [frid]ar og frelsis og æfinligræ epterdæma, til allra godra hluta.

Giefi þetta gud fader og son og hinn heilage ande, einn gud, kongur yfer aullum kongum, sa er lifer, rijkier og stiornar [um] allar allder verallda. Amen.

Nu að dandi manna vitne bijd eg mig til að giora huerium manne laug og riett, þeim er sig villia laugliga kiæra hier firer mier j dag. Sierdeillis j fyrstu, ef þann er nockur mann jnnann laugriettu edur vtann, að mijns Herra kongsins erijnde hefur að tala, edur hanns riett at kiæra, þa bijd eg mig þar fyrst til a at lijta, rannsaka og skoda og laug yfer at seigia, med annara godra manna radi og samþykki, það fremsta mijn skyllða kann til verda epter laugum. Þar epter þau mal sem til alþingis eru laugd og stærst eru. Sijdan huerra manna mal epter þui sem laug wtuijsa, þau sem hingad eru laugliga laugd, eða riettiliga stefud, og hier verda laugliga framborin. Enn eg fyrirbijd huerium manne, suo jnnann laugriettu sem vtann, at giora hier nockud harek edur hareysti med ofsa og omake, eða nockrum olaugligum kraufum edur kiærum, suo at þar firer talmist og hindrist mijns herra Kongsins Riettur eða þeirra anbara godra manna, er sinn Riett eiga hier at laugum að sækia j dag. þuiat það er ouldurkuæmilligi, að þeir goder menn, er sinn Riett eiga

hier at laugum sækia, skulu verda vpp ad gíefa og nídur leggia síjna sokn, eða vaurn, firer þeirra omaki, er nu ad sinne skyldast hier huorecki til at veria nie sækia epter laugum.

Suo og minne eg a vallds menn, laugriettu menn og alla adra goda menn, at þier lysid hier aullum þeim lauglysingum sem yður ber hier ad laugum líjsa j dag, mier og audrum godum monnum aheyrundum. Eru þeir og nockrer valldsmenn, soeknarar eður adrer rietter doms menn, sem eigi vilia síjnum laugskyldum vppe hallda, at forfalla lausu epter laugum, sem er laugþíngid at sækia, eða laug og Ríett ad giora manna j millum, þar er suo til skipar. Ef nockrer eru suo sakunner, at þeir taka rangliga peninga manna an lauglígira sokna. Skipar laugmalid þessum monnum aunguann Ríett ad sækia, eður þeim nockur laug at seigia j til settum tíjma, fyrr enn þeir hafa síjn afbrot bætt, epter godra manna rade og Ríettu laugmale.

Nu i þennann stad sem huernn annann, geymi huer Dandi mann sinnar skyldu, enn Gud geymi oss alla samann. Sitied og standit j Guds frid.

Syslumanna eidur stendur þíngfarar bælecki j fyrsta capitula.

Laugriettumanna eidur stendur þíngfarar bælecki j þridia capitula.

[Nordan og vestan]:

[ur] þornes þíng. íj.

- [ur] þoskafiardar þíng. íj.

[ur] hunavatns þíng. íj.

[ur] hegranes þíng. íj.

[ur] vöðlu þíng. íj.

[ur] þíngeyar þíng. íj. summa xvíj.

sunnan og austan:

ur Mula þíng. íj.

ur skaptafells þíng. íj.

ur Rangar þíng. íj.

ur arnes þíng. íj.

ur kialarnes þíng. íj.

ur þuerar þíng. íj. [summa xvíj].

valldzmenn suerie sinn eíjd og síjdan nefndarmenn.

valldzmenn og lögmáður nefne menn jnnan viebanda.

2. Formáli fyrir uppsögn alþingis í þínglok.

Ad Seigia vpp Alþjinge.

Gud fader og sonur og heilagur andi þacki og aumbune þeim aullum godum monnum, er þetta þjng hafa sockt og setid j fridi og frelsi, j heilum radum og hollum tillaugum, bædi guds vegna og manna. ER nu þjngit wti og endat og ad þui vpp saugdu ma huer fara j leyfi þangad sem best likar. Enn aller þeir menn sem j Auxar ar þjngfaur eru skulu vera j gridum firer huërium manni, þar til þeir koma heim til sijns heimilis, ad Riettum þjngmanna ferdum ad fara.

Enn ef nockur geingur a þessi grid, vegur mann, eda veiter lemstrar sar þa hefur sa firergjortt fie og fridi, landi og lausum eyri og komi alldri j land aptur.

Sijslumenn skulu þjng eiga a leidum, er þeir koma heim af Auxar ar þjngi, og lysa þar aullum þeim lauglysingum sem þeim ber þar ad laugum ad lysa.

Enn eg lysi þui hier fyrir dandi monnum, ad vier skulum laugþjngi vortt eiga hier at Auxara, a þjngstad riettum, a xij Manudum huerium, og koma hier a Peturs Messu aptann. Hier skulu aller hittast forfallalaust, þeir sem til þjngs eru nefndur. Enn vallds madur eda hans laugligur vmbodsmadur skal nefnt hafa firer Paskier suo marga menn wr þjnge hueriu, sem laugbok vottar, Ella sekur xij aurum firer huern sem er onefndur eda rangnefndur. Aunguann skal til lausnar nefna. og þui at eins vnskipti a giora, at þeim gangi lauglig forfaull til lausnar, sem fyr var nefndur.

Wallds menn aller eda socknar menn, eda þeirra vmbods menn, eru skyllder at koma til laugþjngis ad forfallalaus, Ella sekur iij Morckum, vtann Laugmanni þyki meire misferli a vera. Nefndar menn aller skulu med laugmanni til þjngs rijda, þeir sem samleid eigu vid hann, enn huer nefndarmadur, er sijdar kemur til þjngs, enn sære eru flutt, er sekur xij aurum, nema naudsyn banne.

Nu aller þeir menn sem þjngid hafa sockt til lauginn at fylla enn riettindinn at styrekia hafi firer hierkomuna Guds hylli og Godra manna vinattu,

Skylst eg suo vid,

halldit vel grid,

Sitied og standit j guds frid.

44. ALÞÍNGIS SAMÞYKKT um þingsköp og ýmisleg önnur alþingismál og almennu landsmál. á Öxarárþingi í lögrettu 1576. Bls. 126.

[Eptir þingbók Þórðar lögmanns Guðmundarsonar í Leyndarskjalasafninu: „Island og Færøe” III. Supplement, Nr. 13b, bl. 28].

Þessa eptirskrifada artieulos hafa lögmenn, systlummenn og lögrettumenn inn aptur tekid til umskodunar, ransaks og löglegra álita á Öxarár þingi í lögrettu. Anno 1576.

1) J fyrstu skulu lögmenn og lögrettumenn alltfíd skyldugir ár eptir ár ad koma Petursmessu aptan til Öxarárþings, og 2) ad Petursmessu, ad heyrdu guds ordi, ráðslaga um hversu landid mætti haldast í sínu frelsi vid góðan rett og lands lög, med innbyggjaranna nytsemi, á móti ágangi og nýúngum óráðvandra manna, ad lögin og landid taki ekki frammar skada, heldur í sínu fornu formi og skikkan einhatt meir og meir mætti inn aptur sett verda, og hvad haldid verdur um þá er þetta forsóma, edur hér í móti vilia setia edur hindra. 3) Nefndir sen vandlega skodadar og lögrettumenn þráttunarlausir frómir dandismenn, gudhræddir, settir, og allir bælkir bókarinnar med capitulum, pontum og greinum, löglega trakteradir. 4) Ad allar löglegar laga hefdir seu fastlega haldnar í þeirra og laganna för. 5) Um ótilbærilegan kaupskap og vonda vöru, já smíðad fals, her verdur af kaupmönnnum innflutt. 6) Um forpaktan ofaná vidlíkt til fordiörfunar og landsins endilegs undirgánga, fyrir slíka ágirni og ránga forköpara hafnanna. 7) Ad eingin völd edur störf veitist neinum, er med þvífskri ógudlegri höndlön vilia landid undan kruninni fordiarfa. 8) Jtem ad bidia Konglega Maiestat, ad Hans náð vili ekki lata þyngia oss med soddan nyium álögum, enn þeim nú nýlega ákomnum svipta. 9) Ad Hans Náð vili ekki lengur sellia oss til þvingunar ómildu yfirvaldi, heldur halda hendi og laganna beskermingu yfir oss vid þennan fráma Johann Boehholt, medan hann heldur vid oss laganna og lands retti, edur og annan christilegan stionnara. 10) Ad kongleg Maiestat vili unna oss ad meiga lata lagarettinn ganga ohindradann a kirkiunnar og erununnar jörðum. 11) Jtem ad kongleg maiestat vili ei hafa fyrir ogott þar sem nokkur fyrir ranga og illa undirretting utvega bref sem af Hans Nad ur kongsins Cancellii á móti lögum og retti seu fyrir

rett og lög sem það sig ber an alls fremri aglosan þangad aptur til Hans Nada innsett og forvísud. 12) Það vilium vier med engu móti, að nokkur dirfist edur fordrístist að sigla edur skrifa eptir nokkrum völdum, svo að hann færi þau fram til þess að skatta edur skylda sína undirmenn í sömu forleníngn. 13) Ítem um lausamennsku, klædaburd, kaup dýrt, slen, leti, húsgáng, óhlýdni þjónustufólks við sína yfirmenn.

45. BÆNARSKRÁ frá alþingi til Friðreks konúgs hins annars um verzlun og fleira, stefnandi einkanlega móti Guðbrandi biskupi á Hólum. við Öxará 1. Juli 1576. Bls. 126.

[Eptir tveim handritum: a) þingbók Þórðar lögmans Guðmundarsonar í Leyndarskjalasafni konúgs: „Island og Færöe” III. Supplem. Nr. 13^b, bl. 28^b. — b) afskrípt með hendi Jóns Marteinssonar stúdents frá hërumbil 1750, í Lüttdorþs bók í Additam. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 30. 4to, bls. 266—268; þar eptir er það skrifað í bók Stepháns Eiríks-sonar Nr. 1, bls. 290—291 í bókasafni háskólans. — Bænar-skrá þessi er ef til vill samín fyrst á Dönsku, og prentuð í Finn. Joh. Hist. Eccl. Isl. III, 423 athgr. a; sbr. Æfi Guðbrands biskups eptir Prófessor Þétur Þétursson í Árriti presta-skólans I, 170].

Bref til kongsins skrifað af Íslandi.

Stórmektugasti, Háttbornasti, víðfrægasti Försti, allranádugasti Herra!

Ydar K. M. Högmektugheit virðist til að vita, það ver Ydar nadar þenarar: lögmenn, sýslumenn, svernir logrettumenn, vegna þess heila almúga og landsins laga að Öxará á Íslandi, eindrætti-lega gefum ydar K. M. vndirdanilega til kynningar, hversu ver með stórri hörmúg höfum heyrt og fornumid, það nokkrir heðan af landinu fyrir skemstu fyrir þeirra gyrugheit og eiginn nyt-semi¹ hafa sig undirstaðid vort frelsi og lög og almennilega nytsemd og valdsstett [að skada], þar er [þeir þá höndlan, er] allt frá arildstíð og her til dags fyrir ydar nadar forveriarar kónga í Norey og Danmörk, og ydar náðar þenara góða menn,

¹) Þessi ásökun segja menn hafi miðað til Guðbrands biskups, sem hafði sótt um leyfi til að mega hafa skip í förum, og fékk það leyfi 1579 og 1580 (leyfisbréfin í safni Magnúsar Ketilssonar).

hefir leingstum verid¹ stíornad uppá annarlega kópmennt², sig, landinu, þeim marga fátæka almúga og lögum til óbærilegs skada og endilegs undirgangs, hafa víliad forpakta og venda. Þesslíka svo, hversu það opnar almennilegar hafnir, við nafn Hafnarfiörður, Ríð, Stapi og Vopnafiörður væri forpaktadar þeim sömu kaupmönnum, í hverri höfn Ríði hefir ekkert skip enn komið, svo sa þar um liggjandi almugi hefir þar fyrir mist allan aðflutning náð þurftugra hluta. Hin önnur höfn Hafnarfiörður með þvílíkum kaupmönnum, vöru og kaupskap besigled, vansed þott Yðar nadar bref uppá það allranadugasta formeldi gömul kaup og goda vöru, hvort bref ver yðar nad hoglega beþökkum, það landinu er ekki mögulegt að bera ne líða.

Framar meir koma oss opt og í meira lagi sakir fyrir að dæma sem kirkjunnar og krununnar jarðir ahrærir, en sakir þess konglega brefs og forbods her inn komið, að ekki skyldi á kirkjunnar edur krununnar jarðir lög segja, missir fátækur almúgi svo opt síns rettar.

Nú höfum ver svarid og er vort embætti að gjöra hverjum manni lög og rett, hvað engan mata kann ske nema sama forbod og bref se upp hafid og aptur tekid. Setium Yðar mildu konglegu hiarta til að þeinkia, hvað þúngt oss er sökum swardra eida vidlíkt forbod að líða.

Þar fyrir er vor allra undirdaniglegasta bon og girnd fyrir guds og rettarins sakir, að yðar K. M. víli ekki leingur selia oss til þjáningar í svoddan máta ágiörnu yfirvaldi ómildu, heldur sialfir halda hendi [og] laganna beskermingu yfir oss við þennan fróma Johan Buchholt, amedan hann heldur oss með lög og lands rett, eda og annan kristilegan stíornara, sümuleidis láta hafnir friðlsar til aðflutnings landsins og almúgans biargar með góða vöru og gamlan kaupskap, því annars höfum vier í þeim hörkum og hardindum þessa fátæka lands ekki við að lifa.

svo og villdi Yðar K. M. unna oss að lögin og retturrinn, eptir því sem sagt er, sinn óhindradan gang hað, þess sama treystum ver stadfastlega, að Yðar K. M. muni oss ekki forsegja.

Það sama skal enn eilífi góði gud, sem alla góða gjörninga anser, Yðar K. M. með himneskri gleði launa, Yðar K. M. erum

1) leidrètt; vid, a, b. 2) og, bæta við: a, b.

vler með lukkusamlegu Regimenti og konglegum triumph þeim allsmektugasta gudi befallandi.

Gefid við Öxara paa alþing, 1. dag Julii ár 1576, undir vorum innsiglium og undirskriptum.

46. BÆNARSKRÁ lögmanna og annara fyrirmanna af Íslandi til Friðriks konúgs hins annars, sem send var út með Ólafi Jónssyni Bagga, um nauðsynjar landsins og bágindi. [ár 1579]. Bls. 126.

[Eptir tveim handritum: a) afskript assessors Jóns Péturssonar í Reykjavík, eptir dómabók í arkabróti sem hann á, bl. 148^b—149. — b) afskript með hendi Jóns Marteinsonar stúdents, í konúgsins stóra bókasafni: Nye kgl. Saml. Nr. 1939. 4to, og í Lúxdorphs bók, hërumbil frá 1750, í Ad-ditam. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 30. 4to, bls. 61—64; þar eptir er afskript Stepháns Eiríkssonar í safni hans í háskóla bókhöldunni Nr. 1, bls. 292—294. — Sbr. Espól. Árb. VI, 29].

Supplicatia sem Olafur Baggi frambar:

Vorum allra kjarasta og náðugasta herra og stórmektuga fôrsta, kong Friðrich Christjanssyni, Da[n]merkur, Noregis, Vendis og Gottha kongi, hertoga í Slesvig, Holsten, Stormaren, Dyt-mersken, greyfa udi Oldenborg og Delmenhorst:

heilsum Yður kjarlega og auðmiðklega með guði vorum Jhesu Christo vorum frelsara:

heygborni fôrste, stórmektugi kong[ur], allra kjarasti náð-ugasti herra.

Virðist Yðar náðar högmektugheit að vita, að vèr eptirskrif-aðir Yðvarrar náðar konglegrar maiestatis högmektugheits pligt-ugir og trúir þenarar og fátækir undirsátar höfum útvalið og tilkiörið einn fróman mann við nafn Ólaf Jónsson fyrir Yðar stórmektugheit að opinbera og kunngjöra þá neyð, þvínagan og eynd, sem komin er yfir þetta yðart náðar skattland Ísland, og svo þá Yðar Högmektugheits fátæka undirsáta og almúga, sem á þessu landi eru nú búandi og blífandi, sem almáttugur guð betri:

Þórður Guðmundsson, Jón Jónsson lögmenn:

Magnús Jónsson, Benedikt Haldórsson,

Sigurðr Jónsson, Árni Oddsson,

Vigfús Þorsteinsson, Hákon Árnason,

Jón Marteinsson, Magnús Björnsson,

Safn II.

Einar Eyfíksson, Biarni Pálsson,
 Einar Þórormsson, Ormur Jónsson,
 Jón Ólafsson, Þormóður Ásmundsson,
 Einar Gíslason, Oddr Oddsson,
 Oddleifr Brynjólfsson, Hallur Jónsson,
 Gíslí Finnsson, Jón Biörnsson, Biörn Finnbogason.

Í fyrstu um þá miklu vetrar neyð og harðindi, með snió og frostum og sumstaðar meður eldi, sem þetta land er undirorpið, og æ meir og meir foreyðist, svo þarfyrr mínkar vor atvinna og peninga aflí á vorum kvikfenaði, sem allur almúgi hefir ser mest til klæða, fæðu og lífsnæringar, sömuleiðis hversu fiskerieð hverfur frá landinu; þar með og eru allvíða kongdómsins jarðir og garðar slett eyðilagðar, sem annarra manna, og litlar eður eingar leigur eður afgift af goldnar fyrir fátæktar sakir landsins og harðinda, sem áður er sagt, þar með konglegir skattar af landinu, sem af gamalli tíð goldizt hefir,

Og uppá það ver fyrriskrifaðir Yðar náðar högmektugheits fátækir trúir þenarar höfum til beðnir verið af landsins og almúgans innbyggjurum, og ei sður tilskyldar oss vor þrengiandi nauðsyn: Yðar mildheit þessa vora neyð að undirvísa og tilskrifa, svo að þetta Yðar náðar skattland og fátækur almúgi forðiarfist ekki eður með öllu til grunna gángi án Yðars náðar vitorðs og vorrar tilvísunar. Þarfyrr vilium ver allir til vors guðs kalla af öllu voru hiarta og hann um hiálp biðia; þar með yðar konglega mildi oss fátæka að álíta með Yðar náðigum myskunar augum herrans Jhesu Christi vegna og með allri hiartans auðmýkt að biðia, að Yðar konglega mildi villði tilhægja um nokkra Yðar náðar afgift, eður konglega rentu, sem ver Yðar náð pligtugir og skyldubundnir erum að gialda, og þó eigi svo, að ver vilium Yðar náðar konglega rentu formínka eður óhlýðnir fundnir verða í nokkru því, sem ver Yðari Maiestat skyldugir erum að gialda og ver formegum, heldr þrengir oss hertil vor fátækdómur, eymd og armæða, Yðar mildilega konglega náð að biðia tilsión að hafa um vort hiálpræði og lífsnæring, svo að þessi Yðar fátæki lýður og Yðar náðar skattland fyrirfarist eigi eður forðiarfist, um hvað ver biðium almáttugan guð upp að kveikia Yðart konglegt hiarta til myskunsemda við oss fátæka.

Og af því húngur og klæðleysi þíáir og þvíngar þessa lands almúga mest, sem áður er sagt, þá er það nú vor auðmiúk bón

og bijgeran, að Yðar náðar mildheit vildi oss af serlegri gunst unna nokkrar vægðar á rentugjaldinu, svo það mætti til spítalanna leggiast, svo einn í sérhverium landsins flórðungi haldinn yrði, hinum aumustu Guðs sauðum fátækum til biargar, sem annað hiálpræði eigi hafa, það þó setiandi inn til Yðar náðar fyrirhyggju og yðar elskuliga ráðs.

Í annan máta viljum ver Yðar stormektugri náð undirvísa nokkrar vorar lands nauðsyniar og lelegheit og svo meður auðmýkt að biðia yðar háverðugt regiment um að bæta nokkrar þær greiur, sem oss þykir voru landi nauðsynlegar og helst umbóta meðþurfa.

Í fyrstu, að Yðar náð vildi tilskikka, og fyrir almennilegt lögmál setia það Yðar náðar landbúar, sem á kongsins og krúnunar gördum búa, ei síður á klaustranna jörðum, mættu staðfastlega vera og búa á sömu jörðu svo lengi þeir gördunum við makt halda og sínar skuldir og retta afgift greiðuglega gjalda, eptir því sem yðart náðar lögmál þarum útvisar í Danmörk og svo annar staðar.

Og svo einnig líka, að þessir Yðar náðar garðar mættu með mögulegri afgift vera, og ei meir enn af gamalli tíð og forðum daga verið hefir, en ei láta of mikinn þunga eðr þvingan á setia fátækan almúga, því opt hefir lífllar stundar ábati lángrvarandi skaða giört.

Í annann máta, að Yðar mildileg náð vildi tilsetia, að sýslumenn væri kiörnir her í landið skikkanlegir og ærlegir eptir ordinantíunni, fyrst af Yðar náðar lensmanni með lögmanna og sveitarmanna samþykkt, þeir sem væri rettvisir og óágiarnir, og þó myskunsamir við fátækan almúga, innlendir¹ en ei útlendir, eptir vorum lögum og gömlum frfheitum;

sömuieidis og klaustranna haldarar væri her innlendir, svo eigi dragist öll afgift og ábati burt heðan af þessu landi, krúnunni og kóngdóminum til allmikils skaða.

47. BRÆF höfuðsmanns og lögmanna, um alþingissamþykkt, sem gjörð var um kaup lögrættumanna úr Múla þingi. á Öxarár þingi 1584. Bls. 126.

[Eptir Lúxdorphs bók í Additam. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 30, 4to, bls. 1, og Nye kgl. Saml. Nr. 1939. 4to, báðum með hendi Jóns Marteinssonar].

¹) þann. b; islendir, a.

Um lögrættumanna kaup í Múla sýslu.

Eg Johann Bueholt, kongl. mts. befningsmann yfir allt Island, Þordur Guðmundsson lögmadr sunnan og austan og Jon Jonsson lögmadr uordan og vestan á Islandi, giörum godum monnum viturlegt með þessu voru opnu brefi

ad þa lidid var fra guds burd 1584 ar á almennilegu Öxararþingi með allri lögrættunni hofum ver samþykkt kongdömsins vegna og laganna, skipað og jatat, ad allir sex nefndarmenn ur Mularþingi skuli hafa sitt nefndarkaup arlega, eitt hundrad hverr um sig, ad auki sinn skatt fri, og takist af þeim hluta sem sýslumanni tilkemur, og valdsmanninn í sömu sýslu skyldugan ad greida þeim í adurnefut kaup það þeim likar ad taka, með godum greidskap.

Sömuléidis lögdum ver XV ára sekt á alla þa nefndarmenn sem ei kæmi ur greindri sýslu an löglegra forfalla til lögrættu, í þann tíma sem lögbok skipar þeim þar ad koma. Og til sanninda her um. et cet.

48. BÆNARSKRÁ frá Þórði lögmanni Guðmundssyni og nokkrum sýslumönnum og lögrættumönnum á Íslandi, til Kristjáns konungs hins fjórða, viðvíkjandi ymsum landsnaudsýnjum, send utan með Jóni Vigfússyni frá Kalastöðum. 1601. Bls. 126.

[Eftir þrem handritum: a) afskriftir assessors Jóns Péturssonar í Reykjavík, eftir dómabók í arkarbroti, sem hann á, bl. 149b og 161. — b) afskrift með hendi Jóns Marteinsonar, hërumbil frá 1750, í Nye kgl. Saml. Nr. 1939. 4to og Lixdorphs bók í Additam. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 30. 4to. bls. 94—95; þar eftir er afskrift Stepháns Eiríkssonar í Safni hans í háskóla bókhöldunni Nr. 1, bls. 297—298. — c) afskrift frá hërumbil 1760 í Safni Magnús Stephensen's samastadar, Nr. 29, bls. 132—134. — Sbr. Espólíns Árb. v, 94—95].

Með þessa supplicatio var Jón Vigfússon útsendr Anno 1601.

Stórmegtugum høgbornum fôrsta, konung Christjan þeim fjórða þess nafns¹.

Eders kongelig Majestet naadigst at wide oeh ansee Eders Naadis fattige Thjeners Supplicas oeh Beretting vdi huilchen wij ydmygeligenn Eders Majest. thill kjende giffuer, hvorleidis loug

1) þessari kveðju sleppa b og c.

og Rett her paa Eders Majestets Land Island Intet ved Magtt holdis, hvilket vdi disse thrende Efterfølgendis Arthikle ydermere kand forstaaes.

Først er her nogle Vdlendige och fremmede Mend, huilcke er thill betroet Bestillinger her paa Landit huilke som litt eller Intet Wide eller forstaa aff Wor lanndis Loug. huor for alting schcer thuert imodt Eders Majestets Reeess. huor fore Eders Majestets fattige Undersaatte forarmis och till aeter komme och woris Lanndþing¹ Iche ved Magth holdis. Wansett woris Landþ Longbog klaarligen vdvysr oss Eders Naadis fattige thjenere plietieh att were Eders Naade thill kjende att giffue om woris Lanndþ thing icke ved Macht holdis.

For thed Andet, som Eders Naadis Ordinantþ wdvijser att aff alle Eders Naadis Gaarde her paa Lanndit skulde vdgiffues en wiss Tiend oeh wdgifft Andre thill gott Exempell paa thed the Fattige oeh Arme kunde faa sin part och Deell, huor aff the kunde opholldis. Huorfore wij Eders Naade ydmygeligenn giffver att wide att Eders Naadis Befalning her icke ved Magt holdis fordi synden paa Lanndit nest huoss Eders Majestets gaarde Bessestede vdi Gullbringe Sysseil er icke thenne Tiend vdgiffven aff mange Garde Huorfore di fattige Folk mister sin vnderholdning.

For thett Tredje Begjerer wij ydmygeligenn att wij Eders Naadis fattige Undersaatte Icke mehr schulle Tjungis eller plaagis end Loug ock Lanndþ Rett vdvijser. Och som Eders Naadis Forfedre (Hogloffleg Ihukommellsse) haffuer oss Eders Naadis fattige thjennere Bevilget och Giffvet Then Toll som sehall wdgiffvis aff Wadmal att y wille oss thenn naadigst vnde och bevilge cffter gammel skiek.

Oeh Efter dy Eders Naade haffuer for nogle Aar siden Bevilget oss Eders Naadis fattige Wndersatte met woris Lanndþ Indsegell och wy thet icke kand bekomme: Trycker wi her neden Vnder disse forskreffne Artikle Wores Insegell.

Her med Eders Majestet Den Almecchtigste Gud befalendis ynskendis Eders Majestet Langwarendis karskhed och Sundhed: med huis Eders Majestet kjert er Gudþ hillige Naffn thill aere och oss Eders Majestets fattige Wndersatte thill itt Roligt Lessnitt.

¹) Lands Lov, b.

Forwentendis her paa aff Eders Majestet ett naadigt och gunsticht Suar.

Anno 1601.

Eders Naadis willige och plichtige Tro Thjenere	
Thorðer Guðmundsson ¹	Hakon Arneson.
Lovmand synden og	Einar Eireksson.
östen paa Jsland.	Sigurdur Jonsson.
	Gisli Hakonarson.
	Helgi Fusason ² .
	Olafr Gilsson.

49. SENDIBRÈF Þórðar lögmanns Guðmundarsonar til allrar alþýðu, um að senda bænarskrá til konungs um ymsar landsnaðsýnjar. á alþingi 1601. Bls. 126.

[Eptir þrem handritum: a) dómabók assessors Jóns Péturssonar í arkarbroti, bl. 141^b. — b) afskrípt Jóns Marteinssonar frá hërumbil 1750, í Nye kgl. Saml. Nr. 1939. 4to og í Lütendorphs bók, Additam. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 30. 4to, bls. 7—8; þar eptir er afskrípt Stepháns Eiríkssonar í safni hans í háskóla bókhöðunni Nr. 1, bls. 298—299. — c) afskrípt frá hërumbil 1760 í safni Magnús Stephsens samastaðar Nr. 29, bls. 140—143].

Sendibrèf Þórðar Guðmundssonar.

Öllum góðum mönnum, sem þetta mitt brèf sjá eður heyra, óska eg Þórður Guðmundsson, lögmann sunnan og austan á Íslandi, guðs hylly og góðra manna vingan.

Eptir því, góðir og kristilegir vinir, lærðir og leikir, hær saman komnir, að yður er öllum kunnigt hver neyð og harðindi, já maklegt syndastráff, er komið yfir allt þetta vort fátæka land Ísland. þar fyrir mun það vera vort hollasta og hagkvæmasta ráð (eptir því sem vorir kennimenn nú bjóða), að flýja og falla til vors herra Jesu Kristi fóta með einu samheldi og hreinu hjarta, et eet. þar næst, elskulegir vinir, mundi oss ráðlegt vera að leita fulltríngs og veraldlegs bjargræðis til vors náðugasta og

1) nöfnin eru eptir b og c; í a eru þau öll skammstöfuð.

2) tvö seinustu nöfnin eru skammstöfuð í öllum, en hér er fylgt skammstöfuninni í a og c, sem kemr saman við nöfn í dómabók Þórðar lögmanns; í b er skammstafanin H. T. s. og O. H. s.; þar er og nefndur í bókinni Helgi Torfason og gæti það verið þetta nafn.

allra kærasta herra konúgs, það hann vildi af sinni mildri náð og gæzku vora eynd og armæði, sem nú er yfir oss komin, náðarsamlega álíta, sérdeilis fyrst í því, að hans náð vildi mýkja og hægja því mikla afgjaldi og þúngri þjáning, sem þetta fátæka land hefir verið undir okað, þjáð og þvingað, nú í næstu xxx ár.

Í fyrstu, sem flestum er kunnugt, að þetta fátæka land var að öndverðu upp gefið og játað undir Noregs krúnu með nokkru skilorði:

það fyrsta, að vèr værum haldnir við lög og rétt;

það annað, sem vorir kóngar hafa játað tilforna, að hær í landið skyldi vera íslenzkir lögmenn og sýslumenn, svo lögmálið mætti ekki skeika eptir útlenzkra manna setningum eður siðvenjum.

Og ef¹ eg og mínir makar erum svo ráðlausir og framkvæmdarlitlir (eg vil ei segja óhollir vorum kóngi) að vèr látum hann ei slíkt vita, og svo einnig auðmjúklega um biðja, að hær mætti önnur skikkan á gjörast, þá krefur oss nú vor þörf og þrengjandi nauðsyn um þetta efni fram að skrifa.

Í þriðja máta er oss full þörf fram að skrifa fátækra vegna, að þeir mætti fá og öðlast þá tfund, sem vor mildasti herra kóngur hefir þeim af sinni góðvild gefið, hver eg hygg að ekki hafi enn goldizt í Gullbringu sýslu, hvað þó hefir strengilega boðið verið, að allir kóngsins umboðsmenn skyldu og vandlega aðgæta, að fátækt fólk fengi sína fulla hlutdeild, og þar grannar gætur á hafa.

Í fjórðu grein mundi oss ekki vanþörf á vera, að biðja vorn náðuga herra og kóng, að hann vildi unna oss, að það landsinnsigli, sem hans náð af sinni góðvild hefir oss sent, mætti vera í íslenzkra manna höndum, svo að vèr mættum fram skrifa hvað hær gengur aðlaglega, og einnig líka hvað þessu fátæka landi má koma til gagns og bata².

50. BÆNARSKRÁ rituð af alþingi til Kristjáns konúgs hins fjórða, um styrk í yfirgánga hallæri. [á alþingi við Öxará] 1. Juli 1602. Bls. 126.

[Eptir tveim handritum: a) afskrift assessors Jóns Péturssonar í Reykjavík, eptir dómabók í arkarbroti, sem hann

1) þann. b, c; af því að, a.

2) útaf þessu bréfi Þórðar lögmanns hefir verið samin á alþingi bænarskrá sú til konúgs, sem hær er prentuð næst á undan (48). Espólin heimfærir bréf þetta til 1604 (Árb. v, 101).

á, bl. 161. — b) afskript Jóns Marteinssonar, hërumbil frá 1750, í Nye kgl. Saml. Nr. 1939. 4to og í Lúxdorphs bók í Additam. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 30. 4to, bls. 95—96; þar eptir er afskript Stepháns Eiríkssonar í safni hans í háskóla bókhöðunni Nr. 1, bls. 298—299].

Þessi supplicatia útsend med höfudsmanninum Einuolt Crus.

Anno 1602.

Hogbornasta herra og konungi, kong Kristian þeim fjórða med þúf nafni: Danmerkur og Noregis kongi et cet. vorum allra nádigasta og elskulegum herra kongi heilsum ver allir Ydar fátækir undirsátar og plietugir þenarar. Oddur Einarsson Super-attendens Skalhólts stíctes, báðir lögmenn Þórdur Gudmundsson og Jón Jónsson, þarmed allir sýslumenn og lögregtumenn og allir lærdir og leikir, [og] almúgi, sem nú eru samankomnir á þessu voru landsþingi heilsum Ydar högmegtugustu náð kærlega med gudi.

Ver þökkum Ydar stormektugheit audmjúklega, fyrir alla Ydar konglega náð og mildilega forsorgan, þarmed neydunst ver til ad undirvísa Ydar stormegtugheit þá stóru og sáru þrengjandi neyd, sem nú þetta ár er uppá komin af hörðum vetri med fjúkum og frostum, snjóum stórum, hafs og allskyns óvedráttu, hvar af ad yfir allt þetta land er kominn ósegjanlegur peninga fellir med húngri og manndauda, svo ad nú vegna grasleysis og margfaldrar neydar horfist til enn meira húngurs og almennilegs manndauda (hvað gud náðarsamlega afvendi), hverja þrengjandi neyd ver höfum framborid fyrir vorum ærligum velburdigum höfudsmanni Einvolþ Crus, med hvers ráði ver sem allra lftilátlegast leitum Ydar konglegrar náðar hjálpar og styrks, vonandi og med allri undirgefni bidjandi, ad ydart konunglegt hjarta vill virdast guds vegna og vorrar þrengjandi naudsynjar hjálp og styrk veita þessu fátæka landi, svo ad það med öllu ekki forðjafist og eydist, því ad allareidu eru margar kongs kirkna og fátækra bænda jarðir med öllu eyddar, og ekki kunna vfdast um landid ad gjaldast skattar, tfundir, leigur og landskyldir, ne önnur venjuleg afgift; kunna því hvorki sýslumenn ne adrir, þeir sem Ydar náðar forleningar hafa, ad ná af fátækum almúga venjulegri innkomst, þótt af þeim hid allra frekasta heimti og af þeim hafi klædi og lifsnæring.

Því setjum ver nú til Ydar konglegrar maiestatis tignar og mildilegrar náðar, hverja vægd og hjálp Ydar kongleg tign vill

oss og öllum þessa fátæka lands almúga og innbyggjurum her útfi auðsýna, vonandi og biðjandi eð auðmjúkklegasta og lítilátlega, að ver mættum fá Ydar náðar bref og andsvar uppá þessa vora auðmjúka bön og framsetta áliggjandi neyd, að ári næstkomanda. Það sama biðium ver almáttugann gud Ydar náð ríkuglega að aumbuna. Þeim sama viljum ver Ydar ráð og ríkis stjórn ætíð bifalad hafa. Nú til sanns vitnis her um þrykkjum ver þessa lands insigli her undir. Actum í Julio¹.

51. BÆNARSKRÁ af alþingi til Kristjáns konungs hins fjórða, um hallæri, og um lætti í hinni aðþrengjandi verzlunaránaud. Á alþingi 30. Juni 1604. Bls. 126.

[Eptir þrem handritum: a) afskript assessors Jóns Péturssonar í Reykjavík, eptir dómabók í arkarbroti, sem hann á, bl. 161^b—162. — b) afskript Jóns Marteinssonar, hërumbil frá 1750, í Nye kgl. Saml. 1939. 4to og í Lëndorphs bók í Additam. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 30. 4to., bls. 26—28; þar eptir er afskript Stepháns Eiríkssonar í safni hans í háskóla bókhöðunni Nr. 1, bls. 321—322. — c) afskript frá hërumbil 1760, í safni Magnús Stephensen's samastaðar, Nr. 29, bls. 135—139. — Sbr. Espól. Árb. v, 101].

Þessi supplicatía útsend anno 1604.

Stormechtigste hogbarne Forste, allernaadigste Herre og Konge:

Giffuer Wi Eders kongelige Maiestets fattige Vndersaatter paa Island Eders kongelige Maiestet vnderdanigst till kjende adt vij ehr hoglieben nödt och threngd thill vor störste anliggende Nöd for Eders Maiestet ad beklage. Och Eders Maiestet som en naadiech och gudfruchtig Öffriehheidt om Raad och Hielp ad besöge, bedendis for Gud skyld Eders Maiestet wille vor ydmyg och vnderdanich Supplicatz milldeligen ansee, adt vij maatte næst Gud hoss Eders Maiestet nogen Trost och Husualelse forhaabe och Erlange.

For thed Første giffver wi Eders Maiestet vnderdaanigst thill kjende denn store gruelige, dog vel fortjente Gud; straff, som dett Aar 1602 er gangen offuer dette gandske land och indbyggere formedelst en strang, haard och langvarende Winther saa adt meste deil aff wor Queg er hen död och platt forderfvet.

¹) 1. Julii anno 1602, b.

Effter huilken strange Winter Wi fick en sommer icke dyrt bedere. Och saa en Aar epter anden, adt endoch di icke haffuer verid saa kalde, da haffuer doch den rettfferdige Gud med en besonderlig straff huert Aar oss arme Sundere besøgth thill Land; og Wand; saa adt all wor hjelp och fattige Forraadt er borte huor vdaff er vdi dette fattige Landt ad nogle Tusind Mennisker aff Hunger Frost och kuld ere hendøde och mange Jorde och Bunde Gaarde slett ledich och ødelagdt. Effter som wor Nød och Armod er och saa wdenland; for mange gott folk aabenbaar, endoch wi thill disse thidt haffwe mendt adt wille icke Eders Maiestet med wor Jammer och Elendige klage bemöde, forhaabendis adt dette fattige Landt skulde nogett komme thill sich igen och forbedris huiss wij (Gud bedere) effter saadan Jammerlig Aaring og anden elendige Wilkaar icke haffue adt forvente wden Eders Maiestet naadelig Hjelp och bijstandt, Men Meget meer adt Landit will slett forderffvis och ødeleggis. Effter som wi haffuer wor Ælend och Jammer besonderligenn for Eders Maiestets Lend;mandt wor kjære Øffrichheidt wnderrettet och wi icke fordriste oss thill vdi dene wor allervnderdanigst Supplicat; adt oppregne eller langsomligen tractere.

For dett andet thill denne Land;plage Nød Jammer och Fattigdom ere wi icke och saa I Ringste Maade besweret med en wlidelich och vsædvanlich Købmandtskab som en part aff de Danske köbمندt haffuer vdi næste tho eller thrij Aar bedreffvet hoss oss

for thet förste ad deris thillföring haffuer meget mindre verid end som thette Land behoff göris,

For thed andet at de sin vare megitt dyrere opsatt haffuer end som her noget sinde werid haffuer thill forne. Som wi meene adt vere emodt Eders Maiestets naadlig Wilge Mandat och opene Breffue deme vdgiffuedt. Dog wi icke det samme beklager offwer alle men; offuer Nogle. Besønderligen de gode mend; ticnere af Københaffn som de haffuer sendt hid i landit medt sin köbmand;handel. En part aff di danske köbsuene ere meget fremde thill denne Land; Handel ad de wed hecl lidt huad tilföring her behöffuis Effter som dett er wdi Indbyggernes Supplicat;er till Lensmandden Supplicerett och sönderligen befatted. huilken Supplicat;er och Almuens Klage offuer fornesnte Købenskab vdi dette Aar 1604 er thill Land;tinget fremkommet.

Och Effterdi Lensmanden icke kunde komme self hid thill Landit daa er samme vor jammerlige Supplicatzer hen skichede thill wor øffrighed Eders Maiestets lensmandt Erlich och welburdich Einvolt Kruse paa dett hand vite des bedre wor elendige Wilkaar for Eders Maiestet adt berette.

Huilen wor Elendige klage vii beder Eders Maiestet wille for Gud; skulld milddeligen ansee vdi huiss maade Eders Maiestet vill sich offner oss Erbarme, och adt wi maatte nyde Eders Maiestets Mandat och Breff gott ad om denn danske Kobmanddzhandell, och icke vere threngde thill denn wtillbørlige och wsdvanlige kobmandjskab thill ydermer fattigdom och forargelse. Dette vill denn Alsommeftigste Gud Eders Kongelige Maiestet rigeligen belønne.

Actum thill Landjthinget den 30. Junij Anno 1604.

Wnder Eders Maiestets Landtj Islands Segell.

Och wille wij samptligen Eders Maiestets fattige vnderdaniche den Almegtige Gud haffue befalet.

52. BRÆF ALÞÍNGISMANNA til höfuðsmannsins Enevold Kruse, um að styrkja landsmenn til að ná viðrétting af hallæri og verzlunaránað, þeirri er gengi yfir landið. [á alþingi við Öxará] 1604. Bls. 126.

[Eftir tveim handritum: a) afskrift assessors Jóns Péturssonar í Reykjavík, eftir dómabók í arkarbroti, sem hann á, bl. 145. — b) afskrift Jóns Marteinssonar, hërumbil frá 1750, í Nye kgl. Saml. Nr. 1939. 4to, og í Læxendorphs bók í Additam. Bibl. Univ. Hafn. Nr. 30. 4to., bls. 22—24; þar eftir er afskrift Stepháns Eiríkssonar í safni hans í háskóla bókhöðunni Nr. 1, bls. 318—320].

Supplicatia til höfuðsmannsins Einuoltz Krus. Anno 1604.

Vorum elskuligum yfirmanni og frómu herra Einuolt Krus kongleg[rar] Maiestatis byfálnijngs manni yfir allt Ísland, heilsum ver Ydrir undirgefñir þenarar, lögmenn, syslumenn, lögrettumenn og allur almúgi á Íslandi æfinlega med gudi og ósk alls góds.

Ydrum herradóm vilium ver ávísa, að sakir vorra stórra naudsynia og mikilla þarfa, þá neydunst ver til Ydrum herradóm til að skrifa þá miklu þreyngjandi og áliggjandi naudsyn, sem nú er áfallin og yfirkominn allt þetta giörrvalt fátæka land, sem er húngur og hallæri, kuldi og klæðleysi, peningafellir og fjármissa,

þarmed manndaudi um allt landið með öðru eymdarlagi, sem nú liggur á því fátæka almúga fólki, sem eptir lifir, hvað allt saman ver játum og medkennum, að þetta er allt vors guds fíðurligur villi og af honum oss uppálagt fyrir vorar margfaldar syndir, er ver honum daglega á móti brjótum; þar með idrunarleysi og það fráhrarf syndanna að venda oss til guds miskunar og alvarlega leita hans náðar og biðja hann um fyrirgefning allra vorra synda fyrir forþenan og medalgaungu vors lausnara Jesu Christi. hvað oss veiti sá eilífi gud.

Er það nú efni til vors brefs til Yðar herradóms, að ver óskum og biðjum, að þer vildid oss góð ráð tilleggja um þessa stóru naudsyn og landaudnu, sem áhorfist, svo að land og lýður mætti við rettast og nokkra uppreisn fá.

Í annann máta viljum ver Ydrum herradóm ávísa það allvíða her um landið klagar og kvartar almúginn um þá kaupskapar handling, sem Danskir hafa haft nú þetta ár, serdeillis þeir kaupinhafnar borgarar, fyrst í því þeir fluttu ekki þá vöru til landsins svo mikla sem þarf, og þá sem almúganum má gagnsömum vera, sem er skipviður, árar, járn og tjara, edur það annað, sem almúginn þarf ser til bjargar og atvinnu. Í þriðja máta er þeirra peningur og vara svo dýr látin og uppsett, að menn orka ekki að kaupa. Því er það annað efni vors brefs til Yðar herradóms að ver allir saman óskum og audmjúklega biðjum, að það sama vors náðuga herra kóngs bref, sem hann hefir sendt hínag í landið og hlýdir um þenna kaupskap, mætti stadfastlega haldast í öllum sínum greinum bæði hjá útlenskum og innlenskum, og það Yðar herradómur vildi stadfastlega bjóða og skipa öllum Ydrum sýslumönnum, að þeir framsylgi því sama kóngs brefi, svo það væri í allan máta við makt haldið eptir þeirri góðvild, sem vor mildasti herra og kóngur hefir oss í því sama náðarbrefi auðsýnt. Einnig líka að þer vilid ógna og hóta þeim alvarlegu straffi, sem ekki vilia akta ne sinna kóngsins brefum ne bifalningi. Því það má helst horfa til landaudnar, ef lög og landsrettur, þarmed kóngsins bref og bifalningar eru nidurfeld og að litlu óktud, hvar um ver allir Íslendingar biðjum Yðar herradóms gæsku her skordur við að reisa, svo að ver mættum njótandi verða þeirra fríheita og náðar brefa, sem vor elskulegi og náðugi herra kóngur hefir oss unnt og veitt. Ver viljum Yðar herradóm vera til vilja og allrar þóknunar og þjón-

ustu hergíen vera eptir því sem oss er mögulegt. Og með því að kóngleg Maíestet og hans veglega ráð hefir Yður nú tilsett ordinerad og tiltrúad umsjón, adgætni og yfirvald hafa her í landid, á þeim hlutum helst, sem mest vardar, sem er að guds æra og heilaga ord hafi framgáang, þar með lög og landsrettur viðhaldist, almúgans nytsemi aukist, en ógagn afvendist; því neyðunst ver til, fátækir landsins innbyggjar, þessa vora þreyngjandi naudsyn Yður í ljósi að láta, áður enn ver það fyrir kónglegri Maíestet klögum. Vitum og vissulega treystum þer munud best og helst eptirfara athuga og umvanda, að kónglegrar Maíestatis bref og bifalning og Mandat við makt haldist, með því að kónglegt Maíestatis bref, um siglfug Danskra útgefíd, vottar og tilskipar: að þeir kaupmenn af þeim þremur stöðum, sem hlúgud sigla, skulu hafa kónglegrar Maíestatis lensmann í æru, akt og virðingum í öllum málaferlum, sem her í landid kunna til að falla, sem kóngleg Maíestet og landsins gagn áhrærir. Þar með reidum ver oss uppá að þer munud oss forsvara og laudbefia sem adra kónsins þegna ske rett skill, svo ver þyrftum ecki það fyrir kónglegri Maíestet að klaga.

Sömuleldis ávísar svo greint kóns bref, að ef almúginn fær ekki sína naudsyn með mögulegu og kristilegu verði, þá skuli sá borgari, sem sá misgjörnfugur finnst hjá, svara kónglegri Maíestet þar fyrir. Nú erud þer í hans stad her settir, og hljótum ver það fyrir Yður að klaga, því hvernig formeigum ver í Danmörk að komast með óbærilegum kostnadi, svoddan eynd og hallæri, sem á oss liggur.

Giörfid því fyrir guds skuld, yðar embættis og þeirrar landstjórnar naudsynja vegna, álitid vora neyð, og sinnid gott ráð, að slíkur ásetningur kaupskaparins fái ecki framgáang, annars fordjarfast þetta land, sem áður er sagt.

Þar með ávísam ver Yðar Herradóm, að ver fráskiljum að klaga þá Málmeijar kaupmenn, sem inni liggja í Hólminum, þeir sem við þá keypt hafa.

Felandi Yðar herradóm eyllífum Drottni. et cet.

53. LÖGMANNSBRÉF þeirra Jóns Sigurðssonar norðan og vestan og Gísla Þórðarsonar sunnan og austan á Íslandi, gefið út af Kristjáni konungi hinum fjórða. Kaupmannahöfn 14. Apríl 1607. Bls. 130, sbr. 129.

[Eptir konúnglegri brèfabók með opin brèf, í Leyndar-skjalasafninu, Norske Register 3. (1596—1616), bl. 288].

Joen Suderssen fick Bestillingh Att vere Laughmand for Nordenn och westen paa Jssland.

[Chr. iv.] Giöre alle witterligt adt Epfftersom den Faarige Laughmand for Nordenn och Westen paa wort Land Jssland, Nogen thid siden forledenn, wed döden er affgangen, da haffue wij nu forordnett och tilsehiet Oss Elsehelige Joenn Sudersønn, for^{ne} Laughmands bestillingh herepffter att schulle bethiene och faarestaa. Och sehall hand were Oss och woris Effterkommere konninger vñj Danmareh och Norge huld och thro, och wor Befalningsmand der paa landett, den som nu er Eller herepffter komendis worder herigh, lydigh, och fölgagtigh, vdi huis Maade hand hannem paa wore wegne tilsigendis Worder, samt och schieke huer Mand, fattigh och Rjgh, lough, schiell och rett epffter Jsslands lough, och Ei ahnsee gunst, gaffue, wijlld, wenschaff, Eller nogen fordeel. Och sehall hand for den Vmagh och Besueringh, hand vñj samme Bestillingh schal vdstaa, niude och beholde alld huiss Rendte och Jndkombst, som medt rette ligger och hörer til Laughmands dommit der sammesteds.

Bedendis och Biudendis derfaare alle wore Vndersaater, som bygge och boe for Norden och westenn paa wortt Land Jssland, Attj retter eder epffter att anamme och holde for^{ne} Joen Suderssen for eders rette Laughmand, Sögendis Eders Rett hoess hannem som dett sigh bör, giörendis och giffuendis hannem huiss Rettighedt i Eders Laughmand medt rette pligtige ere. Hand sehal derimod were forpligt att schaffe Eder alle och huer Serdelis lough, schiell och rett, epffter Jsslands lough, och sigh ellers vñj samme bethrode bestillingh saaledis Jmod huer och Een schieke och forholde, som dett Een Erligh Laughmand Eigner och bör, och dett hanns Eed och pligt Monn were gemess.

Thi lader dett Jngelunde.

Giffuitt Haffniæ denn 14. Aprilis Anno 1607.

J lige Maade fick Gisell Tordsen Bestillings Breff att schall were laughmand for Synden och Östen paa Jssland, medt lige wilkaar som i Nest for^{ne} Laugmands bestillingh; och hans pension

belangendis, att schal nyde hulss Jndkombst til laugstolen der sammesteds ligger, som hanns forhmand.

Actum Haffniæ 14. Aprilis, Anno 1607.

54. KOSNINGARBRÉF af alþingi, útgefið af Gísla lögmanni Hákonarsyni, að Halldór Ólafsson skyldi vera lögmaðr norðan og vestan. á Öxarár þingi 30. Juni 1619. Bls. 132.

[Eftir frumbræsinu í hinu íslenska fornbréfasafni Árna Magnússonar Fasc. 73, Nr. 15; hefir áðr verið í hinu danska kansellí].

Anno Dominj 1619 þann 30. dag Junj æ Almennjligu öxarurbjngj æ Konglegrar Maiestatis Nadar Landj Jslandj

J heyrn og Nærueru beggia Byskupana herra Gudbrands Thorlaksonar og herra Odds Einarsonar sömuleidis þess æruverðuga herra Gísla hakonarsonar Logmans sunnan og ostan æ Jslandj og annara heidursamligra Manna,

Augljsti Andres hansson Konglegrar Maiestatis Breff huert ad hlyddj vppæ þæ bjfalning sem vor Nædugasti herra Kongur Kong Christian haffdj vtgieffid þeim welburdiga herra og hoffudsmanj yffer alltt Jsland Fredrich Frijs Nu j Gudj sofnudum, ad hann skyldj J hanns nadar stad stiorinna og styra þessu Landj og þess Jnbyggjurum suo mijkid sem Logum og Riett æhrærdj og sama breff Jnehelldur,

hvar fyrer Andres hansson sem sig haffdj fyrrsogdum sculuga Fredrich frijs thil Erligrar þienustu gieffid beyddj nu Rads huortt hann skyldj nu J hans stad so mijkid sem neffndur Andres formegadj framfylgia þeim Kongs Erindum sem nu fyrer hendj værj, og Landit heffdj storligrar þorff fyrer og Nödsyn, huad aller fyrr skrifader Landsins forstiorar og Almugie Jatudu og samþyckttu,

Hier næst öglysti Andres Hansson annad Konglig Maiestatis breff sem öglysti affsetning Jons Lögmanns Sigurdssonar Nordan og vestan a Jslandj

hvar fyrer wegna nalægrar alyggiandj Naudsyniar ad Landsins Jnbyggjarar Nordan og vestan æ Landinu þotte full þaurff ad Landit værj eckj Stiornarlaust ad halffu leitj, þæ tok Andres hansson sig til med bædum byskupunum og herra Logmanninum

asamt odrum Landsins Jnbyggjurum að þar skyldi vtuellast Eirun annar J hanns stad þuþ Embætti framm að fylgia

og Eptir fyrrnefndra biskupa Lögmans og allra annara Landsins Jnbyggjara fyrir Nordan og vestan sem þæ voru æ Lögþinginu að samteknu Ræðj og vtualningu voru kiörnner þesser fiorer menn sem monnum j Landinu virttust best thil saldner til þess Embættis sem voru þesser, Are Magnusson halldor Olaffsson Jon Magnusson og Magnus Biörnsson.

Ög að giördrj Eirnnj Almennjigrj Bæn til Guds að sæ vtuelldist thil þessarar Skickunnar sem Gudj sialffum mætti vera thill Loffs og dyrdar og Kongj vorum thil wex og virdjngar Enn Landsins Almuga thil gagns og nytsemj þæ fiell það kiör og hlutur yffer halldor Olaffsson suo hann sie Logmadur fyrer Nordan og vestan æ Landinu Eptter vorum Jslendskum Lögum

hueria vtualning og skickun vier setium til wors allra Næðugasta herra Konglig Maiestatis Nædar Samþykktar suo framt hans högmegtigheit vill það suo standa Læta.

Gjlsle Haukonarsson E. h.

Aptaná með danskri hendi: „Huis Paa Altingitt Bleff Sluttitt Om Enn Laugmand”.

55. LÖGMANNSBRÉF Þorleifs Kortssonar norðan og vestan, og Sigurðar Jónssonar sunnan og austan á Íslandi, gefið út af Friðreki konúngi hinum þriðja. Kaupmannahöfn 7. Maí 1664. Bls. 135.

[Eptir konúnglegri brèfabók með opin brèf, í Leyndarskjalasafninu, Norske Reg. 11. (18/10 1660 — 4/2 1670), bl. 435^b—436; sbr. Magn. Ketilss. Saml. af Forordnn. III, 114].

Torleffuer Kortsson och Sigurder Joensson bestallinger at vere laugmend paa Jisland.

F. 3. G. A. V. at vi Naadigst haaffuer tilschichet och forordnet saasom vi och hermed tilschiche och forordne oss Elschel. Torlever Kortsson til at vere laugmand for Norden och Vesten paa vort land Jisland, och schall hand vere oss och vort Kongl. arfuehuus, huld och troe, voris och dessen gaffn vide och Ramme, schade och forderf derimod hindre och affuerge, Saa och vor befalingsmand der paa landet dend som nu er, eller her efter komendis vorder horig och lydig udi huis hand hannem paa

vore vegne befalendis och tilsigendis vorder, schiche huer mand dend fattige saa vel som dend rige loug och Ret, och ey ansee gunst, gaffue, vild, venschab eller nogen fordeel, och schall hand for samme sin bestilling nyde ald dend rettighed, Rente og Indkomst, som til bemeldte Laugstoel forordnet och tilligendis er och hand self hidindtil saa vel som forrige laugmend nydet och haft haffuer.

Thi biude vi och befale alle vore vnder saatter, som bygge och boe Norden och vesten paa bemeldte Vort Land Jisland at j retter Eder efter at annamme och beholde forskreffne Torleffuer Kortsson for Eders rette Laugmand, Sogendis Eders Ret hos hannem, ydendis och giffuendis hannem huis rettighed i hannem som Eders laugmand pligtig ere.

Giffuet et ect.

Hafn. dend 7. Maj 1664.

Lige lydende bestalling sich Sigurdur Joensson at vere Laugmand Synden och Østen paa bemeldte Jisland.

56. LÖGMANNSBRÆF fyrir Magnús Jónsson norðan og vestan á Íslandi, gefið út af Kristjáni konungi hinum fimta. Kaupmannahöfn 16. April 1681. Bls. 141.

[Eptir konúnglegri bréfabók með opin bréf, í Leyndarskjalasafninu, Norske Reg. 14 (1681—1684), bl. 40 (1681, Nr. 50); sbr. M. Ketilss. III, 269].

Magnus Jonsen at vere Laugmand for Norden oc vesten paa Jissland.

C. v. G. A. W. at vj allernaadigst hafver beskicket oc forordnet, saa oc hermed beskicker oc forordner Magnus Jonsen til at vere Laugmand for Norden oc Vesten paa vort Land Jissland, udj Torlefsver Cortssens sted, som sig samme bestilling formedelst alderdom oc Skrøbelighed frasagt hafver;

Thj skal bemelte Magnus Jonssen vere os som sin absolut oc Souveraine arfve Konge oc Herre, huld oc Troe, voris oc voris Kongl. arfvehuusses gafn oc beste søege viide oc ramme, skade oc forderf af yderste magt oc formue hindre forekomme oc afverge, saa oc vere voris Stiftsbefalingsmand der paa Landet, dend som nu er, eller herefter kommendes vorder, hørig oc lydig

Safn II.

udi hvis hand hannem paa vore vegne befalendes oc tilsigendes vorder; Desligeste schal hand skicke alle oc een hver, saavel dend Fattige som dend Riige, Lov oc Ret udj hvis Sager for hannem indkommer, oc ej ansee Gunst eller gafve, had, afvind, vild, venskab, eller nogen fordeel, mens derudj saavel som j alle andre maader sig saaledis skicke oc forholde, som det een Erilig troe oc oprigtig Laugmand eigner oc vel anstaar efter dend Eed han os derpaa gjort oc aflagt hafver.

For huilchen hans Tieniste hand skal niude ald dend rettighed, Rendte oc indkomst, som til forskrefne Laugstoel lagt oc forordned er, oc forige Laugmænd for hannem nydt oc haft hafver;

Hvorfore vj hermed biude oc befale alle vore Undersaatter, som bygge oc boe norden oc vesten paa fornefnte vort land Jisland, at de retter dennem efter at antage oc holde forbemelte Magnus Jonsen for deris rette Laugmand, søgendes deris Ret hos hannem, ydendes oc gifvendes hannem hvis rettighed som [de] deris Laugmand pligtige ere.

Forbiudendes et cet.

Hafn. dend 16. Aprilis 1681.

57. LÖGMANNSBRÆF fyrir Lauritz Kristjánsson Gottrup nordan og vestan á Íslandi, gefið út af Kristjáni konungi hinum fimta. Kaupmannahöfn 16. April 1695. Bls. 142.

[Eptir konúnglegri brèfabók með opin brèf, í Leyndarskjalasafninu. Norske Reg. 17 (1692—1697) bl. 226 (1695, Nr. 33); sbr. M. Ketilss. III, 294].

Lavritz Christenssen Gottrup bestalling at være Laugmand for Norden og Vesten paa Jsland.

Chr. v. G. A. V. at vi allern. haver beskicket og forordnet, saa og hermed beskicker og forordner Lauritz Christensen Gottrup til at være Laugmand for Norden og Vesten paa vort Land Jsland, udj dend forige nu ved døden afgangne Laugmand Magnus Joensens sted;

thj skal hand være Os, som sin absolut og Souverain Arve Konge og Herre, huld og troe, Voris og Voris Kongl. Arve Huuses gafn og beste søge, vide og ramme, skade og forderf af

yderste Magt, efne og formue hindre, forekomme og afværge, J særdeelighed skal hand skieke hver Mand, saa vel dend fattige som dend Rige, Lov, Skiel og Ret, og ej ansee Gunst, gave, vild, venskab eller nogen fordeel,

For hvilken hans bestilling hand maa nyde ald dend rettighed, Rente og indkomst, som til bemelte Laugstoel forordnet og liggendes er,

Hvorfore vj hermed byde og befale alle vore Undersaatter, som bygge og boe Norden og Vesten paa bemeldte Vort Land Jsland, at de retter sig efter bemeldte Lauritz Christensen Gott-rup for deris Laugmand at agte og ansee, og hos hannem deris Ret at søge, Ydendes og givendes hannem hvis Rettighed de hannem som deris Laugmand pligtig ere.

Givet et cet.

Hafn. dend 16. April 95.

58. VARALÖGMANNBRÆF Páls Jónssonar (Vidalíns) sunnan og austan á Íslandi, gefið út af Kristjáni konúngi hinum fimta. Kaupmannahöfn 20. April 1697. Bls. 145.

[Eptir konúnglegri bræfabók með opin bræf, í Leyndar-skjalasafninu. Norske Reg. 17 (1692—1697) bl. 411 (1697, Nr. 51); sbr. M. Ketilss. III, 295—296].

Povel Jonssen bestalling paa Laugmandskabet for Synden og østen paa Jsland.

C. v. G. A. V. at vj allernaadigst haver beskieket og forordnet, saa og hermed beskieker og forordner, Povel Jonsen, Sysselmand udj Dale Syssel, til at være Vise Laugmand for Synden og Østen paa Vort Land Jsland, saa at naar dend der nu værende Laugmand Sigvard Biørnsen, formedelst tiltrædende Alderdom og paafølgende Svaghed, eller anden lovlig forfald, samme Laugmands bestilling ei self kand opvarte, maa og skal bemeldte Povel Jonssen hannem, udj de hans Embedes forretninger, som hand hannem godvilligen opdragendes vorder, for billig betaling betiene, og dersom hand for^{ne} Sigvard Biørnsen overlever, eller Laugmands bestillingen j andre maader lovligen ledig vorder, maa hand hannem udj Embedet succeedere, og det med des tilliggende løn indkomst og rettighed, som virkelig

Laugmand, tiltræde, nyde og betienne, thj skal forbemelte Povel Jonsen fremdeelis være os, som sin absolut og Souverain Arve Konge og Herre, huld og troe, Voris og Voris Kongl. Arve huuses gafn og beste søge, vide og ramme, skade og forderf af yderste magt, evne og formue hindre, forekomme og afværge; udi særdeelighed skal hand i de. Sager hannem forekommer skiecke alle og een hver Lov, Skiel og Ret, og ej ansee gunst, Gave, Vild, Venskab eller nogen Fordeel, og ellers sig derudj, saa vel som udi alle andre maader, saaledis skiecke og forholde, som det een ærlig, tro og oprigtig Laugmand egner og vel anstaar, efter dend Æed hand os derpaa allerunderdanigst haver at giøre.

Hvorfor Vj hermed byde og befale samtlige vore Undersatter, som bygge og boe Synden og östen paa for^{ne} vort Land Jisland, at de meerbemelte Povel Jonsen, i benefnte Sigvard Biörnsens Livstid eller saa lenge bestillingen ej i andre maader lovligen ledig vorder, for deris Vice-Laugmand, men siden for deris rette Laugmand antager og holder, da ydendes og givendes hannem hvis Rettighed de hannem som deris Laugmand pligtig ere.

Givet et eet.

Hafn. d. 20. April Anno 1697.

59. LÖGMANNSBRËF fyrir Magnús Gíslason sunnan og austan á Íslandi, gefið út af Kristjáni konúngi hinum sjötta. á Friðriksbergi 15. Februar 1732. Bls. 152.

[Eptir konúnglegri brëfabók með opin brëf, í Leyndarskjalasafninu: Norske Reg. 28 (1730—1732) bl. 432b—433: 1732, Nr. 41].

Magnus Gislessen, Bestalling at være laugmand for Synden og Östen paa Jisland.

C. VI. G. A. V. at vi allern. have beskikket og forordnet saa og hermed beskikke og forordne Magnus Gislessen hidindtil Landstingsskriver paa vort Land Jisland til at være herefter Laugmand for Synden og Östen paa bemelte Jisland, udi den forige nu ved Døden afgangne Laugmand Niels Kiærs sted; og samme Embede at nyde og betiene med lige indkomst og Rettighed, som hans Formand for hannem med rette nydt og haft haver;

Thi skal hand være Os, som sin absolut og Souverain Arve Konge og Herre huld og troe, Vores og Vores Kongelig Arve huuses gavn og beste søge vide og ramme skade og forderv af yderste magt, evne og formue hindre, forekomme og afværge, J særdeeshed skal hand i de Sager, hannem forekommer, skikke alle og enhver Lov, Skiel og Rett og ey ansee Gunst, Gave, Vild, Venskab eller nogen fordeel, og ellers sig derudi saavel som udi alle andre maader saaledes skikke og forholde, som det een Ærlig troe og oprigtig Laugmand egner og vel anstaar, efter den Eed hand Os derpaa Allerunderdanigst haver at gløre, Hvorfore Vi hermed byde og befale samtlige vore Undersaatter, som bygge og boe Synden og Osten paa forbenevnede vort Land Jisland, at de fornevnte Magnus Gislessen for deres Laugmand agter og holder, ydendes og givendes hannem hvis rettighed de hannem som deres laugmand pligtige ere.

Givet et eet.

Friderichsberg den 15. Februarii 1732.

60. VARALÖGMANNABRÉF Sveins Sölvasonar norðan og vestan á Íslandi, gefið út af Kristjáni konúngi hinum sjötta. Kristjansborg 30. Marts 1742. Bls. 156.

[Eptir konúnglegri bréfabók með opin bréf, í Leyndarskjalasafninu: Norske Reg. 33 (1741—1742) bl. 466^b—467: 1742, Nr. 126].

Svend Sylvesen, Bestalling at være Vice Laugmand for Norden og Vesten paa Jisland.

C. VI. G. A. V. at Vi Allern. have beskikket og forordnet saa og hermed beskikke og forordne Svend Sylvesen til at være Vice Laugmand for Norden og Vesten paa Vort Land Jisland, og naar den nu værende Laugmand Hans Becher enten ved Døden afgaar eller Tienisten paa anden maade lovlig ledig vorder, da Laugmands Embedet virkelig at tiltræde og derfor at nyde lige saadan Løn Jndkomst og Rettighed som Hans Formand for Hannem med rette nydt og haft haver;

Thi skal Hand være Os som sin Absolut og souverain Arve Konge og Herre huld og troe, Vores og Vores Kongelig Arve-Huuses Gavn og beste søge, viide og ramme, skade og forderv

af yderste Magt, Evne og Formue hindre, forekomme og afværge, Udi særdeelighed skal Hand udi de sager Hannem forekommer skikke alle og enhver Lov, Skæl og Ret, og ey ansee Gunst, Gave, Vild, Vendskab eller nogen fordeel, ey heller for nogen aabenbare, hvis samme Hans Embedes Forretninger vedkommer og hemmelig bør at holdes, men sig derudi saavelsom udi alle andre maader saaleedes skikke og forholde, som det een ærlig, troe og oprigtig Laugmand egner og vel anstaar, efter den Eed hand Os derpaa allerund. giort og aflagt haver;

Hvorfore Vi hermed byde og befale samtlige Vore Under-saatter, som bygge og boe Norden og Vesten paa fornevnte Vort Land Jisland at de meerbemelte Svend Sylvesen for Deres Vice Laugmand og siden for Deres virkelig Laugmand agter og holder, ydendes og givendes hannem, hvis rettighed de hannem som Deres Laugmand pligtig er.

Givet etc.

Christiansborg den 30. Martii 1742.

61. VARALÖGMANNSBRÆF Björns Markússonar sunnan og austan á Íslandi, gefið út af Friðreki konúngi hinum fimta. Kristj-ánsborg 4. Decembr. 1750. Bls. 158.

[Eptir konúnglegri brëfabók með opin brëf, í Leyndar-skjalasafninu: Norske Reg. 37 (1749—1750) bl. 726—727: 1750, Nr. 570].

Sysselmand Biörn Marcussen Bestalling at være Vicelaugmand for Synden og Östen paa Iisland og siden den der værende Laugmand Magnus Gislesen som virkelig Laugmand at succedere.

F. v. G. A. V. at vi allern. have beskikket og forordnet, saa og hermed beskikke og forordne Biörn Marcussen Sysselmand over Schagefiords Syssel paa Vort Land Jsland til at være tilligemed Vicelaugmand for Synden og östen paa bemelte Jsland og at gaac den der værende Laugmand Magnus Gislesen i Aasteds Sager og ved Extra Laugtinge til haande, saa og assistere i hans Forfald, men, naar Laugmanden, fornevnte Magnus Gislesen, enten ved Döden afgaar eller Tienisten paa anden maade lovlig ledig vorder, maa hand Laugmands Embedet virkelig tiltræde, og da nyde ligesaadan Lön, Indkomst og Rettighed, som hans Formand for hannem med rette nydt og haft haver, da hand der-

imod ved Laugmands Embedets virkelig tiltrædelse skal qvitere Sysselmands Embedet, og sig ei mere dermed befatte,

Thi skal fornevnte Biörn Marcusen fremdeles være Os, som sin absolut og souverain Arve Konge og Herre huld og tro, Vores og Vores Kongelig Arvehuuses gavn og beste søge, vide og ramme, Skade og Forderv af yderste magt evne og formue hindre, forekomme og afværge;

I særdeelehed skal hand i de Sager hannem forekommer skikke alle og eenhver Lov, Ret og Skiel, og ei ansee Gunst, Gave, Vild, Venskab eller nogen Fordeel, ej heller for nogen aabenbare, hvis samme hans Embedes Forretninger vedkommer og hemmelig bör at holdes, men sig derudi saavel som i alle andre maader saaledes skikke og forholde, som det een ærlig, tro og oprigtig Laugmand egner og vel anstaar, efter den Eed hand os derpaa allerund. haver at giøre.

Hvorfore vi hermed byde og befale samtlige Vore Under-saatter, som bygge og boe Synden og Osten paa bemelte Vort Land Jisland, at de fornevnte Biörn Marcusen først for deres Vice-Laugmand og siden for deres virkelig Laugmand agter og holder, ydendes og givendes hannem da hvis Rettighed de ham, som deres Laugmand pligtige ere.

Givet et cet.

Christiansborg den 4. December 1750.

62. VARALÖGMANNABRÉF Stepháns Þórarinssonar norðan og vestan á Íslandi, gefið út af Kristjáni konungi hinum sjöunda. Kristjánsborg 3. Februar 1779. Bls. 159.

[Eptir konúnglegri brèfabók með opin brèf, í skjalasafni hins fyrveranda danska kansellfis hjá lögstjórnar-ráðgjafanum. Norske Reg. 48 (1779—1781) bl. 18—19: 1779, Nr. 53].

Stephan Thorarensen, Bestalling at være Vice- og siden virkelig Laugmand for Norden og Vesten paa Jsland.

C. VII. G. A. V. at Vi allernaadigst have beskikket og forordnet, saa og hermed beskikke og forordne Studiosus juris Stephen Thorarensen, som har de Egenskaber udi Indfødsretten ere fastsatte, til at være Vicelaugmand for nordén og vesten paa Vort Land Island, og naar den nuværende Laugmand Svend Sølvesen enten ved Døden afgaaer, eller Tjenesten paa anden

Maade lovlig ledig vorder, da Laugmands-Embedet virkelig at tiltræde, og derfor at nyde lige saadan Indkomst og Rettighed, som hans Formand for hannem med Rette nydt og haft haver, og imidlertid at gaae bemeldte Svend Sølvesen i hans Embedes Forretninger til haande;

og skal han, saa længe han er Vicelaugmand, boe og op- holde sig i Vesterlands-Fjerdingen, paa det Sysselmændene paa den Kant i Laugdommet desto bekvemmeligere kan søge til ham i forefaldende Begivenheder.

Thi skal han være Os . . . [o. s. frv. einsog í hinum næstu fyrri bræfum]. . . — Christiansborg den 3. Februarii 1779.

63. VARALÖGMANNABRÆF fyrir Magnús Stephensen norðan og vestan á Íslandi, gefið út af Kristjáni konungi hinum sjöunda. Kristjánsborg 23. Mai 1788. Bls. 161.

[Eptir konunglegri bræfabók með opin bréf, í skjalasafni lögstjórnarinnar. Norske Reg. 52 (1788—1789) bl. 150: 1788, Nr. 275].

Magnus Stephensen, Bestalling at være Vice-Laugmand for Nord- og Vester-Laugdømmet paa Jsland.

C. VII. G. A. V. At eftersom Os Elskelig Stephan Thorar- ensen, Amtmand over Nord og Øster-Amtet, samt Laugmand i Nord og Vester Laugdømmet paa Vort Land Island hos os aller- underdanigst haver anholdet: at Vi allernaadigst ville udnævne en Vice-Laugmand for bemeldte Laugdømme, da Udførelsen af hans Pligter som Amtmand ofte kommer i Collision med dem der paaligge ham som Laugmand, især da han hvert Aar 4 a 5 Uger skal være fraværende fra Amtet ved Laugtinget, som holdes paa Øxeraae i Sønderlandet, og det just paa en Tid, da han som Amtmand er befalet at gennemreise Amtet;

saa have vi, efter fornævnte Amtmand Thorarensens derhos giorte Forslag, allernaadigst beskikket og forordnet, saa og her- med beskikke og forordne Magnus Stephensen, hidindtil Copiist i vores Rentekammer-Cancellie, og som har de Egenskaber som udi Indfødsretten ere fastsatte, til at være herefter Vicelaugmand for bemeldte Nord og Vester Laugdømme paa fornævnte Island.

Thi skal han være Os . . . [o. s. frv. eptir venjulegu formi]. Christiansborg d. 23. Mai 1788.

64. VARALÖGMANNABRÉF fyrir Stephán Stephensen norðan og vestan á Íslandi, gefið út af Kristjáni konungi hinum sjöunda. Kristjánsborg 4. Juni 1790. Bls. 163.

[Eptir konúnglegri brèfabók með opin brèf, í skjalasafni lögstjórnar-ráðgjafans, Norske Reg. 53 (1790—1791) bl. 209—210: 1790, Nr. 340].

Studiosus Stephan Stephansen, Bestalling at være Vice-Laugmand for Nord- og Vester-Laugdømme paa Jsland.

C. VII. G. A. V. At eftersom Magnus Stephensen, Laugmand i Nord- og Vester-Laugdømmet paa vort Land Island, hos os allerunderdanigst haver ansøgt, at vi allernaadigst ville beskikke en Vice-Laugmand for bemeldte Laugdømme, siden de Extra-Laughtinge i Delinquent-, Handels- og Aasteds-Sager, som nu ved Handelens Frigivelse oftere end før indfalde, gjøre det næsten umueligt for een Laugmand i den korte Sommerstid, da Reiser der til Lands alene kan gjøres, at kunne, efter at de ordinaire Laughtinge ere til Ende, foretage Reiser til Laugdømmets forskjellige Kanter saa hastig som de imellem Söfarende eller andre opkommende Tvistigheder udfordre, især naar de opkomme paa flere Steder paa een Tid; hvortil kommer, at dette Laugdømme, der indbefatter Landets störste og haardeste Halydeel, strækker sig i Længden til omtrent 100 danske Mile:

Saa have Vi, efter hans derhos allerunderdanigst gjorte Forslag, allernaadigst beskikket og forordnet, saa og hermed beskikke og forordne candidatum juris Stephen Stephensen, der har de Egenskaber som udi Indfødsretten ere fastsatte, til at være Vice-Laugmand for bemeldte Nord- og Vester-Laugdømme paa fornævnte Island.

Thi skal han være Os, som sin absolut og souverain Arve-konge og Herre huld og troe, Vores og vores kongelige Arve-huses Gavn og Bedste søge, vide og ramme, Skade og Forderv af yderste Magt, Evne og Formue hindre, forekomme og afværge; i særdeleshed skal han, udi de ham forekommende Sager, skikke alle og enhver Lov, Ret og Skiel, og ei ansee Gunst, Gave, Venskab eller nogen Fordeel, ei heller for nogen aabenbare, hvis samme hans Embedes Forretninger vedkommer og hemmelig bør at holdes, men sig derudi, saavel som i alle andre Maader saaledes skikke og forholde, som det en ærlig, tro og oprigtig Vice-laug-

mand egner og vel anstaaer, efter den Eed han os derpaa allerunderdanigst gjort og aflagt haver. Hvorfore vi hermed byde og befale samtlige vore Undersaatter, som bygge og boe Nord og Vester paa bemeldte vort Land Island, at de fornævnte Stephen Stephensen for deres Vice Laugmand agte og holde.

Givet et cet.

Christiansborg d. 4. Junii 1790.

65. VARALÖGMANNSSBRÉF fyrir Benedikt Jónsson Gröndahl sunnan og austan á Íslandi, gefið út af Kristjáni konungi hinum sjöunda. á Friðriksbergi 19. August 1791. Bls. 165.

[Eptir konúnglegri brðfabók með opin bréf, í skjalasafni lögstjórnar-ráðgjafans, Norske Reg. 53 (1790—1791) bl. 723: 1791, Nr. 500].

Studiosus Juris Bendix Johnsen Gröndahl Bestalling 'at være Vice-Laugmand for Sünden og Östen paa Jsland.

C. VII. G. A. V. at Vi allernaadigst have beskikket og forordnet, saa og hermed beskikke og forordne Candidatum juris Bendix Johnsen Gröndal, som har de Egenskaber, der udi Indføds Retten ere fastsatte, til at være Vice-Laugmand for Sønder- og Öster-Laugdomme paa Vort Land Island, udi den forrige Vice-Laugmand Magnus Olafsons Sted, som nu har tiltraadt det virkelige Laugmands-Embedet sammesteds, og at gaae bemeldte Laugmand Olafson i hans Embeds-Forretninger, udi hans Forfald og Fraværelse, tilhaande, men, naar denne ved Döden afgaaer, eller Tjenesten paa anden Maade lovlig ledig vorder, da Laugmands-Embedet virkelig at tiltræde og nyde, med samme Lön, Indkomst og Rettighed, som hans Formand det for hannem nydt og haft haver.

Thi skal han være Os... [o. s. frv. í veijulegu formi].

Friderichsberg d. 19. Augusti 1791.

ATHUGASENDIR VIÐ EGILS SÖGU SKALLAGRÍMSSONAR,

eptir

Magnús Grímsson

prest á Mosfelli.

I.

GRÍMR at Mosfelli var skírðr, þá er kristni var í lög leidd á Íslandi. Hann lét þar kirkju gjöra. En þat er sögn manna, at Þórdís hafi látið flytja Egil til kirkju; ok er þat til jarteikna, at síðan er kirkja var gjör at Mosfelli, en ofan tekin at Hrífsbrú sú kirkja, er Grímr hafði gjöra látið, þá var þar grafinn kirkjugarðr; en undir altarisstaðnum þá fundust mannabein. Þau váru miklu stærri en annarra manna bein. Þykkjast menn þat vita af sögn gamalla manna, at mundi verit hafa bein Egils. Þar var þá Skapti prestur Þórarínsson, vitr maðr. — — — — Bein Egils váru lögð niðr í utanverðum kirkjugarðinum at Mosfelli". (Sagan af Agli Skallagrímssyni, Reykjavík 1856, 90. kap.).

Mosfell það, sem hér ræðir um, er í Kjálarnessþingi. Er það mitt í landnámi Íngólfs Arnarsonar, hërumbil á hinum nyrðri þriðjungamótum þess frá norðri til suðrs. „En Íngólfr nam land milli Ölfusár ok Hvalsjarðar, fyrir utan Brynjudalsá, milli ok Öxarár, ok öll nes út". Sjálfur bjó Íngólfr í Reykjavík¹; stóð bær hans þar, að sögu manna, á Arnarhöli², sem nú er örnesfi eitt í túni stiptamtmannsins yfir Íslandi, skammt í land-norðr frá íbúðarhúsi hans. Íngólfr hóf að byggja Ísland árið 874³, eðr 875. Hinn fyrsta vetr dvaldi hann austr undir Íngólfshöfða, þar sem hann hafði að landi komið. Annan vetr var hann undir Hjörleifshöfða, en hinn þriðja undir Íngólfsfelli⁴, þar

¹) Landn. I, 8 (Íslendinga sögur. Khöfn. 1813. bls. 37).

²) Landn. I, 7.

³) Landn. I, 6. sbr. 337. bls., og Safn til sögu Ísl. I, 493.

⁴) Landn. I, 7.

sem sagt er að hann sæ heygðr uppá. Um vorið eptir fór Íngólfr ofan um heiði til Reykjavíkr, þar sem öndvegissúlur hans höfðu á land komið, og tók sér þar bústað¹. Íngólfr Arnarson hefir þannig fyrst tekið sér fastan bústað á Íslandi um vorið 877 eðr 878², og þá sama ár, eðr árið eptir, markað sér land það, er hann nam. Hefir hann þá og smátt og smátt farið að úthluta löndum þeim mönnum, sem hann gaf bústaði, eðr leyfði að búa í landnámi sínu. Af þeim mönnum skal hér að eins geta Þórðar skeggja, Hrapssonar, Bjarnar sonar bunn. Hann nam land með ráði Íngólfs og í hans landnámi „á milli Úlfsarsár ok Leiruvágs“, og bjó á Skeggjastöðum³. Úlfsará þessi getr varla nein á verið önnur en sú, sem nú er kölluð Korpúlfsstaðaá. Hún kemr upp í dalverpi, sem myndast vestanverðu í jadri Mosfellsheiðar, sunnan undir Grímmannsfelli, sem kallað er. Dalverpi þetta er nú kallað Seljadalur, en eldra nafn þess er án efa Þormóðsdalur. Seljadalrinn snýr hërumbil í austr og vestr, og er áin, sem rennr eptir honum endilaungum, kennd við hann meðan dalrinn endist. Fram úr opi dals þessa rennr áin í vatn eitt, ekki all-lítið, sem heitir Hafravatn, og er hún kemr vestr úr því, fær hún fyrst nafnið Korpúlfsstaðaá; rennr hún þá enn í vestr um hríð, sunnan undir felli því, sem kallað er Úlsmannseðr Úlmannsfell, með samnefndum bæ undir, en sem að réttu lagi mun heita Úlfsarsfelli⁴; mun þá og áin hafa heitið Úlfsará. Nafnið Úlsmanns- eðr Úlmannsfell á að vera byggt á nöfnum í Ármannssögu. Getr og verið að nafnið hefði fengið þessa mynd fyrir latmæli, eðr aðrar orsakir, eins og hér á landi er svo títt, bæði með örnefni og bæjanöfn. Eptir að Úlfsarsfelli sleppir, beygist áin í norðr út norðr, og sellr út í Leiruvoga. Að áin er nú kölluð Korpúlfsstaðaá er eðlilegt, því Korpúlfsstaðir⁵ hafa lengi verið aðalbærinn við hana, og standa þeir skammt frá henni að vestanverðu, eptir að hún beygist norðr á bóginn. Sè þetta rétt ætlað, sem varla mun efi á, hefir Þórðr skeggi átt Mosfellsdalinn allan og Reykjahverfið, og allt umhverfis Lágafell og Lágafells-hamra (en svo kallast nú vestr-endinn á Úlfsarsfelli). Úlfsará, Korpúlfsstaðaá sem nú er, hefir þá takmarkað land Þórðar skeggja að sunnan og útsunnan, en Leiruvogar og Leiruvogsá að vestan

1) Landn. I, 8.

2) Sjá hér fyrir aptan, athgr. 1.

3) Landn. I, 10.

4) Sbr. Ísl. Fornbréfasafn, I, 268.

5) Sjá hér aptar, athgr. 2.

og norðan. Enda telja og sum handrit Landnámabókar Leiruvogsá sem takmark á landnámi Þórðar, í staðinn fyrir Leiruvog¹. Landnám Þórðar verður þannig nær því að vera ferhyrnt en krínglótt, og snýr lángegr þess hërumbil austr og vestr milli fjalls og fjöru; Hefir hann sett bæ sinn sem næst fjallinu, Mosfellsheiði, þètt við syðri bakka Leiruvogsár, eðr austarlega á norðrtakmörkum þess lands, er hann eignaðist. Er bær hans enn bygðr, og heldr óbreyttu nafninu, Skeggjastaðir. Hve langt land Þórðar hafi náð austr á bóginn, eðr til fjalls upp, verður nú ei sagt, þó líklegt sè að vatnahalli hafi þar ráðið. Austr yfir fjallið, Mosfellsheiði, hefir það víst ei náð, því þar tók við land Hrolleifs Einarssonar, Ölvissonar barnakarl, sem bjó í Heiðabæ². En Heiðabær stendr austan í jaðri sömu heidarinnar og Skeggjastaðir standa vestan í. Heiðabær er enn bygðr og með óbreyttu nafni; hann er í Þingvallasveit. Það mun ekki verða sagt eptir Landnámabók, á hvern hátt að Þórðr skeggi hafi byggt lönd sín, eðr hverir bæir fyrstir hafi reistir verið í landnámi hans, aðrir en Skeggjastaðir. En snemma hafa þó sumir án efa byggzt, t. a. m. Hraðastaðir, sem enn eru til í Mosfellsdalnum ofanverðum, undir útnorðrhorninu á Grímmannsfelli, Mosfell, o. fl. Elgi get eg heldr með vissu sagt, hvenær Þórðr hafi byggt Skeggjastaði, þó það hafi líklega ekki verið fyr en um eðr undir árið 900³, því hann bjó áðr 10 vetr eðr lengr á Bæ í Lóni⁴, þar sem hann hafði fyrst land tekið.

Ein af hinum fyrstu jörðum, sem byggzt hafa í landnámi Þórðar skeggja, hefir líklega verið Mosfell. Þó veit eg engan fyr hafa búið þar, en Grím Svertíngsson, Hrolleifssonar í Kvíguvogum (nú Vogum í Gullbríngusýslu; áðr bjó Hrolleifr í Heiðabæ, sem fyr er sagt), Einarssonar, Ölvissonar barnakarl⁵. Grímr Svertíngsson á Mosfelli varð lögsögumaðr árið 1002, og var 2 ár⁶. Hann átti Þórdísi Þórólfsdóttur, bróðurdóttur Egils Skallagrímssonar⁷. Væri atburðaröðin í Egils sögu rétt, þá hefði Grímr átt að fá Þórdísar fyrir árið 970 (960—970), því árið 970 telr Guðbrandr Vigfússon⁸, að Ólafr pá hafi fengið þorgerðar Egilsdóttur, en sagan getr þess kvenfángsins síðar en hins⁹. Hefir þá Grímr

1) Landn. I, 10 í orðamun. 2) Landn. V, 13.

3) Sjá hér aptar athgr. 3. 4) Landn. IV, 7. 5) Landn. V, 13.

6) Íslend. s. (1813), I, 337. 7) Egilss. 80. kap.

8) Safa til sögu Ísl. I, 320 og 496. 9) Egils s. 80 og 81. kap.

átt að vera kominn að Mosfelli um árið 970 eðr fyr, eðr hërumbil 60 eðr 70 vetrum síðar, en þóðr bygði Skeggjastaði, og má þá vel vera, að Grímr hafi fyrstr manna reist bæ að Mosfelli. Þetta tímatal getr og vel komizt heim við mannsaldrana, þar sem Grímr var sonarsonr Hrolleifs Einarssonar, er verið mun hafa í Heiðabæ um sama leyti og þóðr var á Skeggjastöðum.

Það er óþarfi að færa hër nokkur dæmi til þess, hversu lönd jarðanna (höfuðbólanna helzt) hafa fyrst um og eptir landnámstíð verið miklu stærri en nú, er landrymi var ærið og afl nóg til notkunar landanna. Það er ætlan mín, að í fyrstunni hafi ekki verið bygðar í Mosfellsdal aðrar jarðir, auk Skeggjastaða, en Hraðastaðir og Mosfell. Hefir þá Mosfell átt Hrífsbrúar land allt, og það land, sem nú heyrir til Minna-Mosfelli. Sú jörð er auðsjáanlega bygð úr Mosfells landi, og líklega miklu síðar, þegar sátæki manna og kraptleysi fór að aukast í landinu. Að Hrífsbrúar land hafi í öndverðu heyrtr Mosfelli, sèst ljósast af orðum Egilssögu í 90. kap. Þar segir svo: „Grímr at Mosfelli var skíðr, þá er kristni var í lög leidd á Íslandi. Hann lét þar (þ: at Mosfelli) kirkju gjöra”. En síðar í sama kapítula sögunnar stendr: „Síðan er kirkja var gjör at Mosfelli, en ofan tekin at Hrífsbrú sú kirkja, er Grímr hafði gjöra látíð”. — Hër af sèst, að Hrífsbrú hefir ekki verið jörð útaf fyrir sig í fyrstu, og ekki veit eg til, að hennar sè fyr getið, en þar, sem getið er um kirkjuflutunfng þenna. En það var á dögum Skapta prests Þórarinsonar, sem uppi var um miðja tólfstu öld, eins og síðar mun sagt verða. Hrífsbrú hefir því ekki orðið til, eðr byggzt úr Mosfells landi, fyr en laungu eptir dauða Gríms Svertíngssonar. Ástæður fyrir því, að Minna-Mosfell hafi fyrst framan af heyrtr Mosfellinu, eru þær, sem nú segir. Landamerki á milli heimalands Mosfells og Hraðastaða, og milli Minna-Mosfells og Skeggjastaða, standast hërumbil á, eins og þau hafi upphaflega verið einlæg, og ein merki, að sínu leyti eins og milli Mosfells og Hrífsbrúar. Minna-Mosfells land er hërumbil fjórðungr hins upphaflega heimalands Mosfells, og einmitt af því, að það er landnordrfjórðungrinn, en tekr ekki þvert yfir landið allt, eins og Hrífsbrúarlandið, ætla eg það auðsætt, að Minna-Mosfells land hafi síðast verið klipið úr Mosfells landi. Minna-Mosfell á ekkert land fyrir sunnan ána, Köldukvísl, heldr á Mosfell þar land til móts við Hraðastaði. Það þykir mër og sennilegt, að þegar Mosfell hefir látíð Minna-Mos-

fills land, þá hafi það apr eignazt heiðarland það á Mosfellsheiði, sem nú á það. En heiðarland þetta ætla eg að áðr hafi heyrt undir Skeggjastadi, því það er óhugsandi, að þeirri jörð hafi í öndverðu ekki fylgt töluvert meira land en orðið gat án heiðarlandsins. En hvenær að Minna-Mosfell hafi fyrst til orðið get eg því sðr leidd neinar gátur að, en um Hrísrúna, sem eg veit þess í engum fornsögum getið. Eptir ætlan minni hefir Mosfell í öndverðu átt að eiga dalinn (Mosfellsdalinn) allan fyrir neðan Hraðastadi og Skeggjastadi, allt norðr í Leiruvogsá, vestr að Leiruvogum, og að sunnan, sem Kaldakvísl og Reykjaá ráða.

Þess er þegar getið, að þegar kristni var í lög leidd á Íslandi var Grímr að Mosfelli skírðr, og lét þar kirkju gjöra. En sú kirkja stóð á Hrísrú¹. Er eptir því allfílegt, að bær Gríms, sem þá var hinn eini undir fellinu, hafi staðið þar, sem Hrísrú er nú, og skal þar um tala sðar betr. Grímr hefir byggt sína kirkju eptir árið 1000, líklega stuttu eptir, en hún stóð á sama stað þángað til í tñ Skapta prests Þórarinssonar, eðr þángað til um miðja tólftu öld. Þessi Skapti prestur Þórarinsson er að ætlan manna sá, sem talinn er meðal nokkurra presta, kynborinna Íslenzkra, er uppi voru árið 1143². Og í formálanum fyrir Egils sögu (Rvík 1856, VI. bls.) byggir Jón Þorkelsson á því þá ætlan sína, að kirkjuflutningrinn hafi farið fram einhvern tíma á árunum 1130—1160. Hefir því kirkjan staðið á Hrísrú hërum-bil hálfra aðra öld, eðr 150 ár. En sðan hefir hún staðið heima á Mosfelli.

Það er varla von, að nein viss merki sjáist nú Hrísrúarkirkju, eptir hërum-bil 700 ára tíma. En þó eru þar nokkur vegsummerki enn, sem styðja söguna. Skammt útnorðr frá bænum á Hrísrú, norðan til við götu þá, er vestr liggur um túnið, er hólvera ein, hvorki há nè mikil um sig. Það er nú kallaðr Kirkjuhóll. Stendr nú fjárhús við götuna, landsunnanmegin í hóljadri þessum. Þegar menn athuga hól þenna lítur svo út, sem umhverfis hann að vestan, norðan og austan, sè þúfnakerfi nokkuð, frábrugðið öðrum þúfum þar í nánd. Þetta þúfnakerfi á að vera leifar kirkjugarðsins (því kirkjan á að hafa staðið uppi á hólnum) og er það allfíkt mjög fornum garðarústum. Innan í miðju þúfnakerfi þessu á kirkjan sjálf að hafa staðið, og það er varla efun-

¹) Egilss. 90. k.

²) Íslend. s. (1843) I, 384.

armál, að þar hafi til forna eitthvert hús verið. Elgi er hægt að ætla neitt á um stærð rústar þessarar, en kirkjugarðrinn hefir, eptir sem nú verður næst komizt, verið hërumbil 11—12 fadma að þvermáli. Syðri veggur hans, sem ætti að vera, er nú götubakki, og fyrir því verður ekki sèð, hvort garðrinn hefir verið ferskeyttr eðr sporeskjumyndaðr. Til leiða sèst ekki, því þúfurnar, sem ættu að vera leiði, snúa í ýmsar áttir. Allr er hóllinn (kirkjugarðrinn) þýfðr, en ekki eru þúfurnar á honum eins háar, og þær eru þar í kríng í túninu. Tveir steinar sáust uppi á hólnum, sokknir í jörð að mestu; voru þeir teknir upp haustið 1857, og líta út fyrir að hafa verið undirstöðusteinar, óvandaðir og óhöggnir, en ekki alllitlir; má vera að þeir hafi verið í kirkjunni. Við upptekning steina þessara sýndist svo, sem moldin í hólnum væri lausari og mýkri, en í túninu fyrir utan hólinn. Það mun því efalaust, að kirkja Gríms Svertungssonar hafi hær staðið. Annarstaðar getr hún varla hafa verið á Hrísrú, enda bendir og nafnið, Kirkjuhóll, á að svo hafi verið. Hefir þar og verið kirkjustæði allfagrt, en ekki mjög hátt.

Eptir að Hrísrú kom upp, eðr réttara sagt, eptir að aðalbærinn var fluttur þangað sem Mosfell nú er, þá hefir Mosfellið verið aðalbærinn, eins eptir og áðr. Hefir þá þótt betr hlýða, að hafa þar kirkjuna. Var því kirkjan og flutt um miðja tólftu öld frá Hrísrú heim að Mosfelli, eins og fyr segir. Af þessum kirkjuflutningi má, ef til vill, ætla nokkuð á um það, nær Hrísrú varð jörð útaf fyrir sig, sem líklega hefir orðið ekki mjög laungu áðr (t. a. m.: um árið 1100). — Kirkjan stendr enn í dag á Mosfelli, en ekki er hún þar nú í sama stað og hún hefir fyrst verið sett á. Kirkjan stendr nú á háum hól fyrir vestan bæinn. Áðr hefir hún staðið norðanvert við hól þenna, eðr í norðrjæðri hans. Norðanvert við kirkjugarðinn, sem nú er á Mosfelli, sèr enn til kirkjugarðsrústarinnar fornu; er hún auðsæn að vestan, norðan og austanverðu, en að sunnanverðu hefir garðrinn gengið að eðr inn í kirkjugarðinn, sem nú er, og sèst því ekki til hans þar; ætla eg, að þessi kirkjugarðr hafi verið ferskeyttr, hërumbil 18 eðr 20 fadmar á lengd austr og vestr, en 12 eðr 14 fadma breiðr norðr og suðr. Kirkjan sjálf hefir staðið austast í garðinum, og verður ekkert ráðið í um stærð hennar, því rúst hennar er, eins og garðsins alls, og öllu fremr, gjörfallin og grasi vaxin. Í þessum garði sjást enn glögg merki

til leiða, sem snúa í austr og vestr, sumstaðar í skipulegum röðum. Enginn steinn sést hér neinstaðar, nema einn eða tveir hleðslusteinar norðanvert í garðsrústinni. Gatan vestr úr túninu á Mosfelli liggur nú sunnan til um garð þenna, norðan undir hinum nýja kirkjugarði. Hafi bærinn á Mosfelli staðið þar, sem nú er hann, sem ekki er ólíklegt, þegar kirkjan var hýngað flutt, þá hefur kirkjan verið sett viðlíka langt frá bænum og öldungis í sömu átt frá honum, eins og kirkja Gríms ádr á Hrífsbrú, og er það ekki með öllu óeptirtektavert. Það sýnir, að allt hafi þar átt að standa sem líkast af sér og ádr hafði verið. Enga veit eg ástæðu til þess, hví kirkjan og kirkjugarðrinn hafa hér verið færð úr stað, nè heldr nær það hefur verið gjört. En rústin sýnir, að langt muni vera síðan. Mjög eru og bæði leiði og gröptur forn orðin í þeim kirkjugarði, sem nú er, og sá garðr mjög útgrafinn; er hann þó allstór (hèrumbil 72 faðmar umhverfis í áthyrningssmynd). Vera má hið forna kirkjustæði hafi ekki þótt fagrt, því það liggur heldr lágt, og miklu brósar kirkjan sér betr uppi á hólnum þar sem nú er hún. Svo lítr og út, sem hinn forni kirkjugarðr hafi verið mjög útgrafinn orðinn, og má vera, að hann hafi verið fluttur af því, að þar hafi ekki orðið jarðsett lengr. — Í þessum hinum forna kirkjugarði er það, sem bein Egils Skallagrímssonar hafa verið niðr lögð utanverðum, þegar kirkjan var flutt frá Hrífsbrú. En enginn getr sagt hvar þau hafi verið niðr lögð; því orðatiltæki sögunnar: „í utanverðum kirkjugarði“, eru svo óákveðin, og tákna víst ei annað, en út við garðinn, eðr utarlega í garðinum, án þess að hafa nokkurt tillit til átta. Munnmæli þau, sem um það eru, að bein Egils sé inni í þeim kirkjugarði, sem nú er, þykja mér ósennileg, því eg ætla líkara, að bein, sem fundust undir altarisstað hinnar fornu kirkju¹ á Hrífsbrú, hafi verið niðr lögð innan en utan kirkjugarðs á Mosfelli. En eptir munnmælunum, sem eg gat um nýlega, hefði það ekki átt að vera; því þau hefðu þá átt að vera lögð niðr uppi á há-hólnum, hèrumbil í miðjum þeim kirkjugarði, sem nú er á Mosfelli, spölkorn fyrir sunnan hinn forna garð. Að vísu segja nokkur handrit sögunnar²: „Bein Egils váru lögð niðr at utanverðum kirkjugarðinum at Mosfelli“, og sýnast nýnefnd munnmæli að vera því til sönnunar.

¹) Sjá hér aptar, athgr. 4.
Safn II.

²) Sbr. Egilssögu útg. í Khöfn. 1809.

Þó er ekki svo vel, að munnmæli þessi sé öldungis viss í, hvar helzt á hólnum að leiði Egils muni vera, hvort heldr undir kirkjunni, sem nú er, eðr skammt suðr frá henni. Er þar og ekkert að sjá, sem á þetta bendi með vissu, hvorki í hinum forna kirkjugarði, nè hinum nýja; því hin fornu leiði eru hvert öðru lík, en engir eru steinar neinstaðar ofanjarðar, sem neina upplýsing gefi.

Mosfellsdalrinn snýr hërumbil í austr og vestr, og nær ofan úr fjalli fram að Leiruvogum. Dalrinn er allstór og girtr allháum fellum að sunnan og norðan. Í honum standa nú alls 13 bæir. Að sunnanverðu myndast dalr þessi af Helgafelli vestast, þá Reykjafjalli og Grímmannsfelli¹⁾, sem er austast og nær upp í jadarinn á Mosfellsheiði, en hún liggir fyrir dalbotninum. Að norðanverðu myndast dalrinn af felli allstöru, sem heitir Mosfell. Það snýr austr og vestr, er búnguvaxið, allhátt um miðjuna, ekki mjög þykkt eðr breitt, með háum hlðum að sunnanverðu og norðan, og bratt fram í vestrendann, sem gengr niðr að Leiruvogsá, en aflíðandi í austrendann, og hverfr þar í hálendu nokkra, sem liggir upp til fjalls. Norðan undir Mosfelli fellr Leiruvogsá, og er þar undirlendi lítið; hún kemr úr Leiruvogsvatni austr á Mosfellsheiði, og fellr í Leiruvoga. Skeggjastadir standa á hálendunni austr af Mosfelli, þètt upp undir heiðinni. Fellin að sunnanverðu við dalinn eru í rauninni öll samföst; þó er skarð nokkurt á milli Helgafells og Reykjafjalls, sem aðskilr þau, og heitir það Skammidalr. Þar liggir um vegrinn milli Mosfellsdalsins og Reykjahverfisins, sem kallað er. En Reykjahverfið er sunnan undir Helgafelli, og Reykjafjallið takmarkar það að nokkru leyti að norðan og austan, en Úlfarsfell að sunnan og útsunnanverðu. Það er hërumbil krínglótt, og standa þar nú fimm bæir í. Út úr landsuðrhorni Mosfellsdalsins er afdalr lítill, milli Reykjafjalls og Grímmannsfells, sem heitir Helgadalr; þar stendr í samnefndr bær. Helgadalr telst með Mosfellsdalnum. Á rennr eptir Mosfellsdalnum, sem heitir Kalda-kvísl. Kemr hún upp hjá landnorðrhorni Grímmannsfells í heiðarjarðrinum, fellr vestr með því að norðan, og með norðrhlíð dalsins ofan í Leiruvoga. Þetta er aðaláin í dalnum, og rennr hún alltaf hërumbil í hávestr. Á þessi er ekki mikil, nema í leysíngum og vatnavöxtum, og varla nema nafnið eitt þegar

1) Grímmansfell = Grímarsfell (einsog Úlmansfell = Úlfarsfell)?

þerrar gánga á sumrum. Önnur á kemr um Helgadal og rennr með suðrhlíð dalsins. Hún heitir Reykjaá. Fellr hún í Köldukvísl nedarlega í dalnum, norðan undir Helgafelli. Eigi er hún mikil. Lítil eru undirlendi við ár þessar hlífamegin, en á milli þeirra liggja dalbotninn allr. Það er flatlendi allmikið, mestmegnis mýri með vallendis jöðrum, öll þýfð. Það er nú kallaðr Vðir. Við ármótin endar mýri þessi í odda, sem nú er kallaðr Vðiboddi. Þar er dálítil vallendisflöt, allfögur, sem lengi hefir verið tjaldstaðr ferðamanna, helzt Borgfirðinga, og ætlum vér, að oddi sá hafi til forna verið kallaðr Tjaldanes. Þó er þar engin vissa fyrir. Nafnið Vðir er líklega dregið af því, að mýri sú er allt ein flatneskja, og þar er vðátta mest í dalnum. Allr Vðirinn, eðr nokkuð af honum, hefir fyrrum verið kallaðr Kirkjumór eðr Kirkjumói¹. Á Vðinum milli ánnar standa engir bæir. Þar sem hann er breiðastr um miðbik dalsins er hanu hërumbil 5 eðr 6 hundruð faðma breiðr. Vðirinn er allr grasi vaxinn, og fremr grasgefinn og hagasæll, en vatnsókr mjög, og opt illr yfirferðar. Á honum er mótak allgott. Vðirinn gengr fram undan útnorðrhorni Grímmannsfells, og standa því Hraðastaðir milli hans og fellsins. Hraðastaðir, Mosfell og Hrísrú eiga nú allan Vðirinn, og Mosfell þó miklu mest. Jarðvegr á Vðinum er djúpr mjög, víst 12 til 14 álna, en undir honum ætla eg að sæ vðast hvar raundleitt smágrjót, og ef til vill brunnin grágrýtishella. Engin eru dý á honum, en margir eru þar pyttir eðr jarðholur, sem síðar mun sagt verða.

Eins og fyr er sagt myndar Mosfell norðrhlíð dalsins. Nafnið mun vera dregið af því, að það hafi áðr verið mosavaxið að ofan. Nú er það bert að mestu, nema hvað stöku teigfingar eru í því í hvömmum og lautum, þó varla teljandi. Þrjú eru gil í fellinu, sem teljandi sæ, og hær þarf um að ræða, og suðr af því falla. Eitt fellr norðr af því, það er hið sjórða. Öll hafa þau upptök sín austan til við hábúnguna á fellinu, og skilr þau hamrabúnga ein, svo sitt fellr í hverja átt. Hið vestasta gilið, sem næst fellr suðr af fjallinu fyrir austan hábúngu þess, beygist við upptökin ögn vestr á bóginn, og fellr svo þvert ofan suðr í Köldukvísl, þètt með austanverðu Hrísrúartúni. Gil þetta hefir nú ekkert

¹) Visitatia Mag. Brynjólfs biskups 23. Augustm. 1646.

nafn, en fyrrum hefir það verið kallað Bláskriða¹. Annað gilið, sem fellr næst fyrir austan þetta, suðr af fellinu, liggir þverbeint ofan fellid niðr um tún á Mosfelli, vestan undir hólnum, sem kirkjan stendr á, og ofan í Köldukvísl. Það er kallað Merkrvallargil. Dregr það nafn af koti, sem áðr stóð á vestri bakka þess á Mosfellstúni, og hét í Mörk, en kottúnið er nú kallað Merkrvöllr. Neðar, nær ánni, stóð annað kot á Mosfellstúni, sem hét Bakkakot eðr Hytta, einnig að vestanverðu við gil þetta. Bæði þessi kot eru nú í eyði. En Merkrvallargilið hefir skilið bæði kotatúnin frá heimatúninu á Mosfelli, og eru þau engu minni en það, en ver ræktuð og ógrasgefnari. Hið þriðja gilið liggir fyrst austr eptir fellinu, og niðr með austrenda þess til suðrs ofan í Köldukvísl. Það er lengst og mest allra giljanna í fellinu. Það fellr fram skammt fyrir austan tún á Minna-Mosfelli, en túnin liggja saman á Mosfellunum, og eru hërumbil 140 faðmar á milli bæjanna. Þetta gil heitir nú Kýrgil. Hið fjórða gilið, sem norðr fellr af fjallinu, stendst hërumbil á við Bláskriðu, og liggir þvert niðr í Leiruvogsá. Í engu þessara gilja er vatn, nema í rigningum eðr leysingum. Þess á milli eru þau æfinlega þur og vatnslaus. Gljúfrótt eru þau öll, og falla víðast á brunninni grágrýtishellu, eðr stórgrýttum steinbotni. Í fellinu sjálfu er mestmegnis brunnið grágrýti með svörtum eitlum í og grágrýtis gjáfyllingum. Allt grjótt er í því fremr ljótt, og illa lagað til hleðslu eðr byggínga.

Þrír bæir standa sunnan undir Mosfelli. Hrísrú vestast, undir háfjallinu, þá Mosfell austanhallt undir háfjallsbúngunni, og Minna-Mosfell austast, nær fellshalanum. Á milli Hrísrúar og Mosfells eru hërumbil 300 faðmar, en milli Mosfells og Minna-Mosfells 140. Bláskriða fellr niðr á milli Hrísrúar og Mosfells, og skilr túnin að nokkru leyti, því hún er á landamerkjum jarðanna. Eg ímynda mér, að öll suðrhlið Mosfells, sem þessir þrír bæir standa nú í, hafi áðr verið eitt tún, hërumbil 600 faðma langt frá vestri til austrs; ætla eg, að bærinn Mosfell hafi í fyrstunni staðið þar sem Hrísrú er nú. Er það bæði, að þar hefir fellshliðin verið frðust, því þar er hæð hennar mest, og undirlendið undir fjallinu niðr að mýrinni, sem sfðar verðr getið,

1) Visitatia Mag. Brynjólfs biskups 23. Augustmán. 1646.

breiðast. Byggi eg og þessa ætlan mína enn fremr á því, sem segir um kirkju Gríms Svertíngssonar, og þegar er á minnst, og hinu öðru, að þar eru öskuhaugar afar fornir og furðu miklir. En engar sjást þar rústir, sem vott beri um neinar stórbyggingar fornanna, fremr en á hinum bæjunum. Get eg þess til, að bærinn hafi verið fluttur hððan austr með fellinu, þángað sem nú er hann, nokkru fyr en kirkjan, eðr hðrumbil einni öld optir lát Gríms Svertíngssonar. Þykir mér sú ætlan ekki ósennileg, að bærinn hafi þess vegna fluttur verið, að þar ber hæst á undir fellinu, sem nú er hann, og þaðan er hægast að sjá yfir túnið allt, sem áðr var um getið að Mosfell mundi hafa átt. En frá Hrífsbrú sèr ekki yfir austasta hluta þess, vegna hólins, sem kirkjan á Mosfelli stendr nú á. Hygg eg, að við bæjarflutning þenna hafi hinn forni bær ekki verið eyðilagðr með öllu, heldr hafi þar setzt einhver, ef til vill ættíngi Mosfellinga, eðr niði Gríms, og þá fengið sinn hluta landsins afmarkaðan; hafi þá nafnið Mosfell fylgt aðalbænum, en Hrífsbrúarnafnið verið gefið þeirri jörðinni, sem af byggðist. Bærinn Mosfell stendr á austrahala hólis þess, sem kirkjan stendr á. Hóll þessi er hæstr að vestan, næst Merkrvallargili, og að sunnan, sem fram veit að Köldukvísl; þar er brekka framan í honum, há og allfögur til-sýndar. Fellsmegin við hól þenna er landslag nokkru lægra. Hæstr er hóllinn þar, sem kirkjan nú stendr á honum, og þar norðan undir er lægðin milli hans og fjallsins mest, þar sem kirkjan stóð áðr. Austr af hólnum er jafn-afliðandi, og þar er nú bærinn; ætla eg að hann hafi þar stadið síðan hann var fluttur frá Hrífsbrú, því engar rústir eru þær þar nærlendis, sem bendi á annað, enda eru og hðr öskuhaugar miklir og fornir. Eru þeir hðr, eins og á Hrífsbrú, beint fram undan bæjardyrum og skammt frá þeim, svo stórir, eins og smáhólar. En að Minna-Mosfell sè laungu síðar byggt, byggi eg meðal annars á því, að þar eru engir fornir öskuhaugar að sjá. En það bregzt sjaldan að þeir sè til, jafnvel grasivaxnir hólar, á fornum stórbæjum á Íslandi, og eins við fornar bæjarústir, optast nær beint framundan bænum. Gæti þeir opt verið til góðs leiðarvísis, ef upp skyldi grafa slíkar rústir, sem á mörgum stöðum væri án efa vel gjör-andi. Eitt það, sem eg byggi á ætlan mína um það er þegar er sagt, um bæjarflutninginn frá Hrífsbrú að Mosfelli, sem nú er,

er það, sem eitt handrit Egilssögu hefir¹: „Er kirkja var gjör at Mosfelli, en ofan tekin at Hrífbrú, ok firr bænum“. Hér er eins og ritarinn hafi haft í huganum bæinn á Hrífbrú, eðr hinn upphaflega bæ Gríms Svertfingssonar, því frá honum var nú kirkjan sett æði langt (um 300 fadma). Með öðrum hætti sýnist mér að þetta hefði varla getað orðið; því kirkjan var eptir flutninginn sett í sömu átt, og viðlíka langt frá hinum nýja bæ, og áðr hafði verið við hinn forna.

Þrír hinir nýnefndu bæir: Hrífbrú, Mosfell og Minna-Mosfell, standa allir neðanvert í fellsbrekkunni, og ná túnin lítið niðr fyrir bæina. Þau eru öll neðanvert í fjallsbrekkunni og liggja eptir henni austr og vestr. Frá túnunum er skammt niðr að ánni, Köldukvísl, og er það mýrarræma, ávöl og afhallandi ofan að ánni. Hún er mjög dýótt, full með vatn og kaldavezlur. Liggir hún fyrir neðan alla bæina þrjá, og er kölluð Veita, og kennd við bæina: Hrífbrúar-Veita, Mosfells-Veita. Næst ánni eru smáundirlendi, svo stórgripir geta hæglega leynzt í þeim, án þess að sjást heiman að frá bæjunum. Harðvellisbörð og móar eru í mýri þessari sumstaðar næst undirlendunum; mestöll er hún þýfð, og sumstaðar er mótak í henni. Fyrir neðan Mosfell slitnar mýri þessi í sundr, og nær túnið þar að nokkru leyti alveg ofan að ánni. Innangarðs fram undan bænum á Mosfelli er þó blettikorn af mýri þessari, og er hann fullr af æfargömlum, grasvöxnum mógröfum. Þessi mýrarblettir er fyrir austan Merkvallargilið, neðan undir brekku þeirri, sem fyr gat eg um, sem er sunnan í hól þeim, er kirkjan og bærinn standa á. Vegrinn heim að Mosfelli að sunnan hefir áðr fyr legið upp með Merkvallargilinu, og sunnanhallt við kirkjugarðinn heim hólbrekkuna á hlaðið. Þann veg lagði sèra Stefan Þorvaldsson niðr, og gjörði annan austar með mikilli fyrirhöfn. Þjóðvegrinn eptir dalnum liggir með Köldukvísl endilángri, og beygist svo norðr á við upp hjá Skeggjastöðum. Nafnið Hrífbrú er, ef til vill, svo upp komið, að Veitan þar fyrir neðan, sem mjög er ill yfirferðar, keldótt og skurðótt, hafi til forna verið brúnd með hrísi.

Norðan í suðrhlíð Mosfellsdalsins, gagnvart Mosfelli, standa þrír bæir, og liggja túnin nærri saman. Austasti bærinn heitir Æsustaðir, miðbærinn Reykir (Norðr-Reykir, til aðgreiningar frá

1) Egilssaga útg. 1809.

Reykjum í Reykjahverfi, sem vanalega kallast Suðr-Reykir), en vestasti bærinn Hlaðgerðarkot. Allir þessir þrír bæir eru einu nafni kallaðir Partar eðr Partabæir, líklega af því, að þeir eru orðnir til úr einni jörð (Æsustöðunum?), sem mart bendir til, sem ekki kemr þessu máli við. Af þessum Reykjum dregr syðri áin í dalnum nafnið. Norðan við túnið á Æsustöðum, niðr við Reykjaá, er hver elgi mikill; gýs hann el, en syðr þó. Svo lífr út, sem hver þessi hafi til forna verið meiri, því hann virðist nú að nokkru leyti þorrinn; er við hann enn í dag laugastæði gott, og þyrfti litlu til að kosta, að koma þar upp laug. Ætla eg, að hér muni hafa verið laugar þær, er Egill læzt ætla til, og síðar mun sagt verða. Að vísu sjást þar nú engin mannaverk á, enda gæti og áin, sem þar er svo nærri, hafa cyðilagt þau, þó verið hefði nokkur. Það styrkir og þessa ætlan mína, að frá Mosfelli sér til rústar yfir þveran Vðinn, sem varla getr hafa verið annað en brú eðr vegr. Stefnir hún mjög nærri hver þessum, en þó ekki beint á hann. Rúst þessi er þráðbein, hêrumbil 3 álna breið ofan, og 2 til 3 hundruð fadma laung; nær hún frá Köldukvísl suðr yfir meir en helmíng Vðisins, en hann er hêr hvað breiðastr, hêrumbil 5 til 6 hundruð fadma milli ána. Rúst þessi er enn í dag auðsjáanleg, helzt þegar staðið er undir gæfli kirkjunnar á Mosfelli; þaðan sést hún best. Stendst hún öldungis á við veginn, sem fyr gat eg um, að heim hefði legið að Mosfelli. Nálagt og eptir rúst þessari er enn gjarnast farið yfir Vðinn. Á Reykjum eru tveir hverir, nokkru meiri en sá á Æsustöðum, og við Hlaðgerðarkot eru velgjur nokkrar. En ekki eru þeir eins vel fallnir til lauga eins og Æsustadahver.

Þess má enn geta, að enginn fiskr gengr í árnar í Mosfellsdalnum, nema lítið eitt af smásilúngi, og í Reykjaá er nokkuð af ál. Í daglegu tali eru ár þessar opt aðgreindar eptir því, hvorumegin dalsins þær renna, og kallaðar Norðrá og Suðrá. Nafnið Kaldakvísl hygg eg upp komið í andstæði við Reykjaá, því hún er volg af hveravatninu, og leggr sjaldan, en hin er köld. Ekki virðast ár þessar hafa breytt nokkru sinni um farvegi sína, sem neinu nemi. Farvegir þeirra eru breiðir, með eyrum í, og renna þær um þá í talsverðum krókum, helzt Kaldakvísl. Aldrei eru ár þessar vatnsmiklar, nema í snjóleysingum og rigningum. Vatnadrög Köldukvíslar er Mosfellsdalinn allr, og verðr hún því opt illfær í þeyjum.

II.

„ÞAT var á dögum Hákonar hins ríka ofanverðum. Þá var Egill Skallagrímsson á níunda tigi, ok var hann þá hress maðr fyrir annars sakir en sjónleysis. Þat var um sumarit, er menn bjuggust til þings, þá beiddi Egill Grím at ríða til þings með honum. Grímr tók því seinliga. Ok er þau Grímr ok Þórdís töludust við, þá sagði Grímr henni, hvers Egill hafði beidt. „Vil ek, at þú forvitnist, hvat undir muni búa bæn þessi“. Þórdís gekk til máls við Egil frænda sinn. Var þá mest gaman Egils at ræða við hana. Ok er hón hittí hann, þá spurði hón: „er þat satt, frændil er þú vill til þings ríða. Vilda ek, at þú segðir mér, hvat væri í ráðagjörð þinni“. „Ek skal segja þér“, segir hann, „hvat ek hefi hugsat. Ek ætla at hafa til þings með mér kistur tvær, er Aðalsteinn konúgr gaf mér, er hvártveggja er full af ensku silfri. Ætla ek at láta bera kisturnar til lögbergs, þá er þar er fjölmennast. Síðan ætla ek at sá silfrinn, ok þykkir mér undarligt, ef allir skipta vel sín í milli. Ætla ek, at þar muni þá vera hrundníngr eðr pústrar, eða bærst at um sðir, at allr þingheimrinn berðist“. Þórdís sagði: „þetta þykkir mér þjóðráð, ok mun uppi meðan landit er byggt“. Síðan gekk Þórdís til tals við Grím, ok sagði honum ráðagjörð Egils: „Þat skal aldri verða, at hann komi þessu fram, svá miklum árnun“, sagði Grímr. Ok er Egill kom á ræður við Grím um þingferðina, þá taldi Grímr þat allt af, ok sat Egill heima um þingit. Eigi líkaði honum þat vel. Var hann heldr úfrýnn. At Mosfelli var höfð selför, ok var Þórdís í seli um þingit. Þat var eitt kveld, er menn bjuggust til rekkna at Mosfelli, at Egill kallaði til sín þræla tvá, er Grímr átti. Hann bað þá taka sèr hest. „Vil ek fara til laugar, ok skulu þér fara með mér“, segir hann. Ok er Egill var búinn, gekk hann út ok hafði með sèr silfrkistur sínar. Hann steig á hest. Fóru þeir síðan ofan eptir túninu ok fyrir brekku þá, er þar verðr, er menn sá sðast. En um morgininn, er menn risu upp, þá sá þeir, at Egill hvarflaði á holtinu fyrir austan garð, ok leiddi eptir sèr hestinn. Fara þeir þá til hans, ok fluttu hann heim. En hvártki komu aptr síðan þrælarnir nè kisturnar, ok eru þar margar getur at, hvar Egill hafi sölgt fè sitt. Fyrir austan garð at Mosfelli gengr gil ofan ór fjalli; en þat hefir orðit þar til merkja, at í bráðapeyjum var þar vatnfall mikit, en eptir þat er vötnin hafa fram fallit, hafa

fundizt í gílinu enskir penníngar. Geta menn sumir, at Egill muni þar fêit hafa sólgit. Fyrir neðan tún at Mosfelli eru fen stór ok furðuliga djúp. Hafa þat margir fyrir satt, at Egill muni hafa kastat þar í fê sínu. Fyrir sunnan ána eru laugar, ok þar skammt frá jarðholur stórar, ok geta þess sumir, at Egill muni þar hafa sólgit fê sitt, þvíat þángat er opt senn haugaeldr. Egill sagði, at hann hefði drepit þræla Gríms, ok svá þat, at hann hefði kisturnar sólgit, en þat sagði hann engum manni, hvar hann hefði sólgit. Egill tók sótt eptir um haustit, þá er hann leiddi til bana. En er hann var andaðr, þá lét Grímr færa Egil í klæði góð. Síðan lét hann flytja hann ofan í Tjaldanes ok gjöra þar haug, ok var Egill þar í lagðr ok vápn hans ok klæði". (Sagan af Agli Skallagrímssyni, Reykjavík 1856, 89. kap.).

Það er að vonum, að margan hafi lángað til að finna fê Egils Skallagrímssonar, sem hann fól á Mosfelli, og að ýmsar getur hafi verið og sê enn leiddar að því, hvar hann hafi sólgið það. Þetta er og svo enn, eins og fyr hefir verið eptir sögn sögunnar, og mun verða, unz fêð finnst, ef það annars finnst nokkurn tíma. Engar vissar getur verða að því leiddar, hversu mikið fê þetta hafi verið. Sagan segir, að Aðalsteinn konúgr lét bera inn í drykkjustofuna kistur tvær fullar af silfri, og báru tveir menn hvora. Ætlaði konúgr, að Egill skyldi færa nokkuð af fênu fêður sínum í sonargjöld eptir Þórólfi Skallagrímsson, sem fallið hafði í bardaganum við Ólaf Skotakonúng á Vínheiði (927). En sumu af fênu átti Egill að skipta milli hinna ágætustu af frændum Þórólfs. Sjálfr átti Egill ekkert að hafa af fê þessu; því konúgr bauð honum að taka hjá sêr lönd eðr lausa aura í bróðurgjöldin¹. En Egill skilaði aldrei fênu, og það var þetta fê, sem hann faldi á Mosfelli. Hafði Egill aldrei á því tekið, eðr eydt af því neinu, heldr varið það sem votan sekk, og sjaldan við sig skilið. Að tveir menn báru hvora kistu hefir án esá meir verið fyrir sakir kurteysi, en þýngsla. Egill fer hvervetna með kisturnar sína í hverri hendi, og þó hann væri sterkr, hefði hann þó ei æfinlega gjört það eins lèttilega og sagt er, ef þær hefði verið fjarska þúngar, til að mynda þar sem hann hleypr með þær alvopnaðr ofan af kaupskipinu í skútuna, þegar Elfríkr

¹) Egilss. 55. kap.

blóðöx reri að honum¹. En mikið hefir þó fê þetta víst verið og frítt, þar sem eins stóð á og hær stóð. Skál eg einkis til geta um mikilleika fjár þessa, heldr að eins víkja að hinu, hvar líkast muni að Egill hafi fólgið það, og hverjar gátur þar hafa verið leiddar að, og á hverjum líkindum mær virðist þær byggðar.

Sagan sýnir öll, hversu vænt Agli hafi þótt um silfrkistur Aðalsteins konungs. Er því líkast sem ást sú, er hann hafði á þórólfi bróður sínum, hafi lent á þeim eptir lát hans, og því ann hann engum fjárlins. Þegar Egill fékk nú eigi komið fram þíngreiddinni með Grími, reiddist hann, og vildi enn síðr en fyrir láta neinn verða njótanda fjárlins, úr því hann fékk ekki „að sá silfrinu“ á lögbergi. Þegar hann lagði á stað með kisturnar „fór hann ofan eptir túninu, og fyrir brekku þá, er þar verðr, er menn sá síðast“. Brekkan getr ei verið önnur en sú, sem er fyrir framan bæinn á Mosfelli (hólbrekkan), sem fyrir er getið. Annarstaðar er slík brekka eigi til. Hefir Egill farið hinn forna veg niðr með Merkrvallargilinu og stefnt á laugaveginna yfir Vífinn. Hefir allt þetta verið svo vanalegt, að heimamenn á Mosfelli hafa ekki undrazt neitt yfir því. Enda hafa þar og verið þeir einir heima, sem lítið framtak eðr forvitni var í. Hafa það líklega verið þrælur einir og verkamenn, er Grímr var á þíngi, en þórðs í seli. Í því, sem hær segir um ferð Egils ofan eptir túninu og fyrir brekkuna, virðist mær enn liggja sönnun fyrir, að bærinn hafi þá staðið á Hrísbú. Frá bænum á Mosfelli, sem nú er, er svo skammt ofan fyrir brekkuna, að maðr getr ekki horfið undir hana nema allrasnöggvast, ef nokkuð er haldið áfram, og sèst þá þegar aptur, en frá Hrísbú er hún hæfilega langt burtu og skyggir á svo mikið, að það var engin furða, þó grandalausir menn sæi þá ekki til ferða Egils úr því hann hvarf fyrir brekkuna. En austr og niðr eptir túninu varð hann að fara frá Hrísbú til þess, að komast þángað, og komast á hinn fyrnefnda veg til lauganna. Eg ímynda mær, að Egill hafi farið til lauganna, en þær hafi verið þar sem nú er Æsustaðahver fyrir sunnan Reykjaá. En þegar skammt er komið suðr fyrir Köldukvísl á Vífinn, á að geta 100 faðma, verða þar fyrir jarðholur miklar, einar þrjár eða fjórar. Eru þær víðar um sig og djúpar, með leirleðju í botninum. Eru þær jafnan fullar af vatni, og sèst lítill munr á

1) Egilss. 58. kap.

því, þó þerrar gangi. Er vatnið í holum þessum niðr að forinni 5—6 álna djúpt, eðr meir. Ekki sèst að þær hafi neitt afrennsli, nema þegar út úr þeim flóir í leysingum og rigningum. Holur þessar eru skammt hver frá annari, og ekki langt frá laugaveginum sem eg kalla, á hægri hönd þegar suðr eptir er farið. Ætla eg, að pyttir þessir sè jarðholur þær, sem sagan nefnir; því vel má kalla að þær sè „skammt frá laugunum“, þó þær væri svo sem 3 eðr 4 hundruð faðma frá þeim. Vera má og, að holurnar hafi til forna verið fleiri á Vðinum, enda eru þær það enn, þó þessar sè miklu mestar þeirra, sem eg hefi sèð þar. Það þykir mér all-líklegt, að Egill hafi hær látið niðr fara kisturnar, því vel hefir hann þekkt holur þessar, þar sem hann var svo lengi búinn að vera á Mosfelli áðr hann varð blindr. Hær var ekki unnt að nein nývirki sæist á, og um það hlaut Agli að vera hugað, svo eigi fyndist fêð, þó þess væri leitað. Þurfti ekki annað, en kasta kistunum hær niðr í, annaðhvort á leiðinni til eða frá laugunum, og þykir mér hið sfðara líkara. Eg ímynda mér, að Egill hafi fyrst farið racleiðis til lauganna og haft kisturnar með sèr, til þess að þrælana grunadi ekki neitt um ætlan sína, nè þá, sem sjá kynni til ferða sinna, farið sfðan sama veg til baka þegar á leið nóttina, og þá um leið sökkt kistunum niðr í einhvern pyttinn á Vðinum, en gefið þrælunum fê til að þegja yfir því, og fylgja sèr hvert er hann vildi, eðr heitið að útvega þeim frelsi. Hefir hann því næst haldið réttan veg heim að ánni, Köldukvísl, og yfir hana, farið sfðan upp með henni eptir undirlendunum að norðanverðu, neðan undir Veitunni. Þegar upp er komið með ánni svo langt, að vel má heyra niðinn í Kýrgilli, ef vatn er í því, verðr þar fyrir pyttir einn á bardinu, býsna stór og furðu djúpr, með forarleðju í botninum. Hóla þessi er kölluð þrælapyttir, og er mælt að þar hafi seinna fundizt í þrælarnir, sem Egill drap, eðr bein þeirra. En ekki hefir sögu-ritarinn vitað af því að segja. Þó má vera að bein þeirra hafi einhvern tíma fundizt. Það er sögn manna, að at eðr sorta myndist í stöðupyttum af rotnum líkömum manna eðr dýra, og eg veit til, að hross-skrokkar hafa verið látnir niðr í mógrafir, til þess að þar myndast sorta í, og hefir það þótt takast. Eg læt nú ósagt, hvort sortumyndanin sè bundin við þetta eðr ei; en geti sortan myndast af þessu, styrkir það sögnina um þrælapytt, því í honum er sorta, sem á að hafa myndast af líkömum þræl-

anna, og óvfa mun sorta finnast annarstaðar í heimalöndum Mosfellanna, en í þessum pytti. Ef Egill hefir látið þrælana hær niðr, þá hefir hann látið þá vísa sér veg austr með ánni, þángað til hann þurfti ekki lengr að óttast hætturnar eðr dýin í Veitunni, og hann gat heyrt niðinn í Kýrgili, ef þá hefir verið vatn í því. En til þess þurftu að hafa gengið rigningar, og getr það vel hafa verið. Þegar Egill var laus orðinn við þrælana hefir hann farið að gilinu, og upp með því að vestanverðu, eðr Mosfellsmeigin. Þegar skammt kemr upp með gilinu verðr allhá brekka fyrir, sunnan í holtum þeim, sem ganga austr og vestr á milli Kýrgils og Merkrvallargils; ætla eg, að Egill hafi nú farið upp á holt þessi, og þar hafi hann sæzt um morguninn frá Mosfelli. Sást hann þá vel frá bænum, þó hann hafi verið á Hrífsbrú, ef hann hefði verið kominn vestr á holtið, næst Merkrvallargili. Holt þessi eru fyrir ofan Minna-Mosfellstún, og nokkuð af Mosfellstúni, og er rétt að kalla þau fyrir austan garð frá Hrífsbrú. Eitt handrit sögunnar hefir „hól einum“¹, fyrir „holtinu“, og má vel vera, að það sè rétt. Bæði er það, að á fyrnefndum holtum, eðr holti, eru nokkrir smábólar eðr nýpur, sem Egill gat verið kominn upp á, eðr þá, að Egill hefir verið kominn á hól þann, sem nú stendr kirkjan á, og er það líkara. Var honum þángað auðratalð, hvaðan að sem hann hefði komið. Væri það hálskrýtið, ef svo hefði hitzt á, að bein Egils hefði verið lögð niðr við kirkjuflutninginn í hól þann, sem hann hefði verið að rjætla um morguninn eptir að hann gróf sè sitt og drap þræla Gríms. Af þessum hól hlaut Egill glöggast að sjást frá bænum á Hrífsbrú, og þó sá hóll væri í túninu, var hann þó í austr rétt frá bænum. Hefði bærinn Mosfell staðið þar, sem nú er hann, þá sè eg ekki, að ritarinn hefði eins vel getað talað um neinn hól, sem Egill hefði hvarflað á um morguninn, austr frá garði, og er þetta eitt með öðru til styrkingar þeirri ætlan minni, að bær Gríms hafi staðið á Hrífsbrú.

Litlum spöl vestar, en þrælapyttir er, er dý eitt í undirlendinu við ána. Það er stórt um sig og fullra 4 álna djúpt. Mörg eru fleiri dý og holur í Veitunni, en hefði Egill sólgid sè sitt í þeim, þá er þetta hvað líkast til þess; því það er þeirra stærst, og í hvarfi frá bæjunum. En eg ætla, að Egill hafi ekki látið kist-

¹) Egilss. Kbh. 1809.

urnar í neitt dý; því þar gat auðveldlega sæt nývirki á mosa eðr for, ef athugað hefði verið bráðum á eptir. Ólíklegt þykir mér og, að hann hafi látið þrælana og kisturnar fara saman, þó einhverir hafi smyndað sér það¹; því við því mátti búast, að þrælunum kynni að skjóta upp, er þeir úldnuðu, og þar yrði fjárens þá leitað. Í þrælapytti þurfti að vísu ekki að óttast um nývirki, vegna vatns, sem hann er optast fullr með. Dýin og pyttirnir í Veitunni eru það, sem sagan kallar „fen stór og furðulega djúp fyrir neðan tún að Mosfelli“. Eru sum þeirra 6 álfa djúp niðr að forinni, sem á botninum er. Neðan undir hölbrekkunni á Mosfelli, sem fyr er getið, er dý eitt fullt af grjóti, eigi stórt um sig, en furðulega djúpt. Þar halda sumir að fê Egils sê niðri í. Ef bærinn hefði staðið þar sem nú er hann, gat Egill varla fólgið fêð þar, því þá þurfti ekki annað, en að einhver heimamanna hefði komið fram á hláðvarpann og sæð til hans, og var ekki undir því eigandi. En frá Hrífsbrú gat enginn sæð til hans, þó hann hefði þar verið. Gilið, sem sagan segir að falli ofan úr fjalli fyrir austan Mosfell, er án efa Kýrgil, og styrkir þá ætlan handrit eitt af sögunni, sem segir: „gil mikið ofan úr fjalli“²; því það er mest allra giljanna í fjallinu, sem fyr segir, og óvíst, hvort þá hafa verið fleiri en það eitt. Í gil þetta gat Egill ekki látið fêð, án þess að talsvert nývirki yrði, og svo mátti búast við að gilið spýtti því fram í vatnavöxtum og leysingum. Hins mætti til geta, að Egill hefði kastað þar í fê nokkru, sem hann hefði haft á sêr, eðr því, sem hann hefði gefið þrælunum, og tekið af þeim dauðum, til blekkfingar, og væri þá hêðan komnir þeir ensku peningar, sem sagan segir að fundizt hafi í giliu. Enda mundu og peningarnir allir hafa fundizt, ef nokkuð af þeim hefði fundizt, en það verðr ekki ráðið af orðum sögunnar.

Það er því ætlan mín, að helzt sê líkindi til, að Egill hafi fólgið fê sitt í einhverjum pyttinum á Vfsinum fyrir sunnan ána, Köldukvísl, en hvergi annarstaðar, þó það verði alls ekki sagt með vissu. Vfsast hvar annarstaðar en í jarðholum þessum hlaut að verða á nokkurt nývirki, eins og fyr hefir sagt verið, en það mun Egill, sem var blindr, hafa forðazt. Sagan segir og, að þángað (í jarðholunum) sê opt sênn haugaeldr, og styðr það þessa

¹) Egilss. Kbh. 1809.

²) Egilss. Kbh. 1809.

ætlan, jafnvel þó eg fmyndi mér slíka elda af öðrum rótum runna en fè, og því harðla marklitla í þessu efni. En slíkar sjónir sýna opt trú manna, og því bygg eg, að menn hafi snemma orðið á sömu ætlan um þetta og eg er, af því líkurnar hafa þótt svo sterkar til hennar. Einn mann hefi eg talað við, sem enn er lifandi, sem þykist hafa sæð slíka elda, nálægt því svæði sem hér ræðir um, fyrir hærumbil 15 eðr 16 árum. Það mun og óvæða verða ördugra að leita fjár Egils, en í pyttunum á Vðinnum. Ber til þess dýpt þeirra, og ördugleikinn að ræsa þá fram þar sem jafnlendið er svo mikið. En ætla má, að kisturnar væri nú dottnar sundr, og silfríð lægi á sundrúngu um botnleðju pytta þessara, og þá þyrfti vel að hleypa vatninu burt, ef nokkuð skyldi nást. Enda er ekki á vísan að róa hvar leita skyldi, þar sem pyttirnir eru svo margir, þó þeir sé líkastir til, sem næstir eru hinum forna vegi yfir Vðinn.

III.

Eina sögu hefi eg heyrt um það, að peníngar Egils hafi fundizt. Sagan er þessi:

Þverárkoti heitir bæur einn í Mosfells sókn. Hann stendr nordanvert við Leiruvogsa, á bak við Mosfell austanhallt, sunnau undir Esjunni, skammt vestar en Svínaskarð er. Einn góðan veðrdag um vorið fór Þverárkotsbóndinn og fólk hans til kirkju að Mosfelli. En kirkjuvegr frá Þverárkoti liggur um austrhalann á Mosfelli, og yfir Kýrgil ofarlega. Þegar að gilinu kom veik bóndi sér lítið eitt upp með því til að gegna nauðsynjum sínum, en fólkíð héli áfram götuna. Þegar bóndi náði því, varð vinnu-maðr hans þess var, að hann var moldugr á handleggnum, og spurði því svo væri. Bóndi svaraði fáu, og vildi ekkert um það tala; féll þetta svo niðr. Heim varð bóndi samferða fólkí sínu, og gekk til rekkju um kvöldið eins og aðrir. En um nóttina á hann að hafa leynzt einsamall frá bænum og komið aprt með morgninum. Segja menn, að hann hafi fundið peníngana í kirkjuferðinni, en sókt þá og komið þeim undan um nóttina. Átti bóndi þessi síðan að hafa skipt silfri þessu við Jón Ólafsson ríka í Síðumúla, fyrir gjaldgenga penínga. Er sagt, að bóndi hafi á fáam árum orðið ríkr í Þverárkoti, og á því er peníngafundrinn helzt bygdur. En þó engar vissar ástæður sé gegn sögn þessari,

og hún geti sönn verið, sýnist mér hún þó nokkuð ólíkleg. Hygg eg hana meðfram sprotna af þeirri trú manna, sem enn er mjög rík hjá mörgum, að Egill hafi sólgíð fé sitt í gílinu, en sem eg hefi þegar fært nokkrar líkur á móti. Máðrinn gat og vel auðgast í Þverárkoti án þess að hafa fundið peninga þessa, og ef hann hefði fundið þá, er líklegt að hann hefði orðið stóruauðugr, og varla getað leynt fundinum þó hann hefði viljað¹.

IV.

Engin vissa er fyrir því, hvar Tjaldanes hafi verið, þar sem Egill var heygðr. Örnefnið er nú ekki til lengur. En líklega hefir það verið í Mosfellslandi, og þá er helzt ætlandi, að oddi sá, sem myndast milli ármótanna Köldukvíslar og Reykjaár, sem nú heitir Vðiroddi, hafi verið kallaðr Tjaldanes, eins og fyr er á vikið. Oddi þessi er á þjóðveginum um dalinn, og allsagr og slætr, og muna menn ei lengra fram, en þar hafi frá aldaöldi verið áfanga- og tjaldstaðr ferðamanna. Gæti verið, að oddinn hefði dregið þar af nafnið. Vestanverðu við götuna er ofrístill hóll eðr barð krínglótt, sem verið gæti leifar af haugi Egils. Ræðr að líkindum, að haugrúst þessi væri hvorki mikil nè merkileg, þar sem haugrinn var svo snemma rofinn við upptöku beina Egils², og flutning þeirra til kirkju. Er og barð þetta með nabbaþýfi að ofan, og líkt sem laut sè ofan í það. Að öðru leyti sjást þar engin mannaverk á. Hafa og allar fornbyggíngar, hverjar sem eru, verið hlaðnar upp úr sverði og mold í Mosfellsdalnum, því þar er hvervetna skotr á nýtanlegu hleðslugrjóti. Þess vegna hefir allt þvílíkt gengið mjög fljótt úr sèr. Auk þess gátu árnar hér, einkum Kaldakvísl, flýtt eyðileggíngunni, ef þetta barð í Vðiroddanum væri haugleifar Egils. En hvernig sem þetta er, sýnist mér helzt líkur til að Vðiroddinn sè hið forna Tjaldanes, og þar hafi haugr Egils staðið. Fellr það einkar vel við orð sögunnar, að Grímr hafi látið flytja lík Egils ofan í Tjaldanes. Er þángað frá Hrísbú, þar sem eg ætla að bær Gríms hafi staðið, á að geta sjö eðr átta hundruð faðma lángr vegr, hèrumbil í suðr-útsuðr.

¹) sjá hér aptar, athgr. 5. ²) Egilss. 90. kap.

V.

Ekki er hægt að vita hvar sel það hefir staðið, sem Þórdís kona Gríms var í, þegar Egill faldi fê sitt. Austarlega undir norðrhlfð Mosfells er ás einn lítill á syðri bakka Leiruvogsár, sem kallaðr er Selás, og sæst þar til afargamalla rústa, sem eiga að vera seljarústir. Má vera að þar hafi Grímr haft í seli; því eg ætla síðr að hann hafi notað heiðarlandið, sem eg ímynda mér að þá hafi legið undir Skeggjastadi, eins og áðr er sagt. Var og hér við Leiruvogsá bæði góð og hæg selstaða, þar sem beita mátti allan austrhala fellsins og mýrarnar þar um kríng, sem enn í dag eru fullar með kvist og fjalldrapa. Það er nú mest allt í Minna-Mosfells landi.

Af því eg minnst á seltóptir þessar skal geta þess, að vîða finnast gamlar seljarústir uppi í heiðarlandi Mosfells, sem nú er. Þó eru engar þeirra eins gamlar, og rústir hins svo kallaða Helgusels. Það hefir staðið norðan undir miðju Grímmannsfelli, undir hárri og fagurri brekku niðr við Köldukvísl, á norðrbakka hennar. Eru þar seljarústir miklar til og frá í hvamminum, og er auðsæð, að þar hefir verið mikið umleikis. Segja sumir að Helga, dóttir Bárðar Snæfellsáss, hafi hafzt hér við um hrífð, og við hana sè selið kennt. Foss er þar í ánni skammt fyrir ofan selið, hár og fagr, sem heitir Helgufoss, og blasir hann við selinu. Fram undan selinu er hamrahóll allmikill, hêrumbil þriggja til fjöggra faðma hár, toppmyndaðr. Stendr hann einstakr á sléttu fram við ána sjálfa. Hann heitir Helguhóll, og á Helga að hafa gengið í hann í elli sinni, og aldrei komið út apr. Hvammrinn allr, sem selið hefir verið í, er kallaðr Helguhvammr. Hefir hann nú mist mikið af segurð sinni, því bæði hefir runnið á hann grjótt og sandr, og vîða er svörðrinn einnig blásinn í burtu. Á seinni tímum hefir sel þetta verið byggt uppi á bakkanum fyrir ofan hvamminn. Hin önnur sel, sem eg veit til í heiðarlandinu, eru öll miklu ýngri, og ómerkileg. Þess má geta, að vorið 1856 var reistr bær í fjallinu, skammt frá Helguseli, móts við Helgufoss. Það heitir í Gullbríngum, og er nú efsti bærinn í Mosfellsdalnum.

VI.

Jafnvel þó eg sè nú kominn nokkuð frá aðalefninu, skal þó enn bæta hér við nokkru, því lítt eðr eigi viðkomandi, þar

það snertir lýsinguna á dalnum. En það er, að ofarlega á Vöðinum sunnanvert, þar sem Reykjaá kemr fram úr Helgadals mynni og beygist vestr á, stendr flágr hóll, eigi mjög stór, á rennsletttri flöt niðr við ána að norðanverðu. Hóll þessi heitir Hraðaleiði¹. Snýr það nokkurnveginn í suðr og norðr, og stendr í mörkum milli Mosfells og Hraðastaða. Á hær að vera heygðr Hraði, sá sem bærinn er kenndr við, og virðist mér það allflekgt. Að hóllinn sè af mönnum gjörðr held eg efalaust, því svo er að sjá, sem sín gjóta sè hvorumegin hans, þar sem moldin hefði verið tekin upp úr. Nordrendi leidisins er nú uppblásinn mjög. Leiðið er frá jörðu hærumbil mannhæð, eða vart það, þar sem það heldr sèr best, og svo sem 5 eðr 6 faðma langt, en hálfu mjórra. Ekki er að sjá að leiði þetta hafi nokkurn tíma verið grafið upp af mönnum, og væri víst vert að gjöra það. Sama er að segja um Þormóðsleiði, sem kvað vera líft þessu Hraðaleiði, og stendr í Seljadalnum sunnan undir Grímmannsfelli. Í því á að liggja Þormóðr, sá er Þormóðsdalr er kenndr við.

Auk þess sem nú er talið veit eg ekki af neinum fornmenjum eðr fornmannaverkum í Mosfells landi, nema ef telja skal stakkgarðsrústir eina eða tvær á Vöðinum skammt fyrir neðan Hraðastaði. Er önnur þeirra, sem nær er bænum, lítil og ómerkileg, en hin, sem stendr sjær bænum, nær því í landamerkjum Mosfells og Hraðastaða, er miklu stærri. Báðar eru rústir þessar krínglóttar, og svo heyri eg sagt, að stakkgarðar fornmanna hafi ætíð verið.

Á skardinu, sem skilr Helgafell og Reykjafjall, stendr hamarrinn, svo sem þriggja mannhæða hárr, upp úr slötttri melbúngu. Hann heitir Víghóll, en eigi veit eg af hverju það nafn er dregið. Hjá hól þessum liggir vegrinn ofan í Skammadalinn og suðr í Reykjahverfi, þar sem Reykjalaug er. Sama er að segja um mýrarblett einn norðan undir austrhala Grímmannsfells, og á syðri bakka Köldukvíslar, sem sumir kalla Hraðablett, en sumir Hraðastadablett, að eg veit ekki orsök nafnsins. En það bendir þó á, að Hraði hafi til verið, þó hann sè ekki í sögum nefndr. Sumir segja, að hann hafi verið veginn eðr dáið á Hraðabletti, en sumir vilja eigna Hraðastöðum mýri þessa, og byggja það á

¹) Sjá hær aptar, athgr. 6.

nafninu: Hraðastaðablettr. Blettrinn er spölkorn fyrir ofan Helgu-foss, og heyrir nú til Mosfelli.

Laxnes heitir bær einn ofarlega í Mosfellsdalnum á norðr-bakka Köldukvíslar, gagnvart Hraðastöðum. Þar á að hafa verið laxveiði til forna, eins og bæjarnafnið virðist og benda til. Einu sinni bjó þar kerling ein gömul og foru í skapi, en önnur í Leiruvogstúngu, sem ekki var eptirbátr hinnar í forneskju. Báðar áttu kerlingarnar veiði í Köldukvísl. En svo kom, að þær deildu um veiðina, og heituduðst útaf henni. Varð Leiruvogstúngu kerlingin ofaná í heitúngunum og mælti svo um, að aldrei framar skyldi lax ganga upp í ána upp í dalinn. Hafa þau álög haldið æ síðan, og því er engin veiði í Mosfellsdalnum. Svona segir sagan. En sú mun vera orsök til þess, að enginn fiskr gengr upp í ána upp í dalinn, að hjá Leiruvogstúngu, skammt fyrir ofan túnið, fellr áin í gljúfrum nokkrum, og er þar foss í henni býsna hárr, sem laxinn kemst að en ekki yfir. Undir fossi þessum hafa Leiruvogstúngumenn opt haft talsverða veiði.

ATHUGAGREINIR. 1. (bls. 252). Í Safni til sögu Íslands o. s. frv. 1, 205 telur Guðbrandr Vigfússon árið 877 sem afmæli Reykjavíkr, því það ár hafi Íngólfr reist þar bæ sinn. Landnáma (I, 6) segir, að þá er Íngólfr fór fyrst til Íslands hafi verið liðnir 874 vetr frá fæðingu Krists. Setjum þá, að hann hafi dvalið undir Íngólfsköfða vetrinn 874—875, undir Hjörleifsköfða 875—876, og undir Íngólfsfelli vetrinn 876—877, og þá er ártalið rétt. En eptir því sem segir í Íslendinga sögum (1843) I, 337 verður afmæli Reykjavíkr ári síðar, eðr 878. En þó Guðbrandr taki þetta ekki til greina á fyr nefndum stað, mun hann hafa vitað ártali sínu sann, og tel eg því árið 877 sem afmælisár Reykjavíkr, þó eg vildi einnig geta milliburðarins, sem eg veit ekki af hverju kemr. Að vísu segir Landnáma, að vetrnir hafi verið liðnir, svo ef vetr væri þar sama sem ár, þá væri hitt réttara, að „875 hóf Íngólfr at byggja Ísland fyrstr manna“, og yrði þá bær Íngólfs í Reykjavík að hafa verið reistr sumarið 878. Það væri fróðlegt að vita með vissu, hvort ártalið liðr er réttara.

2. (bls. 252). Eg felli mig vel við getgátu Gísla Brynjólfs-sonar, viðvíkjandi nöfnunum Korpúlfr og Korpúlfsstaðá, sem stendr

í neðanmálsgrein í ritgjörð hans um goðorð í „Nýjum Félagsritum“, 13. ári, 48. bls. Nöfnin Úlfr og Úlfar eru svo lík, að vel má vera að áin, fellid og bærinn sé allt kennt við Úlf (Korpúlfr = Hraspúlfr) þann, sem Korpúlfsstaðir eru kenndir við. En af því það er ekki nema eitt handrit Landnámabókar (Landnámab. I, 10. í orðamun), sem hefir Úlfsá fyrir Úlfarsá, þykir mér vissara að áin og fellid hafi hvorttveggja verið kennt við einhvern Úlfar (Úlfarsfell, Úlfarsá), en bærinn við Úlf, ef það er þá ekki afbakað úr Úlfar (Úlfstaðir fyrir Úlfarstaðir, þ. e.: Korpúlfsstaðir fyrir Korpúlfsarstaðir), sem mér virðist hæglega geta verið. En hvað sem nöfnum þessum viðvíkr, ætla eg víst, að á sú, sem nú heitir Korpúlfsstaðaá, sé hin forna Úlfarsá, og það er aðalatriðið sem hér ræðir um. Um nafnið Seljadal og Þormóðsdal er eg og á sama máli sem Gísli Brynjólfsson á fyrgreindum stað, og mun það einnig vera rétt.

3. (bls. 253). Í „Safni til sögu Íslands“ o. s. frv. I, 239 segir Guðbrandr Vigfússon: „Þórðr skeggi og Helgi bjóla kunna að hafa komið svo sem 888, þó er það ekki víst, en Auðr djúpaunga kom síðust þeirra kynsmanna (um 893), svo þetta lætr þó nærri“. Á 273. bls. segir hann enn fremr: „Þórðr skeggi mun eflaust hafa komið hingað til lands um sama leyti, sem aðrir frændr hans, eða um 890, . . . þó getr það varla hafa verið síðar en 890“. Í Lóni segir hann að Þórðr hafi fráleitt búið lengr en 10 vetr (bls. 273), og því hefi eg sagt, að Skeggjastaði muni hann hafa reist um eða undir árið 900, eðr rúmum 20 árum síðar en Reykjavík var byggð, fyrsti bærinn á landinu.

4. (bls. 257). Í Safni til sögu Íslands I, 305 segir Guðbrandr Vigfússon, að Grímr Svertínsson muni hafa lifað lengr en Þórðs Þórólfsdóttir kona hans. Mér virðist sú gáta hans nokkuð hæpin. Hafi Grímr dáið um 1003, eins og Guðbrandr getr til á sama stað, samkvæmt því sem stendr í Flateyjar-annál, þá hefir hann verið nýbúinn að reisa kirkjuna að Mosfelli, og það hygg eg rétt; því eptir árið 1000 hefir hann án efa gjört það, eptir því sem ráða er af Egils sögu. Nú segir sagan og, að það sé sögn manna að Þórðs hafi látið flytja Egil til kirkju (90. kap.). Þórðs hefir því lifað fram yfir það, er kirkjan var byggð, og getr það vel verið, því hún sæddist 925 (Safn til s. Ísl. I, 305), og var því hálfátræð um það leyti er kristni var lögtekin á landinu, og Grímr bóndi hennar byggði kirkjuna. Mér sýnast hin nýgreindu

orð sögunnar benda til þess, að Þórdís hafi þá verið ekkja, og búið búi sínu að Mosfelli, er hún lét flytja Egil til kirkju. Annars hefði líklega Grímr bæði stadið fyrir því, og verið talinn fyrir því í frásögninni, þó það hefði verið gjört fyrir tillögur Þórdísar. Eg ætla því sennilegt, að Þórdís hafi lifað lengr en Grímr.

5. (bls. 271). Í „Sagabibliothek“ eptir P. E. Müller I, 126, þar sem hann talar um Egils sögu, segir svo í neðanmálsgrein: „Olavsén frá Grundvig fortæller i sin haandskrevne Udsigt over Sagaerne, at man 1722 havde fundet adskillige angelsaxiske Mønter opskyllede af Vandet ved Mosfell, hvor just Egil skulde have nedkastet sin Skat“.

Sú grein, sem hér er talað um, stendur í ritgjörð Jóns Ólafssonar frá Grunnavík um íslenzkar sögur. Þar segir svo um Egils sögu: „Sagan um Egil Skallagrímsson er ein af þeim Íslendingasögum, sem hefir á sér mikinn sanninda blæ; þess er vert að geta, að hërumbil 1722 fundust enskir peníngar nokkrir á Mosfelli, þar sem Egill andaðist; þeir höfðu skolazt upp af vatnagáangi, en sagan segir að Egill hafi átt slíka penínga og sálið þá þar einhverutíma“¹⁾.

Mér þykir líklegast, að Grunnavíkr-Jón hafi eitthvað orðið áskynja um peníngafund þverárkotsbóndans, og haldið að gilið mundi hafa spýtt fram fënu.

6. (bls. 273). Um Hraða þenna veit eg ekkert annað en það sem hér er sagt, og bæjarnafnið, leiðið (haugrinn) og Hraðablettr votta, nema það, sem Landn. I, 17 bendir á, er þar nefndr Þorbjörn frá Mosfelli Hraðason. Er því enginn efi á, að Hraði hefir til verið, og líklega byggt sinn bæ um sama leyti og Þórðr skeggi. Þess vegna held eg og víst, að sögnin um hauginn, eðr leiðið, sé rétt.

1) „Historia de Egillo Skallagrimio inter Islandicas magnam præ se fert veritatis speciem; nec tæcendum, quod anno eireiter 1722 reperti sunt nummi Angliei aliquot Mosfelli, ubi Egillus mortuus est, aquarum impetu eruti, quos historia meminit Egillum possedissee ibidemque alienabi abscondisse“. Nye kgl. Samt. í Konúngs bókasafni Nr. 1143 Fol. bls. 108.

SKÝRINGAR YFIR ÆRNEFNI

Í LANDNÁMU OG EYRBYGGJU, AÐ SVO MIKLU LEYTI, SEM VIÐ
KEMR ÞÓRNES ÞÍNGI HINU FORNA,

eptir

Árna Thorlacius.

Álptafjörðr: Fjörðr þessi hefir, einsog kunnugt er, sama nafn enn, hann gengr af Breiðafirði inn á milli Þórness og Úlfarsfells að vestan og Eyrarsfjalls að austan, og sjarar allan út móts við Eyri og Krákunes. Fram af Álptafirði er dalr, og að austanverðu í honum, nokkuð fyrir ofan sjarðarbotninn, var bærinn Álptafjörðr; hann var seinna kallaðr Kárstaðir, og svo heitir hann enn. Kárstaðabáls er kallað fjallið milli Álptafjarðar og Lángadals, upp af Eyrarsfjalli, en Kárstaðabotn allr dalrinn fram af Álptafirði.

Arnarhvoll: að vestanverðu við Fróðá við ána, og allskamt frá bænum.

Arnkelshaugr: „Arnkel var lagðr í haug við sjóinn, út við Vaðilshöfða” segir Eyrbyggja, og stendr það heima, því haugr er skamt fyrir norðan Vaðilshöfða, við sjóinn, beint niðr undan Bólstað. Haugrinn er grasi vaxinn og krínglóttir, en að þvermáli hërum 18—20 fet, og á hæð 2—3 fet. Hvergi sést að hann hafi verið hlaðinn af grjóti; ofan í hann er laut, því líkust, sem haugrinn mundi til forna hafa verið brotinn, eða máske af því, að haugrinn hafi sigið saman, þegar viðir hans fínuðu. Að þetta sè Arnkelshaugr er ófað, hann hefir verið kallaðr svo í manna minnum. Undan Arnkelshaug er nú vaðið á Álptafirði yfir undir Eyrarhlíð, skamt fyrir framan Borgardal.

Ásmundarleiði: Hvar það er hefi eg ei getað enn uppspurt, líklega hefir það verið nálægt bænum Öxl í Breiðuvík.

Aurlygstaðir, sjá Örlygstaðir.

Bakki hinn meiri: Tveir eru Bakkar í Helgafells sveit, og er annar enn kallaðr Staðarbakki en hinn Kóngsbakki. Á hvorjum

Bakkanum Þormóðr Þorláksson hafi búið, er ei svo ljóst af Eyrbyggju, að það verði sagt með vissu, þó sýnist mega ráða af sögunni, að það hafi ei verið Staðarbakki, og aðrar líkur eru fyrir að svo hafi verið¹. Kóngsbakki stendr þar sem Skeiðin byrja að utanverðu, skamt fyrir innan Stafá, en Staðarbakki nær innri enda þeirra, skamt frá Hofstadavogshotni, að sunnanverðu. Nú er það eptirtektað vert um ferðalag Steinþórs og Breiðvíkinga, þegar þeir fóru að færa þrælskjöldin, að svo greinilega er sagt frá, hverja leið þeir riðu, og að örnefni eru talin eptir röttri röð, sem sýnir, að söguritarinn hefir verið gagnkunnugr í Helgafellssveit, eða haft kunnugra tilsoðn, og það svo, að það mundi varla verða orðað greinilegar af kunnugum nú á dögum. Fyrst segir sagan: „ok riðu inn um fjörðu, ok voru aðra nótt at Bakka, at Þormóðs“. Það er að skilja, þeir hafa riðið frá Eyri upp með Kolgrafarfirði, yfir Tröllaháls og eins og leið liggir enn í dag fyrir botninn á Hraunsfirði og með honum yfir hraunið hjá Seljafirði (nú Mjósund), og er það enn kallað „að ríða um fjörðu“; þaðan á Kothrauns-sanda og ofan með hrauninu, en hafa ef til vill komið við í Bjarnarhöfn fyrst. Vermundr fór með; svo hafa þeir riðið veginn, sem Berserkirnir ruddu, yfir hraunið, og líklega að Hrauni, sem þá er skammt fyrir ofan veginn, til að taka Styr með, og svo þaðan inn að Bakka, sem eg er fremr á að halda sé Kóngsbakki, því sagan segir enn fremr, að daginn eptir hafi þeir Steinþór riðið brott af Bakka inn eptir Skeiðum til Drápuhlíðar, og „inn yfir Vatnshálshöfða ok um þveran Svelgsárdal, ok stefndu þaðan inn á Úlfarsfellsbáls“. Svona mundi nú að orði kveðið, ef riðin væri þessi leið frá Kóngsbakka inn á Úlfarsfelli; því einsog sagt er, byrja Skeiðin þar, en frá Staðarbakka er ei farið nema um lítinn hluta þeirra, eða það er, sem maður kallar, góðr sprettr frá Staðarbakka og inn að Bakka-á (Laxá), þar sem Skeiðin enda. Aþr er sagt frá ferðalagi Steinþórs, þegar hann sókti skipið og fundrinn varð á Vigrafirði (Sauravog). Ís var lagðr á Hofstadavog, „mjök svo at Bakka

1) Í Grönl. hist. Mindesm. I, 737 er sagt, að Bakki, þar sem Þormóðr Þorláksson bjó, sé nú kallaðr Staðarbakki; en það getr verið, að rithöfundarnir hafi haft ástæður fyrir þessu, sem mér eru ókunnar.

inum meira". Ef þessi Bakki er Staðarbakki, þá hefir ís legið einúngis á þeim hluta Hofstaðavogs, sem sjarar út, eða frá Dritskeri og undir nesið, sem er að innanverðu við túnið á Staðarbakka, og lá þá ísinn nær því að lendfingu á Staðarbakka, eðr í hið mesta var ei meir en fífa faðma að fara á sjó að naustunum, og þó segir sagan, að þeir hafi gengið til skipsins, „ok ræru þeir þá skipinu út til Bakka um kveldit". Hérum miðja vegin milli Staðarbakka og Kóngsbakka liggur ey, sem sjarar í, og nær nyrðri endi hennar fram á miðjan Hofstaðavog. Þegar ís leggr á veginn, er það optast út að þessari ey, sem er kölluð Purkey, og ef frost eru mikil, svo veginn leggr lengra út, þá, ef ísinn brotnar eða rekr frá, verður ætíð skörin undan norðrenda eyjarinnar og hvert yfir veginn, því eyjan og landið halda að honum á báðar hliðar. Þarna vil eg halda skörin hafi legið, þegar Steinhórr setti skipið, og þaðan mátti segja þeir hafi róið skipinu út að Bakka um kveldið, og er það hðrum ½ úr viku sjóar að lendfingu á Kóngsbakka. Þetta eru mínar ástæður fyrir því, að Bakki, sem Þórmóðr bjó á, hafi verið Kóngsbakki en ekki Staðarbakki, og að Kóngsbakki hafi þá verið kallaðr Bakki inn meiri. Að dýrleika er Staðarbakki 30 hundruð en Kóngsbakki ekki nema 16 hundruð. Þó var Staðarbakki ekki talinn nema 20 hundruð 1639 og Kóngsbakki líka 20 hundruð 1674 (sjá Johnsens Jarðatal bla. 444).

Barkarstaðir: milli Orrahóls og Túngu, eru nú í eyði, en voru áðr hjáleiga frá Túngu (sjá Johnsens Jarðatal).

Berserkseyri. Bærinn hefir sama nafn enn, og liggur að sunnanverðu við Seljafjörð (Mjósund) ámóti Seljum.

Beruvík. Svo er enn kölluð víkin norðan frá Öndverðarnesi og suðr að Beruvíkrhrauni; þar eru bæirnir Saxahóll, Garðar og Hella.

Bjarnarhöfn. Höfnin eða vogrinn, þarsem Björn hinn Austræni lenti skipi sínu, er nú kölluð Kumbaravogr, og eru rústir af nausti hans að vestanverðu í vognum og er enn kallað Bjarnarnaust; bærinn í Bjarnarhöfn stendr skamt þar suðr frá (sjá Bórgarholt).

Bjarneyjaflói. Svo er enn kallaðr flóinn milli Bjarneyja og Flateyjar; hann er tvær vikur sjóar á breidd.

Bólstaðr við Vaðilshöfða, bær Arnkels goða, er nú í eyði, og hefir eflaust verið það í margar aldir, því svo lítið sèr nú fyrir bæjartóptunum; bærinn hefir staðið á slèttri grund skamt fyrir norðan og neðan Vaðilshöfða, og hèrum hundrad faðma frá sjó; það er samt kallað á Bólstað enn, og er þar áfångastaðr þegar ekki er reiðfjara í Álptafjörð, en riðið er undan Arnkelshaug eða Bólstað, sem er hið sama, því haugrinn er þar rétt niðr undan við sjóinn. Að Bólstaðr til forna hafi verið hjáleiga frá Úlfarsfelli er og getið um í Jarðatali Johnsens.

Borgardalr í Álptafirði: er enn kallað dalverpi lítið að vestanverðu í Eyrarfjalli, en að austanverðu við Álptafjörð; gamlar tóptir sjást þar, sem líklega eru þó seltóptir, heldr en rústir af skála Geirrfðar, því þær eru ekki nálægt vegi þeim, sem nú liggir eptir hlðinni.

Borgarholt við Bjarnarhöfn. Það er ljóst, bæði af Landnámu og Eyrbyggju, að Björn austræni hefir kallað bæ sinn Borgarholt en ekki Bjarnarhöfn, því svo var hann kallaðr seinna, eptir vognum, þar sem hann lenti skipi sínu. Örnefnið Borgarholt, sem hefir hlotið að vera nálægt bænum, þekkist nú samt ekki lengr, en í landsuðr, skamt frá bænum, er hátt holt eða borg, sem nú er kölluð Kjötborg; er ei ólíklegt að þetta sè Borgarholtið, sem bærinn hefir dregið nafn af; þó hefir bærinn naumast staðið á borginni, því það eru allar líkur fyrir, að hann standi enn þar sem Björn upphaflega bygði hann, á slèttum velli, sem hallar lítið móti austri, að útnorðanverðu við Kjötborg.

Borgarholt (í Miklaholts-hrepp, við Straumfjörð): Bærinn hefir sama heiti enn, og er bygðr. Hann stendr að vestanverðu við Straumfjarðará, og var landnám Guðlaugs Þormóðssonar, frá henni og út að Furu, og er það mikið land; þar eru nú bæirnir: Stakkhamar, Saurar, Melr, Gaul, Hofstaðir, Lágafell syðra og ytra, Elliði, Arnartunga, Krossar syðri og ytri, og Borgarholt (sjá Johnsens Jarðatal, bls. 135, 142).

Borgarhraun: Borgin er nú kölluð Eldborg, og hraunið Eldborgarhraun; það er fyrir sunnan Hafsfjarðará en vestan Kaldá.

Borgarlækr mun vera sá, sem nú er kallaðr Rollulækr, því annar lækr er ei í nánd við bæinn eðr borgina, rennr hann að sunnanverðu við túnið í Bjarnarhöfn, á milli bæjarins og

Kjötborgar, en haugr Bjarnar finnst nú ekki, og hefir lækrinn máské fyrir laungu brotið hann af.

Breiðabólstaðr á Skógarströnd: Þar er nú prestsetr. Landnám Steins mjöksiglanda hefir að utanverðu takmarkazt af fjallinu Háskerðing og hálsinum þar norðr af; að vestanverðu eru Lángadalirnir, sem Þorbergr nam. Í landnámi Steins, þaðan og inn að Laxá, eru nú þessir bæir: Háls, Drángar, Vörðufell, Valshamar, Keisbakki, Bifdhóll, Innraleiti, Borgir og Laxárdalur.

Breiðavík: er víkin milli Búðahrauns og Hellnanness.

Brenníngr. Þetta bæjarnafn þekkist nú ekki lengr, og er því heldr ekki gott að gizka á, hvar sá bær hafi staðið; svo mikið sèst af Landnámu, að hann hefir verið í Breiðuvík, milli Axlarhyrnu og Sölvahamars.

Brimilsvellir: fyrir utan Búlandshöfða en innan Fróða; bærin hefir sama heiti enn, og er 60 hundruð að dýrleika. Landnám Orms ens mjösa er allr núverandi Brimilsvallnahreppr milli Höfða og Ennis.

Brimlárhöfði: einstakt fjall að vestanverðu við Grundarfjörð, fyrir ofan og utan bæinu í Krossnesi. Lárós eða (sem hann í daglegu máli kallast) Lárós gengr inn að vestanverðu. Þetta fjall er nú kallað Stöð, en Danir kalla það „Liigkisten“.

Bríngufell: þetta örnefni þekkist nú ekki lengr með þessu nafni, en af sögunni er það ljóst, að þetta er borgin eða fellið sem stendr á melnum skamt fyrir ofan bæinn á Svelgsá, og nú er kölluð Stekkjarborg; því sagan segir: að þegar Steinþór reið frá Bakka, hafi hann riðið yfir Vatnshálshöfða og inn þveran Svelgsárdal og fyrir ofan Bríngufell, einsog eitt handritið hefir, og er það rétt skýrt frá, þegar sá vegr er farinn, því þá liggir vegrinn fyrir ofan Stekkjarborg, og er þaðan bein stefna inn á Úlfarsfellsháls. Að sönnu hafa sumir gizkað á, að Bríngufell væri það sem nú er kallað Hrísafell, fyrir ofan bæinn á Hrísum, og að vestanverðu við Þórsárdal, en það getr með engu móti staðizt, að Steinþór hafi riðið uppá Hrísafell, og svo ofan í Þórsárdal og svo aptr uppá Úlfarsfellsháls, sem var bæði lengra og örðugra en hinn vegrinn, fyrir framan Hrísafell.

Bægisfóts höfði: Lítil höfði að vestanverðu við Álptafjörð, skamt út frá Bólstað, sem nú er ýmist kallað Þórólfs höfði, Þóris-

höfði eða Bægifótshöfði. Fyrir grjótgardinum, sem Arnkell lét hlaða yfir um þveran höfðann, sjást merki enn; höfðinn er hêrum 2—3 mannhæðir á hæð, og eru þverhnyptir klettar á honum á báðar hliðar hans og að framan, og verðr ei fram á höfðann komizt nema að ofan úr hliðinni. Er það samhljóða sögunni, að þegar gardrinn var svo hár, að ekki komst yfir hann nema fugl fljúgandi, varð ei heldr af höfðanum komizt.

Dagurðareyri, Dögurðareyri, Dagurðarnes og Dagverðarnes. Þetta er allt hið sama, og er Dagverðarnes í Dalasýslu að sunnanverðu við Klofnínginn. Það er nú kölluð Höfn þar sem skipin lágu, og er það lítið svæði, en umgirt af eyjum og skerjum á allar hliðar. Leið hínagð inn er nú vandfarin, sökum skerja og grynninga.

Digrímúli: um þetta örnefni er mærl ekki kunnugt enn.

Dímun: Svo hafa verið kallaðar eyjar þær, sem liggja skamt frá Hrappsey að norðanverðu, og nú eru kallaðar Klakkeyjar, af tveimur keilumyndudum fjöllum, sem á þeim eru og kölluð eru Dímunarklappar; að austanverðu við þessa klakka skerst

Dímunarvoggr, og er hann ekki mjög stór, en djúpr.

Dráugar á Skógarströnd: Bærin hefir sama heiti enn, og liggir við sjóinn fyrir utan og neðan Breiðabólstað.

Dráugar: þessir dráugar standa skamt fyrir austan bæinn á Malariði, að útsunnanverðu við Snæfellsjökul; þeir kallast nú almennt „Lóndráugar“.

Drápuhlíð: Bærin liggir að útnorðanverðu við Drápuhlíðarfjall; jörðin er með hjáleigunni Efríhlíð 40 hundruð að dýrleika.

Dritsker: það liggir suðr af Haugsnesi og flæðir á milli þess og nessins; skerið hefir sama nafn enn; það er lítið eitt grasi-vaxið ofan. Frá bænum á Hofstöðum og út í skerið eru hêrumbil tvö hundruð fadma tölfræð, og er vegrinn þángað fram eptir Haugsnesi að austanverðu.

Dugfúsdalur: Svo heitir enn dalrinn fyrir sunnan Kerlingarskarð, og er hann riðinn þegar farið er suðr í Staðarsvelt; en hálsarnir, sem sagan segir að Snorri hafi síðan riðið, eptir að þorbrandssynir náðu honum á dalnum, er nú kallað Lágafellsháls, og er hann milli dalsins og Staðarsveitar.

Dys Berserkjanna: Vegrinn sem berserkirnir ruðdu yfir hraunið liggir út að Bjarnarhöfn (en ekki út að Hraunsfirði,

einsog stendr í neðanmálsgrein í hinni prentuðu Eyrbyggju), og dys þeirra þar hvort hjá öðru rætt við veginn, í litlu dalverpi (eða laut), sem þar er í hrauninu, og sem er svo djúpt, að þegar maðr stendr hjá dysjunum sèst ekki, einsog sagan segir, nema heiðr himin, er þó Bjarnarhafnarfjall skamt þaðan frá, og önnur há fjöll nokkru lengra í burtu.

Dögurðará: um þetta örnefni er mèr ekki enn kunnugt.

Dögurðarnes, þ. e. Dagverðarnes, sjá Dagurðareyri.

Egilsskarð: þetta skarð er að vestanverðu við Axlarhyrnu í Breiðuvík, og nefnist svo enn.

Einarshaugr: hann er skamt frá bænum á Langarbrekku. Það er sagt að sira Ásgrímr Vigfússon, sem var prestur í Hellnaþíngum fyrir og eftir seinast liðin aldamót, hafi brotið haug Einars, og tekið þar sverð hans og fleira mäske; en engin víska er fyrir þessu.

Eiríkstaðir, sjá Eyríkstaðir.

Ellidaey: Hún liggir að útnorðanverðu við Þórsnes, og hèrumbil rúma viku frá norðari tanga nessins, eða þaðan sem nú er verzlunarstaðrinn Stykkishólmr; eyjan er byggð, og þar er höfn göð, en lítil.

Eyjasund á Breiðafirði: þegar Auðr fór frá Dagverðarnesi, hefir hún siglt fyrir vestan Purkey (Svíney) og annaðhvort inn Röst sem kölluð er, eða hina svonefndu Írsku leið. Báðar þessar leiðir eru fulldjúpar fyrir stór skip, en eyjar og sker eru hèr samt á bæði bórð, og vandratað nema kunnugum.

Eyri við Álptafjörð: Bærinn var áður kallaðr á Geirröðareyri, en er nú almennt kallaðr Narfeyri, og stendr hann að útnorðanverðu við Narfeyrarfjall, ekki mjög langt frá firðinum. Í landnámi Geirröðar eru nú bæirnir: Úlsarsfell, Örlygstaðir, Kárstaðir, Ytra-Leiti og Stóri-Lángidalr, en Hvammr í Þórsárdal og Hella í Álptafirði eru nú í eyði.

Eyri fyrir utan Hvalafjörð, þ. e. Öndverðareyri: Bærinn er nú kallaðr Hallbjarnareyri, og jörðin er spítalæign, 60 hundruð að dýrleika.

Eyríkstaðir í Öxney: Bærinn sem Eyríkr rauði byggði í Öxney var að norðanverðu á eyinni, og sjást enn rústir hans og túnið; hann hefir staðið við botninn á Eyríksvogi, en bærinn sem nú er á eyinni er að sunnanverðu, og hefir

það þókt betr tilfallið; þar eru og tóptir, sem kallaðar eru Eyríksnaust.

Eyríksvogr í Öxney: vogrinn hefir sama heiti enn; hann er að vestanverðu á Öxney, hann er djúpr að framanverðu, en fjarar út innst.

Fábeinsá: Á eða gil, sunnan í Klofníngnum, hefir sama heiti enn.

Fjarðarhorn: þetta er ekki bæjarnafn í Landnámu, en líklegast botninn á Kolgrasarfirði að norðanverðu, því Landnám Vestars náði þar upp á móts við, að vestanverðu með firðinum, og er það allt Eyrar land, en landnám Kols var frá utanverðum Tröllahálsi í kríngum fjallið og inn til Hraunsfjarðar, og á þessu svæði eru nú bæirnir Kolgrafir og Berserkseyri.

Foss við Hólmkelsá: þessi bær hefir sama heiti enn, og er nú hjáleiga frá Sveinstöðum, sem er orðin höfuðjörðin. Foss er í Neshrepp utan Ennis.

Fróðá: Bærinn er að austanverðu við ána, rétt á móti Arnarhóli.

Fura: á í Staðarsveit, sem hefir sama nafn enn; hún rennr úr fjallinu fyrir vestan Elliða, og kemr til sjóar í Staðarárósi.

Geirvör: Svo er enn kölluð skriðan, og líka gilið sem hún hefir komið úr, milli Örlygstæða og Kárstæða fram í Álptafjörð, og liggir vegrinn enn í dag yfir skriðuna, sem er ekki óslétt og heldr ekki brött. Af því Snorri goði kom frá Kárstöðum, þegar hann veitti Steinþóri eptirförina, þá kom hann að innanverðu eða dalmegin við hann, og þessvegna hlaut Steinþór og hans menn að snúa baki að Úlfarsfellshálsi, en af skriðunni má glöggst sjá mannareld á hálsinum, og bera þeir þá við lopt að sjá; það er því enginn efi á, að Snorri hefir sæð til ferða Bjarnar, og því, einsog sagan segir, verið svo auðveldr í griðasöluinni. Vegalengdin frá Geirvör og að Örlygstöðum, og aptr þaðan og upp á hálsinn, er hërumbil jöfn.

Glerárskógar: Bygðr bær í Hvammsveit í Dalasýslu.

Glæsiskelda: Kelda þessi hefir sama nafn enn, og er í mýrinni fyrir nedan Hellu.

Gnúpá: er nú almennt kölluð Núpá, og rennr eptir Núpadal og ofan í Hafsfjarðará.

Gnúpudalr: hann er að norðanverðu við fjallið Hafrsfell, og kallast nú almennt Núpudalr.

Gotalækr: þetta örnefni þekkist nú ei lengr.

Grufllunaust: Naustin eru nú kölluð Sauranaust; það er að innanverðu við Vigrafjörð, í Þingskálanesi, og er þar nálægt lækr, sem enn er kallaðr Grufllulækr.

Gufuskálar: bygð jörð í Neshrepp utan Ennis, með sama nafni enn.

Haffjarðará: rennr eptir endilaungum Knappadal, og kemr til sjáfar á Laungufjörum. Hafsjarðarey er fyrir vestan ósinn.

Hafsjarðarey: þessi ey, sem liggir að vestanverðu við Hafsjarðaráró, er nú nær algjörlega eydd af sjáfarágangi og sandfoki.

Haugabrekka inn frá Fróðá: við Fróðárrif; þar er nú bærinna Haugabrekka.

Haugsnæs í Þórsnesi: svo er enn kallað nesid, sem er skamt fyrir utan bæinn á Hofstöðum í Þórsnesi. Ekki vita menn nú, hvar haugr Þórólfs er á nesinu, og hefir hans þó verið nákvæmlega leitað; en það sem áður var kallað að væri haugr Þórólfs, í utanverðu nesinu, er ei utan grasivaxinn klettur, sem vottaðist bezt, þegar Jónas Hallgrímsson lét grafa þar ofan í 1840. Líklegt er það samt, að haugrinn hafi verið á utanverðu nesinu, en það hefir auðsjáanlega brotið upp af sjáfarágangi, og hefir þá líka haug Þórólfs tekið af, hafi hann verið nálægt sjáfarbakkanum, og það hélt Jónas einnig.

Heiðsynningar: Svo hafa verið kallaðir þeir, sem sóktu mannámótið sunnan yfir Kambsheiði eðr Fróðárhéiði, það er: Breiðvíkingar og Staðsveitingar.

Helgafell (bærinna) stendr að sunnanverðu undir Helgafelli (fjallinu) í litlum hvammi, sem myndast af þeim svonefndu Klaustrhólum að austan, en Fjóshólum að vestan.

Helgafell (fjallið) lítið austar og sunnar en á miðju Þórsnesi; það er hátt og bratt að norðanverðu og klettótt, en lægra og meiri atlfandi á því að sunnanverðu. Fellið gnæfir yfir öll holt og hæðir í Þórsnesi, og sèst af sjó hërumbil fimm vikur sjáfar.

Hellir og Hellishraun: Hellishraun er svo kallað af helli nokkrum, sem er að vestanverðu í hrauninu, við sjóinn, ofanundan svonefndri Valasnös, en Hellishraun er það, sem nú kallast Hellnahraun, á milli Arnarstapa og Hellna. Jörðin og fiski- verið Hellnar voru áður, og eru enn að réttu máli, kallaðir

Hellisvellir. Í landnámi Sölva var því öll sú eiginlega Breiðavík, og bæir þeir í Staðarsveit, sem eru fyrir utan Hraunhafnará: Búðir, Hraunhöfn og Kinn, sem nú er í eyði.

Hjarðarvatn: það verður ei með vissu sagt, hvaða vatn þetta er. Á fjallinu upp af Hraunsfirði er stórt stöðuvatn, sem nú er kallað Hraunsfjarðarvatn; það er ekki ólíklegt, að það hafi áður verið kallað Hjarðarvatn, því Baulárvallavatn, sem er lengra suður á heiðinni, getr það ei hafa verið.

Hofgarðar: þessi bær er nú í eyði, eptir að hann var orðinn hjáleiga frá Syðri-Görðum í Staðarsveit, sem nú er orðin höfuðjörðin.

Hofstaðir: er nú kirkjujörð frá Helgafelli, og liggir að norðanverðu við botninn á Hofstaðavog. Af hofinu sjást nú litlar menjar niður við voginn, er það að líkindum örnull af garði, þeim sem hefir verið kríngum hofið, en hofstöptirnar sjálfar eru auðsjáanlega laungu brotnar niður af sjálfargáangi, sem alstaðar hefir brotið af landareign Hofstaða.

Hofsvogr eða Hofstaðavogr: er að sunnanverðu við Þórshöfn, og gengr inn af Breiðafirði á milli Þórshöfn og meginlands að vestanverðu, á móti Vigrafirði að austanverðu, og er eiði mjótt á milli botna þeirra; er það lágt og nær slétt, og mun ei breiðara um flóð en svari hundrað fððmum, þar sem það er mjóst.

Hólar: þó þessi bær sé ekki eiginlega nefnd í þeim handritum, sem nú eru til af Eyrbyggju, þá virðist mér einsog hans muni þó upphaflega hafa verið getið. Því þegar Arnkell goði veitti Hauki eptirförlina, orðar sagan það svona: „hann gat farið þá út frá Svelgsá milli (tveggja) Hóla“, en þetta vill ekki koma vel heim við það, sem kemr á eptir, þegar Arnkell drap Hauk: „ok féll hann þar sem nú heitir Haukslæk“ (Hauksá). Bæði fyrir utan og innan Haukslæk, eða einsog hann kallast nú, „Hauksá“, eru sléttir melar, en engir hálsar. Hólarnir, sem bærinn dregr nafn af, eru miklu utar, eða neðar. Eitt handrit Eyrbyggju hefir „milli hvols ok hóla“; þetta er nú að sönnu líka rángt, en líklega hefir hér í frumritinu staðið „Svelgsár ok Hóla“, eða „út frá Svelgsá, milli ok Hóla“, og þá kæmi allt heim, ef lesa mætti: „hann gat farit þá út frá Svelgsá, milli (Svelgsár) ok Hóla“. Haukr féll þá við Haukslæk, en hann er hðrumbil miðja vega milli

Svelgsár og Hóla; og af sögunni er að ráða, að Arnkell hafi náð Hauk einmitt þar, en ekki utar.

Hólmkelsá: nú almennt kölluð Hólmkíla (afbakað = Hólmkíla, Hólmkela), rennr úr Snæfellsjökli norðanvert og ofan í Rífsós; hún er jökulvatn.

Holt: þessi jörð hefir sama nafn enn, og er skamt fyrir utan Máfahlöð, í Neshrepp innan Ennis; er að fara yfirum eða í kríngum Máfahlöðarvatnið eða voginn, þegar að Holti er farið frá Máfahlöð.

Hraun: bærinu stendr að norðanverðu undir hrauninu, og er nú almennt kallað Berserkjahraun. Í túninu er völlr, sem kallaðr er Kirkjuvöllr.

Hraun hjá Saxahóli: það verðr nú ei sagt með vissu, hvar þessi bær hefir staðið, máske þar sem nú er bærinn á Saxahóli, því eyði-hjáleigan „forni Saxahóll“ var áðr höfuðjörðin; þó hefir kirkjan staðið á Saxahóli, og vottar þar enn fyrir kirkjugarðinum og leidum í honum. Stóra-Eyri var líka hjáleiga frá Saxahóli, nú í eyði.

Hraunhafnará: hún rennr í Hraunhafnar- eða Búða-ós.

Hraunhafnarós: hann er nú kallaðr Búðaós, eptir verzlunarstaðnum, sem er að vestanverðu við ósinn framanverðan, áðr var verzlunarstaðrinn að austanverðu við ósinni, en hann tók af í mikla sjáfargáanginum 1799.

Hraunhöfn: er hið sama og Hraunhafnarós.

Hraunsfjörðr: Bærinn hefir sama heiti enn, og stendr skamt frá firðinum, fyrir utan og ofan hraunið. Hraunsfjörð fjarar allan út að mestu, og hefir hraunið, þá það brann, runnið fram í fjörðinn og nærri lokað honum; það eru kölluð Mjó-sund frá hraunnesinu og yfir undir hlðina hinumegin; það er um fjöru ei nema hêrumbil 30 faðma á breidd.

Hreiðarsgerði: það vita menn nú ei lengr hvar hefir verið í Laugarbrekku landi.

Hvalafjörðr: Fjörðr þessi er nú almennt kallaðr Kolgrafar-fjörðr; hann gengr inn af Breiðafirði í suðr, á milli Bjarnarhafnarfjalls að austan og Eyrarfjalls að vestan. Nærfellt austr úr honum miðjum, milli Kolgrafarmúla og Berserkseyrarmúla að sunnan, og Bjarnarhafnarfjalls að norðan, gengr Seljafjörðr af honum, og inn af honum aptr Hraunsfjörðr; undan fyrnefndum múlum ganga tveir oddar fram í fjörð-

inn: Hjarðarbólsoddi og Kolgrafaroddi, og má svo að orði kveða, þegar upp fyrir þessa odda er komið, að fjörðrinn ljúkist upp í annað sinn; þessvegna er hald mitt, að fremri fjörðrinn hafi áður verið kallaðr Urthvalafjörðr eða Hvalafjörðr, en sá efri Kolgrafa-fjörðr, því þar er líka bærinn á Kolgröfum. Hvammr í Þórsárdal: þessi jörð er nú í eyði, og hefir eflaust verið það um margar aldir, en nafn bæjarins hefir haldizt við, og vita menn glöggt hvar hann hefir staðið; það er í litlum hvammi, í hlðinni vestan undir Úlfarsfelli, en fyrir austan Þórsá, og er þar nú stekkr frá Hrísum, því Hvamms landareign liggir undir þessa jörð; frá Hvammi er skamt að fara upp á Úlfarsfellsháls, en Krákunes er rétt fyrir neðan fellsendann.

Hörgsholt: þessi jörð er byggð, og hefir sama nafn enn, hún er í Miklaholts hrepp í Hnappadals sýslu.

Höskuldsá: hún kemur úr fellum þeim, sem eru að norðan-verðu við Snæfellsjökul, og rennr ofan á milli Hjallasands og Keflavíkr í Neshrepp utan Ennis.

Höskuldsey: Ey þessi hefir sama nafn enn, hún liggir nálægt tvær vikur sjáfar í vestr undan Þórsnesi, og er enn helzta veiðistaða Helgfellnga.

Höskuldstaðir: það verðr nú ei sagt, hvar þessi bær hafi staðið, en geta má til, að hann hafi verið þar, sem seinna var kallað Hraunskarð, en það var við Höskuldsá, og svo er bærinn líka kallaðr í sumum handritum af Landnámu. Hraunskarð er nú í eyði, en landareign þess er nú lögð til jarðanna Munadarkóls og Hallsbæjar, sem áður voru hjáleigur frá Hraunskarði, og eru það þær, sem kallaðar eru með einu nafni Hjallasandr. Það er í Neshrepp utan Ennis.

Íngjaldshóll: jörðin hefir sama nafn enn, og er byggð; undir hana liggir fiskiverið Rif; hún er líka í Neshrepp utan Ennis.

Kaldá og Kaldárós: Rennr að sunnanverðu við Eldborgarhraun, ofan á Laungu-fjörur.

Kamsbheiði: Fjallvegri milli Breiðuvíkr og Neshrepps innan Ennis, sem nú er almennt kallað Kamskarð; vegriinn liggir að norðanverðu upp frá Fróðá, eða Arnarhóli, og ofan hjá bænum á Kambi í Breiðuvík, og sèst ei frá bænum fyr en riðið er heim á völinn; var því hægt fyrir Snorra goða að koma að Birni óvörum, og komast milli hans og húsanna.

Kambr: Jörðin hefir sama nafn enn, og er byggð. Til aðgrein-
ingar frá lëndsjörð presta í Hellnaþingi, Litlakambi, sem áður
var partr úr þessari jörð, er hún nú líka kölluð Stórikambr.
Báðir Kambarnir tilsamans eru 24 hundruð að dýrleika.

Kjallakstaðir: Bærinn hefir sama heiti enn, og er á Fellströnd.

Kirkjufell: Jörðin er að austanverðu við Grundarfjörð, undir
fellinu Kirkjufelli, sem Danir kalla „Sukkertoppen“; bærinn
hefir sama heiti enn.

Kirkjufjörðr: er nú almennt kallað Grundarfjörðr, af bænum
Grund, sem var að norðanverðu við fjarðarbotninn, en sem
nú er í eyði. Landnám Herjólfss var milli Búlandshöfða og
Kirkjufjarðar; það skilst mér vera öll landareignin að utan-
verðu við fjörðinn, og upp í botninn. Þar eru nú bæirnir:
Höfði, Látravík, innri og ytri Skerðingstaðir, Lá neðri og
efri, Krossnes, Mýrar, Kirkjufell, Hellnafell, Gröf og Kverná,
eða Kvenná sem sumir skrifa. Ekki getr Landnáma um,
hvar Herjólfur hafði búð, en líklega hefir það verið í Kross-
nesi eða máské á Kvenná, því þetta bæjarnafn sýnist eiga
eitthvað skylt við nafnið á héraði því í Norvegi, sem Herj-
ólfr var frá, þ. e. Kvennvogaströnd.

Klofníngar: fjallið á milli Hvammsfjarðar og Gilsfjarðar, er nú í
daglegu máli kallað Klofníngur.

Knappadalr: Dalrinn sunnanfjalls milli Hafrsfells að vestan
og Fagraskógarfjalls að austanverðu.

Knör í Breiðuvík: jörðin er byggð og hefir sama heiti enn.

Kolbeinstaðir: þeir eru í Knappadal, fyrir sunnan Hafsfjarðará.

Kolgrafarfjörðr: sjá Hvalafjörðr.

Kolgrafir: eru að austanverðu við Kolgrafarfjörð, fyrir ofan
fyrnesndan Kolgrafarodda; bærinn hefir sama heiti enn, og
er byggð; um landnám Kols og landareign, sjá Fjarðarhorn.

Krákunes: Nes þetta, sem hefir sama nafn, en liggir að vestan-
verðu við Álptafjörð ofan undan norðrenda Úlfarsfells og
fyrir austan Þórsá, sem aðskilr það og Hrísanes. Af þeim
í Eyrbyggju nafnkenda skógi sjást nú litlar menjar, því
hann er nær eyddr, og einungis smáhríslur til kolagjörðar.

Krossnes við Brimlárhöfða: bærinn, sem hefir sama heiti
enn, stendr að austanverðu undir Brimlárhöfða, eðr Stöðinni,
og er yzti bærinn að vestanverðu við Grundarfjörð.

Landamerkjagarðr: Garðr þessi, sem berseklirnir hlóðu, er
Safn u.

vfðast hvar með sömu ummerkjum enn, og óvfaðá hrúinn; hann byrjar nokkuð fyrir ofan veginn, og nær ofan að sjó. Lángadalssá: rennr eptir endilaungum Stóralángadal og kemr til sjófar fyrir innan Eyri, og að innanverðu við Álptarfjörð. Lángaholt: með vissu verðr nú ei sagt, hvar þessi bær hafi verið, en svo mikið verðr sèð af Landnámu, að hann hefir staðið einhverstaðar milli Furu og Lýsu. Nú er Lángavatn á þessu svæði, og er það stöðuvatnið sem er fyrir ofan svonefnt Stadarholt eðr Lángholt; því Stadastræðr stendr við austari enda vatnsins og skamt fyrir norðan og austan það. Það er ei ólíklegt, að bærinn Lángholt hafi staðið hær nálægt, máske þar sem nú er Stadastræðr, eða Syðri-Túnga. Gömul munnmæli er, að Lángavatn hafi áðr verið engi.

Lángidalr innri og ytri: Lángidalr ytri, sem nú er kallaðr Stórlángidalr, er að austanverðu við Eyrarfjall, en austr úr honum að neðanverðu er Lángidalr innri.

Laugarbrekka: bærinn hefir sama heiti enn, og er bygðr. Í landnámi Sigmundar Ketilssonar, en það var milli Hellishrauns og Beruvíkrhrauns, eru nú jarðirnar: Hellisvellir, almennt kallaðir Hellnar, Laugarbrekka, Miðvellir, Malarif, Einarslón, Hólar og Dagverðará, sem nú er í eyði.

Laxá í Miklaholtshrepp: rennr í Straumfjarðará í Miklaholtshrepp, og heitir eins enn.

Laxá á Skógarströnd: hún rennr til sjófar ofan í Árnahúsavog, skamt fyrir utan Hólmblátr, og hefir sama heiti enn.

Laxár í Þórsnesi: hin innri eða austari er nú kölluð Grís-hólsá, og sú ytri Bakkaá, og eru kölluð Ármót þar sem þær renna saman, skamt fyrir ofan Hofstaðavog.

Leikskálar og Leikskálavellir: hafa verið á völlumun ofan undan Egilsskarði, fyrir utan Öxl í Breiðuvík, en ekki sjást nú lengr skálatóptirnar, og örnefnið Leikskálavellir er fallið í gleysku.

Lón: bærinn hefir sama heiti enn, og er ýmist skrifaðr þannig, eðr og Mka Einarslón.

Lýsa: þetta er árheiti, og er hún í Stadastræði fyrir utan Garða. Máfahlíð: Er fyrir utan Búlandshöfða í Neshrepp innan Ennis; bærinn hefir sama heiti enn.

Mannafallsbrekka: þetta örnefni þekkist nú ei lengr.

Meðalfellsströnd: nú almennt kölluð Fellströnd, í Dalasýslu.

Melar: þessi bær er á Skarðströnd, eðr sem hún kallast í sögunni: „hinni nyrðri strönd”.

Neshraun: eða Öndverðarneshraun, á Öndverðarnesi.

Ófeigsfoss: hann er í fellinu fyrir framan Örlygstaði, og er ýmist kallaðr svo, eða Dauðsmannsfoss.

Ólafsvík: í Neshrepp innan Ennis; þar er nú verzlunarstaðr.

Orrahóll: þessi bær er í Landnámu líka kallaðr Orrastaðir; hann hefir sama heiti enn, og er bygðr.

Otrardalur: í Arnarfirði, er nú prestsetr.

Rauðavíkrhöfn: er að vestanverðu við Álptafjörð, en skamt fyrir austan Helgafell; hefir sama nafn enn.

Rauðimelr: þetta er Rauðimelur ytri, að vestanverðu í Eyjahrepp í Hnappadalssýslu.

Rauðkollstaðir: eru í Eyjahrepp í Hnappadalssýslu.

Salteyrarós: það er máske meir getgáta en vissa, að þessi ós sé sá, sem nú er kallaðr Grundarós, hjá verzlunarstaðnum Grundarfirði, því af Eyrbyggju verðr það ei sæð. Í Grundarfirði eru tveir aðrir ósar: Kvíaós hjá Krossnesi, sem er eins djúpr og Grundarós, og enda við svonefnda Bryggju miklu dýpri, því þar gæti hafært skip legið á floti enda um fjöru; og svo er ós og höfn góð hjá Kirkjufelli, sem menn með vissu vita, að til forna hafa skip komið á. Skamt fyrir innan Kirkjufell eru gamlar tóptir, og ár tvær litlar, sem kallaðar eru Bóðá ytri og innri.

Saxahvoll: Bærinn hefir sama heiti enn; í landnámi Saxa eða Grímkels eru nú einúngis Beruvfukurbæirnir: Gardar, Hella og Saxahóll, en Forni-Saxahóll og Hraun eru í eyði.

Sel eða Seljar: bær við Seljafjörð, skamt fyrir austan Seljahöfða, og sunnan undir Bjarnarhafnarfjalli; hefir sama heiti enn.

Seljabrekkur: Eru inn frá Drápuhlíð fyrir neðan Vatnsdal, og blasir á móti manni, þegar komið er frá Helgafelli.

Seljafjörðr: Svo var til forna kallaðr fjörðr sá, sem gengr í austr af Kolgrasafirði, milli Bjarnarhafnarfjalls að norðan, og Kolgrafar- og Berserkseyrarmúla að sunnanverðu, upp undir hraunið, og er þá Hraunsfjörðr þar innaf. Seljafjörðr er nú kallaðr: „Mjósund”.

Skallanes: bærinn var seinna kallaðr Skallabúðir; er nú í eyði.

Skálmarkelda: um þetta örnefni er mér ekki kunnugt enn.

Skeið: svo eru enn kallaðir melarnir í Helgafellssveit, milli Stafár og Bakkaár.

Skjaldey: Ey þessi hefir sama heiti enn, hún er óbygð, og liggr hálf undir Bifdsey í Snæfellsnessýslu, en hálf undir Arney í Dalasýslu.

Skógarströnd: svo er enn kallað héraðið frá Álptafirði og inn að Hólmlátri.

Skraumuhlaupsá: er nú almennt kölluð Skrauma; hún rennr í Hvammsfjörð milli Álsatráða og Ketilstaða.

Sleggjubeinsá: er að austanverðu við Sölvahamar í Breiðuvík, nú almennt kölluð Sleggjubeina.

Snjófellsnes: nú almennt kallað Snæfellsnes.

Snæfellsjökull: stendr efst á Snjófellsnesi.

Snæfellsströnd: er líklega það, sem nú er kallað Staðarsveit og Breiðavík.

Spágilsstaðir: það verður nú ekki sagt með vissu, hvar þessi bær hafi verið í Þórsárdal. Líklega hefir hann verið í túngunum að vestanverðu í dalbotninum; þó sjást þar nú hvergi rústir, eðr aðrar menjar bæjarins.

Stafá: þessi á hefir sama heiti enn, og rennr til sjáfar að sunnanverðu í Hofstaðavog; hún hefir upptök sín að útnordanverðu við Kerlingarfjall, og er enn, fjalls og fjöru á milli, landamerki á milli Kóngsbakka og Hrauns.

Straumfjarðará: rennr úr Baulárvallavatni eptir endilaungum Dugfúsdal ofan á Stakkhamarsfjörur, og myndar þar ósinn, sem nú er kallaðr Straumfjarðarós.

Straumfjörðr: Sá Straumfjörðr, sem Eyrbyggja nefnir, er ekki Straumfjörðr á Mýrum, og er það líka ljóst af Landnámu (2 P. 6 K.). Þessi Straumfjörðr er sá hér næst á undan nefndi Straumfjarðarós, sem til forna eflaust hefir verið kallaðr Straumfjörðr hinn ytri. Örnefni sem sanna þetta vanta ekki heldr, því Straumfjarðartúnga heitir enn bær að nordanverðu við ósinn. Búðhamar eðr Búðarhamar heitir enn hamarinn, sem er að vestanverðu við Straumfjarðará, þar sem hún rennr fram á ósana, og þar er enn djúpr hylr, sem skipin lágu í; á hamrinum sjálfum eru tóptir, og skamt þar fyrir ofan, á slötttri grund, aðrar tóptir, sem kallaðar eru enn Búðir. Guðleifr, sem Eyrbyggja getr um, hefir búið á föðurleifi sinni Borgarholti, sem er skamt fyrir utan og ofan Straumfjarðarós, og búið skip sitt undir Búðarhamri, sem í sögunni á að vera eiginnafr *(nomen proprium)* en ekki nafnorð *(substantivum)*.

Sudrey: nú óbygð í eyði, liggir undir Brokey á Hvammsfirði.

Svelgsá: það er óvíst, hvort það er heldr bærinn Svelgsá, eða áin, sem Eyrbyggja nefnir, þegar Arnkell elti Hauk, en hvort sem heldr er, svo er það rétt nefnt, því bærinn á Svelgsá stendr rétt við ána að norðanverðu, en vegrinn liggir fyrir ofan garð eptir melum út að Hauksá.

Svelgsárdalur: er næst fyrir austan Drápuhlíðarfjall, milli þess og Hrísafells; hér var tilforna vegr, sem nú er aflagðr, en götutroðningar sjást enn.

Svínavatn: það er nú ýmist kallað Horn eðr Selvallavatn. Áðr en lagðr var efri vegrinn í Berserkjahrauni, var það alfara vegrinn sem Snorri goði fór, þegar hann brendi skipið fyrir Austmönnum í Salteyrarósi; þenna veg má fara enn.

Svíney: Ey þessi liggir að norðanverðu við Seljasund og Hrappsey, og er nú kölluð Purkey; hún er enn bygð.

Sæból í Dýrafirði: er nú í eyði; það liggir skamt frá bænum í Haukadal; á holtinu, sem er hjá tjörninni, eru haugar Vesteins og Þorgríms. Þetta er í Þorskafjarðar þíngi.

Sælíngsdalur og Sælíngsdalstúnga: Er í Hvammsveit í Dalasýslu; bærinn hefir sama heiti enn, og er bygðr.

Sölva hamar: svo er enn kallaðr hamarinn mikli, í Breiðuvík, skamt fyrir innan Arnarstapa.

Tradir í Sudrey: Bæjartóptirnar sjást þar enn, og vottar fyrir túni (sjá Sudrey).

Úlfarsfell: bærinn stendr að austanverðu undir Úlfarsfellshálsi, skamt fyrir ofan Álptafjarðar botn.

Úlfarsfell: hátt fell eða fjall, að vestanverðu við Álptafjörð; hefir sama nafn enn.

Úlfarsfellsháls: svo er enn kallaðr hálsinn milli Þórsárdals og Álptafjarðar, og er vegrinn þar, sem fellid lækkar.

Urthvalafjörðr: eðhaust sama og Hvalafjörðr, eða sem nú er kallaðr Kolgrafafjörðr.

Uxnabrekkur: sjá Yxnabrekkur.

Vaðilshöfði í Álptafirði: hár höfði að vestanverðu við Álptafjarðarbotn; hann heitir eins enn. Af höfðanum gengr bryggur upp undir Úlfarsfellsháls.

Vatnsháls: nú almennt kallaðr Vatnsdalsháls; hann er inn frá Drápuhlíð og að norðanverðu við Drápuhlíðarfjall.

Vatnshálshöfði og Vatndalshöfði: er allt hið sama, og

liggr vegrinn enn eptir dalnum og inn að Svelgsá eða Svelgsárdal, en höfðinn, sem er að norðanverðu við dalinn, hefir máske áður verið kallaðr Vatnshálshöfði eða Vatndalshöfði. Það er nú kallað Skálafell.

Vegr yfir hraunið: það er nú kallaðr neðri vegrinn, og liggr hann út að Bjarnarhöfn og Kothrauni; það er því rángt, sem stendr í nótu í þeirri prentuðu Eyrbyggju, að vegrinn sem Berserkirnir ruddu hafi legið út að Hraunsfirði. Það var hið mesta þrekvirki að ryðja neðra veginn, en ekki hinn efra. Dysjar Berserkjanna eru líka við neðra veginn, og sýnist það því taka af allan vasa um, hvern veginn þeir hafi rudið.

Vífilstöptir: þetta örnesni er mæð ókunnugt.

Vigrafjörðr: Er nú almennt kallaðr Sauravogr; hann gengr af Álptafirði að vestanverðu, en að innanverðu við Þórsnes, og er mjótt eith milli hans og Hofstaðavogs. Vigrafjörðr sjarar allan út; þó er áll lítill eptir honum miðjum, sem ekki sjarar. Orustunes er tångi lítill að norðanverðu við fjörðinn, nær honum miðjum; suðr af tanga þessum er skerid, sem þeir börðust á Steinþór og þeir Þorbrandssynir. Þegar ís liggr á Vigrafirði, er vegrinn um fyrnefndan tanga, en skamt fyrir framan skerid. Þeir Steinþór komu úr Vigrafjarðar botni, og lá þá skerid milli þeirra og Þorbrandssona, og því segir sagan: "ok fórust þeir þá mjök sva í mót, en Þorbrandssynir áttu skemmra til skersins en hinir", og ber þessu öllu vel saman við söguna, því stefnan úr fjarðarbotninum að Grufunauti verðr rétt með skerinu að sunnanverðu.

Vogr við Búlandshöfða: þetta er tjörnin sem liggr upp af Hrísaós, og sem er rétt fyrir neðan bæinn Máfahlíð, en Holt er hinumegin við tjörnina, og skamt frá henni að sunnanverðu.

Yxnabrekkur: sjá Öxnabrekkur.

Yxney: sjá Öxney.

Þíngskálanes: það er nú kallað Sauranes, því eptir afstöðunni getr það ei annað nes verið, því þegar gengið er frá Kárstöðum eptir ísnum á Álptafirði ofan að Helgafelli, þá liggr vegrinn yfir Sauranes og ofan á Sauravog og þaðan frá Illhugabjörgum að Helgafelli.

Þíngvellir: þeir eru að norðanverðu á Þórsnesi, skamt fyrir austan verzlunarstaðinn Stykkishólm; það er sagt, að bærinn á Þíngvelli standi nú þar, sem dómhfringrinn gamli var. Í

túninu sjást rústir af mörgum búðum, og sumum stórum; eins fyrir austan Þíngvallavíkina, þar sem áður var hjáleigan Þíngvallatangi, og er túnið þar nærfelt ekki annað en tóptir; en fyrir austan hjáleigu þessa eru, við litla vík, fimm búðartóptir, og hefir við sumar af þeim verið lítil kró, máské eldhús. Að svo miklu leyti sem sæð verður af tóptunum, hafa þær allar verið lángrar og mjóar, en ómögulegt er samt að segja nokkuð víst um lengd þeirra eða breidd, því svo eru þær sokknar niðr og vallgrónar allar, að mælingu verður ei við komið; svo mikið er víst, að þær hafa verið 10—15 ál. lángrar og ekki yfir 3—4 ál. á breidd; að svo miklu leyti það verður sæð, hafa dyrnar á þeim verið á öðrum lánveggunum (og sýnir það bezt, að þetta eru hvorki fjár- eða hest-hús). Blótsteinninn stendr í mýrinni, sem er skamt fyrir sunnan Þíngvallabæinn, en á steinagirðinguna, sem átti að vera skringum hann, sèr nú ekki lengr, og eru þeir því sokknir ofan í mýrina. Að öðru leyti er þíngstaðnum lýst svo vel í „Grönlands historiske Mindesmærker“, að eg læt það nægja að vísa til þess, því lýsingin er rétt, og eins hvað áhrærir þá þar umgetnu steingirðingu á Þíngvallaborg.

Þorbeinstaðir: það er nú eyðiból; það var að sunnanverðu við vatnið í Vatnsdal, norðan undir Drápuhlíðarfalli; það hefir verið stekkr frá Drápuhlíð.

Þórisbjörg: Um þetta örnefni er mèr ókunnugt.

Þóristóptir: hafa verið einhverstaðar á eða við Lángaholt í Staðarsveit, nálægt Staðastað.

Þórólfsdys í Þórsárdal: Framarlega í dalnum, að vestanverðu við Þórsá, er einsög örmull af haug eðr dys, með stórri laut ofan í miðju þess; þetta geta samt verið veggr af gömlum stakkgarði.

Þórsá: rennr eptir endilaungum Þórsárdal og kemr til sjáfar í Álptafjörð að utanverðu við Krákunes. Áin hefir sama nafn enn; að henni náði landnám Þórólfs að innanverðu og vóru í því allir bæir milli hennar og Stafár, en það er nú öll Helgasells sókn, nema Berserkjahraun, sem er fyrir utan Stafá.

Þórsnes: það er nesið fyrir neðan Hofstaðavog og Vigrasfjörð, og er það kallað svo enn; á því standa nú þessir bæir: Helgasell, Arnarstaðir, Hofstaðir, Jónsnes, Ögr, Grunnasundsnes og Þíngvellir; þar hafa verið góðir landkostir til

forna, og eru það að nokkru leyti enn, það hefir allt verið skógi vaxið, og sjást þess litlar menjar enn í Hofstaða landi og Ögrs landi; en það muna gamlir menn, að hrís sást vaxið í Höfðanum hjá Stykkishólmi, þar sem nú og allstaðar í Grunnasundsness landi er með öllu kvistlaust, og fyrir nálægt 20 árum fannst gömul kolagröf skammt fyrir ofan verzlunarstaðinn.

Þórsvog: það er sama og Hofstaðavogr.

Þrándarstaðir: eru í Neshrepp utan Ennis, örskammt frá Íngjaldshóli; þeir eru byggðir.

Þrælavík: hún nefnist þannig enn, og er skammt fyrir vestan Malarif (milli Malarífs og Lóns).

Þúfubjörg: það eru björgin að austanverðu við Lóndránga, og er þúfan þar sem björgin eru hæst; hún er nú kölluð Svalþúfa.

Öndurðeyri: sama og Öndverðareyri, eða Hallbjarnareyri.

Örlygstaðir: Bærinn stendr fyrir ofan og sunnan hrygg þann, sem gengr upp af Vadilshöfða, og er skammt frá Álptafjardarbotni að vestanverðu, og er í hvarfi að sjá frá Úlfarsfelli og Bólstað. Þegar Snorri goði veitti Arnkatli atförl á Örlygstöðum, þá fór hann inn eptir ísnum til Álptafjardar og liggir þá leiðin skammt fyrir neðan Bólstað, því fjörðrinn er hér mjór, en úr því hann var kominn upp yfir Vadilshöfða, mátti ei, þó bjart hefði verið, sjá hann frá Bólstað, því höfðinn skygði þá á, en frá Örlygstöðum sést ofan í fjardarbotninn, og út gegnt Vadilshöfða.

Öxl: Svo er enn kallað fjallið að austanverðu við Breiðuvík, eða þó heldr Axlarhyrna. Bærinn Öxl stendr framan undir hyrnunni; hér bjó Axlar-Björn.

Öxnabrekkur: þetta örnefni er nú gleymt, en svo hafa verið kallaðar brekkurnar fyrir norðan Vigrasfjörð (Sauravog), og verðr ekki um það villzt, því annarstaðar frá gat smalamadr Snorra ekki sæð fundinn á Vigrasfirði; þær eru líka Helgafellsmegin og í Helgafells landi; fyrir ofan brekkurnar eru smáborgir með klettum, og er það nú kallað Illugabjörg.

Öxney: Ey þessi hefir sama nafn enn, og er byggð. Hún er út og fram undan Skógarströnd. Þar byggði Eyfkr hinn rauði, áðr hann fór að leita Grænlands, og ber Eyfkrstaðir og Eyfkrsvogr nafn eptir honum.

Sem viðauka¹ við Skýringarnar yfir örnefnin í Eyrbyggju og Landnámu hefi eg getað grafið þetta upp:

Ásmundarleiði. Það er í svokölluðum Axlarhólum, fyrir ofan gamla bæjarstaðið í Öxl, því eftir daga Axlar-Bjarnar var bærinn fluttur þangað sem hann nú er, að innanverðu undir Axlarhyrnu; áður var hann að utanverðu undir hyrnunni, skammt frá hrauninu, og lá vegrinn þá um hlaðið á Öxl og yfir um hraunið, ofan á Hraunlandaríð, og er hann stundum farinn enn. Fyrir leiðinu sèr vel, og hefir það verið stórt, en er nú sigið, svo að ógjörla sèst hvað stórt það hefir verið upphaflega.

Brenníngr. Mèr hefir verið sagt, að svo sè kallað enn lítið svæði milli Stapafells og hraunsins á Sölvahamri, og að þar sjáist enn fyrir rústum. Þetta hefi eg samt ekki getað skoðað sjálf, og hefi því einúngis annara sögusögn fyrir því.

Dígrímúli er eflaust það, sem nú er kallað *Moldarmúli*, fyrir ofan Fróðá, því hitt nafnið þekkist ekki; það er hár og breiðr múli; í dalverpinu að vestanverðu við hann rennr Fróðá, og þeim megin er vegrinn fram á Kambsheiði, eða, sem það nú er kallað, Kambsskarð. Að austanverðu við múlann er vegrinn upp á Fróðárheiði.

Dögurðará, sem landnám Auðar náði að, yzt móts við landnám Kjallaks, má eg fullyrða ekki þekkist með þessu nafni nú², ef það ekki er Hvammsá, því af Landnámu má sjá, að hún er milli Ketilstaða og Hvamms.

Gotalækr. Að vestanverðu við Hólmkelsá, fyrir neðan Búrfell, er eyðiból, sem kallað er Gotastaðir eða Goddastaðir. Þar sjást enn tóptir af bænum, og tún hefir verið þar ekki lítið. Við túnfótinn rennr lækr, sem kallað er Gotastaðalækr, og mun því þetta eyðibýli vera það, sem Landnáma kallar Gotalæk³.

¹⁾ sjá „Skýringar yfir örnefni í Landnámu og Eyrbyggju, að svo miklu leyti, sem við kemr þórnæs þingi hinu forna“, eftir Árna Thorlacius. Safn til sögu Íslands og íslenskra bókmenta að fornu og nýju, bls. 277—296. Viðaukarnir eru eftir bréfi höfundarins til forseta Bókmenntafélagsdeildarinnar í Kaupmannahöfn 6. Marts 1861.

²⁾ sbr. þó örnefnalýsing sira Þorleifs í Hvammi; hann segir nafnið kunnugt frá fornöld . . . „gil milli Teigs og Ketilstaða“. Þessi örnefnalýsing mun verða prentað innan skamms í ritsafni þessu.

³⁾ sbr. Skýringar yfir örnefni í Bárðar sögu og Víglundar, hér á eftir bls. 303.

Hreiðarsgerði hefi eg enn ekki getað fundið hvar verið hafi í Laugarbrekku landareign.

Mannafallsbrekka, um þetta ærnefni er mæð ennþá ókunnugt líka.

Þetta framanskriðaða er nú allt og sumt, sem eg get bætt við skýringarnar yfir ærnefinn í þetta sinn. Eg ætla samt að reyna til að fá skýringar yfir þau sem vanta.

SKÝRÍNGAR YFIR ÖRNEFNI

Í BÁRDAR SÖGU OG VÍGLUNDAR,

eptir

Árna Thorlacius.

....¹ Hvað áhrærir örnefnið í Bárðar sögu, þá skal eg seinna senda eitthvað um þau; mér eru þau flest kunnug, en þó þarf eg að glöggva mig á tveimr eða þremr af þeim áðr.

Ekkert örnefni er hér á nesinu mér vitanlega, sem kallað er Friðarfjall².

Norpr held eg sè ekki örnefni, eða draugs heiti; eg held Hetta sè látin segja það uppá skop við Íngjald í vísunni. Norpr, af: að norpa, sem er alkunnugt, en um fiskimenn, sem lengi sitja eptir að aðrir eru rónir til lands, er sagt að þeir hyri; getr það ei verið það sama?

Torfá er í Breiðavík, nálægt Hnausum, þar sem Skinnhúfa bjó, en

Hjúkhvammr er ekki til, og mun eflaust réttara Hregg-eða Hrak-hvammr, eins og hann kallast enn; hann er í fjöllum fyrir ofan Íngjaldshól, norðan undir jöklinum³.

Nesið, sem miða á í hann, getur verið Brimnes (sjá Uppdr. Íslands), sem er skammt fyrir neðan og utan Íngjaldshól.

Aldrei hefir mér dottið í hug, að Bjarneyjar þær, sem Njála getr um að Þorvaldr sókti mjölið og skreiðina í, væri annað, en Bjarneyjar við Bjarneyjaflóa. Eptir sögunni getr það heldr ekki verið, því seinna segir, að förunautar Þorvalds hafi róið til lands „að Reykjanesi“ (Cap. XII, pag. 20), og virðist mér því, að hér geti ei um aðrar Bjarneyjar verið að ræða. Ekki hefi eg heldr heyrt, að Lambey hafi áðr heitið Bjarnarey. Í Wilchins máldaga fyrir Staðarfelli er hún kölluð eins og núna,

¹) ritað 17. Septembr. 1860 í Stykkishólmi.

²) Þ. e. Kirkjufell, eptir því sem síðar segir (bls. 301).

³) sbr. um örnefnið Hjúkhvammr hér síðar, bls. 301.

Lambey; í kringum hana liggja engar eyjar; hún er einstök á miðjum Hvammsfirði. En hær má geta annars: í útsuðr frá Lambey liggir mikill eyjaklasi, sem kallaðar eru Gjarðeyjar, eða jafnaðarlegast Snóksdalseyjar. Ein af þeim er Stafey, þar sem stafina rak, og útar nokkru Sköfnúngsey, eða sem það nú er kallað: Sköfnúngssker. Það er máske eflaust þær Bjarneyjar, sem Laxdæla nefnir, ef þá að Bjarneyjar ekki er rángskrið, eða rángminni, fyrir Gjarðeyjar; eða þær áðr hafi heitið *Bjarneyjar*.

Eg skal betr glöggva mig á Dögurðará; hún er eflaust utarlega í Hvammssveit, en þar er eg ekki kunnugr . . .

Aðalþegnshólar¹. Þetta örnefni þekkist nú ekki lengr með vissu; líklega eru það samt hólar þeir í Drángahrauni, milli Malarífs og Einarslóns, sem nú eru kallaðir Purkhólar.

Arnarstapi, bærinn að utanverðu við Sölvahamar.

Bali, eflaust það, sem nú er kallað Keflavíkurbali, milli Keflavíkr og Rífs.

Bárðarhelli nefna menn enn, og segja að sè einhverstaðar að vestanverðu í Snæfellsjökli, en ógjörla vita menn nú hvar hann er; það er sagt, að smalamaðr hafi, hërumbil fyrir 30 árum (um 1830), fundið helli upp undir Jöklinum, og í honum fundið hvalbein, og halda menn, að það hafi verið Bárðarhellir, en ekki gat þessi smalamaðr skýrt frá, hvar hann væri, því þoka var og dimmviðri þegar hann fann hann; síðan kvað hans hafa verið leitað og ekki fundizt.

Bárðarlaug er nú kölluð Laugarbrekkuvatn eða tjörn; hún er skammt fyrir austan Laugarbrekku.

Barna-ár, renna ofan frá fjalli milli Stóru-Hnausa og Hamraenda og steypast fram af Sölvahamri.

Bleikshamar (í Víglundar sögu) er kallaðr hamar einn, sem er í hlíð þeirri, er liggir í landsuðr frá Búrfelli, en fyrir austan Hólmkelsá.

Búrfell, einstakt fell fyrir ofan og sunnan Íngjaldshól, optar kallað Matarfell (o: á sjó má ei nefna Búrfell).

Djúpalón. Það er milli Dritvíkr og Einarslóns, og er nú stór tjörn eða stöðuvatn rétt við sjóinn; þángað sækja nú

¹) ritað 2. Marts 1861 í Stykkishólmi.

- vermenn í Dritvík neyzluvatn og þykir ekki gott, því um stórstraum gengr sjórinn ígegnum malarkamb þann, sem er milli lónsins og sjóarins. Á Djúpalóus-sandi var útræði tilforna. Drangahraun; það er að útsunnanverðu undir Snæfells jökli milli Dögurðarár og Hólahóla.
- Dritvík nafnkend veiðistaða á milli Hólahóla og Einarslóns.
- Dögurðará eða, eins og hún er nú kölluð: Dagverðará. Áin, sem bærinn dregur nafn af, rennr til sjóar að sunnanverðu úr Snæfellsjökli.
- Dögurðarnes, lítil nes-tá skammt fyrir austan Dagverðará.
- Ennisfjall eða Enni, er að norðanverðu undir Snæfellsjökli milli Ólafsvíkr og Rífs. Það er hátt og bratt.
- Esjutjörn, eða Æsutjörn, eins og hún nú er kölluð, lítil tjörn rétt við túnfótinn á Þrándarstöðum.
- Friðarfjall, máske það, sem nú er kallað Kirkjufell. Það er að vestanverðu við Grundarfjörð.
- Fróðárós, hann er nú kallaðr fremst Bugsós, af bæjunum Innri- og Ytri-Bug, sem standa rétt við ósinn. Fróðá og fleiri smá-ár renna í þenna ós.
- Foss, hjáleiga frá Sveinstöðum, fyrir utan Ennið.
- Gnúpsdalr, máske sá, sem nú er kallaðr Núpudalr, að vestanverðu í Hnappadal.
- Gróuhellir; um þetta örnefni er mër ókunnugt.
- Grímsmið, er kallað enn, og er þetta miðað svo, að: Rífshöfuð (o: Nesið) beri rétt í Hrak- eða Hregghvamm útyfir; en innýfir, þá á að sjá á lítinn jaðar af Kirkjufelli framundan svokallaðri Efri-Kúlu á Búlandshöfða. Það er fiskimið frá Rífi.
- Háfignúpr ætti þá að vera í eða fram af Gnúpsdal, en ekki er mër kunnugt um örnefni þetta.
- Heiðarkolla; eflaust hnúkr sá, sem nú er kallaðr Blákolla, við Jökulfótinn milli Saxahóls og Hólahóla.
- Helguhellir er nefndr í Drangahrauni enn.
- Hjúkhvammr, nú almennt kallaðr Hrak- eða Hregg-hvammr; hann er að norðan og neðanverðu við Búrfell, en að vestanverðu við Hólmkelsá.
- Hnausar; það er sá bærinn, sem nú er kallaðr Stóru-Hnausar. Torfá rennr þar nálægt ofan á Sölvahamar. Eystribotnar eru eflaust það, sem nú eru kallaðir Hnausabotnar, en Stapa-

botn, sem kallað er dalverpið milli Stapafells og Jökulsins, hefir máske áður verið kallað Vestari-botnar.

Hólmkelsá rennr úr Snæfellsjökli til norðs, og að austanverðu við Búrfell og ofan í Rífsós; hún er að daglegu máli kölluð Hólmkila.

Hraunhöfn. Það er Búða-ós; bærinn Hraunhöfn stendr fyrir ofan ósinn.

Hreggnasi, einstakt fell við Jökulfótinn, upp undan Öndverðar-nesi og Saxahóli.

Hundahellir; það er mæð ókunnugt, hvort hellir þessi þekkist enn af Hítðælingum.

Íngjaldshváll, að norðanverðu undir Jöklinum.

Kneifarnes; með þessu nafni er nú ekkert nes undir Jökli, en kunnugir menn halda, að það sé það sem nú er kallað Hellnanes, að sunnanverðu við Hellna, og það hefir Jón skáld í Bárðarbúð haldið, er hann kvað í formannavísum sínum:

„stjórnar sveifa jára jór

Jón á Kneifarnesi”,

o: á Hellnanesi, eða við Hellna, því þar var hann þá.

Kumlahaugar, eða (sem þeir nú eru kallaðir) Kumlahryggir; þeir eru fyrir neðan Íngjaldshól, milli Keflavíkr og Hellu.

Laugarbrekka, fyrir vestan Hellna.

Lóndrángar, tveir drángar háir, sem standa í fjörumáli, skammt fyrir austan bæinn í Malarífi.

Rauðfeldsgjá er nú kölluð stór gjá í fjallinu fyrir ofan Grímstaði og Sölvahamar.

Sölvahamar; svo er enn kallað hamarinn frá Hamraendalæk og út að Arnarstapa, en hæstr er hann yzt, og þar hërum 20 faðma hár; þverhníptr ofan að sjómáli.

Sönghellir; hann er í hraunbelti því, sem er milli Jökulsins og Stapafells.

Svalsmöl, mun áður hafa verið kallað malarkambr sá, sem er fyrir neðan bæinn í Malarífi.

Tröð. Á milli Arnarstapa og Hellna, að austanverðu við Hellna-braun, er eyðibólið Tröð; en líklegra er samt, að það sé býlið Skjaldatröð við Hellna, sem sagan getr um, og að það sé réttnefnt Skjaldartröð.

Tröllakirkja, hár klettr við sjóinn, með hellisskúta undir, skammt fyrir sunnan Dritvík.

Þrælavík, vík lítil milli Malarífs og Einarslóns.

Þúfubjörg, hár hóll og björg fyrir neðan, nú kölluð Svalpúfa, fyrir austan Malaríf.

Öxnakelda eða Yxnakelda, svo heitir enn lítið býli við Helina.

Í Víglundarsögu er nefndr Gotalæk, og eins í Landnámu; vissi enginn hvar það býli hafði verið; en nú fyrir skömmu hefir kunnugr maðr sagt mér, að vestanverðu við Hólmkelsá sæ eyðiból, sem kallað sæ Goddastaðir eða Gotastaðir, og sæst þar enn fyrir túni og tóptum; við túnfótinn rennr lækr. Þetta hygg eg sæ Landnámu og Víglundar-sögu Gotalæk¹, en býlið er löngu lagzt í eyði, því jarðabókin getr ei um það.

¹) sbr. hér framar bls. 297 um Gotalæk.

ÖRNEFNI NOKKUR AÐ HELGAFELLI

optir

Einar prest Gíslason.

[Einar Gíslason var prestur að Helgafelli 1688 til 1704, og hefir ritað þessi örnefni eins og bréf til Árna Magnússonar, og dagsett á Helgafelli 16. Februar 1703. — Guðrún Ósvífrsdóttir lét byggja fyrst kirkju á Helgafelli (hèrumbil 1010; Laxdæl. kap. 66); þessi kirkja hefir verið með fjalagólfu (Laxdæl. kap. 76), en þó ekki mikil nè merkileg. 1026 ætlaði Þorkell Eyjólfsson, bóndi hennar (sem hér er kallaðr Þorkell ofsi), að byggja kirkjuna á Helgafelli úr timbri, svo stóra eins og sú kirkja var, sem Ólafur helgi lét byggja í Niðarósi, en Þorkell druknaði á Hvammsfirði, þegar hann flutti viðinn, á skírdag 1026, og týndist mest af þeim viði og kom aldrei að notum (Laxd. kap. 76) — Gellir son Þorkels lét gjöra kirkju að Helgafelli, virðulega mjög (Laxd. kap. 78). Ári 1184 var klaustr flutt úr Flatey og að Helgafelli, það var svartmúnka (Augustina) klaustr (Dipl. Isl. I, 280). Kirkjan og staðrinn var helgaðr Mariu og hinum heilaga Jóni postula. Fyrsti ábóti að Helgafelli hét Ögmundur Kálffsson].

Örnefni nokkur að Helgafelli:

1. Ábótatröð. Hún er sem hálfhríngur að formi, frá útnorðrs kirkjugarðs-horni og til landnorðrs-horns.
2. Ábótastofa er í miðri tröðinni, og segist undirgánger hafi verið úr henni suðr í kirkjuna, hvartil nokkrar farvegs-líkur enn nú sjá er.
3. Múkatóptir, þær standa til norðvestrs frá ábótastofunni og bæ þeim nú er, hart að áfastar við hann.
4. Múkahólar hëðari, til austrs landnorðrs frá ábótastofu. Þessi örnefni eru innan túngarðs.

Utangarðs eru:

1. Múkahólar innri, áfastir við hina til austrs og við fellið til landsuðrs. Á þessum (innri) hólum hefir verið býli í gamla

daga, sem sjá má af þeim smá-húsatópta-brotum, er þar enn standa, einnig ráða er af þeirri gömlu vísu, sem svo hljóðar:

Maðurinn á Múkahólum

mælti svo við prestinn síun:

Guð gefi þér góðan dag, karlinn minn!

2. Múkastekkir, til suðrs.
3. Múkaskeið, í sömu takmörkum.

Hin önnur örnefni heimalands að Helgafelli munu síðr þéna, svo sem eru þessi:

1. Stafsnæs, er menn segja tekið hafi nafn af því, að þegar Þorkell ofsi¹⁾ hafi farizt á Breiðafirði, nær hann hafi verið að flytja kirkjuvið (höggvinn í Norey [!]) í tíð Ólafs kónigs T. s.)²⁾ til Helgafells, þá hafi einn staf eðr stöpul kirkjuviðar upp borið á nefndu nesi.
2. Myrkvastofu-hóll, til landnorðrs frá Innri-Múkahólum.
3. Myrkvastofu-tópt, stendr á hólnum, vel stór.
4. Grísanes.
5. Pentisborg.
6. Gildru-ás.
7. Biskupsvogr.
8. Rauðuvíkrhöfði.
9. Orustunes við Vígafljörð³⁾ sem nú er kallaðr Sauravogr.
10. Stigamannaskarð.
11. Strjúgklettr.
12. Ambáttarskeið.
13. Smyrlishamar.
14. Brenna.
15. Kiðás.
16. Prestshella (eðr Prestsfall).
17. Bygghamar, etc.

¹⁾ Þ. e. Þorkell Eyjólfsson.

²⁾ mun eiga að vera „Tryggvasonar“, en reyndar átti það að vera Ólafs hins helga.

³⁾ á að vera: Vígrafjörð.

Um kirkjuna.

Maðr talaði við mig fyrir fáum vikum, og sagði, að faðir sinn, hêrum áttæðr eðr nær níæðr, hêr sveitfastr almúgamaðr, haldi, eptir því sem hann hafi heyrt af gömlum mönnum, að nokkrir þeir stöplar sê enn í Helgafells kirkju, af hverjum hún var í fyrstu byggð; hvað ekki er vel trúanlegt, einkum vegna tímalengdarinnar. Þar með líta sumir stöplarnir svo út, sem þeir sê gömul rekatrè. En það held eg, að einn eðr tveir af þeim sê æfigamlir, og ei ólíkir norsku timbri, fortek og ekki heldur, hversu lengi tilvalið fyrtiða timbr Þorkels hafi kunnað að vara, þar ei hefir væta á komið, nè við vegg eðr raka legið, sérdeilis hafi það á þeim tíma árs höggvið verið, er timbr verðr endíngarbezt. Nú þó eg hafi sama fyrrum af fleiri mönnum heyrt, kann eg ekki neitt víst hêr um að dæma, læt það því eptir skynsamari mönnum til ályktunar.

Þar gömul almæli eru, að nefnd kirkja hafi í fyrri tíð undir blýpaki verið, þá er það vel trúanlegt, því til merkis um það er enn nú að sjá blýpaks-stykkiskorn yfir einum kirkjunnar glugga, millum reisipils og þaks.

ÖRNEFNI,

EINKUM Í SÖGU BJARNAR HÍTDÆLAKAPPA¹,

eptir

sira Helga Sigurðsson á Melum.

Það er mála sannast, að fornsögur vorar og fornmenjar eru bæði næsta fagrar, fróðlegar og skemtílegar í ymsu tilliti (svo sem sögulegu, norrænu og fornfræðislegu), og líka eru þær máttarstólpi þjóðernis vors, af því þær, fremr öðru, vernda, glæða og viðhalda því. Þess vegna er mjög umvarðanda, að vera þeim sem kunnugastr, skilja þær og þekkja sem best. En af því þær eru lýsing horfinna tíma, þ. e. manna, siða, viðburða, hluta o. s. frv., veitir ekki svo hægt að skilja sumt í þeim, og sumt er mörgum, er vantar hinar nauðsynlegu útskýringar, meira eða minna óskiljanlegt. Því eiga þeir miklar þakkir skilið, er á ymsan hátt hafa stúdt að skilningi á sögum vorum (svo sem eru Sveinbjörn Egilsson, Jón Þorkelsson og margir fleiri), einkum í þeim hlutum, sem óljósastir eru, bæði skáldamálinu forna og örnefnunum; og óskanda væri, að hver, sem gæti, styddi að þeim skilningi. Og allmargir eru þeir, sem stúdt geta að útskýring sögu-örnefna, einsog þeir eru margir, sem hlynnt hafa að íslenskum fornmenjum; enda eru sögu-örnefnið, í víðustu merkingu, nokkurskonar fornmenjar; því þau eru, flest öll, óhræranlegir, varanlegir fornir hlutir (fornmenjar), víðsvegar um landið, og tengdir við sögurnar, sumir með mannaverkum, sumir án þeirra, og flestir upphaflega verk náttúrunnar. Sum af örnefnum þessum eru kunn og með sömu nöfnum og í sögunum, en sum, og ef til vill sumstaðar ekki færri, eru gleymd, eða með nýjum nöfnum, þaræð þau, sem margt annað, hafa verið breytingunni undirorpin. Henni verða þau og, sem auðvitað er, háð hér eptir. Og þessi sem önnur breyting getur verið mikil, þótt hún ekki sè miðuð við lengri tíma en eina öld, eða jafnvel einn mannsaldr; og því vitum vèr dæmi til, að þau örnefni, eða hlutir, er forfeðr

¹) Höfundrinn nefnir Björn „Hýðælakappa“, sem líkist framburði.

vorir, eða feðr, vissu glögg deili á, eru nú næsta óljós, eða með öllu gleymd. Og hvað þá, ef um lengri tíma er að gjöra. Því er næsta mjög umvarðanda, að geta í ritum fest, eða varðveitt allt þvílíkt, einkum það, sem annars er á gleymskunnar vegi. En margt getr á honum verið, einkum það, sem einstakir gamlir menn vita; og margt getr á hann komizt, þótt það nú sè í minnum manna. Því er ekki eiganda undir óvissu eða drætti í þessu efni, heldr er bezt, að færa í letr og varðveita þannig allt þvílíkt, sem markvert er. Þetta er ekki einúngis nauðsynlegt í fróðleiks skyni, og öllu sögulegu og fornfræðislegu tilliti, heldr og mjög opt í tilliti til áriðandi málefna og líkamlegra gagnsmuna í lífinu, einsog t. a. m. er, að varðveita frá gleymsku, eða brjálun, örnefni þau, eða ákvarðanir, er finnast í gömlum landamerkja-skrám, eða máldögum. Því þetta varðar opt stórmiklu. Því er og næsta nauðsynlegt að varðveita bæði og skrifa upp, eða láta prenta, öll gömul rit, sem í einhverju tilliti geta verið til fróðleiks, eða gagns. Þá er og auðvitað, að óhæfa er að raska gömlum og góðum örnefnum, eða fróðleik, eða að afmá þvíumlíkt, og ættu ill dæmi í því efni að vera öllum til viðvörunar.

Til þess að styðja lítið eitt að varðveizlu örnefnanna, hefi eg tekið fyrir mig að skýra frá nokkrum sögu-örnefnum, sem mér eru kunn, í sögu Bjarnar Hítðælakappa, og hefi eg þar haft fyrir mér hina prentuðu sögu Björns, sem út er gefin á kostnað Fornritafélags Norðrlanda í Kaupmannahöfn 1847, af Halldóri Friðriksyni. Hefi eg þar fyrst skýrt frá örnefnunum, hverju á eptir öðru, líkt og þau koma fyrir í sögunni. Síðan hefi eg sett öll örnefnin í stafrofsröð, og við hvert þeirra tilgreint blaðsíðutöluna, svo hægra væri að finna þau. Sumstaðar hefi eg tengt þau við seinni tíma, þ. e. lýst þeim, einsog þau hafa verið, eða eru, á nýjari tímum. Og ber það til þess, að mér virðist saga hvers örnefnis — ef það á sèr sögu — þess vert, að hún frelsist frá tjóni gleymskunnar og verði til einhvers fróðleiks, þegar stundir líða fram og ný nöfn, eða annað skipulag er, ef til vill, komið á örnefnin. Og af því þjóðsögur vorar hafa sitt góða gildi, vona eg að vel líki, að eg hefi tengt þar við tveimr af þeim, þó stuttar sè.

Hítarnes er nes það, sem gengr fram til vestr, norðan og austanvert við Hítárós. Það er nú almennt nefnt og skrifað

Hítarnes, og nafnið dregið af Hítará, sem í hann rennr og seinna mun getið. Af nesi þessu dregr bærinn Hítarnes nafn sitt. Er hann, einsog kunnugt er, lènsjörð prestsins í Hítarnes þingum. Hítarnes, þ. e. nesið með því nafni, er slètt að miklu leyti, all-grasgefið og hefir fagrar grundir og sanda með sjó fram. Því segir saga Bjarnar Hítðlakappa (bls. 68), að það hafi verið fróun fyrir Oddnýju, konu Þórðar Kolbeinssonar, eptir fráfall Bjarnar, að láta teyma hest undir sér um nesið. Í nes þetta lèt og Þórðr Kolbeinsson hesta Bjarnar, þá er hann vildi ekki lengr gefa þeim hey heima (bls. 28); því í nesi þessu hefir jafnan verið góð hestaganga. Það nær frá Kaldárósi til Hítáróss.

Borg er bær norðanvert við Borgarfjörð, og dregr hann nafn af borg nokkurri, skammt frá bænum. Hann mun bygdð hafa verið hëumbil 878, af Skallagrími landnámsmanni (sjá Egils sögu Skallagrímssonar, kap. 28). Þar bjuggu lengi afkomendr Skallagríms og meðal þeirra Skúli (Þorsteinsson, Egilssonar Skallagrímssonar) fóstri og frændi Bjarnar Hítðlakappa. Borg hefir lengi verið kirkjustaðr í Borgar og Álptanes sóknum. Ferjubakki var áðr lènsjörð prestsins og bústaðr, en nú er Borg orðinn staðr (*beneficium*).

Hjörsey er bygd ey fyrir Mýrum, sunnan Skutulsey, í Hraunhrepp, og eru þar þrír bærir; skilr hana frá meginlandi sund það, sem nefnist Hjörseyjarsund, og er reidt um flestar fjörur.

Dufgusdalr, nú nefndr Dugfossdalr eða Dökkólfsdalr, er dalr sá, er Straumfjarðará í Miklaholts hrepp rennr eptir, úr Baulárvallavatni. Dalr þessi, er liggir og endar vestan Seljafells, og stundum nefnist Vatnsskarð, hefir stundum verið bygdð, en er nú óbygdð, síðan bærinn þar, Dalhvammr, lagðist í eyði 1863.

Gufárós, þ. e. ósinn í á þeirri, sem getr um í sögu Egils Skallagrímssonar (kap. 27 og 80) og kenndr mun vera við Ketil gufu, sem sagan getr um og vísar til fleiri örnefna, sunnan og vestan lands, sem við hann eru kennd. Á þessi er nú lítil, og sjálfsagt minni en á söguöld vorri. Hún rennr í Borgarfjörð.

Straumfjörðr er lítill fjörðr, sunnarlega á Mýrum, svo nefndr vegna hins mikla straums, sem í honum er, einkum hinum

ytra hluta hans, sem er mjórri og stundum nefnist Röst, þótt allr fjörðrinn stundum nefnist svo. Hann gengr inn millum tveggja bjarga. Nefnist hið nyrðra bjargið, sem er hærri og meira, Höllubjarg, og er kennt við Straumfjarðar-Höllu, sem getið er í Þjóðsögnum. Hið syðra bjargið er lægra og að nokkru leyti urð; og er þar endinn, eða höfðinn, á Kóranesi (sjá Egils sögu kap. 80). Fyrir innan nú nefnd björg, og í Röstinni millum lands að norðanverðu og eyjar, þar sem nefnist Suðrbúðarey, er djúp og góð skipalega. Þángað koma ár hvert lausakaupmenn. Norðanvert við Straumfjörð er samnefndr bær.

Róiskelda, nú nefnd Hróarskelda, er gömul og mikil borg á Sjálandi.

Austrvegr, er sama og Eystrasalt, eða Austrsjórinn, með eyjum þar, nesjum og ströndum, þar sem víkingar opt herjuðu, einsog víða er getið um í fornsögum vorum.

Garðaríki var partr af Rússlandi, við Eystrasalt. Þess er víða getið í sögunum.

Austrlönd nefndust: Garðaríki og önnur lönd austan Eystrasalts. Hvítá. Á þessi rennr austan úr fjöllum ofan í Borgarfjörð.

Hún dregr nafn af jökulvatni, sem í henni er, sjá Egils sögu Skallagrímssonar, 28. kap. Í á þessa geta sögurnar um, að skip hafi opt komið, enda er hún framantil skipgeng, og eru að eins fá (3—4) vöð á henni fjalls og fjöru í milli.

Borðeyri. Hennar er víða getið í sögum vorum, því þángað komu opt kaupskip, og á seinni tímum hefir verið þar allmikil verzlun lausa- og fasta-kaupmanna. Kaupún þetta er í Hrutafirði.

Hólmr í Hítardal, er nefndr svo af hól- (eða hólms-) myndaðri hæð, grasi vaxinni, er Bjarnar saga nefnir Hólmsfjall, en nú er nefndr Hólmr. Vestanvert við Hólms þenna, fram hjá stórrí og fagurri flöt, sem þar er, rennr Hítará úr Hítárvatni. En undir hrygg nokkrum, er gengr niðr af Hólmi, að vestanverðu, stóð bær Bjarnar á nefndri flöt, eða grasi vöxnum grundum, sunnanvert við Hítará. Þar sjást enn deili til bæjarrústanna. Af Hólmi þessum draga Hólmslönd nafn sitt. Þar skammt fyrir ofan, í Foxufelli, er Bjarnarhellir, sem sagan þó ekki nefnir, en getið er í ferðabók Eggerts og Bjarna; er hann, að öllum líkindum, kenndr við Björn

Hítðælakappa; og sum þau mannaverk, er sjást í og hjá honum (rúnir, grjóthleðsla o. fl.) munu vera frá Bjarnar tímum.

Hitardalur, Hítará, Hítarvatn, dregr nafn af Hit tröllkonu, er snemma í landnámstíð bjó í dalnum, óvist hvar, þó munnmælin nefni sem heimkynni hennar Hítarhelli, og öðru nafni Hundahelli, og vísi að samansignum inngangi, eða dyrum hans skammt frá prestssetrinu Hitardal, og bæti því við, að hann eigi að ná út á Snæfellsnes, og hafa í gólfinu gullsand¹, líkt og sagt er um Surtshelli; sjá Ísl. Æfintýri (1852), bls. 99.

Ey í Hítará. Ey sú heitir Kjaransey, og dregr nafn sitt af einhverjum fornmanni, sem heitið hefir Kjaran. Nafnið bendir á irskan uppruna. Áin rennr beggja megin við eyna, þó mest norðan hana, millum eyjar og Hitarness. Heitir þar Lambhagi, sem styttest er úr nesinu í ey þessa, og er það örstutt. Eyjan er suðvestan vert við nesið, framarlega í Hítarósi, mjög grösug, með talsverðri kofnatekju og nokkru varpi. Eyjan er lítil um sig, og hefir hún legið undir Akra, síðan fyrir manna minni; en mælt er, að hún hafi í fyrndinni verið seld undir Akra, en undan Hitarnesi, fyrir tvö hundruð á landsvísu. Við hana tíðkast nú ekki selveiði, heldr annarstaðar og innar í Hítarósi. Í Hítarósi innanverðum og allt fram á móts við Kjaransey, er allmikið útfiri, en minna norðan- og vestan-vert við nesið. Eyjan ber merki þess, sem saga Bjarnar greinir (á 22. bls.), að þar hafi verið kornakrar, því vestantil á eyinni, þar sem hún er slétt, sæst enn votta fyrir akrreinum, og þar (einsog víðar í sjáfar-eyjum t. d. í Jörfaeyjum) vaxa enn villibaunir, svartar, smáar og ætilegar. Þó auðugt sè af sel í Hítarósi, er þar samt minni rekavon en vestan eða norðantil við nesið, þar sem að stundum rekr trjávið og fleira; er því óvist

¹) Þessu til sönnunar er sagt, að maðr nokkur sekr hafi flúið inn í helli þenna (er sumir segja að liggi út á Öndverðarnes) og komið aptr út úr honum með skóna fulla af gullsandi, og leyst svo líf sitt með sandi þessum. Það er og sagt, að eptir helli þessum færi Hit, þegar hún var að finna vin sinn, Bárð Snæfellsás. Mælt er, að Hit liggi í Hítargrófargili (sem á þeim stað er djúpt og dimmt) í Dagmálafjallinu, upp undan Hitardal.

á hverjum fjörunum, norðan eða sunnan nesið, Þórðr Kolbeinsson fann í vök selinn, sem beit hann í lærið, þá er hann banaði honum, einsog sagan segir frá á 31. bls.

Eyrar, sem opt kemr fyrir í sögum vorum, er sama sem Eyrarbakki.

Saxahváll, nefndr í Landnámu (kap. 8) Saxahvoll, er sá bær í Bervík (er í Landnámu nefnist Beruvík), sem nú nefnist Saxhóll, framan undir Snæfellsjökli, sunnan Öndverðarness. Er hann líklega kenndr við Saxa Álfarinsson, sem Grímkell rak þaðan og getið er um í Landnámu 8. kap. Hváll, sem hér, eða hvoll, sem í Landnámu, og hvall, sem víða finnst í Njálu í orðinu eða bæjarnafninu Bergþórshvall, eru gamlar orðmyndir í staðinn fyrir hóll. — Sunnanvert við Bervík er hraun það (Bervíkrhraun), þar sem þeir bræðr Óttar og Eyvindr gjörðu Birni og förunautum hans fyrisát, vógu að þeim, fellsu þar og voru þar kasaðir (sjá 37. bls.). Bervík var í fornöld, sem nú, ein af veiðistöðum undir Jökli. — „Björn fór á Ströndina“ (sjá 34. bls.), þ. e. á Snæfellsströnd; svo kallast í Egils sögu að minnsta kosti Staðarsveitin, sem Steinar flutti sig í, að Elliða (sjá Egilssögu 88. kap.), en hér, og víðar, nefnist allt undirlendið framan og sunnan undir Jökli: Snæfellsströnd.

Hraundalr; með þessu nafni eru tveir bæir, ytri og syðri Hraundalr í Hraunhrepp, sem Landnáma segir, að Steinúlfr landnámsmaðr hafi fyrst byggt (sjá 4. kap.). Er hér máské talað um ytra Hraundal, er stendr norðan og neðanvert í dal, sem heitir Hraundalr, þar sem vegrinn liggir eptir, uppá Skarðsheiði hina miklu, til Lángavatnsdals, eða og til Grísatúngu og Þinghóls, sem Egils saga nefnir í 85. kap.¹. Hraundals (opt óvíst hvers þeirra) er annars getið í öðrum sögum, t. a. m. Grettissögu, Vígastyrssögu, Kristnisögu o. fl.

¹) Þó það ekki komi við sögu Björns, að minnast á Þinghól, er hann samt sögu-örnefni; enda hefi eg hvorki upphaflega, nè í ritgjörð þessari, einungis bundið mig við sögu Björns, heldr getið fleiri sögu-örnefna; því skal og þess hér getið, að á Þinghóli, hinum nafnkunna forna þingstað Mýramanna, sjást enn fyrir víst 5 (ef ekki fleiri) búðartóptir. Fyrrum faunst þar gamall hringr, og þar sáuust steinar með mannaverkum á, er af kæruleysi voru teknir, þegar Þinghólsrètt var byggð. Þingbrekkan gamla er sunnan til í hólnum.

Vellir er bær í útnorðr frá Hítardal í dalnum, við Hítará norðanverða. Þar er túnvöllr slètt, og þaðan mun nafnið dregið. Enginn getr nú sèð eða vísað á, hvar á Völlum verið hafi kirkja sú, sem Björn lét þar gjöra. Bærinn nefnist stundum Hítardalsvellir.

Grettisbæli er bustar- eða keilu-myndaðr fjallshnúkr, sunnanvert af Fagraskógarfjalli, og skilr Egilsskarð bælið frá fjallinu; en neðanundir bælinu rennr Hítará ofan. Í bælinu hefir verið gott vígi, því fyrir neðan bælistindinn eru víða brattar sandskriður og illt uppgöngu; þó má komast þar upp, sem og frambjá bælinu í skriðunni (þegar þitt er), upp í dalinn (Hítardal). Í tindinum er gat (rauf nefnt í sögunni), sem sèst af veginum, þegar komið er yfir ána (á vaði fyrir neðan bælið) og farið er eptir Hítárgróf. Um tæða rauf getr og Grettissaga, og segir, að hann hafi tjaldað þar fyrir gráu vaðmáli. Náunnugr maðr hefir sagt svo frá, að nefndr bælistindr, með gatinu á, sè nú orðinn þunnr og hellu líkr, svo ekki sè nú orðið rúmstæði í raufinni, og að þar sjáist nú ekki nein mannaverk. Hefir þá tímans tóun þannig rýrt bælistindinn. Úr bælinu hefir verið hægt að sjá til mannaferða á alfaravegum þar í grennd. Skammt þaðan er steinn sá á Sandengi, er Grettir varðist undir.

Hítardalsheiði, er sama sem Bjúgr, eða Svínbjúgr, er svo nefnist nú, og er fjall og fjallvegr milli Hítardals og Selárdals. Nafnið Svínbjúgr er komið snemma upp. Það er í Skiðarímu, og Svínbjúgsdalr nefndr í Sturlúngu (III, 7) ár 1242. Í Selárdal er samnefndr bær; en Hurðarbak hefir mjög lengi verið í eyði, þartil nú nýlega, að jörð þessi hefir aprt byggzt.

Húsafells bær (sem getr um á 42. bls.) var litill bær á Bjarnar dögum Hítðælakappa. Hefir bærinn þá dregið nafn af felli því, sem er skammt fyrir norðan bæinn og þá hèt Húsafell, en nefnist nú Bæjarfell; þar eru nokkrir hellar og er einn þeirra merkilegastr, með mannaverkum (höggnum bekk í bergið o. fl.) og nefnist Sönghellir. Skammt frá fellinu, austan túnið, er Nafnaklettr. Seinna, þegar biskupavaldið tók að vaxa, efldist bærinn og nefndist þá, sem nú, Hítardalr; er þar nú, sem kunnugt er, prestsetr og kirkja, er reist var þar, þegar kirkjan á Völlum, Tómasár postula, sem Björn lét þar byggja (sjá 39. bls.), var niðr lögð.

Grjótárdalur (sem getið er á 45. bls.) er dalr millum Múlasels- og Hraundals-múla; og er þar vatn, sem Grjótá rennr úr. Á dalnum vottar fyrir tóptum, sem haldið er að verið hafi seltóptir (en ekki bæjar-tóptir); enda hefir dalrinn ekki verið bygðr í manna minnum. Þó nefnir saga Bjarnar (eða hin sennilega leiðrétting í henni) Eirík nokkurn, er búið hafi í Grjótárdal; og líklegt er, að dalr sá hafi verið bygðr á söguöld vorri og máske lengr, eða fram til Svartadauða ef til vill (í byrjun 15. aldar), líkt og Lángavatnsdalr og fleiri dalir, meðan fólkið var flest í landinu. Þó er ekki ólíklegt, eptir að býlið þar lagðist í eyði, að þar hafi sel verið byggt (frá Múlaseli, eða Staðarhrauni) upp úr hinum fornu bæjartóptum, líkt og menn vita annarstaðar dæmi til. Þessi líkindi til bygðar á Grjótárdal benda til þeirrar vissu þarum, sem ekki verður hrakin án gildari ástæðna.

Fagriskógr (sem getið er á 46. bls.) hefir verið í hliðinni á fjalli því, sem við hann er kennt, og kallað Fagraskógarfjall. Af þeim þrem bæjum, sem enn eru undir fjalli þessu, eru tveir kenndir við skóg þenna og heita syðri og ytri Skógar. Þó er nú í hlið þessari (líkt og víðar um landið, þar sem miklir skógar voru) ekki að sjá neinar, sízt verulegar, líkur til, að þar hafi nokkur tíma verið þessi hinn fagri skógr; enda er hliðin víða orðin uppblásin og grjóti og skriðum runnin. Skógrinn hefir að öllum líkindum náð frá Grettisbæli, fyrir ofan Sandengi og bæina, og út með allri hliðinni út undir Kaldá. Sandengi hefir þá og, eins og nafnið vottar, verið sendið engi, þótt nú sè það mjög komið í mela og hrjóstr. Á engi þessu einhverstaðar (frá Moldbrekku og fram að Hítará) hafa þeir Björn og Þórðr líklega stofnað hestapíng og hestavíg þau, sem sagan nefnir; því annarstaðar þar hafa ekki verið jafn-slèttar, stórar, eða hagkvæmar grundir til slíkra hluta.

Knararnes er hið sama nes, sem Skallagrímur kom að (878) og dvaldi hinn fyrsta vetr, og reisti síðan bæ, samnefndan nesinu, sem enn er þar (sjá Egilss. 28. kap.). Það liggir bæjarleið í útnorðr frá Straumfirði; og er nú (á seinasta mannsaldri) komið annað eiði, en Egilssaga getr um, millum bæjarins og framnessins (Knararnesshöfða). Hið

gamla mjóa eiði fyrir ofan nesið sýnist að vera að mestu eins og í fornöld. Er þar alfaravegr sjófarenda um flæðar. Ljárskógar er bær í Laxárdal í Dölum, nálægt ánni Ljá. Breiðabólstaðr er prestssetrið Breiðabólstaðr á Skógarströnd. Dúnkaðarstaðir, er sami bær í Hörðudal, sem nú nefnist Dúnkrbakki.

Hafrstaðir, er nú, sem á tímum Bjarnar Hítðalakappa, bær fremst í Hnappadal.

Knappafellsheiði, þ. e. fjallvegurinn milli Hnappadals (í sögunum: Knappadals) og Hörðudals, sem nú nefnist Fossar. Þótt ekkert fell í dalnum, eða í grennd við hann, nefnist nú Knappa- (eða Hnappa-) fell, er samt sennilegast, að fell það, sem er fyrir neðan Hlíðarvatn (Hallkelstaðahlíðar) og nú nefnist Sandfell, hafi í fyrndinni heitið Knappafell; því það er skammt frá stað þeim, er Þorgils knappi, sem nam Knappadal (sjá Landnámu 4. kap.), mun hafa búið á, og eptir hans daga var kenndr við ekkju hans¹ og kallaðr Knappekkjustaðir, í stað þess sem bærinn áður hét Knappa- staðir. Engar fara sögur af, nær Knappekkjustaðir hafi farið í eyði, og víst hefir það snemma verið, og líklega þegar aðrir bæir (svo sem Hafrstaðir, Heggstaðir o. fl.) fjölguðu í dalnum, og land fór þar, fyr en annarstaðar, að blása upp og spillast. Nú sjást rústir af Knappekkjustöðum og mjög uppblásið þar í kring. Eru þeir nálægt Hlíðarvatni, neðanvert við samkomu Djúpadals-ár og Rögn-ár, er kemr af Hellisdal.

Hellisdalsheiði hefir verið vegr úr framanverðum Hnappadal suðr í Hítardal; hann er nú sjaldfarinn, óruddr og ógreiðfær með hesta. Hann liggir nálega beint frá Knappekkjustöðum, eptir Hellisdal, milli Rögnamúla að austanverðu, og Heggstaðamúla og Haffjarðardalsbotns að vestanverðu, yfir lítinn

¹⁾ Munnmælin segja, að Knappekkja hafi búið á bæ sínum í Knappadal, þegar Hít bjó í helli sínum í Hítardal; og hafi þá Knappekkja tekið frá Hít 20 (aðrir segja 30) geldinga; við það hafi Hít stygg orðið, og lagt það á: að aldrei þaðan í frá skyldi Knappadalr verða sauðahjófalaus; en Knappekkja aptr mælt svo um, að sauðastuldr þar skyldi þó aldrei uppvís verða. Og er mál manna, að hvorttveggja þetta hafi rættzt.

hrygg millum Hellisdals og Klifsdals og eptir Klifsdal ofan í Hítardal, neðan eða vestan Hítarvatns og Klifsands. Af klifi því, sem farið er ofan úr Klifsdal, dregur dalrinn, sem og Klifsandr, nafn sitt. Sem sagt, er þessi gamli vegur nú lítt tíðkaðr, og gamla nafnið fyrir löngu niðr lagt.

Hólmsfjall; frá því er greint hér að framan, við Hólmi.

Undir Hrauni hét fyrrum Staðr undir Hrauni, nú Staðarhraun, bújörð prestsins í Staðarhrauns- og Álptartúngu-sóknum.

Þórarinsdalr, er óbygðr dalr austr af Hítardal, í landsuðr frá Hólmi, aðskilinn frá Lángavatnsdal af fjallhrygg, er nefnist Gvendarskarð. Hann er nú, sem fyr (sjá bls. 55 og 61) afreitt hrossa, fjár og nauta; en ekki eru þar nú nein rétta-höld.

Lángavatnsdalr liggur í landsuðr frá Hítardal, í landnorðr frá Skarðsheiðarveginum. Þar voru fyrrum, líklega fram til Svartadauða (1402), 12—13 bæir með kirkjustaðnum Borg; en nú er dalr þessi í eyði; er hann þó fagr og grösugr, og hafðr fyrir afrettarland, einkum af þeim, er búa sunnan Skarðsheiði. Þar sést enn til margra af bæjarústunum; og þykir byggilegast þar, sem Borg og Hafstaðir (eign Akra kirkju taldir) hafa verið, innanvert við Lángavatn. Þar (á Borg) var og farið að byggja fyrir meira en hálfum mannsaldri, en bær sá féll apr bráðum í eyði, og síðan hafa engir orðið til að byggja þar, þótt dalrinn sè næsta byggilegr, sökum landgæða, nægra slægna og veiðar í vatninu.

Þórarinsdalsá í Hítardal er á sú, eða lækr, sem áðr rann í Hítardal neðan Björgin (Hróbjörg) út í Hítará, en hljóp seinna (í tíð sira Halldórs Finnssonar í Hítardal) ofan grundir, og niðr hraun, í Melsá. Hefir hann gjört sanda, þar sem gott var graslendi og skógr, og kallast því nú Sandalækr. Hann kemr úr Þórarinsdal, og nefndist forðum á, einsog sagan vottar (sjá 60. bls.).

Hvítíngshjalli kallast nú optast Hjallar, og eru klettarið grasi vaxin, niðr undan Klifsdal, en upp undan Hólmi. Þótt saga Bjarnar geti (á bls. 51, 52 og 63) um stakkgarða á Hjöllunum, segjast menn ekki vita, nè geta þar sèð, nein deili til þeirra. En framanvert við Hólminn, niðrundan Hjöllunum, er enn sama vað á Hítará, sem getið er í sögunni á bls. 63.

Grásteinn hinn mikli er stór móbergsteinn, neðantil á Hjöllunum.

Klifsandr er skriðusandr stór, með móbergsklettum, í útsuðr fyrir neðan Hjallana.

Klifsjörfi er líkast að verið hafi holt það, sem er í landnorðr frá Klifsandi, á leiðinni til Grásteins, er Björn vildi komast til, en hann hefir ekki komizt af Hjöllunum til Klifsjörfa. Til þessa bendir vísa sú, er Þórðr Kolbeinsson orkti til hrafnanna:

Hvert stefni þér hrafnar!
 hart með flokk hinn svarta?
 Farit ljóst matar leita
 landnorðr frá Klifsandi.
 Þar liggr Björn, en Birni
 blóðgögl of skör stóðu;
 pollr hnè hjálms á hjalla
 Hvítíngs ofarr litlu.

ÖRNEFNIN Í STAFROFSRÖÐ.

[Blaðsíðutalan aptan við hvert örnefni bendir á, hvar örnefnin standi í Bjarnar sögu Hítðalakappa, prentaðri í Kaupmannahöfn 1847]:

Austrvegr.	9.	Grásteinn hinn mikli	64.
Austrlönd	9.	Grettisbæli	38.
Borðeyri	19.	Grjótárdalur	45.
Borg.	1.	Gufárós	4.
Breiðabólstaðr.	50.	Hafstaðir	51.
Dufgusdalr	4.	Hítardalur	21.
Dúkkadarstaðir	51.	Hítardalsheiði	39.
Ey í Hítará.	22.	Hítarnes	1.
Eyrar	34.	Hellisdalsheiði	51.
Fagriskógr	46.	Hólmr	21.
Gardaríki	9.	Hólmsfjall	21.
		Hjörsey	4.
		Hraundalr	38.
		Hróarskelda = Róiskelda.	6.
		Hurðarbak	39.

Húsafell	42.	Róiskelda = Hróarskelda . . .	66.
Hvítá	11.	Saxahváll	34.
Hvítingshjalli	61.	Straumfjörðr	6.
Kjaransey = ey í Hitará. . .	23.	Ströndin = Snæfellsströnd . .	34.
Klifsandr	64.	Undir Hrauni = Staðarhraun .	56.
Klifsjörfi	64.	Þórarinsdalr	55.
Knappafellsheiði	51.	Þórarinsdalsá	60.
Ljárskógar	50.	Vellir	38.
Långavatnsdalr	59.		

ÖRNEFNI Í SNÓKSDALS SÓKN,

eptir

Jón Jónsson, bónda í Hlíð í Hörðadal¹.

I. ÖRNEFNI ÚR FORNSÖGUM,

Landnámabók, Laxdæla sögu, Eyrbyggju, Hænsa-Póris sögu,
Bjarnar sögu Hítðalakappa og Sturlúngu.

Dúnkaðarstaðir². Bær þessi er einn af þeim sex bæjum, sem eru á milli Skraumuhlaupsár og Skógarstrandar, og kallaðir eru útbæir. Þessi jörð heitir nú Dúnkr, og hefir lengi haft það nafn. Alþýðu saga er: að bær þessi dragi nafn af því: að Gauti nokkur hafi byggt Gautastaði í landnámstíð, og hafi hann haft þar rauðablástr og smiðju sína, og Gauti lúð járníð þar, sem skömmu síðar hafi verið bygðr bærinn, og látinn heita á Dúnki. Enn í dag er sýndr reksteinnr Gauta í túninu á Dúnki, skammt fyrir ofan heygarðinn, hann er að mestu sokkinn í jörð, og eru tvær holur ofan í hann af mönnum gjörðar, önnur stærri en önnur minni: sú hin

¹) Ritgjörð þessi er samín af Jóni sál. Jónssyni í Hlíð í Hörðadal, að ætlan minni eptir bón sira Þorleifs í Hvammi. Jón þessi var mjög vandaðr, greindr og merkr maðr, og hreppstjóri um stund; og einkum unni hann og var kunnr að sagna-fróðleik. Sökum þessa, og einkum af því, að eg ekki er viss um, hvort hið íslenzka Bókmentafélag hefir fengið ritgjörð þessa (er eg hygg vera vel samða) frá sira Þorleifi, hefi eg fengið ritgjörðina að láni hjá Þorsteini (hèr í Stekkjartröð), syni Jóns heitins, og látið Jóhannes, son minn, uppskrifa hana, svo eg yrði viss um, að hún ekki liði undir lok, heldur kemist, til varðveizlu eða nota, til nefnds félags, á hinn bezta stað, sem fáanlegr er fyrir allar slíkar sögulegar eða þjóðlegar ritgjörðir. Með samánburði á uppskriftinni við frumritið hefi eg fundið, að uppskriftin má rétt heita.

Setbergi 20. Febrm. 1872.

Helgi Sigurðsson,

²) sbr. ritgjörð sira Helga Sigurðssonar, bls. 315.

stærri eptir steðja, en hin eptir saumhögg. Aðrir ætla, að bærinn dragi nafn af ánni, sem fellr skammt fyrir vestan bæinn og hét að fornu Dúnká, segja menn hún hafi svo verið kölluð af því, að í henni er hár foss, sem mikill niðr heyrist í; nú er á þessi almennt kölluð Bakka-á, af því bærinn Dúnkárbakki stendr á árbakkanum vestan til við ána. Jörð þessi var fyrrum talin XL hundruð að dýrleika, og hefir það verið með Álfatröðum, sem var hjáleiga frá Dúнки, en síðar var dýrleikanum skipt á báðar jarðimar, svo Dúnkur var talinn XXX hundruða, en Álfatraðir X hundruð. Þessi jörð dregur nafn af Álfhól, sem bærinn stendr undir, og trúðu menn því, að í hólnum byggi Álfar. Nú er Dúnkur talinn XXVI hundruð, en Álfatraðir nálega XI hundruð.

Gunnarstaðir. Þessi bær er vestasti bærinn í Hörðadalshrepp, og undir eins í Dalasýslu, en fyrrum var hann talinn með Skógarströnd; hann dregur nafn af Gunnari Hlífarsyni, sem átti Helgu Ólafsdóttur, systur Þórðar gellis. Gunnar bjó þar um og eptir miðja tíundu öld, og hefir hann annaðhvort byggt þar fyrstr bæ, eða húsað þar svo vel bæinn, að hann hefir verið við hann kenndr. Jörð þessi hefir verið talin XVI hundruð að dýrleika, en nú er hún, eptir nýja matinu, nærri XVIII hundruð.

Hítardalsheiði; svo hét fjallið norðanvert við botninn á Hítardal, og milli hans og Bjúgsdals. Það er nú almennt kallað Bjúgr, og liggr þar nú yfir alfaravegur milli Dala og Mýra, fyrir vestan Lángá.

Hurðarbak. Það er og hefir lánga tíma verið eyðijörð, og liggr í Hóls landareign; bærinn hefir staðið neðanvert við Hurðarbaksgil, og Hurðarbaksdalr heitir dalverpi í fjallið, þar sem gilið hefir upptök. Þetta er að austanverðu í Selárdal, nokkru ofar en gegnt Selárdals-bænum, og eru skammt þaðan tvö eyðikot, sem kölluð eru: Múlakot og Skurðarkot, bæði í Hóls landi, gegnt Selárdal. Sagt er, að Hurðarbak hafi verið tígulega húsaðr bær, og hafi þar verið átján hurðir á járnum.

Hörðabólstaðr: sá bær stendr neðst af bæjum austanvert í Hörðadal, en hefir lengi tilheyrt Miðdalahrepp; bærinn hefir dregið nafn af Herði, skipverja Auðar djúpuðgu, því hún gaf honum þar bústað. Jörð þessi hefir um lángan tíma

verið kölluð Hörðaból, og á síðari tímum Hörðuból, af latmæli. Að dýrleika var hún talin XVI hundruð, en nú nær XI hundruð, og er hálf Snóksdals kirkju jörð, en hálf bóndæign.

Hörðadalr: sá dalr gengr upp frá Hvammsfirði að sunnanverðu, syðstr af Breiðafjarðardölum; standa tólf bæir í dalnum, er svo heita: Hörðaból, Þorgeirstaðahlíð, Hrafnabjörg, ytri og fremri, Hlíð, Túnga, Seljaland, Hóll, Geitastekkir, Hamar, Blönduhlíð og Bugðustaðir, eru tveir hinir fyrst töldu bæir í Miðdala hrepp, en tíu í Hörðadalshrepp. Dalrinn dregr nafn af Herði, sem bjó á Hörðabóli og átti dalinn, að gjöf Auðar djúpuðgu; hefir það nafn haldizt við hann síðan, nema hvað það á seinni tíðum hefir bjagazt þannig, að Hörðudalr er kominn fyrir Hörðadal, og á seinustu tíu eða tólf árum hafa fáeinir menn farið að rita Harðardal, líklega til að lagfæra hið forna heiti hans, sem hann hefir haft nærri óbreytt lengr en um hálfa tíundu öld.

Hörðadalsá, hún heitir svo enn, og rennr til útnorðrs eptir Hörðadal, og svo saman við Miðá, áðr þær falla út á Lækjarskógsfjörur; en helztu upptök árinna eru Lángá, sem fellr úr Lángadal, og Vífilisdalsá, sem kemr úr Vífilsdal.

Ketilstaðir, sá bær heitir svo enn í dag, og dregr nafn af Katli, er Auðr gaf land milli Hörðadalsár og Skraumuhlaupsár; bygði hann þá bæinn, þar sem enn er hann; hann stendr undir hálsinum, upp frá Hvammsfirði, vestan til við Hörðadals-mynni; jörðin var fyrum talin XXIV hundruð, en nú nálægt XVIII hundruðum. Ketill er sagt að grafinn sæ í Ketilshól, innanvert við Skraumu.

Knappafellsheiði. Það er fjallið, sem nú almennt kallast Fossar, og Fossabrekkur, þegar suðr af því hallar ofan í Knappadalinn. Ekki veit eg, af hverju heiðin hefir dregið nafn, þar ekkert fell er á fjallinu, og ekki niðri í Knappadalnum, er svo heitir; er því líklega, að hún hafi heitið Knappadalsheiði, og hefði það máské getað misritazt í handritinu af Bjarnarsögu. Ekki liggr þar yfir alfaravegr, nema þeirra, sem fara milli Knappadals og útbæja í Hörðadals hrepp, og er þar nú lítt vegað yfir.

Selárdalr; sá bær heitir svo enn, og dalrinn eins, sem bærinn stendr í, nema hvað hann er stundum kallaðr Hólsdalr að austanverðu, þar sem Hóll á land að. Selárdalr hefir dregið

nafn af ánni, sem eptir honum rennr, og hefir öndverðlega heitið Selá, máske af því, að selför hafi verið höfð yfir ána frá Ketilstöðum, eða náðzt í henni selr; en alþýðu saga er: að Selr hafi heitið sá, sem fyrst hafi búið í Selárdal, og hafi bærinn, dalrinn og áin dregið nafn af, og sè hann grafinn í Selhól, sem er yzt í túngunni milli Skraumu og Hafradalsár; jörð þessi var XVI hundruð, og er það enn rúmlega við hið nýja jarðamat.

Skraumuhlaupsá; hún rennr eptir Selárdal endilöngum, en eptir að Hafradalsá kemr í hann, fellr hún eptir djúpum gljúfrum. milli Ketilstaða og Álfatraða, í útnorðr til Hvammsfjarðar, en upptök hennar eru á Hítardalsheiði, gagnvart Hítarár upptökum, svo þær skera af að mestu leyti hið forna Snæfellsnes, og Skraumuhlaupsá skildi Snæfellsness og Dala sýslu fyrrum. Nú er áin optast kölluð Skrauma, en upphaflega hefir hún heitið Selá, eins og áður er sagt, að minnsta kosti fyrir ofan ármót, þar sem Hafradalsá rennr í hana; sagt er, að áin dragi nafn af tröllkonu, sem hafi heitið Skrauma, og hafi hlaupið yfir ána á stokknum fyrir neðan Hörtlafoss; en að mennsk kona hefði farið yfir hana á hlaupinu fyrir ofan Hörtlafoss væri máske ekki ómögulegt, þaræð léttr menn og huggóðir hafa hlaupið yfir hana á þessari öld.

Snóksdalr; þessi bær stendr upp í dal, sem gengr upp í hálsinn, milli Miðdala og Hörðadals, og er hann í Miðdala hrepp; þar er önnur kirkjan í Miðdala prestakalli; jörðin hefir verið talin LX hundraða, hálf eign kirkjunnar og hálf bónda eign; nú telst jörðin XXXII hundruð með hjáleigu Gilsbakka. Sögn manna er, að dalr þessi hafi dregið nafn af hesti, sem Snókr hafi heitið, hver eð hafi haldið sig þar í dalnum um landnámstíma, og dulizt þar í skógi um hríð.

Sópandaskarð; það liggr milli Lángavatnsdals og Laugadals, og hefir þar alltaf verið þjóðvegur yfir, frá fyrstu byggingu landsins. Alþýðu sögn er, að bær hafi verið á skarðinu í fornöld, sem Sópandi hafi heitið, og hafi skarðið dregið nafn af bænum, en sè það satt, þá hefir bærinn að líkindum verið annaðhvort að vestanverðu á því, við Mjóadalsá, eða að austanverðu í Víðimúla, en hvergi sèr þar nein deili til

bæjarrústa eða girðinga, og væri það býli því lagt í eyði fyrir mjög löngum tíma.

Svinbjúgsdalr¹ liggir til útsuðrs úr Selárdal, upp á Hítardalsheiði norðanverða, og liggir Bjúgsvegrinn, sem nú er kallaðr, eptir honum, hann hefir dregið nafn af fjallinu, sem er sunnan við dalinn, og hét Svinbjúgr, því hann er í lögun líkr svinsbust, en nú er fjallið kallað Bust, og dalrinn Bustardalr, en áin Bustará.

Túnga; sá bær stendr fyrir miðjum Hörðadal, í túngunni milli Laugadals og Vífilsdals, og ber hið sama nafn enn. Jörðin hefir verið metin XXIV hundruð, en nú ekki full XVI hundruð.

Vestliðaeyri; svo heitir eyrin út með sjónum, frá Snóksdalspollum út að Skraumuhlaupsá, og liggir eptir henni þjóðvegr. Eyrim mun draga nafn af Vestliða, syni Ketils á Ketilstöðum, sem fyr var nefndr. Sagt er, að Írskir hafi haft verzlun á þessari eyri, líklega á 15ðu öld. Írska-leið er kennd við þá, sem liggir um eyjasundin inn á Hvammsfjörð; og sést fyrir húsatóptum þar sem kaupstaðrinn skal verið hafa, vestarlega á eyrinni er djúpr pollr í götunni, og heitir Lestapollr, þar hefir verið talið þingmannaleiða skipti.

Vífilsdalr, gengr inn af Hörðadal til landsuðrs, og standa í honum tveir bæir, er báðir heita Vífilsdalr, fremri og neðri. Dalrinn og bæirnir draga nafn af Vífil, leysingja Auðar djúpuðgu, sem gaf honum daliinn til bústaðar, og bjó hann í fremra Vífilsdal. Menn segja, að leiði hans sæ í hinu forna túni, nærri út við gilið, sem rennr fyrir vestan forna bæinn. Fyrrum var öll jörðin XL hundraða, en síðar var henni skipt í tvær jarðir, og var fremri Vífilsdalr XXIV hundruð, en neðri Vífilsdalr XVI hundruð; báðir bæirnir stóðu vestanvert við ána. Opt hljóp bæjargilið í fremra Vífilsdal þar á túnið, og eyðilagði mikið af því, einkum 1849, svo að bænum þótti ekki óhætt, ef hann stæði kyrr í sama stað, og var hann þá fluttr sama ár austr yfir ána, og byggð þar á holti, gagnvart forna bænum; því var jörð þessi, sem þá þótti túnlaus, metin svo lágt við hið nýja jarðamat, sem fram fór sama ár og bærinn var færðr; er

¹) sbr. bls. 313.

Því jörðin talin hálft tíunda hundrað, en neðri Vífilisdalr freklega X hundruð, í hinni nýju jarðabók.

II. ÖRNEFNI EPTIR ALÞÝÐUSÖGUM.

Gautastaðir, Gautahóll; sagt er, að Gauti hafi heitið sá, sem byggði á Gautastöðum, í þann tíma sem Ketill byggði á Ketilstöðum, sem áðr er getið; þá hafi annaðhvort heitið, eða verið auknefndr Selr sá, sem bjó í Selárdal, og hafi allir þessir þrír nábúar verið vinir, og mælt svo fyrir, að grafa skyldi þá alla hvern nálægt öðrum, svo þeir gæti fundizt og talað saman, en þó hvern í sinni landeign, og þetta hafi verið gjört; liggi Ketill í Ketilhól, innanvert við Skraumu, Gauti í Gauthól, þar móts við, utanvert við ána, og Selr í Selhól, sem er framanvert við Hafradalsá, móti Gauthól; þessir hólar sýnast tilbúnir af náttúrunni, og engin mannaverk sjáanleg á þeim. Líka er mælt, að Ketill hafi mælt svo fyrir, að frá haug sínum sæist að Ketilstöðum, fyrir handan fjörð, því þar er sagt hann hafi haft annað bú; þetta stendr og heima, að af Ketilhól sèst að Ketilstöðum í Hvammsveit.

Helgufell, Helguhóll, Helgusæng. Helgufell stendr á landamærum milli Dúnkar og Hítardals, eðr milli Dúnkárdals og Þröskuldadals, sem gengr inn af Hítardal. Helgusæng er lág uppi í fjallinu, og Helguhóll er neðanvert við Dúnkárdal; það er stór hóll í miðjum flóa, norðanvert við Stángá, og vestanvert við Dúnká. Þessi örnefni segja menn draga nafn af Helgu Bárðar dóttur Snæfellsáss, og er sagt, Helga hafi búið seinustu ár æfi sinnar í fellinu, og haft legurúm sitt í Helgusæng, en verið heygd í Helguhól, þá hún andaðist.

Tregasteinn; það er hár klettstrípr, sem stendr hátt í Hólsfjalli, upp undan Seljalandi; geta fáir menn komizt upp á hann. Þar eiga ernir opt hreiðr. Það er gömul saga, að eitt sinn hafi örn hremmt barn frá Hóli, á öðru eða þriðja árinu, og flogið með það í hreiðr sitt á steininum, en móðir barnsins hafi hlaupið á eptir upp undir steininn, og hafi þar sprungið af mæði og harmi, og síðan sè steinninn kallaðr Tregasteinn.

III. ÖRNEFNI EPTIR FORNBREÐFUM,

Hrafnabjarga máldaga frá 1393. Snóksdals kirkju máldögum
og Hólmlátr's dómi frá 1509.

Arnardalr er í Hólmlátr's fjalli, þar sem Gunnarstaða-á hefir
upptök, og eiga Gunnarstaðir hann hálfan móts við Hólmlátr.
Botn hjá Svinbjúg; það er botninn á Selárdal, eptir því sem
Þórugil ræðr austan til; Bustar- eða Svinbjúgs-hryggur þar
gagnvart vestan til. Þessi botn er nú almennt kallaðr
Snóksdals botn, þar hann er Snóksdals-kirkju land, og hefir
þar opt verið selstaða frá Snóksdal.

Dalahólmi. Það er syðsti hólmi á Lækjarskógsfjörum, og er
nú kallaðr Húshólmi, síðan Daði Guðmundsson í Snóksdal
hafði þar hús til að geyma í skreið og fleira, sem hann
lét flytja sjóveg undan Jökli; hólmi þessi er Snóksdals kirkju
eign; og eru þar nú engar nytjar, að teljandi sè.

Dúnkr, sjá Dúnkaðarstaðir: á Dúnki var sett bænhús 1569, en
af tekið 1763.

Einhamrar; þeir eru sunnanvert á Laugadal, fyrir framan svo
kölluð Þrengsli; og eru þeir landamerki milli Túngu og
Hrafnabjarga, þar sem þeir eru hestir.

Gilsbakki er hjáleiga frá Snóksdal, sem er skammt þar frá
túninu; þetta kot var lengi í eyði á átjándu öld, og til 1830,
að þar var byggt upp aptr; nú er þar búíð, og talið sjött-
únger úr jörðinni.

Gljúfrá; hún fellr úr áðr nefndum Arnardal, til norðrs í
Hvammsfjörð, og er hún landamerki milli Hólmlátr's og
Gunnarstaða, og nú jafnan kölluð Gunnarstaða-á. Hún er
einnig sýsluskil milli Dala- og Snæfellsnessýslu.

Hólsfjall; það er fjallið sunnanvert við Hólsskarð, milli Hörð-
dalsár og Skraumu; og dregur það nafn af Hóli, sem á
fjallið beggja vegna, að vestanverðu fram að Þórugili, en að
austanverðu upp að Skjaldargili.

Hrafnabjörg; sú jörð er að norðanverðu í Hörðadal; hún dregur
nafn af björgum, sem eru fyrir ofan bæinn. Nú eru tvær
jarðir, er svo heita: fremri og ytri Hrafnabjörg; en fyrrum
var það ein jörð með Laugum, sem var í Hrafnabjarga landi,
en síðan ásamt Seljalandi og Hrafnabjargakoti, og var þá
jörðin öll talin LX hundraða, en á öndverðri átjándu öld
voru ytri Hrafnabjörg byggð, og Hrafnabjargakot lagt þar

til; urðu þá hvor Hrafnabjörgin XXV hundruð, en Seljaland X hundruð; það býli mun hafa byggt verið á fyrra hluta seytjándu aldar, og látið heita svo, þar það var byggt í sel-landi Hrafnabjarga, en ekki í heimalandi. Nú eru allar þessar þrjár jarðir taldar eptir nýju mati um XLV hundruð. Hörðaból, sjá Hörðabólstað.

Kollugróf í Hólslandi vita menn nú ekki með vissu hvar er, en líkindi virðast til, að hún sé lág nokkur í svo kölluðum Trigli, gegnt Hrafnabjörgum, framanvert við Skógarmannsgil, þar sem eru fornar mógrafir víða um lágina.

Kornamúlagil; þar er enn landamerki milli Hlíðar og Hrafnabjarga, og heldr nafni sínu, en það dregr nafn af Kornamúla, sem gengr fram milli þessa gils og Bæjardals, upp undan Hrafnabjörgum. Neðanvert við þetta gil er Kornamúlakot, eyði-hjáleiga; þar er nú stekkr frá fremri Hrafnabjörgum.

Laugadalr, sá dalr gengr til útsuðrs fram af Hörðadal, upp að Sópandaskarði, og sèst af Laxdæla sögu, að hann hefir í fornöld verið kallaðr Hörðadalr framúr, en síðar verið kenndr við bæinn Lauga (sem síðar er nefndr). Þessi dalr er Túngu og Hrafnabjarga land.

Laugar; þetta er eyðijörð á Laugadal, að vestanverðu í Hrafnabjarga landi; þessi jörð var byggð 1393, og mun hafa verið það löngu fyr, en nær hún hafi lagzt í eyði vita menn ekki, þó það sé líklegast, að það hafi orðið í plágunni miklu, eptir 1400. Í því landi, sem Laugum hefir tilheyrt, var Seljaland byggt, eins og áður er sagt. Það segja menn, að kirkja eða bænhús hafi verið á Laugum; og er all-líklegt, að þar hafi verið það bænhús, sem átti skóginn í Pálsholti (sem síðar verðr getið), en það hafi ekki verið á Hrafnabjörgum, því menn hafa ekki getið þar um nokkurt bænhús. Bærinn Laugar hefir dregið nafn af fornri laug, sem hefir verið skammt fyrir neðan bæinn.

Markgróf; hún er mitt á milli Hrafnabjarga og Þorgeirstaða-hlíðar, og eru enn landamerki haldin milli tððra jarða í miðri grófinni.

Mjófidalr; hann liggr út úr Sópandaskarði til vestrs, móts við Austrárdal, sem gengr inn af Hítardal; þessi dalr er í

Hrafnabjarga landi, og falla vötn af honum suður til Lángavátnsdals.

Pálsholt; það heitir svo enn í dag; og er það stórt holt í Álfatraða landi, næst fyrir utan Skraumu, ofanvert við götuna, sem liggur út með sjónum; þar átti bænhúsið á Hrafnabjörgum, eða Laugum, allan skóg 1393, en nú er gjörvallt holtið fyrir löngu orðið hríslaust.

Skjaldargil; það gil fellr sunnanvert við Skjaldhamar, sem réttin stendur á, og ofan undir Skjöldinn, sem kallaðr er, er bæði gilið og hamarinn draga nafn af. Nú heitir gil þetta Hestagil, og á Hóll land að því, ofan eptir fjallinu, þar til annað gil tekur sig upp í neðanverðri hlíðinni. Lítið utar úr því ræðr það gil landamerkjum niður til Hörðadalsár, eptir því sem nú er talið.

Þorgeirstaðahlíð; þessi jörð hefir verið hálf Snóksdals kirkju eign, en hálf konúngs eign, þar til sú hálfenda var seld 1838; síðan er hún bænda eign. Jörðin hefir að undanfögnu verið talin X hundruð, en nú rúm VIII hundruð.

Þrepskjöldur¹; það er steinbogi í hlíðinni undir hömrnunum, milli Snóksdals og Hamraenda; og eru við hann landamerki milli greindra jarða.

¹) í Vilkins málaga: Þverskjöldur.

VARNARRIT GUÐBRANDS BISKUPS Á HÓLUM,

MEÐ FORMÁLA OG ATHUGASEMDUM

eptir

sira Arnljót Ólafsson.

Formáli.

FINNUR biskup getr þess í æfi Guðbrands Hóla biskups¹, að hann hafi sent vin sinn með varnarrit til Herleifs Daa af Snödinge, þá er hann kom út með hirðstjórn um sumarið 1606². Segir Finnur, að Guðbrandr hafi í riti þessu borið sig upp undan öfund og ójafnaði landa sinna, og þó einkum því, er menn kynni sig þess, er hann hefði útvegað konungsbréf nokkur; bæri þeir sèr á brýn, að hann væri grimmr, fyrir því að hann hefði eigi viljað, að kirkjur væri hafðar að ræningjabæli, en ósiðvandr þætti hann fyrir þá sök, að hann hefði fengið því á komið, að ráð mætti takast með þeim, er væri þriðja og fjórða að frændsemi, og fleira þessu líkt. Varnarrit það, sem Finnur biskup um getr, hlýtr nú að vera annað þeirra tveggja, er hér fylgja eptir, og er auðsætt, að það verður að vera hið íslenzka, en eigi hið danska, ef annað-hvort skal vera. En eg ætla, að Guðbrandr hafi sent Herleifi Daa hvorugt, og styð það álit við þessar ástæður: Guðbrandr biskup getr um kónigsbréf í riti sínu, er bauð höfuðsmanni að gángast fyrir að samin yrði kristnisiða-regla, eðr ordínanzía. Kónigsbréfið er að vísu eigi nafngreint, heldr getið um efni þess, og svo hitt, að það var sent Jóhanni Bokkholt, höfuðsmanni. Jóhann Bokkholt var hér fyrst höfuðsmaðr frá 1570 til 1587, og í annað sinn 1597 og þar til um sumarið 1602. En nú kom ekki kónigsbréf út hingað um þetta efni meðan Jóhann var hér höfuðsmaðr hið fyrra skiptið, og hlýtr því það bréf, er Guðbrandr biskup á við, að vera kónigsbréfið 24. apríl 1598. Þá segir og Guðbrandr

¹) Kirkjusaga Finns III, 409, sbr. Árrit prestaskólans, 159. bls.

²) Veitingarbréf Herleifs er dagsett 3. maí 1606.

biskup litlu áðr, að nú hafi menn verið í 4 ár að brjótast við að semja ordínanzíu, og lítt áunnízt. Sè nú þessi 4 ár talin frá 1598, þá hefir Guðbrandr biskup ritað þetta varnarrit sitt 1602. Það sumar kom út Enwold Kruse af Wingegaard með hirðstjórn, og var hær þartil hann sigldi um sumarið 1605, en Herleifr Daa kom út sumarið eptir (1606). Þykir mér nú sennilegast, að Guðbrandr biskup hafi sent Enwold Kruse þetta varnarrit sitt, bæði af þeim rökum, er nú var sagt, og öðrum fleirum. Þá var Jóhann Bokkholt frá, er lengi var biskupi erfiðr; biskup hefir því ætlað sèr að koma sèr við hinn nýja hirðstjóra, og fer því að fræða hann um málefni sín. Guðbrandr biskup hefir upp varnarrit sitt á því, að hann þykist gánga að því vakandi, að hinn sami óðr muni verða þulinn fyrir hinum nýja höfuðsmanni, sem fyrir hinum fyrri hirðstjórum, og nefnir hann til þess Pètr Tómasson, Hinrik og Brostrup, og síðan segir hann: „Þar fyrir þrengir mig nauðsyn til, að láta góða menn fá eina rétta (og) sanna undirvísun um öll þau kóngleggar majestatis bréf, sem eg hefi útvegað inn í landið, síðan eg kom í þetta embætti, mér til afsökunar í hjá öllum sanngjörnum dánumönnum“. Nú er vèr gætum að því, hverir voru höfuðsmenn á þeim tíma, er hær ræðir um, þá er fyrstr Jóhann Bokkholt frá 1570 til 1587, þá Pètr Tómasson frá því um haustið 1587 og til þess er Lárus Kruse kom út fyrir þing um sumarið 1589; Lárus Kruse sigldi hëðan um haustið 1590, og Hinrik Krag kom út með hirðstjórn um sumarið 1591 og hafði hær hirðstjórn fjóra vetr, þá kom Brostrup Giedde út um sumarið 1595 og var hær tvö ár, þá varð Jóhann Bokkholt aptr hirðstjóri 1597 og þar til 1602, þá tók hirðstjórn Enwold Kruse og sigldi hëðan um haustið 1605 og setti eptir Enwold Kristjánsson. Um sumarið eptir kom Herluf Daa, og hafði hær hirðstjórn frá því 1606 til 1619. Nú þarf eigi lengra fram að telja. Ætlum vèr, að þar sem Guðbrandr biskup nefnir þá þrjá: Pètr, Hinrik og Brostrup, en eigi þá Jóhann og Lárus, þá beri það til, að Jóhann var mikill óvinr biskups, en Lárus var hinn mesti vin hans, og fylgdi fast að því á alþingi 1590, að þeir Guðbrandr biskup og Jón lögmadr sættist, og því hafi biskup talið hann frá fyrir vináttu sakir, enda gat enginn sagt, að biskup hefði verið affluttr við hann. Nú er ólíklegt, að biskup hefði eigi tilnefnt Enwold Kruse, ef hann hefði sent Herluf Daa varnarskjal sitt, því enga ástæðu hafði biskup til að sleppa honum,

þar sem hann telur hina þjá; svo eiga orð Guðbrands í upphafi varnarritsins vel heima hjá Enwold Kruse; hann var maðr ókunnugr og óþekktur hér á landi. Þá styrkir og fyrirsöguin fyrir varnarritinu þetta mál, er svo hljóðar: „Um þau kóngsbréf, sem hér hafa inn komið í landið í næstu 30 ár“, o. s. frv. Nú kom fyrsta bréfið út 1571, og 30 ár þar við lögð verðr 1601, og stendr það heima, ef það ár er eigi talið með, er hann skrifaði varnarskjalið. Af þessum röksemdum ætla eg það einsætt, að biskup hafi samið þetta varnarrit sitt 1602, en eigi 1606, sem Finnur biskup ætlar, og að hann hafi sent það Enwold Kruse, en eigi Herleifi Daa. Að öðru leyti stendr mál það eigi á miklu. Þess má og geta, að varnarrit þetta er svo samið, að þótt biskup hafi sent það höfuðsmanni, þá hefir hann ætlað það fleirum, eins og hann líka sjálf segir, og þess vegna er það samið á Íslenzku.

En nú kunna menn að segja: Guðbrandr biskup kaun að hafa sent Herleifi Daa danska ritið, sem ágrip af aðal-varnarriti sínu, þótt eigi hafi hann sent honum hið íslenzka ritið. Þetta er þó eigi svo. Þykir mér auðsætt, að hér sé um tvö rit að ræða, en eigi eitt. Það er auðsæð, er menn bera ritin saman, að danska ritið er hvorki þýðing hins íslenzka né ágrip af því, heldr er það næsta ólíkt. Nú er þá annað ritið samið á Íslenzku, en hitt á Dönsku, annað hljóðar um öll kóngsbréf þau, er Guðbrandi biskupi var um kennt, en hitt einungis um tvö þeirra, er bæði eru dagsett 29. apríl 1585; er annað þeirra um hjúskaparráð þrimennings og fjórmennings, en hitt um hórðóm og frændsemis-spell. En þó tekr það einkum af öll tvímæli, að í varnarritinu danska segir, að Stóridómr hafi þá lög verið í 24 ár, og enn segir: „En vili nú konúgr, þá er hann er seztr að ríkjum, upp gefa sektir þessar, þá er tími til að freista þess, er svo er komið, en nú eigi“. Nú vitu menn, að Stóridómr fór fram á alþingi 1564 og að konúgr staðfesti hann árið eptir, og í annan stað andaðist Friðrekr konúgr annarr 1588, var þá Kristján fjórði 11 vetra gamall og stýrðu 4 ráðherrar ríkinu í 8 ár, þar til Kristján tók við ríki. Nú er vèr berum þetta allt saman, þá hefir Guðbrandr biskup ritað varnarskjalið danska árið 1589, og telur hann Stóradóm hafa lög verið frá 1565, þá er staðfesting konúgs var fengin. Þetta hefir og svo verið. Til er bréf á Dönsku eptir Guðbrand biskup, ritað á Hólum 20. júní 1589, til Pètrs Tómassonar, er þá var hér höfuðsmaðr. Í bréfi þessu

talar Guðbrandr biskup um mál sín við Jón lögmann, einkum Barðs-málið, og kveðst vilja hafa hehníngadórn á málinu; síðan segir hann: „Pètr kær, eptir því sem eg hefi komiðt á snodr um og þér munið hafa skilið á alþingi í fyrra, þá eru þeir margir, er bera mör á brýn, að eg hafi útvegað konungsbréf það, er í hitt eð fyrra var lesið upp á alþingi og þá þegar hrundið, fyrir því hefi eg boðið sveini mínum Daða Jónssyni, að hann með yðru góða ráði og samþykki lesi af-sökun mína í lögrættu“¹ o. s. frv. Það kóngsbréf, er hér getr um, hlýtr að vera kóngsbréfið 29. apríl 1585 um þriðja og fjórða, því að tímanum til gat það eigi verið kóngsbréfið 2. júní 1587, og þá er eigi um önnur kóngsbréf að gjöra, þau er biskup var við riðinn, en annaðhvort þeirra kóngsbréfa frá 1585; svo getr og Guðbrandr biskup þess í varnarriti sínu, og eins í bréfinu til Pètrs, að kóngsbréfinu 29. apríl 1585, um þriðja og fjórða, hafi verið hrundið, en engu öðru, því hann segir það eins dæmi verið hafa. Vör efum því eigi, að varnarrit þetta hið danska sè það, er Guðbrandr sendi Pètri Tómassyni hirðstjóra með Daða sveini sínum; hefir hann þá að líkindum annaðhvort látið fylgja eptirrit á Íslenzku, er Daði skyldi lesa í lögrættu, eðr ætlað honum að íslenzka það, því ólíklegt er, að hann hafi hugsað sèr að láta lesa danskt skjal í lögrættu frá sèr, íslenzkum manni; en Dönskuna hefir hann ætlað Pètri.

Eptir þessu hefir Guðbrandr biskup samið varnarrit sitt hið danska vetrinn 1589 og sent það þá um sumarið eptir Pètri höfuðsmanni, er þá var reyndar farinn frá, en Lárus Kruse kominn í hans stað. En hið íslenzka varnarrit sitt hefir Guðbrandr samið 1602, og sent það Enwold Kruse hirðstjóra.

Þessi varnarrit Guðbrands biskups eru hér prentuð eptir einu handriti á pappír nr. 190 í 4. í safni Árna Magnússonar. Stendr hið íslenzka framar, en hið danska á eptir; á milli þeirra er fest eptirrit af hinu danska varnarriti, er það ritað með miklu ýngri hendi en hitt, af einum ritara Árna Magnússonar. Bæði hið íslenzka og hið danska varnarrit er skrifað með fljótaskript nokkuð settri, með svipaðri en þó eigi með sömu hendi; er nokkru stærri hönd á íslenzkunni og lítt bundin. Oss hefir eigi þótt hlýða, að fylgja stafsetningu ritarans á Íslenzkunni, nema þar

¹) Finns Hist. eccl. III., 397—8 (a).

sem hún var fornleg, enda er hún samkvæm rithætti þeim, er þá tíðkaðist, t. a. m. *ie* fyrir *e* alstaðar, og eins á eptir *g* og *k*, *er* fyrir *ir* í niðrlagi orða; *j* er hvergi haft nema fyrir *i*, svo sem *jnn* fyrir *inn*; *v* er haft fyrir *u* í upphafi orða, og *u* fyrir *v* inni í orðum, sem *hvar* fyrir *hvar*; *ck* fyrir *kk*; samhljóðendr eru alstaðar einfaldir fyrir framan samhljóðanda í sömu samstöfu, nema *l* og *n*, sem alstaðar er tvöfalt, hvort sem það er eptir uppruna eðr eigi; *m* og *n* er og optast tvöfaldað að niðrlagi; *ur* er alstaðar í endingum, og *hefur* er ritað fyrir *hefir*. Handrit þetta hefir áðr verið eign vísilögmanns Odds Sigurðssonar, því Árni Magnússon hefir ritað framan á saurblaðið þessi orð: „Monsr Odds Sigurðssonar” og litlu neðar: „et contuli accurate cum meo exemplari” (eg hefi og borið það nákvæmlega saman við mitt handrit), og á milli þessara orða og hinna fyrri hefir Árni ritað með öðru bleki og líklega seinna þessi orð: „usus sum” (eg er búinn á því að halda). Á lítinn miða innan í danska ritinu hefir og Árni ritað orðin „Monsr Odds Sigurðssonar”. Ræðr að líkindum, að danska varnarritið hafi eigi staðið í handriti Árna, og því hafi hann látið endrita það, en síðan hefir eptirritið verið bundið inn með frumritinu, er því var eigi skilað aptr. Handrit það af íslenzka varnarritinu, er Árni hefir sjálf átt og borið handrit Odds vísilögmanns saman við, hefi eg eigi getað fundið í safni Árna á Sívalaturni, hvort sem það nú leynist þar, eðr er týnt með öllu. — En það gæti einnig verið, að fremra saurblaðið, með því, sem á það er ritað, hafi verið fest inn á röngum stað, og eigi einúngis við danska varnarritið, en eigi við hið íslenska.

I. VARNARRIT GUÐBRANDS BISKUPS ÞORLÁKSSONAR.

Um þau kóngsbréf, sem hér hafa inn komið í landið
í næstu XXX ár, rétt og sönn undirvísan.

Mér segir hugr, að svo muni fara sem vant er, ef að valds-
mannaskipti kunnu að verða, og konúngleg majestet skikkar
híngað nýjan ókunnugan höfuðsmann í landið, sá hann er ókunn-
ugr landslögum vorum og veit ekki af ágreiningi leikra og
lærðra, lögmannna og vor, sem að heita eiga andlegar stöttar, um
þau kóngsbréf, sem hér eru komin inn í landið, og margir
halda að sè í móti landsins lögum, og þau sè hér inn komin á
móti vilja lögmannna og annara, sem þeim fylgja. Og með því

eg hefi sannspurt, að þessi óðrinn hefir verið einatt þulinn fyrir hirðstjórum landsins, þá þeir koma inn í landið, sem var Pètr Tómasson, Heinrek, Brostrop, svo veit eg og vissilega, að þessi vor höfuðsmaðr fær þetta og líka að heyra þá stundir líða; en af því eg hefi vel formerkt og veit grant, hvar að þessi böndin liggja, sem er að mèt, að eg hafi þau allmörg kónigsbréf útvegað inn í landið, sem eru — segja þeir — í móti gömlum lögum, og þeir nái þar fyrir ekki að blífa við gömul lög landsins. [Þetta voru Jóns lögmans orð jafnlega¹.

Slíkt ámæli vill mèt ekki lætt liggja, að eg skuli hafa verið sá hinn sami, sem gjört hefir lagasturlan í landinu, og ósamþykki, og fram hafi borið ósannindi fyrir kónunglega majestet, og að gömul landsins lög megi þar fyrir ekki haldast. Þar fyrir þrengir mig nauðsyn til, að láta góða menn fá eina rétta sanna undirvisan um öll þau kónunglegrar majestatis bréf, sem eg hefi útvegað inn í landið síðan eg kom í þetta embætti, mèt til afsökunar í hjá öllum sanngjörnum dánumönnum; hinir aðrir verða [að] hafa og halda það þeir vilja.

Það fyrsta kónigsbréf var um undirholdning fátækra presta, og eitt hundrað dali hans náð gaf þeim, og nokkrar jarðir hann lagði þeim til ábýlis, bæði af dómkirkjunni og klaustrunum, og um tíundir þeirra og tolla, sem þeir hafa haft að fornu. Meina eg þetta ekki koma þar við landslögin, því set eg það bréf ekki hère².

Það annað kónigsbréf, sem eg útvegaði, var um lausnir hórdomsmanna og óbótamanna í kristinrètti, og annara, sem eptir gömlum lögum áttu alleinasta af biskupi að afleysast.

¹) frá [eptir handriti frá sira Guðlaugi í Görðum, með allnýrri hendi, sem sýnist vera ekki beinlínis ritað eptir handriti Árna. Í handriti hans vantar augljóslega botn í klausuna, en það, sem Garðabókin hefir, getur verið rétt, þó að vanti botninn í eigi að síðr. J. S.

²) Sjá kónigsbréf 28. apr. 1571 (Lagas. Ísl. I., 96) til Jóhanns Bokkholts og Guðbrands biskups; eru þar fátækum prestum í Hóla biskupsdæmi lagðir 100 dala ár hvert af Møðruvalla klaustri. Sbr. kónigsbr. 20. marz 1573 og reglug. um tekjur presta í Hóla biskupsdæmi 21. marz 1575 (Lagas. Ísl. I., 97. og 101. bls.).

Hér hafða eg fyrir mér kirkjulög gömul og kristinrétt, sáttargjörð Magnús kóngrs og Jóns erkibiskups: að allir stórbrotamenn, yfir hverra brotum biskup alleina átti að dæma og taka sektir, þeir skyldu af biskupi taka skript og lausn; þar með voru hórdómsmenn og blóðskammarar, og af því að þessir höfðu alla tíma tekið lausn og skript á dómkirkju hér í landið, þá hugða eg, að þessum gömlum lögum mundi enginn í móti mæla, með því þau voru með kónglegrar majestatis samþykkt, sem kónglegrar majestatis bréf ljóslega vottar:

Vér Friðrek annar með Guðs náð Danmerkr, Noregs, Venda og Gota kóngr, hertugi úti Slesvik, Holsten, Stormaren och Ditmersken, greffve udi Oldenborg og Delmenhorst, gjörum öllum vitrlegt, að vér höfum spurt að hafa verið gamlan siðvana og skikkan á voru landi Íslandi, að nær nokkur hefir verið fundinn í opinberum stórum syndum og löstum, sem er hórdómar, manndráp, frændsemis spjöll og aðrar þvilíkar Guðs stygðir, þá hefir slíkum stórbrotamönnum til haldið verið, að taka þeirra opinbera aflausn og skrift í almennilegum söfnuði innan dómkirkjunnar, en ekki á útkirkjum, þar sem þeir búið hafa, fyr en nú fyrir skömmu, að nokkrir vorir sýslumenn hafa haldið eptir þeim plagsið, sem er í Danmörk, og þeim articul í ordínanzíunni, að hver einn leysist á hans sóknarkirkju. Og eptir því að ordínanzían einnig í sama stað segir, að hér með skuli haldast svo sem vani hefir verið, og sú skikkan hefir ekki haldin verið á Íslandi, sem hér í Danmörk er, og vér formerkjum, að á útkirkjunum er ei sérlegr mannfjöldi, svo að opt, nær slík aflausn skeðr, þá eru þar ei við yfir III eða V persónur, hvar af að kemr, að fólk forharðnar í syndum og illsku, svo þeir hirða ekki meir um slíkt: þá uppá það, að hér með ekki gefist orsök til meiri synda, viljum vér þessa skikkan, sem og svo áður verið hefir, alvarlega og strengilega haldast láta um allt vort land Ísland, með þessum hætti, að nær nokkur missèr sig svo, að honum byri að taka opinbera aflausn, þá skal sá sami afleysast í dómkirkjunni, hver í sínu stígti, en ekki í neinum öðrum sóknarkirkjum, svo að þeir sem búa í Hóla stígti, þeir skulu í Hóla dómkirkju afleysast, og þeir í Skálholts stígti í Skálholts dómkirkju. Því biðjum vér og strengilega bifölum vorum bifalningsmönnum þar í landið, sem nú eru, eðr koma kunna, svo og sýslumönnum, fóvitum og öllum öðrum, að þeir alvarlega haldi

fyrirfnda skikkan, svo að hær með haldist eptir því, sem áðr skrifað stendr. undir vora hyllest og náð. Gefið á voru sloti Friðreksborg 19. dag aprílís, ár mdlxxvi.

Undir vort signeth¹.

En hvað skeði? — þeir, sem nú halda mest á gömlum lögum, þeir mótféllu þetta mest og undiréttaðu fyrir kónglegri majestat mër óvitanda, að eg færi með pápastari, landið væri mjög stórt, svo að þeir stórbrotamenn hefði hundrað mílur að reisa, og margir dæi á veginum fyrir utan huggun og aflausn; og útveguðu svo annað kónigsbréf hinu öðru þvert á móti²; en hverir nú hafa sannara fram borið fyrir kónglega majestat og heldr brotið gömul lögin, það læt eg sanngjarna dánumenn um dæma.

Þriðja bréf um prófasta.

Vær Friðrek annar með Guðs náð Danmerkr, Noregs, Vendis og Gotlands kóngr, hertugi úti Slesvík, Holsten, Stormaren og Ditmersken, greifi í Oldenborg og Delmenhorst, gjörum öllum vitrlegt, að sökum þess vær erum komnir í forfaríng, að í voru landi Íslandi, úti Hóla stígti, skal finnast stór óskikkanlegheit meðal prófasta, að þar með ekki helzt eptir ordínanzíunni, svo það sýslumenn, sem leikmenn eru, nú brúkast til þeirrar bifalningar: þá, uppá það allir hlutir með religiún svo mikið þess vandlegar, betr og skikkanlegar megi til gánga og ekkert þar yfir forsómast, viljum vær, að superintendentinn þar í stígtinu, oss elskulegi heiðarlegi mann herra Guðbrandr Thorláksson, strax má og skal til skikka í hverri sýslu, og svo víða sem þörf gjörist í hans stígti, prestmenn, þá lærðir og skikkanlegir eru, til prófasta, og þeir skulu vera hans meðhjálparar að vitja kirknanna, og í annan máta, eptir ordínanzíunnar hljóðan; og nær nokkur af fyr nefndum próföstum deyr og af gengr, þá skal superintendentinn, sem nú er, eða hans eptirkomarar, strax í gen til skikka

¹) Lagas. Ísl. I, 104.

²) Sjá opið bréf 15. maí 1578 (Lagas. Ísl. I, 106), er skipar, að hórðómsmenn skuli taka skript og lausn af prófasti sínum, en eigi af biskupi. Sbr. kónigsbr. 25. apríl 1594 (Lagas. Ísl. I, 130), er býðr hórðómsmönnum og frillulífismönnum að taka lausn af sóknarpresti sínum.

í hans stað einn lærðan mann og forstandigan, sem sagðri bí-falningu kann forstöðu að veita. Og skulu þessir prófastar árlega hafa fyrir þeirra ómak hvað sem ordínanzían þar um mælir og þeim til heldr, hvað vèr viljum að alltið hèr eptir svo þar með haldast skal. Því forbjóðum vèr öllum, hverir helzt þeir eru eðr vera kunna, sèrdeilis vorum fóvitum á Íslandi, lögmönnum, sýslumönnum þar sama staðar, og öllum öðrum, fyr nefndan herra Guðbrand Thorláksson, eðr hans eptirkomara, superintendenta þar sama staðar, hèr í mót, eptir því sem fyrr skrifað stár, að hindra eðr í nokkurn máta forfang að gjöra. Undir vort hyllest og náð. Gefið á voru sloti Skanderborg þann 20. dag martij ár mdlxxxiii.

Undir vort signeth¹.

Þriðja kónigsbrèf kom svo til, að þá eg kom til stigtisins setta eg presta til að vera prófasta og umsjónarmenn með mèr, eptir ordínanzíunni; en áðr höfðu höfuðsmenn veitt það vald sýslumönnum. Hèr var uppi alarm og allelúja, sem mann segir. Fèkk eg stórar snubbur af höfuðsmanni og lögmanni, að eg fèlli inn í annarlegt embætti og cetera. — Slíkt undirrættaði eg fyrir kónglegri majestat, og sendi hans náð þá sitt brèf hingað, að leikmenn skyldu ekki vera prófastar, heldr skyldi eg skikka þar til duglega presta. Hvernig eg hefi hèr með gömul lögin brotið eða þeim brjálað, það sjá nú góðir menn.

Fjórða brèf, um útsiglingar.

Vèr Friðrek annar með Guðs miskun Danmerkr, Noregs kóngr, gjörum vitanlegt fyrir öllum, að vèr höfum fengið það að vita, að [nær eð] nokkur af vorum undirsátum á voru landi Íslandi vill fara af landinu hingað í ríkið eða annarstaðar, að frama sig eða stúdera og menta í bóklegum listum, þá er þeim þess varnað, utan þeir áðr bípliktige sig undir nokkrar sèrlegar, ekki lættbærar greinir eðr lofan. Þar fyrir, með því vèr reynum það órètt að vera, og að vorir undirsátar skuli ekki svo blýbundnir vera, heldr mega frama sig í öðrum [löndum], þar heyra, sjá og læra það, sem þeim má að gagni koma og voru landi Íslandi til stoðar og styrks, og að ei sè heldr þeim varnað, sem sig vilja í bóklegum

¹) Lagas. Ísl. I., 98.

listum eðr lærdómi æfa og iðka, svo landið mætti með framtíðinni af sjálfs síns innbyggjurum og lærðum mönnum byrgt og forsorgað verða. Því skal það einum og sérhverjum frí og frjálst, að fara af landinu, nær sem hverjum líkar, hvort heldr það skeðr til lærdóms eða annars frama, erinda eðr athafna, og skulu þeir ekki þar fyrir í neinn máta til þrengjast neina lofun eðr forlíkun að gjöra eðr gefa; því fyrirbjóðum vèr öllum, sèrdeilis vorum fóvitum á Íslandi, lögmönnum, sýslumönnum og öllum öðrum, hèr í móti neinn af vorum undirsátum að forhindra, eptir því sem áðr skrifað stendr, undir vora hylli og kónglega náð. Gefið á voru sloti Skanderborg 20. Martii anno mdlxxiii.

Undir vort signeth¹.

Fjórdða bréf kom svo til, að höfuðsmaðrinn, sem þá var, tók fyrir sig — sem einhverir ráðlögðu honum —, að láta engan sigla af landinu íslenzkan, nema hann hefði höfuðsmanns leyfi. Undir hverja grein það var gjört, það vita þeir, sem þar voru í ráðum með. Svo bar til, að eg ætlaði að láta einn prest sigla og ganga til studium. Þá lá skip í Hofsós; bönnuðu sýslumenn þá Pýzkum að flytja hann; eg í annan stað lofaði að borga og bítala, í hvað helzt skaða þeir kæmi þar fyrir. Svo kom það fjórða kónigsbréf, að allir skyldu mega sigla og passera, svo hèr sem annarstaðar, og þægi eg þeir sýndu mèr, hvernin gömul lögin eru með þessu bréfi brákuð eða brotin.

Það fimta kónigsbréf er um þriðja og fjórða lið að mega eigast.

Vèr Friðrek annar með Guðs náð Danmerkr, Noregs, Vindlands og Gotlands kóngr, hertugi úti Slesvík, Holsten, Stormarn og Ditmersken, greifi úti Oldenborg og Delmenhorst, gjörum öllum vitrlegt, að eptir því fyrir oss er komið, að þar gjörist efi um að leyfa nokkrum að binda sitt hjónaband á voru landi Íslandi, þeim sem eru þriðja og fjórða að skyldugleik og frændsemi, en þótt það sè ekki á móti guðs lögum, ekki heldr á móti vorri ordínanzíu, sem úti vorum löndum og ríkjum gjörð

¹) Magn. Ket. II., 71., sbr. Árrit prestaskólans, 148 bls., en er ekki tekið í Lagasafn Íslands.

og tilordineruð er: þá höfum vèr nú með þessu voru opnu brèfi vorn endilegan náðugan vilja og meining þar um viljað vora bífalningsmenn, biskupa og presta og aðra undirgefna þar á landi vita láta, að það hær eptir skal vorum undirsátum þar samastaðar, svo vel sem úti öðrum löndum og ríkjum, leyfast óforhindrað úti þriðja og fjórða lið hvor öðrum tengdr, hverir það löglega, kristilega og réttilega eptir landsins skikkan og kristilegum siðvana uppbyrja, óska og gírnast, að mega saman gefast í þá heilögu hjúskaparstétt; og viljum þó hærmeð alvarlega forboðið hafa, að nokkrum, þeim nánari eru að skyldugleika og frændum, en í þriðja og fjórða lið, sem fyrr skrifað stendr, leyfist að draga saman sinn hjúskap, líka sem það einninn úti ordínanzíunni nógu klárlega meinað og forboðið er. Hær eptir vor lèns-mann, svo og biskuparnir, prófastarnir og prestar, og allir aðrir á voru fyrr nefndu landi Íslandi mega og skulu í allan máta sig rétta og viðhalda. Gefið á voru sloti Friðreksborg, þann 29. dag aprílís, árum mdlxxxv.

Undir vort signeth¹.

Fimta brèf kom svo til: Prestur einn hær fyrir norðan vildi giptast, var á með þeim þriðja og fjórða; þau báðu mig að útvega leyfi af kóngi; eg skrifaði fram og fékk leyfi af kóngl. maj., og í kóngsbrèfinu standa soddan ord: „með því það er ekki í móti ordínanzíen, þá tilsteðjum vèr og leyfum, að þær persónur bindi sinn hjúskap“². Þá þetta kóngsbrèf varð opinbert,

¹) Magn. Ket. II., 107, en er ekki tekið í Lagas. Íslands.

²) Leyfisbrèf það, er Guðbrandr biskup getr hær um, mun sjálfsagt vera hið sama leyfisbrèf, er finnst í brèfasyrpu hans í safni Árna Magnússonar á Sívalaturni 242 a 4to. 462—463. bls., og því setjum vèr það hær:

Friðrik sá annar, með Guðs náð Danmerkr, Norgis, Vinda og Gotta kóngr &c. Vor gunst tilforn. Vitið, að eptir því sem þær látið undirvisa oss, að þær sè einar persónur: yðar stígti, með nafn síra Þorsteinn Illugason og Sigríðr Jónsdóttir, sem gjarnan vilja [til] samans í ektaskap, en eru í þriðja og fjórða liði að frændsemi sín í milli. Og af því að það hefir ei verið venja þær í landið, að þeir menn gefist saman til ektaskapar, sem svo eru skyldir, utan það verði með voru leyfi, og þær þær fyrir ekki heldr án vors vilja og leyfis vilið leyfa þeim saman að koma: þá, eptir því það ekki finnst fyrirboðið í ordínanzíunni, að gefast til samans í þriðja og fjórða lið,

tóku fleiri til að vilja eigast í þriðja og fjórða lið; prestarnir gáfu og giptu fólk tilsamans, tráðs hvað sem eg sagða. Eg fyrirbauð, og hafði fyrir mér alþingisdóm¹; þeir þar á móti höfðu fyrir sér ordínanzíuna og sjálfs kóngrs orð, þar hann segir, að það sé ekki í móti ordínanzíunni, og menn hefði ordínanzíuna inn svarið í landið; og þá slíku ekki linnti, og eg gat þar ekki í móti staðið, þá suppliceraði eg til kóngrl. maj. öll lèlegheit um þetta, og að það væri svo komið, hans náð yrði annaðhvort að gjöra, að leyfa það öllum, eða fyrirbjóða það öllum hér í landi. En af því það var þá fyrir löngu lögtekið um Danmörk og Noreg, og leyft, þar fyrir vildi kóngrl. maj. að það skyldi og leyfast hér og fyrirbjóðast ekki, og skrifaði opið bréf hingað² í landið, og þá það sama bréf var uppleið í lögréttnu, hrinu menn þar á móti með lófataki, og klöppuðu það út — hvað aldrei hefir í fornum sögum eðr nýjum skeð fyrri —, og sögðust aldrei skyldu þar undir gánga. Og enn nú finnast nokkrir, sem láta heyra af sér, að þá menn, sem svo eru getnir, skuli þeir aldrei skilgetna dæma, með mörgum fleirum heimsku-orðum, sem eg vil ekki herma.

Hér má eg meðkenna, hér tekr til mín fyrsta synd: Eg fór ekki til alþingis, og bað um dóm, hvernig fara skyldi hvar ágreindi ordínanzíuna og alþingisdóm, þar ordínanzían leyfir

þá erum vér þessu náðarsamlega samþykkir, að áðr nefndar persónur megi eptir ordínanzíunnar hljóðan til samans koma, hvers vér náðarsamlega yðr ekki viljum dylja, að þér hér eptir yðr vitið að rétta. Skrifað á voru sloti Koldinghús þann xv. dag Martii, ár mdlxxx.

Undir vort signet

Fredrik.

Í ordínanzíu Kristjáns þriðja 2. sept. 1537, III., 8. gr. (s. Lagas. Ísl. L., 45. bls.) stendr, að þrimenningar megi eigi binda hjúskap saman, og þá sjálfsagt eigi þeir, er nánari eru að frændsemi. En af þeirri grein má ráða, að firnara mátti byggja að frændsemi en að þriðja manni hvortveggja, og því að þriðja manni og fjórða o. s. frv., sem og leyfisbréf þetta vottar; sbr. hjónabandsartíkula 2. júní 1587, er komu út fyrir Danmörk og Noreg 19. júní 1582. (Lagas. Ísl. L., 116. bls.)

¹ Þ. e. Stóradóm.

² Þetta opna bréf er Kóngrsbréfið 29. apr. 1585 um þriðja og fjórða, sjá hér næst á undan. Það ræðr af því sem þar segir, að alþingi hafi verið sent bréfið 1587 (sbr. formálann), og það hafi þá hrundið bréfinu.

þriðja og fjórða að eigast, en alþingisdómr bannar, þó ekki harðlega, því hann segir: „nema kóngur leyfi“. En þessari minni synd og gleymsku ollu þessar eptirfylgjandi greinir:

1. Eg hugða, að höfuðið mundi hærra en herðarnar, það er: eg ætlaði, að ordínanzían mundi eiga að ráða í þessum andlegum málum — hverja þeir inn sóru anno 1551¹ — svo vel um þriðja og fjórða lið sem fjórmenníng.

2. Eg hugði, að kóngrsins bréf mundi mega og eiga að duga til rétts skilnings á ordínanzífunni, heldr en þeirra orð eða annara; hans náð segir, það sè ekki í móti ordínanzífunni.

3. Fyrst þeir í Stóradómi höfðu sett það til kóngrs — „nema kóngur leyfi“ —, þá veit eg ei betr, en að þeir hefði sett það til kóngrs náðar og leyfis, að leyfa það eða banna, með því þeir skildu ekki ordínanzíuna í þann tíma, en ekki svo, sem nú útleggja það sumir — eg vil ekki segja, drussalega —; þeir segja kóngur megi leyfa það einum eða tveimr, en ekki öllum, nema þeir samþykki. Eg vil ekki tala um slíkan apahátt fleira.

4. Í páfalögunum, kirkjulögunum, keisaralögunum hefir æ og alla tíma skyldugleiki til hjúskapar talinn og reiknaðr verið eptir þeim lið, sem fjörnari er og lengra er kominn fram í ættina, „juxta hanc regulam: Qvoto gradu remotior persona distat a stipite, tanto inter se distant“². Þannig reiknast fimta og fjórða in quinto gradu³, item þriðja [og] fjórða in quarto gradu⁴. Og þó þeir í alþingisdómi hafi ekki vitað af þessu nè skilið það, á þá allt land þess að gjalda? — Þó eru þeir ekki víta verðir, þeir settu það til kóngrs; hinir eru miklu stærri víta verðir, sem þykjast öllum vísari, og bábyljast í móti andlegum gömlum lögum, og ekki vilja verða kóngrí vorum og hans lærðum mönnum samþykkir, svo sem vildu þeir kenna kóngrí eða öðrum skyldugleika að telja, eða fyrst þeir skilja það ekki og það stendr ekki í lög-bók, þá sè það ekki. — Apage stulte!⁵

5. Mennskir menn voru þeir kóngar, sem bönnuðu fjórmenníngum að eigast; þeim urðu menn þá að hlýða, hvort heldr

¹) það er að segja í Hóla biskupsdæmi, í Skálholts biskupsdæmi komst hún á 1541.

²) þ. e. frændsemi telst eptir þeim liðnum, sem fjær er ættstofninum.

³) þ. e. í fimta lið.

⁴) þ. e. í fjórða lið.

⁵) þ. e. snauta burt heimskíngi!

þau lög hafa sett kóngur eða biskupar, eða hvorutveggju, þó það forboðið væri manna setningar, en ekki Guðs. Svo eru þessir kóngar með sínum ráðgjöfum og lærðum mönnum líka menn, og hafa sama vald, og enn betra, að taka það forboð í burt, so sem hinir að setja það; því að það fjórmenningsforboð var á móti guðs orði, en þetta leyfi, sem nú er veitt, er því samhljóða; hitt var þrældómur, og ekki gjört nema til þess að kaupa leyfi af páfum, biskupum, og kom þar af ekki nema illt og ósamþykki um eignir og arfa, svo sem til dæmis á milli Björns Guðnasonar og Björns Þorleifssonar. En nú er frí og frelsi veitt og gefið, ekki einum, heldr öllum jafnt, ríki og fátækum; og þó eru sumir svo galdir, þeir mögla og mæla þessu á móti.

Ekki segi eg hvað sumum til gengr; eg veit mann fátækan, hann giptist eptir lögum, þar komu upp mein í þriðja og fjórða lið, hann veslíngur varð að láta úti L eða LX dali og missti þar fyrir kot sitt, varð að lóga því; eptir það fékkst leyfi, þá var allt slétt. Hujusmodi bolum sibi ex faucibus ereptum esse dolet multis fortasse¹; því að þeir vita, það er fæst af mönnum að siglt getr, að fá leyfi af kóngi.

6. Þeir sem hær í móti mæla og standa, þeir standa á móti sjálfum Guði, og munu dóm sinnar þrjózku fá og finna á sínum tíma. Róm. 13. — Hær veit eg mæ víst andsvar. Þeir segjast standa á sínum lögum; eg spyr: hverjum lögum, Guðs eða manna? — Guðs lög eru þetta ekki, að banna ektaskap í fjórmennings lið, heldr eru það manna lög. Menn hafa sett þau, svo hafa og menn líka makt að taka þau aþr og breyta þeim. Sjálfir sjáum vèr og lesur, að þar stendr: „svo skal hvert mál dæma, sem þá gengu lög í landi, þá það mál gjörðist“. Þar gjörir ráð fyrir að lögin megi umbreytast, líka þau andlegu sem hin veraldlegu, því að uppá hvorutveggju lögin hlýðir þessi grein.

En þar þeir segja, að kóngur megi ekki nokkru breyta, hvorki í andlegum lögum nè veraldlegum, nema þeir samþykki: það má vel vera í veraldlegum lögum og lögbók; en í kirkjulögum og andlegum málum, svo sem er þetta um ektaskap og hvað nær eða fjarri ektapersónur megi eigast, þá er það of plumt og heimskulega talað, og ekki ólíkt þá róan á henni baulu vildi ekki lofa

¹) Þ. e. þeim þykir illt, ef til vill, að slíkr bití sè tekinn sèr úr kverkum.

höfðinu á henni að vera eða fara undan¹. Hóf er á öllu bezt, ellegar það fer illa og in bus correptam².

Fyrir allar þessar greinir þykist eg rétt hafa gjört, að eg leitaði ráða til kónglegrar majestatis, en ekki til leikmanna, því að þeir áttu hær ekki þar með, og kom ekki við þeirra lögréttnu nè lög-bók, heldr snart þetta sálir og samvizkur manna og mitt em-bætti, því að hvorki eptir Guðs lögum nè manna hafa leikmenn hær úti makt að skikka, leyfa eða banna í móti kónglegu valdi án hans bifalningar. Þeir taka stein yfir megn, og eru ei for-sjálir, því að kóngur — þeim og öllum oss að þakkarlausu — hefir allt andlegt vald, allar andlegar sakir, andleg mál og alla jurisdiction til sín og krúnunnar tekið um öll hans lönd og ríki, og vill þar boði og banni um ráða, og hefir hvorki bifalað það lögmönnum nè lögréttumönnum að skipa eða skikka neitt, allra sízt í móti hans náðar skikkunum og ordínanziunni. Því ræð eg öllum góðum mönnum, að standa ekki á móti þessari ordínanziu um þriðja og fjórða, heldr hær en annarstaðar í hans löndum og ríkjum, nema þeir vil vera menn að heimskari og skaða bæði sig og allt landið.

Sjötta bréf, um hórdóm, frændsems og sífjaspell³.

Vær Friðrek annar þess nafns, með Guðs náð Danmerkr, Noregis, Vinda og Gota kóngur, gjöri öllum vitrlegt, að fyrst værum nú komnir í sanna reynslu þar um, hversu að vansykkkan-lega til gángi, bæði um hórdóma og aðrar blóðskammir, í voru landi Íslandi, svo að það ber við, að enn sami maðr leggst með tveimr systurum og öðrum þeirra náskyldum og námægðum, móti Guðs lögum, ordínanziunni og öllu kristilegu skikki og skikkann-legri siðsemi; og að þesskonar stórsyndir og lestir gefist til, stundum fyrir góz og penínga útlát, stundum fyrir vinskapi og þesskonar linkínd, svo að ekkert tilheyrilegt straff sker fyrir

¹) Seint hefði messan lagzt af hær, ef kóngur hefði ekki mátt taka hana af nema með þeirra samþykki: *þetta er ritað neðanmáls í hdr. með annari hendi samtíða, heldr en sömu hendi.*

²) Þannig sýnist skýrt skrifað í hdr., en má þó vera afbakað í málinu. Meiningin sýnist vera: „og lendir í nauts-æði“.

³) Fyrirsögninni er bætt við.

þetta eða við gengst, hvar fyrir stórt Guðs hefndar og reiðistraff má um síðir koma. Þar fyrir, uppá það, að þvílíkar ókristilegar og ótilheyrulegar blóðskammir mætti af takast, og ekki lengr svo í vandan vana dragast, eða óstraffaðar vera, bjóðum vör og bífólum og leggjum uppá alla vora embættismenn, sýslumenn eðr fávita, á voru landi Íslandi, sem nú eru eða verða kunna, að þeir eptir þenna dag taki öngva peninga fyrir soddan stórsyndir og misfelli, sem fyrr skrifaðar standa, heldr að þeir straffi þær eptir lögum, ef nokkurs misfelli kunna í þennan máta svo að reynast, uppá það, að aðrir mætti sjá sig svo sem í spegli af þeirra refsingum, og vita, að þeir skuli þvílíka Guðs reiði og mannanna hneyxlanir forðast. Sè sá nú nokkur, sem hefir bífalning og makt þar á landi þvílíkt að straffa, en hliðrar þar samt hjá, hann enn sami skal þar fyrir sjálfr straffast, sem tilbærilegt er, og setjast þar ofaná af sínu kalli og embætti. Hér eptir hafi sig hver að rétta, undir vora hollustu og náð. Útgefið á voru sloti Friðreksborg þann 29. dag aprílís, anno 1585.

Undir vort signeth¹.

Það sjötta bréf, um lífsstraff og refsingar, það kom svo til, að kóngl. maj. kom í forfaríng, að menn komu til að rengja Stóra-dóm og vefengja hann, vildu heldr hafa peníng, en refsa og straffa eptir Guðs lögum og dæmdum dómi og af kóngl. maj. samþykktum, og vildu svo inn leiða agaleysi, synd og skammir inn í landið, Guði til stygðar, þá meðkenni eg, að eg það kóngl. maj. að gjöra áminning sínum umboðsmönnum, að synd og last væri straffað. Mèr bar míns embættis vegna slíkt að gjöra og fría mína samvizku — þeir vakti sína! —, og svo kom það bréf inn. Þetta kennist eg fyrir Guði og góðum mönnum, og skal forsvara; en hvernig þeir fái forsvarað sitt agaleysi og refsíngarleysi, þar þeir vilja hvorki hugsa um Guðs rétt nè kóngl. maj. þrásamlegar skipanir, þar mega þeir fyrir sjá, og fyrir þetta má-ske kemr nú Guð og leggr nú sjálfr á refsíngina, svo sviðr eptir.

Og því þykist eg ekki neinn lagaspilli gjört hafa með þessu bréfi, því að í sjálfri lögbókinni þeirra stendr svo: „Skylt er að

¹) Lagas. Ísl. I., 112.

vondum mönnum sè refst, og hafa þeir harðar hefndir fengið, sem vanrefst hafa"¹.

Sjöunda bréf, um kirkjufrið.

Það kom svo til. Hér bjó einn fátækr maðr fyrir norðan, var eigingiptr og hafði fallið þó í hórdóm með tveimr systurum, sat sem ósekr, og bjó vel. Þá þetta kónsbréf² kom nú út, að slíkir skyldu refsast uppá lífið, varð hann skelfr, eða honum var ráðlagt að flýja hingað á dómkirkjuna í kirkjufriðar nafni, svo sem í páfadóminum var siðr, því að með þessháttar menn hafði kónsvald þá ekki þar, ef þeir komust á kirkju og buðu sig uppá náð og vald hennar. Mèr var ekki um þetta, og baðst eg þings. Lögmaðr kom, þing var sett við Vallalaug, dómr útnefndr, lögmaðr og þeir honum fylgdu dæmdu kirkjufriðr skyldi haldast, eins og í páfadóminum. Eg bangaði á móti: fyrst það þessir óbótamenn væri teknir undir sverðið, þar með dæmdir líflausir í Stóradómi, og enn nú hefði kóngl. maj. nýlega og strengilega bifalað, að slíkir óbótamenn skyldi refsast; þar fyrir væri það í móti Stóradómi og öllum kónsbrëfum, að þeir skyldu hér vera. En eg náði engu svari. Og er eg sá þann ójfnuð, skaut eg þessu til kóns, og hèt eg að skrifa slíkt fram; lögmaðr kom þá að mèr, og bað mig að skrifa hér ekki um að því sinni, hann vildi um hugsa sig og taka ráð, ske mætti þetta yrði samþykki-legra; eg var Jakob, trúði þessu og skrifaði ekki eitt orð til kóns; svo leið vetrinn. En fyrir mína góðvild og biðlund fëkk eg það, að á næsta alþingi samtóku þeir um þenna kirkjufrið, mèr óvitanda; eg var heima, kunni ei slíkt að varast, nè neitt mitt svar láta fram koma á því þingi.

Hér varð mèr enn á, eg skaut þessu ekki til lögrèttunnar, því þar hefði eg fljótan úrskurð fengið; en mèr fór hér sem áðr, eg vissi ekki af, að þeir áttu að dæma eða skikka í slíku máli, og dæma þeim frið, sem bæði eru friðlausir eptir gömlum lögum, þar með dæmdir líflausir í Stóradómi, og skipaðir undir refsing í svo mörgum kóngl. maj. brëfum og bifalningum. Sagða eg þá

¹) sbr. Réttarbót Hákonar konúgs 1305, 2. gr. (Lagas. Ísl. I, 25). — Jónsbók í Þjófabálki 1. kap.

²) þ. e. næsta bréf hér að framan um hórdóm o. s. frv.

til Jóni lögmanni, hann og þeir mættu skrifa fram í móti minni suplicats, og svo kom það bréf inn í landið um kirkjufriðinn. Hvað hverir þar um dæma, mega þeir ráða; þeir sjálfir lögmennt, þeir voru orsök þar til, og gjörðu ranglega, að þeir dæmdu þá friðhelga, sem gömul lögin segja friðlausa, sem kóngur hefir tekið undan biskupa hendi og undir sverðit, sem þeir hafa sjálfir í Stóradómi samþykkt og dæmt.

Kónigsbræfið er þetta:

Vér Friðrek annar þess nafns, með Guðs náð, gjörum öllum vitrlegt, að vér fornemum, að á voru landi Íslandi finnst stór vanskikkan með kirkjufrið, sem helzt þar í þann máta, að nær nokkur blóðskammarmaðr eða annar líflaus hefir drýgt sínar stórsyndir og glæpi, fyrir hverjar hann ætti réttilega lífið að missa, þá hefir hann sig strax til dómkirkjunnar, í þeirri mein-ing, að enginn skuli sig þar taka nè fanga, og er það lagt á biskupinn, að hann verðr móti sínum góðum vilja þvilika ill-viljaða skálka að hafa og halda, og á meðan þeir svo halda sig á dómkirkjunni, þá leitast þeir við, hvernig þeir kunni í góðu tómi án alls straffs af landinu að komast. Nú uppá það, að þvilikir glæpir og opinberar syndir og lestir mætti, öðrum til viðvörunar, verða straffaðar, og kirkjan, sem að er Guðs hús, skuli ekki verða blóðskammarmönnum, skálkum og líflausum til verndar¹, og öðrum til hneyxlis, að drýgja þesskonar syndir, skammir og lesti: þá viljum vér, að svoddan óguðlegr kirkjufriðr á dómkirkjunum, svo sem á öllum öðrum útkirkjum þar á landinu, með öllu af takist, uppá það, að þvilíkt aðsetr á kirkjunum skuli ekki vera neinum illviljuðum til forsvars og verndar í nokkurn máta, því einu undanteknu, að ef nokkur óviljandi, eða [sem] neyðist til hendr sínar að verja, og verðr svo manni að skaða, þá skal þeim enum sama leyfast kirkjufriðr, svo lengi og þar til hann kann útrétta sín málefni með lögum og dómi, hvað þó skal og ske án allra þýngsla og kostnaðar dómkirkjunnar og biskups, og skulu lögmenntirnir, hvor í sínu lögmannsdæmi, vera skyldugir, með öðrum dándismönnum, þar til kölluðum, hans sök fyrir dómi að rannsaka með það fyrsta, og ekki lengr láta það bíða en til

¹) Hér er sleppt nokkrum orðum í danska textanum: „Gud almechtigste till förtörnelse“, Guði almáttugum til gremju.

næsta alþingis. Hér eptir má hver sig rétta. Útgefið á voru sloti Krónuborg, þann annan dag Junii. Anno 1587.

Undir vort signeth¹.

[Áttunda bréf², að Hóla kirkju jarðir skuli ekki án kóngl. maj^{ts}. vitundar burt koma.

Það bréf kom af þrætu okkar Jóns lögmanns, þá hann dæmdi sèr Barð. Hér var áðr kónigsbréf um þær jarðir, og skildi enginn rétt, þar með var það fargað, nema menn höfðu copium, og var það bréf með Barðs-dómi vefengt³ og aflaust gjört; þar fyrir senda eg það fram aptr fyrir kóngl. maj., og hann endurnýjaði það, svo þeir verða nú að skilja það, hvort þeir vilja eðr ekki. Hvað eg hefi með þessu bræfi landslögin brákað, það bevísi þeir. Svo var og þetta bréf fyrir löngu áðr útgefið, anno 1554⁴.

Vèr Friðrek annar þess nafns með Guðs náð &c. heilsum yðr superintendentunum fyrir sunnan og norðan á voru landi Íslandi kærlega með Guðs og vorri vingan. Vitið, að svo sem á dögum högborna fyrsta, vors kæra herra föðurs loslegrar minningar, var útgefið eitt bréf⁵, að ekkert góz, hvorki í jarðaskiptum nè annan máta, skyldi burt lögast frá dómkirkjunni, heldr skyldi hún halda sínu gózi óbrjáluðu, sem til hennar hefir legið og hún að fornu⁶ haft hefir, og vèr þó fornemum, að því-samt sem áðr skuli brjálað vera frá dómkirkjunni, sem þángað hefir áðr legið, þó vèr höfum ekki vort samþykki þar til gefið: þá biðjum vèr ykkur nú og alvarlega bífölum, að þið réttið ykkur hér eptir, að hafa góða tilsjón þar með, að ekkert góz eptir þenna dag burt brjálist frá dómkirkjunni, hvorki í jarðaskiptum nè í annan máta,

¹) Magn. Ket. II., 128, ekki tekið í Lagas. Ísl.

²) frá [bætt við; handr. hefir töluna (VIII) utanmáls.

³) ritað *viefseingjað*.

⁴) Ekki bréf mun vera útgefið þetta ár um það efni, er hér ræðir um, hefir því biskup misminnt, eðr hér er ártalið misritað fyrir 1556, sjá bréf til biskupanna yfir Íslandi 16. apríl 1556, Lagas. Ísl. I., 75, er skipar að farga eigi stólsjörðum.

⁵) það er það bréf, sem Guðbrandr biskup getr um hér að framan að komið hafi út árið 1554, en það kom 1556.

⁶) hér er hleypt úr orðunum: með rétta.

nema það verði með vorri skipun og samþykki; og verði það fundið, að nokkuð sè þar frá komið án vors leyfis, sem að kirkjan hefir ekki fengið full skil fyrir, að þið þá kirkjunnar vegna því undir aptr komið með lögum og rétti, og fáði þar endilega dóm uppá, svo að kirkjan missi ekki síns í í nokkurn máta af því, sem henni með réttu til heyrir, svo framt sem þið vilið ekki standa oss rétt þar fyrir. Gleymið þessu öngvan veginn. Gefið út á voru sloti Friðreksborg þann XXII Aprílís. Anno mdlxxix.

Undir vort signeth¹.

[Níunda bréf². Það hlýðir uppá lögmannna dóma og úrskurði.

Það vita velflestir góðir menn, að Páll heitinn Stígsson kom fyrstr með það bréf, og mega þeir gefa honum skuld þar um, en ekki mèt, þó það sè í móti lögunum. Í lögunum stendr, að lögmanns úrskurð skuli enginn rjúfa, nema kóngur, og þó með beztu mönnum³; en þetta bréf skipar, að höfuðsmaðr megí það gjöra með xxiiii beztu mönnum í landinu. Og hvort það rétt er eða ei, dæmi eg ekki; hær heyri eg öngvan í móti mæla og þetta gengr fram, þó hurð hrikti.

En svo bar til um árið, þá við síra Arngrímr áttum klögu-mál við Jón Ólafsson um Hól og Bessastaði, þá dæmdu þeir lögmenn það bréf nýtt og myndugt, sem við Arngrímr vissum fyrir lifanda Guði að var eitt falsbréf⁴. Það klagadi eg fyrir höfuðsmanni, og bað hann að nefna út xxiiii menn uppá þann lögmannadóm: hann fór undan með vefjum og flýtum⁵, sagðist vilja sjá það kongsbréf, sem hann þó vel vissi af og hans

¹) Lagas. Ísl. I., 107.

²) frá [bætt við; handr. hefir töluna (IX) utanmáls.

³) „En ef þá (lögrettumenn og lögmann) skilr á, þá skal lögmaðr ráða og þeir sem honum samþykkja, nema konungi sýnist annat lögligra með vitrustu manna ráði“. Þingfb. IV. kap. „Því at þann úrskurð, sem lögmaðr gjörir á, má engi maðr rjúfa, nema konúgr sjái, at lögþók vátti í móti, eðr sjálfr konúgr sjái, at annat sè réttara, og þó með hinna vitrustu manna ráði og samþykki“. Þingfb. IX. kap.

⁴) Þetta hefir verið 1591. Árið 1590 var Hólsmálið borið fyrst upp, en þá lögðu þeir Stóradals bræðr engin bréf fram og veittu engin and-svör; en árið eptir lögðu þeir fram falsbræfið.

⁵) þannig hdr.; — „Að fara undan með flýtum, *vana verba dare*“, Björn Halldórsson.

bróðir¹ hafði inn haft í landit. Eg hafði copium þar af, og setti hann því ekki, og fyrir svoddan órétt neyddist eg þá til að klagu mig fyrir kóngl. maj., og þegar hans náð vissi öll lèligheit, og að þeir höfðu kastað því fyrri brèfi undir bekk, endrýjaði kóngl. maj. það aptr, og bað þá ekki leyfis. Þannig kom þetta brèf inn aptr² í landit vegna óréttinda, sem höfuðsmaðr gjörði mér, og sè þetta brèf í móti lögum og syndsamlegt, þá hefir sá meiri og stærri synd, sem það fyrst útvegaði³.

Vèr Friðrek annar, með Guðs náð, gjörum öllum vitrlegt, að vèr erum komnir úti sannan skilning, að lögmennirnir uppá vort land Ísland dæma eðr úrskurða stundum aðskiljanlega dóma á millum vorra undirsáta þar sama staðar⁴; en lögmál þó hljóðar, að hvað lögmennirnir úrskurða skal enginn í móti segja, utan kónggrinn sjálfir, hvar fyrir [vorir undirsátar, og sérdeilis þeir fátæku, sem ekki formegna þeirra rétt hjá oss úti vort ríki Danmörk að sækja, og opt⁵ sker órétt, og missa það þeir rétt til hafa: þá uppá það þeir fátæku sem þeir ríku megi laga og réttinda njóta og ekki sins missa, viljum vèr það og svo alvarlega hèr eptir haldit hafa, að vor bifálningsmann uppá vort land Ísland, sá sem nú er og hèr eptir komandi verðr, árlega uppá

¹) Guðbrandr kallar hèr Pál Stigsson bróður Henriks Krag, svo kallar og Björn á Skarðsá (Ann. I., 232). Henrik Krag hefir eignast lögbók Páls Stigssonar, og skrifað í hana, að hans „gode broder“ Páll hafi gefið sèr hana í testamentum eptir sig. Hún er nú í safni Árna Magnússonar 161 í 4to. Þeir hafa því líklega verið hálfbræðr.

²) Það er tilsk. 6. desbr. 1593. Lagas. Ísl. I., 128—129.

³) Þess ber að gæta, að Guðbrandr biskup hefir útvegað tilsk. 6. desbr. 1593, en eigi tilskipun þá, er hann setr hèr, því hún kom út löngu aðr, eðr 27. marz 1563; en með því að tilskipun 6. desbr. 1593 er eigi annað en endrýjun tilskipunarinnar 27. marz 1563, er hèr fylgir, þá hefir hann tekið hana heldr en tilskipun sína, til þess og að votta, að skuldin væri eigi sín heldr Páls Stigssonar, er kom með hana fyrstr.

⁴) Hèr vantar í eptir danska textanum í Lagas. Ísl. þýðing orðanna „som ikke alle findis retferdige at vere“: er eigi reynast allir réttlátir. Þessi orð vanta og í hinn islenzka texta, er Magnús Ketilsson hefir haft fyrir sèr; er sá texti líkr þessum, og að eins litill orðamunr á milli.

⁵) Frá [á að vera: „vora undirsáta og sérdeilis þá fátæku, sem ekki formegna að sækja, opt sker“ o. s. frv., er þessi grein og svo orðuð hjá Magnúsi Ketilssyni.

eina vissa tíð skal taka til sín XX og III þá yppurstu og beztu menn þar uppá landit og fyrir sig, uppá einn tilheyirilegan dag og stað, út í réttinn og lögin kalla alla þá dóma, sem lögmennirnir þar í sama stað úrskurðat hafa, [og vora undirsáta þar úti þvingað hafa, dæmt eðr úrskurðat¹, og með fyrr nefndum XX og III mönnum grandgeymilega rannsaka og yfir sjá sömu þrætu; og þar sem þá finnst, að lögmenn hafa dæmt eðr úrskurðat að óréttu sè, þá skal vor fyrr nefndr lènsmannt með fyrr nefndum XX og III mönnum fulla makt hafa þá að fella, og vorum undirsátum að hjálpa hvað sem lög og réttur er. Og hvað þeir uppá fyrr nefnda lögmennadóma dæmandi verða og fyrir réttu segja, skulu þeir vera pliktugir báðum þórtunum skrifað gefa, sem þeir vilja andsvara fyrir Guði og verða þikendir fyrir oss. En þar sem síðar skaðar nokkuð af fyrr nefndum vorum lènsmannt og þeirra III og XX manna dóm, þá skulu þeir tala til þeirra fyrir oss og voru elskulegu ríkisráði, og þar um að ganga það rétt (er)². Biðjandi og bjóðandi þar fyrir vorum undirsátum uppá fyrr nefnt vort land Ísland, sem fyrr nefndr vor umboðsmann stefnandi verðr, að þèr réttið yðr hèr eptir með yðar bréfum og bívísingum, að þèr mættið fyrir honum og fyrr nefndum XXIII mönnum úti réttum lögum, og þá að líða og undgjalda hvað sem lög og réttur er. Látandi það í öngvan máta bregðast. Gefið uppá vort slot Kaupenhafn þann 17. dag marcii. Anno 1562.

Undir vort signeth

Friderich³.

¹) Frá (er hèr rángt þýtt, og á að vera: og sem þegnar vorir bera sig upp um (sbr. orðin „og vore Undersaatter denom over besverge“ í tilsk. 6. des. 1593), það er með öðrum orðum: höfuðsmaðr átti eigi að skilja um aðra lögmennadóma en þá, er málsaðili bar sig upp og stefndi í hans dóm; en hèr er sem Guðbrandr vili láta höfuðsmann leggja dóm á alla lögmennsdóma. Orðunum: „dæmt eðr úrskurðat“ er of aukið. Allri þessari klausu er sleppt hjá Magnúsi Ketilssyni.

²) Málsgrein þessa hefir þýðandinn líklega eigi skilið. Merking hennar er þessi: Nú finnr maðr misfellur á dómi höfuðsmanns og þeirra 24 manna, og skal hann þá bera málið upp fyrir oss og ríkisráð vort, og verðr þá réttu dómsorði á lokið.

³) Í Lagasafni Íslands er tilskipun þessi dagsett 27. marz 1563 (s. I, 80); en Magnús Ketilsson dagsetr hana 17. marz 1563. Vafi þessi á mánaðar- og ártali tilskipunarinnar mun koma af því, að hún lá svo lengi í salti hjá höfuðsmanni og kom tvisvar út.

Tíunda bréf¹.

Það tíunda bréf er þar um, að bændr hær í landið skulu gjalda og greiða kirkju það þeir verða henni skyldugir í kirkjunnar tíundir, og að þær kvittanir sé ónýtar, sem út hafa verið gefnar, þar kirkjurnar fá ekki þar í staðinn, og að bændr skuli ekki taka frá kirkjum jarðir eða annað. Hvað í þessu er rángt, eða í móti lögum vorum, þá bevísar þeir aldrei á meðan þeir lifa, því að svo stendr þar: „gjaldit Guði, það Guðs er, og það keisara, sem keisarans er“. Ítem, evagélíum tekur ekki frá neinum það hann á, þar fyrir er ekki rétt að taka frá því, nema þeir vili vera réttir sacrilegi &c.

Vér Christján sá fjórði, með Guðs náð Danmerkr, Noregs, Vindlands og Gota útvalinn kóngur, hertugi úti Slesvík, Holsten, Stórmaren og Ditmersken, greifi í Oldenborg og Delmenhorst, gjörum öllum vitrlegt, að með því vér formerkjum, að vorir undirsátar fyrir norðan á voru landi Íslandi, í Hóla stígti, hafa forðum tíð og hingað til, svo vel sem enn nú á þessum degi, verið biskupunum þar í stígtinu mjög óviljugir og óhlýðugir í því, að vilja borga og bítala sóknarkirkjunum þeirra kirkjutíundir, hvar fyrir sóknarkirkjurnar eru sumstaðar niðrfallnar, sumstaðar mjög lasnar. Svo og merkjum vér, að sumir bændr þar á landi hafa keypt og undir sig komið nokkrum jörðum frá kirkjunum af þeirra fasta gózi, kirkjunum til stórs skaða og fordjörfunar. Sömuleiðis finnast og þeir þar nokkrir, sem hafa kvittanir frá kirkjutíundunum, en þó þeir hafi kirkjunni ekki bítalað né borgað, sem með réttu til heyrir. Og þar fyrir höfum vér náðuglega álitíð þessi atvik, og höfum bítalað og fulla makt gefið, og nú með þessu voru opnu bréfi bifölum og fulla makt gefum oss elskulegum Heinrek Krag, vorum manni og þénara og umboðsmanni á fyrr nefndu voru landi Íslandi, og oss elskulegum heiðarlegum og hálærðum manni, herra Guðbrandi Thorlákssyni, superintendent yfir Hóla stígti, að heimta og heimta láta, hvort það er eptirstöðvar tíundanna eða jarðir, fasta góz, eða hvað annað, sem frá kirkjunum er með ölgum komið, það frekasta sem þeir kunna það með lögum að gjöra, og láta það koma apr til kirknanna þeim til gagns og endrbætingar. En hver sem hær eptir og hær í móti er óhlýðugur og lætr sér þúngt þykja þetta að

¹) Fyrirsögninni er bætt inni. Handritið hefir töluna (X) utanmáls.

gjalda og greiða, sem hann þó með réttu er skyldugr kirkjunum, þá skulu þeir fulla makt hafa að klega og kæra þann sama og straffa eptir réttinum, svo sem þann, sem með óhlýðni vora bifalning foraktar. Hér eptir skulu allir og hver einn mega sig leiðrétta, forsmáandi það ekki í nokkurn máta. Gefið á voru sloti Kjöpenhafn, þann VIII Martii Anno mdlxxxxi.

Undir vort signeth¹.

Þessi eru nú þau kónigsbréf, sem ávallt er um talað, einkum fyrir höfuðsmönnum landsins, að útveguð hafi verið gömlum lögum í móti, og þar fyrir mega þeir ekki blifa við gömul lög. Þessu trúa ókunnugir höfuðsmenn og aðrir, hvað eg vona góðir menn muni nú hér sjá, hver og hvílik sannindi að eru til þessara sagna; en þetta kemr svo til, þeir vilja einir ráða og hafa hvorttveggja valdið, bæði það andlega og veraldlega, svo sem einn af þeim sagði, þá hann lét dæma sig lènsmaun, að honum heyrði hálfst stigtíð til. Hér af kemr og það, þeir vilja ekki líða, að kóngr út gefi nokkur bréf, nema hann spyri þá að áðr, og ekki í andlegum málum, sem þeim kemr ekki þar við, svo sem er um ektaskap, um kirkjufrið og annað þvílíkt.

Hér er inn komið kónigsbréf, að sagt er, um vogrek². Hver það hefir útvegað, veit eg ekki, og sè mèr kennt þar um, þá gjöra þeir órétt; en ekki hefi eg heyrt nè spurt, að þeir mæli þar mjög á móti, þó það sè í móti vorri lögbók að sumum þykir. En vili kóngr skikka og ráða í andlegum málum, og umbreyta þeim, eðr og hafa og halda þau, svo sem skeði um lausnir: það líða þeir ekki, því má hann ekki ráða.

Þetta er nú það oss og leikmenn á greinir, hvar af góðir menn mega nú taka greinir úr, hversu mjög landslögin, lögbókin, er hér með eða hér af brákuð og brjáluð af þeim kónigsbréfum, sem eg hefi útvegað.

Nú eru fleiri greinir, sem mèr þarf ekki um að kenna, og er þó ekki ágreiningslaust milli leikmanna og kennidómsins. Það er fyrst:

¹) Magn. Ket. II., 140. Þar er bréf þetta dagsett 8. maí 1591. í Lagas. Ísl. er því sleppt.

²) Tilsk. 20. maí 1595 var birt á alþingi (í annað sinn) sumarið 1682, (Lagas. Ísl. I., 133).

Um kristinrètt og ordínanzíu kóngsins.

Um kristinrètt er ekki annað að segja en það: þar vill enginn svo sem annar; einn vill hann sè aftekinn með öllu, annar vill hann sè haldinn með öllu. Sumir vilja kóngsins ordínanzía, sú veraldlega, sè samþykkt, og hvað hèn hlýðir ekki uppá vor lög nè landskap, það skuli umbreytast; sumir eru þeir, sem ekki vilja neina ordínanzíu hafa nè skikka láta, heldr að þessi tvídrægni sè og haldist, svo það megi vera lög, sem þeir vilja og þeim er geðfelt, það ólög, sem þeim er á móti og þeim er ekki geðfelt. Þetta ósamþykki og þessi tvídrægni hefir nú varað í L ár í landi, og að slíkt mætti leiðrættast, og svo menn ráfuðu ekki í þeirri þoku sem blindir menn, heldr að hèn mætti gjörast einhver góð staðföst skikkan, hvar eptir leikir og lærðir ættu að skikka sèr, þá var þetta fyrir nokkrum árum undirrettað fyrir kóngl. maj. Hans náð bifalaði þetta efni höfuðsmanni yfir landit; en af því hann tók þetta ekki mjög sárt, þá lét hann það fara, svo kóngsbréf datt undir bekk, og hefir ekki sèzt síðan. Þá kom enn annað kóngsbréf til Jóhanns Buchholts; hann skyldi taka til sín biskupa báða og lögmenn, og samsetja eina orðu eða kristinrètt. En hvernig sú kóngs skipun hefir öktuð verið, og hvað þar um hefir gjört verið, það er sjón sögu ríkarí, nema það Þórðr lögmáðr hefir með nokkrum góðum mönnum samantekið svo sem til nokk[ur]rar myndar; en hver hefir af öðrum þessu gegnt, svo til gagns sè, veit eg ei, og ei veit eg nær það mun verða; kann ske þegar kóngl. maj. skipar það nú í þriðja eða fjórða sinn¹. Svo öktum vær hèn sumir kóngsbréf og skip-

¹) Það er eigi hægt að vita, hvert það hið fyrra bréf hefir verið, er Guðbrandr biskup segir að höfuðsmaðr hafi stangið undir stól. Í bréfi 29. marz 1560 (sjá F. Hist. eccl. III., 13. B. og Magn. Ket. II., 7.) er biskupum eiginlega fyrst boðið að semja „ordinanzíu“ um refsingar þær, er sakir í kristnum rètti varða, einkum hórsakir. En hvorki Guðbrandr nè aðrir hafa skilið þetta hréf svo, sem þeir ætti að búa til almenna kristnisiðareglu, og það verðr heldr eigi skilið á þann veg (sjá bréfið síðar 368. bls.). En í kóngsbréfi 24. apríl 1598 til höfuðsmanns, er honum skipað með ráði beztu manna í landinu að semja kristnisiðareglu. Magnús Ketilsson segir um þetta bréf, að biskupar og prestar hafi 1592 sókt um og fengið leyfi til að búa sèr til kristnisiðareglu, og síðan hafi höfuðsmaðrinn, Henrik Krag, sagt þeim í bréfi 3. júlí 1594, að nú yrði þeir að verða búnir með hana

anir, þá oss er ekki um þær, þó þetta sè vort eiginlegt gagn, vors lands, vorra niðja og eptirkomanda, og menn hafa ekki svo mikils aktað þetta efni, að menn hafi haft eina samkundu þar um; alleina hafa sumir látið af sèr heyra, að þeir vili fyrst taka fyrir hendir það helzt og mest ágreinir, sem er um kirkjufrið, um þriðja og fjórða, um hálfkirkjur og annað þvílíkt, en þeir, sem vilja sanns gæta, þeir sjá það, að slík aðferð er ekki nema til hindranar, svo aldrei vorðr þar af noinu, því sem nauðsynlegt og gagnlegt er, og menn mættu annars samþykkir um verða, og líka að vekja upp móð og stygð, þar hvorutveggju vilja sínu uppteknu fram halda og enginn vill undan láta.

Aðrir eru þeirrar meiníngar, til hverra eg hneigist, að menn skuli taka til að upphafi og skoða þær greinir, sem Þórðr lögmaðr hefir látið saman taka; lagfæra, leiðrétta, auka eða vana þær, eptir því sem bezt má fara og mönnum saman kemr, en láta hinar biða til seinasta tíma, heldr en að spilla og hindra allt þetta, en hvað menn verða þá að síðustu ekki ásáttir, þá skrifi hvorutveggju það fram fyrir kóngl. maj. Þetta er mín meiníng.

Um hálfkirkjur.

Hér vil eg hvorki spilla tíma nè pappír, hvernig þær eru stigtáðar, hver fyrirheit þær höfðu, hver prests skylda þar var, eða kaup, því að þetta vita flestir. Ekki vil eg heldr nú tala þar um, hvort þær skulu við magt haldast eða ei, eðr í hvern máta það er bezt að skikka, því að bændr vilja ekki víkja, ekki undan láta, þeir vilja hafa og halda tíundum og tollum tráðs fyrir hvers manns þakk, og hafa öll privilegia sem að fornu, svo þar skuli skíra börn, vígja saman hjón, þjónusta fólk allt, svo sem í páfadóminum, en leggja ekkert í gen til sóknarkirkjunnar, heldr hafa og heimta af henni allar skyldur.

Alleina vil eg í ljósi láta mína meiníng, hver að er þessi:

að sumri (M. K. II., 210). Nú getr verið, að Guðbrandr biskup eigi við það bréf, er höfuðsmaðr hefir fengið um þetta mál þessi árin, eðr sem hann hyggir höfuðsmann hafa fengið; en síðara bréfið er eflaust kónigsbréfið 24. apríl 1598, því það stendr heima, að þá var Jóhann Þokkholt orðinn hér höfuðsmaðr í annað sinn, og þá samdi Þórðr lögmaðr ágrip sitt eðr framvarp.

Eg held allar hálfkirkjur eiga af að takast, bæði það skyldunum við víkr og rentunni, eptir kóngl. maj. brèfi og skikkan, sem út kom anno 1555¹, og eptir þeirri samþykkt, sem þá var gjörð af hirðstjóra, biskupum og lögmönnum, að allar hálfkirkjur skyldu af takast, nema þær, sem nauðsyn væri til að standi, sömuleiðis þær sóknarkirkjur, sem nálægar eru hver annari, svo sem hér eptir fylgir:

Bessastaða samþykkt Anno 1555.

Vorum allra kærasta náðugasta herra og stórmektugasta fyrsta, konúng Kristján Friðerichs son, Danmerkr, Noregis, Vendis og Gottis kóngi, hertuga í Slesvik, Holsten, Stormarn, Ditmersken, greifa í Oldenborg og Delmenhorst, heilsum yðr kærlega og auðmjúklega, með Guði og vorum herra Jhesu Christo vorum frelsara: Heygborni fyrsti, stórmektugi kóng, allra kærasti náðugasti herra! virðist yðar náðar högmektugheit að vita, að vær eptirskrifaðir yðar náðar kóngl. maj. heygmektugheits pliktugir trúir þénarar og fátækir undirsátar: Marteinn Einarsson superintendens Skálholts biskupsdæmis, Ólafur Hjaltason superintendens Hóla biskupsdæmis, Eggert Hannesson lögmenn sunnan og austan á Íslandi, Björn Ólafsson og Jón Bjarnarson prestar Skálholts biskupsdæmis, Jón Matthíasson og Björn Gíslason prestar Hóla biskupsdæmis, Páll Vigfússon, Daði Guðmundsson, Þormóður Arason og Philippus Runólfsson leikmenn — að vær fyrirskrifaðir eptir yðar náðar brèfi og vilja og skipun, sem yðar náðar heygmektugheit hefir skrifað hingað í Ísland til yðar náðar umboðsmanns Knúts Steinssonar um nokkur erindi og skipanir, sem yðar náðar heygmektugheit vill hafa útréttað uppá nokkur erindi, sem yðar náðar heygmektugheits bréf inniheldr, þá eru vær fyrirskrifaðir menn saman komnir uppá sancti Johannis baptiste dag með yðar kóngl. maj. umboðsmanni, fyrirnefndum Knúti Steinsyni, á Bessastöðum á Álptanesi, og höfum innvirðilega skoðað og yfirlesid yðar náðar heygmektugheits bréf, hvert að oss virðist

¹) Erindisbréf Knúts Steinssonar 20. marz 1555. Lagas. Ísl. I., 69. Árið 1598 var þó Guðbrandur biskup annars hugar, þá sat hann í dómi með öðrum góðum mönnum, og dæmdi, að hálfkirkjur skyldi standa æfinlega, þaræð konúngr hefði aldrei staðfest eitt orð í Bessastaða samþykkt.

hið nýtsamlegasta gagn eptir landsins lèlegheitum, sem er í þeirri fyrstu grein, þar yðar kóngl. maj. áhrærir um þær hálfkirkjur og bænhús, eða um þær aðrar kirkjur, sem ekki eru nauðsynlegar sóknarkirkjur, þá skyldu með öllu aftakast. Því höfum vèr fyrr greindir menn um þann sama articul eptir yðar kóngl. maj. boði og skipan samþykkir orðið svo, að fyrr sagðar kirkjur og sönghús skyldu með öllu¹ af leggjast, utan þær sem nauðsyn krefr að standa skuli; en þeirra kúgildi og lausafé skyldi hálfpart leggjast til prestanna uppeldis og spítalanna, sem hinir sjúku skulu inn leggjast². En annað hálfpart af fyrr greindra hálfkirkna og sönghúsa kúgildum og lausafé skyldu eignarmenn jarðanna eignast, og alla þá fasta eignar parta og ítök með rekum og skógum, sem þeir og þeirra forfeðr hafa þar til lagt, eptir því sem virðulegr herra Magnús Noregs kóngr, góðrar minningar, hefir í sínum bréfum og rættarbótum boðit og bifalað að fornu hèr í landinu. En inventaria og messuklæði fyrr sagðra kirkna og sönghúsa skulu biskuparnir með lènsmannsins og annara góðra manna ráði skikka til þeirra sóknarkirkna, sem mest er þörf á í því héraði eða annarstaðar, etcett.³

Í fyrstu bið eg um alla góða menn, að aðgæta og yfirvega, að bæði í Noregi og Danmörk hefir alla tíma frá upphafi kristninnar hèr í Norðrlöndum verið tvennt eða tvöfalt vald: annað kónglegt vald, annað andlegt vald. Annað valdit hafði kóngr, annað biskup. Eg tala þetta fyrir þeim, sem sannindum vilja gegna, en ekki hinum, sem hèr draga sèr af ekki nema spott og spè, og sannindin mega ekki líða.

Velflestum mönnum er kunnug sáttargjörð Magnús kóngrs og Jóns erkibiskups í Noregi⁴, hver mál þar skyldu fyrir hvoru valdi dæmast, og allir menn vita, að hèr í landi höfðu aldrei kóngrs umboðsmenn með þau mál, sem andlegu valdi til heyrðu, ekki heldr biskupar með þau mál, sem veraldleg voru. Sjálf lög-

¹) „móti“, sem handr. hefir og Magn. Ketilsson, er án efa ofritað; enda er því og sleppt í Lagas. Íslands (I, 71).

²) hèr er hleypt kafla úr samþykktinni.

³) Þetta er eigi nema fyrsti hluti samþykktarinnar.

⁴) Til eru tvær sáttargjörðir milli Magnús kóngrs og Jóns erkibiskups, er hin fyrri dagsett 1. ágúst 1273, en hin síðari 9. ágúst 1277. og það er sú, er hèr er átt við; sjá Ngl. II, 455—480.

bókin vor, sem þeir trúá á, hún segir þetta, og hvorki stendr það í kristinrætti né í páfalögum, né biskupa statútum. „Hefir konúgr“, segir hún, „af Guði veraldlegt vald til veraldlegra hluta, en biskup andlegt vald til andlegra hluta“¹.

Þetta andlegt vald, sem kallast öðru nafni andleg jurisdictio², sem biskupar höfðu í páfadóminum, það hefir kónginn í Danmark og Noregi með beztu manna ráði látið dæma til sín og krúnunnar, og í þann máta [er] allt andlegt vald um alla andlega hluti tekið frá biskupum, sem þeir áttu fyrmeir um að dæma, og skikka og ráða, svo kóngur hefir nú bæði veraldlegt vald kónglegt, sem að aldeðli³ verið hefir, hann hefir og líka andlegt vald, sem biskupar höfðu, og vill því ráða og bjóða í öllum þeim málum og öllum hlutum, sem forðum nefndust andlegir.

Nú með því þetta er svo í sannleika, þá vilda eg vita, hvar lögmenn og lögrættumenn taka nú það vald, að víkja frá sinni lögbók og í gömul lög andleg, og halda, að kóngur skuli ekki ráða, nema með þeirra leyfi, hvað haldast skal af gömlum lögum kirkjunnar, eða hvað ekki skal haldast. Ekki er þetta hyggindi, að ganga svo yfir endimörk síns kalls og inn setja sig í andlegt vald, sem kóngur vill alleinasta hafa fyrir sjálfan sig, og hann hefir þeim aldrei boðit né bifalað.

Fyrir þessar greinir hefi eg ekki kunnað að leita til lögrættumanna, þá oss bar á milli um ektaskap í þriðja og fjórða lið, [og] um kirkjufrið; því að svo sem áður áttu lögmenn aldrei hér um að dæma, svo eiga þeir það ekki enn, því að kóngur hefir aldrei boðit þeim það né bifalað, eða nokkuð vald þar til gefið, heldur eiga þeir alleina að dæma um lögbók og öll lagamál, sem þar standa.

Nú þegja aldrei sumir um þetta, að kóngur brjóti gömul lög með sínum nýjum bréfum, en hér til heyrir svoddan andsvar: svo sem hér var forðum tvennt vald, veraldlegt og andlegt, svo voru hér tvöföld lög, veraldleg og andleg; veraldleg lög, lögbók vora, hefir kóngur ekki brotið né brjálað í minnstu grein, (nema ef vera má um lögmanna úrskarði⁴, og hefi eg það bréf ekki út-

¹) Kristindóms bálk, II. kap.

²) þ. e. lögsaga, lögsagnarvald eður dómsvald, og meðfram löggjafarvald.

³) þ. e. frá alda öðli.

⁴) Sjá tilsk. 27. marz 1563 og tilsk. 6. desbr. 1593. Á þessum orðum Guðbrands biskups má ráða, hversu almennt það álit hefir verið, að skipun höfuðsmannadómsins væri brot á lögbók.

vegað, og ef annað er um vogrek, og kemr það ekki við mig). Hinum öðrum lögunum, sem kallast andleg, vill hann sjálf ráða, hvað mikið eða lítið af þeim skal haldast, sem áður er sagt.

En þessu hvorutveggja, veraldlegum lögum og andlegum, slengja nú sumir saman í eitt, og kalla allt landslög, og setja svo brillur á aðra einfalda, að þeir vita ekki nè skynja betr en svo sè, að kóngur brjóti vor gömul lög, því að þeir kunna ei að gjöra greinarmun á milli andlegra gamalla laga og veraldlegra, sem nú er nóg sagt.

En eitt má undarlegast þykja: hvar helzt sem þau gömlu andlegu lögin eru á móti þeim og þeirra vilja, þá kallast þau rángindi, pápistaskapr og annað verra, svo sem skeði um atlausnir stórbrotamanna, og fyrr var um talað¹, en sè þau með þeim, þá eru þau slétt og rétt, og þá heita þau gömul landslög, &c.

Svo er nú af þessu deginum ljósara, að leikmenn hafa ekki þar með andlegt vald, eða nokkra þá hluti andlega (sem kóngur hefir frá biskupum til sín tekið), nema þeim sè það sérlega bifalað, og þó þeir vili keppa og þræta hær um, þá munu þeir komast að rauninni, því er ei vert að halda kappi um þriðja og fjórða, um kirkjufríð og annað þvílíkt.

Nú ef einhver kastar hær fram: „ektaskaps sakir dæmdu biskupar forðum, nú skýtr ordínanzían því til veraldlegs valds“. Því ekki? — Það mátti kóngur vel gjöra; en ekki hefir hann þar með öll andleg lög sett til leikmanna. Þar næst mega menn sjá og lesa, að kóngur hefir litlu síðar aðra skikkan þar á gjört, í þeirri ordínanzíu, er kallast Rípr-ordínanzía². Og þó svo sè hær í landi, að í ektaskaps málum dæmi bæði leikir og lærðir, eptir þeirri samþykkt, sem gjörð var á Bessastöðum anno 1555³, þá er það hvergi vísa í Danmörku og Noregi, nema hær, &c.

Á þessum sama grundvelli, sem nú er um talað, stendr og svo sá ágreiningur um hálfkirkjurnar. Allir vitum vör, að biskupar reðu kirkjum fyrrmeir, bæði smám og stórum. Vita menn hvað þar stendr: „Biskup vor skal kirkjum ráða, eignum þeirra,

¹) Sjá að framan bls. 333—335.

²) Þ. e. Rípar artíkular 4. maí 1542. Lagas. Ísl. I., 54.

³) Þetta er eitthvað blandað málum, því Bessastaða samþykkt 1. júlí 1555 nefnir elgi hjúskaparmál á nafn.

tollum og tilgjöfum"¹, &c. Þetta eru gömul kirkjulög; en þetta vald og þessi ráð hefir kóngur til sín tekið, sem áður er sagt, og af því valdi hinu sama sendi hans náð hingað sitt opið bréf², og skipaði, að af skyldi takast allar hálfkirkjur, og þar um var samþykkt gjörð af beztu mönnum landsins anno 1555, sú sem fyrr stendr.

Þessari skikkan hafa flestir bændr verið síðan óhlýðugir, enda hefir henni og ekki verið fram fylgt, og ei heldr hefir þetta verið fyrir kóngi klagð. En fyrst svo er, að þetta á að lagfærast, með öðru fleira, þá verða menn hér um að tala, annaðhvort að menn hlýði kóngi og samþykki það, sem hann hefir skipað um þessar hálfkirkjur, eða þeir skjóti því til kóngrs, og að hann skeri úr með oss. Það er þeirra hið bezta, ef þeir geta svo komið sinu svari, að hann láti þá ráða. En mig grunar, þeir muni ekki setja þær brillur uppá hann; hann veit að gjöra mismun á milli lögbókarinnar og gömlu kirkjulanganna.

Svar og ástæði bænda er þetta: þeir segjast vilja hafa og halda sínum friðheitum; en hér heyrir til þetta andsvar: við lög og landsrætt hefir kóngur lofað að halda oss, en aldrei við þau gömlu kirkjulög og pápastaskap; og þó hann hafi nú undir sitt vald og yfirsjón tekið dómkirkjur, klaustr og allar kirkjur, smærri og stærri, hver vill klaga hann þar fyrir, að hann hafi tekið vor friðheit frá oss? eða vill nokkur ganga í rætt við kóng hér um, eða standa honum í móti, svo sem gjörði sá góði mann, biskup Jón, og misti þar fyrir lífið?

Ekki gírnist kóngur fótínál í nokkurs manns hálfkirkju jörðu undir sig að draga, og ekki minka friðheit bænda, hinu vill hann ráða, sem er: hann vill ráða yfir stærri kirkjur og smærri, svo vel yfir hálfkirkjur sem alkirkjur, hverjar við magt skulu haldast, eða ekki; og fyrst hann hefir nú þenna rætt yfir stærri kirkjum, hvernig vilja þeir hamla kóngi, að hafa ekki vald yfir þeim minni?

¹) Sjá Kristinrætt Árna IV. kap.: „Biskup várr skal kirkjum ráða, ok svá öllum eignum þeirra ok öllum kristnum dómi, svá tíundum ok tilgjöfum þeim sem menn gefa Guði" o. s. frv. En þessi kapituli var eigi samþykkt á alþingi 1275 (s. Finns Hist. Eccl. og Páls Vidalíns Fornyrði, 293. bls.)

²) Hér er átt við erindisbréf Knúts Steinssonar, dags. 20. marz 1555.

Allir menn vita, að vegna páfans afguðadýrkunar vorn þessar hálfkirkjur stígtaðar, en fyrst það messurnar eru af lagðar, þá hefir kóngur skipað þær kirkjur af. Hér er bændum annaðhvort að gjöra, að hlýða kóngi, eða taka upp aptr messurnar. En hér er ekki um að tala, fyrst kóngur hefir hér skikkan á gjört, oss ber að vera henni hlýðugir, ef vær viljum ekki bæði gjöra í móti Guði og kóngl. majestat.

Eg vil ekki tala um þær kirkjur, hvernig þær eru haldnar: þær mega heldr heita hesta og sauða hús, en kirkjur, og allvíða eru þær illa haldnar, og inni geymt bæði fê og kaplar og annað, það ekki hæfir; ekki er þar kaleikr, ekki messuklæði, og ekkert það til embættis skal hafa.

Svo stendr í gömlum kristinrètti: „Guði skal maðr kirkju gjöra, en ekki sjálfum sèr til ábata eða afla”¹, og svo hlýða öll hálfkirkjubrèf, að þær sè stígtaðar Guði alnáttugum til lofs og dýrðar; en af því að það reyndist ósatt, því mátti þá kóngur ekki ráða því, að taka þær af?

Hér af vona eg góðir menn skili meininguna, að ekki er nú að tala um hálfkirkjur svo sem í fyrsta sinni, áðr en kóngur skipaði þær af, hvort þær skuli haldast eða ekki. Það er nú of seint; en þeir sem þessu kappi vilja halda, ráði þeir því og standi sitt æfintýri.

Um þau v hundruð², sem gefin hafa verið til sóknarkirkjunnar.

Þeir sem það bevísa, að þeirra forfeðr eðr foreldrar hafi útlagt v hundruð til sóknarkirkjunnar, þá er vel að þau gjaldist aptr, því að það má pykja að vera skuld hjá alkirkjunni, sè hún ekki bitöluð nú í hálft hundrað ár; bændr hafa tíundum haldið fyrir ekkert, en af alkirkjunum haft og haldið allar skyldur fyrir sig og sitt fólk, en hinir aðrir, sem keypt hafa hálfkirkju jarðir, og þær hafa farið allmörgum sölum í lánga tíma, og enginn veit hverir eða hvar þeirra niðjar eru, sem þau v hundruð út lögðu, þá kem eg mèr ekki í skilning, hvernig menn mega heimta þá skuld, sem þeirra forfeðr áttu aldrei nè út létu.

Summa og meining máls er þetta: Svo sem biskupar forðum

¹) Sjá Kristinrètt Árna IV. kap.: „Guði skal hverr maðr kirkju gera, en eigi sjálfum sèr til afla eðr nokkurra forræða” (sbr. bls. 358, athgr. 1).

²) Þ. e. fimmu hundruð.

ræðu yfir allar kirkjur og öll kirkna góz, smærri og stærri, svo hefir nú kóngur tekið það vald til sín, og vill þar um ráða, hverjar kirkjur skuli við magt blífa og haldast, eða ekki. Þar fyrir, með því þar er skikkan á gjörð, þá ber öllum mönnum að veita kóngi hlýðni þar úti, nema þeir fái annað af kóngi sjálfum.

Um kirkjufrið, og hvaðan hann er tekinn.

Kirkjufrið er tvefaldur; sá fyrri er kirkju grið og friðr: að menn eiga ekki að slá nè særa menn í kirkju eða kirkjugörðum. Um þenna kirkjufrið talar kristinnrætt¹ og recess², sem allir vita. Svoddan friðar hafa allir kristnir kóngar látið kristna menn njóta í bardögum og orustum, og ætíð gefið mönnum frið, sem á kirkjur flúðu. Þetta hafa og Noregs kóngar sett og svarið, og lofað að halda kvenna frið og kirkna. Þenna kirkna frið hafa opt haldið heiðnir kóngar, svo sem Alaricus Gotta kóngur, þá hann vann Róma-borg, þá gaf hann grið öllum þeim, sem flúðu í kirkjur. Um þenna kirkjufrið er ekki vor þæta.

Annar friðr er gefinn stórbrotamönnum, og þar um er ágreiningur vor, hverjum hann eigi að veitast eða ekki, og af þessum ágreiningi verður þessi kirkjufriðr enn með tvennu móti, sem er: sumr hefir sinn uppruna í Guðs orði, í Móyses-lögum; sumr er tekinn af heiðingjum og pápastum.

Móyses-friðr eða grið, sem Guð gaf að eins maundrápurum, þó ekki öllum, heldr að eins þeim óviljandi urðu sínum náúnga að skaða — það vèr nú köllum voðaverk —, sem ljóslega má lesa Exodi 21. (kap.). Og svo að enginn leggi það út í aðra meining, eða að Móyses hafi ekki gætt að sèr, þá lesi hann Numeri 35., Devt. 19., hvernig Móyses liðar það í sundr og skýrir frá um þá friðhelgi, og fyrirbyðr hana öllum öðrum mannsögurum en þeim, sem voðaverk gjöra, því svo stendr þar: „Sin autem insidiatus fuerit, ab altari meo extrahes eum“³,

¹) Sjá Kristinnrætt Árna VI. kap.

²) Koldingsrecess 13. des. 1558, sjá Lagas. Ísl. I., 76. Recessinn varð þó eigi lög á Íslandi, nema ef vera skyldi, að hann var gjörðr að varalögum með tilsk. 20. marz 1563 í kristnum sakamálum, einkum um hórdóm; en ári síðar (2. júlí 1564) kom Stóridómur, og var þá recessinn af numinn í þeim málum (sbr. þó Páls Vídalíns Fornyrði 396. bls.).

³) 2. Móysesbók XXI. kap. 14. v.: En drepi maðr annan með svikum, þá drag hann út frá altari mínu.

Svo lét Salómon drepa Jóab, þá hann flúði að altari og hélt sér þar.

Svo liggr nú Móyses kirkjufriðr ekki nema við voðaverk ein, en engin önnur manndráp, enn síðr við önnur óbótamál og blóðskammir, sem Guð alvarlega skipar, að þeir skuli missa lífið fyrir, er slíkt drýgja; og þar fyrir er það illa (og) óvitrlega gjört, og þar hafa veraldlegir valdsmenn engan rétt til, að skikka eða skipa í móti Guðs skipan, hvorki Ólafr kóngur nè nokkrir aðrir. Og að enginn ætli, að Guð muni eptir Móyses dauða hafa tekið aptr fyrri skikkan, þá ítrekar Guð það sama við Josuam (Jos. 20. kap.).

Hér gæti þeir og að, sem svo fram halda þeim kirkjufrið: ekki var tjaldbúðin, ekki Salómons musteri, ekki nokkrar aðrar kirkjur settar hér til, heldr borgir, kaupstaðir, þángað þeir áttu að flytja sig með konu og börnum og öllu heimili; því er berlega rángt, að gjöra ekki greinarmun á milli borgarfriðar og kirkjufriðar. Þessi borgarfriðr var svo sem mjúk og hæg útlegð fyrir þann, sem óviljandi varð öðrum að skaða; og allt þetta hafði andlega þýðing og merking, sem nú verður ei um talað, álika svo sem sú historian, sem Krístr fram setr (Luc. 10) um þann, sem reisti frá Jerúsalem ofan til Jericho. Hér af mega allir skynsamir menn sjá, að með þessu dæmi um voðaverk er enginn pápista kirkjufriðr staðfestr fyrir alla illvirkja.

Svo kemr nú Móyses borgarfriðr ekki þar við oss, og aldrei hafa þeir, eð voðaverk gjörðu, þurft að flýja á kirkju hjá oss.

Pápista kirkjufriðr.

Hann hefir sinn uppruna af heiðingjum, sem voru þeir sonar synir Herculis, þeir eð óttuðust marga þá, sem Hercules hafði áðr misþyrmt. Þeir gjörðu fyrst templum misericordiæ í Athenuborg, og settu þau lög, að þaðan skyldi öngvan draga mega. Hér eptir breytti sá heiðni kóngur Demetrius, þá hann bauð Gyðingum, að Jerúsalems musteri skyldi hafa þessi friðheit (1. Maccab.).

Af Grikkjum tóku þeir Romulus og Remus þenna sið, sem fyrst bygðu Rómaborg, að setja þar svoddan griðastaði, að allir strákar og illgjörðamenn skyldu þar náðast, og drógu þar með að sér illþýði, í móti landslýðnum, fyrir það frelsi þeim var gefið.

Slíkir griðastaðir skálka og illvirkja gjörðust þá víðar, og

kölluðust asyla; þar kom og þá, að rómverskir keisarar létu reisa sér bílæti og statuas, og létu það vera asyla eða griðastað fyrir þá, sem þar að flúðu. Hér eptir var tekið nokkra stund í sjálfri kristinninni, allt þar til að Justinianus keisari sá, að úr hófi gekk, og fyrirbauð manndrápurum og öðrum stórbrotamönnum að njóta nokkurs kirkjufriðar. Hér á móti settu sig þeir rómversku páfar, þá þeir urðu mektugir, svo að sá páfi, sem hét Innocentius III., setti þetta í lög: „Nemo ab ecclesia abstrahatur, quantumvis gravia commiserit, þar skal enginn dragast út af kirkju, hversu þunglega sem hann hefir brotið“, þvert á móti Guðs orði, þar hann segir: „Ab altari meo extrahes ipsum“.

Aðrir létust þá vera heilagri, og þótti hér of mikill taumur illgjörðamönnum gefinn, og tóku undan því frelsi nokkra með nafni, sem standa í kristinrætti, og ekki skulu mega kirkjufriðar njóta. Allir aðrir, hversu niðugleg verk og skemmileg sem þeir gjörðu, einkum í kristinrætti, þar biskupar áttu sektina heila eða hálfa, skyldu hafa kirkjufrið; þar kom þá, að þessi kirkjufriðr átti að breiða sig 30, 40 og stundum 60 fet út frá hverri kirkju, og ef menn hlupu prestum í fáng, þá átti þar að vera griðastaðr.

Þetta kalla eg pápistaskap, pápista frið, mannasetning, og er augljóst, hver verið hefir sök og efni hér til, sem er, að þeir andlegu kynni af þeim seku að kreysta og kúga slíkt sem þeim líkaði, aðrir og lokkast til synda og glæpa, fyrst þeir urðu með fê bættir, en kostuðu aldrei lífið.

Fyrir þessar greinir hafa nú kóngar og herrar í öllum kristnum löndum, líka einnig sjálfir pápistar, af tekið allan kirkjufrið, sem þeir sjá nú loksins að ekki er nema páfa setningr, guðs orði og keisaralögunum og allri siðsemd og aga og typtan á móti, og er því stór undr, að menn vilja standa svo fast á þessum pápistaskap, bæði í móti Guði og kristilegu yfirvaldi og siðsemd, ekki til annars, en að slíkir strákar megi komast án refsinga í burt, eða og, að landit fyllist upp með skammir og glæpi.

Um blóðhefnina, að hún mætti hindrast.

Hvað er hér margt um að tala! og er undr, því skynsamir menn mæla slíkt. Hvaða blóðhefn er á þeim 16¹ kvennmanns-

¹) Á að vera 17, sjá Kristinrætt Árna XX. kap.; en 16 standa hér alstaðar annarstaðar í handritinu. Guðbrandr biskup virðist að hafa

persónum í kristinrætti? — Þetta er upp í lopt talað; en ef þeir meina um mannslag, þá ágreinir oss ekki um þann kirkjufrið, sem í lögbók stendr og kóngur hefir leyft í sínu bræfi¹. — Ítem, að sá seki megi hafa tómstund. — Hvað er slíkt? — Eiga þá allir, sem lifið eiga að missa, (að) fara fyrst á dómkirkju? — á hún þá að vera fangelsi, pryssind eða böðulhús? — Stendr ekki í bókinni, að menn skuli gefa þeim góða tómstund, sem til lífláts eða lima leiðast eiga? — Hvað þarf kirkjufrið til þessa?².

En til meiri undirstöðu og skilnings um þenna kirkjufrið og þau óbótamál, og þá menn, sem kóngur bannar að frið skuli hafa, þá eiga menn fyrst að aðgæta og yfirvega útleigðarmálin og óbótamálin, og sundrgreina þau, en gjöra ekki blendinginn, svo sem sumir hafa gjört hér til.

Önnur eru útleigðarmál og óbótamál, sem standa í lögbók, en önnur eru þau, sem standa í kristinrætti, eða gömlum kirkju-lögum.

Óbótamál og útleigðarmál í lögbók, hver þau eru, hvað mörg, og hverjum mönnum kirkjan mátti halda eða ekki halda, það er kunnugra en eg þurfi þarum fleira að skrifa. Nú spyr eg að, nær og hvenær hefir kóngur nokkurn tíma bannað þeim kirkjufrið, eða lagt til þeirra eitt orð. Eg meina aldrei; og því er það ekki vel gjört, að útleggja svo hans bréf.

Aðrir eru óbótamenn og útlægir í kristinrætti; það eru þeir blóðskammarar, þær 16. persónur kvenna og karla, sem í kristinrætti nefnir, með hverja kóngur eða hans umboðsmenn höfðu forðum ekki þar, nema að taka fê þeirra hálf; biskup gaf þeim kvittan, frið og frelsi. Þetta vill kóngur nú ekki hafa svo; hann hefir tekið þá undan biskupsstólum og undir sverði, og vill þeir

fylgt kristindómsrætti þeirra Ólafs konungs helga og Magnúsar góða í Gulapingslögum eldri, því þar eru taldar eigi nema 16 konur, og er sleppt móður konu manns (s. Ngl. I., 25. bls.).

¹) Sjá Jónsbók Mannh. 18. kap.; þar er og inn skotið 9. gr. úr rættarb. Hásk. Magn. 14. júní 1314. En bréf það, er hér getur um, er kongsbr. 2. júní 1587 hér að framan bls. 345—346.

²) Hér er sem Guðbrandr svari tveim mótbárum, er menn hafa borið fram til meðmalis kirkjufriðnum, er hann vildi afmá. Hafa menn þessir sagt, að kirkjufriðr væri nauðsynlegr til að afstýra hefndarvígum, og í öðru lagi, að hinn seki setti að hafa tómstund til að búast undir dauða sinn.

skulu straffast upp á hálsinn, eptir Guðs orði og vilja (Levit. 18. kap.¹⁾), og allra kristinna manna lagarétti, og þar fyrir vill hann ekki, að slíkir óbótamenn hafi vist nè vern á kirkjunni, og sjálfir kristinrèttir segir þá friðlausa. Hver og hvílkir galenskapir er það þá, að standa hér í móti og skipa þá á kirkjur, sem kóngur skipar undir sverð, og þeir hafa sjálfir dæmt og samtekið í Stóradómi, og það enn er þýngra, að hafa samtök þar um, þvert í móti Guði og kónglegu valdi, að svoddan óhæfur skuli órefstar vera, og svoddan menn skuli hafa vist og veru á kirkju, ekki nema til þess, að þeir skuli komast undan og forða lífinu.

Hér megá skynsamir menn enn nú sjá, hversu að þeir hinir aðrir blanda saman óbótamálum, til þess að villa sjónir fyrir mönnum; en ekki verða allir blindaðir hærmeð. Alleinasta talar kóngur í sínu bréfi um kettara og blóðskammara², og þá aðra, sem Stóridómr uppá hljóðar, og kóngl. maj. bréf, svo þrásamlega útgefin, þeim bannar hann kirkjufrið, og hans náð gjörir það ekki rángt, því að sjálf kirkjulögin segja þá friðlausa, auk þess sem Guðs orð segir þar um (Levit. 18).

Nú þó valdsmenn vili hvorki rækja Guðs rétt, og ekki hlýða kóngi, hver bannar þeim þá eða hefir bannað að líða þessa auma óbótamenn annarstaðar, hvar þeir kunna að hylja sig; en að falla inn í kóngs vald, já í móti kóngi, og skipa þeim sess og sæti í kirkju, sem kóngur [skipar] á höggstökk: þar hafa þeir ekki vald til. Kóngur segir: vèr viljum að slíkir missi lífið, svo að Guðs hefndar reiðistraff komi ekki yfir land og lýði, og vèr viljum að svoddan blóðskammir straffist, refsist eptir Guðs lögmáli. Nei, segja þeir aðrir: „það er(u) gömul lög vor hér í landi, að þeir fari á dómkirkju, og taki þar skript og lausn“. Og bókin segir þá alla vandræðamenn, sem komast á kirkju náðir; en vili kóngur ekki annað, en hafa lífið af þeim, þá skal senda þá til hans, hann megí láta gjöra það, sig þyrsti ekki í þeirra blóð. En mun þetta rétt? — Það mega þeir voga, sem í hlut eiga, því að slíkt er ekki annað en að styggja Guð og kristilegt yfirvald, og leiða Guðs straff og reiði yfir þetta land, sem nú er á komið.

Í gömlu kirkjulögum stendr um þær XVI þeísónur karla

¹⁾ Réttara 20. kap.

²⁾ „Kettari“ er hér, sem annars víðar, sömu merkingar sem „blóðskammari“.

og kvenna, að þær sè friðlausar; sè þær eptir kristinrètti friðlausar, þá eru þær líflausar, og má enginn fyrirbjóða kóngi að banna þeim friðinn, nema sá, sem meira vill ráða en kóngur.

Hér af er augljóst, ef að menn vilja sjá það, að ekki hafa leikmenn eptir gömlum lögum haft þar með þessháttar óbótamenn. En nú vill kóngur hafa með þá, í þann máta: hann vill hvorki leyfa þeim frið kirkju, nè lífs eða líma.

Nú ef eg er sleginn með þeirri grein: „Alla þá vandræðamenn, sem komast á kirkjunnar náðir“¹. Hér segi eg enn: Þessi

¹) Sjá réttarbót 14. júní 1314, 9. gr., Jónsb. Mannh. 18. k. Greinin hljóðar þannig: „Sva höfum vör ok staðfest: alla þá vandræðamenn, sem komast á kirkju náðir, skal sektalaust flytja til Noregs ok koma þeim þar í kirkju eptir ráði lögmanns og sýslumanns, utan þá menn, er kirkja á eigi at halda eptir lögum“. Lög þau, er hér er skírskotað til, er kristinréttr Árna biskups, þar segir hverir þeir menn sè, er kirkja á eigi að halda, eðr sem eigi skyldi njóta kirkjufriðar: „Eptir heilagra fedra setningu, ok skipan Guðs laga ok manna, skulu vör þyrma kirkju ok kirkjugörðum, sva at hvat sem hver hefir gjört, ok flýr hann í kirkju eðr kirkjugarð sèr til hjálpar, þá skal hann vera friðheillagr fyrir hverjum manni meðan hann er þar, utan þeir menn, sem drepa menn til fjár sèr, eðr í kirkju eðr kirkjugarði drepa menn eðr særa, þá at í þeim lutum sem maðr brytr lögin, þá er hann eigi verðr þeirra at njóta“ o. s. frv. — Síðar segir: „Skal biskup ok aðrir forstjórar heilagrar kirkju þiggja þeim, er til kirkju flýr, lífs grið ok líma, en annars skulu þeir, er misgerðu, beta afbrot sín eptir lögum“ (Kristinnr. Árna VI. k.). Af greinum þessum er auðsætt, að allir sakamenn áttu að njóta kirkjugriða, nema þeir einir, er drápu menn til fjár, eðr misþyrmdu kirkjum; og í öðru lagi voru kirkjugriðin til þess, að afstýra mannhefndum, en enganveginn til þess að draga sakamenn undan lögum og dómi, sem og skýrlega er tekið fram í greininni hér að ofan, svo að allt það, er Guðbrandr talar hér um skipting andlegra og veraldlegra mála, á alls eigi við og er öldungis skakkt álitið, að kirkjufriðr sè handa þeim sakamönnum einum, er Lögbók til nefnir. — Eins er með öllu rangt álit hans á þýðing kirkjufriðarins. Kirkjan var og er helgr staðr, og því skal enginn þar öðrum granda nè mein gjöra. Kirkjan var almennr griðastaðr. Lík helgi fylgdi höfum í heiðni og helgudum þingum og mannamótum, og enn er til þinghelgi og helgi þingmanna. Í öðru lagi var það tilgánger kirkjunnar, að vernda hinn ofsókta og hjálpa hinum nauðstadda, að veita honum „lífs grið ok líma“, en eigi framar undanþiggja hann hegning þeirri, er lög sögðu á hendr honum.

grein hlýðir alleina um útlegðir og önnur stærri mál í lögbók, en ekki í kristinrètti, þar biskup átti sekt hálfá, því að með sannindum er það satt, að þeir, sem komast á kirkju af þeim, þurftu aldrei að fara af landi eða landsvist að fá, því að kóngur átti ekki þar með þá, nema taka fê þeirra hálf. Þar fyrir er það ekki rétt gjört, að blanda og slengja saman lögbók og kirkjulögum; það heitir sophistaskapr, til að blinda einfalda, en upphvetja og vekja hina, sem áður eru nógu þverbrotnir. En þó svo væri, að kóngur tæki kirkjufríð af þeim óbótamönnum í kristinrètti, þá brýtr hann andleg lög þar með, en ekki Lögbók, því að lögin áttu ekki þar með þessháttar menn; en ef þeir vilja ganga í rétt við kóng, og láta hann með öllu halda gömul lög, þá er ráð þeir leiti annara ráða.

Það nú eptir fylgir kemr ekki mæð við svofelt, en þó, vegna míns kalls og embættis, segi eg það satt er fyrir Guði almáttugum, og finn að því, sem ekki er rétt.

Eg hefi opt og tíðum fornumið og heyrt, að það er ásetningrinn sumra manna, að af taka allt lífsstraff í óbótamálum í kristinrètti og láta vera eins og í páfadóminum var. Er vel, ef þeir fá það af kóngi, því at öngvan veit eg að langar að sjá þeirra blóð, aumra manna; en hitt er það, sem mig uggir, það fá þeir aldrei af kóngi, og ekki er mögulegt að þeir dirfist að biðja hans náð þar um. Hitt, það sem eg má vel segja, slíkr ásetningr og slíkt áform er mjög hræðilegt og voðalegt, og ekki forsvaranda fyrir Guði og kristilegu yfirvaldi, og sannarlega, svo sem Guð er sannorðr og réttlátr, svo mislíkar honum þetta, og slíkt orkar þeim eins hræðilegs dóms fyrir Guði, að menn vilja svo lítt akta Guðs rétt og hafa ekkert vandlaeti guðlegt eptir sinni skyldu og embætti. Og ef það er, sem sagt er, að þeir hafa dæmt og samtekið að senda alla þessa óbótamenn fyrir kóng, eða af landinu, en refsa öngvum, þá sjá allir að slíkt er ekki annað en að samþykkja, samhylla, uppsetja og staðfesta refsingarleysi í landinu, hórdómum, blóðskömmum til aukningar og eflingar, þvert í móti Guðs orði og vilja, og í móti kristilegs yfirvalds margföldum strengilegum bifalningum, og fylla landit upp með blóðskammir og óbótamál, hvað ekki er annað, en að koma sjálfum Guði til að straffa og refsa allt landit, svo sem nú er á komið.

Því að þó Guð styggist mjög af syndum og glæpum, og þó hann reiðist þeim sem illt gjöra, þá er þó engin synd sú, sem hans nafn styggi svo mjög, sem refsingarleysi og agaleysi þeirra, sem syndir og glæpi straffa eiga, því að slíkt er ekki annað, en að hylla syndir og glæpi, og samþykkja. Dæmin eru nóg, bæði í biblíu og öðrum historíum, hversu að fyrir meðlæti og refsingarleysi hefir Guð straffað heil lönd og ríki, því að þessi regla er sönn og bregzt aldrei: „Non evertuntur respublicæ propter peccata, sed propter impunitatem peccatorum“; það er: „Ekki plágar Guð nè eyðileggr lönd og ríki fyrir synda og glæpa sakir, heldr fyrir refsingarleysi, að syndir og glæpir eru ekki refsdir“¹.

Þetta kemr nú fram við þetta auma, arma land, og hér hefir mig lengi gru[n]að fyrir, því að Guðs orð og hótanir ljúga ekki. Kóngrs vors rétt og hans sakeyri sækja allir valdsmenn nærri lagi, en rétt og vilja þess eilífa himneska kóngrs rækja fáir, þar fyrir verðr Guð sjálf að sækja sinn rétt og straffa allt landit. Fáir einir skálkar gjörðu það skemmdarverk við konu levítans (Judic. 19); en af því það var refsingarlaust liðit, varð allr kynþáttur Benjamín með saklausum konum og börnum að mestu foreyddr². Þar fyrir er ráð að gæta að sèr, hér, vill reikningskapr eptir koma, það vill fyrir Guði ekki vera nóg, að vísa slíkum á kóngrs náð, láta hann taka þá af, ef hann vill ekki náða þá. Og eg veit ekki hversu þægilegt honum mundi slíkt vera, ef hann vissi af því, eða hvort hann muni vilja taka það embætti af þeim, er mèr heldr til efs; en hinn annar kóngrinn, sá himneski, hann sèr og veit hvers manns hjarta og tilgang, fyrir honum verða ekki sjónir viltar, hann liðr ekki refsingarlaust svoddan samtök, sem nú gefr raun vitni. Nógu illt og þúngt væri fyrir Guði að liða þá óbótamenn, leggja ekki til þeirra, látast ekki vita af þeim; en

¹) Þýðing Guðbrands biskups er eigi með öllu rétt; réttara er: „Eigi kollsteypast ríkin sakir glæpa, heldr fyrir sakir hegningarleysis glæpanna“. Hér er því eigi eitt orð um, að Guð hegni löndum og ríkjum, heldr er refsingarleysið eitt talið orsök til eyðingar þeirra.

²) Þessa frásögu hefir Guðbrandr biskup undarlega fært úr lagi og mis-skilið, er hver sá getr sæð, er les 19. og 20. kap. í Dómarabókinni; því af frásögunni verðr eigi annað dregið, en að of mikil refsingarfýsn eðr hefudargirni leggi lönd og borgir í eyði.

hitt, að samtaka og skikka, að syndir og glæpir skuli vera órefstir, það fyrirgefi Guð, hafi það gjört verið.

Um rök Stóradóms, og hvernig hann kom til.

Anno 1560, þá kóngur hafði alla jurisdiction til sín tekið hér í landi, og fornam, að óbótamenn í kristinrètti voru hér ekki straffaðir uppá lífið, sem í Danmörk og Noregi, þá vildi hans náð fyrst vita, hvað Íslands lög höldu þar um, og skrifaði hingað bréf þeim biskupum báðum, svo látanda:

„Vér Friderich annar með Guðs náð Danmerkr, Noregis, Vendis og Gottis konúngr. Vor sérleg gunst til forne: Vitið, að með því vér erum komnir í þá reynslu, að þar skal brúkast stór óskikkanlegheit á meðal vorra undirsáta uppá voru landi Íslandi, með hórari og öðrum ókristilegum og ótilheyrulegum gjörningum: þar fyrir, uppá það að synd og vondskapr megi af leggjast, og að fólk megi þess heldr fá tilefni til að forðast syndir og glæpi, og að styggja Guð, þá biðjum vér yðr og viljum, að þið finnist með það fyrsta og samsetið eina skikkan og ordnanzíu, hvaða straff og refsing þeim ber að líða, sem fremja svoddan óheyrulega gjörninga, og skrifið það upp og sendið oss það síðan til handa, svo að vér kunnum að láta það út ganga undir voru nafni og innsigli, og að fyrr nefndir vorir undirsátar kunni að vita að rétta sig þar eptir. Þar með sker vor vili, og þar uppá forlátum vér oss vissulega, bifalandi ykkur Guði. Skrifað á vorum garði Aarhuss¹ þann 29 Martii. Ár 1560.

Undir vort signeth²

Friderich.

Oss elskulegum heiðarlegum mönnum, herra Ólafi Hjaltasyni og herra Gilbert³ Jónssyni, superintendentum á voru landi Íslandi.

Þeir biskupar skrifuðu kóngi þá aptr svo látanda bréf:

„Vorur allra kærasta náðugasta heygborna fyrsta og náðugum kóngi, konúng Friderich öðrum með því nafni, yfir Noregi og Danmark. Heilsum yðr yðrir fátækir undirdánar, superintendentar í Íslandi, kærlega og auðmjúklega með Guði og hans elskulega syni Jesú Christo, auðmjúklega þakkandi yðar heyg-

¹) Þ. e. Árósi á Jótlandi.

²) F. Hist. eccl. III, 13. B; Magn. Ket. II, 7.

³) Þ. e. Gísla.

mektugheits náð fyrir allt það traust og hugsvalelsi, sem við höfum fengið með yðar náðar högmektugheits skrifúlsí. Svo gefum vér yðar náðar heymektugheit auðmjúklega til kenna, að við fengum yðar náðar skrifelsi á alþingi með yðar högmektugheits bifalningsmanni Páli Stígssyni, í hverju skrifelsi að yðar náð bifalaði okkr að yfirvega og skoða, hvernig fara skyldi um þann stóra óskikkanlegheit og marga stóra óheyrulega gjörninga, sem í voru fátæka landi sker og skeð hefir: þá höfum við, allra kærasti náðugasti herra! eptir okkar fátækri formegan skoðað og yfir lesið vor gömul landslög, hvað okkr virðist eptir réttum Guðs lögum hins gamla og nýja testamentis mjög samhljóða. Stendr í fyrstu svo skrifað í vorri landslaga-bók, að alla þá vandræðamenn, sem komast á kirkjunnar náðir, skuli sekta laust flytja til Noregs og koma þeim þar í kirkju eptir ráði lögmanns, utan þá, sem kirkjan á ekki að halda eptir lögum¹. Ítem stendr svo í gömlum kirkjulögum, sem hér hafa haldizt í landinu, að ef maðr liggir móður sína, dóttur, stjúp dóttur, þá eru þau bæði friðlaus, þar til þau taka skript og lausn af biskupi, sem hann leggur á þau, og bæði hafa þau fyringjört hverjum peningi fjár síns við kóng og biskup². Ítem, vor allra kærasti náðugasti herra! finnum við ekki í okkrum landslögum fram lengra í ættinni þá, sem ekki mega til náðar og friðar takast, en þessa fyrr nefnda; en þar fyrir, vor allra kærasti náðugasti herra! að við höfum heyrt yðar náðar bréf³ lesið fyrir okkr, með yðar högmektugheits innsigli, svo hljóðandi: að við skulum haldast við íslenzk lög og rétt, því setjum vér þetta inn til yðar heymektugheits náðar og mildi, og viljum okkr þar eptir leiðrétta, sem yðar högmektugheit okkr til segir. En fyrir þá sök, að yðar högmektugheit begeraði, að við skyldum setja endilegt svar uppá þeirra ströffun, begerum við náðar af yðr þar um, sakir okkar fáfræðis, og biðjandi yðar högmektugheit fyrir Guðs skyld,

¹) Jónsb. Mannh. 18. kap.; það er 9. gr. úr réttarbót Hákonar háleggs 14. júní 1314. En í Kristinrætti Árna VI. kap. segir, hverja menn kirkja á eigi að halda (sbr. 360—361 að framan).

²) Þetta er tekið úr Kristinrætti Árna XX. kap., en hér er sleppt þeim 14 konum öðrum, er sama sekt lá við.

³) Þeir eiga við bréf 5. marz 1559 um trúnaðarelda við Friðrek konúng annan, því þá voru þeir báðir biskupar Ólafr Hjaltason og Gísli Jónsson, er bréf þetta hafa samið.

að yðar kóngl. maj. vili láta yðar náðar vísustu og hálfæðustu andlega og veraldlega yfir svoddan háfum articulís tractèra og endilegan úrskurð á gjöra, og viljum við síðan þar eptir leiðrétta okkr, nær það kemr inn í landit", &c¹.

Þá kóngur nú fornám, að hær voru ekki aðrar refsingar og ekki önnur lög en þessi, að slíkir óbótamenn ætti að taka skript og lausn, og vera síðan frí, þá sendi hans náð annað bréf hingað í landið, svo látanda:

„Vi Friderich annar með Guðs náð Danmarkis, Noregis, Vendis og Gottis kóníng, hertug úti Slesvík, Holsten, Stórmarn og Ditmersken, greifi úti Oldenborg och Delmenhorst, gjöre öllum vitrlegt, að vi er kómen udi forfaring, að þar stundum fram koma margháttaðar sakir uppá voru landi Íslandi, sem Íslands lög ekkert um hljóða, og þar fyrir gjörast og bedrifast margháttaddir lestir og skammir með kettari og annað, sem ekki blífir straffað, sem það burde að gjöre. Sömuléiðis að² sú geistlega ordínanz, sem um religionem er útgengin, úti mörgum greinum³ þar upp á landit ekki skal við magt haldast; því viljum vér, að þar um hær eptir svo haldast skal, að hver af vorum undirsátum uppá vort fyrr nefnda land Ísland, er⁴ blífir fundinn⁵ eptir þenna dag úti opinberu kettari, skulu vera útlægir og missa lífið, og þeirra góz forbrotið til vor og krúnunnar. Og þar sem önnur nokkur merkileg sök fram kemr, annaðhvort um hórdóm eða annað, sem straffast ber, eða í annan máta, og íslensk lög þar ekkert um hljóða eða forklára, þá skal þar um réttast og dæmast eptir recessin, sem hær í ríkið útgenginn er, viljum vér að superintendentarnir þar uppá landinu skulu með alúð og flíð þar yfir halda, að sú geis[t]lega ordínanz verði og blífi við magt

¹) Latínsk þýðing af bréfi þessu er í Finns Hist. eccl. III., 303—304 d, er hún með öllu orðrött, nema að sleppt er þar orðunum „eptir okkar fátækri formegan“. Guðbrandr biskup hefir líkast til haft fyrir sér frumbréfið sjálft. Magnús Ketilsson hefir að líkindum eigi haft annað fyrir sér en þýðingu Finns biskups, sjá Magn. Ket. II, 8—9.

²) leiðrött fyrir á.

³) Fyrst hefir ritað verið „stigtum“, en síðan þannig leiðrött utanmáls með annari og nýrri hendi.

⁴) þannig leiðrött fyrir „þar“, sem handritið hefir. Í danska textanum stendr „ther“, er bæði þýðir þar og er = sem.

⁵) á að vera: „hverir af vorum . . . blífa fundnir“.

haldin, sem hún útvisar og inniheldr, biðjandi og bjóðandi þar fyrir vorum fóvita og lènsmanni uppá fyrr nefndu voru landi Íslandi, þeim¹ sem nú er eðr komandi verðr, sòmuleiðis lögmönnum og lögrèttumönnum þar sama staðar, að þeir hafi góða og alúðlega tilsjón, að þetta vort brèf aldeilis blífi við magt haldit, og þar í mót ekkert gjörist, undir það straff sem við ber. Gefið uppá voru sloti Frederichsborg, þann 20. dag Martii ár mdlxiii.

Undir vort signeth².

Uppá þetta brèf, eða eptir því, var alþingisdómr³ dæmdr, hvern dóm nokkrir vilja nú vèfengja og halda hann sè dæmdr í móti þessu brèfi, en ekki með því eða eptir því; hvar um eg kann ekki annað ráð, en að kóngr muni verða að forsvara sitt brèf og leggja það út sjálfr. Hann býðr hèr og skipar, að þeir sem falla í kettari, það eru þær 16 persónur, sem í Stóradómi standa og þar eru líflausar dæmdar, skuli missa lífið. Þar til þessara 16 persóna hafa Íslenzkir sjálfir aukið hórdómsmönnum í þriðja sinni, eptir recessinu, þó nú finnist nógir, sem þar á móti mæla og það vèfengja.

Þenna dóm hefir þá kóngrl. maj. enn með nýju brèfi styrkt og staðfest, og skipað við makt að halda, sem eptir fylgir:

„Vér Friderich annar með Guðs náð Danmerkr, Noregs, Venda og Gotta kónúngr, hertugi úti Slesvík, Holsten, Stórmarn og Ditmersken, greifi í Oldenborg og Delmenhorst, gjörum vitanlegt, að vor elskulegi Páll Stígsson, vor mann, þenari og umboðsmann á voru landi Íslandi, hefir haft fyrir oss einn dóm, sem að vorir undirsátar, lögmenn og lögrèttumenn á voru fyrr nefndu [landi] Íslandi um hórdómssakir, frillulifnað og þá⁴, sem samlagast hafa sínu eigin slegti, dæmt hafa. Hvern fyrr nefndan dóm vér höfum lögtekið, samþykkt og staðfest, og nú með þessu voru brèfi lögtökum, samþykkjum og staðfestum, með sinni fullri makt að vera í öllum sínum púntum, orðum og articulibus, sem hann í allan máta útvisar og inniheldr. Og með því að sami dómr, eptir þeim gömlu kirkjulögum, útvisar um óbótamál, svo að þeir, sem eptir sama dómi verða fundnir í ódádum, og sam-

¹⁾ hdr. hefir: það; og rétt á eptir: lögmennu og lögrèttumenn.

²⁾ Magn. Ket. II, 16. Lagas. Ísl. I, 79.

³⁾ Þ. e. lángríðmr eða stórríðmr, er dæmdr var á alþingi um samarið eptir að kóngrsbrèfið kom út, eðr 2. júlí 1564. Lagas. Ísl. I, 84.

⁴⁾ Þannig leiðrétt fyrir þeir.

lagast sínu eigin slekti, skulu missa lífið, og allt þeirra¹ góz skuli vera fal[li]ð undir oss og krúnuna: þá uppá það, að vorir fyrr nefndir undirsátar á Íslandi ekki skuli útarmast svo, að þeirra óðul og erfðagóz skuli undan þeim gánga, þá höfum vèr af vorri sèrlegri góðvild og náð vægt og líknað, og nú með þessu voru opnu brèfi vægjum og líknum fyrr nefndum articulis um óbótamál í þann máta, að hver, sem eftir þenna dag samlagast sjálfs síns slekti og með slíkum löstum finnast, skulu missa lífið, og hans lausaurar skulu vera fyrirgjörðir undir oss og krúnuna, en þeirra óðul og erfðagóz skal falla til þeirra löglegra² erfingja. Fyrirbjóðandi öllum, hverir helzt þeir eru eða verða kunna, sèrdeilis vorum fóvitum og embættismönnum, og öllum öðrum fyrr nefndra vorra undirsáta á Íslandi, hèr í mót eftir þenna dag uppá þeirra óðul og erfðagóz, fyrir þær sakir, sem fyrr nefndr dómr inniheldr, eftir því sem fyrr skrifað stendr, á að nauðga eðr forgang³ að gjöra, eða í nokkurn máta að óforrætta. Undir vora hollustu og náð. Brèfað á vorum garði Lund, þann 13. dag. Aprilis, ár 1565.

Undir vort signeth"⁴.

Nú þá stundir liðu fram, og valdaskiptin urðu⁵, tóku menn að iðrast alþingisdóms um lífsstraffið, sáu í gegnum fingrna, refsstu ekki syndir og glæpi eftir alþingisdómi, tóku fè og peninga fyrir lífsstraff. Þá skrifaði kóngl. maj. hingað sitt brèf hirðstjóra og lögmönnum, að þeir skyldu straffa syndir og skammir, og það brèf hafða eg hingað frá Danmark⁶; en það féll undir bekk og sást aldrei síðan. Þá kom enn fyrir kóngl. maj. aptr svoddan agaleysi [og] refsingarleysi, og sendi hans náð þá hið fjórða brèf⁷, svo látandi, sem hèr segir: — Brèf um refs-

¹) Þannig leiðrætt fyrir þetta.

²) leiðr.; lofigra, hðr.

³) Þannig hðr. = forfang.

⁴) Sbr. Lagas. Ísl. I, 89.

⁵) Hèr verður að vera átt við höfuðsmanna skipti, en eigi við konungaskipti. Páll Stígsson andaðist 3. maí 1566 á Bessastöðum; var þá Henrik Krag frændi Páls kosinn til hirðstjóra á alþingi um sumarið (sjá F. Hist. eccl. III, 7—8; Ann. Björns á Skarðsá I, 232; Árb. Esp. IV, 139). En Friðrekr konungr annar dó eigi fyrr en 1588.

⁶) Þetta er kóngabréfið 28. apríl 1571; það er til á Íslenzku hjá Magnúsi Ketilssyni (s. M. K. II, 65—66). Hefir Guðbrandr biskup haft þetta brèf út með sèr um sumarið 1571, þá er hann kom úr biskups vígslu.

⁷) Það er: fyrsta brèfið 29. marz 1560 til biskupanna Ólafa Hjaltonar

íngarleysi stendr fyrri, numero 6¹. — Hér tók til að draga af gamanið, svo ei var hægt við að sjá, þó var það ráð fundit, að fara í fornu gólf, sem mann plagar að segja, að leita í gömlum lögum og kristinrætti; þar fannst kirkjufriðr fyrir þessa óbótamenn, að þeir skyldu vera þar frí og líða öngva refsing, eptir Stóradómi og svo mörgum kónigsbræfum og alvarlegum bifalningum, og var hann samtekinn og samþykkt á alþingi² að hann skyldi haldast, svo sem í páfadómi. Þetta kom fyrir kóngl. maj., og skrifaði hans náð þá enn bréf hingað um þenna kirkjufrið, sem eptir fylgir: — Það bréf stendr og líka fyrri, numero 7³.

Ekki hafa valdsmenn vorir viljað ennþá víkja af sinni meiningu, eða straffa kettari og hórdóm að heldr. Þar fyrir þá hafa þeir nú fundið upp nýtt ráð og nýja glóseran gjört uppá alþingisdóm; þar stendr: nema kóngur vili meiri miskun á gjöra⁴; þar fyrir hafa þeir samþykkt og samtekið, [að sagt er⁵, að dæma alla slíka óbótamenn af landinu til kónigsins, haun megi gefa þeim líf ef hann vill, þá láta refsa þeim ef hann vill, og á svo kóngur að taka ómak af þeim; en þeir gefa lítt gaum að, akta og að litlu hver kóngl. maj. vili er, sem augljóst er af öllum hans ströngum alvarlegum útgefnum bræfum og bifalningum.

og Gísla Jónssonar (s. bls. 368); hið næsta 20. marz 1563 (s. bls. 370—371), hið þriðja það, er Guðbrandr hafði út með sér 1571, og hið fjórða 29. apríl 1585, er Guðbrandr hefir leitt sig að (s. bls. 342—343).

¹) Kónigsbr. 29. apríl 1585; sjá að framan bls. 342—343. Lagas. Ísl. I, 111.

²) Þ. e. kirkjufriðrinn. Alþingis-samþykkt sú, er Guðbrandr á við, er gjör á alþingi 1578, eptir því sem segir í bréfasýrpu hans. Það kæmi miklu betr heim við það, sem Guðbrandr biskup segir á þessum stað, ef alþingis-samþykktin hefði verið gjörð um sumarið 1586, og eigi síðr við kónigsbræfið 2. júní 1587 um kirkjufrið, sem Guðbrandr biskup útvegaði ofan í alþingis-samþykktina og á móti henni. Vær setjum hér einúngis þá grein úr samþykktinni.

„Alþingissamþykkt 1578.

4. grein. Ítem að kirkjufriðr haldist eptir gömlum lögum, ef ólífismenn komast á þær, utan þeir menn, sem lög mæla á móti, að kirkjur skuli ei halda“. A. M. 242 a, 4to. 457. bls.

Tilgáugr samþykktar þessarar hefir verið sá, að þiggja þeim mönnum lífs grið og lima, er voru ólífismenn eptir Stóradómi.

³) Kónigsbr. 2. júní 1587; sjá að framan bls. 344—346.

⁴) Sjá Stóradóm 2. júlí 1564.

⁵) Frí [er rítað utanmáls með annari og yngri hendi.

Þannig er nú allr ásetningr og vili sumra manna, að lífsstraff allt og refsing skuli af takast í þeim málum, sem helzt og mest eru Guði á móti, sem eru kettari og hórdómar, þar þó Guð sjálf segir og hótar, einkum um þessháttar menn (Levit. 17¹), og upptelr þær 16 persónur skyldugleiks og sífa, sem standa í Stóradómi eptir gömlum kirkjulögum, og vill láta með dauða refsast, svo sem það er enn nú refst og dauða vert í lögum keisrarans og allra kristinna landa. Og hvað stór og frábærleg[r] blindleiki er það þá, að skeyta hvorki Guðs orði ekki heldr kóngs valdi, hans boði nè bifalningum neinum, og með svoddan kappi og ástundan að standa þar á móti, að syndir og glæpir sè refstir, svo hær sem alstaðar í kristnum löndum, og leiða svo yfir landit, yfir sakaða og saklausa, Guðs grimdar hefnd og reiði, svo sem nú er á komið. Nógu þúngt væri, þó það menn hefði sèð í gegnum fingrna við þessháttar auma menn; en að hafa samtök um það, að taka af allt lífsstraff, hvað skenmileg verk [sem] framin eru, það kann Guð ekki að líða, svo framt sem hans orð er sannleikr, sem það er að eilífu.

II. UM ÞRÍÐJA OG FJÓRÐA LIÐ.

Dette er denn trette somm vij haffuer nogle aar hafftt med de loumendt: om den tredie og fiorde leedt: och dette er det som de haffuer vðklappet och ville jeke nogelunde samtycke. Orsagen er denne.

Vy haffde vdi vor gamle Christinnrett: at der skall ingenn giffuest sammen j deun fierde leedt och der for jnden. Dette

[ÞÝÐING].

Þannig er vaxin þæta sú, er vèr höfum átt í við lögmennina um þriðja og fjórða lið, og þannig er það, er þeir hafa hrundið og vilja með engu móti samþykkja. Þetta er svo undir komið:

Svo er sagt í kristinrètti², að enginn má eiga frændkonu sína eða sífkonu að fjórða manni eðr nánari. Var þessu svo skipað eptir lögbók heilagrar kirkju og páfalögum þeim, er sam-

¹) á að vera 18. og 20. kap.

²) Kristinrèttir Árna biskups XX. kap.

var saa skickett eftirther *jure canonico* och denn paelou som die haffuer wedtaget her j nordlandenenn Dannmarck. Suerrig och Noreg. Och her eftirther er denn lou *jus successionis* giortt vdi vor loubok. De Erfder huorlunde en skall erfe denn andenn allt jnn til denn fierde leedt. Men dör der nogenn som icke haffuer nogen sleggt j fierde leedt eller der vd jnden. daa skall Kongenn tage denn arff.

Nu som Ordinantzen kom j Dannmarek och her j Islanndt. bleff denne forbod afftagett vdi denn fierde leedt, saa att folck ohindret kommer till sammens vdi Ecktteschab j denn fierde leedt. Men dog ligvell samt tager de arffue eftirther en andenn vdi sammen leedt eftirther loubogen.

Saa er nu denne trette och *controversia*. De holder de oskylt eftir Ordinantzen: men eptir loubogen och den gamle Kirkelon skall det vere en andenn skylt och forwanndt.

Diligest er och saa om denn tredie och fierde leedt, som Kg. mttet haffuer nu giortt en Ordinantz om att skulle till stedess.

þykkt hafa verið hér á Norðrlöndum: í Danmörku, Svíþjóð og Noregi. Eptir þessu voru þá erfðir færðar, þær er standa í Lög-bók vorri. Í Erfðatali er sagt, hversu menn skuli arf taka, hver eptir annan, niðr að fjórmenníngi; en nú andast maðr, og er enginn niði hans til að fjórða mauni eðr nánari, og skal þá konúgr arf taka¹.

Nú er ordínanzían kom í Danmörku og síðan út til Íslands, var forboð það af tekið, að fjórmenníngar skyldi eigi mega hjú-skap sinn binda, svo að nú er fjórmenníngum leyft að koma saman; en eigi að síðr má þó fjórmenníngur eun arf taka eptir Lögbook.

Þannig er nú háttað þrætu þessari og deilu: Þeir (sem móti mēr eru) halda fjórmennínga óskylda eptir ordínanzíunni; en eptir Lögbook og Kristinrætti eigu þeir að vera skyldir og tengdir.

Svo er og um þriðja og fjórða ættlið, er konúgr hefir nú leyft í nýrri ordínanzíu að eigast mætti. Í móti henni mæla

¹) Sbr. Jónabók. 13. erfð í Erfðatali.

Denn taller de ij mod, derfor, att det er j mod Christenretten, ij mod loubogen, j mod Paelouen; men die Santzer intet, att denn fierde leedt er och saa j mod loubogen och Christenrett-enn. Och haffuer de det doch samtycktt. Haffuer Kongen giørtt det rett att forwandt de paelou och Christenrett vdi denn fierde leedt daa haffuer hannd och saa god rett till att tage die paelou aff. omm tredie och fierde. De gode mennd staae alltt for fast paa det papisterij. och vide jcke att die bygge paa en lös grund: som er paedommet. Die will jcke vide eller tro att vor Koung hannd haffuer med hanns elskl. raad, andelige och werds- lige, denn magtt eller autoritet: att hannd skal mue afftage det papisterij, somm hanns naad siunist, efftter di det er kommet vdi vor loubog.

Summa Summarum; die hollder denne deriss loubog saa myndigh, saa helligh, att der skall jngenn j werdenn moue corrigere hennde, med mindre end det giör Pauen aff Rom, med Sancte Oluff Kong sielff eller hannds rette efftterkommere, med andett saadann narerij, somm intet haffuer paa sig.

þeir, fyrir því að sè í móti Kristinrètti, móti Lögbók og móti páfalögum; en hitt skynja þeir gjörla, að hjúskaparráð fjórmenn- ínga er og á móti Lögbók og Kristinrètti, og þó hafa þeir sam- þykkt það¹. Hafi nú konúgr haft rétt fyrir sèr, er hann breytti páfalögum og Kristinrètti um fjórmenníng, þá hefir hann og fullan rétt á að aftaka páfalögin um þriðja og fjórða. Þeir góðir hálsar halda of fast á pápisku þessari, og vita eigi, að þeir reisa hús á sandi, þar sem páfadómrinn er. Þeir vilja eigi játa því nè trúa, að konúgr vor hafi með ráði beztu manna andlegra og veraldlegra það vald eðr ráð, að hann megi af nema þá páfavillu, er mildi hans sýnist, fyrst hún er komin inn í Lögbók vora.

Í stuttu máli: þeim þykir Lögbók sín svo merk og svo helg, að engi maðr í heimi megi rétta hana, nema páfi að Róma meðr Ólafi konúngi helga eðr hans réttum erfingjum; og með aðra því- líka endileysu fara þeir, er engi rök liggja til.

¹) Það er að segja þá er þeir dæmdu Stóradóm.

I Noreg haffuer werett denn samme lou och Christenretth somm her. Og troer jek icke de haffuer veritt saa dristigh och galne att de haffuer tagett dennom opp j mod denne Kg. Mttz. Ordinantz. Dette er alltt for groffth, och burde vel att straffuest.

Die rober och siger: Konngenn loffuer att holde oss ved wor lou. Andet er werdsleg lou omm Ager, eng, Jorder, och alltt det andet som J loubogenn staar och dennom bör omm att dömme; her aff haffuer konng[en] jke en Bogstaff forwandteth.

Andet er andelige lou somm er denn Christennrett, gamell Kirckens lou. Bisper deriss jurisdiction, somm Legmennd kommer slet inthet ved. Der j blandt er denne articell omm Ectteschab och alle andre saadann sager, somm Bisperne borde omm att dömme allene, men inthet legmennd.

Det kunde die wel lijde: att konngenn hannd haffuer tagett fraa Bisperne all deris jurisdiction, alle sagfald, alle kloster kircker och geistligh leene, endoch dette er j mod Christenrietten, logbogen och de[n] frijhed, somm frammfarnne Noregs konnger haffuer kirckerne och Bisperne giffuith. Saa der er nu slett inthet igien vden desse domkircker och de fattige Beneficia.

Í Noregi hafa verið hin sömu lög og hinn sami Kristinrèttir sem hér, og get eg ekki ætlað Norðmönnum þá ofdrifð og slíka fávizku, að þeir hafi risið upp í móti orðinnanzúnni. Þetta keyrir þó fram úr hófi, og ætti refsing skilið.

Þeir æpa og segja: „Konúgr hefir heitið oss, að halda oss við lög vor“. — En það er sitt hvað: veraldleg lög um akr, eng, jarðir og aðra þá hluti, er í Lögbók standa og þeir eiga um að dæma, enda hefir konúgr þessum lögum í engu breytt —, eðr þá andleg lög, er standa í Kristinrètti og fornum kirkjulögum, um biskupa og lögsögu þeirra, er alls ekki tekr til leikmanna. Undir þessi lög hverfr sú grein um hjónaband, er hér ræðir um, og öll þau mál önnur, er biskup átti einn um að dæma, en eigi leikmenn.

Það gátu þeir þegið, að konúgr tók frá biskupum lögsögu þeirra, allan sakeyri, allar klaustirkirkjur og andleg umboð, enn þótt það sè í móti Kristinrètti, Lögbók og frelsi því, er hinir fyrri Noregs konungar hafa veitt kirkjum og biskupum, svo að nú er alls eigi annað eptir, en þessar dómkirkjur og hinar litlu staðaeignir. Þessu eru þeir næsta samþykkir, og hafa nú um

Þetta samtöcker die vel, och haffuer j mange aar practiceret der omm, huorlunde die kunde och saa bekomme baade domkirckerne och de Beneficia vdi forlening fraa oss och presterne. Dett vider die veel, att det er j mod wor gammel lou och Christenrett, men de ere her medt wel till fredz, och her giffuer de Konngen Rett medt.

Men ad hannd skulle mue raade vdi Ecteschab j mod denn gammell lou og Christenrett, det er dennom vmuelegtt.

Denn tijd det förste Breff omm tredie och fierde leedt kom ind j landet war jeg paa Alting, och ware de da hoffsom der medt, och mentte, att endog att kg. Mttz. villde tillstodie Ecteschab vdi disse leder, daa villde die dog begiere die maatte bliffue wed wore Loubog vdi de Erffder; det er, att denn skyldskab vdi denn fierde leed, disligest vdi denn tredie och fierde, maatte staa eptther loubogenn, och ditte war daa end icke saa vbilligtt. Men nu, sijden denne Ordinantz bleff offuer löst efftter vor naadigiste Herris affganng, nu haffuer die beganget denne galinskab, att explodero hennde paa Alting och heredsting.

langan aldr leitað sér lags, hvernig þeir gæti í umboð fengið dómkirkjurnar og staði undan oss og prestunum. Gjörla vita þeir, að slíkt er í móti fornum lögum vorum og Kristinrètti, þó líkar þeim vel að svo sé gjört, og eru konúngi samdóma í þessu máli; en hinu eru þeir með öllu móthverfir, að konúngr megi nokkru ráða um hjúskaparmál í móti fornum lögum og Kristinrètti.

Eg var á alþingi þá er hið fyrra bréf um þrimeuníng og fjórmenníng kom til landsins. Voru menn þá bræfinu fremr meðmæltir, og urðu á það sáttir, að konúngr mætti leyfa þeim mönnum að binda hjúskap sinn, er voru að þriðja og fjórða, en þess vildu þeir þó jafnframt biðja konúng, að erfðir mætti eigi að síðr standa eptir Lögbók, það er að segja, að fjórmenníngar og eins þeir, sem voru þriðja og fjórða að frændsemi, mætti arf taka eptir Lögbók; og það var eigi svo ósanngjarnt. En nú, síðan losnaði um ordínanziuna eptir dauða konúngs vors, hafa þeir gjört þá óhæfu, að lýsa hana ólög á alþingi og á héraðsþingum¹.

¹) „Hið fyrra bréf, er hér getr um, er leyfisbréf það, er Guðbrandr biskup

Huad ether bör her vdi ad giöre, och huilekdet ethers Embede er, det weed E(ders) F(romhed) wel sielff, somm er, att ij medt ethers avtoritet tijer icke stille her till, och samtöcker icke saadann gienstridhed, men hollder denom till att foracktte jke eller forwandle Kg. Mttz. Breff och mandat. Men om dett er saa, att der er nogett vdi, som siunist att komme jke saa offuer ens med denn gammell lou och papisterij, att E(ders) F(romhed) willde daa forhøre ether hos andre frome forstandige mennd her j lanndeth, Saa j kunnde wide denn rette mening paa baade sijder.

Um kónigsbrèf um þann lánga dóm.

Dette kong. mttz. Breff forhuerffuede Pael Stijson sielff för end hannd loed ganngæ denn store dom. Och lod hannd sig

Þær vitið gjörla, hvað skyldan og embættið býðr yðr hær við að gjöra, en það er, að þær, slíkr valdamaðr, megid eigi þegja við slíku nè samsinna þvílíkri þrjózku, heldr kenna þeim að fyrir-líta eigi kónungs boð, nè breyta brèfum hans og skipunum. En sè svo, að hær sè nokkrar greinir í, þær er eigi virðast með öllu samhljóða hinum fornu lögum og páfavillu, þá biðjum vèr yðr að leita til annara guðhræddra og skynsamra manna hær á landi, svo þær vita fáid rétta skilning þessa máls.

Um kónigsbrèf um hinn lánga dóm¹.

Kónigsbrèf þetta² útvegaði Páll Stígsson sjálfr, aðr hann kvaddi menn til að dæma Stóradóm. Hann lét sèr hlýða, að

útvegaði (sjá 338 bls. að framan). Kónigsbrèfinu 29. apr. 1585, er alþingi hratt 1587, hafa lögmenn verið mjög mótfallnir, einkum eftir dauða Friðreks annars 1588 (sbr. bls. 339 hær að framan, athgr. 2). Menn hafa og dæmi þess, að brèf þetta hefir eigi orðið að lögum, því Davíð Björnsson fékk leyfisbrèf 27. nóvember 1588 til að eiga Solveigu Gunnarsdóttur, en með þeim var frændsemi að þriðja manni og fjórða. Hafði Oddr biskup Einarsson synjað þeim hjónabands fyrir þá sök, og mundi hann þó sízt hafa gjört svo, þær hann var mikill vin Guðbrands biskups, ef kónigsbrèfið 29. apr. 1585 hefði þá lög heitið. Magn. Ket. II, 132—136.

¹) Lángi dómr er annað nafn á Stóradómi.

²) tilsk. 20. marz 1563 (sbr. hær að framan bls. 370—371).

tycke, att hannd dömde denne lannge dom effthter dette Breff, end icke j mod; men nu, somm jeg formercker, vill Jon Lögmannd att dette Breff och dom schall vere det eine mod det andet.

Af dette Exempel kunde ij och saa att mercke hvad skarffsinding wij ere da vndertijdenn, att vdlegge Breffuene anderleedis end som dij haffuer mentt, som die Breffue haffuer vdgiffuitth. Jcke var Pauell Stijson saa blind och vforfaren mannd vdi vor Jslendz lou, att hannd viste jcke hvad vor gamell Kirckelou taler omm disse kietterij och hordom, thi dette staaer berlege och vdtryckelige j Christenretten och andre Bispernes statuter, somm er omm mannd beligger hanndz Syster, eller andre saadanno Personer, da war hanns godz forbrött till konngenn och Bispenn. Omm meer straff taler inthet vor Christenrett, og om muleggt var att ein mannd hannd haffde beligget baade hanns Syster och dotter, och kom hannd till domkirckenn, da toge

dæma hinn lánga dóm optir kóngsbrèfinu, en eigi í móti því; en nú heyri eg, að Jóni lögmanni þyki kóngsbréfið og Stóridómur vera hvort á móti öðru.

Af dæmi þessu getið þér nú ráðið, hversu hvassan skilning vér berum á stundum til að þýða bréf á annan veg, en sá ætlaðist til, er gaf þau. Eigi var Páll Stígsson svo skyni skroppinn, eðr svo fáfróðr í íslenskum lögum, að hann vissi eigi, hvað í vorum kristnum lögum fornum stendr um frænda spell og sífja, og um hórdóm, enda er þar skýrt um skráð í Kristinrætti og öðrum biskupa statútum; er þar sagt, að sá maðr, er hann leggst með systur sinni eðr þeim konum öðrum svo nánum, þá skal hann hafa fyrirgjört öllu fæ sínu við konung og biskup. Meiri hegning er eigi við lögð í Kristinrætti¹. Færi því svo, að maðr legðist með systur sinni og svo dóttur, og kæmist síðan í kirkju,

¹) Þetta er ranghermt, því svo stendr í Kristinrætti Árna biskups, XX. kap.: „En ef maðr verðr at þú kunnr og sannr, at hann leggz með þeim konum svá nánum (þ. e. þeim 17 konum, er áðr eru taldar), þá er sá maðr friðlaus ok bæði þau, þar til er þau taka skript af biskupi, þá er hann leggr á þau, ok bæði hafa þau fyrirgert hverjum peningi fjár síns í löndum ok lausum aurum; þat á hálfu konungi en hálfu biskup, nema þeir vili meiri miskun á gera“.

wel konng och Bisp hanns gotz men hannd sielff war kuit och frij, lös och ledigh, alle dage der efftther, medtt denn schriffth och penitentz, som Bispenn lagde paa hannomm; — dette war Pauell Stijssonn hanns mening omm datt straff, paa danske, reffsing paa Jslandske. Det beklagede hannd for Konngenn, att her war ingenn lijffs straff vdi Jslenndzk lou paa saaddann skamm och groffue laster; derfor liuder dette Breff saa, att dett skall strafuist efftther Recessen. Disligest er omm horsager och hordom, der war vdi paedommet alldre mere sagfald ennd III mk., omm det war jcke giffth vden denn eine persone; men vare de baade giffth da skulde die gifue Bispenn VI mk. Och omm mannd giörde denne hordom en ganng eller X ganng, da var alldre mere sagfalldh. Men lijffs straff eller refsing var alldrei. Der for var dette mening pauell Stijssenns, hannumm tyckiss att j disse Kircke lou her j lanndet var jngenn lijffs straff, huad groff last och schamm ein hannd giörde. Och efftter di Konngenn hannd haffde tagitt till sigh alltt det sagfald, som Bisperne haffde, och

pá tók konúgr og biskup fê hans allt, en sjálfr var hann sýkn saka og laus allra mála jafnan síðan, pá er hann hafði tekið pá skript af biskupi, er hann vildi á hann leggja. Þannig var álit Páls Stígssonar um það í Kristinrètti, er kallað er „straff“ á dönsku, en refsing á islenzkú. Hann bar sig því upp undan því við konúng, að í islenzkum lögum væri hvergi lögð dráps sekt við slíkum stórglæpum; þess vegna stendr svo í bréfinu (r. tilsk.) 20. marz 1563, að glæpum þessum skuli refsað eptir resessinum. Sama er að segja um hórdóm og hórsektir í pápísku; pá varðaði einfaldr hórdómr III marka, en tvöfaldr VI marka útlegð, er biskup átti¹. Jafnt varðaði, hvort maðr braut um sinn, eðr hann bryti tíu sinnum; en aldrei varðaði það lífláti eðr refsing². Fyrir því leit Páll Stígsson svo á þetta mál, sem hann giörði; honum virtist, að enginn maðr gæti orðið dræpr dæmdr eptir islenzkum lögum, hversu mikinn glæp sem hann ynni, eðr ódádaverk. Honum virtist og, að með því að konúgr hefði nú tekið

¹) Kristinr. Árna XVIII. kap.

²) Hér virðist, sem Guðbrandr álitir eigi aðra refsing til vera en líflát, og kemur það vel heim við það, er hann áðr segir og kennir.

deriss jurisdiction, da tyckte hannom att disse groffue synnder och missdeder var kōmenn vnder Konngens suerd efftther Resessen.

För det andet daa er mange horsager vdtryckelige ommtaled vdi denne dom, somm jcke staar vdi de gammle Kirckens lou; men fordi de haffuer sielff dōmtt och samtōktt dette, daa ved jeg jcke huad de haffuer nu der vdi att sige.

Men huar för Pael Stijssonn hannd sette opp alle horsager, somme dobbelltt, somme minder, daa var denne aarsag der till: vor gammell Kircke lou och Bispernis Statuter ware saaddannt, att omm en hannd forsaa sigh vdi hordom, daa schulde hannd giffue Bispen III mk., eller omm hannd haffde beligget hanns

undir sig allan sakeyri, er biskupar höfðu áðr, og lögsögu biskupa, þá væri og slíkir stórsyndarar og ódádæmenn komnir undir sverð konúngs, eptir resessinum¹.

Í öðru lagi eru margar áðrar hórsektir tilgreindar í Stóradómi, er eigi standa í fornum kristinlögum. En með því að þeir nú hafa sjálfir dæmt svo og samþykkt, þá get eg eigi skilið hvað þeir geta að því fundið.

Páll Stígsson jók allar hórsektir, sumar tvöfalt, áðrar minna². Gjörði hann svo fyrir þá sök, að í fornum kristinlögum vorum og biskupa statútum stendr, að sá maðr, er hór drýgir, hann verðr sekr III mörkum við biskup, en leggist hann með frændkonu sinni, skal hann svo mikla físekt lúka, sem lög gjöra á hendr honum; þá skal og bjóða honum kárinu; en það var svofellð

¹) Það er Koldings-resess, sem vitnað er til í tilskipun 20. marz 1563, sem að réttu lagi er eigi annað en lagafrumvarp, er konúngur sendi Páli Stígssyni og bað hann að láta lögtaka á alþingi. Um þetta bréf gekk Stóridómur næsta sumar eptir. Hefir því hvorki tilskipun þessi nè resessinn orðið að lögum á Íslandi; en það hugsaði hvorki Páll Stígsson um, og því síðr Guðbrandr biskup, því hann áleit alþing að eins dómþing í málum þeim, er veraldleg voru þá er Jónsbók varð að lögum.

²) Hér er Páli Stígssyni eignuð aukning hórsektanna, er á voru lagðar í Stóradómi. Er það að því leyti rétt, að honum var það að kenna, að Stóridómur varð nokkurn tíma til, en eigi er þetta svo að skilja, sem hann haf aukið físektirnar að eindæmi sínu.

sleett, daa skulde hannd giffue efftther louen, och der till med skulde hannd haffue Karine, det er saadannt straff, att hannd var jinne lucktt vdi ett hus, der somm ingenn kunde komme till hannom vdenn presten; hannd skulde giffue hannomm enganng om dagenn ett lidett stöcke bröd, II skeeder fuld med salltt, och en halff pott med vand. Dette skulde hannd haffue vdi VI samfellde dage, och ingenn mad anden. J steden denne Karine haffuer pael och di anndre opsett dette sagfalld, thi vdi paedommet gick det och stundumm wnderlige till; de somm vore fattige, eller icke vdi stor gunst hoss Bisperne, de maatte haffue denne Karine; de anndre, somm vare nogett rijge, eller vdi deress vennschab, de köbtt Karinen aff sigh med store peninge. J stadenn disse Kariner haffuer paeull stijssonn förögett det sagfalld. Omm hannd haffuer giörtt dette retth, eller jcke, der dömmar Jeg inthet omm; men dette er mijn mening, och det tor jeg vel sijge, att efftther di saadann groffue laster regerer nu j dette klaare Evangelij lius, mere end nogenn tijd vdi denn blinnde paedom, daa er det tilbörligett att disse och anndre groffue skamm och laster bliffuer jo saa vel nu reffst och strafuet somm j paedommet, och jcke mindre.

refsing, að hann skyldi sitja inni byrgör í einhýsi, og enginn til hans koma nema prestur, er skyldi færa honum einusinni á dag dálítinn brauðbita, tvær skeiðar fullar af salti og mörk af vatni. Við þetta skyldi hann lifa í sex daga samfleytt, og engan mat annan hafa. Nú hafa þeir Páll og hinir, er sátu að Stóradómi, aukið fæsektirnar í stað kárínunnar. Það æxlaðist og á stundum ýmislega til í pápisku; þeir sem fátækir voru, eðr eigi voru í miklum kærleikum við biskup, þeir urðu að láta sèr lynda kárínu; en hinir, er auðugri voru eðr góðir vinir biskupa, keyptu sig undan kárínunni með ærnum peningum. Nú hefir þá Páll Stígsson aukið fæsektirnar, í þess stað, er kárínan var af tekin. Hvort hann nú hafi breytt rétt í því, eðr eigi, það læt eg ósagt; en ætlun mín er sú, og það held eg sè eigi ofsagt, að með því að slíkir stórglæpir vaða uppi nú á tímum hins skæra ljóss kristindómsins, meir en nokkru sinni áður í blindum páfádómi, þá sè skylt, að slíkum og þvilíkum stórglæpum og ódádaverkum sè refsað, eigi miðr nú en þá, nema meira sè.

For det tredie, att eftter dij de haffuer medt deriss frij wilge vtuinget dette dömtt och samtöcktt for sigh och sijne effttherkommere och begieret der paa Kn. mz. Breff, daa er dette ennd och saa allfor mögenn dristighed (jeg tor vel sige galennschab) att wille Revocere denne vedtagenn dom, som nu haffuer vdi XXIII aar verett halldenn vdi disse artielor, besynderlige dett somm straffenn och reffsinge er anrörenndiss. Men vill Kong. mttz., naar Gud giffuer hannd kommer till hanns Regimentte, giffue disse sagfalld opp igien, daa er tijd att de dette forsöger; nu jcke. Men herrerne tror jeg att dett giöre jcke.

Men er der nogett anndet vdi denne dom (en Artickel eller to) omm det forbrött gotz, att fattige erfinger maatte niude der

Í þriðja lagi er þess að gæta, að þar sem þeir nú hafa af frjálsum vilja og ótilneyddir dæmt svo og samþykkt fyrir sig og sína niðja, og beiðzt síðan kóngsbréfs til að staðfesta dóminn: þá er það helzti mikil ofdirfska — eg gæti sagt flónska — að ætla sér að af taka staðfestan dóm, er verið hefir nú í XXIV ár¹ lög í þessum greinum, og einkum í því, er snertir refsingar og sektir. En vili nú konúgr, þá er hann er seztr að ríkjum, upp gefa sektir þessar, þá er tími til að freista þess, er svo er komið, en nú eigi. En eg treysti því eigi, að þeir höfðingjarnir láti sér þetta vel líka.

En sé nú nokkrar aðrar greinir í dómi þessum, svo sem ein eðr tvær², um fyrirgert fè, er menn vildi fá svo breytt, að

¹) sbr. formálann (bls. 328 o. fylg.)

²) Þetta miðar til þess, er stendr í fyrstu og annari grein í Stóradómi. Í fyrstu greininni var svo dæmt, um fè þeirra manna, er sekir verða um frændsemis spell eðr sífjaslit, að það skyldi allt, fast og laust, standa til konúgs náðar, en þess er beðið um leið, að nánustu erfingjar næði að halda helmíng fjárins. Þetta staðfesti konúgr (sjá staðfesting Stóradóms 13. apríl 1565, Lagas. Ísl. I, 90) á þá leið, að hann skildi allt lausafè hins seka undir sig, en erfingjar skyldi halda öðulum hans og erfðafè. Í annari grein var og svo dæmt, að þeir menn, er í þriðja sinn höfðu lagzt með frændkonum sínum eðr sífkonum, þeim er þar eru taldar, skyldu hafa „fyrirgert fè og friði, eptir slíkri miskunn, sem konúgr vill á gjöra, sem fyr segir“. Í staðfestingunni er þessarar greinar eigi getið sér í lagi.

noget meer aff, effthet de anndre Rettebøter somm fremmferne Noregs konger haffue giffuitt vdi slig oeh anndre vboðmaal, daa er det raadleggt att de bruger der anndre medell till med god lemme, saa att de kommer huoreken sigh eller anndre baade vdi spott oeh skade.

Dette er omm det Breff, somun Kg. Mttz. haffuer vdgiffuith omm denn store dom. Schriffuitt effther Herr Gudbranddz egenn hanndschriftt".

erfingjar næði meiru af fē hins seka, eptir því sem nokkrar réttarbætr votta, þær er framfarnir Noregs konúngar hafa gefið um þessi og önnur óbótamál¹, þá væri betra, að hafa önnur ráð til þess við góða hentugleika, svo menn verði eigi sjálfum sèr til minkunar, en öðrum til athlátrs.

Hér lýkr að segja af bræfi því, er konúgr hefir gefið um Stóradóm. Er þetta skrifað eptir eiginhandar riti herra Guðbrands".

Eptirmáli.

Þessi ritgjörð Guðbrands Hóla biskups er í mörgum greinum næsta merkileg; teljum vèr það fyrst til, að hún er eptir þann, er af biskupum vorum í hinum nýja sið hefir getið sèr mestan lofstír allrar alþýðu manna, annar en Jón biskup Vídalín. Það annað, að hún lýsir vel hugsunarhætti hans sjálfs um vald konúngs, vald alþingis og kennidómsins, hversu hinu andlega valdi hefði verið háttað og hversu það nú væri breytt orðið, síðan hinn ný siðr var á kominn. Það hið þriðja, að hún sýnir oss, hversu mörg af lögum þeim eru til komin, er svo lengi hafa staðið á landi voru, þótt flest þeirra sè nú undir lok liðin. Margir Íslendingar þekkja eigi annað til Guðbrands biskups, en að hann hafi snúið og snúa látið biblíunni og mörgum öðrum guðsorðabókum á íslenzka túngu og prentað þær, að honum hafi verið einkar annt um, að breiða út meðal alþýðu guðs orð og andlega

¹) Hér á Guðbrandr biskup auðsjáanlega við réttarbætr þeirra Hákonar gamla og Magnúsar lagabætis á óbótamálum í lögum Norðmauna, er flestar finnast í Jónsbók, Mannhelgi I. og IV. kap.

uppfraðingu, og að hann hafi kostað alls kapps um, að útrýma páfavillu og efla sannan kristindóm. Fyrir allt þetta á og Guðbrandr biskup hið mesta lof skilið af hverjum manni; menn geta aldrei of mjög dázt að atorku hans og ástundunarsemi, að umhyggju hans og sannri fróðleiksást, til að efla bókmentir, andleg fræði og þekkingu; hann á eigi að eins skilið þakkir fyrir það allt, er hann hefir sjálf starfað að bókmentum vorum, og er það þó ærið mikið, heldr og fyrir tækifæri það og tilstyrk, er hann veitti öðrum til þess, og þá fróðleiksfýsn, er hann glæddi, og síðan hefir borið svo ríka ávöxtu. Hjá honum var Arngrímr lærði, og slitu þeir aldrei vináttu sína til dauðadags; hjá honum lærðu þeir Þorlákr biskup Skúlason, er tók við biskupsdæminu af honum, og Oddr biskup Einarsson í Skálaholti, er einnig var hinn mesti fræðimaðr, og eptir hann komu þeir Björn á Skarðsá, og síðan margir fleiri fræðimenn. Það er næsta merkilegt, að í þessari grein, einmitt í þeirri, er hann hefir áunnið sjálfum sér mesta frægð og landsmönnum sínum bæði gagn og sóma, minnir hann oss á Jón biskup Arason. Jón biskup hafði fyrstr manna út hingað Jón prest svenska, Matthíasson, með prentsmiðju, og setti niðr fyrst á Hólum og síðan á Breiðabólstað í Vestrhópi; og þar varð Guðbrandr síðan prestur, næstr honum. En þá er Kristján skrifari hafði látið drepa Jón biskup og þá feðga, og Danir höfðu gjört upptækar allar eigur þeirra fastar og lausar, þá var þó prentsmiðjan eptir frálaus, hvort sem hún hefir verið eign síra Jóns eða Jóns biskups Arasonar og henni náði Guðbrandr biskup og bætti; með henni vann hann, og þeir menn, er numið höfðu prentlist hér, að útgáfum bóka sinna. Það mundi Jón biskup hafa sízt ætlað, að prentsmiðjan, sem hann hafði útvegað, skyldi verða verkfæri í höndum manna til að eyða lærðómi þeim, er hann lét sjálf líf sitt fyrir; en þó svo væri, þá mega menn eigi gleyma því, að hann flutti fyrstr manna prentsmiðjuna hingað til lands, og eigi er að vita, hvort Guðbrandr hefði sett prentsmiðju á Hólum, hefði þessi eigi þá til verið; en hefði Guðbrandr biskup eigi gjört það, þá mundi það hafa lengi dregizt¹. Enn á og Guðbrandr biskup lof skilið fyrir það, er hann lét sér svo annut um að bæta kjör presta sinna, og að fá aptr handa þeim nokkuð af eignum þeim, er margar ómildar hendr og konúngsbref höfðu

¹) sjá Kirkjusögu Finns II, 721; III, 226, 373—82, 676 og 746.

hripsað frá klerkdóminum. Það er því eðlilegt, þótt Finni biskupi og öðrum, þeim er síðan hafa ritað um Guðbrand biskup, hafi fundizt, að þeir aldrei gæti lofað hann að maklegleikum, og því orðið það á, að halla um of á Jón lögmann, er helztr var þeirra manna, er áttu í höggi við biskup. En hær er allt öðru máli að gegna, því hær koma til greina afskipti Guðbrands biskups af lögum og landstjórn, og því hljótum vèr að gjöra að álitum lögmænsku hans og stjórnvitzku. Hær snýr við blaðinu, því hær kemr Guðbrandr biskup fram sem kjörinn talsmaðr konúngs og alveldis hans; það er jafnan hans viðkvæði, að konúngr hafi tekið undir sig alla lögsögu, að hann hafi látið dæma sèr allt andlegt vald, að hann vili hafa öll umráð, og hver vili þá gánga í dóm við sjálfan konúnginn; hann segir, að lögrættan eigi alls ekki að skilja um önnur mál, en þau, er standi í Jónsbók, en konúngr eigi einn að gjöra um öll þau sakamál, er áðr voru lögd í biskups dóm, svo sem voru hjúskaparmál, hórsakir, frændsemisspell og legorðssakir, því hann hafi tekið allt dómsvald kennidómsins undir sig. Guðbrandr biskup lítilsvirðir auðsjáanlega landsrættindi þjóðar sinnar, því hann talar um það í skopi, að sèr hafi orðið það á, að gánga framhjá lögrættunni og fara í konúng, hann svarar og á sama hátt lögrættumönnum og lögmönnum, er fóru því fram, að kóngr mætti eigi lögum breyta nema þeir samþykkti (sbr. 351, 352, 357. bls. og víðar), eðr því sem bændr sögðu, að þeir vildi hafa og halda sínu frelsi (sbr. 358. bls.). Hann verðr þeim mönnum svo ákaflega reiðr, er vilja fella niðr aptr dauðasektina í Stóradómi, að hann ógnar þeim með Guðs hefndar reiði, og lætr þá skilja, að hún sè þegar komin yfir landið (sbr. 364 bls. og víðar). Það er undarleggr misskilníngr af Guðbrandi biskupi, og það gegnir furðu, að hann skyldi geta látið sèr það um munn fara, að hjúskaparmál og öll afbrigði þeirra snerti eigi lögrættuna, síðan Stóridómr var háðr og konúngr hafði staðfest hann, og biskup sá sjálf, að lögrættan lagði dóm á þessi mál jafnvel á hverju alþíngi. Það er og undra vert, hversu harðráðr löggjafi biskup er, hann hefir á lopti svipu lögmálsins, en eigi í brjósti sèr anda friðarins; hann vill, að hórdómsmenn sè lífáttnir, þótt enginn biskup hefði viljað það í páfadómi, og þótt manndráparar væri engan veginn dauða sekir, heldr einúngis útlagir eptir Jónsbók. Guðbrandr biskup hefir sannarlega verið því mest ollandi, að lögmænnirnir

fengu eigi aptr mildað Stóradóm og af tekið líflátin; hann gjörir sitt til að draga úr valdi lögréttunnar og rýra dómsvald heunar, með því hann gengr framhjá henni og útvegar lagaboð um þau efni, er hann þó í öðru orðinu játar, að sèr komi ekki við, heldr konúngi einum. En það bjó undir hjá Guðbrandi biskupi, að hann vildi hafa ásamt konúngi alla lögsögu í þeim málum, er biskupar áðr höfðu með erkibiskupi eðr páfa; hann fann til þess, að hann hafði eigi það vald, er kapólsku biskuparnir höfðu, og að konúngr hafði dregið meira vald undir sig, en erkibiskupar höfðu nokkru sinni tekið sèr, en hann hugsaði sèr þá að fara að með lagi, og það var að tjá konúngi vilja sinn í einrúmi og án þess hinir vissi af, er dæma skyldu lög og landsrètt; en er þeir vissu tiltektir hans, þá báru þeir sig einnig upp fyrir konúngi, og fengu síðan lagaboð ofan í hin. Það verðr eigi varið, að Guðbrandr biskup hóf þessa lagadeilu, og það í þeim löggjafarmálum, er hann alls eigi átti með, því það var búið að leggja þau undir lögréttuna; það verðr heldr eigi varið, að hann ber litla virðingu fyrir landsrèttindum og frelsi, því hann var bæði harðráðr og einráðr. Aðferð hans miðaði til þess, að koma á algjörðu einveldi konúngs, en gjöra alþingi að lítilfjörlegu dómþingi, er löggjafinn og hver sá annar, er setti sig í hans stað, gat farið framhjá og skipað eptir vild sinni. En með því Jón lögmaðr var harðr maðr í horn að taka, og alþýða manna unni enn frelsi sínu hinu forna, þá varð miuna úr en annars hefði orðið. En þó hafa afleiðingarnar orðið allillar; landsmenn fengu eigi leiðrètt Stóradóm, 24 manna dómrinn komst á, og margr embættismaðr hefir síðan látið sèr það að kenníngu verða, að fara að dæmum Guðbrands og hlaupa framhjá þinginu og í konúng, og koma svo í opna skjöldu lögum vorum og landsrètti, þar til búið var að eyða þeim eðr rugla svo með útlendum lögum, að enginn vissi að lokum upp nè niðr.

Guðbrandr biskup getr um í þessum varnarritum sínum, að hann hafi útvegað 10 konúngsbrèf alls. Fr hið fyrsta þeirra dagsett 28. apríl 1571, en hið síðasta 6. desember 1593; því aðgætanda er, að Guðbrandr biskup varð þess olandi, að tilsk. 6. desbr. 1593 um yfirdóminn kom út, en alls eigi hins, að tilskipun eðr kóngsbrèf 27. marz 1562 eðr 1563 kom út, er hann þó til nefnir. Ef vèr þá tökum kóngsbrèfið 6. desbr. 1593 með, en sleppum hinu, þá verða kóngsbrèfin jafnmörg, en rúm 22 ár

hafa þá liðið frá því hann útvegaði fyrsta bréfið og þar til hið síðasta kom út. Kónigsbréf þessi eru ýmislegs efnis; tvö þeirra lúta að veraldlegum löggjafarmálum, þeim er klerkdómurinn hafði aldrei haft með höndum, það er kónigsbréfið 20. marz 1573 um utansiglingar, og tilskipun 6. des. 1593 um yfirdóminn. Hin átta lúta að þeim málum, er klerkdómurinn átti áður um að skilja, en leikdómurinn eigi; eru þau málefni öll nefnd í fornögum vorum, Kristinrètti Árna biskups og hær og hvar í bréfum og boðum, setningum og dómum biskupa frá þeirri tíð fram að síðaskiptunum. En þessu var nú orðið breytt síðan síðaskiptin urðu; nú var búið að taka sum hjúskaparmál frá biskupum og leggja þau í leikmanna dóm eðr til alþingis; en um stjórn á stólseignum og fê skólanna, á kirkjueignum og kristfê, á jörðum presta og tekjum þeirra voru varla nokkur ný lög sett, og þau kónigsbréf, er um það höfðu komið fram að þessum tíma, voru flest gjör af einræði konúnganna og höfuðsmanna hær á landi, og því í rauninni ólögmæt, og um margar greinir voru alls engin ný lög til. Vær getum skipt þessum átta bréfum í þrjá flokka, snertir hinn fyrsti stólana og stólgózin, presta og skóla, tekjur þeirra og eignir, er biskup hafði umsjón yfir, og teljum vær í þessum flokki þau þrjú kónigsbréf, er Guðbrandr biskup útvegaði, kónigsbr. 28. apríl 1571 um 100 rd. styrk til fátækra presta og fleiri önnur er þar að lúta; kónigsbr. 22. apríl 1579 um Hóla kirkju jarðir, og kónigsbr. 8. marz 1591 um gjöld til kirkna o. s. frv. Í öðrum flokki teljum vær tvö kónigsbréf: kónigsbr. 20. marz 1573, um að lærðir menn einir sê skipaðir prófastar, og kónigsbr. 19. apr. 1576 um lausnir sakamanna í kristnum rètti á dómkirkjunum; því bæði bréf þessi lúta að kristnum rètti og kristniskipun, er biskup var enn yfir skipaðr og átti um að skilja. En í þriðja flokki teljum vær tvö kónigsbréf, dagsett 29. apríl 1585, er annað um hjúskaparráð að þriðja manni og fjórða, en hitt um hórdóm og frændsemisspell, og enn hið þriðja kónigsbréf 2. júní 1587 um kirkjufríð. Bæði kónigsbréfin 29. apríl 1585 heyrðu undir lögréttuna optir Stóradómi, en tóku alls eigi framar til biskupa, en kónigsbréfið 2. júní 1587 snertir bæði Lögbök og Kristinrètt, en hlaut nú að heyra öllu fremr undir lögréttuna, síðan Stóridómur var háðr, og því tókum vær þessi þrjú bréf saman.

Áður en vær bætum nokkrum athugasemdum við kónigsbréf þessi, skulum vær líta stuttlega yfir, hversu lögunum var háttað

á landi voru, þá hær er komið sögunni. Í fyrstu voru ein lög á landi voru, einir dómar og ein landstjórn. Kristni var lögtekin á alþingi og gjör að landslögum; biskupar fengu sæti í lögrettunni á miðpalli með goðunum og lögsögumanni, er einir þýddu og réttu lögin, þó með ráði hinna, er sátu á fremsta og aptasta palli, en eigi höfðu biskupar meira atkvæði en hver þeirra goðanna. Biskupar háðu eigi dóma, nema yfir klerkum sínum¹, og svo segir jafnan í Kristinrætti Þorláks og Ketils, er lögtekinn var á alþingi 1123, að það og það mál skuli sækja á þingi sem önnur mál. Í Kristinrætti Þorláks og Ketils eru og eigi önnur mál nefnd en þau, er lúta að kennimannlegu embætti, að tekjum þeirra og að kristilegu tíðahaldi; en mörg önnur mál, er standa í Kristinrætti Árna, stóðu áður í Grágás. Þetta stóð að mestu óbreytt, að minnsta kosti að lögum til, þar til landið kom undir konúng, eðr fram á daga Árna biskups Þorlákssonar. Nú er landið var komið undir konúng, fóru svo leikar, að tvennskonar vald varð í landinu, tveir löggjafar æðstir, tvennir dómendr og tvennir stjórnendr, og því tvenn lög: Kristinrætt Árna biskups og Jónsbók. Í kristindómsbálki Jónsbókar er konúgr og biskup nefndir jafnir að valdi, hvor í sínu lagi, og segir svo: „Hefir konúgr af Guði veraldlegt vald til veraldlegra hluta, en biskup andlegt vald til andlegra hluta“. Öllum þeim málefnum, er lög voru sett um, var nú skipt í tvennt, í andleg mál og veraldleg, og lögunum í guðs lög og manna, eðr í kristin lög og landslög. Þessi eru hin helztu mál, er Kristinrætt Árna biskups hljóðar um: barna skír, biskupau eðr ferming, líka gröptr, faðerni barns, kirkjugjörð, þyrmslur eðr friðhelgi kirkna og klerka, dánargjafir, einkum ef fé var til guðs þakka lagið, heit, eignir og tekjur kirkna og klerka, tíundir allar, nema hvað sóknarmenn eðr hreppstjórar skyldu skipta fátækra tíund, hjúskaparmál, hverir hjúskap megi binda, hald hjúskapar og hjónaskilnaðr, hórdómr, frændsemis spell og siflaslit og guðsifja spell, eiðar og eiðrof, skriptarof og meinsæri, helgidagahald, föstuhald, skriptagöngur, hver dýr sè æt, og enn um okr, þótt það væri eigi lögtekið með fyrsta; svo átti og biskup sektir í Kristinrætti hálfar þær hinar mestu, en allar hinar minni. Um öll þessi mál, og önnur, þau er hær að hnigu, átti biskup að dæma og hans menn, en eigi leik-

¹) sjá Kristinrætt Þorláks og Ketils XV. kap., 72. bls.

menn. Auk þessara mála, sem talin eru í Kristinrætti Árna biskups, eru til margar eldri og yngri biskupasetningar og skipanir, er taka margar greinir nákvæmlegar fram, svo sem um tífundarmál, matgjafir, gjöf af helgidagaveiði, af fiski, fuglum og hvölum, um gjaftholl, um ljóstolla, legkaup og líksöngseyri og um eindaga á honum, um forboð og bann og um samneyti við bannsetta menn, um föstur, boðföstur, vatnsföstur og þurföstur, um kjötát, um heit, eiða, bókareid, um eið presta og umboðsmanna til biskups, um hórdóm bæði einfaldan og tvöfaldan, um frændsemisspell og sífjallit, um hórdóm í meinum, manndráp með heiptugri hendi, um voðaverk, um kirkjuþjófnað og kirknaspell, um skriptir og lausnir fyrir alla þessa stórglæpi; um páfatíund, um hrosslán, störf að kirkjusmíði, heytoll, skipsáróðr o. s. frv. Kemr og hær til greina það, er stendr í sögu Árna biskups¹, er Jónsbók var upp borin á alþingi, þar sem svo segir: „Herra biskup vildi þann kapitula eigi samþykkja, at einn veri lögmaðr yfir landslögum ok guðslögum, hvárt sem konúgr vildi lögmann hafa einn eðr fleiri. Sá annarr, at um þá, sem heyrði til villu, skyldi konúgr einn sektir af taka . . .; svá ok um kvonnagiptingar, ok at hafa dóm yfir hjúskaparmálum, þat sem biskupi einum heyrir . . .; svá ok um arftöku konu þeirrar, sem legin verðr í föðurgarði, ok þeirra, sem giptast á laun; svá ok um prófan ok dóm, hversu hver er löglega til arfs kominn, ok um testament, ok ef karlmaðr kvænist utan frænda ráð, at hann hafi fyrir gert landskyldum ok ávexti fjár síns við erfingja; um arfsöl, at heilög kirkja haldi rætti sínum í því ok öðru, um tíunda skipti á haust ok matgjafa til fátækra manna, at þar hafi biskup ráð yfir hverir skipta skulu, ok svá um afgjafir heilagra daga veiða, ok um konúgs sakeyri þar af . . .; um þat, at konúgr mætti vali veiða á hvers manns jörðu — utan á kirkjueignum; um meinsæra menn ok sakeyri þar af . . . Svá vildi ok herra biskup halda því fullkomlega, sem lögtekit var í lögrættu um allt land, at þar sem á greindi guðslög ok landslög, þá skyldi jafnan guðslög ráða”². Þessar greinir allar þótti Árna biskupi vera á móti

¹) Biskupa sögur I, 718. bls., sbr. 723. bls.

²) Samþykkt sú, er hær getr um, finnst eigi í Grágás, enda mun hún sjálfsagt aldrei hafa til verið. Hún stendr í niðrlagi IX. kapitula í Kristinrætti Árna, með likum orðum og hær kveðr að: en handritin

Kristinrètti sínum eður guðs lögum þeim, er þá gengu hér í landi, og hefir bæði hann og ýmsir aðrir biskupar starfað að því trúlega, að fá þessu framgengt. Nú er þessi aðskilnaður var orðinn á guðslögum og lögbók, þá áttu biskupar lánghægra með að auka veldi sitt, er þeir höfðu fengið lög sér og dóma sér, og varð það einkum eptir fráfali þeirra bræðranna, sona Magnús lagabætis, Eiríks konungs og Hákonar háleggs, Noregs konunga; en á dögum Magnús Eiríkssonar smeks þá óx klerkavaldið mjög í Noregi, og þá tóku biskupar hér að halda prestastefnur almennar að norrænum sið, dæmdu þar dóma og réttu lög sín, bæði eptir kristnilögum hér á landi og svo eptir bræfum og nokkrum setningum erkibiskupa í Niðarósi, sem og við var að búast; þá voru og margir biskupar norrænir. Frá því að Norðlendingar báru sig upp undan Jörundi biskupi, og þó einkum nokkru síðar undan ofríki Auðunnar rauða, við Hákon konung hálegg, eru til margar umkvartanir, þar til Vestfirðingar og fleiri menn aðrir komu á fund í Leiðarhólmi 1517¹, og gjörðu þar samtök gegn yfirgáangi biskupa, og þó einkum því, er þeir lögðu á menn þýngri sektir og fábætr, en kristnilög stóðu til; en samþykkt þessi datt skjótt niður aptr, fyrir því að Gottskálk biskupi tókst að kúga Jón lögmann Sigmundarson, er mestr var virðingamaður í þessari samþykkt. Þessi voru hin síðustu, en reyndar einhver hin lögbundnustu samtök leikmanna gegn klerkavaldinu, frá því þeir deildu Rafn Oddsson og Árni biskup. En nú urðu þeir biskupar Ögmundur Pálsson og Jón Arason, og stóð þá biskupavaldið með mestum blóma. Þá um sama mund var farið að kenna hinn nýja sið Lúters í Danmörku, um 1530. Eptir fráfali Friðreks fyrsta 1533 varð styrjöld mikil í Danmörku, er stóð nálega 4 ár, þar til Kristján þriði var kosinn til konungs. Biskupar og lærðir menn höfðu fyllt óvinaflokk Kristjáns, og þess fengu þeir og að gjalda: 1536 voru biskupar allir í Danmörku handteknir, biskupstíund, kirkna eignir og klaustra allt tekið undir konung, hinn nýi siður Lúters gjör að landstrú og um það sett

greinir þar svo mjög á um ártalið, að í sumum segir það hafi verið 1252, öðrum 1244, eða 1256, eða 1053, og því fylgir Arngrímur lærði (s. *Brevis commentarius de Islandia*, 58. bls.), og síðan Finnur biskup. En það getr þó varla staðizt.

¹) rétt. 1513, skr. Safn til sögu Íslands II, 105.

ný kristnisiðaregla, kirkjuordínanzfa Kristjáns þriðja 1537. Líkt var ástätt í Noregi: Ólafr erkibiskup Engilbrektsson hafði snúizt í lið með fjamdmönnum Kristjáns, og gekk því hið sama yfir Norðmenn sem Dani í andlegum efnum, eðr enn verra. Í báðum löndunum hafði klerkdómrinn gripið til vopna, en beðið ósigr, og var síðan gjörsamlega kúgaðr með hervaldi og konúngsvaldi. Allt öðruvísi var ástätt á Íslandi: þar var friðr og sátt milli lærðra manna og leikra; og Íslendíngar höfðu engan þátt tekið í þessum óeirðum í Danmörku, nè sýnt sig í nokkurri óhlýðni við hinn nýja konúng, heldr geymdu þeir honum skatta og sakeyri, og guldu þegar, er konúngr kom til ríkis, með góðum greiðskap. Lá nú og við sjálf, að hinn nýi siðr kæmist á með friði. Ögmundur biskup kaus, með ráði og samþykki lærðra manna, Gizur prest Einarsson til eptirmanns síns, og fór Gizur utan um sumarið 1539 til biskupsvígslu, en átti að fara fyrst á fund Kristjáns konúngs með bréf og erindi Ögmundar biskups; en á þíngi um sumarið létu þeir Jón biskup Arason, hirðstjóri og lögmenn báðir gánga 12 manna dóm um Sigurð Ólafsson, er Ögmundur biskup hafði stefnt um frændaspell hið meira; var bæði dómnefna og dómsatkvæðið móttæðilegt kristinrætti, og hin mesta tilhliðrun við veraldlegt vald, því leikmenn áttu eigi að leggja dóm á það mál. Þá var og veitt leyfi til að prenta Nýja-testamenti Odds Gottskálkssonar. En nú hóf Diðrek af Mynden ránskap sinn hinn mikla og niðíngsverk, er hann tók Viðeyjar klaustr, og ætlaði síðan að taka öll hin klaustrin sunnanlands, og mundi því hafa fram komið, hefði honum eigi verið styttir aldr í Skálaholti. En það er að segja af Gizuri, að hann sigldi frá Íslandi fyrst til Hamborgar; þar frétti hann víg Diðreks; skömmu síðar fór hann þó á konúngs fund, var hann vígðr þann vetr af Pètri Palladius Sjálands biskupi¹, og fékk síðan einskonar veitíngarbréf fyrir biskupsdóminum af konúngi. Annað bréf gaf konúngr honum, og lofar hann þar í, að kirkjur skyldi halda öllum tekjum sínum og eignum. Gizur tók nú við biskupsdæminu af Ögmundi biskupi, og prestar játuðu honum hlýðni sem réttum biskupi á alþíngi um sumarið 1540. Sumarið eptir var Kristófer Hvítfeld sendr til Íslands, til að rannsaka vígsmálið Diðreks og biðja Íslendínga að greiða nýjan skatt; Gizur biskup var og

¹) Harboe. Om Reformationen i Island, 33—34. bls.

bedinn að veita Kristófer að öllum málum; er það og kunnugt, hve varmennskulega Gizuri biskupi fórst þá við Ögmund biskup. Kristófer hafði og bréf með til biskupanna, var þeim báðum stefnt utan til skrafs og ráðagjörðar um hinn nýja sið. Gizur biskup fór þó eigi utan fyr en ári síðar, eðr 1542. Jón biskup Arason fór eigi utan; en af hans hálfu fóru þeir Sigurðr, sonr biskups, Ísleifr Sigurðarson mágr hans og Ólafr prestur Hjaltason. Erindi þeirra tókst allgreiðlega; verðr það sæð af konungsbréfum, er Gizur hefir útvegað í þeirri för, að hann hefir fyrst fengið hjá konungi, að settr yrði latínuskóli handa skólakennendum í Viðey, en annar á Helgafelli, en barnaskólar á hinum þremr klaustrunum: Þykkvabæjar, Skriðu og Kirkjubæjar klaustri; en konúgr tók sig þegar aptr með Viðeyjar klaustr, og fékk það Otta Stígssyni, er þá kom út hingað um sumarið 1543, til ábúðar, eins og það hefði verið konungs eign frá alda öðli. Þá fékk og Gizur biskup tvö bréf önnur, annað um rétta trúarlærdóma, en hitt um tekjur presta og prófasta í Skálholts biskupsdæmi, er leyfði Gizuri að taka af tíund kirknanna og leggja prestun, þar sem þess þyrfti við; það samþykkir og, að bændr skuli greiða heytoll og liksaungseyri eptir foruri venju¹. Eigi varð þó neitt úr skólalaldinu, enda mun Otti Stígsson hafa tekið Helgafellsklaustr undir konúng það ár hið sama, er hann kom út, eðr ári síðar (1543 eða 1544), og Gizur biskup hafði gengið of mjög í greipar Dönum til þess, að hann gæti veitt yfirgangi þeirra nokkra mótspyrnu, en höfðingjar og öll alþýða var honum mótsnúin, svo að lítið mundi hafa orðið að verki um skólaskipunina, þótt Gizur hefði feginn viljað; fyrir því er eigi að undra, þótt ekki yrði ágengt, enda mun hann og hafa bleypt þessu máli fram af sér. Það eitt vita menn, að hann hefir enn útvegað eitt kongsbréf, 1545, um hjúskaparráð presta og að börn þeirra skilgetin skyldi arfgeng vera. Kom þetta bréf svo til, að Gizur biskup ætlaði fyrst að eiga Guðrúnu, dóttur Gottskálks biskups, en er hann sigldi um sumarið 1542, lagðist hún með Eysteini presti, og sumarið eptir, þá er Gizur kom út aptr, vildi hún eigi til hans fara. Gizur fór það sumar (1543) yfir Vestfjörðu, beiddi hann þá Kattrínar, dóttur Hannesar Eggertssonar, er áðr var hirðstjóri hér á landi, en systur Eggerts lögmans; Gizur fékk hennar og hélt

¹) Kongsbréf 19. nóv. 1542, Lagas. Ísl. I, 57—58.

brúðkaup sitt þegar í stað. Þetta vakti hneyxli, sem líklegt var, og kölluðu menn börn þau eigi skilgetin nè til arfs alin, er hann ætti með Katrinu. Þá útvegaði Gizur biskup bréf þetta¹.

Meðan Gizur biskup lifði, bar eigi mjög á sundrlyndi með þeim Jóni biskupi Arasyni, og fyrst framanaf horfði fremr til vináttu með þeim. Þeim varð þó sundrorða um Bjarnanes jarðir, er Jón biskup hafði tekið eptir Teit og leyst til sín. Gizur þóttist hafa tilkall til jarðanna, fyrir því, að Ögmundr biskup hafði haft skipti á þessum jörðum við Teit, og fengið honum aptr jarðir, er biskup átti á Vestfjörðum, en Gizur taldi til skuldar hjá Ögmundi biskupi fyrir stólsfæ, er hann hafði tekið með sèr frá Skálaholti, þá er hann fór þaðan og lét af hendi staðinn við Gizur biskup. Jón biskup og Gizur nefndu þá til menn 1544, til að leggja dóm á, hvort jarðaskipti Ögmundar biskups og Teits hefði verið lögmæt eðr eigi, en þeir urðu eigi samdóma, og var þá málinu skotið til konúngs úrskurðar; en eigi var Gizuri það ókunnugt, að Jón biskup hafði ekki fengið neina af jörðum þeim, er Teitr fékk í jarðaskiptum fyrir Bjarnanes jarðir hjá Ögmundi biskupi á Vestfjörðum, því sumum þeirra hèlt Teitr, en sumum Ögmundr biskup, og féllu þær með öðrum eignum hans undir konúng. Nú kom kóngsbréf út, dagsett 9. marz (mánud. eptir dominica oculi) 1545 um þetta mál, segir þar í, að Jón biskup og hans arfar eigi Bjarnanes jarðir með rættu, því hann hafi leyst til sín þann helmíng af fjám Teits, er dæmðr var konúngi, fyrir 300 rínskra gyllina, en jarðaskiptabréf Ögmundar biskups við Teit skyldi ónýtt vera. Um haustið 1545, þá er bréfið kom út um vorið fyrir, fór Jón biskup Arason til Austfjarða og tók Bjarnanes, því það var þá rætt eign hans eptir kóngsbréfinu². Bréf þetta var þó eigi haldið við Jón biskup, heldr voru Bjarnanes jarðir dregnar undir konúng, og er eigi annað að sjá, en að Gizur biskup hafi látið sèr það allt vel líka.

¹) Bréf þetta er endrýfjað með opnu bréfi 20. febr. 1551, Lagas. Ísl. I, 65; Jónsb. (1709), 478. bls.

²) Eg hefi tekið þetta fram hér, því það er ránghermt, sem svo margt annað um Jón biskup Arason, að hann hafi eigi beðið bréfs þessa, heldr farið um haustið 1544 í Bjarnanes. Þetta verðr best sèð af bréfi Gizurar biskups til Jóns biskups Arasonar um Bjarnanesför; það er dagsett 4. október 1545 (Finns Hist. eccl. II., 732—733).

Nú óx konúngsvaldið ógrlega, er sæð verður af dómum þeim, er þá fóru fram, um kaupskap þýzkra manna og um skip þeirra; er þá, sem enginn hafi þorað að mæla á móti yfirgáangi hirðstjórnanna, Otta Stígssonar og Lassa Múla; en sumir landsmenn fylgdu þeim, og þó einkum Pètr Einarsson, til þess að feita sjálfa sig af ránum þeirra, eðr að firra sig vítum og yfirgáangi. Þó getum vèr eigi fundið, að klaustr eðr aðrar eignir, sem biskupar höfðu ráð yfir, hafi verið teknar fyrir en eptir dráp Jóns biskups og þeirra feðga; en þá (1551) var rændr Hólastaðr og ári síðar öll klaustr dregin undir konúng, án þess nokkur mótmælti því, enda var Marteinn biskup og Ólafr Hjaltason eigi líklegir til slíkra stórræða. Sumarið 1552 var Páll Hvítfeldr sendr út til Íslands. Í erindisbræfi hans segir, meðal annars, að hann skuli byggja klaustrin fyrir afgjald til konúgs, en setja skóla, annan í Skálaholti en annan á Hólum, skyldi biskupar halda skólasveina og kennara á sinn kost, en Páll skyldi leggja skólameistararum og heyrurum skólans jarðir af eignum stólaanna, þar til konúgi þóknaðist að skipa fyrir á annan veg, en konúgr hét að láta flytja timbr til skólahússins. Af bræfum þessum er auðsèð, að konúgr slær eign sinni á klaustrin, án þess hann ætli að láta nokkuð í móti koma, nema ef vera skyldi efniviðr í skólahúsin, en biskupar fá nú embætti sitt í lèn af konúgi, eins og veraldlegir embættismenn. Sumarið eptir (1553) var Páll Hvítfeldr sendr aptr til Íslands, til að jafna enn betr á banamönnum Kristjáns skrifara, er honum hafði verið skipað að láta lögsækja sumarið áðr, og þá voru dæmdir á alþingi (1552); Páll Hvítfeldr hafði þá og bréf meðferðis, er staðfesta gjörðir hans um jarðir þær, er hann hafði lagt árið áðr skólameisturum og heyrurum við skólana. Það sumar var og Ólafr kalips sendr út fyrir norðan með skólavið til Ólafs biskups Hjaltasonar. Þessi Ólafr kalips skyldi reka konúgs erindi um nokkrar eignir eptir Jón biskup, og segir í erindisbræfi hans, að hann skyldi meðal annars taka með sér aptr um haustið „kjöt það, er Pètr Einarsson hefir í geymslu, og slátrað var að boði þeirra Axels Júls og Kristófers Trundsens“. Páll Hvítfeldr var höfuðsmaðr yfir Íslandi til þess 1554, svo sem sæð verður af veitingarbræfi Knúts Steinssonar; skyldi Knútr taka við af Páli, og hafa tekjur allar frá Jónsmessu þá um sumarið (1554). Í því bræfi er talað um „andlega og veraldlega

rentu"¹ konúgs af landinu, og er það hið fyrsta skipti, að talað er um andlegar tekjur konúgs af landinu. Nú var enn margt í undirbúningi, er síðar kom fram. Sumarið áðr (1553) hafði biskupum báðum verið skipað að rita allt stólsgóz í eina skrá og senda utan; nú var Marteini biskupi skrifað bréf og hann boðaðr utan; er það borið fyrir í bréfinu, að konúgr vili tala við hann um bresti þá, er sè á trú manna og öðru; en óhætt er að segja, að sá hafi verið tilgángerinn með jarðaskrána og síðan með utanstefnu Marteins biskups, að reyna að fá svo mikið af eignum stólanna undir konúg, sem auðið var, en taka frá klerkum sakeyri allan og ymsa tolla, sem og síðar var gjört með gjafthollinn. Þetta má og ráða af því, er Knútr hafði og meðferðis annað bréf til beggja biskupanna, og stendr þar í meðal annars, að biskupar megi eigi leyfa mönnum þeim, er unnið höfðu ókristileg verk, að haldast við á dómkirkjunum, sem nú væri títt, heldr skyldi valdamenn konúgs taka þá og refsa þeim að maklegleikum, eptir fyrirmælum ordínanziunnar. Hingað til var allt á reiki, það var búið að visu að lögta ordínanziuna, en biskupar og prestar fylgdu henni eigi í mörgum greinum, svo var og kristinrèttir eigi af tekinn að lögum. Biskupar, einkum Gizur biskup, gáfu sumum mönnum leyfi til að binda hjúskap sinn eptir fyrirmælum ordínanziunnar; en jafnframt því leystu þeir menn fyrir hórdóm og frændsemisspell, og tóku af þeim fè í sakbætr; Gizur biskup heimtaði einnig og tók Rómaskatt, eðr Pètrspening, allt eptir kristinrètti Árna biskups; aðrir fóru utan á konúgs fund, og fengu þá af honum uppgjöf á glæpum þeim, er stórsektum varða í kristinrètti, og nokkrir valdamenn konúgs tóku enn aðra slíka undir verndarhönd sína. Menn hafa nú fundið, að svo búið mætti eigi lengi standa, en þó fundu hirðstjórar og aðrir sendisveinar konúganna langtum fremr til þess, að nú væri bezt að nota tímann og tækiferið, til að svæla undir sig og konúg eignir þær, er kirkjur og klerkar áttu, og þeir gátu hönd á fest, því vægara nafn hefði enginn getað valið sumum atföllum þeirra, en að kalla þær rán og kirkjuþjófnað, óbótamál og ódádaverk, ef þau hefði eigi verið framin sumpart að konúgs boði, en sumpart í konúgs nafni.

Nú fór Marteinn biskup utan um haustið 1554. Um sum-

¹) Renta þýðir tekjur en eigi vöxtu, því það er dönsku-sletta.

arið eptir kom hann út aptr, því hann sat í Bessastaða samþykkt þá um sumarið; fékk þá Knútr Steinsson langt konungs-erindi um vorið, er hann skyldi reka á alþingi þá um sumarið¹. Þessar greinir eru í erindisbréfi hans: 1) Hann skyldi með ráði biskupa og lögmanna, og helztu bænda á alþingi, gjöra að álitum, hvernig haga skyldi til með kapellur þær í landinu, er eigi var framin messugjörð í, nè hefði nægar tekjur handa presti. — 2) Lýsir konúgr þeim vilja sínum, að klerkar skuli eigi þurfa hëðan af að sækja mál sín á alþingi, heldr skuli þeir gjöra það heima í hëraði. — 3) Til þess að auka tekjur klerka og kirkna skyldu allir þeir, er búa á konungsjörðum, stólseignum og klaustrajörðum, greiða tíund sem aðrir bændr; skyldi þessari tíund skipt sem annari tíund, í fjóra staði: til biskups, prests, kirkju og fátækra. Um tíund í Vestmannaeyjum samþykkir konúgr, að eyjamenn skuli greiða preststíund forngilda; en útróðarmenn, er halda bátum þar úti, skuli greiða undirgipt af bátum sínum, eins og goldið væri af öðrum bátum; en undirgipt þessa gefr konúgr presti og kirkju á eyjunum. — 4) Um skólahald, að biskupar og skólameistarar skuli einkum veita fátækum únglingum viðtöku; kennslan skyldi vera góð og eins siðsemi, matr góðr og öl, eldi-viðr nægr og klæðnaðr; reyndist kennari ónýtr, mátti reka hann burt. — 5) Konúgr kveðst vilja, að biskupar veiti eigi öðrum andlegt embætti en þeim, er svo væri vel að sër, að þeir gæti messað almennilega og framið önnur prestsverk. En breyti biskup af þessari skipan, þá skal höfuðsmaðr taka í taumana, en reka skyldi þeir þá menn af brauðum, og kanokasetrum (klaustrunum), er ólærðir eru. — 6) Konúgr vill, að sýslumaðr sè skyldr að riða með biskupi á yfirferðum hans, hver í sinni sýslu, og hafa gætr á að farið sè eptir ordnanziunni².

¹) Jón Espólin lætr Knút hafa siglt um haustið 1554 og komið út aptr um vorið 1555 (Arb. IV., 108). Er það líklega tekið eptir Birni á Skarðsá, er lætr Knút koma út um sumarið 1555 með bréfið (Ann. I., 206). En í Bessastaða samþykkt segir, að Knúti hafi verið sent það hingað til lands, og er það víst réttara. Annars skulum vèr geta þess hër, að í öllum þessum kafla höfum vèr fylgt konungsbréfum, er finnast í Kirkjusögu Finns, í Tilskipana-safni Magnúsar Ketilssonar og í Lagasafni Íslands.

²) Bréfið er dagsett 20. marz 1555; sjá Finns Hist. Ecel. II., 329—331; M. Ket. I., 357—362; Lagas. Ísl. I., 69—71.

Eigi bar Knútr Steinsson erindi þetta upp á alþingi, sem þó til var ætlað, hvað sem því hefir valdið. Hann stefndi því fyrir sig á Bessastöðum biskupum og lögmönnum báðum, og fjórum prestum og öðrum fjórum leikmönnum, eðr 12 mönnum alls, 6 lærðum og 6 leikmönnum, svo það yrði réttir helmíngadómr, og tók síðan málið fyrir. Þeir sömdu þá samþykkt þá, er síðan er kölluð Bessastaða-samþykkt. Þess er getanda, að samþykkt þessi er að orðalaginu til bæði samþykkt og uppástunga, og því var von, að þeir bæði um staðfesting konungs, fyrst að þeir annars bjuggu eigi dóm til úr erindisbréfinu. Með því nú að inngágrinn og fyrsta greinin stendr í ritlingi Guðbrands, en þó eigi full og sumstaðar færð úr lagi, og hann vitnar til hennar á öðrum stað, þá finnst oss réttast að taka hana hér, enda kemr hún síðar við þetta mál.

„Vorur allrakærasta náðuga herra og stórmegtuga forsta, konúng Kristjan Friðrekssyni, Danmerkr, Noregis, Vinda og Gotta konúngi o. s. frv., heilsum yðr kærlega og auðmjúklega með Guði vorum herra Jesú Kristó. Högborni forsti, stórmektugi kóng, allranáðugasti herra! Virðist yðar náðar högmektugheit að vita, að vær eptirskrifaðir, yðar högmektugheita trúir pliktugir þénarar og fátækir undirsátar: Marteinn Einarsson superintendens Skálholts biskupsdæmis, Ólafr Hjaltason superintendens Hóla biskupsdæmis, Eggert Hannesson lögmann sunnan og austan á Íslandi, Oddr Gottskáلكsson lögmann norðan og vestan á Íslandi, Björn Ólafsson, Jón Bjarnason, prestar Skálholts biskupsdæmis, Björn Gíslason, Jón Mattíasson, prestar Hóla biskupsdæmis, Páll Vigfússon, Daði Guðmundsson, Þormóðr Arason, Filippus Runólfsson leikmenn: að vær fyrskrifaðir, eptir yðar náðar bréfi, vilja og skipan, sem yðar högmektugheit hefir skrifað hingað í landið til yðar náðar umboðsmanns, Knúts Steinssonar, um nokkur erindi og skipan, sem yðar náðar högmektugheit vill hafa útrétt uppá nokkrar þær greinir, sem yðar náðar bréf inni heldr, þá erum vær fyrirskrifaðir menn saman kommir uppá sankti Jóhannis dag með yðar kóngl. maj. umboðsmanni Knút Steinssyni á Bessastöðum á Álptanesi, og höfum innvirðulega skoðað og yfirlesið yðar náðar högmektugheita bréf, hvert að oss virðist hið nyttsamlegasta gagn landsins innbyggjurum eptir landsins lèlegheitum, sem er:

1) Í fyrstu grein, það yðar kóngl. maj. áhrærir um þær hálfkirkjur og bænhús, eða um þær aðrar kirkjur, sem ekki eru

nauðsynlegar sóknarkirkjur, þá skyldu með öllu af takast. Því höfum vér fyrr greindir menn um þann sama artíkula eptir yðar kóngl. maj^a. náðar bræfi, boði og skipan samþykkir orðið svo, að fyrr sagðar kirkjur og saunghús skyldu með öllu af leggjast, utan þær, sem nauðsyn krefr standa skuli¹. En þeirra kúgildi og lausafé skyldi hálfpart leggjast til prestanna uppeldis og spítalanna, sem hinir sjúku skulu inn leggjast, hverir garðar að oss virðast þar bezt til fallnir, sem er fyrst í Sunnlendinga fjórðungi Kaldaðarnes, Gufudalr í Vestfirðinga fjórðungi, Glaumbær í Skagafirði í Norðlendinga fjórðungi, en Bjarnanes í Hornafirði í Austfirðinga fjórðungi, svo framt sem yðar kóngl. majest. vill það svo hafa og staðfesta. En annan hálfpart af fyrrgreindra hálfkirkna og saunghúsa kúgildum og lausafé skyldu eignarmenn jarðanna eignast og alla þá fastaeignar parta og ítök, með rekum og skógum, sem þeir og þeirra forfeðr hafa þar til lagt, eptir því, sem verðugr herra Magnús Noregs kóngr, góðrar minningar, hefir í sínum bræfum og réttarbótum boðið og bifalað að fornu hér í landið. En inventaria og messuklæði fyrr sagðra kirkna og saunghúsa skulu biskuparnir, með lènsmannsins ráði og annara góðra manna, leggja til þeirra sóknarkirkna, sem mest er þörf á í því héraði, eðr annarstaðar. — 2) Í annan máta og artíkula um allar fjársóknir veraldlegar, sem til kunna að falla prestanna vegna, þá skulu sækjast fyrir sýslumanni heima í héraði; en ef hann fær ekki yfir tekið, þá sækir fyrir lögmanni. — 3) Í þriðja lagi um þá tíundargjörð, sem yðar kóngl. majest. um skrifar, býðr og bifalar að gjaldast skuli af öllu jarðagózi, bæði krúnunnar, stigtanna, klaustranna og kirknanna: þá höfum vér það svo samþykkt með svoddan skilmála, að allt jarðagóz skal tíundast, utan það heimaland, sem stigtin, klaustrin og sóknarkirkjurnar á standa með sinni eiginlegri innstæðu og lausafé, og það sama fyrir þann skuld, að sóknarprestarnir og aðrir fátækir hafa þar uppá skipaðir verið fyrr meir og forðum daga. Sömuleiðis ogsvo um það góz, bæði fast og laust, sem eignarmaðr á sjálfr garðinn, þá skal ekki tíundast svo mikill partr, sem sú sóknarkirkja á í því heimalandi eðr eiginlegri innstæðu, með þeim rekum og öllum ítökum, sem hún á; en öll önnur hennar fastaeign

¹) Þessi kaffi er samþykkt, en hinn kaffi greinarinnar er uppástunga.

tíundist. En um tíundir af Vestmannaeyjum¹ hefir oss litizt að svo til skipist, að allir þeir menn, sem búa á Vestmannaeyjum og þar eru heimilisfastir, og svo þeir, sem þar róa á þeirra skipum, skulu gjalda venju-tíund, hvort heldr þau skip eiga þar innbyggjendr í eyjunum eða útlenzkir menn þar aðrir vistfastir. En þessi venjuleg tíund er hver tíundi fiskr í fjöru, og skal skiptast í fjóra parta, og skal fátækra manna þartrinn leggjast til þeirra manna spítals, sem stíptaðr verðr í Sunnlendinga fjórðungi. En þann fjórðung tíundar, sem tekst af fuglum og eggjum, og þurfa-mönnum tilheyrir, skulu þeir fátækir sjálfir hafa, sem þar í eyjunum eiga skylduga framsærslu. Virðist oss og svo, að eigi mætti þar frekari nè önnur tíund á kóngsins garða leggjast. En bændr, þeir þar búa, tíunda lausafé sitt eptir landsins vana. En um þau skip, sem af meginlandi koma og þángað eru út gjörð til sjóar um vertíðina, þá gjalda undirgipt, eptir kóngl. majest². skipan, sem vanalegt er að gjalda undir skip í Sunnlendinga fjórðungi, þeim prestum til eignar, sem þar búa í eyjunum, þó með því móti, að greindir prestar skulu þar í staðinn skikka þeim mönnum, sem á þessum landskipum róa, hús og vergögn eptir þeirra þörfum, svo hvorutveggju gjöri öðrum nægju fyrir sitt. — 4) Í fjórða máta og artíkula um skólanna uppheldi, þá virðist oss að haldast skyldi eptir því, sem stendr í yðar kóngl. majest². náðarbræfi² og yðar náðar ordínanzía inniheldr. En um öð dag-

¹) Árni biskup Þorláksson gaf Nikuláskirkju (Kirkjubæ) á Vestmannaeyjum með öllum eignum hennar og fullum rétti til Mikjals múnklífs í Björgvin, 31. júlí 1280 (Finns Hist. ecel. II., 39—40 b.), og komust því Vestmannaeyjar undir konúng, þá er hann tók klaustr í Noregi. Var því og goldin norræn tíund á eyjunum, eðr eptir þeim tiundarlögum, er tíðkatz hafa í Noregi og allstaðar annarstaðar en á Íslandi, það vèr framast til vitum, og má hèr sjá glöggan mun þeirrar tiundar og vorrar, þar sem útlenzk tíund er tíundi hluti alls afla og ávaxtar, en vor tíund skyldi vera tíundi hluti af lögleigu alls fjár, eðr $\frac{1}{100}$ allrar eignar. Um tiundargjald á Vestmannaeyjum eru til margir dómar og kóngsbréf, flest í Lagas. Ísl. (sbr. Halldór Einarsson. Om Tiendeydelsen i Island, 153—159. bls.).

²) Það er erindisbréf Knúts Steinssonar 20. marz 1555, er samþykktin um hljóðar; sbr. erindisbréf P. Hvítfeldts, Lagas. Ísl. I., 66, annað um kaup skólameistarans í Skálholti, en hitt um kaup skólameistarans og heyraranna á Hólum 1553. Finns Hist. ecel. II., 321—323, M. K. L. 332—336.

lega til borðs fyrir skólapiltana, virðist oss sem ekki yrði því á komið fyrir sökum fátæktar landsins og annara vanefna; því mættu vel skólapiltarnir láta sér nægja með þann venjulegan drykk, sem hér í landið gengr góðra manna í millum, eptir því sem þeirra möguleg þörf til gjörist. — 5) Í fimta máta og artíkula um öll beneficia og prestsetr, skulu haldast af prestunum eptir yðar kóngl. majest^e. innsigluðu brèfi, utan oss leizt fyrir nauðsynja sakir að svo komnu: Fyrst, með því ekki finnast hér í landið svo djúplærðir prestmenn af hinum gömlu í Guðs evangelio, sem réttilega prèdiki, kunni að setjast til allra beneficia, helzt með því að þær persónur, sem til skólanna ganga, eru ekki enn nú svo til aldrs komnir, að þeim megi að svo komnu þessir prestagarðar tilsegjast. Þess og annars, að svo kann tilfalla í framtíðinni, að sótt eðr sjúkdómr kunni uppá prestana að koma, þá sem prèdika kunna, og af því þá sýnist oss, með yðar kóngl. majest^e. ráði og tilskipan, það mögulegt, að erlegir, guðhræddir, skilvisir leikmenn, sem Guðs orð elska réttilega, hafi hald og tilsjón yfir þeim beneficiis, sem ekki fást enn réttlærðir kennimenn til, sem uppheldi kunna að veita kirkjunni, garðinum og því gózi, sem þar til heyrir, með svoddan fororði, að sá leikmaðr, sem garðinn heldr, skal þar heima hafa einn úngan Guðs orðs þénara af biskupinum tilsettan, sá Guðs orð fram lesi fyrir fólkinu, þar til að þangað kann að fást einn sannr prèdikari og dugandi persóna. En um kanúkadæmi er ekki að dæma hér í landi, utan það kunni að vera nokkur útaf yðar náðar klaustrum, á hverjum einnig skulu haldast góðir Guðs orðs þénarar og prèdikarar, eptir biskupsins tilsjón, þá þörf gjörist. — 6) Í sjötta máta, nær biskupinn á að visitera í sínu biskupsdæmi, þá sè sýslumaðr hver í sinni sýslu skyldngur til, eptir kóngl. majest^e. náðar innsigluðu brèfi og yðar náðar ordnanziu, að riða í styrk með biskupi, til að framfylgja því, að Guðs orð mætti réttilega meðtakast um stigið, og hinir óguðlegu mættu straffast og skelfást eptir yðar náðar kóngl. majest^e. ordnanziu hljóðan. En oss virðist hér í landi biskupinn ekki mega riða fámennari í sína visitaziu, fyrir sökum vatna, vondra heiða og annara torfær[n]a, en að minnsta kosti við áttunda mann, en sýslumenn ei fámennari en við fimta mann. Skulu þeir með sínum mönnum hafa samilega gisting á öllum stöðum og sóknarkirkjum með öl og mat, svo óstraffanlegt sè, hvar sem þeir koma. En oss virðist, að þeir sýslumenn, sem með biskupi riða

skulu, þá hann visiterar, þá sè kóngl. majest^s. fógæti og befallingsmann hér í landið pliktugr til að útvelja og til að setja skilvísa dugandismenn til sýslumanna, þá sem Guðs orðs elskendr eru, einnig réttvísir og líknsamir með¹ fátækan almúga, hvað oss öllum Guð almáttugr veiti. Því biðjum vèr yðar kóngl. majest^s. högmektugheit, að þèr útaf yðar kóngl. náð og mildi vilduð gefa oss yðar náðar fátækum undirsátum Emenderan og Konfirmation uppá alla fyrskrifaða púnkta, sem vèr eptir yðar náðar högmektugheita brèfi og kristilegri befallingu samsett og útdregið höfum. Allra kærasti náðugasti herra! kunni það svo að ske, að nokkur hér í landið kunni að dirfast þess, að tala þeirri Konfirmation á móti, sem yðar kóngl. majest. vill gefa oss uppá þessar fyrskrifadar greinir og articula, þá biðjum vèr auðmjúklega, að þèr sjálfir útaf yðar kóngl. náð og mildi vilduð leggja þar sakferli við, eptir því sem yðar kóngl. majest. þykir réttilegast og skynsamlegast vera fyrir Guði. Hèr með yðar kóngl. majest^s. högmektugheit, sál og líf, stat og regiment þeim eilífa Guði befallandi. Skrifað anno 1555 á yðar náðar kóngl. majest^s. skattlandi Íslandi mánudaginn næstan eptir Petri og Pauli².

Knútr Steinsson sigldi síðan um sumaríð með Bessastaðasamþykkt, og kom út apríl næsta sumar með konungs erindi³. Brèf þetta er úrskurðr konungs um staðfesting hans á Bessastaðasamþykkt, og er því opt nefnt „staðfesting Bessastaðasamþykktar“; er þó einungis sumt staðfest, en annað eigi, og er þar svo að orði komizt, að konúngr fallist á hana og samþykki á þann hátt sem nú segi: — 1) að engar tíðir sè súngrnar framarr í saunghúsum og bænhúsum, og skuli biskup hafa gætr á að því sè hlýtt, en prestar haldi öllum tekjum sínum af kapellum þessum, þótt eigi sè tíðir veittar. Vanti prest ábylísjörð, þá skuli biskupar leggja þeim jörð af stólseignunum, og skuli jörð sú jafnan vera prestsetr. Eigi vildi konúngr setja neinn spítala í landinu, og ber konúngr það fyrir, þótt kynlegt megj þykja, að þess sè eigi þörf „meðan fátækir menn gáangi um í landinu“, eins og að spítalar ætti að vera handa flökkurum, en eigi sjúkum

¹) með = við.

²) M. K. I., 362—370; sbr. Lagsas. Ísl. I., 71—73.

³) Sjá erindisbrèf Knúts Steinssonar 16. apríl 1556, Finns Hist. eccl. II., 333—335; M. K. I., 380—384; sbr. Lagas. Ísl. I., 73—75.

mönnum. — 2) Um veraldlegar fjársóknir presta segir konúgr, að þær skuli fyrst sækja í sýslumanns dóm, en nái eigi málið þar fram að gánga, þá skuli sókn fram hafa á alþingi. — 3) „Konúgr vill sjálf taka þaun fjórðung tíundar, er biskupar áður haft hafa, en hinum þrem fjórðungum skal skipt með kirkju, presti og fátækum mönnum, sem að fornu. — 4) Engar skal biskup sektir hafa, hvorki af andlegum málum nè veraldlegum, því konúgr vill þær einn taka; lénsmadr konúgs skal yfir líta rentu biskupa, og bresti biskupa, þá mun konúgr bæta við þá, svo þeir þó hafi til dags og nætr“. — 5) Afgjald klaustra skyldi Knútr færa fram svo mjög, sem hann gæti, og semja skrá um tekjur þeirra. — 6) „Konúgr hefir boðið Knúti Steinssyni að taka undir konúng allar jarðir þær á Álptanesi og Seltjarnarnesi, er Skálholts staðr á, en þó skal hann leggja aptr til stólsins jafnmikið jarðagóz og landskyldir af öðrum(!) kóngsjörðum“¹.

Þetta mun verið hafa hið gjöræðisfyllsta konúgsboð, er nokkru sinni hefir gengið yfir biskupa og klerkdóminn á landi voru. Konúgr hafði hátíðlega lofað öllum biskupum í hinum nýja sið: Gizuri, Marteini og Ólafi Hjaltasyni, að halda öllum tíundum sínum, og að síðustu var hið sama enn tekið fram í bræfinu til Knúts Steinssonar 20. marz 1555, er Bessastaðasamþykkt var um gjör; en nú hefst konúgr upp úr eins manns hljóði, og býðr að taka af biskupum allar tíundir og allan sakreyri, þeir skyldu fá öllum prestum jarðir til ábyllis, þeim er enga höfðu, og enn skyldi þeir halda skóla á sinn kost, og skólakennendr allir taka laun sín af stólsjörðum þeim, er þeim var búið að leggja, og enn skyldi biskupinn í Skálholti, svo sem til árættíngar, láta í jarðaskiptum allar þær jarðir undan stólnum, er honum voru miklu haganlegastar og arðmestar; en þó er biskupum boðið í sömu andránni með öðru bræfi, dagsettu sama dag, að láta eigi af hendi nokkra stólsjörð, hvorki í jarðaskiptum nè

¹) Um jarðir þessar, og hverjar jarðir Skálholts stað voru aptr í skiptum greiddar, sjá Finns Hist. eccl. III, 302. Við jarðaskipti þessi óx konúgsvaldið á Bessastöðum fjarskalega mikið, því þá höfðu höfudsmenn fengið undir sig nær því allan sjávarútveg á Suðrnesjum, og til þess var nú leikrinn gjörðr, er því eigi undarlegt þótt kallað sè „Kóngsnes“ í skipadómi (sjá Lagas. Ísl. I, 82), því þá var og Páll Stígsson bóinn að fá allar þær jarðir, er Skálholts staðr átti á Suðrnesjum, og fleiri jarðir aðrar í Gullbringu sýslu, sem Viðeyjar klaustr hafði átt.

á nokkurn annan hátt¹. Það má þykja furðu gegna, að landsmenn, en þó einkum biskupar, skyldi taka þegjandi við slíkum boðskap, því auðsætt var, að konúgr átti engan rétt á stóls-
eignum nè biskupsíundum, þótt nýr siðr væri kominn inn í landið, og úr því allt fór friðsamlega fram, þá gat hann eigi að lögum komið neinni skipun á, er lögrættan hafði eigi samþykkt orðið, eðr þá að minnsta kosti hver biskup um sína tíð. Marteinn biskup hefir grunað, hvað var á seyði, þá er hann var utan um vetrinn (1554—55); vildi hann að visu eigi vera biskup þá er slík ósköp yfir dyndi, og sótti því um lausn², en hvorki hafði hann þrek til að standa í móti, nè athugaði það, að hann var jafnsekr þótt hann væri hlaupinn frá biskupsdómi, er ólagið reið að, en hafði eptir skilið biskupsdóminn varnarlausan. Af Ólafi Hjaltasyni var enn siðr að vænta nokkurs, enda verðr eigi sèð, að hann hafi fundið til þess, að biskupsstóllinn hefði nokkurn þann rétt, er kóngdómrinn mætti eigi skerða; en lögmenn og bændr hafa líklega álitíð, að þetta mál tæki eigi til sín. Með þessum hætti gat slíkri skipun framgengt orðið. Í fjórðu grein erindisbréfsins er og allr sakeyrir tekinn frá biskupum. Nú var þá búið að fara svo langt með tekjur biskupa, að lengra varð eigi komizt, heldr varð nú að hverfa aptr, því biskupar höfðu eigi til dags og nætr. Nú fer því tvennum sögum fram mjög jafnsnemma: er önnur þeirra um eignir og tekjur klerkdómsins, en hin um það, hversu sakamál þau í kristnum rétti, er kapólskir biskupar áttu um að skilja, voru nú lögð í leikmanna dóm. Frá þessu skal nú sagt, hvoru í sínu lagi.

Gísli biskup settist að stóli um sumarið 1558; hafði hann verið utan um vetrinn áðr, og tekið vígslu af Pètri Palladius, Sjálands biskupi, og þegið veitingarbrèf af konúngi; það er dagsett 28. febr. 1558. Þá um vetrinn fékk hann svo komið máli sínu við konúng, að hann veitti honum aptr tíundir af Múlasýslum, Skaptafells sýslum, Árnes sýslu og Ísafjarðar sýslu³; nokkru

¹) Brèf til biskupanna 16. apríl 1556. Lagas. Ísl. I., 75; sbr. að framan.

²) Marteinn biskup hefir sótt um lausn sumarið 1555, og jafnvel áðr um vetrinn 1554—55, þá er hann var í Kaupmannahöfn; hann fékk nú lausn sumarið eptir (s. brèf til Marteins biskups 16. apríl 1556, Finns Hist. eccl. II, 332—333; M. K. I, 379).

³) Opíð brèf 28. febrúar 1558, Lagas. Ísl. I., 75.

siðar fékk og Gísli biskup náð tíundum af Rángárvalla og Barðastrandar sýslu handa Skálholts skóla¹, sem eiginlega var biskupi hið sama sem hann fengi þær sjálf, fyrst hann átti að standa allan straum af skólanum. Þenna tíma hafði þó Ólafr Hjaltason eigi verið iðjulaus með öllu, hann útvegaði sér bréf af Friðreki konungi öðrum, ári síðar en hann var til konungs tekinn, og fékk aptr tíundir af Skagafjarðar og Eyjafjarðar sýslu². Þannig stóð nú, þar til Ólafr biskup Hjaltason andaðist um vetrinn 1569; þá kusu Norðlendingar Sigurð prest, son Jón biskups Arasonar, í annað sinn til biskups yfir sig³, en konungr vildi það eigi, og boðaði Guðbrand Þorláksson utan til biskups vígslu, og fór hann að því. Guðbrandr biskup kom út um sumarið 1571, og settist að stað á Hólum; hann hafði þá fengið af konungi lofun fyrir 100 dala (= 100 spes.) styrk handa fátækustu prestum í Hóla biskupsdæmi, og þar að auki bújörðum handa þeim. Konungr ritaði því um þetta Jóhanni Bokkholt höfuðsmanni, og bauð honum að leggja fátækum prestum fyrir norðan 100 dala af Møðruvalla klaustri, og skyldu þeir höfuðsmaðr og biskup úthluta því fê ár hvert; höfuðsmaðr var og beðinn um að finna gott ráð til að bæta úr jarðnæðisskortri presta í Norðlendinga fjórðungi; síðan skyldu þeir skýra konungi frá öllum málalyktum⁴.

Þá er Guðbrandi biskupi kom þetta bréf, hefir hann þegar búið til frumvarp til samþykktar⁵ eðr opins bréfs, um úthlutun

¹) Opið bréf 13. apr. 1565, Lagas. Ísl. I, 90.

²) Opið bréf 29. marz 1560, Lagas. Ísl. I., 77—78.

³) Eptir siðabótina hêlt það lengi, að landsmenn kusu biskupa, sem verið hafði áðr, og fram að 1667 voru allir þeir vígðir, er kosnir voru, nema Ólafr Hjaltason og Guðbrandr Þorláksson, þá kaus konungr, en hafuaði kosningu Norðlendinga á Sigurði presti Jónssyni í hvortveggja skiptið.

⁴) Sjá kónigsbréf (= opið bréf) 28. apríl 1571, Lagas. Ísl. I, 96—97. Þetta er hið fyrsta bréf, er Guðbrandr biskup útvegaði; sjá að framan 333. bls.

⁵) Frumvarp til samþykktar þessarar finnst í safni A. M. Nr. 242a 4to. 153—154. bls. Það byrjar svo: „Við eptirskrifaðir Jóhann Bucholt, kong. maj. befallingsmann yfir Ísland, og Guðbrandr Þorláksson, superintendens Hóla biskupsdæmis, gjörum kunnugt með þessu voru opna bréfi“ o. s. frv.; en endar á orðunum: „Og til sann...“. Lengra hefir bréfið eigi komið. Það mun vera skrifað 1572, því það stendr meðal

ölmusunnar og greinir þær aðrar, sem í kóngsbréfinu standa, og hefir ætlað að fá höfuðsmann til að samþykkja hana með sér. En höfuðsmaðr hefir eigi viljað ganga að þessum kostum, og fyrir þá sök mun Guðbrandr biskup hafa borið sig upp við konúng, og tjáð honum, að gjaldið kæmi eigi fram. Konúngr ritaði þá annað bréf höfuðsmanni og biskupi um þetta mál, endr-tekr hann í því efni fyrra bréfsins og minnir höfuðsmann á, að feð hafi eigi komið fram nè nokkur greiðskapr af haus hendi¹. Annaðhvort þá um haustið, er kóngsbréfið kom út um sumarið, eðr þá snemma um vorið eptir, hefir Guðbrandr biskup kvatt 23 presta í Hóla biskupsdæmi til móts við sig, og ráðgæzt um við þá, hverja skipan gjöra skyldi á þessu máli, sendi síðan kon-úngi álitsskjal þeirra. Í skjali þessu segir Guðbrandr, að hvorki hafi höfuðsmaðr komið sjálf þángað norðr, nè heldr sent um-boðsmann sinn nokkurn til fundar við sig, svo að prestafundur þessi hefir eigi getað síðar verið en um vorið 1574, því bréf er til eptir Guðbrand biskup til Jóhanns Bokkholts höfuðsmanns, og þar nefnir hann í M: Hans, umboðsmann Jóhanns Bokkholts, er til sín hafi komið að semja um þetta mál af hans hálfu. Þetta bréf er reyndar heldr eigi dagsett, en það hlýtr að vera skrifað um sumarið 1574, því bæði getr hann um í bréfinu, að konúngr hafi skrifað þeim tvö bréf um þetta mál, það er 1571 og 1573, og í annan stað sè hann nú búinn að senda konúngi sjálf bænastað sinn, og biðr hann síðan höfuðsmann að styrkja þetta mál við konúng og útvega hjá honum staðfesting gjörða sinna². Með því að álitsskjal það eðr samþykkt, er nú gátum vèr, er svo merkilegt, að tilskipunin 21. marz 1575, um kjör prestanna í Hóla biskupsdæmi, er eigi annað on staðfesting þess, þá viljum vèr setja það hér:

„Eg Guðbrandr, superintendens Hóla biskupsdæmis, meðkenn-mnst og gjörum vitrlegt, að eptir því minn náðugi herra kóngr

bréfa frá því ári, en sjálft er það eigi dagsett. Það er að efni til líkt uppástungum hans, þeim er síðar koma, en þó eigi eins, og hefir því síðar verið breytt eptir þeim.

¹) Sjá kóngsbréf 20. marz 1573, Finns Hist. eccl. Isl. III, 17—18; M. K. II, 67—69; Lagas. Isl. I, 97—98.

²) Bréf Guðbrands biskups til Jóhanns Bokkholts er í Finns Hist. eccl. III, 399—400 bls.

hefir höfuðsmanninum og mēr nú einusinni með sínu skrifelsi og eiginlegri bifalningu og innsigliðu bræfi umboðið og bifalað, að við skyldum um skygna og álíta fátæki prestanna í Hóla-stigti, og svo skikka og til sjá, að þeir mættu fá ábyli og til-heyrliga undirholdning, eptir því sem þessa fátæka stigtis lið-legheit kann liða. Sömuðis þeirri kónglegu maj^s. ölmusu útaf Möðruvalla klaustri, sem eru c dalir, út að skipta meðal þeirra kennimannanna, sem fátækastir eru. Og með því að höfuðs-maðrinn hefir ekki í þetta stigti komið þessa vegna, og ekki heldr veit eg þar von á, eigi hefir hann heldr neinum sitt umboð eðr bifalning gefið, svo eg viti, og að slík kóngl. maj^s. mildheit og náðarsamleg bifalning eigi nú lengr sökum fátækra presta for-sómist, þá hefi eg af mínum parti til saman[s] kallað hina lærð-ustu kennimenn í mínu biskupsdæmi, sem eru: síra Sigurðr Jóns-son, síra Björn Gíslason, síra Illugi Guðmundsson, síra Jón Sig-mundsson, síra Ólafr Árnason, síra Einar Sigurðsson, síra Ólafr Árnason, síra Jón Jónsson, síra Guðmundr Skiðason, síra Ólafr Tómasson, síra Geirmundr Jónsson, síra Magnús Magnússon, síra Erlendr Pálsson, síra Jón Björnsson, síra Brynjólftr Árnason, síra Þorsteinn Gunnason, síra Stephán Guðmundsson, síra Gottskálk Jónsson, síra Jón Sæmundsson, síra Þorkell Ólafsson, síra Þorsteinn Hallsson, síra Ormr Jónsson, síra Erlendr Jónsson¹, hverjum að kunnigast er til í sérhverri sýslu. Og hefi eg þarfyrr með öllum áðr nefndum prestum um þessar eptirfylgjandi greinir, bæði það prestanna undirholdning áhrærir og svo útteiling þeirrar kónglegrar ölmusu, svo samþykkr orðið, sem hér eptir skrifað stendr. Í fyrstu biðj-

¹) Að því er vēr vitum, voru prestar þessir, sem taldir eru: Sigurður Jónsson á Grenjaðarstað, Björn Gíslason kirkjuprestur á Hólum í Hjaltadal (?), Illugi Guðmundsson í Múla, Jón Sigmundsson, óvist hvar, Ólafr Árnason í Höfða(?), Einar Sigurðsson að Möðruvalla klaustri, Ólafr Árnason í Saurbæ(?), Jón Jónsson að Hofi og Miklabæ(?), Guðmundr Skiðason á Bægisá, Ólafr Tómasson að Hálsi í Fnjóskadal(?), Geir-mundr Jónsson á Hrafnagili, Magnús Magnússon á Höskuldstöðum, Erlendr Pálsson á Breiðabólstað í Vestrhópi, Jón Björnsson í Grims-túngu, Brynjólftr Árnason á Bergstöðum, Þorsteinn Gunnason á Þing-eyrum, Stephán Guðmundsson á Undirfelli(?), Gottskálk Jónsson í Glaumbæ, Jón Sæmundsson á Kvíabekk, Þorkell Ólafsson í Goð-dölum, Þorsteinn Hallsson á Mælifelli, Ormr Jónsson, óvist hvar, Erlendr Jónsson að Felli í Slöttuhlíð.

um vèr vors náðugasta herra kóngleg maj^s. mildheit, að þau prestslèni eðr beneficia, sem að gömlu verið hafa frí prestssetr, veitist ekki leiknönnum, ef prestar til fást. Ítem að prestarnir megi bihalda þeim venjulegum tollum og tíund, er prestunum hafa til uppeldis lagðir verið, sem eru heytollr, ljóstollr, líksöngseyrir og fyrir legkaup eðr jarðkaup. Ítem að prestunum gjaldist af öllu fastagózi kónsins, dómkirkjunnar, klaustranna, beneficianna, fráteknum heimagörðum sjálfum með þeirra fríðum peningum; en allar aðrar leigðar jarðir tíundist presti og þeim fátæku, svo sem dómkirkjunnar góz hefir hær til tíundazt, fyrir sökum fátæktar þessa fjórðungs og kennimanna. Ítem biðjum vèr á hverju klaustri sè einn sóknarprestur og einn djákni, og hafi hver prestur í laun árlega IIIe eptir gömlum vana, þar að auk tolla og tíundir. En ef þeir prestar eru giptir, þá biðjum vèr, að þeir megi hafa sèr til ábýlis þá klaustrsins jörð, sem þeir vilja, þar í þing[h]ánni fyrir venjulega leigu; en djáknar hafi mat og fót á kirkjunum. Ítem leizt mèr með áðr nefndum prestum, að Öxnhóls þing[h]á leggist öll til Myrkár með tollum og tíundum, fyrir fátæktar sakir þeirrar kirkju. En sá staðr í Grímsey sè frí-beneficium, og hafi sá prestur að auk árlega j^e af fyr sagðri klaustrs-afgipt, j^e af Mú[n]kapverá og j^e af Mōðruvöllum sèr til mōtu, eptir gömlum vana¹, með því öðru af fiski, hvölum, fuglum [og] eggjum þar í eyinni, sem að gamalli tíð verið hefir. Ítem með því, að þar eru allviða í þessum sýslum, að prestarnir hafa ekki jarðir sèr til ábýlis, þá hefi eg af dómkirkjunnar gózi þessar jarðir lagt prestum til frí ábýlis, og biðjum vèr vorn náðuga herra kóng, að hann vili þetta samþykkja. Er það í fyrstu Eyjardalsá með VI kúgildum, Myrká með VI kúgildum, Auðkúla með VI kúgildum, Rípr með VI kúgildum; þingapresti á Flugumýri og Hofstöðum [IIe leiga² með VI kú-

¹) Það er að segja: upphæð mótunnar skyldi vera 3 hðr., eins og annar staðar var forn venja; en hitt var eigi forn vani, að gjalda Grímseyjar presti af klaustrunum.

²) fyrir framan orð þessi er eyða fyrir eitt orð, svo sem fyrir orðið „jörð“, eðr einúngis til merkis um, að jörðin væri eigi nafngreind; til þessa bendir og, að á eptir þessum orðum hefir fyrst verið ritað „frí“, en strikað síðan yfir.

gildum; presti á Hofi og Miklabæ tveggja hundraða leiga¹ með VI kúgildum. Ítem biðjum vèr, að þessar klaustranna jarðir veitist og prestum leigufrí. Er það í fyrstu Illugastaðir með VI kúgildum, nær þess forlénning er úti, [sem nú hefir klaustrið í forlénning². Ítem Hof á Skagaströnd með III klaustrsins kúgildum og II dómkirkjunnar, með einni smájörð Stenjastöðum³, er þar fjörutigi álna landskyld, mætti vera frí beneficium, og hafi þar að auk III^c af Möðruvalla afgipt. Ítem að Hjaltabakki, Þingeyra klaustrs jörð með VI kúg., sè beneficium, og hafi sá prestur þar til j^c af fyr nefndu tillagi. Í annan máta um kóngl. majest. ölmusu eðr tillag, þá leizt mèr með áðr nefndum prestum bezt fallið, að skipt væri til jafnaðar í fjórum sýslum, so að VII^c⁴ leggist til fátækra presta í hverri sýslu, og höfum vèr svo skipt, sem hér segir: Presti í Garði j^c, presti við Mývatn III^c, presti í Nesi í Aðaldal II^c, presti á Stað í Kinn j^c, presti á Eyjardalsá í Bárðardal j^c, presti á Glæsibæ, Hlíð og Svalbarði II^c, presti í Staðarárskógi⁵ j^c, presti í Hólum, Dal og Miklagarði II^c, presti á Grund og Möðruvöllum II^c; presti í Hvammi í Laxárdal j^c, presti á Fagranesi III^c, og hið fjórða af Hóla dómkirkju sökum sinnar fátæktar og fjölskyldu, presti á Rip j^c, presti á Miklabæ í Óslandshlíð II^c, ítem síra Þorleifi j^c þar til að öðruvis skipast; presti á Stað í Hrútafirði j^c, presti í Blöndudalshólum j^c, presti á Tjörn á Vatnsnesi og Hvammi j^c, presti þeim er nú býr á Núpi II^c, á meðan þar býr prestur, en síðan hafi sá Núps kirkju, sem Staðarbakka heldr; prestur á Kvíabekk hafi Sigluness⁶ kirkju og þar til j^c af Hóla dómkirkju árlega. En ef sèrdeilis nauðsyn kann einum eðr öðrum presti uppá að koma fyrir fjölskyldu og fátæktar sakir, þá leizt mèr, að með ráði sýslumanns, prófasts og annara skynsamra manna í hverri sýslu skuli leggjast frá þeim, sem minnst við þurfa og til hinna, er fátækastir eru, þó svo, að sama tillag komi þángað aptr, sem

¹) Fyrst ritað „u e leiga“, sem á fyrri staðnum (þ. e. jörð með 2 hundrað landskuld), en síðan breytt þannig.

²) Þessum orðum frá í er bætt við nedanmáls.

³) Rétta nafni Steinnyjarstaðir.

⁴) Það mun vera hálf átunda hundrað, sem síðar segir.

⁵) Þ. e. Staera-Árskógi.

⁶) Siglunes í handritinu.

það með réttu til heyrir, ef sá fátæki prestur deyr, eðr kann að verða öðruvis forsorgaðr¹.

Guðbrandr biskup sendi konungi skjal þetta og ritaði um leið trygðavin sínum, dr. Páli Mathíassyni Sjálands biskupi, er jafnan hafði flutt vel og trúlega mál hans við konung, og mest fylgt að því, að Guðbrandr fækk biskupsdæmið fyrrum. Allar þessar greinir eru að kalla orðrættar staðfestar í tilskipun 21. marz 1575, og skulum vèr því einungis geta hær inntaks hennar stuttlega.

1) Allar þær prestsjarðir, er prestsetr hafa verið að fornu, skulu prestum aptr fengnar til ábúðar, þótt bændr hafi nú búið á þeim í lánan aldr, enda sè prestur til, er vili á þeim búa. — 2) Tolla og tífundir skulu prestar hafa, sem forn lög standa til: heytoll, ljóstoll, legkaup og líksöngseyri, þó munu prestar aldrei hafa tekið til sín ljóstoll og legkaup. Tífundir skulu og prestar hafa af öllum sóknarbændum sínum og jörðum í sókninni, hvers eign sem er, hvort það er heldr konungsjörð eðr stólseign, klausturjörð eðr djákna; eigi skulu þeir þó tífund taka af heimalandi klaustrsins nè af kúgildum þeim, er því landi fylgja, en af öllum öðrum klausturjörðum og afbýlum skulu þeir tífund taka, sem þeir haft hafa að fornu af öllum stólsjörðum og hjáleigum². — 3) Á klaustri hverju skal vera prestur og djákni; skal prestur hafa 3 hdr. álna af klaustrinu, og sè hann kvæntur, skal hann fá hentuga klausturjörð til ábúðar, og gjaldi þó eptir hana venjulega landskuld; en djákninn skal hafa fæði og klæði af klaustrinu. — 4) Öxnahóls kirkja skyldi leggjast niðr, en sóknin lögð til Myrkár. — Hinn hluti tilskipunarinnar áhrærir jarðir þær, er prestum voru fengnar til ábúðar, og hversu því hundraði dala var skipt meðal presta. Guðbrandr lagði 6 stólsjarðir af við presta, með 30 kúgilda; eru þessar taldar: Eyjadalsá, Myrká, Auðkúla og

¹) Skjalið er tekið eptir A. Magn. 242a. 4to. 200—202 bls.

²) Þetta kemr heim við 3. gr. í Bessastaðasamþykkt, nema hvað þær er greinilegar komizt að orði. Um tíundarfrelsi heimalanda hefir áðr verið ágreiningur, mest vegna þess, að margir hafa eigi álitid samþykktina lög í þessari grein; en vèr getum þó eigi betr sèð, en hún hafi lög verið í öllum þeim greinum, er erindisbr. 16. apr. 1556 gjörir enga breyting á, enda tók tilskipun þessi af öll trímæli í því efni. Um tíundarfrelsi eigna nú á tímum sjá B. Thorsteinson: Om Islands Afgiftsvæsen 55—59. bls.

Rípr, með 6 kúgildum hver þeirra; prestinn í Hofstaðapíngum skyldi fá stólsjörð með 6 kúgildum og 2 hundraða landskuld, og mun það hafa orðið Hjaltastaðir¹, og prestinn í Miklabæjar píngum aðra stólsjörð líka, með 6 kúgildum og 2 hdr. landskuld, er mun orðið hafa Brúarland². Þá var og Hof á Skagaströnd með Steinnyjarstöðum tekið frá Reynistaðar klaustri, og Hjaltabakki frá Þíngeyra klaustri prestum til ábýlis. Til þessa tíma hafði eigi verið prestsetr í Grímsey, var prestur keyptr til að sýngja messur, sem áður var títt, en bændr hafa átt jarðirnar; skyldi nú þar vera ábúðarjörð prests, og presti þar lögð 3 hundruð álna: eitt hundrað af ölmusunni, annað hundrað frá Möðruvalla klaustri og hið þriðja frá Múnkaþverár klaustri, en tíundir eður afgreiðslur affiski, hval, fuglum og eggjum skal prestur hafa, sem að fornu verið hefir³. Því hundraði dala, er konúngur hafði gefið og kölluð var ölmusa, skipti Guðbrandr í 4 staði jafna milli allra sýslna í Hóla biskupsdæmi, telr hann allt í landaurum, 4 spesíudali í hundrað, eður spesíuna á 30 álna, sem þá hafði nokkra stund títt verið manna á milli og lengi síðan, verður þá hundrað dala á 30 hundruð álna, og koma 7 hdr. og 60 álna á sýslu hverja, ef skipt er í 4 staði jafna. Í Húnavatns píngi var lagt prestum á þessum brauðum: Stað í Hrutafirði 60 álna, Blöndudalshólum 60 álna, Tjörn á Vatnsnesi og Kirkjuhvammi 1 hdr., Efra-Núpi 2 hdr., meðan prestur býr þar, en síðan skyldi leggja Núpssókn til Staðarbakka, Hjaltabakka 1 hdr., Hofi á Skagaströnd 2 hdr. 60 álna; það er samtals 7 hdr. og 60 ál. Í Hegraness píngi var prestinum að Hvammi í Ytri-Laxárdal lagt 1 hdr., prestinum á Fagranesi 3 hdr., á Ríp 1 hdr., prestinum á Miklabæ í Óslands-hlíð 1 hdr. 60 ál. og sèra Þorleifi Þorlákssyni(?) 1 hdr., eður alls 7 hdr. og 60 álna. Í Vaðla píngi var prestinum til Glæsibæjar, Lögmannshlíðar og Svalbarðs lögð 2 hdr., prestinum í Stærta-Árskógi 1 hdr., prestinum í Miklagarðspíngum 2 hdr., prestinum

¹) Konúngur tók þá jörð í skiptum fyrir Viðvík, sjá stjórmarbr. 30. septbr. 1854 (Stjórnmálatíð. I., 21.)

²) Í Jarðatali Johnsens, 282. bls., segir, að Brúarland hafi verið fengin presti 25. febr. 1764.

³) Tekjur prests í Grímsey af veiði allri og reka eru sèrstaklegar, og mjög á annan veg en var tíund prests í Vestmannaeyjum. Sjá Jarðatal Johnsens 313—314. bls.

í Grundarþingum 1 hdr. 60 ál. og prestinum í Grímsey 1 hdr., sem fyrr er talið; verða það og 7 hdr. og 60 álna. Í Þingeyjarþingi var lagt prestinum að Garði í Kelduhverfi 1 hdr., prestinum í Mývatnsþingum 2 hdr. 60 ál., prestinum að Nesi í Aðalreykjadal 2 hdr., prestinum á Þóroddstað í Kinn 1 hdr. og prestinum á Eyjardalsá 1 hdr.; það verða og 7 hdr. og 60 álna. Þá skyldi og Siglunes leggjast undir Kvíabekk í Ólafsfirði, og lagði Guðbrandr biskup presti 1 hdr. af tekjum sínum og annað hundrað veitti hann prestinum á Fagranesi fyrst um sinn meðan hann væri sem fátækastr.¹ Hafa þá prestar í Hóla biskupsdæmi fengið alls 34 hdr. álna. Þetta bréf sýnir oss, hversu mikið Guðbrandr lagði í sölurnar til að bæta kjör presta sinna, með því hann fékk þeim 6 góðar jarðir með landskuldum og leigu, og að auk tvö hundruð álna ár hvert af sinni rentu; það sýnir oss og, að jafnan gengr þá að er verið, að hann fékk það samþykkt, að öll klaustrin urðu að tolla prestum dálitlu í viðbót: klaustrið á Þingeyrum og klaustrið á Stað í Reyninesi mátti láta sína jörðina hvort, en Möðruvalla og Múnkaþverár klaustr sitt hundrað álna hvort þeirra. Vær getum og ráðið af bréfi þessu, að mörg brauð presta hafa þá vesæl verið, og hver þeirra hafi verið lókust. En ein grein er sú í þessari tilskipun, er olli miklum jarðaprætum, sem og von var, því hefði henni verið fylgt fastlega, þá hefði öld Staða-Árna runnið aptr upp á Ísland; þessi grein er fyrsta grein tilskipunarinnar. Eigi var þó lokið öllum málum með tilskipun þessari, 12. maí 1579 kemr bréf frá konungi til höfuðsmanns og beggja biskupanna um greiðslu Ölmuunnar,² þó varð enn bið á nokkur, bar það einkum til, að aldrei hafði verið til tekið, hvort höfuðsmaðr skyldi greiða fêð af sínum tekjum, eðr af þeim hluta, er konúngr fékk af öllum landstekjum, eðr réttara sagt, af afgjaldi því, er höfuðsmaðr greiddi konungi eptir yfirumboð sitt á tekjum landsins. Konúngr skar þá, svo úr, að þetta fê skyldi taka af eptirgjaldinu.³ Var þá loksins lokið þessari baráttu.

Þótt það snerti eigi aðgjörðir Guðbrands biskups um bætr

¹) Sbr. Lagas. Ísl. I., 101—104.

²) Lagas. Ísl. I., 107—108.

³) Sjá kóngsbréf 28. febrúar 1582; F. Hist. eccl. III., 25—26.; M. K. II., 100.

á kjörum prestanna, þá viljum vèr þó geta þess hèr, hversu það gekk í Skálholts biskupsdæmi á hans dögum, einkum þarèð talsverð óvissa og ágreiningr er um það, hvernig Gísli biskup Jónsson fèkk 2 hdr. dala handa fátækum prestum sínum. Þá er Guðbrandr biskup hafði fengið af konúngi hdr. dala handa prestum sínum, hefir Gísli biskup tekið sig upp litlu síðar, líklegast 1575, þá er tilskipun sú var komin út, er staðfesti allar gjörðir Guðbrands biskups og höfuðsmanns, sem vèr höfum áðr getið, hefir þá Gísli biskup eigi farið til konúngs, heldr leitað til höfuðsmanns, sem vandi hans var til, og höfuðsmaðr aptr ritað konúngi um málið. Um þetta kom nú brèf út, dagsett 9. maí 1576 til höfuðsmanns og biskups¹, segir í brèfinu, að konúngr mundi eigi ófús á að bæta kjör prestanna í Skálholts biskupsdæmi, eins og hann gjört hafi í Hóla biskupsdæmi, ef hann bara vissi gjörla grein á því máli, biðr því konúngr höfuðsmann og biskup að láta sig vita, hverir og hversu margir þeir prestar væri, er þyrfti styrks með, og gjöra um þetta uppástúngu og senda sèr. Þetta hafa þeir nú sjálfsagt gjört, og munu þeir þá hafa stúngið uppá 2 hdr. dala handa prestum, og sent konúngi uppástúnguna. Um þetta mál kom nú aptr brèf út 12. maí 1579² til höfuðsmanns og beggja biskupanna, þar segir svo, að með því konúngr hafi nú skipað, að 3 hdr. dala skuli leggjast fátækum prestum í landinu, þá biði hann þá alla hvern um sig að hafa nákvæmar gætr á, að styrk þessum verði skipt vel og samvizkusamlega meðal presta, eptir þörfum þeirra, þeir skuli síðan semja skýrslu um þetta og senda konúngi. Það er eigi efamál, að þetta brèf er skipunar gjörð konúngs um þau 2 hdr. dala, er prestar skyldu fá í Skálholts biskupsdæmi, þó brèfið sè eigi ljóslega orðað, og af því hefir risið nokkur misskilníngr³. En nú hefir höfuðsmaðr þókzt í vanda staddr, þar eigi var sagt neitt um það, hvort fè þetta skyldi

¹) Sjá Lagas. Ísl. I., 105—106.

²) Sjá Lagas. Ísl. I., 107—108.

³) Magnús Ketilsson ætlar, að konúngr muni hafa gefið brèf um þessi 2 hdr. dala áðr en þetta brèf kom, eðr árið 1577; en það er sjálfsagt misskilníngr, sem reyndar er afsakanleggr; sjá M. K. II., 186, sbr. Lagas. Ísl. I., 110. Finn timer virðist að ætla, að Gísli biskup hafi fengið þessi 2 hdr. dala þegar 1571; sjá Hist. eccl. III., 309; sbr. Esp. Árb. V., 10.

taka af landstekjum, er höfuðsmaðr hafði að launum, eðr af eptirgjaldinu til konúngs, sem fyr segir, og því hefir hann samið svo við Gísla biskup ári síðar, að hann skyldi fá jarðir fyrir peningana, enda mun biskup hafa kosið það öllu heldr¹. Af þessu sem öðru sèst munrinn á aðferð Gísla biskups og Guðbrands biskups. Guðbrandr biskup hljóp jafnan í konúng, einkum meðan Friðrekr annar lifði, enda átti hann traustan bakjarl ytra, þar sem var Páll Mattíasson Sjálands biskup; en Gísli biskup leitaði jafnan höfuðsmanns og skaut honum fram á milli sín og konúngs, og sú aðferð varð öllu heilladrjúgari.

Nú er enn að minnast á nokkur lagaboð um meðferð á kirkjum og kirkjuþám, er Guðbrandr biskup var við riðinn. Vær höfum þegar getið þess, að konúngr bauð Knúti í bræfi 20. marz 1555 að bera það meðal annars undir álit helztu manna á alþingi, hversu fara skyldi með sönghús og bænahús, er ætti eigi nægar tekjur til að ala prest, og vildi konúngr láta leggja þær niðr. Menn urðu reyndar á það sáttir, að þær skyldi af teknar, en stúngu uppá hversu með fé þeirra skyldi fara, sem segir í Bessastaðaksamþykkt. Í bræfi 16. apríl 1556 um samþykktina segir konúngr, að allar þessar kirkjur skyldi leggja niðr, en prestar þó halda tekjum sínum af þeim. Biskupar tóku nú misjafnt í þetta mál. Gísli biskup bauð að leggja niðr nokkrar kirkjur og bænhús, og lagði þær sóknir undir önnur brauð². Í tilskipun 21. marz 1575, er Guðbrandr biskup útvegaði og fyr er getið, eru taldar þær kirkjur, er hann lét leggja niðr; en þar getr eigi um, að nein af þeim hafi verið sönghús eða bænahús. Nú er Gísli biskup var andaðr og Oddr Einarsson var biskup orðinn í Skálaholti, þá lét hann sumar það, er hann kom út frá biskups-vigslu, dóm gánga á prestastefnu að Vallanesi 12. ágúst 1589 um prestskyld af hálfkirkjum, er dómsmönnum þótti nú harla illt að væri víða niðr fallnar „af vild alþýðu og vanrækt yfirmanna“; var þá svo dæmt, að kirkjuprestr skyldi vikuvist hafa af eiganda bænhúss fyrir kúgildi hvert, er bænhúsi fylgdi, og

¹) Um jarðir þær, sem prestum í Skálholts biskupsdæmi voru fengnar, sjá bréf 3. oktb. 1580, Lagas. Ísl. I., 110—111.

²) Kirkjur þessar eru taldar í F. Hist. eccl. III., 311—312., sjá og skipun þeirra Páls Stígssonar höfuðsmanns og Gísla biskups 27. sept. 1565, Lagas. Ísl. I., 91—92.

þar að auki tíðakaup eptir fornum máldögum; en 3 álnir vaðmála skyldi prestur taka fyrir messu hverja, þar sem kúgildin voru af lögð¹. Eigi leið þó á löngu áðr þessu væri breytt, því 1598 kvaddi Jóhann Bokkholt höfuðsmaðr í helmíngadórn biskupa báða, Guðbrand og Odd, og lögmann hvortveggja, Jón Jónsson og Þórð Guðmundsson, 12 presta og 12 lögréttumenn. Dórnendr kváðust þá eigi vita til að konúngr hefði nokkru sinni staðfest Bessastaða-samþykkt, fyrir því skyldu allar hálfkirkjur standa með allri þeirra rentu eptir fornum máldögum. Skyldi prestur veita þar alla guðsþjónustu rúmhelga daga, þá er þyrfti og honum væri fært; en landeigandi skyldi ala prest og gjalda honum venjulegt tíðakaup, landeigandi var og skyldr að leggja til vín og bakstr og sérhvað er þyrfti til tíðagjörðar, en taka í staðinn tíundir, ljóstolla og heytoll, er ella guldust presti; lèti landeigandi bænhús falla niðr, þá skyldi hann gjöra að, eðr gjalda kirkjupresti alla rentu; leigði landeigandi jörð þá, er bænhús stóð á, svo fátækum manni, að hann geti eigi tíðir keypt, þá var landeigandi skyldr að lúka². Upp frá þessum tíma hafa bænhús og sönghús eigi verið áreitt það vèr vitum, hafa þau og víða svo lengi staðið, að elztu menn muna. En tilbreyting þessi, er Oddr biskup gjörði á bænhúsum og sönghúsum, fór eigi ein sèr, heldr fékk hann og gjör nýmæli þau, er breyttu fornum lögum og máldögum um kennimanna skyldir á bændakirkjum, en þessi nýmæli hans eru nú lög í landi. Vèr skulum nú líta stuttlega yfir, hvernig háttað var skyldum kirkjubænda við kirkjuprest áðr þetta varð, að því leyti oss er kunnugt og vèr getum við komið, því eigi verðr sagt frá því máli til hlítar, fyr en allir kirknamáldagar eru gjörðir mönnum kunnir, því að í þeim felst réttarsaga hverrar kirkju og hvers kirkjubónða.

Það er kunnugt, að fyrir öndverðu voru allar kirkjur bændakirkjur á landi voru, nema kirkjurnar á biskupsstólunum. Á þessu varð engin breyting, sú er teljandi sè, fram á daga Staða-Árna, því þótt Þorlákr biskup helgi vildi heimta undir sig staðafforráð í Skálholts biskupsdæmi, þá var það fremr í orði en á borði, með því að hann veitti þeim mönnum forráð kirknanna, er voru kirkjueigendr, og í annan stað kom eigi vilja sínum

¹) Sjá F. Hist. eccl. III., 339—340. Espól. Árb. V., 58.

²) Finns Hist. eccl. III., 340—341, sbr. 94; Espól. Árb. V., 88.

fram nema á sumum stöðum¹. Kirkjur voru með fyrsta svo gjörðar, að ymsir góðir menn og höfðingjar reistu kirkju á bæ sínum, og lögðu til þeirra lönd og aðra lausa aura, höldu síðan heimilisprest á bæ sínum, ef þeir voru eigi sjálfir prestvígðir, en keyptu ella tíðir af öðrum presti. Kirkjur og prestar höfðu engar tekjur fyr en tíundin var í lög leidd, nema ef verið hefir legkaup og líksöngseyrir. Prestar fengu þó enga tíund, heldr tóku kirkjubændr bæði kirkjutíund og preststíund, er ljóslega segir í tíundar-statútunni: „Nú eru eptir II fjórðungar tíundar, þat er hálf tíund hvers manns, þat skal leggja til kirkna ok til prestareidu“. „Hann (sá er kirkju varðveitir) skal kaupa at presti tíðir svá sem hann má við komast, ok fá þá luti aðra til kirkjupurptar, er hafa þarf, sem fê þat vinnst til“. „Bóandi sá, er á kirkjubæ þeim býr, er tíundinni er til skipt, hann er rætt heimtandi ok sækjandi ok seljandi þeirrar sakar, ef hann vill“; og enn segir síðar, að einn sè aðili að báðum þeim fjórðungum tíundar. Slíkt hið sama segir í Kristinna laga þætti, eðr Kristinrætti Þorláks og Ketils IX. kap. Prestar voru nú gjarna heimilisfastir á kirkjustaðnum, einkum ef kirkja var svo auðug, að fæða mátti prest heima og veita allar tíðir, og hētu þeir þá heimilisprestar eðr setuprestar. En nú var kirkja eigi svo megandi, og skyldi kirkjubóndi þá kaupa tíðir af öðrum presti. Allt þetta er til tekið í máldögum kirknanna, og mælt fyrir hversu opt skyldi sýngja þar messur hið fæsta, og þá hversu dýrt skyldi kaupa. Ef kaupa skyldi allar tíðir, þá skyldi gjalda presti 12 merkr², en minna eptir því, sem kirkjubóndi var skyldr til að kaupa færri tíðir, er sèð verðr á kirkjumáldögnum (s. Fornbræfas. I., 249, 250, 251, 257, 266, 267 bls. o. s. frv.), en eigi skyldi færri messur en tíu milli alþinga tveggja eðr ár hvert (Krist. lp. XII. K.). En ef kirkja var svo auðug, að hún mátti prest fæða, þá er nú sjálfsagt eigi getið um tíðakaup presta, heldr hitt, hvort þar skyldi vera fleiri en einn prestr heimilisfastr, eðr þá djákn, og svo er mælt, sem fyr, hversu margar messur þar

¹) Í máldaga kirkjunnar á Íngunnarstöðum stendr, að biskup einn eigi vald og forræði fyrri öllum fjám kirkjunnar. Vær ætlum, að það standi eigi svo greinilega í fleiri máldögum frá þeirri tíð (Fornbr. I., 266.).

²) „Prestar eigu at selja tíðir sínar, ok meta eigi dýrra en tólf marka milli alþinga tveggja“ o. s. frv. Krist. laga þátt. XV. kap.

skuli sýngja, ef þörf þykir. Allar þessar skyldur kirkjubónda við prest heita prestskyld, eðr kennimannaskylda. Til þessa má og telja það, að kirkjubóndi var „skyldr at ala prest at dagverði, þá er hann sýngr messu þar um daginn, ok mann eðr ross ef honum fylgir.“ (Krist. l. þ. XII. K., sjá og III. og IV. K.). Af skyld þessari mun heytollrinn síðar kominn. Biskupar áttu ráð yfir öllum sóknaskiptum, eðr hverir og hversu margir bændr og aðrir menn skyldi lúka tiundum til kirkju hverrar, er segir í tiundastatútunni og Kristinna laga þætti. Það er og tiltekið í mörgum máldögum. Biskup reð og því, hvort gröpþr skyldi vera að kirkju eðr eigi, og hétu þær þá graptarkirkjur. Þessi munr var næsta markverðr presti og kirkju, því þá galzt þángað legkaup og presti líksöngskaup. „Tólf álnum skal kaupa leg undir mann, nema barn sè tannlaust, og skal þat kaupa sex álnum. Prestir skal ok hafa fyrir líksöng sex álnir“ (Krist. l. þ. V. k., sbr. VI. k.). Þess er eigi getið, hve mikið kaupgjald kirkjubóndi skyldi lúka setupresti sínum eðr heimilispresti, og hefir það sjálfsagt vorið eptir atvikum, hversu dýrt bóndi vildi meta fæði hans. En það er sagt, ef maðr lærði svein til prests og gjörði samning við hann, þá fékk hann öll þau ráð yfir honum, sem mani því, er hann keypt hafði. Það er auðráðið af þessu, að kirkjueigandi eðr kirkjudrottinn mátti kjósa þann til prests, er hann vildi, þar sem hann og að öðru leyti hafði öll ráð yfir kirkju sinni; en biskup gat þó jafnan synjað um prestsvígsluna, ef hann svo vildi, og svo hafði hann og rétt á að synja presti að veita tíðir. Svo segir í Kristinna laga þætti (XV. kap.): „Sá prestir skal messu sýngja, sem biskup vill, en sá eigi, er hann vill af taka þá þjónustu“. En með því að biskup átti eigi rétt á að veita þeim kirkju til þjónustu, er kirkjudrottinn vildi eigi hafa (sbr. XIII. kap.), þá má svo kalla, að enginn gæti kirkju þjónað nema sá klerkr, er biskup og kirkjudrottinn urðu ásáttir um. Á dögum Árna biskups varð sú breyting á, að margir staðir komust undir forræði biskups og í hans varðveizlu; en þó urðu engin umskipti á þeim stöðum, sem bændr höldu. Það varð að sætt með Árna biskupi og Eiríki konungi á Ögvaldsnesi, er bréf konungs til Íslendinga vottar¹, að þær jarðir í Skálholts biskupsdæmi, sem

¹) Bréf Eiríks konungs 2. maí 1297; Lagas. Ísl. I., 23. En Kristinrèttir Árna biskups gjörði enga lögbreyting á í þessu efni, með því að sá

„kirkjur eigu allar, skulu vera undir biskups forræði, en þær, sem leikmenn eigu hálfar eðr meir, skulu leikmenn halda með þvílíkum kennimanna skyldum, sem sá hefir fyrir skilt er gaf, en lúka af ekki framar“. Að vísu komu margar kirkjur eðr staðir undir biskups forráð eptir þessari sáttargjörð, og það eigi síðr í Hóla biskupsdæmi, því Jörundr biskup var „slægr sem refr“, eins og Rafn Oddsson sagði, og seig á þótt hann færi hægra. Nú urðu þá kirkjur tvennskonar, aðrar þær, er biskupar fengu öll umráð yfir, þau er kirkjudrottinar áðr höfðu, þær köllum vèr staðakirkjur, en hinar köllum vèr bændakirkjur, er kirkjudrottinar hieldu eptir. Það mætti nú virðast auðsætt, að kirkjudrottinar þeir, er hieldu kirkjum sínum, hefði og haldið öllum þeim réttindum, er kirknaforráðum fylgdu; en þó er þetta engan veginn svo. Engin dæmi finnast þess, að kirkjudrottinar hafi á síðari tímum neytt þess réttar síns, að láta læra prest til kirkju sinnar, heldr er svo að sjá, sem biskupar og þó einkum höfuðsmenn hafi veitt brauðin, ef konúngr gjörði það eigi sjálfr¹. Eigi vitum vèr heldr, hvenær það hefir orðið, að prestar tóku preststíund til sín, er kirkjudrottinar áttu að hafa að lögum². En nú, er siðabótin varð, þá gjörðist nálega svo mikil ekla á lærðum klerkum, sem var í fyrstu kristni á landi voru, því margir lögðu niðr prestspjónustu, þeir er höfðu, en úngir menn voru eigi til; hafa því flest bænahús og sönghús og jafnvel kirkjur staðið þjónustulausar um tíma. Óþokki manna á hinum nýja sið og á öllum þeim, er hann fluttu, öllu því, að færri lærðu til prests, en annars mundi, og svo í annan stað þurftu prestar nú að hafa meiri tekjur en áðr, þar sem þeir tóku að kvongast. Úr þessum vanda urðu biskupar að ráða, og því reyndu þeir með öllu móti að bæta kjör þeirra, er áðr höfðu verið harla bágbórin. Þessa vegna var stungið upp á að leggja prestum af tekjum kirknanna, þar sem þær máttu nokkurs án vera; þessa vegna var stungið upp á, að leggja niðr sönghús og bænhus og allar þær kirkjur aðrar, er eigi voru nægilegar presti

kapítuli var eigi lögtekinn, er hljóðar um biskups forræði á kirkjum og fjám þeirra.

¹) Sjá Kónsgr. 4. marz 1595 og 6. maí 1617. Lagas. Ísl. I., 131—133; I., 178—179.

²) Á öndverðri fjórtándu öld hafa þó kirkjudrottinar enn haldið tíundunum, þótt eigi væri átölulaust af biskups hálfu, er vottar bréf Norðlendinga til Hákonar kónungs háleggs (F. Hist. eccl. II., 166—168).

til uppeldis og viðrværis; en eigi var eptir því spurt, hver kirkjurnar átti. Þá skyldi og gjalda prestum tíund og alla tolla, og skyldi tíund lúkast af allri eign, hvort sem hún var til guðs þakka lagið eður eigi; þá voru og lögð brauð saman, og prestum útvegaðr styrkr eður ölmusa og jarðir til ábúðar, annaðhvort afgjaldslaust eður afgjaldslítið¹. Prestar höldu nú líksöngseyri og heytolli eður lambatolli, en mistu ymsa tolla aðra, er þeir höfðu á kapólsku öldinni. Prófastar misstu og gjaf tollsins, sem og von var, þar gjaf tollrinn var greiddr fyrir uppgjöf á sektum þeim, er þeir höfðu nú eigi lengr með að fara². En nú kom til kasta kirkjubændanna, því eigi skyldi þeir hjá sleppa að tygla prostunum. Oddr biskup hóf þenna leik, er hann fékk þann dóm dæmdan og samþykktan á alþingi 1594, að biskup skyldi á yfirferðum sínum í biskupsdæminu kveðja sýslumann og aðra dugandismenn til með sèr og gjöra það að álitum, „hversu mikið kirkjubóndinn skal af sögðu kirkjunnar gózens afgipt úti láta, og sínum sóknar presti, þeim sem þurfandi er, til hans heimilis, honum og hans fátækum börnum til uppeldis í tæ láta, svo allt mætti með góðfýsi í hinn guðlegasta og réttasta máta til gánga“³. En með því nú, að þetta hefir eigi gengið svo sem til var ætlazt, þá fékk Oddr biskup því til leiðar snúið, að nefndr var helmíngadómr á alþingi 1629 til að leggja fullnaðardóm á þetta mál. Var þá svo dæmt: „Prestar hafi x álmir af hverju kirkju kúgildi, og þar að auki svo mikið af annari hennar eign, að hann sè ánægjanlega haldinn, ef kirkjunnar kúgildi eru ei svo mörg, að þau þar til hrökkvi“⁴. Þessum tíu álnum er lokið með smjörfjórðungi, eður hálfri leigu kúgildanna, og er gjald þetta kölluð prestsmata.

¹) Sjá tilsk. 19. nóvbr. 1542; erindisbr. 20. marz 1555; Bessastaðasamþykkt; Miðgarðadóm 1. maí 1566; tilsk. 21. marz 1575. Öll þessi lagaboð standa í lagasafni Íslands, og er aðr í riti þessu vitnað til þeirra. Prestumí var dæmd tíund af öllum eignum, eptir því sem segir í Bessastaða, samþykkt, á alþingi 30. júní 1604 og 1605 (Lag. Ísl. I., 144—145., 146—147), sbr. alþingis-samþ. 1595 (Lag. Ísl. I., 134.). Tíund af dauðum peningum var aptr á mót felld til þriðjungs með alþingis-samþykkt 1574 og 1579 (Lag. Ísl. I., 100., 109.).

²) Sjá alþingisdóm 1579 (Lagas. Ísl. I., 108.).

³) Sjá alþingisdóm 2. júlí 1594 (Lagas. Ísl. I., 131.).

⁴) Sjá alþingisdóm 1. júlí 1629 (Lagas. Ísl. I., 213—214) sbr. ath. 1. og Magn. Ket. II., 187—188.).

Greiðsla þessi eður áлага kom eigi í stað nokkurs þess gjalds, er áður var, því hvorki á hún skylt við það, er kallað var prests-skyld í heimalandi, eður hitt, sem segir í Kristinna laga þætti XII. kap.: „enda á maðr at kaupa tíðir af kirkjufé, ef hann hefir eigi annat til“, því kirkjufé á eigi að þverra fyrir sakir prestsmötunnar; fyrir þessa sök höfum vèr kallað þetta nýmæli. Hægt var reyndar fyrir presta að ganga eptir greiðslu prestsmötunnar, því kúgildatalan stendr í máldögum kirkja hvernar; en þó er það nú enn hægra, síðan máldagasöfn biskupanna eru löggilt¹.

Þannig hefir þá farið í stuttu máli um fjárhag klerkdómsins um og eptir siðabótina. Klaustrin voru lögð undir konúng mótmælalaust, er sett höfðu verið til þess að vera skóli kennimanna, aðsetrstaðr fræðimanna, gríðastaðr hreinlífismanna og athvarf uppgjafapresta. Biskupstíundin, nálega allar tekjur biskupa, voru og lagðar undir konúng, og biskupsstólarnir og ymsar kirkjur í landinu ræntar og rýrðar á marga vegu. Prestarnir einir hafa eigi mist, heldr unnið langtum fremr; alþýða hefir fengið að borga, sem vant er, en hún hefir og í öðrum greinum haft mest not af andlegum ávöxtum siðabótarinnar.

Nú er að víkja til þess, hvernig sakir í kristnum rétti voru færðar þaðan og í veraldleg lög. Vèr höfum áður dregið á, hverjar sakir þessar voru og í öðru lagi getið þess, að í kónigsbræfi 16. apríl 1556, 4. gr., hafi konúngur tekið undir sig allar sektir, þær er biskupar áður áttu af sökum í kristinrétti. Nú er þá að segja frá því, hvernig biskupar mistu lögsögu yfir málum þeim, er þeir höfðu með að fara, og nú voru færð, en það voru hórdóms-sakir, frændsemisspell og sifjaslit og aðrar legoróssakir. Fram að 1560 stóð að mestu allt við það, sem verið hafði eptir 1275, og engin lagabreyting var enn á gjör nè nýjar refsingar lagðar við þessar sakir; en þá kom bréf út 29. marz 1560, er bauð biskupum báðum að semja lagafrumvarp um hórdómssakir, og hverri sekt þær skyldu varða, senda það síðan konúngi, svo hann gæti látið það út ganga undir sínu nafni. Biskupar svöruðu þessum boðskap á þá leið, að landsmenn hefði nægileg og góð lög í þessari grein, og færðu til ymsa lagastaði úr kristinrétti

¹) Sjá erindisbréf biskupa 1. júlí 1746, 16. gr. og kónigsbr. 5. apr. 1749 (Lagas. Ísl. II., 648—668., III., 4—5.).

Árna og úr Jónsbók, svo sem til að sýna konungi, að engin þörf væri á nýjum lögum; en vildi konúgr nú eigi láta við það standa, þá kváðust þeir ófærir til fyrir sakir fáfræði sinnar að búa til frumvarpið, og yrði því konúgr að leita sinna manna um þetta mál¹. Konúgr lét sèr þetta lynda og liðu nú þrjú ár að ekki varð til tíðinda, en þá kom bréf út 20. marz 1563²; segir þar, að allir þeir er sannir yrðu að frændsemisspelli eðr sífjalsliti, skyldu dauða sekir og fyrirfara öllu fê sínu, en um hórsakir og þær sakir aðrar, sem hegningar væri verðar, en eigi væri hegnt í lögum Íslendinga, skyldi fara eptir resessi Kristjáns þriðja, er þá var fyrir 5 árum síðan orðinn lög í Danmörku. Það er víst, að Páll Stígsson hafi útvegað þetta bréf; hafa og allir eignað honum það, en enginn af honum borið, enda var það eptir honum, því hann var grimmr maðr og gjörræðisfullr; er það og auðsèð á bréfinu, að konungi hefir verið sagt, að hèr í landi væri engin lög um frændsemisspell og hórdóm, og sá einn hefir sagt konungi þá sögu, er eigi hefir vitað af Kristinrètti Árna biskups, og til slíkrar fávizku var Páll Stígsson allra manna líklegastr, er þá voru á Íslandi. Það er eigi að marka, þó Guðbrandr biskup vili gjöra Pál Stígsson dýrðlegan, því honum hefir líkað einræði hans og grimmleiki, enda hafa aðrir menn orðið til að vegsama hann, er voru honum óskaplíkari, og mun varla nokkur maðr hafa svo ómaklega þegið lof af Íslendingum sem Páll Stígsson, því hann hefir oss einna óparfastr verið allra höfuðsmanna, annar en Knútr Steinsson³. Íslendingar tóku svo í þetta mál, að Páll Stígsson sá sèr engan veg til að koma lagaþóði þessu fram eðr fá það samþykkt á alþingi, en hinu gat hann áorkað, að 24 lögrèttumenn dæmdu Stóradóm og fóru í því efni of mjög eptir harðýðgi danskra laga. Tilskipunin 20. marz 1563, er fyr er getið, hefir því aldrei orðið að lögum á Íslandi, þótt margir hafi ætlað svo; því fyrst er það, að hún gat eigi að

¹) Bæði bréf þessi eru prentað hèr að framan í riti Guðbrands biskups (368—370 bls.), og því getum vèr þeirra eigi framar á þessum stað.

²) Þetta bréf er líka prentað að framan, 370—371 bls.

³) Kórsbræðr í Niðarósi gáfu Páli Stígssyni þann vitnisburð, þá er hann var sendr til þeirra í fjárbænir fyrir Kristján konúng þriðja, að hann hefði rænt öllu, og eigi hefði eldsbruni gjört þeim meira fjártjón en hann gjörði. Sjá bréf 26. okt. 1558. Finns Hist. eccl. III., 84.

lögum orðið án samþykkis alþingis, og samþykkið hefir Páll Stígsson aldrei fengið, því hefði svo verið, þá var Stóridómr með öllu óþarfr, með því að þá hefði verið dæmt eptir tilskipuninni og svo eptir Koldingsresessi Kristjáns þriðja 13. desbr. 1558, er tilskipunin vísar til. Mær þykir og næsta líklegt, að Páll Stígsson hafi eigi treyst sèr til að hafa fram á alþingi tilskipun 27. marz 1563 um yfirdóminn, er hann og hafði útvegað, til að efla vald höfuðsmanna, og því hafi sú tilskipun dottið niðr í það sinn. Þótt nú Páll Stígsson gæti eigi kúgað lögrættuna til að taka við tilskipun sinni, þá fékk hann samt þröngvað þeim til að leiða það í lög með Stóradómi, er þeir iðruðust eptir alla daga síðan og vildu fyrir hvern mun fá af tekið, en þó einkum dauðahægnínguna, sem var svo mjög í móti lögum þeirra og laga-meðvitund¹.

Í riti Guðbrands biskups (371—372 bls. hær að framan) er staðfestíng konúngs á Stóradómi. Það var hvorttveggja, að Íslendingum var þröngvað til að dæma Stóradóm, og þeir gjörðu það hvert um geð sèr, enda létu þeir eigi lengi biða að reyna til að mýkja úr honum, þá er Páll Stígsson var dauðr. Guðbrandr biskup hefir sjálfsagt borið sig upp undan þessu, þá er hann var utan um vetrinn 1570—71 og var vígðr til biskups, og þótt hann segi það eigi með berum orðum, þá hefir hann eflaust verið hvatamaðr til þess, að kóngsbréfið 28. apríl 1571 var sent Jóhanni Bokkholt höfuðsmanni, því það er samkvæmt annari aðferð hans í þessu máli. Það stóðst á endum, að Guðbrandr biskup eignaðist barn í frillulífi úti á Íslandi á sama tíma, sem hann útvegaði kóngsbréfið til að herða náragjörðina á slíkum afbrotamönnum². Með því nú vèr teljum víst, að Guðbrandr sè frumkvæðull kóngsbréfsins til Jóhanns Bokkhólts, er hann kveðst hafa flutt með sèr út um vorið 1571, þá setjum vèr það hær.

¹) Stóridómr er prentaðr í Lagasafni Íslands I., 84—89.

²) Biskupar vorir hinir fyrstu eptir síðabótina gátu annars eigi hælt sèr fyrir skírliði. Kona Gizurar biskups tók mann undir hann, og þó vildi biskup taka hana apr í sátt. Þeir Marteinn biskup, Oddr biskup Einarsson og Gísli biskup Oddsson áttu allir laungetin börn, Marteinn þrjú, Oddr tvö og Gísli eitt. Ólafur biskup Hjaltason hafði og ánneli af sambúð við konu sína, og tók hún mann undir bónda sinn.

„Vér Frederik sá annar með Guðs náð o. s. frv. Vor vin-átta sem fyr. Vita skaltu, að vér erum sannfræddir, hversu þar skal fremjast á voru landi Íslandi synd og Guðs stygð með hórdómi, villu og blóðskömmum, hver að eru í Guðs lögum og manna fyrirboðin, og aðrar stórar syndir og mishöndlanir. Sömu-leiðis í hjónabands sökum, hversu margir taka sèr fyrir að liggja með sínu slegti og nákomnum, og þar kemr ekkert straff eptir. Því biðjum vér þig og alvarlega bifölum, að þú þar með hafir og látir hafa kostgæfilega og grandvarlega athugasemi. Og hverir sem helzt að fundnir verða í slíkum stórum syndum og glæpum, annaðhvort með villulærdómi¹, manndrápi eða öðru, að þú straffa látir það eptir lögunum, sem við ber, og að þú útrèttir við superintendentana, að þeir gjöri skikkan hvor í sínu stíkti, að allir hlutir haldist um hjónabandssakir eptir þeirri andlegu ordnántíu, sem haldin er hèr í ríkinu og tíðkuð, og leyfir ekki að nokkrir giptist þeim, sem í ordnántíunni er fyrirboðið. Finnist þar nokkurr, sem hèr mótviljanlega í móti gjörir og vill ekki láta sig straffa og undirvísa af þeirra superintendentum og sóknarprestum, að þú þá hugsir um að straffa þá þar fyrir tilbærilega. Hèr eptir skaltu aldeilis vita þig að rètta og lát það engan veginn bregðast. Gefið á voru sloti Frederiksborg, þann 28. apríl, anno 1571”².

Jóhann Bökkholt stakk brèfi þessu undir stól, og sat nú við hið sama, sem fyr hafði verið, enn í nokkur ár. Skömmu síðar útvegaði Guðbrandr biskup kóngsbrèfið 19. apríl 1576, að stórglæpamenn skyldi taka lausn af biskupi einum, eðr sem það er kallað, á dómkirkjunni, því eptir siðabótina eru kirkjurnar á Hólum og í Skálaholti jafnan kallaðar dómkirkjur. Svo er mælt í kristinrètti Árna biskups, að stórbrotamenn í kristnum rætti skyldi lausn taka af biskupi einum. En samþykkt eðr setning er til eptir Goðsvin biskup í Skálholti³, er svo skipar fyrir, að „enginn leysist af öðrum en prófasti sínum, þar sem hann brýtr”, og er þar skýrskotað til, að svo hafi sett og haldið hinir fyrri

¹) Í dönskunni hefir líklega staðið orðið „Ketterie”, sem er „blóðskömm”.

²) M. K. II., 65—66.

³) Þessi setning Goðsvins biskups var samþykkt á prestastefnu í Skálholti in festo sanctorum martyrum Joh. & Pauli (26. Juni) 1439. Finns Hist. eccl. II., 476—477 a).

Skálaholts-biskupar. Þess er og getið í sögu Árna biskups og víðar, að biskup tók sér umboðsmann, er hafði með höndum yms þau störf, er biskup skyldi sjálf gjöra. Þessir umboðsmenn biskupa eru síðar oft kallaðir prófastar; þeir höfðu oftast nokkuð af hinum smærri málum að launum, er sekt lá við í kristnum rétti; Ólafur Hjaltason fékk t. a. m. helft af öllum 9 marka málum og minni, hjá Jóni biskupi Arasyni, þá er biskup skipaði hann prófast yfir allan austrhluta Húnavatnspings. Af þessum saksóknnum prófaste yfir öllum hinum smærri málum er gjaf-tollrinn kominn, með þeim hætti, að almúgamenn keyptu sig undan rannsókn þeirra, stefnum og lagasóknnum um smásakir; þó er enda eigi ólíklegt, að gjaf-tollrinn sé tillag, að minnsta kosti meðfram, er alþýða hafi lofað að greiða próföstum til uppeldis þeim, líkt og ískyldin var áður gjald það, er sóknarmenn hétu að greiða af góðvilja sínum presti að kirkju þeirri, er þeir áttu til að sækja¹. Guðbrandr biskup ber nú fyrir sig Kristinrétt Árna, og er það rétt að vísu; en hins er og að gæta, að nú var allt öðruvísi ástatt en í kaþólsku; biskupar höfðu nú langtum minna vald en áður, og svo voru lausnirnar orðnar miklu þýðingarminni, síðan skriptirnar fornu voru af lagðar, og allar stórsakir voru lagðar í leikmanna dóm. Vær getum því eigi annað, en álitid það öllu réttara, sem hinir tóku upp, að fá það gjört að lögum², að prófastr en eigi biskup skyldi lausn veita stórglæpamönnum, með því og, að það hafði verið lög og venja í Skálholts biskupsdæmi, sem nú var sagt. Síðar var þessari skipun breytt svo, að hinn seki skyldi leysast af sóknarpresti sínum, nema hann hefði brotið svo stórlega, að prestur þættist þurfa að ráðfæra sig við biskup, hversu með skyldi fara³. Nú er Guðbrandr biskup fékk því eigi framgengt, að biskupar einir skyldu leysa þá, er ratað höfðu

¹) Til var og gjaf-tollr annar, er goldinn var lénsmönnum sýslumanna af sömu rökum sem próföstum; en eftir síðabótina fengu og sýslumenn þann hluta gjaf-tollsins, er prófastar áður höfðu, fyrir því að allar sektir voru þá komnar undir veraldlegt vald. Sjá alþingisdóm 1579. Lagas. Ísl. I., 108, sbr. lögdóm 1. maí 1566, Lagas. Ísl. I., 92 -93, og fleiri aðra.

²) Opíð bréf 15. maí 1578, Lagas. Ísl. I., 106.

³) Kónigsbr. 25. apríl 1594, Lagas. Ísl. I., 130-131. Frá því skal síðar sagt, hversu skriptir og lausn breyttust við síðabótina frá því sem áður var.

í eitthvert stórmæli, eptir kapólskum sið, þá hætti hann við svo búíð, enda hefir honum aldrei verið annnt um að láta skriptir og lausn koma í stað hegníngar þeirrar, er á var lögð í Stóradómi, sem þó hefði verið gefið, eptir því sem ráða er af kónigsbréfinu 25. apríl 1594 og öðrum fleiri lagaboðum, er síðar voru gefin um það efni. Guðbrandr biskup var of grimmlyndr og of refsíngasamr til þess, að hann vildi í nokkru láta mýkja Stóradóm, enda segir hann og sjálfr greinilega frá því, hvað sèr hafi gengið til þess að fá enn að nýju kónigsbréfið 29. apríl 1585¹, er ítrekaði skipun kónigs hina fyrri, að framfylgja harðlega Stóradómi. Nú er þetta bréf kom, þá hefir lögmönnum og lögrèttumönnum eigi þótt mega svo búíð standa, og Jóhann Bokkholt hefir og þókt vant við kominn, þar sem hann hafði fengið tvö bréf, hvort á fætr öðru, um þetta mál; hefir því lögrèttan tekið það ráð, að heita enn á hurðir Flosa og leita þessum sakamönnum skjóls og hælis í guðshúsi, og því samþykkt það sumar á alþingi, er bréfið kom út, eðr þá sumarið eptir (1586), að kirkjufriðr skyldi haldast sem að fornu². En Guðbrandr biskup var enn eigi af baki dottinn; hann útvegaði þá kónigsbréfið 2. júní 1587³, um kirkjufrið, og er það hið síðasta, er Guðbrandr hefir útvegað um sakir þær í Kristinrètti, er Stóridómr var um saminn, enda var biskup þá búinn að girða svo fyrir, sem mest mátti hann, að kirkjur og klerkdómr hefði nokkra lögsögu yfir þessum sakamönnum, og þá var eigi annað fyrir lögrèttuna að gjöra, en annaðhvort að dæma menn eptir ákvæðum Stóradóms, eðr að dæma þá til kónungs náðar, sem og jafnan er skýrskotað til í Stóradómi. Þetta gat Guðbrandr biskup eigi meinað þeim með nokkru móti, enda mundi hann eigi hafa til sparað, ef hann hefði getað.

Það verðr eigi með fám orðum sagt, hvílikri ósamkvæmni Stóridómr kom á öll sakalög vor, og hvílikum ruglíngi, undanskotum og undanbrögðum hann hefir valdið í málssóknum og dómum, af því hann var svo fjarskalega harðr, eptir því sem Íslendingar höfðu vanizt, þótt hann væri engu harðari en lög voru í Danmörku á þeim tímum. Sakalög Jónsbókar voru öllu harðari en forn lög Íslendinga, en með því Kristinrèttir Árna biskups var og harðari en kristinna laga þáttir, eðr Kristinrèttir þeirra

¹) Sjá að framan bls. 342—343.

²) Vèr ætlum þetta rèttara, en að það hafi verið 1578.

³) Sjá að framan bls. 345—346.

Þorláks og Ketils, þá var enn góð samkvæmni í millum sakalaga Jónsbókar og Kristinrættar. En er Stóridómur kom í stað sakalaga í kristnum rætti, þá var öll samhljóðan farin, og bar nú því meira á þessari miklu ósamkvæmni; sem að nú skyldu sömu menn dæma um hvorartveggja sakirnar. Eptir Jónsbókar mann. 1. kap., sbr. 18. kap., var sá, er hafði mann vegið, útlægr, en konungur tók af fé hans þengildi, það var 13 merkr, og var hann því minna sekr en sá, er hórdóm hafði drýgt í þriðja sinn, því hann varð enda sekari en sá, er vegið hafði skemmdarvig eður gjört niðingsverk. Er menn því bera Stóradóm saman við Jónsbók og Kristinrætt Árna, og athuga, hversu óvinsæll Stóridómur var og hlaut að vera, þá er engin furða, þótt dómendr og löggjafar landsins reyndi með öllu móti að sneiða hjá honum, fyrst þeir gátu eigi vænt að fá hann af tekinn með nýjum lögum. Þeir leituðust því fyrst við að setja Kristinrætt í stað hans, eður opinberar skriptir og lausnir og kirkjufrið, eins og við hafði gengið öðru hverju þangað til; en er það tjáði eigi, þá tóku þeir það ráð, að dæma alla á konungs náð. Það hefði sjálf sagt tekizt að eyða Stóradómi og fá lög, er samkvæmari voru réttlætis-tilfinningu og réttarmeðvitund landsmanna, hefði Guðbrandr biskup eigi verið eins þver og hann var, og svo refsingasamr, að hann áleit lögin því betri sem þau voru harðari, og það svo, að allt það tjón, sem ættjörð hans og önnur lönd hefði nokkurn tíma beðið, væri allt komið einungis af of mildum lögum, því Guð hefði þess vegna í reiði sinni hegnt þeim; hefði hann eigi að eins það úr íslenskum lögum, er harðast var, og þess vegna rángskilið lögin og fært þau úr lagi, hvort sem það hefir nú verið af fáfræði eður af því, að honum hafa verið ógeðfæld öll lög önnur en þau, er voru rituð með blóði; hefði hann virt meðvitund þjóðar sinnar um lög og rétt, þekking lögrættunnar á landslögum, sem var dómbing og meðfram löggjafarþing þjóðarinnar; hefði hann metið allt þetta nokkurs hjá einráðum og gjöræðisfullum vilja konungdómsins, að vèr eigi segjum jafnmikið eður meira. En, því miður, það var eigi svo, því Guðbrandr biskup vildi, að landsmenn hefði engan annan vilja en konungsvilja, engan annan réttlöggjafarmálum en konungsnáð, áliti allt það réttlátt, er konungi eður dönskum löggjöfum þætti réttlátt, og því allt það rángt og að engu hafanda, er forfeðr þeirra höfðu sett, og réttarmeðvitundin í brjósti sjálfra þeirra sagði þeim að ætti að

vera lög manna á milli í landinu; en um fram allt, að lögin væri svo hörð, að þau risti blóðörn á baki sakamanna, svo að Guð Gyðinga neyddist eigi til að senda eld af himni yfir landið. Þetta er að vísu harðr dómur; en hver sem les með athygli varnarrit Guðbrands biskups, hann getr eigi dæmt hann vægara.

ÖRNEFNI FRÁ JÖKULSÁ Í AXARFIRDI AUSTAN AÐ SKEIÐARÁ,

eptir

sira Sigurð prófast Gunnarsson á Hallormstað.

Ritað í Mars 1872.

1. LANDNÁMABÓK, Khöfn 1829, 180. bls., og þar eptir;
sbr. útg. Khöfn 1845, bls. 234, o. s. frv.

Slætta heitir enn lágr og flatlendr tångi, næsta breiðr, milli Axarfjarðar og Pistilfjarðarflóa. Það er nú optast kallað Melrakkaslætta.

Reistargnúpr er fjall ekki hátt, er gengr vestr í Axarfjarðarflóa milli Leirhafnar, innsta bæjar vestan megin á Sléttu, og Snartarstaða, yzta bæjar í Núpasveit; er sá núpr opt kallaðr í Axarfirði Snartarstaðanúpr.

Núpasveit heitir byggðin austan við Axarfjörð frá Reistarnúpi inn til fjarðarbotns, að öðrum núpi innar, er þar gengr til vestrs, ekki hátt fjall, milli Núpasveitar og Axarfjarðarsveitar; það endar norðvestan megin með þvergníptu bergi, og er urð neðan undir, en svo flatar mýrar meðfram urðinni, og þar niðr af slöttir árbakkar með fram Brunná, sem alfaravegr er eptir milli sveitanna, og enginn annar. Þessi núpr er nú kallaðr Axarnúpr, og er í munnmælum, að í hann hafi landnámsmaðrinn sett öxina. Þetta berg er rétt innan við Axarfjarðarbotn (sem nú er), skammt inn frá Buðlungahöfn. Í urðinni undir Axarnúpi er kallað Grettisbæli; það er hlaðin tópt af laglegum steinum, svo sem 1½ alin á breidd, um 2 álnir á lengd og 1½ alin á hæð, og felldir yfir steindrangar ferstrendir, ekki næsta lèttir. Svo er hálfkrínglótt byrgi, hlaðið neðan við bælismunnann. Bælið er uppi í miðri urð, ofan við háfan klett, er stendr neðan til í urðinni, og er hið bezta vígi á klettinum. Ekki getr maðr legið inni í bælinu, nema fætr standi fram úr, ofan í grjótkvína. Hér er talað, að Grettir sterki hafi legið eitt sumar, og hripsað plögg ferðamanna. Er sú saga ekki ó-

líkleg, því alfaravegr er um bakkana neðan við urðina, fáar teigshæðir frá. Þess getr og Grettissaga, að hann hafi hafzt við á ymsum stöðum, er sagan nefnir ekki, um það leyti er hann lá á Reykjaheiði.

Arnarpúfa. Hana þekki eg ekki, en hún er líklega á Tjörnesi.

Krossás þekki eg ekki heldr, en líklegt er, að svo hafi heitið hæðarbúnga ein inn frá Axarfjarðarbotni í Kelduhverfi, vestan við Jökulsá; endar sú búnga milli bæjanna Krossdals, er dregið gæti nafn af krossi landnámsmannsins, og Kelduness. En það er enn í munnmælum, að Axarfjörðr hefði náð í fornöld yfir allt láglendið inn af fjarðarbotninum, sem nú er. Það láglendi báðum megin við Jökulsá, er nú kallað austr- og vestr-Sandar, og er vítt land. Það er nú mest grasi vaxið, þegar út dregr nær sjónum, og eru þar 6 eða 7 bæir, fjórir austan ár, en tveir vestan, en hið innra eru sandar og aurar, er Jökulsá flóir yfir í jökulhlaupum. Austr af Söndunum og inn af þeim, austan við Jökulsá, er Axarfjardarsveitin, í hallandi og hvelfdum fjallahlíðum. En vestr af Söndunum og inn af þeim er Kelduhverfi. Er landið vestan við, þar sem bygðin er, allt til Háfufjalla inn af Tjörnesi, lítið eitt hærri út frá en Sandabygðin. En inn af Söndunum rís landið við hægt og jafnt, inn til Mývatnsöræfa, og er bygðin þar einsett. Undir þeim hallanda öllum, út að Söndum, liggr gamalt eldhraun, hið sama og undir Mývatnsöræfum, og er víða þykkr jarðveggrinn ofan á, vaxinn lýngi og víði; þar fæst hvergi vatn, nema í djúpum gjám, sem eru þar sumstaðar. Það hraun er margfalt eldra en landnámatíð, og er komið innan frá Vatnajökli og öðrum miðlandsfjöllum, löngu áður en Ódáðahraun rann ofan í það, úr sama jökli og úr Trölladýngju og Dýngjufjöllum fremri. Eg hefði mælt á einum stað jarðvegsþykkt á þessu hrauni, sem bygðin sum í Kelduhverfi stendr á, og var hún meira en 3 álnir þaðan upp, sem eg stóð á báróttu eldhrauni, er undir var. Þetta hraunflóð hefir náð að Jökulsá, en lítið austr fyrir hana, því þar rís landið móti. Enda er varla nokkurt eldhraun að finna austan við þessa Jökulsá, nema lítið hraunflóð í Kverkfjallarana, sem runnið hefir úr klofinu í Kverkfjöllum, norðan í Vatnajökli; Presthólahraun

í Núpasveit (sem ollið hefir upp inn á Axarfjarðarheiði, vestr af Mýraseli, og klýfst hið ytra í þrjá arma, fer einn út með Ormalónsá, annar út á Hólsstíg, þriði ofan í Núpasveit ofan við og utan við Presthóla), og eldgömul hraunæð, er eg hefi sæð í botni Laugarvalla-ár í Laugarvalladal á Brúar-öræfum.

Skammt vestan við Jökulsá í Axarfirði, þar sem hún er ferjuð innan við Sandana, er að sjá fagrt náttúrsmíði, eitt hið tignarlegasta hér á landi, annað en Almannagjá. Það er Ásbyrgi, skammt vestr frá bænum á Ási í Kelduhverfi. Þar, sem hallandinn að innan endar við Sandana, hefir jörðin rifnað í hálfhring, og stendr stykkið nokkuð frá. Eru eptir þvergníptir hamrar inn í sveitinni, hérumbil 10—20 mannhæðir, en lækka til beggja hliða ofan að Söndunum. Líkt er það, sem frá hefir sprungið, í laginu, hæst bergið, er inn veit, og hallar norður af niður að jöfnu. Það er kallað eyjan, eða Byrgisey. Eru flatir móar og grundir frá henni að innan og til hliða allt að berginu, er hún hefir rifnað frá¹. Á þeim mómum var áður hinn mikli Byrgisskógr. Þegar eg kom þar í barnæsku, var þar skóglaut að mestu, en nú er þar aptr vaxinn skógr innan til. Tjörn er inn í byrginu undir berginu. Það eru gömul munnmæli, að sjór hafi náð í fornöld inn í Ásbyrgi, og hafi járnhringr verið innan í eyjunni, er skipin voru bundin við. Eru mikil líkindi til að svo hafi mátt vera, því láglendið, Sandabygðin og aurarnir þar út frá til sjáfar, eru hvergi nema fáein fet yfir sjáfarmál; en Jökulsá, sem rennr með stríðum straum alla leið frá Vatnajökli, hefir fært um margar aldir ógrynni aurs og sanda út í fjörðinn (og eigi hafa hin suðlægu vötnin frá Vatnajökli minna að hafzt, milli Horns og Höfðabrekku. Þar er nú t. a. m. býsna spölr til sjáfar frá Hjörleifshöfða, sem fjörðrinn lá inn að, þegar Leifr kom þangað, og svo er á fleiri stöðum). Opt koma enn jökulhlaup svo mikil í Jökulsá, að hún fer yfir mestalla sandana á klökum.

¹) Síðan þetta var ritað, hefi eg skoðað Ásbyrgi, og sá eg að lýsing mín, eptir barns minni, var rétt eða nærri lagi, nema eg sá nú, að Eyjan er of lítil til þess, að hún hafi klofnað frá berginu. Er því líkleggra, að tvær hafi verið sprungurnar í hálfhring, og hafi bilið milli þeirra sokkið, og sè þar nú slétt ræma milli bergsins og Byrgiseyjar.

Böðvarsdalr er í Vopnafirði, og mun hans getið á öðrum stað.

Rauðagnúpr er yztr á Vestr-Slèttu, milli bæjanna Grjótness og Núpskötlu. Hefir Reistr numið vestr-strönd Slèttunnar til innra núpsins, sem við hann er kendr. Það er flatt land hrjóstugt, ekki mikið, og engi fjöll á baki, en flatar heiðar.

Leirhöfn heitir bærinn innstr á Vestr-Slèttu, norðan undir Reistarnúpi innanverðum. Þaðan eru farin Leirhafnarskörð ofan við Núpinn til Snartarstaða.

Hávararlón heitir nú hvergi á Melrakkaslèttu, svo eg viti. En eftir frásögn Landnámu, um landnám Arngæirs, eru mestu líkindi til, að Hávararlón hafi heitið vatn eitt, býsna langt, er liggir beint austan við Rauðanúp, og heitir nú Núpskötluvatn. Það nær að sjó, og er mölorpið milli. Þaðan og til Sveinúngavatns er öll Slèttan, frá landnámi Reistar. Þessa getgátu styrkja og þau munnmæli, sem lík eru sannindum, að Oddr kolbítr, Arngæirsson, hafi byggt Oddstaði og búið þar; en sá bær er skammt suðaustur frá Núpskötluvatni. Lón eitt, utan til í Ormalónsá, heitir enn Hafralón, og gat Hávararlón myndast af því nafni, en það lón er fast austr hjá Sveinúngsvík, svo landnám Arngæirs gat eigi verið þar í milli.

Hraunhöfn er norðaustan á miðri Slèttu, milli Rífs og Ásmundarstaða-eyjar. Þar hjá er nú bærinn Harðbákr.

Sveinúngsvík heitir enn vík ein lítil, og dalr inn af, milli Ormalónsháls og afrèttarfjalla, er takmarka Þistilfjörð að vestan. Heitir Melrakkanes út af þeim fjöllum. Breiðkar flóinn þar út af vestr til Slèttunnar, sem gengr mikið lengra til norðs. Sveinúngsvík heitir nú bær inn frá víkinni. Sá er nú yztr í Svalbarðssókn.

Kollavík heitir enn vík nokkur, er gengr vestr í landið, innan við öll afrèttarfjöll og Krossavík, frá suðvestrhorni Þistilfjarðarflóa. Dalr gengr suðvestur frá víkinni, og er vatn austan til í honum. Hjá því stendr bærinn Kollavík.

Þistilfjörðr heitir enn bygðin inn frá Þistilfirði, milli Kollavíkr og Hafralónsár, sem rennr í botn Lónafjarðar, er liggir til suðausts úr Þistilfirði; eru svo sem 3 mílur vegar eftir bygðinni fyrir fjarðarbotninn. Sú bygð er flatlend með

lágum hálsum langt inn til óbygða. Möðrudalsfjalla-bygð er inn af þeim heiðum í fjarska.

Hundsnes heitir nú hvergi, svo eg viti, í landnámi Ketils pístils. En líklega hefir það verið sama nesið, og nú heitir Rauðanes, milli Viðarvíkr og Sjóarlands, því það nes er vestast í Þistilfirði, næst Kollavík.

Sauðanes heitir tångi lítill, sá er lengst gengr út austan við Þistilfjörð, áðr en hann breiðkar austr til Heiðarhafnar. Sá tångi er nefndr á uppdrætti Íslands Grenjanes, en það er rángt. Grenjanes heitir tångi sá eðr búnga, er gengr vestr í fjörðinn, beint innan við Sauðanes. Á Sauðanesi stóð áðr kot, sem hét Litla Sauðanes. Staðrinn, sem nafn dregr af nesinu, stendr suðaustur af því. Þykir mér líklegt, að allt nesið, frá Þórshöfn til staðarins að Sauðanesi, hafi áðr heitið Sauðanes — þar er sauðabeit góð á vetrum. Ekki heitir nú Þistilfjarðarsveit lengra austr, en að Hafalónsá; það bygðarland, sem Ketill nam þaðan til Sauðaness, er nú talið á Lánganesi. Sýnist og réttara að nefna Lánganes allan tångann fyrir utan botn Lónafjarðar og Finnafjarðar. Þó eru bendingar til þess í Landnámu, að Lánganes hafi heitið helzt nesið fyrir norðan og austan Sauðanes og Gunnólfsvík, — þegar sagt er, að Gunnólfr kroppa hafi numið Lánganes allt fyrir utan Helkundarheiði¹.

Snjófjallanes það, er hér nefnir í Landnámu, er fyrir vestan, kringum Snæfellsjökul, sjá Landn. (1830), bls. 67—69.

Gunnólfsvík heitir enn bær, vestan undir Gunnólfsvíkrfjalli, upp af vík eða svífi ekki miklu, sem skerst norður úr Finnafrði. Bærinn er nú í Skeggjastaðasókn.

Gunnólfsfell líklega sama og Gunnólfsvíkrfjall, austr og upp af bænum að Gunnólfsvík. Það er hæst og innst á Lánganesi; eru þaðan fjöll út eptir nesinu að austan til Eyðis-skarðs.

Lánganes heitir enn tånginn allr utan við mjóddina milli Finnafjarðar og Lónafjarðarbotns. Eptir þessari mjódd liggja flatr heiðarhrygg, sem nefnist Hallgilsstaðaheiði innst — hét áðr Helkundarheiði (eða Helkunduheiði) — svo Brekkuheiði (Brekkaheiði) utar, og norðaustan til Sauðanessháls.

¹) Útgáfunar 1830 og 1845 hafa báðar Helkundu-heiði.

Helkundarheiði er nú sjaldan nefnd því nafni, heldr Hallgilsstaðaheiði og Brekkaheiði (Brekkuheiði).

Fagravík heitir nú hvergi, það eg veit, á Lánganesi. En þar heitir bær Fagranes, austan á neginu, innar en miðju, og innstr bær austan á Lánganesi. Þaðan er sæbratt og ekki byggilegt inn til Gunnólfsvíkrfjalls og Finnaðar. Skammt fyrir norðan Fagranes er skarð yfir nesið, og mjótt milli Eyðisvíkr og sjáfar að vestan, innan Heiðarhafnar. Það heitir nú Eyðisskarð. Vestur og upp af Eyðisvík er fagr hvammr, og í honum bærinn Eyði. Getur verið, að Eyðisvík hafi fyrr verið kölluð Fagravík, og Gunnólfr hafi búið þar, en ekki suður á Fagranesi. Þar er og fornbyli sunnan við vatnið, hjá neginu milli Eyðisvíkr og Fagraness. Sá bær gat vel heitið Fagravík.

Finnaðarheiði heitir eins enn fjörðr sá, er gengr til vestrs af Strandaflóa, milli Miðfjarðarness að sunnan, og Gunnólfsvíkrfjalls að norðan.

Viðfjörðr. Þetta nafn er líklega rángt í Landnámtextanum, en hitt, sem er í neðanmálgrein „Miðfjörðr“, rétt, því svo heitir enn stuttr fjörðr á miðjum Lánganesströndum, er skerst suður úr Strandaflóa, austan Miðfjarðarness. Miðfjörðr heitir og bær við fjarðarbotninn austan Miðfjarðar. Viðfjörðr heitir í Norðfirði, og skammt þaðan Sandvík. Er þessum nöfnum í Landnámu eflaust ruglað saman¹ við fjarðarnöfnin á Lánganesströndum.

Sandvík heitir nú ekki á Lánganesströndum, það eg veit, en það mun efalaust vera sama sem Bakkaðar, sem gengr austast suður af Strandaflóa. Er sandr fyrir öllum fjarðarbotnunum (af því gat fjörðrinn dregið Sandvíkr-nafnið), og Skeggjastaðir vestan við botninn, þar sem Hróðgeir bjó. (Nýlega hefi eg heyrt, að heiti enn Sandvík).

Skeggjastaðir heita svo enn. Það er kirkjustaðr á Lánganesströndum, vestan við botn Bakkaðar.

Digranes heitir eins enn heiðartánginn austan við Bakkaðar, milli Strandaflóa og Vopnaðar.

¹) Þess má þó geta, að af handritum Landnámabókar er það Melabók ein, sem nefnir hér Miðfjörð; öll hin helztu handritin nefna Viðfjörð. En jarðabækurnar eru með „Miðfirði“.

Vopnafjörðr heitir enn, milli Digraness að vestan, og Kollumúla að austan. Tångi út af Kollumúla heitir Standandanes. Þar út af er Bjarnarey, fiskiver Vopnfirðinga. Skilja þessi örnefni Vopnafjörð og Héraðslóa. Vopnafjörðr skiptist innan til í tvo firði: heitir hinn eystri, sem lengra gengr inn, Vopnafjörðr, þángað rennr Hofsá; hinn vestari heitir Nýpsfjörðr; þar renna Vestrdalsá og Selá til sjáfar. Milli þessara fjarða gengr út Leiðarhafnartangi. Þrír dalir ganga inn af Vopnafirði. Er austast Hofsárdalr; gengr hið innra suðr af honum Sunnudalr, og Hraunfellsdalr þar inn af. Vestar gengr inn af Nýpsfirði Vestrárdalr, og suðvestr úr vík af sama firði Selárdalr; þar er Selá.

Vestrdalsá (= Vestradalsá?) heitir svo enn. Hún rennr eptir Vestrárdal í Skógalón, og svo í Nýpsfjörð. Hefir þá Eyvindr vopni numið hinn eystra hlut Vopnafjarðar, hálfan Vestrárdal og Hofsárdal.

Selárdalr heitir enn vestasti dalrinn, inn frá Vopnafirði. Eru bygðar út frá honum, norðvestan megin fjarðarins, þrjár jarðir. Þar er yzt Viðvík, upp af svifi norðaustan í Digranes. Sá bær er yztr þeim megin í Hofssókn.

Krossavík hin iðri heitir nú Syðrivík, næsti bær fyrir innan Krossavík í Vopnafirði. Syðrivík stendr austan við fjarðarbotninn.

Vopnafjarðará er án efa sama sem Hofsá í Vopnafirði. Landið milli Hofsár og Vestrdalsár eru hálsar milli dalanna, Hofsárdals og Vestrárdals, út til Leiðarhafnartanga, með bæjaröð báðum megin. Þar er Vopnafjarðarkauptún út með firðinum vestan megin hans.

Hof, innarlega í Hofsárdal, vestan við ána. Það er nú prestsetr. Yms eru þar örnefni, er minna á hina fornu hofsbygð.

Sunnudalr heitir enn bær í Sunnudal utan til, austan Sunnudalsár. Þar var lengi eitt vorþing Austfirðinga, þá er annað var að Kiðjafelli, innan til í Suðrdal í Fljótsdal, og hið þriðja að Skaptafelli í Örfæum (Íngólfshöfðahverfi).

Refstaðir heitir enn bær (nú optast Refstaðr) norðaustur frá Hofi, austan við ána. Þar var kirkja fram um næstu aldamót (konungs bréf 4. septbr. 1812).

Egilsstaðir heitir enn bær austan Hofsár, inn frá Refstað.

Torfastaðir heitir enn bærinn utarlega í Vestrárdal, vestan við ána.

Tóptavöllr er nú í eyði. Ætla sumir sá bær muni hafa verið þar, sem nú heitir Hofsborg — þar eru sauðahús frá Hofi — skammt út frá Sýringsstöðum (Landn. Síreksstaðir), vestan Sunnudalsár, í túngunni milli hennar og Hofsár. En fyrir vestan Hofsá, út frá Hofi, nefna sumir Tóptavelli fornbyli nokkurt innan við Dysjalæk. En það á ver við, að Þorsteinn hvíti hafi búið þar, eptir orðum Landnámu, sem nefnir Tóptavöll fyrir utan Síreksstaði, nema það nafn sé rángt, og eigi að vera Þorsteinstaðir, sem er fornbyli, skammt út frá Hofi.

Síreksstaðir heitir enn bær inn frá Hofsborg, vestan Sunnudalsár. Margir kalla nú bæinn Síringsstaði.

Böðvarsdalr heitir enn dalr er gengr suðr í fjöllin, utarlega frá Vopnafirði austanmegin. Þar stendr yzt bærinn Böðvarsdalr, austan við Böðvarsdalsá.

Fagridalr heitir enn dalr, er gengr frá Vopnafirði austanmegin suðr í fjöll, fyrir utan Böðvarsdal. Gengr fjall norðr að firðinum, milli dalanna, og heitir Búr. Bærinn Fagridalr stendr yzt í dalnum.

Krossavík heitir enn bær austan Vopnafjarðar innarlega, næst utan við Syðrivík (Krossavík hina iðri).

Skeggjastaðir, sem hér eru nefndir, veit eg ekki til að hafi verið í Vopnafirði.

Ósfjöll. Þetta örnefni, sem eptir Landnámu ætti að vera fyrir vestan Héraðsfloa, þekki eg ekki, og er líklega rángt. Ósfjöll eða Ósafjöll heita austan við floann. „Úlfsfjöll“, sem stendr í neðanmálgrein, þekki eg ekki heldr. En það er all-líklegt, að Jökulsá á Brú, sem nú kallast, hafi fallið í fornöld til sjáfar nálægt Vestr fjöllum, og gátu þá fjöllin vestan við floann heitið Ósfjöll, kennd við Jökulsárós. Hin eystri Ósafjöll gátu verið kennd við ósa Lagarfjóts og Selfjóts, og fengið nafnið seinna, þegar vötnin féllu austr. Nú heita fjöllin vestan við Héraðsfloa Hlíðarfjöll og yzt Kollumúli. Við Þorstein torfa er líklega kenndr bærinn Torfastaðir í Jökulsárhlíð.

Hvanná heitir enn á og bær á Jökuldal, vestan árinna, næst

utan við Hofteig. Sumir nefna bæinn Hvamma, og þykir réttara, eptir landslagi.

Fossvöllr heitir enn bærinn. Hann er innstr í Jökulsárhlið. Þángað er farin úr héraði Trèbrú á Jökulsá, og frá Fossvelli liggur vegrinn yfir Smjörvatnsheiði til Vopnafjarðar.

Jökuldalr heitir enn dalr sá, er gengr suðvestr af Fljótsdals-héraði, allt til Vatnajökuls. Hann er nærri 2½ þíngmannaleið á lengd. Byrjar hann að utan inn frá Trèbrú, en ekki er bygðin nú lengra inn, en svo sem 1½ þíngmannaleið. Heitir nú innsti bær Brú, þar sem steinboginn var forðum yfir Jökulsá. Hann hrapaði eptir aldamótin 1700. Það er í munnmælum, að byggð hafi verið langt inn frá Brú, og eru þar enn forn bæjanöfn, og sèr víða ummerki. Er talið, að sú byggð hafi eyðzt í Svartadauða. En hún hefir og eyðzt af því landið hefir blásið, svo þar hefir orðið óbyggi-legt.

Teigará heitir enn lítil á inn frá Hofteig á Jökuldal. Milli hennar og Hvannár mun hafa verið „teigrinn ónumði“ milli landnáms Hákonar og Þorsteins torfa. Það er nú Hofteigs land. Heitir enn Teigr — inn frá bænum Hofteig — landshluti nokkur í landi staðarins.

Innan til í teignum hjá Teigará er nes eitt, vaxið víði og lýngi; beygir Jökulsá í hálfríng suður fyrir það. Fyrir ofan það er langr melr frá Teigará, og beygist að utan niðr að Jökulsá, þar sem hún fellr norðvestr á við, utan við nesið. Þetta nes heitir Goðanes, og er 6—8 hundruð faðmar á lengd, og litlu mjórra. Hèr er mælt, að hof Þórs hafi staðið í heiðni, og verið blót mikil. Suðaustur af nesinu er Jökulsá nokkuð breið. Þar heitir Goðavað. (Eigi ætla eg áin sè nú riðin þar). Sèr enn fornar götur sunnan að vaðinu, og eins norðr frá því inn og upp eptir nesinu. Fjórar tóptir má enn sjá á einu holti ofarlega á nesinu. Er hin innsta tóptin 36 álnir á lengd að innanmáli, en 10 álnir á breidd, og virðast dyr hafa verið á suðvestrhlið. Litlu utar er önnur tópt 30 álna löng og 8 álna breið. Hafa dyr horft norðr. Þar út frá er þriðja tópt 30 álna löng, og 9 álna breið. Dyramerki eru á suðrhlið. Skammt þaðan er fjórða tópt 12 álna löng og 9 álna breið, og sèr engin dyramerki. Norðr frá rústum þessum, 110 faðma, er kelda, sem fellr úr

mýrarbotni. Hún heitir Blótkelda (sumir nefna hana Blóðkeldu). Þar segja munnmæli, að þvegin hafi verið innýfli blótdýra. Áðrir segja þar hafi verið slátrað mönnum sem blótað hafi verið. Hið neðra myndar keldan læk milli 9 álna hárra mela. Rauðaleirbragð er að vatninu í keldunni. Áðr trúðu menn, það væri blóðbragð. Upp undir meinum efst í nesinu sèr enn merki smátópta, eins og þar hafi verið búðir í fornöld.

Hnefilsdalsá er nú optast nefnd Hnefla, af fjalli sem heitir Hnefill, vestan við ána, milli hennar og Jökulsár. Hnefla kemr úr Hnefilsdal, litlum dal, sem gengr suðr úr Jökuldal utarlega austan megin, suðr af Hofteigi. Þar stendr bærinn Hnefilsdalr.

Skjöldúlfstaðir heitir enn bær á Jökuldal vestan megin, inn frá Hofteigi, og er einnbær í milli. Skjöldúlfstaðir hafa verið í landnámi Hákonar, þó Skjöldúlfr næmi dalinn austan megin. Hefir hann því orðið að fá Skjöldúlfstaðaland að kaupi eða erfð.

Bersastaðir, kenndir við Bersa, son Sigríðar Skjöldúlfsdóttur, eru líklega Bersastaðir í Fljótsdal, inn og vestr af botni Lagarfjóts.

Túngu-lönd (milli Jökulsár á Brú og Lagarfjóts) er það, sem nú kallast Hróarstúnga eða Túngan, fjölbygð sveit inn til Rángár, sem skilr Kirkjubæjarsókn og Ássókn í Fellum.

Rángár; ekki þekki eg nema eina Rángá í Hróarstúngu, þá, er skilr Túngnaá og Fellin, og rennr austr í Lagarfjót. Það er líklegt, að „Rángár“ í Landnámu sè rángt, fyrir Rángá, þar sem talar um landnám Þórðar þvara. Enda er Rángá ekki nefnd nema ein, þar sem talar um landnám Özurar slagakolls¹.

Ormarsá er líklega á sú, sem heitir Ormarstaðá, og fellr austr í Lagarfjót, framan við bæinn Ormarstaði í Fellum. Heita milli hennar og Rángár Út-Fell, það er ytri hluti Ássóknar. Sú bygð er milli Lagarfjóts, og yzta hluta Fljótsdalsheiðar, er skilr Jökuldal.

Fljótsdalr nefnist einkum dalrinn suðvestr af botni Lagar-

¹) Elzta Landnámabók (Sturlu-bók) nefnir einúngis eina Rángá, og er því fylgt í útgáfunni 1815, samkvæmt því sem hðf. segir hér.

fljóts. Hann er ekki lángur fyrir en hann klýfst í tvo dali; heitir hinn eystri Suðrdalur (sá dalur klýfst hið innra, og er fjall milli dalanna, sem heitir Fell. Það hét áður Kiðjafell. Norðvestan undir því er þingstaðrinn forni. Er þaðan skammt yfir Hraun (Sviðinhornahraun) eða heldr innan við það, í Álptafjörð hinn nyrðra (Hamarsfjörð) hær um bil tveir hlutir þingmannaleiðar, en $1\frac{1}{2}$ þingmannaleið í Stafafellsdali í Lóni suður, og var þingstaðrinn mjög haglega valinn fyrir þá, sem sækja skyldu að sunnan). Hinn vestari dalurinn heitir Norðrdalur. Skilur dalina fjall, sem heitir Múli.

Lagarfljótsstrandir báðar fur vestan Fljótsá. Þetta er efalaust rángt¹ í Landnámu, og á að vera „Lagarfljótsströnd fur vestan Fljót“, því síðar er sagt: „milli Hengifossár og Ormsár“ (þ: Ormarsár), og er með því rétt ákveðið landnám Ketils þryms, upp frá landnámi Özurar, slagakolls á hinni vestri strönd Lagarfljóts. Því þó Fljótsá gæti vel verið sama, sem Fljótsdalsáin, sem fellur að innan í vatnið (Lagarfljót), þá nær fljótsbotninn enn nærri upp að Hengifossá, og hefur án efa náð lengra inn í fornöld, svo allt landnám Ketils var meðfram fljótinu að vestan. Svo er og þess getið á öðrum stað, að Graut-Atli, bróðir Ketils, nam hina eystri strönd Lagarfljóts, beint móts við bróður sinn, jafnlángt upp eptir, — að botni Lagarfljóts, og jafnlángt út eptir til Vallaness, sem er móts við Ormarsá. Það er munnmælasaga um GrautAtla, að hann hafi fyrstr gjört hær graut af fjallagrös, og fengið af nafn. Hann bjó í Atlavík, inn frá Hallormstað, — það er skógi vaxin dæld upp frá vík, suðaustur úr Lagarfljóti. Atli vóg Herjólf bróður Herjólfs, sem nam Herjólfsvík, og varð sekur. Hann duldist í 20 ár í Atlavíkrskógi, og bjó á Atlagerði, sem enn heitir. Þar sèr enn garðalög afargömul. Bóndinn á Hallormstað tók fê til höfuðs honum, og hitti hann eitt sinn uppi á hálsi, þar sem Atli tindi fjallagrös. Bóndi vildi drepa hann, en Atli snaraði honum niður, og hýddi hann, og sagði hann nyti dóttur sinnar að hann dræpi hann ekki. Bóndadóttir þessi hafði opt veitt Atla ásjá á laun.

¹) Það sem hær er getið til að leiðrétta skuli, er og leiðrætt í útgáfunni 1845 eptir Hauksbók.

Hengifossá heitir enn þverá, sem rennr norðvestan af Fljótsdalsheiði ofan í Fljótsdal, innan við botn Lagarfjóts. Í henni er foss; sá er hæstr foss á Íslandi.

Ormsá, sama sem Ormarsá.

Arnheiðarstaðir heitir enn bær ofarlega á vestrströnd Lagarfjóts, móts við Oddstaði (Ormstaði).

Giljá. Sú á fellr um gljúfr sunnan í botn Lagarfjóts austanverðan; hún markaði landnám Graut-Atla að ofan, en er nú nefnd Gilsá. Hún kemr innan Gilsárdal; það er grunnr dalr, er liggir austan við Fljótsdal, inn og suðr frá Lagarfjóts botni.

Vallanes heitir enn nesið milli Lagarfjóts að vestan, en Grímsár (Skriðdalsár) að austan; þar er bærinn Vallanes.

Uxalækr heitir eins enn lítill lækr suðaustan við Vallanes, og rennr út nesið í Grímsá. Hann kemr innan af hásum.

Eskifjörðr nefnist enn norðari armr Reyðarfjarðar.

Gilsá, sama og Giljá, sem áðr er nefnd, og Graut-Atli nam inn að.

Skriðudalr heitir nú Skriðdalr; það er hinn þriði byggðr dalr inn af Fljótsdalshæraði, og klýfst hið innra í tvo dali, Skriðdal, hinn eystra, og Geitdal, hinn vestara. Utan undir múlanum milli dalanna stendr bærinn Þíngmúli, optast nefndr Múli, og eru Múlasýslur kenndar við.

Vellir (í Landnámu „völluna“ með litlum staf, er heldr villandi) er sveitin út frá Skriðdal út að Eyvindará.

Eyvindará heitir á, sem fellr innan Eyvindarárdal norðr í Lagarfjót. Eyvindarárdalr gengr suðr af Fljótsdalshæraði að austan, utan við Völluna, og er að mestu óbyggðr.

Reyðarfjörðr heitir enn sama nafni. Hann gengr norðvestr í landið milli Krossaness eða Gerpis og Vattarness, og klýfst hið innra í tvo fjörðu um Reyðarfjall (Hólmafjall). Heldr hinn syðri nafninu inn úr gegn. Heitir innan til hjá firðinum, norðan megin, Búðareyri. Þar var kaupstaðr all-lengi, og er þar skipalega góð. Hinn nyrðri heitir Eskifjörðr. Kvos er í fjalli inn af þeim firði og heitir Askja; segja menn fjörðrinn dragi nafn af henni, og heiti þá Eskjufjörðr (Eskifjörðr).

Gilsá í landnámi Brynjólfs Þorgeirssonar heitir enn á ein lítill, sem skilr Völlu og Skriðdal austan megin, og fellr norðvestr í Grímsá.

Arnaldstaðir nefnast nú optast Arnildsstaðir eða Arnhólsstaðir, bær inn í miðjum Skriðdal austan megin.

Ketilstaðir bær á miðjum Völlum, austan við Grímsá.

Hrafnkelsdalr gengr suðr úr Jökuldal innarlega; hann byrjar að utan um það bil, er bygð þrýtr nú á Jökuldal.

Skriðudalr er áðr nefndr. Það er í munnmælum, að Hrafnkell hafi áð í nyrðra dalnum, og hafi geit ein af fænaði hans orðið fyrir, þá fjallið hljóp fram, en komzt af, og dragi dalrinn nafn af henni. Sèr enn glögg merki, að vestr fjallið hefir þar hlaupið fram, einhverntíma í fornöld.

Steinkelstaðir¹ eru nú í eyði, og vita menn ei hvar voru.

Unaós heitir nú Selfjótsós, og kemr til sjáfar í suðaustrhorn Héraðsflóa, meðfram austr fjöllum. Það er mælt, að þar hafi öll Héraðsvötnin — Jökulsá, Lagarfjót og Selfjót — fallið í einu lagi til sjáfar í fornöld, og má enn sjá merki til, að það hafi getað verið svo. Þar hefir þá verið gott að leggja skipum inn. Er og enn í munnmælum, að Uni Garðarsson hafi fest skipi sínu við hamar einn inn með Selfjóti. Sá hamar heitir nú Knör, og lítil þverá hjá hamrinum Knarará. En Ós heitir nú bærinn austan við fjótið, litlu utar en Knörinn, þar sem mælt er að Uni hafi byggt fyrst.

Unalækr er nú nefndr Unulækr, á miðjum Völlum, utanvert við Ketilstaði. Hefir þá Uni numið alla Hjaltastaða-þinghá Eyða-þinghá og Út-Völluna. Því er og sagt, að Brynjólfur Þorgeirsson, sem nam Skriðdal og Völluna til Eyvindarár, hafi tekið mikið af landnámi Una Garðarssonar, það voru Út-Vellirnir. Unulækr heitir og í Eyða-þinghá utarlega. Það getr ei verið sá, sem Uni nam land til, því sá er í miðju landnámi hans.

Njarðvík heitir enn vík ein, er gengr vestr frá Borgarfirði austan Ósafjalla, sem skilja Héraðsflóa og Borgarfjörð. Þar eru ei nema tveir bæir, hvor hjá öðrum (annar nýbýli). Fornbýli er þar inn í dalnum; þar hētu Virkisstaðir, og sèr enn til túngarða og fornra tópta. Það er nú kallað Ytrasel.

¹) Útg. 1845 hefir: „á Steinraðarstöðum“ eptir beztu handritunum og elztu, en á „Steinkelsstöðum“ er í yngsta handritaflökknum.

Borgarfjörðr — næstr suðaustan við Héraðsfloa — dregr líklega nafn af kletti miklum fyrir miðjum fjarðarbotni, skammt frá sjó. Hann er tilsýndar sem herborg, þegar af sjó er að sjá, og hið bezta vígi. Gengr dalr inn af firðinum, breiðr og allfagr.

Breiðavík heitir enn vík ein sunnan við Borgarfjörð, og er djúpr dalr inn af.

Húsavík ber enn sama nafn. Það er svif lítið vestr í landið, milli Breiðuvíkr og Loðmundarfjarðar, og dalr inn af.

Loðmundarfjörðr gengr í vestr inn af Seyðisfjarðarfloa, og er fagr dalr inn af firðinum, en fjall hefir hlaupið að norðan, og kastað mikilli hraunskriðu nærri yfir dalinn þveran út að sjó. Það er í muunmælum, að þetta sè skriðan sem hljóp, þá Loðmundr sigldi út fjörðinn, og afargamalt er hraunið. Hefir þá sjór að líkindum náð lengra inn, en nú, og hraunið hlaupið í fjörðinn, þar sem hann var orðinn grunnr, því skriðuhólarnir neðstu standa enn upp úr sléttunni innan við fjörðinn og eru mýrar á milli, lítið yfir sjáfarmál. Það er og mælt, að Loðmundr hafi búið þar, sem nú heitir bæ Stakkahlíð, eða Stakkgarðshlíð, sunnanhalt í hrauninu, norðan megin í dalnum, og hafi fjósamaðr hans orðið eptir, og bandað fjósrekunni móti hlaupinu, svo ei hafi tekið bæinn. En þetta er auðsjáanlega tilhæfulítið, því bærinn og túnið er á skriðunni og gróin jörð yfir, nema björg standa upp úr. Nú er Skriðan kölluð Stakkahlíðarhraun. Það hefir aldrei brunnið algjörlega. Grjótið sýnir, að það er harðnað upp úr marglitum leirlögum, hverju yfir öðru, sem öll hafa ólgað eins og með bárum, og myndast loptholur í, og mjög einkennilegt. Sama er og grjótag í fleiri fjöllum og skriðum milli Borgarfjarðar og Loðmundarfjarðar, og sèst óvíða þvílíkt grjót hér á landi.

Seyðisfjörðr — stundum nefndr Seyðarfjörðr (hvorttveggja eins rjett, af „seyði“ og „seyðr“) — gengr suðvestrílandið fyrir sunnan Loðmundarfjörð, af sama floa. Það er all-lángur fjörðr, en stuttr dalr inn af. Fyrir fjarðarbotni er fjall, sem nefnist nú Byólfsfjall, eða Bjólfr, eða Býhóll. (Í daglegu tali er nú optast kallað Bíólfsfjall, eða Bíólfr). Má og vera að Bjólfr, sem það mun draga nafn af, hafi heitið Byólfr, en eigi Bjólfr.

Vestdalsá heitir þverá, sem fellr innan til í fjörðinn á norðr-ströndinni, úr sniðdal, sem heitir Vestdalsr.

Mjóðfjörðr er nú optast nefndr Mjóðfjörðr, og er næstr sunnan við Seyðisfjörð, lángur fjörðr og mjór.

Norðfjörðr ber enn sama nafn. Hann er næst sunnan við Mjóðfjörð, og klýfst hið innra í þrjá firði: Norðfjörð norðvestast, þá Hellisfjörð, þá Viðfjörð. Gengr nes frá suðrfjöllunum nær fyrir mynni allra fjarðanna, og horfir mynnið til norðausturs. Inn af Norðfirði gengr fagr dalr í vestr, og klýfst innra. Dalir ganga og inn af hinum fjörðunum.

Sandvík heitir enn milli Horns og Gerpis.

Barðsnesvík er líklega rángt í textanum¹; engin vík er hjá Barðsnesi, nema svif eitt lítið.

Barðsnes, neðanmáls, er réttara. Hefir svo heitið allt nesið, sem gengr norðvestr að mynni Norðfjarðar. Nú heitir það Horn.

Hellisfjörðr og Viðfjörðr heita enn hinir syðri armar Norðfjarðar.

Barðsnes, bærinn stendr utarlega á síðunni, norðvestr frá Viðfirði, norðvestan megin á Horninu, það er að segja Norðfjarðar megin. Utar á síðunni er fornbyli, sem nú er kallað Bæjarstæði, á allstóru nesi. Þar er í munnmælum að Barði nokkur hafi búið, og sè Barðsnes við hann kennt; en þá væri réttara að kalla Barðanes. Þá bjó í sama mund kerling sunnan á Horninu gagnvart. Var illt í bygd með þeim Barða. Eitt sinn hleypti kerling fjallinu ofan að bæ Barða, en hann brá reku fyrir hlaupið, og stöðvaði skammt ofan við bæinn, eins og enn sèr merki. Síðar hleypti Barði öðru fjalli á kerlingu, og varð hún þar undir. Eptir þetta færði Barði bygd sína innar á ströndina, og bjó þar, sem nú heitir Barðsnes, og er þar óbyggilegra. Seinast fluttist hann inn að Stuðlum, og er þar heygðr, og skiplagðr í Barðahaugi, sem enn sèr þar, og er auðsjáanlegt mannvirki. Haugrinn stendr yzt á litlum tanga.

Krossavík milli Gerpis og Reyðarfjarðar, er rétt orðað, og er líklega víkin sunnan við Gerpi, sem nú heitir Vöðlavík. Innan við eða sunnan við víkina gengr fram nes það,

¹) Þetta nafn er og leiðrétt í útg. 1845, líkt og hér er bent á.

er Krossanes heitir; þar er bær með sama nafni. Er þetta hið eina örnefni nálægt Vöðlavík, að því sem mér er kunnugt, er minnir á hið forna nafn víkrinnar. Vöðlavík hefir til Reyðarfjarðar, því svo má kalla, að Gerpír marki mynni hans að norðan, en Skrúður að sunnan.

Hafranes ber enn sama nafn; svo hið sama Þernunes, og liggja þau lönd og bæir samnefndir á miðri suðrströnd Reyðarfjarðar. Landnáma getr eigi um annað landnám í Reyðarfirði, en á þessum kafla suðrstrandar, og þrjú lönd gagnvart. Það hefir verið norðrströndin utan til. Eru þar enn þrjú höfuðból forn. Hið innra sveitarinnar í Reyðarfirði og Eskifirði munu þeir Ævar og Brynjólfur hafa nýtt um stund, áður þeir fóru upp yfir fjall.

Skrúðey er nú optast nefnd Skrúður, fjall-ey út af suðrfjöllum Reyðarfjarðar, milli hans og Fáskrúðsfjarðar. Skrúður er hamrafjall með mörgum stöllum, beint upp úr sjó, skammt frá landi, og er ekki gengt uppá, nema á einum stað. Hann er iðgrænn vetr og sumar af skarvakáli og öðru lagarmiklu grasi, sem vex í klettahillunum, og uppi á honum — eins og skáldið segir í vísunni:

„Skrúður rís grænn úr græði,
getra kaldur vetr
hann litverpan látið
líta of sveitir hvítar.
Mun þar Svasaðar sonr
svalr, meðan byggir dali
Vetr, sinn ala úti
aldr í grænu tjaldi.”

Hvergi eru fjörur kringum Skrúð, en sjáfordýpi að hömrum. En á einum stað er hellir mikill í bergið, niður undir sjáfarmáli, og má lenda þar skipum og draga upp í hellinn. Frá hellismunnum öðrum megin liggja einstigi upp á eyna. Skrúðey mun draga nafn af fegrð sinni tilsýndar, að hún er skrudgræn allt árið, og ólík að því flestum öðrum klettum í sjó.

Krumr nam Skrúðey og aðrar úteyjar, segir Landnáma. Þessar úteyjar verða að hafa verið Seley í Reyðarfjarðar mynni, fiskiver Reyðfirðinga, og Andey, varp-ey lág og flöt, suður af Skrúð.

Fáskrúðsfjörður næstr sunnan við Reyðarfjörð. Þar er allmikil bygð og fögr á hinni nyrðri strönd, og inn af firði, þó fjarðarnafnið virðist benda á, að fjörðrinn hafi þótt ófagr í samanburði við Skrúðey — og það er hann til að sjá af sjó. Það mun ei vera réttara nafn, sem nú er alloft haft í daglegu tali, að nefna „Fráskrúðsfjörð“, þó svo megi kalla, að fjörðrinn gangi inn frá Skrúð(!).

Stöðvarfjörður heitir enn næst fyrir sunnan Fáskrúðsfjörð — lítill fjörður, en bygðin dáfögr inn af og á hinni nyrðri strönd.

Breiðdalr bygð allbreið, er gengr norðvestr í landið inn frá Breiðdalsflóa, suðvestan við Stöðvarfjörð. Breiðdalr skiptist hið innra í tvo dali, Norðrdal og Suðrdal. Það er allt Heydala-sókn.

Kleifar-lönd og allr Breiðdalr þar upp frá — er suðr-dalrinn í Breiðdal upp af aðaldalnum. Þar standa enn bæirnir Ytri og Innri Kleif utan til í hlíðinni norðan við dalinn. Má vera, Kleifar-lönd hafi verið hálsinn allr og fjallið milli dalanna, og hafi Hjalti einnig numið norðrdalinn. Er einkis getið síðar, er numið hafi þann dal, innan við Tinnudalsá.

Hvalsnes-skriður heita enn austan í fjallinu, milli Breiðdals og Stöðvarfjarðar. Þar er alfaravegr milli sveitanna. Þaðan mun Herjólfur hafa numið inn að Ormsá. Það er ekki ólíklegt, að nafnið Herjólfur sé hér rángt, en Bergólfr, sem er neðanmáls, réttara, — því Bergólfs eða Björgólfs nafnið er enn í ættunum á landnámsjörðum þessa Herjólf. Þekki eg hvergi annarstaðar það nafn í ættum¹.

Ormsá er lítill þverá, sem kemr frá fjöllum norðaustan megin við Breiðdal, utan við Heydala lönd.

Tinnudalsá heitir enn þverá, er kemr norðan úr fjöllum, og fellr suðvestr í Breiðdalsá, innan við Heydala lönd.

„Stræti allt fyrir utan Gnúp“. Það er sveigbogin strönd utan undir fjöllum, milli Breiðdals og Berufjarðar. Streiti

¹) Bergólfr er hvergi nefndr í handritum Landnámabókar, sem kunnug eru, en Arngrímur lærði nefnir hann í „Specimen Islandiæ Historicum“ (Hamborg 1645, 4to. bls. 78) og þaðan er nafnið komið í neðanmáls-greinir í útgáfunni 1830. Hvaðan Arngrímur hafi haft það nafn, er oss ekki kunnugt.

í neðanmálsgrein mun vera eptir því, sem nú er kallað, því syðst á þessari strönd, utan undir núpnum, stendr nú bær, sem nefnist Streiti. Sá er yztr bær í Heydala sókn. Ós heitir bær norðast á Ströndinni, yztr í Breiðdal sunnanmegin. Skjöldúlfsnes hjá Fagradalsá er nes niðr af bænum Skjöldúlfsstöðum í Breiðdal, utarlega undir suðrfjalli. Þar mun Skjöldúlfr hafa búið.

Fagradals-á heitir enn þverá, sem kemr úr dal (sá heitir Fagradalr) í fjöllunum sunnan við Breiðdal — og fellr norðr í Breiðdalsá, skammt inn frá Skjöldúlfsstöðum. — Hefir þá landnám Skjöldúlfs náð sunnan við Breiðdalsá inn að landnámi Hjalta.

„Ok Breiðdali“ er líklega rángt. — Hitt, sem er í neðanmálsgrein, „í Breiðdal“, mun vera réttara¹.

„Þjóðrekr . . . nam fyrst Breiðdal allan“. Hér er „Breiðdal“ líklega rángt, en mun eiga að vera „Fljótsdal“², eins og er neðanmáls, því hvergi er getið Brynjólfs, er næmi Breiðdal. En Brynjólfr Þorgeirsson nam Fljótsdal allan. Getr vel verið, Þjóðrekr hafi verið kominn þar á undan Brynjólfi, og stokkið fyrir honum ofan í Berufjörð, eins og bókin segir. Eiga og þau orð bezt við, að stökkva úr sveit ofan í fjörðu.

Berufjörðr nefnist enn fjörðr sá, er gengr norðvestr í landið milli Streitis og Búlandsness að vestan. Berufjörðr heitir og bær innst á norðrströnd við fjarðarbotninn. Svo heitir og Berunes nes eitt og bær, langt út á norðrströnd Berufjarðar. Berunes heitir og bær í Reyðarfirði á miðri suðrströnd, næst innan við landnám Krums. Það er í munnamælum, að þessi örnefni sè heitin eptir Beru, er land hafi numið í Berufirði. Hún kom fyrst við Berunes í Reyðarfirði, og var þar einn vetr. Síðan fór hún í Berufjörð og bjó í Berufirði til dauðadags. Hún átti mann þann, er Svartir hét eða Sóti. Það var eitt haust, að þau hjón voru boðin í brúðkaup upp í Hérað, og margir fleiri þar í sveit; boðsfólkið reið, og þáði veizluna, eins og til var ætlað. Voru

¹) Í útgáfunni 1845 er og lesið svo: „í Breiðdali“ (þ. e. = í Breiðdal).

²) Melabók ein hefir á þessum stað „Fljótsdal“, en Landnáma hefir skömmu áðr sagt svo frá, að Brynjúlfr næmi fyrst Fljótsdal (IV, 3. kap.).

þau Bera við 18. mann eða 20. Á heimleiðinni, er þau riðu suður Öxi (Axarheiði), gjörði á foraðsveðr, og viltust allir út á norðrfjallið, inn og upp af Berufirði. Þar urðu fylgdarmenn allir eptir, en hjónin hældu áfram. Fylgdarmenn týndust allir um nóttina, og heitir þar síðan Mannabeinahjalli. Sóti reið frá konu sinni, og fyrir hamra upp af Berufirði. Þar heitir síðan Sótalotn. Bera komst ein heim; hljóp hestrinn með hana að húsi sínu og inn um dyr. Við það steptist Bera aptr af honum og hálsbrotnaði. Þau urðu afdrif hennar.

Búlandsnes hefir heitið lágr tangi og breiðr sunnan við Berufjörð, milli hans og Hamarsfjarðar. Nú heitir tanginn utantil Búland. Innar stendr bærinn Búlandsnes. Þar inn af er fjallið Búlandstindr. Norðaustan í tangann skerst úr Berufjarðar-mynni Djúpivogr.

Rauðuskriður heita enn sama nafni, innan til á norðrströnd Hamarsfjarðar. Þar er Djáknadys, mikil grjóthrúga; er mælt, að þar hafi flogizt á prestur og djákn, ölvaðir, og drepizt. Var djákni dysjaðr í skriðunni. Hefir lengst af síðan verið siðr, að hver, sem fer þar hjá fyrsta sinn götuna, kastar þrem steinum í dysina.

Skáli, þar sem Þjóðrekr bjó, er líklega þar, sem enn heitir Skáli, bær innantil á Berufjarðarströnd hinnu nyrðri.

Álptafjörðr nyrðri er nú nefndr Hamarsfjörðr, milli Búlandsness að norðan og Melrakkaness að sunnan. Hann er grunur, og liggja eyjar og sandrif fyrir mynni hans. Þar eru Þvottáreyjar.

Sviðinhornadalr er nú ekki nefndr, heldr Hamarsdalr inn af Hamarsfirði. Þar er lítill byggð. Heita innst Hamarsbætr. Þaðan er skammt í Fljótsdal um Sviðinhornahraun, sem Flosi fór, þá hann sneri heim frá liðsbóninni í Austfjörðum.

Leiruvogr heitir nú ekki í Álptafirði — en hefir líklega verið inn og niðr af Starmýri, því þar er enn niðr við Leirurnar örnefni, sem minna á Þangbrand prest, er seinna kom út í þessum sama Leiruvogi. Heitir þar enn Þangbrandsbryggja, kletttangi, er Þangbrandr kvað hafa lagt við kneri sínum. Þar heitir og Þangbrandshróf, er hann hafði skipið. Preststeinn er þar og nefndr, og mælt: Þangbrandr hafi prædik-

að hjá honum, og haft hann að altari. (Lík saga er um stein, sem eins heitir, suður á Lónsheiði). Nú er Leiruvogr fullr af leir og sandi, eins og allr Álptafjörðr syðri, svo víðast fjarar af leirunum. Liggir nú sandrif fyrir mestöllu fjarðarmynninu.

Hvalsnes-skriður, sem Þorsteinn trumbubeinn nam til, heita eins enn: skriðurnar austan í fjöllunum, milli Þvottár og Hvalness í Lóni (það er eystra Horn). Þorsteinn hefir því numið Starmýrarlönd og Þvottárlönd.

Álptafjörðr hinn syðri nefnist nú ætíð Álptafjörðr. Hann er nú svif eitt breitt, er gengr norðvestr í landið milli Melrakkaness og Þvottár landa. Sandrif er orpið fyrir fjörðinn, og eru grunn lón innan við, en einn ós út til sjáfar hjá Melrakknesi. Inn af firðinum eru þrír dalir: Starmýrardalur syðst, ekki lángur, þá Hofsdalur, hann er lángur, og byggðin mest í honum utarlega. Hann klýfst innra í tvo dali. Þriði dalrinn er Geithelladalr, hann er þröngur og lángur — þingmannaleið úr innstu dals bótum til Krákhamars, innan Jórsalamýra.

Hof, þar sem Böðvar hvíti bjó, heitir svo enn. Þar er prestssetr í Álptafirði, inn í aðaldalnum.

Múli mun vera fjalls-endinn milli Hofsdals inn af Álptafirði og Geithelladals, þar sem undir stendr bærinn Múli.

Kambsdalur heitir nú Geithelladalr. Er enn nefnt Kambsfell inn í dalnum og Kambsel nýbýli. Minnir hvorttveggja á hið forna dals nafn. Fleiri eru þar örnefni, sem minna á forna byggð. Nú eru ekki inni í dalnum nema þrjú kot byggð fyrir skömmu.

Melrakkanes heitir enn nes undir háfjöllum milli Álptafjarðar og Hamarsfjarðar. Þar á nesinu sunnan megin stendr bær samnefndr.

Hamarsá er nú optast nefnd Hamarsfjarðará. Hún fellr innan Hamarsdal út í Hamarsfjörð. Norðan við hana stendr bærinn Hamar, undir Hamri fyrir miðjum Hamarsfjarðarbotni, er hann mun draga nafn af.

Hefir þá Brand-Önundur numið Hamarsfjarðarströnd hina syðri, Álptafjarðarströnd hina nyrðri, og Geithelladal.

Lón kallast enn sveitin inn af sjávarlóni því, er liggir milli Lónsheiðar og Almannaskarðs. Það er lokað sandrifi að utan,

milli og sjáfarins — en liggja út tveir ósar: Papós hið vestra og Bæjarós hið eystra. En flóinn fyrir utan er sviðið milli Hvalness og Horns. Upp frá lóninu ganga dalir norðvestri fjöllin. Það eru Stafafellsdalir — Þar eru enn fagrir blettir, en mest er landið spillt af skriðum og vötnum.

Bær (í Lóni) heitir enn sama nafni, sú jörð er út undir sjáfarlóninu, austar en miðju.

Lónsheiði heitir enn millum Álptafjarðar og Lóns, hèrumbil $\frac{2}{3}$ þingmannaleiðar yfirferðar. Liggur vegrinn eptir grunnum dal, milli fjalla, mjög grýtt.

„Fur neðan heiði í Leiruvogi“. Þetta er á Suðrlandi hið neðra í Mosfellssveit.

Horn heitir enn fjalla-endinn milli Lóns og Hornafjarðar.

Jökulsá í Lóni ber enn sama nafn. Hún fellr undan Vatna-Jökli vestan við Kollumúla (þar eru Lambatúngur), og hefir mjög eyðt Lónssveit.

Böðvarsholt er nú óbyggt, og kallað Nautholt. Þar eru Stafafells-engjar.

Hornafjörðr heitir eins enn. Það er nú sjáfarlón mikið vestan við Horn, og sandrif fyrir utan. Þar út um gengr Hornafjarðarós. Eystri hluti lónsins heitir nú Skarðsfjörðr, en hinn vestari Hornafjörðr. Nes gengr fram milli þeirra. Inn af lóninu er allbreitt land til fjalla, en mjög er það spillt af vatnagangi og jökulhlaupum, svo meiri hluti er kominn í leirur og aura. — Um austrhluta þeirra rennr Hornafjarðarfjót — en hið vestra Heinabergssvötn og Kolgríma. Hólmi er í Hornafjarðarfjótum, nærri sokkinn og blásinn upp; sá heitir Skógey, og kveða menn áðr hafa verið mikið land, og margir bæir í. Eigi er all-lángt síðan, að þar var kjör-engi. Mest er nú bygðin austan Hornafjarðarfjóta. Þar er Nesjasveit. Þar er ölkelda góð, utan við bæinn Stóru-lág, og segja sögur, að Valva hafi átt kelduna, og lagt það á, að vatnið skyldi dofna, ef burt væri flutt í ílátum. Leiði völvunnar kvað vera inn hjá Krossbæ.

Vestan við fjótin eru Heinabergssandar hið efra, en Mýrar hið neðra, votlend sveit grösug. Hornafjarðar sveitir, Nesja- og Mýra- sýnist marka að vestan Hreggsgerðismúli. Þó er nú Suðrsveit (Fellshverfi) vestan Hreggsgerðismúla

talin til Hornafjarðar sveita; — er meira en þingmannaleið yfir þær sveitir þjár.

Kvíá heitir enn á ein, eigi mikil, skammt utan við bæinn Tvísker, milli hans og Huappavalla (í Örafum), og kemr þar ofan úr jöklinum. Þetta mun vera sama á, er landnám Hrollaugs náði vestr að. Því landnám Þorgerðar, sem hún leiddi kvíguna dægrlángt, gat ei verið lengra, en frá þessari Kvía og að Jökulfelli, innan við Örafasveit. Nálægt Kvía heitir og Kvígusteinn, og er mælt, að þaðan hafi Þorgerðr leidd kvíguna. Enda má og heyra, að Hrollaugr seldi og gaf í sínu landnámi lönd milli Horns og Huappavalla-jökuls. (Kvíá getr verið nefnd fyrir Kvígu-á).

Skarðsbrekka hefir líklega heitið vestan undir Almannaskarði. Nú er þar engi bær undir brekkunni.

Breiðabólstaðr heitir enn bær í Suðrsveit vestarlega. Inn frá Breiðabólstað, en utan við Reynivelli, eru Hrollaugshólar undir hliðinni. Þar er Hrollaugr heygðr í Hrollaugshaugi. Eyjar tvær eru suðvestr í hafið frá Breiðabólstað, þjár vikr frá landi. Þar er mælt Hrollaugr hafi haft verskála, og heita Hrollaugseyjar. Nú gengr sjór yfir þær í stórbrimum. Fellshverfi hēt bygðin vestr frá Hreggsgerðismúla til Fells hjá Breiðamerksandi. Það heitir nú Suðrsveit. Fell í Suðrsveit var áðr mikil jörð, en er nú aleydd af jökli. Seinast tók af bæinn vorið 1870.

Borgarhöfn er enn bær í Suðrsveit, vestan við Hreggsgerðismúla. Þegar Landnáma segir, að Hrollaugr hafi lógað löndum öllum, sem norðr voru frá Borgarhöfn, verða það að hafa verið löndin fyrir austan og norðaustan Hreggsgerðismúla. Það er öll bygð þaðan og til Horns, eins og seinna má sjá að Hrollaugr seldi. „En hann átti til dauðadags lönd þau, er suðr voru frá Hreggsgerðismúla“. Þó má sjá seinna, að hann gaf nokkuð af þeim Þórði illuga.

Hamrar heita nú hvergi, það eg veit, í Nesjasveit, en hafa líklega verið inn undir fjöllum þar í sveit.

Meðalfell er bær í miðri Nesjasveit, austr frá Bjarnanesi.

„Utan frá Hömrum“ er líklega rángt — en á að vera innar frá H.¹—, nema Hamrar hafi verið nokkuð úti í Nesjum, og

¹) Svo hefir Melabók ein af handritum Landnámu.

Auðunn hafi keypt lönd þar inn frá, og svo í hring út frá Vindborði.

Viðborð heitir nú Vindborð, austasti bær á Mýrum undir Vindborðsfjalli vestan við Hornafjarðarfjót. Þar niðr af hafa Heinabergsvötn eyðt alla bygð út undir Mýrar, og eru það breiðir sandar.

Hofsfell. Það er nú kallað Hoffell innarlega í Nesjasveit. Þar er nú útkirkja frá Bjarnanesi.

Mýrar heitir sveitin vestan við Hornafjarðarfjót, frá fjöllum til fjöru. Sú sveit er nú mjög eydd hið efra af jökulvötnum.

Heinabergsá er nú nefnd Heinabergsvötn. Þau falla úr Heinabergsjökli (það er falljökull úr Vatnajökli mikla) suðr um sanda og Mýrar.

Skálafell er bær austan í fjöllum, norðr frá Hreggsgerðismúla. Upp á felli þar upp af er vatn, sem heitir Káravatn; þar er mælt Kári Sölmundarson hafi verið að veiðum og sè heygðr þar — hafi veiðibátnum verið hvolft yfir — sè því haugrinn líkr skipi á hvolfi. Kistugil heitir austr frá Skálafelli. Þángað er mælt Kári hafi fært kistu, sem hann geymdi í silfr. Sleggjupollr heitir og í farveg Kolgrímu austr frá Skálafelli. Í þann pytt kvað hafa verið kastað drepsleggju Kára. Styrmissker heitir út frá Hreggsgerði á 12 faðma dýpi hálfa viku frá landi. Það segja munnmæli áðr hafi verið landfast og fjárhellir utan í.

Papýli heitir nú hvergi í Suðrsveit, en hefir líklega verið suðvestr-hluti sveitarinnar, því Staðarfjall vestr og upp af Kálfa-fellstað kveða menn fyr hafa heitið Papýlifjall, og svo er Breiðabólstaðr, sem stendr nokkru vestar, talinn í Papýli.

Hof í Papýli heitir nú hvergi í Suðrsveit, hefir líklega staðið nálægt Staðarfjalli, þar sem nú eru komnir aurar og sandar af jökulvötnum. (Helgaleiði heitir milli Breiðabólstaðar og Reynivalla. Er sagt Breiðbælingar hafi drepit Helga, sem þar er heygðr, því hann hafi rekið fê sitt í óleyfi í Papýlifjall, en Breiðbælingar áttu þar beit og eiga enn).

Breiðabólstaðr heitir enn bær, suðvestan við Papýlifjall (Staðarfjall). Er hann áðr nefndr. Þar innarfrá undir fjallinu eru Reynivellir.

Breiðársandr heitir nú eigi, svo eg viti, en hefir verið vestr hjá Breiðá á Breiðamerkrandi. Nú eru sandar og aurar

alla leið frá Felli í Suðrsveit (Fellshverfi) og til Tvískerja — þíngmannaleið á lengd meðfram Breiðamerkrjökli, og svo Kvíáraurur þar fyrir utan nálega til Hnappavalla. Vestan til á Breiðamerkrсандi heitir nú Breiðamerkr-reki. Er líklegt, að Breiðársandr hafi verið frá Jökulsá til Kvíár, fyrir því landi, sem Hrollaugr gaf Þórði illuga. Þar upp af hefir Breiðamörk verið, en er nú komin undir jökul og aura.

Jökulsá heitir enn á Breiðamerkrсандi austarlega. Enginn getr nú vitað, hvar hún hefir fallið í fornöld, því hún hefir opt breytt farveg, og nú er þar að eins skammt bil frá jökli til sjáfar.

Breiðá er líklega hin sama og nú er kölluð Breiðamerkrá, vestan til á sandinum, skammt austan við bæinn Tvísker, og kemr þar fram úr jöklinum; þó verður nú eigi sèð, hvort áin hefir runnið þar í fornöld — því jökullinn er fallinn yfir landið, og vötnin hafa numið af allan jarðveg niðr af honum allt til sjáfar.

Fell við Breiðá. Sá bær og land, sem þar lá til, er nú allt komið undir jökul og í aura.

Fell eitt stendr upp af Breiðamerkrá langt inn í jökli og heitir Breiðamerkrfjall. Þar eru enn hagar og afrétt, þó jökull sè allt um kríng. Mun Breiðá hafa fallið öðru hvorum megin þessa fjalls, og er líklegt „Fell hjá Breiðá“, bær Þórðar, hafi staðið undir þessu felli — enda er það enn í munnmælum.

Tóptafell vita menn nú ei hvar verið hefir, nema svo hafi heitið fellið fyrir sunnan Kvía.

Kvíá heitir enn Jökulá, ekki mikil, skammt út frá Tvískerjum, og hefir hún numið allt land þar umhverfis og fært aur yfir. (Þar heitir Kvígusteinn, sem mælt er að Þorgerðr hafi leiðt kvíguna frá).

Kiðjaklettr heitir enn framan við Krossgil (innundir Skeiðarárjökli inn frá Skaptafelli).

Jökulfell, svo heitir enn fell inn í Skeiðarárjökli. Þar á bak við var Jökulfellsdalr. Segja menn þar væri í fornöld heil sókn.

Íngólfshöfðahverfi er nú kallað Örafi, eða Örafasveit, og hefir það nafn verið til snemma, sem Njála sýnir. Það er bygðin sunnan undir og vestan undir Örafajökli (Hnappavalla-

jökli) og hefir dregið nafn af Íngólfshöfða, sem gengr út í sjóinn suðr af sveitinni, og er nú opt umflotinn af sjó. Sveitin hefir verið miklu fjölbygðari og breiðari í fornöld, en er nú eydd af jöklahlaupum og vötnum, nema það sem liggir í hallendinu utan undir og suðvestan undir Hnappavallajökli, og vestan undir eru nokkrir blettir eptir af Sandfells, Svínafells og Skaptafells löndum. En meiri hluti þeirra landa er kominn í aura og öll Rauðalækjarsókn þar niðr af.

Jökulsá sú, er markaði að vestan landnám Þorgerðar Ásbjarnar-ekkju, er líklega sú, sem nú heitir Skeiðará, vestan við Örafin. Á hún nú engan stöðugan farveg, en fellr á ymsum stöðum fram úr jöklinum austarlega og suðr um Skeiðarársand allt austr að bygðinni; hefir hún eyðt æ meira og meira af láglandinu.

Sandfell heitir enn bærinn. Þar er nú kirkja, og er talað hún sè sú, sem stóð að Rauðalæk, áðr en jökulhlaupið mikla 1362 eyddi Rauðalækjarsókn.

Bakkárholt er nú komið í eyði.

Rauðalækr¹ var bær og seinna kirkjustaðr niðr af Sandfelli; er nú kominn í eyði, og mestöll sóknin, sem þar lá til. Sjást enn neðan til á graslandinu, sem nú er eptir, menjar af nokkrum þeim bæjum, en mínka allt af, eptir því sem Skeiðará og önnur jökulvötn brjóta meira og meira af landinu.

2. SAGAN AF HRAFNKELI FREYSGODA (Kh. 1839 og 1847; þar sem þeim ber á milli, er hinni síðari fylgt).

Breiðdalr (sjá bls. 445).

„Fyrir neðan Fljótsdalshérað“ er rétt orðað um Breiðdal, því sveitin liggir að sjó. Er jafnan sagt, að fara úr sveit „niðr í“ eða „ofan í“ fjörðu.

Arnþrúðarstaðir er nú hvergi bæjarnafn í Breiðdal, og ekki fornþýli með því nafni, svo eg viti.

Ásunnarstaðir (í Breiðdal) mun ei eiga skylt þar við?

¹) Um Rauðalæk sbr. Fornbréfasafn Íslands I, 244--249.

Norðr yfir heiði, úr Breiðdal í Skriðdal, er rétt orðað. — Það er nú kallað „upp yfir heiði“. — Sú heitir Breiðdalsheiði. Geitdalr heitir enn hinn vestari dalr í Skriðdal, eptir að hann klýfst af Múlanum. Þar er bærinn Geitdalr undir vestrhlíð innan til.

Rángá í Túngu (sjá bls. 438).

Hallfreðarstaðir heitir enn höfuðból inn og vestarlega í Hróarstúngu út af Lágheiði.

Jökuldalr (sjá bls. 437).

„Upp að brúnni“. Hér er talað um steinbrú, sem var á Jökulsá, meir en þingmannaleið fyrir ofan treðbrúna, sem nú er. Við þann steinboga er kenndr bærinn að Brú, sem nú er efstr á Jökuldal. Þessi steinbogi hrapaði fyrir miðja næstliðna öld.

Upp eptir Fljótsdalshéraði, o. s. frv., ætti að vera: „upp eptir Fljótsdalsheiði“, því úr héraðinu gat hann hvergi séð Hrafnkelsdal, nema söguritarinn teli heiðina með héraðinu. Eyðidalr upp af Jökuldal (þ: Hrafnkelsdalr) er sniðdalr sá, er gengr suðr af Jökuldal að austan, móts við Brú.

Aðalból heitir enn bær undir vestrhlíð í Hrafnkelsdal.

„Fyrir ofan fell þau, er standa í Fljótsdalshéraði“. Þar eru ei önnur fjöll, en Fljótsdalsheiðin, þau, er Hallfreðr gat lagt leið fyrir ofan. Fljótsdalsheiði er milli Fljótsdals og Jökuldals, og er ekki rétt orðað, að Hallfreðr hafi farið ofan við hana, ef hann hefir farið eptir henni, nema söguritarinn kalli svo, þegar Hallfreðr fór á bak við austrbrún heiðarinnar.

Hallfreðargata. Það er enn í munnmælum, að sá vegr hafi legið inn frá Hallfreðarstöðum, upp dalverpi, sem er inn og upp af bænum utan í Lágheiði, síðan inn með öllum miðheiðarhálsi á miðri Fljótsdalsheiði, upp til Aðalbóls. Það er mest allt þur vegr. Þá er rángt í sögunni, að sá vegr sé lengri en annar til Aðalbóls, því hann er styttr allra vega og beztr, sem fara má til Aðalbóls frá Hallfreðarstöðum.

Laugarhús heitir enn fornteyðibýli, skammt fyrir innan Aðalból undir austrhlíð. Þar sér enn húsatóptir, og túngarðs-menjar. Skammt þar inn frá er Faxamýri og Faxagil. Neðan til í Faxagili heitir enn Faxahamar, þar, sem mælt

er að Freyfaxa hafi verið steypt fram af. Er auðsèð, að áin hefir fallið þar undir, þó nú sè þar eyri, og áin (Hrafnkela) nokkru austar. Þá er ránghermt í sögunni, að Freyfaxa hafi verið steypt fram af hamri niðr af túni á Aðalbóli, enda er þar engi hamar til, heldr slètt nes niðr af vellinum. Hafa því Þjóstarssynir farið inn í dalinn til að skoða hrossin, og steypt Freyfaxa þar fyrir hamar.

Leikskálar í norðanverðum dalnum vita menn nú ekki hvar verið hafa. Ætla sumir sá bær hafi verið þar, sem nú er Vaðbrekka, eðr eyðibýlið Þrándarstaðir skammt þar inn frá undir vestrhlíð, sem nú er kölluð norðrhlíð. Annað fornbyli hefir staðið norðaustan við ána, utan við Hrafnkelsdalsmynni, og veit engi nafn á. Geta sumir til, að þar hafi verið Leikskálar. Til er þar og þriðja fornbyli, sem verið hefir höfuðból, og heitir á Þóristöðum. Það er austan við á, inn og suðr af Vaðbrekku. Nú eru ei bygðir bæir í Hrafnkelsdal, nema Aðalból og Vaðbrekka, því landið er mest blásið í aura og flög.

Hóll gegnt Aðalbóli. Það er fornbyli ásama stað og sagan segir, en er nú kallað Tobbahóll (þ. e. Þorbjarnarhóll).

Grjótteigssel vita menn nú ekki hvar verið hefir. Merki sjást enn til, að sel eðr fornbyli hafi verið innan til í Hrafnkelsdal að vestanverðu, gagnvart túngusporði, þar sem saman koma tvær ár, sem Hrafnkela (Hrafnkelsdalsá) verðr af; kemr önnurað vestan úr dal, sem kallast Glúmstaðadalr¹ (af því þar hefir verið selför frá Glúmstöðum í Fljótsdal) og er áin kennd við hann; hin kemr að sunnan úr dal, sem heitir Þuridarstaðadalr (því þar var haft í seli frá Þuridarstöðum í Fljótsdal). Er áin kennd við hann. Nálægt þessu fornbyli eru samt engin örnefni eðr landslag því líkt, sem sagan talar um nálægt Grjótteigsseli; því er líklegra, að Grjótteigssel hafi staðið innarlega á túngunni vestan við Þuridarstaðadalsá. — Sú túnga gat vel heitið Grjótteigr, því þar hefir ávallt verið grýtt. — Þar sjást að sönnu engar selsmenjar, en þetta getr verið af því, að þar er allt land blásið í aura. Þar inn og suðr af kemr Grjóta, sem nú

¹) Neðst í þeim dal er fornbyli, er Sámstaðir heita, vestan við ána. — Þar sýnist hafa verið stórhýst. Sèr enn menjar 12 húsatópta.

heitir, austan úr hálsunum. Það er líklega sama á, og áðr hèt Grjótteigsá. Enda gat Þuríðarstaðadalsá heitið svo, því Grjótá leggur mestallt vatn til hennar, og fellr hún í gili allt út að túngusporði, svo það gat heitið Grjótárgil. Inn og suðr af seli, sem hér gat verið, eru miklar eyrar, sem ær Einars gátu legið á, og stóðið gengið þar inn frá. Það styrkir og þessa getgátu, að lýsingin á fjárleit Einars á beztr við, að hann hafi farið upp með þessari Grjótá, svo inn til jökla, og svo vestr til Jökulsár. Þar er á túngunni grjót-hóll, sem nefnist enn Einarsdys, út og yfir af Grjótá, þar upp af sem selið hefir líklega staðið.

Grjótteigsá líklega sama sem Þuríðarstaðadalsá, eða Grjótá, sem nú heitir.

Grjótárgil líklega gilið að Þuríðarstaðadalsá, sem endar þar sem Grjótá fellr ofan í hana að austan. Þar inn frá eru ei nema lítil og giljalaus árdrög, svo sem Herjólfssdrag, þar sem mælt er að Herjólfur úr Fljótsdal, bróðir Herjólfs, sem nam Herjólfsvík, hafi fallið fyrir Eiríki á Eiríkstöðum á Jökuldal. Heitir þar enn Herjólfshaugr.

Reykjasel heitir enn austan við Jökulsá móts við Reykjará (svo nefnd af reykr úr fossi í henni) æði langt inn frá bænum Brú. Hún er og kölluð Laugarvallaá, því hún kemr innan Laugarvalladal. Hann er á Brúar-öræfum.

Einarsvarða mun vera hið sama og nú heitir Einarsdys, á túngunni vestan við Þuríðarstaðadalsá, þar upp frá, sem líklegt er að selið hafi verið.

Vatnsbotninn. Það er botn Lagarfljóts í Fljótsdal.

Öxarheiði er nú kölluð Öxi, heiði milli Skriðdals og Berufjarðar.

Norður til Brúar. Það hefir verið steinboginn, sem var á Jökulsá, niðr af Hrafnkelsdalismynni, og bærinn Brú dregr nafn af.

Möðrudalsheiði heitir enn heiðin milli Jökuldals og Möðrudals á fjalli.

Möðrudalr heitir bærinn enn.

Herðubreiðartúngur („Herðibreiðstúnga“ í sögunni) heita enn afrættarlönd móts við Möðrudal, vestan við Jökulsá, sem fellr í Axarfjörð. Þetta er í Norðlendingafjórðungi; eins og fjallið Herðubreið móts við Möðrudal (vestan við Jökulsá),

og Bláfell suður af Mývatni, og Króksdalr, inn og vestr af Mývatni).

Fyrir vestan Fljótsdalshérað (á 31. bls.) er ránglega orðað, á að vera: fyrir austan Fljótsdalshérað, eins og heyra má seinna af ferð Hrafnkels. [Þetta er leiðrétt í hinni síðari útgáfu bls. 21, og stendur þar eins og hér er sett: „fyrir austan Fljótsdalshérað“].

Lokhylla við botn Lagarfljóts heitir nú Hrafnkelstaðir. Sá bær er nú æði langt inn frá fljótsbotni, því leirurnar hafa færzt út í vatnið síðan í fornöld.

Freyfaxahamar heitir nú innan við Laugarhús, æði langt inn frá Aðalbóli. Er annað tveggja, að Aðalból hefir staðið í fornöld þar inn frá, nálægt því, sem nú eru Faxa-örnefni, og verið síðar færðr bærinn út í dalinn, þegar Hrafnkelsdalr var aptr bygðr á næstliðinni öld; áðr lá hann lengi í eyði — frá Svartadauða segja munnmæli — eðr sagan mishermir hér um för þeirra með Freyfaxa, og er það líklegra af allri lýsingu sögunnar áðr á Hrafnkelsdal, einkum orðunum um Hól gegnt Aðalbóli, því eyðibýlið Tobbahóll móts við Aðalból ber enn nafnið. Faxahamar hefir ei heldr getað verið fyrir neðan völl á Aðalbóli, sem nú er, því þar er engi hamar, heldr slétt nes og eyrar. Munu Þjóstarssynir hafa farið inn í dalinn til að skoða hrossin, og fargað Freyfaxa þar, sem enn er nefndr Faxahamar.

Skriðudalr (sjá bls. 440).

Þórsdalsheiði er nú nefnd Þórdalsheiði, af Þórudal, sem nú heitir, milli Reyðarfjarðar og Skriðdals.

Háls („yfir Háls“) er nú ekki sérstakt örnefni, heldr er sá háls, sem hér ræðir um, ætíð nefndr Hallormstaðaháls, milli Skriðdals og Fljótsdals (Skógasveitar).

Buðlúngavellir heitir enn fornbylí suður og upp af botni Lagarfljóts. Þar eru nú fjárhús. [Í síðari útgáfunni er þar lesið Bulúngarvellir].

Gilsáreyri heitir eins enn eyri hjá Gilsá, fram og niðr af Buðlúngavöllum.

„Upp með Lagarfljóti“ frá Gilsáreyri til Hrafnkelstaða.

Þetta er rétt orðað eptir því, sem mun hafa verið í fornöld — að fljótsbotninn hafi náð inn til Hrafnkelstaða eða inn fyrir. Nú nær hann ei lengra, en upp að Gilsáreyri. Mun

svara því, að fljótsbotninn hafi færzt út á næstu 7 til 800 vetrum um 10 til 1200 faðma; því sagan segir: „Þeir riðu fyrir neðan völl á Hrafnkelstöðum og svo fyrir vatnsbotninn“.

Jökulsá er nú kölluð áin, sem fellr innan vestara dalinn í Fljótsdal, þángað til hún fellr saman við Keldá, sem fellr út eystra dalinn. Eptir það kallast þær nú Fljótsdalsár, alla leið í Lagarfljótsbotn.

Hallormstaðir, næsti bær út frá Buðlúngavöllum.

Skálavað heitir nú ekki á Fljótsdalsám, en menn ætla, að það hafi verið nokkru fyrir innan Hrafnkelstaði, yfir í svo nefndan Hamborgartánga. Þar sèr enn fornar girðingar og tóptir, hvort sem þar hefir verið bær eða skálar. Þar upp frá má sjá 13 fornar götur, sem minna á, að þar hefir lengi verið þjóðvegur. Nú fara þar engir um, því ekki er áin fær þar niðr af.

Suðr á Víðivöllu er rétt orðað; þar heita nú Víðivellir ytri eða stóru, lánga bæjarleið inn frá Hrafnkelstöðum.

Hrólfstaðir. Þar er nú í eyði og heitir Hrólfsgarði, skammt út frá Hrafnkelstöðum. Þar er nú tún og fjárhús.

Bessagötur þekkja menn nú ekki, en þær verða að vera á Bessastaðavegi yfir Fljótsdalsheiði, því þann veg fór Eyvindr.

Uxa mýri. Það örnefni þekkja menn nú ekki, en mun hafa verið einn flóinn á Fljótsdalsheiði; eru þeir enn illir yfirferðar, eins og sagan segir verið hafa í fornöld. Þar heitir einn Grautarflói. Austan við þessa flóa hefir verið Hallfreðargata eptir miðheiðinni.

Eyvindartorfa er nú blásin og örnefnið týnt. Það hefir verið norðaustan í fellum þeim, sem þar eru, og enn eru kennd við Eyvind, og kallast Eyvindarfjöll.

Eyvindardalur heitir enn sniðdalr, sem liggur suðr frá Jökuldal, næst fyrir utau Hrafnkelsdal og eru Eyvindarfjöll milli og allbreiðr háls.

3. SAGAN AF HELGA OG GRÍMI DROPLAUGARSONUM, (Fljótsdæla hin minni, Kaupmannahöfn 1847).

Skriðudalur er nú jafnan nefndr Skriðdalr. Hann er austastr

bygðra dala inn af Fljótsdalshéraði, upp frá Vallasveit. Skilr Buðlúngavallaheiði og Hallormstaðaháls Skriðdal að vestan frá Gilsárdal og Skógasveit.

Húsastaðir heitir nú hvergi bær í Skriðdal, og ekki er þar fornþýli, svo eg viti, með líku nafni. Bjarnastaðir heitir þar fornþýli og hefir verið allmikil jörð, en er nú í eyði af skriðum.

„Eyrar“, þær eru í Árnessýslu (= Eyrarbakki), svo hið sama Knararsund, Grímsnes og Búrfell í Grímsnesi.

Lagarfljót er áður nefnt (bls. 439). Það er uppfrá stöðuvatn, hërumbil rúmar 3 mílur á lengd, þángað til það verður mjótt, $\frac{1}{4}$ mílu á breidd, þar sem það er breiðast, og 30 til 90 faðma djúpt. Hið ytra er það ýmist mjótt, ýmist með fló-um. Upp frá renna Fljótsdalsár í botn þess og svo margar þverár.

Arneiðarstaðir er enn höfuðból á vestrströnd Lagarfljóts, ekki all-lángt frá vatnsbotninum, móts við Ormstaði. Líklegt er, að Arneiðarstaðir hafi dregið nafn af Arneiði, en heitið áður öðru nafni. Enn er sýndr haugr Arneiðar.

Ormarstaðir eru nú optast nefndir Ormastaðir. Það er höfuðból vestan við Lagarfljót hërumbil $1\frac{1}{2}$ mílu út frá Arneiðarstöðum. Út og upp frá Ormastöðum í fjallshlíðinni er fornmannshaugr, og sèr merki girðingar í kríng. Hann er enn nefndr Ormarshaugr.

Hallormstaðir eru nú optar nefndir Hallormstaðr, stendr í hlíð austan við fljótið, skammt inn frá Ormastöðum í Skógu-um. Það er nú kirkjustaðr. Skammt inn frá bænum er meir aflánger, sem heitir Hallormshaugr. Hann snýr norðr og suðr.

Atlavík, sá bær er nú í eyði, en hefir staðið skammt inn frá Hallormstað. Þar eru enn fornar tóptir og garðalög (sjá bls. 439).

Vallanes heitir enn kirkju-bær austan við Lagarfljót, litlu ofar en móts við Ormastaði (sjá bls. 440).

Nes í Norðfirði, þar sem Egill bjó, stendr út með firðinum norð-vestanmegin.

Krossavík í Vopnafirði (bls. 436), stendr suðaustan megin við Vopnafjörð, skammt utan við fjarðarbotninn.

Eyvindará; sá bær er skammt upp með Eyvindará, áður en hún

fellr í Lagarfljót. Sú á kemr sunnan Eyvindarárdal. Það er sniðdalr, sem gengr suðr af héraðsdalnum, og klýfst hið innra í marga dali, er fara má til Reyðarfjarðar og Mjóafjarðar. Eitt býli lítið er nú inn í Eyvindarárdal, byggt fyrir skömmu upp úr fornþýlinu Þuríðarstöðum. Að öðru leyti er hann óbyggðr og eigi byggilegr.

Njarðvík; sá bær stendr innan við botn Njarðvíkr. Það er lítil vík, sem skerst vestr af Borgarfirði utan til austan Ósfjalla (bls. 436).

Gil er enn byggðr bær, yztr á Jökuldal, suðaustan við ána (Jökulsá á brú) og heitir enn að Giljum.

Bessastaðir er enn bær, skammt inn og vestr af Lagarfljóts botni, undir vestrhlíð í Fljótsdal. Þar er hóll niðr á túninu, sem nefndr er Bessahaugr. Þar er mæltað Spakbessi sè heygðr, en ekki sýnist hólbrott það samt líkt vera fornmannshaugi. Þorgerðarþúfa heitir og í Bessastaðatúni. Þar undir á kona Bessa að vera leidd. En sagan segir hún hėti Íngilbjörg. Hvammr er framan við Bessastaða-á, skammt inn frá túni á Bessastöðum; þar eru fornar tóptir og eru kallaðar Goðaborgir. Segja munnmælin, að þar hafi goðahús Bessa staðið, og hafi hann hlaupið yfir ána milli hamra í árgljúfrinu fyrir ofan hvamminn, er hann gekk til goðahúss. Nú er þar ófært milli. En hamrarnir hafa getað hlaupið síðan í fornöld.

Heyrt hefi eg þá sögu, að þá kristni var komin hér á landi, hafi goðunum úr þessu hofi á Bessastöðum verið kastað í Lagarfljót, og rak tvö út með fljóti, sitt á hvort nes, sem eru nærri því gagnvart hvort öðru og bera enn nafneptir goðunum; heitir hið eystra Þórnes; það er skammt út frá Höfða á Völlum, en hitt Freysnes. Það er út frá Hreiðarstöðum í Fellasveit.

Víðivellir hinir syðri kallast nú Víðivellir fremri, skammt inn frá Víðivöllum ytri, er sagan nefnir „ena nyrðri”. Standa báðir þessir bæir undir austrhlíð í Fljótsdal, móts við Valþjófstað. Á seinni tíð hafa hinir ytri verið höfuðból, en hinir lítil jörð, því þar í landinu inn frá hefir verið byggðr bær, Víðivallagerði, dævæn jörð. Með þeim bæ hafa Víðivellir fremri verið væn jörð.

Hrafinkelstaðir er yzti bær í Fljótsdal undir austrhlíð, inn og suðvestr af Lagarfljótsbotni (bls. 439).

Auðstaðir heitir nú hvergi bær hjá Lagarfljóti, enda er það bæjarnafn hér rángt í sögunni, því hún nefnir sama bæinn seinna ýmist Oddstaði (líklega af því að sá, sem bjó þar á undan Helga, hét Oddr), eða Ormstaði, sem bærinn heitir enn. Í daglegu tali er bærinn nefndr Orstaðir. Fram og upp af bænum undir hæðunum er haugr, sem heitir Ormsleiði, eða Ormshaugr. Sér þaðan víða yfir fljótið, en eigi frá bænum. Þessi haugr er þó varla fornmannshaugr, heldr hlaup úr hæðunum. Enda snýr hann austr og vestr, þvert móti öðrum fornmannahaugum.

Hafrsá er rángt í sögunni, fyrir Hafrsá, eins og bærinn er síðar nefndr. Svo heitir bærinn enn og er höfuðból í miðri Skógasveit, þriðji bær út frá Hallormstað. Áin Hafrsá rennr skammt innan við bæinn.

Gunnlaugstaðir ofan frá Mjóanesi (sagan hefir Gunnlaugarstaðir) er rángt orðað í sögunni; ætti að vera: upp frá Mjóanesi. Gunnlögstaðir eru enn byggð jörð lítil, út og upp frá Mjóanesi.

Mjóanes heitir enn höfuðból, niðr af Gunnlaugstöðum, hjá Lagarfljóti.

Ás ber enn nafnið — það er kirkjustaðr í Fellasveit — vestan við Lagarfljót, móts við Vallanes; er opt nefndr í fornum skjölum „undir Ási“, því bærinn stendr austan undir háum ási, skammt frá fljótinu.

Öngulsá heitir nú enginn bær á Völlum, en verður að vera sami bær og Höfði á Völlum, er stendr í hlíð sunnan í háum höfða, utan við Höfða-á, sem nú er kölluð, en hefir, ef til vill, ádr heitið Öngulsá. Seinna segir og sagan, að Hjarrandi, mágr Helga Ásbjarnarsonar, hafi búið á Höfða. Þar er og enn, fram og niðr af túni, nefndr Kárahaugr, þar sem Kári var heygðr.

Mýrar er bær í Skriðdal undir vestrhlíð.

Geirdalsá er rángt í sögunni; á að vera Geitdalsá. Sú á rennr skammt fyrir innan Mýrar innan úr Geitdal út í Skriðdalsá. Hún heitir út frá Grímsá.

Ormstaðir er bær austan við Lagarfljót, gagnvart Arneiðarstöðum, en milli Hallormstaða og Hafrsár. Sá bær er hér fyr

nefndr Auðstaðir. Hann stendr suðaustan í höfða, nærri vík, sem gengr austr af fljótinu. Litlu innar er önnur vík eðr svif, er nefnist Þrælavík, þar sem þrælarnir fóru í vökina. Hér undan er Lagarfljót breiðast, hërbíll 10000 faðmar.

Oddstaðir sami bær og Ormstaðir, og álit eg Ormstaði réttara. Þrælavík ber enn sama nafn, og er áðr nefnd. Er beint að fara á ísi, þá fljótið er lagt, frá Ormstöðum að Bessastöðum, svo sem þrír fjórðungar mílu.

Mjófanæs (Mjóanæs) er áðr nefnt. Það er upp af mjóum tanga, sem gengr út og norðr í fljótið, bæjarleið út frá Hafnsá.

Mýnes er enn bær út í Eyða þinghá, snertukorn austr frá fljótinu. Það er þriði bær út frá Eyvindará, og eru Finnstaðir milli. Mýnes er nú kallað Mýrnes. Það nafn á vel við, því mýrótt er umhverfis. En meðan eyjan, eða nesið, niðr frá bænum, lá undir, þá er líklegt þar hafi opt verið mý hjá fljótinu, og nesið og bærinn dregið nafn af því.

Út í ey. Nú er engin ey nálægt Mýnesi. En sjá má enn, að ey hefir verið vestr af bænum, hjá Lagarfljóti, þar sem nú heitir Finnstaðanes. Hefir kvísl úr Eyvindará fallið ofan við nesið og myndað eyna. Þar sèr enn kýldrag meira hlut leiðar. Hefir Mýrnes átt heyskap út í eyinni, og svo var fram á þeirra daga, sem nú lifa. Þá var það engi selt undir Finnstaði.

Járnsíðulækr heitir enn lítil lækjarseyra, undir ásnum niðr af Mýnesi, og rennr í kýlinn ofan við Finnstaðanes utarlega. Vestr á heiði, sem þeir Droplaugarsynir fóru á leið til Krossavíkr, er Fljótsdalsheiði, sem liggir fyrir norðvestan allan Fljótsdal og Fellasveit, og endar með Lágheiði, inn frá Hallfreðarstöðum í Hróarstúngu. Norðvestan við hann er Jökuldalur. Þeir Helgi hafa villzt inn eptir henni og hálfhríng ofan að Bessastöðum, sem eru svo sem þrír fjórðungar mílu upp frá Arneiðarstöðum.

Forsdals, er líklega rángt í sögunni, á að vera Fljótsdals, því enginn Forsdalr er til í Fljótsdalshéraði, þar nálægt sem Krakalækjarþing var. Þeir Þorkell Geitisson hafa líklega farið fyrst í Fljótsdal á Bessastaði og Arnheiðarstaði til ráðagerða og svo út á þingið, sem var langt út með fljóti.

Ætti því að standa „og“ á milli „Fljótsdals“ og „til Krakalækjarþings“.

Krakalækjarþings er rángt í sögunni, á að vera Krakalækjarþings. Það hefir staðið þar, sem nú heitir að Þínghöfða, innarlega í Hróarstúngu, hjá Lagarfljóti vestan megin. Því skammt inn frá Þínghöfða heitir enn Krakalæk, og upp með læknum er framan undir ási eyðibýlið Krakagerði. Eru forn- ar búðatóptir sunnan undir og suðvestr frá Þínghöfða, ekki fáar, en flestar eru þær smáar. Svo er og forn garðr í món- um, ofan við höfðann og niðr að fljóti, innan við hann og utan við, en höfðinn svo lagaðr, að hann er flatr ofan og jafn bratt uppá hann öllum megin, svo hvergi var hægt að koma á óvart, ef dómr var háðr uppi. Þessi þíngstaðr er svipaðr þeim, sem var að Þingskálum á Rángárvöllum, nema þar er allt stórgerðara, búðatóptir miklu stærri, og höfðinn sjálf miklu víðari um sig og hlíðameiri. Á Þínghöfða uppi mundi varla geta staðið yfir 100 manns, svo rúmt væri.

Túnga, það er Hróarstúnga, sem jafnan er kölluð Túngan, út af og austan við Lágheiði, milli Lagarfljóts og Jökulsár.

Geirúlfseyri. Sá bær heitir nú Geirúlfstaðir, vestan við Skriðdalsá, yzti bær í dalnum undir vestrhlíð. Má vera, að bærinn hafi fyrr staðið niðr hjá eyrinni við ána, þó sjást þar eigi bæjarmenjar, svo eg viti. Nú er bærinn nokkuð langt frá ánni, upp undir hlíð.

Bakki í Borgarfirði ber enn sama nafn. Stendr sá bær upp frá fjarðarbotninum, undir vestrhlíð.

Desjarmýri, kirkjustaðr í Borgarfirði, stendr skammt inn frá fjarðarbotni. Sá bær var lengi nefndr af sumum Mýra- staðr. Það heyrði eg gamlan mann nefna staðinn, og svo er hann nefndr í máldaga Stepháns biskups og líklega fleir- um.

Snotrunes er yzti bær í Borgarfirði vestan megin út með firði. Til er munnmæla saga um Snotru sækonu, sem bærinn á að hafa dregið nafn af. Frá Snotrunesi eru þrjár bæjar- leiðir að Desjarmýri.

Bjarnarnes heitir enn sker innst í Borgarfirði, nærri leið frá Snotrunesi að Desjarmýri. Á því er nú enginn jarðvegr og gánga brim yfir.

Smjörvatnsheiði heitir milli Jökulsárhlóðar innan til og Vopnafjarðar.

Lónsheiði er milli Álptafjarðar og Lónsveitar.

Miðbær er enn bær í Norðfirði innisveit, næstr út frá Skorrestað. Þar eru nú tveir bæir, Efri og Neðri Miðbær.

Múlapíng stóð þar, sem nú heitir að Þíngmúla í Skriðdal. Þó hafi eg hvergi sæð þar búða tóptir. Má vel vera, að þar hafi verið á hæð í túninu inn frá bænum. Hafa þar verið bygð seinna yms hús. Norðr og upp af bænum er hár hóll, mikill um sig, og sem bezt lagaðr til þíngstöðvar. Hann er enn kallaðr Þínghóll, en ýmist Beljandi. Þar er mjög veðrnæmt. Um þetta leyti, er sagan nefnir, virðast tvö vorþíng hafa verið í Fljótsdalshéraði, annað hér, en hitt að Krakalæk. Má vera, að svo hafi verið um sinn, eptir að Vopnfirðingar lögðu niðr Sunnudalsþíng, sem Vopnfirðinga saga getr um, eptir víg þeirra Brodd-Helga og Geitis, skömmu fyr en hér var komið tíma.

Þrenna vorþíngisstaði hafi eg heyrt nefnda í Fljótsdalshéraði: þá tvo, sem hér eru nefndir, og hinn þriðja að Kiðjafelli inn af Suðrdal í Fljótsdal, undir felli, sem hét áðr Kiðjafell, en er nú optast nefnt Fellið. Sèr þar enn margar tóptir, og eru þó sumar blásnar burtu. Þar var lengi bær, allt fram um miðja 18. öld, og hét að Felli. Hingað var skemmst að sækja vorþíng fyrir Álptfirðinga hvorutveggju. Heitir enn þíngmannaklif innarlega í Suðrdal, þar sem mælt er að þíngmenn að sunnan hafi komið ofan í Suðrdal, skammt utan við þíngstaðinn.

Haustþíng að Þínghöfða (eða Þínghöfðum). Hér er getið haustþíngs að Þínghöfða á sama stað og eg ætla Krakalækjar þíng hafi staðið. Má það og vera rétt, og hafi þíngið ýmist verið kennt við lækinn eða höfðann, ellegar vorþíngið, sem virðist hafa verið haldið hér um stund, hefir verið háð á ásnum, inn og vestr af Þínghöfða, hjá Krakalæk, og er litlu lengra til að ganga frá Þínghöfða-búðum en á höfðann.

Svínafell er í Örafum, næsti bær út frá Skaptafelli.

Innri Krossavík heitir nú Syðri-vík, og stendr austan við botn Vopnafjarðar, stutta bæjarleið inn frá Krossavík hinnri ytri.

Um heiði austr, er þeir Helgi og Grímr fóru til skiptanna milli Skinnhúfu og Rannveigar, hefir líklega verið vegr sá, sem nú heitir Lambadalr. Það er stytzi fjallvegr úr Krossavík til Torfastaða.

Torfastaðir er enn bær utarlega í Jökulsárhlíð, næstr hinum yzta (Ketilstöðum).

Straumur er bær vestan við Lagarfljót, út í Hróarstúngu, skammt utan við Þinghöfða.

Norðrfjörðr sama sem Norðfjörðr. Að Helgi kom hær til Þorsteins og Þórdísar, sem virðast vera sömu hjón, og segir hann, að búið hafi á Desjarmýri, sýnist benda til þess, að þau hafi flutzt hingað eptir vígið Bjarnar frá Snotrunesi og málið, sem reis af því og legorðinu.

Sauðarfjörðr er líklega rángt í sögunni, fyrir Seyðarfjörðr, sem hann nefnist enn (af seyðr = seyði; svo er í kvæðinu: „Seyðr á flúrum“). Það nafn fjarðarins er eins títt í daglegu tali og Seyðisfjörðr.

Nes, í Norðfirði, er enn bær norðan við fjarðarbotninn.

Fannardalr er enn bær, innstrí Norðfjarðardalnum. Þar veit eg lengst hafa haldizt hjátrú á líkneskju. Var heitið á hana fram á daga þeirra, sem nú lifa, að gefa klút eða þvilíkt til þryði. Þetta goð er enn í Fannardal, þó nú sè eigi átrúnaðr á því. Það er trélikneskja, ekki mikil, og á að hafa rekið af sjó, og hafi þá flúið tröllskessur, sem mein gjörðu þar í fjörðunum.

Hof er bær í Norðfirði, skammt út frá Miðbæ.

At Þinghöfðum er eflaust sama og „að Þinghöfða“ sem fyrr er getið (bls. 464). „At Þinghöfðum“, sýnist benda til, að höfðarnir hafi verið fleiri en einn, þar sem þingið var. En ekki er nú nema einn höfði nærri Krakalæk, sem Þinghöfði kallast, og ekki búðatóptir nema hjá þeim eina. En hálsar eru þar í grend lágir, og mynda endar sumra þeirra höfða.

Út yfir háls á Mýrar, er rángt orðað. Það á að vera: upp yfir háls á Mýrar; því frá Mjóanesi er að fara inn og upp yfir Hallormstaða eða Mjóanesháls til Mýra.

Um Bolúngarvöll. Það heitir nú Buðlúngarvöllr og hefir þar verið bær, eptir að skógrinn eyddist. Nú eru þar sauðahús. Þar um er rétt leið frá Mýrum til Víðivalla.

Ofan fyrir vestan vatn, er sama sem út fyrir vestan Lagarfljót, og er rétt orðuð leið til Áss. Er allt sennilega sagt frá ferð Þorgríms. Hann gat vel farið á dag frá Hofi í Norðfirði til Mjóaness, og annan dag á Mýrar og Víðivöllu og að Ási um kvöld: en allvel hefir hann þurft að halda áfram báða dagana.

Eyvindardalur er nú nefndr Eyvindarárdalur. Það er sniðdalr, sem gengr suður af Fljótssdalshæð, utan við Vallasveit, og inn bak við hana, eins og fyr er greint.

Knútusel. Þar var lengi selstöð sunnan undir höfða, sem Knúta heitir, utarlega í Eyvindardal, undir vestrhlið. Þar gagnvart austan við ána heitir Kálfshóll. Liggir vegr til Valla hjá Hnútunni, en til Eyvindarár hjá Kálfshól.

Undir Skagafelli. Fellið heldr enn nafninu. Það er nokkru innar en Hnúta, gagnvart Þurðarstöðum. Sér þaðan glögggt alla mannferð úr Norðfirði, hvort sem menn koma ofan Slenjudal eða Túngudal í Eyvindardal. Nú er enginn bær undir Skagafelli, og engar bæjarmenjar, því jafnan hefir hlaupið úr fellinu allt niður í á.

Kálfshváll heitir nú Kálfshóll, gagnvart Hnútunni.

Bær Þordísar, hefir líklega verið Þurðarstaðir í Eyvindardal, austan við ána, móts við Skagafell, og lá þar um vegrinn úr Norðfirði. Þar er nú nýbýli litið. Það er í munnmælum, að þar hafi búið Þurðr Blákinn, þegar þeir Helgi komu þangað, og hafi bærinn verið kenndr við hana.

Valagilsá heitir enn þverá lítill, skammt út frá Þurðarstöðum, og fellr í Eyvindará.

Kálfsvaðseyri er nú ekki nefnd svo, það eg veit, en er án efa eyrin hjá ánni, inn frá Kálfshól.

Snúa til Hválsins. Það hefir verið Kálfshóll, er þeir vildu ná. Hann er skammt þaðan er þeir börðust.

Eyrargilsá er nú nefnd Eyrará, og svo heitir hún í málðaga Vallaneskirkju, sem á „skóg milli Valagilsár og Eyrarár“. Er eyrin inn af Kálfshól mynduð af ánni. Gilspróm er hjá ánni ofan við veginn, eins og sagan segir.

Kárahaugr er enn nefndr, fram og niður af Höfða á Völlum. Ekkjufell er bær í Fellasveit, vestan við Lagarfljót, gagnvart Eyvindará.

Haugr gerr út við Eyvindará fyrir sunnan garð. Hér

er „út við“ rángt orðað. Það á að vera fram við ellegar utan við. Þenna haug hefir mátt sjá þangað til nú fyrir skömmu, að túngarðr var bygðr yfir hann.

Eyðar er höfuðból utarlega í Eyða þinghá, snertukorn austr frá Lagarfljóti, og eru ásar milli, sem áðr voru skógi vaxnir. Bærinn stendr í lægð milli ása, og sèr hvergi langt frá. Enda var og lengi skógr þar allt um kring.

Hjarðarhagi heitir enn bær á Jökuldal, norðvestan við ána, næsti bær inn frá Hofteigi.

Rángá heitir enn bær utan við Rángá, vestan við Lagarfljót, litlu ofar en á móts við Eyða. Þar er fljótið ekki breitt, þótt djúpt sè.

Yfir ána, sama sem yfir vatnið, það er: Lagarfljót — því ekki var Rángá á leið þeirra að Bakka, heldr innan við, og er lítil.

Fyrir vestan fljót. Hèr er vestan rángt, á að vera austan.

Bakki heitir nú Fljótsbakki, austan við fljótið litlu innar en móts við Rángá.

Oddmarslækr er nú hvergi nefndr, en mun vera hinn sami og nú heitir Hesteyrarlækr. Hann rennr vestan við Eyðaskóg (hinn forna) til Lagarfljóts, skammt fyrir utan Fljótsbakka. Milli hans og Eyða eru ásar, sem allir voru skógi þaktir. Hjá þessum læk mun Grímr hafa gjört sèr fylsnið, en ekki hjá Grundarlæk, sem rennr hjá Eyðatúni, austan við Eyðaskóg, þó svo sè sagt í munnmælasögum. Þar segir svo, að Grímr hafi grafið jarðhús frá Grundarlæk inn í Eyðafjós, og er enn sýnd dæld eptir Borgarhóli í Eyðatúni, þar sem jarðhúsið hafi verið undir. Er það langr spölr og kemr eigi nærri lagi. Munnmælasagan hefir líklega fært jarðhús Gríms frá Arneidarstöðum út að Eyðum.

Lambanesþing veit eg eigi hvar verið hefir. Getr verið það hafi staðið nærri Krakalæk, þar sem nú heitir Lambhagi, og eru girðingar í kring að utan og innan niðr að fljótinu, en klettur að ofan. Þó er þar ekkert nes við fljótið. Utar með fljótinu heitir Lambatangi, hátt nes og líklegt til þingstaðar. En engar sjást þar fornmenjar af görðum eða tóptum.

Hrollaugstaðir er bær út í Hjaltastaða þinghá utarlega, vestan við Selbjót.

Snæfell upp frá Krossavík heitir nú ekki svo, heldr Krossavíkrfjall. Í því er gjá, sem Grímsgjá heitir. Niðr af henni er hjalli, og er mælt að þar hafi verið tjald Gríms. Þar var fyr gras; nú er þar urð.

Grímsbygðir heita nú ekki upp frá Krossavík.

Grímshellir (hjá Arneiðarstöðum) finnst nú ekki. Getr jörð verið sigrin fyrir hann í lækjargilinu, eða hrapað fyrir hann upp í klettunum. Djúpt gil er að bæjarlæknum, og standa bæjarhúsin nærri því á gilbarminum, svo Grímr gat hæglega grafið úr gilinu upp í eitthvert bæjarhús.

Hið efra suðr um jökla. Það á vel við, sem sagan segir hér, að þeir Íngjaldr fóru hið efra suðr um jökla. Því vel má fara frá Arneiðarstöðum, hið efra, bæði ofan við bygðina í Fljótsdal inn Fljótsdalsheiði, og svo yfir Vatnajökul austan til, fyrir ofan (þ: fyrir vestan) Álptafjörð og Lón, suðri Hornafjörð. Þetta er vel fært enn, og ekki langt.

4. VOPNFIRDÍNGA SAGA (Khöfn 1848).

Hof í Vopnafirði er kirkju-bær og prestsetr, inn í miðjum Hofsárdal vestan við ána, og stendr hátt. Þaðan er viðsýni út og fram um dalinn. Til eru enn sagnir í munnmælum um hofið á Hofi, hvar það hafi staðið, og eru sýnd garðalög og tóptir ofan við túnið. En þar er dæld, og er líklegra að hofið hafi eigi staðið þar. Til er og enn á Hofi hurð ein mikil og afargömul, sem menn segja að sè hofshurðin gamla. Þó það væri eigi satt, þá er hurðin mjög gömul og stærri en hurðir eru nú. — Mætti þá geta til, að það væri gömul kirkjuhurð eða skálahurð.

Tóptavöllr er nú í eyði. En til er fornþýli, sem ber enn nafnið, út frá Hofi, næst fyrir utan Þorsteinstaði. Það er fornþýli, skammt út frá túni á Hofi. Það er og í munnmælum, að Tóptavöllr hafi verið þar, sem nú heitir Hofsborg, móts við Hof fyrir austan Hofsa, á túngunni milli hennar og Sunnudalsár. Þar eru nú sauðahús frá Hofi, og á Hof þar land. Skammt þar inn frá eru Sýringstaðir (bls. 436).

Eirekstaðir er líklega rángt í sögunni, en ætti að vera Þorsteinstaðir eða þá Sírekstaðir (sem nú heita Sýringstaðir), eptir því hvort Tóptavöllr hefir verið þar, sem nú heitir Tóptavöllr, eða þar, sem nú heitir Hofsborg.

Smjörvatnsheiði heitir enn milli Vopnafjarðar hið inura og Jökulsárhlíðar. Sú heiði er suðaustur frá Hofi, upp frá Sunnudal.

Sunnudalur liggur suðaustur úr Hofsdal, móts við Hof, og svo inn bak við Hofárdal. Hið innra heitir hann nú Hraunfellsdalur. Bærinn Sunnudalur stendur utan til í dalnum austan við Sunnudalsá, gagnvart Hofi.

Krossavík hin ytri (sjá bls. 463).

Klifshagi er bær í Axarfirði, austan við Brunná, utarlega í sveitinni.

Refstaðir, bær í Vopnafirði austan við Hofsa, út og austur frá Hofi.

Egilstaðir or enn bær skammt frá Refstað.

Krossavík í Reyðarfirði. Svo heitir þar nú enginn bær. En líklega hefir svo heitið einn bærinn í Vöðlavík, sem Landnáma bendir til, að hafi heitið Krossavík. Þar heitir ú Kirkjuból, og mun þar eitt sinn hafa verið kirkja. Þar er og tópt niður á túni, sem kölluð er bænhústópt. Þó er líkleggra að Krossanes, sem er neðanmáls, sè réttara bæjar nafnið, því svo heitir enn bær á nesinu fyrir sunnan Vöðlavík, og er skammt milli. Vöðlavík gengur vestr af Reyðarfirði utan til.

Hagi er bær norðaustur frá Hofi, hinum megin við ána, í fögrum hvammi.

Guðmundarstaðir eru nú bygðir, en lágu lengi í eyði. Sá bær er skammt út frá Sunnudal.

Steinvör; hún var hofgyðja og varðveitti höfuðhofið.

Eigi veit eg hvar þetta „höfuðhof“ hefir verið. En líklegt þykir mér, að það hafi verið í Hofsteigi á Jökuldal, þar sem Landnáma getur um að fyrst var lagt land til hofs. Eru þar enn tóptir inn í teignum og örnefni, sem benda til, að þar hafi verið mikill blótstaðir. Svo er og í fornum sögnum, að þangað hafi sókt fjölmenni til blóta, og ríðið þar Jökulsa og heitir þar Goðavað. Þeir, sem lesið hafa Jöklu (það var þátta-safn um förmenn á Jökuldal og viðskipti

þeirra, en er nú týnt) hafa sagt mèr sögu um það úr henni. En goðahús hafa víða verið í sveitum annarstaðar um Austr-land. Eru þar eigi færri en 6 bæir, sem kenndir eru við hof, og víða sýndar enn hofstóptir.

Fljótsdalr (sjá bls. 438—439).

Þorgerðarstaðir eru nú innsti bær í Fljótsdal, í Suðrdal vestan við Keldá.

Túnga í Sunnudal „þeim megin ár er Hofs bær stendr“. Þetta sýnist að vera eitthvað rángt orðað í sögunni. Á sú, sem hér er talað um, er þó líklega Sunnudalsá, því bærinn var í Sunnudal. Hof stendr og vestan við hana, og vestan við Hofsá, sem markar að vestan túnguna milli Sunnudalsár og Hofsár. Á þessari túngu, Sunnudals megin, hefir bærinn Túnga staðið. Hann er nú í eyði og ekkert fornbylí í Sunnudal, svo eg viti, er beri nafnið. Ef Hofsborg, sem nú er austan til á túngunni, hefði verið til í fornöld með því nafni, þá hefði réttara verið að Hofsborg stæði hér í sögunni, heldr en „Hofs bær“.

Eyvindará (bls. 440).

Sandr hjá Sunnudals mynni; nú eru þar aurar, er Sunnudalsá fellr í Hofsá.

Eirekstaðir mun vera réttara en hitt, sem neðanmáls er: Sírekstaðir, þó nú heiti enginn bær í Vopnafirði Eirekstaðir, og ekkert fornbylí, svo eg viti. Því það sem sagan segir um ferðir Þorvarðar læknis, að hann reið frá Eirekstöðum upp til Hofs, sýnist benda til þess, að bær hans hafi verið út í sveit, en Sírekstaðir eru í Sunnudal suðaustur frá Hofi. Og þegar Þorvarðr hitti Koll á heimleið út í Krossavík frá Egilstöðum, en Þorvarðr kom frá næsta bæ sínu heimili, er hann hafði gert að fótbroti mannsins, þá bendir það til, að Eirekstaðir hafi helzt verið út í dal, utan við Egilstaði, austan við Hofsá, nema rángt sè í sögunni, að bærinn, þar sem maðrinn braut fót sinn, væri næstr Eirekstöðum.

Fáskrúðsbakki í miðju héraði (o: í Hofsárdal), sem sagan lætr Bjarna tala um eins og ókunnugan Þorvarði (líklega af því söguritarinn var ókunnugr þeim bæ) er nú hvergi bær í Vopnafirði, en hefir líklega verið þar sem nú er fornbylí ónafngreint, á vestrakka Þverár, sem rennr að suðaustan í Hofsá, út í miðjum aðaldalum.

Víðivellir mun vera annarhvor bærinn, er svo heita enn í Fljótsdal, þó bóndi þaðan færi til þings með Þorkatli úr Krossavík.

Þorbrandstaðir heitir enn bær inn í Hofsfárdal, austan við ána.

Torfastaðir er bær utarlega í Vestrárdal undir vestrhlíð.

Búastaðir er bær innst í Vestrárdal, undir austrhlíð, útnorðr frá Hofi, og er Hofsháls á milli.

Mjóanes (461.462). Þegar þeir Bjarni á Hofi og Þorkell í Krossavík fóru á vörping í Fljótsdalshérað, sýnist mega ráða af ferðasögu þeirra, að þingið hafi eigi verið haldið að Þinghöfða, heldr ofar í héraðinu, t. a. m. að Þingmúla, eða þá heldr að Kiðjafelli, inni í Fljótsdal.

Böðvarsdalr (bls. 436). Heiðin, sem þeir Þorkell og Bjarni fóru í Böðvarsdal, er Hellisheiði, milli Jökulsárhlíðar utan til og Böðvarsdals. Þar er hinn ytri þjóðvegur milli Héraðs og Vopnafjarðar, og er hann fyrst fær á vorum. Hinn innri, yfir Smjörvatnsheiði, er jafnan lengi ófær fram eptir.

Eyvindarstaðir er enn bær yzt í Böðvarsdal, undir vestrhlíð, suðvestr af bænum í Böðvarsdal, og er skammt í milli, — sinn bær hvorum megin ár.

ÞÁTTUR AF ÞORSTEINI HVÍTA (Khöfn 1848).

Vopnafjarðará (bls. 435).

Vestrðalsá (bls. 435).

Tóptavöllr (bls. 436). Að Þorsteinn hvíti keypti land af Steinbirni, sem Eyvindr vopni hafði gefið land allt milli Hofsfár og Vestrðalsár, virðist sanna það, að Tóptavöllr, þar sem Þorsteinn bjó fyrst, hafi verið vestan við Hofsfá, þar sem enn heitir Tóptavöllr, út frá eyðibýlinu Þorsteinstöðum, næst utan við Hof.

Atlavík (bls. 439). „Fyrir vestan vatn” er rángt; það á að vera: fyrir austan vatn (þ. e. Lagarfljót).

Sveinúngsvík er bær í vík utan í fjöllum milli Þistilfjarðar og Melrakkaslétta.

Skeggjastaðir í Hnefilsdal kallast nú Skeggjastaðir á

Jökuldal, bær norðaustur frá Hofsteigi undir austrhlíð, nokkru utar en Hnefilsdalur, svo ekki er rétt að telja þann bæ í Hnefilsdal.

Hnefilsdalur (bls. 438).

Krakalækr. Sá bær er nú í eyði. En tvö eru fornbylí í Fljótsdalshéraði, sem kennd eru við Kraka og eru girðingar umhverfis, og sjást tóptamerki forn. Annað þetta fornbylí er hjá Krakalæk í Hróarstúngu (sem Krakalækjarþing var kennt við) og heitir Krakagerði. Hitt er í Jökulsárhlíð inn frá Hallgilsstöðum og heitir Krakastaðir. Þar innan við rennr og lækr, sem Krakalækr kallast.

Bolúngarhöfn mun vera sama og nú kallast Buðlúngahöfn í suðaustrhorni Axarfjarðarflóa, innan til í Núpasveit. Þó þar sènúill höfn og of grunn, gat hún verið dýpri í fornöld, áður en sandr færðist út í fjörðinn með Jökulsá.

Frásagan um ferðir Þorsteins fagra frá Bolúngarhöfn og þángað aptr, svo hið sama bræðra hans, bendir til þess, að höfnin hafi verið við Axarfjarðarflóa, og einmitt þessi, sem eg hefi nefnt. Þaðan gat Þorsteinn vel farið á 7 dögum til og frá austr í Atlavík.

Jökulsá at brú. Þessi orð sýna, að þá hefir verið brú á ánni þar sem trèbrúin er nú. Þá leið varð Þorsteinn að fara frá Smjörvatnsheiði austr. Vel getr verið, að þar hafi verið steinbogi á ánni, eins og var upp frá.

Yfir Fljótsdalsheiði. Þar kallast nú Lágheiði út af Fljótsdalsheiði, er Þorsteinn hefir farið frá brúnni til Lagarfljóts. Utan eptir Öxarfirði og í Bolúngarhöfn, er rángt orðað í sögunni. Þaðáað vera: utan eptir Öxarfirði or Bolúngarhöfn, því hún er utan við Axarfjarðarsveit. Inn sveitina lá vegr Þorsteins til Hólsands og Möðrudalsheiðar. Þar heitir nú Dimmi-fjallgarðr heiðin til Vopnafjarðar, er Þorsteinn fór.

Ofan á Buðlúngavöllu frá Atlavík er rángt í sögunni. Það ætti að vera: upp á Buðlúngavöllu.

Buðlúngavöllir er sama og Bolúngarvöllr í sögu Droplaugarsona — bæjarleið upp (með Lagarfljóti) frá Atlavík.

Þorsteinn reið þá hina sömu leið aptr, er hann reið fram, o. s. frv. Þetta er mishernt — ætti að vera: „Þorsteinn reið fyrst hina sömu leið, er hann reið fram, og svo

hina ytri leið", því austr reið hann Möðrudalsfjöll og úr Vopnafirði í Hérað. Norðr reið hann sömu leið í Vopnafjörð, en þaðan ekki Möðrudalsheiði, heldr ytri leið í Þistilfjörð, svo Sveinúngsvíkrháls og innan við Melrakkaslétu (um það svæði, er nú er Hólsstígr) í Bolúngarhöfn. Að öðrum kosti gat hann ekki komið til „sels Þorbjarnar, milli Melrakkaslétu og Ormsár". Sagan fer svo fljótt yfir, að hún lýsir svo sem engu af leiðinni. Má annaðhvort vera, að höfundr sögunnar hefir eigi verið fullkunnugr, eða þeir, sem rituðu seinna, hafa felld úr, eða ritað eptir minni, eins og víða sýnast merki til í Austfirðinga sögum. Þær sem eg hefi séð af þeim fara allar, nema Hrafnkels saga, svo fljótt yfir efnið víðast hvar, að þær eru líkar ágripi.

Vestr yfir háls, það er Sveinúngsvíkrháls.

Ormsá (hjá Melrakkaslétu) heitir nú Ormarsá. Hún rennr innan Axarfjarðarheiði og Hólaheiði vestan undir Sveinúngsvíkrhálsi, og til sjáfar milli Hóls á Slétu og Ormalóns. Skammt er frá Ormalóni í Sveinúngsvík. Hefir þá sel Þorbjarnar verið inn frá Hóli, vestan við ána. Getr verið, þó eg viti eigi, að þar sjáist enn fornar selstöðvar, og beri enn nafnið Sveinúngsvíkrsel. Þar hafa víða verið góðar selstöðvar inn með Ormarsá. Hafa þar nú verið byggð tvö hin fornu sel frá Víknabæjunum í Þistilfirði.

Þó nú sé kölluð Melrakkaslétta allt austr að Ormarsá, þá gengr Slèttuskaginn ekki út fyr en norðvestr hjá Raufarhöfn, svo það er réttmæli í sögunni, að nefna sel Þorbjarnar „milli Melrakkaslétu og Ormsár".

Miðfjörðr (þar sem Þorsteinn fagri kom út, eptir að hann varð sekr fyrir víg Einars í Atlavík) er líklegra að verið hafi sekr Miðfjörðr á Langaneströndum, heldr en hinn, sem er vestast í Húnaþingi. En þá væri og rángt orðað í sögunni: „Hann reið þegar norðr til Hofs"; ætti að vera „norðan til Hofs", því leiðin frá Miðfirði á Ströndum til Hofs, er nærri til suðrs. Þessi breyting orðsins „norðr" gat hæglega komizt í söguna hjá ritara, sem þekkti eigi Miðfjörð á Ströndum.

Þessi getgáta mín virðist eiga betr við það, sem á eptir kemr. — Þó hitt gæti verið, að Þorsteinn flytti eigur sínar allt eins vestan úr Miðfirði í Húna þingi.

6. ÞÁTTUR AF ÞORSTEINI STÁNGARHÖGG (Khöfn 1848).

Þorsteinn í upphafi þáttarins virðist vera rángt nafn, en eiga að vera Þórarinn, því svo er hann jafnan nefndur síðar.

Örnefni eru eigi önnur í þessum þætti, en þau, sem til eru í Vopnfirðinga sögu, og eigi tek eg eftir neinu, sem ránghermt sè í þættinum, um landslag eða ferðir.

7. BRANDKROSSA ÞÁTTUR (Khöfn 1848).

Skriðudalr (bls. 440. 458.).

Hrafnkelsdalr (bls. 441. 454). Þar voru nær 20 bæir, en nú eru eigi nema tveir, svo er þar land allt blásið nú á dögum. Steinrauðarstaðir eru nú í eyði, og vita menn eigi hvar voru. Lokhellur sama nafn og Lokhylla í Hrafinkelssögu (457).

Hèr er öðruvísi sagt frá ymsu en í Hrafinkel.

Bessastaðir í Fljótsdal (bls. 460).

Oddstaðir (bls. 461).

Vík hin innri, sama sem Syðrivík (bls. 435).

Unaós (bls. 441).

Gilsá í Hèraðsdal mun vera sami bær og Gil á Jökuldal, þar sem bjó Þorgrímr (er hèr nefnist Grímr), faðir Droplaugar (sjá Droplaugarsona sögu). Gilsá heitir bær í Breiðdal, en euginn í Fljótsdalshèraði.

8. NJÁLA um Austfirðingafjórðung til Skeiðarár (Khöfn 1772).

Kap. 102. Ný útgáfa 1875. kap. 100).

Berufjörðr (bls. 446—447).

Gautavík heitir enn vík og bær á Berufjarðarströnd hinnri nyrðri, -- nokkru innar en Berunes.

Berunes er bær á miðri Berufjarðarströnd nyrðri. Þar er nú útkirkja frá Berufirði.

Þvottá, yzti bær í Álptafirði syðra, austan undir Lónsheiði. Þar var kirkja fram á þessa öld.

Lónsheiði milli Álptafjarðar syðra og Lónsveitar.

Stafafell er nú kirkjustaðr í Lóni, nokkuð inni í sveit.

Hornafjörðr nefnast nú allar sveitir milli Almannaskarðs og

Hestgerðismúla, og jafnvel vestr að Breiðamerkursandi.

Borgarhöfn í Fellshverfi (bls. 450).

Heinabergs sandr heitir enn fram af Heinabergsjökli, upp frá Mýrasveit í Hornafirði. Heinabergsjökull gengr suðr úr Vatnajökli. Falla undan honum Heinabergsvötn.

Fellshverfi. „Þaðan (frá Borgarhöfn) fóru þeir til Fellshverfis“, er varla rétt orðað í sögunni, því Borgarhöfn er í Fellshverfi. Má vera, að í sögunni hafi átt að standa: til Fells í Fellshverfi. Þó getr verið, að Fellshverfi hafi stundum verið kallað að eins bygðin fyrir vestan Papýlifjall.

Kálfafell er bær í Suðrsveit (Fellshverfi) upp frá Kálfafellstað.

Svínafell er bær í Örafum (Íngólfshöfðahverfi) næstr Skaptafelli, innsta bæ sem nú er bygðr.

Njála, kap. 135. Ný útg. kap. 134.

Hnappavellir [í sögunni Knappavöllr], yzti bær í Örafasveit sunnan undir jöklinum.

Breiðá; sá bær er nú eyddr, en hefir staðið norðr af Tvískerjum upp með Breiðá, þar sem nú er falljökull.

Bjarnanes, kirkjustaðr í Nesjum, austan við Hornafjarðarfjót.

Geithellar [í sögunni Geitahellur], er enn bær sunnan undir fjalli, norðan við Álptafjörð hinn syðra. Á því fjalli er, þá norðr eptir dregr, Þrándarfjökull.

Breiðdalr (bls. 445—446).

Heydalir er nú kirkjustaðrinn í Breiðdal, utarlega í miðri sveit.

Breiðdalsheiði heitir enn fjallvegr, ekki láng, milli Suðrðals í Breiðdal og Skriðdals.

Rafnkelstaðir eru nú ávallt nefndir Hrafnkelstaðir [þannig útg. 1875], yzti bæri Fljótsdal undir austrfjalli (bls. 457—458).

Bessastaðir inn og vestr af Lagarfjóts botni (bls. 460).

Valþjófstaðr er nú kirkjustaðr í Fljótsdal, undir vestrfjalli.

Fyrir neðan Lagarfjót (þ: fyrir austan) og yfir heiði til Njarðvíkr. Nú er þar eigi kölluð heiði, heldr skörð, sem farin eru yfir fjallið milli héraðs og Njarðvíkr, t. a. m. Gönguskarð, Vatnskarð.

Vopnafjörðr (bls. 435).

Krossavík (bls. 436. 459).

Þaðan (þ: frá Krossavík) fóru þeir norðr til Vopnafjarðar og upp í Fljótsdalshérað, er rángt í sögunni, en ætti að vera: „norðan yr Vopnafirði upp í Fljótsdalshérað“ [svo er og í útg. 1875], því suðr er að fara frá Krossavík í Vopnafirði hinn innra veg til Héraðs.

Öxnahraun mun vera rángt, en hitt rétt, sem er neðanmáls, Öxarhraun [því er og fylgt í útg. 1875]. Svo hefir kallast hraunið og örafin vestr af Öxi (heiði, sem farin er úr Skriðdal í Berufjörð). Nú er það kallað Hraun, og „að fara Hraun“ þá það er farið.

Ofan í Svínhornadal er rángt, fyrir Sviðinhornadal, eins og er neðanmáls [og í útg. 1875]. Flosi hefir farið upp úr Suðrdal í Fljótsdal innarlega, hinn forna veg, þíngmannaklið, inn og upp frá Víðivallagerði og ofan í Hamarsdal, sem áður hét Sviðinhornadalr. Hann er inn af Álptafirði nyrðra (þ. e. Hamarsfirði). Þessi er styttr vegr úr Fljótsdal í Álptafjörð.

Hraunið vestr af Öxi er eigi brunahraun, en blásnar urðir og melar.

ÞÁTTIR AF GUNNARI ÞÍDRANDABANA (Akreyri 1867).

Njarðvík (bls. 441).

Skriðudalr sama sem Skriðdalr (bls. 440. 441. 458—459). Þó hér sè sagt, að Björn Kóreksson hafi búið í Skriðdal, þá talar sagan jafnan um hann á Útmannasveit, nærri Njarðvík, helzt hjá bræðrum sínum, sem munu hafa verið hjá föður sínum á Kórekstöðum, utarlega í Útmannasveit (Hjaltastaða þínghá) nærri austurfjalli, sem er milli Njarðvíkr og Útmannasveitar. (Út frá Kórekstöðum er klettr mikill um sig, og er jarðvegr á uppi. Hann heitir enn Kóreksvígi). Er annað tveggja, að Björn hefir átt bú uppi í Skriðdal (1½ þíngmannaleið upp frá Kórekstöðum), en verið jafnan útfrá hjá bræðrum sínum, ellegar Skriðdalr hefir heitið bær þar útfrá, t. a. m. niðr frá dal þeim er Eiríksdalr heitir, suðaustur frá Kórekstöðum, og sá bær sè nú eyddr. Hlaupandagerði heitir bær niðr af Eiríksdal, þar er mælt að Ásbjörn hafi búið, og kotið dregið nafn af því, er hann hljóp þaðan. Er þá líkt því, sem hann hafi og verið nefndr Ásbjörn hlaupandi, því hann var eigi heimafastr.

Breiðavík (bls. 442). Rétt má það teljast, að Breiðavík sè milli Borgarfjarðar og Húsavíkr, því Horjólsvík, milli Breiðuvíkr og Húsavíkr, er að eins svif lítið, og lítill dalr upp af, óbygðr. Eru Kjólsvík og einkum Brúnavík — báðar

milli Breiðuvíkr og Borgarfjarðar — aðkvæðameiri en Herjólfsvík, og byggð hjá báðum.

Skógr skammt frá Njarðvík. Svo er mælt, að hjallarnir inn og upp af Njarðvík, og grundin þar niðr af, hafi verið skógi vaxið. Þar um lá vegr þeirra Kórekssona. Forn garðr liggir þar niðr af hjöllunum ofan alla grund til Njarðvíkrár, og er kallaðr Þorragarðr. Er í munnmælum, að Ásbjörn hafi hlaðið þann garð á þorra. Hann hefir verið mikill, og varið tún og engi í Njarðvík.

Mýrin, sem Ásbjörn gróf torf á, er inn frá túni í Njarðvík utan við Þorragarð, og er þar enn tekinn upp svörðr.

Þeir máttu eigi ríða hið gegnsta yfir mýrarnar; svo er og enn, að svarðmýrarnar út frá Þorragarði eru lítt færar yfirferðar, og þarf að fara ofan fyrir þær.

At Geithúsum; tóptir þessara húsa eru sýndar enn hjá Þorragarði, upp undir hjalla.

Ymsar munnmælasögur eru enn til um Gunnar Þiðrandabana, er fylgja örnefnum í Njarðvík. Þar eru sýndar tóptir nærri bænum, er Austmannaskálar hafi staðið. Þúfa er í túninu og nefnd Þiðrandathúfa. Þar settist Þiðrandi, er hann var skotinn. Gunnarshjalli heitir upp af geithúsunum. Þar var eitt fylgsni Gunnars, gjört af víði, því þar var skógi vaxið. Þaðan hljóp Gunnar undan þeim Þorkatli út fjallið norðan við Njarðvík til Skálaness, og lagði til sunds yfir víkina. Gunnars-sker heita úti á víkinni; þar hvíldi Gunnar sig; því næst synti hann þaðan og í Landsenda út frá Snotrunesi, hljóp því næst inn með Borgarfirði til Bakka, sem er bær norðvestr af fjarðarhorninu. Á leiðinni hitti hann Austmenn hjá Gautavík, og bað þá ásjár; en þeir kváðust eigi þora; „erud þér geitr miklar“, sagði hann, og hélt fram ferð sinni. Síðan er víkin nefnd Geitavík. Þorkell tafðist mjög, er hann elti Gunnar út á Skálanes. Varð hann að snúa þaðan inn fyrir alla vík, og austr Skriður til Landsenda; en Gunnar gat synt á þrefalt skemmri tíma fyrir víkina, og dró það mjög sundr með þeim.

Ofan til skips; skammt er til sjávar frá Bakka, og eru naustin þar.

Hólmr liggir hér úti fyrir landinu. Hólmr sá, sem hér talar um, er Hafnarhólmi, og liggir hann eigi fyrir Bakka

landi, heldr Hafnar landi, sunnanfjarðar, en hann blasir við frá Bakka að sjá. Þángað er mælt að Gunnar hafi synt, og er það hêrumbil fjórðúnger viku.

Mjóanes (bls. 461—462).

10. ÞÁTTIR AF ÞORSTEINI UXAFÓT (Fornm.s. III, 105.

Khöfn 1827).

Lón (bls. 448—449).

Jökulsá. — Það er sú, sem er í Lóns-sveit og fellr undan Vatna-jökli hjá Lambatúngum, vestan við Kollumúla.

Lónsheiði (bls. 449).

Bær í Lóni (bls. 449).

Leiruvogr fyrir neðan heiði. Það er í Kjalarness þingi.

Hof í Álptafirði (bls. 448).

Krossavík fyrir norðan Reyðarfjörð, heitir nú Vöðlavík milli Gerpis og Krossaness (bls. 443—444). Krossavík, þar sem Þorkell bjó, er í Vopnafirði.

Krumsholt heitir enn eyðibýli út frá Krossavík í Vopnafirði, skammt inn frá Gljúfrá. Hvergi er þar nú skógr nè viðr Hafranes og Þernunes eru bæir sunnan við Reyðarfjörð (bls. 444).

Skrúður (bls. 444).

Gautavík heitir enn á Berufjarðar strönd hinnri nyrðri. En varla er það sú Gautavík, sem Ívar ljómi kom út í. Mundi Þorkell í Krossavík varla hafa riðið þángað svo fljótt, því það eru þrjár dagleiðir, og mundu aðrir höfðingjar þar syðra hafa orðið fyrri til að bjóða Ívari heim. Er líklegra, að Ívar hafi komið út í Gautavík í Borgarfirði, þó þar sè nú vond höfn. Þángað er eigi nema rúm dagleið úr Krossavík. Gautavík í Borgarfirði er svo nefnd í kirknamáldögum. Nú er hún kölluð Geitavík.

Jökuldalr, þar sem Brynjarshaugr stendr, er grunnt dalverpi, að mestu graslaust, er gengr inn í fjöllin suðvestr úr Fagradal í Vopnafirði (bls. 436). Þar út af er gljúfragil, sem heitir Skinnugil, kennt við einhverja tröllskessu.

Brynjarshaugr heitir enn rétt hjá veginum yfir Hellisheiði. Það er klapparhæð, innan til í jökuldal þeim, er gengr suðvestr af Fagradal, og sèr þar engin mannvirki; — enda átti Brynjar að vera jarðbúi, en ekki draugr.

Freysteinn bjó í Sandvík á Barðsnesi. Þetta errángt orðað í sögunni, því Barðsnes er Norðfjarðar-megin á Horninu, en Sandvík sunnan við, nema allt Norðfjarðarhorn hafi heitið Barðsnes, og ætti þá að standa í sögunni: „hjá Barðsnesi“. Sögusmiðrinn lætr Freysteinn, leysingja Þorkels Geitissonar, búa í Sandvík, eins og hann hefði verið sami Freysteinn og sá, er þar nam land. En slíkt getr eigi staðizt, því Þorkell bjó í Krossavík hërubil 130 árum eptir fyrsta landnám. Það má taka eptir því, að sögusmiðrinn hefir ætlað, að Krossavík sú, sem forðum var nefnd hjá Reyðarfirði, væri nærri, eða sú sama, sem Krossavík í Vopnafirði. Hann tekr til láns nöfn Krums og Freysteins, landnámsmanna, og lætr svo Freysteinn búa í Sandvík, eins og landnámasögur sögðu um Freysteinn fagra, landnámsmann. Hins vegar minna flest örnefni í sögunni á Vopnafjörð, þar sem Þorkell bjó Geitisson. Þessi þáttur er ritaðr eptir munnmælasögum, af þeim manni, sem ekki var kunnugr hër. Það má víða sjá.

11. SAGA ÞORSTEINS SÍÐU-HALLSSONAR.

(Sýnisbók íslenzkrar túngu 1860; útg. Th. Möbius, Leipzig 1859).

Stræti heitir enn bær á Berufjarðarströnd, suðaustan undir fjalli milli Berufjarðar og Breiðdals. Sá bær er nú yztr í Heydalasókn, og optast nefndr Streiti. Svo er og bærinn nefndr í málðaga Þorláks biskups fyrir Germanus kirkju í Breiðdals þíngum (ár 1179; Dipl. Isl. I, 249–250). Bærinn Stræti mun draga nafn af landræmunni sunnan undir fjöllum. Þar er vegrinn milli Breiðdals og Berufjarðarstrandar.

Rannveigarstaðir heitir enn bær skammt austr frá Hofi í Álptafirði, og er opt talinn staðarhjáleiga frá Hofi.

Hof (bls. 448) er nú kirkjustaðr í Álptafirði undir norðrfjalli, utarlega í Hofsdal, þar sem aðaldalrinn tekr mest að breiðka. Er nú engin bygð innar í dalnum, nema tvær hjáleigur frá Hofi, fánýtar, því land er þar mjög blásið, og allt láglandi komið í aura af vatnahlaupum, út fyrir Hof. Hofsdalr (Álptafjarðardalr hinn syðri; hinn nyrðri er Geithelladalr), klýfst innra í tvo dali. Allr var Hofsdalr, einkum hinn nyrðri hlið og túngan milli dalanna, þakinn skógum í fyrri daga, og haglendi mikið. Voru miklar menjar þeirra skóga

fram yfir Kötlugosið 1755. Það er í munnmælum, að 1000 fjár hafi verið á Hofi um þær mundir, og gekk jafnan allt úti á vetrum í skógunum. En það fê fell allt á einum víkings-vetri. Nú er Hofsdalr mjög eyddr að högum, og litlar menjar skóganna eptir. Hofsa hefir eytt mjög láglendinu allt út fyrir Hof; hún er að nokkru leyti jökulvatn, og kemr frá Hofsjökli, sem alla tíð þykir aukast. Hann er á fjallinu milli Hofsbóta (Hofsdalsbotna) og Viðidals. Meðan Hofsdalir voru í blóma að högum og skógum, hefir þar verið mesta ágætisland, svo geldfê og geldneyti hafa gengið þar sjálfala vetrum og sumrum. Opt gengr þar geldfê enn úti gjafarlaust öllum vetrum.

Breiðdalr (bls. 445).

Kleif (bls. 445) er enn bær í Heydalarasókn. Þar eru nú tveir bæir, hver nærri öðrum, Ytri og Innri-Kleif. Þeir standa utan í hálsinum, sem klýfr Breiðdalsbyggðina í tvo dali, Suðr- og Norðrdal. Má vera, að bærinn dragi nafn af því, eins og að nafnið Kleif þýddi það er klýfr. Eigi minnst eg þess, að þar sê nein klauf, er bærinn dragi nafn af.

Hlíð heitir enn bær í Lóni, norðaustur frá Stafafelli, í hlíð nærri norðrfjalli (þar er nú land allt mjög eytt af vötnum og veðrum, líkt og í Álptafirði, síðan þar fellu allir skógar og víðir).

Lón (bls. 448—449).

Berunes (bls. 446—447).

Aðalból, er annaðhvort rángt í sögunni, fyrir höfuðból, ellegar Berunes er hér tánginn, sem bærinn Berunes stendr upp af, og bær hafi staðið þar áður, og heitið að Aðalbóli. Nú veit eg eigi að það ornefni sê þar til.

Gerpir, fjallið milli Sandvíkr og Vöðlavíkr. Það er austast á landi hér (bls. 443 444). „Það fjall er í Austfjörðum“; þessi orð sýnast vera orð söguritarans, og benda til þess, að hann hafi eigi verið vel kunnugr hér.

Hjarðarskarð. Það ornefni þekki eg ekki, enda mun það vera smíðað í draumi Þórhadds eins og Þrot og Hvarf.

Vopnafjörðr (bls. 435).

Smjörvatnsheiði (bls. 437. 464. 469.).

Hofshólmi er nú eigi nefndr því nafni, en er líklega hinn sami og nú kallast Brimilsnes. Það er norðar en í miðjum Álptafirði, inn undir landi, hálend eyja. Þar er varpland

Hofskirkju. Eru sandgrynningar orðnar svo miklar í Álptafirði, að ríða má út í Brimilsnes, og er örgrunnt með fjöru. Sandrifi er nú orpið fyrir allan Álptafjörð, norður undir Melrakkanes. Þar er Melrakkanes-ós út úr firðinum, skipgengr.

Landsnes er líklega þar, sem nú heitir Búland eða Búlandsnes, breiðr tångi og lágr, yzt milli Álptafjarðar nyrðra (Hamarsfjarðar) og Berufjarðar. Fyrir það nes verður að fara norður frá Álptafirði syðra fyrir hina firðina til Beruness.

Æðarsteinn heitir enn, að ætlun minni, eitt af skerjunum eða eyjunum út af Búlandi.

Bakki er nú ekki bæjarnafn, nè örnefni, svo eg viti, á Berunesi.

Karlstaðir (en ekki Kárstaðir?) heitir enn höfuðból, skammt út frá Berunesi, upp frá ströndinni.

Krossavík (bls. 435. 436. 459. 475.).

Svínafell í Örafum (bls. 464. 475.).

Breiðá (bls. 452).

12. VEMUNDAR SAGA OG VÍGA-SKÚTU

(Íslend. sögur II., Khöfn 1830)

Axarfjörðr, Öxarfjörðr (bls. 429—430. 472.).

Jökulsá, það er sú, er rennr í Axarfjarðarflóa, og skilr Axarfjarðarsveit og Kelduhverfi.

Akrhöfði heitir enn höfði, skógi vaxinn, austan við Jökulsá, niður undan bænum Akri. Má vera, að bærinn hafi fyrr heitið Akrhöfði. Bærinn Akri er skammt inn frá Skinnastöðum; má sjá þar enn mikil garðalög, sem eru talin menjar túngarðs og akrgerðis. Þar er land og jarðvegur hinn líklegasti til sánings korni. Nú er Jökulsá ferjuð bæjarleið ofar, skammt inn frá Ferjubakka.

Klifshagi heitir enn bær utarlega í sveit, fyrir ofan Brunná, þar um er þjóðleið frá Akri til Slættu; en fara mátti „um hálsa“, fyrir ofan Klifshaga.

Í einstigi nokkru. Eitt einstigi er til á alfaravegi, frá Akri til Klifshaga. Það er milli kletta, ofan af móum út frá Ærlæk, niður á lágt nes, milli Sandár og Brunnár, gagnvart Klifshaga. Þar í skógi umhverfis hefir Hrói setið fyrir

Vemundi. Bærinn Klifshagi getr dregið nafn af þessu klifi og haganum utan við, þó bærinn standi hinum megin ár. Hafrafellstúnga heitir enn höfuðból, innst í hinni efri bæjaröð í Axarfjarðarsveit, vestan undir Túngufjalli, upp frá Skinnastað.

13. FLJÓTSDÆLA HIN MEIRI.

(handrit skrið á Kirkjubæ í Túngu (eg held af sira Sigfúsi skáldi Árnasyni) með ágætri snarhandarskript, í meira lagi bundinni, að forlagi sira Árna prófests Þorsteinssonar, eptir sögubók sira Jóns Egilssonar í Laufási, er lengi var eonrector á Hólum. Dregnir eru upp framan á handritinu Droplaugar synir, Ketill þrymr og Gunnar Þiðrandabani).

Hrafnkelstaðir, þar sem Þórir bjó, Hrafnkels son Freysgoða (bls. 457. 458).

Aðalból, þar sem Ásbjörn bjó Hrafnkelsson (bls. 454).

Þorgerðarstaðir, innsti bær í suðrdal í Fljótsdal undir vestr-fjalli (bls. 470).

Í Fljótsdal fyrir vestan (um Glúmstaði) er rángt orðað í sögunni, nema miðað sè frá Þorgerðarstöðum, sem eru austan við múlann, gagnvart Glúmstöðum, því Glúmstaðir stóðu fyrir austan Jökulsá í norðrdal í Fljótsdal, undir austrfjalli (múlanum).

Glúmstaðir heitir enn bær, þar sem nú var greint. Hagar svo fjallinu fyrir ofan bæinn, að það hefir opt hlaupið, og gat vel eytt bæinn á einni tíð. En er hlaupið var gróíð, hefir hann verið bygðr aptr á því, með því hagar voru nógir ytra og innra í fjallinu, og meðfram því.

Þjórsárdalur er á Suðrlandi, upp frá Skriðufelli í Gnúpverjahrepp.

Þuríðarstaðir heitir enn bær í norðrdal í Fljótsdal, undir vestrhlíð, móts við Glúmstaði, „hóti ofar“, eins og sagan segir.

Vestan yfir heiði. Það er Fljótsdalsheiði, og er rétt orðað um veg frá Aðalbóli til Þuríðarstaða.

Austr yfir heiði er hèr rángt orðað, á að vera austan yfir heiði 3: Fljótsdalsheiði til Aðalbóls.

Hákonarstaðir er enn bær á Jökuldal, undir vestrhlíð, höfuð-

ból. Eru nú eigi nema tveir bæir ofar, þeim megin ár, Brú efst og Eiríkstaðir svo. Fyrir skömmu er nú og bygðir bær inn frá Hákonarstöðum, og heitir á Grund.

Uxu þar upp í héraðinu, segir sagan um þá Hrafinkel Þórisson á Hrafinkelstöðum og Helga Ásbjarnarson á Aðalbóli, og er þá sem sagan teli Hrafkelsdal með héraðs-sveitum, sem er og rétt; þó er nú eigi talið svo.

Oddr hét maðr. Þar á eftir vantar í handritið „á Oddstöðum“ (sjá Brandkrossa þátt um sama mann).

Ofan eftir heiði, er Ólviðr leitaði hrossanna, er sama sem út eftir Fljótsdalsheiði, milli Fljótsdals hið innra og Hrafkelsdals.

Hrafkelsdalr (bls. 441. 454. 474.).

Oddstaðir er sá bær í Skógum, er nú nefnist Orstaðir (bls. 461).

Kiðafell er nú að eins nefnt Fell. Það er fjallsmúli hár, er gengr út í suðrall í Fljótsdal, milli hans og Villíngadals að austan, sem er óbyggt dalverpi. Sèr enn utan og norðan undir fellinu menjar hins forna þíngstaðar, en er nú mjög blásið. Varla er rétt að kalla þenna þíngstað „milli Fljótsdals og Skriðdals“, því þíngstaðrinn er innst í Fljótsdal, og æði langt þaðan yfir fjöll til Skriðdals.

Ólviðr reið, o. s. frv. Þessi málsgrein er röng, og eigi auðsèð hvernig hún á að vera.

Njarðvík (bls. 441).

Selfljót heitir enn lygn á, er myndast af Gilsá í Eyða-þínghá og fleiri þverám frá austrfjöllum, rennr svo út miðja Hjaltastaða-þínghá, og til sjáfar hjá Unaósi.

Gilsárteigr er bær í Eyða-þínghá, hjá austrfjalli, utan við Gilsá í Eyða-þínghá.

Hallormstaða er hér rángt; á að vera Ormstaða, sem er bær innan við Gilsá, móts við Gilsárteig.

Oc svo fellr þat (o: Selfljót) ofan í Lagarfljót. Þetta er rángt, eftir því sem nú er. En rétt gat það verið þegar þessari skýringargrein var hleypt inn í söguna, því það er í munnmælum, og þess sjást enn nú menjar, að Lagarfljót hafi fallið austr utan við Steinboga og Ásgrímstaði (utarlega í Hjaltastaða-þínghá) innan við Hólsey, sem enn er kölluð (en er nú engin ey), og svo þar austr, er Selfljót fellr nú milli eyjanna (svo er enn kölluð hin lága bygð ut-

an við Selfljót, og Lagarfljóts farveg hinn forna) og ása-landanna, og til sjáfar hjá Unaósi. Hefir þá Selfljót fallið út í Lagarfljót, þar sem það kom að vestan.

„Þetta var þá 170 bænda eign“, um bygðina fyrir austan Selfljót. Þetta getr varla staðizt, því þar eru nú eigi nema 18 bær með hjáleigum, og fáein fornbyli í eyði. Er því annaðhvort, ef rétt skyldi vera ritað í handritinu, að margir hafa búið á sömu jörðunum, ellegar taldar eru með fjarða- bygðirnar bak við, er verið hafa í goðorði Þiðranda.

Krossavík í Vopnafirði (bls. 435. 436. 459.).

Hof í Hróarstúngu, þar sem Hróar bjó, heitir nú eigi því nafni, og ekkert fornbyli þar í sveit, svo eg viti. Geta má til, að það hafi sami bær verið, og nú heitir Kirkjubær, og hafi verið breytt nafni, þegar kirkja var byggð þar. Hefi eg heyrt munnmæli um örnefni, er benda til þessa. Kirkjubær hefir alla tíð verið eitt mesta höfuðból í Túngu. Stendr bærinn skammt vestr frá fljótinu, utarlega í sveitinni, svo sem bæjarleið austr frá Jökulsá.

Rángá er innan við Hróarstúngu (bls. 438).

Jökulsá (bls. 437. 441.).

Skip stóð uppi í Fljótsdalshéraði við hin austari fjöll. Þetta hefir orðið að vera í Unaósi, þegar Lagarfljót féll þar út. Annarstaðar var hvergi fært upp fyrir hafskip, við Héraðsflóa.

Höfn (í Borgarfirði) heitir enn bær austan við (nú er það kall- að sunnan við) Borgarfjörð. Er þar skipalagi allgott, innan við Hafnarhólma, vestr af bænum. Þar er mælt, að Þjóð- verjar hafi verzlað á 15. og 16. öld, og sèr enn búðatóptir þeirra í Hafnarhólma.

Sunnan við Njarðvík. Þetta er nærri rétt orðað og líkt því, sem nú er, því Njarðvík er vestanfjarðar, móts við Höfn.

Jórvík heitir enn bær utarlega í Hjaltastaða-þinghá, út undir Selfjóti, þar sem það fellr austr.

Upp á strönd. Það er ströndin vestan við Lagarfljót.

Fyrir vestan Lagarfljót, um Bessastaði í Fljótsdal. Þetta er rétt orðað, eptir því sem var í fornöld, þegar fljótsbotn- inn náði upp á móts við Bessastaði, sem Hrafnkels saga Freysgoða bendir til að þá hafi verið, er þeir Eyvindr „riðu

fyrir neðan tún á Hrafnkelstöðum, og svo fyrir vatnsbotninn". Hrafnkelstaðir og Bessastaðir standast á, sinn hvorum megin ár. Er nú full bæjarleið út að fljótsbotni.

Gil (á Jökuldal) (bls. 460). Er haugr hennar (þ: Arneiðar) fyrir ofan garð og utan.

Brandastaðir heitir nú hvergi bær út í Fljótsdalshéraði, enda ætla eg þetta bæjarnafn sé rángt, af því mislesið hafi verið band í nafninu, og eigi að vera Bóndastaðir. Sá bær er úti í Hjaltastaða-þinghá, vestan við Selfjót.

Reyðarfjörðr (bls. 440).

Bersastaðir í Fljótsdal (bls. 460).

Þorlaug Bersadóttir. Fljótsdæla minni (bls. 458) nefnir hana Droplaugu.

Oddstaðahöfði heitir enn höfði við fljótið, norðvestan við bæinn Orstaði í Skógum (sbr. bls. 461).

Ofan að dráng þeim, er gengr fram að (á að vera: fram af) Oddstaðahöfða. Nú er þar enginn dránger, en líklegt er að hann hafi verið þar áður, en sé nú hrapaðr, því norðvestan á höfðanum er klettanef, og gengr þar flúð út frá, sem dránger gat verið á, laus frá berginu. Grjót er mjög laust í bjarginu vestan í höfðanum, og hrapar jafnan.

Hallormstaðr (bls. 459).

Hof í Vopnaflrði (bls. 468).

Mjóanes (bls. 461—462).

Mýrnes, Mýnes (bls. 462).

Finnstaðir er enn höfuðból, milli Mýness og Eyvindarár, og eigi fleiri bæir.

Vallanes (bls. 440).

Grímsá heitir Skriðdals-áin, eptir að hún kemr út eptir, og jafnvel strax og þær Geitdals-á og Múla-á koma saman inn í Skriðdal.

Völlu þ: sveitina austan við Grímsá (sbr. bls. 440).

Út eptir skóginum, sem þeir Helgi fóru, um skógana á Völlum, austan við Grímsá út með Lagarfjóti. Var þar allt, nema mýrasundið, skógi vaxið, fram yfir næstu aldamót. Nú er þar skóglaust.

Uppsvalir er nú bær lítill, út og upp af Eyvindará, og talinn hjáleiga þaðan. Er sá bær nú nefndr Uppsálar. Eldra nafnið sýnist réttara, því bærinn stendr á hæð, og er þar veðr-

næmt. Þar eru ásalönd fyrir ofan og í kring, og hafa öll verið skógi þakin, en mýrar eru neðra og lág holt.

Upp eptir héraði, er rángt — á að vera: út eptir héraði. Út eptir brúnum er rétt orðað, þegar farið er út ásinn fyrir ofan Finnstaði til Mýrness (Mýness).

Fyrir utan Mýnes, á, eptir stefnunni, að vera fyrir neðan Mýnes, því ásin endar fyrir framan og neðan bæinn. Samt gat söguritarinn kallað það út frá Mýnesi, sem veit ofan að fljótinu.

Snæúlfskógar. Það örnefni er mæð ókunnugt, og eru þar nú allir skógar fallnir. Enda þykir mæð all-líklegt, að þetta nafn geti verið rángt ritað eða lesið, og ætti að vera Snæholts-skógar. Því Snæholt, eða Snjóholt, heitir næsti bær út frá Mýnesi, og eru löng ásalönd milli, sem öll hafa verið þakin skógum; sá þar enn menjar skógarróta fyrir 40 árum.

Tókastaðir er enn bær, langt út og upp af Mýnesi, nær fjalli. Sá bær er suðr og upp af Snjóholti, og hafa verið miklir skógar umhverfis.

Út frá Mýnesi (Mýnesi) er hær sama og niðr frá Mýnesi, og miðað frá fjalli til fljóts.

Fram í Lagarfljót — um stakkgarðinn — Hann hefir staðið yzt á Finnstaðanesi (er fyrrum var ey), þar sem engi lá undir Mýrnes fram á þessa öld. Af Finnstaða-ási að sjá, gat heygardrinn sýnt gánga út í fljótið, er hann stóð við það; enda hafa ísar verið umhverfis, því þar er mjög láglent.

Nollarstaðir er nú eigi nefndr bær, en hafa líklega staðið þar, sem nú heitir Hrappsgerði, inn frá Skeggjastöðum, skammt upp frá Lagarfljóti, og er svo enn í munnmælum. Út á ennunum, þar í milli og Skeggjastaða, er dys ekki mikil, sem nefnd er Nollarhaugr, og sèr garðs merki umhverfis.

Skeggjastaðir heitir enn höfuðból, innst í Fella-sveit. Þar í milli og Arneiðarstaða er að eins einn bær — Hrappsgerði.

Ás, kirkjustaðr í Fellum, norðaustur frá Skeggjastöðum við Lagarfljót, og er bærinn Hof á milli.

Meðalnes er landbúnga, er austr gengr í Lagarfljót, skammt út frá Ási, og stendr bær upp af samnefndr.

Hreiðarstaðir heitir enn bær, fast við fljótið út frá Meðalnesi. En eigi getr heitið að hann standi „utan í Meðalnesi“, því hann er upp af svifi, út frá nesbúngunni. Upp frá þeim bæ stóðu lengst skógar vestan við Lagarfljót, og eru nú fyrir skömmu horfnir.

Hof (í Fellum) heitir enn bærinn milli Áss og Skeggjastaða, fast við fljótið. — Skeggjastaðir eru snertukorn upp frá vatninu.

Gautavík í Berufirði (bls. 478).

Skálavík í Vopnafirði hét vikin hjá bænum Austr-Skálanesi, nálægt því, sem nú er skipalega Vopnaffarðar kaupþúns, vestan megin í Vopnafirði, litlu innar en móts við Krossavík (ytri).

Kórekstaðir heitir enn höfuðból, utarlega í Hjaltastaða-þinghá, nær austrfjalli.

Fyrir austan Lagarfljót (um Kórekstaði). Þessi orð sýnast benda til, að Lagarfljót hafi austr fallið í Selfjót, eins og munnmælin segja, og runnið svo norðaustur fyrir utan og neðan Kórekstaði. Að öðrum kosti hefði átt að vera í sögunni: „fyrir austan Selfjót“.

Þar fyrir utan læk, sýnist eigi rétt orðað, ef Hlaupandastaðir er sá bær, sem nú heitir Hlaupandagerði, því það er fyrir austan Bjarglandsá, og talið hjáleiga frá Sandbrekku, sem er næsti bær norðaustur frá Kórekstöðum. Litil á rennr fyrir austan Kórekstaði, kennd við bæinn, mjög lygn hið ytra og sauðhætt. Hún gat vel heitið Sauðlæk, og hafi kotið verið byggt utan og austan við hana, en flutt síðar upp fyrir Bjarglandsána.

Hlaupandastaðir. Það er nú ekki bæjarnafn. En menn telja það hafi verið þar, sem nú heitir Hlaupandagerði, austr frá Sandbrekku.

Sandlæk. Það örnefni þekki eg eigi. En það gat verið sami læk og nú er kallaðr Kórekstaða-á, fyrir austan Kórekstaði.

Ofan frá hömrum og út í sjó (um garð þann, er Ásbjörn skyldi hlada). Þorragarðr, innan við tún og mýrar í Njarðvík, sem Ásbirni er eignaðr, gengr ofan úr fjalli, — en eigi eru þar nú hamrar fyrir ofan, heldr skriða — og ofan í á, sem rennr út í víkina. Garðmerki sjást enn niðr af túni í Njarðvík, í stefnu til sjáfar.

Út með Lagarfljóti og ofan eptir Hróarstúngu (um

ferð Þiðranda frá Hofi til Njarðvíkr). Þetta er rángt orðað í sögunni, ef Hof hefði verið þar, sem nú er Kirkjubær, nema það hafi verið á fljótinu í fornöld, þar sem það fell austr, og heitið Bakkavað. En þá væri eigi rétt orðað um firðina, frá vaðinu „út eptir héraðinu“ til Kórekstaða, því það hefði þá verið austr eptir. Líklegra er, að Bakkavað, það sem hér nefnir, hafi verið Hesteyravað inn hjá Fljótsbakka, er eg ætla áður hafi heitið að eins Bakki (bls. 467), því vöð hafi engi verið utar, þó þar sé nú eitt undan Steinsvaði. En þá yrði „út með Lagarfljóti“ að vera: „upp með Lagarfljóti“, og „ofan eptir“ að falla burtu. En rétt yrði þá ferðarlýsingin frá vaðinu. Það var þó mikill krókr fyrir Þiðranda, að riða inn á þetta vað. Hafi Bakkavað verið þar, sem eg ætla, getr og verið tilefni orðanna um leiðina þángað, að söguritarinn hafi þá ætlað, að Hof í Túngu hafi verið sami bær og Hof í Fellum; en það er ólíklegt, að Hróar hafi búið þar upp frá, enda er Hofi, þar sem Hróar bjó, áður lýst í sögunni út í Túngu. Innan við Bakkavað gat Hof í Túngu eigi verið, því Túnga endar hið innra við Rángá, sem er skammt innan við Hesteyravað, eða þetta Bakkavað.

Bakkavað er líklega þar, sem nú heitir Fljótsbakkavað eða Hesteyravað, undan bænum Rángá í Túngu, lítið utan við Fljótsbakka.

Út yfir Ós er hér líklega sama sem „út of Ós“, því leiðin til Njarðvíkr liggur um tún að Ósi (Unaósi). Þetta þykir mér líklegt, en að hér sé talað um Bjarglandsárós, sem vegrinn lá yfir, eða nokkru innar, og er bæjarleið þaðan til Óss, þaðan sem vegrinn liggur til hálsanna upp að Gönguskarði, er sagan nefnir hér heiði.

Opp í heiði ætti að vera: „opp á heiði“.

Gönguskörð er nú jafnan haft í eintölu, um fjallveginn frá Ósi til Njarðvíkr.

Virkishús eru nú í eyði. Sá bær stóð inn í Njarðvíkrdal, gilda bæjarleið inn frá aðalbænum. Þar er tún mikið, tóptir fornar og garðalög. Er nú í munnmælum, að það hafi heitið að Virkisstöðum. Þar er nú kallað Ytrasel.

Suðr eptir vellinum er eigi alls kostar rétt orðað, ætti að

vera „út eptir“ til lækjarins, utan við túnið — en það er austr frá bænum.

Þiðrandapúfa; til er enn í Njarðvíkr-túni púfa, sem ber þetta nafn.

Kiðahvammr. Það örnefni þekki eg eigi, en mun hafa verið hjá Göngudalsá inn frá Geithúsum, hjá Þoragarði. Þar er hvammr, sem áin fellr ofan í, og er foss í. Undir honum er mælt að hellir hafi verið, en lítil merki sjást þess nú, enda hafa klettarnir hrapað mjög í giliu; liggir vegrinn upp rétt utan við hvamminn og fossinn. En þá er rángt á undan í sögunni: „þeir komu að þeim brekkum, sem efstar eru í skarðinu“; þaðættað vera „neðstar“. Enda er enginn foss efst í dalnum, upp undir Skarðsbrekkum. En Skarð gat heitið allt dalverpið til skarðsins í fjallbrúninni, og svo er það kallað, er Þorkell fullspakr lýsir hjallanum, er Gunnar var á. Það var og full-löng ganga fyrir Þorkel Kóreksson, særðan til ólífis, að ganga utan af vetvángi inn að Göngudalsárfossi, fullan áttúng mílu, þó hann bætti eigi við öllum Göngudal, sem er brattr og lengri en hitt.

Haukadalsskarð þekki eg hér ekki, enda ætla eg það misritað fyrir Göngudalsskarð, eða þá Gönguskarð. Vatnskarð heitir innar, og er það talið skemmra til Njarðvíkr, en illr er þar vegr með hesta, og eigi líkist það nafn því, sem í sögunni stendr.

Í vikum milli Njarðvíkr og Borgarfjarðar. Þar eru næsta litlar víkr, nema smá svif. Inn með Borgarfirði að vestan er að eins Geitavík og tvö svif önnur, og er talað í máldögum um Geitavík innri og ytri. Þessar víkr mun sagan eiga við. Það sèst seinna á sögunni um eltíngu Gunnars. En varla geta þær heitið milli Njarðvíkr og Borgarfjarðar, því þær eru í Borgarfirði.

Fyrir austan Fljót (er Þorkell úr Krossavík reið til Arneiðarstaða) er rángt, á að vera fyrir vestan Fljót.

Opp til Njarðvíkr er rángt orðað. Það á að vera: ofan til Njarðvíkr.

Sandbrekka er enn höfuðból í Hjaltastaða-þinghá, útaustr frá Kórekstöðum, og er beinn vegr til Njarðvíkr þar fyrir neðan tún.

Ós heitir enn sama nafni; var opt nefndr áðr Unaós, eptir Una Garðarssyni. Sá bær er yztr og austastr í Hjaltastaða-pínghá.

Gauluskarðs er hér rángt, fyrir Gönguskarðs. Þar er hvammr fyrir utan götur. Þessu er rétt lýst, og er brött brekka niðr af skarðsvarpinu (Gönguskarðs) ofan í hvamminn, er menn fara enn opt á stöfum, þegar hjarn er. Sumarvegurinn er í hlöðinni sunnan við; heitir hvammrinn enn Djúpið, eða Djúpihvammr.

Skálanes heitir enn nes, er gengr að norðan suðr í Njarðvík, bæjarleið út frá víkrbotni, og eru Skálanes-skriður milli. Þar hafa verið vermannaskálar.

Ofan hjá skálanum á völlum. Hér er rétt lýst, því slætt völlr er á nesinu niðr frá skálatópt, og fjaran niðr af.

Fyrir sunnan skriðurnar. — Það eru Njarðvírskriður, sunnan víkr; heitir þar Landsendi, er skilr víkina frá firðinum. Það mun vera nálegt fjórðungi viku, er Gunnar synti fyrir víkina. Sker eru í miðju víkrmynni, er heita Gunnars-sker; þar er mælt hann hafi hvílt sig.

Gunnarsdæld heitir nú hvergi sunnan við skriðurnar, en nóg-
ar eru þar dældir. Það er í munnmælum, að hann hafi komið á land í Skriðuvík. Þar er góð landtaka. Sú vík er rétt hjá Landsenda, austan við skriðurnar, og horfði bezt við, að Gunnar lenti þar.

Naustadæli og Vindgjá. Þau örnefni þekki eg eigi. En vel má geta til, að Naustadæli hafi heitið dældin hjá Njarðvíkr-naustum (þar er nú vítt gil), og hafi þá naustin verið þar (nú eru þau þar hjá); en Vindgil gat heitið gil mikið og gjá upp af, austan við skriðurnar. Þar niðr af er Skriðuvíkin, er Gunnar hefir líklega komið upp í. Lætr mjög nærri, að þángað sæ jafnlángt frá Njarðvíkrnaustum og af Skálanesi.

Snotrunes heitir nú að eins bærinn sunnan við nesið, en nesið er kallað Landsendi. Stendr bærinn innan við það að austan.

Hásetar Gunnars sátu öðrum megin nessins búðsetu. Það hefir verið sunnan við nesið, á því bili, er bærinn Snotrunes er nú, og á það bezt við landslagslýsinguna á eptir. Geitavík er nokkru innar, og hæðarbúnga þar upp af.

Þvert og upp á Snotrunes. Þetta á eigi vel við ferð Gunnars, nema búðin hafi verið við voginn, út og niður af bænum Snotrunesi. Var þó beinna að hlaupa beint inn með firði.

Stefndi suður til Borgarfjarðar. Þetta ætti að vera: suður með Borgarfirði. Það væri réttara.

Opp í ásinn. Hér er reyndar enginn ás, en breið búnga, mynduð af skriðuföllum úr fjallinu, allt til sjáfar, og felr alla sýn frá Snotrunesi inn til bygðarinnar, þeim megin fjarðar.

Sunnan undir hálsinum stendr bær, o. s. frv. Þetta fer nærri réttu lagi, því suðvestr af skriðuhæðinni, sem er upp af Geitavík og þar út frá, stendr bærinn Bakki, og er ór-stutt bæjarleið út undir hæðina frá Bakka.

Bakki (bls. 463).

Torfin voru austan í hálsinum. Þetta er eigi rétt orðað, ætti að vera sunnan við hálsinn. Þar í mýrardökkinni er nógr svörðr, og hafa þar verið torf Sveinunga, en það er sunnan við hæðarbúnguna, er sagan nefnir háls.

Yfir brunnslækjarbrunna, o. s. frv., er rétt hermt, því lækr hefir verið sunnan við tún á Bakka, og er þar mýrardæld eptir. Nú er lækrinn leiddr heim að bænum.

Fylgir honum til sjáfar í naust sitt. Þetta gat Sveinungi gjört, svo hinir sæi eigi, því leitarmenn gátu verið gengnir inn fyrir holt suður af bænum, enda gat hann farið ofan árgil, sem er rétt hjá bænum, alla leið í hvarfi niður til nausta, og er örskammt.

Ofan í klifin úr fjörunni, getr verið rétt orðað, því klett-ar nokkrir og smá klif í eru niður frá fjörunni hjá naust-unum. Sér enn mikil ummerki Bakkanausta, en sjaldan eru þar nú höfð skip, heldr nokkru neðar.

Opp í heiðina (um för Helga frá Desjarmýri til Sandaskarða eða Mýrness) er rángt orðað, því Desjarmýri er nærri út við sjó, og byggð þar inn frá í dalnum til heiðar. Ætti hér því að standa: inn til heiðar.

Fannstöð; sá bær er nefndr „Hvannstöð“, innstr í sveitinni. Þar um er bein leið til Mýnes-skarða, sem opt eru farin á vetr-um til Héraðs, og er skemmstr vegr. Nafnið Fannstöð á betr við bæinn — því þar er snjóabæli — en hvannstöð hvergi.

Opp á háls (um för Helga Ásbjarnarsonar frá Mjóanesi til Kiðafells-pings) sýnist varla rétt orðað, því vegrinn er upp með Lagarfljóti, en hálsarnir ofan við, og nærri því ófær vegr um þá. Þó getr verið, að holtin inn frá Mjóanesi, sem vegrinn liggir eptir, og öll voru skógi vaxin, hafi verið nefnd háls — og hálsar heita eða ásar inn frá Hallormstað, þar sem vegrinn liggir um.

Möðrudalsheiði heitir milli Jökuldals og Möðrudals.

Víðivellir hinir syðri (bls. 460).

Helgi stefnir suður yfir gil (frá Arneiðarstöðum) og ofan ás, er rétt orðað, því djúpt lækjargil er rétt hjá bæ á Arneiðarstöðum, og leiti nokkru innar, er vel má kalla ás, upp frá fljótinu.

Öræfagil heitir nú eigi hér á leið Helga og Gríms, heldr Bessastaða-árgil. Það er gljúfra og skriðugil mikið ofan af heiði, og endar innan við tún á Bessastöðum.

Skriða heitir enn höfuðból undir vestrflalli í Fljótsdal, næst inn frá Bessastöðum. Það er nú kallað Skriðuklaustr, síðan klaustrið var þar, og optar að eins Klaustr.

Niðr eptir heiðinni er hér sama og „út eptir heiðinni“. Hér er ólíkindalega sagt frá ferð þeirra bræðra, því vegrinn er eigi lángur frá Arneiðarstöðum til Bessastaða, og mikill krókur að fara upp í heiði eða hliðar, en léttara gat þar verið færi enn á fljótinu. Er frásagan í Fljótsdælu hinni minni, um líka ferð þeirra Helga, sennilegri.

Gánga þeir þá enn opp eptir Hæraðinu. Þetta er rángt, og þarf að fella burtu orðið: „Hæraðinu“; því goðahús Bessa vorn hjá árgilinu. Þeir Helgi voru komnir ofan á nesin, og þurftu að ganga upp eptir aptr, til að hitta goðahúsin.

Komu þeir þá á grjóthól. Hér er rétt lýst, því grjóthryggur hár er rétt hjá hvamminum, þar sem goðahúsin voru, og gat þar verið hengi.

Bessabrunnar heita hér nú ekki, en gátu vel verið hjá ánni í hvamminum.

Bjarnarsker (= Bjarnarnes bls. 463).

[Um þetta bil dettr botninn úr Fljótsdælu hinni meiri, en frásögn hinnar minni tekur við, með litlum viðaukum].

EPTIRMÁLI.

Fyrir mörgum árum kom mér til hugar, að það gæti verið þarflegt fyrir hvern þann, sem rita vildi sögu Íslands, og til að sanna, hvað rétt væri frá skýrt í sögum landa vorra, sem ritaðar eru í fornöld, að grannkunnugir menn hér á landi semdi skýrslur um öll örnefni, sem getr um í fornum sögum hér á landi, hver af þeim sè enn til, hvar hin muni hafa verið, sem glötuð eru, og um það, sem mishermt er í sögunum, eða misritað um örnefni, landslag, ferðir og þvilíkt; — bæta og við munnmælasögum, sem fylgja ymsum stöðum.

Eg vissi, að eg var einn af þeim mönnum, sem víðast hafa farið hér um land, í bygðum og óbygðum, og eru nú uppi, og eg hafði jafnan á ferðum mínum spurt kunnuga menn um margt það, sem getr um í sögunum, og festi í minni nokkuð af munnmælasögum, er fylgja ymsum stöðvum. En í engum landsfjórðungi var eg eins kunnugr og í Austfirðinga, og svo austan til í Þingeyjarsýslu, þar sem eg var í æsku. Því datt mér þá í hug, að skrifa það upp sem eg gæti um örnefni hér, og munnmælasögur, er þeim fylgja — en taka einungis þau, sem Landnáma og Austfirðinga sögur geta um, — því þó mörg sè örnefni í málðögum, þá gat eg eigi sinnt þeim, fyrir það mig vantaði málðagana, enda eru örnefni þeirra hin verstu viðreignar, og fjöldi þeirra týndr.

Þegar eg fór þá að líta yfir sögurnar, fann eg brátt, að mig vantaði mikið til þess, að vera nógu kunnugr á sumum stöðum, til að grafa upp glötuð örnefni. Skrifaði eg þá kunníngjum mínum víða um sveitir, og bað þá fræða mig um sumt, sem eg vissi ekki; og þegar eg fór að nýju um sveitirnar hér austanlands, spurði eg að ymsu, sem mér hafði eigi hugkvæmzt áðr. Skrifaði eg þegar sumt upp, sem eg komst eptir, og nokkrar munnmælasögur, en sumt geymdi eg í minni. Nú fyrir 10 árum færði eg þetta saman í eitt, og rakti mig fram eptir Landnámu og Austfirðingasögum, sem eg hafði. Vantaði mig þá margt í, sem eg hefði sumu bætt við síðan, en um sumt vantar mig enn nógan kunnugleika, og einkum vantar mig mesta fjölda af örnefnasögum um marga staði á Austrlandi, er eiga heima þar sem örnefnin eru, enda snertir fjöldi þessara sagna þau örnefni, sem eigi eru til í fornum sögum, og ná því eigi til þessa máls.

Það er að mínu áliti verra að eiga við fornsögur þær, sem ritaðar eru um viðburði á Austrlandi, en í öðrum fjórðungum. Þær eru fáar og stuttar, nema Hrafnkela og kaflarnir í Njálu, sem geta um Austrland. Hinar eru allar eins og ágrip, sem fara víðast hvar mjög lauslega yfir viðburðina, hlaupa yfir sumt, sem bar til á milli, og drepa að eins stuttlega á hitt. Enda eru þær svo fáar, að of lítið fæst til samanburðar. Það er einkennilegt, hvað fátt hefir verið ritað um viðburði í fornöld á Austrlandi. En það þarf eigi að vera af því, að hær hafi verið minni fróðleiksmenn og sögumenn, en annarstaðar; heldr liggja rótin til þess í landslaginu og viðburðunum. Hær er bygðin strjál og aðgreindari, en víðast annarstaðar á landinu (nema á Vestfjörðum, og notuðu menn þar sjóinn betr-til samgánga), og ekkert meginhærað, nema Fljótsdalshærað og lítið eitt inn af Vopnafirði; enda eru þær fáu sögur, sem til eru um merkisviðburði á Austrlandi í fornöld, runnar frá þessum tveim bygðarlögum. Og í Hæraðinu sjálfu er bygðin víðast heldr strjál, því þar skortir hagkvæmar engjar til þéttbýlis, þó haglönd sè víð, og allar fjarðabygðir eru skildar frá með fjallgörðum. Fyrir þetta hafa mannfundir verið hær strjál og fámennari, en í öðrum landsfjórðungum, minni grannakritr, því löndin voru eigi þröng, svo hætt væri mjög við ágangi fænaðar búa í milli, og menn fundust sjaldnar að máli, nema fáir í senn. Enda hefir hær hagað svo til, að flestir búendr hafa í sínum löndum haft helztu nauðsynjar sínar, svo sem engjar, haga, skóg, svo þeir hafa verið einhlítir um flest, og færri orðið viðskiptin við aðra. Hær hefir því færra borið til styrjalda og stórtíðinda, en víðast annarstaðar á landinu, og hafa menn efalaust verið hær friðsamir löngum tímum saman; enda voru hær uppi á blómaðögum landsins ágætir höfðingjar og friðsamir, svo sem niðjar Bøðvars hvíta, Þorsteins hvíta og margir niðjar Ketils þryms, þó sumir væri ódælir. Þessi fjórðungur var og lengst frá alþingi, og erfiðast þángað að sækja hëðan. Hëðan munu því fáir hafa farið til þings, til skemmtunar sèr, eðr til að fræðast þar af viðræðum fróðra manna, svo þeir yrði færari um að rita sögur. Goðarnir einir, eðr hëraðahöfðingjar, hafa riðið á þingið fyrir skyldu sakir og nauðsynja og þeir, er þeir kvöddu með sèr, en fáir aðrir. Það hentaði fæstum búendum, að vera frá búum sínum sex vikr eða lengr, um hásumartímann. Hær var eigi heldr stofnað neitt vísinda höfuð-

ból í klastrum, fyrir en löngu seinna en í öðrum landsfjórðungum, þegar sögu-andinn fagri og þjóðsóminn var flúinn í útleð, fyrir blinduðu klerkavaldi og konungs þjóna, og klaustramenn rituðu varla annað, en sögur helgra manna og hjátrúarþvætting.

Það litla, sem eg hefi ritað hér um örnefni í Austfirðinga sögum, er mestallt eptir því, sem eg hefi sæð sjálf, fátt eptir sögusögn annara. En það litla, sem eg hefi ritað hér af munnmælasögum, er eptir ymsum haft, og getr verið sínir hafi þær á hvern veg. Það fáa, sem eg hefi talið ránghermt í sögunum, er beint eptir mínu álit og kunnugleikum. Má vera, mæ hafi misýnzt um sumt af því.

Eg valdi í fyrstu þá aðferð, að fylgja örnefnaröðinni í hverri sögu, eptir því sem þau komu fram; er því sumt tvítekið eða optar um sama örnefni, því eg hefi eigi munað að vitna til þess, sem áður var ritað; en sumstaðar er og nokkru við bætt. Nú vildi eg færa í stafrófsröð, svo allt yrði nokkru styttra, en sneri þó frá því að sinni, fyrir það, að á milli örnefnanna eru nokkrar málsgreinir og orðatæki úr sögunum, sem eg hefi reynt að leiðrétta, og þótti mæ eigi við eiga, að taka þess háttar upp í stafrófsröð, heldr mundi verða að hafa það í sérstakri grein, og vitna til hvar sérhvað staði í sögunum.

Skrifað í marzmán. 1872.

BRÖT ÚR JÖKULDALS SÖGU,

eptir sögn Péturs smiðs Pétssonar, bónda á Hákonarstöðum á Jökuldal, er segir föður sinn hafa sæð söguna og lesið, hjá síra Erlendi í Hofteigi Guðmundarsyni.

Jökuldæla segir, að Hákon hafi numið Jökuldal vestan ár, frá Teigará inn til Jökla, og búið á Hákonarstöðum (það er þriði bær inn frá Skjöldúlfstöðum. Út frá Skjöldúlfstöðum stendr bærinn Hjarðarhagi, skammt inn frá Teigará). Teigr var ónuminn milli landnáms Hákonar og Þorsteins torfa, sem nam Jökulsárhlið, og bjó á Torfastöðum (í Hlið), og lögðu þeir hann til hofs (eins og Landnáma segir). Þar er nú Hofteigr kirkjustaðr á Jökuldal (innan til í teignum sjást enn menjar af blótstað hinum forna). Skjöldúlfr, er bjó á Skjöldúlfstöðum, var annar landnámsmaðr á Jökuldal, og nam land allt austan megin Jökulsár,

frá Húsá (innan við Skeggjastaði) upp að Hólkná. Skjöldúlfr byggði bæ sinn í landnámi Hákonar, og reiddist hann Skjöldúlfi fyrir það, er hann byggði þar að sér fornspurðum, og skorar hann Skjöldúlfr á hólmi. Skyldi þeir berjast á hólma í Hólmatvni (það er á Túnguheiði milli Jökuldals og Vopnafjarðar). Hákon dýrkaði Þór; stóð hof hans á felli norðr og upp af Hákonarstöðum (það heitir enn Þórfell). Þángað gekk Hákon hvern morgun þegar fært var veðr, berhöfðaðr og berfætt. Þegar kom að hólmostefnuþegi, var Hákon snemma á fótum, og gekk til hofsins að biðjast fyrir, en frosthæla hafði fallið um nóttina, og kól Hákon á minnstu tá. Af þessu taldi hann sér fótinn stíðan til vígs, tók sverð sitt og hjó af tána, batt svo um og reið til hólmsins. Þenna sama morgun bjóst og Skjöldúlfr snemma til hólms; hafði hann með sér skjaldkonu eina, er Valgerðr hét. En sem þau komu norðr á heiðina, sáu þau þar á einni tjörn 18 álpitr sárar. Sagði þá Skjöldúlfr, að skjaldmeyin skyldi gæta álpitanna á tjörnninni, þángað til hann kæmi aptr. Síðan reið hann á hólminn og barðist við Hákon. Lauk svo viðskiptum þeirra, að Skjöldúlfr féll, og heygði Hákon hann þar í hólmanum. Sér þar glögggt hauginn enn í dag. En það er að segja af skjaldmey Skjöldúlfs, að hún elti álpitnar þángað til hún sprakk. Heitir tjörnin síðan Valgerðarhlaup. Hákon átti bú á Víðihólum (norðr á heiðinni, upp af Hákonarstöðum); hét sá Brandr sterki, er varðveitti búið. Einn vetr rak frá Brandi í miklu norðvestanveðri 80 geldinga til dauðs fyrir fossana í Gilsárgili, inn og vestr frá Skjöldúlfstöðum. Gaukr hét bóndi er bjó á Gaukstöðum (það eru nú nefndir Gagrstaðir), hann var hinu mesti smiðr og skartsmiðr. Eitt haust reið Gaukr með mörgum mönnum til hofs, og var Brandr sterki í för með þeim. Þeir riðu ofan eptir dalnum og yfir Jökulsá á Goðavaði. Meðan þeir riðu vaðið, stjakaði Brandr hesti Gauks, svo hann rasaði, og blotnuðu skrudklæði Gauks. Af því reiddist Gaukr, og hét að hefna á Brandi. Vorið eptir snemma riðr Gaukr norðr á Víðihóla og drepr þar á dyr; Brandr gengr til dyra, og vegr Gaukr hann þar, síðan kastar hann líkinu í stóra lind hjá bænum; hún heitir síðan Brandslind.

Brandr var frændi Eiríks, er byggði Eiríkstaði (sá bær er næsta höfuðból inn frá Hákonarstöðum), og var nefndr Eiríkr morri. Þegar Eiríkr fréttir víg Brands, hyggur hann á hefndir

við Gauk, en treystist eigi að eiga við hann, því Gaukr var hverjum manni betr vígr, og átti hið bezta sverð, er hann hafði sjálf smíðað. Eiríkr átti og sverð, er Gaukr hafði smíðað honum, miklu síðra að kostum, en líkt útlits. Fitt sinn fréttir Eiríkr, að Gaukr muni fara upp að Brú (sá er næstr bær inn frá Eiríkstöðum) og gista á leið að Hákonará Hákonarstöðum. Griðkona ein var að Hákonarstöðum, vinveitt Eiríki. Hana finnr hann og fær henni sverð sitt, og biðr hana ná sverðinu frá Gauki og færa sèr, en láta sitt koma í staðinn. Þessu lofar hún. Nú kemr Gaukr og gistir á Hákonarstöðum. En um nóttina nær griðkonan sverði Gauks, en bregðr sverði Eiríks aptr í slíðrarnar, hleypr því næst upp að Eiríkstöðum um nóttina með sverðið til Eiríks, og er komin aptr heim fyrir rismál. Daginn eptir ríðr Gaukr upp hjá Eiríkstöðum, og sem hann kemr að Þverá, skammt út frá Brú, sitr Eiríkr þar fyrir honum. Verðr þar fátt um kveðjur, og berjast þeir lengi dags. Gauki varð ervið vörn-in, því sverðið dugði eigi, og féll hann fyrir Eiríki. Þá reið Eiríkr að Brú og lýsti víginu, og síðan heim.

Söguröðin í þessum þætti.

1. Landnámabók	bls. 429—453.
2. Hrafnkels saga Freysgoða	— 453—458.
3. Droplaugarsona saga (Fljótsdæla hin minni)	— 458—468.
4. Vopnfirðinga saga	— 468—471.
5. Þátr af Þorsteini hvíta	— 471—473.
6. Þátr af Þorsteini stágarhöggi	— 474.
7. Brandkrossa þátr	— 474.
8. Njála	— 474—476.
9. Þátr af Gunnari Þiðrandabana	— 476—478.
10. Þátr af Þorsteini uxafót	— 478—479.
11. Saga Þorsteins Síðuhallssonar	— 479—481.
12. Vemundar saga og Víga-Skútu	— 481—482.
13. Fljótsdæla hin meiri	— 482—492.
Eptirmáli	— 493—495.
Brot úr Jökuldals sögu (Jökuldælu, Jöklu)	— 495—497.

UM FORN ÆRNEFNI, GÖÐORDASKIPUN OG FORNMENJAR Í RÁNGÁRÞÍNGI,

eptir

Pál Sigurðsson í Árkvörn, hreppstjóra og alþingismann.

1. LANDNÁM.

Ketill hængur hét ágætr maðr í Naumdælafylki, son Þorkels Naumdælajarls og Hrafnhildar, dóttur Ketils hængs úr Hrafnistu; hann fór til Íslands með Ígunni konu sína og börn þeirra; hann kom skipi sínu í Rángár-ós, og var hinn fyrsta vetr að Hrafnstöptum. Ketill nam öll lönd milli Þjórsár og Markarfljóts, þar námu síðan margir göfgir menn í landnámi Ketils, að ráði hans. — Ketill hængur er fyrsti maðr, sem vör höfum sögur af, er tekið hefir sèr bústað í Rángárþíngi; hann kom skipi sínu í Rángár-ós, og eru þar allar líkur fyrir, að rétt sè, því Rángá hefir að fornu haft annað útfall en nú; þá fèll hún, eptir að Rángárnar voru fallnar saman, fyrir neðan Odda beint til sjóar, fyrir vestan Ártún, milli Þykkvabæjar lands og Grímstaða, þar sem nú kallast Hólsár-farvegr. Það hefir gamall maðr sagt mér, eptir ömmu sinni, að hún hefði upp alizt á Syðsta-Bakka, sem þá var austasta býli í Þykkvabæ, en nú er fyrir löngu í eyði; þá hefði Rángá runnið þar fram fyrir austan bæinn, og verið ferja á henni, bæði þaðan, og eins frá Ytra-Hól, afbýli frá Grímstöðum, er stendr austan megin, og áin þá stundum var við kend. Það eru miklar líkur fyrir, að mynni árinna, eða Rángár-ós, hafi að fornu legið fram af Siglúvík, eða þar nærri, sem Siglúvíkr-ós var. Nú er þur leir þar og sandr, og hefir þá Rángá, eptir að hún kom fram á móts við Grímstaði, beygt í landsuðr fyrir framan Skúmstaði, og svo til suðausturs í sjó fram, sem áðr er sagt; en eptir að Markarfljót komst í Þverá, er liggur fram með Fljótshlíð, og myndast hefir að fornu af lækjum og smá-ám, er falla niðr hlíðina, og eptir að það var komið í Rángárnar: þá braut það sèr farveg gegnum Djúpós út í Fiskivatn, fyrir ofan Þykkvabæ og svo út í Þjórsá, hvar við sá forni Rángár farvegr og ós umbreyttist og þornaði, og misti síðan nafn

sitt. — Inn í Rángár-ós lagði og Þorsteinn tjaldstæðingr, og ofan Rángá hina ytri flutti Hjalti Skeggjason skip það, er hann bygði í Búrfellshálsi eða Rángárbotnum, og fór á utan, og hefir hann þá lagt því út úr Rángár-ósi. Rángá ytri er að líkindum mjög áþekk því, sem hún var í fornöld, og því hefir skip Hjalta ekki rist djúpt, þar hann gat fleytt því ofan ána til sjóar; en að Hjalti ekki fleytti skipinu fremr ofan Þjórsá, sem þó er miklu vatnsmeiri, hefir komið þar af, að í henni eru fossar fleiri. Landnáma getr þess ekki, að nokkur hafi komið skipi sínu í Þjórsár-ós, nema Þórarinn Þorkelsson úr Alviðru; og mun það hafa verið vegna skers, er liggir framan við Þjórsár mynni. Að vísu segir Egils saga, að Ketill hængr hafi lagt í Þjórsá, en eg held það ekki rétt hermt, því þá var líkara, að Ketill hefði tekið sèr vetrarsetu í Háfi, eða þá Þykkvabæ, því yfir þá staði hlaut hann að fara, og þar voru eins góðir vetrarsetu-staðir og sá, er hann tók sèr. — Í Rángá er þó einn foss, hjá Árbæ í Holtum, sem Hjalti hefir orðið að draga skipið fyrir á þuru, hafi foss þessi verið eins lagaðr þá og nú. — Hængr hefir stigið á land við vestari bakka Rángár, og farið svo upp með ánni, þar til fyrir honum varð hæð lítil eða holt (Bjóluholt), og framan undir þeirri hæð hefir hann valið sèr vetrarsetu, og bygði þar skála, Hrafnstóptir, og hefir hann þá getað flutt faránger sinn, víst á bátum, upp eptir ánni heim að húsdryum. Það er ekki ólíklegt, hann hafi látið byggja tvo skála, líkt og Hjörleifr, annan fyrir verkfólk sitt, og það sè Steinstópt. Hrafnstópt og Steinstópt eru nú hvortveggja býli, á vestara bakka ytri Rángár, í vestr frá Odda á Rángárvöllum. — Hafi Ketill komið út hingað sumarið 877, þá hefir hann verið í Hrafnstóptum vetrinn 877—78, en bygt bæinn að Hofi sumarið 878. — Bær sá, er Ketill bygði, er nú fyrir löngu í eyði, vegna sandblástrs, og var hann þá fluttr neðar, nær eystri Rángá, þangað sem goðahofið áðr stóð; en sumar sagnir eru, að hofið hafi staðið þar, sem nú er bærinn, — aðrar segja, að það hafi staðið örskammt frá bænum í tólinu; þar sèst og votta fyrir fornri byggingu. — Á Hofi hinu forna hefir verið mikið fagrt, eru rústir þær nú tveir hólar uppi í brekkubrúnni, norðr frá bænum, og var í þeim hinum vestari bærinn, en í hinum austari fjós og heygarðr. Árni hreppstjóri Jónsson, er lengi bjó á Hofi, sagði mèr frá, að þegar hann var að grafa í eystri hólni eptir grjóti til heimflutnings, þá mundi hann hafa hitt hið forna fjósstæði, hann fann bás-

steinaröð, og voru þeir 18 annars vegar; má af slíku marka, hver stórbær Hof hefir verið að fornu. — Ketill eignaði sér einkum land millum Rángár eystri og Hróarslækjar, allt fyrir neðan Reyðarvatn, og bjó að Hofi. — Landnám Ketils sjálfs er því frá Reyðarvatni að ofan; þar er nú bær samnefndr við vatnið. Úr vatni þessu fellr Hróarslækr, nú optast kallaðr Varmadalslækr, fram fyrir vestan Kirkjubæ, og svo eptir Grafarnesi, og fyrir vestan Varmadal og Selalæk, og svo í Rángá ytri; en að ofanverðu úr Reyðarvatni austr í Stotalæk, nú Stokkalæk, og svo í Rángá eystri. Af þessu landi seldi Hrafn lögsögumaðr, son Ketils, Þorgeiri Ásgrímssyni neðra hlutann, Oddalönd, Strandir báðar og Varmadal, og ljóst er af Njálu, að bæði Kirkjubær og Hof hið minna var þá byggt; svo hefir þegar á Njáls dögum Hofs heimaland ekki verið stærra en nú; en Ketill hængr hafði og undir sér lönd öll fyrir austan Rángá hina eystri, og Vatnsfell, til lækjar þess, er fellr fyrir utan Breiðabólstað, og fyrir ofan Þverá, allt nema Dufþaksholt og mýrina, það gaf hann þeim manni, er Dufþakr hét; þetta landnám Ketils er allr Hvolhreppr, og lítil rönd vestan af Fljótshlíðarhrepp. Vatnsfell held eg sé sama og Vatnsdalsfjall. Mestu af þessu landi skipti Ketill með sonum sínum: Vestar, er átti Móeiði Hildisdóttur, sem líklega Móeiðarhvoll ber nafn eptir, hefir fengið fremsta hlutann, sem nú er Móeiðarhvals og Bergvaðs land. Stórolfr, annar sonr Hængs, hefir fengið land þar fyrir ofan, upp með Rángá, og er það Stórolfshvolstorfan með Efrahvoli og Miðhúsum, — en Dufþakr fékk Dufþaksholt og mýrina fyrir austan og sunnan lönd þeirra bræðra. — Herjólfur Hængsson hefir fengið eystra hluta Hvolhreppsins; hans landeign hafa verið jarðirnar: Brekkur, þar hann bjó, Uppsahir, Lángagerði, Giljar, Vindás, og stærri og minni Moshvoll, og þar til Núpr og Flókastaðir í Fljótshlíðarhrepp, inn að Breiðabólstaðar-á. — Landnáma nefnir ekki, að nokkur sona Hængs hafi fengið Vallar land, en einasta Egils saga getr þess, að Helgi Hængsson hafi fengið það, og getr það vel rétt verið, en þá held eg hann hafi ekki búið þar til elli, heldr komizt að Jólgeirstaða landi, eptir að hann eignaðist Valgerði Jólgeirsdóttur, því af Njálu er að sjá, sem Mörðr gígja hafi búið þar sína tíð.

Baugr fóstbróðir Hængs fór með honum til Íslands, og var hinn fyrsta vetrað Baugstöðum, en annan með Hængi; hann nam

Fljótshlíð alla, að ráði Ketils, ofan um Breiðabólstað, og bjó að Hlíðarenda; Baugr hefir því að líkindum tekið land á Eyrum, þegar hann var fyrsta vetr á Baugstöðum, þann sama sem Ketill var að Hrafnóptum, en var með Hængi þann hinn fyrsta vetr, er Ketill bjó að Hofi, eða vetrinn 878—9, en hefir reist bæinn að Hlíðarenda sumarið 879; hefir hann verið bygðr bæja fyrstr í Fljótshlíð. — Landnám Baugs hefir náð að ánni fyrir utan Breiðabólstað, að landi Herjólfss Hængssonar að neðanverðu, en að landi Hængs sjálfs eða Helga sonar hans að ofan, nefnilega Vatnsdals; en að austan eða innan hefir Deildará, nú kölluð Bleiksá, verið landamerkja-á milli landnáms Baugs, og Þórólfs í Þórólfsfelli, og bjó Eyvindr Baugsson innst í landnámi þessu, á Eyvindarmúla, þegar hann varð héraðssekr úr Hlíðinni, eptir víg Sigmundar Sighvats sonar hins rauða. Þess er ekki getið, hvar hinir synir Baugs bjuggu þá, en af líkindum mætti til geta, að annar hefði búið í Teigi, en hinn á Hlíðarenda, og Baugr þá verið látinn. — Landnám Baugs hefir verið allr Fljótshlíðarhreppr, að frá skildum fimm bæjum: Fljótsdal og Barkarstöðum að innan, en að utan: Vatnsdal, Núpi og Flókastöðum.

Sighvatr hinn rauði lét göfugr maðr á Hálogalandi, hann átti Rannveigu, dóttur Eyvindar lamba og Sigríðar, er átt hafði Þórólfr Kvöldúlfsson; Sighvatr fór til Íslands af fýsi sinni, og nam land að ráði Hængs í hans landnámi fyrir vestan Markarfljót, Einhyrningsmörk fyrir ofan Deildará, og bjó í Bólstað. Menn hafa almennt haldið, eptir þessu, að Sighvatr hafi numið land og búið undir Einhyrningi á Grænaþfalli, sem er innri hluti afrettar Fljótshlíðinga. — En þegar betr er að gætt, er fleira, sem mælir móti því en með; það mun því annaðhvort ritvilla eða rángt lesið; það segir líka sumstaðar: Þríhyrningsmörk, og mun það réttara. Sighvatr hefir komið miklu síðar út, en þeir Hængr og Baugr; en þó Sighvatr væri höfðingi mikill, þá hefir hann leitað til Hængs með landnám handa sèr, og hefir þá Hængi að líkindum þótt vænt um komu slíks göfugmennis í hérað sitt, og viljað velja honum jafngott land og sjálfum sèr, eða sonum sínum, og fengið honum því af landnámi Baugs, líklega með hans samþykki, allan ytra hlut Fljótshlíðar, en af landi Herjólfss sonar síns Núps og Flókastaða land, og frá Helga syni sínum eða sèr sjálfum eystra hluta Vatnsfells, nú Vatnsdals land; hefir svo Sighvatr byggt bæinn á takmörkum milli Hængs og Baugs:

Breiðabólstað í Fljótshlíð; væri það þá alveg rétt, er segir í Landnámu, að Sighvatr hafi numið eða fengið land að ráði Hængs og í hans landnámi: „Þrihyrningsmörk fyrir vestan Markarfljót, og bjó í Bólstað“. Var það bæði, að Hængr hefir álitnið þar hentuglega settan stórbæ og höfðingjasetr, enda hefir sú raun á orðið síðan. Við ytri merki á landnámi þessu hafa og myndast hreppamót milli Hvolhrepps og Fljótshlíðar, sem enn haldast. En hvað Einhyrningsmörk snertir, þá er ólíklegt, að Sighvatr, sem talinn er einn af þremr göfugustu landnámsmönnum í Rángárþingi, skyldi velja sér bústað svo langt upp til fjalla, því þó þar í þá daga hafi mátt halda allgott bú, þar sem mun þá hafa verið sauðland gott, þá hefir þar ekki verið land fyrir stórbýli, vegna slægnaskorts, og enn síðr, að fleiri gæti byggt í því landnámi; en höfðingjar vildu þá nema svo land, að þeir gæti byggt sonum sínum og venzlamönnum af landnámi sínu. Á Þórsörk, er liggir austan megin Fljótsins, hërumbil á jafri hæð frá sjálfarmáli, sem Einhyrningsmörk, hafa að fornu ekki heldr búið nein stórmenni, því það er að sjá, sem þeir hafi verið leysingjar eða undirmenn Ásgerðar, og ekki er getið, að Þórólfr bróðir hennar, sem fór vestr — réttara er norðr, þar sem Markarfljót fellr frá landnorðri til suðvestrs fram að Stóru-Dímon — yfir Markarfljót, hafi gjört það að annara ráði en Ásgerðar, að nema Þórólfsfell, en ekki leitað þar um leyfis til Hængs, þó hann tæki land fyrir innan landnám Baugs. Nú liggir Einhyrningsmörk fyrir ofan landnám Þórólfs, og er þar miklu óbyggilegra vegna vetrarríkis og slægnaskorts; en að Sighvatr hefði þar inn frá haft útibú eða selstöðu, gæti verið, og það hefði orsakað mishermuna. — Njáls saga styrkir og þessa skoðun, því þá bjuggu afkomendr Sighvats, Sigfússynir, í þessu landnámi, ytra hluta Fljótshlíðar, og mun Þráinn hafa búið innst, á Grjótá, og áin milli Teigs og Grjótár verið landamerki milli Baugs og Sighvats. Það er líka svo enn, að fyrir framan Þverá liggja Breiðabólstaðar og Teigs lönd saman, og liggir þar Breiðabólstaðar-land þvert fyrir framan lönd hinna jarðanna, sem sýnir, að landnám þetta hefir verið inn að Teigs landi að fornu. Sighvatr nam land fyrir ofan Deildará, og bjó í Bólstað. Þetta munu flestir álíta að sé sama og Þverá, er nú fellr fyrir framan engjar á Breiðabólstað, og þykja þess vegna óskiljanlegt, að Breiðabólstaðr hafi átt að fornu, svo sem hann á enn, mikið land fyrir sunnan Þverá; en eg held, að

Deildará hafi að fornu verið önnur en Þverá, þó þær sè nú orðnar sameinaðar, og er þá fyrst, að sandr sá, er liggr fyrir framan Þverá, fyrir framan og vestan Teig, og nær út fyrir Breiðabólstað, þar sem Lambey, vestasti hlutinn, er auðsjáanlega orðin til af jökulhlaupi, líklega úr Eyjafjallajökli, fyrir landnáms tíð, því eptir öllu útliti er sandr þessi fullt eins gamall, eða talsvert eldri en Sólheimasandr, er Landnáma segir frá, að komið hafi á dögum þeirra Loðmundar og Þrasa; sandalda þessi náði til forna miklu lengra inn með Hlíðinni, og snemma á næstu öld lá hún fast inn að Hlíðarendaveitu, og líkast til að fornu enn lengra inn með Hlíðinni¹. Það er líkast, að það hafi verið gata sú, er lá inn eptir þessum sandi, sem Bleikjalíngur ærðist á með Otkel, þegar hann reið ofan á Gunnar, því hann hefir ekki ráðið við hestinn að koma honum götu þá, er legið hefir ofan af öldu þessari, austr að Dal. Það hefir og verið þessi sandr, er þeir Kolskeggr og Gunnar riðu hart inn eptir, er þeir komu frá vígi þeirra Otkels. Deildará sú, er að skildi landnám Baugs og Þórólfs, nú Bleiksá, hefir þá fallið fram með innanverðri Fljótshlíð, runnið saman af fleirum lækjum, er féllu í hana úr innanverðri Hlíðinni, og svo til suðvestrs fyrir framan Teigssand, og fram þar sem nú er Affallið, eða um Út-Landeyjar. — Nú má vel ímynda sèr, að á þessi hafi haldið nafninu, og verið kölluð Deildará, en ár þær, er féllu niðr utar í Fljótshlíð, hvar af Litla Þverá, er fellr ofan fyrir vestan Hlíðarenda, er innst, hafa fallið til vestrs fyrir norðan Teigssand, fram með sjálfri Fljótshlíð, og framan við Hvolhrepp, út í Rángá. Markarfljót hefir mjög snemma komizt í Deildará, og runnið eptir farveg hennar, og svo brotið sèr farvegi hær og hvar fram um Austr- og Út-Landeyjar, og sýna það enn farvegir þeir, sem eptir það sjást, og kallaðir eru Fljótsvegir. — En eptir að Markarfljóti tókst að brjóta hlið á Teigssand, þá komst það þegar í Þverá, og svo eptir henni út í Rángá, sem áðr er sagt. Eg held því, að sú sèr meining í orðum þess, er sagði fyrir um ritun landnáms þessa „allt fyrir ofan Deildará“, að þar með sèr bent á það land, er Breiðabólstaðr þá eignaðist fyrir sunnan Þverá, en fyrir ofan Deildará, og þetta land á hann enn, og er land þetta auðsjáanlega skorið vestan af landnámi Baugs,

¹) Sjá enn fremr „Athugasemd um Eyjafjallajökul að fornu“, seinast með ritgjörð þessari.

eins fyrir sunnan sem ofan Þverá. Það hefði því vel getað skeð, að Baugs sonum, þá þeir þroskuðust, hefði þótt faðir sinn hafa látið nógu mikið land frá sér til Sighvats og sona hans, og þar af kviknað rígr, þó hann ekki brytist út, svo að sögur geti um, fyrir en við Sandhólaferju, þá Sigmundur féll.

Sigfús faðir Sigfússona bjó í Hlíð; sá bær er nú ekki til, með því nafni, í landnámi Sighvats; en af nokkrum líkum meina eg það sé Kirkjulækur; í því takmarki bjuggu Sigfússynir, en bær þessi hefir fengið nafnið, sem hann ber nú, eftir að kristni var lögtekin í landinu; en fyrir utan Kvoslækjará eru líkur fyrir að Sighvatr hafi gefið land nokkrum fylgjurum sínum, og er líkast að nöfn þau, er sumir bæir þessir hafa fengið, bendi til þess, svo sem Sámr, Torfi, Kolli o. s. frv.

Hildir og Hallgeir, og Ljót systir þeirra, voru kynjuð af Vestrlöndum, þau námu land milli Fljóts og Rángár, Eyjasveit alla, upp til Þverár. Hildir bjó í Hildisey, Hallgeir í Hallgeirsey, en Ljót á Ljótastöðum. Þau systkin hafa numið Eystri og Ytri Landeyjahrepp, upp að Þverá að utanverðu, en að landnámi Baugs að innan; þau hafa að líkindum komið út snemma landnámstíðar, þar synir Hængs átta dætr þeirra bræðra, og mun þó Vestar hafa verið með þeim eldri. Þau systkin hafa öll byggt í Eystri-Landeyjum: Ljót austast, en Hallgeir vestast. Í hans landnámi hefir Bergþórshvoll verið byggð, því hann er næstr fyrir utan Hallgeirsey. Í þessu landnámi held eg margir bæir hafi snemma byggðir verið, svo sem Skúmstaðir, Alfhólar o. fl. Álfhólar meina eg sé Hólar þeir, þar sem þeim Njálssonum voru fósturuð börn.

Ásgeir kneif, son Óleifs hvíta og Þórhildar, dóttur Þorsteins haugabrájóts, nam land fyrir austan Markarfljót, milli Seljalandsár og Lambafellsár, og bjó þar er nú heitir að Auðnum. Eg held að Ásgeir hafi fyrstr numið land undir Eyjafjöllum, og heldr snemma á landnámstíðinni, líklega með þeim Hildi og Hallgeiri, eða nálægt þeim tíma, og hafi komið af Vestrlöndum, því landnám hans er eins stórt og Baugs, eða hvors þeirra bræðra Hildis og Hallgeirs, það eru fyllilega tveir hlutar Eyjafjallahrepps, og held eg því, að fremr vanti ættliði frá honum, þar sem talið er niðr til biskupanna, Þorláks ogeinkum Jóns, heldr en að setja megi útkomu hans mjög seint. Bær Ásgeirs hefir verið í Sanda landi, en enginn veit nú hvar hann hefir staðið, því Sanda land er

miklu meir en að helmíngi komið í sand og gljár, og er hërumbil mila vegar upp frá sjó þángað, er Sandar nú standa, þar sem graslendið byrjar. Í þessari sandauðn hefir víst aurburðr, er Markarfljót um margar aldir hefir fleytt í sjó fram, en sjórinna apr í brimrótum kastað á land upp, átt mestan þátt. Þetta hefir orðið að foksandi, sem smásaman hefir gengið á land þetta og eytt því. Eptir gamalla manna sögn hafa Sandar þrisvar verið fluttir undan sandfoki, og merki hafa sèst til, víst á tveim stöðum, hvar bærinn muni staðið hafa, sem styrkir þá sögu nægilega, en eg held, að Ásgeir hafi á hvorugum þessara bæja búið, heldr hafi bær hans staðið nær sjó en þessir, sem sèst hafa merki til. Það má og ráða af vísu eða samstöku einni um bæjatal Eyjafjalla, sem er víst mikið forn, þegar hún er rétt flutt, sem þá hafi fyrir stuttu verið búið að flytja Sandabæ, og hann þá áðr heitið Melar:

„Því Melar eru farnir“

segir hún. Það má eins ráða af því, hvernig kveðið er að orði í Landnámu, sem bær Ásgeirs hafi verið kominn í eyði, þegar hún var skrásett, og þá búið að flytja hann, en sá, er sagði fyrir söguna um landnámið, hafi vel vitað, hvar bær hans hafi staðið: „Hann bjó þar, sem nú heitir að Auðnum“. Það er sögn gamalla manna, að Sanda-varir hafi að fornu verið kallaðar Ásgeirsvarir, og þau ummæli Ásgeirs, að meðan varir þessar væri við sig kendar, mundi þar ekki skiptapi verða, og sú spá hans hafi ræzt. Takmark á landnámi Ásgeirs var að vestan Seljalandsá, sem frá fossinum hefir þá runnið til suðvestrs, milli Seljalands og Tjarnalands, og Dalslands hins vegar, í Markarfljót, og það síðan ráðið í sjó fram, en að austan var landamerkið Lambafellsá, fyrir austan Lambafell, nú kölluð Laugará, af laug, sem er nærri ánni fyrir innan Seljavelli.

Þorgeir hinn hörzki keypti land af Ásgeiri kneif, milli Lambafellsár og Írarár, og bjó í Holti. Það er fullr helmíngur eða meira, sem Ásgeir hefir selt Þorgeiri austan af landnámi sínu, því Írará hefir að fornu runnið til suðvestrs, en þegar Markarfljót komst austr með Eyjafjöllum, og náði útfalli í Holtsós, þá umbreytti það farveg Írarár hinum forna. Ásólfur írski fékk leyfi Þorgeirs til að byggja skála, þar sem bærinn er síðan við hann kendr, Ásólfsskáli, og segir í Landnámu, að skáli hans hafi verið þar nær, sem þá sè kirkjuhornið, og er þar rétt frá sagt, eptir

sem gamlir menn, eptir sèr eldri mönnum, hafa sýnt skálastæði Ásólfis, sem er rétt austan við bæinn á Skála, og hefir þá land-norðrhorn kirkjugarðsins, sem nú er gjörðr að kálgarði, verið lítið eitt frá skálastæðinu. — „Á féll við skála Ásólfis sjálfan“; það er auðsèð, að bæjarlækrinn hefir runnið fram með skála Ásólfis, en svo er hann vatnslítill nú, að silúngr getr vart eðr ekki í hann gengið, en það er líkara, að hann hafi þá runnið á minni halla, og runnið milli skálans og hólss þess, er heygarðrinn stendr á, og svo haft farveg fram Sældingsmýri fram í Holtsá, er þá hefir runnið vestr með Brattskjólbrekkum í Fosslæk, er fellr niðr Ásólfiskálabeiði; hefði lækrinn runnið þá frá brekkum á meira flatlendi en nú, þá gat hann verið veiðitækr. Það getr og skeð, að lækr þessi hefði þá verið vatnsmeiri, en nú, því við hefir borið, að fjallalækir hafa minkað, eða horfið að mestu, og einstaka stækkað eða komið fram í öðrum stað, eptir mikil umbrot náttúrunnar, svo sem stórkostlega jarðskjálfta. — Ásólfir hefir að líkindum eins veitt í Holtsá, þar sem lækrinn féll í hana; Þorgeir sagði og, að þeir sæti í veiðistöð hans, og vísaði þeim því þaðan. Þá hafa þeir Ásólfir byggt annan, Miðskálann, við Miðskála-á, og veiddu í henni, en þar ár þessar hafa þá fallið saman fram á sléttunum, þá hefir mönnum Þorgeirs þótt óskiljanlegt, að þeir Ásólfir fengu veiði úr hvorri kvíslinni, sem þeir voru við, og því kallað þá fjölkunnuga; en það er líkara, að þeir Ásólfir hafi verið sniðugri veiðimenn, og haft betri áhöld, samt gátu menn Þorgeirs komið honum til, að vísa Ásólfí þaðan, og þá hefir hann, því hann sjálfir áleit þá góða menn, leyft Ásólfí að byggja yzta skálann, og veiða að sínum hluta í Írará, því hún var landamerki milli hans og Ásgeirs, og því hafa Núps ábúendr, sem voru landamerkjaverðir Ásgeirs, rekið þá þaðan. Höfðu nú fylgjarar hans, sem bjuggu á Núpi, verið írskir, eða vestan um haf, þá var eðlilegt þó sú áin tæki fremr nafn af þeim, en hin-ar, er þeir Ásólfir höfðu veitt í áðr, að þar voru þá einasta írskir menn, sem stjökudu hvorir öðrum við veiðiskapinn. Máldagi Ásólfiskálakirkju, eptir Þorlák biskup helga, styrkir þá sögu Landnámu, að Ásólfir hafi byggt þriðjaskálann, því þar er nefndr Ásólfiskáli hinn nærri: þ.e. Miðskálinn, og eins hinn firri (þ: fjærri) þ.e. Yzti skálinn. Í landnámi Þorgeirs hefir bærinn á Lambafelli snemma bygdur verið, sem landamerkjabær eða útbú hans. Þar í útnorðr frá bænum í túninu er hóll eða dys, kallaðr Lambahaugr,

þar á Lambi, sá er fyrst bygði bæinn, að vera heygðr; líka held eg, að bærinn Steinar sæ byggðr snemma, og Þorgeir hafi fengið landið, þar fyrir austan Holtsós, einhverjum félaga sínum eða frænda; jörðin Vestrholt held eg og sæ snemma byggð, og að Þorgeir eða þeir Holtverjar hafi fyrst haft þar annað útbú, þar hún var landamerkjajörð á vestara jaðri Holts-lands; en eftir að fólkið fjölgaði, hafi þeir hætt að hafa þar útbú, en áskilið sér ítök í lönd þessi, og það sæ ítök þau, er þeir fornu máldagar nefna, að Holts kirkja eigi í löndum þessara jarða, eftir að Holtsland varð kirkjueign.

Fyrir austan land Þorgeirs liggja landnám Rafns heimska, milli Lambafellsár og Kaldaklofsár; hann bjó að Rauðafelli hinu eystra, en fornar héraðs-sögur segja hann hafi fyrst byggt og búið í Stóruborg, áður hann flutti að Rauðafelli, og öndvegissúlur hans hafi rekið á Borgarfjöru. Á Borg hefir verið eitt hið fegrsta bæjarstaði við sjó; þar hefir líka að fornu og fram eftir öldum stórbýli verið. Austan af Borgar landi hefir Rafn, eða synir hans, selt eða gefið land Eyvindi Baugssyni, þegar hann varð sekr úr Hlíðinni. Hólar þeir, sem Eyvindr byggði, eru nú í eyði, eru þeir í framanverðu Hólanesi, og sjást enn glögg merki þeirra, hafa þeir að líkindum verið fluttir þangað undan sjóargangi eða sandfoki, á sama tímabili, sem Mið- og Yzta-Arnarbæli hafa flutt verið af sömu orsökum, en þar Borg hefir staðið miklu hæst, þó hún væri jafn-nærri sjó, hefir hún ekki flutt verið fyr en nú fyrir fáum árum, en rústir hins forna Mið-Arnarbælis eru nú nýskeyð fundnar, blásnar upp úr fjörunni skammt frá flæðarmáli.

Þrasi, son Herjólfss hornabríjts, fór af Hörðalandi til Íslands, og nam land milli Jökulsár og Kaldaklofsár, og bjó á Bjallabrekku. Þrasi hefir búið í Ytri-Skógum, því þar er enn brekkan fyrir ofan bæinn kölluð Bjallabrekka. Svo er að sjá, sem Þrasi hafi verið yngri en Loðmundr á Sólheimum, þar hann var blindr, þegar þeir áttust við eljaraglettur, með að veita Jökulsá hvor á annars land. Vestan í Sólheimaheiði, þar nærri, er áin fellr úr jöklinum, er hvammr einn nefndr Loðmundarsæti, þar átti hann að hafa setið, þá hann var að veita af sér vatninu á Þrasa. — Vestan við ána, þar sem hún fellr nú fram úr jöklinum, er háls einn, er heitir Hestapingsháls, og er það gömul sögn: að þar hafi Mýrdælingar og Eyfellingar haft hestapings samkomur. Að fornu rann áin fram úr jöklinum fyrir vestan hálsinn, en síðar braut

hún sig út fyrir austan hann, og hefir haldið þeim farveg þaðan af. Það er líklegt að Rútr, er bjó á Hrútafelli eða í Rútselli, hafi verið einn af félögum Þrása, og hamramr eins og hann, og Þrasi sett hann þar, sem landvarnarmann, á takmörk landnáms síns. Hellir sá, sem fornar héraðssögur segja, að Rútr hafi átt að búa í, Hrútafellsellir, er örskammt frá bænum á Hrútafelli; þó hann hafi að öndverðu myndast af náttúrunni, þá er hann auðsjáanlega mikið lagaðr af mönnum. Bergsæng sú, er Rútr á að hafa sofð í, er auðsjáanlega að mestu úthöggin, og er enn gat upp úr henni miðri, sem þrælar Rúts áttu að hafa búið til, og síðan hafa lagt hann sofandi þar upp um spjóti til bana. Hellir þessi er vel lagaðr til að höggva, því móberg er í honum. Ekki vita menn nú með vissu, hvar Þrasi er heygðr, þó er ein skriða í Drangshlíðarnúp helzt til nefnd, sem hann eigi að liggja undir.

Ásgerðr, dóttir Asks ómálga, fór til Íslands með börn sín, eptir að Haraldr hárfagri lét drepa Ófeig, bónda hennar, ágætan mann í Raumsdælafylki, og með henni bróðir hennar laungetinn, er Þórólfr hét. Ásgerðr nam land milli Seljalandsmúla og Markarfljóts, Lánganes allt upp til Jöldusteins, og bjó norðr (sumstaðar „norðan“) í Katanesi. Landnám Ásgerðar liggir upp með Eyjafjöllum að vestan og norðan, frá Seljalandsá út að Markarfljóti, sem þá hefir runnið stundum austan, og líka vestan við Rauðuskriðu (= Dimon stærri), og svo fram eptir Álum, sem nú er kallað, því þar út að liggir Dals-land hið forna, og eru Hólma-bæir í því takmarki. Svo hefir Markarfljót verið landamerki Ásgerðar inn til Jöldusteins, sem er skerklettr ekki stór á eyrunum, skammt fyrir vestan Þórsmerkr-rána, og fellr fljótið nú ýmist fyrir sunnan hann eða norðan, en hefir líklega að fornu runnið fyrir norðan klett þenna; hann er nú kallaðr Lausalda. Móts við Lausöldu fellr Jökulvísl sunnan úr Eyjafjallajökli, norðr í Fljót, kölluð Jökulsá, og skilr hún Lánganes eða landnám Ásgerðar frá Steinsholti. Ásgerðr bjó norðr (eða norðan) í Katanesi¹. Kata- eða Kattarnes held eg sè það, sem nú er

¹) Þar landnámsmenn að fornu bygðu helzt í miðju landnámi sínu, þegar þeir gátu því við komið, þá eru líkindi til, að Ásgerðr hafi fyrst bygt bæ sinn í Stóru-Mörk, og orðin í Landnámu sýnast að visu benda til þess: „norðr í“ og „norðan í Katanesi“, sem sýnist það

kallað Kattarnef, það er norðrhornið á Seljalandsmúla. — Seljalandsá fellr nokkru sunnar, vestr af miðjum múlanum, í fögrum fossi, 33 faðma háum, og er hann fossa fegrstr á Suðrlandi, næst Skógafossi. — Hvar bær Ásgerðar hafi staðið, verður ekki séð, hvorki af sögum eða örnefnum; hafi hún búið framan eða vestan í Katanesi, þá hefði það verið þar, sem nú er bærinn Hamragarðar, eða þar nálægt. Það er líklegt, að fornmönnum, er frá útlöndum komu, hafi þótt þar skemtilegt, að horfa á Seljalandsfoss, Gljúfrárfoss, og fleiri smærri, buna fram af sléttri og fagurri fjallsbrún, því enn þykir útlendum ferðamönnum þessi sjón mjög yndisleg; en hafi hún byggt norðan í Katanesi, þá hefir hún byggt annaðhvort á sléttum þeim, sem til forna hafa legið norður af Kattarnefi, sem Markarfljót hefir fyrir löngu af brotið, eða hún hefir byggt bæinn í Dal, sem stendr upp í dalnum, nokkru fyrir norðan Kattarnef; þó held eg þetta hvortveggja síðr verið hafa, heldr hafi Jörundur goði byggt fyrstr bæinn í Dal.

Þessi landnám fornmanna undir Eyjafjöllum eru nú þannig: landnám Þrasa er Skógasókn, Hrafn heimiska Eyvindarhólasókn, Þorgeirs hörzka Steina og Holts sóknir, að frásildum bæjum þessum: Núpi, Hvammi og Sauðhúsvelli, sem eru í landnámi því, er Ásgeir hélt eptir og seldi ekki Þorgeiri, en Stóradals sókn, að meðtöldum þeim þrem síðastnefndu bæjum, er landnám Ásgeirs og Ásgerðar, og skilr Seljalandsá landnám þeirra, sem áðr er sagt.

Ásbjörn Reyrektilsson og Steinfinnr, bróðir hans, námu land fyrir ofan Krossá og fyrir austan Fljót; Steinfinnr bjó á Steinfinnstöðum, og er ekki manna frá honum komið; Ásbjörn helgaði landnám sitt Þór, og kallaði Þórsmörk¹. Það er ætlun mín,

sama, sem norðan til, eða nyrðst; en Stóra-Mörk stendr nyrðst í hólum þeim, er lengst ganga vestr að Markarfljóti, og Vagnhólar eru nefndir, og hefir þá Ásgerðr kallað, eins og eg hefi áðr sagt, alla sléttuna frá Vagnhólum fram hjá Markarfljóti, kringum Dímon hina minni, og fram að Seljalandsá og norðrhlutann á Seljalandsmúla: Katanes, nú Kattarnef; en frá Vagnhólum inn að Jökulsá hafa þeir kallað Lánganes.

¹) Þar það var einasta Ásbjörn, er nam syðsta hluta Þórsmörkr, sem helgaði eða gaf Þór landnám sitt, þá hefir nafn þetta einkum fest sig við þann hlutann, og helzt svo enn. En þótt hvortveggja hlutinn hafi opt í fornöld verið við Þór kendr, eins og höfundr Njálu gjörir, þegar

að þeir bræðr hafi komið út með Ásgerði, og verið hásetar hennar eða leysingjar; Steinnfinni mun hún hafa gefið land það, sem liggir fyrir sunnan Krossá, norðan undir Eyjafjallajökli, og er vestasti hluti þess, sem er fyrir sunnan og vestan Steinsholtsá, kallað Steinsholt (= Steinnfinnholt), frá Steinsholtsá austr að Hvanná: Stakkholt, af hraundrángi stórum, er Stakkr nefnist, sem stendr á Hvannáreyrum. — Hvanná fellr fram úr gili, beint í norðr, sunnan úr Eyjafjallajökli, þó er mestri hluti hennar bergvatn, er sprettr út úr Hvannárgili; fellr á þessi síðan þvert í Krossá, er rennr til vestrs fram með Þórsmörk sunnanverðri. — Krossá myndast af þremr jökulkvísllum, hvar af sú fyrsta fellr úr Eyjafjallajökli, milli Merkrinnar og Teigstúngna, er liggja fyrir sunnan hana innanverða; önnur kvíslin fellr fram með Teigstúngum sunnan megin, og þriðja, Hrunakvísl, fellr sunnan úr jöklinum, milli Eyvindarmúlatúngna og Goðalands. Þessar þrjár jökulkvísliir sameinast vestan við Teigstúngnarana, og fellr svo Krossá sunnan undir Þórsmörk, og í Markarfljót fyrir vestan hana. Hvort Krossá hefir fengið nafn af því, að Hvanná fellr þvert í hana, læt eg ósagt, en líkara þykir mér hún hafi að fornu, áður hún náði Markarfljóti, fallið vestr, framan við Þórsmekrrana, þar til hún hitti á þvera Jökulsá, er að skildi landnám Ásgerðar frá Steinsholti, sem fyr er sagt, og svo fallið báðar norðr í Fljót, og þá eru líka þau orð rétt í Landnámu, að landnám þeirra bræðra hafi verið fyrir ofan Krossá og austan Fljót. Steinsholt og Stakkholt er nú afréttarland Dals sóknarmanna, en fyrir austan Hvanná, að áður nefndri Hrunakvísl, liggir Goðaland, er nú á Breiðabólstaðarkirkja í Fljótshlíð. Öll þessi afréttarlönd held eg sé landnám Steinsfinns, og bær hans hafi verið á Fagraskógi við Steinsholtsá, þó nú sjáist þar engin líkindi til, því Steinsholtsá hefir kastað þar fram grjóti og sandi; en í felli vestan við ána er grastorfa ein, sem kölluð er, og hefir verið svo lengi elztu menn til víta, Hoftorfa, og er gömul sögn, að hofið hafi staðið undir steini miklum, er stendr í miðri brekkunni; er ei ólíkt, að þeir bræðr, og aðrir Þórsmekrbrúar og Þórólfr úr Þórólfsfelli, hafi haft þar sameiginlega hof. Árið 1822, þegar Eyjafjallajökull brann, þá hljóp vatnsflóð með jökulhlaupi norðr úr Jökulsá, og

Kári reið þangað til Bjarnar, þá hefir nafn þetta smásaman horfið af innra hlutanum, eptir að hann varð eign Holtsverja.

spennti Markarfljót úr farveg sínum, fast norður að Þórólfsfelli; hlaup þetta hljóp fram yfir allt fellið, sem Hoftorfan er í, og austr yfir það í Steinsholtsá, því falljökullinn var áður svo vaxinn, að hann lá fram á fellsbrúnina öllum megin, þá klaufst hlaup þetta um Hoftorfu, svo hana skaðaði lítt eður ekki, og var það furða mikil, svo það var eins að sjá, sem gömul goðahelgi hafi hlíft henni í það sinn, og svo mundu þeir fornu menn hafa álitid, hefði þetta skeð um þeirra daga.

Ásbjörn bróðir Steinfinns fékk land fyrir ofan Krossá, og helgaði Þór og kallaði Þórsmörk. Það er næstum víst, að Þórsmörk hefir að fornu bæði verið kallað land það, sem nú er nefnt svo, og líka svonefndir Almenníngar, sem liggja fyrir innan eða austan hana, allt inn að Emstrá, sem er jökulkvísl æði stríð, er fellr úr Eyjafjallajökli örstutta leið norður í Markarfljót, — Almenníngar eru nú afréttarland Holtshverfínga. — Hvar bær Ásbjarnar verið hafi, er bágt að segja með vissu, en líkast þykir mér hann hafi verið á Þuridarstöðum, næstum fremst og vestast á Mörkinni — þar er nú blásið — litlu innar norðan megin Krossár, en Steinfinnstæðir sunnan megin. Nokkru innar, hér um á miðri Þórsmörk hinu fornu, nú fremst á Almenníngum, í svo nefndri Kápu, sèst enn merki fyrir skálataði og fleiri húsa-tóptum, þar hefir fundizt sitthvað smávegis, svo sem brýni, hringjubrot og plata, álíka stór og manns lófi, og var höggvin sundr um rúma $\frac{2}{3}$ parta, en hitt heilt, og hældu smiðir þeir, er skoðuðu þetta, að væri bóla af skildi, eða einhver hertygja-plata, og í því blendíngur járnz og kopars (bronze). Þar finnst enn í sandinum mikið af beinum, bæði nauta, hrossa, sauða og jafnvel svína, og vorið 1860 fann eg í hól þeim, er suður er örskammt frá bæjarstæðinu næst Þrúngá, og austan við svo nefnda Grautarlág, mannsbein blásin út úr röfi vestan í hólum; voru það fót- og lærleggir, viðlíka stórir og meðalmanns þessa tíma, og höfðu fætr legið til suðvestrs; ekki fann eg fleiri bein, en eg var líka áhaldalaus, að grafa þar nokkuð til. Þetta bæjarstæði held eg sè Bjarnar hvíta, er hýsti Kára og fylgdi honum svo að vígi brennumanna. Í Njáls sögu, 148. (149.) kap., segir svo frá: „Kári reið nú vestr fyrir Seljalandsmúla, og upp með Markarfljóti og svo upp í Þórsmörk; þar eru þrír bæir, er í Mörk heita allir, á miðbænum bjó sá maðr, er Björn hét“, o. s. frv. Eg held, að Njála segi hér rétt frá, að á Þórsmörk hafi þrír bæir verið,

og jafnvel aldrei fleiri, að fráskildum Svertíngstöðum, sem áður er getið, því þó Eggert lögmaður Ólafsson segi í ferðabók sinni, eptir sögn manna þá, að þar muni verið hafa 11 bæir, og nefnir Steinstaðir og Stöng, þá mun það vera blandað málum. Steinstaðir hafa verið sama nafn og Steinninnstaðir; en þó Stöng sé nefndar brekkur nokkrar, innarlega sunnan í Þórsmörk, þá held eg þar hafi ekki bygt verið, og fráleitt, að á Mörkinni hafi verið 11 bæir, heldr hafi sögur manna um bygðina á Þórsmörk blandast saman við bygðina í Þjórsárdal, þar sem í mæli er, að eyðilagzt hafi 11 bæir, þar á meðal Stöng og Steinstaðir. Það má annars marka, hve athugasama sögumenn lögmaðrinn hefir hér haft, að þeir segja honum, að svo stór og góð fjárból sé í fjöllum þeim, sem Eyjafjallajökull sitr á, þ. e. Steins- og Stakkholt, að fê hafi þar inni mánaðarþeiti, þó snjór og frost sé úti fyrir; — en þetta eru ýkjur einar og ósannindi. — Hafi bær Ásbjarnar, eða Fremsta-Mörk, verið á Þuríðarstöðum, þá hefir land hans að líkindum verið mesti hluti Þórsmærkr, sem nú er nefnd; en annar bær Björns, Mið-Mörk, hefir þá átt land allt milli Þröngár og Ljósár, eða svo nefnda fremri-Almennínga, og kann ske innsta hluta Merkrinnar, er kallast Svínatúngur. Njála segir, að Bjálfi, afi Bjarnar, hafi verið leysíngi Ásgerðar, og því held eg, að Ásgerðr hafi gefið öðrum leysíngjum sínum landið fyrir innan land Bjálfa, milli Ljósár og Emstrár, sem fyr er nefnd, sem nú kallast innri-Almenníngar, og þar hafi þriðja býlið verið á Njáls dögum, þó það sjáist nú eigi, því land þetta hefir snemma blásið. Þegar brennumenn fóru austan, riðu þeir ofan Goðaland, og svo ofan í skóga í Þórsmörk. Þegar þeir riðu þessa leið fram Mörkina, þá hlutu þeir að ríða örskammt frá bæjarstaðinu í Mið-Mörk, þá sá Björn ferð þeirra, og fór til fundar við þá. En að Holts-staðr eða Holts-sókn á nú afreittarlönd þessi, meina eg hafi fyr orðið, þegar Þorgeir tók Björn til sín, og fékk honum bú að Ásólfskála, en tók sjálfir við búi hans í Mörk. Það sýna og hinir fornu máldagar Holtskirkju, að Holts staðr hefir eignast þar land og skóg mjög snemma.

Þórólfr bróðir Ásgerðar nam land með ráði hennar, fyrir vestan Fljót, Þórólfsfell allt og milli Deildará tveggja. Landnám Þórólfs hefir því verið að utan frá Bleiksá¹, eða landnámi

¹) Siki það, sem að fornu var kallað Hvítilekr, er nú almennt kallað

Baug, og að Gilsá á Grænafjalli, sem skilr fremra og innra af-rètt Fljótshlíðinga. Hvar bær Þórólfs hafi staðið, er ekki full-víst, þó er líkast hann verið hafi rétt vestan við Þórólfsá, sem rennr vestan við Þórólfsfell, því þar hefir garðhleðsla gömul fund-izt í flagbarði skammt frá brekkunni; líka sá Brynjólfir rosti Atla vera við kolabrennu austr frá bænum í fellinu, þegar hann vóg hann, en þegar Markarfljót hefir komizt inn með Þórólfs-felli að vestan, hefir bærinn fluttr verið vestr og upp í brekkuna, þar hann nú er. Þórólfr fóstaraði þar Þorgeir gollni, son Ás-gerðar, en föður Njáls, er þar bjó síðan. Eg held, að Landnáma hafi hér réttara en Njála, er ætíð nefnir Ásgerði móður Njáls. Þó Þorgeir kunni að hafa búið í landnámi Þórólfs, þá er óvíst hvort hann hefir fengið nokkuð af því til eignar, en hvort það hefir verið eða eigi, þá held eg að Randver faðir Þórhildar, er Skarphèðinn átti, hafi verið sonarson eða dótturson Þórólfs, og hefðu þau Skarphèðinn og Þórhildr þá verið fjórmenníngar. Njála segir og, að þeir föðgar hafi með þeirri giptingu komizt að öllu Þórólfsfelli, eða landnámi Þórólfs.

Hrólfir rauðskeggr hét maðr, hann nam Hólms lönd öll, milli Rángár og Fiskár; hans son var Þorsteinn rauðnefr, er þar bjó síðan; hann blótaði fossinn¹. Þeir föðgar hafa búið á Rauðnef-stöðum, og eru nú jarðirnar Rauðnefstaðir, Þorleifstaðir og Reyni-fell, í landnámi Hrólfis. Eg held hann hafi komið snemma út, eða jafnvel verið fylgdarmaðr Hængs, því síðar vísaði hann Þor-keli bundinfóta, er til hans kom vestan af Snæfellsnesi, til bústað-ar í þessu landnámi, og held eg hann hafi þá fengið fremra hlut Hólms landa, eða Þorleifstaða og Reynifells land, og búið á Þor-

Bleiksá, og mun það hafa runnið ásamt Ossabæjarlæk, þar fram, sem Affallið rennr.

Síki eitt, eða lékr, sprettr upp í sandöldum þeim, er liggja vestan megin Affallsins, í landsuðr af Lambey, og rennr í Affallið á móts við Kapastaði; í því er nokkuð hvítleitt vatn, af smiðjumó þeim, sem er í botni og bökkum farvegsins, og eru fornar sagnir, að síki þetta hafi verið kallað Hvítilekr, og þar af hafi Hvítanes nafn fengið.

¹) Fullt eins mikil líkindi eru til, að bóndinn á Rauðnefstöðum hafi blótað fossinn í Rángá, þar hann er miklu stærri enn fossinn í Fiská, þó hún sé nær bæ hans, og svo hefir verið (og er enn) beztu vetrar-fjárbeitin í Rauðnefstaða landi upp með fossinum, og því er líklegt, að fêð hafi í fossinn í Rángá brakið.

leifstöðum norðan undir Þríhyrningi, og má þá heita rétt, að Þorkell fengi land umhverfis Þríhyrning, þar jarðir þessar, einkum Þorleifstaðir, eiga nú land austan, norðan og vestan í Þríhyrningi¹; en Sighvatr rauði hygg eg hafi verið út kominn „fyrir eða um það leyti“ Þorkell kom vestan, og hafi hann þá verið búinn að fá Þríhyrningsmörk, eða landið fyrir framan og sunnan í fjallinu, og þau landamerki þá verið sett, sem enn haldast milli hér nefndra jarða, og þeirra Fljótshlíðarjarða í landnámi Sighvats, er land eiga á Þríhyrningshásum og fjallið að sunnan, því landamerkin, sem líka eru hreppamörk milli Fljótshlíðar og Rángárvalla, liggja vestr yfir miðjan Þríhyrning og niðr í Fiská, er rennr vestr með fjallinu að norðan, og fram fyrir vestan það; eg held því, að það orð í Bárðar sögu Snæfellsáss, að Þorkell hafi búið undir Þríhyrningi „að sunnan“, sè rángt, og eigi að vera „norðan“². Blótfoss Þorsteins hlýtr að hafa verið fossinn í Fiská, sem er rétt við túnið á Rauðnefstöðum.

Flosi hegri, son Þorbjarnar gaulverska, drap þrjá sýslumenn Haralds hárfagra og fór þar eptir til Íslands; hann nam alla Rángárvöllu hina eystri. -- Flosi meina eg komið hafi út snemma á landnámstíð, og fengið hjá Hængi eða numið fyrir ofan land hans, allan efri hlut Rángárvalla millum Rángánna, og er ekki ólíkt hann hafi bygt í Stóra-Skarði framan undir Heklu, því þar bjó

¹) Þar Starkaðar undir Þríhyrningi, sem getr um í Njálu, er nú fyrir löngu í eyði. Hann hefir staðið hérumbil mitt á milli Þorleifstaða og Reynifells, og sjást þar forn merki til bygginga; hann var órskammt í norðr af Þríhyrningi, þar sem fjallið er hæst, og hefir því verið rétt nefndr bærinn, „undir Þríhyrningi“. Hann hefir að líkindum eyðilagzt sumpart vegna blástra, og kannske vegna Heklugoss, sem þykkt hefir borið þar yfir, og enn finnast merki til af þykku vikrangi í utanverðri Fljótshlíð, sem er í sömu stefnu. Í þessu landi hafa síðan verið bygðir bæirnir Þorleifstaðir og Reynifell, og mun það því ritvilla sem stendr í sögu Bárðar Snæfellsáss, að Þorkell bundinfóti hafi byggt sunnan undir fjallinu.

²) Þar sem eg hafði [sagt um] Hólminn, að réttara hefði verið að segja „fyrir norðan“ en „fyrir vestan“ Markarfljót, svo sem þegar að Ásgerðr vísaði Þórólfi til landnáms í Þórólfsfell, þá mætti bæta þessum eptirfylgjandi orðum inni:

„Því af miðri Þórsmörk er miðr aptan á Stóru-Dímon (Rauðuskriðu)“.

Þorsteinn tjaldstæðingr, sem kom hingað miklu síðar, og sem Flosi hefir þá selt eða gefið land sitt, því hann hefir að líkindum um það leyti komið að eignum móðurföður konu sinnar, Ketils einhenda, sem voru öll Skarðs-lönd á Rángárvöllum ytri, nú Landhreppr, og þá flutt þangað, því í Skarfanesi hēlt hann brúðkaup Þuríðar systur sinnar, þegar hún giptist Jörundi goða. Þess er ekki getið hvar Þorgeir bjó, son Gunnsteins berserkjabana, er átti Þórunni auðgu, dóttur Ketils, og því þykir mér líkast, að hann hafi verið hjá Katli, og dáið heldr úngr, og þá hafi Flosi komið að eignum þessum, þar hann átti Þórdísi miklu, dóttur Þórunnar. Það er ekki ólíklegt, að þeir bræðr úr Sogni, Eilífr og Björn og Óttar böllr, hafi komið út með Flosa og verið fylgjarar hans, og þá væri það rétt, að Flosi hefði numið eða fengið hjá Hængi allt það land á Rángárvöllum eystri, sem Hængr ekki hafði áðr afmarkað sjálfum sér. Landnám Flosa sjálfs er framan og vestan undir Heklu: Eystra-Skarðs og Næfrholts lönd. Þórunn móðursystir Þorsteins tjaldstæðings fékk síðar Þórunnarhálsa, sem eru Næfrholts lönd, og bygði þar í landnámi Flosa, meina eg það sē jarðirnar: Selsund, Dagverðarnes, Kot og Steinkross. Þar sem bærinn Skarð var, er nú hraun brunnið úr Heklu, en út undan hrauninu, austan undir Selsundsfalli, sēst enn spotti af garði, og er sögn gamalla manna, að hann sē af túngarði á Stóra-Skarði. Sú sögn er og höfð eptir Jóni bónda, er bjó í Selsundi, merkur manni, föður Jóns bónda, sem þar býr nú, að þá hann eitt sinn hefði um kvöldtíma gengið yfir hraun þetta, þá hefði hann dottið niðr í það upp fyrir mitti, og það hefði hlúkað undir fótum sér, sem hann kom niðr á, en þegar hann kom heim, sá hann fyrst, að í skóm sínum og á sokkum var mikið af fínu trèsmælki; datt honum þá fyrst í hug, eptir afstöðunni, að hann mundi hafa komið ofan á trè eða jafnvel standandi hús í Stóra-Skarði, en hól þá, er hann féll í, faun hann ekki aptr, þó hennar leitaði, því bæði var rökkvað þá hann féll niðr, og svo hugleiddi hann ekki, að merkja stað þenna. — Fyrir austan landnám Flosa, niðr með Rángá eystri, fram að landi Hængs, liggir landnám Óttars ballar; Njála nefnir son hans Kol, föður Egils, er féll fyrir Gunnari, og er sú sögn líklegri en Landnámu, er nefnir hann Bolla, því Kol hét einn son Egils, er féll við Rángá. Sandgil, þar þeir föðgar bjuggu, er fyrir löngu eyðilagt, og hefir það víst einu sinni flutt verið, áðr það eyði-

lagðist gjörsamlega. Þar nærri, er Sandgil hið forna stóð, hafa fundizt og sjást enn uppblásin mannsbein; ofar, nær Heklu, var Tröllaskógr, og er hæð sú, er bærinn stóð í, nú kölluð Skógsalda. Keldur hafa og byggðar verið í þessu landnámi, og eru í því nú, austan Keldna-torfunnar, jarðirnar Foss og Árbær, og held eg þær tvær síðasttöldu jarðir sè annaðhvort útbýli úr Sandgili, eða það þángað flutt, þá það lagðist í eyði. Landnám þeirra bræðra, Eilífs og Björns, liggir fyrir vestan landnám Flosa og Hængs, upp og suður með Rángá ytri; hefir Eilífr haft neðra hlutann, milli Rángár og Hróarslækjar, sem Landnáma nefnir Oddann hinn litla; eru í því landnámi jarðirnar: Gaddstaðir, Helluvað, Geldingalæk og Heiði; þar er Gunnarsholt með Kornbrekkum, þar byggði Gunnar Baugsson, þegar hann varð sekr úr Hlíðinni; en landnám Bjarnar meina eg sè: Víkingslækjar, Bolholts og Svínhaga lönd; í Víkingslækjar-landi, út við Rángá ytri, var vörþingstaðir Rángæinga, Þingskálar; var eptir næstu aldamót bærinn Víkingslæk fluttur vegna sandblástrs, og byggðir bæirnir: Þingskálar á sjálfum þinghólum, og litlu norðar Kaldbakr, þar sem menn meina, að dómstaðir þingstaðarins verið hafi. Mörg býli hafa að fornu byggð verið á Rángárvöllum, sem aþr hafa eyðilagzt af áföllum úr Heklu og svo sandblástri.

Ketill einhendi, son Auðunnar þunnkárs, nam alla Rángárvöllu ytri, fyrir ofan Lækjarbotna, og bjó að Á. Landnám Ketils er allr efri hluti Landmannahrepps, milli Rángár ytri og Þjórsár. Hvar bær Ketils hafi staðið, er óljóst; það er hvað líkast, það hafi verið Skarfanes, því þar bjó síðan Flosi hegri, sém átti dóttur-dóttur Ketils, eða hann hafi fyrst bygt á Yrjum, og nafnið hafi umbreyzt svona með tímanum. Landnám Ketils sjálfs eru öll Skarðs- Hellna- og Hvamms-lönd, eðr allr ytri hlutinn af efra parti Landmannahrepps, milli Þjórsár og Engár. Engá held eg sè læk sá, er rennur fyrir austan og framan Skarðs lönd, og vestr fyrir ofan ytri eða minni Velli út í Þjórsá. — Ketill urriði, bræðrungr Ketils einhenda, nam land niðr með Þjórsá, fyrir neðan land Ketils einhenda, og bjó að Völlum ytri — nú minni. — Landnám hans er ytri og neðri hluti Landmannahrepps, og eru í því landnámi: minni Vellir, Vindás, Flagbjarnarholtin¹,

¹) Skýrsla yfir búðartóptir, sem eru hjá Þingholti við Þjórsá, vestr undan Flagbjarnarholti:

Heysholt, Púfa, og þó eg ekki þori að fullyrða, að hær fari saman landnámaskipti forn, milli Holta og Landmanna, og hreppamerki nú, þá er það mjög líklegt, að svo sè.

Ormr auðgi, son Úlfs hins hvassa, nam land með Rángá, að ráði Ketils einhenda, og bjó í Húsagarði; það er efri og eystri hluti Landmannahrepps, vestan við ytri Rángá. Í hans landnámi eru jarðirnar: Klofa-torfan, Mörk, Galtalæk, Leirubakkatorfan, Húsagarðr, Hellir, Stóruvellir og Tjörfastaðir. Bærinn Húsagarðr stendr nú á vestri bakka Rángár, norðr af Kaldbak, en líklegt er, að bærinn sè fluttr, og hafi að fornu verið þar, sem nú er bærinn Hellir, eða þar nálægt, framan undir hæðinni. Áskell, sonr Orms, bygði fyrst bæinn Stóruvelli; einnig liggja saman Húsagarðs og Stóruvalla lönd.

Þorsteinn lúna (lunan) hét maðr norrænn, og farmaðr mikill, honum var því spáð, að hann mundi á því landi deyja, er þá var enn ekki byggt; hann fór til Íslands í elli sinni, með Þorgílsi syni sínum, og námu þeir hinn efra hlut Þjórsárholta, og bjuggu í Lúnaðsholti (Lunansholti) og þar var Þorsteinn heyðr. Það er bágð að segja, hvorir fyr hafi komið út, Ketill einhendi eða þeir feðgar, þar Ketill átti dóttur Þorgílsar, því líkast er, það hafi verið um sama leyti, þar þeir hvorirtveggja hafa numið

1.	búðartóptin er:	á lengd	13 faðmar;	á breidd	á ytri brún	veggja	3 faðm.
2.	—	—	—	13	—	—	— 3 —
3.	—	—	—	13	—	—	— 3 —
4.	—	—	—	10	—	—	— 3 —
5.	—	—	—	10	—	—	— 3 —
6.	—	—	—	10	—	—	— 3 —
7.	—	—	—	8	—	—	— 3 —
8.	—	—	—	8	—	—	— 3 —

9. er kringlóttur hringr, sem er 6 faðmar innan veggja, þykkt veggjans einn faðmr. Hringr þessi er á milli búðartóptanna.

Hjá þinghólunum í Árnesinu sèst dómhringr Árnesinga, og er þar mikill samiburðr af grjóti, og sèst ekki glöggð hvað innamálið hefir verið, en á að gizka 5 faðmar, en þykkt á veggjunum 2 faðmar. Þegar farið hefir verið yfir Þjórsá á Holtavæði hinu forna, hefir verið farið nálægt þessum þinghólum í Árnesinu, þegar farið hefir verið til Alþingis, sem margar götur sýna utan megin árinna, á svo kölluðum Þrándarholtsbökkum, sem stefna beint austr yfir ána, en er nú ófært. Þenna veg hefir Gizur jarl Þorvaldsson riðið, þegar hann fór með Þórð Andrèsson beina leið frá Teigi og út að Þrándarholti.

allan Landmannahrepp. Í landnámi þeirra feðga eru jarðirnar: Lúnaðsholt (Lunansholt), Holtsmúli, Hjallanes, Lækjarbotnar, Austvaðsholt, Selin, Þjallinn, og fremst, austr við ytri Rángá, Snjallsteinshöfði, þar sem Snjallsteinn Baugsson byggði, þá hann varð sekr úr Hlíðinni, og er þar Gunnarsholt andspánis, skammt fyrir austan ána.

Ráðormr og Jólgeir bræðr komu vestan um haf til Íslands; þeir námu land milli Þjórsár og Rángár. Ráðormr eignaðist land fyrir austan Rauðalæk, og bjó í Veleifsholti, í hans landnámi eru: Veleifsholtstorfán, Bjóla með Hrafn- og Steinstóptum, Ægisíða, Rauðalækr efri og Árbæjartorfán. — Jólgeir nam land milli Rauðalækjar og Steinslækjar, og bjó á Jólgeirstöðum. Bær þessi hefir staðið ofarlega í Áss landi, hefir þar verið hálent nokkuð, og er nú blásið, og kallast Jólgeirstaða-sandr. Eg held Jólgeirstaðir hafi snemma fluttir verið, þángað sem Ás nú er, líklega vegna sandblástrs, og er það líklega sá eini í Holtahrepp, sem þurft hefir að flytja úr stað þess vegna. Í landnámi þessu eru: Ás-torfán, Arnkötlustaðir, Berustaðir, Þjóðólfsþagi, Marteinstunga, Rauðalækr fremri, Brekkur, Litla-Tunga, og fleiri jarðir, sem liggja milli Steinslækjar og Rauðalækjar.

Þorkell þjálf eignaðist land allt með sjó, fyrir neðan lönd þeirra bræðra; í hans landnámi er Þykkvabæjartorfán, Háfs-torfán, hvar hann bjó, og Sandhólaferja.

Áskell hnokan, son Dufþaks Dufnjálssonar, Kjarvalssonar Írakonungs, nam land milli Steinslækjar og Þjórsár, og bjó í Áskelshöfða. Sá bær er nú ekki til, með því nafni, í landnámi hans, og ekki veit eg hvar hann hefir staðið. Eftir álitum þætti mér Gíslaholt líkast fyrir, að Áskell hefði þar byggt, eða þar nærri, því þar er hár höfði (Gíslholtsfjall eða Gíslaholtsfjall). Í þessu landnámi eru: Kálfholt, Sauðholt, Heiði, Gíslaholt, Sumarliðabær, Hamrar, og þeir fleiri bæir, sem eru milli Þjórsár og Steinslækjar. Vestan við Ás-land og sunnan við Sauðholts land, fellr Steinslækr í Þjórsá¹.

¹) Eftir nákvæmari umhugsun, held eg Áskellhnokan hafi ekki byggt Gíslaholti, heldr í Króki, og hefir það þá verið Króks, Kálfholts og Sauðholts lönd, sem hans afsprengir hefir haldið handa sjálfum sér, eftir að landnám hans fór að verða fjölbyggt, og mætti því orða það svona:

„Sá bær er nú ekki í hans landnámi með því nafni, en, af líkindum að ráða, meina eg hann hafi búið í Króki, og höfði sá, er þar

Herjólfur, son Bárðar Bárekssonar, bygði fyrst Vestmannaeyjar, og bjó í Herjólfssdal fyrir innan Ægisdyr. Þar er nú hraun brunnið. Herjólfur hefir að líkindum bygt sunnan undir Dal fjalli, sem er vestr af Heimakletti; liggir Þræla-eyði milli þessara fjalla, og Vogsbotninn eða skipalegan sunnan undir eyðinu. Svo má skilja orð Landnámu, sem jarðeldur hafi komið upp á Eyjum, eptir að Herjólfur bygði þar, og hraunið eyðilagð bæ hans, en eg held, að hraunið á Eyjum sé eldra, en frá þeim tíma, og eyjan hafi brunnið fyrir landnámstíð. Eldrinn eða hraunið hefir auðsáanlega komið upp úr Helgafelli, sem er fell hátt, sunnan til á Eyjum, og hefir runnið norður yfir eyjuna, en braun það hefði ekki getað grandað bæ Herjólfis, þó það hefði brunnið á hans dögum, þar bær hans mun staðið hafa upp við brekkuna, og er því sú gamla héraðssögn líklegri, að fjallskriða hafi hlaupið á bæ Herjólfis og eyðilagð hann. Sú saga er þannig: að áður en hann bygði í eyjunni, var þar einasta viðlega til útræðis, eins og Landnáma segir frá, en þegar Herjólfur bygði þar, þá hafði hann kastað eign sinni á eyjarnar, og þar hvergi var gott vatn að fá, utan úr læk þeim, er spratt upp skammt frá bæ hans, og rann hjá honum, þá hafði hann stokkað lækinn djúpt í jörðu, og bannað svo sjómönnum vatnið, öðruvísi en hann seldi þeim það fyrir ærið verð. Það sést enn, að lækrinn hefir að fornu verið stokkaður af mönnum í jörð, en stúlka ein, jafnvel dóttir Herjólfis, hafði gefið sjómönnum vatnið, þegar hún gat, svo hann vissi ekki. Eitt vor hafði hún, sem optar, átt að vaka um nóttina, og um sólarupprás hafði hún setið á bæjarþrepskildinum, þá höfðu hrafnar tveir komið að dyrum og gargað óvenjulega mikið. Þeir höfðu að vísu opt áður heim komið á morgna þá hún vakti, og hafði hún gjört það að venju, að gefa þeim eitthvað, en aldrei höfðu þeir skrækt líkt og nú. Henni hnykti við þessi ólæti þeirra, og hleypr þegar að sækja þeim nokkuð, og kastar til þeirra; móti venju skeyta þeir því ekki, en fara þétt að dyrum, og skrækja ákaflega. Henni þykir þetta kynlegt, og gengr út, tekr upp gjöfina og fer spotta frá bænum, en þeir undan; hún kastar svo til þeirra, og snýr svo aptr; þeir skeyta ekki matnum, en fylgja henni sem fastast

gengr vestr í Þjórsá, og bærinn stendr sunnan í, hafi verið við hann kendr, og bærinn eins"; — en þá ætti að draga út Gíslaholt.

með illum látum; hún skilr ekkert í þessu og stendr kyr, þeir hoga þá lítið til baka, og skrækja sem mest; hún snýr þá aptr, en þeir á undan, þángað sem hún hafði fleygt gjöfnni, og gengr nokkuð lengra, kastar til þeirra og snýr svo við aptr, það fer sem áðr, að þeir skeyta því ekki, en fylgja henni, þar til hún snýr enn aptr, og ber gjöfina enn lengra, en þeir undan. En þegar hún ætlar að hætta, og fleygja nú krásinni í seinasta sinn, þá heyrir hún skell mikinn, hún lítir við, og sér hvar fjallið upp af bænum kemr ofan með óttalegu hlaupi, þá tekr hún til fótanna, og kemst með hlaupi undan, en skriðan ryðst yfir bæinn, og verður þar undir Herjólfur og fólk hans allt, það inni var. — Þó saga þessi hafi einasta verið í munnmælum, og því vitnislaus: þá þykir mér hún þó, eptir álitum, líklegri, en að jarðeldr hafi eytt bænum. Fjósaklettar eru enn kallaðir klettar í dalnum, sem sagt er hlaupið hafi yfir fjósið.

Ormr, son Herjólfs, byggði við Hamar niðri, það meina eg sé þar, sem nú eru Miðkaupstaðar-húsin, eða þar nærri, sunnan við höfnina, því þar er klettur einn í sjáfarmáli, nefndr Nausthamar, og held eg það hamar þann, er bær Orms var við kendr. Hann hefir ekki þorað að byggja aptr í dalnum, eða nærri Dalfjalli, þar sem bær föður hans eyðilagðist.

2. GÖÐAR, GÖÐORDASKIPUN, GÖÐA LÖND, m. fl.

Það er ekki ólíklegt, að margir höfðingjar, þeir er námu hér land frá Norvegi, hafi fljótt bygt hof eða hürg, á eða nærri bæ sínum, þó þess sé ekki getið, nema um suma þeirra; en eptir því sem fleiri komu, og fólkíð fjölgaði, þá hafi fleiri farið að sækja tíðir að einu hofi, og þau svo verið gjörð smásaman stærri, en hinna þá gætt minna, og þá sum kannske verið lögð niðr. Einkum hefir þetta átt sér stað eptir að alþing var sett, og það var leitt í lög, að þrjú höfuðhof skyldu vera í þingi hverju, og þrír aðalgoðar. Það er líklegt, að Ketill hængur hafi fyrst bygt hofið hjá bæ sínum, þegar hann skírði bæ sinn Hof, þó sögur geti þess ekki. Ekki er getið neins hofs á Hlíðarenda, og getr vel verið, að Baugr, fóstbróðir hans, hafi sókt þángað tíðir, hafi hann annars haldið uppi blótum; og eins Sighvatr rauði, eptir að hann kom út, og hof þetta því orðið snemma höfuð-helgimusterið í þínginu; þó það máske hafi meira elft um daga

Hrafn lögsögumanns, sonar hans, og Marðar gígju, þegar það varð eitt af höfuð-hofum héraðsins. Eptir að höfuð-hofin mynduðust, fór líka meira að bera á höfðingskap goðanna, sem áttu þau. Þannig er Jörundur goði, sonr Hrafn heimska á Rauðafelli, talinn annar mestr höfðingi í Rángárþingi, þegar alþing var sett. Landnáma telur hann með landnámsmönnum, en það getr ekki rétt verið. Eg er á sömu skoðun og Guðbrandr Vigfússon um aldr Hrafn heimska, og fyrir utan ástæður þær, er hann til færir fyrir útkomu Hrafn, þá er líka landnám hans heldr lítið; er ekki ólíkt, að þeir Hrafn og Þorgeir hörzki hafi komið um sama leyti, og annar keypt land af Ásgeiri, en hinn numið land austan við landnám Ásgeirs. Eg held, að Jörundur sè fæddr um það leyti Hrafn kom út, og þá hefir hann verið um sjötugt þegar hann ræði Merði gígju frá á alþingi að berjast við Rút, og getr það vel staðizt. Þá held eg, hann hafi reist bú á Svertíngstöðum, undir eða um 920, og þá átt Þuríði í Skarfanesi, systur Flosa hegra. Jörundur bygði þar, sem nú heitir á Svertíngstöðum, fyrir vestan Markarfljót; hann bygði þar hof mikið. Jörundur gat ekki bygt fyrir vestan Fljót í ónumdu landi, því þá voru þar öll lönd áðr numin, sem að framan er sagt. Ekki finnast heldr nein spor til, að stórhof hafi bygt verið fyrir vestan Fljót, austar en á Hofi á Rángárvöllum, en þó verðr að miða við hof Jörundar að nokkru leyti, hvar hann hafi fyrst bygt, því bærinn Svertíngstaðir er nú ekki til, og hefir að líkindum ekki verið, síðan í fornöld. Það getr því varla verið efmál, að Jörundur hafi bygt fyrir austan Fljót, og reist fyrstr Dalverjahof, og orðin í Landnámu, „fyrir vestan“, sè annaðhvort ritvilla, eða rángt lesið; en nú voru, sem fyr er sagt, öll lönd numin líka fyrir austan Fljót, því Ásgerðr meina eg að hafi komið síðast út af þeim, er námu Eyjafjallasveit, en þó komið út á árunum 910 til 915 og búið í Dal eða Katanesi fram yfir 920. Eg held því, að þegar Eyfellingar sáu uppgang þeirra Hofsverja, þá hafi þeir komið sèr saman um, að koma upp líka aðalhofi hjá sèr, og valið til hofgoða son þess göfgasta manns í héraðinu, Hrafn heimska. Ásgerðr mun þá enn hafa búið í Katanesi, þegar Jörundur bygði Svertíngstaði, enda finnast engin spor til, að Dalverjahof hafi staðið hjá Dal eða þar nærri, og sögurnar geta þess ekki, hvar það hafi staðið, en sunnan í Seljalandsmúla, skammt austr frá bænum, eru öll líkindi fyrir, að hofið hafi verið; þar er torfa

ein, kölluð Hoftorfa, og á lítil, er þar rennr hjá, kölluð Hofsa; í torfunni sèst enn merki fyrir hofrústinni, og er lengd þess hèrum 50 fet, en vídd þess verðr ekki sögð með vissu, því mold hefir runnið á annan lánvgginn, þó er líkast það hafi verið kringum 10 fet; það er líka gömul héraðssögn, að hofið hafi hèr staðið, og því held eg, að Jörundr, eða þeir Eyfellingar, hafi fengið land vestan af landnámi Ásgeirs kneifar: Seljaland og Tjarnaland, og bygt bæinn Svertíngstaði á sléttunni niðr af hofinu, sem fyrir löngu er eydd af Markarfljóti. Skammt frá Hoftorfu er fjallklettr einn, kallaðr Hrafnabjörg eða Svörtubjörg, hvort sem nú klettr þessi hefir átt nokkuð skylt við bæjarnafnið, eða hann hefir kennt hann við Svertíng son sinn, sem Landnáma nefnir, og honum líklega hefir fæðzt á Svertíngstöðum. Landamerkið milli Seljalands og Sandalanda er líka svo fornmannalegt, þein sjónhendíng úr fjalli í sjó, og upp á fjallinu í jökul, en því hafa þeir að líkindum helzt leitað á Ásgeir með landið, að þeir hafa álitíð hann trúarvillíng eða trúarníðíng, þegar hann hafnaði sjálfráði blótum, og viljað því helzt kreppa að honum, eða koma honum úr héraði ef þeir gæti; þar til var forsjálegast að reisa höfuð-hof sem vestast undir Eyjafjöllum, því þá var eins hægt fyrir Landeyínga og Fljótshlíðinga að sækja þángað, þá sem það vildu heldr, og að hofi Ránvgvellinga. — Skömmu eptir 920 meina eg Ásgerðr hafi gipzt Þorgeiri hörzka, og flúzt að Holti, og Jörundr hafi þá komízt að Dals landi og flútt sig þángað, og bygt þá bæinn í Dal, en búíð stútta stund á Svertíngstöðum. Það er varla efamál, að Ásgerðr eða þeir Holtverjar hafa átt hlut í goðorðinu, og kannske Rauðfellingar líka. Ásgerðr hefir samt haldið eptir nokkrum hluta landnáms síns, eða stóru-Merkr landi, og sèst það af Njálu; þar bjó þá Ketill Sigfússon, er átti Þorgerði, dóttur Njáls, og hefir hann tekið þá jörð að erfð eptir Ásgerði, eða föður sinn, og þá er vel skiljanlegt, að Njáll átti skóg í Rauðuskriðu saman við Gunnar, því Rauðaskriða (Dímon) er enn landamerkja-hornsteinn jarðanna Dals og stóru-Merkr, og hins vegar Fljótshlíðar-jarðanna: Eyvindarmúla, Hlíðarenda og Teigs. Það er ekki ólíkt, að ítök, er Holtsstaðr eignaði sèr að fornu í Lánganesi, bæði skóg og hagheit, hafi fyrstu undirrót sína þaðan, að Ásgerðr, eptir að hún kom að Holti, hafi nýtt land þetta að nokkru, eða áskilið sèr þar selstöðu, eða ítak. — Það er líklegt, eptir að Jörundr komst

að Dals-landi, þá hafi hann haft útbú eða selstöðu á Seljalandi, og landið þá fengið nafnið, sem síðan hefir haldizt, en Svertíngstaðir þá bráðum lagzt í eyði, sem margt hefir getað valdið, svo sem: að Markarfljót eða Seljalandsá hefði komizt þar nærri á vetr í ísalögum, en selið eða bygðin verið þá sett framan í múlann, þar hún er nú. — Í Landnámu er eins að orði kveðið um Svertíngstaði og Auðnir: „hann bygði þar sem nú heitir á Svertíngstöðum“, og má af orðum þeim ráða, sem báðar þessar jarðir hafi í eyði verið þegar hún var rituð.

Bjór einn lá ónuminn fyrir austan Fljót, millum Krossár og Jöldusteins; um það fór Jörundr eldi, og lagði til hofsins. Landi þessu er svo glögglega lýst, að þar er enginn efi á, að það hefir verið landnám Steinfinns, sem áðr er nefnt, og held eg, að Steinfinnr hafi dáið um það leyti Jörundr bygði hofið, eða litlu síðar, og andazt barnlaus; held eg, að þá hafi vorið eitt af þrennu: annaðhvort 1. að Steinfinnr hafi verið leysingi Ásgerðar, því þá bar henni að erfa hann að lögum, og hafi hún þá fengið Jörundi landið, til að leggja það til hofsins; — eða 2. að eins og Ásbjörn helgaði þór landnám sitt fyrir norðan Krossá, þá hafi Steinfinnr helgað landnám sitt einhverjum öðrum guði, svo sem Heimdalli; en nú voru Dalverja-goðar Örgyðlingar, og hefir þá Jörundr lagt landið, sem áðr var helgað guði þeim, er hann tagnaði mest, undir aðalhofið, er hann þá hafði nýbyggt; — eða 3. að Steinfinnr hafi áðr verið búinn að leggja land sitt til hofsins hjá sèr, en Jörundr þá tekið þetta land, og lagt til aðalhofsins, og látið svo þá Merkrbúa sækja tíðir til aðalhofsins. — En hvað sem af þessu hefir verið, þá hefir Jörundr samt farið eldi um landið, að forn-um landnámasið, til tryggingar móti tilkalli Ásbjarnar eða þeirra frænda Steinfinns til landsins, sem erfingja hans; þessi bjór hefir þá orðið goða land Dalverjahofsins; það hefir líka verið, og er enn, afrættarland Dalshverfismanna, fremri hluti þess nefnilega Steinsholt og Stakkholt, en eystri eða innri hlutinn liggur undir Breiðabólstaðar kirkju í Fljótshlíð, sem áðr er sagt, og held eg það hafi haft þau tildrög, að eptir að Jörundr fékk Dals-land og svo þetta hofs-land, og hafði svo útbú á Seljalandi, þá hefir hann haft ærið landrými heima, þá hafi hann fengið þeim Rauðfellingum, frændum sínum, eystra hluta goðalandsins til sumararbeitar, einkum hafi þeir átt part í goðorðinu. — Þetta beitiland var þeim svo hægt að nota, þar norðr af heiðarlandi þeirra, þar sem

Eyjafallajökull lækkar, langt fyrir austan Guðastein, sem er klettr á hæsta hnúk jökulsins, og gömul sögn er fyrir, að dragi nafn af því: að undir klett þenna hafi goðin úr Dalverjahöfi borin verið, þegar kristni var lögleidd, en þau gjörð útlæg, — er hann örmjór, og þar liggr Goðaland norðan við jökulinn, er þar opt rekið yfir fjársafn enn, af Goðalandi. — Þetta hefir að líkindum haldizt við í tíð Dalverjagoðanna, að þeir Rauðfellíngar hafa haft brúkunarrétt á landinu, en þegar ríki Oddaverja varð mest í þínginu, og sumir þeirra bjuggu á Breiðabólstað, og höfðu Dalverjagoðorðið til umráða, og einkum eptir að til þeirra og Snorra Sturlusonar féllu eignir Kolskeggs auðga í Dal, sem eg meina hafi verið einn afkomandi Dalverja-goðanna, þá held eg, að Ormr Jónsson, sem hafði af fé Kolskeggs það hann vildi, hafi getað tekið þetta hálfa hofs-land, og lagt til kirkjunnar, og styrkist þessi meining mín við dóm einn, á skinni, af 1578, er fylgir skjölum Breiðabólstaðar kirkju. Þar kærir prestrinn á Breiðabólstað þá Rauðfellínga, og fleiri undir Eyjaßjöllum fyrir austan vatn (Holtsós), sem brúkað hafi afréttinn Goðaland í óleyfi sínu; og þá er landið dæmt kirkjunni, einasta eptir fornri venju. Af þessu sèst, að þá var landið dæmt kirkjunni einasta eptir fornri venju, en hins vegar hefðu vart Rauðfellíngar leyft sèr að brúka land þetta til beitarr, hefðu þeir ekki haft þar fyrir sèr forná venju líka. Þetta Goðaland er aldrei nefnt í Njáls sögu, þar var heldr enginn lángferðamanna vegr um, en það Goðaland, er hún nefnir, lá undir Hofs-goðorðið, og liggr fyrir austnorðan Þórs-mörk, fyrir austan Fljót, og er nú fremri hluti þess nefndr Emstrur, og er afréttarland Hvolhreppínga, en sá efri kallast Laufaleitir innri, eða fyrir austan Fljót, og er nú afréttarland Rángxvellínga; eg held því, að Jörundr hafi aldrei komizt að Hofs goðorðinu, og það ekki komizt í ætt hans, fyr en Valgarðr grái sonr hans átti Unni, dóttir Marðar gígju. Móðir Valgarðs var og af Hofsverja ætt, dóttir Hrafns lögsögumanns, en þeir Úlfr og Valgarðr voru hálfbræðr. Úlfr var son Þuríðar, dóttur Þorbjarnar gaulverska, og því miklu eldri en Valgarðr. — Það er að ráða af Njálu, að Úlfr hafi ekki orðið sèrlega gamall, því hún nefnir til þess Runólf son hans. Hann bauð heim Otkatli í Kirkjubæ, sem í þeirri ferð reið ofan á Gunnar. Hafi hann samt verið fæddr kringum 920, sem líklegt er, og dáíð nm það leyti Otkell féll, þá hefir hann dáíð kringum sextugt. Þó að Jör-

undr hefði fyrst sel eða útbú á Seljalandi, eptir að hann flutti sig að Dal, þá er líklegt, eptir að synir hans komu upp, að þar hafi orðið serskild bú. Þannig er athugavert með Hafr hinn spaka: Njála kallar hann náfrænda Runólfs í Dal, og er ekki ólíkt hann hafi verið sonarsonr hans, og bræðrúngr Runólfs; hann er talinn einn af virðingamönnum í brúðkaupi Gunnars, en ekki eru þó boðsmenn nefndir, að austar hafi að komið, en Þórir í Holti og synir hans. Hafr hefir þá verið úngr, líklega um tví-
tugt, því nærri 40 árum síðar kaus Njáll hann í gjörð um vígs-
málið Höskuldar, og mun hann mjög hafa verið á aldri við Run-
ólf goða. Þegar Runólfr lofaði Flosa, að ríða þá til þings, sendi hann eptir Hafri, og kom hann þegar, og held eg því, að Hafr hafi ekki búið langt frá Dal, líklegast á Seljalandi, og verið um-
sjónarmaðr hofsins. Hafr hefir verið spekingr mikill og góðgjarn, þar Njáll kaus hann í gjörðina, því hinir allir, er hann til nefndi, voru nafukunnir höfðingjar.

Mörðr gígja var annar mesti höfðingi í Rángárþingi um alþingis setningu; Njála kallar hann son Sighvats rauða. En bæði Landnáma og Flóamanna saga nefna hann sonarson Sighvats, eða son Sigmundar. Guðbrandr Vigfússon hefir, í Safni til sögu Íslands, tekið það skýrt fram, að Sigmundur hlyti að vera fyrri konu barn Sighvats, ef hann gæti verið faðir Marðar, og eg vil einúngis geta þeirrar athugasemdar, að Landnámu sjálfa greinir á um móðerni Rannveigar, konu Sighvats; hefði ekki Sigríðr á Sandnesi verið móðir Rannveigar, og Eyvindr hefði verið kvong-
aðr áðr, og Rannveig verið fyrri konu barn hans, þá kynni Sig-
mundr að hafa verið son Rannveigar og faðir Marðar. En hvort sem þetta hefir verið eða ekki, þá er líklegast, að Mörðr hafi verið fæddr kringum 910, og þá hefir hann verið um tvítugt um alþingis setningu. — Það er hvergi, svo eg viti, getið um upp-
fóstr eða giptingu Marðar; en ef getur mætti við hafa, þá þykir mér líklegast, að hann hafi átt dóttur Hrafns lögsögumanns, og kannske verið upp fósraðr af honum, því varla er efamál, að hann hafi lært af Hrafni lögspeki, er hann varð síðar orðlagðr fyrir; þá getr og verið, að Mörðr hafi snemma farið að taka þátt í héraðsstjórninni með Hrafni, og fljótt orðið héraðsríkr og stjórn-
samr, en Hrafn kannske verið fáskiptinn og hæglátr, þó hann væri lögsþakr; það sýnir góðmennsku hans, þegar hann lét í burtu af sínu eigin landi öll Oddalönd, til Þorgeirs, bróður Þor-

steins tjaldstæðings. — Skömmu eptir alþingis setningu byrjaði málið út af vígi Sigmundar, föður eða bróður Marðar, og þá gat hann gjört alla Baugssyni héraðsseka úr Fljótshlíð. Eptir það hefir uppgánger Marðar byrjað fyrir alvöru, því Sighvatr rauði hefir þá að líkindum dáiinn verið, og hefir Mörðr þá orðið höfðingi yfir allri Fljótshlíð, og líklega um það leyti farið að búa á Velli. Það er líklegt, að Ketill, og eins Hrafn, hafi haft annað bú á Velli, einkum eptir að Hrafn lét af hendi Odda lönd, en fengið Merði land þetta með giptingunni, því Landnáma nefnir ekki, að neinn hafi fengið land þetta hjá Hængi. Að visu segir Egils saga, að Helgi Hængsson hafi fengið það, en þó svo hefði verið, þá getr skeð hann hafi ekki búið þar svo lengi, heldr komizt að Jólgeirstöðum, þegar hann eignaðist Helgu Jólgeirsdóttur. Hafi Mörðr farið að búa á Velli milli 930 og 940, þá hefir hann búið þar yfir þrjátíu vetr. Þau fyrstu tíu ár hans þar, eða lengr, bjó Hrafn að Hofi, og þá held eg að byrjað hafi sú skipting á goðalandi Hofsverja, sem áður er nefnd: að Mörðr eða þeir Hvolhreppingar hafi fengið til beitarr fremra hluta þess (Emstrur), en Hofsverjar haldið hinum, Laufaleitum innri.

Þess er ekki getið, hver búið hafi á Hofi eptir dauða Hrafn. Landnáma nefnir Sæbjörn goða, son Hrafn, sem átt hafi Unni, dóttur Sigmundar, og er hans síðan ekki getið að neinu; eg held því, að Sæbjörn hafi farið að búa á Hofi eptir föður sinn, og átt systur eða frændkonu Marðar, og þeir þá báðir eft goðorðið; hafi ekki Hrafn verið búinn að fá Merði það áður, þá hefir Mörðr ætíð farið með goðorðið, og hinn annaðhvort ekki orðið lángr, eða lítið borið á honum fyrirriki Marðar, því ekki þarf að hugsa til, að sögumenn vorir hefði getað með réttu kallað Mörð mesta höfðingja um hans daga á Rángárvöllum, utan hann hefði haft undir hendi og átt Hofi goðorð að nokkru eða öllu leyti, því Hofi goðorðið hefir verið stærst og veglegast, og allt miðbik þingsins sókt þángað, svo sem Rángárvellir, Hvolhreppr, Út-Landeyjar, Fljótshlíð, og kannske nokkrir úr Holta- og Landhreppum; þar til var aðal-vorþingstaðr Rángæinga í þinghá Marðar, og er því líkast, að hann hafi optast helgað þingið, og það því kallað loklausu þing, sem hann kom eigi til; hefir hann því verið talinn einkonar allsherjargoði Rángæinga. Það er og líklegt, að Mörðr hafi eignast eða náð undir sig Hofi landi, um eða eptir daga Unnar, frændkonu sinnar, því þar fór Valgarðr grái að búa, þeg-

ar hann giptist Unni, dóttur Marðar, sem líklega hefir borið nafn hinnar. — Aþr á móti held eg, að ekkert þriðja aðalhof hafi komið upp í þinginu fyrir alþingis setningu, heldr hafi þeir í Holta- og Land-hreppum, er ekki sóttu að Hofi, haft smáhof eða hörg heima hjá sér. Því svo er að sjá, sem þeir, er námu land í Holta- og Land-hreppum, hafi ekki borið neinn ægishjálrn yfir hinum; þeir, sem námu lönd í Holtahrepp, voru komnir vestan um haf, og þá getr verið, að þeir hafi ekki haldið uppi blótum. En í Landmanna hrepp voru helztir: Ketill einhenti og Þorgeir, son Þorsteins lunans, og væri ekki ólíklegt, að þeir hefði bygt hörg, þó þess sé ekki getið. Það mætti sýnast líklegt, að Flosi hegri hafi bygt hof, eða haldið hér uppi blótum, þegar hann lagði kostnað til, að Loptr frændi hans færi til Noregs fyrir þá báða, til að blóta við hof það á Gaulum, er Þorbjörn faðir hans var áðr hofgoði að, því Flosi sjálfr mátti ekki koma í Noreg, þar Haraldr hárfagri hafði gjört hann útlægan fyrir dráp sýslumanna sinna, og held eg, að mörgum á vorum dögum þækti það lángtr og stránger kirkjuvegr, og liti í gaupnir sér, að leggja slíkan kostnað fram. Það getr því vel verið, að Flosi hafi hér ekkert hof bygt, þegar hann hélt uppi hofs helgi í Noregi, því hann hefir líka séð, að það gæti ekki orðið jafnveglegt og Hofs hofið, er því líkast, að hann hafi sjálfr sókt tíðir að Hofi, hafi hann annars sókt nokkur helgihöld hér, meðan hann bjó að Skarði. — Þegar með setningu alþingis var lögtekið, að þrjú höfuðhof skyldu vera í þingi hverju, þá varð, samkvæmt lögum, að koma upp þriðja aðalhofi, sem þá hefir bygt verið í þessu takmarki, og þá er líkast, að þeir Flosi og synir Ketils einhenda og Þorgeir lunan, hafi tekið þátt þar í, og svo átt part í goðorðinu. Eg held, að þetta hof hafi aldrei orðið nafnkent, eða náð líku álitu og hin tvö: í Dal og þeirra Hofsverja. Ekki veit eg, hvar það hefir staðið, en af nokkrum líkum gæti maðr ráðið, að það hafi verið í Saurbæ; bæði var það sett þar hentuglega, nærri miðbiki þessara hreppa, og svo gefr nafnið nokkrar líkur hér til. Það er furða, að hvorki í Landnámu eða Njálu skuli vera sérstaklega nefndr þriði goði Rángæinga, og ekki þegar Njáll tók upp goðorðið nýja handa Höskuldi. Það er því líkast, að margir hafi átt goðorðið, og gegnt lögskilum á vígsl, og þeirra hafi því lítið gætt í sögunni sem goða. Eg held, þegar fram í sókti, þá hafi Hjalti Skeggjason, og Skeggi faðir hans, átt þetta goðorð,

eða part í því. Skeggi var fjórði maðr frá Katli einhenda, en Ketill átti Ásleifu Þorgilsdóttur Þorsteinssonar lunnans, og því held eg, að Hjalti hafi frá Njáls dögum farið með goðorð þetta á þingi, og þá verið þriði goði Rángæinga, sem vel gat verið, þó hann hefði bústað fyrir utan Þjórsá. Þegar Kári komst úr brennunn, reið hann þegar til Marðar, að segja tíðindin, og þaðan til Hjalta. Nú mun það hafa verið skylda goðanna, að kalla þingmenn sína upp til eptirreiðar, þegar víg eða illvirki var gjört í þinginu; en vart hefði Hjalti snúizt strax við, og kvatt upp mannafla fyrir austan Þjórsá, hefði hann ekki haft þar goðorð og manna forráð.

Fimmtíðs-goðorðið, sem Njáll tók upp á Hvítanesi, hafa menn ekki lengi vitað hvar verið hefir, og hafa því sumir haldið, að það hafi verið sama og Hvítárnes, sem er innst í afrètti Hreppamanna, þar sem Hvítá hefir upptök sín úr Hvítárvatni, en slíkt er svo fráleitt, að það þarf ekki mótmæla við; það hlaut að vera sett í Rángárþingi, líkt og Melamenn tóku upp goðorð í Miðfirði og Laufesingar í Eyjafirði. Það sèst líka af orðum Valgarðs hins gráa við Mörd son sinn: „Eg hefi riðið hær um bygðina víða, kom eg á Hvítanes og sá eg þar búðartóptir margar, og umbrot mikil, eða hverju sæta firn slík?“ — Njáll beiddi lögrèttuna, sem rèði lofum öllum, að lofa sèr að taka upp goðorð á Hvítanesi, og leyfðu það allir. Eg held því, að land það, sem Njáll beiddi lofs að taka upp goðorðið á, hafi hann átt sjálf, og Hvítanes land sè sama, og nú er Fíflholts (Fíflaholts) land; þessari meiníngu til styrkingar er: 1, lögfesta eða vitnisburðum Fíflholtsland, af 1380; þar er nefndr Hvítsteinn, Hvítsteinsás, o. s. frv. — 2, í túninu á Eystra-Fíflholti, rétt hjá bænum, er reitr einn, sem er nefndr Lögrèttubalar, og er sögn gamalla manna, sem þar hafa upp fæðzt, eptir sèr eldri mönnum, að blettr þessi hefði svo kallaðr verið það lengi þeir til vissu. — 3, eru líkindi fyrir, þar hafi verið búðir reistar. Eg held, að þá hafi Bergþórshvols land verið miklu stærra en nú, og fyrst náð yfir Fíflholts land og Arnarhóls, Miðkots og Skipagerðis að utan, þó þar kunni á Njáls dögum að hafa búið einn eða fleiri leiglendíngar hans. Merki sjást enn til, að girðíng hafi að fornu hlaðin verið kríngum Fíflholts land, og er ekki ólíklegt, að landið innan girðíngarinnar hafi verið lagt goðorðinu, eða þingstaðnum. — Staðrinn var hvergi heldr betr valinn í þinginu en hær, því þángað var hægast að sækja fyrir hvorutveggju Landeyjar, Hvolhrepp og

Fljótshlíð, og því var eðlilegt, að Höskuldr fengi fljótt marga þingmenn, fyrst alla frændr sína í Fljótshlíð, og úr Landeyjum og Hvolhrepp, og hefir Mörðr orðið fyrir lángmestum þingmanna-missi, og nokkrum Runólfr í Dal, því var ekki svo undarlegt, þó Valgarðr yrði grár í lund, þegar hann heyrði hvernig komið var goðorð þeirra feðga; — en Njáll keypti land til ábúðar Höskuldi í Ossabæ. Land þetta hefir Njáll keypt vestan af Vomúlastaða landi, og er auðsèð á landamerkjum milli þessara jarða, að landið hefir að fornu verið skipt upp og suðr. Eg held, að Njáll hafi keypt hálft Vomúlastaða land eptir landstærð, þó Ossabæjar land hafi síðan meira blásið. Ossabær sá, er Höskuldr bygði, er nú eyðilagðr af sandblástri, og er hól sá, er bærinn stóð á, í út-norðr frá Vomúlastöðum, að bera þaðan hërumbil í Stórolfs-hvols fjall, en frá Kanastöðum að bera í Dímon hina stærri. Í hól þessum hefir fundizt ýmislegt smávegis, svo sem: litil sleif af steini, o. fl. og nú nýlega hringir. — Í suðvestr, skammt frá Ossabæ, var Höskuldargerði, þar hefir sæt garðrúst til skamms tíma. — Það var vitrlega gjört af Njáli, að kaupa land þetta til bústaðar Höskuldi, því þeir gátu í félagi brúkað Fíflholts land, vetr og sumar, þar landið liggir bæði að Bergþórshvols og Ossabæjar löndum. Goðorð þetta var tekið upp eptir að kristni var lögleidd, og því var ekki að tala um hof, sem því til heyrði, en þá fóru goðarnir að byggja kirkjur á bæjum sínum, og því er ekki ólíklegt, að þeir Njáll og Höskuldr hafi fyrstir bygt Vomúlastaða kirkju, því kirkjusóknin er sama hërumbil, og eg held landeign Njáls hafi verið. Hefði kirkja þessi verið bygd á Hvítanesi, þá hefði sóknin verið næstum hringinn í kríngum kirkjuna, en þar goðinn bygði hana hjá sèr, þá er hún nú næstum á öðrum sóknarenda, líkt og Skóga kirkja undir Eyjafjöllum og Sólheimakirkja í Mýrdal eru. Hafi Njáll og Höskuldr kostað þessa kirkjubýggingu, þá er líka næstum víst, að þeir hafi þar grafnir verið, en Njála nefnir ekki, að hvaða kirkju Njáll og fólk hans hafi verið flutt. Bergþórshvoll hefir fyrst sókt að þessari kirkju, sem var kirkja Hvítaness-goðorðsins, en hvernig hann hefir síðar skilizt frá, og lagzt undir Odda kirkju til eignar, en til kirkju-sóknar að Krossi, veit eg ekki¹.

¹) Athugagrein síðar rituð: Eg hefi nú nýlega heyrt ritgjörð yngismanns Brynjólfs Jónssonar á Minnanúpi í Eystrahreppi í Árnessýslu (Tímarit Jóns Péturssonar II (1870), bls. 96—101), hvar í hann talar um forn goðorð í Rángár

3. ÖRNEFNI FORN, DYSJAR, o. fl.

Það er ekki margt, sem eg veit að segja frá af þessháttar hlutum, þó vil eg nefna hér: fyrst Gunnarshaug hjá Hlíðarenda. Haugr

þingi, og hefir hann sömu skoðun og eg, hvað vestasta goðorðið snertir, að Hjalti Skeggjason hafi þar verið goði, og það goðorð hafi takmarkast við Ytri Rángá, og verið því Holta- og Landmanna hreppar, og rústir þær, sem enn sjást merki til fyrir vestan Flagbjarnarholt á Landi vestr við Þjórsá, og mér gleymdist að geta áðr, eð fornar búðarústir, og þar munu þeir hafa haldið leiðarþingi í þeim goðorðs-þriðjúngi, og þar mun hafa verið Holtavað, sem Njála um getr, þar sem Flosi beið Sigfússona. Vað þetta á Þjórsá er síðar nefnt Eyjarvað, því vegrinn liggir út yfir eyjuna Árnes.

Aþr er eg honum ósamþykkr, hvað viðvíkr takmörkum eystri goðorðanna, Hofs- og Dalverja, og veldr því ókunnugleiki hans, þar hann heldr að Þverá hafi verið takmarkið á milli þeirra, því Þverá var þá litið og ómerkilegt vatn, áðr en Markarfljót komst í hana, og það svo, að hún (Þverá) er aldrei nefnd í Njáls sögu, utan einu sinni neðanmáls í Kaupmannahafnar útgáfunni á bls. 153, og er líklegt, að þeim, sem til þekktu síðar, hafi þótt það réttara, því sagan segir þar öldungis rángt, að þeir Lýtingr hafi falið sig í skógum við „Rángá“, — en þar sem sagan segir, að þegar Lýtingr slapp undan þeim bræðrum, þá hafi hann hlaupið út á ána og síðan til hrossa, þá er líklegast, að Njálssynir hafi hitt þá bræðr við læk þann, sem að fornu var nefndr Hestlækr, og sem nú er Torfastaðagróf, en féll þá ekki strax í Þverá, eins og nú, heldr rann hún norðan við graslendi nokkurt, sem nefnd er Sámstaðafit, og getr vel verið, að pláz þetta hafi þá verið kallað „skógr“, þó víðr hefði þar ekki verið, því svo eru sum pláz kölluð enn, og Lýtingr hafi, þegar hann slapp, hlaupið fram yfir fitina, og út á ána, er rann sunnan undir henni.

Það álit eg efalaust, að í hið minnsta hafi allr Út-Landeyja hreppr legið undir Hofs-goðorðið; og er óljóst um takmarkið, en þó held eg það hafi ekki vestar verið en þar, sem nú er Afallið. Það er líka heldr að sjá, að Njáll hafi verið þingmaðr þeirra Hofsverja, eða í sambandi við Hofs-goðorðið, því á leiðarþingi að þingskálum hefir það verið, þegar hann helgaði Gunnar á Hlíðarenda til allra löglegra mála, og er svo að sjá, sem Gunnar hafi þar átt þingfesti, eða í þeim goðorðs-þriðjúngi, og því eru mestar líkur til, að öll Fljótshlíð og fyrir vist Landeyjar ytri hafi heyrt til Hofs goðorðinu, því eg meina, að Hofs-goðorðið hafi ætíð verið ríkast og þótt veglegast, og Hofsverjar hafi aldrei sleppt meiru af landnámi forföður síns, Ketils hængs, heldr en í það mesta Eystri-Landeyjum til Dalverja-goðorðanna, þó þar væri frændsemi á milli. Þessu er líka til styrkingar, að þegar Hvítanes-

þessi er í norðaustri frá bænum, hërubíll 200 faðma fyrir ofan túngarðinn, beint upp af afbýlinu Nikulásarhúsum. Haugr

godorðið var tekið upp, að þá misti Hofsgodorðið flesta þingmenn, eins og kunnugt er af Njálu, sem bæði hafa verið Fljótshlíðingar, frændr Höskuldar, og eins Ytri-Landeyingar. Það sýnist vera til meðmælingar, að Dalverjagóðinn hafi átt þingmenn í Landeyjunum; þegar þeir ekki þorðu eða vildu hjá Hjalta Skeggjasyni hesta, er hann kom að utan, fyrir Runólfi goða í Dal; en slíkt finnst mér ekki næg sönnun, því vel getr skeð, að Hjalti hafi ekki heldr viljað þiggja þá, svo þeim væri engar sakir gefnar um bjargir við sig, því eins gat Runólfr, sem hafði gjört Hjalta sekan, gefið þeim sakir um greiða eða bjargir við hann, hvort sem þeir voru þingmenn hans eða ekki, en Hjalti átti vissan greiðskap, er hann var kominn í Þykkvabæinn, til frænda sinna, og í sitt eigið godorð. En það er líklegt, að undir Dals-godorðið hafi heyrt vist meiri hluti Austr-Landeyja hrepps.

Hvar Dalverjar hafi haldið leiðarþing, er nokkuð óljóst, en fornar sagnir eru, að þeir hafi haldið það á Ljósárdíla, sem liggir fyrir framan Stóru-Dímon, og þar hafi til forna sézt til bóðarústa, en sem nú eru fyrir löngu af brotnar af ál þeim úr Markarfljóti, er Fauski er nefndr; er þetta fyrir ofan Dals-sel, á Hólmabæjum, og er í hinu forna Dals-landi; er þar nú forn og nýr áfángastaðr, og er líklegt, að hann hafi tekizt þar upp eða haldið við, þegar leiðarþingi Dalverja og Hofsverja var slengt saman á Lambey, og Oddaverjar urðu mestn ráðandi á þinginu. Líka hefi eg heyrt getið um fornan samkomustað, eða nokkurskonar leiðarþing á Dalbökkum, fyrir neðan Njóladalshétt, sem er fyrir norðan Holt undir Eyjafjöllum, og þaðan mun þingstaðr Eyfellinga hafa fluzt heim að Holti, sem var þar alla tíð síðan, þángað til árið 1818, að Steinhellir var fenginn hjá Steina eigendum fyrir þingstað.

Líka voru fornar sagnir, að hestaping hefði verið haldið í Ásólfsskála-heiði, rétt hjá Fossalak, og er þar enn kölluð Hestapings-lág, og Hestatorfa rétt hjá, sem nú er að mestu leyti blásin.

Hvað bæjarlæknum á Ásólfsskála við vikr, sem eg ritaði um áðr, þá eru helzt líkur til, að hann hafi runnið að fornu fram á milli „Skálans“ og hóls þess, sem nú stendr heygarðrinn á, og síðan fram Sældingsmýri fram í Holti, og hefði landið verið framan undir Sældingsmýri herra, en það er nú, og lækurinn runnið á flatlendi, þá gat hann auðveldlega verið það vatnsmeyri, að hann væri veiðitekr.

Geta vil eg þess, að Ketill hinn einhendí, sem fyrst nam Skarðslönd í Landmanna hrepp, bygði að Á. Sá bær er nú fyrir löngu í eyði, og er það pláz vestr af Skarðsfjalli, vestr við Þjórsá, og er nú kallað Bæjarnes þar, sem bærinn stóð; hefir bær þessi gengið niðr

þessi er stór sandhóll, blásinn ofan til. Hóll þessi þykir mér ekki líkr fyrir að vera haugr Gunnars, heldr sè hann af náttúr-unni til orðinn; hann hefir samt á Gunnars dögum verið jarð-þykkr og grasi vaxinn, og má því vel vera, að Gunnar hafi verið heygðr uppi á honum, eða grafinn ofan í hann; norðan í honum er líka einhver forn hleðsla. Skammt frá hólnum er steinn, mjög stór, og þar rétt hjá rúst lítil, og eru sumar sagnir svo: að rúst þessi sè brot af haug Gunnars, en vopnum hans hafi verið hleypt inn undir steininn. Það sèst, að steinn þessi hefir verið hreyfðr eða grjóti hleypt undir hann, en að nokkur vopn Gunnars hafi þar látin verið þykir mér ólíklegt, eða að nein vopn hafi með honum verið í haug lögð, þegar atgeirinn var það ekki, sem hann hafði mestar mætr á, en að rústin væri brot af haugi Gunnars, getr vel verið. Það er ekki ólíklegt, að á Sturlunga-öldinni hafi menn brotið flestar dysjar og hauga fornmannna þeirra, er þeir hugðu að vopn hefði verið látin hjá, því þeir þurftu þá að nota allt þessháttar. Hvort sem hóll þessi eða rúst er brot af haugi Gunnars, eðr eigi, þá er mjög líklegt, að Gunnar hafi á þessum stað heygðr verið. Njála segir hann heygðan út frá bænum. Eg álit, að þetta orð til taki enga vissa átt, og gefi einasta til kynna, að hann hafi verið heygðr burtu frá bænum, en ekki heima. Þrællinn og ambáttin ráku fêð hjá haugnum, þegar þau áttu að sjá Gunnar. Nú liggja smalagötur ofan af heiðinni, og hafa víst alltaf legið fram hjá þessum stað, heim á stöðulinn. Skarp-héðinn og Högni, segir Njála, voru suðr frá bænum, þegar þeir

þegar Skarð fór að verða nafnfrægt og höfðingjasetr, en Árbær, sá sem nú er í bygð, er framar með ánni, og þó hann sè í sama landnámi, þá er hann bygðr á seinni tíðum úr Hvamms landi, sem er vestan undir Skarðsfjalli.

Það var sögn gamalla og fróðra manna undir Eyjafjöllum, að flötr einn vestan undir Arnarhól hefði verið nefndr Búðarflötr, sem á seinni tíðum er af brotinn af ósnum, þegar hann fór að ganga lengra upp á landið, og þar hefði verið hinar fornu kaupmanna-búðir; en þegar þær lögðust niðr, er sagt, að það hafi verið haft fyrir naust, og breyttist þá nafnið, og var kallaðr Skipaflötr, þar til nú á næstu öld, að flötr þessi fór að brotna af; voru þá skipin flutt á annan stað.

Hjá Dalbökkunum í Holtsoddum er forn og nýr áfångastaðr, og mælir þetta með því, að þar hafi á fornu verið þíng- eða samkomustaðr hjá þeim fornu Holtsverjum.

áttu að sjá Gunnar í haugnum. Þeir hlutu þá að vísu að vera þar, sem nú er kallað austr frá bænum, efst á túninu fyrir ofan eða austan Nikulásarhús, til að geta sæð hauginn eða Gunnar í honum, en þess ber að gæta, að Njála tók opt ekki sem réttast fram áttaskipti, eða sumt smávegis, þó hún segi meistaralega söguna; þar til munar þetta mjög litlu, svo að staðr sá, er þeir þá gátu staðið í, geti verið nærri landsuðrs-átt, einkum ef mið-að er við eyktasetning fornanna, sem hér verður að vera gjört. Líka er það gömul sögn, mann fram af manni, að á þessum stað hafi haugr Gunnars verið. Það er eins líklegt, að haugrinn hafi aldrei verið mjög stórkostlegr, því þó Gunnar væri nafnfrægr fyrir hreysti sína, bæði hér og í öðrum löndum, þá var hann ekki goðorðsmaðr, eða varð talinn með höfðingjum hér á landi. Þar til var hann sekr orðinn þá hann féll, og þá voru burtu helztu frændr hans, Kolskeggr og Þráinn.

Rétt austan við bæjarlækinn á Hlíðarenda er reitr lítill, kallaðr Sámsreitr, og í honum miðjum þúfa, kölluð Sáms-leiði eða -þúfa, og er gömul sögn, að hundr Gunnars, Sámr, hafi hér verið niðr settr. Þó þessa sé ekki getið í Njálu, þá er sagt í öðrum sögum, t. a. m. Guðmundar biskups góða, að það hafi venja verið hér á landi að fornu, að heygja hunda þá, er gersemi þóttu.

Gerði mörg hafa verið að fornu neðan við túnið, og er mælt, að þar hafi sáðlönd Gunnars verið, og þeirra fornanna, og þar hefir Gunnar verið að sá, þegar Otkell reið ofan á hann. Ekrur eru nefndar á fleiri bæjum: Eyvindarmúla, Heylæk hjá Teigi og víðar, og er líkast það hafi sáðlönd verið að fornu. Í Stórolfshvols-velli sæst móta fyrir fornum girðingum miklum, sem kallaðir eru Náttahagar, og er ekki ólíklegt, að þar hafi sáðlönd verið eða sumarkviar, til að bæla inni búsmala á nætr.

Af gömlum árfarveg, sem enn sæst móta fyrir í Hvolsvelli, hafa nokkrir meint, að Rángá hafi þar runnið fram til forna; en eg held það ekki vera, því Rángá er svo opt nefnd bæði í Land-námu og Njálu, að auðsæð er, hún hefir þá runnið í sama stað og nú; en eg held, að fornmennt hafi tekið upp Fiská, norðan eða vestan við Árgilsstaðafjall, og veitt henni fram vestan í fjallinu, og svo haft hana til áveitu yfir Vallar land og Hvols-völl, og látið hana renna af aptr gegnum Öldugróf út í Rángá, fyrir ofan Móeiðarhol.

Reitr einn í túninu á Grjótá er nefndr Þráins-reitr, og eru gamlar sagnir, að Þráinn sæ þar heygðr.

Geirshaugr í Teigs landi, fyrir ofan afbýlið Miðkot. Haugr þessi hefir að fornu brotinn verið, og það eru fornar sagnir, að hríngir sá, sem nú er í kirkjuhurðinni í Teigi, sæ tekinn úr Geirshaugi. Hríngriinn er mjög forn, úr kopar, hërumbil fimm þumlungar að þvermáli, en verið getr, að járn sæ innan í honum, því þar sem hann leikr í lykkjunni, er hann miklu mjórri, og er þar járn í honum. Engar eru sagnir um, hvenær þessi Geir hafi búið í Teigi, eða af hverjum ættstuðli hann var, en líkast er hann hafi fengið þar bústað eftir burtrekstr þeirra Baugs-sona úr Fljótshlíð.

Skammt fyrir ofan Lambalæk er hóll, sem kallaðr er Lambahaugr, og eru fornar sagnir, að Lambi, sá er fyrst bygði Lambalæk, sæ þar heygðr; en ekki vita menn, hvort Lambi, son Sighvats rauða, sem Landnáma nefnir, hafi bygt bæ þenna, eða annar af þeirri ætt, með sama nafni, þó hið fyrra sæ líkara. Hóll þessi er holr innan, og ekki ólíkr fyrir, að sæ forn hellir, því snemma á þessari öld fundu drengir nokkrir lítið op ofan í topp hólans, og rendu þar niðr í nokkurra faðma færi, þar til þeir fundu botninn. Hafi hóll þessi verið hellir, og þá tekinn til greptrunarstaðar, þá hefir hann verið byrgðr vandlega, en annars hefir hóll þessi að líkindum verið forn fjárhellir, og síðar hrunið fyrir dyrnar, og hann svò verið lagðr niðr; en þeir, sem nú hafa ráð á hól þessum, hafa ekki viljað leyfa gröpt hólans, af ótta fyrir þar af leiðandi óhöppum.

Í túninu á Barkarstöðum er rúst, sem nefnd er Barkarleiði, og á Börkr sá, er fyrst bygði bæ þenna, að liggja þar undir. Rúst þessi er aflöng, og snýr frá vestri til austurs, og er ekki ólík dys eða leiði, en þá hefir Börkr þar heygðr verið í kristni. Það er líkast, að Börkr hafi þar bygt eða búið eftir fall Njáls sona; því börn þeirra voru þá úng, og hafa þá eignir þeirra dreifzt, en þar hafa menn engar sagnir um.

Skammt í suðr frá Stórolfshvoli liggir Ormsvöllr á syðri bakka Hvolslækjar, og stendr þar afbýli samnefnt. Lækjarbakinn er sléttr, en hitt smápýfi. Ekki sær nú til skára þeirra hinna stóru, er Ormr Stórolfsson átti að róta þar saman; má vera, að lækrinn hafi opt flæðt yfir reit þenna síðan á dögum

Orms, og gjört umbreytingu; enda kynni frásögn þessi að vera orðum aukin.

Skammt frá bænum Velli stendr hóll einn, þar nærri, sem Fiská fellr í Rángá, hann heitir Hestapingshóll, hann er hár nokkuð og keilumyndaðr, og slétt flöt hjá. Það hefir verið skemtun mikil, að sitja upp í hólum og horfa á hesta-atið niðr á flötinni og leik hestanna. Hér meina eg að verið hafi almennr samkomustaðr til hesta-ats, um miðbik þingsins, og þar hafi verið hesta-atið Gunnars og þeirra undan Þrihyrníngi. Nokkru neðar við Rángá, næstum gagnvart Hofi, féll Otkell í Kirkjubæ, með fylgjurum sínum, fyrir Gunnari.

Skammt frá Hofi sèst móta fyrir jarðhring stórum, sem hefir verið til búinn í fornöld, hann er hërumbil 15 faðmar að þvermáli, en til hvers hann hefir brúkaðr verið, er óljóst; má ske hann hafi verið blótveizluhringr, eða þá dómhringr, áðr þing var sett að Þingskálum.

Haugar tveir eru nálægt Minna-Hofi, er stærri haugrinn nefndr Kjálki, en hinn Mörðr. Á stærri haugnum eru auðsjáanlega mannaverk, og jafnvel á báðum. Nokkrir hafa haldið, að þetta væri haugar þeirra feðga Valgarðs og Marðar, en eg læt ósagt, hvort svo er; mèr þætti eins líklegt, að þetta vera kynnu haugar þeirra Hrafnis lögsögumanns og Marðar gígju, því nokkru nær Stóra-Hofi var, fyrir nokkrum tíma, grafinn upp haugr einn, sem eignaðr var Valgarði, og fannst í honum einhverjar leifar af beinum, og hældu menn sum þeirra væri hrossbein. — En hafi Mörðr gígja verið fósterson Hrafnis, og hann kennt honum lögspeki og komið honum til mannvirðingar, sem eg hefi getið til hér að framan, þá er ei ólíklegt, að Mörðr hafi viljað láta grafa sig nærri fóstura sínum.

Í vestr af útnorðrhorni Árgilsstaðafjalls, og nokkru neðar en það á Rángá, sem nú er almennt farið frá Keldum fram að Vatnsdal, og er kallað Skógarvað, er hið forna Þorgeirsvað, og steinn sá litlu neðar, sem Þorgeir átti að festast á, og kallast Þorgeirsklettr, og á cystri bakka árinna, hërumbil 5 faðma upp frá henni, er haugr, sem nefndr er Þorgeirshaugr; hóll þessi er nokkuð aflánger eða sporðskjumyndaðr, og snýr frá landnorðri til útsuðrs; er hann ekki ólíkr dys, og fornar sagnir eru einnig fyrir því, að Þorgeir Otkelsson sè hér heyðr. — Það er líklegt, að Gunnar og þeir bræðr hafi riðið hëðan úr Eyjum til ein-

hverra erinda sinna upp á Rángárvelli, þó sagan geti þess ekki, og það hafi Mörðr njósnað, þegar hann gjörði þeim nöfnum orð, að fara í fyrirsát við Rángá, því annars hefðu þeir Gunnar riðið hið neðra skemmstu leið, inn með Þverá og fyrir framan Fljótshlíð, heim að Hlíðarenda. Í Eyjum niðri (= Út-Landeyjum) hefir þá að líkindum verið slægjuland gott, og flæði-engi fram með Rángá, líkt og nú er Safamýri í Holtum slægjuland bezt í þinginu, síðan Rángárnar fella fyrir ofan Þykkvabæinn út í Þjórsá, og verið getr að Gunnar hafi átt þar slægjuland, eptir að þeir bræðr brögðuðu til sín Móeiðarhvol.

Nokkru neðar en Þorgeirsvað er, mun það verið hafa, er þeir hittust Íngjaldr frá Keldum og Flosi, þá hann kom frá brennunni, og þeir skutust á yfir ána.

Ofar með Rángá, nokkru fyrir ofan Keldr, eru dysjar tvær, vestan megin hennar, og er önnur minni, er sú litlu ofar eða fjær ánni. Dysjar¹ þessar eru nú blásnar mjög, eins og landið þar í kring, grjótið í þeim er vatnsorfið og auðsjáanlega borið upp úr ánni. Á þessum stað við Rángá bardist Gunnar með bræðrum sínum við Egil í Sandgili og þá undan Þríhyrningi. Í dysjum þessum hafa og fundizt mörg mannabein, fram að þessum tíma, en nú er loptið búið að leysa þau flest upp, þó fundust í minni dysinni nokkrir jaxlar sumarið 1861; sú dysin, sem fjær er ánni, hefir minni verið, sem sagt var, og er ei ólíklegt, að Egill og synir hans, og þeir bræðr undan Þríhyrningi, sem fella í bardaganum, hafi þar heygðir verið, og kannske Þórir austmaðr, mágr Egils. Í dys þessari hafa fundizt bein af 5 eða 6 mönnum, en fleiri í hinni. Í kringum 1780 reið Jón Ísleiksson fálkafángari, sem þá bjó í Árkvörn í Fljótshlíð og síðar á Eyvindarmúla, út á Rángárvelli til fálkaveiða, þá kom hann að dysjum þessum og skoðaði þær, og þá sá hann þar mörg mannabein, sem þá voru að blása upp úr dysjunum; þar sá hann í minni dysinni höfuðskel, er honum þótti stór vera, og sagði þá við sjálfan sig: „gaman væri nú að vita, hver þessa höfuðskel hefir átt, og þess óska eg nú: eg vissi það“; svo rótaði hann sandi yfir bein þau, er hann sá upp blásin, og settist svo niðr þar rétt hjá, og var að hugsa um bardagann, þá seig að honum svefnhöfði, og dreymdi hann, að honum þókti maðr koma að sér,

¹) Höf. segir: dys — dysin — dysinni — dysur — dysum — dysunum.

og þakka sér fyrir, að hann hefði breiðt ofaná sig og hlúð að sér og þeim félögum sínum, og ef hann fýsti að vita, hver höfuðskel þá hefði átt, er hann furðaði sig yfir, þá hefði sá átt hana, er nú við hann talaði, en það væri Þórir austmaðr, er fallið hefði fyrir Gunnari á Hlíðarenda. Meira kvað hann sig þá hafa dreynt, en þann hluta draumsins vildi hann ekki segja.

Í útnorðr þaðan, nokkurn veg frá ánni, standa Knafahólar, uppmjóir og keilumyndaðir, og liggja gatan milli þeirra; þar er hentugr staðr til fyrirsátts, því ekki sjást þeir, er undir hólum þessum sitja, fyr en komið er fram á milli þeirra, einkum ef komið er vestan að þeim, eins og Gunnar kom; hann tók þá það ráð, að hleypa fram hjá þeim að Rángá, svo ekki yrði gengið að baki honum. Kolr Egilsson kallaði, er þeir hleypu fram hjá, hvort þeir ætluðu að flýja, og hafa þeir svo fylgt á eftir þeim Gunnari fram að Rángá, þángað sem bardaginn varð. — Eggert lögmaðr Ólafsson getr þess í ferðabók sinni¹, að snemma á 18. öld hafi skammt frá Knafahólum fundizt mörg mannabein, og metaskálar hjá, er hann hafði eignazt. Af sögum fæst ekki upplýsing, hverra bein þetta muni verið hafa, en, ef getur mætti við hafa, þá þykir mér líkast, að það verið hafi bein þeirra fornu Tjaldstæðinga, og þar nærri hafi þeir fornu Tjaldastaðir verið, því þar voru þeir neðst eða neðarlega í landi Þorsteins Ásgrímssonar, og er líklegt, að hann hafi látið flytja þá í sitt eigið land, en þó sem fjærst bæ sínum, þar þeir voru sóttveikir. Það er ólíklegt, að nokkrir, sem hefði gjört þar fyrirsát eða barizt, hefði haft með sér metaskálar, en aptr er líklegt, að Tjaldstæðingar hafi haft þær, er komu út sem kaupmenn, og sá þeirra, er lengst lifði, gróf í jörð gull og silfr þeirra. Þar eru engar sagnir fyrir, að á Tjaldastæðum hafi nokkurn tíma bygdur bær verið, þó sá, er hér sagði fyrir um ritun Landnámu, þekkti stað þann, sem tjaldbúðin hafði verið reist á.

Vestr af Keldum er hóll, sem nefndr or Kirkjuhóll. Það eru fornar sagnir, að hringr sá, sem verið hefir í kirkjuburðinni á Keldum, sé úr honum tokinn.

Á Kirkjubæ, í túninu, fáa faðma fyrir vestan bæinn, sæst enn merki til að hús verið hafi, og eru gamlar sagnir, að þar

¹) Ferðabók Eggerts og Bjarna bls. 1035 kallar „Knævhole“.

hafi staðið útibúrið, sem Hallgerðr lét stela matnum úr og brenna.

Vestr af Kirkjubæ við lækinn (Hróarslæk), í nesi því, sem nefnt er Brynjunes, stendr haugr, sem líkr er fyrir, að sè fornmannshaugr, en engar hefi eg sagnir um, hver þar hafi heygðr verið¹.

Skammt frá Gunnarsholti forna er hóll einn, kallaðr Gunnarshóll; hann var grasi vaxinn um síðustu aldamót, en síðan hefir hann blásið mjög, og landið þar umhverfis, og hefir ekkert markvert fundizt í hólum. Það var í honum hraunklettir, en það er ekki ætíð, þó hólur eða hæðir sè kenndar við einhvern fornmann, að þeir hafi þar heygðir verið; þar til geta verið margar aðrar orsakir, svo sem: að þeir, sem ekki höfðu hörg á bæ sínum, en voru trúmenn miklir í fornum sið, hafi þá valið vissan stað í landeign sinni til að halda andagtar-æfingar sínar, svo sem lunda, steina, hóla. Auðr hin djúpuðga valdi þar til Krosshóla; og í steini átti að byggja fulltrúi Koðráns; föður Þorvalds víðförla, og þá getr nafn fornanna þannig hafa fest sig við staði þessa. Skammt frá hól þessum hefir fyrir fám árum fundizt spjót, blásið upp úr jörð, sem nú er komið til Reykjavíkr.

Upp á höfðanum, fyrir ofan bæinn í Snjallsteinshöfða, er hæð lítil eða þúfa, og þar í er blágrýtis steinn, með bandrún klappaðri á, sem er svona $\frac{\Delta}{\square}$ Þar grundrún þessi er S², þá er ei ólíklegt, að rún þessi sè $\frac{\Delta}{\square}$ fángamark Snjallsteins Baugssonar, og að þetta sè legsteinn hans; sagan segir og, að þeir hafi leiðt hann í höfðann, og vegið hann þar.

Í norðr af Skarfanesskógum, sunnan megin Þjórsár, þar sem Búrfellsháls liggir vestan eða norðan við hana, liggir pláz það, sem kallast Kjölreka eða Kjöldragstúngur; þar voru að fornu skógar miklir, eins og á öllum Rángárvöllum ytri, eða Landmannahrepp. Skarfanesskógar voru taldir skóga mestir í

¹) Haugrinn í Kirkjubæjarnesi er almennt kallaðr Brynjarshaugr.

²) Á lausu blaði með annari hendi er bandrún þessi dregin upp, og þar með þetta ritað: „Stafr þessi er klappaðr á stóran blágrýtis-stein, sem er í steinahrúgu þeirri, sem er austast á höfðanum, fyrir austan og norðan bæinn Snjallsteinshöfða, og er í mæli að Snjallsteinn, sem þar bygði fyrstr bæinn, liggi undir hrúgunni; er ekki ólíkt, að svo sè, því þar er víðsýnt og fagrt, en ólíkara þykir þó sumir segi að hann sè heygðr í hól, sem er neðantil í brekkunni þar fram af“.

þinginu, og Sturlunga saga segir frá þætu um Leirubakka-skóga. Túngur þessar eiga að hafa fengið nafn af því, að Hjalti Skeggjason hafi tekið þar efni í kjöl og innviði til skips þess, er hann lét smíða í Búrfellshálsi, en hvort sem að Hjalti hefir fundið þar efni í kjölinn eðr ei, þá er sú sögn líklegust, að túngur þessar dragi nafn þar af, að Hjalti hafi látið draga skipið úr hálsinum á ísi yfir Þjórsá, og svo yfir túnguna og í Rángárbotna, sem er örstuttr vegr, og þar liggur opt ís lengi, því þegar Þjórsá fær frostteppur fram með Búrfelli, spýtir hún vatni yfir túngurnar, og hefir vatn það stundum runnið í Rángárbotna, og af því hafi túngur þessar fengið nafnið, eptir að skipið var dregið yfir þær, og eptir sást kjölrákin eða kjölfarið í ísnum.

Geta má hér og garðs þess hins mikla, sem að fornu hefir hlaðinn verið næstum yfir þvera ytri Rángárvelli (þ. e. Landmannahrepp), og sem enn sèr merki til. Garðr þessi lá fyrir ofan Stóra-Klofa og austr að Rángá, og vestr á Skarðsfjall, og hefir hann þá, eptir ágizkun, verið nokkur þúsund faðma lángur. Garðr þessi hefir verið mesta mannvirki, en ekki er ljóst, hver hann hafi gjöra látið. Það eru fornar sagnir, að Torfi ríki í Klofa hafi látið leggja hann, til að reka eptir honum fè sitt í harðindum út á Skarðsfjall, eða austr að Rángá, þar sem það náði lengst til haga. Það er ei ólíklegt, að garðrinn hafi meðfram til þessa bygðr verið, því í Klofa landi, nærri garðinum, hafa sèst uppblásin fjárborgastæði mörg, hvort sem að Torfi hefir látið leggja garðinn að grundvelli, eða hann verið fyr gjörðr, en Torfi aukið hann og endrbætt.

Á Jólgeirstaða-sandi í Holtum er Jólgeirshaugr, sem hann á að vera heygðr í, en ekki veit eg víst, hvar haugr Sigmundar er við Sandhólaferju, Sighvatssonar rauða.

Á mörgum stöðum eru örnefni, sem segja til, hvar forn-menn hafa sett niðr sáð sín: ekrur og akrar, svo sem Kornbrekkur hjá Gunnarsholti, á Eyvindarmúla í Fljótshlíð, Heylæk hjá Teigi, og fleiri stöðum, og fornir náttugar, hvar þeir hafa látið bæla fænað sinn um nætr. Skammt fyrir ofan Bergþórshvol, á vestri bakka Afallsins, er reitr einn, sem er nefndr Línakrar, og sèr þar enn merki fyrir fornum girðingum, og jafnvel fyrir akurreinum. Fundizt hefir niðri í hólnum á Bergþórshvoli þykkt öskulag, þegar þar hefir verið grafið ofan í grundvöllinn. Frá Bergþórshvoli er svo sem stekkjargata, hërum

tvö hundruð faðma, vestr að Káragerði, og er þar mitt á milli lækr sá, er Kári drap af sér eldinn í, og framan í túninn í Káragerði er lág sú, sem Kári hvíldi sig í, og or enn kölluð Káragróf. Í landsuðr af fjóshólnum, sem er laus austan við bæjarhólinn, er Flosalág; þar bundu þeir Flosi hesta sína, og vel getr þá fyrir austan lág þessa hafa verið höll eða hæð, sem Afallið síðan hefir af brotið, og hefði þar þá verið dalr eða lág í hvolnum. Þeir Flosi hafa að líkindum riðið af Þríhyrningshálsnum niðr um þvera Fljótshlíð, fram hjá bæjum Sigfússona, svo engir aðrir yði varir við ferð þeirra, og svo beina leið niðr að Bergþórshvoli, og hafa þeir þá riðið hvatlega, að fara af Þríhyrningshálsnum um miðaptan, í 19. viku sumars, en koma að Bergþórshvoli eptir matmál, þar vegr þessi er fullar þjár mílur eða meira. Hérumbil 100 faðmar oru úr Flosalág heim að bænum, og hafa þeir þá komið úr landsuðri og framan (sunnan) við fjóshólinn. Kári hefir hlaupið út við vestra gafflað skálans, en Skarphæðinn dáið við hið eystra. — Frá brennunni ætlaði Flosi að sækja heim Íngjald á Keldum, og hefir þá riðið upp Hvolhrepp og upp með Rángá, en eptir að þeir Íngjaldr hittust, riðu þeir austr á Þríhyrningshálsa, og teymdu svo hesta sína upp á fjallið, til að felast þar. Fjallið Þríhyrníngur stendr vestarlega á fjallási þeim hinum mikla, er gengr til vestrs frá Tindfjallajökli, milli Fljótshlíðar, or liggir sunnan í honum, og nokkurs hluta Hvolhreppsins, en fyrir norðan liggja þau hin fornu Hólms lönd. Þríhyrníngur or miklu hæstr á fjallgarði þessum vestanverðum, og er til að sjá, neðan frá Bergþórshvoli og framan af sjó, ekki ólíkur sykrtoppi, sem höggvinn væri ofan af $\frac{1}{4}$ hluti, en vestan af Rángárvöllum er fjallið nokkuð aflángt að sjá, með þremr hornum af upp, sem það hefir nafn af fengið. Dalr er ofan í fjallið, sem ber nafn af, að þeir Flosi földust þar eptir brennuna, og kallast Flosadalr, má enn vel teyma hesta upp í dalinn af Þríhyrningshálsnum, og sjást monn þar okki neðan úr héraði, þó þar sè fjöldi manns, en eins og Flosi sagði, má þaðan sjá manna reið um alla sýsluna, utan Eyjafjöll fyrir austan Seljalandsmúla. Það sýnist nokkuð undarlegt, að þegar þeir nafnar, Þorgeir Otkeisson og Þorgeir undir Þríhyrníngi, ætluðu að sækja heim Gunnar, að þeir þá riðu austr á heiðar og inn fyrir Hlíðarendu, en ekki beina leið þangað; en sú hefir verið orsök þar til, að þeir Sigfússynir, frændr Gunnars, áttu hagbeit sunnan og austan

í fjallinu Þríhyrningi og höfðu þar selstöður, og gátu þá smalar þeirra sæð allt, sem til nýlundu var undir Þríhyrningi, og manna reið um alla Rángárvöllu; þess vegna hefir ekki Þorgeir vogað að ríða heiman með fjölmenni, fyr en nótt var komin, en þegar hann kom undir Þríhyrning, þá hefir þeim nöfnum þótt of langt liðið á nótt, svo þá væri ekki fært að ríða að Gunnari, og hafa þá tekið það ráð, að ríða samstundis austr, norðan megin heiðarinnar, og svo fram á hana í Eyvindarmúla land, til að felast þar um daginn, og fara svo næstu nótt að Gunnari, en þá kom það fyrir, sem þá varði ekki, að smali Njáls í Þórólfsfelli sá þá, og sagði til þeirra; og þann tímann valdi Mörðr til að fara að Gunnari, bæði þegar hann var sem fámennastr, og þegar Sigfússynir voru nýbúnir að taka heim úr seljum, svo honum kæmi eigi njósn þaðan. Höskuldr Njálsson og Hródný móðir hans áttu bú í Holti; sá bær er nú ekki til með því nafni, en af líkindum, er sagan gefr, að leið Höskuldar lá um garð á Sámstöðum, er hann reið þangað, og fyrir ofan Sámstaði var hann felldr, og smalamaðr Hródnýjar fann hann þar strax dauðan, þá er líkast að sá bær hafi verið sami, og nú er Vatnsdalr¹.

Þráinn gjörði Hrappi bú á Hrappstöðum; sá bær er nú heldr ekki til með því nafni, en fornar sagnir eru, að það sæ sá, sem nú kallast Arngeirstaðir; þeir eru og bygðir í Grjótárlandi. Að vísu er eyðihjáleigan norðan undir Þríhyrningi kölluð Hrappstaðir, en ólíkara er, að Víga-Hrappr hafi fengið að byggja þar, því ekki var svo mikil vinátta með Sigfússonum, frændum Gunnars, og þeim undir Þríhyrningi, að þeir hefði leyft þar Víga-Hrappi byggingu, skammt frá túni sínu.

Í Eystri-Landeyjum, í túninu á Skíðbakka, er hóll, sem kallast Skíðahaugr, og er gömul sögn, að Skíði, er fyrstr bygði bæ þenna, sæ þar heygðr.

Þegar Gunnar kom úr siglingu, kom hann skipi sínu í Arnarbælis-ós, og reið svo heim að Hlíðarenda. En, hvar var ós þessi? — Menn hafa haldið, að það hafi verið Ölfusá, en þess er ekki getið, svo eg muni, að fornmennt hafi lagt þar inn skipum sínum. — Auðr djúpuðga braut skip sitt á Vikarskeiði ut-

¹) Hjá götunni milli Sámstaða og Vatnsdals er lág ein, sem nefnd er Höskuldarlág, og er sögn, að Höskuldr Njálsson hafi fallið þar fyrir Lýtingi.

an við Ölfusá, þegar hún kom út hingað; og utan af Eyrum komu þeir Steinn snjalli og Sigmundur, son Sighvats rauða, þegar Steinn vóg hann við Þjórsá; og í Sturlúngu og Árna biskups sögu er opt getið þess, að menn komu út á Eyrum, en ekki í Ölfusá. Eg meina því, að Arnarbælis-ós sá, er Gunnar lagði í skipi sínu, hafi verið Holts-ós undir Eyjafjöllum, því næg rök má færa fyrir því, að ós þessi hefir dýpri verið að fornu en hann er nú; því þá ósinn teppist, af því sandi kastar í útfall hans í stórbrimum, þá flæðir hann nú miklu lengra upp á engjar og haglendi, en hann hefir gjört að fornu, því þá hafa verið byggð afbýli og höfð selstaða þar, sem ósinn flæðir nú yfir, þá hann vex mikið. Þess er fyrst getið í jarteina sögu Þorláks biskups, að ósinn teptist, og ætlaði að taka hey Gríms í Holti, sonar-sonar Þorgeirs skorargeirs, áður hann hét á Þorlák; þar er og gömul sögn fyrir, að tvö akneyti hefði að fornu átt að fylgja Holts stað, bæði til að draga heim grjót á vetrum, ofan úr fjalli, og líka til að draga með þeim sundr fjöruna, við útmokstr óssins. — Skammt fyrir vestan bæinn Varmahlíð, er stendr undir fjallinu fyrir ofan hann, er fjallklettr stór, er nær út í ósinn; klettr þessi er nú nefndr Arnarhóll, og þykir mér líkast, hann hafi að fornu verið kallaðr Arnarbæli, og ósinn af honum nafn tekið. Þess er getið í fornum annálum, að ár það, sem Gissur biskup deyði, gjörði stormviðri svo mikið, að knör þann tók í lopt upp undir Eyjafjöllum, er var meira en hálfþritugr að rúmatali, og sneri á lopti; hefir skip þetta enginn smábolli verið. Fyrir því eru og fornar héraðs-sagnir, að skip þetta hafi verið undir Arnarhóli, og hafi tekið svo hátt í lopt upp, að það hafi komið niðr í Varmahlíðardal á Holtsnúp, og þar verið sundr dregið; svona stórt skip gat og vart annarstaðar undir Eyjafjöllum verið, en á þessum stað. Það er líka gömul sögn, að við ós þenna, nærri Arnarhóli, hafi til forna verið kaupmannabúðir, og hefir sézt merki fyrir rústum þeirra fram á þessa daga. Þessa getr og Eggert lögmaðr Ólafsson í forðabók sinni, að sèr hafi þá verið sagt af búðarstæðum þessum. Inn um útfall óssins má enn vel leggja hafskipum með flóði sjáfar, en ekki verðr þar inn komizt nema sjór sè brimlaus, og ekki nú fleytt utan smáskipum upp ósinn að Arnarhóli, sökum grynninga. Það er ekki ólíklegt, að þeir Hrafn heimski og Þorgeir hörzki hafi komið skipi sínu í ós þenna, því hægt var hverjum, er hèr kom sunnan

að landinu, og fýsti að nema það, en ekki þá strax hefðu þorað eða getað vegna brims, lagt inn í ós þenna eða Rángárós, að leggja fyrst skipi sínu í Vestmannaeyjar, og fara svo við hentugleika til lands á skipsbátnum, til að skoða sig um. Það er og ekki ólíklegt, að Hrafn heimski hafi fyrstr skirt ós þenna, og gefið svo bæ þeim, er hann bygði fyrst, og hann fann öndvegissúlur sínar hjá, Arnarbæli, því næg rök má færa að því, að Borg hefir að fornu verið Arnarbæli kölluð, en bæir þeir, sem fyrst voru byggðir við sjóinn í landnámi Hrafn, mið- og yzta-Arnarbæli; þá getr og verið, að Hrutafellsá hafi fallið vestr fyrir ofan Borg í Lambafellsá, og þær svo báðar vestr í ós, og Hrafn þá hafi getað flutt á báti faránger sinn frá ósnum austr að bæ sínum. — Þegar Gunnar reið seinast til skips, og sneri aptr á Gunnarshólma, sem liggir skammt frá Stóru-Dímon í suðvestr eða vestr-útsuðr, þá hefir hann annaðhvort ætlað að riða til skips að ósi þessum, og voru þeir bræðr þá á réttum vegi þangað, þegar ríðið var nokkuð neðarlega yfir fljótið, eða þeir hafa ætlað að riða niðr á Landeyja-Sand og sigla úr Vestmannaeyjum. Það er og líklegt, að kaupmenn hafi sett hentugleikum með að leggja stundum skip sín út úr ósnum til Vestmannaeyja, þó þeir væri ekki albúnir til burtsiglingar, og búizt þaðan að fullu, því vart hafa þeir getað lagt út úr ósnum, utan í landáttum og brimlitlum sjó.

Til eru fornar héraðssögur undir Eyjaflöllum, að Þrasi í Skógum hafi komið kistu, fullri af fjármunum og vopnum sínum, inn í bergið undir Skógárfossi (Skógafossi), svo að annar gafi hennar tók fram jafnt berginu; girntust margir að ná kistunni, en vöguðu ekki, vegna ummæla, er á lágu, að sá mundi ekki þrífast síðan, er til þess reyndi. Eitt sinn fór til maðr nokkur, úngr og ofláti mikill, og komst allt að kistunni, og ætlaði þegar að fara að losa um hana, en þá heyrði hann, að kveðin var í berginu hjá sér vísa þessi:

Þrasa kista auðug er
undir fossi Skóga,
en hver sem þangað fyrstur fer
fíflsku hefir nóga.

Við þetta brá mannum svo, að hann ætlaði þegar að fá öngvit; greip hann þá í hringinn í gaffi kistunnar, en hann losaði þegar, svo maðrinn rauk ofan úr berginu og niðr í fossinn, og flaut

fram úr honum með hringinn í hendinni og var í óviti; er í mæli, að hringur þessi sè sá sami, og verið hefir í kirkjuhurðinni í Skógum, fram á þessa daga. Maðrinn raknaði að sönnu við, en átti aldrei að verða samr síðan. Ekki sèst nú neitt móta fyrir kistu þessari, en gaf hennar átti líka að vera samlitir berginu.

Geta má og steins þess, sem Grettishaf er nefndr; hann stendr neðarlega í Ásólfskála-heiði upp frá Holti, og er landamerkjasteinn milli Ásólfskála og Holts; steinn þessi er nær hnött-óttir, úr blágrýti, yfir mannshæð, og stendr á klapparhól, og þar á manngjörðum hlóðum úr grjóti. Fyrst á seytjándu öld var vindaugað milli hlóðasteinanna svo stórt, að tveir menn gátu tekið höndum saman undir steininn, en nú eru hlóðasteinarnir orðnir svo murðir og loptblásnir, að steinninn er næstum siginn niðr á klöppina. Steinn þessi er bjarg mikið, og ekki mennskum mönnum unnt að lypta því upp á hlóðir, og enn ofvaxnara að koma því upp á hólinn, hefði það verið að flutt; snemma á 17. öld kom ágreiningur um landamerki milli Holts staðar og Ásólfskála, og þá sögðu gamlir menn, er vitni báru um landamerkin, að þeir hefði ekki annað heyrt af sèr eldri mönnum, en að steinn þessi hefði verið kallaðr Grettishaf. Það er því líklegt, að Grettir Ásmundarson hafi lypt steini þessum, eða hjálpað til þess, því vorið, sem hann fór úr Þórisdal, fór hann suðr um land og dvaldist í ymsum stöðum, þá hefir hann komið til Þorgeirs að Holti, og líklega dvalið þar. Þá var Þorgeir fyrir nokkrum árum búinn að taka Björn hvíta frá Mörk, og setja að Ásólfskála, og þaræð Björn átti landið í Mörk, þá hefir Þorgeir fengið honum Ásólfskála land til eignar, og útnælt honum landið, og þá hafa fyrst gjörð verið landamerki milli þessara jarða, því áðr hafa að líkindum búið þar leiglendingar Þorgeirs í óskiptu landi. — Þessi landskipti hafa fyrir fáum árum gjörð verið þegar Grettir var á ferð, og hefir þá Þorgeir látið hann sýna afl sitt með að hefja steininn, og setja hann á þau nýgjörðu landamerki, sem minnisvarða um afl hans, er æ skyldi uppi vera.

Framan í fjallinu, fyrir austan Seljaland, er Paradísarhellir, hèrumbil þriggja faðma hátt frá jörðu. Hellirinn er merkr, bæði af því hvað gólf hans er slètt, líkt og hálfslípt járnplata, og af því, að þar er nokkuð á höggið af fornum rúnum.

Á ymsum stöðum hafa fundizt mannabein og aðrir hlutir,

sem engar eru sögur fyrir, frá hvaða tíma sè. Nú fyrir fám árum fundust í innanverðu Lánganesi uppblásin mannabein, tvenn eða fleiri, og þar hjá brotinn oddr af spjóti.

Í skriðu norðan í Stóru-Dímon fannst fyrir stuttu hlekkjafesti með bogalögudum hólk eða hespu í öðrum enda; það er líkast, að þetta verið hafi partur af fornum fjötri, en þessu var, því miðr, eytt af þeim er fundu, áðr en það varð hljóðbært.

Um eða rétt fyrir seinastliðin aldamót voru hjá Árna bónda á Svaðbæli undir Eyjafjöllum tvö stykki úr hringabrynjum; það hið stærra var líkt og svunta handa 12 til 14 vetra gamalli stúlku, hitt var minna; hver hringr tók þrjá aðra, þeir voru í-flatir, helzt til endanna, og negldir saman, og jafnvel kveiktir líka, og svo lágu þeir þètt, þegar þeir voru niðr lagðir, að vart eðr ekki varð komið fremsta skónálaroddi inn á milli þeirra. Þá höfðu það verið fornar sagnir, að þetta væri leifar af brynju Gunnars á Hlíðarenda. Nú vita menn ei, hvað af þessu hefir orðið síðan, og er það því að líkindum glatað.

Þess má og hér geta, þar það til heyrir Njáls sögu, þó vígin yrði í öðrum fjórðungi, að þegar þeir Þorgeir og Kári riðu austr í Mydal (Mýrdal) eptir Sigfússonum, og felldu þá í Kára-hólmum, að þar er nú bygðr bær á flötinni, sem þeir börðust, og í lág, vestan í túninu, er flatr hóll eða dys, sem fornar sagnir eru fyrir að sè hangr Sigfússoða, og þeirra fimmi, sem þar fellu, og er ei ólíkt að svo sè, og þeir hafi heygðir verið í sömu láginni og þeir sváfu í, þegar þeir Þorgeir komu að þeim. Ofan af Arnarstakksheiði gátu þeir Kári vel sèð yfir allan Kerlingardal, og hafa þaðan sèð hesta Sigfússoða og sjálfa þá, þar þeir sváfu, þó þeir hefði riðið nokkuð af þjóðleið, og eins og í leyni til að æja. Það stendr og heima við orð sögunnar, sem segir, að þegar þeir Kári komu ofan af heidiinni, riðu þeir upp með ánni að þeim Sigfússonum. Einn þeirra, er fell á þessum stað fyrir þeim Þorgeiri, var Leifólfr sterki, son Hrómundar halta, Hróarssonar Túngugoda, því svo sagði Hallr á Síðu seinna við Flosa, þegar hann ráðlagði honum að ná sættum við Þorgeir, en Flosa þótti þeir kostir þúngir, er Hallr stakk upp á, að Þorgeir kynni að þiggja, þá mælti Hallr: ekki er þèr sú sætt þúng, því Sigfússynir eiga vígsbætr eptir bræðr sína, en Hrómundr halti eptir son sinn; og einn af virðingamönnum þeim, er Flosi kallaði upp í Almannagjá, til að bindast í félag um aðföðr að Njáls

sonum, var Hróar frá Hrómundarstöðum, bróðir Leiðólfs. Af þessu má ráða, að þeir Hrómundarsynir hafa veitt vigsgengi Sigfússonum, frændum sínum, við eptirmál Höskuldar, og að brennunni. — Guðbrandr Vigfússon heldr, að Hróar Túngugoði hafi fallið á Skaptafells þingi, en eg held það ekki verið hafa; í Reykdæla sögu 20. kap. er sagt frá falli Hróars, og staðr sá til groindr svo nákvæmlega, að sú málsgrein sögunnar lýsir því, að hún er sögd af nákunnugum manni; þar segir, að Hróar hafi fallið milli Foss og Hörgstaða (= Hörgslands), á þeim stað, sem kallast Hróarstúnga, milli lækja tveggja, sem þar falla ofan af heiðinni. Á þessum stað, þar sem sagan vísar til, stendr enn haugr einn, sem fornar sagnir eru fyrir að sè haugr Hróars, og hefir verið og er kallaðr Hróarshaugr; ber öldungis heim lýsing sögunnar við stað þenna. Það er því líklegast, að eptir að Hróar tók undir sig Lómagnúps land, hvar við fjandskaprinn hefir aukizt milli hans og þeirra Fossverja, og þar til fjölguðu mótstöðumenn hans af þessu, þá hefir hann riðið þangað til að hafa umsjón yfir landinu, hvort sem hann hefir þá sjálfr haldið þar útbú eðr ei. Leið hans lá þá fram hjá Fossi, og þá hafa þeir farið í fyrirsát, líklegast þegar þeir Hróar riðu að austan aptr, því þá hafa hinir verið búnir að njósna um liðsafla hans, og svo komið sèr saman um, hvað marga menn þeir þyrfti í fyrirsát, því það er miklu ólíkara, að þeir hafi vogað að veita honum fyrirsát, þegar hann reið til eða frá Skaptafells þingi, því þá hefir hann, sem goði, riðið miklu fjölmennuari. Það sýnist í fyrsta álitu nokkuð undarlegt, að þess er hvergi getið, að Gunnar á Hlíðarenda hafi átt nokkurn þátt að hefnd eptir Hróar, sem þó var mágr hans, — en þess ber að gæta, að það er Landnáma, sem segir frá falli Hróars, en Njála getr þess ekki. Reykdæla getr þess líka, og er það einasta þess vegna, að Þórir flatnefr, sem drap Hróar, hafði áðr orðið banamaðr Áskels goða, föður Víga-Skútu, en Skúta hefndi föður síns á Þóri. — Af falli Þóris fyrir Skútu er helzt að ráða, sem fall Hróars hafi orðið kringum 980, en traudlega verðr það svo glögglega ákveðið, að ekki geti skakkað fáum árum. Hefði Hróar fallið fyrstu árin eptir 980 — og seinna hefir það varla verið — þá gæti verið, að fjölmenni það hið mikla, er heimsókti Gunnar austan af Síðu, og reið með honum til alþingis sumarið sem Hallgerðr lét stela matnum í Kirkjubæ, hafi verið Hrómundr haltí, systurson hans, og aðrir

frændr og vinir Hróars, og þeir þá atlað að sækja vígsmálið Hróars, og verið að fá Gunnar til að veita þeim lið á þínginu, og Þórir og þeir, sem að vígum stóðu, hafi þar sekr orðið, því Reykdæla segir, að Þórir hafi sekr orðið um víg Hróars, og er líklegast, að sú sekt hafi áfallið með dómi, en ekki í sættargjörð, því ekki mun Hrómundr hafa tekið nokkrum sáttaboðum við banamann föður síns, þegar hann hefndi hans og frænda sinna á hinum, er að vígum stóðu með Þóri. Að líkindum hefir Þórir strax eptir bardaga flúið burt af Síðunni og norðr í land, til sinna fornu vina, og verið þar þá hann var sekr gjör, og Hrómundr því ekki náð til hans með hefndina, en hann hafi þá hefnt á þeim, er hann náði til. — Það getr og vel verið, að þeir Hróar hafi fallið einu eða tveim árum fyrir en hér var komið, og Hrómundr hafi ekki komið fram málum sínum á Skaptafellsþíngi, því fyrir utan þá Fossverja átti Hróar marga mótstöðumenn, einkum eptir að hann tók undir sig Lómagnúps lönd, svo sem Þórð Freysgoða, sem var mestr höfðingi í Skaptafells þíngi, og getr því vel skeð, að þeir hafi þar eyðt vígsmálum þessum með vèlum eða ofríki, en þeir Hrómundr þá ekki getað, einhverra orsaka vegna, sókt málin á alþíngi. Það verðr því eðlilegt, þó Njáls saga geti ekki þessa atburðar, þar sem Gunnar átti svo lítinn hlut að, og víg þessi urðu í öðrum fjórðungi, en Hrómundr, sem var sakar-aðili, var kappi mikill, og öruggur til hefndanna; þá komst og Gunnar í málastappið út af verkum Hallgerðar. — En þess hefði mátt heldr vona, að Njáls saga hefði sagt meira frá vígi Holta-Þóris, en hún gjörir, þar Þórir var höfðingi mikill og náfrændi Njáls, og átti bústað í sama þíngi, og að líkindum hefir átt þátt í Dalverja-goðorði, eptir Ásgerði móður sína. Njála telur Holta-Þóri einn með helztu virðingamönnum í brúðkaupi Gunnars, en hve nær hann hafi veginn verið, þess getr hún ekki, en líklegast er það orðið hafi á árabílinu frá 980 til 990, því þeir, sem voru að vígi hans, nefnir hún að verið hafi Halli hinn sterki, sonr Önundar í Tröllaskógi, með sonum Ketils hins sléttmála, en hvar sá Ketill búið hafi eða af hvaða ættstuðli verið kominn, er ekki nefnt, og ekki nein aðdrög eða framhald deilu þeirra, sem þó hefir hlotið að vera mikilfeng, þar Þórir var höfðingi mikill og frændmargr, og er líklegt, að þeir synir hans hafi leitað til Njáls með ráðagjörð um vígsmálið, eða um hefndir eptir Þóri, frænda hans; en líklegt er, að Þor-

geir hafi verið í fœðurhefndum, er hann drap þá sjö í Sjóskor-um¹. Hafi Þorgeir vegið menn þessa í Sjóskorum, þá má af því ráða, að hann hafi ekki vegið þá hvorki í Rángár þíngi eða Árnes þíngi forna, því hér er hvergi svo varið landinu, að björg þau eða klettar standi við sjó fram, svo fara þurfi í festi niðr, og þá hefir Þorgeir orðið að vega menn þessa í Mýrdalnum, Vestmannaeyjum eða suðr í Kjalarness þíngi, hafi hann vegið þá hér á Suðrlandi, sem er líklegast; — en þar Njáls saga segir ekkert frá þessum atburðum, er líklegt, að verið hafi til að fornu saga af Þorgeiri skorargeir, og þeim Holtsverjum. Það hafa líka sagt gamlir menn undir Eyjafjöllum, eptir sèr eldri mönnum, að þar hafi verið sagnir fyrir, að saga Þorgeirs hafi að fornu verið í Holti, og hefir þá verið annaðhvort: að sagan hefir að fornu rituð verið, og verið geymd í Holti, en tapzt eptir að þeir prestar fengu Holts stað, er ekki voru afkomendr Þorgeirs, eða þeirra fornu Holtsverja, — eða: að sagan hefir aldrei rituð verið, en lifað í sögnum manna í Holts sókn, lengi fram eptir öldum, þar til hún að lyktum hefir gleymzt, og tapzt svo úr manna minni, því ekki veit eg sögu þessa nú til vera. Guðbrandr Vigfússon heldr (í Safni til sögu Íslands) að neðri hluti Árnessýslu hafi bygzt á seinna hluta landnámstímans, en þá skoðun get eg ekki að öllu aðhyllzt, því þess má gæta, að Baugr, fóstbróðir Ketils hængs, er kom út hingað með honum á öðru skipi, var sama vetr með skipverjum sínum á Baugstöðum á Eyrarbakka, sem Ketill var í Hrafntóptum, og er það merkilegt ef þeir þrír bæir, sem fyrst voru bygðir í hverju þíngi í Sunnlendingafjórðungi, ætti allir sama afmælisár, nefnilega 877: Reykjavík í Kjalarness þíngi, Baugstaðir í Árnessýslu og Hrafntóptir í Rángár þíngi. Á næsta sumri fór Baugr austr yfir ár, til Ketils fóstbróður síns, og var með honum þann fyrsta vetr, er Ketill bjó að Hofi, og bygði Hlíðar-enda sumarið eptir. Það eru miklar líkur fyrir, að Baugi hafi ekki austr fylgt nema eigið skuldalið hans, en flestir skipverjar hans hafi eptir orðið í Árnes þíngi, og bæði búið eptir á Baugstöðum, og nokkrir numið land þar í kring, upp um Flóann. Það er líklegt, að Væli, er bygði Vælugerði, hafi verið einu skipverri og fèlagi Baugs, þar hann gaf Erni syni hans dóttur sína; og vel getr verið, að Áskell hnokan, sem nam land austan við Þjórsá, hafi verið skipverri Baugs, því þeir Jólgeir og Ráðormr

¹) „Þá sjö í skorunni“ (?), eptir Njálu í seinustu útg., bls. 827.

munu hafa út komið seinna; eg meina því: að skipverjar Baugs hafi flestir orðið eptir fyrir vestan Þjórsá, og bygt þar, því engin finnast spor til, að þeir hafi fylgt Baugi austr til Fljótshlíðar og bygt þar, því þegar Sighvætr rauði kom síðar, þá fékk hann fullan helmíng af landnámi Baugs handa sèr, sonum sínum og félögum, og þá var ekki meira land eptir, en naumlega handa sjálfum Baugssonum, hefði þeir getað flenzt þar og aukið ætt sína. En þar skipverjar Baugs voru engir höfðingjar, eða menn stóratættadír, þá getr sagan þeirra ekki. Væli mun einna göfgastr verið hafa, þar hans sonr (Örn) fékk dóttur Baugs, og því getr sagan um Örn, að hann varð þess vegna við riðinn Fljótshlíðarmálin, þegar Baugssynir voru gjörðir héraðssekir þaðan, sem að lyktum dró Örn til bana. — En sagan byrjar þar fyrst með útkomu höfðingjauna, Hásteins Atlasonar jarls, Eyra-Lópts og annara fleiri, er út komu á seinna hluta landnámstímans, og hafa þegar, sem höfðingjar, helgað sèr allt héraðið, en þá hafa hinir, er áðr voru komnir, lagt allt sitt mál á þeirra vald, svo þeir ræki þá ekki úr héraði. Það sèst heldr ekki, að þeir höfðingjarnir hafi tekið undir sig Baugstaða land, þó þeir setti bygð sína bæði fyrir austan það og vestan. En að menn þessir, sem voru reiknuð smámenni hjá þeim síðari, hafi strax gefið sig á þeirra vald, má sjá spor til í Flóamanna sögu, þegar þeir deildu um skógiun, og þau ummæli, að ervitt mundi að etja kappi við jarlsettina, og sýnir það, eitt með öðru, trú manna og hugsunarhátt á þeim tímum.

4. VORÞÍNGISSTADR RÁNGÆINGA (ÞÍNGSKÁLAR).

Hann var, sem áðr er sagt, í Víkingslækjar landi, við Rángá ytri. Þíngstaðar plázið er hóll eða holt, nokkuð aflángt, frá austri til vestrs, með blágrýttissteinum ofan, stórum og smáum, en grasbrekka er umhverfis hólinn utan; vestast eða til útsuðrs er hólinn hæstr; þar framan í, næstum efst í brekkunni, var lánstærsta tóptin, er nokkrir segja að lögrættan muni hafa verið, en aðrar fornar sagnir segja það búð Marðar gígju. Vorið 1811 var þángað fluttr nokkur hluti Víkingslækjar, og bygðr bærinn hjá búð þessari, sem nú kallast Þíngskálar, og því verðr nú ekki mæld stærð hennar, því þar hún var er nú bæði kálgarðr og nokkuð af bæjarhlaðinu. Í miðri brekkunni niðr frá þessum tóptardyrum stóð drángsteinn, harðari en flest móberg, en mjúk-

ari en blágrýti, grafinn annar endi hans í jörð niðr, en fyrir næstliðin aldamót stóð upp úr jörðu hërumbil $1\frac{1}{4}$ alin; eptir að bærinn var bygðr, var steinn þessi upp tekinn og settur á endann í annan stofukampinn. Steinninn er á lengd $2\frac{1}{4}$ alin, en á breidd $\frac{3}{4}$ álmar, en þykkt hans sèst nú ekki. Það var sögn gamalla manna, að steinn þessi hefði að fornu verið hafðr fyrir höggstokk, og svo sagði Brynjólfr bóndi, er bjó á Þingskálum, að hvergi á Rángárvöllum væri sama grjót, og er í steininum, utan í felli nokkru nálægt Heklu, og mundi því steinninn þaðan fluttur verið hafa. — Viða framan í brekkunni og þar nálægt, neðan undir henni, er mesti fjöldi af búðatóptum, flestar einstakar; neðan undir brekkunni niðr frá steininum eru tvær tóptir samfastar; hafa dyr beggja þeirra snúið móti útnorðri, og eru fornar sagnir fyrir, að þær átt hafi Njáll á Bergþórshvoli og Gunnar á Hlíðarenda. — Rúmum 200 föðum norðr frá þingsstaðnum er hóll, á sjálfum Rángár bakka, nokkru lægri og flatari en hinn fyr nefndi; á hól þessum meina eg dómstaðinn verið hafa. Á hól þenna var árið 1784 fluttur nokkur hluti Víkingslækjar, og þar bygðr bærinn Kaldbakkr, sem og hóllinn hafði áðr nefndr verið; þar í kríng sjást enn að vísu verið hafa 10 búðir á stángli. Að líkindum verðr nú ekki sèð merki til allra búða, er þar hafa að fornu verið bygðar, en sjá hefir mátt merki þess, að þær hafi verið um 100, og Brynjólfr bóndi á Þingskálum sagðist hafa sèð merki til, að þær mundi verið hafa nokkuð á annað hundrað. Út úr sumum búðum sèr enn merki til, að byggt hefir verið afhýsi lítið eða kró, sem eldhús hefir verið, því þar hafa fundizt hlóðasteinar og aska. Við Ytri-Rángá, vestr af þingsstaðnum, voru tveir pollar (annar nú fullr orðinn af sandi) nefndir Þjófapollar; í þeim var drekkt sakamönnum, en í landnorðr, nokkuð langt frá þingsstaðnum er gil eitt, kallað Aftökugil, hvar sagt er að sakamenn hafi verið hengdir; hjá gili þessu hafa og fundizt mannabein uppblásin.

Á Þingskálum hefir verið mjög fagr og skemtilegr þingsstaðr. Á meðan allar þær sléttu grundir, sem liggja fyrir austan þinghólinn, austr að Víkingslæk (sem nú eru blásnar) voru grasi vaxnar og engjar þaðan; það má og skilja af þeim mörgu búðatóptum¹⁾, sem þar sèr enn merki til, að þar hefir stundum

¹⁾ Lengsta búðartóptin, sem með vissu hefir mæld verið á þingskálum,

mikið fjölmenni saman komið. Í gili litlu sunnan við þinghólinn sprettr upp lækjarspræna, sem þingheyjendr hafa brúkað fyrir neyzluvatn. Fljótt gátu og frèttir borizt milli þings þessa og Árnesinga, sem haldið var á vestari bakka Þjórsár við Búðafoss, skammt fyrir framan Nautavað, sèr þar og enn merki til búðatópta, þó miklu færri en á hinum staðnum, en dómstöð höfðu Árnesingar framariánni, í eyjunni Árnesi, því í fornöld rann mestr hluti Þjórsár fyrir austan eyna, en nú rennr meiri hlutinn fram fyrir vestan hana. Á milli þingstaða þessara má ríða á tveimr til þriggja klukkutíma. — Meðan þjóðstjórnin hélt sínum fornu réttarvenjum, hélzt og uppi álit og aðsókn til þingskálapings, en eftir að þau fornu goðorð í þinginu komust öll undir Oddaverja og þeir (fyrir utan í Odda) sátu á Breiðabólstað og Stórólshvoli, mun farið hafa að ræna aðsókn að þingskálum, og þeir þá farið að halda leiðarþing og aðra mannfundi stundum í Lambey, sem liggir til útsuðrs frá Breiðabólstað, en suðrs frá Stórólshvoli, við Þverá, og er vestasti hluti þess forna Teigsands, því eftir að goðorðum var slegið saman, var þar hinn hagkvæmasti staðr að halda leiðarþing úr öllum eystra hluta þingsins. — En því að eins hafa þeir fornu goðar haldið þar leiðarþing, að Dals og Hofs goðar hafa þá haldið leiðarþing saman. En eftir að landið komst undir kóng, og með því umbreyttust fornar réttarvenjur í löggjöf og dómaskipun, þá fór smásaman að draga afl frá þingskálum, því í Lambey var þá farið jöfnum höndum að halda samkomur til að dæma og gjöra um stórmæli. Það fyrsta stórvirki, sem eg man að Annálar nefni að gjört væri í Lambey, er þegar Smiðr Andrèsson lét drepa Árna Þórðarson, hèrumbil 1360. Þó aðsókn og álit þess forna þingskálapings færi hnignandi, eftir sem tímar liðu, þá hélzt þó lengi að stefna þángað úr vestara hluta þingsins (þriggja hreppa þing) þegar um stórmæli var að dæma, eða fullnægja þeim með lífáti, en í Lambey fyrir eystra hlutann, og hélzt þetta að nokkru leyti við, meðan nokkur ræfill var til af fornri réttarvenju. — Það síðasta stórvirki, er gjört var á þingskálum, var aftaka (með hengingu) tveggja bræðra, Þórðar og Ögmundar Bjarnarsona, fyrst í embættistíð Þorsteins sýslumanns Magnús-

var 50 álna, en nokkuð margar um 40 álnir, líkt og þær hjá þingholti, sem áðr er getið, en mestr fjöldi búðanna er styttri.

sonar, árið 1743 eða 44. Voru þeir þjófar miklir, og duldust næsta vetr áður í helli þeim fyrir austan Þríhyrning, sem síðan er við þá kendr, og nefnist Þjófahellir, og lifðu þar á stuldum einum. — Jón sýslumaður Espólin getr þess í sinna Árbóka 10. deild, að um það bil hafi tveir þjófar hengdir verið í Rángár þingi, og hyggr hann lítil rök fyrir vera. En fyrir utan þessa voru tveir aðrir hengdir í Lambey litlu síðar, kríngum 1750, sem hétu Jón og Eiríkr, undan Eyjafjöllum, voru þeir og þjófar miklir, og síðast frömdu þeir húsbrot og þjófnað mikinn á Skeiði í Hvollhrepp. Fyrir atburðum þessum má færa svo næg rök, því nokkrir þeir menn eru enn lífs, sem í úngdæmi sínu heyrðu þá menn segja frá þessu, er sjálfir voru sjónarvottar, og nokkrir í uppvexti þá heimamenn á Víkingslæk, og var það eitt, er sá sagði frá, er sjálfir sá á tíðindi þessi í Lambey, og fleiri sögðu eins, er þar af höfðu sannar fréttir: að svo var Eiríkr frækinn, að þrem sinnum komst á gálgatrèð, en var í hvert sinn hrakinn ofan áþr. Það er merkilegt, að þessar tvær samkomur munu vera þau síðustu skapþing, sem háð hafa verið á þessum fornu þingstöðvum, og undir eins þau seinustu mannráð, sem opinberlega hafa gjörð verið í þingi þessu.

5. ATHUGASEMD UM EYJAFJALLAJÖKUL AÐ FORNU¹.

Eg hefi áður látið það álit mitt í ljósi, að sandalda sú, er liggir fram með utanverðri Fljótshlíð, og nefnd er Teigssandr, sé leifar af gömlu jökulhlaupi úr Eyjafjallajökli, mjög löngu fyrir landnámstíð, og vil eg nú skýra hér frá ástæðum þeim, sem eg hefi fyrri mælt í þessu. Eptir því sem landslagi er varið um efra hluta hvorutveggju Landeyjanna, og svo á slèttlendinu milli Selja-landsmúla og Fljótshlíðar, þá eru miklar líkur til, að yfir þetta pláz hafi einhvern tíma hlaupið óttalegt vatnsflóð, sem hafi hulið allt láglendi. Sanddýngjur þær, er liggja fram af vestanverðum Teigssandi fyrir framan bæinn Aurasel, og liggja austr að Affalli, móts við ofanverðan Ossabæ, og svo út að Lambey, sem er vestasti hluti Teigssands: þetta svæði allt er nefnt Breiðabólstaðar bætr, og er í plázi þessu öllu sanddýngjur miklar, sem er auðsjáanlega forn jökulsandr. — Önnur mikil sanddýngja er

¹) Sbr. bls. 503 að framan.

hæð sú öll, er Ossabærinn stendur nú á, og nær fram fyrir Ossabæ hinn forna, og austr fyrir Vomúlastaðasel; lítr út fyrir, eptir landslaginu, að jökulflóðið hafi myndað eyri þessa, og klofist síðan um hana þegar það fór að renna, og vestri hluti flóðsins farið fram þar sem Afallið nú fellr, og svo fram um Vestri-Landeyjar, en sá hluti flóðsins, sem hafi hlaupið austan við Vomúlastaðasel, hafi hlaupið fram eptir öllum Markarfljóts farvegum, upp um allar Austr-Landeyjar og allt austr að Seljalandsmúla. Eptir að Markarfljót hafði brotið hlið á Teigssand, og komist í Þverá hina fornu, þá fór það smásaman að brjóta niðr jarðveg þann, sem kölluð er Hlíðarenda-veita, og liggir fyrir neðan túnið á Hlíðarenda; þar var slægjuland hið bezta, og sást þar marka fyrir mörgum akrgerðum frá fornöld. Veitu þessa braut það að mestu ofan í sig frá því fyrir 1820 fram yfir 1850, og komu þar þá úr, innan um sand- og aur-lög, trè stór, sum að mestu leyti ófúin, úr björk eða birk, og sást sumstaðar í sandlögum þessum votta fyrir limum og laufum trjáanna, sem nokkuð voru orðin steind, og eru því líkur til, að hlaupið hafi rífið með sér skóg úr innanverðri Fljótshlíð, og kæft hann svo í aur og sanddýngjum, og Hlíðarendaveita sè ein af dýngjum þessum, sem skógrinn hefir sokkið ofan í, því þar hefir hlaupið farið að kasta sér frá hlíðinni, en fram með hlíðinni innar hefir fljótið víða brotið jörð síðar, allt upp að fjallsrótum, og þá borið burt með sér skóg þann, sem þar kynni að hafa sandkafið. Víðar kunna og í fornöld að hafa sætt merki til fleiri sandalda eptir hlaup þetta, en sem Markarfljót síðan landnámstíð getr vel hafa slétt eða borið fram með sér til sjáfar. Helzt eru líkindi fyrir, að hlaup þetta hafi komið út úr vestanverðum Eyjafjallajökli, eða úr falljökli þeim, sem Jökulsá fellr úr innan við Lánganes. Það lítr líka svo út, að um innsta hluta Lánganess, eða svo nefndar Jökultúngur, sem liggja framan við falljökul fyr nefndrar Jökulsár, hafi einhvern tíma hlaupið flóð mikið, og hafi rífið með sér allt sem fyrir varð, og sýnir það grundvöllr jarðvegsins, að líkindi eru til, að vatnsflóð mikið hafi eins og skafið þar niðr allt sem það náði, — þó þar aptr, eptir að landið var byggt, hefði sprottið gras og skógar —; hefir þá flóð þetta hlaupið fram á milli fjallauna, og líka yfir um þvert upp að innanverðri Fljótshlíð og steytt á henni, hlaupið svo fram með henni og rífið þar með sér allt sem fyrir varð, og hlaupið síðan fram um hvorartveggja Landeyjar til sjáfar, sem áður var

sagt. Lítt mögulegt mun vera að gizka á með neinni vissu, hve löngum tíma fyrir landnámstíð flóð þetta hafi komið, en þar á tíundu öld var, eins og Njáls saga skýrir frá, bygðr bærinn Ossabær handa Höskuldi Hvítanesgoða, þá hefir sandalda sú hin mikla, sem Ossabær var bygðr á, verið að líkindum öll grasi vaxin, og þar sáði Höskuldr korni í Höskuldargerði; þá sýnist vart minna mega til taka, en hlaupið hafi komið hërumbil 1000 árum fyrir landnámstíð, því vart hefði á skemmra tímabili getað orðið byggileg jörð ofan á jökulsandi þessum. Af því þar hefir verið þur jarðvegr, hefir hann ekki þolað margra alda frost og harðviðri, og því var jarðvegr þessi farinn að blása upp þegar á seytjándu öld, og snemma á átjándu lagðist Ossabær hinn forni algjörlega í eyði. Miklu ýngra mun jökulhlaup það vera, sem farið hefir fram úr Sólheimajökli, og hefir myndað Skóga- og Sólheima-sand; jökulhlaups þessa er getið í Landnámu, í tíð þeirra Loðmundar og Þrasa, það mun líka vart síðar verið hafa, því eins miklar líkur eru fyrir, að jökulhlaup þetta hafi komið nokkru fyrir landnámstíð, en það hafi verið í sögunni sagt þeim Þrasa og Loðmundi til ágætis um kunnáttu þeirra í fornum fræðum, að þeir hafi veitt jökulhlaupi þessu hvor á annan. Helzt lífr út fyrir, að jökulhlaup þetta hafi komið í eitt skipti, þó sum- ar fornar sagnir segi, að þar hafi komið tvö eða fleiri, og síðast hafi það verið á fjórtándu öld, þegar flestir austrjökla hlupu fram og brunnu. Það getr og líka vel verið, að á þessu tímabili hafi komið jökulhlaup, sem hafi farið fram úr farveg Jökuls-ár, en af líkindum að ráða, eru bæði Skóga- og Sólheima-sandar miklu eldri en frá þessu tímabili. En Landnáma og fleiri sagnir segja svo frá, að þegar Hjörleifr kom út hingað með Íngólfi, og bygði skála undir Hjörleifshöfða, fór hann um vorið að plægja þar og sá korni, og þegar þrælar hans vildu svíkja hann, þá nörðu þeir þá Hjörleif í skóginn, til að geta drepit þar Hjörleif og fêlaga hans. Sýnir þetta vottorð sögunnar, að á þessu tímabili hefir í kringum Hjörleifshöfða og á Mýrdalssandi verið grasi vaxin jörð og skógar miklir, og að Mýrdals- eðr Kötlu-jökull hefir ekki hlaupið þar fram með vatnaflóði eða jökulhlaupi jafnvel í næstu 1000 ár áðr á undan, og sýnist sem hær í hafi legið hulin hönd forsjónarinnar, eins og mörgu öðru, eptir að landið fór að byggjast, að þá fór fyrst Mýrdals- eða Kötlu-jökull að láta til sín heyra, og hlaupa fram með vatnsflóðum og sand-

gáangi einmitt á þeim stað, sem stytzt var til sjáfar frá jöklinum, því þó á þessum stað, nefnilega Mýrdalssandi, hefði að líkindum getað verið blómleg bygð, hefði hún getað haldizt við að vera grasi vaxin, eins og á nokkrum hluta hans hélzt bygðin við fram á fjórtánda öld, nefnilega Lágeyjarhverfið, þá er samt víst, að þó bygðin hefði getað haldizt þar, þá hefði það ekki gjört landinu jafn mikið gagn, ef að meiri bygðarlög hefðu þá eyðilagzt annarstaðar. Kötlujökull fór líka smásaman, eftir að landið bygðist, að verða öflugari og hárómaðri með stórskota-hríðir snar, og er mjög líklegt, að það hafi dregið afl frá vestara hluta jökulsins, eða Eyjafjallajökli; því mun hafa aldrei síðan komið jafn mikið jökulflóð úr honum sem það, er að framan er talið, því hefðu slík ofureflis jökulhlaup komið úr honum nú á seinni tímum, eins og það, sem að framan er talað um, eða nú á síðari tímum hafa hlaupið fram úr Kötlujökli, þá væri að líkindum í hið minnsta hálf Rángárvallasýsla nú í eyði, fyrir jökulhlaupum og vatnaflóði. Þegar Eyjafjallajökull brann, árið 1822, þá kom vatnaflóð með nokkru jökulhlaupi út úr falljökli Jökulsár, sem liggir innan við Lánganes, og kom einmitt á sama stað, sem eg held að hið forna hlaup hafi áður komið. Svo varð hlaup þetta mikið, að flaut yfir eyrar allar milli Lánganess og innanverðrar Fljótshlíðar, og flæddi það annarsveggar nokkuð yfir engjar Stórumerkr, og hins vegar yfir graslendi það, sem liggir framan við túnin á Eyvindarmúla og Árkvörn, svo að ekki voru meira en 40 faðmar frá vatninu og upp að aðaltúninu í Árkvörn, og víðast komst það upp undir Brekkur, kríngum Barkarstaði og Fljótssdal. Jafnsnart og sást til flóðsins, var allr búsmali sá, sem var á beit á undirlendiinu fram með Brekkunum, rekinn í hasti upp í heiði, og varð með naumindum komið undan flóðinu; var það vegna þess, að það smá-óx, en varð ekki strax uppá það allra mesta. Flóð þetta fyllti upp allan Þverár farveg og alla Markarfljóts farvegi forna og nýja, en þegar landið breiðkaði og fram-
ar kom, þá fór það ekki yfir jörð svo teljanda væri, eða til skaða, og eftir hërumbil þrjá tíma, eða eina eykt frá því að flóðið steig hæst, fór það að smá-ræna aptr. Eftir að flóð þetta var þverrað, voru jökulstykki feiknastór á aurunum neðan undir vestanverðu Steinsholti, og kríngum Jökulsá, og þiðnuðu þau ekki upp á næstu tveimr árum. — Mikill skakki eða dæld kom í Eyjafjallajökul eftir flóðið og eldgosið, einkum allt í kríngum

gjána, því áður var hæsti hluti jökulsins hërumbil slèttur að sjá framan undan Eyjafjöllum, eða jafnhár milli Goðasteins og þess fjallhnúks, sem er þar skammt frá, þar sem jökullinn er hæstr, en eftir gosið varð þar í jöklinum slakki mikill, sem enn er vel sjáanlegur, þó hann nú sé farinn að hækka apr. — Jón skáld sagði svo í Þorra-brag, þeim er hann kvað árið 1822, þegar honum þókti Þorrinn vera harður og hryssugr:

Verður í sumar frónið fegra,

þá fjölga grænu blómsturin,

en þó er efnið óttalegra

með Eyjafjallajökullinn:

hundrað faðma í hreina lopt

hitagufunni spýtir opt.

En um lögun gjárinna og eldgosid yfirhöfuð, og verkanir þess, er vel ritað í Klaustrpósti af Magnúsi Stephensen í Viðey. Kötlu gömlu fór að hitna fyrir brjóstinu um þessar mundir, því strax á næsta vori eftir gaus hún úr sér spýju mikilli, með eldgangi og vatnshlaupi með miklu sandroki, og hætti þá til fulls að sjást nokkur gufa upp úr Eyjafjallajökli, en fram að þeim tíma sást stundum nokkur gufa upp úr gjánni, einkum í stórstrauma, en engin gufa sást úr því Katla fór að spúa. Um næstu tuttugu ár á eftir voru öll vötn, þau er úr Eyjafjallajökli komu, bæði norðan og sunnan megin, miklu vatnsmeiri en þau höfðu áður verið, eftir sögn gamalla manna, og hafa jafnvel verið að smáminka fram undir þenna tíma. — Af þessu, sem hér að framan er ritað, má ráða: að Kötlujökull, sem er áfastr við Eyjafjallajökul, hafi líklega dregið afl frá honum, eftir að hann iðuglega fór að spúa, og að í innra hluta Fljótshlíðar muni hafa verið skógar miklir fyrir landnámstíð, og líkir þeim á stærð, sem fornsögur vorar segja hafi verið hér á landnámstíma, þegar það mikla jökulhlaup komið hefir, sem áður er sagt, og sem þá hefir rífið allan þenna skóg með sér, og búnkað hann hér og hvar undir aurleðju og sandi, og er fyrir þessu nokkurnveginn ljós vottr, einkum í Hlíðarenda-veitu og svo á nokkru fleiri stöðum. Ímyndi maðr sér nú, hve langt tímabil muni þurft hafa til þess, að jörð gæti gróið og því líkir skógar sprottið, sem þessir voru, áður en hlaup þetta kom, þá sýnist vart mega hér til taka minna en allt að 1000 ára tímabili. — Af því, sem að framan er ritað, álfst eg miklar líkur til, að ekki einasta Eyjafjallajökull sjálf hafi

att skalla sínum hinum mikla hátt til himins æfar snemma, heldr að mestr eða meiri hluti af undirlendi Rángárvalla sýslu hafi verið herra en sjáfarmál, eða þurt land, allt að 2000 árum fyrir landnámstíð¹; og munu því þau orð mjög sönn vera, sem hið fræga þjóðskáld okkar Rángæinga hefir byrjað með hið fagra en þó.alkunna kvæði sitt:

„Eldgamla Ísafold“.

¹) Eitt það, sem styrkir þetta álit, er, að í haust (1870) var grafinn brunnr hér skammt frá (í Múlakoti) rétt við bæinn, sem stendr þètt undir fjallshlíðinni, og þegar gröptrinn var kominn 9 álnir niðr, þá endaði jarðlagið, en kom jökulsteinar og vatnsorfið grjót, og var grafin enn hálf mannhæð, og var það sama; sýnir þetta mjög vel, að það er mjög líklegt sem eg hefi áðr sagt.

ÖRNEFNI NÖKKUR Í BREIÐAFJARÐAR-DÖLUM,

ÚR LAXDÆLU, LANDNÁMU, STURLÚNGU, GRETTIS SÖGU,

FÓSTBRÆÐRA SÖGU OG KÓRMAKS SÖGU,

eptir

sira Þorleif prófast Jónsson í Hvammi.

Andarkelda undir Skarði (Landn. 2,²⁰) heldr enn nafni sínu; þar fal Geirmundr heljarskinn fæ sitt.

Ásgarðr (Sturl. 2,¹⁸); sá bær liggir fyrir sunnan Laxá, er svo nefnist að neðanverðu til sjáfar, þegar Túnguá, sem rennr eptir Sælingsdal, og Svínadalssá, sem kemr af Svínadal, koma saman. Eyðihjáleigurnar þar, Hallvarðshús og Traðir, þekkjast enn glögg. Þar er hár stapi í flóanum neðanvert, sem fornmenn eptir lausum sögnum höfðu mikla hjátrú á.

Auðnatún (Sturl. 5,²) hefir að líkindum verið byggt ból, sem nú veit enginn með vissu hvar verið hefir, en meiníng þeirra þykir líklegust, sem halda það hafi verið sunnan til í Þverdal í Vatns landi, þar sem Vatnssel er, því þar eru að sjá fornar rústir; líka væri bein leið þar um, þegar farið er á hálsinn frá Dönustöðum, og svo niðr eptir Þverdal fyrir framan Köldukinn. Þessi bær hefir máské nafn af auðn, þar sem hann hefir bygdur verið langt frá bæjum fram til fjalls; hann hlýtr að vera orðinn eyðiból fyrir mjög mörgum árum.

Auðarnaust er enn þekktanlegt undir sama nafni, austan til í sjáfarbakkanum við árósin.

Auðarsteinn (Landn. bls. 117, athgr. 7) heitir einstakr steinn á fjörunni skammt fyrir utan árósin, er lagður á að hafa verið yfir leiði Auðar þar í flæðarmáli. Steinninn er af þeirri tegund, að hann hafi klofinn verið úr samkynja litlu klettabelti í sjáfarbakkanum nokkuð utar, og færðr þángað af mönnum.

Auðartóptir (Landn. 2,¹⁶) sjást nú ekki auðkennilega, þó eru

flestir á því máli, að þær hafi verið á þúfnabarði fyrir innan eða austanvert við árósin, þar sem nú er dregið í þýfi. — Auðr [: Unnr :] djúpuðga, landnámskona, tók sér bólstað í Hvammi, og ber eigi sögunum saman um legstað hennar. Laxdæla segir, að haugr hafi verið orpinn að henni, en Landnáma segir, að hún hafi verið grafin í flæðarmáli, og er það trúlegra, er hún var skirð.

Austrá (Grettis s. 68), hún rennr eptir Austrárdal, saman við Suðrá, sem fellr eptir Suðrárdal, er liggir til norðs frá Bröttubrekku, og eru þessar ár fyrstu upptök til Miðár í Miðdölum. Austrárdalur liggir frá austri til vestrs, en Suðrárdalur frá suðri til norðs, og liggja báðir upp af Sökk-ólfsdal.

Barkarstaðir (Sturl. 5.^{ss}) heita tvö eyðiból, annað milli Orra-hóls og Galtardalstúngu, en hitt sunnan fram með Glerá, í Glerárskóga landeign.

Barmsengi eða Barmr (Laxd. 55) heldr enn sama nafni, og liggir í Sælingsdal, milli fjallshlíðarinnar eystri og Lángholts við Sælingsdalsá, og rennr lækr með neðri holtseðanum í ána; þar í holtsharminum skammt frá ánni eru Bollatóptir.

Bjarnarey (Laxd. 76), hún heitir nú Lambey, og liggir undir Staðarfell á Hvammsfirði.

Bollatóptir (Laxd. 55) heita svo enn, og þekkjast glögggt, þar sem Bolli Þorleiksson var drepinn í selinu. Þær liggja í brekku-barðinu neðan til á greindu Lángholti að ánni, og er auðsenn urmull eða aurmál til tveggja húsa upp og niðr. Þar finnst líka smiðjusindr.

Botn hjá Svínabjúg (sbr. bls. 325). Það er botninn á Selárdal, eptir því sem Þórugil ræðr austan til, en Bustar- eða Svínabjúgs-hryggr vestan til. Þessi botn er nú almennt kallaðr Snóksdalsbotn; hann er Snóksdalskirkju land og selstaða frá Snóksdal.

Brattabrekka (Sturl. I, 67 og víðar), það er bratt fjall milli Bjarnardals í Mýrasýslu og Suðrárdals í Dalasýslu — sem áðr er nefndr. — Yfir fjall þetta hefir þjóðveggr legið milli Suðr- og Vestr-lands, alltaf frá því í fornöld til þess enn í dag.

Breiðafjarðardalir eða Dalir (í Dölum) (Landn. 2.º o. v.) er al-

kunnugt héraðsheiti, frá Gilsfjarðarbotni og beggjamegin með Hvammsfirði, líka svo með Gilsfirði, sunnan til um Skarðströnd. Breiðasund (Laxd. 19) byrjar fyrir utan eyjabrengli Hvammsfjarðar.

Breiðabólstaður (Landn. 2,17) er fremsti bær í Sökkólfsdal, og næstr Bröttubrekku að norðanverðu.

Brenna (Laxd. 38) er örnefni á Hundadal, sem að öllu leyti er týnt, nema eptir óljósri ágizkun.

Búðadalr (Laxd. 13) heldr enn nafni sínu. Það er lítið dalverpi upp frá fjörumáli, innanvert við Laxárós í Fjösa landi, þar er enn auðsenn urmull af búðartóptum og skipsnausti.

Dalaheiði (Laxd. 36) mun eptir skilningi sögunnar vera Sælíngsdalsheiði og Svínadalr, nema ef hálsar hinir vestari, t. a. m. Hjallaháls, hefði þá svo heitið.

Dalir kallast nú sveitirnar fyrir sunnan Hvammsfjörð, út að sýslumótum.

Dalahólmr (-hólmi, bls. 325) er syðsti hólminn á Lækjarskógsfjörum, og nú Húshólmi kallaðr, síðan Daði Guðmundsson í Snóksdal hafði þar hús til geymslu fyrir skreið sína og annað, er hann flutti sjóveg undan Jökli. Hólminn er nú Snóksdals kirkju eign.

Drafnarnes (Laxd. 24) er nesoddi lítill, sem gengr fram í Laxá niðr frá Goddastöðum, þar sem Þórðr goddi var heygðr; ekki sjást neinar menjar þess.

Dímonarvoggr (Landn. 2,14) er við svo kallaðar Klakkeyjar, sem hafa heyrt undir Dagverðarnes. Þar er höfn góð fyrir fá skip; þar bjóst Eiríkr rauði, og fleiri, á laun til hafs.

Dúnkr |:Dúnkaðarstaðir að fornu:| (sbr. bls. 315, 319, 325) er einn af þeim 6 bæjum, sem eru milli Skraumuhlaupsár og Skógarstrandar, og kallaðir eru útbæir. Ætla menn, að bær sá dragi nafn af ánni, sem fellr skammt fyrir vestan bæinn, er hét að fornu Dúnká, og hafi fengið nafn af háum fossi í ánni, sem mikill niðr oða dunur heyrast í. Nú er þessi á almennt kölluð Bakka-á, því bærinn Dúnkrbakki stendr á bakkanum vestan til við ána. Alþýðu sögn er, að bærinn Dúnkr dragi nafn af því, að Gauti, sem byggt hafi Gautastaði í landnámstíð, hafi haft rauðablástr og smiðju sína þar, sem bærinn hafi skömmu seinna bygðr verið, og látinn heita á Dúnki. Í dag er enn til sýnis reksteinn Gauta í

túninu á Dúnki, skammt fyrir ofan heygarðinn; hann er að mestu sokkinn í jörð, og eru tvær holur á steininum, af mönnum gjörðar, önnur stærri, sem sæ eptir stoðja, en hin minni eptir saumhögg.

Dunnustaðir [:Dönustaðir:] (Laxd. 52) heitir bær innst í Laxárdal fyrir sunnan Laxá, og mun draga nafn sitt af nið og dyn, sem þar heyrir í ánni og giljum. Landrými er þar mikið til fjalls, auk selja, sem þar hafa í landi verið, og er nú eitt af þeim byggð bær, sem heitir í Pálsseli. Kikasæl heitir þar, sem var selstaða frá Hjarðarholti, en var sjaldan hagnýtt þaðan, sökum fjarlægðar og vegalengdar; en í þess stað er nú afrettarleyfi þar samþykkt af jarðarinnar eigendum, fyrir geldfæ staðarhaldara í Hjarðarholti.

Dögurðará [:Dagverðará:] (Landn. 2,10) er gil, sem fellr ofan af brún þeirri, sem skilr svo kallaða efri og neðri byggð milli Teigs og Ketilstaða, til sjáfar. Þessu nafni hefir gilið haldið frá fornöld, og hófst þar landnám Auðar djúpuðgu til Skraumuhlaups-ár, því öll byggðin þar fyrir utan var í landnámi Kjarlaks.

Dögurðarnes [:Dagverðarnes:] (Laxd. 7). Þessi bær stendr á nesi því fyrir norðan Hvammsfjörð, er Auðr landnámskona lenti við skipi sínu til dagverðar, og bærinn dregr nafn af. Þar var að fornu, og er enn, góð skipstaða, er Höfn heitir. Þar heyra undir eyjar, Dímonarklakkar, nefndar í fornöld, einkum af leynivog þeim, sem þar er undir sama nafni; þar er nú kirkjustaðr síðan 1758 (Dagverðarnes).

Einhamrar (sbr. bls. 325) heita landamerki á Laugardal milli Túngu og Hrafnabjarga.

Einarsboði (Einarssker, Landn. 2,11) er blindsker um flæði á Seljasundi, milli Purkeyjar og Hrappseyjar, dregr nafn af því, að Einar skálaglam drukknaði þar.

Einarsteigr (Sturl. 5,2) veit nú enginn hvar verið hefir, en líklegt er, að teigr þessi hafi verið graseyrar þær, sem liggja hjá Vatnsseli (Auðnatúni) niðr með Þverá.

Eiríkstaðir (Landn. 2,14) er nú eyðiból skammt fyrir framan túnið á Stóra-Vatnshorni, og er alllíklegt, að það hafi verið í eyði síðan Vatnshorn var byggt, eða frá því Eiríkr rauði bjó þar.

Ekrur (Landn. 2,20) halda sama nafni enn, milli Víghólstaða og

Ormstaða, og sæst þar enn glögggt urmull af girðingum og kornsáðs-reitum.

Eldgrímsholt (Laxd. 37) heldr enn sama nafni, og liggr sunnan frá Kambsnesi, næst mýrum, sem ganga neðanvert upp undir Hrútstaði.

Fábeinsá (Landn. 2,¹⁹) milli Stakkabergs og Ormstaða; upptök hennar eru á fjalli uppi, úr tjörnum, og rennr í Kvennhólsvog.

Fagraðalsá (Landn. 2,²²) rennr til vestrs eptir miðjum Fagraðal til sjáfar, og á eyrinni norðanvert við ósinn sjást enn kuml þeirra, er féllu með Þórarni krók fyrir Steinólfi lága. Hún hefir sín upptök undan Skeggöxl.

Fagridalr (Landn. 2,²¹) heita tveir bæir, sinn hvorjum megin við á þessa, kallaðir innri og ytri.

Fáskrúð (Sturl. 4,⁴⁸) heitir á sú, sem hefir upptök sín undan svo nefndum Þröskuldum á Gaffellsheiði, og fellr til sjáfar í Hvammsfjarðar-botn milli Ljárskóga og Glerárskóga.

Fiskivötn (Grettis s. 54) heita á Arnarvatnsheiði, sem liggr milli Borgarfjarðar og Húnavatnssýslu. — Fiskivötn á Tvidægru eru einnig nefnd (Laxd. 57).

Garpsdalr (Landn. 2,²¹; Laxd. 34). Þessi bær liggr norðan megin við Gilsfjörð, og er nú prestssetr.

Geirmundarstaðir (Landn. 2,¹⁹). Sá bær er enn með sama nafni, skammt fyrir neðan Skarð á Skarðströnd. — a. Geirmundarhaugr er þar í landareign, utanvert við Geirmundarstaði, og heitir nú Skipból. — b. Geirmundarvogr heldr sama nafni, og er fyrir neðan bæinn.

Glerá (Sturl. 9,⁴⁸). Hún hefir upptök sín úr Glerdal á Gaffellsheiði, og fellr til sjáfar í Hvammsfjarðarbotn, milli Magnússkóga og Glerárskóga.

Gljúfrá (sbr. bls. 325). Hún fellr úr Arnardal, er enn svo heitir, til norðs í Hvammsfjörð, og er nú kölluð Gunnarsstaða-á. Hún gjörir sýsluskipti milli Dala- og Snæfellsnessýslu.

Gnúpuskörð (Laxd. 32) eru í vestr að sjá frá Sælíngsdal, á Lambadals brún þeim megin, og heitir nú hæsti núprinn Nónborg.

Goddastaðir (Laxd. 12). Sá bær er í hlóðinni fram, Hjarðar-

- holts megin í hálsinum, og blasir við bæjaröðinni fyrir sunnan Laxá.
- Grettisbæli heitir austanvert á Suðrárdal, skammt ofar en hann og Austrárdalur mætast, og heldr enn nafni sínu.
- Guðmundareyjar (Laxd. 18), sem nú kallast Gvendareyjar, liggja sunnan til á Breiðafirði undir Skógarströnd.
- Gunnarstaðir (Sturl. 2,29, 30). Þessi bær er vestastrí Hörðudalshrepp og Dalasýslu, þó hann væri fyrrum talinn með Skógarströnd. Hann mun draga nafn sitt af Gunnari Hlífarsyni, sem þar mun hafa búið um og eptir miðja tíundu öld (sbr. bls. 320).
- Háls, er Laxdæla (kap. 35) nefnir, milli Hvammsdals og Sælíngsdals, heitir nú Sælíngsdalsheiði, og er mjór hryggr milli þessara dala.
- Hallsteinsnes (Landn. 2,24; Laxd. 34) er enn bær með því nafni á nesi því, er svo heitir, í Gufudalssveit.
- Hamarengi (Laxd. 55) hefir nú týnt nafni, en í vestr-brún Sælíngsdals er klettahamar, og svarar það til afstöðunnar, nokkuð framar en gagnvart Bolla-seli.
- Hamar eða Höfði sá (Laxd. 59), hvar Snorri goði og Guðrún Ósvífrsdóttir áttu ráðagjörð, er norðanvert við Haukadalsá, í Lækjarskógs landi, og heitir nú Gálghamar.
- Heiðarbrekkur (Sturl. 2,26) heita enn í Sælíngsdal, í brúninni upp á heiðina, þar sem Sturla í Hvammi og Einar á Staðarhóli börðust eptir búsmala ránið á Skarfstöðum frá Íngjalði, og lýsir sagan afstöðunni greinilega.
- Harraþól (Laxd. 31) hefir týnt nafni, en meinast að hafa verið við Laxá í Fjósa landi.
- Harrastaðir (Laxd. 31) heitir bærinn fyrir sunnan Haukadalsá, og gengr túnga þaðan milli tæðrar ár og Miðár til sjáfar. Túngaþessi er talin þrautseig á vetrum til beitar, þar sem Harri lenti með nautaflokk sinn í forráðs vetri.
- Haugsgarðr (Laxd. 24); af honum er óljóst aurmál í Drafnarnesi, nálægt Ranavaði á Laxá niðr frá Goddastöðum.
- Haukadalur liggir frá austri til vestrs fyrir norðan Miðdali, en sunnan Laxárdal, og heldr enn sínu forna nafni óbreyttu.
- Haukadalsá (Laxd. 59) fellr eptir endilöngum Haukadal, og í Haukadalsvatn fyrir neðan bæinn Vatnshorn, og úr því apt

fyrir neðan vatn, og svo út í Hvammsfjörð á Lækjarskógsfjörum.

Helgafell prestssetr (Laxd. 49 og víðar). Þar var merkilegt og auðugt klaustr í fornöld.

Hítardalsheiði hét fjallið norðanvert við botninn á Hítardal, milli hans og Bjúgsdals, sem nú kallast almennt Bjúgr.

Hjarðarholt (Laxd. 24). Þessi bær er prestssetr í Laxárdal, og er alkunnugt í sögunni, að Ólafr pá Höskuldsson byggði fyrst bæinn þar, sem hann enn stendr.

Hóll (Laxd. 32). Sá bær er vestan til undir fjallsöxlinni í Saurbæ, og heitir nú Saurhóll. Þar er Ásólfsgata upp úr klettabrúninni.

Hafratindar¹ [;Hrafnatindar:] (Laxd. 49). Þó bólstaðr þessi sè frá fornöld kominn í auðn, má enn sjá urmúl eptir hann norðan megin í Svinadalshlíðinni, upp og heim frá Norðrhólum, er í Laxdælu kallast Norðrsel. — a, Hafragil heitir sama megin heimar á dalnum, þar sem Laugamenn sátu fyrir Kjartani og hann féll. Þessu lýsir sagan svo greinilega, að engum efa er undirorpið, þó þar sjáist nú enginn steinn, er vel getr verið sokkinn í skriður úr gilinu; þess vegna getr eigi: b, Kjartanssteinn, er svo er kallaðr í Mjósundum, komið heim, eptir afstöðunni, við söguna, þegar ferðin lá suðr eptir dalnum.

Hrappstaðir (Laxd. 10 o. v.). Sá bær er nú hjáleigukot frá Hjarðarholti, þar sem Hrappr bjó, en hvar hann var dysjaðr á hálsinum, veit nú enginn.

¹) Hafratindar. Það getr ekki verið, að bærinn Hafratindar í Svinadal, hafi verið þar, sem Norðrsel eru, því Laxdæla nefnir hvorttveggja undir eins: „ok þá er þeir komu suðr um sel þau, er Norðrsel heita, þá mælti Kjartan“, og síðar segir hún: „Þorkell hét maðr, er bjó á Hafratindum í Svinadal“. Enda er langt á milli Norðrselja og Hafragils. Það er auðvitað, að Hafratindar hafa verið nálægt Hafragili, sem er sunnan til í dalnum að austanverðu, enda er dalrinn breiðastr og lægstr fyrir framan Hafragil; þar eru hingað og þangað móabörð, og þar gæti bærinn hafa verið, en ekki er að marka þó ekki sjáist fyrir honum, því bærinn var allareidu í eyði þegar Laxdæla var rituð.

Hrútstaðir (Laxd. 19 o. v.) halda sínu nafni, og eru fyrir löngu komnir í eyði, hëumbil frá 1768. Ekki sèst nú neitt til urmuls af hofi Hrúts, en sú gáta er líkleg, að það hafi verið uppi í barðinu fyrir ofan bæjarrústina, sem nú er meir orðinn, en Tröllaskeið heldr enn nafni á þjóðgötunni fyrir ofan.

Hundadalr (Laxd. 38; Fóstbr. s. 8). Sá dalr liggr í útsuðr frá Miðdölum í fjall upp, og eru þar tveir bæir neðanvert í dalnum, er heita Fremri- og Neðri-Hundadalr, sinn hvorjum megin við Hundadalsá. Mælt er, að Hundi hafi búið í hinum neðra.

Hundadalseyrar munu hafa svo heitið, er nú er kallað Hundadalsnes, milli Hundadalsár og Miðár, og heyrir nú undir Fremra-Hundadal.

Hurðarbak (sbr. bls. 320) hefir verið eyðijörð í Hóls landi í Hörðudal í lángan tíma. Bærinn hefir staðið neðanvert við samnefnt gil austan til í Selárdal, nokkuð ofar en gagnvart Selárdals-bænum; það er mælt, að þar hafi verið í fornöld mjög reisulegr og vel húsaðr bær, með átján hurðum á járnnum.

Hvammsdalr (Laxd. 35). Hann liggr í suðr að Sælingsdals-heiði, þar sem Hóls menn höfðu selstöðu, síðan stendr þar bær með sama nafni.

Hvammr í Hvammsveit (Laxd. 5) er prestssetr, og stendr bær sá austanvert við Hvammsá, er í fyrstu hët Urriða-á; það var landnámsjörð Auðar og bólstaðr Sturlu Þórðarsonar; þar er fæddr Snorri Sturluson. Þar haldast enn við nokkur örnefni, og sjást aurmál af gördum og girðingum, svo sem Skeggjasteinn [legstaðr hans] fram í túni, Þínghóll, Lögrètta, Gvendarlind, Virkisbali, o. fl.

Hvammsgirði (Hvammsdalsgerði, Sturl. 4,¹⁶) er nú auðsènn urmullaf einlægum garði, sem umgirt hefir tún og heimaengi allt í Hvammi, sem yfir má sjá frá bænum.

Hvítidalr (Laxd. 47). Sá bær stendr undir dals-mynni til vestrs með sama nafni, og er þar með ánni, sem Hvols-á heitir, alfaravegr á Svínadal.

Hvoll (Sturl. 1, s o. v., stundum nefndr Hóll); sá bær stendr undir háfu fjalli með sama heiti, og dregr bærinn nafn af hólbarði nokkru fyrir ofan hann, sem nú heitir Kastali.

Hvolsdalr heitir sá hluti Saurbæjarsveitar, sem liggir til suðrs fram að Svinadal, en innilykst til norðrs af greindu Hvolsfjalli, og til vestrs af því fjalli, sem kallað er Illviti.

Höfði (Laxd. 59). Það er hamar einn, sem áðr er á vikið, og heitir nú Gálghamar.

Hörðabólstaðr; sá bær stendr neðst af bæjum, austanvert í Hörðudal. Bærinn hefir dregið nafn af Herði, skipverja Auðar djúpuðgu, er hún gaf þar bústað. Þessi jörð hefir lengi verið kölluð Hörðaból, en nú seinna Hörðuból.

Hörðadalr (Laxd. 57, sbr. bls. 321). Sá dalr liggir upp frá Hvammsfirði sunnanverðum, syðstr af Breiðafjarðardölum. Dalrinn dregr nafn af Herði, sem bjó á Hörðabóli, sem átti dalinn að gjöf Auðar djúpuðgu.

Hörðadalsá (sbr. bls. 321). Hún heitir svo enn, og rennr til útnorðrs eptir Hörðadal, og svo saman við Miðá, áðr þær falla út á Lækjarskógshöfn; en helztu upptök árinna eru: Lauga-á, sem kemr af Laugardal, og Vífilsdals-á af Vífilsdal.

Íngunnarstaðir (Laxd. 34). Sá bær liggir í Geiradal við Króksfjörð, og er Garpsdalskirkju eign. Jörðin mun draga nafnið af Ígunni, móður Þórðar Ígunnarsonar.

Íngunnarstaðir aðrir (Laxd. 35) á Skálmarnesi, bera nafn af sömu Ígunni.

Jörvi (Sturl. 6.¹). Sá bær stendr suðvestan fram í Haukadale, og er næsti bær fyrir framan Saurstaði, þar sem Eyjólfur saur hefir án efa búðið. Á Jörva er þingstaðr Haukdæla, og var þar bænhús fram á 18. öld.

Kaldakinn (Sturl. 5.²). Sá bær stendr í neðanverðum Haukadale að norðanverðu, en vestanverðu við Þverá, þar sem hún fellr af Þverdal til Haukadalsár.

Kambsnæs (Landn. 2.¹⁶). Sá bær stendr á samnefndu nesi, sem liggir útnorðr fram í Hvammsfjörð, og dregr nafn af því, að Auðr tapaði þar kambi sínum.

Ketilstaðir (Landn. 2.¹⁷). Sá bær heitir svo enn í dag, og dregr nafn af Katli þeim, er Auðr gaf land milli Hörðadals-ár og Skraumuhlaups-ár. Hann bygði bæinn, sem enn er þar undir hálsinum, upp frá Hvammsfirði, vestan til við Hörðadals mynni. Með sama nafni er annar bær fyrir vest-

- an Hvammsfjörð, andspænis hinum, þar sem Þorbjörn skörð-uðr hafði búið í landnámi Kjarlaks.
- Ketilshóll (sbr. bls. 321) er innanvert við Skraumu, þar sem sagt er, að Ketill sæ heygðr.
- Kolkistustraurm (Laxd. 18). Hann er nú kallaðr Koll-köstúngr; hann er inn í Brokeyjarstraumum. Þar drukkn-aði Þorsteinn surtr.
- Knappafellsheiði (sbr. bls. 321). Það er fjallið, sem nú al-mennt kallast Fossar og Fossabrekkur, þegar hallar suðr af því ofan í Hnappadal.
- Kuarrarnes (Laxd. 38) hefir týnt nafni, en mun vera hið næsta nes að utan við Kamsnes.
- Króksfjörðr (Laxd. 34). Hann er vestanvert við Króksfjarð-arnes, og tekr bærinn nafn af honum.
- Krosshólar (Landn. 2,16) og Krosshólaleiti heldr enn nafni sínu, þar sem Auðr djúpuðga, er var kristin, reisti krossa, og þar sem eptirkomendr hennar, í heiðni, höfðu mikla trú á hólunum, svo sem Þórðr gellir.
- Kvennabrekka (Sturl. 1,8 o. v.). Sá bær stendr norðanvert í Miðdölum, í svo kallaðri Náhlíð, og hefir hann jafnan frá fornöld verið kirkjustaðr og prestssetr. Bærinn mun draga nafn af brekku þeirri, er hann stendr undir, en í myri skammt fyrir neðan túnið er hóll, sem kallaðr er Blót-hóll, og því halda menn þar hafi hof verið í heiðni.
- Kvíganseyri (Sturl. 5,16). Enginn þekkir nú þetta örnefni, og enginn Garganseyri (Sturl. 9,46), sem Sturlunga nefnir á öðrum stað, og líklega er sama eyrin, en rángt ritað á pappírshandritum þeim, sem Sturlunga er prentuð eptir; en geta má til, að þessi eyri sæ það, sem nú er kallaðr Erpstaðabakki, við Miðá móti Hundadalsnesi.
- Lambadalr (Laxd. 35). Dalr sá gengr í útnorðr úr Sælingsdal, og skilr svo kallað Skálafjall dali þessa. Fjallið dregr nafn af graslaut, er Skál heitir.
- Lambastaðir (Laxd. 20). Sá bær heldr enn sama nafni, og er í Laxárdal, á sömu síðu og Goddastaðir.
- Lángavatnsdalr (Sturl. 2,16 o. v.). Dalr þessi byrjar fyrir sunnan Sópandaskarð, eptir því sem vötnum hallar, og dregr nafn af því vatni, sem er eptir endilöngum dalnum; þar hafa fyrrum bæir verið, því enn eru í minni manna nokkur nöfn

þeirra eptir sögnum. Þar er nú óbyggt land, og mun eyðzt hafa í plágunni miklu eptir 1400.

Laugar (Laxd. 32. 35). Sá bær heldr sínu gamla nafni, og stendr vestanvert undir hliðinni, gagnvart Sælíngsdalstúngu. Bærinn dregr nafn sitt af laug þeirri (Laxd. 33. 38), sem þar er í holtbarmi ofanvert við túnið. Hún hefir lengi vanhirt verið, og einkum síðan hún fylltist af sandskriðu; henni hafði upphaflega verið vel fyrir komið.

Laugardalr (Laugadalr, sbr. bls. 326). Sá dalr gengr til út-suðrs fram af Hörðudal, upp að Sópandaskarði, og sést það af Laxdælu, að hann hefir allr fram úr verið kallaðr Hörðudalr, en síðar verið kenndr við bæinn Lauga, sem nú er eyðiból á þeim dal vestanverðum, í Hrafnabjarga landi. Þessi jörð var bygd 1393, en hve nær hún hefir lagzt í eyði, vita menn ekki, nema eptir ágizkun, eins og um Lángavatnsdal. Bær þessi hefir dregið nafn af fornri laug, sem hefir verið skammt fyrir neðan bæinn. Gömul sögn er, að þar hafi bænhus verið, og átt skóg á Pálsholti, er svo heitir enn í dag, í Álfatraðar landi, næst fyrir utan Skraumu, ofanvert við götuna, sem liggir út með sjónum, og er nú allt þetta stóra holt hríslaut.

Laxá (Laxd. 5). Þessi á rennr eptir miðjum Laxárdal í vestr ofan í Hvammsfjörð, og hefir sín upptök frá svo kallaðri Laxárdalsheiði, og giljum þeim, er þar í hana renna.

Laxá (Laxd. 46) heitir einnig milli Ásgarðs og hins gamla Hvamms lands, áðr Skerðíngstaðir voru bygðir af heima-landi, og heitir hún eigi Laxá fyr en neðanvert við ármót, þar sem Sælíngsdals-á og Svinadals-á renna saman, og mynda túngu þá, er Sælíngsdalstúngu bær hefir fengið af nafn sitt. Snorri goði bjó þar síðast, og var þar grafinn.

Laxárdalr (Laxd. 5 o. v.). Það er heiti sveitarinnar, og liggir eptir landslagi beggja megin við Laxá, eptir því sem heiðlendi og hálsar ráða á báðar síður.

Laxárós (Laxd. 13). Þar var fyrrum góð höfn fyrir Höskuld á Höskuldstöðum, eins og áðr er á vikið um búðarstöðu þar. Nú eru þar grynningar og sandrif úr ánni.

Leiðarhólmi (Laxd. 6); **Leiðhólmi** (Kórm. s. 9). Hann hefir fyrrum stundum verið kallaðr Orustuhólmi¹, en á seinni

¹) Kórmakr skoraði Hólmgöngu-Bersa á hólmi „í Leiðhólmi í Miðdölum (þar er nú kallaðr Orrestuhólmi)“, Kórm. s. 9. kap.

öldum og enn í dag er hann ætíð kallaðr Leiðarhólmi; hann liggur norðanvert við Miðá, en sunnan til við Harastaða engjar, og er nú talinn í landi þeirrar jarðar, en fyrrum tilheyrði hann Stóra-Skógi, sem sýnir lögfesta Bjarnar Guðmundssonar fyrir Skógi 1628, er upp lesin var á Leiðarhólmi sama ár, og aptr sjö vetrum síðar. Á Leiðarhólmi hafa stöðugt verið haldin leiðarþing, og fleiri mannfundir og samkomur.

Leiðólfstaðir (Laxd. 36). Sá bær er sunnan til við Laxá, næsti bær fyrir framan Hornstaði; hans er fyrst getið, þegar Kotketill og Gríma fengu þar bólfestu með sonum sínum.

Leikskálir (Leikskálar, Landn. 2,14). Sá bær er að norðanverðu í Haukadal, gagnvart Jörva, og hafa þar í grennd verið haldnir leikir í fornöld, eða á öndverðri 10. öld.

Ljá (Laxd. 32). Sú á hefir sín upptök úr Ljárvatni, upp til heiðlendis, og rennr milli Ljárskóga og Hjarðarholts í vestr í Hvammsfjörð. Sunnan til við Ljárós or Ljáreyri (Laxd. 75), sem nú kallast Naustabót. Þar má enn sjá deili til að hafi lengi tíðkast skipa uppsátr, þó nú sè aflagt. Þaðan lagði Þorkell Eyjólfsson frá landi þá hann drukknadi.

Ljárskógar (Laxd. 50). Sá bær stendr rétt fyrir sunnan ána Fáskrúð; þar má enn glöggst sjá urmúl af brú þeirri, er Þorsteinn Kuggason lét gjöra, og liggur ofan til sjáfar.

Lækjarskógr (Laxd. 59). Bær sá stendr fyrir sunnan læk þann, sem bærinn dregr nafn af; þaðan liggja svo kallaðar Lækjarskógsfjörur suðr á Vesliseyri (= Vestliðseyri).

Meðalfellsströnd (Laxd. 5). Svo hét sveitin, sem nú kallast Fellströnd, og dregr nafn sitt af bænum Felli, er nú heitir Staðarfell, en að fornu Meðalfell eða undir Felli.

Melkorkustaðir (Laxd. 13). Hvar sá bústaðr Melkorku verið hefir veit nú enginn, en getur manna eru, að hann hafi verið þar, sem nú er Saura-stekkr, nálægt sjó fyrir sunnan Laxá af þeirri ástæðu, að þar í grennd við sjáfarbakkann er einstakr hóll, er frá ómunatíð og þann dag í dag heitir Melkorkuhóll, og ætla menn hann sè haugr hennar, en misritað í sögunni upp, er skyldi eiga að vera niðr, og sem víðar má rekja spor til í Laxdæla sögu, svo sem um Kjartans-stein á Svinadal.

Miðá; þessi á rennr eptir Miðdala sveit, og hefir sín upptök í Sökkólfsdal undir Bröttubrekku, og heitir svo fjall og þjóðvegur til Bjarnardals (Sturl. 6, 10), er liggr suður í Norðrárdal. Í hana renna þar fleiri ár og gil: Reykjadals-á, Túngu-á og fleiri.

Miðdalir (Kórm. s. 9; Fóstbr. s. 8). Sú sveit liggr frá út-norðri til landsuðrs, milli Hörðadals og Haukadals, og eru þeir einn hreppur, með tveim jörðum í Hörðadal.

Mjósyndi (Laxd. 48). Það eru þrengsli nokkur á Svínadal, þar sem sveitir skiptast og vötnum hallar vestr og suður eptir dalnum. Þar stendr svo nefndr Kjartans-steinn, sem er hrein mótsögn, að hann geti þar átt sér stað eptir sögunni.

Múli (Laxd. 37) sá, er getið er sunnanvert við Lángavatnsdal, hefir nefndr verið Stafholtshnúkr, og liggr vegr hjá honum ofan að Grísatúngu.

Norðrsel (Laxd. 48) hétu á Svínadal, þar sem nú heita Norðrhólar, og má enn sjá aurmál seljahúsa frá fyrri tíð; þaðan skyggir ekkert á eptir Svínadal suður.

Orustudalur (Laxd. 19). Nú heitir hann Orustulág, og er laut ein í melinn milli Höskuldstaða og Sauðhúsa; hún hefir haldið nafni frá ómunatíð hinu sama.

Orustuhólmi við Tjaldanes; hann er sem lítill grasblettur í Hvolsárósi, þar sem hún rennr í Gilsfjörð, skammt fyrir neðan Tjaldanes til útsuðrs; sú er alþýðu sögn, en líklegra þykkir, að svo hafi heitið sker það eða hólmi, sem er litið fyrir utan Tjaldanes-oddann sjálfan og lendinguna, og sem þar á eptir munu hafa verið kallaðir Salthólmar (Sturl. 6, 51).

Ránarvellir (Laxd. 55). Svo heitir sléttlendi vestanvert við Sælingsdalsá, gagnvart Stakkagili að austanverðu við hana, og er kennt við svo kallað Ránargil, sem þar skerst niður úr fjallsbrúninni í djúpum gljúfrum. Nú eru vellir þessir allir sandskriðum orpnir úr gílinu á báðar síður til árinna. Reykjadalr (Laxd. 64; Sturl. 6, 32) er sú sveit í Borgarfirði, sem heitið hefir hinn syðri (Lundareykjadalur).

Sauðafell (Laxd. 11). Bær þessi stendr neðanvert undir felli því, er Sauðafell heitir, stendr framanvert í Miðdölum, og deilir aðaldalnum í tvo dali. Skammt fyrir framan Sauðafells bæinn eru Erpstaðir, þar sem Erpr hefir fyrst

búið. Sauðafell hefir frá fyrri öldum ætíð verið kirkjustaðr, þar er einnig þingstaðr Miðdælinga.

Sauðeyjar (Laxd. 14). Þær liggja vestan til á Breiðafirði, og halda enn nafni sínu.

Saurbær (Laxd. 28). Svo heitir sveitin, er skerst að vestan með tveim dölum, Hvolsdal og Staðarhólsdal, frá Gilsfirði suðaustri í Hvammsveitar eða Skeggaxlar fjöll, sá nyrðri að Svínadal, en hinn syðri að Sælingsdalsheiði. Við Svínadals mynni að vestan hèt Túnga, er nú er kölluð Bessatúnga, þar sem Hólmgöngu-Bessi bjó, son Veleifs hins gamla.

Skeiðsbrekkur (Landn. 2,14), eru líklega brekkur þær upp frá Vatnshorni og Eiríkstöðum fornu, sem nú heita Húsabrekkur eða Skaptafellsbrekkur.

Skjaldarey (Laxd. 35) fyrir vestan Skálmarnes á Breiðafirði. Þar rak upp skjöld Þórðar Íngunnarsonar, sem druknaði á Breiðafirði (993).

Skjaldey (Landn. 2,11). Hún liggr hálf undir Arney í Dalasýslu, en er óbygð. Þar rak upp skjöld Einars skálaglams, skáldsins, sem druknaði á Breiðafirði nálægt 1000.

Skógaströnd (Laxd. 71) heitir sveit sú, er tekr við frá nú kallaðri Gunnarstaða-á fyrir innan Hólmklátr, við sýsluskil Dalas og Snæfellsnes-sýslna.

Skógar (Laxd. 46: „riðu hjá bæjum þeim, er í Skógum heita“); þ. e. Glerárskógar, Magnússkógar, Silfraskógar (eyðijörð).

Skoreyjar (Laxd. 49: Skorrey). Þessar eyjar liggja sunnanvert á svo nefndu Breiðasundi.

Skraumuhlaupsá (Skráumuhlaupsá, Laxd. 6, sbr. bls. 322) Hún er nú kölluð Skrauma, og rennr eptir endilöngum Selárdal, en þegar Hafradalsá kemr í hana, fellr hún eptir djúpum gljúfrum, milli Ketilstaða og Álfatraða, til útnorðs í Hvammsfjörð. Upptök hennar eru á Hítardalsheiði gegnt upptökum Hítarár, svo þær að mestu skera af hið forna Snæfellsnes. Upphaflega hefir á þessi heitið Selá fyrir ofan ármótin. Gömul sögn er, að áin dragi nafn af tröllkonu, er hafí Skráma heitið, sem hafí stokkið yfir hana á stokknum fyrir neðan Hörtlafoss; er það ekki ómögulegt, að mennsk kona hafí þar stokkið yfir ána á hlaupinu fyrir ofan, því lèttir

menn og hugaðir hafa hlaupið yfir hana á þessari öld — að sögn — fyrir ofan Hörtlafoss.

Skrattavarða (Laxd. 37: Skrattavarði). Hún heldr enn nafni sínu, og er framan til við bratta hlíðarbrún á hálsinum fyrir framan Skógsmúla.

Snóksdalr (Sturl. 4,20 o. v.). Sá bær stendr í dalverpi, sem gengr upp í hálsinn milli Miðdala og Hörðadals. Þar er önnur kirkjan í Miðdala þingum. Sagt er, að jörðin dragi nafn sitt af hesti, sem Snókr hét, er hafi haldið sig í dalnum, og dulið sig í skógunum um landnámsstíma.

Snorrastaðir (Sturl. 1,16) selstaða í Svínadal að vestan frá Neðra-Múla.

Sotandaskarð (Laxd. 62: Sópandaskarð). Það hefir lengst heitið Sópandaskarð (sbr. bls. 322), og liggr milli Laugarðals og Lángavatnsdals; þar hefir verið þjóðvegur yfir frá fornöld.

Stafey (Laxd. 76). Hún er ein af eyjum Snóksdalskirkju, sem Gjarðeyjar kallast, og liggr utarlega á Hvammsfirði, undan Skógaströnd.

Stakkagil (Laxd. 32. 55). Það er enn með sama nafni, og fellr ofan úr eystri hlíðarbrúninni í Sælingsdal, skammt fyrir heiman holt það, er Bollatóptir eru á.

Sverðskelda (Laxd. 46). Hún þekkist nú ekki með því nafni, og vitum vér enga keldu nærri leið Laugamanna aðra en þá, sem mjög lengi hefir Tóptarkelda heitið, skammt fyrir innan Fáskrúð, nálægt þjóðvegi.

Svínabjúgsdalr (Svínbjúgsdalr, sbr. bls. 313, 323). Hann liggr til útsuðrs úr Selárdal, upp á Hítardalsheiði norðanverða, og liggr Bjúgsvegur, sem nú er svo kallaðr, optir honum; hann hefir dregið nafn af fjallinu, sem er sunnanvert við dalinn, er hét Svínabjúgr (Svínbjúgr), og er í lögun líkt svínabust; nú er það Bust kallað, og dalrinn Bustardalr og áin Bustará.

Svínadalr (Laxd. 47). Hann liggr austanvert frá Sælingsdals-túngu til vestrs gegnum láglendis fjallaklasa frá Gaffellsheiði í Saurbæinn, og fjallahæðir þær, sem taka við að austan til Gilsfjarðar botns, og Hvammsfjarðar til suðrs, fram á Klofninga, til Dagverðarness. Um þenna dal er þjóðvegur

vestr og suðr. A ferð yfir Svínadal var veginn Kjartan Ólafsson, 1002.

Sökkólfsdalr (Laxd. 6). Hann gengr fram af Miðdölum, þar sem Reykjadal-sá rennr í Miðá, að sunnanverðu við Sauðafell, og allt fram eptir, sem vötnum hallar til útnorðs af Bröttubrekku.

Tjaldanes (Laxd. 35). Bær sá stendr undir fjallsgnúpu þeirri, er Torfjall heitir hið efra, og myndar Saurbæjarsveit til út-suðrs að Gilsfirði. Bærinn er þar nærri og dregr nafn af nesi einu, þar er skipa lending hefir tíðkapt í lánagan tíma, og kallast á Tjaldanes-sandi.

Torfnæs (Landn. 2,21). Hvar þessi hinn fyrsti bær í Saurbæ hafi verið, vita menn nú eigi.

Tröllaskeið (Laxd. 19). Það heldr enn sama nafni, og er nú Þjóðgata, rétt fyrir ofan bæjarrústir á Hrutstöðum, sem nú hafa lengi verið í eyði.

Túnga (Laxd. 57). Sá bær stendr í túngunni fyrir miðjum Hörðadal, milli Laugardals og Vífildals; þar bjó Þorgils Hölluson.

Túnga í Saurbæ (Laxd. 28; Kórm. s. 7) sjá Saurbær.

Túnga í Sælingsdal (Laxd. 32 o. v.) er sama og Sælingsdals-túnga, þar sem Snorri goði bjó síðast.

Urriðaa = Hvamms-á, sjá Hvammr.

Valþjófstaðir (Landn. 2,14) er eyðiból, sem menn vita varla hvar verið hefir; þó segja allflestir eldri menn, að þeir hafi verið þar, sem stekkr er nú frá Jörfa í Haukadal, milli þess bæjar og Saurstaða, og er það mjög sennilegt eptir landslaginu.

Vatn (Landn. 2,17). Sá bær stendr neðarlega við Haukadalsvatn að norðanverðu; almenn sögn er, að bærinn hafi fyrrum staðið nokkru neðar, þar sem fjárhúsin hafa alltaf verið, en sjálfr bærinn verið færðr þangað, sem nú er hann.

Vatnshorn (Landn. 2,14). Svø heita nú tveir bæir í Haukadal fyrir framan Haukadalsvatn: Stóra-Vatnshorn að norðanverðu við ána, en Litla-Vatnshorn að sunnanverðu. Stóra-Vatnshorn hefir lengi verið kirkjustaðr, en bónda-eign, og útlirkja frá Kvennabrekku.

Vestliðaeyri (Sturl. 9,35 o. v., sbr. 323). Svø heitir eyrin út með Hvammsfirði, frá Snóksdalspollum út að Skraumuhlaups-á,

og liggr eptir henni þjóðgata; eyrin mun draga nafn af Vestliða, syni Ketils á Ketilstöðum. Það er sagt, að Írskir hafi haft verzlun á þessari eyri, líklega á fimtánda öld, og Írskaleið við þá kennd, sem liggr um syðri eyjasundin inn á Hvammsfjörð. Þar sèst enn fyrir húsatóptum, sem kaupstaðrinn átti að hafa staðið. Vestarlega á eyrinni er djúpr pollr í götunni, sem heitir Lestapollr, og hefir þar verið talið þingmannaleiðar skil.

Vífilsdalr (Landn. 2,17, sbr. bls. 323). Hann gengr inn af Hörðadal til landsuðrs, og standa í honum tveir bæir, er heita Vífilsdalr fremri og neðri. Dalrinn og bæirnir draga nafn af Vífil, leysingja Auðar djúpuðga, sem gaf honum dalinn til ábúðar, og bjó hann í fremra Vífilsdal. Mælt er, að leiði hans sè í hinu forna túni, nærri út við gilið, sem rennr fyrir vestan forna bæinn. Bæirnir stóðu vestanvert við ána, en opt hljóp greint gil í Fremra-Vífilsdal þar á túnið, og skemmdi mikið af því, einkum 1849, svo bænum þótti ekki óhætt, ef hann stæði í sama stað; var hann þess vegna fluttr sama ár austr yfir ána, og bygðr þar á holti, gagnvart gamla bænum.

Pykkvískógr (Laxd. 33. 59). Sá bær er nú almennt kallaðr Stóri-Skógr. Þar var bænhús til forna, og fyrrum ríkismanna aðsetr.

Þorkelsboði (sbr. Laxd. 76). Hann heldr enn sama nafni, og er milli Bjarnareyjar, sem nú heitir Lambey, og Stein-dórseyja utanvert.

Þverdalr (Sturl. 2,14). Hann er Vatns land að sunnanverðu, en fyrir nokkrum árum er bær bygðr í Skógsmúla, sem áðr heyrði undir Stóra-Skóg.

Þvergil (Sturl. 5,2). Það rennr eptir áðr nefndum Þverdal, fram úr gljúfrum, og svo í Haukadals-á; það er nú almennt kallað Þverá.

Öxnagróf¹⁾ (Laxd. 55). Þetta örnefni, undir því nafni, er gleymt,

¹⁾ Öxnagróf getr ómögulega verið fyrir framan Ránarvöllu, á móti selinu Bollatóptum, því Laxdala segir: „Þeir Halldór ok förunautar hans ríða at Öxnagróf yfir Ránarvöllu, ok svo fyrir ofan Hamarengi, þat er gegnt selinu“. Eins og kunnugt er, komu þeir neðan dalinn; þá er Öxnagróf fyrst fyrir neðan Ránarvöllu, sem enn heita svo, en

en þekkist fljótt eptir lýsingu sögunnar; það er gróf eða hvammr við ána, fyrir framan Ránargils-skriðu, nokkuð gegnt Bollatóptum hinum megin árinna.

Öxney eða Yxney (Laxd. 30), er bygð eyja fram undan Skóga-strönd.

VIÐBÆTIR.

Ásólfsgata (Sturl. 2,23). Hún liggr eptir klettagjá í fjalls-brúninni upp frá Saurhóli, eins og að framan er á vikið, og heldr enn sínu gamla nafni.

Brekkuadalr. Hann liggr til austrs frá Fremri-Brekku upp á Gaffellsheiði, og er þar á slóðinni hólkn nokkurt eða hraun; þar bylr undir hestafótum, þá eptir því er riðið; þar er helzt vegr grasafólks á Gaffellsheiði.

Deildarey (Landn. 2,19). Hún liggr fram undan Kjarlakstaða-ár ósi, og heyrir undir Staðarfellskirkju.

Flekkudalsá. Hún rennr eptir Flekkudal, og hefir upptök sín í Norðrdal og Suðrdal, sem liggja úr Flekkudal upp að Skeggöxl; hún rennr síðan til vestrs eptir Efri-bygð í Galtardals- eða Túngu-á, og heitir hún þá Kjarlakstaða-á milli Kjarlakstaða og Ytra-Fells í sjó út.

Flekkudalr (Sturl. 2,8). Hann skerst af svo kallaðri Efri-bygð milli Túngarðs og Hallstaða. Hann telst eign Staðarfellskirkju; þar var bygð í fornöld.

Gaffellsheiði (Sturl. 5,2). Hún liggr milli Bitru- og Hvamms-sveita, og er farið yfir hana beggja megin Fáskrúðar; hún dregr nafn af felli nokkru þar norðarlega, sem hefir lögun eins og kistugafi.

Grjótvallarmúli¹ (Landn. 2,21; sbr. 385). Það nafn er gleymt, en

það, sem hét aðr Hamarengi, er nú kölluð Bótarmýri, og hún er rétt á móti selinu. Öxnagróf þekkist nú ekki að nafninu til, en eg hygg að svo hafi heitið grashvolf það, er liggr fyrir framan hraunið, sem liggr ofan alla Laugahlið, ofan frá svo kölluðum Tóulæk, fram og upp undan Lauga bæ, og þar þvert niðr að Sælíngsdalsá. Hér er ekki um svo mikið svæði að gjöra, og getr það varla öðruvísi verið.

Sigurðr Vigfússon.

¹) Grjótvallarmúli getr ekki verið það, sem nú er kölluð Hólshyrna, upp undan Tjaldanesi: það er að utanverðu við Saurbæinn, því að Landnáma segir: „Steinólfr nam land inn frá Klofasteinum til Grjót-

eptir landnámi Steinólfs lága mun það vera múlinn upp frá Tjaldanesi.

Haukadalsskarð (Sturl. 4,20). Það er fjallvegur gamall með sama nafni, frá Skarði í Haukadal til Hrutafjarðar, sem enn tíðkast almennt.

Hleypilækr (Sturl. 2,23). Það nafn er gleymt, en mun vera Skipalækr, er svo heitir, í Staðarhóls landi.

Hof; það er urmull úr heiðni af hofrúst og girðingu í kringum hana, á Akri (Sturl. 6,13), er stundum var kallað Hof-Akr, sem er undan hlíðarleitinu gagnvart Hvammi, og sem er kirkjujörð þaðan.

Hörtlafoss (sbr. bls. 322). Hann er í ánni Skraumu, neðan-til við vaðið á henni.

Kjallakshóll (Landn. 2,19). Hann er ofanvert við bæinu á Kjallakstöðum, og heitir nú Kastali.

Klofasteinar (Landn. 2,19). Þeir eru fyrir innan Búðardalsá; þangað náði landnám Geirmundar, frá Fábeinsá.

Skeggöxl er fjallsöxl fyrir drögum Skeggjadals, er hæst ber á, hann liggir í útnorðr undir hana, eins og flest önnur daladrög allt í kringum þenna fjallgarð, sem endar í suðr á Klofningsfjalli.

Sléttubjarnarstaðir¹ (Landn. 2,21) heita nú Bjarnarstaðir,

vallarmúla, ok bjó í Fagradal á Steinólfsbjalla, hann gekk inná fjallit — það er Torffjall sem nú heitir — ok sá fyrir innan dal mikinn, vaxinn allan víði. Hann sá eitt rjóðr í dal þeim; þar lét hann bæ gjöra og kallaði Saurbæ, þar er mýrlent mjög, ok svo kallaði hann allan dalinn. Þar heitir nú Torfnes, er bærinn var gjör". Torfnes heitir nú enn í dag, og gengr fram í Staðarhólsá. Eg held, að Grjót-vallarmúli hafi heitið fyrir innan Saurbæinn, fjallið sem nú er kölluð Holtshyrna, þar er líka mikill og lángur meir fyrir neðan og utan, sem nú er kallaðr Holtahryggr. Þetta sèst nú best af landnámi Ólafs belgs, sem Þjóðrekr rak í burt úr Belgsdal í Saurbæ: „Síðan nam hann inn frá Grjótvallarmúla ok bjó í Ólafsdal"; Ólafsdalr er fyrir innan Saurbæinn, lengra inn með Gilsfirði. Sigurðr Vigfússon.

¹) Sléttubjarnarstaðir geta ómögulega verið Bjarnarstaðir á móti Staðarhóli, því Landnáma segir (bls. 127): „Hann (Sléttubjörn) nam með ráði Steinólfs hinn vestra dal í Saurbæ; hann bjó á Sléttubjarnarstöðum upp frá Þverfelli". Þverfell heitir enn í dag fjall í Staðarhólsdalnum, langt fyrir framan Staðarhól, þar er bæ, sem heitir Þverfell, þar fyrir framan eiga Sléttubjarnarstaðir að vera; sá bæ er í eyði, en mæi

undir hliðinni hinum megin gagnvart Staðarhóli; þar falst Sturla Þórðarson með heimamenn sína í laut einni undir fjallsbrúnninni, þegar Rafn Oddsson gjörði heimreið að honum. Steinhylr eða Steingil (Sturl. 1,¹⁶). Það skilr Þverfells og Hvammsdals land; nú heitir það Merkisgil, og rennr í Staðarhóls-á.

Steinólfshjalli (Landn. 2,²¹). Hann heldr enn sama nafni í Ytra-Fagradal, og halda menn að bær sá hafi staðið þar, sem nú er stekkr þaðan, af urmulum rústa.

Sköfnúngsey (Laxd. 76). Ey hét svo í Öxneyjar löndum, og heldr nafni enn í dag.

Traðardalr (Sturl. 2,¹⁴). Hann liggr fram hjá Kjallaksvöllum, sem er hjáleiga frá Staðarhóli, og í útsuðr undir Skeggöxl.

Þverárdalr (Sturl. 6,²⁶). Hann liggr til norðrs frá Hvammi, yfir í Traðardalsdrög.

Valafall (Kórm. s. 16). Það hefir haldið sama nafni frá fornöld, á melnum fyrir handan ána, er rennr vestr af Svínadal, sem er upptök Hvolfs-ár, gagnvart Bessatúngu; heiman til við hið gamla Hvolssel. Hér var það, sem Hólmgöngu-Bessi veitti Vala, eða Vola, bana í elli sinni.

Athugasemd. Mörgum eyðihjálegum eða eyði-jörðum er hér sleppt, sem enn halda fyrri nöfnum sínum, og þekkjast af aurnáli þeirra hvar eru; eins og þeirra er flestra getið við öll bygð ból í „Jarðatalinu”.

er ekki kunnugt, hvort þar sjást nokkrar tóptir. Þetta er Staðarhóls megin í dalnum. Sigurðr Vigfússon.

SKÝRÍNGAR YFIR NÖKKUR ÖRNEFNI Í GULLÞÓRIS-SÖGU,

AÐ DVÍ LEYTI SEM VIÐ KEMR ÞORSKAÐFJARÐAR ÞÍNGI HINU

FORNA,

eptir

Sighvat Grímsson Borgfirðing.

Alifiskalækr (Gullþóris saga 1858. 45). Hann er á Berufjarðarhálsi, og rennr beint í austr, ofan í Berufjarðarvatn, sem er á hálsinum; lækrinn hefir enn sama nafn.

Askmannstaðir (55). Þetta nafn þekkist enn, og hefir bærinn verið í dalverpi, sem nú heitir Seljadalur, á hálsinum inn eptir, á milli Kinnarstaða og Skóga; þar sæst enn fyrir stóru túni þýðu, og mjög fornum rústum.

Ásmundarhóll (75). Sá hóll er enn nefnd Ásmundarhóll, og er skammt framan til við túnið á Hríshóli, á slöttum melum, á leið fram að Miðnestúngu.

Barmr (42). Sá bær hefir enn sama nafn, og er bygðr; hann er á hlíðinni inn með Djúpafríði að sunnanverðu, en að vestanverðu inn frá Hallsteinsnesi; það er í Gufudalssveit.

Belgsdalur (43). Sá bær er í Saurbæjarhrepp í Dalasýslu, og hefir enn sama nafn.

Berufjörðr (42). Sá bær hefir enn sama nafn, og stendr innst fyrir botninum á Berufirði, sem skerst inn með Reykjanesi að sunnanverðu nær í austnorðr; á þeim bæ er haldið hið syðsta manntalsþing í Barðastrandarsýslu.

Blýgsmýrr (68). Hún er milli Gróustaða og Króksfjarðarness, í Geiradalshrepp, sunnan til við Gróustaðahyrnu; mýrin er skammt neðan til við götuna, og hefir sama nafn enn.

Blýgsteinn (68). Hann er nefndr svo enn í dag, og er lítið eitt neðar en Blýgsmýri.

Bljúglækr. („Guðmundr vó Bljúg í lækinum, er síðan heitir Bljúglækr“, 66). Sá lækr er nú kallaðr Bleikslækr; hann er uppi á hæstum hálsinum fyrir ofan Þórisstaði (sem ýmist er kallaðr Þórisstaðaháls eða Hjallaháls). Lækrinn rennr til

útsuðrs ofan í svo kölluð Krossgil, sem eru vestan til í hálsinum, og liggir alfaravegr yfir þann læk hjá Varðafelli, þegar farinn er hálsinn.

Botn er nefndr í sumum handritum Gullþóris sögu, sem eg hefi sæð, en sá bær hefir nú ekki sama nafn; það er líklega sama og Kollabúðir, sem standa fyrir botninum á Þorskafrði.

Búlká (56). Sú á rennr ofan úr hálsinum í Þorskafjörð, milli Þórisstaða og Grafar, og hefir enn sama nafn; hún skilr löndin milli þeirra bæja.

Búlkárnes og Búlkárós (55—56). Það er nesið innan til við ána, en ósinn er þar, sem áin fellr í sjóinn, þar er gott skipalægi og slétt sandr, en skip hafa legið þar á þuru um fjöru, eða á mjög grunnu vatni.

Búlkárness-ós (55). Svo hefir verið kölluð víkin innan til við Búlkárnes; þar sèr enn votta skýrt fyrir naustatóptum.

Bær í Króksfirði (44). Sá bær er í Reykhólasveit, og hefir enn sama nafn; hann er að austanverðu við Króksfjörð.

Djúpifjörðr (41). Hann er sunnan til við miðja Gufudalsveit, á milli Hallsteinsness, að vestanverðu, og Gróuness að sunnanverðu, og heitir enn sama nafni; við Djúpafjörð eru nú þrír bæir: Barmr, Djúpidalr og Miðhús, en Hallsteinsnes og Gróunes eru út á nesjunum, sitt hvorum megin. Það er mjög líklegt, að Þorbjörn loki hafi búið í Djúpadal, sem er fyrir botni fjarðarins, því á hinum bæjunum hafa aðrir búið strax í tíð sögunnar, en Miðhús hafa þá varla verið bygð, enda hefir þar verið óbyggilegast, og líklega byggt löngu síðar.

Dögurðarnes. „Skip kom út um sumarit í Breiðafirði, á Dögurðarnesi“ (45)... „þar kom Steinólfr hinn lági til skips, ok brá mjök við, er hann sá Þórir; þar var ok Kjallakr gamli“ (54). Það er auðvitað, að þetta er sama og Dagverðarnes á Skarðströnd, því þá hefir Kjallakr búið á Kjallakstöðum, sem eru þar allnærri.

Einstig. „Hann (Vöflu-Gunnar) hljóp til naustanna, barði ok elti út með sjónum sem gata lá, ok ofan fyrir einstigi þat, er var við ána“ (65). Það er að innanverðu við Múlakots-á, sem rennr úr Þorgeirsdal, rétt við ána og sjóinn, og heldr klettbarð að öðrum megin, en klettbrfk hinum megin, á

þann veg, sem að sjónum snýr, og er allt að 10 álna hátt ofan fyrir bríkina, en einstigið er rúmar tvær álur á dýpt milli klettanna, en tæpir þrír faðmar á lengd. Klifið (sem nú er almennt kallað) er svo bratt á báðar hliðar, að slæmt er að komast upp úr því fyrir lausan mann, og ekki breiðara en svo, að það er varla fyrir áburðarhest, en alfaravegr liggur þó í gegnum það, og er slétt grund milli þess og árrinnar, sem er nálægt 8 faðmar á lengd að klifinu.

Fagridalur, sjá Steinólfsbjalli.

Flatey. „Þórir eignaðist Flatey eptir Hallgrímu, og hafði þar sæði“ (58). Það er hin alkunna Flatey á Breiðafirði, og hefir það verið allsæmileg hjáleiga eða útbú, sem Þórir hefir getað haft, enda hefir bújörð hans á landi verið með minnsta móti, eptir því, sem þá var tíðska hjá stórmönnum.

Frakkadalr (66). Sá dalr gengr í norðvestr fram í fjall, inn af botninum á Kollafirði, vestast í Gufudalssveit, og er á milli Kletts og Seljalands, og sinn bærinn hvorjum megin við dalinn. Neðarlega á eyrunum með ánni að vestanverðu sæst votta fyrir afargömlum tóptum og túnmöum, og er þar í daglegu tali kallað enn á Frakkastöðum, er það rétt við ána Kletts megin. Dalrinn er enn nefndr Frakkadalr.

Frakkamýrr (66). Sú mýri er á hálsinum fyrir framan og ofan Þórisstaði, að vestanverðu við veginn, rétt hjá götunni, og hefir enn sama nafn og er slegin optast; hún er spottakorn fyrir ofan Styrðsbrekku, og vestr af Kálfadal.

Galtadalr (77). Það örnefni hefir eg ekki getað spurt upp, en það er líklega eitthvað nálægt Gillastöðum eða Klukku-felli, eptir því, sem sjá er af sögunni hvar bardaginn hefir verið.

Garpsdalr (43). Bærinn heitir enn sama nafni, og er við Gilsfjörð að vestanverðu; þar er syðsta kirkja og prestssetr í Barðastrandar sýslu.

Gillastaðir (42). Sá bær er í Reykhólasveit, upp af botninum á Króksfirði að austanverðu; þar var Þorvaldr Vatnsfirðingr brenndr inni, í hefnd eptir Rafn Sveinbjarnarson, 6. Augúst 1228, sem segir í Sturlúngu.

Gilsfjörðr (43). Hann skerst lengst inn af Breiðafirði, og skilr Dala sýslu og Barðastrandar sýslu.

Gullfoss (niðrlag Gullþóris sögu í Nýjum Félagsritum 1861):

„Þat var lengi síðan, at menn sá dreka fljúga ofan um þeim megin frá Þórisstöðum, er Gullfoss er kallaðr, ok yfir fjörð“ (Ný Félagsrit XXI, 121). Lækr lítill rennr framan til við túnið á Þórisstöðum, og er foss í honum ofan til við túnið, fellr lækrinn þar fram af sléttu bergi; sá foss er enn kallaðr Gullfoss. Það er mjög ólíklegt, að þar hafi verið nokkurt fylgsni, svo Þóri hafi komið einu sinni til hugar að fela þar fê sitt, og það rétt við bæinn; en af hverju fossinn hafi fengið nafn sitt, svo snemma sem sagan er rituð, veit nú enginn.

Gunnarstaðir (71). Sá bær er nú í eyði, en á móti Kollabúða-bænum, hinum megin við ána, innan til við botninn á Þorskafirði að vestanverðu, í hlið, sem kölluð er Hvannahlið, eru tóptir, og sèst enn fyrir tánmóum; þar hefir allt til þessa verið kallað á Gunnarstöðum, og hefir þar verið bær Vöflu-Gunnars.

Grásteinsdæld: „Þar heitir Grásteinsdæld, er þeir börðust, upp frá Bæ“ (79). Hún er enn nefnd sama nafni, og er fyrir ofan götuna skammt frá Bæ, þegar riðið er inn að Gillastöðum.

Grenitrèsnes: „Þórir hélt vestr fyrir Þorskafjörð skipi sínu, ok lendi við Grenitrèsnes“ (55). Svo heitir enn lítið nes, er gengr fram í Þorskafjörð að vestanverðu, skammt suðr og inn frá bænum í Hallsteinsnesi, og eru almæli, að trèð mikla, sem Hallsteinn blótaði til, hafi komið þar á land; þar eru klettar tveir, sem munnmæli segja að það hafi verið látið upp á, er það var sagað, og munu vera nær 20 faðmar á milli þeirra.

Grímkelstaðir: „Grímell hét frilluson hans (Hallsteins) er bjó á Grímkelstöðum, út frá Gröf“ (41). Sá bær er nú í eyði fyrir afar löngu, en örnefnið helzt enn við, og hefir bærinn verið innan til við Grímkelstaða-á, sem skilr lönd milli Hallsteinsness og Grafar, og er á hliðinni inn með Þorskafirði að sunnanverðu, og er áin talsvert nær Gröf. Mjög skammt frá ánni, nærri niðr við sjó, sèst votta fyrir tóptum og girðingu, en það er nú mest allt skógi vaxið. Lítið eitt þar fyrir innan, rétt við sjóinn, heitir Akranes, og hafa þar verið akrar; en mjög hefir verið þéttbýlt í Þorskafirði þá þegar í fornöld.

Grjótvallarmúli (43, sbr. bls. 575). Það örnefni er nú alveg gleymt, og veit eg ekkert með vissu, hvaða fjall það er nú, en eptir því, sem ráða er af Landnámu, þá hygg eg það muni heldr vera Tjaldaneshyrna í Saurbæ heldr en fjallið fyrir ofan Brunná, þó sumir teli það líklegra; en þá hefir Steinólfur átt allan Saurbæ, með því sem hann hefir átt af Skarðströnd.

Grónes (41). Það nes hefir enn sama nafn, og skerst í suður fram á milli Djúpaftjardar og Gufufjardar í Gufudalssveit; bærinn hefir enn sama nafn, og er fremst á nesinu.

Gróstaðir (67–68). Sá bær hefir enn sama nafn, en er kallað á Gróustöðum; hann er inn með Gilsfirði að vestanverðu, skammt út frá Garpsdal, og á þángað kirkjusókn.

Gröf: „Þá bjó Breiðr í Gröf; þar heitir nú á Breiðabólstað, þar gengu félagar Þóris af skipinu, þeir er fyrir sunnan Þorskafjörð áttu heimili“ (54). Það er auðsèð af sögunni, að hær er ekki talað um Gröf í Þorskafirði, sem er langt inn í firði, og að vestanverðu, en sagan segir rétt á undan, að þeir hafi lent við Knararnes, á framanverðu Reykjanesi, það er fyrir sunnan og utan allan fjörð, en þar er enginn bær, sem svo heitir, og ei heldr Breiðabólstaðr. En framan til á nesinu að vestanverðu, einmitt þar hjá, sem þeir hefðu átt að lenda, er prestssetrið Staðr á Reykjanesi. Sá bær hefir að fornu verið kallaðr Breiðabólstaðr (sjá Presta tal og prófasta á Íslandi 1869, bls. 115), og hefir einnig getað heitið Gröf, því bærinn stendr mjög lágt, eins og í gryfju eða dæld.

Gröf í Þorskafirði (41). Bærinn er enn bygdur, og hefir sama nafn; hann er inn með Þorskafirði að vestanverðu, næst fyrir utan Þórisstaði.

Hafrafell: „Þórarinn krókr nam allan Króksfjörð, meðal Hafrafells og Króksfjardarmúla“ (42). Svo heitir lítið fjall, milli Berufjardar og Króksfjardar, sem stendr efst á Borgar landinu; uudir því að sunnanverðu stendr bærinn og hefir sama nafn.

Hallsteinsnes (41). Svo heitir bærinn enn, og stendr fremst á nesinu milli Þorskafjardar og Djúpaftjardar, það er sunnan til í Gufudalssveit. Í túninu er hól lítill, sem sagt er að Hallsteinn sè lagður í, en ekki er hægt að segja með vissu, hvort á honum eru mannaverk.

Helgasteinn: „ . . . ok vó hann undir Helgasteini, út frá Hjöllum” (72). Sá steinn hefir enn sama nafn, hann er á fjör-
unni fyrir utan Hjalla-á, og er í Þórisstaða landi; hann fer
í kaf um stórstraums flæðar.

Hesttangi: „ . . . en Hesttangi, þar er Kinnskærr kom á land”
(72). Það örnefni er nú ekki til, en líklegt er, að það sé
sama og nú er nefnt Hesthólmi, sem er á leirunum neðan
til við Kinnarstaði, og hefði þá hestrinn átt að hafa farið
á snið út og yfir fjörðinn; það er grashólmi lítill, og má
ganga þurt í hann nema um flæðar.

Hergilsey (54). Hún hefir sama nafn enn, og er nú byggð aptur
fyrir tæpum 100 árum, því hún var áður í eyði; hún er í
Flateyjarhreppi.

Hergilsgrafir (76). Það örnefni veit nú enginn hvað er,
en það er að líkindum eitthvað að vestanverðu við Laxá í
Króksfirði.

Hjallar í Þorskafirði; bærinn heitir enn sama nafni, það er
syðsti bær í Gufudalssveit, þeir eru á milli Þórisstaða og
Múla, og skilr Múlakots-á landið þar á milli að innanverðu,
en Hjalla-á að utanverðu, milli Þórisstaða.

Hlíð, (niðrlag Gullþ. s. í Nýjum Félagsritum XXI. ári, 1861:
„Þórir bjó á Þórisstöðum lánga æfi, ok átti annað bú í
Hlíð”, bls. 121). Sá bær er enn byggðr, og hefir sama nafn;
hann er inn með Þorskafirði að sunnanverðu, og er í Staðar
sókn á Reykjanesi.

Hofstaðir, þar sem Hofs-Hallr bjó; sá bær er enn byggðr og
hefir sama nafn, hann er næstr fyrir innan Hlíð í Þorska-
firði, að sunnanverðu, en rétt á móti Þórisstöðum, og hafa
þeir Þórir og Hallr vel getað séð hvað gjörðist, hvor hjá
öðrum, því hæglega má húa yfir fjörðinn, og nærri kalla í
logni. Neðan til við bæinn, í túninu, er krínglótt hólrúst,
auðsjáanlega leifar af einhverri byggingu, það er tæpir 4 faðmar
að þvermáli, og eru almæli, að þar hafi staðið hofið, en til
vestrs, nálægt 10 faðma þar frá, vottar fyrir annari rúst í
túninu, sem er þó enn óglöggvari, og hefir hún verið, eptir
því sem nú er að sjá, frekar 16 álnir danskar á lengd, en
mjó, líkt og 7 álna breið hús eru nú; það er sagt að verið
hafi drykkjustofa. Í norð-austr frá þessu hvorutveggja, hær-
umbil 40 faðma frá hofinu, utan til við túnjaðar, er hóll

lítil, sem nú eru almæli, að Hallr sè heygðr í; hann er krínglótt, og er röttar 5 álnir að þvermáli, en siginn mjög, svo hann er nærri flatr að ofan, en tæplega í hnè á hæð upp á brúnirnar að utanverðu, og eru þar á auðsèn manna- verk, svo gjörla sèst, að hann hefir verið, og er jafuvel enn, eitthvað holr innan, því það er annað hljóð að heyra ef barið er fast ofan á miðjuna, heldr en ef það er gjört á brúnirnar, en ofrlítil laut er í einum stað ofan í hann, svo sem rúmlega 6 þumlunga djúp, og hefir einhver ætlað að stínga þar uppúr. Tveir haugar hafa verið í Sviðnum á Broiðafirði, sem almæli eru, að þrælar Hallsteins sè lagðir í, þeir er voru við saltgjörðina í Svefneyjum, og eru þeir miklu signari, svo það er nú eins og hvolt væri upp úr krínglóttum skálum, en háar brúnir að utan; þá hauga hefi eg líka skoðað, og er þar án efa orðið sigið niðr til grundvallar.

Hrísahvoll (43), nú almennt kallað á Hrísahóli; sá bær er enn bygðr, og er í Reykhólasveit, upp af botninum á Króksfirði, upp undir fjalli.

Hyrningsstaðir (56). Svo heitir bærinn enn, og er við botninn á Borufirði að vestanverðu, á leið frá Berufjarðar-bænum út að Reykhólum.

Íngjaldstaðir í Þorskafjarðardal (58). Sá bær er nú í eyði og nafnið gleymt, en fram í Kollabúðadal, sem fyrr hefir heitið Þorskafjarðardalr, er kallað Krossrjóðr, og liggir þar vegrinn, þegar farinn er dalrinn fram á Þorskafjarðarheiði; þar hefir að fornu verið bær, og sèst þar votta fyrir tóptum og hleðslum, en mjög er það óskýrt. Það er sögn fróðra manna og gamalla, að þar hafi verið bær, og lagzt af í Svartadauða, en nafnið veit enginn, þó getur manna sè, að hær hafi verið Íngjaldstaðir, og held eg það viti þó fáir nú, að þeir hafi nokkurn tíma átt að vera í dalnum, þar til eg fór að spyrja upp um yms örnefni; en annarstaðar hafa varla getað verið bæir í dalnum, því tveir aðrir voru neðar, þá í fyrri tíð, og hefir verið full þéttbýlt, oins og allstaðar í Þorskafrði, þegar í landnámstíð.

Kálfá: „Þórir hljóp eptir Helga, ok elti hann út til Kálfár“ (72). Sú á hefir nú ekki það nafn, en er nú kölluð Hjalla-á, því þar sem sagt er, að hann hafi verið drepinn undir Holgasteini, sem er utan til við Hjalla-á, þá er allt sama

áin; það getr verið, að áin hafi haft sama nafn áðr og dalr lítill, sem hún rennr úr upp á hálsinum, og heitir enn Kálfadalr; hún skilr land milli Hjalla og Þórisstaða, og er þó skammt utan til við túnið á Hjöllum.

Kálfárgljúfr: „En Guðmundr elti Kálf ofan í Kálfárgljúfr, ok dó hann þar“ (66). Það eru klettagljúfrin í Hjalla-á, fyrir neðan Kálfadal, og eru þar á hægri hönd þegar riðið er upp á Hjallaháls að sunnanverðu, niðr undan Stýrsbrekku.

Ketilbjarnarhlaup (75). Það örnefni er enn alþekkt, og er skammt fyrirneðan Miðnestúngu-bæinn, er það, að sögn, um 8 álna breitt. Steinn er í miðri ánni, og laut lítill ofan í, en berg er þeim megin, sem að bænum snýr, og er þar laut lítill í, líkust mannsþori.

Ketilbjarnarrúst er kölluð í flóanum milli Hríshóls (Hríshvols) og Hafrafells; það er löng grjótrúst, og er sagt hann sé þar heygðr.

Kerlingargil og Kerlingarekra (niðrlag Gullþ. s. í Nýjum Félagsritum 1861). Að sunnanverðu við botninn á Djúpa-firði rennr gil úr hálsinum ofan, sem enn heitir Kerlingargil, og fyrir neðan það innanvert, upp af vaðlinum á firðinum, er grasgrund, sem enn er kölluð Ekra. Þetta er án efa hið sama, sem sagan nefnir; gilið er að ofanverðu klettótt og gljúfr í, og hefir bardaginn verið þar á grundinni rétt við Vaðalinn, þar sem riðið er yfir fjörðinn, en enginn kvartar þar nú um reimleika.

Kílansvatn (60). Það er nefnt Kýlansvatn enn, þó það sé ekki nefnt svo í sögunni: vatn það, sem sagan segir að Kýlan hafi hlaupið út á, og er það vatn uppi á Hafrafelli, sem nefnt er hér að framan.

Kinnarstaðir, þar sem Þuríðr bjó; sú jörð er enn byggð, og hefir sama nafn. Kinnarstaðir eru inn með Þorskaðfirði að sunnanverðu, næst fyrir utan Skóga, og er þaðan stutt bæjarleið út að Hofstöðum; jörðin er í Staðar sókn.

Kleifar í Gilsfirði, þar sem Gils skeiðarnef bjó; bærinn er enn byggðr, og hefir sama nafn, hann stendr innst fyrir botninum á Gilsfirði, upp af syðra horninu á firðinum; hann er vestastr af öllum bæjum í Dalasýslu, en á kirkjusóku að Garpsdal í Barðastrandarsýslu.

Klofasteinarnar (43). Hvar þeir eru á Skarðströnd, veit eg ekki,

en að líkindum eru þeir fyrir innan Búðardalsá, því Geirmundr átti land utar; gæti verið þeir væri eitthvað fyrir utan Heiðnaberg eða Nýp; (um Klofasteina sjá bls. 576).

Knarrarnes: „Þeir höldu þaðan til Knarrarness, þat er á framanverðu Reykjanesi, ok þá fékk þat nafn“ (54). Þetta örnefni veit eg ekki til að noinn viti nú hvar er, en öll líkindi eru til, að það sè hið sama, og nú eru kölluð Skútunanst, vestan til við Stað á Reykjanesi, því þar sèst fyrir stórum naustum, mjög gömlum; enda má sjá það af sögunni, að það hefir verið þar mjög nálægt (sjá Gröf, hær að framan) þar sem svo er orðað: „Þar gengu félagar Þóris af skipinu“, en Breiðabólstaðr (Staðr á Reykjanesi) er nefndr rétt áðr, og hygg eg það geti varla annað verið.

Knútsstaðir: „Knútr bóndi á Knútsstöðum sá, at þeir Steinólfr ræru fyrir landit; hann kenndi skipit, ok sendir þegar menn í Fagradal“ (70). Sá bær hefir verið á Tjaldaness-hlíð fyrir innan Deildina, sem skilr lönd milli Fagradals og Tjaldaness, og er það hið sama býli og nofnt er í neðanmálsgrein í Jarðatali á Íslandi (Khöfn 1847, bls. 171), þó það sè þar nefnt Hnútsstaðir; það er nú fyrir löngu í eyði, en monn vita hvar bærinn hefir verið.

Króksfjarðarmúli: „Þeir Steinólfr lendu fyrir sunnan Króksfjarðarnes, ok sendu ví menn upp undir Múla, var þar Blýgr ok Árni“, o. s. frv. (67—68). Það nafn er nú ekki til, en bæði má sjá það af örnefninu Blýgsmýrr, sem fékk nafn í sama sinn, og eins af sögunni sjálfri, að það er hið sama og nú er kölluð Gróustaðahyrna. Þar sem Steinólfr lenti, við sjóinn, gat hann ekki sæð til ferða þeirra Þóris innan að, en undir sjálfri hyrnunni eru háir sléttir melar, og sèst þaðan alla leið inn að Garpsdal; en hann hefir ekki sæð þá fyr, en hann var rétt kominn að þeim, því þeir hafa optast látið hyrnuna skyggja á sig, en gætt fram undan skriðunni.

Króksfjarðarnes; svo heitir nesið, sem skerst fram milli Gilsfjarðar og Króksfjarðar, og það niðr undan Geiradalnum. Bærinn stendr á nesinu, og hefir sama nafn.

Króksfjörðr: „Þórarinn krókr nam allan Króksfjörð meðal Hafrafells og Króksfjarðarmúla“ (42). Svo heitir fjörðrinn, sem skerst inn að austanverðu við Borgar-landið í Reykhóla-

sveit, en að vestanverðu við Króksfjarðarnes. Þórarinn hefir átt suðrpart Reykhólasveitar, og allan Geiradal að Gróustaða-hyrnu.

Laxá; hún rennr ofan Laxárdal milli Miðnestúngu og Klukkufells í Reykhólasveit; hún fellr í Króksfjörð, og er þar nefndr Laxárós.

Láneyri: „ok lendu við Láneyri út frá Gróustöðum“ (67). Sú eyri hefir enn sama nafn, og er niðr undan Gróustaðahyrnu að sunnanverðu; þar sèr enn votta fyrir fornum dysjum við sjóinn.

Laugardalr: „Þorbjörn hafði verit ísfrizkr at ætt ok kynni, ok bjó bróðir hans í Laugardal, er Þórðr hèt“ (63). Enginn bær er þar nú sem svo heitir, en verið getr að hann hafi búið í Laugardalnum, sem margir bæir eru í, og er innst í Ögrsókni, að vestanverðu við Ísafjarðardjúp. Máske Breiðfirðinga-nesið, sem er rött innantil við Laugardalsvíkina, hafi um þá tíma fengið nafn sitt af einhverjum viðskiptum, sem hafa hlotizt af vígi Þorbjarnar, þó sagan geti ekki um það, og eins Ísfrðingagil, sem rennr ofan af Þorskafjarðarheiði í Kollabúðadal.

Mársdalr: „en er þeir komu suðr yfir Þorskafjörð, sendi Þórir orð Óttari fóstbróður sínum í Mársdal“ (78). Það örnefni er nú, það eg veit til, öllum gleymt, og er ómögulegt að segja hvað sá dalr heitir nú, nema ef vera skyldi, að það væri dalverpið, sem er að austanverðu við veginn, þegar farið er frá Kinnarstöðum suðr að Hríshóli, og liggir upp undir Vaðalfjöllin; en það er gáta ein, og þó ekki alls ólíkleg, því eg skil ekki hvaða dalr það getr annar verið, af því hinir allir eru nefndir einhverju nafni, nema þessi eini.

Miðjanes (42). Svo heitir bærinn enn, og stendr hann á fram-
anverðu Reykjanesi, og er á því miðju.

Múli (42). Þar sem Herfiðr bjó; það er án efa Múli í Gilsfirði, og er hann enn bygdur, og heitir svo enn; hann er skammt fyrir innan Garpsdal.

Múli í Þorskafirði, þar sem Eyjólfir bjó (64); þar er nú almennt kallað Múlakot. Sá bær stendr inn með Þorskafirði að vestanverðu, en er vestasti bær í Reykhólasveit. Múli er nú eign Staðar kirkju á Reykjanesi, og á þangað kirkjusókn.

Músará (42). Áin hefir enn sama nafn, og skilr hún lönd

milli Skóga og Kollabúða; hún rennr í Þorskafjarðarbotn að sunnanverðu. Rætt hjá henni hefir verið haldið hið forna Þorskafjarðar þíng, á eyrunum við sjóinn, sunnan til við ána, og hefir þar í sama stað verið haldinn Kollabúða-fundrinn. Naðrsdalr (42). Hann er nú kallaðr Hnatdalr, og liggir fram í fjall milli Hríshóls og Miðnestúngu; þar er nú enginn bær fyrir löngu, en sèst hvar hann hefir verið; neðst í honum er Ketilbjarnarhlaup yfir ána.

Ólafsdalr (43). Bærinn hefir enn sama nafn, og stendr inn með Gilsfirði að sunnanverðu; hann er í Saurbæjarhrepp í Dalasýslu. Rauðafell: „en önnur kvaðst vera dóttir Vaða ofan ór Rauðufelli” (64). Rauðafell heitir fell eitt, sem stendr fram á fjallinu, að vestanverðu við Þorgeirsdal, rætt á brúninni nálægt miðjum dalnum, framan og ofan til við það, sem bærinn mun hafa staðið (sjá Þorgeirsdalr). Þar sjást ekki nein merki fyrir býli, og ekki byggilegt, enda hygg eg þar hafi aldrei bær verið. En á hálsinum fyrir ofan Þórisstaði, að austanverðu við veginn, þegar heldr hallar vestr af, stendr fell eitt, sem nú er kallað Varðafell; þetta hygg eg muni vera það, sem sagan nefnir Rauðafell, og hafi það fyrrum verið kallað Vaðafell, ef sagan nefnir ekki manninn rángt: Vaða fyrir Varða. Sunnan til í fellinu neðst sèst votta fyrir gömlum girðingum og múum, líkt og þar sem tún hafa verið, enda er ekki ómögulegt, að þar hafi verið kot í fyrri tíð. Þessi staðr var einmitt í leið Kerlingar, dóttur Styrkårs, þegar hún fór heiman frá Barmi, yfir hálsinn, á stekkin á Þórisstöðum, en hefði Hamhleypa átt heima fram í Rauðafelli, þá hefði þær ekki fundið á leiðinni, og líklega átt að hafa mælt sèr mót áðr, hvað varla kemr fyrir, að þar hafi nokkurn tíma bær verið. Það getr vel verið, að nafnið hafi verið sagt rángt þeim sem skrifaði, en þessar líkur eru þó einna líklegastar, því auðsjáanlega hefir eitthvert býli verið undir Varðafelli.

Rauðsdalr (42). Sá bær er nú í eyði, en dalverpi er á Berufjarðarhálsi og liggir upp frá Kinnarstaða-á, til útsuðrs upp í hálsinn, sem heitir Rauðsdalr, og sèst þar enn votta fyrir fornum byggíngum og túni.

Reykjanes: „Úlfr hinn skjálgi, son Högna hins hvíta, nam Reykjanes allt, milli Þorskafjarðar og Hafrafells” (42). Svo

heitir nesið allt milli Þorskaftjarðar, sem er að vestanverðu, og Berufjarðar, að sunnanverðu, sem nú er kölluð Reykhólasveit í Barðastrandar sýslu; framan til á því sunnanverðu standa Reykhólar. Það er enn kallað Reykjanes, og hefir Úlfr átt mest alla Reykhólasveit.

Saurbær: „Þá fara menn út með Gilsfirði til Saurbæjar“ (57). Svo heitir vestasti hreppur í Dalasýslu, út með Gilsfirði að sunnanverðu.

Skáldstaðir (45). Sá bær er í Reykhólasveit, við botninn á Berufirði, og liggja nærri saman túnin á Skáldstöðum og Berufirði. Bærinn hefir enn sama nafn, og er bygðr.

Steinólfsdalr (44). Sá dalr er nú kallaðr Bæjardalr, og liggir hann fram af Króksfirði að sunnanverðu; framan til í honum er Steinólfsheggr.

Steinólfsheggrinn í Fagradal (43) þar sem Steinólfr bjó, þar er nú kallaðr Ytri-Fagradalr, og er innsti bær á Skarðströnd, en heggrinn fyrir ofan bæinn heitir Steinólfsheggrinn, og hefir bærinn líklega staðið þar áður, en verið seinna færðr neðar.

Stokkshjalli: . . . „en sva lauk, at Þorbjörn féll fyrir Þóri, ok heitir þar nú Stokkshjalli“ (62). Sá heggrinn er upp af bænum í Skógum, og liggir hann neðanvert við fjallsbrúna. Fremst á endanum á heggrinum er grjóthaugr, almennt kallaðr Stokkshaugr, og er það rétt í miðsmorguns stað frá bænum; heggrinn er enn kallaðr Stokkshjalli.

Styrsbrékka (66). Hún heitir enn sama nafni, og er efst á brúninni á Hjallahálsi að sunnanverðu, þar sem vegrinn liggir upp, og er mjög brött; hún liggir frá austnorðri til útsuðrs.

Tröllagata: „Eptir þat féll Örn þar á götunni, ok heitir þar nú Tröllagata“ (62). Sú gata er nú kölluð Traustagata, hún liggir frá Skógum út að Kinnarstöðum, og svo út að Hofstöðum.

Túnga: „Hann (Þórir) bað Þuríðar, dóttur Hallsteins goða, til handa Ketilbirni fóstbróður sínum, ok fékk þann kost, ok gjörði bú í Túngu í Króksfirði“ (57). „Þeir róu vestr yfir fjörð, ok lendu í Laxárós, þar kom til móts við þá Grímr af Völlum, ok Hergils son hans, þeir voru X saman. Þeir fóru upp til Túngu um nóttina“ (74). Af því að tveir bæir eru við Króksfjörð, sem báðir eru nefndir Túnga (það er Mýrartúnga og Munaðs- eða Miðnes-túnga, sem ýmist

er nefnt), þá leikr nokkur vafi á manna á milli, hvor bærinn það hafi heldr verið, sem Ketilbjörn bjó á, þó það sé auðsæð af sögunni, hvor þeirra það hefir heldr verið. Mýrartunga stendr á mýrlendu flatlendi, sunnan til upp af fjarðarbotninum, skammt fyrir sunnan það sem Laxá rennr í sjó, og er þaðan að fara út með sjó tilbaka; sá bær er því sunnar, en þeir hefðu átt að lenda, og hefðu þeir ekki þurft að lenda inn í ósnum, hefðu þeir ætlað að þeim bæ; en Miðnestunga stendr mikið lengra frá sjó, og er fremst til fjalla af öllum bæjum, sem nú eru byggðir upp frá firðinum, og er Hríshóll næsti bær að vestanverðu, enda styrkir það sagan sjálf, að hér hafi Ketilbjörn búið, þar sem hún segir, að þeir hafi farið upp til Túngu. Neðan frá firðinum og að Miðnestúngu er nokkuð langr vegr, og er þá farið upp með Laxá, upp yfir flóana fyrir neðan Klukkufell, en hefðu þeir farið að Mýrartúngu frá Laxárósi, þá hefðu þeir farið aprt út með sjó; eins er Ketilbjarnarhlaup rétt skammt frá Miðnestúngu, og Ásmundarhóll þaðan stutt í burtu líka, sem hvorttveggja fékk nafn í sama sinn og Ketilbjörn var veginn.

Uppsalið: „Oddr kaupir lendr í Þorskaðjarðarskógum at Þurðið drikkinni, ok bjó at Uppsölum“ (43). Hvorki sá bær, né neinn í því byggðarlagi, hefir nú það nafn, en það er án efa sama og nú eru kallaðir Skógar; þeir eru í Reykhólasveit, innst inn með Þorskaðfirði. Þeir hafa áður verið næsti bær fyrir innan Askmannstaði, en eru nú næst fyrir innan Kinnarstaði, og næst fyrir utan Kollabúðir. Það má sjá af sögunni, að Þorbjörn stokkr bjó að Uppsölum, en fyrir ofan Skógabæinn er Stökkshjalli. Eins segir Landnáma, að Oddr hafi búið í Skógum, og hefir því bæjarnafnið breytt æði snemma.

Vaðilseyri (56). Sú eyri hefir enn sama nafn, og er að sunnanverðu við Þorskaðfjörð, þar sem alfaravegrinn liggur út á Vaðalinn, rétt á móti bænum í Múla í Þorskaðfirði.

Vellir (74) þar sem Grímr bjó. Þetta bæjarnafn er nú alveg gleymt, og veit enginn hvar sá bær hefir verið; en þar sem sagt er, að Grímr hafi komið til þeirra Steinólfs, er þeir lentu í Laxárósi, þá er líklegt að bærinn hafi verið þar nálægt, enda hefi eg heyrt, að í forntíð hafi verið bær þar skammt frá ánni, Hafrafells megin, og sjái þar enn votta fyrir tóptum, og eru öll líkindi til, að það hafi verið sá bær.

Völvustaðir á Kamsheiði (44). Þetta bæjarnafn er nú ekki til, en kippkorn upp frá Kambi í Króksfirði, uppi í fjalli, hefir verið býli, og hafa menn meiningu um, að það hafi verið Völvustaðir, er það og vel líklegt, að þar hafi Heimlaug völvu búið. Þar hefir ekki verið mikil umferð að óþörfu, en yfir alla vegi með Króksfirði má sjá þaðan, og á flesta bæi, eins yfir mest allan Gilsfjörð, og út um allan Breiðafjörð.

Þorgeirsdalr (41); hann er nú í eyði. Svo heitir dalrinn, sem skerst í austr-landnorðr inn í fjöllin milli Hjalla og Múla í Þorskafrði; fram eptir honum liggur vegrinn, sem farinn er optast á Þorskafljarheiði, noma þegar farinn er Kollabúðadalr. Ekki er víst hvar bærinn hefir staðið, því það er að öllu gleymt í munnmælum, en þó eru nokkur líkindi til, að menn mættu vita það nærri lagi. Fram í dalnum að norðanverðu, nálægt miðjum, rennr gil þvert ofan í ána, og er allmikið; það er nefnt Fremra-Selgil (því annað miklu minna er neðar). Framan til við gilið rétt á bakkanum, ofan til við götuna, eru seltóptir, undir brekku í hvammi lithum, og má sjá, að þar hefir í fyrri tíð verið tún, en miklar afarfornar rústir undir seltóptunum, sem hefir verið einhver bygging í fyrri tíð; það lætr að líkindum, að hér hafi bærinn verið, því annarstaðar hefir hann varla getað verið í dalnum, enda er þar enn allfagrt bæjarstaði, en mjög hefir það þrengt að Helga bónda á Hjöllum, því það er nú einmitt aðal-beitarland þaðan, og að nokkru leyti slægnaland.

Þorgilsstaðir: „Þorgils hét son Þorbjarnar loka, hann bjó á Þorgilsstöðum í Djúpafrði“ (42). Það örnefni er nú að öllu gleymt, en að sunnanverðu við Djúpafljörð liggur túnga, milli gilja tveggja, Kerlingargils og Háls-ár; túnga þessi eða partr liggur undir Miðhús, sem eru þó að vestanverðu við fjörðinn, og heitir það Mýrarland; þar hefir verið haft í seli; þar liggur vegrinn upp af Vaðlinum á Djúpafrði á Hjallaháls, og yfir að Þórisstöðum, en að austanverðu við götuna uppá hálsinn eru afargamlar tóptir, sem að eins sèst fyrir með nákvæmri eptirtekt; gamlir menn hafa sagt mæ, að þar hafi áður verið bær, og segjast hafa heyrt í úngdæmi sínu sagt, að hann hefði átt að leggjast af fyrir reimleika sakir (enda er hann rétt hjá Kerlingar-ekru), og sogjast hafa heyrt hann

nefndan Þorgilsstaði. Þarna hefir þá án efa bærinn verið, því annarstaðar hafa Þorgilsstaðir ekki verið í firðinum, þar sem allir hinir bæirnir hafa verið strax í tíð Gullþóris, nema Miðhús, og þá mjög þéttbýlt. Lítinn spotta frá Þorgilsstöðum hefir verið bardagi Þóris við Djúpfirðinga, sem getr um í niðrlagi sögunnar (í Félagsritunum 1861).

Þórisstaðir, þar sem Gullþórir bjó (57). Sá bær hefir verið lengi í eyði, en er nú byggð fyrir nálægt 20 árum (1857); sást þar að eins fyrir bæjartóptum, og er nú bærinn í sama stað, en stórt tún hefir þar verið. Margar fornar tóptir sjást þar í túninu, sem maðr veit ekki hvaða hús hafa verið; ein hústöpt er yzt upp við túngarðinn, og sèst vel fyrir henni, og eins garðinum. Þar er steinn mikill sokkinn í jörð, og eru munnmæli, að þar liggi undir kona Þóris. Þórisstaðir hafa legið undir Gröf í Þorskafirði, þar til þeir voru byggðir upp að nýju, og hefir þá landið verið skipt af Grafar landi, eptir hinum fornu landamerkjum, svo nú eiga Þórisstaðir sömu landamerki og í fornöld: land allt milli Búlkár og Kálfár, sem nú er nefnd Hjalla-á. Þórisstaðir eru næst Hjöllum í Þorskafirði, og eru því nær syðsti bær í Gufudalssveit, við Þorskafjörð að vestanverðu.

Þormóðstangi (72). Það örnefni er nú alveg gleymt, og veit enginn hvar það er, en sker eitt lítið er á Vaðlinum á Þorskafirði, fram og niðr undan Hjöllum, rött við landið þeim megin, og er það nú kallað Reiðsker; þá er reiðfjara á Vaðalinn, þegar þurt er orðið milli þess og lands. Þetta hygg eg muni vera það, sem Gullþóris saga nefnir Þormóðstanga, því á þessu litla svæði hefir hann eflaust verið, en þar er ekkert annað kennimerki, sem getr nefnt tangi. Fornmannsdys er alsagt að hafi verið þar uppi á bakkanum, rött upp af, og sjást eptir af því að eins litlar leifar, því vatnslækr hefir ruðt sèr farveg undir það, en sèst lítið eitt eptir af steinunum þeggja megin.

Þorskafjarðardalur (58); hann er nú kallaðr Kollabúðadalr.

Þorskafjörðr (41). Hann skerst inn að vestanverðu við Reykjanesið, og sunnan til við Gufudalssveit, skilr hann því Reykhólasveit og Gufudalssveit; hann liggr inn af Breiðafirði að vestanverðu innst, næst fyrir utan Berufjörð.

HIRÐSTJÓRA ANNÁLL

JÓNS PRÓFASTS HALLDÓRSSONAR.

MEÐ FORMÁLA OG ATHUGASEMDUM

eptir

Guðmund Þorláksson.

Bókmentafélagið hefir áður í þessu og öðrum ritum sínum látið prenta ritgjörðir, sem snertu sögu landsins á seinni öldum, og munu þær flestar hafa fengið góðar viðtökur hjá öllum þeim, sem nokkuð stunda þess þáttar fræði, enda er það einsog við er að búast. Vær eigum ekki ennþá nema lítið eitt ágríp af sögu Íslands í heild sinni, og það er varla von á meira, meðan frumrit frá seinni öldum liggja hrúgum saman óprentuð, ef svo mætti að orði kveða. Eg á hér einkum við fornbræfin, sem veigamest og áreiðanlegust eru í alla staði og bezt er undirstaða fyrir sögu vorri frá því Árna biskups sögu lýkur og fram á 17. öld eða um rúm 350 ár. Þá má og nefna bréfabækur biskupanna sem merkilegar í marga staði og fróðlegar, en þær eru enn óprentaðar; enn fremur annálana fornu, sem ná fram að 1430. Þeir eru raunar prentaðir flestir eða hagnýttir við prentun, en þá þyrfti að prenta hvern sérilagi, ef vel væri, og mundi þá mart skýrast í þeim, sem nú er óljóst eða lítill gaumur er gefinn. Prentuðu annálarnir munu og ekki vera margra í millum banda af alþýðu á Íslandi, og væri því mesta nauðsyn á að prenta þá upp aptur, þó fornbræfin og bréfabækurnar ættu sjálfsagt að sitja í fyrirrúmi.

Af sagnaritum seinni alda hefir félagið, einsog kunnugt er, látið prenta mart, og rutt þannig vel veginn. Biskupasögurnar yngri eru nú líka flestar prentaðar, annáll síra Jóns Egilssonar, ritgjörð Jóns Gizurarsonar og fl. Auk þess hefir Jón Sigurðsson skrifað hið ágæta «Lögsögumanna tal og lögmanna», og nú er prentað fyrsta band af «Sýslumannaæfum Boga Benediktssonar», sem að mörgu leyti eru mjög mikilsverðar. Þannig er þá prentað mikið um sögu valdsmanna á Íslandi, nema einmitt þeirra, sem

æztu völdin höfðu, eptir að landið kom undir kónga, en það voru umboðsmenn þeirra eða hirðstjórnir. Um þá hefir ekkert fundizt prentað enn, nema á stangli hingað og þangað, og þó hefir verið til saga þeirra út af fyrir sig frá því á fyrri hluta 18. aldar. Þangað til var mjög fátt um þá skrifað, nema lítið eitt í molum í fornum annálum og á fyrri hluta 17. aldar í ritum Arngríms lærða, Björns á Skarðsá og þeirra Jónanna Egilssonar og Gizurarsonar. En það vantaði bæði mikið á, að hirðstjórnanna væri þar allra getið, og auk þess var þar afar mart mishermt um þá, sem taldir voru, sökum þess að höfundarnir voru flestir með öllu ókunnugir bræfum þeim, sem að hirðstjórunum lutu, en án bréfanna gátu þeir fátt áreiðanlegt um þá skrifað. Það var auk þess því erfiðara fyrir þá, sem hirðstjórnarnir voru flestir, einkum á seinni tímunum, útlendir að kyni og lítt kunnir landsmönnum, en höfðu opt aðra menn, innlenda og útlenda, til að gegna störfum fyrir sig á Íslandi. Þrátt fyrir alla erfiðleika tókst þó maður á hendur um 100 árum seinna (hèrumbil 1720—30) að semja „Stutt ágrip yfir hirðstjóra, stiptamtmenn, amtmenn, landfógeta og fullmektuga yfir Íslandi“. Það er ritgjörð þessi, sem hér birtist á prenti í fyrsta skipti, og höfundurinn var Jón stiptprófastur Halldórsson í Hítardal, vafalaust allrafærasti maður í sögu landsins á sínum tíma.

Ýmsir hafa lýst æfiatriðum sèra Jóns, sumir í færi orðum, sumir í fleirum, og yrði þá alla oflangt upp að telja. Fyrstur þeirra var Finnur biskup sonur hans, í Kirkjusögu sinni (III 543—544), og eptir honum hafa allir aðrir farið síðan meira eða minna, sem um sèra Jón hafa skrifað. Eg hefi svo sem öngvu við það að bæta, sem áður er um hann sagt, en mér þykir þó hlýða að geta helztu æfiatriða hans hér, úr því að þetta er fyrsta ritið, sem birtist á prenti eptir hann, þó undarlegt sè. Jón var fæddur í Reykholti 6. nóvember 1665, og var þá faðir hans Halldór Jónsson (eldri) þar prestur og prófastur í Borgarfirði († 1704). Jón (yngri), faðir Halldórs, var Bøðvarsson prófasts Jónssonar prófasts (yngra) Einarssonar, en sá Jón var bróðir Gizurar biskups, og var það mikil ætt og göfug að langfeðgatali og er víða rakin. Jón Einarsson fékk fyrstur Reykholt sinna kynsmanna, og hældu þeir síðan þann stað frændur, hver eptir annan nærfelt 200 ár; eru það eins dæmi á Íslandi, enda mátti hver þeirra næstum heita öðrum mikilhæfari. Svo hafði Gísli biskup Jónsson sagt um sèra Jón Einarsson, að hann væri

«guðhræddur maður og næsta gagnlegur kirkjunni», en svo er að sjá sem Bððvar prófastur sonur hans hafi þó verið miklu framar. Svo er Bððvari lýst (Hist. Eccl. III 195), að hann hafi verið alvörugefinn maður mjög og lærður vel, eptir því sem þá var um að gera, allgott skáld og ávalt í mestu metum hjá þeim biskupunum Gísla Jónssyni og Oddi Einarssyni. Hann var og aldavinur Guðbrands Hólabiskups, og sýnir það, ef til vill, betur en mart annað, hver maður Bððvar prófastur hefir verið. Alvörugefni var annars talin eiginleg þeim frændum öllum um langan aldur, og er það ef til vill enn. — Móðir Jóns Halldórs-sonar var Hólmfríður, sem kölluð var prófastamóðir, Hannes-dóttir af Snóksdalsætt. Hún andaðist níráð 1731, en því var hún prófastamóðir kölluð, að þrír af sonum hennar urðu prófastar, Jón í Hítardal, Torfi á Reynivöllum og Hannes í Reykholti eptir föður sinn. Halldór prófastur faðir þeirra var merkismaður mikill, og segir Jón Espólin (Árb. VIII 5), að hann hafi verið «snarvitr, einlægr ok lögróðr, ok einn af þeim prestum 4um, er Þórðr biskup tók með sér, til at samantaka kyrkjulaga formid». Hann átti tvo sonu með Jóns nafni, og var hinn yngri prestur á Þingvöllum, en hinn eldri var sá, sem hér er um að ræða. Hann var fæddur 1665, eins og áður er um getið, og var elstur sona Halldórs prófasts. Hann mun eflaust hafa alizt upp hjá foreldrum sínum í æsku, úr því Finnur biskup sonur hans getur ekki annars. Níu vetra gamall reið hann á þing með föður sínum 1674, þegar Brynjúlfur biskup skilaði af sér biskupsdæmi í hendur Þórði biskupi, og hefir sèra Jón sjálfur sagt frá einum atburði úr ferð þeirri seinna, er snertir Brynjúlf biskup, svo minnisstæð var hún honum. Espólin segist svo frá (eptir Biskupaæfum Jóns), að Jón hafi þá verið «í sveit með 9 eda 10 sveinum úngum, er seint um kveld bidu fyrir nordan Þingvalla kyrkju eptir fedrum sínum ok húsbændum, er inni voru hjá biskupinum til skilnadar. Hafi þá meistari Brynjúlfr komit einnsaman til þeirra nokkud gládr, heldr óvörum, ok spurt hinn fyrsta, er hann heilsadi, at ætt ok nafni ok forfedrum hans, þar til er sá fékk ei lengr svarat en baud hönum at horfa beint uppá sik á meðan; síðan hafi hann spurt hvern at öðrum með sama hætti, ok Jón Halldórsson seinast, því hann var yngstr; öllum hafi hann sagt þeim nokkut at skilnadi, ok klappad í koll sèr ok mælt: Veldr elli mèr, enn æska þèr, þú ofr úngr, ek ordinn gamall, at þú hafir nokkut gott af mèr;

gengit síðan at tjaldi sínu. (sbr. Arb. VII 80). Tek eg því þessa sögu hér, þó hún muni flestum kunn, að hún sýnir bezt, að Jón hefir verið snemma eptirtektasamur og minnugur.

Þegar Jón var á 14. árinu (1679) var honum komið í kenslu til fæðurbróður síns, Ólafs Jónssonar, sem þá var og hafði lengi verið skólameistari í Skálholti. Ólafur var lærður vel utan lands og innan og hinn röggsamasti skólastjóri, þó hann þætti af sumum nokkuð harður í horn að taka og refsingasamur. Hann var skólameistari frá því 1667 og þangað til 1687; þá varð hann prestur í Hítardal, en andaðist sama ár; hafði Skálholts-skóla farið mikið fram undir stjórn Ólafs. Hann var alvörugelinn maður og siðprúður, og svo vandaður, að hann þoldi als ekki að heyra lygi eða smjaður; segir Finnur biskup (Hist. Eccl. III 537, 43), að Jón hafi líkt honum í þessu og tekið hann sèr til fyrirmyndar bæði í því og öðru. Um 6 ár var Jón hjá Ólafi og var hann þá útskrifaður og fór utan til háskólans samsumars. Hann var tekinn þar í stúdentatölu 20. okt. 1686, og lagði einkum stund á guðfræði og sagnafræði meðan hann dvaldi ytra. 1688 kom hann út aptur og var síðan heyrari (conrector) við Skálholtsskóla í 4 ár. 1692 fékk hann Hítardal, sem hafði verið óveittur frá því 1687, þegar Ólafur fæðurbróðir hans andaðist. Þar var Jón síðan prestur til dauðadags. Árið 1700 giptist hann Sigríði Björnsdóttur prests á Snæfoksstöðum Stephánssonar, og kveður Jón Espólin (Árb. VIII 71) hana verið hafa stórmannlega og skörung, sem hún átti kyn til. Sýnir þeirra voru þeir Finnur biskup í Skálholti og Vigfús prófastur í Hítardal, er eptirmaður var fæður síns; eru frá þeim báðum miklar ættir komnar, einkum Finni (Finsensætt).

Árið eptir Stórubólu (1708) var skólameistari sá, sem þá var í Skálholti, Markús Magnússon, vígður til Grenjaðarstaðar, sökum þess að um það leyti var varla prest að fá fyrir norðan. En í Skálholti stóð þó ekki betur á en svo, að Jón biskup Víðalín gat ekki fengið neinn, sem gæti veitt skólanum forstöðu. Það varð að vera einhver sigldur attestatus, en þeir menn voru þá ekki á hverju strái. Svona gekk fram að jólum, að skóli var ekki settur, en þá tók sèra Jón Halldórsson að sèr að veita honum forstöðu, þangað til nýr skólameistari fengist. Sèra Jón var nokkrum árum áður (1701) orðinn prófastur á Mýrum, og annaðist hann það embætti jafnframt skólakenslunni, en hefir eflaust haft kapellán til að þjóna brauðinu sjálfu. Hann var tvö

ár skólameistari, áður Þorleifur Arason (Thorchillius) tók við, og fórst honum ágætlega skólastjórn þenna tíma og er stjórn hans jafnað við þá, sem bezt þótti verið hafa á þeim tímum, en það var skólastjórn Ólafs föðurbróður hans. Næstu 10 árin (1710—20) kemur hann lítið við mál manna, og hefir hann þá eflaust verið farinn að gefa sig við vísindalegum störfum. Finnur biskup segir um föður sinn (Hist. Eccl. III 554), að hann hafi byrjað fyrst um fimtugt að stunda af kappi sögu ættjarðarinnar, en það verður hærumbil 1714—15, eða ef til vill litlu fyr. Finnur biskup segir líka, að faðir sinn hafi eptir það lagt svo mikið kapp á vísindaleg störf í þá stefnu, að hann hafi aldrei látið neina stund ónotaða, þegar hann gat höndum undir komizt fyrir embættisstörfum. En þessi árin hafði hann bezt næði, og mun hann því þá hafa afkastað flestum þeim ritum, sem eptir hann liggja, eða að minsta kosti safnað mestu til þeirra, þó þau hafi ekki orðið fullgerð með öllu. Eptir fráfall Jóns biskups Víðalíns hefir orðið talsvert hlé á þessum ritstörfum hans.

Þegar Jón biskup andaðist (1720), var enginn líklegri í Skálholts biskupsdæmi til að taka við biskupsstörfum fyrir allra hluta sakir en Jón prófastur Halldórsson, enda var það eindreginn vilji allra, að hann gerði það. Varð hann þá stiptprófastur (officialis) og gegndi biskupsstörfum um hríð, þangað til nýr biskup yrði kosinn. Þorleifur Arason, sem fyr er getið, var þá orðinn prestur á Breiðabólstað í Fljótshlíð. Hann var ungur að aldri, en framgjarn mjög, og hafði átt kost á að verða prófastur á Rangárvöllum, en vildi þá ekki þiggja. Nú fór hann þó að hugsa hæra, og bað Níels Fuhrmann, sem þá var í stiptamtmanns stað, um meðmælingarbréf til biskupssembættis. Prestar höfðu pata af þessu og skrifuðu allir Fuhrmann, að þeir vildu engan annan til biskups kjósa en Jón prófast Halldórsson. Fyrir þá sök skrifaði Fuhrmann neðan á meðmælingarbréf Þorleifs, að öllum þætti Jón prófastur bezt til fallinn, og sendi Þorleif með það bréf til Jóns. Jón sá fljótt, að Þorleifi var mjög umhugað um að ná í embættið og hætti því við fyrir sína hönd. Þorleifur fór utan, en fékk þó ekki embættið, því Árni Magnússon lagðist þunglega á móti, bæði af því að Þorleifur hafði áður bakað sér reiði hans, og svo hins, að Árni vildi koma Jóni prófasti Árnasyni frænda sínum á biskupsstólinn. Þegar Þorleifur kom út og hafði farið erindisleysu, lögðu prestar og Fuhrmann svo fast að Jóni prófasti Halldórssyni, að hann lét

tilleiðast að sigla uppá embættið og ræð sér fari á Eyrarbakka um vorið (1721). Meðan á þessu stóð, hafði Jón prófastur Árnason fengið bréf frá Vibe, skrifara og gæðingi kónigs, um að búa sig til utanfarar eptir biskupsvígslu, og brá hann skjótt við. En er Jón Halldórsson fékk vitneskju um þetta, sendi hann gagnert mann til nafna síns og bað hann segja sér skýlaust, hvað í bréfinu stæði, og sagðist ekki mundu keppa við hann um biskupsembættið, ef Jóni Árnasyni lèki hugur á því. Svo fór, að Jón Halldórsson settist aptur, og var þá lokið því, að hann mundi nokkurn tíma biskup verða; fékk hann af þessu ámæli af sumum mönnum, en þess ber að gæta, að maðurinn var hniginn að aldri, þó heill væri heilsu, og hefir því ekki viljað standa í því stímabraki, sem af biskupsembættinu leiddi um þær mundir. Það er ekki heldur ólíklegt, að ritstörf hans kunni líka meðfram að hafa stuðlað til þessa.

Úr þessu kemur Jón prófastur lítið við mál manna. Þess má þó geta, að hann og Sigurður Sigurðsson, sýslumaður í Árnesþingi, voru settir dómara í «innstæðumáli» Skálholtsstaðar millum Sigríðar Jónsdóttur, ekkju Jóns biskups Vídalíns, og Jóns biskups Árnasonar 1726. Sýnist svo sem Jón prófastur hafi verið hliðhollur ekkjunni, það sem hann gat, enda höfðu þeir verið meztu mátar Jón biskup Vídalín og hann. Það er t. a. m. sagt, að biskup hafi sent honum rit sín til yfirlesturs, áður en þau væru prentuð, og má á því marka álit það, sem «ræðumeistarinn» hefir haft á honum. Á seinni árum þjáðist Jón prófastur mikið af sjóndepru og 1733 tók hann Vigfús son sinn sér til aðstoðar í embættinu, en sagði þó ekki af sér. Þremur árum seinna (1736) sýktist hann af hálfvisnun (hálfvistu), lá í tæpar átta vikur og andaðist síðan. Hann var jarðsettur á afmælisdag sinn, 6. nóvember, og hefir því andast kringum næstu mánaðamótin áður. Hann hafði þá prestur verið í 45 ár og prófastur í 36, en einn um sjötugt hafði hann þegar hann dó.

Jón Espólin fer þessum orðum um Jón Halldórsson, þar sem hann telur upp helztu presta, sem uppi voru á Íslandi 1731 (Árb. IX 106): «Jón prófastr í Hítardal var mestháttar, fræðimadr hinn mesti, ok lærdr at mörgu, ráðsvinnr ok hafði á sér höfðingjabragð; metnadarmadr var hann, ok þó með hófi góðu, ok þótti mest um hann verdt af öllum klerkdóminum á hans dögum.» Annarsstaðar (Árb. IX 36) segir Espólin um hann: «Svo segir Jón prófastr Halldórsson hinn fróði, er gjörst hefir

sagt frá Júbilhátíðar-haldi lútherskrar trúar. o. s. frv. Fegra auknafn en «hinn fródi» gat Jón Halldórsson ekki fengið, enda hefir hann átt það fullkomlega skilið. Auknefnið hefir eflaust verið gamalt á dögum Espólins, og svo er að sjá sem Hálfðan Einarsson hafi þekkt það, þó hann ekki nefni það með sömu orðum (sbr. Sciag. Havnæ 1777, p. 149). Finnur biskup tekur fram alvörugefni föður síns, siðprýði og samvizkusemi í öllum greinum, en einkum leggur hann þó áherzluna á lærdóm hans. Jón hafði verið frábær kennari og haft yndi af að kenna, alveg einsog Hannes sonarson hans seinna; hann bjó ekki einungis fjölda pilta undir skóla á fyrri árum sínum, heldur tók hann við stúdentum frá skólanum og kendi þeim annað og meira en þeir gátu numið þar. Þessu hætti hann þó á efri árum, eptir það að hann var tekinn til ritstarfa, og létu þau honum ekki síður. Það er mikið að vöxtunum, sem hann afkastaði á þessum fáu árum, en hitt er þó meira, hve áreiðanlegt það er, næstum í alla staði, sem hann hefir skrifað. Arngrímur lærði, Björn á Skarðsá og Jón prestur Egilsson voru einu mennirnir¹⁾, sem nokkuð verulegt höfðu skrifað um sögu Íslands á seinni öldum, og þeirra sagnir allra hefir hann endurbætt og aukið svo mikið, að þeir Finnur biskup sonur hans og Jón Espólin eptir hann hafa orðið að fylgja frásögn hans, opt orði til orðs. Finnur tekur það skýlaust fram, að hann hefði alsendis ekki getað skrifað Kirkjusögu sína, ef hann hefði ekki notið við rita föður síns, og Jón Espólin segir við dauðaar Jóns Halldórssonar (1736), að eptir honum hafi hann tekið flest það, sem þangað að sè sagt í Árbókunum um biskupa og amtmenn og þó sumt fleira. Af hinum fyrri mönnum var Arngrímur sá, sem sízt fór eptir munnmælum, enda eru rit hans langtum betri en hinna. En hann stóð að því leyti miklu ver að vígi en Jón Halldórsson, að hann gat lítið notað eldri bréf og bréfabækur, og verða því frásagnir hans opt og tíðum styttri og óáreiðanlegri en annars hefði orðið. Jón hefir aptur á móti sèð, hvað mikið í frumbréfin er varið og það má fljótt sjá á ritum hans, að hann hefir notað öll þau bréf vel og dyggilega, sem hann gat náð í. Þetta var líka auðveldara fyrir hann en Arngrím, því Árni Magnússon var farinn fyrir löngu að safna bréf-

¹⁾ Ritgjörð Jóns Gizurarsonar hefir Jón Halldórsson ekki þekkt.

um um alt land, þegar Jón fór fyrst að rita. En þeir voru mestu vinir alla æfi Árni og Jón, og minkaði sú vinátta ekkert við það, þó Árni bolaði honum að nokkru leyti frá biskupsembættinu. Þeir skrifuðust iðulega á bæði fyrir og eftir um vísindaleg efni og annað. Árni var, sem kunnugt er, einhver manna bezt að sèr í sögu Íslands um sína daga og þekti fleiri skjöl og handrit en nokkur annar Íslendingur hefir gert; hann hefir því getað bent Jóni á mart það, sem hann hefði annars ekki getað fundið. Auk þess gat Jón líka alveg gengið að Skálholts-söfnum, og hann hefir eslaust fundið þar mart nýtt, þó búið væri að rýja þau mikið á hans dögum. Í Árnasafni (nr. 279 A í fjagra blaða broti) er til eiginhandarbréf frá Jóni til Árna, skrifað á «Húsafelli I Hijtardal þann — 10 — Octobris Anno 1727», sem ljóslega lýsir viðskiptum þeirra heggja. Getur Jón þess fyrst í bréfinu, að nú sè «þreyta, buiðabrörnun og ei sízt sjón-depra» farin að ganga að sèr, en þó sendir hann Árna ritling eftir sig, sem hann kallar «Samtíjning um Munkaþverar Klausturs Abota»; kvartar hann yfir, hve erfitt sè fyrir sig að semja, þar sem hann hafi ekki annað en ónýtt og óáreiðanleg handrit við að styðjast. Hann biður því Árna að lofa Finni syni sínum, sem þá var við háskólann, að leiðrétta þenna samtíning eftir frumskjölunum. Hann getur og um, að hann sè nú að semja ritkorn um Gizur biskup Einarsson, en þetta er þó ekki aðalefni bréfsins. Árni hafði beðið hann áður um að vera í útvegum fyrir sig um ýms skjöl og handrit, og afsakar Jón að sèr hafi enn ekki tekizt að ná í neitt af þessu; þó sendir hann honum skinnhandrit af Margrètarsögu, en svo sem þóknun fyrir eftirrit af Flateyjarannál, sem Árni hafði sent honum að gjöf árinu áður. — Ekki hefi eg fundið fleira af bréfum Jóns til Árna eða annara hèr í söfnum í Höfn. Þó hefir Árni á einum stað (Ny kgl. saml. nr. 1836, 4to, 43. bls.) skrifað, að séra Jón Halldórsson ætli að Njálssaga muni vera skrifuð uppi í Árnessýslu, því þar standi «niðri á Skeiðum», «at ríða austr yfir ár» og fleira þvíumlíkt. Árna þykir þetta sanna lítið, en bætir þó við: «A Breidafirði hefir Njálu Author að visu ókunnugur verid.. Eg get þessa aðeins hèr, þó ómerkilegt sè, til að sýna, að Jón hefir líka kynt sèr fornar bókmentir, og talað eða skrifazt á við Árna um þær. — Til er og *original*-bréfabók Jóns prófasts Halldórssonar í Safni Jóns Sigurðssonar í Reykjavík, og nær hún yfir árin 1701—1720, en vantar sumstaðar í. Þessa bók hefi eg því

miður ekki getað notað sökum fjarlægðar, og mætti þó sjálfsgat mikið á henni græða um æfisögu höfundarins.

Af sérstökum ritum Jóns Halldórssonar eru þessi hin helztu¹⁾:

1. Æfi Skálholtsbiskupa.

2. Æfi Hólabiskupa. Æfisögur þessar, sem Magnús Stephensen²⁾ kallar Biskupaannál, enda um 1727.

3. Hirðstjóra annáll eða «Stutt ágríp yfir hirðstjóra, stiptamtmennt, amtmenn, landfógeta og fullmektuga yfir Íslandi». Rit þetta kalla þeir Magnús Stephensen og Jón Espólin «Hirðstjóra annál», og svo hefir það vanalega verið nefnt, þótt nafnið sé villandi að því leyti, sem það er fremur æfisögur en annáll. Frá riti þessu verður nánar skýrt hér á eftir.

4. Æfi Skálholtsrektora. Riti þessu var haldið áfram af syni höfundarins, Vigfúsi prófasti í Hitardal, og er það handrit í Safni Jóns Sigurðssonar í Reykjavík.

5. Æfi presta í Skálholts biskupsdæmi, sem Magnús Stephensen kallar Skálholtspresta annál. Finnur biskup segir, að faðir sinn hafi kallað ritsafn þetta: *Spicilegium*. Það nær frá hërubil 1540 og fram á daga höfundarins.

6. Æfi lögmannna, fógeta og lögþingisskrifara. Lögmannatalið er til í Safni Jóns Sigurðssonar og framhald þess líka eftir Vigfús prófast Jónsson.

7. Ábótaæfi. Upp úr þessu riti, sem verið hefir í Árnasafni, en nú er tapað, hefir Finnur biskup samið Klaustrasögu sína (*Historiæ monasticæ Islandiæ*, Hist. Eccl. IV 15—124). Ritið var þó ekki fullgert frá hendi höfundarins.

8. Um Heklugos. Þetta rit mun nú ekki vera til framar.

9. Ættartölur, sem Finnur biskup kallar: «*Genealogia Finnianna*» og «*Genealogia Martiniana*» (ættartala Finns sjálfs og Marteins biskups?).

¹⁾ Hér er farið eftir þeim Finni biskupi (Hist. Eccl. III 544a), Hálf-dani Einarssyni (Sciagr. hist. lit. Isl. Havniæ 1777), Hallgrími djákna Jónssyni (í Rithöfundatali ópr. 302. bls.), Magnúsi Stephensen (Ísland í det 18de Aarh. 208.—209. bls.) og dr. Grími Thomsen (í Ísafold VIII 2 (1681)); eru þeir allir hërubil samhljóða.

²⁾ Sbr. «Ísland í det attende Aarhundrede». Kh. 1808, 209. bls. neðanmáls.

10. Annáll yfir árin 1724—34. Annáll þessi er áframhald af annál Benedikts prest Péturssonar á Hesti (Hestsannáll), og er enn til.

11. Ágrip af Fitjaannál eða annál Odds lögrættumanns Eiríkssonar á Fitjum. Annáll þessi var óreiðanlegur mjög, því Oddur var trúgjarn og skrifaði alt upp, sem hann heyrði, satt og logið. Finnur biskup getur þess (Hist. Eccl. III 491), að faðir sinn hafi látið sig einu sinni skrifa upp þetta ágrip hans af Fitjaannál. Hann segir líka, að faðir sinn hafi safnað í tvö bönd sálum og andlegum kvæðum nafnfrægustu skálda, en ekki talar hann um að sèra Jón hafi ort nokkuð sjálfur. Auk þessa skrifaði líka Jón upp mesta fjölda af ritum, því svo var hann iðinn — að sögn Finns —, að hann var nálega aldrei ólesandi eða óskrifandi, þegar ekki voru aðrar annir.

Hirðstjóra annállinn skiptist í tvo kafla, einsog hann er prentaður hér, og byggist sú skipting á handritunum, sem notuð hafa verið við útgáfuna; en þau eru þessi, og öll á pappír, eins og auðvitað er:

I. Handrit þykt í Raskesafni, nr. 53 í fagra blaða broti (R). Það er skrifað með tveimur höndum, og skiptist eptir því í tvo kafla. Fyrri kafliinn er 96 bls. og er skrifaður með hálfsettri fljótaskript á seinni hluta fyrri aldar. Hann hefir inni að halda Hirðstjóra annál sèra Jóns Halldórssonar, eptir því sem stendur í handritaskýrslu safnsins. Annállinn byrjar hér á Katli Þorlákssyni og endar mitt í greininni um Þorleif Björnsson. Lengra hefir skrifarinn ekki komizt og skilið því eptir nokkur eyðublöð síðast. Við allan þennan kafla hefir hann gert athugasemdir, sem eflaust eru eptir sjálfan hann, en þær eru altaf auðkendar svo, að hægt er að greina þær frá meginmálinu. Í greininni um Torfa Arason er þó ein athugasemd tekin upp í málið, en hana segir skrifarinn vera eptir Vigfús prófast Jónsson, og hefir hún því verið í handriti því, sem hann skrifaði eptir. Annars eru þessar athugasemdir ekki mikils virði fyrir Hirðstjóra annállinn, því þær eru flestar teknar úr ritum útlendra höfunda, einsog Holbergs og Arilds Hvitfeldts, og tyggja opt og einatt upp það sem stendur í annálnum sjálfum. Eg hef einungis prentað þær af athugasemdum þessum, sem mér þótti nokkuð varið í. Enn eru aðrar athugasemdir í þessum kafla handritsins, sem eru skrifaðar

með annari nokkuð seinni hendi hingað og þangað utan máls og neðan. Þær eru margar hverjar fróðlegar, og hefi eg því látið prenta flestar af þeim neðanmáls. Þessi skrifari hefir lifað fyrir og um aldamótin 1800, því hann þekkir Kirkjusögu Finns biskups, en ekki Íslenzka annála hina prentuðu (1809). Stundum ruglast hann hér í reikningunum, hvað annálana snertir, og blandar saman t. a. m. Flateyjarannál og annál Einars prests Hafiðasonar (Lögmannsannál), en eptir þessu hefir hann tekið seinna og leiðrétt það á seinustu (96.) blaðsíðu. — Annar kaffi handritsins er skrifaður með ofurfallegri og greinilegri settleturs-hendi, og eru þar á þessir annálar:

1. Hversu Noregur byggðist og

2. Flateyjarannál og framhald af honum fram að 1400. Þetta (1—2) er eiginlega ein heild í handritinu og er 158 blaðsíður. Sami maðurinn, sem skrifað hefir seinni athugasemdirnar við fyrri kaffiann, hefir líka skrifað ýmsar athugasemdir hér. Við enda annálsins hefir svo einhver seinna leiðrétt sumt af þessum athugasemdum eptir ritum Magnúss sýslumanns Ketils-sonar.

3. Skarðsárannál eða annál Björns Jónssonar á Skarðsá. Þessi annál byrjar árið 1400 og endar 1642, og er alls 101 blaðsíða.

4. Fitjaannál eða annál Odds lögrættumanns Eiríks-sonar á Fitjum; byrjar 1643 og endar 1694, og er 47 bls. als. Þetta mun þó eflaust vera ágríp Jóns prófasts Halldórssonar, en ekki hinn upprunalegi Fitjaannál. Magnús Stephensen segir líka (Isl. i det attende Aarhundrede, 209. bls. neðanmáls), að annál þessi hafi upphaflega náð yfir árin 1643—1719.

5. Hestsannál eða annál Benedikts prests Péturssonar á Hesti. Annál þessi nær yfir árin 1695—1724, og er 31 bls., en upphaflega byrjaði hann 1664.

6. Annál Jóns prófasts Halldórssonar, sem áður er getið, og nefna mætti Hítardalsannál; efnið er næstum eingöngu um landstjórn, tíðarfar, slysfarir, helzt vestra, og annað þvíumlíkt. 26 bls. als og nær yfir árin 1724—34.

7. Annál Jóns Ólafssonar lögrættumanns yfir árin 1735—1764, 67 bls. Jón þessi bjó á Grímsstöðum í Snæfellsnessýslu og átti Sigríði Bjarnadóttur lögsagnara Jónssonar Dans; mætti því ef til vill kalla þennan annál Grímsstaðannál.

Allir þessir annálar eru, einsog áður er sagt, skrifaðir með sömu hendinni, en þó er hver útaf fyrir sig eptir blaðsíðutalinu; sýnir það, að sá, sem safnað hefir, hefir viljað fá sér annálaheild frá elztu tímum og fram á sína daga (1764), en felt úr sumum annálunum þau árin, sem þeir höfðu sameiginleg við aðra. Athugasemdir eru hér hingað og þangað í þessum kafla utan máls og neðan með sömu hendi og í fyrri kaflanum, og er því auðsætt, að sá maður hefir látið binda bókina í bandið, sem hún nú er í. Það er ekki ólíklegt, að þessi maður kunni að geta hafa verið Hákon prestur Snæbjörnsson á Álptamýri (1746—98), því á seinustu blaðsíðu er útdráttur úr heldur ómerkilegu bñfi til hans frá Magnúsi presti bróður hans í Flatey (1754—87), sem er með sömu hendi og athugasemdirnar. — Ekki vita menn, hvaðan Rask hefir fengið handritið, en nafn hans stendur á fremra saurblaðinu.

II. Handritið nr. 33 í arkarformi í Safni hins íslenska Bókmentafélags. Handrit þetta er 100 bls. auk registurs aptan við yfir hirðstjóra og fl., alla í stafrofsröð, og er skrifað af Páli djákna Sveinssyni í Gufunesi. Það byrjar 1450 á Torfa hirðstjóra Arasyni og endar 1739 á Christian Lúxdorph. Þetta handrit hefir verið notað sem aðalhandrit við prentunina, það sem það nær, og er í athugasemdum kallað A.

III. Handrit í Konunglega safninu nýja í Kaupmannahöfn (Ny kgl. samling) nr. 1843 í fjagra blaða broti. Þetta handrit er á aldur við Bókmentafélagshandritið og prýðilega skrifað, og ber saman við það að efni og öllu orðfæri. Einstöku misritanir koma þó fyrir, sumpart í þessu handriti, sumpart í hinu, en það er alt og sumt, og hafa þó þessi tvö handrit verið borin saman hvort við annað orði til orðs frá upphafi til enda. Þá sjaldan að þetta handrit er frábrugðið hinu, er þess getið í athugasemd, og það þá kallað B. Bæði handritin eru eptirrit eptir sömu bók.

Þetta eru þau handrit, sem eg beinlínis hefi notað við útgáfunu, en auk þess eru til nokkur handrit á Íslandi af Hirðstjóra annál, sem dr. Björn Magnússon Ólsen hefir gefið mér vinsamlegast skýrslu um. Eitt þeirra er nr. 164 í fjagra blaða broti í Landsbókasafninu, skrifað í byrjun þessarar aldar með fallegri fljótaskript. Það byrjar á Katli Þorlákssyni og endar á Lúxdorph landfógeta einsog hin síðasttöldu. Í Safni Jóns Sigurðssonar eru líka tvö handrit til af annálnum nr. 350 og nr. 354 í fjagra blaða broti. Fyrri handritið er skrifað um aldamótin

og byrjar á Katli hirðstjóra, en annálnum er haldið þar áfram fram á daga Stepháns amtmanns Þórarinssonar og Finnes landfógeta, eða hërumbil fram um 1800. Seinna handritið byrjar á Torfa Arasyni og endar á Lúxdorph landfógeta árið 1727. Dr. Björn skrifar mër, að þetta handrit sè «miklu eldra» en hitt (nr. 350), en tvær eyður sè í því, önnur við árið 1544 og hin við 1688. Fyrri eyðan er þó «fylt með nýlegri hendi (frá þessari öld)». Hann hefir og skrifað mër stafrétta nokkra kafla úr þessu handriti og þeim ber orði til orðs saman við handritin, sem eg hefi notað. Þetta er eflaust elzta handritið, sem til er af Hirðstjóra annál, og það er í fremsta lagi athugavert við það, að það endar við árið 1727, en ekki við 1739, einsog Hafnarhandritin, sem eg hefi farið eftir. Handritið er ekki eiginhandarrit sèra Jóns, en þó ekki miklum mun yngra, svo að vol mætti geta þess til, að það væri skrifað eftir eiginhandarritinu, úr því það endar við þetta ár (1727). Biskupaannál sèra Jóns endar og 1727, eftir því sem Jón Espólin segir (Árb. IX 91). — Það eru líka handrit til af annálnum í Lögfræðingabókasafninu (Advocate Library) í Edinaborg (nr. 65, 4to). Það byrjar á Katli og endar á Lúxdorph, en ekki hefi eg getað fengið að vita meira um það handrit, en að það endar alveg með sömu orðum og Hafnarhandritin (: hann var hær 12 ár landfógeti).

Auk annáls Jóns Halldórssonar eru líka til allmargar hirðstjóraraðir eða hirðstjóratal, sem svo eru kölluð, eftir ýmsa og frá ýmsum tímum; en það eru einungis upptalningar á nöfn-um hirðstjóranna og annara æztu valdsmanna fram á daga höfundanna, og aukið stundum við ártölum og stuttum athugasemdum um hvern um sig. Hirðstjóratal þessi byrja vanalega árið 1262, og eitt hið merkasta þeirra og fylsta byrjar jafnvel á Þórði kakala (1247). Það er handritið nr. 243 í fjagra blaða broti í Safni Bókmentafélagsins, en ekki er hægt að sjá, hvað langt það hefir náð í fyrstu, því það endar nú mitt í grein um Friðrik Friis (til Hasselager), 1619. Jón Árnason sýslumaður í Snæfellsnessýslu skrifaði líka hirðstjóratal í fyllra lagi frá 1262 og til dauða Hinriks Bjelkes (1682). Nokkru áður skrifaði og Snæbjörn Torfason, lögrættumaður frá Kirkjubóli í Langadal, er bjó að Bæ í Króksfirði († 1666), hirðstjóratal á dönsku, sem hann tileinkaði Hinrik Bjelke og prentað er í Kaupmannahöfn 1656. Hirðstjóratal þetta byrjar 1262, og telur upp 70 hirðstjóra og endar á Bjelke sjálfum. Þó prentað sè, er það þó í

öngvu betra eða áreiðanlegra en önnur hirðstjórátöl, nema miður sè¹⁾).

Eg gat þessara hirðstjóratala mest til að sýna, hvað rithöfundar hafa verið á reiki með, hvar þeir ættu að byrja hirðstjórátölin, enda var það enginn hæðarleikur. Frá því um 1300 og fram á 15. öld að minsta kosti úir og grúir svo af umbodsmönnum kóns og valdsmönnum á Íslandi, að varla mun vera hægt að henda reiður á með nokkurri vissu, hvern eða hverja megi nefna hirðstjóra nafni fremur öðrum í það og það skiptið, eða með öðrum orðum að semja nokkurn veginn áreiðanlega hirðstjórarð. Raunar stendur opt í annálunum, að þeim eða þeim manni hafi verið skipaður sá og sá fjórðungur, og er af því að ráða, að sjaldan eða aldrei hafi einum manni verið skipuð yfirsókn yfir allt landið, en einmitt við þetta eykst ruglingurinn. Auk þess voru menn sendir iðulega til Íslands að flytja þar kóns erindi, og er ekki hægt að sjá um marga þeirra, hvort þeir hafi haft nokkur önnur völd á hendi eða ekki. Rithöfundar seinni tíma áttu því næsta bágt með, eða þó heldur gátu ekki, skrifað áreiðanlegt hirðstjóratal yfir 13. öldina, eða þó lengur væri. Eg set hér ágríp af hirðstjóratali því, sem stendur í handriti Bókmentafélagsins, og áður er getið, svo sem sýnishorn. Fyrst er nefndur Þórður Sighvatsson kakali (1247—59), þá Gizur jarl Þorvaldsson († 1268), þá Hrafn Oddsson sem hirðstjóri yfir hálfu Ísland um 1271, og nokkru seinna Þorvarður Þórarinsson yfir hinn helminginn. 1280 var herra Ásgrímur Þorsteinsson skipaður hirðstjóri sunnan og austan með Hrafn,

¹⁾ Af því hirðstjóratal þetta er einkar fágætt, vil eg skýra dálítið nákvæmar frá því hér. Titillinn er svona:

En/ Sænderbig Anna/ Alle Lands-Herrers offver Af-/land, siden Landet først kom under Nor-/gis Krone, Som oc hvad ofte, eller naar det/ haffver vært svoret under Kongerne/ Skreffene/ Aff Snæbiorno Lørfæie/ Jæland./ Anno 1656. 24 Octobr./ Prentet udi Kiøbenhavn aff Georg Lampredt,/ Aar 1656.

Aptan á titilbláðinu og næsta blaði þar á eptir er tileinkun Snæbjörns til Hinriks Bjelkes, og neðan undir stendur:

Actum Kyrkeboel udi Langadal Jæland. Anno 1654, den 9. Junij
underdanigst

Snæbiornus Lørfæus Jæf.

Þá kemur annállinn sjálfur, því næst að *Lectorem* og seinast tvær vísur á íslenzkn til Bjelkes. Als er kverið 8 blöð í fjagra blaða broti.

og dó 1285, en Hrafn 1289. 1287 var Álfur úr Króki hirðstjóri, en 1290 var Erlendi Ólafssyni veitt yfirsókn yfir Vestfjörðu, og 1293 var Pètri af Eiði (Heiði) skipaður Norðlendingafjórðungur. Sami fjórðungurinn var 1296 skipaður Guðmundi skáldstikli, og 1303—1305 var Álfi úr Króki aptur veitt yfirsókn yfir Norðlendinga- og Austfirðingafjórðung. Næstur hirðstjóri, sem svo er nefndur, er Ketill Þorláksson, og eptir það er röðin einsog í annálum herna á eptir.

Svona er röðin í þessu hirðstjóratali, og hún er, einsog sjá má, næsta ófullkomin, og þó ekki hægt að auka eða bæta hana mikið. Það má samt geta þess, að þeim Hrafn Oddssyni og Ormi Ormssyni (Svínfellings) var skipað alt Ísland 1270, og að herra Auðun bestakorn var skipaður jarl yfir Íslandi 1286, eptir því sem stendur í Skálholtsannál hinum forna (yfir árin 140—1356 e. Kr.); sjálfsgagt mætti og telja fleiri, sem hafi haft lík völd á Íslandi á þessari og næstu öld, þó það sè ekki skýlaust tekið fram í annálum, hvernig þeim völdum hafi verið varið.

Ekki verður heldur sèð með vissu, hvert embættisnafn þessir umboðsmenn kóns á 13. og 14. öldinni hafi haft, sem meðfram getur verið af þeim orsökum, að þeir voru allir herraðir og eru þessvegna altaf nefndir herra-nafni í annálum. Ketill Þorláksson er fyrsti maður, sem nefndur er hirðstjóri í kónsbræfi 1320, og eptir það er nafnið algengt fram á daga Aldinborgarkóna; þá er fyrst farið að kalla þá höfuðsmenn og lengi framanaf báðum nöfnunum í senn. Það ræður því að líkindum bæði af þessu seinasta atriði og af því, sem áður er sagt um valdsmennina, að sá maður, sem ætlaði sèr að skrifa nokkuð ítarlega um æfi hirðstjóranna á Íslandi, hafi með öngvu móti getað byrjað fyr en á Katli Þorlákssyni. Það lá meira að segja miklu nær fyrir hann, að byrja löngu seinna, eða svo sem um miðja 15. öld, því frá þeim tíma má ákvarða hirðstjóraröðina með nokkurn veginn vissu bæði eptir bræfum og öðru, þó að einstök atriði kunni að koma fyrir eptir það, sem ekki er auðvelt að ráða framúr.

Nú skiptast handritin, einsog áður er sagt, í tvo aðalkafla; annar byrjar á Katli Þorlákssyni, en hinn á Torfa Arasyni (eða um 1450), og þó hafa skrifarar allra eða vel flestra handritanna verið á einu máli um það að eigna Jóni prófasti Halldórssyni samning hvors annálsins um sig, bæði þess sem lengri er og hins sem er styttri. Um það er ekkert efamál, að meginhluti ann-

álsins, frá Torfa og fram að 1727 að minsta kosti, sè eptir sèra Jón, því að þar ber báðum handritaflökkunum alveg saman bæði að efni og orðfæri, en hinu er langtum erfiðara að skera úr, hvar hann hafi byrjað í fyrstu. Finnur biskup, sem bezt hefði mátt fara eptir í þessu efni, tekur það hvergi fram í Kirkjusögu sinni, hvar faðir hans hafi byrjað, og eg hefi ekki fundið neitt um það greinilegt fyr en í Árbókum Jóns Espólins (I 74). Þar er talað um Ketil Þorláksson og afkomendur hans eptir Hirðstjóra annál og er skírskotað beinlínis til sögusagnar Jóns prófasts Halldórssonar. Hirðstjóra annáll sá, sem Jón Espólin hefir haft fyrir sèr, hefir því byrjað á Katli og verið eignaður allur sèra Jóni. Mætti nú reiða sig á þetta, getur enginn efi leikið á, hvar annállinn hafi byrjað, en þessu er nú því miður ekki svo að heilsa, og líkurnar verða eptir minni skoðun langtum fleiri fyrir því, að annáll sèra Jóns hafi ekki byrjað í fyrstu fyr en á Torfa Arasyni.

Meistari Hálfðan Einarsson getur þess í Bókmentasögu sinni (Hist. lit. Isl. Havnæ 1777, p. 151), að sonur og eptirmaður sèra Jóns, Vigfús prófastur Jónsson í Hítardal, hafi aukið hirðstjóra annál föður síns, en þó ekki endað hann, einsog hann sjálfur játi (*ut ipse fatetur*). Vigfús var vígður aðstoðarprestur föður síns 1733 og andaðist 1776, sjötugur að aldri, og Hálfðan, sem uppi var á sama tíma († 1785), hefir því eflaust haft þetta eptir honum sjálfum. Annállinn endar nú þremur árum eptir dauða sèra Jóns, eða 1739, á Lúxdorph landfógeta, en þess ber að gæta, að hvorki stiptamtönnnum nè amtmönnnum er haldið lengur áfram en á daga sèra Jóns (um 1703—34), svo að þar hefir Vigfús að öllum líkindum öngvu eða mjög litlu við bætt. Endirinn á Lúxdorphsgreininni verður þó sjálfsgagt að vera eptir hann. Auk þess eru og tvær innskotsgreinir í annálnum eignaðar sèra Vigfúsi. Önnur þeirra er um Torfa Arason, sem þar er blandað saman við Torfa Jónsson í Klofa, og hin um Tíla Pétursson. Eptir þessu verður þetta alt og sumt, sem sèra Vigfús hefir átt við annállinn, og er það mikið lítið til þess, að meistari Hálfðan, Hallgrímur djákni Jónsson (í Rithöfundatali) og fl. skuli fara að geta þessa sèrstaklega, ef hann hefði ekki aukið annállinn meira. Nú er það líka í fylsta máta athugavert, eins og áður er sagt, að handritin eru ekki samdóma. Það er ekki líklegt, og mæi finst það með öllu ótrúlegt, að skrifarar á fyrri öld, skömmu eptir að annállinn var saminn, skyldu

hver á fætur öðrum byrja á Torfa Arasyni, ef annállinn upphaflega hefir byrjað á Katli Þorlákssyni. Slíks munu annars varla dæmi, en hitt er auðskilnara, að fyrri hluta annálsins kunni að vera bætt við seinna, og að skrifararnir því annað hvort hafi ekki þekt hann, eða vitað að hann væri ekki eptir sèra Jón. Í þeim hlutanum finst ekki heldur nein skýringargrein, sem eignuð sè sèra Vigfúsi, og var þó meiri þörf á þess háttar greinum þar, en í seinna hlutanum. Eg er því á þeirri skoðun, að allur fyrri hlutinn, frá Katli og að Torfa, sè eptir sèra Vigfús, þrátt fyrir það sem Jón Espólin segir, og að seinni hlutinn sè kominn frá frumhandriti sèra Jóns, sem náð hefir fram að 1727 eða þar um bil (sbr. nr. 354, 4to í safni Jóns Sigurðssonar og 605. bls. hér að framan). Eptirrit af annál Jóns með nokkrum fáum viðaukum Vigfúss hafa þá verið komin í hendur almennings, áður en sèra Vigfús samdi fyrri hlutann, en eptir það að hann varð kunnur, hefir báðum hlutanum verið steypt í eina heild, einsog sjálfsagt hefir verið tilætlað af höfundum fyrri hlutans. Að hér sè ekki farið hausa víxl á höfundunum og sèra Jóni sè með réttu eignaður síðari hlutinn, sèst best á innskotsgreinum sèra Vigfúss, sem áður eru nefndar. Mèr sýnist heldur ekkert efamál um, að fyrri hlutinn muni hér réttilega vera eignaður sèra Vigfúsi, ef hann er ekki eptir föður hans, sem mèr þykir ótrúlegt, því öngvir aðrir en þeir feðgar rituðu ævisögur hirðstjóra um þær mundir, og er því ekki um aðra að villast en þá tvo. Þrátt fyrir allar þessar líkur hefi eg þó ekki þorað að eigna sèra Vigfúsi skýlaust fyrri hluta annálsins, en hefi látið prenta báða hlutana undir nafni sèra Jóns, og sjálfsagt þótti mèr að láta prenta þá báða, hvernig sem á öllu stæði, bæði efnisins vegna og svo efans, sem á höfundunum leikur.

Um meðferð mína á handritunum hefi eg fátt að segja. Eg hefi fylgt orðfæri öllu nákvæmlega, nema þá sjaldan að það hefir verið bersýnilega aflagað, en rættirituninni hefi eg breytt og sniðið þana sem næst eg gat eptir þeirri rættiritun, sem áður hefir verið höfð í safni þessu, einkum á Biskupaannálum Jóns Egilssonar og Ritgjörð Jóns Gizurarsonar, sem auk þess að öðru leyti hafa verið mèr til fyrirmyndar. Eg hefi og bætt við athugasemdum neðanmáls, þar sem mèr þurfa þótti, bæði eptir handritunum sjálfum, sem notuð hafa verið, og eptir því sem eg hefi fundið í bókum og skjölum. Athugasemdir þessar eru talssvert margar — og sumum munu ef til vill þykja þær altöf

margar — í fyrra hluta annálsins og fram undir siðaskiptin, en þá stingur í stúf, því eftir þann tíma verða þær mjög svo fáar. Þetta mega þó lesendurnir ekki kippa sér upp við. Fram undir siðaskiptin er sá glundroði á um hirðstjórana, að opt og einatt er ekki hægt að sjá, hver hafi verið hirðstjóri í það og það skiptið, og einkanlega hefir það verið erfitt fyrir annálshöfundana að finna þetta, sem ekki höfðu þau bóka-söfn og skjala við að styðjast, sem menn hafa nú á dögum. Það er því engin furða, þó ýmislegt kunni að koma fyrir hjá þeim á þessu tímabili, sem er miður rétt hermt. Eftir siðaskiptin víkur þessu þar á móti alt öðruvísi við, því frá þeim tíma hefir Hirðstjóra annáll einhverjar beztu, áreiðanlegustu og greinilegustu frásagnir fram að færa um hirðstjórana, svo að við það er svo sem ekkert að athuga. Það hefði þá helzt átt að vera, að vitna til þeirra Finns biskups, Jóns Espólíns og annara, sem farið hafa eftir Hirðstjóra annál seinna og opt og tíðum notað hann orðrètt, en það hefði á hinn bóginn orðið alt of langt mál, og optast óþarft að minni skoðun. Þeir sem vilja hera annálinn saman við þessi rit, munu, held eg, komast fljótt að sama sem eg í þessu atriði. Eg hefi þess vegna eingöngu getið þess neðan máls í þessum kafla, sem annaðhvort var misritað eða þess háttar, ellegar skýrði eitthvað að mun efnið sjálft.

HIRÐSTJÓRA ANNÁLL.

I.

KETILL ÞORLÁKSSON.

Hann var son Þorláks lögmanns Narfasonar á Kolbeinsstöðum í Haukatungum og Helgu dóttur Nikuláasar Oddssonar. Kvinna Nikuláasar var Gyða systir Egils í Reykholti. En móðir Þorláks var Valgerður dóttir Ketils sonar Þorláks Þorleifssonar beiskalda úr Hítardal. — Anno 1313, sama ár og Auðun biskup á Hólum var vígður, finn eg fyrst getið þess, að Ketill hafi utan farið og gerðist hann þá handgenginn Hákoní kóngi Magnússyni, kölluðum hálegg, og fækk þá af honum herra-nafnbót; kom svo út hingað aptur árið eptir vestur í Dýrafirði með nýmælabbref kóngsins, sem samþykkt og lögtekin voru á alþingi anno 1315.¹⁾

Anno 1319 kallaði Hákon kóngur til sín þessa helztu menn: herra Hauk Erlendsson, Snorra lögmann Narfason — eg meina fæðurbróður Ketils²⁾ — og Ketil með fleirum öðrum, á hverju ári hann sigldi. En um vorið dó Hákon 8. Idus Maíi og var til kóngs tekinn Magnús smekkur Eiríksson, þrevetur að aldri, en Erlendur Viðkunsson settur dróttseti. Það sumar kom út Gunnar ráðsveinn til að taka hollustueið af Íslenskum, og var á alþingi, sendur af ríkisins ráði í Noregi.

Anno 1320 á Bóthólfsvöku — aðrir: 6 nóttum eptir Bóthólfsvöku³⁾ — þ. e. 17. Júnii út gaf Magnús kóngur sitt bréf upp á

¹⁾ Þessi réttarbót Hákonar kóngs er dagsett í Björgvin 14. júní 1314 og prentuð í •Lovsamling for Island• I 27—31.

²⁾ Þetta er rétt (sbr. hér á undan bls. 58). Aptur á móti mun það mishermt, að Hauki hafi verið utan stefnt, því að hann var þá í Noregi (sbr. bls. 56). Þó er Haukur nefndur í bréfinu, og er því líklegast að Ketill og Snorri hafi einir gegnt utanstefnunní.

³⁾ Hið síðara er réttara; sbr. Finni Joh. Hist. Eccl. I 29—30, þar sem bréfið finst prentað.

klaganir fyrnefndra manna og bréf Norðlendinga: það kóngsins þegnar væri ýmislega þvingaðir með mörgum álögum biskupanna og annara lærðra manna á móti lögum og landsvana um hálfkirkjur; og að biskuparnir taki til sín og kirknanna fátækra manna hlut af þeim fiski og hvölum, sem veiddir eða fluttir verða á helgum dögum, samt alla tíund, sem minna er en eyris tíund og fátækir eiga; einninn taka þeir kristfæ af þeim og þeirra umboðsmönnum. Þetta fyrirbýður kóngurinn strengilega, og segist vilja að þó Hólabiskup visiteri hvert ár sitt biskupsdæmi, þá skuli hann koma í hvern löghrepp og gista að annarihverri kirkju, utan bændur vilji sjálfir frammar. Tilsegir hann því hirðstjórum sínum, riddurum, hirðmönnum og formönnum landsins þennan sinn boðskap að styrkja. Ekki er hér hirðstjóriinn nefndur, hvort það sè Ketill eður annar. Þetta sama ár kom Ketill út hingað og hinir aðrir, og þá dó Árni biskup Helgason í Skálholti.

Anno 1321 tók herra Ketill hollustueið af landinu Magnúsi kóngi til handa, þar slíkt hefir ekki getað skæð 1320, vegna þess að Ketill hefir ei komið fyr en eptir alþing, sem í þá daga byrjaðist 29. Junii og stóð sjaldan lengur en viku. Og er að ráða það hann sè þá orðinn hirðstjóri, hvað vissulega hefir þá skæð í þessari hans útsiglingu — ef ei fyr — því anno 1322 er víst að hann er orðinn það, þar Laurentius, sem það ár var útvalinn til biskups á Hólum eptir dauða Auðunar, skrifaði herra Katli til, sem þá var hirðstjóri — segir Laurentii saga¹⁾ — það hann kæmi til Þingeyra, hvað hann og gjörði, en frá Þingeyrum reið herra Ketill (og) ásamt sèra Þorsteinn, kallaður Skarðsteinn, officialis Auðunar biskups með electo, norður að Hólum. Á sjálfa Laurentii messu 3: 10. Aug. lýsti herra Ketill í kór, það Laurentius væri af erkibiskupi eptir forlagi Auðunar biskups kosinn til biskups, en að því gjörðu leiddu hirðstjóri og officialis herra electum til sætis, eptir tíma siðvenju og cerimoniis.

Anno 1323 kom út Sigmundur fótur Eyjólfsson með sýslubrэф herra Ketils og herra Eiríks Sveinbjarnarsonar. Hafði Eiríkur sýslu um Norðlendingafjórðung og bjó á Flugumýri, hverja

¹⁾ Sbr. Bps. I 839.

Laurentius hafði leigt honum um fjögur ár¹⁾, en hvar herra Katli hafi verið skipuð sýsla er ei greint.

Anno 1327 — Skálholts annáll segir 1328 — þegar Möðruvallaháls stóðu yfir, reið Ketill norður í land að Möðruvöllum. Komu þangað biskuparnir báðir, Jón Halldórsson og Laurentius, samt margir aðrir mikils háttar menn²⁾. Ályktaðist þá í þeirri stefnu, að bræðurnir hefðu umráð klaustursins og þess peninga, ef erkibiskup samþykkti það. Og þó að herra Ketill sæ ei kallaður hær hirðstjóri, samt er ei ólíklegt það hirðstjórn haft hafi, þar hann einn er á nafn nefndur og sæst svo sem hinn helzti veraldlegur hær á landi talinn, svo sem hinn æðsti yfirmaður tilkvaddur að vera nálægur til góðra úrræða á þessari stefnu biskupanna og bræðranna á Möðruvöllum í svo miklu þrætumáli, sem sjá má af Laurentii sögu³⁾.

Anno 1330 var hann í Haga á Barðaströnd með biskupinum Jóni Halldórssyni, herra Eiríki og Snorra Narfasyni lögmanni — sem það ár misti lögmansdæmið — í því fjölmenna brúðkaupi Katrínar Philippusdóttur, sem Gísli bróðir hennar hældi. Sú Katrín druknaði með syni sínum Þórði og þremur mönnum öðrum af skipi 1363.

Anno 1332 sigldi herra Ketill í þriðja sinn og herra Eiríkur og kom ei aptur hingað fyr en 1334.

Anno 1338 sigldi hann í seinasta sinn, og er hans apturkomu ei getið fyr en 1340⁴⁾.

Anno 1340 deyði herra Ketill in festo Marci papæ. Það sama ár deyði og herra Eiríkur Sveinbjarnarson Kal. Julii. Hvað lengi herra Ketill hafi hirðstjóri verið hefi eg ei fundið og einskis hirðstjóra getið eptir hann fram til Bóthólfs, sem hingað kom árinu áður en herra Ketill dó, eður hvar hann hefir búið, ef ei á Kolbeinsstöðum, sem voru eign forfeðra hans og ættar

¹⁾ Í athugasemd stendur: «Eiríkur bjó síðan í Vatnsfirði, og þar misti hann konu sína Vilborgu, og er þar jörðuð». •Eiríkur dó 1340, al. 1342. Sbr. og Sýslumannafir I 4—6.

²⁾ Ketils er að eins getið við þessa ferð í sögunni, en ekki í annálunum.

³⁾ Sbr. Bps. I 855, en ekki er þessa síðasta getið í annálum.

⁴⁾ Annáll einn á skinni (Á. M. 423A 4to) getur þess, að árið 1335 hafi bufist «deilur Lopts (Þórdarsonar) ok herra Ketils ok Uppsala-Hrólfis um visa-eyri», og að árið eptir hafi þeim verið «utanstefnt herra Katli ok Lopti». Ketill kom út aptur fjórum árum seinna (1340), og

siðan, þar eg meina Narfa á Kolbeinsstöðum vera hans ættar — ef ekki afsprengi¹⁾).

BÓTHÓLFUR ANDRÈSSON.

Hann var norskur maður og kom út hingað með hirðstjórn yfir allt land anno 1341. Átti hann að bjóða yfir alla leikmenn. Þá kom og sèra Áslákur kórsbróðir af Niðarósi, sendur af Páli erkibiskupi að bjóða yfir almenning, svo vel biskupana sem aðra, en þeir voru þá andaðir Jón Indriðason Skálholtsbiskup og Egill Hólabiskup.

Anno 1342 giptist Bóthólfur hirðstjóri Steinunni dóttur Glaumbæjar-Rafns Jónssonar. Stóð þeirra brúðkaup með miklum metnaði í Glaumbæ, og var þangað boðið mönnum um allt Ísland. Glaumbæjar-Rafn druknaði á því sama ári í Þjórásá. Ei hefir Bóthólfur haft hér hirðstjórn lengur en í tvö ár. Hvort nokkuð fólk sè af honum komið hér á landi hefi eg ei glögglega sèð, en þó meina eg að Rafn lögmaður Bóthólfsson hafi verið son hans²⁾, þar dóttir hans hét og Steinunn, og þykist eg ráða af ættarnöfnunum að Rafn lögmaður hafi heitið eptir Glaumbæjar-Rafni, afa sínum, en látið dóttur sína heita eptir móður sinni. Þessi Rafn dó anno 1390 í Löngublíð norður með þeim kynstrum, að jöðin sprakk í sundur, og hljóp þar upp vatn í stofunni, og sókk allur bærinn og kirkjan.

Deyði þar með Rafni lögmanni húsfreyja hans Ingibjörg Þorsteinsdóttir³⁾ og börn þeirra tvö, Þórður kusi og aðrir heima-

það mun alveg rangt, sem hér stendur, að hann hafi dáið það ár. Hitt er eflaust réttara, sem flestir annálar segja, að hann og Eiríkur hafi dáið 1342.

¹⁾ Espólin minnst og á þetta (í Árb. I 74) og segir það vera tilgátu Jóns prófests Halldórssonar. Af Ísl. Ann. (bls. 354) má þó sjá, að Narfi á Kolbeinsstöðum var Vigfúss son, því að þar er talað um „upphlaup ok ástöður milli þeirra feðga“ árið 1392. Vigfús þessi var Flosason og hefir því tímans vegna varla getað verið kominn af Katli sjálfum.

²⁾ Þetta er og eflaust (sbr. bls. 72 hér á undan og víðar).

³⁾ Við þetta er þessi athugasemd gerð í hdr.: „Mun Ingibjörg ekki hafa verið dóttir Þorsteins lögmanns Eyjólfssonar? Í málðaga Árskógskirkju stendur so: (gaf) „Þorsteinn lögmaður eptir dóttur sína geldfjár kúgildi, eptir Rafn Bóthólfsson kúgildi“ etc.

menn. Lètust þar als 16 manns, en undan komust konur tvær og karlmaður, er fóru í fjós, og 2 piltar fundust lífs í skriðunum um morguninn eftir. Hústrúin fanst um morguninn; liggur hún í kirkjunni á Möðruvöllum í Hörgárdal. Var testament hennar hálfur fimti tugur hundraða, með þeim 15 hundruðum, er faðir hennar lagði til. Fanst nærri ekki af gózi, og leituðu þó meir en 100 manns. Líkami Rafns fanst ári síðar anno 1391. Var hann færður til Hóla og grafinn hjá Smið Andrés-syni frænda sínum. Fyrnefnd Steinunn, dóttir Rafns lögmans, giptist Þorgrími Sölvasyni, en Kolgrímur nokkur í Grænlandi komst yfir hana með göldrum að lifanda bónda hennar. Var hann síðan brendur eftir dómi, en Steinunn varð aldrei með jafnri sinnu og áður; deyði litlu síðar. Skæði þetta anno 1407. Anno 1410 sigldi Þorgrímur Sölvason með fleirum burt af Grænlandi til Noregs.

GRÍMUR ÞORSTEINSSON.

Anno 1319 segir Hólaannáll hann verið hafa lögmenn og Erlend (aðrir: Erling) Hauksson frá Upsum í Svarfaðardal yfir Norðlendingafjórðungi. En hver þá hafi slept lögmansdæminu veit eg ei, nema ef Snorri lögmaður Narfason, sem það ár sigldi, hafi sett þessa báða fullmektuga í sinn stað, meðan hann var utanlands; eður að hær hafi verið fleiri en tveir lögmenn í senn, svo sem optar skæði á þeim tímum. Á þessu ári reið Grímur norður í land, því þá yfirstóðu deilur Auðunar biskups og Norðlendinga, til að setta þá, en biskup vildi ei láta að hans orðum, en hinir missáttu gengu til hlýðni ¹).

Anno 1330, þegar Snorri, sem áður er getið, var settur af lögmennsembættinu, varð Grímur lögmaður í hans stað, og það hefir hann verið fram til anno 1342, þegar Þórður Egilsson tók lögsögn og Grímur sigldi, því 1331 og 1337 hefir hann gert lögmansúrskurð í Holti í Saurbæ um landamerki milli Sælingsdalstungu og Leysingjastaða. Anno 1343 kom herra Grímur hingað aptur og var honum skipað lèn um Vestfjörðu og Sunnlendingafjórðung, og alt til Helkunduheiðar ásamt hirðstjórn; og að skipa lögmenn norðanlands og sunnan; og mun

¹ Sbr. bls. 57—61 hér á undan.

hann hafa haft hær hirðstjórn, sem ráða má, fram til 1345, á hverju ári hann sigldi, en Ívar Hólm varð þá í hirðstjóra stað á meðan, svo sem síðar segir um Holta og Ívar Hólm.

Anno 1346 kom herra Grímur hingað aptur; hafði hann þá lögsögn norðanlands, en Jón Þorsteinsson var þá lögmaður fyrir sunnan eptir Þórð Egilsson. Hvað lengi hann hafi lögsögn haft, hefi eg ei lesið, en ekki er ólíklegt, að hann hafi henni haldið fram til þess hann dó 1350, eptir Skálholtsannál, eður 1352 eptir Hólaannál¹⁾. Hann var hær hirðstjóri í 2 ár, en lögmaður hefir hann verið fyrst frá 1330, eður jafnvel 1319, til 1342, og í annað sinn frá 1346 til hans dauða, að ætlan minni. Árni biskup Ólafsson hinn mildi nefnir hann herra Grím Þorsteinsson riddara í sínu bréfi 1413 (samt Jón biskup í Skálholti 1405)²⁾. Hann gaf Viðeyjarklaustri allan reka, sem hálfu Hraunslandi heyrir til, bæði hvala og víðar og öll tré, sem hann ætti milli Lambastapa og marks við Þorkötlustaði, utan 6 álna tré og smæri; en hann tilskikkaði sér um sína lífstíð allan reka austan fyrir Lambastapa, sem nefnt klaustur eptir sinn dag skyldi eignast. Ítem gaf hann og því sauðahöfn, 100 hundruð sauða í sagðri jörðu. Datum þeirrar gjafar hefi eg ei séð³⁾.

HOLTI ÞORGRÍMSSON.

Hólaannál kallar hann Grím Holta, hvað eð sýnist samblandað við herra Grím, sem út kom með Holta og áður um getur.⁴⁾ Björn á Skarðsá í fornryðum lögbókar yfir orðið «valdsmaður» kallar hann Hjalta. Sumir segja hann Ásgrímsson. En Skálholtsannál kallar hann útpykkilega Holta Þorgrímsson. Anno 1346 kom hann út hingað með boðskap Magnúsar kóngs og hirðstjórn yfir allt Ísland og að sjá um kóngseignir. Hvað hann hefir og hvers lands hann hefir verið hefir ei fyrir mig borið.⁵⁾ Annars

¹⁾ Eptir Flateyjarannál dó Grímur 1351.

²⁾ Sbr. Hist. Eccl. Isl. I 425, IV 61. Svigagreininni er þó seinna skotið inn í hár.

³⁾ Þetta mun þó hafa verið um 1346; sbr. Esp. Árb. I 79.

⁴⁾ Hólaannál, sem hær er kallaður, er pappirshandritið nr. 410, 4to í Á. M. safninu (F í útg.). Það er samsteypa úr fleirum annálum, gerð á 17. öld.

⁵⁾ Að öllum líkindum hefir hann þó norskur verið; á það benda auk annars nöfn sjálfs hans og konu hans.

er sagt hann hafi verið harður og illa þokkaður; var og ekki lengi hirðstjóri, því anno 1348 dó hann af fáum harmaður.¹⁾

Kona hans hét Brynhildur, sem ljóst er af gömlum Bessastaðamáldaga, í hverjum svo stendur: Þessi fè brustu kirkjuna upp á sína peninga af Brynhildi Holts konu: X ær og ein kýr, sem hún sagði að Ívar Hólmur hefði ei lokið henni. Þessi mál-dagi sýnist vera Gyrðs biskups anno 1352.

ÓLAFUR BJARNASON.

Hvort nokkur, eður hver hirðstjóri hafi hær verið eptir Holta fyrir Ólaf veit eg ekki, þar annálum ber ekki saman; sumir segja hans útkomu 1352. En Skálholtsannáll setur hana 1350, hvað og mun réttast, þar sem annálsskrifari hefir lifað um sömu daga. Og hafi það svo verið, sem hann segir, þá er líklegast að Ólafur hafi verið næstur eptir Holta, því Holti hefir kannskè dáið eptir hëðanfór skipanna 1348, svo hans andlát hefir ei spurzt til kóngsins fyr en með skipunum vorid eptir, og hafi því Ólafur eigi komið hingað fyr en 1350. En sè hitt réttara, sem aðrir segja um hans útkomu, þá hefir hennar undandráttur mátt skè þar af, að Magnús kóngur átti deilur á þeim árum við Svía og Dani ásamt son sínum Eirík, svo Ólafur hafi ei fyr hingað komizt en 1352. En hvort sem heldur hefir verið, þá kom hann út í Grunnasundnesi, nú kölluðum Stykkishólmi, á Gyðusúðinni með hirðstjórn yfir alt land, og hafði sýslu fyrir austan Þjórsá og á öllum Austfjörðum.²⁾

Anno 1353 reis upp stór sundurþykkja millum Gyrðs biskups,

¹⁾ Í dágóðum annál (Á. M. 423a 4to, N) stendur þó, að Norðlendingar hafi «með ráði Holta» sent klögunarbréf til Magnúss kóns út af ágangi biskupa, einkum Orms biskups. Bréfið var samþykkt á þremur þingum af almúga og undirskrifað af 12 norðlenskum bændum. 1351 eða 1352 fóru nokkrir bændur á kóns fund upp á þetta, og unnu þá algerðan sigur á Ormi biskupi.

²⁾ Það mun efaust rétt, að Ólafur hafi komið út 1350, því svo segja beztu annálar. Það er og ljóst, að enginn hirðstjóri hefir verið milli hans og Holta, og hefir það sjálfsagt meðfram verið sökum svartadauda. Ólafur mun ugglauzt hafa verið norskur að ætt og uppruna.

Ólafs hirðstjóra og bróður Eysteins — autoris Lilju að eg meina —, hver að hingað var sendur 1357 generalvisitator. Var þar um haldinn fjölmennur sáttarfundur í Skálholti næsta dag fyrir Þorláksmessu, en hver þessi misklið hafi verið, er ei getið.¹⁾ Á sama ári sigldi Ólafur hirðstjóri til Noregs og kom ei hingað aptur, því anno 1354 var hann í Noregi og fór þá úr landi og með honum Guðmundur Snorrason, bróðir Orms lögmanns; ætluðu þeir til St. Jacobum, svo sem pilgrímar plöguðu á þeim dögum. En kuggur sá, sem þeir fóru á, týndist með allri skipshöfn og mönnum. Var sagt, að lík Ólafs og Guðmundar hefði fundið upprekin í þýðverskra manna landi í þeim stað, sem heitir Sjótvinum²⁾, og þar grafnir.³⁾

ÍVAR HÓLMUR.

Hólaannáll getur tveggja manna með þessu nafni og auknefni, nefnilega Ívars Jónssonar Hólms útkomu 1307, sem þá hafi komið út með kóngsbréf, það kóngsmenn skyldu eignast hálfan vísaeyri, það er X álnir af hverjum bónda, en áður voru V álnir. Og við annum 1371 getur sami annáll dauða Ívars Vigfússonar Hólms. En hvorki Skálholtsannáll né aðrir nefna þennan Ívar Jónsson Hólm, og Hólaannáll aldrei optar, en sagt er. Þó getur ekki þetta einn og hinn sami verið hafa. Kannskè Ívari Jónssyni sè auknefnið tillagt af gáleysi skrifarans. En það er víst, að Ívar Vigfússon Hólm var hér hirðstjóri, svo sem

¹⁾ Nokkrir annálar segja þó, að hún hafi sprottið af því, að Guthormur nokkur Ásgrímsson (bróðir Eysteins?) hafi með öðrum leytt kóngsfanga úr geymslu Ólafs.

²⁾ Í Sjótúnum, Ann. Isl., sem mun réttara.

³⁾ Við þetta er gerð svo látandi athugasemd í hdr.: „Compostella er höfnborg Gallicie í Spanien, hvar erkibiskupsstóllinn og akademiet er; í þessari borg er sagt, að Jakob sè grafinn. Anno 805 var þar hans kirkja vígð með stórrí prakt af Turpin erkibiskupi, og biskupinn af Compostella gjörður Primas í Spanien. En 20 árum síðar útvöldu spánskir Jakob hinn stærra fyrir sinn Patronum og var þá byrjað að gera pilgrímsreisur þangað úr ýmsum löndum, og hédan úr Íslandi einninn, því að Björn Jórslafari fór þangað 1406. Einninn greve Gerhardus bróðir Christiani 1ta, og dó á þeirri reisu til Spirito í Spanien 1499. Þessi athugasemd er varla eptir höfundinn, þó hún sè með sömu hendi og hitt.

eg hefi útpykkilega sæð. Hann átti Ástu dóttur Klánga Teitssonar og Þorgerðar (aðrir: Þóru)¹⁾ dóttur Þorláks Guðmundssonar gríss á Þingvöllum. En móðir Þorláks var Solveig dóttir Jóns Loptssonar í Odda Sæmundssonar hins fróða. Af Árna biskups sögu hær um anno 1345 finst sem Ívar hafi haft hær hirðstjóra-vald eður umboð yfir Bessastöðum, sem ráða má af lýsingu Brynhildar Holta konu og áður greinir.²⁾

Anno 1352 kom hann út með Gyrði biskupi austur fyrir Reyni; hafði hann þá fengið sýslu austur frá Þjórsá og um alla Vestfjörðu; og finst sem hafi siglt aptur 1353, því 1354 kom kom hann út aptur með hirðstjórn yfir allt Ísland og hafði keypt skatta og öll kónigs mál um 3 ár.

Anno 1359 sigldi hann á nýja leik á því skipi, er hann sjálfur hafði gjöra látið, og kom ei út hingað aptur fyr en anno 1361, á hverju ári Andrés Gíslason, sem hær hafði hirðstjóri verið, kom einninn út. Einninn er getið útkomu Ívars 1365³⁾; kom hann þá með páfabréf, sem lesin voru í Skálholti; hafði hann þá myndugleika til að taka hær páfatiund. Hans síðustu siglingar finn eg getið 1369⁴⁾, en hvort hann hefir hingað

¹⁾ Síðara nafnið mun rangt, því Þorgerður er hún nefnd í Árna biskups sögu alstaðar.

²⁾ Hær er eflaust blandað málum, og það meira en í eitt skipti. Ívar Hólmur er einu sinni nefndur í Árna biskups sögu (Bps. I 680) sem maður Ástu, en í Laurentius sögu (Bps. I 825, 886) er talað um útkomu Ívars Hólms, sem bæði eptir sögunni sjálfri og Ísl. Ann. var árið 1312, en ekki 1345, eins og hær stendur. Þetta er auðsjáanlega alt sami maðurinn og Ívar Jónsson Hólmur, því Ívar Vigfússon getur tímans vegna naumlega hafa átt Ástu. Sá Ívar Hólmur, sem annálar segja að hafi orðið kanzilari 1314, hefir og orðið að vera Ívar eldri, og hefir hann því aldrei til Íslands komið seinna. Espólin sýnist hafa farið eptir Hirðstjóra annál og blandar Ívörnum saman (Árb. I 21, 79).

³⁾ Hær er farið eptir Hólaannál, en í öðrum annálum leikur hær á árunum 1365—69; þó mun ártalið (1365) vera rétt hær, því 27. júní 1361 var Ívar de Holm af Skálholtsstípti gerður undirkollektor allra páfatekna á Íslandi og í öðrum skattlöndum Noregs af Nuntius og Guido de Cruce. (Dipl. Norv. III 266 o. s. frv.; Ann. Isl. 308).

⁴⁾ Hær sýnist vera farið eptir Flateyjarannál og það þó ekki alskostar réttilega, því útkvoma. (en ekki utanferð.) Ívars til að ná páfatiundinni er í Hólaannál (og fleirum) árssett 1365 (sem eg held að sè rétt

aptur komið, er ei skrifað, því anno 1371 dó hann. Af þessu sèst það hann hefir verið jafnan í förum. En framar þessu hefi eg ekkert um hann fundið. Son hans meina eg hafa verið Vigfús Ívarsson Hólm hirðstjóra, föður Margrètar hústrúr, sem komst úr Kirkjubólshreinu anno 1433. Bróðir Margrètar var jungkæri Ívar, er skotinn var í hel það sama sinn. Af Margrètu eru ýmsar ættir hær á landi. Ívar Hólmur mun hafa verið hær hirðstjóri um 3 ár, sem ráða er.

Fjórir hirðstjórar í senn: ÁRNI ÞÓRÐARSON, JÓN GUTHORMSSON, ÞORSTEINN EYJÓLFSSON og ANDRÈS GÍSLASON.

Anno 1356 sigldu þeir Árni Þórðarson, Jón Guthormsson og Þorsteinn Eyjólfsson, en árinu áður¹⁾ hefir hédan burt siglt Andrès Gíslason. Í þessari þeirra utanveru fengu þessir fjórir menn hirðstjórn yfir landinu eptir Ívar Hólm, svo að þeir anno 1357 ásettu sèr hingað aptur að koma, en skip þau, sem þeir voru á, bar að Hjaltlandi, hvar þeir sátu um veturinn. En 1358 komu þeir út hingað; en Jón dæmdu Hjaltlendingar til Noregs á kóngs miskun og kom hann þó hingað samsumars. Hóðn þeir allir leigt landið af kónginum um 3 ár með sköttum og skyldum. Áttu þeir Andrès og Árni að hafa Sunnlendinga- og Austfirðingafjórðunga, en Jón og Þorsteinn Vestfirðinga- og Norðlendingafjórðung til yfirsjónar. Skal nú greint um hvern þeirra sèr í lagi.

1. ÁRNI ÞÓRÐARSON.

Hans hefi eg ekki sèð að neinu getið, utan hvað hann lét straffa þá, sem voru í krossreið anno 1360, þegar hann hafði hirðstjórn, því anno 1360 lét hann aflífa Markús Marðarson²⁾, er var í þeirri för. Í milli hans og Jóns Guthormssonar féll með á þeirra hirðstjórnarárum stór óvild, svo að anno 1360 börðust

ara hær), en í Flateyjarannál er sagt að þetta hafi borið við 1369. Ívars er því ekki réttilega getið 1369, ef þetta er rétt.

¹⁾ 1355, segja sumir annálar. Andrès er kallaður «úr Mörk» í sumum annálum og hefir því verið íslenskur maður.

²⁾ Þann. hdr., en eflaust ranglesið. Flateyjarannáll, sem þetta er tekið eptir, kallar manninn Markús barkað og málið barkaðarmál. Espólin vill sameina hvorttveggja (Árb. I 91) og nefnir hann «Markús Barkað Marðarson».

menn þeirra á alþingi. En á sama sumri fundust þeir Smiður Andrèsson, sem þá kom út, og Árni, og bundu vináttu sín á milli með fastmælum. En sú vinátta stóð ei lengi, því 1361, næsta dag eftir Bóthólfsvöku eður 18. Júnii, sem Flateyjarannáll segir að hafi verið föstudagurinn næstur fyrir Jóns messu baptiste — aðrir segja þetta skæð hafi 1362, hvað ei mun réttara¹⁾ — lét Smiður aflífa Árna Þórðarson í Lambey fyrir aftöku Markúsar, sem áður er getið. Hafði Árni boðið fyrir sig, það hann vildi koma á kóngsfund og standa honum reikning fyrir það hann átti að svara, en Smiður vildi það ei heyra. Er ei ólíklegt að Jón hafi hvatt Smið til þessa stórvirkis, vegna forns fjandskapar, og rægt Árna fyrir Smið. Lík Árna var flutt í Skálholt og þar jarðað.

2. ANDRÈS GÍSLASON.

Hinn annar af þessum hirðstjórum, sem hélt Austfirðinga-fjórðung, var Andrès Gíslason úr Mörk.²⁾

Anno 1359³⁾ á seinasta ári hans hirðstjórnar sigldi hann á sama skipi og Gyrður biskup. Sökk það skip í landsýn með öllum farminum austan Vestmannaeyja. Fór fólk alt í bátinn, nærri 40 manns, er þó varla bar áður 25 menn; komust þeir allir til lands, og mun Andrès samt hafa farið samsumars eður 1360. En 1361 kom hann út aptur. Að nýju sigldi hann 1365, og kom hingað aptur ári síðar með Ormi Snorrassyni, Þorgeiri Egilssyni og Magnúsi Jónssyni. Höfðu þeir Andrès og Ormur hirðstjórn um alt land að skipan Hákonar kónigs. En þeir allir ásamt höfðu vald um alt land, og var þá landið dæmt Hákonu kóngi, því faðir hans Magnús kóngur var fangaður árið áður af Albrikt Sviakóngi.⁴⁾

¹⁾ Flateyjarannáll setur ártalið 1362 og nefnir einungis frjádaginn næstan fyrir Jónsmessu. Hitt, sem hér stendur og er tekið eftir Hólaannál, mun miður rétt. Við orðið «Bóthólfsvöku» er svolátandi athugasemd gerð: «Anno 1361 bar Bóthólfsmessu uppá fimtudag, og því hefir föstudagurinn verið næstur dagur eftir hana, en næstur fyrir Jónsmessu, sem þá bar á fimtudag» (*sic!*).

²⁾ Það er Stóra-Mörk í Rangárþingi.

³⁾ Flateyjarannáll og þar með beztu annálar setja utanferð þeirra ári síðar.

⁴⁾ Hér ber annálum ekki saman. Flateyjarannáll setur útkomu And-

Anno 1367 sigldi Andrès, en nær hann hefir aptur komið hefi eg ei fundið og ei hans getið þar til 1374,¹⁾ nær hann fór utan á Sunnifusúðinni. Í þeirri ferð forgekk skipið í hafi með öllum mönnum og áhöfn; druknaði þar Andrès Gíslason hirðstjóri. En þar sumir skífa að hann hafi druknað með Gyrði biskupi anno 1360, 14 árum áður, getur engan veginn staðizt og er missögn. Sonur Andrèsar sýnist vera Gísli Andrèsson, sem hér 1392 heimti peninga sína af Vigfúsi Flosasyni í Krossholti, en Vigfús var fjölmennari og kúgaði Gísli til að gefa sig kvittan. Mun því Vigfús hafa tekið fjárforráð Gísli í hans barndómi eptir dauða Andrèsar, en Vigfús sigldi 1381, eður 1384 eptir Flateyjarannál²⁾, og er ei hans hingaðkomu getið fyr en á fyrgreindu ári, hvar fyrir Gísli hefir ei kunnað að heimta fè sitt fyr. Voru þá liðin 18 ár frá dauða Andrèsar hirðstjóra. Þessi Gísli giptist 1410 Guðrúnu Styrssdóttur, en maður hennar Snorri Torfason lifði þá og var í Grænlandi. Anno 1428 dó Gísli Andrèsson.³⁾

3. JÓN GUTHORMSSON.

Hann var frá Kolbeinsstöðum í Haukatungum, auknefndur skráveifa⁴⁾, hvert auknafn hann hefir vissulega fengið af óróa og ofsa þeim, sem af honum stóð, þar hann átti jafnan í stórmælum, og var honum það ekki ofnefni. Anno 1348 finn eg að hann hefir verið dæmdur á kóngrs náð fyrir einhvern gjörning, á hverju ári hann sigldi.

Anno 1356 sigldi hann og varð þá hirðstjóri hér, sem áður getur, en um veturinn 1357, þá hann var í Hjaltlandi, fèll hann að

rèsar með hirðstjórn 1367, og getur ekki Orms, en hinir annálarnir segja flestir, eins og hér er gert, og mun það því líklegra.

¹⁾ 1375 eptir Flateyjarannál.

²⁾ Í annálum stendur svo: „Vigfuss Flosason í banni ok skriptadi a pafagard fyrir nog brot.“

³⁾ Í handritinu stendur svo látandi athugasgrein við þetta: „Þessi Gísli Andrèsson meina eg sè hinn sami, sem undir hefir skrifað bréf Íslendinga 1419 til Eiríks af Pommern.“

⁴⁾ Hér stendur utanmáls í handritinu með annari hendi: „Hann var og kallaður auknefni „garpur“. Af Snjólfsvísunum er svo að sjá, sem Jón hafi verið mesta skræfa.

nýju í misfelli, svo hann var af Hjaltlendingum dæmdur á kóns náð; kom þó hingað samsumars og var hér hirðstjóri fram til 1360 ásamt hinum, sem landið höfðu. Sýnist sem hann hafi haft Norðlendingafjórðung til yfirráða og gjört þar ýmsar óspektir, hvar með hann æsti Norðlendinga á móti sér, svo að á þessu sama ári, þá hann ætlaði að ríða í sýslu sína, söfnuðust þeir saman við Þverá í Vesturhópi nær 300 manns og bönnuðu honum yfirreiðina. Stökk þá Jón undan og suður á land og vogaði ei að leita á Norðlendinga optar. Á þessu sama ári kom út Smiður með hirðstjórni; hann hvatti Jón upp á móti Norðlendingum, svo hann fengi hefnt þessa mótblásturs.

Anno 1361 — eður 1362 eptir annara sögn — varð Jón lögmaður, kannskè fyrir fylgi Smiðs, sem ei er ólíklegt, og reið sama ár með Smið norður í land eptir Pétursmessu. Og sem þeir komu á Grund í Eyjafjörð, voru þeir þar í hel slegnir af forlagi Helgu, kallaðrar Grundar-Helgu. Var Jón laminn í hel með járnreknnum kylfum. Skèði þessi bardagi á Seljumannamessu 8. júlí um sumarið.¹⁾ Jón hefir verið mikill óróa- og ofstopamaður; var tvisvar dæmdur á kóns náð, en síðan drepinn. Hans líkami var fluttur að Kolbeinsstöðum og þar grafinn. Í sínu testamenti gaf hann Kolbeinsstaða kirkju hálf tón, sem enn nú er hennar eign síðan.²⁾

4. ÞORSTEINN EYJÓLFSSON.

Hinn fjórði af þessum hirðstjórum var Þorsteinn Eyjólfsson frá Urðum og bjó á Víðimýri. Mun hann haft hafa Vestfirðinga fjórðung til umsjónar. Ættartölur eru óvissar um hann; þær segja konu hans hafa verið Arnþrúði dóttur Magnúsar Svalberðings hins fyrri, og son þeirra Arnfinn; hans son Eyjólf, sem átt hafi Snjálaugu Guðnadóttur, Oddssonar lepps; þeirra dóttur Kristínu, konu Magnúsar Þorkelssonar yngra Svalberðings, hverra son að var Jón faðir Jóns lögmanns, Páls á Staðarhóli og þeirra systkyna. En sumir setja Þorstein son Eyjólfssonar Arnfinnssonar,

¹⁾ Grundarbardagi varð 1362, en Jón varð lögmaður árinu áður.

²⁾ Um Jón er talað greinilega í •Lögsögumanna tali og lögmannna• 64.—65. bls. hér að framan, og í •Sýslumannæfum• I 449—52.

hvert að sýnist ei staðizt geta.¹⁾ Rafn lögmaður Brandsson á Skriðu átti Margrèti, dóttur Eyjólf's Arnfinnssonar; þeirra son Brandur prior á Skriðuklaustri hinn síðasti, faðir Rafus lögmanns, er átti Þórunni dóttur Jóns biskups Arasonar, Árna og Snjólf's bónda. Eyjólfur Arnfinnsson, faðir Margrètar, var riddari, sem ættartölur greina og hafði fálka í sínu merki. Faðir hans, Arnfinnur, var sonur Þorsteins lögmanns; hann er fyrstur undir bréf Íslendinga til Eiríks kóngs af Pomeran anno 1419, hvar hann kallar sig hirðmann foreldra kóngsins. Áður er getið það hann siglt hafi 1356 og komið út aptur 1358 með hirðstjórna, en þar eptir ekki til anno 1362, þá hann fór utan með Norðlendingum á því skipi, sem þeir sjálfir létu gjöra. Var Þorsteinn og sèra Þorsteinn Hallsson, officialis Hólakirkju, sem helzt mótmæltu Jóni biskupi Skalla, formenn fyrir því. Á þessu sama ári var Þorsteinn fanginn í Hallandi²⁾ með felögum sínum skipi og áhöfn — þar var og Ólafur Pétursson, er síðan varð hirðstjóri — af Hreiðari Darra og færður til kóngs í haldi. En anno 1363 frelsaði Magnús kóngur hann á Vaðbergshúsi³⁾ í Eyjalandi⁴⁾ og gjörði hann kvittan allra sinna mála og reikninga. Fyrir hverja sök þeir hafi gripnir verið, er ei frá skýrt; þó er ei ólíklegt að það hafi skæð vegna dráps Smíðs Andrèssonar. Og mun Hákon kóngur Magnússon, sem þá var kóngur í Noregi, hafa látið grípa hann, en Magnús kóngur, í hvers vináttu Þorsteinn var, hafi gefið honum lausn, því þó Hákon sè kallaður kóngur á þeim árum í Noregi, samt var hann einasta settur regent af föður sínum, eður svo sem prorex⁵⁾, vegna fjarlægðar hans. Þetta ár var Magnús afsettur kóngsdóminum í Svíþjóð.

Anno 1364 kom hann og áður nefndur Ólafur Pétursson út hingað aptur með völdum; var þá Þorsteinn orðinn lögmaður

¹⁾ Við þetta er gerð þessi athugasemd í handritinu:

•Má vera að Eyjólfur faðir Þorsteins lögmanns hafi og verið Arnfinnsson. Svo ætlar og Bogi Benediktsson í Sýslumannafum (I 16), en Jón Pétursson ætlar, að Eyjólfur faðir Þorsteins hafi verið Helgason.

²⁾ •Hálogaland• eptir Ísl. Annálum, sem er réttara.

³⁾ •Vaðbjergskrýsi• (!), hdr.

⁴⁾ Á að vera Hallandi, eins og bent er á í athugasgrein í handritinu sjálfu.

⁵⁾ Þ. e. varakóngur.

fyrir austan og norðan, segir Arngr. í Crymogæu (p. 231), en hafði sýslu og stærri mál um Austfirðinga og Sunnlendinga fjórðung af hendi Magnúsar kóns.¹⁾ Ólafur hafði og fengið sýslu og stærri mál um Norðlendinga og Austfirðinga fjórðunga.²⁾ Og þar ei finst getið hirðstjóra hér í landi, síðan Smiður var drepinn til 1366, þá sýnist sem þeir Þorsteinn og Ólafur hafi verið hér í hirðstjóra stað, þar til Andrés Gíslason og Ormur Snorrason komu út með hirðstjórn, sem síðar segir.

Anno 1367 sigldi Þorsteinn enn á ný til fundar við Magnús kóng, sem þá sat fanginn í Stokkhólmi, í hverri ferð á heimreisunni 1368 hann var enn fanginn af Lybskum í Noregi næsta dag fyrir krossmessu um vorið, og fluttur til Lybiku, hvar hann sat í sterku varðhaldi fram til Ólafsmessu fyrri. Þar eptir var hann laus látinn af herrunum í Lybiku og þýzkum. Og í þriðja sinn fangaður í Skáni³⁾ af hertoga Hinrik og færður í Lund. En Albert Svíakóngur gaf hann lausan og lét sína menn flytja hann í haldi nálægt Vaðbergshúsi í Noregi.⁴⁾

Þar eptir anno 1369 kom hann út hingað; hafði hann þá lögsögn yfir öllu landinu.

Anno 1375 sigldi hann og kom út ári síðar fyrir alþing; var hann þá lögmaður norðan og vestan og það er hann 1377, á hverju ári Crymogæa segir hann hafi utan farið, af því á þessu þingi var hann vitni með Jóni ábóta o. s. frv., þá Teitur Pálsson las utanstefnu yfir Sighvati Guðmyndssyni, Eiríki Magnússyni, Ólafi Péturssyni og Gunnlaugi Magnússyni, útgefna af Magnúsi kóngi.

Anno 1378 er hann og lögmaður, því hann og Sigurður lögmaður höldu almennilegt þing í Þingey í Borgarfirði. Flat-eyjar annáll.

Anno 1386 var hann enn lögmaður,⁵⁾ sem sèzt af úrskurði

¹⁾ Þetta er rangt, shr. 67. bls. hér að framan.

²⁾ Utanmáls í handritinu stendur með seinni hendi: „Annáll frá sèra Jóni Ásgeirssyni segir við 1364, að það hafi verið aftekið að sami væri lögmaður og héraðsdómari.“

³⁾ „Skáney“, hdr.

⁴⁾ Vaðbergshús var í Hallandi. Um Hinrik þennan er löng athugasgrein í handritinu, tekin eptir sögu Hvítfeldts, sem óþarfi þykir að prenta hér.

⁵⁾ Sbr. þó 75. bls. hér að framan.

Einars Hafliðasonar officialis, á Sjávarborg um Hvamms kirkju reka. Og þá gjörði hann sitt testament á þriðja dag hvítasunnunn á Hólum í Hjaltadal í viðurvist Jóns biskups skalla, sem inn-siglaði það með honum, í hverju hann kaus sér legstað í skrudhúsinu á Hólum fyrir altarinu, hvar sem hann deyði á Íslandi, og skyldi bann flytjast þangað upp á erfingjanna kostnað; þar fyrir gaf hann Hólakirkju þrjár jarðir, Helgastaði í Fljótum, Hamar og Bakka og 20 kúgilda í þriðjungafæ, og til skildi þar fyrir ævinleg bænahöld og sálutiðir; þeim, sem oleaði hann og syngi yfir, gaf hann þrjú kúgildi, hverjum presti, sem stæði yfir greptrun hans, fimma aura, og skyldu þeir syngja sálumessu fyrir sál hans, prestum til sálumessna 5 hundruð, fátækum mönnum 3 hundruð í kosti, 2 hundruð í vaðmálum innan sjö-undar, til Þingeyra 3 hundruð, til Reyninessstaðar 2 hundruð, til Möðruvalla 2 hundruð, til Múkapverár 3 hundruð, Valla kirkju kúgildi, Grýtubakka kirkju 2 ásauðar kúgildi, 2 kýr og 2 naut tvævetur, til Breiðabólstaðar 2 hundruð, í Arskóg kúgildi, til Tjarnar 10 aura, og aðra til Upsa, kúgildi til Kvíabekks, Urða kirkju 5 kúgildi með þeim skilmála, að ábúandi Urða skyldi gefa fyrir sál hans 3 fjórðunga smjors og hálfvætt skreiðar hvern Andrésmessu dag ævinlega, og syngja sálumessu hvern hans ártíðardag, hinum heilaga Þorláki og Skálholts kirkju 5 kúgildi. Item skipaði hann Kristsfæ í beztu hans jörð norðanlands, nefnilega Grund í Svarfaðardal, 8 ásauðarkúgildi og 8 kýr; skyldi þar fæðast ævinlega karlgildur ómagi eptir skipun og ráði Hólakirkju formanns, hinn skyldasti úr hans ætt, sem framfærslu þyrfti. Eru þetta fyrir utan jarðirnar full 80 hundruð. En þar nokkrir segja, að Þorsteinn hafi 1387 tekið hirðstjórn af Andrési Sveinssyni og verið hirðstjóri í hans stað, getur ei vel staðizt, þar Eiríkur Guðmundsson kom það ár út með hirðstjórn hingað, utan svo sé að Þorsteinn hafi um veturinn eptir nýjárið eður vorið tekið hirðstjórnina af Andrési og verið hér svo sem hirðstjóri til þess Eiríkur kom um sumarið.

Anno 1388, eptir dauða Eiríks hirðstjóra, sýnist sem Þorsteinn hafi einninn verið í hirðstjóra stað eður haft hirðstjórn um 2 ár þar til 1390, þá Vigfús Ívarsson kom hingað með hirðstjórn, því við þetta árið hefi eg sæð skrifað: „Misti Þorsteinn hirðstjóra embætti, og var þá af Vigfúsi hirðstjóra skikkaður með samþykki almúgans lögmaður; sagði þó engan úrskurð í lögrættu í það sinn“.

Anno 1393 er hann samt lögmaður, og á þessu ári, á sjálfa Játmundarmessu, undir Núpi í Dýrafirði féll inn kíf milli Bjarnar Einarssonar riddara og Jórsalafara og Þórðar Sigmundssonar, er anno 1391 kom frá Róm með Birni. Voru þar margir menn særðir, en tveir dóu af sárum af mönnum Bjarnar, Hrómundur og Oddur. En ári síðar, miðvikudaginn eptir Þorláksmessu, reið Vigfús hirðstjóri, Þorsteinn lögmaður og Björn Einarsson vestur yfir Glámu og nærri 90 manns, flestallir tígjaðir. Stefndi hirðstjórinn þá Þórði Sigmundssyni og öllum hans fylgjurum fyrir sig og Þorstein lögmann um þessi vígaferli. Varð sú ályktun þar einni nóttu fyrir Lafrantzvöku, að Björn og Þórður sættust sín á milli. Var Þórður og sjö menn aðrir, sem verið höfðu að vígum og áverkum, gjörðir útlægir. Á þessu ári 1394 tók Pétur Hólabiskup af Þorsteini lögmanni skip 60 hundraða upp í sektir eður afbrot einhver að eg meina.

Anno 1395 segir Gottskálks annáll að Þorsteinn sè samt lögmaður.

Anno 1401 er hann lögmaður, því það ár dæmdi hann milli Péturs Hólabiskups og Jóns Grímssonar um varnaðarbréf Magnúsar kóngs¹⁾. Framar hefi eg ei fundið hars getið, eður nær hann hafi dáðið, ef það hefir ei skæð í plágunni 1404, og sýnist hann hafa orðið gamall maður. Hans dóttir mun hafa verið Ingibjörg kona Rafns lögmanns Bóthólfssonar²⁾.

SMÍÐUR ANDRÈSSON.

Anno 1356 eptir Skálholtsannál forna kom hann hingað út, ei svo sem hirðstjóri að ætlun minni³⁾, heldur kannskè af því hann átti hær ættmenn. En anno 1360 eptir Hólaannál og

¹⁾ Á að vera 1393; sbr. Lögsögumannatal og lögmannna (75. bls. hér að framan). Þorsteinn var fjórum sinnum lögmaður og er þar nákvæmlega frá honum sagt. Sbr. og Sýslumannaæfir I 18, 297 og víðar.

²⁾ Sbr. Sýslumannaæfir I 145.

³⁾ Þetta mun þó vafasamt, því Skálholtsannáll bætir því við hér, að honum hafi verið „skipað konungsvald“ í þetta skipti, og er það þá líklega sama og hirðstjórnin, sem hinir annálarnir tala um, því andsèð er, að allir annálarnir eiga við sömu útkomuna, þó árunum beri ekki saman. Þess er þó getandi, að Skálholtsannáll forni endar þetta ár (1356).

1361 eptir Flateyjarannál kom hann hingað sem hirðstjóri út í Grindavík. Hann er af nokkrum nefndur Jón¹⁾ Smiður. Hafði hann leigt land um 3 ár og var hirðstjóri yfir það alt. Með honum komu út mörg kónigsbréf. Hann sýnist vera skyldur Bóthólfi hirðstjóra, því Rafn lögmaður Bóthólfsson segist hafa verið grafinn hjá Smið Andræssyni frænda sínum á Hólum og getur það vel staðizt að Bóthólfur og Smiður hafi bræður verið vegna tímalengdarinnar, þar ein 19 ár voru þess milli Bóthólfur kom og Smiður varð hirðstjóri. Báðir voru og Andræssynir²⁾. — Á þessum tímum var sundurlyndi mikið með Jóni biskupi Eiríksyni skalla og Eyfirdingum, sem og að Jón skráveifa hafði þungt geð til þeirra fyrir hrakfarir sínar, sem áður getur.

Særa Þorsteinn Hallsson, sem verið hafði officialis Hólastiptis, reisti sig um haustið 1361 upp á móti Jóni biskupi, og lét alla presta á milli Öxnadalsheiðar og Reykjadalshandsala sér hlýðni; riðu síðan til Hóla á Katrínarmessu og afsögðu nefndir prestar og leikmenn úr Eyjafirði alla hlýðni, og kváðu hann vera Grænlandingabiskup, og tóku særa Þorstein fyrir sinn yfirmann.

Anno 1362 var aptur fundur á Hólum Tiburtii dag eður 14. Aprílís; komu þá að norðan allir Eyfirdingar, lærðir og leikir samt hirðstjórinn Smiður, til að semja þá óeining, og varð ei af sáttum. Sigldi særa Þorsteinn samsumars og Þorsteinn Eyjólfsson með öðrum fleirum, sem áður segir.

Eptir afstaðið alþing og liðna Pétursmessu reið Smiður með nokkrum Sunnlendingum³⁾ sama ár, og Jón skráveifa, sem ekki

¹⁾ Jón er hann einungis nefndur í einnu annál á pappír (Á. M. 417, 4to, stutta annál eða réttara Oddaannál), og mun það eflaust rangt og seinni tíma tilbúningur, sprottinn af því, hvað nafnið Smiður var fágætt.

²⁾ Sbr. Lögmannatal hér að framan (72. bls.) og Ísl. annála við árið 1391. Jón Pétursson ætlar það sennilegt, að þeir bræður hafi verið íslenzkir að ætt og af ætt Oddaverja, en ekki norrænir, sem flestir hafa ætlað hingað til (sbr. Sýslumannæfir I 144). Ætternis þeirra er að minni vitund hvergi getið, en ekki er þó ólíklegt eptir nöfnunnum að dæma, að þeir kunni að hafa verið norrænir. Andræssarnafnið er miklu tíðkanlegra í Noregi en á Íslandi um þessar mundir, Bóthólfsnafnið kemur og mjög sjaldan fyrir í íslenskum ritum áður og Smiðsnafnið öldungis ekki. Af þessu verður þó ekkert ráðið til hlítar.

³⁾ •Eigi ört hálfur fjórði tugur manna•, segja annálar.

er ólíklegt að hvatt hafi Smið til þessarar ferðar. Komu þeir á Grund í Eyjafirði Seljumanna messu. Kallaði Smiður hina fremstu bændur í Norðlendingafjórðungi útlæga, lét þar og með fylgja mörg skapraunarorð. Þá bjó á Grund Einar Eiríksson Sveinbjarnarsonar, sem átti Helgu, auknefnda Grundar-Helgu, foreldrar Bjarnar Jórsalafara.

Þá Smiður og þeir Jón komu á Grund, var Einar ekki heima eður margt af karlmannaólki, sem og víðar um fjörðinn, að sumra manna sögn. Smiður var djarftækur sagður til kvenna og bráttlundaður. Heimti hann um kvöldið konu í sæng til sín. Helga tók ei fjarlægt hans tilmælum. Menn brúkuðu í þá daga langbrækur. Helga bauð stúlkum, sem þjónuðu þeim Smið og hans fylgjurum til sængur, að snúa úthverfri annari skálm-inni á sérhverri þeirra brók. Smiður og hans kompánar höfðu drukkið fast um kveldið og voru mjög ólvaðir. Nú sem þeir voru gengnir til hvílu og hugsuðu ei annað en gott til hvílu-bragðanna, og að þeir mundu heldur hafa fangbrögð við Helgu og þjónustupíkur hennar, en spjóta- og lensulög, þá varð þeim að öllu öðru, því Helga lét um kveldið safna saman smalamönnum og öðrum, sem hún gat til fengið þar um fjörðinn og lét veita þeim atgöngu, svo að nær þeir voru til svefnis komnir, kom ráðsmaður Helgu með sínum fylgjurum í skálann alvopnaður, og sóttu að þeim. Aðrir segja svo frá, það Eyfirðingar, nær þeir fréttu til ferða Smiðs og Jóns, hafi þá grunað ilt mundi undir búa, fóru því til og gjörðu mannsöfnuð móti þeim á Grund¹⁾.

¹⁾ Þannig segja islenzkir annálar frá, enda er hin frásögnin að líkindum seinna til búin. Finnur biskup og Jón Espólin fylgja þó henni, en eflaust eptir *•Hirðstjóra annál•*. Þeir sem fylgja islenzkum annálum, ætla að Þorsteinn lögmaður Eyjólfsson hafi verið flokksforingi í þetta skipti fyrir Eyfirðingum og byggja það á einni vísu Snjóls hér á eptir (sbr. 66. bls. hér að framan og *Sýslumanna-æfir* I 300—301), en það þykir mér með öllu efasamt og hitt langt um líklegra, að hér sé átt við annan Þorstein, því í fyrsta lagi er svo að sjá á annálum, sem Þorsteinn Eyjólfsson hafi verið sigldur fyrir Grundarbardaga, enda mundi t. a. m. höfundur *Flateyjarannáls*, sem var samtíða uppi eða litlu yngri, hafa getið þess sérstaklega, ef slíkur höfðingi sem Þorsteinn Eyjólfsson hefði verið fyrir atförrinni við Smið. — Í handritinu stendur utanmáls með nýlegri hendi: *•Eitt lögmanna registor (segir) að fortogi fyrir Eyfirðingum í þessum bardaga hafi verið Gunnar í Auðbrekku, bróðir Helgu•*.

Smíður var vel vígur og varðist fimlega, stökk upp á skálabitann og hljóp bita af bita, svo ei varð komið lagi á hann um stund, en þó lauk svo, að hann fékk lag á hálsinn, svo af tók höfuðið, og hraut þar innar í mjólkurklefaun, sem áfastur var við svefn-skálann, og ofan í mjólkurtrog. Jón lögmaður var barinn í hel, sem áður segir. Í þessum bardaga, sem síðan er kallaður Grundarbardagi, urðu margir sárir, en 13 féllu. Þar féllu með Smíð Jón lögmaður Guthormsson, Jarpur Jónsson, Jón langur, Björn Magnússon, Guðmundur Andrësson og Þorvaldur Helgason. En af Eyfirðingum Andrë Ormsson, Steinn Brynjólfsson, Magnús, Björn Þórðarson, Guðmundur Halldórsson og Einar. Stóð þessi bardagi frá miðjum morgni og fram yfir jafnt nærri báðum miðsmorguns og dagmála um 2 stundir¹⁾. Eftir bardagann var Helgu hústreyju sagt af búkonum að mjólk hennar væri mjög spilt af manna blóði, og spurðu, hvort ei skyldi út hella blóðmjólkinni. Þá skyldi Helga hafa svarað: „Ei vil eg láta spilla mat mínum, heldur skal slá öllu saman til grautargerðar“. Lík Smíðs var flutt heim til Hóla, en lögmanns til Kolbeinsstaða; hinir aðrir, sem féllu af Sunnlendingum, voru að sögn dysjaðir fyrir ofan Grund, þar sem heitir Helgriðóll. Nokkrum var gefið lif; á meðal þeirra var Ormur nokkur Sturluson, Snorrasonar²⁾, Narfasonar og Þorgeir Egilsson. Ormur flutti suður hesta, kýr og hvað annað, sem Smíði og Jóni til heyrði. Um þennan bardaga kvað Snjólfur nokkur þetta:

Mjög eggþunn ðx
í jarðar fōx
sveik lýða lif,
[sneið Hildar³⁾ hlif,

¹⁾ Frásögnin er hér í ýmsu frábrugðin íslenskum annálum, einkum Flateyjarannál, sem hér er mest að marka. „Jarpur Jónsson“ kallast þar „Jarpur Hannis“, og hefir þá maðurinn verið útlendingur (þýzkur?) og þjónn Smíðs. „Björn Magoússon“ kallast „Bjarni Magnússon“, og „Einar“ er afbökun úr orðunum: „Einn er eigi nefndur“. Eftir Flateyjarannál: „Fellu allz .xiiij. Vard samkuoman nærri midium niorni enn lokit var ollum vigum eftir dagmaal.“

²⁾ Þetta er rangt Ormur var Snorrason; sbr. 63.—64. bls. hér að framan.

³⁾ Frá [leiðrætt í hdr. með yngri hendi í „en lesti“, sem er réttara.

dreif hrotta hregg
um heila-vegg;
gaf ei hvíldar hlið
harðfengið lið.

Sonr Kolbeins¹⁾ sitt
sverð reiddi frítt,
var Þorsteins vigr
vel langr²⁾ og digr,
með hverjum³⁾ hann
hugprýði⁴⁾ vann.
Afl skorti ei
í aura þey⁵⁾.

Frág stála storm
mjög sturla Orm,
þar er kysti kyrr
kirkjudyrr⁶⁾,
kvað hann þurfa þess
að þyja vess,
þó er bænin bezt
honum byrgi⁷⁾ mest.

Jón skreiddist skjótt
skráveifa fljótt
kamars augað út
við ærna sút;
sú ljóta leið
lèðist⁸⁾ virðum greið,

Flateyjarannáll hefir «sviku» fyrir «sveik» og «lestu» fyrir «lesti»
en það hlýtur að vera rangt, því «öx» er eintala.

¹⁾ Sbr. 66. bls. hér að framan.

²⁾ Þannig hdr.; réttara «löng».

³⁾ Réttara «hverri».

⁴⁾ «hugarprýði», Flat.

⁵⁾ Þessi tvö síðustu visuorð («Afl»—«þey») hefi eg ekki getað fundið í
öðrum annálum en þessum, en þó mun eflaust að höfundur annáls-
ins hafi ekki búið þau til.

⁶⁾ Réttara er: «kirkjunnar dyrr» eptir Flat.

⁷⁾ Þannig leiðrétt með yngri hendi. Í hdr. stendur «byrgde», sem er
rangt, því «byrgi» verður að vera nafnorð hér.

⁸⁾ Leiðrétt eptir Flat. í hdr. sjálfu í «leizt».

þeim er fylgdi ¹⁾ þann
þreklausan ²⁾ mann.

Smiður varðist vel,
fækk virðum hel
hans brandrinn breiður,
þá er barðist reiður,
honum fylgir fast
í fleina kast
sveit hvergi hrædd
hrynserkjum klædd.
Skylfu ³⁾ heyrði ⁴⁾ högg
(hjalgríðar rögg ⁵⁾)
vel hvöss og brein
reitti hold og bein,
um ⁶⁾ þunga þraut
þegn falla hlaut,
[hér neyt ⁷⁾ hagr,
hér falli bragr.

ÞORSTEINN EYJÓLFSSON og ÓLAFUR PÉTURSSON.

Eftir dauða Smiðs er einskis hirðstjóra getið hér, svo sæð hafi, fram til 1366, hver sem það vald hefir haft. En anno 1364 komu þeir Þorsteinn og Ólafur Pétursson út með völdum, svo sem áður er greint um Þorstein; það er og áður sagt að Ólafur var fanginn með Þorsteini 1362, en ei hefir hann samt lengur hirðstjórn haft en eitt ár, því anno 1363 ⁸⁾ sigldi hann og þeir Andrés Gíslason, Ormur Snorrason, Magnús Jónsson og Þorgeir Egilsson.

Anno 1376 er Ólafur orðinn hirðstjóri fyrir norðan og hefir

¹⁾ Breytt í «þylde» í hdr. ranglega.

²⁾ Í Flat. «þreklaus», sem fer betur á.

³⁾ Þannig hdr.; «Kilpur», Flat.; hvorttveggja er líklega aflagað úr «kylfu».

⁴⁾ Þannig hdr., og sýnist það vera réttara en «herdi», sem stendur í Flat.

⁵⁾ Frá [þannig í hdr., en aflagað; í Flat. stendur «híalm gríðr taugg» (s: hjálmgríður tögg), sem eflaust er hið rétta.

⁶⁾ «med», Flat., sem er réttara.

⁷⁾ Frá [þannig hdr.; í Flat. rétt: «hiðs neytti».

⁸⁾ Þetta ártal getur varla verið rétt, þótt það standi í sumum annál-

þar sýslu, því það ár var hann á alþingi, og krafði þá Jón biskup skalli hann til að styrkja kirkjuna og sig á móti óvildarmönnum sínum, til að ná eignum sínum og hennar af prestum þeim, er höldu þær á móti hans vilja¹⁾. Við anno 1410 getur ný annáll dauða Ólafs Péturssonar, hvort sem það er þessi eður annar, en þó kann það að standast, að hann sè sami vegna árareiknings. Fleira hefi eg ei sèð um hann nè fundið.

ANDRÈS GÍSLASON og ORMUR SNORRASON.

Anno 1366 komu hingað með hirðstjórn Andrès Gíslason, sem áður er getið og hær var hirðstjóri með Þorsteini og Jóni, og Ormur Snorrason, og dæmdu þeir landið Hákoní kóngi Magnússyni. Siglingar Orms er fyrst getið anno 1344, en árið eptir kom hann aptur og Guðmundur Snorrason. Hafði Guðmundur hær þá sýslu.

Anno 1359 varð Ormur lögmaður; hans getur Hákon kóngur í réttarbót við lögbook vora þryktu no. 1. Hvað lengi Ormur hefir hirðstjóri verið veit eg ekki, og ei hver það hafi verið fram til þess Þorgautur kom hingað. — En Andrès Gíslason sigldi 1367, sem áður er að lesa, og ekki finn eg Orms getið úr því, utan hvað Crymogæa segir hann lögmann vera 1370, sem samhljóðar fyrnefndri réttarbót, og sýnist þá svo sem hann hafi verið í Noregi, þegar réttarbótin var út gefin á hvítasunnu. En þar stendur að réttarbótin sè út gefin á 20. ári ríkis hans, og eigi því að skiljast frá því Hákon var settur regent í Noregi af Magnúsi kóngi föður sínum; þá vill réttarbótin vera útgefin anno 1364, því Hákon var settur regent anno 1344.²⁾

um, því ef Ólafur hefir verið tekinn fastur með Þorsteini utanlands, gat hann ekki komið út fyr en 1364, eins og líka er sagt í annálum. Ártalið 1365, sem sumir annálar hafa, mun því réttara.

¹⁾ Hær er blandað málum, því Ólafur var ekki hirðstjóri 1376. Bréfið sem hær um ræðir, er enn til og prentað í Hist. Eccl. Isl. (II 213—15). Þar stendur aðeins, að Ólafur hafi verið hirðstjóri (um 1363), þegar Ólafur erkibiskup gaf Jóni skalla biskupsstól á Hólum í viðurvist Þórarins Skálholtsbiskups, og þessvegna eigi Ólafur nú (1376) að styrkja Jón.

²⁾ Réttarbótin var útgefin 10. júní 1375, og Ormur var lögmaður 1359—68 og 1374—75 (sbr. 63.—64., og 69.—70. bls. hær að framan).

ÞORGAUTUR JÓNSSON.

Anno 1370¹⁾ kom hann hingað með hirðstjórn yfir allt land, og hafði hana til 1372, þá Andrès kom út.

Anno 1373 sigldi hann með Skúla Þórðarsyni, er hér hafði haft sýslu af kóngs hendi fyrir 1368. En anno 1374 hefir Þorgautur komið hingað aptur, því á þessu ári tók hann Einar dynt úr Þingeyrakirkju til fanga. Einar prófaðist síðan morðingi og var kviksettur. Anno 1375 deyði Þorgautur.

ANDRÈS SVEINSSON.

Anno 1372²⁾ kom út Andrès Sveinsson með hirðstjórn yfir allt land. En anno 1375 sigldi hann aptur og var þá samt hirðstjóri hér og kom út árið eptir, og sýnist sem hann hafi haft sömu völd, utan hvað Ólafur Pétursson, sem áður greinir, hafði hirðstjórn fyrir norðan. Anno 1377 var svarið land og þegnar Hákon kóngi, hverja eiða Andrès mun tekið hafa sem hirðstjóri. Anno 1379 sigldi hann og kom hingað aptur 1382 með hirðstjórn af hendi Ólafs kóngrs, sem kóngur varð anno 1380. Var honum þá svarið land og þegnar. Líklegt er að Andrès hafi hirðstjóri verið um daga Ólafs kóngrs fram til 1387, þá Þorsteinn lögmaður tók af honum hirðstjórnar embætti og áður er greint, því þá dó Ólafur kóngur, en Eiríkur kom hingað, og einskis hirðstjóra er getið á þeim árum, hver sem verið hefir í hans stað þau 2 ár, sem hann var utanlands.

Anno 1388 sigldi Andrès Sveinsson og Björn Einarsson Jór-salafari. Hann hefir haft hirðstjórn um 15 ár samfleytt að mestu.

¹⁾ Flateýjarannáll setur útkomu Þorgauts ári síðar en hér er gert.

²⁾ Hér er farið eptir Lögmannsannál og Skálholtsannál nýja, en Hólaannál og fl. setja útkomu Andrèsar ári síðar og Flat. ekki fyr en 1375. Ef seinasta ártalið er rétt, sem líklegt er, hefir Þorgautur haft hirðstjórn þangað til 1374 eða '75. — Utanferð hans 1375 er tekin eptir Hólaannál og er því þetta allt á nokkru reiki. 1376 (Lögmannsannál og fl.) eða 1377 (Flat.) er þess getið, að Andrès hafi komið út með hirðstjórn um allt Island, og hefir það þá verið ný staðfesting á hirðstjórn hans.

EIRÍKUR GUÐMUNDSSON.

Anno 1385 reið hann og Guðmundur Ormsson heim að Þórði Jónssyni á jólanóttina og tóku hann til fanga; var Þórður síðan hálshögginn eftir dómnefni.¹⁾

Anno 1386 sigldi hann og áður nefndur Guðmundur og var Eiríkur þetta sama ár settur hirðstjóri af Ögmundi Finnssyni dróttseta í Noregi. Ögmundur skikkaði og Narfa Sveinsson lögmann fyrir austan og þótti nýlunda. Komu þeir báðir hirðstjóri og lögmaður hingað 1387, en Eiríkur var ei lengur hirðstjóri en til 1388, því það sama ár var hann í hel sleginn; fyrir hverja orsök hefi eg ei sæð.²⁾

VIGFÚS ÍVARSSON.

Eftir Eirík hirðstjóra frá anno 1388 og til 1390 er að ráða, það Þorsteinn lögmaður, sem sagt hefi, hafi verið í hirðstjóra stað, en á fyrnefndu ári 1390 kom af Færeyjum út hingað Vigfús Ívarsson með hirðstjórn yfir allt Ísland og það sýnist sem hann hafi verið hirðstjóri 1389, og verið um veturinn eftir í Færeyjum.

Anno 1392 er hann samt hirðstjóri, sem og 1394, sem sjá má af forlíkun, sem skæði á milli Bjarnar hónða Einarssonar Jórsalafara og Þórðar Sigmundssonar, og áður greinir um Þorstein lögmann. Honum er eignuð samþykkt bak við lögbók vora þá þryktu um vinnufólk, hvernar datum er óljóst, því sumstaðar

¹⁾ Sbr. 69. bls. hér að framan.

²⁾ Það er svo að sjá, sem Íslendingum hafi verið um og ó að viðurkenna Eirík þennan sem hirðstjóra, því Skálholtsannáll nýi og fl. segja, að hann hafi kallað sig hirðstjóra, enda drápu þeir hann árinu eftir að haon kom út með hirðstjórnina, eflaust meðal annars fyrir aftöku Þórðar Jónssonar «góðamanns» (sbr. 69. bls.). Ekki finst mér það líklegt að þeir hafi báðir verið hirðstjórar í einu, Andrés Sveinsson og Eiríkur, eins og Jón Pétursson drepur á í «Sýslumannæfum» (I 290), því alt bendir á, að Andrés hafi orðið að víkja fyrir Eiríki. — Í handritinu er heillöng grein eftir skrifarann um það hvort dróttsetanafnið «Ögmundur Finnsson» sé hér rétt eða ekki, en af því að nafnið er rétt hjá höfundinum sjálfum og greinin á villu byggð, finst mér ekki þörf að prenta hana hér. Sbr. annars 73. bls.).

er hún 1400, sumstaðar 1402, og á sumum stöðum 1404, en hvert sem af því er vilt, þá heyrir hún þessum Vigfúsi til, en ei þeim síðara.

Anno 1402 sigldi hann enn, kom út aptur árið eftir með samri makt eður meiri, skrifa annálar, og hefir hann haldið henni fram til 1405, þegar hinn síðari Vigfús kom hingað. Vigfús þessi er dáinn anno 1407, sem sjá má af gjafabréfi Guðríðar Íngimundardóttur gjörðu á þessu ári á Magnúsmessu eður 16. aprílís, þar hún með Ívars sonar síns samþykki gefur Hóla í Grímsnesi með 8 kúgildum fyrir sál Vigfúsar Ívarssonar og Erlends sonar hans¹⁾. Þennan Vigfús meina eg vera son Ívars

¹⁾ Þetta bréf stendur nú í hinni svokölluðu Bessastaðabók (nr. 238 í 4 blaða broti) í Árnasafni í Höfn og er þar þannig: „Það geri eg Guðrífur Íngimundardóttir öllum góðnm . mönnum kunnigt með þessu mínu opnn bréfi, að eg gefr í heiðr með Gnd og hans signaða móður Maríe til æverndilígs bænahalde til Viðeyjarstaðar jörðina, sem Hólar heita með víj kvígildum, sem ligger í Grímsnesi, fyrir sál Vigfúsar Ívarssonar og hans sonar Erlends, sem gnd þeirra sál frelsi, til æverndilegrar eignar með öllum þeim gögnum og gæðnm, sem til hennar ligger eða legið hefir frá fornn og nýju, og öngvn undanskildu, svo framt sem eg mátti hana með lögum framast eignast. Samþykkti minn sonr Ívar þessa mína gjörð með mér, og til sanninda hér um setti eg mitt innsigli fyrir þetta bréf, er gert var í Brautarholti in die sancti Magni martiris anno domini mcdvij. Eftir þessari bók hefir Jón Halldórsson eflaust færið, og Finnur biskup sonur hans hefir fylgt því í kirkjusögu sinni, en ártalið mun þó alt fyrir þetta ekki vera rétt hér. Bessastaðabók er illa skrifuð pappírsbók frá 17. öld og víða gaudröng, og væri því í sjálfu sér ekki ólíklegt, að ártalið væri rangskrifað hér, eins og það er svo víða annarsstaðar í henni, en þeirri sönnun þarf ekki einn sinni á að halda, því nógar aðrar eru til. Af bréfi sem til er í Kantaraborg á Englandi og prentað er í „Archæologia Cantiana“ (Vol. X p. 27—28), sèst, að Vigfús Ívarsson Hólm frá Íslandi hefir verið í Kantaraborg árið 1415 og gefið afarmikla Tómaspeninga til að komast nndir bænahald þar ásamt konu sinni og börnun. Nú er kona hans nefnd þar Guðríður og tveir af sonum hans Ívar og Erlendur, og er því enginn vafi á, að þessir Vigfúsar Ívarssynir — þessi og sá sem á eftir kemur — sè einn og sami maðurinn báðir. Enn er hægt að færa margt fleira þessu til sönnunar, svo sem ættina sömu upp og niður á við, jarðeignirnar o. s. frv. Finnur biskup hefir og sjálfur seinna komið að sama, því í viðbæti við „Rymbeglu“ (Kh. 1780, Corollaria 66. bls.) getur hann

Hólms hirðstjóra, og frá honum ættir komnar, sem ýmsir telja sig til enn nú.

VIGFÚS ÍVARSSON.

Skálholts annáll nýi gjörir einn mann úr þessum Vigfúsi og hinum fyrra, og í þeirri villu eru ættartölur vorar, samt sèra Arngrímur in Crymogæa pag. 134, hvar hann og lætur hirðstjórnar ár Árna biskups byrjast 1402, hverju ollað hefir bæði nöfnin þeirra sjálfra, fedra þeirra og kvenna. En stuttur annáll segir: við annum 1405¹⁾ kom út Vigfús hirðstjóri og Guðríður kona hans bæði²⁾ 15 vetra gömul, norsk að ætt. Nýi annáll segir, að þetta sama ár 1405 hafi Vigfús Ívarsson hirðstjóri yfir allt Ísland staðið fyrir þeirri stóru og fjölmennu brúðkaupsveizlu í Viðey, er þar var haldin, þegar Þorleifur Árnason og Kristín Björnsdóttir, kölluð síðan Vatustjardar-Kristín, dóttir Björns Jórsalafara, giptust. En hvort þetta er sá fyrri eður síðari Vigfús, er eg í efa um.

Anno 1407 var hann í Skálholti föstudaginn næstan eptir Translationem sancti Thorlaci Episcopi & confessoris, og undirskrifar með öðrum bréfi biskups Jóns um reka Viðeyjar klausturs, og kallast hann þá hirðstjóri yfir allt Ísland. Aðrir meina þetta sköð anno 1413.

þess, að hann löngu seinna, en hann skrifaði Kirkjusögu sína, hafi séð annað eptirrit af bréfi Guðríðar og þar hafi ártalið verið sett 1434. Það er því engum vafa undirorpið, að ártalið 1407 er rangt, og við það fellur aðgreiningin milli Vigfúsanna burtu bær. Annars hefi eg ætlað mér, að skrifa seinna greinilegar um þetta mál alt, ef færi gefst.

¹⁾ En er 1403 eptir nýja annál, en 1402 eptir stutta annál. Ártalið er eflaust rangskrifað hér.

²⁾ Beztu handrit stutta annáls (eða Oddaannáls, sem er eldra nafnið) sleppa orðinu „bæði“, enda nær það engri átt á þessum stað. Guðríður var norsk að ætt, einsog hér segir, sem sjá má á norsku bréfi frá 1467 (Dipl. Norv. I 2, 638). Guðríður hefir annars ekki heldur getað verið 15 ára 1403, því á vitnisbræði Þorsteins lögmanns Eyjólfssonar og fleiri manna á Þessastöðum á Álptanesi frjádaginn í páskavíku 1397, má sjá, að Guðríður hefir þá verið kona Vigfús. Sbr. Dipl. Isl. Fasc. V 20 (frumbréf á skinni). 1390 munu þau Vigfús og Guðríður fyrst hafa komið út.

Anno 1408 er hann samt hirðstjóri, og stóð fyrir biskupsveizlunni í Skálholti, sem Jón biskup, er það ár kom hingað, hélt þar in nativitate Mariæ virginis eður Maríumessu síðari. Söng Jón biskup í það sama sion sína fyrstu biskupsmessu. Í páfaðóminum var sú siðvenja, að þá nokkur biskup nývígður var kominn til stóls síns, að hann á einhverri hátíð eður messudegi söng sjálfur messu. Flyktist þá múgur og margmenni til að hlýða þeirri messu, og þótti það stór fremd að vera þá við staddur. Og á sama degi hélt biskupinn stórkostlega veizlu öllum fyrirmonnum, sem þar voru nálægir; var það kölluð biskupsveizla og þótti mikils um vert, það hún væri sem stórmannlegust.

Anno 1413 kom frá Noregi engelskur maður Ríkarður að nafni, og tór með kaupskap. Gekk hann af skipi sínu austur við Horn, en reið sjálfur til Skálholts og síðan aptur austur undir Eyjafjöll, sté þar á skip sitt og sigldi því inn á Hafnarfjörð. Hafði honum verið skipuð höfn á Eyrarbakka; vildi hann þar ei lenda. Hafði þessi Ríkarður bréf Noregs kónigs til þess að sigla í hans ríki með sinn kaupskap frjálslega. Keyptu margir varning að honum niður við sundin; var á því lítt tekið af hinum vitrari mönnum. Litlu síðar sigldi hann hëðan; tók Vigfús hirðstjóri af honum eið, það hann skyldi hollur og trúr landinu. Með Ríkarði sigldu hëðan þeir 5 menn, sem hër höfðu um veturinn verið með þeim atburðum: þeir höfðu bið fyrra sumarið orðið frásíla við sína kompána, gengu af báti austur við Horn, létust vilja kaupa sèr mat, sögðust hafa soltið í mörg dægur í bátinum, en sem þeir vildu aptur til bátsins, var hann í burtu og þeirra¹⁾ stallbræður, sem geymdu bátsins. Sátu því þessir 5 menn hër um veturinn. Vistadist einn þeirra í Þykkvabæ í Veri, annar í Kirkjubæ og þriðji²⁾ fyrir austan Óræfi. Þetta var síðasta ár Vigfúsar, því á þessu ári hafði Árni biskup Ólafsson fengið hirðstjórn hër; og þó hann kæmi ei hingað sjálfur fyrir en 1415, þá samt sendi hann hingað þetta sumar sín boð og bréf til Björns Jórsalafara, að hann skyldi hafa hirðstjóra umboð um allt Ísland í fráveru sinni, svo lengi hann kæmi ei sjálfur. Þá komu og út bréf Eiríks kónigs Pomeraní, í hverjum hann fyrirbauð allan kaupskap við útlenda menn, sem ei var

¹⁾ Leidr.; „hans“, hdr. Sbr. Ísl. Ann. árið 1412. ²⁾ Á að vera „þri“.

venjulegt að kaupslaga við. Nú þó Vigfús hefði slept hirðstjórninni, samt var hann hér fram til anno 1415, á hverju ári hann sigldi með engelskum í Hafnarfirði með 60 lestum skreiðar, sem hann hafði saman safnað, og miklum fjárhlutum öðrum bæði í brendu silfri og öðru gózi¹⁾. Hvort nokkuð sè komið af þessum Vigfúsi hér í landi er mèr óljóst, en víst er það, að hann hefir hingað aptur komið og jafnvel hirðstjóri verið eptir Balthazar, sem nokkrir skrifa, anno 1429, því það ár sigldi hann hëðan, en Guðríður kvinna hans var eptir, sem ljóst er af vitnisburði Ásgríms Snorrasonar, Einars Hallssonar, Steins Eyjólfssonar og Ólafs Sigtryggssonar, útgefnum þrem árum síðar, eður 1432 á Hvaleyri í Hafnarfirði fimtudaginnæptir Pétursmessu og Páls af þessu innihaldi: Öllum mönnum etc. kunnugt gjörandi að þá er liðið var frá hingaðburði vors herra Jesú Kristi 1429 ár á þriðjudaginn eptir²⁾ sancti Laurentii dag í Görðum á Álptanesi vorum vèr þar viðstaddir og heyrðum upp á að Vigfús Ívarsson hirðstjóri talaði svo til hústrú Guðríðar, konu sinnar: Guðríður mín, sagði Vigfús, það vil eg, að þú gerir vel til Guðrúnar Sæmundsdóttur, frændkonu minnar, því við höfum að halda Brautarholt, er hún eigur og aðra hennar peninga meiri, en við höfum henni enga peninga fyrir fengið. Skuluð þèr, Guðríður mín, Guðrúnu hér fyrir fá fulla og alla peninga, sem henni vel líkar, einkanlega fyrir Brautarholt og Hof, ef eg kem ei aptur til Íslands, en við höfum þó að halda hennar peninga hálfu meiri bæði fasta og lausa, því hún hefir þá ekki af mèr fengið, þó Guðrún hafi þá af mèr heimt. Hefi eg haft hennar umboð upp á mart ár; vil eg ekki greina, hversu margir peningarnir eru. Höfum við, Guðríður mín, og haldið annara manna peninga, en Guðrúnar Sæmundsdóttur þó mesta. Var þetta seinasta sinn er Vigfús sigldi burt af landinu. Hafði Vigfús og þó fleiri orð um við hústrú Guðríði, þótt vèr minnumst þau ekki, en eptir þessum orðum viljum vèr sverja, sem fyrirskrifuð standa, ef þurfa þykir. Og til meiri staðfestu, etc. Hèr af sèst að hann hafi þá hirðstjóri verið og hëðan siglt og skilið kvennu sína eptir, sem og að hann hefir átt hér ættfólk og eignir. Ekki hefir hann verið hér í landi, þá brèfið var útgefið eður hingað

¹⁾ Þetta er fêð, sem hann gaf til bænahalde fyrir sig og sína í Kantaraborg, einsog fyr segir.

²⁾ Mun eiga að vera «fyrir», en ekki «eptir».

komið um fyr skrifuð þrjú ár. Hvað um hann hefir síðan liðið¹⁾, hefi eg ei sèð. Hann hefir verið hér hirðstjóri um 8 ár í fyrra sinni.

BJÖRN EINARSSON JÓRSALAFARI,

umboðsmaður biskups Árna í hirðstjóraembættinu. Hann var son Einars, sonar Eiriks riddara Sveinbjarnarsonar, sem áður er nefndur hér að framan, þá talað er um Ketil Þorláksson. Sveinbjörn var norskur maður af stórum ættum. Kvinna Einars var Grundar-Heiga, er ræð fyrir drápi Smiðs hirðstjóra. Björn var höfðingi mikill og farmaður. Hans hefi eg ei fundið fyr getið en 1379, þá hann sigldi hëðan með Oddgeiri biskupi²⁾. Anno 1383 druknaði Einar faðir hans 4. Cal. April. með sínum fylgjurum³⁾.

Anno 1385 (aðrir segja '84) sigldu þeir Björn, Ívar krókur Þórðarson, Vigfús Flosason og Sigurður hvítkollur. Hróktust þeir Björn og Sigurður í þeirri ferð með fjórum skipum til Grænlands og teptust þar um 2 ár. Grænlandingar fengu Birni Eiriksfaðarsýslu til viðurbalds sèr og sínu liði. Þar fanst og reiður rekin með skoti Ólafs í Æðey á Ísafirði. Tók Björn til sín skotmannshlutinn og lagði hann mönnum sínum til forsgunar. Grænlandingar guldu honum slátur í gjastolla. Í þann tíma var biskupslaust á Grænlandi, því Álfur biskup dó 1378, en Hiorik biskup var ei fyr þangað vígður en 1389. Helt þá biskupsstólinn gamall prestur, er gjörði biskupsverk, og vígði presta að sögn. Á þeim tímum voru í austurbygðinni tvö klaustur, það eina bræðra-, en hitt systraklaustur⁴⁾.

¹⁾ Vigfús hefir eflaust dáið í þessari ferð, enda hefir hann þá að líkindum verið aldraður maður. Páll Þorvarðsson á Eyðum hafði umboð Vigfúsa, þegar hann var erlendis, sem sjá má á sættabréfi Árna biskups Ólafssonar 1417 millum þeirra Lepts ríka og Halls Ólafssonar (Isl. Dipl. Fasc. VII 18).

²⁾ Utanferðar Bjarnar þetta ár er einungis getið í Hólaannálum (eldri og yngri), en er þar ekki sett í samband við utanferð Oddgeirs biskups, sem þó var sama ár.

³⁾ Einar druknaði á Ísafirði, eptir því sem nokkrir annálar segja, og með honum Helgi og Krákur Pálssynir og margir aðrir rökskvir menn.

⁴⁾ Saga þessi um veru Bjarnar Jørsalafara á Grænlandi mun vera tekin

Anno 1387 komu þeir Björn og Sigurður hingað aptur af Grænlandi, en ári síðar ¹⁾ sigldi hann, Andrés hirdstjóri og fyrnefndur Sigurður. Kom Björn ei hingað aptur fyrir enn 1391, og með honum Þorsteinn Snorrason, sem þetta ár var vígður í

eptir Grænlandsannál Bjarnar á Skarðsá, sem nú finst í Árnasafni í Kaupmannahöfn (nr. 768, 4to, 48.—49. bls.; sbr. og Grönlands historiske Mindesmærker III 436—38). Björn Jórslafari hefir skrifað eða látið skrifa bók um ferðir sínar, sem nú er glötnð fyrir löngu, en Björn á Skarðsá hefir haft þessa •Reisnbók Bjarnar bónda Einarssonar•, sem hann svo kallar, millum handa og tekið úr henni ýmislegt, sem snerti Grænland. Sá kafinn, sem hér að lýtur, er miklu meira orðum ankinn í Grænlandsannál, en hér, og hljóðar svo: •Þeir Grænendingar veittu Birni bónda Eiríksfjarðarsýslu, meðan hann var þar. Þá fékk hann um haustið í gjafolla 130 þör sauðarbóga, með því þeim á að fylgja. Það lagðist Birni bónda þar næst til bjargar fyrir fólk sitt, að þar kom sú þexta steypireiður með merktu skoti Ólafs Ísfríðings á Íslandi, en síðast svo dugði, að hann hjálpaði tveimur tröllum, ungum systkinum úr flæðiskeri, þau er honum sóru trúnaðarelda, og skorti hann ei afna þaðan af, því þau dugðu til als veiðiskapar, hvað sem hann hafa vildi eða þurfti. Það þótti skessunni sér mest veitt, þá er húsfrúin Ólöf (r. Solveig) lofaði henni að hampa og leika sér að sveinbarni því, er húsfrúin hafði þá nýalið. Hún vildi og hafa fald eptir húsfrúnni, en skautaði sér með hvalagörnum. Þau drápu sig sjálf og fleygðu sér í sjó af björgum eptir skipinn, er þau fengu ekki að sigla með bóndannum Birni, sinnm elsku-husbónda, til Íslands.

Þegar Björn Jórslafari var á Grænlandi, þá var biskupinn í Görðum í Einarsfirði nýandaður, og hélt þá einn gamall prestur biskupsstólinn og vígði öllum biskupsvígslum.

Arngrímur lærði minnst líka á Björn Jórslafara í Íslandssögu sinni (•Specimen Islandiae historicum et magna ex parte chorographicum•. Amstelodami 1643, 154. bls.) og á veru hans á Grænlandi. Hann getur þess, að Björn hafi lagt alla stund á, meðan hann var þar, að kynna sér alt markvert, sem að Grænlandi laut, og hafi síðan skrifað um það í •Ferðabók sinni• (•suum Itinerarium•), •sem enn sé til•. Þeir Björn á Skarðsá hafa því báðir þekt ferðabókina, eða að minsta kosti útdrátt úr henni í annálum. Það er því kynlegt, að þeir skulu báðir villast á nafni konn Björns og kalla hana Ólöfu í staðinn fyrir Solveigu. Ólöf Lopts dóttir ríka var kona Björns ríka Þorleifssonar, sem kunnugt er.

¹⁾ Þannig Hólaannál, en eptir Flateyjarannál, sem hér er elztur, var þessi utanför Bjarnar 1389, og mun það réttara.

Danmörku af Michael Skálholtsbiskupi til ábóta á Helgafelli, hver eð dó manndaudaárið mikla 1403, Þórður Sigmundsson, sèra Þórður Runólfsson ¹⁾ og Halldór Loptsson. Komu þessir út í Þerneyjarsundi og voru allir Rómferlar, hefir því þetta verið fyrri reisa Björns til Róms.

Anno 1393 varð slag milli Bjarnar og fyrnefnda Þórðar Sigmundssonar á sjálfa Játmundarmessu undir Núpi í Dýrafirði, en fyrir meðalgöngu Vigfúsar Ívarssonar hirðstjóra og Þorsteins lögmanns komst forlíkun á, sem áður segir um Þorstein.

Anno 1405 gípti Björn dóttur sína, Vatnsfjarðar-Kristínu, Þorleifi Árnasyni. ²⁾ Var þeirra brúðkaup baldið í Viðey, og stóð Vigfús hirðstjóri fyrir veizlunni. Þetta sama sumar sigldi Björn í Hvalfirði með Vilbín biskupi, Snorra lögmanni Narfasyni og bróður Jóni Hallfredarsyni, og þá gjörði Björn sitt testament þar Jakobsmessu aptan, í hverju hann kaus sèr legstað í kirkjunni í forkirkjunni í Vatnsfirði, og gaf kirkjunni þar allan hálfan skreiðartoll í Bolungarvík, 'þriðjung í öllum Drangareka og í Reykjavík á Baklátrum, skógarhögg í Ísafjarðarbotnum, svo sem henni þarfnadist. Á sinn ártíðardag bauð hann að gefa fátækum eitt hundruð í kosti eður vaðmálum, hálfu Svansvík með þremur kúgildum og Brik, sem Solveig kvinna hans átti að kaupa eður verð fyrir, ef ei kæmi. Skálholts kirkju gaf hann 5 hundruð og kirkjunni á Grund í Eyjafirði 5 hundruð, svo framt sem hann fengi bana ei endurbætt. Kirkjunni í Súðavík raptviðarhögg og kolviðargjörðir í Svar[t]-felleskógi í Álptafirði, svo sem hún þyrfti til búnautnar árlega. Ragnheiði systur sinni gaf hann ævinlegt borð, erfingjum Ingigerðar Nikulásdóttur 3 hundruð og erfingjum Þóru Nikulásdóttur önnur 3 hundruð, fátækum óskyldum 5 hundruð, presti þeim, sem hann syngi til moldar, gaf hann eitt hundruð. Item gaf hann kirkjunni í Vatnsfirði 12 stikur með bleikt lèrept til messuklæða, og þar til hókuls efni, svo framt sem hann eður kvinna hans Solveig kæmi lífs aptur; þar að auki koparkolu og kerta-stiku af sama. Þó tilskildi hann sèr þessu testamenti að um-

¹⁾ Þannig Hólaannáll, en Flateyjarannáll nefnir hann „Arnason“.

²⁾ Kristín var þá ekkja, því 1392 var hún gípt Jóni Guthormssyni í Hvammi, bróður Lopts ríka; stóð brúðkaup þeirra í Vatnsfirði um veturnáttaskeið um haustið; var þar meðal annara viðstaddur Vigfús hirðstjóri Ívarsson og fór með erindum Margrétar drotningar.

— Jón dó 1403 (Ann. Isl.).

breyta, ef honum þóknaðist sjálfum, en ei sínum ættmönnum. Hann lýsti og í þessu sínu heiti, að ganga til sanctum Jakobum.

Í þeirri ferð deyði Vilchin biskup í Björgvin og gjörði Björn sem veglegasta hans útför og hann kunni bezt. Úr Noregi fór Björn 1406 með kvinnu sinni út til Róms, og þaðan í Fenedi, stigu þau þar á skip og sigldu til Jórðsalalands og heimsóttu Vors Herra gróf. Reistu síðan aptur í Fenedi; þar skildist hann við kvinnu sína, hélt hún til Noregs, en hann til Compostellam til S^u Jakobs í Spanien; lá hann þar sjúkur hálfan mánuð; þaðan fór hann um endilangt Frakkland og Flandur, síðan í England til Kantarabo'gar og svo heim í Noreg. Úr því hef eg ei fundið hans viðgetið, fyr en anno 1411, að hann kom út í Þerneyjarsundi; hafði hann um veturinn legið í Hjaltlandi.

Anno 1413 sendi Árni biskup Ólafsson honum sína fullmakt til að bafa þér hirðstjórn yfir landinu, og mun Björn bafa haft hana til þess Árni biskup kom út hingað 1415. Ekkert hefi eg fundið nær hann hefir dáið, en ættartöluskrifarar meina hann hafi verið sá Björn Einarsson, er dó í Hvalfirði, hvers lík var flutt til legstaðar í Skálholt.¹⁾

Kvinna Björns var Solveig Þorsteinsdóttir; hún sigldi 1401 á skipi því er Björn bóndi hennar hafði látið gjöra að helmingi við Skálholts kirkju. Þjuggu þau í Vatnsfirði, og eignaði Björn sér þann stað, jafnvel þótt hann tekinn væri af leikmanna valdi með dómi Jóns erkibiskups anno 1273 í Staða-Árna biskups og aptur í tíð sjálfs Bjarnar með dómi Vinolds erkibiskups 1393; og svo gjörðu að dæmi Bjarnar niðjar hans eptir hann, þar til Stephán biskup tók anno 1517 Vatnsfjörð með valdi af Birni Guðnasyni, bæði eptir þessum dómum, sem og sjálfs hans dómi samþykktum af Gauta erkibiskupi 1507. Barna Bjarnar og Solveigar er tveggja sérdeilis getið, nefnilega Þorleifs jungkæra og áður nefndrar Kristínar. Kristín var lengi vanheil og lá í rekkju. Þorleifur bróðir hennar vildi gipta sig norður í Eyjafirði. Um veturinn hugðist Þorleifur að ríða norður og hafði hesta sína í eldi á Melgraseyri og Hamri, en ætlaði að fara þangað á skipi með sveinum sínum. Sama dag sem hann skyldi reisa, gekk

¹⁾ Svo segir og Jón Espólin (Árb. II 12) og telur dauðarár Bjarnar 1415, en ekki veit eg, hvaðan þetta er tekið, og ólíklegt sýnist, að lík Bjarnar skyldi ekki vera flutt heim til Vatnsfjarðar, úr því hann hafði kosið sér þar legstað og gefið ærið fé til.

hann til hvílu systur sinnar að kveðja hana; var hún þá mjög þunglega haldin. Hann sagði þá til hennar: «Viltu nú trúa draumum þínum, systir, að þú munir lifa mig?» «Ætlað hefi eg það, bróðir minn, inn til þessa, en nú má guð ráða, hvort við sjáumst meir». Hér við varð hann glaður, bauð henni góðar nætur og gekk til skips með förunauta sína; en þann sama dag druknaði Þorleifur og þeir allir. Hinum megin fjarðarins bar svo við, að förukona nokkur fór með sjónum frá Hamri út að Melgraseyri. Hún sá einhverja nýbreytni á steini eður skeri skamt frá landi, og þagði þar yfir alt til kvelds; þá kom upp fyrir henni: «Hvað mun skrímslið fagra hafa gert af sér, sem eg sá á steininum í dag?» Það var fagurrautt með vænu manns álti og gullbaug á hverjum fingri. Það benti með hendinni, en eg skildi ekki, hvað það sagði, fyrir hræðslu sakir». Sem fólkið þetta heyrði, brá því mjög við, grunaði um jungkærann, fór til og fann hann dauðan. Var lík hans flutt í Vatnsfjörð. En Kristínu brá svo við þessar sagnir að hún reis jafnskjótt úr rekkju, og varð hin nafnfrægasta höfðingskvinna og bjó í Vatnsfirði og bygði hann hefðarlega, sem enn má sjá merki til, hvar af hún fékk auknefnið að kallast Vatnsfjarðar-Kristín. Frá henni er mikill ættbogi kominn.

ÁRNI BISKUP ÓLAFSSON.

Hann sýnist vera íslenzkur maður, þar skyldmenni hans voru hér á landi; hans bróðir sèra Þorkell Ólafsson var prestur í Reykholti. Biskup var og skyldur Þórunni, konu Ara Daðasonar, kölluðum Daða- eða Dalaskalla. Honum seldi biskup Árni jörðina Snóksdal. Sonur Ara var Daði, en dóttir Ara var Þorbjörg, móðir Daða Guðmundssonar í Snóksdal.

Árni biskup var fyrst múnkur eða kanokur. Anno 1403 var hann í Noregi með Hákoní Sigurðssyni á Gizka, hinum velbornasta manni. Hans hústrú var Sigríður dóttir Erlends Filippussonar í Osló, hins merkilegasta manns í Noregi um þá daga. Hann vildi aldrei riddari verða, þótt kóngur byði honum. Þeir mágar dóu báðir 1407. Eptir þetta var Árni með Sigríði og fór með henni til Róms. Var hann þar settur poenitentiarius öllum norrænum mönnum. Eptir það Sigríður giptist í annað sinn anno

1410 Magnúsi Magnússyni, er síðar var á Gizka; var Árni hans kapellán.¹⁾

Anno 1412 fór Árni með þessum Magnúsi á fund Eiríks kónigs Pomerani, og fundu þeir kónginn í Hýsingaborg.

Anno 1413 fór hann til Róms og fann páfa Jóhannem 23. (24.) í Flórens. Þaðan fór hann til Lybiku, hvar hann var á sama ári eptir páfats boði vígður til biskups í Skálholti þann 10. september. Um sama tíma sýnist hann hafa fengið af Eiríki kóngi Pomerano hirðstjórn yfir Íslandi, því á þessu sama ári sendi hann fullmaktarbréf sitt til Björns Einarssonar, það hann skyldi hafa hirðstjórnarumboð yfir allt Ísland, sem áður er sagt.

Anno 1415 kom hann út bingað í þeim sama kreara, sem hann hafði sjálfur gjöra látið. Hann hafði svo mikið vald, sem enginn hafði haft fyrir hann eður síðan, lærður nè leikur. Hann var biskup yfir Skálholts stípti og umboðsmaður Jóns biskups yfir Hólastípti, og þar með hirðstjóri yfir öllu Íslandi, sem Eiríkur kóngur veitti honum með sköttum og skyldum og öllum konunglegum rétti. Áskell erkibiskup hafði og sett hann visitatorem yfir allt Ísland. Hann hafði og einninn umboð klaustursins af múnklífinu í Björgvin um tífund í Vestmannaeyjum. Hér að auki höfðu margir kaupmenn í Björgvin gefið honum umboð upp á skuldir sínar. Árni biskup kom út austur hjá Þvottá, gekk hann þar af skipi með nokkra menn, en þaðan fór skipið til Hafnarfjarðar, og kom þangað með heilu. Strax sem Árni biskup var landfastur, reið hann í Skálholt og kom þar á Péturs-

¹⁾ Skrifari handritsins, sem hér er prentað eptir, bætir hér við athugasemd um Magnús þenna, sem eptir Nýja-annál var samskur að ætt og „velboriun“; ætlar að hann kanni að hafa verið „fadir Magnúsar Grein, hvers getur í Historia Christiani 1mi hjá Hvítfeld og Holberg p. 641 og að annum 1449.“ o. s. frv. — Um „kapellán“ stendur þessi athugasemd: „Capellani kölluðust fyrstum, sem geymda og höfðu hönd yfir *reliquiis sanctorum*“ (helgum dómum dýrðlinga), „og síðan þeir, sem þjónuðu í helgidóminum, bæði klerkar og prestar. Capellani voru og sama sem *Notarii* eður skrifarar og síðan cancellerar. En á síðari tímum kölluðust kapellánar á Englandi, þeir sem stórherrar höfðu fyrir sína húspresta eður skriptaféður, og eptir því meina eg Árna hafa verið kapellán Magnúsar, en ekki hans *notarium*, skrifara eður cancellera. Hróaldur langtali var kapellán Erlings skakka. Vide Sturluson.“

messu. Þaðan reið hann strax upp á þing, lét þar lesa bréf sín uppi í lögrættu; játuðu allir honum hlýðni fyrir norðan og sunnan, lærðir og leikir. Um sumaríð reið hann norður til Hóla, og tóku Norðlingar hann yfir sig, og aflaði hann mikils fjár í þeirri ferð.

Anno 1418 laugardaginn næstan eptir Þorláksmessu gaf Árni biskup Pál Runólfsson öldungis kvittan og frjálsan, liðugan og ákærulausan fyrir sèr og öllum sínum eptirkomendum, kóngsins hirðstjórum og umboðsmönnum fyrir vísaeyri, landskuldir, kóngsins sýslu og biskups umboð, sem Páll hafði millum Jökulsár og Norðfjarðar.

Anno 1419 sigldi hann hëðan í Vestmannaeyjum, í þeim kreara, er hann sjálfur átti, og þar hafði legið apturreka um veturinn. Kom hann með heilu fram til Björgvinar og fann Jón Tóvason Hólabiskup. Gaf Árni biskup honum þá krossinn Glæsi að skilnaði og fleiri þing önnur, og þóttu þó varla gefin vera, því Jóni biskupi þótti, þegar hann kom til stólsins, það Árni biskup hefði mjög sneitt um fyrir sèr, hvar fyrir hann klagði upp á sèra Þorkel, bróður Árna biskups, um reikningsskap fyrir prófastsdæminu, sem hann hafði haft í Húnavatnssýslu, og fleiri aðrar greinir. Árni biskup var mesti listamaður, svo af honum er kominn sá málsháttur: «Þín var, en ekki Árna biskups», nær nokkrum vinst ólíðlega. Hann var og vegna órlætis síns kallaður Árni mildi. Þó er að ráða, hann hafi stundað eptir miklum fjárafla með þyngslum við almúgann og uppásetningum, sem hann fram hafði, svo sem anno 1418, sem kallaður var bónavetur, af: 1. kóngsbón, 2. sýslumannsbón, 3. prófastsbón, með mörgum öðrum kröfum, er nýi annáll eignar honum. Hann dó um anno 1428, og er meining sumra, það hann hafi verið svikinn til dauða. Hann var hér hirðstjóri um 6 ár. Ekki kom hann hingað frá því hann sigldi 1419. Fleira um hann má hafa í æfi Skálholts biskupa.

HANNES PÁLSSON og BALTHAZAR.

Á milli þess að Árni biskup sigldi hëðan og þeir Hannes og Balthazar komu hingað, finn eg ei nokkurs hirðstjóra getið hér í landi. En sama ár, sem Árni sigldi hëðan, kom út í Þerneyjarsundi fyrnefndur Jón Tóvason og með honum Hannes Pálsson; en ei segir að hann þá hafi verið hirðstjóri, og hefir

hann siglt aptur annaðhvort anno 1420 eður 1421¹⁾, því 1422 kom hann út aptur og Balthazar með honum í Vestmannaeyjum, og gengu þeir þar á land, en Jón ábóti Hallfredarson, sem sigldi hëðan með Vilchin biskupi 1405, vildi ei á land ganga, heldur fylgdi skipinu, og ætlaði til landtöku í Þerneyjarsundi. Týndist skipið með öllum mönnum og áhöfn allri. En Hannes og Balthazar fóru til meginlands og veittu þeim, sem kóngurinn hafði veitt í lën. Varð þeim það til lítils samþykkis síðan sjálfum, segir nýi annáll.²⁾

Anno 1423 er ekki Balthazar getið hér í landi, en Crymogæa pag. 234 segir, að hann sè hér hirðstjóri þetta ár, en Hannes varð þó hirðstjóri hér og fylgdi fast að með Jóni biskupi á Hólum á móti Skagfirðingum og öðrum Norðlendingum, það sèra Mikkel yrði officialis, en Norðlendingar vildu hafa sèra Jón Bjarnason fyrir officialem. Urðu þeir biskup og Hannes drjúgari um sèra Mikkel.

Anno 1425 voru þeir báðir Hannes og Balthazar hirðstjórar hér að eg meina. Var þá saurgað klaustrið á Helgafelli og svo kirkjan sjálf, fyrst brotið klaustrið, þar næst kirkjan, síðan spilt með öfundarblóði, skotinn maður í kirkjugarðinum. Gjörðu þeir sveinar herra Hannesar Pálssonar. Var kirkjan síðan sönglaus um fjögur ár, þar til Jón biskup Jónsson hreinsaði kirkjuna, klaustrið og kirkjugarðinn og vígði kirkjuna anno 1429. Nokkru þar eptir voru þeir Hannes og Balthazar fangaðir í Vestmannaeyjum og fluttir til Englands. Hörmuðu það fáir. Sveinar Hannesar, sem klaustrið höfðu saurgað, sigldu ei allfáir sama sumar með Matteó skipstjóra á því stóra skipinu. Næsta ár eptir kom Balthazar hingað aptur, og var hann þá samþykktur hirðstjóri af öllum. Sigldi þó samsumars til Englands á sama skipi og hann kom hingað á. Hvað framar hefir liðið um þá Hannes og Balthazar hefi eg ei fundið.

Um þessa tíma gjörðu engelskir hér árlega miklar óspektir

¹⁾ Utanmáls stendur með annari og nýri hendi í hdr.: 1419 sýnist Hannes Pálsson hafa verið á Hólum um veturinn v. vit. Jóns biskups Tóvasonar p. 374.

²⁾ Því næst stendur milli sviga þessi viðbót með eiginhendi ritarans: „Þetta ár 1419 p. 31. December nefndi biskup Jón Hannes Pálsson í dóm ásamt Þorsteini Ólafssyni — eg meina, sem síðar varð lögmaður — um próventu Ástriðar í Vallholti.

í ránum og gripdeildum, svo að Jóhannes Pálsson klagði fyrir kónginum, það anno 1420—1426 hafi kaupmenn frá Englandi frá Hull, Eboraco, Lenn og annarsstaðar gjört mart ilt á Íslandi, einna mest kóngsins embættismönnum.¹⁾

Við þessa mun Þorleifur Árnason hafa slegizt, þá hann sigldi til Noregs 1420, og klagð einn með öðrum þar yfir. Hvítfeldt pag. 761 segir að þessir engelsku hafi verið frá Saltzborg og Ny Castel og hafi um 20 ár í kóngsins óleyfi siglt til Íslands og reiknar þann skaða um nefnd ár 40,080 Nobel. Engelskir gjörðu þá og stóran skaða í Noregs kóngs ríkjum og ræntu svo vel þar sem hér gózi, hertóku einninn fólk í hvoru-
tveggju stöðum, hvar fyrir Eiríkur kóngur af Pommern begerar af Hinrik Englands kóngi, það fólkinu sè aptur skilað, hverju og Englands kóngur lofaði.

UM HANNES NÝSTAÐ.

Að Hannes Nýstaður sè annar maður en Hannes Pálsson hirðstjóri sèst af því, að útkomu Hannesar Pálssonar er getið 1419, en Hannesar Nýstaðs 1420. Anno 1422 komu þeir Hannes Pálsson og Balthazar út í Vestmannaeyjum, en Hannes Nýstaður sigldi sama ár. Þegar Nýstaður kom út 1420, kom hingað með honum hústrú Margrèt Össurardóttir, og þá hann sigldi 1422, fór Margrèt og með honum; kallast hann þá mágur hústrúr Guðríðar. — NB. Mun þetta ei vera Guðríður kvenna Vigfúsar hirðstjóra? — Hvort hann hafi hirðstjóri verið, er ei sagt, en hafi það verið, þá mun það hafa verið strax eftir Árna biskup fyrir þá Hannes og Balthazar.

ÞORSTEINN ÓLAFSSON.

Anno 1428 kallast hann hirðstjóri norðan og vestan á Íslandi og gengur á sama ári dóm í Hvammi í Hvammsveit mánu-

¹⁾ Hér skýtur ritarinn inn svo látandi athugasgrein: Í Björgvin er þessi klögun út gegin anno 1426 sub sigillo Communitatis Bergensis. Kallast þessi Jóhannes hér officialis regius, og sýnist sem það sè Hannes Pálsson hirðstjóri, þá kominn til Björgvinar frá Eugelskum, sem hann munu hafa fangað í Vestmannaeyjum.

daginn í 9. viku sumars um Ásgeir Árnason og son hans Jón. Er því að ráða, það hann hafi verið hær hirðstjóri 1427 eptir Balthazar, hver sem haft hefir hálft landið á móts við hann; en mæ þykir líklegt að Vigfús Ívarsson hinn síðari hafi haft það, sem áður er greint um hann. Ekki hefi eg lesið, hvað lengi Þorsteinn hafi hirðstjórn haft.¹⁾

Anno 1431 er hann lögmaður sunnan og austan á Íslandi. Dóttir Þorsteins var Kristín, kölluð Akra-Kristín, sem átti fyrst Torfa Arason hirðstjóra, en síðar Helga, lögmann norðan og vestan á Íslandi.

EINAR ÞORLEIFSSON.

Einar var sonur Þorleifs Árnasonar og Vatnsfjarðar-Kristínar, dóttur Björns Einarssonar Jórsalafara, ut supra. —

Árni faðir Þorleifs meina eg hafi verið Einarsson. Eptir Árna gafst Grenjaðarstaðarkirkju 10 kúgildi, en Þorleifar sonur hans lukti henni messuklæði 7 hundruð. Item afhenti Þorleifur alla peninga kirkjunnar þar eptir því sem registur útvisar 1404. Solveig gaf henni og saltara. Þorleifur var farmaður 1420; slóst hann við engelska í hafi og tók Noreg með heilu.

Anno 1436 er hann (þ: Einar) hær hirðstjóri norðan, en hvað snemma það hefir skæð, er mæ óljóst. Ættartöluskrifarar segja hann hirðstjóra anno 1440, og hafa haft það vald til 1446, segir Crymogæa pag. 237. En þar sem ættartölur segja hann hafa verið hirðstjóra anno 1456, getur ei vel staðizt, því Torfi Arason var hær hirðstjóri 1450, utan svo að Einar hafi vorðið hirðstjóri aptur eptir Torfa, næst fyrir Björn ríka bróður sinn, sem hær varð hirðstjóri 1457. Mun því líkleggra að eigi að vera 1446.

Anno 1473 (sec. al.²⁾ 63) reið hann um veturinn yfir Sölvamannagötu á Laxárdalsheiði við 13. mann; gjörði áhlaupa veður á hann, svo hann kól til dauða. Tveir af hans fylgjumum riðu norður aptur til Staðar í Hrutafirði á Andrésmessu

¹⁾ Hær gerir skrifarinn svolátandi athugasemd: Hann getur verið sá sami Þorsteinn Ólafsson, sem biskup Jón Tóvason nefndi í dóm um próventugjöf í Vallholti anno 1419, 31. December.

²⁾ Þ. e. «secundum alios» (= eptir öðrum).

eður 30. nóvember frednir við söðlana. Einar leysti sundur í liðunum og dó á Stað, liggur grafinn á Þingeyrum; gaf hann í sitt legkaup Fögrubrekku í Hrútafirði. Sumar ættartölur segja, að hann hafi gefið hana til Staðarkirkju.¹⁾ En Sölva syni sínum gaf hann jörðina fyrir norðan lx hundruð að dýrleika; hún hét áður Finnstunga, en tók síðan nafn af þessum Sölva. Þegar hestur Einars jungkæra dasaðist og lamaðist, en Einar gjörðist vanfær að ríða, bar þessi Sölvi hann og kom honum svo með stórum hörkumunum og atburðum heim til Staðar, fyrir hvert breystiverk og dygd sína, þá gaf Einar Sölva áðurnefnda jörð. Einar átti engin börn eftir sig. Að nokkur hirdstjóri hafi verið í milli hans og Torfa Arasonar, hefi eg enn ei fundið; það getur þó vel hafa skæð, því þeir voru opt skamma stund í því embætti, þar flestir sóttu eftir því og komust til þess, sem mest gáfu fyrir það, hvar af auðráðið er, hversu hær muni þá hafa til gengið um landstjórnina, þar margir af hirdstjórunum hirtu ei um annað en ábatast með því embætti. Sumir voru þar með harðúðugir og ofstopafullir. — Hær af kemur það, að bágt er að finna þeirra successionem í þeim dómum, documentis og annálum, sem hær og hvar flækjast misjafnt eitt skrifað.

¹⁾ Hær er sett inn svolátandi athugasgrein, sem auðsjáanlega er eftir skrifara handritsins sjálfan:

•NB. Magnús Jónsson í sínum annálum segir, að Ívar Hólm Vigfússon, sem skotinn var í hel 1433 á Kirkjubóli, hafi verið hær hirdstjóri, og sè það rétt, þá hefir það verið fyrir eða eftir Þorstein. Hann skrifar og að Ívar hafi átt Sophíu, dóttur Lopts ríka, en hverinn getur það staðizt? Sophía átti fyrst Bjarna Ívarsson og síðan Þorleif Árnason. Anno 1436 dó Loptur faðir hennar, og var Sophía þar eftir í ómagavist hjá systur sinni Ólöfu. Sjá vitnisburð Ólafs Þorbjarnarsonar 1500. Sophía dó circa 1500. Með annari og nýri hendi stendur svo neðanmáls: «1438 hefir Vigfús hirdstjóri samþykkt lögmanna og lögrættunnar dóm um vinnufólk (innferður í Tiro juris ad pag. 154) eftir hlöðum, sem sèra Eyjólfur Jónsson á Velli um hafði skrifað, og fullkonnari aptan við lögbók, en þetta datum hlýtur að vera vilt, og kynni heldur mega vera 1428. Þessi síðari athugasemd á als ekki við á þessum stað, en rétt er það, að ártalið hlýtur að vera 1428, því Vigfús Ívarsson hefir dáið um 1430, eins og áður er sagt.

II.

TORFI ARASON.

Anno 1450 var Torfi hér hirðstjóri og var gjörður riddari af Kristjáni kóngi fyrsta. Hans aðalskaparbréf var útgefið á sama ári í Kaupenhafn á Andrèsmessu. Hans riddara vopen voru: hvítabjörn í bláu þeli á skildinum, og hálfur hvítabjörn á ofanverðum skildinum. Torfi riddari kom út með rættarbot Kristjáns fyrsta hina löngu, útgefna 1450, á hverju hann var krýndur til kóns í Noregs ríki í Niðarósi á Ólafsmessu.¹⁾ Svo lengi sem hann var hér hirðstjóri gaf hver sýslumaður honum hundrað fyrir hvert þing í hverri sýslu, í nautum, sauðum og góðum hestum. Kona hans var Kristín, dóttir Þorsteins Ólafs-

¹⁾ Í handritið nr. 53 í fjagra bláða broti í Ræksafni, sem áður er hér prentað eptir og nefnt verður hëðan af R í athugasemddnum, er þessari grein hér skotið inn milli sviga í meginmálið: «(Additam. sèra V. J. S.)» (þ. e. viðbót sèra Vigfúss Jónssonar) «Torfi bjó í Klofa og víðar; hann hafði Vestmannaeyjar í forlëning af Danfel og átti að gjalda 7 lestir fiska eptir þær, — en sögn Strandakolls var, að 9 lestir fiska samfengnar (?) voru að gömlu lagi í Vestmannaeyjum, — og áttu þar eyjarmennirnir á sinn kostnað að færa í hvern kaupstað, hann vildi. Enn væri fiskurinn beldur þar í eyjunum, þá áttu eyjarmennirnir að færa alt gózið inn á land; var þetta dæmt og skilið á þá. Það meira, flyttu þeir sinn eigin varning inn á land á haustið, eyjarmennirnir, þá skylduðust þeir til að selja þeim fyrstum, sem kóns umboð hefði yfir eyjunum uppá hvert hundrað fyrir tvævett naut eður 6 fjórðunga smjör. — Hér er smjörfjórðungur 20 fiskar. — Skulu þeir bjóða honum fyrstum sem eyjarnar hefir af kónginum eður umboð yfir þeim að kaupa sinn varning með fyrirskrifuðu verði.» — Þessi innskots- eða viðaukagrein er að því leyti röng, sem Vigfús prófastur blandar þeim saman Torfa Jónssyni í Klofa og Torfa Arasyni. Torfi hirðstjóri var dáinn fyrir 1467 (sbr. 93. bls. hér að framan).

sonar lögmanns sunnan og austan á Íslandi. Hana átti síðan Helgi lögmaður á Ökrum fyrir norðan.

BJÖRN ÞORLEIFSSON RÍKI.

Hans foreldrar voru Þorleifur Árnason og sú nafnfræga hefðarkvinna Vatnsfjarðar-Kristín, dóttir Björns riddara Einars-sonar Jórsalafara og Solveigar Þorsteinsdóttur. Hann átti Ólöfu dóttur Lopts ríka Guthormssonar, mikinn kvennskörung, og þótti í mörgu sem væri hún bóndinn og húsfreyjan. Á þeim árum 1450, 1451, 1452, þá biskupslaust var í Skálholti eptir Goðsvin biskup, gjörði Björn Þorleifsson sér dælt við Skálholtsstað og eignir hans, rúði þær og ruplaði. En anno 1453 sendu hingað bréf sín Kristján kóngur og Hinrik erkibiskup í Niðarósi og Marcellus Skálholts biskup, og hallmæltu þau öll mjög þeim, er ræna kirkjur sínum eignum. Gaf Hinrik erkibiskup fullmakt og befalingu Gottskálki Hólabiskupi hinum fyrra, að reka Björn burt af Skálholtseignum, heimta af honum reikningsskap af þeim alt í frá dauða Goðsvins biskups, eður bannfæra hann ella, ef hann hlýddi ei. En Björn forlíkaði sig við biskup. Síðan fór Björn utan á fund kóns Kistjáns; gaf kóngur honum riddara nafn og aðalsbréf í Kaupenhafn anno 1457 þriðjudaginn eptir Dom. Cantate. Hans skjaldar merki var: hvítabjörn í bláum feldi, og hvítabjörn uppaf hjálminum. Það ár er Björn orðinn hirðstjóri yfir Íslandi, og var það til þess hann dó.¹⁾ Engelskir og

¹⁾ Í R hefir ritarinn skotið hér inn þessari athugasgrein: „1459 kallast hann hirðstjóri sunnan og austan á Íslandi í dómi um lemstrarsár, og sýnist sem hann hafi haft þá sjálfur Árnessýslu og hans umboðsmaður eða lögsaguari Erlendur Brandsson, er dæmði dóminn, svo sem hann kallar sig þar.“ Við þessa athugasemd er þessi aptur gjörð neðanmáls: „Eins kallast Björn sunnan og austan á Íslandi í þeirri kvittun, sem Hinrik Kerker hefir gefið honum í Arnarholti í Borgarfirði sunnudaginn næstan fyrir Maríumessu 1463 fyrir það sem hann hafði þá betalað fyrir það, sem hann hafði keypt af kónginum góz Guðmundar Arasonar.“ Og utanmáls stendur þessi: „1464 er Björn kallaður hirðstjóri yfir alt Ísland í vitnisburði Steinmóðar ábóta og Jóns Narfasonar.“ Enn stendur þessi grein utanmáls á næstu blaðsíðu, skrifuð með annari og nýri hendi: „1467 í Vatnsfirði, þriðjudaginn næstan eptir páskavíku, hafa þeir Björn Þorleifsson og Örnólfur Einarsson bytt jörðum. Björn seldi Örnólfi Álfadal,

Skotar höfðu á þeim tímum hér mikla kauphöndlan, og sumir rán og reifaraskap við marga menn, voru trássugir og óhlýðnir kóngsins lénsmanni, guldu honum ei venjulega hafnartolla né aðra rentu. Þar fyrir sendi kóngurinn hingað út bréf anno 1453, og bauð Íslendingum að setja sig í móti þeim. Björn hirðstjóri var stórræðasamur og bauð sér mikið fyrst hann hafði hér kóngsveld, og útaf einum og öðrum viðskiptum í millum hans og Engelskra varð, að þeir drápu Björn riddara vestur í Rífi 1467 og 7 hans menn; söxuðu hann í stykki, en höfðu Þorleif son hans í haldi hjá sér. Ólöf leysti hann út með miklu silfri. Var þá mjög agasamt hér í landi, sem vísu hendingin hljóðar:

Róstugt þótti í Rífi,
þá ríki Björn dó.

Hann var grafinn á Helgafelli. En það ættartölur greina, að jörðin Máfablið hjá Búlandshöfða hafi verið gefin í legkaup eptir hann til Helgafells, getur ei staðizt, því um haustið eptir hans dauða í Vatnsfirði, miðvikudaginn fyrstan í vetri, í arfaskiptum eptir Björn, var Máfablið skipt sem öðrum jörðum, og kom hún í helming Ólafar konu hans.¹⁾ Löngu síðar, eður anno 1509, seldi Björn Þorleifsson á Reykhólum, sonarsonur Björns ríka, Máfablið Halldóri ábóta á Helgafelli fyrir Látur í Aðalvík og þar til lausafé.

Eptir það sigldi hústrú Ólöf og klagaði dráp Björns bónda

36 hundruð, og Hraun, 12 hundruð, sem liggja á Íngjaldessandi, með tveimur kúgildum; en Örnólfur fékk honum aptur Hvalsá minni í Hrútafirði í Bakkakirkjusókn, 10 hundruð, og Tannstaðarhakka, 24 hundruð, í Staðarkirkjusókn, og Útihleiksstaði, 16 hundruð, í Melstaðarkirkjusókn. Vottar voru: Jón Narfason, Halldór Sumarliðason, Eiríkur Bjarnason, Sveinn Þorgeirsson.*

¹⁾ Í R er skotið hér inn langri athugasgrein í meginmálið, sem tekin er úr sögu Kristjáns fyrsta eptir Arild Hvítfeldt. Þar stendur meðal annars, að á bréfum frá 1456 og 1457 sjáist, „að kóngs Kristjáns „Statholder“ í Íslandi, Björn Þorleifsson, hrepti stórviðri í hafi, svo hann með lífsháska komst í nokkura höfu í Orkneyjum í kóngs Kristjáns eigin landi, hvar Björn var yfirfallinn af nokkurum Skotum, sem tóku hann fanginn með kvinnu og fólki, en ræntu hæði skipi og gózi.“ Þeim Birni var þó slept úr haldi nokkra seinna fyrir milligöngu Danakóns. Annað í þessari athugasgrein snertir ekkert efnið í annál vorum, og er því ekki prentað hér.

síus fyrir Kristjáni kóngi. Tók hann vel við henni, og hafði góðan geðþokka til hennar. Leiddi þetta eptir sig 5 ára stríð og óvild millum hans og Englands. Hún og Þorleifur sonur hennar hefndu og bær á landi með kóngsins styrk á Engelskum, og gjörðu þeim stóran skaða í mannhefndum. Á Ísafirði lét hún taka 3 engelskar duggur, og drepa marga sem á þeim voru. Sagt er hún hafi einu sinni haft 50 engelska fanga á Skarði, og látið þá gjöra kirkjustúkuna¹⁾ þar eptir útlenskum hætti. Þá hún dó á Skarði anno 1484, kom það nafnafræga skaðastoumviðri, er síðan var kallaður Ólafarbylur, og hún af því Ólaf bylja. Brotnuðu af því mörg hús og kirkjur hér á landi, og 5 skip, smá og stór, við England. Eptir Björn ríka voru LL hundruð hundraða í fasteign, XII hundruð kúgildi og lxxx hundruð hundraða í öðru virðingar gózi; var margt af þessu með misjöfnum hætti saman dregið; urðu og um þessi góz langvarandi klögumál, illdeilur, rán og gripdeildir með niðjum þeirra, og eyddust aptur með ýmsum hætti. Börn þeirra voru: 1. Þorleifur hínstjóri. 2. Einar. Hann lét slá í hel vestur á Brjámslæk anno 1482 Bjarna Þórarinsson, kallaðan Góðamann. Anno 1493 dó hann utanlands, ógiptur og barnlaus. 3. Árni, þenti Kristjáni kóngi fyrsta og féll með öðru kóngsins fólki í Svíaríki á Brunkabergi hjá Stokkhólmi anno 1471, hvar kóngurinn var kominn í lífsbáska, misti margt af sínu fólki og hætti að ná aptur Svíaríki undir sig. 4. Solveig, átti fyrst nokkur launbörn við Jóni Þorlákssyni skrifara. Síðan giptist hún Páli Jónssyni á Skarði, voru þó meinbugir á með þeim. Þeirra sonur Þorleifur lögmaður á Skarði. En launbörn Björns ríka voru: 1. Jón Danur, átti Kristínu Sumarliðadóttur, launsonar Lopts ríka; dó barnlaus. 2. Þóra kona Guðna Jónssonar, móðir Björns á Ögri, Ara, Helgu, konu Torfa Jónssonar á Klofa, og Þorbjargar. 3. Þuríður, giptist Narfa Þorvaldssyni á Narfaeyri. 4. Helga eður Herdis.²⁾

¹⁾ Stöttina, B.

²⁾ Í R bætir skrifarinn við þessari grein: „Eptir skrifti vicelögmanns Jóns Ólafssonar um Íslands höndlan p. 40 sýnist sem Torfi Arason hafi verið hér hínstjóri aptur eptir Björn, því hann kallar Torfa útbrykkilega kóngsins befallingsmann yfir Íslandi við annum 1467, og mun hann hafa siglt það ár og komið út 1468.“ Við þetta er bætt með nýju hendinni: „en þetta er mjög efa(samt), því góð rök eru til þess, að Torfi hafi dáið í Björgvin og gjört þar sitt testament 1459.“

HINRIK KERKIR.

Anno 1470 sendi Kristján kóngur hingað sinn hofsvein Hinrik Kerkir með nokkur sín erindi. Hans embættisbréf er útgefið á sama ári Dominica Passionis.¹⁾ Anno 1473 var hann hirðstjóri yfir allt Ísland, svo sem hann kallar sig í þeirri qvittanzu, sem hann útgaf Ólafi biskupi Rögnvaldssyni Dominica Palmarum á Stafnesi fyrir kóngsins skatta af Skagafjarðarsýslu. Hann sýnist og að vera sá sami hirðstjóri, sem getur um í Krossreiðardómi, hvar í sumum útskriftum af honum kallast Hinrik Kerkir, í sumum Hinrik Refken. Datum á Krossreiðardómi er eptir annál Björns á Skarðsá anno 1481, en eptir exemplari öðru 1477. Hvort þessi Hinrik sè einn og hinn sami, eður hafi þeir verið tvisvar, eður hafi sitt hvor verið, læt eg hvern ráða því, sem hann vill.²⁾

HINRIK DANIEL.

Hann skrifa sumir Hinrik Laiel³⁾, hvað eg hygg rangt og afbakað af Hinrik Daniel. Bæði eptir Crymogæu (pag. 240) sem og annál Björns á Skarðsá var hann hær hirðstjóri 1480. Og sýnast hvorutveggja fara eptir bréfi því veraldlegra úr norðan- og vestanlögðæminu, sem þeir skrifuðu á Lundi í Syðra Reykjadal á þriðjudaginn eptir Pétursmessu og Páls á sama ári til kóngsins um þá skaðlegu vetrarlegu og kauphöndlan, sem útlenzkir hefðu hær í landi, hvar um þeir biðja hans kónglegu náð að gjöra leiðrétting, og senda þeim eitt styrkingarbréf með Þorleifi Björnssyni uppá það sem þeir hafi ritað til hans, því þeim þyki sjálfir lögmennirnir (sem þá voru Brandur Jónsson

¹⁾ Skrifarinn bætir hær inn í R: „Sumstaðar er hans datum og 1471; mun eiga að vera 1481, hvað vissast mun vera, því 1471 kaupir Magnús (II) á alþingi Kross af Ólöfu Leptsdóttur og Þorleifi syni hennar. Item selur Þorleifur honum Krosshóla í Vesturhópi 1478 sunnudaginn fyrstan í vetri.“

²⁾ Í R stendur svo þessi viðbót með hendi skrifarans sjálfs: „Anno 1478 er Diðrik Pining hær hirðstjóri yfir allt land, sem sèst af hans bréfi skrifuðu þetta ár á þriðjudaginn næstan eptir Ólafsmessu síðari. Additam. J. A. S.“ (þ. e. Jóns Arasonar prófaste í Vatnsfirði).

³⁾ Lazel, R.

og Oddur Ásmundsson) heldur sljófir í svoddan efnum. — Ei hefi eg fundið þessa hirðstjóra getið annarstaðar en í sögðu bréfi. En hvort ártali þessa bréfs, það fyrgreinda lögmenn áhrærir, komi saman við önnur bréf eður gjörninga, fjölyrði eg ekki um í þetta sinn.¹⁾

ÞORLEIFUR BJÖRNSSON.

Um Þorleif Björnsson koma nokkrar flækjur í veg fyrir mig, sem eg þykist ei vel geta úr greitt. Eptir dato af fyrskrifuðu bréfi hinna helztu 24. sýslumanna og lögréttumanna í norðan- og vestanfjórðungum landsins til kóngsins er ljóst að anno 1480 var Hinrik Daniel hér hirðstjóri, en ekki Þorleifur Björnsson, heldur fór hann það sumar²⁾ utan á kóngsfund; hvorki tilleggja þeir honum hirðstjóra titil eður nokkra aðra nafnbót, heldur biðja þeir kónginn að senda sèr með Þorleifi Björnssyni sitt styrkingarbréf uppá þetta skrif til hans. Hvert þeir og fengu, útgefið á sama ári á jóladaginn í Kaupenhafn, í hverju Kristján kóngur fyrsti fyrirbaud strengilega útlenskra vetrarsetu og kauphöndlan hér í landi.³⁾

¹⁾ Í R stendur þessi viðbót með hendi skrifarans sjálfs: „Ei er það útþrykkilegt í bréfinu, að þetta ár sè Hinrik Daniel hér höfuðsmaður, eður að hann þetta sama ár samþykki að útlendir kaupmenn væru hér ekki um veturinn, heldur mætti ráðast að slík samþykkt hafi skèð fyrri, en lögmenn hafi undau dregið, að fá kóngs samþykkt npp á hana og því hafi þetta ár, 1480, verið ný klöguu almúgans yfir þessari vetursetu á alþingi, og sýnist sem þessir 24 meun hafi ei viljað eiga undir lögmanna framkvæmd í þessu efni.“ — Bréfið er prentað hér að framan á 180.—181. bla. og sýnir ljóselega að Hinrik Daniel hefir þá verið hirðstjóri. Lögmennirnir, sem þá voru, voru þeir Hrafn Brandsson og Eyjólfur Einarsson, en ekki þeir, sem hér er getið uppá. 1481 sigldi Þorleifur Björnsson til Noregs og hafði þá meðferðis ákæru yfir þeim báðum lögmönnunum, hvora annari þyngri.

²⁾ Réttara: árið eptir.

³⁾ Athugasemd utanmáls með mjög nýlegri hendi: „Þorleifur fékk lénsmanns embætti í 3 ár 1481. v. Annal. Thorkell. p. 150.“ Til er og bréf á latínu skrifað í Björgvin 12. Sept. 1481. sem þeir Þorleifur og Ólafur Hólabiskup eru viðriðnir. Þeir biðja þar ásamt erkibiskupi og öðru ríkisráði um að fá þau réttindi afnumin, sem

Og í sömu utanferð sýnist Þorleifur hafa orðið hér kóngs-ins lénsmaður fyrir norðan og vestan yfir þeim sömu landsfjórð-ungum, í hverjum að voru þeir er til kóngsins rituðu. Og að Þorleifur sè orðinn hér hirðstjóri fyrir norðan anno 1483 má sjá af kóngs Hansis bréfi á sama ári, næsta sunnudag eptir Jakobsmessu, í hverju kóngurinn befalar útpykkilega Þorleifi Björnssyni að gjöra Ólafi biskupi á Hólum öll þau réttindi, sem hann sè uppá kirkjunnar vegna skyldugur að gjöra. En hver þá hafi verið hirðstjóri fyrir sunnan og austan er ekki greint; þykir þó líklegt, að verið hafi Diðrik Píning, svo að þessum árum tilheyrja, hvað sèra Arngrímur í Crymogæu p. 241 og Björn á Skarðsá setja við árið 1400¹⁾, að Diðrik Píning og Þorleifur Björnsson hafi þá verið hér hirðstjórar; því í Diðriks Pínings dómi, er það sama sumar gekk á alþingi, er beggja lögmanna getið, og annara helztu nafnbótamanna í landinu, en Þorleifs hirðstjóra að engu, hvorki í hans upphafi nè niðurlagi, en Píning kallaður þar hirðstjóri yfir allt Ísland. Sömuleiðis og í samþykkt Magnúsar biskups anno 1480, sem síðar sagt verður, og 1484 mánudaginn næstan fyrir höfuðdag Jóhannis, þá Einar Björnsson bróðir Þorleifs gjörði sátt við Magnús biskup Eyjólfsson á Skarði á Skarðsströnd fyrir víg Bjarna Þórarinssonar, sýnist Þorleifur Björnsson vera dauður. Bæði í ættartölum og annarsstaðar er efteraður dómur Þorleifs Björnssonar, sem hann lét ganga á Staðarhóli 1479 um arftöku eptir Solveigu Þorsteinsdóttur²⁾, föðursystur hans, í hverjum hann kallast hirðstjóri norðan og vestan á Íslandi; af því ártali sýnist hann hafa verið hér tvisvar hirðstjóri, fyrst fyrir annum 1480, og aptur eptir það, svo framt sem ártalið á fyrgreindu bréfi um hirðstjóran Hinrik

Kristján kóngur fyrsti hafði gefið Hansastöðunum um verzlun á Íslandi, og segja að það sè í hag fyrir báða, Íslendinga og Norðmenn, að Björgvin sè aðalútflutningsstaðurinn (Dipl. Norv. 3, 678). Þenna vetur var og Þorleifur gerður hirðstjóri yfir allt Ísland, og getur þess í bréfinu, að Diðrik Píning sè farinn frá Íslandi (Dipl. Norv. 5, 658), en það hefir þó eflaust ekki verið satt, því þegar Þorleifur kom út á alþing 1483 með brél gegn Eyjólf lögmanni, var Píning þar sem hirðstjóri. en Þorleifur hefir þá eflaust tekið við. Sbr. 92. bls. hér að að framan.

¹⁾ Þannig handritin, en misskrifað fyrir 1490.

²⁾ Þannig hadr. en á að vera Þorleifsdóttir.

Daniel¹⁾ er rétt.²⁾ Kvinna Þorleifs Björnssonar var Ingveldur dóttir Helga lögmanns á Ökrum fyrir norðan og Kristínar Þorsteinsdóttur, sem áður hafði átt Torfa riddara Arason. Þeirra börn: 1. Björn á Reykhólum, átti Ingibjörgu Pálsdóttur. 2. Guðrún, átti Grím lögmann Jónsson á Ökrum fyrir norðan. 3. Helga, átti Eyjólf mókoll yngra Gíslason í Haga. 4. Jarðþrúður, átti Guðmund Andrèsson á Felli í Kollafirði. 5. Kristín á Álptanesi, átti Eirík Halldórsson ábóta á Helgafelli, sem lét drepa Pál Jónsson á Skarði. Þessi börn þóttu frændum þeirra getin í meinum og ekki arftæk, hvaraf gjörðust langvarandi illdeilur, rán og gripdeildir, helzt með þeim frændum Birni Þorleifssyni og Birni Guðnasyni á Ögri og þeirra niðjum.

DIDRIK PÍNING.

Nær hann varð hér fyrst kóngsins lènsmáður hefi eg ei séð; en anno 1489 er hann hér hirðstjóri yfir alt Ísland, svo sem hann kallast í statútu Magnúsar biskups Eyjólfssonar um tíundarækt á Rómaskatti, heytolli, kirkjugarðsgjörð, ef ámintur forsómar, og um líksöngseyri.

Anno 1490 var hann hér ogsvo höfuðsmáður og hirðstjóri yfir alt land. Í sumum exemplaribus³⁾ kallast hann höfuðsmáður yfir alt Ísland og Varðhúsum; og lét sami höfuðsmáður sama ár á alþingi ganga þann nytsamlega dóm, sem venjulega kallast Píningsdómur, eptir hverjum lengi fram eptir og alt til vorra tíma

¹⁾ Didrik Píning, R, en ranglega.

²⁾ Hér endar R meginmálið, og því næst er bætt við þessari athugasgrein með sömu hendi: „Nota! Anno 1480 á Lundi í Lundareykjadal dæmir hann um útlægs manns arftöku eptir móður sína, sem dó áður en faðirinn fékk frelsi. Enn ekki kallast hann þar hirðstjóri.“ Með hinni nýri hendinni er svo bætt við þetta: Fyrst er athugasgrein um dóminn á Staðarhóli 1479 lík og í annálum sjálfum. en síðan er bætt við þessari grein: „Þegar Þorleifur Björnsson var norður á Kúlu í Svinadal hafði hann fylgjukonu, Vilborgu nokkra að nafni, sem var þrúmenningur við Ingvaldi Helgadóttur. Þar um hafa vitnisburð útgefið Jón Jónsson og Þorleifur Örnólfsson eptir Gísla Philippssyni, sem hafði verið daglegur sveinn Þorleifs. Þessi vitnisburður er dateraður 1518. Salómon prestur Magnússon hefir útgefið vitnisburð sama innihalds og af sama dato (sjá Vígholst (!) bók 185. 186. — 1474 hefir Sveinn biskup gefið aflausnarbréf fylgjurum Þorleifs Björnssonar, þá hann gjörði heimreið að Oddgeirshólum í Flóa.“

³⁾ Þ. e. handritum.

haldið hefir verið í mörgum greinum. Inniheldur sami dómur þessar greinir : 1. Um réttan og falslausan kaupskap Þýzkra og Engelskra hér í landi með réttri vikt og mæli á þurri og votri vöru. 2. Forboð á vetursetum eður eptirlegum útlenskra hér í landi án stórnauðsynja, og skipa útgjörð til fiskjar, og haldi íslenskra manna þeim til þjónustu, þó þeir séu hér um vetur. 3. Forboð um búðarsetufólk, sem¹⁾ hefir kvikfè við að lifa minna en þrjú hundruð. 4. Um lag á íslenskum varningi Íslenskra á millum. 5. Að húsgangsfólk, sem ei vill vinna hjá bændum, straffist af sýslumanni til sex aura. 6. Að nefndarmenn og kóngsins handgengnir menn séu skattfrí, en komi forfallalaust árlega til alþingis, eður sekir tólf aurum, og séu úr nefndinni, utan sýslumönnum lítist annað sannara. Var þessi dómur samþykktur af öllu landinu bæði þá, og aptur af öllu landinu anno 1533 og þar með af öllu ríkisins ráði í Noregi. Sèð hefi eg einnig útskrípt af dómi (anno 1492²⁾), er ei getur staðizt) hirðstjóra Diðriks Þínings og Finnboga Jónssonar lögmanns og 24 helztu manna um lögmanna friðheit og fullrètti: 1. Að lögmáður, þá hann ríður um landið í kónga erindi, mætti ríða við 10. mann sem hirðstjóri, og alla skattbændur skylduga honum að veita góðan greiða í tvær máltíðir, annars seka þrettán mörkum við kóng og fimtán marka fullrètti við lögmann. 2. Að lögmáður mætti eignast öll þrettán marka mál og þaðan af smæri, sem hann dæmir yfir, sem áður hefir verið; en sè þrettán mörkum meiri, sæki hann undir kónginn, og gjöri honum reikning af. 3. Að allir skattbændur gjaldi honum í sinn toll og almennilegan góðvilja tuttugu álnir, en tíu álnir hinir, sem minna fè eiga; annars sekir þrettán mörkum við kóng, og fimtán merkur lögmanni í sitt fullrètti.³⁾

¹⁾ Í hár. er bætt við ekki, en þessu orði er ofaukið.

²⁾ Á að vera: 1490?

³⁾ Diðrik Þíning er hærumbil eini útlendi hirðstjórinn á þessu tímabili, sem menn vita nokkuð um annarsstaðar að. Hann er víða nefndur í útlendum skjölum og ritum, og hefir prófessor Ludvig Daae í Kristjaníu safnað öllu saman um hann, sem fengizt gat, og búið til úr því mjög fróðlega ritgjörð, sem prentuð er í «Historisk Tidsskrift udg. af den norske historiske Forening» (II. Række, 3. Bind, S. 233—45). Af því að ritgjörð þessi stoðar mikið til að ákvarða hirðstjórnarár Þínings betur en hér er gert, set eg hér í fáan orðum aðalefnið úr henni. Diðrik Þíning var aðalsmaður, norskur að ætt, og einhver

AMBROSIUS ILLIQVOD.

Anno 1491 var hann hér hirðstjóri, bæði eptir Crymogæu og annálum. Á því hausti fór ¹⁾ Ambrosius hirðstjóri norður í Eyjafjörð. Var samfundur haldinn á Spjaldhaga; sótti hann eptir sektum kóngsins vegna hjá Bjarna Ólafssyni ²⁾ á Hvassafelli fyrir þau stórmæli, er hann var dæmdur í fallinn af Ólafi biskupi Rögvaldssyni fyrir legorð með Randíði dóttur sinni,

frægasti sjóvíkingur á sinum tíma. 1478 varð hann hirðstjóri yfir Íslandi (sbr. 655. bls. 2. athugasgrein), þó líklega einungis fyrir sunnan og austan, og það hefir hann verið fram um 1481. Eptir það fór hann utan og lagðist í víking með Jakobi jungkæra, frænda Hans kóngs. Jakob þessi dó 1484, en Píning hélt hernáðinum áfram í ýmsum stöðum þangað til 1487, að Hans kóngur fór herförina til Gotlands. Píning fór með kóngi, og varað öllum líkindum aðmíráll yfir öllum flota Dana. Árið eptir var hann með Hans kóngi og 1489 var hann einn af þeim norsku aðalsmönnum, sem hyltu Kristján (annan) kóngsson sem ríkiserfingja í Noregi. Árið eptir var hann í Björgvin og úr því vita menn ekkert annað um hann, en en að hann gaf út Píningsdóm á Íslandi 1490 og hafði þar þá hirðstjórn. Um sama leyti hafði hann og Varðhús (Vardöhus) í Noregi að lèni. Saguir eru og um að hann hafi rekið verzlun á Grænlandi (Grönl. hist. Mindesmærker III 479—80), en þær eru ekki allsennilegar. Um dauða Pínings vita menn ekkert nema óáreiðanlegar sögur seiðni manna.

Sè nú þetta borið saman við hirðstjóra annál og frumbréf, sem enn eru til, liggur það í augum uppi, að Píning hefir verið tvisvar sinnum hirðstjóri á Íslandi, því óhugsandi sýnist mér að hér sé átt við tvo hirðstjóra samnefnda, einsog Finnur biskup heldur (Hist. Eccl. II 245). Fyrst hefir hann þá verið hirðstjóri 1478—83, og þá líklega ekki nema yfir nokkrum hluta lands, því það er víst að Hinrik Daniel var hirðstjóri 1480. Verið getur og að ártalið 1478 sé efasamt. 1483 hefir hann farið utan og verið í víkingu þangað til 1487. Það ár hefir hann líklega fengið hirðstjórn yfir öllu Íslandi eptir dauða Þorleifs Björnssonar, en ekki farið þangað fyr en 1489. Um það leyti hafði hann umboðsmann á Íslandi, Hinrik Mæðing, sem borgaði Finnþoga lögmanni lögmannskaup sitt 1488 (sbr. 94. bls. hér að framan). 1490 er seinasta lögstjórnuarár Diðriks Pínings, og þá hefir hann farið alfarinu af landi burt, en Ambrosius Illiqvod tekið við.

¹⁾ Leidrètt fyrir: varð, sem ekki sýnist að geta staðizt hér.

²⁾ Bjarni þessi er af sumum kallaður Ólason, en ekki veit eg hvort réttara er.

sem segir í æfi Ólafs biskups.¹⁾ Náði hirðstjórinn ekki sektum í það sinn (eptir því sem Björn á Skarðsá skrifar) fyrir Páli bónda á Möðruvöllum, syni Brands lögmanns, hver eð hafði þar elleftu²⁾ menn hertygjaða, og varði peninga Bjarna með harðfengi. En anno 1492 reið Ambrosius hirðstjóri aptur norður í land. Komu þar saman á þriggja hreppa þingi á Spjaldhaga, miðvikudaginn fyrir Mikaelsmessu, bæði hirðstjórinn, Ólafur Hólabiskup, 12 prestar, Páll Brandsson, margir lögrættumenn og bændur, til að gjöra þar upptækt fé Bjarna Ólafssonar og skipta því til helminga millum kóngsins og Hólabiskups. Kröfðu þeir hirðstjórinn og biskupinn lögrættumennina, að skipta jörðum, sem Bjarni hafði átt, því lausegóz hans fanst ekki, en þeir vildu ekki. Þar fyrir skiptu þeir hirðstjóri og biskup þeim með hlutfalli sín í millum. Föllu þá í kóngsins helming þessar jarðir: Þverá í Eyjafirði og Arndísarstaðir með Kálfsborgará í Bárðardal, fyrir LXXX hundruð. En í kirkjunnar helming: Þverá í Fnjóskadal með kotinu Heiðarhús og Vík á Flateyjardal LXXX hundruð. Páll Brandsson talaði þá mörgum hugmóðsorðum móti hirðstjóranum og biskupinum með fullri hindran í málinu; fékk þó ei framar aðgjört.³⁾

PÈTUR TRUELS.

Anno 1495 var hann á alþingi og kallast hirðstjóri yfir allt Ísland, og samþykkti þar dóm Finnboga lögmanns um arftöku Þorleifs og Benedikts og Gríms Pálssona eptir Pál Brandsson föður þeirra⁴⁾, hvaraf spanst það mikla þrætumál um Möðru-

¹⁾ Hér mun eflaust átt við Biskupaæfir höfundarins sjálfs.

²⁾ Skrifað „11.x.“ í hdr.

³⁾ Þessi kafi er hérumbil orðrættur í Árb. Esp. II 119—20. — Til er og enn bréf (í Árnasafni í Höfn, Fasc. 30, 3), sem sýnir, að Ambrosius hefir haft hirðstjórn á hendi 1493, því það ár gefur hann út bréf á Bessastöðum laugardaginn næstan fyrir krossmessu um vorið; í því gefur hann sem „hirðstjóri og höfuðsmaður yfir öllu Íslandi.“ Jón nokkurn Oddsson kvittan fyrir það, er hann ófyrirsýnju hafði drepð Árna nokkurn Hallkelsson. — Eflaust hefir hann þó látið af hirðstjórn sama árið.

⁴⁾ Hér er talsvert mishæmt, því að þeir Þorleifur og Benedikt voru synir Gríms Pálssonar, en ekki bræður hans, og þeim var arfurinn dæmdur eptir Spjaldhagadómi, 19. júní 1485 (sbr. 96. bls. hér að

vallaeignir í millum Gríms Pálssonar og Þorvarðs lögmanns og Vigfúsar hirðstjóra — síðar lögmanns — Erlendssona.

PÈTUR KLÁUSSON.

Anno 1497 var hann hirðstjóri yfir allt Ísland og beiddist af Finnboga lögmanni á alþingi dóms kóngsins vegna, hverra sekta Eiríkur, sonur Halldórs ábóta á Helgafelli, yrði sekur fyrir víg Páls bónda Jónssonar á Skarði við kóngdóminn. Og í niðurlagi dómsins stendur, að hann hafi samþykkt þann sama dóm Finnboga lögmanns. Hvorki Crymogæa nè annáll Björns á Skarðsá geta þessara beggja hirðstjóra að nokkru. En munu ekki báðir þessir hirðstjórar vera einn og hinn sami hirðstjóri, þó hans fæðurnafn standi einasta við þann síðara í seinna dómnum, en ekki tilnafnið, en í hinum fyrra tilnafnið einasta? ¹⁾

BENEDIKT HERSTEN.²⁾

Anno 1499 var hann hær hirðstjóri eptir annál Björns á Skarðsá. Anno 1500 var hann hirðstjóri yfir allt Ísland, og útnefndi

framan og Sýslumannæfir I 45—47). — Til er bréf í Árnasafni (Fasc. 32, 19), sem sýnir, að Pétur hefir verið orðinn hirðstjóri 1494. Í bréfi þessu, sem er dagsett á þingvöllum þriðjudaginn næstan eptir Petri og Pauli, gefur Pétur Trúllsson hirðstjóri og höfuðsmann yfir allt Ísland Páli Jónssyni, er ófyrirsynju Bæðvar Jónsson í hel sló, frið uppá kóngsins vegna, svo lengi hann kemur til kóngsins náða. (Sbr. og Hist. Eccl. IV, 172 og Esp. Árb. II 124). Særa Jón Halldórsson og eptir honum aðrir kalla þennan hirðstjóra Truels að eptirnafni, en það er auðsjáanlega rangt, því bréfið er frumbréf og maðurinn kallar sjálfan sig «petur trúllson» í bréfinu. Eg hef þó haldið Truels-nafninu, einkum vegna þess, sem hær segir á eptir um Pétur Kláussón.

¹⁾ Sama heldur Finnur biskup í Kirkjusögu sinni (II 246—47). Jón Espólin getur þess einungis, að sumir ætli að báðir hirðstjórnir sé einn og sami maðurinn (Árb. II 132). Þetta getur þó ekki staðist vegna þess að Pétur Truels hét Pétur Trúllsson iðttu nafni, eins- og áður er á vikið, og «tilnafnið» fellur þá um koll af sjálfu sér. Hirðstjórnir eiga því ekkert skylt hvor við annan nema fornafnið. — Bréf Péturs Kláussónar hefi eg ekki getað fundið í Árnasafninu.

²⁾ Hann er skrifaður «Benedikt Histen» í frumbréfi á skinni í Árnasafni.

á alþingi, ásamt Finnboga lögmanni, 24 manna dóm um fyrgreint arfsmál eptir Pál bónda Brandsson, að Hákonar kóngrs bréf ætti ekkert að gilda hér fyrir lög og utanstefna Þorvarðs lögmanns til Gríms Pálssonar ekkert afl hafa; og samþykkti þann dóm síðan sèr í lagi. Á sama alþingi beiðdist hann dóms af lögmonnum báðum, Finnboga Jónssyni og Þorvarði Erlendsyni. Dæmdu þeir, að Engelskir, sem færu með rættan kaupskap, skyldu eptir gömlum vana landsins gjalda til kóngrsins sex fiska af hverju hundraði af blautu og hörðu til samans að helmingi. En duggarar, sem færu með lóðir en engan kaupskap, skyldu ófriðhelgir og réttækir af hverjum manni.¹⁾

KEY VON ANHEFELD.

Í nokkrum annálum finst, að hann hafi verið hér hirðstjóri anno 1501.²⁾ Aðrir kalla hann Key von Onhefeld, hvað eg eptirtek, að sè hið sama í þýzku máli. Um hann hefi eg ekkert annað fundið.

¹⁾ Enn er til bréf, sem sýnir að Benedikt Histén (sem hann þar er kallaður) hafi haft hirðstjórn 1502, því að það ár gaf hann Vigfús Erlendsson kvittan kóngdómsins vegna fyrir högg eða blak, sem hann veitti Þórði nokkrum Brynjólfssyni við Krosskirkju í Landeyjum (AM. Fasc. 36, 1; shr. Hist. Eccl. IV 173, Árb. III 15). Þó hefir Hersten eflaust látið af hirðstjórn það ár.

²⁾ Eptir því sem sagt er í næstu athugasgrein á undan getur þetta ártal ekki staðizt, enda er hirðstjóri þessi ekki nefndur í bréfum fyrir en 1503. Það ár veitti hann Birni Guðnasyni sýslu milli Geirhólms og Langaness mánudaginn fyrir Þorláksmessu á sumar (19. júlí), og árið eptir gaf hann Birni Þorleifssyni griðabréf fyrir það að hafa verið að vigi Páls Jónssonar á Skarði. (Sbr. Hist. Eccl. IV 173, Árb. III 11, 17). Kai von Ablefeldt (eða von Anevelde) er nefndur í Bréfasafni Kristjáns kóngrs fyrsta (Diplomatarium Christjæni I^m, Kh. 1856) árið 1503, og er það eflaust sami maðurinn og þessi hirðstjóri. Ættin var eðalborin, sem nafnið bendir á, og eru afkomendur þeirra enn þá til í Danmörku. Nafnið er skrifað «Kæi fan ænifell» og «Kæi fan æne felld» í bréfum þeim, sem nefnd voru. Enn er þriðja bréf til, skrifað 1504, þar sem «Kieghe van Anefelde» hirðstjóri og höfuðsmann yfir allt Ísland meðkennist að hafa tekið til láns (þ. tekið á móti) af verðugum föður herra Stepháni í Skálholti þrjár lestir fiska út af þeim peningum, sem Prior Atzerus Iguarí hafi saman dregið vegna heilagrar Rómakirkju, o. s. frv.

[UM LÈNHARÐ FÓGETA.

Hér um anno 1502 finst, að fógeti sá hafi verið á Bessastöðum, er Lènharður hét; kom sèr illa, gjörði margt stráklega, hataðist helzt við Torfa Jónsson á Klofa; settist á Arnarbæli í Ölfusi með ráni; gjörði Torfi honum aðfór á Hrauni í Ölfusi, en Eysteinn Brandsson hinn sterki, þá 18 vetra orðinn, fylgjari Lènharðs, varði bæjardyrnar með svoddan karlmensku, að menn Torfa komust ei inn, fyr en þeir rifu húsin á baki honum, og drápu Lènharð. Þótt fátt væri með Torfa og Stepháni biskupi, samt sagði biskup, að Torfi skyldi hafa unnið það verk manna hepnastur, og setti honum hægar skriptir. Eysteinn varð og fyrir hægum sektum, vide (c: *sjá*) annál sèra Jóns Egilssonar].¹⁾

VIGFÚS ERLENDSSON.

Hann var sonur Erlends Erlendssonar frá Kolbeinsstöðum, sem úti lá með Sveini biskupi spaka, og Guðriðar dóttur Þorvarðs Loptssonar á Möðruvöllum í Eyjafirði. Nær hann hafi orðið hér hirðstjóri, hefi eg ei fundið, en hirðstjóri er hann hér orðinn anno 1507, svo sem mag. Eiríkur Walkendorph, sem varð erkibiskup í Niðarósi 1516, kallar hann í sínu bræfi áhrærandi hann til kóngs Kristjáns annars, þá regents í Noregi, dateruðu í Osló anno 1507, daginn eptir Andrèsmessu (eður fyrsta desember).²⁾

Anno 1508 á alþingi var hann hirðstjóri yfir alt Ísland, og samþykkir dóm Þorvarðs lögmanns bróður síns um Hákonar kóngs rættarbót, sem margir kölluðu fyrrum Möðruvalla rættarbót, og á sama hausti, þriðjudaginn fyrir Franciscidag, á Grund í Eyjafirði, dæmdi hann sem hirðstjóri um Hóla og Hólaeignir í Eyjafirði.

Anno 1509 var hann hér ogsvo hirðstjóri, bæði eptir Crymogæu og annál Björns á Skarðsá, en hvað lengur, hefi eg ei fundið.³⁾

¹⁾ Þessi grein um Lènharð fógeta er einungis innskotsgrein höfundarins, og á því ekki eiginlega við á þessum stað. Hún er því prentuð hér milli sviganna [...].

²⁾ Vigfús varð hirðstjóri einmitt þetta ár (1507) um sumarið á alþingi. Æfi hans er nákvæmlega rakin hér að framan (107.—109. bls.).

³⁾ Hann slepti og hirðstjórn það ár (1509).

Anno 1513 varð hann hær lögmaður fyrir sunnan og austan, eptir Þorvarð bróður sinn, þar til hann sigldi til Noregs, undir eins og Ögmundur Pálsson ábóti eptir biskupsvígslu anno 1521, og dó í Noregi í þeirri ferð. Hann bjó á Hlíðarenda í Fljótshlíð, átti Guðrúnu Pálsdóttur, systur Þorleifs lögmanns á Skarði. Þeirra börn: 1. Páll á Hlíðarenda; var hærum 10 vetra þá hann misti sinn föður; hans fjárhald dæmt hústrú Hólmfríði föðursystur hans. Varð lögmaður anno 1556, dó anno 1570, barnlaus; átti Guðnýju dóttur sèra Jóns í Holti undir Eyjafjöllum Gíslasonar frá Haga á Barðaströnd. 2. Guðríður, kona Sæmundar í Ási Eiríkssonar frá Haga á Barðaströnd. Þeirra dóttir Guðrún, kona Árna Gíslasonar á Hlíðarenda. 3. Kristín, meðhjálp sèra Magnúsar á Grenjadarstað, sonar Jóns biskups Arasonar; þeirra dóttir Guðrún, kona Gunnars Gíslasonar, bróður Árna. 4. Anna, kona Hjalta Magnússonar í Teigi.

SVEINN KLEIFSSON.

Anno 1512 var hann hær hirðstjóri, svo sem Crymogæa og Björn á Skarðsá í sínum annál hann kalla. Um hann hefi eg ei fleira lesið.

NB. Mun hann ekki vera sá sami Sveinn Þorleifsson, um hvern Björn Jónsson skrifar í hans annál, það anno 1515 hafi Kristján kóngur annar skrifað kónginum á Englandi Hinriki áttunda, og klagað stórlega yfir þeim órætti einum og öðrum, sem Engelskir hafi á nokkrum umliðnum árum gjört sínum undirsátum hær á Íslandi, á meðal hverra ranginda og ránskapar, sem þar eru uppteiknuð, segir kóngurinn, að þeir engelsku menn, Ioan Bur, Richart Tómasson af Lundun, Tómas af Northolch¹⁾, mester Masíus, Jörgen King og þeirra fylgjarar hafi í hel slegið kóngsins skrifara á Íslandi Svein Þorleifsson og ellefu menn aðra, yfir hverju Kristján kóngur klagar svo sem öðru nývirki þar gjörðu. Þessu samstemmir og hið sama, sem sá vitri mann Magnús Jónsson á Ögri minnist á í hans vopnadómi, gengnum hær um 1581, uppteljandi ein og önnur illvirki Enskra hær í landi, og á meðal þeirra hafi þeir drepíð hær kóngsins fógeta Svein Þorleifsson. Þó annálar hinir fyrri kalli hann hirðstjóra, en þessir fógeta, mót-

¹⁾ Northwich, B.

stríðir ekki stórum hvort öðru, því það finst optar í þessu efni. Og Sveinn Kleifsson kann auðveldlega að hafa misskrifað í fyrstu eður mislesizt, hafi það verið bundið, svo sem Þleifsson fyrir Þorleifsson.¹⁾

HANS RANTZOW.

Anno 1513 var hann hær hirðstjóri eptir Crymogæu p. 241. Um hann hefi eg ei fleira fundið.²⁾ Hann hefir verið af ætt þess nafnfræga herramanns og helzta hershöfðingja í Danmörk Jóhanns Rantzow í Holsten, stríðshöfðingja Friðriks fyrsta, Kristjáns þriðja og Friðriks annars, kónganna í Danmörk, hver nafnfrægur var af hans sigurvinningum, nl. af ornstunni við Öxnaberg á Fjöni anno 1535 á móti greifa Kristoffer og Lybskum, og aptur af hans sigurvinningu á þeim í Ditmersken anno 1559, sem þá urðu nauðugir viljugir loksins að ganga til hlýðni og gefa sig undir kóng Friðrik annan og furstann af Holsten. Sonur Jóhanns Rantzows var sá stóri herramaður Hinrik Rantzow statholder³⁾ í Holsten, af hverjum er sú nafnfræga Rantzows familia víða útvíkkuð.

SÖFFRIN NORTBY.⁴⁾

Hann var norskur, stórættaður, óeirinn og mikilmenni, kenn, ráðgóður og mikil stríðshetja til lands og vatns. Í tíð kóns Hansis, hërum anno 1508, var hann kónsins aðmíráll til sjós

¹⁾ Þessi tilgáta höfundarins er alveg rétt (sbr. 102. bls. hær að framan) Sveinn var um tíma umboðsmaður Hans Rantzows, sem líklega hefir aldrei komið til Íslands á sinum hirðstjórnarárum.

²⁾ Rantzow varð hirðstjóri 1510, sem sjá má af brëfum í Árnasafni (Fasc. 40, 10—11; sbr. 102. bls. hær að framan og Sýslumannaæfir I 468).— 1512 er Ólafur Diðriksson •hirðstjóri og fógæti• yfir alt Ísland•, en fógætanafnið bendir til þess, að hann hafi ekki verið verulegur hirðstjóri. Brëfið (AM. Fasc. 41. 15) er verndarbrëf fyrir Björn Guðason gegn óvinum hans, en bannar um leið alla óleyfilega verzlun við enska menn. Ólafur þessi var og umboðsmaður höfuðsmanns 1516 (sbr. Sýslumannaæfir I 480—81).

³⁾ Þ. e. landshöfðingi.

⁴⁾ Nafnið er annars venjulega skrifað Nordby eða Norby.

ámóti Svenskum og Lybskum með miklum framgangi; var og hinn helzti hershöfðingi kóns Kristjáns annars, og honum hinn fylgisamasti og trúasti bæði í meðgangi og mótgangi, og sleit aldrei sína trúfesti við hann, jafnvel eftir það kóngurinn var flúinn úr Danmerkur og Noregs ríkjum. Að sönnu fylgdi hann Kristjáni kóngi öðrum til Svíaríkis að ná því aptur og krýnast til kóns í Stokkhólmi anno 1520, hvar kóngurinn framdi það hræðilega blóðbað og lét aflífa í einu þar í staðnum 96 persónur: biskupa, æztu aðalsmenn, ráðsherra, borgmeistara og borgara, strax eftir hans krýningu með harðráðri aðferð. Samt hafði Söffrin Nortby stóra óþóknan á kónsins tiltæki og skaut heimuglega undan því lífláti mörgum Svenskum. Í það sama sinn sló Kristján kóngur hann til riddara í Stokkhólmi með fleirum öðrum, og setti hann statholdara og stjórnarherra yfir Gullandi, og varði Söffrin Nortby bæði landið og þess höfuðborg Wisby og slotið með hinni mestu kænsku og karlmensku á móti Svenskum, Dönskum og Lybskum, gjörði þeim og stóran skaða og stríðs-áhlaup, þar til hann þvingaðist til að ofurgefa bæði sjálft landið, höfuðborgina og slotið kónginum Friðriki fyrsta anno 1525. Vildi þó aldrei ganga honum til handa, þó þess kost ætti; fór því burt úr þessum ríkjum, en hraktist á reisunni til Narva, hvar hann var hertekinn og fluttur til Moscoviam og hafður þar í varðhaldi, þar til Karl keisari hinn fimti leysti hann út þaðan anno 1529, af elsku til hans fyrir þá trúfesti, sem Nortby hafði við kóng Kristján annan, systurmann keisarans. Síðan var hann í keisarans þenustu með stóru afhaldi, til þess hann svo sem keisarans aðmírall í beleirungunni fyrir Flórentz í Ítalíu var skoðinn til dauða með byssukúlu anno 1530.

Meðan hann hèlt Gulland lét hann slá gullenzka mynt; á eina síðuna var það oldenborgiska vopen: tveir rauðir bjálkar í gulum feldi, en á hina eitt lamb standandi, sem er Gullands vopen, og í kring sett nafn: Severinus Nortby.

Anno 1515 var hann eftir Crymogæu sendur hingað í land að burtdrífa hëðan og jafnvel að taka þá sjóreisfara (helzt frá Englandi), sem hër höfðu á þeim árum stóran skaða gjört. En Björn á Skarðsá segir hann hafi það ár verið hër hirðstjóri, hvað hvorttveggja má vel standast. Og er hann einn af helztu höfuðsmönnum, sem hër hafa verið. Hann sigldi fyrstur upp Seiluna, þá höfn hjá Bessastöðum. Hann meinast fyrstur að hafa fram fylgt þeirri beiðni kóns Kristjáns annars, að hver bóundi hër á landi

skyldi gjalda kónginum einu sinni 20 fiska, hvert kallað var gingjald. Og að fram fylgja þessu kóngrsins gingjaldi býður Jón Sigurðsson¹⁾ lögmaður Birni Guðnasyni í því veitingabréfi, sem hann út gaf Birni fyrir Ísafjarðarsýslu. En stuttan tíma sýnist Söftrin Northby hafa tafið hér í landi, sem ráða má af eptirkomandi æfi Hannesar Eggertssonar.

HANNES EGGERTSSON.

Hans faðir var Eggert Eggertsson, lögmaður í Víkinni í Noregi, hverjum Hans kóngur í Danmörku gaf aðalsnafn og friðheit með sínu bréfi anno 1488. Hans skjaldarmerki: hvítur einhyrningur hálfur í bláu þeli á skildinum, en annar hálfur hvítur einhyrningur uppaf skildinum.

Anno 1515 var Hannes Eggertsson hér í landi fullmektugur Söftrins Northby, og jafnvel hirðstjóri strax eptir alþing, sem ljóst er af bréfi, gjörðu á Bessastöðum laugardaginn næstan eptir Þorláksmessu, þess innihalds, að Jón Einarsson fékk jörðina Kirkjunjarðvík Ólafi Diðrikssyni, höfuðsmanni yfir Söftrins Northbys skipi og Hannesi Eggertssyni hirðstjóra yfir Íslandi Söftrins Northbys vegna og herra kóngrsins vegna, til ævinlegrar eignar. Stíflun bréfsins gefur þann skilning, að Söftrin Northby hafi ei í eigin persónu verið nálægur, þá bréfið var gjört.

Anno 1517 var Hannes hirðstjóri hér bæði eptir Crymogæu sem og annállum sèra Jóns í Vatnsfirði;²⁾ athugist ogsvo bréf

¹⁾ Á að vera Jón Sigmundarson. Bréfið er prentað á 191.—92. bls. hér að framan.

²⁾ Svo er þó að sjá á öllu, sem Hannes hafi ekki verið eiginlegur hirðstjóri þessi ár (1514—17), þó hann eflaust hafi haft hirðstjórávöld á hendi fyrir þá Hans Rantzow og Sören Norby. Í bréfi, sem er skrifað 1514 (AM. Fasc. 42, 12; sbr. Hist. Eccl. IV 174) nefnir hann sig aðeins umboðsman'n kóngrs, sem er órækur vottur þess að hann hafi þá ekki hirðstjóri verið. Í bréfinu, sem hér er nefnt á undan, verður sama ofaná. Hann er eiginlega umboðsmaður Sörens Norbys, en árið eptir (1516) hefir þá Ólafur Diðriksson tekið við umboðinu (sbr. 666. bls. 2. athugasgrein hér á undan), ef árstölln annars eru rétt. Norby fór skyndiferð til Íslands, til þess að bola burt Englendingum og leggja gingjaldið á landsmenn, sem ekki er á annan hátt að skilja en sem nokkurskonar herkostnaður. Hann hefir í mesta lagi verið svo sem þrjá mánuði við land og aldrei komið á alþing.

kóns Kristjáns annars, útgefið anno 1521 um hirðstjórn Hannesar. Anno 1522 var hann og hirðstjóri hér, og gaf Teiti lögmanni Þorleifssyni kvittun fyrir Sveinsstaðaför og fyrir öll hans og hans manna ófundar atvik á þeim fundi. Átti Hannes þá eptir hans veitingarbræfi allar hálfar sektir við kónginn, sem ljóst er af þeim 12 presta dómi, sem Ögmundur biskup lét ganga á Húsafelli eptir dauða Teits Þorleifssonar anno 1537¹⁾, og jafnvel eptir sèra Jóns Egilssonar annál um Skálholts biskupa var Hannes hér hirðstjóri anno 1524; því þá hann var á alþingi, segir sèra Jón, að Týli hafi komið með skip í Hafnarfjörð, brotið Bessastaðakirkju, tekið úr henni kóngsins skatta og flutt fram á skip. En er Hannes kom af þingi, fékk hann með sèr bæði Þýzka og Íslenzka, slóst við Týla, tók hann og lét drepa. Hvað lengur Hannes hefir haft hér hirðstjórn, veit eg ekki; og hefir hann verið hér hirðstjóri 10 ár eptir þessum reikningi.

Hannes giptist hér í landi, var seinni maður Guðrúnar eldri dóttur Björns Guðnasonar á Ögri, eptir Bjarna Andrèsson, bróður Guðmundar í Felli í Kollafirði; giptist hún Bjarna 18 vetra gömul anno 1507. Þeirra dóttir Solveig, sem giptist Ólafi Narfasyni, silfursmiðs, þeirra sonur Hannes í Hvammi í Kjós.

Anno 1525 mánudaginn næstan fyrir Þorláksmessu um sumarið, þá skiptabrèf gjörðist í millum þeirra mæðgna Guðrúnar Björnsdóttur og Solveigar Bjarnadóttur, var Hannes Eggertsson við staddur, en hefir þó ekki hirðstjóra nafnbót. Þau hjón bjuggu á Núpi í Dýrafirði. Nokkru síðar sigldu þau Hannes og Guðrún með börn sín og þjónustufólk, og bjuggu í Alternoe²⁾

að því sem hægt er að sjá. Ef hann hefir líka komið sem hirðstjóri, eins og líklegt er, varð hann að hafa einhvern umboðsmann, úr því hann var ekki sjálfur við, og þá lá engan nær að taka en Hannes, sem var umboðsmaður, þegar Norby kom út. Nú vita menn að hirðstjórnatíminn var vanalega þrjú ár og ekki skemur, nema eitthvað sérlegt væri til fyrirstöðu, en það gat ekki átt sér stað hér. Hannes hefir því verið umboðsmaður þetta ár, en ekki eiginlegur hirðstjóri, enda er hann ekki skýlaust kallaður það. 1517—20 var Týli Pétursson hirðstjóri, sem sanna má með nægum rökum (sbr. 108.—109., og 194.—198. bls. hér að framan). Jón Gizurason segir raunar, að Hannes hafi verið „hirðstjóri mart ár“, en hann telur eflaust umboðsár hans með. Hannes sýnist aðeins að hafa verið hirðstjóri þrjú ár (1521—21).

¹⁾ Í handritinu stendur ranglega: 1573.

²⁾ Þ. e. Altona.

hjá Hamborg þrjú ár (að sumra sögu). Klagaði Hannes þá fyrir kónginum Friðriki fyrsta, að Ögmundur biskup í Skálholti haldi hær ranglega fyrir sér og konu sinni fjórum jörðum, nefnilega Vatnsfirði og Stað í Aðalvík, sem Hannes sagði að Björn Þorleifsson á Reykhólum hefði gefið Stepháni biskupi til málafylgis, en átti þó ekki þessa garða; þar með Hvamm og Ásgarð í Hvammssveit hefði Ögmundur biskup að sér tekið í engu laga frelsi. Hær um gekk dómur á alþingi eftir kóns Friðriks befalingu anno 1530 af Erlendi lögmanni Þorvarðssyni og 24 helztu mönnum. Gat Hannes þá ekkert beýsað í þessum sínum ákærum, því Ögmundur biskup sýndi þar með dómum og originalbréfum, að Hannes og hans kvinna áttu ekkert tilkall í þessum jörðum; og varð sú endalykt þar á, að fyrir innilegan bæna-stað dómsmanna og annara góðra manna uppgaf Ögmundur biskup þá stóru rögsök, með hverri hann hafði rægt og ófrægt við kónginn sig og sinn forverara Stephán biskup, þó með þeim skilmála, að hann skyldi aldrei þar eftir vera mótstriðilegur sér eður Skálholtskirkju.

Af þessu er auðsèð, að ei getur staðizt hvað sèra Jón Egilsson segir í hans annál, það Hannes hafi dáið þremur árum eftir það hann lét drepa Týla, sem, eftir þeim reikningi, væri anno 1527, en anno 1533, nálægt Maríumessu síðari, þá Guðrún Björnsdóttir tók qvittanzíu af fyrgreindri dóttur sinni, Solveigu Bjarnadóttur, uppá arfaskipti eftir föður hennar, þá er Haunnesar Eggertssonar að engu getið, og sýnist hann þá vera dauður.

Hans börn og Guðrúnar Björnsdóttur: 1. Eggert lögmaður. 2. Björn, átti Þórunni, dóttur Daða Guðmundssonar í Snóksdal; hann druknaði við Seltjarnarnes, þá hann vildi flytja sig að Nesi eftir Eggert lögmann bróður sinn anno 1554. 3. Katrín, átti fyrst Gizur biskup í Skálholti, en síðar sèra Jón; lét ekkert barn eftir sig. Gaf próventu sína Eggerti lögmanni bróður sínum og dó hjá honum. 4. Guðrún Hannesdóttir, fyrri kona Þorláks Einarssonar á Núpi í Dýrafirði, bróður herra Gizurar. Þeirra sonur Gizur á Núpi. 5. Margrèt, var fyrri kona sèra Halldórs Einarssonar, bróður herra Gizurar og Þorláks. Hann hélt fyrst Hrafnseyri, síðan Selárdal; þeirra sonur sèra Bjarni í Selárdal. Guðrún Björnsdóttir varð gömul kona. Anno 1563¹⁾, þá Daði

¹⁾ Þannig B; 1503, A.

Guðmundsson dó, var hún 74 ára gömul og afsökuð að hafa fjárhald sonarsonar síns, Hannesar Björnssonar, þá 10 vetra, erfingja móðurföður síns Daða; var fædd anno 1480.¹⁾ Af Hannesi Eggertssyni eru flest Hannesar nöfn út kvísluð í þeirri ætt hér á landi.

TÝLI PÈTURSSON.

Björn á Skarðsá í hans annál við árið 1524 kallar Týla hirðstjóra, og hann hafi þá verið hálshöggvinn af Dönskum á Bessa-stöðum, hvar til sèra Jón Egilsson í hans biskupaannál greinir orsökina, sem áður greinir. Hvergi annarsstaðar hefi eg fundið útpykkilega að hann hafi hér hirðstjóri verið, eður gjört nokkuð hirðstjóraverk, heldur sýnist að hann á þeirri styrjaldartíð í Danmörku hafi undir hirðstjóranafni eður kóngsins fógeta nafni verið sendur hingað af Kristjáni kóngi öðrum (sem þá var útlæmdur úr Danmerkur og Noregs kóngs ríkjum), eður af hans áhangendum, til að halda Íslandi undir hann, eður að ná því hann kynni af kóngsins innkomst hér í landi, því hann var hér áður kunnugur, og þóttist eiga Hannesi hirðstjóra fyrir fornan fjandskap að gjalda; og er þetta hinn sami Týli Pétursson, hvers Elísabet Kristjáns annars drottning getur í sínu bréfi til Hannesar Eggertssonar, dateruðu í Kaupenhafn anno 1520, hvert eg hefi sæð *in originali* skrifað í Platþýzku. Þess sérlegasta innihald er: að þar Hannes hafi Týla Péturssyni, hennar kærum og trúum manni, veitt nokkrar þvinganir og meingjörðir á Íslandi, og óbillega við hann breytt; þá uppá kóngsins og hennar kærasta ektaherra vegna tilsegist og stefnist Hannesi að mæta fyrir rétti ásamt Týla Péturssyni um Marteinsmessu tíðir með þeirra mál fyrir kónginum, og skuli um það úrskurðast eptir því sem lög og réttur tilstandi. Upphvetur hún og áminnir Hannes þessu að hlýða og fyrir réttinum að mæta; en engu að síður verði þeim, sem hlýðir og mætir fyrir réttinum, hjálpað til réttinda þó að hinn vilji ekki koma, svo eptir þessu viti Hannes sig að

¹⁾ Þannig bæði hdr., en á að vera 1490 (sbr. 38. bls.). Espólin (Árb. IV 130) tekur þetta um Guðrúnu Einarasdóttur, konu Daða, og fer hér eptir Birni á Skarðsá. en sjálfsagt mun það réttara, sem hér stendur.

rétta, etc. Sýnist sem kóngurinn sjálfur ekki hafi verið heima í Kaupenhafn, þá bréfið var skrifað.

NB. Hvort Hannes Eggertsson hafi utan farið eða ei, er mér óljóst. Særa Jón Egilsson segir í fyrgreindum annál, það þremur árum liðnum frá því Týli var af tekinn hafi Hannes gengið um kvöld til náttúrunnar nauðsynja, og fundist dauður í náðhúsinu á Bessastöðum, þá eptir honum var grenslast. Særa Þórð Ólafsson á Görðum á Álptanesi dreymdi um þann tíma, að honum var sagt í svefni: «Hannes drap Týla, en Týli drap Hannes»; var svo út lagt, að Týli hefði aptur gengið og drepð Hannes. Hvar eður hvernig Hannes Eggertsson dó, þar um hefi eg ekkert annað fundið. En um tímann getur þetta ekki stað-
izt, nema ef 3 í siphra-tölu skrifað í strax greindum annál særa Jóns sæu misskrifaðir fyrir 7 eður 8, þar Hannes lifði 6 árum eður lengur eptir aflífan Týla.¹⁾

NB. Additam: særa W. J. S.²⁾ Bréf Elísabetar drotn-
ingar er út gefið þriðjudaginn eptir Severi 3: 4. mai. Hefir þá kóngurinn verið í Svíaríki að vinna það. Það sama sumar um-
kringdi hann það til lands og vatns. Sama ár var hann krýndur þar til kóns. En 8 dögum eptir Allraheilagramessu skæði það mikla blóðbað í Stokkhólmi. En í þessari hans burtveru gjörði

¹⁾ Einsog áður er um getið (669. bls. fyrri athugasgrein) var Týli hirð-
stjóri 1517—20, og ætti þessvegna að standa í hirðstjóraröðinni á
undan Hannesi, sem var hirðstjóri 1521—24. 1520 fóru þeir utan
Týli, Ögmundur biskupsfni og Vigfús Erlendsson, allir á einu skipi.
Vildi þá Týli fá endurnýjaða hirðstjórn sína og fékk til þess með-
mælingu Ögmundar, en það fórst þó fyrir og Hannes varð hirðstjóri.
Týli lagðist þá í viking, en hafði annars beikistöðu sína í Svíþjóð.
1523 kom hann til Íslands, braut upp kirkju á Bessastöðum og
rændi þar miklu fê, en handtók Hannes hirðstjóra, flutti hann út í
Hólm (Effersey) og hélt honum þar í haldi hálfan mánuð. Eptir
það fór hann burt í það sinn, en Erlendur lögmaður Þorvarðsson og
12 menn aðrir dæmdu hann dræpan sama ár á fundi í Kópavogi.
Árið eptir kom Týli í Hafnarfjörð, braut upp Bessastaðakirkju og
rændi þar sköttum kóns og öðru fé. Þá safnaði Hannes hirðstjóri
að sér Íslendingum og þýzkum kaupmönum, sem þar voru, lagði
að skipi Týla, vann það og tók Týla höndum og lét síðan höggva
hann (sbr. 108.—109. bls. hér að framan. Hist. Eccl. II 255—56.
IV 174. Esp. Árb. III 72, 80).

²⁾ Þ. e. vísauki særa Vigfúss Jónssonar.

Elisabet drottning kóngsins *affaires* í Danmörku og fyrir stóð *Regeringen*, svo sem sjá má af hennar akkordi við Lybska, þar hún akkorderaði þeim 23 mánaða sigling til Svíaríkis án kóngsins vitundar, þar til hann kæmi aptur. Þar fyrir hefir hún með sama hætti í kóngsins fráveru stefnt Hannesi um vorið, þá skipin gengu til Íslands in maio, svo að hann kynni að vera kominn fyrir Marteinsmessu til Kaupenhafnar þar að svara fyrir sig, því annars, þar stefnan var út gefin 1520, kunni ei Hannes hêðan úr Íslandi að mæta um Marteinsmessu um haustið sama ár, nema hennar stefna væri honum með skipum auglýst. (David Chytr:¹⁾ pag. 544 Edit. 1588 segir herför Kristjáns kóngs hafi byrjast um hvítasunnu).

JÓHANN PÈTURSSON.

Þó eg hafi fundið í útskrift af samningi nokkra Hamborgar kaupmanna og skipherra gjörðum við Íslenzka um innbyrðis kauphöndlan þeirra á millum á alþingi í tíð Jóhanns Péturssonar hófuðsmanns anno 1520, samt efast eg fyllilega um, að ártal sè rétt og þykir líkara, að vera eigi anno 1525, eður jafnvel 1524, því þá var Friðrik kóngur fyrsti kominn og meðtekinn fullkomlega til yfirdrotnunar í Noregi; og jafnvel hefi eg fundið, að Jóhann Pétursson hafi á því ári 1524 verið hèr hirðstjóri af kóngi Friðriki útsendur, og þá svo sem tekið við hirðstjórninni af Hannesi Eggertssyni.

Anno 1527 var hann hèr hirðstjóri, og fyrir hans meðalgöngu fékk Rafn lögmaður Brandsson staðfestingu kóngs Friðriks fyrsta upp á hans dóm, genginn á Seilu í Skagafirði mánudaginn næstan fyrir Pálmessu á sama ári um Sveinsstaðaför, yfir Teiti Þorleifssyni í Glaumbæ, hvert kóngsins staðfestingarbréf út gefið var á sjálfri Allraheilagramessu á slotinu Gottorp á sama ári. Keypti síðan Rafn lögmaður af kónginum fyrir 300 gyllini helftina af eignum Teits, sem hann hafði dæmt fallna undir kónginn.²⁾ En hinn helminginn, sem næstu erfingjum Teits dæmdist, svældi hann undir sig með lagakrókum

¹⁾ Chytræus var þýskur guðfræðingur, f. 1530, d. 1600; skrifaði meðal annars *Chronicon Saxonie* (1500—1595).

²⁾ Sbr. 112.—113. bls. hèr að framan, en ekki er þess þar getið, að Hrafn hafi notið aðstoðar Jóhanns hirðstjóra. Það stendur þó í Kirkjusögu Finns biskups (II 657).

og ofbeldi, þó honum væri ei lengi halds og meðferðar á þeim unt. Hvað lengur hann hefir hær hirðstjórn haft, hefi eg ei fundið. ¹⁾

DIÐRIK AF BRAMSTAÐ.

Anno 1530 fimtudaginn næsta eptir Pétursmessu á alþingi samþykkti Diðrik af Bramstað dóm Erlends lögmanns og hans 24 dómsmanna um Vatnsfjörð, Stað í Aðalvík, Hvamm og Ásgarð, af klögun Hannesar Eggertssonar til Ögmundar biskups (hverrar áður getur), og í þeim dómi kallast Diðrik kóngsins fógeti. Erlendur lögmaður í sínum vitnisburði um sama dóm kallar hann hirðstjóra, af hverjum, sem fleirum og öðrum gjörningum, augljóst er, það fyrri menn á þeim tímum hafa optlega brúkað þessi orð: höfuðsmaður, hirðstjóri, fógeti í sömu meiningu og merkingu. ²⁾

Anno 1533 var Diðrik af Bramstað hær hirðstjóri, og samþykkir á alþingi Diðriks Þínings dóm ásamt báðum biskupunum Ögmundi og Jóni Arasyni, svo og lögmonnum báðum, Erlendi Þorvarðssyni og Ara Jónssyni, sömuleiðis lögrættumönnum og

¹⁾ Jóhann Pétursson varð hirðstjóri 1525. Þá var Hannes Eggertsson kominn til Hamborgar og skrifaði þaðan bréf til Íslendinga um að hann af fúsium vilja hafi lagt öll völd sín á Íslandi í hendur Jóhanni Péturssyni. Ártalið á bréfi þessu, sem er prentað í Kirkju-sögu Finns biskups (II 267—68), er raunar MDXXII. (= 1522), en það verður að vera rangt, bæði vegna þess að Friðrik fyrsti er nefndur í bréfinu og svo hins, að mörg rök eru fyrir að Hannes var sjálfur hirðstjóri þetta ár og þar á eptir. Nú er bréf þetta eptirrit eptir öðru og Finnur biskup seltar því, að hið rétta ártal muni vera 1524. Þar við er þó að athuga, að Hannes var á Íslandi og hirðstjóri það ár, og hefir því varla farið til Hamborgar fyr en vorið 1525. Það ár mun hann því hafa skrifað bréfið, enda liggur miklu nær að halda, að II. sé mislesið fyrir V. en IV. Jóhann hefir verið hirðstjóri þangað til 1529, því það ár gefur hann Jóni bónda Hallssyni kvittun fyrir sýslugjöldum af Rangárvallasýslu, en þá hefir hann þó látið af hirðstjórn.

²⁾ Í bréfi, sem prentað er hær að framan á 202.—203. bls. og dagsett er 30. júní 1530, er Diðrek af bramstade hirdstjore och haufladzmann offwer allt Jsland.

öllum almúga (svo sem áður greinir). Hvort hann hafi eptir það verið hér hirðstjóri er mër óljóst.¹⁾

KLÁUS VON MARVITZEN.

(Særa Arngrímur in Crymogæa in vita Christiani III. kallar hann Nicolaum von Marvitzzen²⁾. Hann var hirðstjóri yfir allt Ísland, svo sem hann kallar sig í þeirri skikkan, sem hann og

¹⁾ 1533 gefur Diðrik af Bramsted Teiti Þorleifssyni verndarbréf (sbr. 114. bls. hér að framan), en hann hefir þó eflaust farið frá það ár, bæði sökum þess að hirðstjórnartími hans var þá út runninn og svo sökum tíðinda þeirra, sem þá gerðust í Danmörku og Noregi. En það voru siðaskiptin og styrjöld sú, sem þaraf leiddi. Kristján þriðji var kóngur í Danmörku, en Noregsmenn viðurkendu hann ekki sem kóng, þegar Diðrik fór frá hirðstjórninni 1533, en fylgdu Kristjáni öðrum. Diðrik hefir þó farið til Danmerkur og fengið kóng til að lengja hirðstjórnarvald sitt um þrjú ár og var sent bréf um það til Íslands. Í sömu andrænni skipar Kristífor greifi í Oldinborg og Delmenhorst Markúsi nokkrum Meyer hirðstjórni yfir öllu Íslandi, en Ólafur erkibiskup í Niðarósi og ríkisráð Noregs skipa um leið þá biskupana Ögmund Pálsson og Jón Arason hirðstjóra hvorn í sínu biskupsdæmi. Öll þessi þrjú bréf voru rædd á alþingi 1535, og kom þá öllum saman um, háum og lágum, að fallast á skipun Norðmanna og láta biskupana vera hirðstjóra. Þessi dómur, sem prentaður er í Kirkjusögu Finns biskups (II 268—70), var feldur á almennilegu Öxarárþingi miðvikudaginn næstan eptir Pétursmessu og Páls sama ár, og er merkilegur að mörgu og ekki sízt að því, hvað snertir flokkadrætti þessara stórhöfðingja og viðleitni þeirra hvers um sig að ná völdum á Íslandi.

Biskuparnir Ögmundur og Jón höfðu einungis hirðstjóravöld í þrjú ár, 1534—37. Árið 1534 veitir Ögmundur biskup Jóni Hallssyni að nýju kónsins sýslu og umboð milli Jökulsár á Sólheimasandi og Þjórsár (Rangárvallasýslu), og getur þess um leið, að hann sé settur af erkibiskupi og ríkisráðinu til að bera upp alla krúnunnar rentu og kóngdómsins, sem hér fellur í landið í allt Skálholtsbiskupsdæmi. Jón Arason hefir því haft hirðstjórnina í sínu biskupsdæmi, en báðir hafa þeir orðið að láta af 1537, þegar Kláus von Mervitz kom. Kvittunarbréf hans til Ögmundar er enn til og prentað í Kirkjusögu Finns II 272 (sbr. II 270—71).

²⁾ Nafnið er skrifað ýmislega í bréfunum, svo sem: „Claues van der Merwyte“, „Claus von Marwitz“, „Claus von der Marvitz“ o. s. frv. Líklega er myndin „van der Marvitz“ réttust.

Erlendur lögmaður Þorvarðsson gjörðu um ólöglega lausamensku. En ártalið, nær hún var gjörð, hefi eg ei sæð, þó eg meini annis 1537, 1538, 1539, á hverjum Páll lögmaður Vídalín, lögvittrasti og helzti antiqvarius hér á vorum dögum, greinir, að Kláus von Marvitzzen hafi hér hirðstjóri verið, og sambýður því, að hann hafi hér verið fyrsti befallingsmaður Kristjáns kóngs þriðja, eptir það hann var kominn til fullkomlegrar kóngsstjórnar yfir Danmerkur og Noregs ríkjum, sem skæði á liðnu sumri anno 1536.¹⁾ En Björn á Skarðsá segir að Kláus von Marvitzzen sè hér hirðstjóri anno 1535; getur þó að engu, af hverjum hann hafi í því interregno²⁾ hirðstjóri hér settur verið, hvort heldur af Kristjáni kóngi eður þeim norska aðli sunnan fjalls í Noregi, sem á öndverðu því sumri gekk Kristjáni kóngi til handa, eður af hans óvinum. En anno 1536 skrifar Björn, að Íslendingar hafi ekki viljað hafa hann fyrir hirðstjóra vegna ránskapar og manndrápa; hverju ei vill koma saman við áðurgreindan tíðareikning Páls lögmanns, og sýnist þetta heldur heyra til anno 1539. Hafi þá Diðrik von Mynden verið settur hingað í hans stað, eptir því sem Björn heimferir orð Arilds Hvítfeldar hér til, og að Kláus hafi þá aptur mist klaustrið, sem honum var veitt anno 1537, sem hann meinar Helgafells klaustur, því Halldór ábóti þar hafi dáið á sama ári.³⁾ Að klausturs rentu eður nokkuð af henni hafi Kláus haft á því ári, læt eg standa við sitt verð, því kóngsins fógetar tóku þá að plokka sèr af klaustrunum því sem þeir náðu, en að Halldór ábóti sè þá dauður, stenzt ekki, því anno 1540 á Þingvelli Pétursmessu og Páls, á almennilegri presta-stefnu, er hann fyrstur nefndur með öðrum prelátum og prestum Skálholts biskupsdæmis, sem samþykktu herra Gizur Einarsson

¹⁾ Þetta ár var Kláusi veitt hirðstjórn, og er bréfið gefið út í Haderslev á sjálfan jóladaginn (sbr. Kirkjusögu Finns II 280 athugasemd f.).

²⁾ Þ. e. millibilsstjórn.

³⁾ Öll þessi saga um Halldór ábóta Tyrfinnsson og Helgafells klaustur er röng hjá Birni á Skarðsá, og eins er með ártölin. Ruglingurinn mun kominn af því, að eptir að Íslendingar höfðu sent kóngi klæg-unarbréf yfir Kláusi, fékk hann með einhverju móti kóngsbréf fyrir að mega taka að sér Viðeyjarklaustur (1739), en síðan fólseuðu þeir Diðrik van Mynden ártalið og líklega meira. Það var í skjóli Kláusar að Diðrik fór til Viðeyjar og lagði klaustrið undir sig. Sbr. Kirkju-sögu Finns II 280—83.

tyrir þeirra fullkominn formann og superintendent Skálholts stiptis, og anno 1542, þann 21. nóvember, skrifaði Kristján kóngur þriðji honum lifandi (en ekki dauðum), að halda latínu-skóla á Helgafelli.

Anno 1539, eptir dráp Diðriks von Mynden og hans fylgjara, var Kláus hér í landi, og skrifaði kónginum strax um haustið það Ögmundur biskup hefði skipað að láta drepa hann og hans fylgdarmenn. Og annað bréf, eins hljóðandi, skrifaði hann Ara Jónssyni lögmanni. Því skrifaði Kristján kóngur hingað um vorið anno 1540, og kendi biskupinum um þessi manndráp, eptir því sem Kláus hafði honum skrifað.¹⁾ En á alþingi það sumar sór Ögmundur biskup í lögrættu opinberlega fyrir öllum þingheiminum þann eið fyrir Ara lögmanni og hans 12 dómsmönnum, að aldrei hefði hann hvorki leynt nè ljóst látið nè ráð til gefið, að slá nokkurn kristinn mann í hel, og nefnilega Diðrik og hans fylgjara.

Fyrir þennan þunga róg og aðrar aðlektir á móti landsins lögum, dæmdu þessir dómsmenn með fullu dómsatkvæði Kláus von Marvitzen ekki myndugan eður fullmektugan til að upp bera kóngsins skatta og árlega rentu, sem á umliðnu ári gjaldast áttu, og ekki heldur sýslur að veita; heldur dæmdu þeir Ara lögmanni kóngsins skatta og aðra rentu alla af landinu að upp bera og varðveita til næsta Öxarárþings, og sérhverjum sína sýslu að heimila, þeim sem fullar vörzlur hafa; en þær, sem óveittar væri, og nauðsyn til krefði umskipti á að gjöra, dæmdu þeir í varðveizlu Ara lögmanns, til þess löglegur hirðstjóri kæmi af kónginum tilsettur.

Hér af er augljóst, að Kláus hefir það ár haft hér fógeta eður hirðstjóra embætti, og enginn annar var þá hér í landi af kónginum þar til settur; og vissi hann þó af dauða Diðriks von Mynden. Og hér að auki kallar Kristján kóngur í hans bræfi til herra Gizurar biskups anno 1541 Kláus von Marvitzen sinn fógeta. En það Björn innfærir við árið 1539, eptir Arild Hvítfeld, að kóngurinn hafi látið til Rensborg, þórsdaginn eptir

¹⁾ Kóngur varð svo reiður við Íslendinga út úr drápi Diðriks, að hann ætlaði að senda her manns til Íslands, en Hamborgarar fengu þó afstýrt því.

dominicam oculi ¹⁾, dóm ganga yfir Kláus von Marvitzén fyrir hans rán og manndráp, mun eiga að heimfærast til ársins 1542 ²⁾).

DIDRIK VON MYNDEN.

Hann var einn Hamborgari, bróðir Korts von Mynden, kaupmanns lengi í Hafnarfirði. Hafði 12 ár eður lengur verið á Bessastöðum bæði ráðsmaður og annað, illa ræmdur og óþokkaður af vondum orðum og gjörðum, áverkum, höggum og gripdeildum við aðra ³⁾ menn.

Anno 1539 er að ráða hann sè orðinn hær kóngsins fógeti, sem áður greinir. Þó klaustur og múnklífi með þeirra eignum væri utanlands nú komin undir kónginn, samt finn eg ekki, að kóngleg majestet ⁴⁾ hafi befalað Diðrik að taka þau undir sig hær í landi, því hvorki auglýsti Diðrik þá befalingu nè hafði þá aðferð, sem einum kóngs befalingsmanni sómdi í svoddan erindi, heldur sýnist hann hafa tekið þetta sèr fyrir hendur ⁵⁾ af sjálfs síns vilja, og hann sá, að svo gekk til utanlands. Þar með var Viðeyjarklaustur svo nálægt kóngsgarðinum Bessastöðum og svo hollar og hagkvæmar þess inntektir. Hvorki er þess getið, að hann hafi beiðzt eður beiðzt áður klaustursins kónginum til handa, eður haft nokkra laga aðferð, sem einum réttskikkuðum yfirvaldsmanni bar að hafa, heldur sem annar ræningi og her- vikingur lúrdi hann eptir hentugasta tækifæri, þó sem annar griðleysingur, til að grípa þetta klaustur; því, þegar fyrirmaður Viðeyjarklausturs, ábóti Alexius Pálsson, var eptir venju með sína þenara riðinn í fardaga úttektir, var bæði karlmanna fált og fyrirmannslaust heima á klaustrinu. Kom Diðrik með útbúnu fylgdarliði þangað á sjálfa hvítasunnunni um sólaruppkomu, öllum óvart og fólki í svefni; hrakti hann og hans þenarar og barði

¹⁾ Þ. e. þriðja sunnudag í föstu.

²⁾ Þetta er rétt Finnur biskup segir (II 283), að Kláus hafi þetta ár verið dæmdur í ævilangt varðhald í Flensborg, en verið þó náðaður eptir tvö misseri.

³⁾ Marga, B.

⁴⁾ Þ. e. hátign.

⁵⁾ Bæði, þætir B við.

heimafólkið, fór illa með það og rak í burt, setti þangað aptur sitt fólk og tók klaustrið undir sig. Nú líður til þess á alþingi, að þeir Ögmundur biskup og Diðrik fundust við Þingvalla kirkju og töluðust við um Viðeyjarklausturaðtekt. Beiðdist biskup af honum bréfs og bevísingar að þetta væri kóngsins vilji eður skipan, hverri hann sagðist vilja hlýða; hvar til Diðrik svaraði fáu eða þagði. Biskup bauð sig undir rétt lög við hann eður hvern annan. Diðrik svaraði að pestilenzian skyldi hafa þau lög, og með þessu skildu þeir.

Um sumarið, fjórum eður fimm dögum eptir ¹⁾ Laurentiusmessu, reið Diðrik með tíunda mann frá Bessastöðum austur og ætlaði að taka undir sig Þykkvabæjar- og Kirkjubæjarklaustur. Og er hann kom yfir Ölvesá hjá Kotferju, kom upp hjá honum, að hann vildi ríða fyrst í Skálholt og finna Ögmund biskup; hafði þó ei ráð fyrir því gjört áður; sagði að fylgjarar sínir Pétur Spons og Hans Witt skyldu bíða sín í Odda. Sem Diðrik kom í Skálholt, lét hann setja tjald sitt þar í portinu fyrir framan timburstofuna. Var honum veitt öl og matur, sem hann vildi, fann þó ekki biskupinn á þeim degi, en um morguninn eptir fundust þeir, og spurði biskup, því Diðrik færi þessu fram, að taka klaustrin undir sig, ef það væri ekki úþrykkilega kóngsins skipan. Diðrik svaraði þar til fáu og illu einu; svo skildu þeir um sinn. Síðan fór Diðrik tvisvar eður þrisvar inn í biskupsbaðstofuna, til að skeyta skapi sínu á biskupinum, gaf honum mörg vond, ósæmileg og trássug orð; kallaði hann blinda biskup, hundsvott og annað fleira; sagðist vilja taka allt Ísland inn með sjöunda mann. Biskup sagði hann ætti sín orð sjálfur, bað hann með góðu að víkja burt af staðnum; hann skyldi fá mat og drykk með sér upp á veginn, og hvað hann vildi; kvaðst ei vilja honum væri þar neitt ilt gjört; Diðrik mætti sjálfur sjá, að hann væri blindur maður og ræði ekkert við fólk sitt, ef nokkuð kynni að skorast í með þeim. Þessu gaf Diðrik engan gaum og

¹⁾ Þannig handritin, en á að vera fyrir Laurentiusmessu. Þetta er sjálfsagt skrifvilla í handritunum, því Jón Halldórsson hefir farið hér eptir Biskupaannál Jóns Egilssonar, og þar stendur: „og svo líður fram að, til þess fimm nætur eru til Laurentiusmessu“; sbr. og bls. 681 hér á eptir, þar sem stendur að þeir Diðrik hafi verið drepnir Laurentiusmessu dag.

trássaði því meir, svo hann og fylgjarar hans voru als ugglausir um sig.

Særa Jón Hæðinsson í Hruna, einn af fyrirprestum sunnanlands, var þá ráðsmaður í Skálholti. Hann gerði boð nokkrum landsetum staðarins, hinum hraustustu og öruggustu, að koma skjótt heim til staðarins; voru þar til helzt nefndir: Jón Sigurðsson í Gröf í Grímsnesi, auknefndur refur, Sveinn Þorsteinsson á Bildsfelli, Ögmundur bryti, Jón Snorrason¹⁾ ráðsmaður á Hömrum, og Núpur þar vinnumaður, sem hafði um vorið áður verið heimamaður í Viðey, þar illa útleikinn og barinn með köðlum; þóttist því eiga þeim fyrir grátt að gjalda. Þessum og þeirra fylgjurum voru gefnar nokkrar könnur öls, svo þeir voru vel hreifir orðnir; gengu þeir upp að herbergjunum. Særa Jón Björnsson, prestur að Torfastöðum, var settur til að skenkja á fyrir Diðrik og hans menn í timburstofunni. Sumir af bændum hlupu upp garðinn frá portinu og varð af því dynur mikill, við hvern hinum varð mjög bilt. Spratt Diðrik þá upp, sá vopnin út um gluggann og spurði hvað nú væri á ferðum; til hvers skyldu svo mörg spjót og lenzur. Skenkjarinn sagði, að það væri vinnumenn staðarins að gamna sér; biskupinn hefði gefið þeim nokkrar könnur öls til virðingar við hans komu. Diðrik skipaði strax tveimur sínum mönnum að sækja byssur þeirra út í tjaldið, en jafnsnart sem þeir komu út, hjuggu hinir tjaldið ofan á þá, og drápu þá báða. Nú sá Diðrik hvað um var, og ætlaði að drepa særa Jón Björnsson með knífi, en hann kastaði af sér kápunn, er hann hafði yfir sér, skaut á dyr og sló timburstofunni í lás. Hlupu bændur strax að henni, en ekki gátu þeir haft hana upp, fyr en Sveinn Þorsteinsson tók svo stóran stein, að tveir menn óvaldir höfðu nóg að bera, og kastaði honum á hurðina, svo hún brotnaði; brutust þeir þá inn, helzt þessir fjórir: Jón refur, Sveinn, Jón Hamraráðsmaður og Núpur, og drápu þá er inni voru. Jón refur sótti með krókalenzu að Diðrik, en hann varðist lengi hraustlega með stingknífi og borðdiskunum, sem hann bar undir högginn, svo Jón kom ekki lagi á hann, þar til hann krækti lenzunn ofan í herðar honum, og kipti honum tvisvar fram á gólfid undir fætur sér, keyrði síðan lenzuskaptið út um glergluggann á stofunni, svo

¹⁾ Jón Gizurarson kallar hann Jónsson, og það er eitt með öðru sönnun fyrir því, að Jón Halldórsson hafi ekki þekt „Ritgjörðina“, því annars hefði hann að vanda getið þess, er frábrugðið var hjá heimildarmanni hans.

hann kæmi laginu fyrir sig, rak lenzubroddinn í millum herða honum og sagði, að Diðrik skyldi nú heitast um að vinna allt Ísland við sjöunda mann. Jakob, smásveinn Diðriks, 10 vetra gamall, hafði smogið undir borðið. Sveinn vildi drepa hann, sagði hann mundi koma þeim að óliði, en Jón sagði það skyldi ei vera, hann væri ungur og saklaus. Sagt er að hann hafi síðan upp málað andlits ásýnd Jóns, svo hún hafi verið í flestum kaupstöðum hér sunnanlands; því forðaðist Jón að koma í nokkurn kaupstað. Þetta skæði á Laurentiusmessu dag; voru þeir 7 eður 8, sem drepnir voru í Skálholti. Síðan voru kroppar þeirra hafðir austur fyrir Söðlahóla, og hestar þeirra þar drepnir og með reiðtygjum dysjaðir. Strax var maður sendur til Odda að segja þeim Pètri Spons að koma til Hruna, því Diðrik vildi ríða norður Kjalveg. Þetta undraði Pétur, og það byssa hans vildi ekki lossa um daginn. Hann var sagður mestur skálkur af þeim öllum. Hann hafði tjaldað í Hruna norður á túni og lagði sig til svefns, og varð ei fyr var við, en 12 menn hlupu ofan af hrunanum að tjaldinu, spratt upp, tók spjót og varðist drengilega. Sá karskastur var af¹⁾, er Guðmundur hét, sótti að Pètri og vann ekki á hans hluta, þó hann væri tygjaður, þar til einn annar hafði öxi í höfuð honum og sagði: „Diðrik bað að heilsa þér, og sendi þér þetta.“ Sem Pétur fékk áverkann, vildi hann hlaupa heim í kirkjuna, en ráðsmaður sèra Jóns Hèðinssonar²⁾ kom á móti honum í sáluhlíðið og varnaði honum að ná kirkjunni, þar til hinir komu, og unnu á honum. Fylgjari hans Hans Witt hljóp vestur í flóðin, beiddist lífs, fékk ekki, og var þar drepinn. Voru þessir báðir dysjaðir norður í Litluhólum.

Um haustið vel hálfum mánuði fyrir vetur nefndi Jón Björnsson bóndi í umboði Erlends lögmanns Þorvarðssonar í dóm hina helztu menn og vitrustu á þeim dögum: Pál Vigfússon á Hlíðarenda, Sæmund Eiríksson í Ási, Daða Guðmundsson og aðra fleiri. Og dæmdu þeir Diðrik og hans fylgjara óbótamenn, og þá alla saklausa, sem þá hefði í hel slegið, fyrir

¹⁾ Hér er eyða í AB og handritinu nr. 51 í fjaðrablaðabroti í Raskssafni. Hér á líklega að standa biskupsmenninum, en Jón Egilsson hefir þó innskotsgrein, er svo hljóðar: „Þeir voru systra synir Teitur í Auðsholti og hann“ (þ. e. Guðmundur).

²⁾ Leiðrætt eptir Biskupaánnálum Jóns Egilssonar; í hdr. stendur Jón Hèðinsson.

rán og ólöglegar og óguðlegar aðtektir, sem Diðrik hefði framið með orðum og verkum. Sérlegustu sakir í dóminn innfærðar eru: 1. að Diðrik von Mynden og Kort Rafn hefðu rænt og gripið frá Ögmundi biskupi tvö hundruð lybsk mörk í gulli og silfri fyrir utan hans heimild; 2. hann hafi rænt og gripið fyrir biskupinum 4 naut gömul á Hvannavöllum, svo og frá öðrum mönnum; 3. hann hafi látið stinga biskupsins og kirkjunnar lóð í Grindavík, og látið hyggja þar hús á móti biskupsins og hans ráðsmanns vilja; 4. hann hafi tekið undir sig 6 jarðir suður við Sund, þær biskupinum tilheyðu, fyrir utan biskupsins vilja; 5. Diðrik hafi talað illa til biskupsins, kallað hann hundabráfara, hundsvott og öðrum jafnskammarlegum nöfnum, etc.

Ekki er þess getið, að nokkrar hefndir hafi komið eptir Diðrik og hans fylgjara; en flestir, sem voru að þessum manndrápum, dóu hastarlegum dauða, náðu ei prestsfundi, þótt beiddu, eða urðu mállausir.

KRISTÓFER HVÍTFELDUR.

Hann var danskur aðalsmaður, þenti þeim loflegu feðgum Friðriki fyrsta og Kristjáni þriðja kóngum í Danmörk. Var einn af þeim herra mönnum, sem anno 1532 dag 1. júlí á Aggershússlotti í Noregi innsigliðu með Knúti Gúldenstjerne, biskups-efni á Fjóni, það leiðs- eður frifarar bréf, sem sami Gúldenstjerne út gaf Kristjáni kóngi öðrum, sem honum varð að fótakessi. Í því interregno¹⁾, eptir dauða kóngs Friðriks fyrsta anno 1533 dag 3. apríl, var hann handgenginn Kristjáni þriðja. Og eptir þá miklu sigurvinningu, sem Danskir og Svenskir fengu í Skáney anno 1535, 20 dögum eptir jól, yfir Lybskum og greifa Kristófers fólki, Kristjáns kóngs frænda, en þá fjanda, var Kristófer Hvítfeldur sendur til Kolding, að kunngjöra þeim ný-útvalda kóngi Kristjáni þriðja þessi gleðitíðindi, og til að hiðja um hjálparstyrkslið til að umkringja horgina Málmey með herskildi.

¹⁾ Þ. e. millibilsstjórn.

Sá mektugi og hofmóðugi seinasti erkibiskup í Niðarósi, Ólafur Engelbertsson, var hinn mesti óvinur kóngsins Kristjáns þriðja og Lúthers lærdóms, hverjum hann fram fylgdi. Þessi pápíski erkibiskup upp æsti Norska, helzt þá í Þrándheimi og norðanfjalls á móti kónginum og trúarbrögðunum bæði leynt og ljóst. Og þá kóngurinn sendi til hans herra Vincentium Lange, höfuðsmann í Bergen, einn hinn ypparlegasta mann, til að höndla um forlíkun á millum kóngsins og hans, þá lét þessi erkibiskup, á móti allra þjóða trygðum og öllum rétti, án löglegra orsaka af heimuglegri óvild til Vincentium, setja hann í fangelsi og herfilega deyða. Sami erkibiskup hafði á nokkrum hólma, skamt frá landi, látið upp byggja eitt kostuglegt og rambygt slot, sem hann kallaði Steinvígshólm, og samtengt hólmann við fastaland með sterkri bryggju. Liggur þetta slot hálfa aðra mílu frá Þrándheimi ¹⁾. Átti þetta að vera hinn öruggasti varnarkastali biskups móti hans fjandmönnum. En þegar Ólafur erkibiskup sá, að hann gat ekki mótstaðið kóngsins lukku og framgangi, og hann örvænti sér að fá náð hjá honum, tók hann alla dyrgripa og hvað fémætt var í Niðaróss erkibiskupsstóli, og flutt varð, lét hann það á 4 skip, og fór á þeim með sínum þénurum til Hollands, og setti varnarlið á slotið Steinvígshólm, að verja það til þess hann kæmi aptur með öruggan stríðsher frá keisarans arfalöndum á móti kónginum. — En strax eftir hans burtför úr Þrándheimi sendi Kristján kóngur þangað anno 1537 með stríðsfólk og orlogsskip þessa herra menn: Trúils Úlfstand og Kristófer Hvítfeld á móti biskupsins og hans selskapar uppsátri og yfirgangi. Lukkaðist þeim þetta vel, svo að Norskir allir fyrir norðan Dofrafjall gengu kónginum til handa og sóru honum trúnaðareidda, og Steinvígshólms slot var þeim opnað og uppgefið. Trúils Úlfstand fór aptur til Danmerkur og flutti með sér fangna biskupana af Stafangri og Hamri. En Kristófer Hvítfeldur var tilsettur lénsmaður yfir Þrándheimi og Vardö, og var honum befalað að reformera trúarbrögðin þar, eftir því sem gjört var í Danmörku, og setja alt til rétta hjá landsfólkinu.

Þegar kóngurinn frétti hvernig hér gekk til á Íslandi anno 1540 öfuglega eitt og annað, sendi hann þennan Kristófer Hvítfeld riddara hingað með tvö orlogsskip og stríðsfólk anno 1541

¹⁾ Þ. e. Niðarósi.

(en ekki 1540, svo sem stendur í Crymogæu pag. 227), sem ljóst er af því bræfi, sem kóngleg majestet skrifaði herra Gizuri með honum, útgefnu á þessu ári, aunan dag páska, í hverju kóngurinn kallar hann sinn embættismann á sínu sloti Steinvígshólm; og segist senda hann með sinni fullmakt til að halda hær landsþingið með andlegum og veraldlegum og að hjálpa hverjum manni til laga og réttinda; þar með hafi kóngleg majestet befalað honum mörg önnur aðskiljanleg erindi og sinn vilja, sem hann kunni sjálfur að gefa Gizuri biskupi til vitundar. Biður því kóngurinn herra Gizur (að merkja þá svo sem sinn helzta trúnaðarmann hær á landi) að styrkja staðfastlega Kristófer Hvítfeld í öllum kóngsins erindagjörðum hær á landi, og í þessu bræfi kallar kóngurinn Kláus von Marvitz sinn fógeta, hvert eg hefi in originali lesið.

Kristófer Hvítfeldur kom hingað í fardögum og reið Gizur biskup strax til fundar við hann. Og af því Gizur biskup hafði smarið áður kunngjört kóngi, að hann gæti hær engu til laga eður leiðar komið um lagfæring á trúarbrögðunum fyrir myndugleik Ögmundar biskups og gömlu prestanna, sem dönsuðu eptir hans pípu, ráðguðust þeir höfuðsmaður og biskup hær um heimuglega. Ræðist það af, að þing var sett á Kópavogi, að birta nokkur kóngsins erindi, og á meðal þeirra voru bændur beðnir að ljá 13 eður 14 hesta hið snarasta, var yfirlýst, að sækja smjör og vaðmál í Skálholt, en flytja þangað mjöl og malt. En þessum hestum lét höfuðsmaðurinn ríða austur til Hjalla í Ölvesi, til að sækja Ögmund biskup. Fluttu þessir sendimenn hann suður, og fram á stríðsskipið; var hann þá orðinn blindur og gamall. Var honum lofað lausn, svo hann færi ei burt úr landinu, ef hann fengi höfuðsmanninum alt sitt gull og silfur. Og sem hann hafði látið það til, varð ekki af lausninni að heldur, nema hann fengi kónginum til eignar alt sitt jarðagóz. Hann gjörði svo og fékk hirðstjóra uppskrift af öllum sínum jörðum, með nafni, tölu og kúgildum; samt lenti við sama, að hann var ekki laus látinn. Var honum fenginn einn piltur til þjónustu, og var síðan fluttur fram í Danmörk. Hafði kónginum mislíkað, að þeir höfðu ónáðað hann, blíndan og gamlan, og burt flutt úr hans fæðurlandi.

Á þessa árs alþingi tók Kristófer Hvítfeldur hollustueiða í kóngsins nafni af öllum Íslendingum, sem þangað komu, og útrætti þar í lögrættu önnur kóngsins erindi, og staðfesti þar, kóngs-

ings vegna, öll kaup og gjafir og qvittanzur Ögmundar biskups Daða Guðmundssyni útgefnar, því Daði hafði lengi haft umboð Ögmundar biskups yfir hans eignum og tíundir í Vestfirðinga fjórðungi. Og gaf honum þar uppá, mánudaginn næstan eptir Maríu vitjunar dag, eitt sterkt verndarbréf upp á hans persónu, kvennu, börn, þénara, góz fast og laust, í hverju hann kallar sig höfuðsmann kóngsins á Steinvígshólmi og Íslandi, og þar upp á útvegaði hann Daða kóngs Kristjáns þriðja verndarbréf, út gefið á jóladaginn anno 1542.

Hann setti Pétur Einarsson, bróður Marteins biskups, sinn umboðsmann yfir allt Ísland. Og sem hann hafði útrétt hér sínar erindagjörðir, sigldi hann hëðan.

Þó sèra Arngrímur (in Crymogæa pag. 227) eignir Kristófer Hvítfeld, að hann hafi stiptað skólana hér, samt bygg eg það gjórt hafi Páll Hvítfeldur anno 1552, sem síðar má sjá. Anno 1542 var hann hér og höfuðsmaður, sem ljóst er af kóngs Kristjáns þriðja qvittanzu, sem hann út gaf á því ári, sunnudaginn næstan fyrir Mariæ Præsentationis dag, sem inn fellur á þann 21.⁴⁾ nóvember, í hverri kóngurinn segir, að nú hafi verið hjá sèr, ásamt Gizuri biskupi, sinn maður, þénari og embættismaður á Íslandi Kristófer Hvítfeldur, og hafi afhent sèr innsiglaða qvittanzu upp á clenodia Skálholts dómkirkju, 700 lóð silfurs að vikt (5 lóðum minna), einn gullkaleik, 60 Juchums dali og 20 engelska etc.

Hvort Kristófer Hvítfeldur hafi það sumar verið á alþingi, er óljóst, en Pétur Einarsson, sem ennþá kallast kóngsins umboðsmaður yfir allt Ísland, gaf þar úrskurð með báðum lögmönnunum, Erlendi Þorvarðssyni og Þorleifi Pálssyni, í þrætumáli um jarðirnar Bjarnanes og Horn í Hornafirði, svo höfuðsmannsins eður hans nálægðar sem hins æðsta yfirvalds er þar að engu getið, og var þó málið sett fyrir kónginn. Hvort Kristófer Hvítfeldur eður Otti Stígsson var hér hirðstjóri anno 1543, eður einhver annar á millum þeirra, hefi eg ekki fundið²⁾.

¹⁾ Leiðr.; í hðrr. stendur 31. (!).

²⁾ Hvítfeldur hefir þó líklega verið höfuðsmaður þetta ár, þangað til Otti Stígsson kom, en haft Pétur Einarsson (Gleraugna-Pétur) fyrir sig, því aldrei hefir Pétur reglulegur höfuðsmaður verið. Hér við er það þó athugavert, að til er enn kóngsbréf um að Viðey skuli vera höfuðsmannssetur, skrifað á jóladaginn 1542, og þar er skýrt tekið fram, að kóngur sè þá búinn að gera Otta Stígsson að höfuðsmanni á Íslandi, en ekki hefir hann þá komið út, fyr en seinna

Anno 1549, þá Kristján kóngur annar fékk fyrir bón og meðalgöngu Karls keisara hins fimta mildara fangelsi af bræðrungi sínum Kristjáni kóngi þriðja, var Kristófer Hvítfeldur einn af þeim stóru fjórum herraönnum, sem færðu hann með mikilli æru, þann 17. febrúar, frá hans stranga 17 ára fangelsi í Sönderborg til Kallundborgar, hvar Kristján annar hafði síðan furstalegt hald á meðan hann lifði ¹⁾).

OTTI STÍGSSON.

Anno 1544 var hann hær höfuðsmaður orðinn (ef ekki árið áður), því þó hann kallist í alþingisdómi lögmanna Erlends Þorvarðssonar og Þorleifs Pálssonar á því ári kóngsins fógeti, samt sýnist hann þó hafa fullkominn höfuðsmanns myndugleika hær á landi. Af strax nefndum lögmönnum beiddist hann þá dóms á peningum þeim og fiskibátum, sem Þýzkir og Engelskir settu inn í landið á móti kóngsins befalingu og lögsömdum dómunum; og dæmdu lögmenn alla þá peninga hálfa kóngsins eign, en hálfa fógetanum og hans fylgjurum til handa. Ef Íslenzkir ættu part eður helming í þessum Þýzkra bátum, þá skyldi það vera sérhvers eign, sem sérhver hefði með lögum að komizt. Yfir þessum dómi og aðtektum, er fógetinn hafði eptir honum gjört, klöguðu hinir þýzku kaupmenn fyrir kónginum Kristjáni þriðja. Voru bæði þeir og Otti Stígsson fyrir honum um veturinn, en hans majestet vísaði þeim hvorutveggjum hingað í land undir löglegt rannsak og lögmanna dóm á þessu.

Anno 1545 var Otti Stígsson hær á alþingi og kallast þá af fyrnefndum lögmönnum kóngsins befalingsmaður yfir allt Ísland í þess árs alþingis dómi þeirra, fyrir hvern hann hafði þangað stefnt 12 eður 13 útlenzkum kaupmönnum og skipherrum. Voru þar bæði þeir og hann fyrir lögmanna dómi um þetta mál. Dæmdu lögmenn, en bæði Gizur biskup og allir fyrirmenn landsins samþykktu: 1. að allir fiskibátar Þýzkra, sem

hluta næsta árs eða ekki fyr en 1544. Þetta kemur líka bezt heim við þriggja ára völd hirdstjóra og höfuðsmanna. (Sbr. Hist. Eccl. II 298).

¹⁾ Hvítfeldur gegndi eptir það ýmsum háum embættum, og andaðist sem landstjóri í eyinni Gotlandi 1559 í borginni Visby.

þeir hefðu látið hér til fiskjar ganga, sem voru 45 bátar á Suðurnesjum (vide¹⁾ annál sèra Jóns Egilssonar²⁾), skyldu fallnir undir kónginn, eptir hirðstjóra Pinings dómi; 2. að útlenzkum skyldi engin skreið seljast eptir vikt, heldur eptir tölu og gildingu, því þeir hefðu svo optlega rofið sína lofun, að flytja hingað falslausa vöru og rættan mæli á þeirra tunnum, kvartelum og kútungum, og skyldu aldrei meir en 20 fiskar leggjast ofan á eitt hundrað fiska af samfenginni skreið, að burtlögðum löngum og fyrirtaksfiskum, sem ei eru kaupmannsvara; 3. kónginum skyldu þeir gjalda venjulegan hafnartoll af hverju þýzku kaupskipi, 20 gyllini í mynt af gulli eður silfri, en af hverju engelsku kaupskipi 10 Nobel, og af hverju duggufari, hvaðan sem það er, 2 Englos³⁾ kónginum, en kóngsins umboðsmanni eina tunnu salts og eitt hógsetur bjórs (*sic!*); 4. öll útlenzk eptirlega hér um vetur og kauphöndlan var afdæmd og fyrirboðin, nema þeim einum, sem kóngsins fógeti leyfði hér vetrarveru, til að samantaka skuldir sínar, og greiða þó fullan toll, 20 gyllini, og setja engan hlut dýrara um vetur en um sumar, annars skyldi upptækt alt þeirra fê, og þeir sekir 13 mörkum við kóng; 5. bartskerar mættu hér eptir liggja um vetur með fógetans ráði, þó svo, að þeir græði fólk fyrir billegan betaling, og fremji engan kaupskap, nè hafi skipa útgjörð.

Á sama ári afhenti hirðstjórinn Otti sèra Birni Jóns biskups syni kóngs Kristjáns þriðja úrskurð og bréf um Bjarnanes, útgefið á mánudaginn næstan eptir dominicam oculi⁴⁾ á sama ári, í hverju hann staðfestir kaup Jóns biskups á Bjarnanesi og eignum því meðfylgjandi, en kaup Ögmundar biskups skyldi enga makt hafa.

Hvað lengur Otti Stígsson hafi það sinn verið hér kóngsins befalingsmaður, eður hvort nokkur annar hafi verið í millum hans og Lauritz Múle, hefi eg ekki fundið⁵⁾.

¹⁾ Þ. e. sjá.

²⁾ Sbr. Safn I 82.

³⁾ Vanalega nefndir engelottar.

⁴⁾ Þ. e. þriðja sunnudag í fístu.

⁵⁾ Finnur biskup setlar helst (Hist. Eccl. II 286), að Otti hafi ekki komið til Íslands 1546, enda er hans að engu getið hér það ár. Árið eptir er hann aptur á móti á Bessastöðum föstudaginn fyrir Jóns messu baptistæ og gefur þá Gizuri biskupi kvittunarbréf fyrir að

Anno 1551 var Otti Stígsson sendur hingað í annað sinn af Kristjáni kóngi þriðja með eitt orlogsskip og 200 stríðsmanna, til að niðursetja þann óróa og yfirgang, sem Jón biskup Arason hafði gjört. Átti hann að friðstilla þann ófrið hér sunnanlands, en Kristófer Trundson og Axel Júl fyrir norðan. Kom Otti með skip sitt suður í Straumi, og með honum sèra Gísli Jónsson í Selárdal, sem hið fyrra árið sigldi hëðan undan ofsókn Jóns biskups. Otti höfuðsmaður stefndi þá til alþingis öllum fyrirmönnum, andlegum og veraldlegum, sunnanlands, og tók þar á miðvikudaginn næstan eptir Pétursmessu og Páls hollustueiða Kristjáni kóngi Friðrikssyni til handa af þeim, nefnilega Marteini biskupi Einarssyni og prestunum í Skálholts stípti, Erlendi Þorvarðssyni lögmanni, sýslumönnum og öllum almúga þar saman komnum, setti eitt og annað til rétta, og sigldi síðan aptur um sumarið.

Öndverðlega í tíð reformaziunnar var Otti Stígsson sendur norður í Þrándheim með nokkur kóngleg erindi; lét hann þá í Niðarósi bera út á kirkjugarðinn það mikla og merkilega bibliótek og bókastól, sem Þrándheims dómkirkju og capitúl-anum ¹⁾ tilheyrði, og brendi það til ösku og þar í bland margar nytsamlegar og ómissandi bækur, bréf og gjörninga, lærdóminum eður lærðum mönnum til stórs skaða. Eins gjörði Þórður Roddi við bréf og bækur capitúlans í Stafangri í þeirri mein-ingu, að hindra og aftaka pápíska villu, en þó í fávizku og þekkingarleysi að frá skilja ekki nytsamlegar bækur frá fánýtum svo sem M(eistari) Pétur Undal í Noregs beskrivelse yfir klagar pag. 90.

Anno 1525 sendi Söffrin Northby sinn „lieutenant.“ ²⁾ Otta

hafa fengið hjá honum 30 Jóakimsdali fyrir að hafa útvegað kóngs-bréf, er leyfði prestum kvonfang. Þeir Finnur biskup og Jón Espó-lín (Árb. IV 23) geta þess og, að hann hafi þá haft tvö skip og tvö hundruð vopnaðra manna, og látið sverja kóngi hollustueiða í þremur landsfjórðungum, en hér mun þó líklega blandað málum og þetta eigi að eiga við ferð hans 1551, þó hann hefði ekki þá nema eitt skip. Það sýnist ekki hafa verið nein sérstök ástæða til að hylla Kristján kóng það ár. — Otti hefir, hvernig sem á öllu stendur, verið höfuðsmaður í 3 ár eða frá 1544—47. Árið 1551 er hann í kóngsbréfi kallaður „fógeti“ á Íslandi, en árið eptir veitir kóngur Eggert Hannessyni þetta embætti (Hist. Eccl. II 305, 310-11).

¹⁾ Þ. e. kanúnum kirkjunnar.

²⁾ Þ. e. undirforingja.

Stígsson með stríðsfólk og skip, til að gjöra innfall í Skáni. Tók Otti með makt Polbitsberg, stað og slot, og Aahús, brendi og brældi niður hvar hann kom og gjörði hið mesta hervirki, æsti upp innbyggjarana til fráfalls og upphlaups á móti Friðriki kóngi, og gekk í orustu með 2000 bændum á móti kóngsins hershöfðingja Jóhann Rantzow, hver eð rak Otta á flóttu ¹⁾ og drap fjölda af bænda múganum. Þeir sem lífi höldu, friðkeyptu sig með því, að þeir gripu Otta Stígsson og færðu hann hershöfðingjanum Rantzow, en hann sendi hann fanginn Friðriki kóngi. Klöguðu margir fyrir kónginum yfir hans illvirkjum, og einna helst Knútur Pétursson Gúldenstjerne, fyrir það Otti hefði rænt og brent hans herragóz, og var Otti því dæmdur frá lífinu. Otti tók það til ráðs, að hann sagðist vita, hvar mikill fjársjóður af arabísku gulli og önnur klenóðia væru geymd í jörðu, sem Kristján kóngur annar hefði leynilega látið niður grafa, áður hann fór burt úr landi; á það vildi hann vísa, ef hann fengi líf; var þá lífstraffinu frestað um stund. En Álfeður frilla hans, prestsdóttir úr Noregi, fór á meðan, sem hún kunni, alt í kring, fékk af stórum herrum og jafnvel hertogum að biðja um vægð á straffinu fyrir hann, svo hann fékk líf með því skilyrði að hann lofaði að þjóna Friðrik kóngi með trú og hollustu alla sína lífs tíð. Fesjóðurinn eður gullið, sem hann vísaði til, fanst ekki, og sagði hann þá, að það hefði verið þaðan burt tekið af öðrum.

Tímans vegna getur þetta verið einn og hinn sami Otti Stígsson, sem hér var höfuðsmaður, hvort sem hann var það eður ekki²⁾. (Vide Holb. vit. Ffid. I. p. 207 ³⁾).

¹⁾ Orustan stóð við Brunktofte-Lund 29. apríl 1525. Svo segja menn, að Otti hafi flúið undireins í byrjun bardagans, en bændur fundið hann seinna og fengið hann kóngsmönnum. Ort var nið um hann fyrir þetta, sem nokkuð að minsta kosti er til af.

²⁾ Ættarnafn Otta þessa Stígssonar var Ulfeld og hann var aðalsmaður og seinna riddari. Hollustubríf hans er enn til (prentað í «Kong Frederik den første danske Registranter udgivne ved Kr. Erslev og W. Møllerup» Khöfn 1879, 79. bls.) og eptir það kemur hann optar fyrir (sbr. sömu bók). 1532 er hann í Noregi í miklum veg og nefndur meðal lénsmanna þar: «Her Otte Stigezen, ridder [och] kongen aff Swerigs naaboo». 1534 er hann yfirmaður í Nýborgarhöll. Þessi Otti er eflaust sami maðurinn sem sá Otti Stígsson, sem var höfuðsmaður.

³⁾ Þ. e. Dannverkursaga eptir Holberg, 2. band, 207. bls.

LAURENTIUS MÚLI.

Anno 1548 var hann hær höfuðsmaður, eptir Crymogæu pag. 246 sem og annálum. En hvort hann hefir haft það embætti hær fyr en á því ári, hefir eg ekki fundið. ¹⁾ En anno 1549 og 1550 var hann hær hirðstjóri, því kóngurinn Kristján þriðji befaði honum þá að fanga Jón biskup Arason, og í sínu bréfi til Daða Guðmundssonar og Péturs Einarssonar, út gefnu í Víborg ²⁾ á mánudaginn eptir Pálmessu 1550, bauð hann þeim að styrkja þar til sinn befallingsmann yfir Ísland Lauritz Múla, svo hans kónglega majestet neyddist ekki til að senda hingað sitt stríðsfólk landinu og almúganum til stórs skaða.

Á þessu ári á alþingi var svo mikill ofsi og yfirgangur biskups og hans sona, að Ari Jóns biskups son taldi hirðstjór-anum út í lögrættu dali í sýslugjald eður annað, snaraði þeim síðan í nasirnar á honum og sagði hann skyldi eta þá með öðrum óvirðingar orðum og atvikum. Og þó hirðstjórinn hefði hjá sér nokkurt fólk, útbúið með knífum og vopnum, samt vogaði hann ekki að hefna þeirrar minkunar, eður láta á sér brydda í nokkru, því þeir feðgar höfðu 4 hundruð vopnaðra manna þar á eyrinni hjá lögrættunni, því hún stóð þá í Öxarárhólma, þar sem enn sér til nokkrar rústar. Ólafur Tumásson, frændi þeirra biskupssona, hrósar þessu í lofvísum sínum um þá feðga, svo sem hinu frægsta snildar verki.

Eptir alþing á þessu sama sumri, þá Jón biskup hafði inn-tekið Skálholts stað með makt og Viðeyjarklaustur aptur frá Dönskum, gat Lauritz Múli ekki veitt honum neina mótstöðu, fór í skip og sigldi burt, svo sem biskup Jón vottar í þessari vísu um sjálfan sig:

Víkur hann sér í Viðeyjarklaustur,
vísða trúí' eg hann svamli
hinn gamli,
við Danska var hann djarfur og hraustur,
dreifði þeim á flæðarflaustur
með brauki og bramli.

¹⁾ Hann hefir eiginlega orðið höfuðsmaður eða „fógeti“ 1547, því það ár leigði kóngur „valdamönnum Kaupmannahafnar alla tolla og tekjur af Íslandi, geck þá við þat hyrdetjórinn frá Otta Stigssyni til Laurusar Múla, er var formadur einn í Kaupmannahöfu.“ (Esp. Árb. IV 23; sbr. Hist. Eccl. II 287 (302)).

²⁾ Á að vera Nýborg.

Lauritz Múli átti hér deilur við Hamborgar kaupmenn, bæði tók hann og lét taka fyrir þeim mikið góð og peninga; þeir aptur á móti fönguðu hans fólk, svo þetta horfði til stórrar tvídrægni á millum kóns Friðriks¹⁾ þriðja og Hamborgara. Þó samdist það svo með þeim, að mánudaginn eftir páska viku anno 1551 í Flensborg að kóngurinn gaf herrunum í Hamborg aptur það af þessu gózi, sem ófargað væri, eður hans fólk hefði keypt af því og var aptur betalað, það skyldu þeir hafa, en þeir skyldu missa lífið, sem fangað hefðu kónsins fólk; þó gaf hann þeim aptur lífið, fyrir innilega bón herranna. Hér af gjörðist ný kontrakt í millum kónsins og herranna um kauphöndlan hér í landi.²⁾

Ekki kom Lauritz Múli hingað aptur, en hans umboðsmaður, Kristján skrifari, var hér anno 1550.

KRISTJÁN SKRIFARI.

Skrifari sýnist hann hafa verið kallaður af því sagt er hann verið hafi ráðstofuskrifari eður sekreteri í Kaupenhafn. Kristján þriðji í sínu bréfi til Daða Guðmundssonar anno 1552 kallar hann og hans fylgjara³⁾, sem drepnir voru á Kirkjubóli, þenara borgmeistaranna⁴⁾ og ráðmannanna í Kaupenhafn. Um herversu hans finn eg einasta getið, það anno 1550 var hann hér fógeti eður umboðsmaður hirðstjórans Lauritz Múla, sem sagt er. Kom hann um haustið nálægt Símons messu vestur í Snóksdal eftir orðsendingu Daða Guðmundssonar, að ráðgast um meðferð og geymslu á Jóni biskupi Arasyni og sonum hans, Ara og sèra Birni, hverja Daði hafði fyrir skömmu fangað eftir kónsins boði. Dæmðist þar af Ormi lögmanni Sturlusyni og hans dómsmönnum.

¹⁾ Á að vera Kristjáns.

²⁾ Til eru tvö kónsbréf (Hist. Eccl. II 302—303), sem sýna, að Lárus Múli hefir þá enn verið „fógeti“; annað þeirra brýnir fyrir biskupum og öðrum hlýðni við hinn nýja sið og Múla, og hitt er til þeirra Múla og Marteins biskups um að stofna skóla uppúr klaustrinu á Helgafelli.

³⁾ Um fylgjara Kristjáns stendur þó ekkert í bréfinu (sbr. Hist. Eccl. II 311).

⁴⁾ Í bréfinu stendur „Baffgemester.“

um Kristján skrifari skyldugur til að varðveita þessa fanga með tilstyrk beggja lögmannanna, Erlends Þorvarðssonar og Orms Sturlusonar, sem og Marteins biskups til næsta Óxarár þings, og þangað dæmt alt þeirra mál. Eptir það reisti Kristján skrifari með öðrum fyrimönnum í Skálholt með þessa fanga, til að ráðslaga þar um geymslu á þeim. Var svo ráð fyrir gjört, að einn af þeim feðgum skyldi geymast í Skálholti, annar á Bessastöðum, hinn þriðji í Snóksdal. Marteinn biskup og Daði buðust til, hvor um sig, að taka einn af þeim feðgum og vakta til alþingis, en Kristján og hinir dönsku, hans fylgjarar, töldust undan að geta geymt nokkurn þeirra, og treystu sér ekki þar til, sökum svo margra norðlenzkra útróðrarmanna um öll Suðurnes í kringum Bessastaði. Og sem hér um var ráðslagað nokkra daga, féll Kristján á það ráð, að öxin og jörðin geymdi þá bezt, og skyldi því aflifa þá.¹⁾ Þetta mótmæltu nokkrir skynsamir menn, sem til þessarar ráðslögunar voru saman kallaðir og sögðu það vera óvíslegt og hefndarvænlegt. Þá niðurbaggaði Kristján með stórum og vondum orðum og var búið við hann lėti berja á þeim, og jafnvel að setja suma í járn. Og varð sú endalyktin, að þeir feðgar voru allir hálshöggnaðir þar á einum degi, þann 7. nóvember, án dóms, og jafnvel á móti fyrnefndum Snóksdalsdómi Orms lögmanns. Einasta lét Kristján þar upp lesa kóngsins bréf um þá feðga og sakargiptir, fyrir hverjar þeir voru skuldaðir.

Um veturinn nálægt Pálmessu reið Kristján skrifari eptir venju suður á Nes, að skipta niður á kóngsskipin, en þó fjölmennari en vani var, því hann var uggaði um sig fyrir Norðlendingum, og vildi ei slá af ferðinni í það sinn, þó honum væri það ráðlagt. Sem hann hafði tekið sér náttstað á Kirkjubóli á Miðnesi, tóku þar hús á honum um nóttina 30²⁾, segir Björn á Skarðsá, en 60 skrifar sèra Jón Egilsson, norðlenzkir menn, allir með niðurflettum hettum með hökustöllum, svo þeir þektust því síður. Báðu þeir bóndann að mega rífa húsin til að komast inn, hvað hann þeim leyfði, ef þeir bætti þau aptur. Brutust þeir þá inn og drápu hina dönsku, sem inni voru, og jafnvel ungan son Kristjáns skrifara, sem hét Baldvin. Kristján

¹⁾ Aðrir segja, að Jón prestur Bjarnason hafi fyrstur komið upp með þetta.

²⁾ „Nær 30“ stendur í Skarðsáránnál (prentaða 182. bls.), en Jón Egilsson hefir þar eflaust á réttu að standa, úr því faðir hans vissi þetta út í hörgul.

komst að sönnu út, lítið sár, því hann var í treyju, sem ekki bitu járn á, en þá lagði að honum ungur maður með lenzu neðan undir treyjuna upp í kviðinn, rak hann þá upp hljóð og lýsti hann sinn banamann. Í Mársbúðum voru tveir fylgjarar Kristjáns, þar drápu þeir þann eina, en hinn, er Pétur hét, lét baun fyrir byssu sína, skaut með henni einn af Norðlendingum, komst undan í Skálholt, sigldi, varð vintappari eptir það í Kaupenhafn, bjó skamt frá ráðhúsinu, gjörði Íslenzkum framar gott en ilt. Hinir norðlenzku drápu als 14 danska á Suðurnesjum, dysjuðu líkami þeirra fyrir utan túngarð, og fóru háðuglega með þá, átti þetta að vera í hefnd fyrir aftöku þeirra feðga. En bóndinn á Kirkjubóli, fyrir það hann leyfði en bannaði ekki að rjúfa húsin, og hans hjáleigumaður voru síðan hálshöggirnir suður í Straumi og höfuð þeirra sett upp á stengur. Meina eg þá vera Jón á Kirkjubóli og Jón Steingrímsson, sem Páll Hvítfeldur höfuðsmaður lét aflífa anno 1552, svo sem Jens Wolf um getur in Norrigia illustrata pag. 231.¹⁾

Þessa manndrápara befalaði Kristján kóngur þriðji að láta alvarlega straffa, sem ljóst er af hans fyrnefndu bréfi til Daða Guðmundssonar. Eggert Hannesson, fullmektugur höfuðsmannsins Páls Hvítfelds, dæmdi á alþingi anno 1552 alla þessa að vera friðlausa óbótamenn, réttlausa og dræpa, hvar sem þeir næðust. Flúðu þá margir af þeim í önnur lönd; 16 staðnæmdust í Englandi af þeim, og þá Kristján kóngur fornam það, bað hann Edvardum Engla kóng að láta grípa þá og senda til Danmerkur. En hann svaraði, það kynni hann ei að gjöra, þar þeir væru flúnir á sínar náðir, en Dana kóngur mætti sjálfur láta grípa þá, hvar hann kynni. Einn var tekinn hér í landi og líflátinn syðra, hét Björn. Guðmundar tveir, sá eini Andrèsson, hinn Magnússon, voru anno 1552 settir í járn á Bessastöðum og geymdir þar í baðstofunni. Eitt kveld kom böðullinn þar inn og brýndi mjög öxi sína, merktu þeir hvað ásett væri, komust þeir úr járnunum um nóttina, grófu sig út um ónshúsið og flúðu norður í land. Í tíð hinna síðari höfuðsmanna reru þeir suður, urðu þá formenn Danskra, og var ekkert til þeirra lagt, voru eptir það vel fjáðir bændur fyrir norðan. Margir leystu sig út með miklum peningum eður skreiðargjaldi við höfuðs-

¹⁾ Bók þessi er prentuð í Khöfn 1651 í 4to.

mann Pál Hvítfeld, hver helzt gekk eptir þessu. Hér um hefi eg sèð útskrípt af tveimur forlíkunarbræfum. Datum þess eina er anno 1552, sunnudaginn næstan fyrir Barnabædag á Bessastöðum, í hverju höfuðsmaðurinn Páll Hvítfeld lofaði, fyrir margra góðra manna bænastað, að Jörundur Pétursson mætti leysa sinn háls og höfuð við kóngsmenn með 5 lestum í silfri og fiski, sem gjaldast skyldi á næstu tveimur árum, af því sannprófaðist það Jörundur hefði hvorki slegið kóngsins fögeta, Kristján skrifara, nè hans þénara, og ekkert þegið af þeirra peningum. Datum hins annars var þriðjudaginn næstan fyrir Margrètarmessu sama árs á Bessastöðum, hvers inntak er, það Einar Pétursson lofaði höfuðsmanninum að leysa sitt höfuð með 5 lestum fiska á 5 árum.

KRISTÓFER TRUNDSON og AXEL JÚL.

Anno 1550 frètti kóngurinn Kristján þriðji yfírgang Jóns biskups Arasonar og sona hans Ara og sèra Björns, það kóngsins bræfum og befallingum hlýddi hann ekki, Marteín Skálholtsbiskup hafi hann fangað, Skálholt, Viðeyjar og Helgafells klaustur með makt inntekið, og innsett þar aptur pápíska síðu og trúarbrögð, ofsótt og burtrýmt úr landinu sèra Ólaf Hjalta-son og sèra Gísla Jónsson og fleiri, fyrir hreina guðsorða kenningu, sinn befallingsmann og hans fólk drifið í burtu með ofbeldi, svo kóngurinn meinar hann mundi allareiðu hafa gjört landið sèr fráfallið. Þar fyrir sendi hans majestet hingað með stríðsskip og 500 stríðsmanna sína befallingsmenn Kristófer Trundson, höfuðsmann til Ebelholt, og Axel Júl til Wildstrup fyrir norðan, og Otta Stígsson fyrir sunnan, um hvern áður er sagt, til að fanga biskup Jón og sonu hans og flytja til Danmerkur, leysa Marteín biskup úr hans varðhaldi og innsetja aptur í hans biskupsdæmi eður annan í hans stað, ef hann væri dauður, taka hollustueiða af landsfólkinu norðanlands, en Otti sunnanlands með sömu erindi. Áttu þeir að setja alt til rétta með spekt og friði, en ef það tækist ekki, þá með stríðsmakt og harðfengi. Sem þessir herramenn komu inn á Eyjafjörð snemma um sumarið, heyrðu þeir að biskup Jón og synir hans hefðu verið aflífaðir um haustið áður. Eirði stríðsfólkið því ærið illa, að það fékk ekki að herja uppá landið og gjöra það ilt, sem það

girnti. Þessir herra menn saman kölluðu þangað strax hina helztu og ríkustu menn úr Norðlendingafjórðungi, andlega og veraldlega, alla embættismenn og allan almúga, sem þangað gat komið, og tóku þar á því fjölmenna Oddeyrarþingi á mánudaginn næstan fyrir Barnabædag af þeim öllum hollustueiða, kónginum Kristjáni þriðja til handa, hvar um lesa má meðal hollustueiðanna. Á þriðjudaginn ¹⁾ þar næstan eptir var Ormur Sturluson að norðan og vestan og ²⁾ aðrir fleiri helztu menn í Norðlendingafjórðungi nefndir af þessum herra mönnum í dóm um þær sakir, sem þeir kóngsins vegna klöguðu til Jóns biskups Arasonar og sona hans, sèra Björns og Ara, og beiddust varna og forsvars á móti þeirra ákærum, ef nokkur kynni eður vildi svörum uppi halda fyrir þá feðga, hvort það væri Þorleifur Grímsson á Möðruvöllum vegna eptirlifandi dætra Halldóru dóttur hans og Ara Jónssonar, eður Jón Magnússon á Svalbarði vegna eptirlifandi barna dóttur hans Steinunnar og Björns biskups sonar, svo barnanna góz félli ei undir kónginn fyrir lagabrot feðra þeirra, sèra Björns og Ara. En hvorki þeir Þorleifur og Jón eða nokkrir aðrir vildu nè vöguðu nokkurt forsvar fyrir þau að leggja, heldur báðu auðmjúklega um vægð og náð, að börnin mættu nokkurs njóta þeim til árlegs uppfósturs. Varð þar sú dómsályktun, að þeir dæmdu biskup Jón og báða þessa sonu hans, Ara og sèra Björn, vera sanna landráðamenn, og alt þeirra góz fast og laust fallið undir kónginn, að afteknum öllum löglegum skuldum og fêbótum þeim til handa, sem fyrir skemdum og vanvirðingum orðið höfðu af þeirra gjörningum og skipunum, sem framar má lesa í þessum Oddeyrardómi.

Þá féll mikið jarðagóz undir kónginn eptir biskup Jón fyrir utan Bjarnanesumboð. Eptir sèra Björn 48 jarðir, sem liggja í Stranda- og Húnavatnssýslum; og eptir Ara 25 jarðir í Eyjaflóði og þar nálægt. Börnum þeirra bræðra til fósturs lögðu þeir allan helming af lausafê þeirra, sem sjá má af brêfi þeirra, gjörðu á sama ári, og gengu ekki grant eptir í þeim skiptum, létu og börnin halda löggjöfum, sem standast máttu. En qvittanzia höfuðsmannsins Páls Hvítfelds er útgefin anno 1553.

Þórunni dóttur Jóns biskups lögðu þeir til uppeldis um hennar lífstíð jarðirnar Grund í Svarfaðardal og Ljósavatn, og

¹⁾ Á að vera: miðvikudaginn.

²⁾ Þannig hðr., en á að vera 24.

var þeim aptur skilað eftir hennar dauða anno 1594; þó féll Ljósavatn ekki undir kónginn, því hún var aldrei eign sèra Björns.

Heim til Hóla riðu þessir herra menn og margir Danskir með þeim, var þar mjög fámént, því alt fólk biskups Jóns var burt flúið og sumt uppá fjöll. Rannsökuðu þeir þar alt uppi og niðri. Þeir tóku með sèr gullkaleikinn stóra, sem Gottskálk biskup til lagði, og færðu hann kónginum. Fækkaði þá og um fleiri dýrgripí Hóla kirkju í gulli og silfri.

Um vorið áður var sèra Sigurður, Jóns biskups sonur, kosinn til biskups á Hólum í síns föðurs stað af flestum prestum í Hólastipti, og var það kosningarbrèf innsiglað eftir fornri venju af 24 prestum, en þá kosningu samþykktu herra mennirnir ekki, höfðu hatur á Jóni biskupi og hans fólk, meintu að sèra Sigurður mundi falla á forfeðra sinna sið og seta síns föðurs fótspor. Herra Ólaf Hjaltason, sem nú kom út með þeim, skikkuðu þeir til biskups á Hólum, og þorðu Norðlendingar ekki annað en kjósa og samþykkja hann fyrir sinn biskup, og afhentu þessir herra menn honum Hólastað. Þeir afhentu honum og opinberlega kóngsins vegna danska biflu, útlagða eftir doktor Martini Lutheri þýzku biflu, eftir hverri hann skyldi láta prédika hreint og klárt guðsorð um alt Hólabiskupsdæmi, og sigldi sèra Ólafur aptur með þeim eftir biskupsvíglu. Áður en þeir sigldu hëðan, settu þeir með Otta Stígssyni Pétur Einarsson, bróður Marteins biskups, kóngsins fullmektugan umboðsmann yfir alt Ísland það ár. Hvað Otti Stígsson gjörði það ár, er áður teiknað. Svo friðstiltist allur þessi órói fyrir utan blóðsúthelling og stórkostlegt straff.

PÈTUR EINARSSON UMBODSMAÐUR.

Pétur sonur sèra Einars Snorrasonar á Staðastað og Ingi-riðar Jónsdóttur, systur Stefáns biskups, en bróðir Marteins biskups, sigldi ungur, framaðist bæði í Danmörku og Þýzka-landi og fékk þar þekkingu á Lutheri lærdómi; kom hingað aptur og þénti Ögmundi biskupi á hans seinni eður seinustu árum og var í góðu gengi hjá honum, hvað biskupi þótti hann sèr illa launa, þá siðaskiptin urðu; gaf sig frá honum blindum í þjónustu hans óvildarmanna, Danskra á Bessastöðum; gekk helzt fyrir því, sem biskupi var helzt á móti, að taka Helgafells- og

Viðeyjarklaustur af ábótanum og út reka múnkana, með öðru fleiru, sem Ögmundi biskupi var belzt á móti; var hann því mjög óþokkaður af mörgum landsmönnum sínum.

Anno 1541 var hann umboðsmaður á Bessastöðum, settur (að eg meina) af lènsmanninum Kristófer Hvítfeld, og hafði hann þó Kjósarsýslu, sem ljóst er af hans dómi á Esjubergi; föstudaginn næstan eptir Mikaelsmessu á sama ári, um jarðirnar Skrauthóla og Bakka á Kjalarnesi. Hann var og anno 1542 hær kóngsins umboðsmaður yfir allt Ísland, sem áður getur, og jafnvel lengur. Hafði hann þá stórt gengi á Bessastöðum og mikil völd hær á landi á þeim meðlætisárum. Sat hann nokkra stund í Viðey og lét niður rífa Viðeyjarkirkju, mætavel smíðaða, og herbergi bræðranna; bera alla moldina úr þeim í miðjan kirkjugarðinn. Smíðaði aptur þar baðstofu, kokkhús og náðhús þar apturaf, og sneri ræsinu í miðjan kirkjugarðinn. Hann keypti og Arnarstapa, sem áður var Helgafellsklausturs eign, af danska valdinu hær í landi, bygði hann þar forkostulega, og sat þar, jafnvel eptir það hann hafði fengið Hjarðarholt í Laxárdal, og setti þangað prest til að þjóna sókninni í sinn stað.

Anno 1551 var Pétur Einarsson af herramönnum Kristófer Trundsyni og Axel Júl sem og Otta Stígssyni settur hær í landi kóngsins fógæti og umboðsmaður, svo sem hann kallast af þeim í bréfi því, sem þeir gjörðu á sama ára, d. 27. júní, um forsgun barna sèra Björns á Melstað, biskupssonar. Reynistaðarklaustur hélt hann eitt ár, næst eptir Solveigu abbadís anno 1552, og galt eptir það 15 dæli, hvað verið hefir fyrir utan forsgun abbadísinnar og systranna, sem ennþá voru á klaustrinu.

En sá varð endir á þinni miklu gunst og gengi, sem hann hafði hjá þeim dönsku yfirvöldum hær, það hinir síðari höfuðsmenn hær í landi (eg meina Knútur Steinsson eður Páll Stígsson) ráku hann burt af Arnarstapa og tóku þá jörð af honum, ætlðu að taka hann fastan og flytja hann nauðugan viljugan fram til Danmerkur; fyrir hverja helzt sök hefi eg ekki sèð. En fyrir innilega bön og meðalgöngu mágs bans, Daða í Snóksdal Guðmundssonar, og aunara góðra manna, varð ekki af því, og fengu þeir honum þá aptur Elliðaey í Breiðafirði fyrir Arnarstapa, og hefir sú jörð verið eign hans niðja, til þess Benedikt Jónsson í Rappsey keypti hana af þeim fyrir fáum árum. Eptir það vígðist sèra Pétur, sextugur að aldri, varð að brúka gleraugu og var

því Gleraugnapétur kallaður. Hèlt Hjarðarholt til þess hann gaf það upp að öllu leyti við bróðurson sinn, sèra Þórð Brandsson, anno 1581. Var seinni maður Ingiríðar Guðmundsdóttur, systur Daða í Snóksdal. Þeirra einkadóttir, Katrín, giptist Teiti Eiríkssyni í Ásgarði. Um sèra Pétur má fleira lesa meðal presta í Hjarðarholti.

PÁLL HVÍTFELDUR.

Páll Hvítfeldur sýnist af tilnafninu hafa verið ættmaður (ef ekki bróðir) höfuðsmannsins Kristófers Hvítfelds af aðalsslekti, og var reyndur að hollustu og trúrri þjónustu við kóngana Kristján þriðja og Friðrik annan.

Á millum Danmerkur og Noregs ríkja og arfalanda Karls keisara hins fimta með því nafni, í Niðurlöndunum, var stór ófriður (þó ei kæmi það til opinberlegs stríðs) á fyrstu ríkisárum kóns Kristjáns þriðja, því Friðrik, greifinn til Phaltz, átti Dorotheam, dóttur kóns Kristjáns annars, en systurdóttur Karls keisara. Hèldu keisarinn og greifinn, að hún væri réttur erfingi Danmerkur og Noregs ríkja, og stundaði greifinn til, með styrk keisarans, að ná þessum ríkjum undan Kristjáni kóngi þriðja. En guð sneri því svo, að sá mektugasti keisari Karl hafði öðrum stríðum að gegna, svo hann komst ekki til að vaða uppá kóng Kristján með sinni stríðsmakt, en rán og gripdeildir spörðu hvorugir öðrum.

Á þeim árum 1540 og 1541 var Kláus Hvítfeldur, bróðir Páls Hvítfelds, sendur af Kristjáni kóngi þriðja með eitt skip, að flytja til Danmerkur frá Noregi, á meðal annars, nokkurt kirkjusilfur, sem á fyrri tíð hafði haft verið til pápískrar hèvillu brúkunar, en eftir reformationem reiknað kirkjunum óþarft. Þetta skip braktist af stormi undir Holland; var skipið og silfrið tekið fyrir pris¹⁾, en Kláus, sem flúið hafði í nokkra kirkju, dreginn úr henni, settur í fángelsi; sat þar eitt ár. En Páll Hvítfeldur, bróðir hans, fékk sèr eitt sjóreyfara skip, lagði með það í Vestur-sjóinn, uppá sjóreyfara vísu, náði þar hollenzku kaupfari og á því syni borgmeistarans í Amsterdam, Henrici Theodori, hèlt honum herteknum, þar til hann í fangaskiptum fékk aptur lausan Kláus bróður sinn fyrir þennan borgmeisterason.

¹⁾ Þ. e. tekið herfangi.

Eptir aftöku Jóns biskups og Oddeyrardóm genginn þurfti hér í landi við stórrar leiðréttingar, að koma reformationi á vissan fót og staðfastan grundvöll, og svo¹⁾ veraldlegri stjórn eptir svodðan óróa og umveltan. Og af því kóngleg majestet þekti Pál Hvítfeld að vera að forstandi og framkvæmd reyndan, þá skikkaði hans majestet hann hingað höfuðsmann anno 1552, með aðskiljanleg erindi og befalingar út gefnar 1552, 1. að stipta hér tvo latínuskóla hjá hvorri dómkirkju fyrir sig, og leggja til þeirra af dómkirkjunnar gózi til skólameistaranna og heyraranna launa, sem og skólapiltanna uppeldis, svo mikið sem nauðsynlegt væri, 2. að selja Eggert Hannesson til fullmektugs fógeta og umboðsmanns yfir allt Ísland, 3. að láta straffa þá manndrápara, sem Kristján og hans fylgjara slógu í hel, og annað fleira, sem Páll Hvítfeldur hér út rétti á því sumri, og sigldi hëðan aptur. Anno 1553 var hann hér höfuðsmaður, sem ljóst er af hans qvittanzíu upp á þann helming af lausafé þeirra Ara og sèra Björns Jóns biskups sona, sem féll undir kónginn, út gefinni anno 1553, sem og skiptabrèfi hans um löggjafir Ara Jónssonar á sama ári. Og þó Eggert Hannesson kallist í sumum dómum eður bréfum, sem gjörð voru á þessum árum, hirðstjóri eður höfuðsmaður yfir allt Ísland, samt var hann einasta fullmektugur Páls Hvítfelds, en Hvítfeldur sá rétti hirðstjóri.

Anno 1554 var Páll Hvítfeldur hér og kallast útprykkilega höfuðsmaður í alþingisdómi lögmennanna, Eggerts Hannessonar og Odds Gottskálkssonar, fyrir hverjum hann klagði Orm lögmann Sturluson fyrir skuldir við kónginn, sem hann gat ekki borgað, og fyrir það hann hafði í kóngsins óleyfi burtsett eina kóngsins jörð, sem Ormur gat ei afbatað og misti því lögmansdæmið það sinn. Það sumar sigldi Páll Hvítfeldur hëðan; var hann hér höfuðsmaður 3 ár.

Anno 1563 var hann í því stranga stríði í millum kóns Friðriks annars og Sviakóns Eiríks, sonar Gustafs²⁾ kóns, commendant yfir borginni Halmsteð, hverja Eiríkur kóngur umkringdi allt í kring með herskildi, dag 2. október, og gjörði tvisvar hin grimmilegustu stríðsáblaup til að inntaka hana. En Páll Hvítfeldur varði hana með svodðan karlmensku, að Sviakóngur mátti, eptir 6 vikna beleiringu, víkja í burt, og ávann ekkert.

¹⁾ Sem og B.

²⁾ Gustavi B.

EGGERT HANNESSON,
HÖFUÐSMAÐUR EÐUR HÖFUÐSMANNS FULLMEKTUGUR.

Hann var sonur Hannesar hirðstjóra Eggertssonar og Guðrúnar eldri, dóttur Björns Guðnasonar, sem áður segir.

Anno 1551 á fimtudaginn eptir fyrsta sunnudag eptir páska í Flensborg, út gaf Kristján kóngur þriðji honum staðfestingarbréf uppá aðalskaparbréf, sem Hans kóngur hafði út gefið hans föðurföður, Eggerti Eggertssyni, lögmanni í Víkinni í Noregi, anno 1488, og segir kóngurinn, að þessa bréfs útvísari hafi verið hjá sér, hvaraf auðsèð er, að Eggert hefir siglt til Danmerkur anno 1550¹⁾, og á sama ári lét hann, sem sýslumaður í Ísafjarðar sýslu, 12 manna dóm ganga um fóta-afhögg og skemdarverk Ólafs Gunnarssonar og hans bræðra á Brynjólfi Sigurðssyni, hvern hans dóms kóngurinn staðfesti á fyrgreindu ári 1551. Fór Eggert þá til Íslands og var á því sumri settur af höfuðsmanninum Otta Stígssyni ráðsmaður yfir kóngsgarðinn Bessastaði og fógæti yfir Gullbringusýslu. Anno 1552 var hann eptir kóngsins tilsógn skikkaður af Páli Hvítfeld fógæti og fullmektugur hirðstjórans yfir allt Ísland, og sama ár á alþingi útnefndi hann 12 manna dóm, föstudaginn næsta²⁾ eptir Pétursmessu, um þá sem drápu Kristján skrifara um veturinn áður, í hverjum dómi hann kallast kóngsins fógæti og höfuðsmaður á öllu Íslandi. Anno 1553 var Eggert fógæti og höfuðsmaður með sama hætti. Bjó hann þá á Nesi við Seltjörn og þar andaðist Sigríður Þorleifsdóttir, kona hans, af sængurför; lét eptir sig eitt barn, sem erfði hana; síðan dó barnið og var Eggert þess erfingi. Á þessum árum varð Eggert ráðsmaður yfir Bessastöðum. Hafði hann bú í Viðey, og var Sesselja Jónsdóttir ráðskona hans yfir því, við hverja hann hèlt eptir andlát Sigríðar, og jafnvel að henni lifandi (eptir sumra manna sögn). Börn, sem hann átti við henni, var Jón Murtur og Ragneiður. Síðan gerði hann henni bú á Vestfjörðum með börnum þeirra. Seinast giptist hann henni á Saurbæ á Rauðasandi. Anno 1554 varð Eggert Hannesson lögmaður fyrir sunnan og austan á Íslandi eptir Erlend Þorvarðsson. Þá flutti hann sig frá Nesi. En anno 1556, eptir druknan

¹⁾ Þannig B; misritað 1559 í A.

²⁾ Nærstan B.

Odds lögmanns Gottskálkssonar, varð hann lögmaður fyrir norðan og vestan, og hélt því embætti, þar til Ormur Sturluson náði því undan honum til fulls.

KNÚTUR STEINSSON.

Anno 1554 var Páll Hvítfeldur höfuðsmaður hér á alþingi að sönnu og skildi hér þá við; en strax eptir alþing, ef ekki á alþingi, er Knútur Steinsson orðinn hér hirðstjóri og kóngsins befalingsmaður yfir allt Ísland, svo sem hann kallast í dómi Odds lögmanns Gottskálkssonar, út nofndum á miðvikudaginn fyrir Laurentiusmessu á Spjaldhaga í Eyjafirði á sama sumri, eptir skipan höfuðsmannsins Knúts Steinssonar, um síðjaspell eður blóðskömm sèra Odds Þorsteinssonar frá Felli í Kollafirði; og er héraf auðráðið, að Knútur hefir tekið hér við hirðstjórn strax eptir Pál Hvítfeld.

Anno 1555 kom höfuðsmaðurinn Knútur Steinsson hingað, og saman kallaði, eptir kóngsins befalingu til Bessastaða á Jónsmessu Baptistæ báða biskupana, Ólaf Hjaltason og Martein Einarsson, svo og lögmenn báða, Eggert Hannesson og Odd Gottskálksson, og þar til 4 helztu presta úr báðum stiptunum og 4 skynsömustu leikmenn, til þess að þeir gæfi skriflegt andsvar uppá þessi kónglegu majestets erindi: 1. um ónauðsynleg bænahús eður hálfkirkjur, 2. um hospítölin, 3. um fjársóknir prestanna, 4. um tíundir á kóngsjörðum, 5. um skólana, 6. um beneficia, að þau haldist af prestum, en ei veraldlegum, 7. um vísitatu-reið biskupanna. Andsvar lögmanna og biskupanna hér uppá kallast almennilega Bessastaðasamþykkt.

Anno 1556 kom Knútur hirðstjóri hingað með önnur kóngleg majestets erindi, út gefin á sama ári dag 15. apríl: 1. um fyrnefndar kapellur og bænahús, að þau aftakist, 2. að engin hospítöl sèu að svo stöddu hér stiptuð, 3. að fjársóknir andlegra komi fyr til héraðsþings en alþingis, 4. að kóngurinn taki til sin allar þær sóktir og tíundir, sem biskuparnir höfðu þangað til tekið, 5. að klaustrin skyldu leigjast fyrir víst eptirgjald, sem hæst verður, 6. að Knútur Steinsson skuli að sèr taka kóngsins vegna Skálholts kirkjujarðir á Seltjarnarnesi og Álptanesi fyrir aðrar jarðir. Og þar um gjörði Knútur hirðstjóri kaup við sèra Gísla Jónsson, biskupsefni í Skálholti, á sama ári, föstu-

daginn næstan eptir Þingmarfúmessu og fékk þá Skálholts kirkju Bjarnanes og því fylgjandi eignir í Hornafirði, er fëllu undir kónginn eptir Jón biskup Arason, fyrir þessar Suðurnesja jarðir: Nes, Skildinganes, Lambastaði, Eyði, Sviðholt, Eyvindarstaði, Brekku, Skógtjörn.

Annis 1557 og 1558 var Knútur samt hær höfuðsmaður, og á þessu síðara ári út gaf hann á Bessastöðum, dag 4. júlí, Eggerti lögmanni Hannessyni bréf fyrir Snæfellsness- og Ísafjarðarsýslum. Og á sama ári og degi keypti hann, kóngrsins vegna, Garða kirkju-jörð Hlið á Álptanesi af sèra Lopti Narfasyni, fyrir jörðina Vífilstaði í Garðakirkju sókn, og skyldu prestarnir fá í kaupbætir eina mjóltunnu af kóngrsins mjóli á Bessastöðum, og hëlzt það við til þess óvild fëll inn með höfuðsmanninum Einvöld Kruse og sèra Jóni Krákssyni, prófasti og presti að Görðum. Síðan hafa Garðaprestar farið hennar á mis.

Anno 1559, eptir andlát kóngrsins Kristjáns þriðja, var Knútur Steinsson sendur hingað af kóngrí Friðrik öðrum, sem kóngrsins befallingsmaður yfir Ísland, með kóngrsins bréfi út gefnu í Árhúsum á sama ári dag 5. marz, að hann skyldi taka hollustueiða af Íslendingum kóngrí Friðrik til handa á alþingi þess árs. Áttu landsins innbyggjarar að senda þangað sína fullmektuga úr sérhverri sýslu, sem ekki komu sjálfir, að afleggja þar sína trúskapar og hollustueiða. Lofaði kóngrurinn að vera þeim náðugur herra og halda þeim við íslensk lög og rétt. Eptir þetta framkvæmt sigldi Knútur Steinsson hëðan. Hann var hær höfuðsmaður 5 ár.

NB. Videatur Friðriks annars bréf til Knúts Steinssonar anno 1557 dag 17. marz, að hann gjörí Páli Jónssyni lög og rétt á Daða Guðmundssyni fyrir Staðarhóls og hans eigna afgípt.

PÁLL STÍGSSON.

Anno 1554 er hann orðinn fógæti á Bessastöðum strax eptir jól, sem ráða má af skjölum Garðakirkju á Álptanesi, og hefir hann orðið fógæti næst eptir Eggert Hannesson; og það embætti hafði hann meðan Knútur Steinsson var hær höfuðsmaður.

Anno 1559 er hann orðinn kóngrsins befallingsmaður hær í landi, svo sem hann kallar sig í þeirri qvittanzu, sem hann út

gaf á alþingi á Pétursmessu og Páls Magnúsi Jónssyni fyrir afgjald eptir Norðursýslu, sem og í annari qvittanzíu, sem hann á sama ári dag 1. júlí gaf Eggerti lögmanni fyrir afgipt Helgafellsklausturs, hverjar eg hefi báðar sæð in originali.

Hann hefir verið hér í landi hinn merkilegasti og nytsamlegasti hirðstjóri, og á þeim tímum hinn helzti og stjórnsamasti aðstoðarmaður biskupanna, eður svo sem veraldlegur biskup, í því að banna og aftaka pápíska vantrú og hægómlegar hævillur en viðrétta og styrkja hreinan Evangelii lærdóm og guðrækilegar kirkjuceremoníur, og reisti víða um landið, til að skygnast eptir hvernig hér fór fram í einn eður annan máta, og útgaf margar loflegar og röggсамlegar skikkanir, svo sem þessar eru: 1. hans skipan útgefin anno 1561 dag 21. júlí, á Múnkaþverá, og þá sömu endurnýjaði hann á Miðgöðum í Staðarsveit á sama ári dag 10. september, í hverri hann alvarlega fyrirbauð, að halda pávans helga daga, ljósakveikingar fyrir líkneskjum og annað þessháttar, lagði þarvið sektir og jafnvel kóngsbréfabrot; fyrirbauð ólöglogt tífundarhald fyrir prestunum og kirkjunum. 2. hans skikkan er útgefin á alþingi, dag 2. júlí 1563, um kirkjusíði, sálmasöng og kristilega hegðan fólksins í söfnuðinum á helgum dögum, með nákvæmlegri undirvísan við fáfróðan almúga. 3. hans skikkan, útgefin á Bessastöðum anno 1565 dag 21. júlí, er alvarleg áminning til allra, að sækja sínar sóknarkirkjur á helgum dögum, iðka og læra guðsorð, en hótan straffs og sekta, þeim ei vilja bót á gjöra. 4. gjörði hann anno 1563 dag 27. september á Bessastöðum með ráði herra Gísla biskups Jónssonar og annara helztu manna, sem kunnugastir voru plássunum, skikkun um sóknarkirkjur og sóknir í Snæfellsness- og Hnappadalssýslum, bæði prestunum og sóknarfólkinu til hægðar, hvað enn nú við helzt víðast. 5. á sama ári á Þingvelli dag 2. júlí útgaf hann sína skikkun um uppeldi fátækra presta, uppgefínnna, af tillagi af tilnefndum beneficii stöðum. 6. til að aþra þeim þrálegum og hræðilegum hórdómum og blóðskömmum, sem hér í landinu voru á þeim tímum, og hafði verið allsjaldan refsað með lífs eður líkams straffi, lét hann, eptir kóngsins skipan, ganga dóm á alþingi, anno 1563, af hinum vitrustu mönnum og helztu hér í landi, um straff og sektir á svoddan opinberum syndum, sem kallaður er Stóridómur, því saurlífisfólkinu þótti hann svo strangur; og anno 1564 sigldi höfuðsmaðurinn Páll með þennan dóm, og kom hingað aptur anno

1565 með kóngsins staðfesting uppá haun og með önnur kóngleg erindi. Gengur enn nú sami dómur fyrir lög í öllum leg-orðsmálum. 7. anno 1564 lét harn á Bessastöðum ganga Skipadóm svokallaðan, um undirgipt og tillag skipa á Suðurnesjum, formanna kaup, skipleigur og hlutaskipti, með hverjum hann tók fyrir ágreining og þrætur milli skipeigenda, formanna og háseta, eptir hverjum dómi haldið¹⁾ hefir verið síðan. 8. anno 1562, á Bakkarholti í Ölvesi, dæmdi hann um þann þunga róg og stóru ófrægð, sem Páll Vigfússon varð fyrir á þeim tímum, það hann meir en fyrir 20 árum, þá hann var sveinn Ögmundar biskups, hefði orðið að bana Eyjólfu Kolgrímssyni, gamalsveini biskupsins, með þeim hætti, að Páll hefði riðið á spjótskapt Eyjólfis, svo spjótið hafi stungizt inn í hans kvið og fengið þar af bana. Fyrir það sór Páll lögmaður tylftareið þar strax á þingi, með 12 lögrættumönnum.

Páll hirðstjóri stundaði ekki einasta landsins gagn og bezta, heldur og kóngsins með trú og hollustu, sem auðsært er af því kóngurinn hafði befalað honum að burtlegja klaustur, sýslur og aðrar sínar forlèningar fyrir víst afgjald, þó svo²⁾ sem hæst kunni að verða. Nú þar einhver ærugirugur en ófram-sýnn byði geypilega upp á nokkurt lèni, en forstæði það illa, eður gæti ekki í hörðu árferði svarað því eptirgjaldi, sem hann var skyldugur til, eptir sínu lofordi, þá væri hætt við, að kóngurinn hefði skaðan, en lènið útarmað, svo enginn vildi það taka nema með afarkostum, þar fyrir, svo að vissir menn og fullveðja fyrir lènunum og afgiptunum, jafnvel í hörðum árum, kynni til að verða, að taka þessar forlèningar, þá niður setti Páll hirðstjóri þetta eptirgjald af sérhverju lèni sem nákvæmlegast og jafnaðarsamlegast, með vissri árlegri afgipt í ríkisdöllum og ullarvöru, svo bæði hefði kóngurinn jafnan sína vissa inntekt, og forlèningamennirnir íhaldnir væru, og sú forlèninganna afgipt, sem hann ákvarðaði, hefir víðast við haldizt hingað til, nema þar sem hún hefir upp stigið af tilboði landsmanna vorra og optar af innbyrðis kappi og ofmetnaði.

Anno 1562, dag 27. september, gjörði hann, eptir kóngsins befallingu, kaup við Gísla biskup Jónsson á þessum Skálholts dómkirkjujörðum á Suðurnesjum: Lambastöðum í Garði, Gerðum,

¹⁾ Haldizt B.

²⁾ Svo slept í B.

Skeggjastöðum, Brekku, Vörum, Meiðastöðum, Ívarshúsum, Kot-húsum, Gufuskálum, Hólmi, Njarðvík, Hvassahrauni hálfu, Ófriðarstöðum, Auðnukoti, Helgafelli hálfu, Þerney og Kópavogi til byggingar og umráða; fyrir Viðeyjarklausturs jarðir í Borgarfjarðar sýslu: Uppsali, Búrfell, Rauðgil, Úlfstaði, Kleppjárnsreyki, Hurðarbak hálf, Litlakropp, Heggstaði, Hvítárveli, Brautartungu, Hól, Snartarstaði, Hest, Brekku, Hálsa, Galtarholt, Hrísakot, og Vælugerði í Árnessýslu.

Anno 1563 sendi Páll hirðstjóri sinn þenara Andrés Hofmann vestur í Snóksdal strax um haustið, eftir dauða Daða bónda Guðmundssonar, til að skrifa upp alla peninga, fasta og lausa, svo sem fallna undir kónginn, fyrir hans barneign í hórðómi og frændsemisspellum. En Eggert Hannesson lögmaður tók bróðurson sinn, Hannes Björnsson, þá 16 vetra gamlan, dótturson Daða og einasta erfingja, í sitt forsvor, svo ei varð af þeirri peningauppskrift. Friðstilti Eggert hirðstjórnann, og bauð honum 500 rd., til að frelsa og friðkaupa gózið. Þessu tilboði tók Páll og lofaði Eggerti lögmanni skriflega á Bessastöðum, anno 1564 dag 10. júlí, að framfæra það fyrir kónginn Friðrik, hvað hann og gjörði, því hann sigldi til Danmerkur á því sumri, og þar upp á fékk hann kóngsins bréf, að meðtaka þá 500 rd. fyrir fríu á Daða gózi, hverja peninga Páll Stígsson og meðtók af Eggerti lögmanni, og lofaði að útvega þar uppá kóngsins qvittanzu, en hann entist ekki þar til; hvar fyrir Kristofer Walchendorph klagði uppá Daða góz anno 1569. Anno 1566 dó Páll Stígsson á Bessastöðum, var grafinn fyrir framan altarið í Bessastaðakirkju, hvar yfir hans gróf er stór líksteininn af marmara, sem ekki á sinn líka á öllu Íslandi, með þessari grafskrift:

Paulus Stygottus Danorum ex sangvine clarus,
justus, castus, amans religionis erat.

Hann var hær höfuðsmaður 7 ár. Niels Ólafsson var hans fógeti, hver sig kallar anno 1564 í dómi, sem hann lét ganga á Bakkarholti í Ölvesi um reka á Þorlákshafnarskeið, kóngsins umbodsmann yfir þremur fjórðungum landsins. En Hinrik Krag, sýslumaður í Snæfellsnessýslu, sýnist þá vera fógeti yfir Vestfirðingafjórðungi, svo sem hann kallast í Miðgarðadómi anno 1565, dag 7. maí. Og sambýðar þetta, því að þeir hafa verið hær fullmektugir höfuðsmannsins Páls Stígssonar það ár, meðan

hann fór utan. NB. Vide dóm Árna lögmanns anno 1632 dag 11. maí, um þennan reka.

HINRIK KRAG.

Þessi Hinrik Krag kallast útpykkilega tvisvar bróðir Páls Stígssonar hirðstjóra (hvort sem hann var hans albróðir eður hálfbróðir) í Bessastaðadómi Orms lögmanns Sturlusonar anno 1569, sem síðar getur. Og hið sama kallar Björn á Skarðsá hann í sínum annál við árið 1566, og þá hafi hann á alþingi verið samþykktur til höfuðsmanns eptir bróður sinn.

Á sama sumri hefir hann farið til Danmerkur, því strax við árið eptir stendur í sama annál: kom Hinrik með hirðstjórn — og Friðrik annar, í sínu bræfi útgefnu anno 1567 dag 21. apríl, kallar hann sinn befalingsmann á Íslandi, og býður honum í sama bræfi að meðtaka þá 500 rd. af Eggerti Hannessyni, og gefa honum og hans erfingjum fullkomna qvittanzu þar uppá, fyrir öllu eptirtali og frekari kröfu af kónginum og hans eptirkomendum.

Anno 1568 er hann hér hirðstjóri, því Björn á Skarðsá segir, að Ormur Sturluson hafi komið út með lögmannsembættið fyrir norðan og vestan og sett þá alþing með skipan höfuðsmannsins, hver ei getur annar verið en Hinrik Krag. En á því sama sumri eður ári dó hann; var 2 ár höfuðsmaður. Að hann sè sá Hinrik Krag, sem var sýslumaður í Snæfellsnessýslu á þeim tímum, og lét ganga tvo dóma á Miðgörðum í Staðarsveit (í hverjum hann kallast ærlegur¹⁾ og velbyrðugur, svo sem aðalsmenn á þeirri tíð), þann fyrra anno 1565 dag 7. maí, um húsgangsmenn, búðarsetufólk etc., hinn annan 1566 dag 1. maí (tveimur dögum áður en Páll Stígsson dó), um tífundir, gjafstolla og ljóstolla etc., þá lúta þar að þessi rök, að fyrst hann var bróðir höfuðsmannsins Páls, og hér í landi, þá er líklegt hann hafi haft hér einhverja kónigsins forlèning sèr til uppeldis, og því að eins hafi yfirmenn landsins tekið hann og samþykkt til höfuðsmanns yfir sig, að hann hefir vissulega verið vel þekktur og reyndur að góðri embættisstjórn, viti og framkvæmd. Hér á

¹⁾ Erlegur B.

móti halda aðrir, að Hinrik Krag, sýslumaður í Snæfellsnessýslu, sè sá, sem var hér höfuðsmaður anno 1591, og þá meinngu styrkir Björn á Skarðsá í sínum annál við árið 1566.

NB. Í líkpræðikun M. Michaelis Tistorphum sóknarherra til Nicolaikirkju í Kaupenhafn, haldinni eftir Otto Krag anno 1666, stendur: Otto Kraghs föður-móður-faðir (þ: langafi) var Erich Kragh til Votberrig, kóngsins befallingsmaður á Íslandi. En hvenær sá Erich Kragh hafi hér höfuðsmaður verið alt frá 1548 eður jafnvel 1537 hefi eg ei fundið. Eg vil ei til geta, að misprentað sè Erich Kragh fyrir Henrich Kragh.

KRISTOFER WALCHENDORPH TIL GLORUP.

I tíð kóngs Kristofers af Beyren (*sic!*) komu inn í Danmörk og lentust þar þeir aðalsmenn von Walchendorph; voru komnir frá Týról (vid. Heldvad. pag. 300), hverra ættmenn voru þar friherrar í tíð kóngs Kristjáns fjórða. Af þeirra slekti var Kristofer Walchendorph aðalsmaður, og þénti Danmerkur kóngum, hverjum eftir annan; varð að síðustu ríkisins hofmeistari og æzti herramaður í Danmörku á hans dögum. Hann var hofjúnchur¹⁾ í tíð kóngs Kristjáns þriðja. Undir Friðriki kóngi öðrum var hann lènsmaður yfir Gullandi; þar eftir var hann lènsmaður í Bergen í Noregi, og niður dempaði þar með miklum myndugleik þá stóru makt og yfirgang þeirra Lybsku kaupmanna í Bergen. En orsök til hans hingaðkomu²⁾ voru aðskiljanleg klögumál Íslenzkra fyrir kónginum, þar hér var enginn hirdstjóri til að greiða úr þeim, sem voru: 1. klögun Orms Sturlusonar á móti Eggerti lögmanni, að hann næði ekki norðan- og vestanlögðæminu fyrir honum eftir kóngsins skipan með öðru fleira, sem þeirra fór á milli. 2. klögun Orms yfir arfaskiptum eftir Þorleif bónda Grímsson, föður Þorbjargar, konu Orms. 3. klögun sèra Grððbrands Þorlákssonar (sem síðar varð

¹⁾ Höfuðjúnker B.

²⁾ Erindisbréf hans er út gefið 29. apríl 1569 og þar í stendur meðal annars, að bæta skuli laun kennaranna við Hólaskóla. Sama dag er annað bréf út gefið um það að biskupar skuli gefa Walkendorph registur yfir jarðir þær, sem þeir sjálfir eða prestar njóti uppeldis af (Hist. Eccl. III 3).

biskup á Hólum) yfir dómum Gottskálks biskups Nikulássonar um hjónaband Jóns lögmanns Sigmundssonar og Bjargar Þorvaldsdóttur, móðurforeldra hans. 4. klögun Páls Jónssonar á Staðarhóli á móti Jóni, launsyni Marteins biskups, og konu hans Guðbjörgu, dóttur Erlends lögmanns, um Möðruvelli í Eyjafirði með öðru fleiru. 5. önnur klögun Páls á móti erfingjum Daða í Snóksdal um Staðarhóls hald og meðferð á honum og hans eignum fleirum. Sigldu síðan þessir ákærendur fram til Danmerkur anno 1568, og þurfti því við, að hingað kæmi skýr og myndugur lénsmáður, til að skera úr þessu og öðru; hvar fyrir kóngleg majestet sendi Kristofer Walchendorph hingað svo sem lénsmann anno 1569. Höfðu þeir Ormur og Páll mjög affært fyrir honum um Eggert lögmann, og Páll þó ekki sízt, lofað að traktera höfuðsmanninn vel á sínum garði, Staðarhóli, í sinni praktugu stofu. Föll svo af hendingu, að skipið, sem höfuðsmaðurinn kom á hingað, rak eður braktist af stormi undir Vestfirði, fór hann þar á land nálægt Bæ á Rauðasandi; kom sèra Guðbrandur út með honum. Eggert lögmaður tók forkunnar vel við höfuðsmanninum, lagði honum til hesta og allan farar-beina, sem hann þurfti við. Var sjálfur með honum suður um land. Var þetta undir sjálfst alþing, gat því að nokkru leyti túlkað fyrir honum mál sín og Hannesar bróðursonar síns. Páli var helzt eignað að vera undir, það góz Daða mundi fallið undir kónginn. Og er kom í Saurbæ, vildi höfuðsmaðurinn sækja Pál heim á hans garði, fyrst hann var svo nærri, og sjá hans praktugu byggingu. Blautt og mýrótt er sagt heimreiðar á Staðarhóli; fékk Eggert kunnugan mann til fylgdar þangað og lét hann fara hvar foræðið var mest. Um veltust í þeim menn og hestar, og er heim kom, var hvorki Páll bóndi heima nè nokkur viðbúningur, að taka við höfuðsmanninum, sem honum sómdi. Spurði hann eptir þeirri kostulegu stofu Páls. Af henni kvaðst Eggert ekkert vita, nema ef hann hefði í þanka að byggja hana í tópt nokkurri, sem hann vísaði til. Gat Eggert lögmaður hagað svo þessu Páli til þakklætis, að höfuðsmaðurinn virti fyrir skrum og raup, sem Páll hefði honum fortalið. Þegar hann kom til alþingis, taldi hann þar lítið yfir hálfan dag, skyldaði alla yfirvaldsmenn og þá, sem nokkur mál höfðu fyrir hann að fram bera, suður að Bessastöðum. Var þar mjög fjölmenn samkoma eptir alþing, og fram fóru þar dómar og forlíkanir í málunum. 1. í klögun Orms Sturlusonar; þó hèlt hann lögmannsdæminu,

en Eggert lögmaður slepti. 2. í arfstilkalli Orms, vegna Þorbjargar konu hans; féll svo: hún var dóttir Þorleifs við hans fyrri konu, Sigríði Sturludóttur Magnússonar; síðan átti hann börn við sinni seinni konu, Solveigu Halldórsdóttur, sem reiknaðist fátæk og af lágum stigum við hann að jafna. En eptir hans dauða 1560 voru eptir tilskikkan höfuðsmaunsins Páls Stígssonar gjörð jafnaðarskipti í millum barna hans eptir báðar konurnar. Reiknaðist þá, að Ormur hefði áður meðtekið vegna Þorbjargar konu sinnar af gózi Þorleifs í fasteign 5 hundruð hundraða, 82¹) hundruð, hverju hann hafði öllu út sóað fyrir utan lausafæð, og sjálfs síns gózi, og hér fyrir skiptist Þorbjörgu þá als ekkert. Samt var henni til lögð jörðin Kaupangur til huggunar, þar hún var felaus. En eptir dauða Páls Stígssonar tók Ormur sig upp, sigldi og fékk u dirrættað fyrir kónginum og hans ríkisráði, sem seinni konu börn Þorleifs væru ekki komin til fullkomins arfs eptir hann, og fékk þar upp á kóns Friðriks annars úrskurð og bréf, út gefið 30. marz anno 1569, að Solveigar, seinni konu Þorleifs, börn skyldu eignast helming af arfi Þorleifs, en Þorbjörg, sem ein væri eptir af fyrri konu börnunum, annan helming fyrir utan það, sem hún hefði áður fengið. Eptir þessu kónsins bréfi voru að nýju gjörð skipti á arfi eptir Þorleif, og fékk Ormur ennþá 5 hundruð hundraða og 12 hundruð í fasteign, sem snart eyðdust fyrir honum. 3. í máli sèra Guðbrands, þá reyndust nú ósannir þeir meinbugir, sem Gottskálk biskup hafði látið sanna og sverja í millum Jóns Sigmundssonar og Bjargar Þorvaldsdóttur; voru því hans gjörn-ingar og dómar í því máli dæmdir rángir og ónýtir, en sèra Guðbrandi og hans samörfum dæmd aptur öll þau óðul og fastagóz, sem biskup hafði ólöglega af honum dæmt og tekið. 4. Páll Jónsson klagði Jón Marteinnsson fyrir hald á Möðruvöllum í Eyjafirði og þeim gózum, er þar til heyrðu, og vildu hafa af Jóni 1 hundrað hundraða á hverju ári fyrir haldið og ágóðann af þeim, sem gjörði um 9 ár 9 hundruð hundraða, en hirðstjórinn samdi það mál með þeim, svo Jón varð ekki fyrir svo miklum fjárútlátum, sem Páll upp á setti. Sú góða festi (lögð við 12 hundruð í jörðu eða meir), sem Marteininn biskup sendi út Jóni syni sínum, mýkti málið við hirðstjóran. 5. fyrir aðtekt

¹) Á að vera 12; sbr. Esp. Árb. V 7 og 124. bls. hér að framan.

á Staðarhóli og inntekt hans eigna, sem Daði Guðmundsson skyldi hafa haldið mót kóngs Kristjáns þriðja dómi anno 1554, befalaði nú Frikrik annar með sínu bræfi, út gefnu 8. febrúar þessa árs, höfuðsmanninum Walchendorph að gjöra Páli Jónssyni lög og rétt af erlingjum Daða. Sú klögun forlíkaðist svo, að Páll fékk ei komið svo sinni ár fyrir borð sem hann vildi. 6. klagaði sjálfur Walchendorph, kóngsins vegna, uppá góz Daða Guðmundssonar, að það væri fallið undir kónginn fyrir hans barn-eignir, hvar um Ormur útnefndi þar 12 manna dóm dag 7. júlí. Var það forsvar Hannesar Björnssonar, erlingja Daða, með styrk föðurbróður hans, Eggerts, það Daði hefði jafnan tekið qvitt-anziur fyrir sitt brot, og eptir hans dauða gózið verið friðkeypt með 500 ríkisdöllum, hvað höfuðsmanninum þótti ólítið, þar alt gózið væri meir en 3000 rd. virði; þar með hefðu biskuparnir ekki mátt neina kvittan gjöra fyrir þeim málum, síðan Kristján þriðji var krýndur til kóngs. Þó til leiddist svo, fyrir tillögur góðra manna, að þetta var sett til kóngsins náða, og lyktaði svo sú ákæra.

Þann 9. júlí¹⁾ veitti Walchendorph höfuðsmaður Eggerti Hannessyni alla Ísafjarðarsýslu fyrir víst eptirgjald; skyldi Eggert eignast öll 6 marka mál og smærri, en sækja undir kónginn öll stærri mál. Hann skyldi ekki leyfa nokkrum þýzkum mönnum þar vetrarlegu, eigi heldur gefa eður selja nokkrum útlenzkum brennistein, saltþétur eður nokkuð það, sem úr jörðu er grafið og mönnum er utanlands til brúkunar. Hann skyldi og hafa prófastsembætti í þeirri sýslu, og dæma í hjóna-bandsmálum með þremur prestum og þremur leikmönnum, með biskups ráði. Hann skyldi og hafa allar kóngsjarðir í Ísafirði með 20 kúgildum og 2 jarðir í Arnarfirði, sem Torfi (NB. þetta mun Torfi sonur Sigfúsar Brunmannssonar) galt kónginum fyrir hálfan þriðja dal, og Miðjanes með 5 kúgildum fyrir 4 dali og 6 skildinga.

Síðan sigldi Kristofer Walchendorph hëðan og setti hær sinn umboðsmann Ólaf Jónsson Bagge það ár. Hann hafði verið hær þenari Páls Stígssonar og umboðsmaður á Bessastöðum anno 1566, síðan bjó hann á Nesi við Seltjörn fram til anno 1600; átti Ingiríði, dóttur Marteins biskps, og dó hún barnlaus. Síðan sigldi Ólafur, var borgari í Málmeý, lífði anno

¹⁾ Á að vera ágúst; sbr. 122. bls. hær að framan.

1606, sem sjá má af bræfi Kristjáns fjórða á því ári til Herluff Daas, að innkalla hans skuldir hér í landi.

Kristofer Walchendorph var síðan Danmerkurríkis rentumeistari í tíð Friðriks annars, og eftir hans andlát anno 1588 einn af þeim fjórum regerandi herrum í Danmörk um 8 ár, fram til þess Kristján kóngur fjórði kom til sinna myndugu ára, eður byrjaði sitt 20. aldursár anno 1596. En strax eftir kóngsins dauða horfði til stórrar sundurþykkju í ríkinu í millum þeirrar skarpvitru drotningar Sophíu og ríkisráðsins í Danmörku. Stóð hún fast uppá það, hún mætti hafa ríkisstjórnina, til þess prinziun sonur hennar, þá ellefu vetra, kæmi til hans myndugs aldurs, og bað það nokkrir af ríkisins ráði legðust sèr til aðstoðar. Það vildi henni engan veginn ráðið í tæ láta, heldur þenkti, að halda sjálft stjórninni sem lengst og hafa það gott af henni, sem það gæti. En hinir forsjálastu og skarpvitugri¹⁾ af ráðinu, svo sem sá nafnfrægi kanzelleri Niels Kaas og Kristofer Walchendorph stiltu svo til á báðar síður, að kanzellerinn bað drotninguna mikillega í ríkisins nafni að láta af þessari fyrirtækt; hæt henni öllu góðu um kóngsins hald og uppfræðslu, að hún skyldi vera eftir hennar vilja og ráði. Og lofaði fyrir sjna persónu, að svo lengi sem hann lifði og honum væri mögulegt, skyldi hann kapps um kosta, það kóngurinn og það kónglega hús fengi þar af engan skaða. Drotningin hafði jafnan gott geð og góðan þauka til kanzellerans, lét leiðast fyrir hans orð, að afslá þessari fyrirtækt eftir ráðsins bön, svo þeirri tvídrægni rænaði. Samt örlaði á ósamþykki opt á meðal regerandi herramanna, fyrir hverjum Niels Kaas var haldinn til flestra hluta, en drotningin friðstilti það með sínum vitarleika.

Magnús Heinsson, Færeyingur, hvern Færeyiskir halda, að næst hafi gengið Sigmundi Brestissyni að harðfengi og framkvæmd, og vita varla af öðrum breystimanni að segja (vid. Luc. Debes' Færeyja Beskrivelse pag. 224), var í stórri náð hjá Friðriki kóngi öðrum og miklu afhaldi, því kóngurinn hafði opt þá sjóhetju til að burt drífa og taka sjóreyfara úr hans straumum; varð Magnús því fyrir stórri öfund og hatri hjá sumum, en elskaður og í afhaldi hjá öðrum fyrir hans karlmensku og kænsku.

¹⁾ Spakferðugri B.

Strax á sama ári sem Friðrik kóngur dó anno 1588 var Magnús Heinsson hafður til Kaupenhafnar, hvar rentumeistarin Kristofer Walchendorph, af heimuglegum ópokka til hans, lét dæma hann til dauða og hálshöggva á slotsplássinu í Kaupenhafn, án vilja og samþykkis þeirra tveggja regerandi herra, Niels Kaas og Jörgen Rósenkrantz, gefandi honum helzt að sök, það hann sem einn sjóreyfari hefði rænt og tekið ólöglega eitt engelskt skip, hvar til Magnús hafði þó befalingu hertogans af Parma, stjórnara í þeim spönsku Niðurlöndum, í hvers þenustu Magnús þá var, svo þetta skip hafði verið í Ostenda dæmt rétt tekið eður til príss. Mæltist þetta verk illa fyrir hjá mörgum, hvar fyrir sá herramaður Hans Lindenow, landsdómari í Jótlandi, tók sér fyrir hendur að klagja þennan gjörning rentumeistarans, og fékk þar upp á þann Danmerkur ríkisráðs dóm í Koldingu dag 6. ágúst anno 1590, að Magnús Heinsson hefði verið ranglega drepinn, svo rentumeistarin mátti þar fyrir forlíka við hans erfingja og eptirtalsmenn með 3000 ríkisdöllum. Þar með var hans líkami upp aptur tekinn úr Nicolai kirkjugarði, og með stórrí virðingu fluttur yfir til Jótlands, og þar uppá hermanna vísu heiðarlega grafinn í Otzle kirkjugarði. Eptir dauða þeirra tveggja regerandi herra, kanzellerans Niels Kaas anno 1594 og statholdarans í Jótlandi anno 1596, var rentumeistarin hinn mektugasti; svo strax sem kóngurinn Kristján fjórði tók við ríkisstjórninni, skikkaði hann þann 7. júlí Walchendorph til að vera ríkisins hofmeistari, sem var það æzta embætti í Danmörku.

Sá nafnfrægi stjórnumeistari Tyge Brahe, danskur aðalmaður, þar með mikill kemikus og hinn forfarnasti og góðviljugasti læknir, var í stórrí náð og afhaldi hjá kónginum Friðriki öðrum og syni hans Kristjáni fjórða, á hans fyrstu árum, og fékk af þeim stórar gjafir og forlæningar. Svo og þegar Jakob kóngur á Skotlandi, og síðan varð kóngur á Englandi, var í Danmörku, hafði hann Tyge Brahe mjög kæran, vegna hans stóru lærdómskúnsta, sótti hann heim á hans garð í eyjunni Hven og hafði stórt yndi að tala við hann, skoða hans stjórnumeistara kunstarverkfæri og annað svoddan. Bauð kóngurinn honum stórar gjafir og óska af sér hvað hann vildi. Tyge Brahe vildi ekkert þiggja eður biðja, nema það um tvo stóra vel tamda engelska hunda, hverja hann fékk síðar. Margir miklir menn sóttu Tyga heim með stórrí virðingu og foræring-

um, hvað honum aflaði ófundar hjá sumum og síðar ofsóknar. Snerist svo, að Kristofer Walkendorph varð hans allrahelzti óvin og ofsóknari, og er sèrdelis til greint anno 1592, þá sá ungi kóngur Kristján fjórði var nokkru sinni hjá Tyge Brahe, sèr til forlystingar um nokkra daga, fylgdi Walchendorph kónginum; og er hann vildi einn morgun snemma ganga í eitthvert herbergi Tychonis, til að skoða þar eitthvað, var hann mjög hættulega og skammlega yfirfallinn af þeim engelsku hundum, sem af trúfesti til síns húshónda létu engann í það herbergi inn-ganga án hans leyfis. Þetta tók rentumeistarinn Walchendorph fyrir stóra svívirðingu, og þar af spunnaust í millum hans og Brahe hörð orð og hótanir, svo að eptir dauða kanszellerans Niels Kaas, og helzt eptir það, að Walchendorph varð hofmeistari, tók hann til með ýmsum hætti að hefna á Tychone og ofsækja hann, kom því til leiðar, að gjafir og foræringar kónsins voru smámsaman af honum teknar, honum og þenur-unum hans eitt og annað gjört til forakts, svo hann fékk lítinn eður engan rétt yfir þeim, er það gjörðu, og að hans stjörnu-meistarakunst var reiknuð sem fánýtt og einasta til kostnaðar. Þetta poldi Tyge ekki, svo þá kóngurinn var reistur til Þýzka-lands að halda sitt brullaup anno 1507, fór hann á skipi til Rauðstocks, með fólk sitt, lausafé og góz og stjörnukúnstar-verkfæri, og þaðan til keisarans Rudolphum annars og var af honum meðtekinn í borginni Prag, svo sem önnur gjöf af himnum ofan send; gaf keisariinn honum ypparlegt hús í þeirri höfuðborg til að húa í, þar með mikið aðalgóz og 3000 dúkata árlega, og kvaðst stórlega vilja þakka Kristjáni kóngi, ef hann sendi sèr fleiri slíka menn. Þessi hurtreisa Tyge Brahes úr Danmörk féll kónginum stórilla, og kendi hofmeistarann hana. Er sögn mauna, hann hafi tilsagt honum að gjöra lærdóms-mentunum í Danmörku svo mikið til gagns og framfarar, sem þær mistu með hurtför Tyge Brahes, eður jafnvel meira. Og hær fyrir hafi hofmeistarinn Walchendorph gefið hofmeistarahúðirnar í St. Pétursstræti í Kaupenhafn, og kallast Collegium Walchen-dorphanum, kostulega hygt hús fyrir 16 stúdenta til veru, lagði þar til bibliothecam, lítinn aldingarð og annað góz, svo hver stúdent í þessu Collegio fær árlega hær um 20 ríkisdali, fyrir utan frí kamers. Fyrir reformationina var þar Carmelitarum eður Hvítbræðraklaustur, og í því byrjaðist fyrst í Kaupenhafn að prædikast Lutheri lærdómur. En eptir það múnkaruir voru út

reknir, eignaðist veraldlegt fólk þetta hús, þar til hofmeistarinn Walchendorph keypti það, og stíptaði úr því þetta Collegium, er er enn nú viðhelzt. Þess reglur og fundatía eru gjörð á Consistorio anno 1599. Profess. Holberg, in vita Christ. IV. p. 575, skrifar, að Walchendorph hafi gefið þetta Collegium anno 1595, eður 2 árum fyrir burtför Brahes úr Danmörku og skipan kóngsins. En hvorttveggja má standast; fyrsta gjöf þessa Collegii hafi skæð 1595, en hitt annað tillag og stórar gjafir hafi skæð síðar eptir kóngsins boði. Það er og markverðugt, að bæði Kristofer Walchendorph og Tyche Brahe dóu báðir á sama ári og mánuði. Hofmeistarinn anno 1601 dag 2. febr., en Brahe 13. febr., 55 ára gamall.

JÓHANN BUCHOLT TIL KLINGSTRUP.

Þó Björn á Skarðsá í sínum annál geti hans ekki fyr en anno 1571, samt var hann hær höfuðsmaður orðinn anno 1570, sem ljóst er af dómi Bertels Ólafssonar, sýslumanns í Gullbringusýslu, á Kópavogi dag 11. maí anno 1571, hvar Bucholt höfuðsmaður klagar Pétur skráddara fyrir þessar sakir meðal annara: 1. það sinn smádrengur, Gabriel að nafni, hafi af völdum Péturs á fjalli úti orðið og dáið af ljúki og frosti, þá þeir um veturinn áður voru sendir í Skálholt. 2. þá höfuðsmaðurinn Bucholt var lagstur í sæng sína á jólanóttina um veturinn, hafi þessi Pétur skráddari ætlað að rota sig með staf, hefði honum ekki verið hamlað. Þetta sýnir, að hann hefir hær verið höfuðsmaður um sumarið 1570. Vide etíam dóm undir nefnd Jóhanns Bucholts 1571 dag 22. febr. á Indriðastöðum í Skorradal, í hverjum Katrín Magnúsdóttir var ályktuð að hafa gjört niðingsverk, með því hún hélt Þórði Guðmundssyni meðan Jón Eyjólfsson veitti honum áverka. Hann var hær tvisvar höfuðsmaður og sat hær í landi optast, sumar og vetur.

Anno 1572 var af honum, báðum biskupunum, herra Gísla og herra Guðbrandi, og báðum lögmönnum, Ormi Sturlusyni og Þórði Guðmundssyni, 12 prestar og 12 lögrættumenn nefndir í dóm um vín og brauð, hvar það skyldi kaupa og til kirknanna leggja á þeim harðindisárum. Dæmdu þeir, að sérhver sóknarkirkja, sem ætti 10 aura eða meir í sína portion, skyldi það tilleggja, en þeim minna ættu en 10 aura portion, þá skyldu

hinar ríkari hjálpa, með¹⁾ biskupsins ráði, og að vín skyldi ætíð vera að fá til kaups á dómkirkjunni fyrir fullan betaling. En kaupði á víninu skyldi vera að vaðmáls alin skyldi 3 fiska kosta. Það sumar sigldi hëðan Jóhann Bucholt, en hans fullmektugur hër var þá Benedikt Pétursson.

Anno 1574 var Bucholt höfuðsmaður hër á alþingi. En anno 1576 sigldi hann hëðan aptur; því að anno 1577 13. apríl í Kaupenhavn út gaf Eiríkur Árnason höfuðsmanninum Jóhann Bucholt skriflega forþlíktan það hann skuli fyrir næstkomandi Michaelismessu afgreiða honum 3000 ríkisdali fyrir sín brot og yfirsjónir, með öðru fleira. Þá og á nokkrum eptirkomandi árum var Eiríkur Jakobsson hër hans umboðsmaður (svo sem ljóst er anno 1573 dag 7. ágúst).

Anno 1577 var Bucholt höfuðsmaður á alþingi, og í lög-rétu beiddist dóms á því, að peningar fyrnefnds Benedikts Péturssonar (sem þá er dauður) sæu ei rétt tfundaðir, og hann hefði fest sèr 2 konur hër á landi í senn; hër fyrir hafði höfuðsmaðurinn alt hans góz tekið undir sína hönd. Var þá dæmt alt gózið skyldi virðast og standa svo í höfuðsmannsins varðveizlu, þar til erfingi þess kæmi hingað í land.

Anno 1578 kom hingað Jakob nokkur Majer með brèf Kristofers Walchendorphs, til að krefja út alt þetta góz og flytja út með sèr. Var aptur dæmt á alþingi, að svo mikið af þessum peningum skyldi blifa hër í landinu, sem stæði fyrir tfundarhaldinu og öllum löglegum skuldum, en hitt annað af gózinu mætti erfinginn í frið kaupa af kónginum, fyrir það Benedikt heitinn hefði fest sèr 2 konur; hvar um dómsmenn sögðust engin lög hafa hër í landi.

Anno 1581 var Bucholt höfuðsmaður á alþingi og Jakob Hannesson hans umboðsmaður.

Anno 1584 var Bucholt höfuðsmaður á alþingi, og gjörði þar með báðum lögmannunum, Þórði og Jóni Jónssyni, nefndarmönnum í Múlaþingi 2 hundruð í þingfararkaup árlega, en 15 aura sekt, ef þeir kæmi ei að forfallalaus. Og alt fram til 1587 hygg eg hann hafi hër höfuðsmaður verið það sinni, en hvað lengur veit eg ekki. Sérlegustu brèf og skikkanir, sem hann út gaf á þessum árum, eru þessar: 1. staðfestingarbrèf

¹⁾ Eptir B.

hans uppá skikkunarbréf Páls Stígssonar um kirkjurækni og gott siðferði undir guðsorða heyrn í kirkjunum út gefið anno 1576. 2. áminningarbréf hans til prestanna á Austfjörðum, að hlýða þeirra biskupi og samantaka hans tíundir, og greiða fyrir honum til hagnaðar anno 1576. 3. áminningarbréf til prestanna, sèrdeilis á hinum ríkari beneficiis í Skálholtsstípti, að þeir sæu sínum biskupi, herra Gísla Jónssyni, ekki óhlýðnir í því, að saman taka hans tíundir; bannar þeim sem ungir og heilbrigðir eru, að taka sèr kapellána og halda ríka staði, en þeir sjálfir leggjast í leti og iðjuleysi, og vilja ei heldur kenna ungum piltum heima hjá sèr, sem í framtíðinni kynnu að þjóna guði til dýrðar í kirkjunum, þá biskupinn þeim það tilsegir. En að slíkan kristilegan velgjörning hafi veitt hær í landi framar öðrum, hrósar höfuðsmaðurinn sèra Freysteini Grímssyni í Stafholti, sem þá var andaður fyrir 9 árum. Datum þessa bréfs er 1577. 4. er afhendingarbréf til herra Gísla Jónssonar á lènsjörðum prestanna í Skálholtsstípti. 5. er hans leyfisbréf til herra Gísla, að láta höggva í geistlegheitanna skógum til byggingar Skálholtsstaðar jörðum anno 1587.

Jóhann Bucholt og herra Guðbrandur voru í fyrstu góðir vinir, en urðu hinir mestu óvinir af því, á meðal annars, þá 100 ríkisdali af Möðruvallaklaustri, sem kóngurinn gaf árlega uppeldislitlum prestum í Hólastípti, og höfuðsmaðurinn átti árlega að afhenda biskupinum, þóttist herra Guðbrandur fá treglega eður ekki. Kvartaði hann þar yfir fyrir kónginum, Friðriki öðrum, sem sjá má af kónigsins andsvörum og bréfum; einu anno 1571, öðru 1573 og hinu þriðja anno 1575. Þetta gramdist Bucholt, tók það fyrir róg, fékk hatur til biskups og presta hans. En Jóhann Bucholt og Jón Jónsson lögmaður voru aldavinir, svo að fyrir fylgi höfuðsmannsins, Jóhanns, náði Jón lögmaður Þingeyraklaustri undan Hinriki Gerkins, hafði þó höfuðsmannsins veiting fyrir því, og þótti mikið fyrir að vikja. Jóhann höfuðsmaður og Jón lögmaður voru herra Guðbrandi mjög mótsnúnir, lögðust báðir á eitt, að traðka hans málum og fyrirtektum, svo hann fékk þeim traudlega eða ekki framkomid, og þá Jón lögmaður sigldi, anno 1592, og frambar eitt eður annað ljótt og lastlegt um biskup og hans presta fyrir regerandi herrana, tilsögðu þeir Jóhanni Bucholt (sem þá var í Kaupenhafn), að gefa þeim undirvísan og vitna þar um, og framlagði hann fyrir þá

ljót ófrægðarbréf biskupinum og prestum hans til bóls og hugmóðs.

Í síðasta¹⁾ sinni var Bucholt hér höfuðsmaður eptir Brostrup Gedde anno 1597, því þá var hann hér í landi, og beiddist dóms á alþingi um þann fanga, Jón Jónsson, sem á Arnarstapa hafði sloppið úr fangelsi frá Kristjáni Reeb.

Anno 1598 dag 14 apríl út gaf kóngur Kristján fjórði sitt bréf til Jóhanns Bucholts, biskupanna beggja og lögmanna beggja hér í landi, að þeir, með beztu manna ráði, tækju saman íslenska kirkjuordinanziu eptir þessa lands háttalagi, og sendi hana síðan til kóngsins yfirskoðunar og staðfestingar. En ei varð nokkur framkvæmd eður fullkomnan á því, sem eg hefi fundið, heldur en í tíð höfuðsmannsins Hinriks Krag.

Anno 1598 reið Bucholt höfuðsmaður norður í land, og þingaði á Sveinsstöðum um Björn Magnússon og hans fylgjara, sem tók Oddnýju, dóttur Jóns Einarssonar á Gunnsteinsstöðum, án hans vilja og vitundar, og þó öðrum manni (Jóni Magnússyni Dan) trúlofaða. Dæmdi höfuðsmaðurinn það verk óbótamál. Þeir Magnússynir, Björn og Eiríkur, sigldu það sumar, leituðu kóngsnáðar og fengu þá uppreisn í málinu, að anno 1599 birti Jóhann höfuðsmaður á alþingi bréf kóngs Kristjáns fjórða, að þetta mál skyldi höfuðsmaðurinn betur láta rannsaka hér í landi. Lèt því Þórður lögmaður þar ganga 12 manna dóm, og af því fyrir honum bevisaðist, að Oddný hefði ekki nauðug verið tekin frá heimili föður síns, heldur farið ljúf og viljug, þá ályktuðu þeir dómsmenn það ekki óbótamál heldur útleigðarverk, svo höfuðsmannsins dómur gekk til baka. Grynti þaðan af á vináttu þeirra Bucholts og Þórðar lögmans. Bucholt hafði og tekið skip fyrir bónda nokkrum á Suðurnesjum, fyrir hverjar sakir er mér óljóst, en Þórður lögmaður dæmdi skipið aptur bóndanum. Þrátnaðist²⁾ mjög um óvild þeirra í millum Bucholts og lögmans, sem og Gísla, sonar Þórðar lögmans, að anno 1601 sendi Þórður lögmaður dótturson sinn, Jón Vigfússon yngra, með bréf sín og erindi fram fyrir kónginn. Jón hafði áður 4 ár verið þenari þess stóra herramanns Hinriks Rantzow, fengið hjá honum góðan vitnisburð, með þeim fyrimælum, að börn sín

¹⁾ Síðara B.

²⁾ Þrátnaðe so B.

og niðjar skyldu vera Jóni til aðstoðar, ef hann þeirra í nauðsyn sinni leitaði. Kunni Jón að skikka sér vel fyrir tignum mönnum, var bæði skynsamur og einarður, hverju sem beita þurfti.

Þá Bucholt vissi fyrirætlan lögmanns, sendi hann forboð í allar hafnir fyrir vestan og sunnan, að flytja Jón út af landinu. Í Vestmannaeyjar var forboðið ekki komið, en kaupfarið þar búið til burtferðar. Ormur Vigfússon, bróðir Jóns Vigfússonar, nýgiptur¹⁾, bjó í Holti undir Eyjafjöllum, tók við Jóni, vildi sem fljótast ferja hann út í eyjarnar, falaði skip sem næst var fyrir hendi af sèra Ormi Ófeigssyni, nýkomnum úr eyjunum í land, því bráð nauðsyn kallaði að. Barði Ormur á presti mjög, því hann synjaði skipsins, tók það ekki að síður, svo Jón náði fari á kaupskipinu, kom til Kaupenhafnar. Einn af sonum Hinriks Rantzow (eg meina Gert Rantzow) var þar og í stórri náð hjá kónginum; honum tjáði Jón sitt erindi og bað um góð ráð og aðstoð, og þó hann af teldi hann í fyrstu þeirri fyrirætlan, samt sem hann sá, að ei tjáði að letja Jón, þá flutti hann svo hans mál við kónginn, að sakir þær, sem Jón bar fram, voru teknar undir rannsak, og þóttu ófagar. En Bucholt dó áður en ályktan gekk í málinu, svo af þessu hafði Jón lengi nafn mikið, til þess því hnignaði, því synir hans Jón (Skon) og Böðvar bryddu á krókum sínum í aldurðómi föður síns, af hvers toga þeir spunnust eptir flestra meiningu.

Anno 1600 var Jóachim Solke²⁾ umboðsmaður á Bessastöðum (eg meina) höfuðsmannsins Bucholts, annars kallast hann kóngl. majestetar umboðsmaður í áreiðarbræfi um landamerki í millum Eyðis og Reykjavíkur.

Jóhann Bucholt var hér höfuðsmaður í fyrra sinni 18 ár, en í síðara 5 ár³⁾, als 23 ár, og optast hér í landi.

ÞÉTUR TÓMASSON.

Anno 1587 var hann umboðsmaður á Bessastöðum, eptir

¹⁾ Nýgiptur slept í B.

²⁾ Hann mun líklega vera sami maðurinn sem Finnur biskup nefnir Johannes Södeche (Hist. Eccl. III 38).

³⁾ Hér verður dauðsár hans, 1602, að vera reiknað með, en hann var þó eiginlega búinn að missa hirdstjórnina árinu áður (sbr. Hist. Eccl. III 38).

því sem stendur í lífssögu herra Gísla Jónssonar, þá hann andaðist á Görðum á Álptanesi þann 30. ágúst sama árs, hafi hann áður um morguninn þann sama dag skrifað bréf Pètri Tómas-syni, umboðsmanni á Bessastöðum.

Anno 1588 er Pétur Tómasson orðinn hér höfuðsmaður, því sèra Árni Gíslason í Holti segir útpykkilega í hans vitnisburði um Skálholtsstaðar peningaútsvörin, út gefnum í Skálholti dag 22. júní anno 1601, það þeir hafi af sèra Stepháni bróður sínum og sèr afhentir verið á því ári sèra Erasmo Willaðs-syni officiali Skálholtsstiptis, eptir þeim dómi, sem gekk á Laxárholti í Árnessýslu eptir forlagi höfuðsmannsins Péturs Tómassonar. Herra Guðbrandur getur þess að sönnu í hans bréfi, sem hann á þessu ári undir sjálfa Jónsmessu skrifaði prestunum í Skálholtsstipti og sendi á alþing um biskupskosning og rekommendazíu¹⁾ Odds Einarssonar skólameistara, það hér um skrifði hann höfuðsmanninum, nefnir hann þó ekki á nafn, svo það er víst, að höfuðsmaðurinn var það sumar hér í landi, og er ljósast hann meini hér með þennan Pétur Tómasson. Í öðrum stað er að ráða hann hafi verið kapteinn. Hann var hirðstjóri 1 ár.

LAURITZ KRÚS.

Anno 1588 dag 2. september er Christiani IV. veitingarbréf út gefið Lauritz Krús Tygesyni til Svenstrup fyrir hirðstjóra-embætti á Íslandi; hann hafði áður þenað kóngi Friðriki öðrum. Honum var lènt öll inntekt landsins með sýslugjöldum, klaustra og kóngsjarða afgiptum og hafnartollum og öllu öðru fyrir 3200 dali árlega, frá einni Jónsmessu til annarar. Það prestum og fátækum var til lagt, skyldi hann afhenda hverjum fyrir sig og ei láta í þennan reikning koma. Af sakafalli og öðru óvissu skyldi hann standa reikningsskap, og hafa þar af þriðjung í ómakslaun; hann skyldi hafa umsjón yfir prestanna lærdómi og líferni, kirknanna viðhaldi og byggingu; hann skyldi hvorki sjálfur nè hans þénarar hafa hér nokkurn kaupskap almúganum til skaða; saman taka hér eina fullkomna jarðabók yfir jarðagóz, jafnt það andlega sem annað, og halda landsins innbyggjurum við Íslands lög og rétt.

¹⁾ Þ. e. meðmælingu.

Anno 1589 kom hann út í Seilunni, undir sjálfst-alþingi, og herra Oddur Einarsson, nývígður til biskups, með honum. Riðu þeir svo báðir upp á þing. Um sumarið, eptir þing, leið hann norður í land, sat á Bessastöðum um veturinn. Þá stóðu yfir deilur þeirra herra Guðbrands og Jóns lögmanns Jónssonar um Barð í Fljótum, og annað fleira.

Anno 1590 sættust þeir heilum sáttum á alþingi, fyrir meðalgöngu höfuðsmannsins og annara góðra manna. Lagði Jón lögmaður á vald höfuðsmannsins jörðina Barð undir kirkjuna, með öllu því, sem henni fylgdi og hann hafði meðtekið, ofurgaf og alt það tilkall, sem hann þóttist til hennar eiga; en varla stóð sætt þeirra árið. Á þessu alþingi var af honum og báðum lögmönnum út nefndur dómur um manntalsfiska og dæmt, að þeir skyldu gjaldast af þeim, sem 30 fiska hlut hafa fengið eður meira, undir 4 marka sekt. Á sama alþingi var lagt undir höfuðsmannsins álit um hórdóm presta. Var það hans ályktan, að sá prestur, sem opinber yrði að hórdómi, skyldi bæði missa embættið og kallið og fá aldrei aptur það sama kall, en um embættið mætti dispenserast að liðnum 3 árum, og hafa þá það kall, sem yfirvaldið honum tilskikkar og hann má við bjargast. En sè ekkert kall laust, þá blíði hann 2 eða 3 ár ennþá, til þess nokkurt liðugt verður. Skyldi þetta standa þar til kóngurinn gjörði þar á aðra skipan.

Anno 1590 mótmælti höfuðsmaðurinn Lauritz Krús það gamla Skálholtsstaðar mark, afeyrt á báðum eyrum, því það væri kóngsins mark á öllu hans gangandi fê í Danmörku og Noregi, hvar um dómur Gísla Þórðarsonar gekk á Bakkarholti dag 2. maí þess árs. En biskup, herra Oddur, vildi ei brúka markið til þverúðar, lét bregða af og marka: sýlt í stúf bæði eyru, sem ean nú við helzt.

Það sumar sigldi Lauritz Krús. Var hann hér höfuðsmaður 2 ár.

HINRIK KRAG TIL TONDERUP.

Anno 1591, þann 5. marz, er hann orðinn kóngsins lènsmaður yfir Íslandi, sem ljóst er af Kristjáns fjórða bræfi þá út gefnu um tregleika og óhlýðni Norðlendinga, að lúka kirkjum þeirra tíundir og skuldir, í hverju kóngurinn befalaði honum og

herra Guðbrandi, að innkrefja það aptur undir kirkjurnar og klaga. Á því sumri kom hann hingað og var hér um veturinn, því anno 1592 á alþingi beiddist hann af lögmönnum dóms á því, hverju þeir skyldu sekir, sem setti sig á móti kóngsins umboðsmanni í móti lögum, og tilgreindi, að Bjarni Hrólfsson hefði um vorið hamlað sèr og sínum mönnum að fanga þann mann, sem bæði fyrir norðan og austan sè reyndur að óhlutvendni, og hafi Bjarni þennan mann að sèr tekið. Á sama ári, 1592, útnefndi Hinrik Krag 24 manna dóm um þau gömlu bréf, sem herra Guðbrandur fram bar og hèlt upp diktuað og login af óvildarmönnum sínum, Jóni Sigmundssyni lögmanni, móðurföður sínum, til stórrar ófrægðar. Vildu þessir dómsmenn engan úrskurð á málið og bréfin leggja, og settu það fram fyrir kónginn og hans ríkisráð. En biskupinn suppliceraði og bað, að þessi bréf mættu hér innvirðulega yfirskoðast og takast undir lög og endilegan dóm, hvað höfuðsmanninum var befalað árið eptir, svo hann útnefndi þá enn að nýju 24 manna dóm á alþingi, dag 1. júlí, um þessi bréf, og voru þau þá úrskurduð að vera upp diktuað og falsbréf og ónýtt, og voru í sundur skorin.

Á tyrnefndu ári, 1592, ýfðist upp aptur stór óvild í milli herra Guðbrands og Jóns lögmanns, svo nú stefndi hvor öðrum fram fyrir kóng og Danmerkur ríkisráð. Sigldi Jón lögmaður sjálfur, bæði sín vegna, sem og landsins nauðsynja, en biskupinn sendi sèra Arngrím Jónsson fyrir sína hönd.

Anno 1593 kom Jón lögmaður aptur fyrir alþing, með mörg kóngsbréf, sèrdeilis þessi meðal annara: 1. um Íslands innsigli. 2. um Íslands alþingisskrifara. 3. um alþing, að það stæði 8 daga hið minsta. 4. að biskuparnir og andlegir legðu af að gefa sig í veraldleg þrætumál. 5. að klögumál þeirra herra Guðbrands og Jóns lögmanns væru skikkuð hingað aptur og befalað Hinrik Krag, að taka þau undir endilegan dóm 24 manna hinna beztu; eður forlika og sætta þá með beztu manna ráði til fulls, og þar með beggja þeirra vini og vandamenn, svo tekið yrði fyrir öll óvildar rök og efni framvegis á báðar síður; og þeim sættum gat höfuðsmaðurinn, með öðrum helztu mönnum, á komið með þeim, svo ekki bar opinberlega stórum á þeirra óvináttu síðan.

Á sama alþingi eptir spurði höfuðsmaðurinn opinberlega af alþingismönnum brèflega: 1. hvort þeir vissu nokkrar kóngsins, krónunnar eður kirknanna jarðir vera þeim undau gengunar.

2. hvort nokkrir þeir sýslumenn, sem hann hefði tilsett, væru óduganlegir, svo þeir mættu ei hafa kóngsins umboð. 3. ef nokkur hefði þau kóngl. majestets bréf hjá sér, sem landinu væri nytsamleg, það hann, að sér sýndist, til að láta þau útcopiera, svo þær útskriptir lægi á Bessastöðum, öllum til eptir-réttingar. 4. áminti hann innbyggjarana, að þeir útnefndi sér duglegan landsþingsskrifara eptir kónigsbréfinu. 5. bauð hann fram fyrir mögulegt verð það timbur, sem kóngurinn hefði, eptir bón landsmanna, hingað sent til dómkirkjunnar í Skálholti, þar-með til annara kirkna, síðan til kóngsins jarða og síðast öllum öðrum, svo langt sem það hrykki til. 6. ef nokkur vildi suppli-cera fyrir kónginn um landsins nauðsynjar, eða hvað helzt gagn-legt sýndist, bauð hann sig til það að fram bera og því fram fylgja landsins og almúgans vegna sem hann kynni.

Nokkru eptir alþing, á þessu sumri, skrifaði hann herra Oddi Einarssyni, það hann væri að sannri raun að því kominn, það nokkrir prestar í hans stípti dirfðust að þvinga út af bænd-um þeirra jarðagóz; það bað hann biskup og tilsagði alvarlega að hindra og aftaka, svo hann neyddist ekki til, að undirvísa það kónginum og ríkisráðinu.

Þetta sumar sigldi Hinrik Krag, en hans fullmektugur hér var Erasmus Michelsson, sem sjá má af Kópavogsdómi Þórðar lögmanns, þann 17. september, um missætti þeirra bræðra Narfa og Ögmundar Ormssona í Reykjavík.

Anno 1594 kom hann út aptur og var samt hirðstjóri. Beiddist dóms af lögmönnum á alþingi: 1. um brest á innstæðu Múnkaþverárklosturs, 64 kúgilda og fleira, af erfingjum Niku-lásar Þorsteinssonar. 2. um jörðina Grund í Svarfaðardal, hverja Axel Júl og Kristofer Trundson höfðu lént Þórunni Jóns biskups dóttur, til afgjalds um hennar lífstíð, sem nú var önduð, hverja bróðursonur hennar og erfingi, Jón Björnsson, lét viljuglega lausa. 3. um Ljósavatn, hverja fyrnefndir herra menn höfðu lént Þórunni með sama hætti.

Á sama alþingi útnefndi hann, með báðum biskupunum og báðum lögmönnum, 6 presta og 6 lögrættumenn í dóm, eptir kóngsins befalingu, upp á supplicaziu prestanna í Skálholtsstípti, um uppeldisbrest prestanna á bændu kirkjum, þar bændur höldu kirkna eignum. Þó ekkert víst ályktaðist hér um í það sinn, samt var það upphaf til þess, að prestar fengu hálfar leigur eptir þeirra kirkna kúgildi, sem þó ei fullgjörðist fyr en 1629.

Á þessu alþingi, dag 3. júlí, út gaf sami höfuðsmaður alvarlegt bréf til Norðlendinga þeirra, sem ekki höfðu hlýtt fyrirnefndu kóngsins bréfi, út gefnu 5. marz 1591, og befalaði þeim upp á ný, að gjalda kirkjunum, hvað þeir væru þeim skyldugir orðnir, en þá, sem þverskölluðust þetta að gjalda, þá befalaði hann sérhverjum sýslumanni í hverri sýslu, að láta klaga þá og í höfuðsmannsins umboði með biskupunum að dæma til fullra sekta. Í sama bréfi segir hann, að biskup herra Guðbrandur hafi kært fyrir sér, það sumar fátækar kirkjur, helzt í Skagafirði, mættu leggjast til samans í eina kirkjusókn, svo prestarnir kynni optar og með meira ávexti að prædika guðs orð fyrir fólkinu eður söfnuðinum, þá kvaðst höfuðsmaðurinn því samþykkur og bauð biskupinum, að hann, með góðra manna ráði, saman slái tveimur kirkjusóknum í eina og skipta sóknarbæjunum með kirkjunum sem bezt hagaði og biskupinn vildi forsvara. Á sama alþingi, ári og degi befalaði sami höfuðsmaður báðum biskupunum, herra Guðbrandi og herra Oddi, að eptir kóngsins bréfi uppá þeirra og prestanna supplicaziu, fram senda anno 1593 um nýja kirkju ordinaziu hér í landi, að þeir nú á þessu ári, frá alþingi 1594 til alþingis 1595, saman taki þá sömu ordinaziu og innfærði í hana það bezt og gagnlegast skè kynni, guði til æru, kónginum og undirsátunum hér í landi til gagns; eptirfylgdu þó þeirri dönsku ordinaziu í öllu því hér mætti standast. Lofaði hann, eður annar kóngsins lènsmaður, er koma kynni á því næsta alþingi, með öðrum góðum mönnum, þar um hið bezta skè kynni, að saman bera og ráðslaga, og síðan fyrir kónginn og hans ríkisráð til umbóta og staðfestingar fram senda. Þetta verk tóku biskuparnir og þeir, sem af þeim til voru kvaddir, að sönnu sér fyrir hendur, en það komst samt ekki til fullkomnunar, og féll niður aptur, helzt fyrir þá orsök, að þeim sjálfum kom ekki saman um eitt og annað, og að Hinrik Krag var hér ei lengur. Og ef hann er sá Hinrik Krag, sem hafði Snæfellsnessýslu fyrir 30. árum, sem áður um getur, hlýtur hann að vera gamall maður. En hirðstjóri var hann hér 4 ár, og einn af þeim hinum nytsamlegustu. (Í báðum Miðgarðadómum, 1565 og 1566, kallast hann erlegur og velburðigur, sem þá var venjulegur aðalmanna titill).

Hinrik Krag út gaf skikkunarbréf til landsins innbyggjara, að þeir skyldu forbjóða Engelskum að fiska eður leggja lóðir hér nálægt landinu, eður nokkurn kaupskap við þá að fremja, svo

og með sýslumanna styrk og ráði að gripa þá hvar sem kynni, ef þeir vildi ekki hlýða þeirra forboði.

BROSTRUP GEDDE TIL TOMERUP.

Anno 1595 varð hann hær höfuðsmaður, svo á Bessastöðum, þann 18. júní sama árs, vidimeraði hann, með sinni eigin hendi, útskrift af Kristjáns fjórða bréfi, út gefnu á sama ári dag 2. mai, um vogrek, sem kóngurinn tók til sín, hvað sýnist hafa spunnizt af kærumáli herra Odds Einarssonar um þessi vogrek, hvert mál Hákon Árnason dæmdi til alþingis árið næsta fyrir. Á þessu ári var Brostrup hirðstjóri á alþingi, og beiddist dóms af lögmönnum, hvað Íslands lög segðu um það engelska skip, sem í Stöðvarfirði hafði brotnað árið áður og Erlendur Magnússon sýslumaður tók að sèr, kóngrsins vegna. Á sama alþingi útnefndi hann 28 manna dóm um klögumál herra Guðbrands og sèra Arngríms Jónssonar við Jón Ólafsson, um jarðirnar Hól og Bessastaði í Sæmundarhlíð. Sættust málspartarnir með því móti, að herra Guðbrandur og sèra Arngrímur lofuðu fyrir sig og sína erfingja, að átélja aldrei framar þessar jarðir. Á sama ári þann 17. júlí út gaf hann á Bessastöðum sitt skikkunarbréf um Nikulásarker í Norðurá til Skálholtskirkju. Það ár sigldi hann til Danmerkur og með honum Ormur Vigfússon í Eyjum 18 ára gamall, og var 2 ár utanlands.

Anno 1596 var sami höfuðsmaður hær á alþingi og beiddist þar dóms af lögmönnum um jörðina Grænavatn; og dag 2. júlí út gaf hann þar Guðmundi Helgasyni á Eyri í Seyðisfirði lífs og landsvistar bréf til næsta alþingis, fyrir hans þriðja hórðómsbrot, til að fá kónglega kvittan og landsfrið, sem hann og fèkk. En anno 1602 fèll hann í fjórða hórðóm; leysti hann þá frá lífsstraffi ektakvinna hans Arndís Sigfúsdóttir Brunmanns og mágar hans Gísli Arnason á Hlíðarenda og Jón Magnússon yngri Dan, með 350 ríkisdöllum. Hann dó síðan um sumarið af hugsýki, þó hlaut gjaldið að greiðast.

Á sama sumri út gaf hann á Bessastöðum þessar nytsamlegu skikkannir: 1. að hann fyrirbauð öllum leikmönnum að taka eður kaupa sèr annarleg klögumál uppá prestana; sömu-leiðis öllum próföstum að taka sèr annarleg þrætumál uppá prestana eða leikmenn. 2. að prestar þeir, sem dugarlegir eru

til að vera prófastar og vilja ekki prófastsembætti uppá sig taka á móti biskupsins skipan, skuli missa sitt kall. 3. lögmönnum og sýslumönnum fyrirbaud hann allar áreiðir um landamerki á kóngsins og kirknanna jörðum í Skálholtsstípti, nema höfuðsmaðurinn og biskupinn sæu og þar viðstaddir. 4. að prestar, sem láta niðast og niður falla þá staði og beneficia, sem þeir halda, skuli áminnast þrisvar af biskupinum, eður hans umboðsmanni, að byggja þá og endurbæta, en gjöri þeir ekki bót á því, þá missi þeir sitt kall og beneficium, og takist svo mikið af þeirra gózi, sem þurfa sýnist til að byggja með sama stað og kirkju og hennar jarðir. Og þessa skikkun staðfesti kóngl. majestet Friðriks fjórða befaling, út gefin anno 1708 um sama efni. Á þessu sumri 1596 sigldi Brostrup hirðstjóri hëðan, en hans umboðsmaður hër var Rasmus Nielsson, hver þá reið vestur í Ísafjörð upp á þá klögun eða supplicaziu, sem Ísfirðingar höfðu fram borið fyrir höfuðsmanninum um lagaleysi Páls Jónssonar á Reykhólum. Þar upp á tram fór í Vatnsfirði dag 6. ágúst, í viðurvist biskupsins herra Odds, sáttargjörð og lofun Páls, að bæta þar eptir allt það, sem hann eður hans umboðsmenn hefðu forsómað, og óþykkja, sem risið hafði af þessari umkvörtun, skyldi öll niður slegin.

Brostrup Gedde var af stórum aðli í Danmörku; var sonur Knúts Gedde, kóngsins befalingsmanns yfir Helsingjaborgarsloti. Þá hann var hër höfuðsmaður, bjó hann í Skáni; eptir það var hann lènsmáður í Gullandi, dó þar á Víborgarsloti 1614. Hans sonur Owe Gedde var Kristjáns fjórða gesant til Ostindien, til að stípta kauphöndlunina til þeirra landa frá Kaupenhafn. Hann lét fyrst upp byggja Dansborg á Tranqvebar. Byrjaði hann þá sína reisu frá Kaupenhafn dag 29. nóvember anno 1618. Kom heim aptur með vel framkvæmt erindi, eptir 3 ára og 3 mánaða burtveru, með 6 skipum, dag 4. marz anno 1622, varð síðan ríkis-aðmiral; dó anno 1662. Brostrup Gedde var hër höfuðsmaður 2 ár.

EINVOLD KRÜSE.

Hann var danskur aðalsmaður, og hër er hann orðinn höfuðsmaður anno 1602, því þá var hann á alþingi, og beiddist dóms um jörðina Papey í Austfjörðum; og af því bevísaðist, að

hún hafði ekki verið tíunduð í næstu 3 ár eður lengur, þá var hún dæmd fallin og hefir verið kirkjueign síðan. (Vide Egilsstaðadóm sèra Einars Sigurðssonar og Hákonar Árnasonar anno 1603, um ótfundaðar jarðir). Það ár hefir um langan tíma hær í landi verið hið mesta harðindaár til lands og sjóar, það var sá minnisstæði harðindavetur Lurkur, með fiskileysi af sjónum og grasleysissumri eptir, svo á Jónsmessu var varla sauðgróður, kolfellir af kvikfænaðinum um alt land, og þar eptir hinn mesti manndauði af harðrætti. Yfir svoddan neyðartilstandi suppliceruðu yfirmenn landsins til kóngsins um hjálp og aðstoð. Það sumar var fyrirboðin og öldungis af tekin Hamborgara og annara þýzkra hingaðsigling og kauphöndlan frá þeim þremur borgum, Kaupenhafn, Helsingjaeyri og Málmey, höfðu borgarar þessara staði fengið af kónginum 14 ára passbréf uppá þeirra kauphöndlan, að þeir skyldu sigla upp á 20 hafnir í landinu, eður fleiri ef þörf sýndist, og forsorga landið með duglegri og ófalsaðri kaupmannsvöru fyrir sanngjarnlegt verð, með öðrum fleirum, góðum og landinu nyttsamlegum skilmálum, sem kóngurinn fyrir lagði. Skyldu þeir gefa þönum 16 Jóachimsdali fyrir hverja höfn, og afhenda þá kóngsins lénsmanni hær árlega, áður en þeir sigldu frá landinu. En stór umskipti þóttu þá á kauphöndlaninni, og varan miklu verri heldur en sú þýzka, miklu dýrari og miklu minna hingað flutt en landið við þurfti.

Anno 1603 var hann og á alþingi og beiddist þar dóms á vogrekunum. Var það dæmt, að vogrek á kóngs og kirkna eignum væru undir kóngsins náð og réttvísi, hvort hann tæki þau til sín, eður lèti þau jörðunum fylgja, hvort það væri viður eða hvalur. Það sumar sigldi hann hëðan.

Anno 1604 var hann ekki hær í landi. Prestar í Borgarfirði guldu í þá daga til kóngsins tíund af þeirra lausafé; en á þessu alþingi voru þeir dæmdir fríir frá því tíundargjaldi, svo sem aðrir prestar á öllu landinu. Þá var hörmuleg umkvörtun yfir alt land, bæði yfir stórkostlegum harðindum, hungursneyð og mannskæðri blóðsótt, sem þá yfir gekk, svo af harðrætti og henni hafa um alt landið á þeim 3 harðindaárum dáið 9000 manns; og þar á ofan yfir rangsleitni og óþolanlegu athæfi kaupmanna í flestum kaupstöðum, og helzt þeirra frá Kaupenhafn, þvert á móti kóngsins bréfum, að fráteknun þeim Málmeyjar kaupmönnum í Hólminum. Hær um suppliceruðu yfirmenn landsins, fyrst til höfuðsmannsins Einvolds Krúse; og af því hann kom ekki

hingað það sumar, þá til kóngsins, biðjandi um leiðréttingu þar á, svo landið foreyddist ekki til fulls.

Anno 1605 var Einvold höfuðsmaður hér á alþingi, og beiðdist dóms á, upp á hvern sá skakki skyldi hlaupa um kóngstúndir af lausafé þessara presta. Svar dómsmanna var, það menn vonuðu, að kóngl. majestet mundi það eptir gefa, en dæmdu samt þessa presta fría frá þessu tífundargjaldi svo sem aðra, og hefir það við haldizt síðan.

Á þessu ári dó Einvold Krúse; var 4 ár hirðstjóri. Hans umboðsmaður hér var Einvold Kristjánsson, sýslumaður í Gullbringusýslu.

HERLUFF DAA TIL SNODINGE.

Anno 1606 dag 3. júlí var hans embættisbréf út gefið og skyldi hann halda innbyggjurunum við Íslands lög og rétt. Kom hann hingað það sumar; sendi strax vestur til Arnarstapa eptir Jóni Jónssyni lögmanni, að hann kæmi til fundar við sig sem fyrst; því Jón átti að vera til ráða og umsjónar með honum í landstjórninni. Lögmaður brá skjótt við og reið í snöggum svip suður á Nes. Hann, sjötugur að aldri, var þá orðinn mjög fótahrumur og til annara líkamsburða. Og er hann kom til Bessastaða var drukkið ákaft um kvöldið, því þótt Herluff Daa væri misjafnt þokkaður af sumum, samt hafði hann ríflundað höfðingsgeð til að veita. Tjald lögmanns stóð þar við kirkjugarðinn, lagði hann sig til svefns í það og sváfu menn hans í kring um hann, en um morguninn var hann andaður í sænginni (kafnaður af koddanum, eptir sumra sögn). Hann var virðuglega grafinn í Bessastaðakirkju kór hjá kistu höfuðsmannsins Páls Stígssonar. Skæði þetta á Jónsmessu. Einskis merkilegs er annars getið, utan það höfuðsmaðurinn sigldi hëðan aptur á því sumri.

Anno 1607 kom hann út, reið strax norður í land til Hóla uppá nokkur sérleg erindi við herra Guðbrand, sem eyndu eptir af ágreiningum í millum hans og Jóns lögmanns. Þaðan reið höfuðsmaðurinn suður Kjöl í Skálholt og þaðan upp á alþing; auglýsti þar nokkur kóngsbréf. Eitt af þeim, að hann mætti veita hér í landi lífsbréf fyrir kóngsins forlëningum þeim þær

girntust, og að enginn lènsmaður skyldi raska veitingu annars lènsmanns, og sigldi síðan.

Anno 1609 kom hann hingað og auglýsti þessi kóngsbréf á alþingi: 1. að ónaðsynlegt inventarium klaustranna mætti burt seljast. 2. sýslumaður væri yfir Vestmannaeyjum. 3. að lögmennt væru í æru hafðir. 4. dauðir menn skyldu ei grafast upp aptur. Pétur Brenner var þá hær hans umboðsmaður.

Anno 1612 var Herluff Daa hær og útgaf á alþingi dag 1. júlí sitt skikkunarbréf um lausakonur, sem ekki vilja segja til faðernis barna sinna, það eptir 3 áminningar gjörðar af þeirra sóknarpresti þá skuli sýslumaðurinn í héraðsþrófastsins viðurvist og 6 skynsömmustu manna í héraðinu láta böðulinn þína þær til sagna með jómfrúm eða klemmu á þeirra fingrum. Hann sigldi um sumarið en Jörgen Daníelsson var hær hans umboðsmaður.

Anno 1613 var Herluff Daa hær í landi, hófst þá óvild með honum og Gísla Þórðarsyni lögmanni.

Anno 1614 kom höfuðsmaðurinn hingað og hafði Gísla Þórðarson í kærumálum; samdist þeirra í millum með féútlátum; hafði lögmaður leyft útlenskum fálkatekju í Snæfellsnessýslu með öðru fleira. Kom Gísli lögmaður ekki til alþingis, en sendi þangað afsögn sína frá lögmannsembættinu.

Anno 1616 kom hingað kóngsbréf, að kirkjurnar á landinu (sérhver eptir fjármegni) skyldi leggja fè til Bessastaðakirkju uppbyggingar; fram fylgdu sýslumenn þessu um allt landið og saman tóku hvað kirkjurnar úti létu, og fram sendu þá peninga, 400 ríkisdali eður meira. Undirrót hertil var haldinn Jörgen Daníelsson. Sigldi hann hëðan um sumarið, en Lauritz Rasmussen var hær fullmektugur um veturinn. Þá tók til að brydda á óvild með herra Oddi og höfuðsmanni, en af hverju risið hafi, er ekki tilgreint. Skjallegir eldri menn hafa greint og skrifað, það nálægt Jónsmessu hafi herra Oddur einu sinni komið til Bessastaða, og Herluff Daa tekið hann vel og haldið honum mikla veizlu. Og sem menn tóku að gerast ölvaðir, hafi verið upp settur kóngsins bikar, hvern höfuðsmaðurinn drakk biskupi til og drakk hann af. Eptir það var helt á bikarinn af annari kónnu og fengu biskupi; og er hann skyldi taka við, hafi skenkjarinn (þénari höfuðsmannsins) gjört biskupi einhverja bendingu eður sveinum hans, að drekka varlega. Biskup hafði optast á sér litla silfurskál eða staup; hana tók hann upp og holti á hana af bikarnum, sem honum sýndist, mælti yfir henni þessi

orð: Þó þeir drekki nokkuð banvænlegt, þá mun þeim það ekki granda, og drakk af síðan. Nokkru síðar sveif yfir hann, svo hann féll í ómegin, var borinn til tjaldsins af mönnum sínum og lá þar 2 eða 3 nætur, til þess hann brestist við aptur.

Anno 1617 kom Herluff Daa hingað ekki, en óvinskapur í milli hans og biskups jókst, og fór Árni Oddsson þá utan í annað sinn vegna föður síns. Komu og fleiri umkvartanir fyrir kónginn yfir ýmsra athöfn hér í landi, svo hirðstjórans sem annara. Jörgen Danielsson, sendur af Herluff Daa, kom út með hans erindi og timbrið til Bessastaðakirkju. Lét hann smíða hana mjög hátt og stórt timburhús bitalaust; sagði slíkt hús kynni ekki að bila eður forganga af veðri; en öðruvísi reyndist, því hún hrapaði gjörvöll af stormi 2 árum síðar. En Jörgen dó 1638 dag 4. maí.

Þá kóngl. majestet fornam, að hér mundi í veraldlegri stjórn öðruvísi til ganga eitt og annað en til sómdí, sendi hann hingað sitt bréf á seinni embættisárum höfuðsmannsins Herluff Daas og bauð, að allir sýslumenn hér í landi skyldu sverja þeirra embættis- eður sýslumenskueiða, en þeir mæltu því á móti á alþingi, svo ei varð af þeim eiðum í það sinn, þar til kóngurinn sendi hingað sitt annað bréf með höfuðsmanninum Friðrik Friis, sem síðar segir.

Anno 1618 kom út Herluff Daa og var enn höfuðsmaður hér. Snemma um vorið kom hingað eitt af kóngsins stríðsskipum, ekki einasta að hreinsa straumana í kringum landið, heldur landið sjálft, átti það að taka sjóreyfara hér við landið, sem á undanförnum árum höfðu hér víða, helzt á Austfjörðum, rænt og ruplað. Á sama skipi komu hingað tveir mikilsháttar herra menn, Friðrik Friis og Jörgen Windt, kónglegir commissarii, með kóngsins fullmakt til að dæma hér yfir öllum málum, hverjir sem í hlut áttu. Og strax sem þeir komu hingað, út gáfu þeir á Bessastöðum þann 20. maí þess árs og út sendu sitt skriflegt umboð til allra hér í landi, sem nokkuð hefði fyrir þeim að klega, hvort það væri höfuðsmaðurinn yfir andlegum eður veraldlegum, eður undirsátarnir yfir höfuðsmanninum, biskupunum, prestunum, lögmönnunum, fógetum, kaupmönnum, og skyldu þeir á næstkomandi alþingi fá lög og rétt. Ef þeir þegðu nú yfir þeirra málum, mættu þeir sêr sjálfum tilreikna þó þeir fengi enga leiðréttingu síðar. Þeim málum, sem ódæmd eður óströffuð voru, létu þeir stefna fyrir sig. Á alþingi dæmdu

þeir tveir einir allra manna mál, þóttust þá margir ekki ná íslenskum lögum, því commissarii suntu hvorki lagaflækjum, undandrætti eður undanbrögðum, heldur dæmdu eftir því, sem þeim þótti málstofninn og lög og réttur til standa. Virtist þeim sem hér hefði á þeim árum margt aflaga farið, bæði í hegningarleysi og öðru. Konum tveimur var þá drekt á alþingi fyrir barneignir í óbótamálum; sagði önnur barnið uppá systurson sinn, hann þverneitaði, fékk þó ei eiðvættin og var því háls-höggvinn. Órefstum sakamönnum í héraðum hlutu sýslumenn strax að refsa, eftir þeirra tilsögn, og lífláta, eftir málavöxtum. Særa Guðmundur Einarsson á Staðastað átti Elínu systur Jóns lögmanns Sigurðssonar á Reynistað. Jón lögmaður hafði áður fallið í hórdóm og bætt fyrir það brot eftir íslenskum lögum. En anno 1616, nálægt Michaelsmessu, kom að norðan til Staðastaðar Íngibjörg nokkur Ólafsdóttir, var þar um veturinn; á jólum meðtók særa Guðmundur hana til sakramentis; þá sagði hún prestinum í heimuglegum skriptamálum, að hún væri þunguð og þann þunga með sér ætti Jón lögmaður. Þann 12. marz þar eftir fæddi hún barn. Undir þess skírn spurði særa Guðmundur að þess faðerni; það kunni enginn af viðstöddum eða vildu honum segja; skrifar hann Jóni lögmanni hvernig komið sè, hann skrifaði aptur hann mætti afleysa þessa konu, hann skyldi aldrei þar fyrir verða klagður. Síðan undir aflausnina að spurði særa Guðmundur þessa Íngibjörgu, í safnaðarins áheyrn, hver hennar barnsfaðir væri. Hún svaraði: það væri hún ekki skyldug þar að meðkenna, hún skyldi gjöra það fyrir norðan í þeirri sókn, sem hún ætti heima; alleysti svo presturinn hana. Þetta meðkendi særa Guðmundur yfirdrepskaparlaust fyrir þessum commissionsdómi, hvar fyrir þeir dæmdu hann frá sínu kalli, en Jón frá lögmannsdæminu og öllum öðrum forlëningum og skyldi bæta þar að auki eftir íslenskum lögum.

Jón Gul, engelskur, var 3 ár vetrartökumaður á Staðastað, sagðist vera ógiptur, var hér borinn barnfaðerni af Íngu nokkurri Oddsdóttur, hverju hann þverneitaði á héraðsþingi með ókristilegum munneidum, fékk hvorki eiðvætti sèr til undanfæris en meðgekk síðan fyrir þessum commissariis ekki einasta þetta barneignarbroð, heldur og að hann væri giptur á Englandi; honum dæmdu þeir straff eftir íslenskum lögum, og var hann þar hýddur.

Margir báru fyrir commissarios þessa sín mál um jarða-

klaganir, gamlar og nýjar, og ótal margt annað, en þeir gátu því ekki öllu gegnt á því þingi, vildu fá málin upp skrifuð, hvað gjört var, og tóku þau með sér og buðu sýslumönnum, að gjöra úr þeim í hëruðum. Margar kvartanir komu þá fyrir þessa commissarios; fram fylgdu þeir alvarlega rëttinum án manngreinarálits, gáfu engum stórt eptir. Bæði biskupar og aðrir valdamenn þóttust þá í hörðum skóla. Gísli lögmaður Hákonarson komst helzt af forþenkingarlaust¹⁾ og var af þeim mest metinn. Þeir sigldu hëðan aptur um sumarið. Klaganir í millum herra Odds og Herluff Daas komu fyrir dóm utanlands, og vann Árni Oddsson í þeim. Herluff Daa hafði gefið hër, án kóngsins vitundar, Jóni Björnssyni á Skriðuklaustri og Margrëti Oddsdóttur frá Bustarfelli þrimennings leyfi saman að giptast, og varð honum það helzt til hrösunar, misti sitt höfuðsmannsembætti, varð fyrir stórum fjárútlátum og gjörðist snauður. Var hër 13 ár höfuðsmaður og fékk stirt mannorð af mörgum.

FRIDRIK FRIIS TIL HASSELAGER.

Hann var (að eg meina) sonarsonur heldur en sonur kanzellerans Jóhann Friis til Hasselager, sá er gaf anno 1570 fátækum stúdentum til uppeldis styrks 3000 ríkisdali. Og þá sömu gjöf staðfestu hans erfingjar anno 1584, með svoddan fundaziu, að einn af professoribus hefði umsjón jafnan yfir þessu gózi og hefði þar fyrir af þess rentu 25 ríkisdali árlega. En anno 1619 gaf Friðrik Friis og bætti þar við 2000 ríkisdali áður en hann fór til Íslands.

Á fyrirfarandi ári var hann hër kónglegur kommissarius, sem áður segir, en nú var hann hër höfuðsmaður. Hans embættisbréf er út gefið á þessu ári, skyldi hann halda innbyggjurunum við Íslands lög og rëtt. Hann mátti hafa hingað til sölu 6 lestir mjöls fyrir sjálfan sig. Hafði mikla makt af kónginum til að setja hër til rëtta eitt og annað, og hann sá nauðsynlegt kónginum og landinu. En á hingaðreisu tók hann sótt á hafinu, meðtók prestspjónustu af sèra Guðmundi Einarsyni, sem siglt hafði út fyrra sumar og nú var á skipi með höfuðsmanninum; lifði 3 nætur eptir það hann kom í land, dó á Bessastöðum, var þar jarðaður; en árið eptir, eptir bón hans erfingja, grafinn upp aptur og fluttur út og lagður í gróf sinna

¹⁾ Óforþenkingarlaust hðrr.

forfeðra. En þar fyrir hlaut Íslands kompagnie að gefa kónginum 1000 ríkisdali, því það gjörði þetta án kóngsins vitundar og leyfis. Hans smásveinn var herramanns sonur, dó í hafinu, en hans bartskeri druknaði hér um sumarið á Eyðisgranda, er hann reið úr Hólmskaupstað. Sumir af yfirmönnum hér blökk-uðu lítið yfir hans hingaðkomu, hörmuðu og lítið hans afgang; var haldinn röggsamlegur og stjórnsamur, hafði mikið í sinni, þó ekki entist til að framkvæma margt af því, samt landinu til gagns og almúganum til nytsemdar, sem ráða má af erindum þeim, er hann skyldi hér þegar útrætta. Með honum komu hingað 16 kónigsbréf eður fleiri, sem hans umboðsmaður Andrés Hansson lét upp lesa á alþingi, af hverjum þessi voru hin sèr-legustu: 1. um tíundir af jörðunum, að þær gyldest svo sem bæri, en hertust ekki á kotungunum. 2. um gjafolla, að sýslu-menn stæðu að þeim reikningsskap á Bessastöðum. 3. að lausa-menn liðust engir í landinu, nema þeir sem vinna bændum til aðstoðar, ellegar væru hafðir út og þjóni þar. 4. að kúgildi settust ei fleiri á jarðirnar, kotungum til þyngsla. 5. að sèrhver búi á sinni leigujörðu hans lífstíð og börn hans eptir hann, ef réttilega ábúa. 6. að landskuldir á kóngsins jörðum skuli ekki forfækkast. 7. að 4 skynsamir menn og helztu menn út sendist til Kaupenhafnar, að koma sèr saman við Íslands reiðara um kaupskapinn og verð á vörunni. 8. að sýslumenn sverji sinn embættiseið, og að gjöra hverjum manni lög og rétt. En þeir lofuðu auðmjúklega í lögrættu með handsölum við umboðsmanninn Andrés Hansson og báða lögmennina, Gísla Hákonarson og Halldór Ólafsson, að gjöra það nær höfðsmaðurinn kæmi til landsins. 9. um afsetningu Jóns lögsmanns Sigurðssonar frá lögmannsembættinu. 10. um náðan sèra Guðmundar Einars-sonar að mega fá aptur sitt kall, ef það væri ekki öðrum veitt, og ef væri, þá eitt annað. 11. herra Oddi skyldi tiltalast fyrir það hann hefði dregið undir sig kristfjárjarðir á Íslandi. 12. herra Guðbrandi skyldi tiltalast fyrir prentaðan bækling, sem hann lét þrykkja um falsbréf og kendi þeim bræðrum Markúsi (framliðnum) og Jóni Ólafssonum. 13. honum skyldi og tiltalast fyrir jarðasölu undan Hólastað, hvar upp á biskupinn svaraði Andrési Hanssyni í lögrættu, það hann vissi sig það ekki gjört hafa, að frátekinni einni hálfri jörðu, sem herra Ólafur Hjaltason hefði selt undan Hólastað, en herra Guðbrandur hefði keypt hana og aptur burt selt, og lofaði þá Hólastað aptur jafngóðri

jörð eður betri. 14. að hann haldi óduglegan skólameistara á Hólum, en dragi undir sig hans laun; þar á móti fram bar herra Guðbrandur, sèr til forsvars, meðkenningu þess skólameistara, Ólafs Jónssonar, hver þar í lögrættu játaði opinberlega það hann hefði fult og alt sitt skólameistarakaup uppdregið, svo hvorki mætti hann nè sagðist þar upp á hafa að klaga; hann fram lagði þar og sitt testimonium publicum frá Kaupenhafnar háskóla rectoris D. Tomæ Finchii, sem vitnaði um hans lærdóm, og þessu framar bauð sig til opinberlega að andsvara hverjum þeim, sem um hans lærdóm vildi honum tiltala; og þar með féll sú ákæra niður. Hafði biskup stöðað Ólaf áður til siglingar og að komast til manns; og mátti með réttu segja, að fult og alt hefði hjá honum upp borið fyrir hans skólameistara-laun, hvernig sem háttað hefir verið þeirra útsvörun; en vansæð er hversu freklega Ólafur hefði boðið, að svara hverjum sem einum um hans lærdóm, ef höfuðsmaðurinn Friis hefði lifað og viðstaddur verið, því danskir herra menn á þeirri tíð voru vel latínulærðir og jafnvel hálærðir, en merki til lærdóms þessa Ólafs má nokkurt sjá á lífssögu herra Guðbrands. Þá voru til fengnir og sigldu það sumar upp á taxering vörunnar og kauphöndlan í milli kompagniesins og Íslands innbyggjara, Hinrik Gislason að sunnan, Jón Magnússon eldri að vestan, Þorsteinn Magnússon að austan og Daði Árnason að norðan; hann andaðist um veturinn í Kaupenhafn.

HOLGER RÓSENKRANTZ TIL FROELINGE.

Anno 1620 varð hann hær höfuðsmaður og kom hingað á sama ári. Þá sóru loksins á alþingi, eptir kóngsins befallingu, allir sýslumenn þeirra embættiseið: Ari, Jón eldri, Þorleifur og Björn Magnússynir, bræður, Steindór og Hinrik Gísla lögmanns synir; Páll Guðbrandsson; Magnús Björnsson; Árni Magnússon; Einar Hákonarson; Sigurður og Þorbergur Hrólfssynir, sumir öldungis ódruknir, sumir veldruknir, segir sèra Guðmundur Einarsson í refutatione Fjandafælu Jóns lærða, meinandi Einar og Steindór þar með sérdeilis. Á þessu sama alþingi útnefndi hirdstjórinn 24 helztu menn í dóm, eptir kóngsins skipan, um fyrgreindan prentaðan bækling herra Guðbrands; var hann dæmdur rógur, en biskupinn og hans embætti undir kóngsins

náð og ónáð. Á þessu ári var hér höfuðsmannsins (sem sigldi hëðan um sumarið) umboðsmaður Jakob Pétursson, og lét upp smíða aptur Bessastaðakirkju af viðum hennar hröpuðu, með torfpaki og veggjum af gjóti og torfi. Var hann hér umboðsmaður, hafði gott mannorð, bjó síðan í Kaupenhafn og dó 1641.

Anno 1621 kom höfuðsmaðurinn Holger Rósenkrantz á alþing og auglýsti það kóngsins andsvar upp á mál herra Guðbrands, það hann mætti stefna höfuðsmannsins og 24 manna dómi, sem gekk hið fyrra árið, fyrir kóng og hans ríkisráð, eður með peningum forlíka þá sína yfirsjón. Reið herra Guðbrandur þá nærri áttæður til alþingis til fundar við höfuðsmanninn og kaus heldur, að semja með fê en hætta til að eiga undir dómi; leiddist þá og til fyrir orð höfuðsmannsins, það Guðmundur Hákonarson frá Nesi við Seltjörn fékk Halldóru Aradóttur, dótturdóttur og fósturdóttur herra Guðbrands; hann fékk Þingeyraklaustur árið eptir.

Anno 1622 kom út sami höfuðsmaður með það boð, að herra Guðbrandur skyldi forlíka fyrir sig með 1000 ríkisdöllum og að höfuðsmaðurinn skyldi halda honum til að láta þá úti. Anno 1624, þá herra Guðbrandi tilfëll snögglega hans þungi veikleiki, á þriðja dag hvítasunnu, helzt með magnleysi í hægri hendiinni og tungunni, svo hann talaði ekki fjórum orðum fleira í senn, þá út gaf Rósenkrantz hirðstjóri á Bessastöðum dag 2. júlí sèra Arngrími svoddan bréf, þar kóngleg majestet hafi áður befalað honum, að vera biskupsins meðhjálpari í hans elli, þá skuli sèra Arngrímur í þessu tilfelli upp á kóngsins vegna vera herra Guðbrands rëttur fullmektugur og inspector, það biskups-embættið áhrærir, visitera söfnuðina og kirkjurnar og hafa fullkomlega umsjón yfir öllum andlegum málum í stiptinu og yfir skólanum, svo að alt gangi til vel og réttilega. Hann skuli og með ráði og viðurvist ráðsmannsins, skólameistarans og kirkju-prestsins, saman safna öllum dómkirkjunnar og stólsins bréfum, og leggja þau í góða geymslu, svo ekkert forsómist, þar til guð gefur bót á þessum veikleika; þó skuli biskupsins ráð og myndugleiki vera óforkrenktur í öllu, svo lengi hann lifði eður vildi nokkuð skikka í hans embætti etc. Það sama sumar á alþingi kom fyrir höfuðsmanninn og 24 manna rëtt það gamla klögu-mál um Hól og Bessastaði, hverju Ari Magnússon, biskups mágur, hafði árinu áður stefnt undir dóm Halldórs lögmanns.

en lögmaður setti það undir höfuðsmannsins atgjörðir. Ályktað-ist nú, að herra Guðbrandur og hans eptirkomendur skyldu öldungis frá því máli, að sækja það eptir þann dag.

Anno 1625 kom Rósenkrantz hingað. En anno 1626 sýnist hann ekki hafa hingað komið, því umboðsmaður hans, Niels Hansson, veitti þá Breiðabólstað í Fljótshlíð sèra Jóni Sigurðssyni, eptir uppgjöf sèra Sigurðar Einarssonar föður hans, þann 8. júlí, á Hlíðarenda.

Anno 1627 kom Rósenkrantz höfuðsmaður hingað í öndverðum junio; og er hann heyrði ránskap Tyrkjanna í Grindavík, sem byrjaðist þann 12. júní, stefndi hann kaupförunum úr Hafnarfirði og Keflavík til sín í Seiluna, hvar hans sjálfs skip lá (en Hólms skipið dvaldist inni í Leiruvogum); lét þar búast til varnar, bæði á sjó og landi; lét hann gera virki eður skans, sumir segja af fiskböggum (upp á skop, að eg meina, eður þó réttara að segja, að virkið hafi ei gagnað meira en þótt hlaðið hefði verið af fiskaböggum). Var í þeirri virkisnefnu varla rúm fyrir fáeina menn, miklu síður fyrir heilan flokk manna, eður varnarlið, voru þangað færðar feltbyssur (ef svo mætti kallast) þær, sem til voru og þó varla nokkur af þeim til gagns.

Í þá daga og fram undir anno 1700 komu flestir sýslumenn, klausturhaldarar og aðrir forlëningamenn til Bessastaða um Jónsmessuskeið og fyrir alþing, að afhenda afgiptirnar af þeirra forlëningum; af þessum voru í það sinn komnir að Bessastöðum nokkrir sýslumenn, Jón Sigurðsson á Reynistað, sem áður var lögmaður, Sigurður og Þorbergur Hrólfssynir og nokkrir aðrir, með þeirra sveinum, svo og sèra Þorlákur Skúlason, þá kosinn til biskups á Hólum. Þegar fyrgreindir ræningjar lögðu tveimur skipum úr Grindavík og stefndu inn á Seiluna, bjuggust þessir menn ogsvo til varnar með þeim dönsku, og hvorutveggju, Tyrkjar og kristnir skutu af nokkrum stykkjum. Kom felmtur á ræningja og sneru við sínum skipum; þá stóð annað skip þeirra fast á grunni eður á klett; lognveður og ládeyða var; fluttu þá ræningjarnir það fangna fólk og annað þunga af því á hitt skipið, þar til það losaðist af klettinum, og áttu þeir 2 daga í þessu svamli, hëldu svo báðum skipunum frá. En á meðan þeir voru í þessu starfi og ráðleysi, vildu hinir íslenzku bæði leggja að þeim og skjóta, en það vildu þeir dönsku með engu móti, hvar fyrir þeim var stórum álasað, hafði höfuðsmaðurinn sinn hest sððlaðan og bundinn bak við Bessastaðabæ, til að ríða burt;

var lítt brósað vörn hans og hugprýði í þessu; var þetta undir sjálft alþing, og kom hann þangað ei það sumar.

Anno 1628 var Gísli lögmaður Hákonarson hér höfuðsmannsins fullmektugur. Reið hann um sumarið norður í land og tók af Halldóri lögmanni Skagafjarðarsýslu og Möðruvallaklaustur vegna skulda, eptir höfuðsmannsins skipan, veitti þó klaustrið um sinn Halldóru Jónsdóttur eldri, ektakvinnu Halldórs lögmanns, en sýsluna Jóni Sigurðssyni, fyrrum lögmanni.

Anno 1629 riðu þau Halldór lögmaður og Halldóra kvinna hans snemma um vorið suður í Skálholt og biðu þar komu höfuðsmannsins, en sendu Benedikt son sinn suður á Nes; beið hann þar til þess höfuðsmaðurinn kom á einu stríðsskipi og lagði inn í Seiluna, brá þá við sem skjótast austur í Skálholt, að segja þessa skipakomu. Riðu þau strax suður til fundar við hirðstjóra og herra Oddur með þeim; betalaði lögmaður skuldirnar og lagstiltist, svo hann fékk aptur sín lèn.

Anno 1630 kom Rósenkrantz hirðstjóri ekki hingað, því hann var það sumar með kónginum Kristjáni fjórða á hans stríðsskipaflota í móti Hamborgurum; en Ólafur Pétursson var þá og hafði verið um nokkur undanfarin ár hér í landi hans umboðsmaður, sem sjá má af Kálfatjarnardómi Hákonar Björns-sonar um mál sèra Guðmundar Jónssonar lærða.

Anno 1631 lesti Rósenkrantz höfuðsmaður skip sitt við Noreg í hingaðsiglingu, og kom hingað ekki fyr en eptir alþing, en á því alþingi var af hans umboðsmanni, Ólafi Pétursyni, lög-
mönnum báðum, Halldóri Ólafssyni og Arna Oddssyni og öllum lögþingismönnum samþykkt, að þar eptir skyldi ætíð vera hér einn lögþingsskrifari, eptir kóngl. majestets bræfi anno 1593, og varð Páll Gíslason þá landsþingsskrifari.

Anno 1632 kom hirðstjórinn út eptir alþing. Anno 1633 var hann á alþingi og það ár seinast hér í landi, og útnefndi þar 24 manna dóm um galdramál sèra Illuga Jónssonar að austan.

Hann var hér 14 ár höfuðsmaður, hóglátur og ei áleitinn við fólk hér í landi; varð eptir það kónigsins befallingsmaður yfir Gullandi. Ólafur Pétursson var 6 eður 7 ár hér hans umboðsmaður og hafði hér mikið gengi hjá sumum meiri mönnum; komst hér yfir mikið góz, fast og laust; lét smíða sèr haffæra duggu hér í landi, fiska á henni í hafi á sumrum, seldi hana

síðan dönskum kaptein, lét á hana fólk, fyllti hana með skreið og lét sigla henni til Bergen í Noregi.

Þá höfuðsmannaskiptin urðu, sigldi hann hëðan sem trúr vinur landsmanna. En sem hann kom út, ófrægði hann, sem verstí óvinur, allar stëttir hër á landi fyrir kónginum með hans rögsbrëfi, hversu óskikkanlega og aflaglega hër gengi til í flestum greinum; það þá kónginn, að hann lènti sër landið og skyldi hann alt það leiðrëttu. En hër fyrir kom hann í mestu óvild höfuðsmannsins Pros Mundt, svo hann flúði úr Danmörku yfir í Svíaríki. En Pros Mundt tók til sín alt hans góz fast og laust hër í landi, hvar sem hann fékk það upp spurt; voru það miklir peningar. Hër af spanst það kóngsbrëf, sem út var gefið anno 1635, í hverju strengilega var fyrirboðið, það kóngsins lènsmenn eður fógetar hër keyptu sër óðul eður jarðir hër í landi, eður að bændurnir skenktu þeim eður gæfi jarðir eður jarðaparta sër til málafylgis.

PROS MUNDT TIL BYRKISVOLD.

Anno 1633 dag 27. apr. var hans embættisbrëf út gefið; og skyldi hann halda undirsátunum hër í landi við íslenzk lög og rétt. Hann var norskur aðalsmaður; kom hingað anno 1634 og útnefndi þá á alþingi tvo 24 manna dóma; þann eina um Bægstæðamál og hinn annan um stefnu Hinriks Erlendssonar til Halldórs lögmanns fyrir hans dóm um kaupið á 20 hundruðum í Svignaskarði. Þá var stór óvild með Árna lögmanni og Vigfúsi Gíslasyni; hélt lögmaður, það Vigfús hefði ófrægt sig utanlands í hans siglingu ofan á undanfarinn kala þeirra í millum. Sigldi hirðstjórinn hëðan aptur um sumarið, en Jens Söfrrinsson var hër hans umboðsmaður.

Anno 1635 kom hann hingað og auglýsti nokkur kóngsbrëf á alþingi; útnefndi hann þar 24 manna dóm, um arftöku sonarsonar herra Guðbrands eptir hann. Og á móti þinglausnum bauð hann sig til að gegna öllum þeim málum, sem sërhver hefði fyrir sig að fram bera, og lofaði, að gera þeim lög og rétt og að hann vildi láta alþing standa svo lengi þar til þeim væri af lokið. En bæði lögmenn og lögþingismenn beiddu hann að álfta landsins stóru fátækt og nauðsyn, því í það sinn væru þeir flestir, sem hefðu hvorki nè heldur fengi kost til að fæða sig á

þar vegna harðrættis, svo þeir kynnu ei lengur þar að vera. Þetta var sumarið eptir Hvítavetur og aldaði kvikfjár um alt land; og sigldi höfuðsmaðurinn hëðan aptur um sumarið. Stóð óvild samt með Árna lögmanni og Vigfúsi.

Anno 1636 kom Pros Mundt hingað á varningsskipi; og á alþingi að spurði hann opinberlega í lögrættu: 1. lögmennina og sýslumennina eptir hverri lögbók þeir dæmdu nú eða dæmt hefðu. Þeir svöruðu: eptir þeirri lögbók, sem Magnús kóngur hefði hingað sent með Jóni lögmanni. 2. að spurði hann biskupana eptir hverri ordnanziu þeir dæmdu nú eður hefðu dæmt andleg mál. Þeir svöruðu: eptir norsku ordnanziu Kristjáns fjórða. 3. að spurði hann biskupana, hvernig farið væri með kristfjárjarðir hër á landi, hvar upp á hann vildi skriflegt andsvar fá fyrir næstu Mikaelsmessu, hverju þeir honum lofuðu. 4. spurði hann klausturhaldara og kóngsjarða umboðshaldara, hvernig farið væri með þeirra inventarium, hvað mikið væri af því virt eður burt selt, eður hvern reikningsskap kóngurinn hefði þar af fengið, og þar upp á vildi hann reikning af þeim fá fyrir Mikaelsmessu, hverju þeir lofuðu. 5. befalaði hann biskupunum að láta sig fá að vita, hvað margar brúkanlegar klukkur væri á sérhverri kirkju í stiptunum og svo klausturhöldurunum, hvað margar ónýtar klukkur á klaustrunum væru, sem gjört skyldi fyrir Mikaelsmessu, hverju þeir lofuðu. 6. befalaði hann sýslumönnum að rannsaka og síðan sèr tilkynna, hversu margar jarðir undir kónginn fallið hefðu í sérhverri sýslu í þeirra og þeirra formanna tíð, og hvað þær bétu; svo og hvað mikið þeir upp bera í hvert hundrað af óvissu sakafalli og hvað mikið þeir svari þar af kónginum. 7. befalaði hann öllum að betala Páli landþingisskrifara hans skrifaralaun, sem honum voru dæmd á alþingi anno 1631 og restanzana, sem hann ætti hjá þeim. Og þó að Páll beiddist frúnar frá því embætti, samt vildi höfuðsmaðurinn það ekki veita. Þessi spursmál og annað fleira spanst af því ófrægðarbræfi, sem Ólafur Pétursson hafði fyrir kónginn fram horið um aðskiljanlegt tilstand hër í landi.

Á alþingi bauð hirðstjórinn opinberlega þeim Árna lögmanni og Vigfúsi Gíslasyni annaðhvort að sættast, eður fram færa sínar ástæður með rættarins meðulum hvor við annan hër í landi, svo hann neyddist ekki til öðru fram að fara við þá báða.

Eptir alþing held hann fjórðungsþing í Kópavogi um þau mál, sem ekki úttöluðust á alþingi. Og þar að þinglokum

sættust þeir Árni lögmaður og Vigfús Gíslason, fyrir höfuðsmannsins og annara góðra manna (ekki sízt Árna Gíslasonar á Hólmi) meðalgöngu.

Eptir það reið höfuðsmaðurinn í Skálholt og þaðan norður í land, hvar fjórðungsping var haldið; kom þar í tal um konu Guðmundar Jónssonar (bróður sèra Halldórs, sem var á Ferjubakka, og Snorra smíðs á Hæringsstöðum í Flóa); var hann orðinn opinber að barneign með systur þessarar konu sinnar, duldist þó fyrir norðan í seljum og við fjallbygðir nokkur ár, svo hann náðist ekki; en í miðlertið átti þessi kona barn með Guðmundi manni sínum, föllnum í þetta óbótamál. Vildu hinir dönsku á þessu pingi, helzt Jens Söfrrinsson fógæti, að hún misti hær fyrir lífið; en biskupinn herra Þorlákur sýndi með hálærðra doktora meiningum og öðrum rökum, það hún væri sýkn saka; ræðst það af, að höfuðsmaðurinn veik því til næsta alþingis. Þaðan reið hann um haustið suður og sat þann vetur á Bessastöðum eptir kóngsins boði; hafði mikið mannhald, veitti fátækum miklar ölmusugjafir.

Benedikt Pálsson bartskeri, út leystur úr Tyrkiriinu með 1000 dölum, kom út með höfuðsmanninum um sumarið og var þann vetur á Bessastöðum hjá honum. Um haustið lét hann smíða sér stórt og vænt timburhús, sem síðan var kölluð Pros Mundts stofa; forsmíður að henni var Þorleifur, sonur sèra Ólafs Halldórssonar á Stað í Steingrímsfirði, bjó í Köldukinn á Ásum í Húnavatnspingi.

Anno 1637 auglýsti höfuðsmaðurinn Pros Mundt, meðal annara kóngl. majestets erinda, kóngsins bréf: 1. um Jón Guðmundsson, auknefndan lærða, að hans mál skyldi á ný hær í landi rannsast og dæmast; hvar um höfuðsmaðurinn nefndi í dóm báða biskupana, herra Þorlák og herra Gísla, og 10 presta, sem og báða lögmennina og 12¹⁾ sýslumenn; dæmdu þeir Jón nú, sem hinir fyrri í Kálfatjarnardómi 1631, útlægan af öllum kóngsins ríkjum og löndum fyrir hans meðferð og brúkun á kukli og meðkenningu, að öðrum slíkt kent hefði. 2. um mál sèra Guðmundar Jónssonar (hvert kóngurinn hafði ogsvo befalað að láta hær betur rannsaka) nefndi höfuðsmaðurinn ogsvo í dóm báða biskupana með 10 presta og lögmenn báða með 10 sýslu-

¹⁾ Á að vera 10; sbr. Hist. Eccl. III 46.

mönnum. Að þinglausnum bauð hann sig til bræflega og opinberlega að gjöra öllum lög og rétt í þeirra málum, og að síðustu gáfu allir, andlegir og veraldlegir, þann vitnisburð það hann hefði fram fylgt kóngsins gagni í öllu eptir lögum og rétti, og í öllu hagað sér við ríka og fátæka svo sem guðhræddum og réttvisum lénsmanni ber og hæfir, og báðu í allri undirgefni að kóngl. majestet vildi þeim framvegis unna, það hann sè hér samt hans lénismaður. Hann sigldi hëðan um sumarið skömmu eptir alþing; en Jens Söftrinsson umboðsmaður ætlaði að sigla um haustið; náði ei norðanskipum og sigldi því í Vopnafirði.

Anno 1638 kom Pros Mundt höfuðsmaður út á varnarskipi, sem strax fór hëðan burt og átti að koma aptur seinna um sumarið.

Pros Mundt skrifaði sig nú til Grefvensvenge, útnefndi hann á alþingi 24 manna dóm, til að gjöra fullnaðarályktan á því langa flækjumáli sèra Einars Guðmundssonar á Stað á Reykjanesi við Magnús sál. Arason á Reykbólum; bleif það við dóm herra Gísla Oddssonar með hans 10 dómprestum anno 1635, að hann misti sinn prestsskap. Varnarskipið, á hverju hirðstjórinn ætlaði að sigla, kom ekki aptur; sigldi hann því seint um haustið á kompagniesins skipi, en hans kaupmaður með 6 eður 7 af hans fólki var hér eptir um veturinn. Jens Söftrinsson var hér í landi ennþá hans umboðsmaður.

Anno 1639 kom Pros Mundt út og var á alþingi; varð Magnús Björnsson þá lögmaður með hans vilja og harðfylgi án kosningar. Voru þar upp lesin nokkur kónigsbréf; eitt af þeim var, að hér skyldi skattur út gefast af öllum andlegum og veraldlegum, eptir sérhvers efnum, Danmerkur ríki til varnar, ef ófriður upp á fëlli; hvar til lögbingismenn svöruðu, það landsins innbyggjendur tilbuðu kóngl. majestet sína skyldu í því, þeim er mögulegt, en báðu hann þó vægðarsamlega álíta fátækt landsins. Um þetta skattgjald að fylgdi höfuðsmaðurinn og hinir dönsku freklega við Suðurnesinga og settu strax skattinn upp á þá með lítilli vorkun; í öðrum hëruðum þinguðu sýslumennirnir um alt landið hér um eptir alþing með meiri vægð, og fram sendu þessa peninga með kompagniesins skipum, þó minni væri af þeim ríku en hirðstjórinn tilsetti. 2. voru upp lesnar kóngl. skikkanir, út gefnar anno 1638 í 12 póstum, af hverjum sá 10. innihélt, að afgiptin af kónigsins forlëningum hér í landi skyldi upp stíga og hækka, að hverju höfuðsmaðurinn fylgdi freklega.

Þar á móti landsins vegna lagði helzt forsvar Guðmundur Hákonarson á Þingeyrum við höfuðsmanninn utan og innan lög-réttu, munnlega og bréflaga, þó með auðmjúkri afbeiðslu á þessari afgjaldshækkun; hverri supplikazíu hann gat, þó tregt gengi, komið á höfuðsmanninn, og fékk þá bænheyrslu árið eftir að kóngurinn upp gaf þá framfærslu.

Á sama alþingi upp las höfuðsmaðurinn hans alvarlega befalingu til allra bæði andlegra og veraldlegra. 1. befalaði hann biskupunum, próföstum og prestunum, að þeir skyldu gjöra þeirra kall og embætti svo sem bæri, eftir kóngl. majestets bréfum og befalingum, og að þeir skyldu láta upp skrifa, sérhver fyrir sig, alt sinnar kirkju inventarium með erlegra manna undirskriptum, láta virða það ónaðsynlega af því og yfirvega, hvernig það kynni helzt að koma kirkjunum til gagns; þar af skyldu gjörast tveir genpartar, undirskrifaðir af þeim og tveimur erlegum mönnum, annar liggja á kirkjunum, en annar afhendast höfuðsmanninum; þeir skyldu hvorki neina jörð né eigindóm láta ganga undau kirkjunum, og þar sem nokkuð væri með órétti frá komið, þá skyldu þeir gefa höfuðsmanninum til vitundar, svo það kynni með lögum og rétti aptur að innkallast prestarnir haldi prestaköllunum og stöðunum við forsvaranlega byggingu og góða hefð og makt; að allar rifnar, brotnar klukkur, sem liggja á kirkjunum, skyldu þeir út senda til Kaupenhafnar til að steypast um aptur; að biskuparnir láti upp skrifa alt kirknanna jarðagóz og eignir, svo og kristfjárjarðir og alla þeirra máldaga, fundazíur, bréf og eignarskjöl með riktugum undirskriptum; þar með að afhenda sér árlega riktugan reiknings-skap af stólanna og skólanna inntektum og útgíptum, með fleira. 2. befalaði hann lögmönnum og dómurum öllum, að þeir skyldu ekki kaupa sér til nokkurt þrætumál eður óuppbóðið jarðagóz, eður það, sem vafi á væri, og að þeir skyldu með stefnur og fyrirkall haga sér eftir lögum og kóngsins mandatis¹⁾. 3. befalaði hann öllum klausturhöldurum og kóngsins forlèninga umboðsmönnum að láta upp skrifa alt klaustranna og kóngs-jarðanna inventarium, gjöra þar af tvo genparta með sóknar-prestsins og þeirra undirskriptum, og það óbrúkanlega og ónaðsynlega að láta virðast af dánúmönnum, þar með upp skrifa

¹⁾ Þ. e. skipunum.

þeirra inntektir af kúgildum, landskuldum og öðrum hlunnindum eptir jarðabókinni; svo og láta upp skrifa alla þeirra máldaga, bréf og eignarskjöl, sem klaustrunum og kóngsjórðunum til heyra, með tveimur genpörtum, hvar af annar afhendist honum á Bessastöðum, eður ef hann væri burt sigldur af landinu, þá sínum umboðsmanni Jens Söftrinssyni, fyrir næstkomandi Mikaelsmessu, hvert termin biskupunum og prestunum ogsvo var fyrir lagt um afhendingu á þeirra bréfum og reikningum. 4. befalaði hann, að allar kristfjárjarðir og jarðapartar, svo og þau 60 hundruð, sem liggja undir Þingeyraklaustur, skyldu leggjast undir Viðeyjarhospítal eptir kónigsins tilsógn. 5. befalaði hann sýslumönnum, klausturhöldurum og kóngsjarða umboðsmönnum að betala árlega til landsþingisskrifaráns það sem kóngurinn hefði þeim befalað, sem var $1\frac{1}{2}$ rd. hverj sýslumaður, 1 rd. hver klausturhaldari og $\frac{1}{2}$ rd. hver kóngsjarða umboðsmaður. Þetta undirréttaði Pros Mundt við kóngl. majestet og útvegaði landþingisskrifaraembættinu hér í landi til viðurhalds, sem því fylgir ennþá.

Um þinglausnir til bauð hann sig ennþá að gjöra hverjum manni lög og rétt og bíða þar svo lengi, sem nokkurt mál væri þar, sem fyrir hann ætti að koma. Gáfu lögþingismenn honum að síðustu góðan vitnisburð, og sigldi hann aptur skömmu síðar. Jens Söftrinsson var enn hans umboðsmaður og reið um sumarið til Vestfjarða.

Anno 1640, 1641, 1642, 1643 kom höfuðsmaðurinn Pros Mundt hingað fyrir alþing, optast á einu stríðsskipi, sem lá í Seilunni, og sigldi hëðan aptur á sérhverju sumri. Á alþingi til bauð hann sig árlega, fyrst og seinast, skriflega að gjöra hverjum manni, útlendum og innlendum, lög og rétt, hvort heldur kompagniesins kaupmenn og þénarar hefðu að klaga yfir Íslenzkum eður Íslenzkir yfir Dönskum, og að þingið skyldi standa, þar til engin mál væri til, sem þar ættu og mættu í það sinn undir rétt takast; þar með tilsagði hann lögmönnum, sýslumönnum og dómurum að gjöra hverjum manni lög og rétt. Og nefnilega anno 1640 befalaði hann öllum landsins innbyggjurum að verka vel og forsvaranlega þeirra fisk og skera úr honum blóðdálkinn eptir kónigsbréfinu, út gefnu á sama ári.

Anno 1641 upp las hann á alþingi sína umkvörtun bæði yfir andlegum svo og klaustur- og umboðshöldurum, það eptir sinni skriflegri tilsógn anno 1639 hefði hann ekki fengið frá

þeim alla máldaga, bréf og skjöl og ei heldur riktuga reikninga um kirknanna og klaustranna inventarium, þarft og óþarft, sem inn færast skyldi í eina bók hvert um sig til eptirréttingar í framtíðinni; þar fyrir tilsagði hann ennþá strengilega þeim öllum þetta að afhenda forsómunarlaust fyrir næstkomandi Mikaelsmessu til Bessastaða, sínum fógeta í hendur, sem þá var Lauritz Nielsson, því Jens Söftrinsson sigldi hëðan á því sumri.

Anno 1642 upp las hann enn sömu klögun, það hann hefði ekki ennþá fengið öll þessi skjöl og bréf kirknanna og klaustrauna, til að saman taka þau og inn færa í eina bók, eptir kóngsins boði, og befalaði bæði andlegum og veraldlegum alvarlega að afhenda sér þau strax, svo framt sem þeir vildu ekki mæta áklögun og straffi, svo sem þeir, sem ekki vilja hlýða kóngsins befalingum. Þar með bauð hann lögmönnunum, að þeir á eptirkomandi vetri skyldu með landsþingsskrifaranum (sem þá var Hákon Ormsson) gegnum skoða öll veraldleg jarðabréf og inn færa í vissar bækur, þau, sem riktug eru með innsiglum eður undirskriptum. Anno 1643 til bauð hann sig á alþingi, ekki einasta að gjöra öllum lög og rétt, heldur og einnig lagði hann fyrir þá, sem ekki geta fram borið mál sín fyrir sig þar á þinginu, skyldu þeir senda sér eður afhenda þeirra supplicazíur á Bessastöðum, þó svo tímanlega, að hann hefði frest eður tómstund að svara þar upp á áður en hann sigldi frá landinu. Þar að auki auglýsti hann, að hann hefði enn þá ei fengið öll bréf og skjöl, sem áður um getur, frá veraldlegum hefði hann að sönnu nokkur fengið, en öldungis ekkert frá biskupunum af geistlegra hálfu; hvar fyrir hann befalaði þeim enn að nýju, svo og veraldlegum, að þeir án undandrátta, afhentu sér þau þar á þinginu, og þar með þeirra skriflega afsökun, fyrir hverja orsök þeir hafi þau ekki áður til látið. Tók þá til að grynna á vinsemd með honum og biskupum, ekki sízt mag. Brynjólfi. Bæði á þessu alþingi, sem og næst fyrirfaranda, auglýsti hann kóngsins boð og vilja, það allir landsins innbyggjarar, andlegir og veraldlegir, seldi kónginum svo mikinn æðadún fyrir billegt verð, sem þeir ættu og mættu af leggja; skyldu þeir afhenda kaupmönnunum í sérhverjum kaupstað og taka þar verðið í kaupmannsvöru, sem þá girnti, og síðan kaupmannsins skriflega meðkenningu, hvað mikinn æðadún sérhver hafi inn látið, og senda hana höfuðsmanninum eður hans umboðsmanni. Það ár var Pros Mundt seinast hér í landi.

Anno 1644 kom höfuðsmaðurinn ekki hingað, en hans umboðsmaður Lauritz Nielsson var hér, og þaræð Svenskir, með allri sinni stríðsmakt til lands og vatns, voru inn fallnir í Danmerkurríki og gjörðu þar hörmulegan skaða og spillvirki, í friðartíð og óviðvöruðum kónginum Kristjáni fjórða, þá dró hann sjálfur með sinni stríðsmakt á móti þeim; þá út sendi hann á þessu sumri frá Kaupenhafn admiralinn Pros Mundt með 17 orlogsskipum, til að hafa vakt á Svenskum og hindra þá að ganga eður vaða upp á þau eyöldnd í Austursjónum. Og sem hann lá með þessum skipum við eylandið Femeren í septembermánuði, vóðu þar upp á hann óvaran Hollenzkir með 24 stríðsskipum, sem þá lögðu saman við Svíaríki á móti Danmörku, og Svenskir með 12 orlogsskipum, als 36 til samans, með hinni grimmustu atsókn, og af því þeir meintu það kóngurinn sjálfur væri á admiralsskipinu, sem hét Patientia, hafði 48 stykki, lögðu þeir strax að því á tveimur þeirra stærstu stríðsskipum og tveimur brandskipum með hinu mesta grimdaræði, og þar admiralinn Pros Mundt sá ekkert undanfæri, varðist hann með miklum mannskap og gjörði þeim þann skaða, sem hann gat, þar til skip hans varð unnið af slíku ofurefli, vildi samt ekki gefa sig upp eður á þeirra vald, þó honum boðið væri, heldur barðist karlmannlega þar til hann féll, og sóru þeir illa með hans framliðinn líkama, misti kóngurinn þar öll þessi skip, fyrir utan 4, sem undan komust og flúðu; slóu þeir skuldinni upp á admiralinn, hvað kónginum misþóknaðist stórum við þá, eins sem þeir hefðu ekki fylgt honum sem þeim hefði borið. Ekki fréttist hingað hans dauði fyr en undir alþing anno 1645, með því eina dönsku skipi, sem kom í Seiluna, að sækja afgjald landsins. Hin komu ei fyr en fáein undir Mikaelsmessu, og var þá enginn hingað kominn, sem landið hefði fengið aptur í forlèning. Þar fyrir ályktuðu lögþingismenn í svoddan nauðsyn, það Lauritz Nielsson hèldi upp á kóngsins vègna samt við sitt fògetaembætti, þar til í landið kæmi sá yfir það er af kónginum settur. Þar með gáfu þeir sál. Pros Mundt þann vitnisburð, að hann hafi vel og kristilega hagað sèr í sínu framferði og embætti og elskað lög og rétt. Ekki var hann stór vexti en snar, skarpur og stjórnsamur og einn hinn skýrasti lènsmaður, sem hér á Íslandi hefir verið. Var hér höfuðsmaður 11 ár.

JENS SÖFFRINSSON.

Eptir Pros Mundt var ekki höfuðsmaður hingað sendur, heldur var Jens Söffrinsson, sem 7 eður 8 ár hafði hér verið hans umboðsmaður svo sem hinn kunnugasti þessa lands háttalagi skikkaður til að vera hér landfógeti, til að upp bera kóngsins vegna alla afgipt af landinu, vissa og óvissa, og gjöra fyrir hana árlega skýran reikningsskap. Hans árslaun skyldu vera 100 rd. en 150 rd. hans kostpeningar fyrir hann og 1 hans þenara. Hans embættisbréf var út gefið dag 15. jan. anno 1645, var þó ekki um alþing hér í landi á því ári, því vegna stríðsins komu kaupskipin (og þó fáein) ekki fyr en undir haust, og er líklegast hann hafi með þeim hingað komið, því hér var hann á alþingi anno 1646, og þó hann hefði ekki lénsmanns eður höfuðsmanns nafnbót, samt hafði hann hér hartnærri höfuðsmanns vald og myndugleika, því kóngl. majestet befalaði honum að hafa hér umsjón yfir réttarganginum og að engum sæ ofþyngt eður órétt gjört á móti lögum og rétti af biskupum, lögmönnum eður öðrum. Hann útrætti hér og kóngsins boðskap og erindi eins og lénsmáður; eins var hann hér metinn og meðtekinn (að frátekn höfuðsmanns eður lénsmanns nafninu einasta) og með þvílíkum myndugleika bauð hann og befalaði eitt og annað, sem sjá má af hans andsvari í lögrættu anno 1647 upp á kröfu Bjarna Sigurðssonar á Stokkseyri, á meðal annars að hann befalaði honum og erfingjum Vigfúsar Gíslasonar, að standa af kaupum þeirrar jarðar og ekkert með hana gjöra, undir 4 marka sekt. Og hið sama bauð hann um öll önnur jarðakaup, sem væru móti kóngsbræfinu. Hann var hér bæði sumar og vetur að eg meina, því á alþingi var hann annis 1646, 1647 og 1648; var skýr og skarpur, fylgdi mjög að, það lagarétturinn gengi fram, var því haldinn af sumum strangur og blóðþyrstur. Í þessu embætti var hann 4 ár. Síðan varð hann borgmeistari í Kristjánshöfn frá anno 1653 til þess hann dó 1659. Kona hans hét Else Hansdóttir.

HINRIK BIELKE TIL ÖSTERAAT.

Hinrik Bielke var kominn af gömlum norskum aðli, því sjálfur hafði hann sagt, að Gottskálk biskup á Hólum Nikulás-son og hann væru af sama aðalslekti. Hann kom hingað fyrst

anno 1649 fyrir alþingi með hirðstjórn. Hans embættisbréf var út gefið á sama ári dag 31. jan., skyldi hann halda innbyggjum þessa lands við Íslands lög og rétt, og ekki láta nokkurn óforrættast á móti lögum. Hann var þá nýlega orðinn riddari og í stórrí náð hjá kónginum Friðriki þriðja. Þá kom og út með honum kónigsins secretarius Gabriel Archeley Knútsson til Jule-rad, sem þá tók á alþingi hollustueiða af landsins innbyggjum Friðriki kóngi til handa, með stjórn og forsjón höfuðsmanns-ins. Um þá eiðaaflegging og stórkostlega viðhöfn, sem þar var gjörð, skrifast sèr í lagi.

Á þessu alþingi var Guðmundur Andrèsson afhentur höfuðsmanninum fyrir hans skrif á móti Stóradómi, hafður til Kaupenhafnar og settur sem fangi í Blátúrn, hvar um lesa má í æfi Þorláks biskups Skúlasonar.

Af alþingi reið höfuðsmaðurinn norður til Hóla, því með honum og biskupunum hér, og ei sízt herra Þorláki, tókst mikil vinátta og hèlt við síðan. Sigldi þá með honum Gísl, sonur herra Þorláks, er síðar varð biskup, og skólameistariinn á Hólum, Runólfur Jónsson, sem árið eptir varð magister og rector í Kristjánsstað á Skáni, dó þar barnlaus anno 1654. Þá höfuðsmaðurinn reisti tilbaka um Borgarfjörð, kom hann að Hesti, lét biðja um hest undir klyfjar suður að Hvalfirði. Sèra Auðun Jónsson, sem þar bjó, fremur spakferðugur maður, var vanari við búsfylu sína en að gegna svoddan gestum, yfirvóg ekki, hver í hlut átti, tók því treglega að ljá hestinn, en vildi selja hann fyrir fult verð, hvað hinum misþóknaðist, tók því við hestinum, en kastaði til prests 4 dölum. Af þeim atkvæðalausaleikóttu klár spanst Friðriks þriðja bréf og befaling, út gefin anno 1650 dag 10. mai, um fararheina kónigsins lénsmanna, sem hingað kom á sama ári.

Anno 1650 kom sami höfuðsmaður hingað, og auglýsti þau náðarbréf kónigsins, sem hann eptir biskupanna undirlagi hafði útvegað: 1. um prestaekkna náðarár frá næstu fardögum eptir prestsins andlát til hinna næst eptirkomandi, hvers þær nutu hér ekki áður. 2. um gjöf á vogrekum til kirknanna af furu, eik og greni á þeirra land upp reknum. Bæði þessi bréf eru út gefin 3. maii. 3. að veraldlegir refsir harðnökkuðum, sem ei vilja hlýða prestanna áminningum. 4. að það ónaðsynlega dómkirkjunnar og annara kirkna inventarium og öðrum til þunga megi seljast; þó skuli lénsmáðurinn með þeim andlegu gefa

kónginum þeirra meiningu, hvernig það kynni síðan koma kirkjunum helzt til góða. Höfuðsmaðurinn sjálfur fyrirbauð þá skriflega og opinberlega öllum klausturhöldurum og kóngsjarða umboðsmönnum, að fram færa landskuldirnar eður annað gjald á kóngsjörðunum; svo og befalaði hann sýslumönnum, að koma árlega til alþingis. Það sumar reið hann ogsvo norður til Hóla og þaðan suður Kjalveg í Skálholt og síðan suður.

Anno 1651 auglýsti hann kóngsins missive til sín á sama ári dag 10. maí, að lénsmáðurinn sjái vel til, að þetta inventarium seljist sem dýrast, og meðtaki þá peninga og setji þá upp á rentu hjá góðu fólku í Danmörku, svo það mætti koma fátækum prestaköllum á Íslandi til viðbætis. Og þar höfuðsmaðurinn fornam hversu slett hær gengi til um húsagann, beiddist hann skriflega á alþingi af lögmönnum og lögrættumönnum að þeir segði þeirra meiningu, með hverjum hætti hær kynni hentuglega að gjörast ein skikkun um húsagann, um þann myndugleika, sem húsbóndinn tilheyrilega hafa á yfir sínu þjónustufólki; hvar upp á hann fékk næsta lítið andsvar, að hver forstandugur húsbóndi mætti aga það með hendi og vendi og pálmastiku.

Anno 1652 kom hann hingað og auglýsti á alþingi tvær kóngsins fororðningar, út gefnar á því ári dag 12. maí, um hospítölin hær á landi, eptir höfuðsmannsins undirrettingu. Í þeirri einu tillagði hans majestet af sínu gózi 4 kostulegar jarðir, sem biskuparnir máttu kjósa sér í hverjum landsfjórðungi fátæku spítelsku fólki til uppeldis. Yfir þessum hospítölum skyldu biskuparnir hvor í sínu stípti og lögmennirnir hafa tilbærilega tilsjón, svo hinum veiku hospítalslimum kæmi það helzt til góða. - Hin önnur hljóðaði um: 1. að höfuðsmaðurinn grenslaðist eptir, hvað mikið mætti takast af klaustranna ónaðsynlegu inventario og leggjast til hospítalanna. 2. að kristfjárjarðir og ölmusugjafir útlenzkra og inulenzkra mættu þar til leggjast. 3. nánustu skyldmenni hinna spítelsku vildu þeim nokkuð til leggja. 4. vildi kóngurinn og svo þar til leggja hvað gæfist fyrir ektaskaparleyfi með skyldum og mægðum og í forlíkunarmálum, þó að kóngsins rétti óforkreutum eður augljósu sakafalli. Og upp á það þessar náðuglegu kóngsins befallingar og þetta naðsynlega verk fengi framkvæmd, þá það höfuðsmaðurinn skriflega og upphvatti innilega þar á þinginu biskupinn mag. Brynjólf og lögmenninn Árna Oddsson, svo sem helztu menn þessa lands, að fram fylgja þessu, kalla alþingismenn til

samans og eptir grenslast með þeirra áfýsi hvað hver fyrir sig vildi þar til leggja, með öðru fleira, hvar upp á hann vildi fá aptur greinuglega undirréttung; en hana má sjá í æfisögu mag. Brynjólfs biskups. Síðan sigldi höfuðsmaðurinn aptur eptir alþing. Anno 1653 meina eg hann hafi hingað komið, en anno 1654 kom hann að sönnu, en þó ei fyr en eptir alþing, mætti í hingaðsiglingunni engelsku stríðsskipi, sem skaut eptir honum ófriðsamlega, þó svo að ei sakaði hann nè skip hans.

Anno 1655 kom hann ei heldur hingað, sendi þó skip, er koma átti í Seiluna, að sækja afgipt landsins; það sigldi upp á blindsker fyrir framan Suðurnes á Seltjarnarnes, brotnaði svo gózið fórst, en fólkíð komst af. Kom hann sjálfur ekki hingað í samfleytt 7 ár, því stríðið milli Danmerkur og Svíaríkis byrjaðist skömmu síðar og stóð í þau ár, og hlaut hann þá að vera í öðrum og stærri ríkisins erindum; samt sendi hann hingað og lét upp lesa á alþingi anno 1656 kóngl. missive til hans, út gefið anno 1655 dag 9. maí, í hverju kóngurinn segist formerkja almúgans óvilja að leggja nokkuð af sínu til hópítalanna; vildi hann því biskuparnir og lögmennirnir með 24 helztu mönnum á landinu gjöra eina skikkun, það almúginn eptir efnun og jöfnuði til leggi þeim nokkuð, hverja kóngurinn síðan vilji staðfesta. Höfuðsmaðurinn lét og auglýsa, það hann ekki einasta vilji fyrir sína persónu nokkuð þar til leggja, heldur og til sjá, að Íslands kompagnie og þeirra kaupmenn, fólk og skip-herrar gefi þar til.

Anno 1662 var höfuðsmaðurinn Hinrik Bielke sendur hingað til að taka af landsins innbyggjurum einvalds arfhyllingareíða, Friðriki kóngi þriðja til handa. Kom hann hingað ekki fyr en þann 12. júlí, tók hann því þessa trúskapseíða sjálfur á Kópavogi þann 28. júlí, um hverja lesa má annarsstaðar. Þar niður setti hann og sætti klógumál Torfa Erlendssonar, sýslumanns í Árnessýslu, til lögmanns Árna Oddssonar, fyrir Vatnsleysudóm anno 1660, í hverjum lögmáður dæmdi Torfa frá æru og embætti og hans forlëningum fyrir ljót orð á alþingi töluð. En fyrir undirréttungu þormóðar sonar Torfa gaf kóngurinn honum aptur hans æru og forlëningar.

Á þessu Kópavogs eiðþingi tilbauð höfuðsmaðurinn, eptir kónigsins forlagi, öllum Íslendingum, andlegum og veraldlegum, að þeir skyldu eptir tiltölu og jöfnuði saman leggja eina peninga summu, til að kosta upp á, að halda eitt danskt orlogsskip, til

varnar þessu landi. En yfirmenn landsins höldu það óbærilegt og teiddu hann sameiginlega og auðmjúklega það hann intercederaði við kóngl. majestet þessa fátæka lands vegna, ef svoððan nauðsyn upp á félli um vörn og styrk. Og svo lénsherran túlk-
aði framar þeirra mál, ræðu þeir af, að allir, bæði andlegir og veraldlegir, skyldu saman leggja nokkra peninga, svo sem eitt honorarium eður æruskenk í þakklætis nafni, og tilsettu bæði biskuparnir og lögmenirnir, að prófastarnir og sýslumennirnir saman tækju þetta í hærðunum, eptir þeim jöfnuði, sem niður-
settur var, skyldi það alt vera afhent til Bessastaða anno 1664, lögðu hinir andlegu til þessa 300 ríkisdali, nl. Skálholtsstipti 200, en Hólastipti 100 ríkisdali, upphæð á tillagi hinna verald-
legu hefi eg ei sèð. Höfuðsmaðurinn sigldi frekri viku eptir þetta Kópavogsping, og kom hingað ekki síðan.

Anno 1666 hafði kóngurinn Friðrik þriðji, ásamt Hollenzk-
um, stríð við kónginn í Englandi; og kom sá kvittur í Dan-
mörk, að Engelskir hefðu í áformi, að yfirfalla Ísland, þar fyrir
sendi Friðrik kóngur hingað anno 1667 Otte Bielke til Saxlund
(bróðurson Hinriks Bielke) með stórt stríðsskip, er hét Oldenborg,
hvert eð lá hér í Engeyarsundi, út búið með stríðsfólk Íslandi til
varnar, í fráveru Hinriks Bielke. Commendanten Otte Bielke
átti og að gjöra fastan eður umgirða með skansi kóngsgarðinn
Bessastaði, eður eitthvert hentugt pláss á landinu því til varnar;
það kóngsbref, sem hann hafði, var út gefið 3. júlí anno 1667.
Stríðsskipið, með officerum og soldátum, sigldi hëðan um sum-
arið, því þá var friður orðinn á milli Danskra og Engelskra, en
commendanten alleina varð hér eptir og sat á Bessastöðum um
veturinn. Það sama haust strandaði í stormi og náttmyrkri við
Skeiðarársand í öræfis óbygðum eitthvert hollenzkt austindíafar,
fraktað með allrabanda dýrindisvöru, gulli og gimsteinum, silfri,
kopar, silki, kartúni, dúkum, ábreiðum og öðru, svo mælt var,
að ekki hefði annað skip komið til Íslands með dýrmætari áhöfn
en það. Nærri 100 manns dóu í landtökunni af sjóvolki, frosti
og kulda, en öðrum helmingi fólksins varð bjargað. Commen-
danten Otte reiknaði þetta fyrir vogrek og kóngsfè, og skikkaði
strengilega sýslumönnum að flytja það til Bessastaða, og vissi
hann bezt hvað þá varð af því, komu þó ei öll kurl til
grafar. Um vorið 1668 skikkaði hann Suðurnesingum að gera
skans í nesinu fyrir norðan Bessastaðatún, sem enn sjást merki
til, og lét færa þangað nokkur fallstykki af jární. En um

haustið fyrir skikkaði hann strengilega öllum sýslumönnum í landinu að til leggja peninga til skansgjörðarinnar, hverja allir bæði andlegir og veraldlegir út greiddu, eptir tíundarhæð og formegun, og skyldu sýslumennirnir afhenda þá til Bessastaða fyrir þann 11. apr. anno 1668, undir sýslunnar töpun og hæsta straff. Reiknaðist þetta til samans 1500 rd. eður meira.

Anno 1668 sigldi commendanten aptur hëðan ósnauður og bróðir hans Kristján Bielke, sem hingað kom á því . . . varð síðan admiral, og eignaðist dóttur ríkisadmirals Hinrik Bielkes.

Anno 1670, eptir andlát kóns Friðriks þriðja, sem skëði þann 9. febr., var admiral Jens Raadstein til Leerbech sem kónglegur commissarius hingað sendur, til að taka arfhyllingar-eiða af landsins innbyggjurum Kristjáni fimta til handa, því ríkisadmiral Bielke tók þá að eldast.

Anno 1674 umgekst höfuðsmaðurinn Hinrik Bielke fyrir hönd og bón mag. Brynjólfs hjá kónginum Kristjáni fimta, að hans majestet afhenti dag 3. apr. frá sèr og sínum eptirkomendum, kóngunum í Danmörku, fátækum prestum í Skálholtsstípti til uppeldisstyrks þetta jarðagóz frá Skriðuklaustri í Múla-sýslu, sem svo heitir: Fagridalur, Hvammá¹⁾, Skeggjastaðir, Eiriksstaðir, Kross í Loðmundarfirði¹⁾, Seljamýri, Austdalur, Brimnes, Karlsskálir¹⁾, Krossanes, Aastaðir¹⁾, með 31 þeim fylgjandi leigukúgildum, fyrir 1721 rd. 2 mörk, sem voru andvirði þess ónauðsynlega inventarii, sem selt var með kónsins leyfi frá Skálholtsdómkirkju og öðrum kirkjum í Skálholtsstípti, og kallast þetta góz enn stíptisjarðir.

Anno 1675 seldi og afhenti Kristján kóngur fimti höfuðsmanninum Hinrik Bielke mikið jarðagóz hër í landi fyrir innkomnar gamlar skuldir, sem hann átti hjá ríkinu, hverjar jarðir hann og hans erfingjar seldu Íslenzkum aptur.

Anno 1679 dag 30. maí út gaf Kristján kóngur fimti sitt mandat um stríðshjálpartollinn af þessu landi, hvern gjalda skyldu allir, bæði andlegir og veraldlegir; af sèrhverri 20 hundraða eignarjörð sinni, af hverri geldst hundraðs landskuld, skyldi eignar-
maðurinn gjalda 2 vættir fiska, og af sèrhverju hans leigukúgildi með jörðunni 10 fiska; en leiguliðinn 5 fiska eptir hvert kúgildi

¹⁾ Þann. hðrr., en á að vera: Hvanná . . . Mjóafirði . . . Karlsskáli . . . Ánastaðir. Jörðin Kolmáli er fallin úr (sbr. Lovs. f. Isl. I. 353—54).

og 1 vætt fiska af þeirri jörðu, sem hann galt af 1 hundrað í landskuld. En þeir, sem höldu beneficia, klaustur, kóngsjarðir, skyldu gjalda hálfu minna. Skyldi sérhver svara þessu á því sumri í næsta kaupstað sýslumanni sínum í gildri kaupmanns-vöru, hvar af sýslumennirnir skyldu gjöra reikningsskap í 2 gen-pörtum og senda þann eina fram með sérhverju kaupskipi, en hinn annan til sógetans Jóhanns Klein á Bessastöðum.

Nú þótt höfuðsmaðurinn gæti ei við leikið, að þessi skattur væri upp á landið settur, samt var eignað hans tilstilli, að þessi befaling kom ekki hingað fyr en 1680, var hér þá stórt fiskileysi og harðindaár, var því af andlegum og veraldlegum hið auð-mjúklegasta supplicerað bæði til kónsins og beðið um uppgjöf eður linun og frest á þessum skatti, vegna landsins stórnauðsynja og harðinda, svo og til hans excellence, og höfuðsmaðurinn beð-inn um hans meðalgöngu og patrocinium í þessu. Hér um vægði kóngl. náð með sínu missive til höfuðsmannsins, dateruðu anno 1681 dag 17. apr., og gaf upp helminginn af þeim stríðshjálpartolli, en hinn helmingurinn skyldi endilega gjaldast á því ári, og varð mörgum nógu þungt á þeim fiskileysis- og harðindaárum. Undirrót til þessa tolls var sagt að verið hefði Marteinn nokkur, sem áður hefði verið Bielkens þenari, og komst svo hjá honum yfir jarðabókina als landsins. Og eptir það hann var úr hans þenustu, saman reiknaði hann hvað landið gæti úti látið, og síðan hafi hann angefið um þennan toll, til að koma sér sjálfum fram, hvað þá Bielken fékk að vita hafi honum fallið mjög illa, og sagt, að sá kompán mundi straffast af guði og fá makleg gjöld hér fyrir. Sá sami fékk strax eptir þunga sótt og dó.

Hinrik Bielke var ekki einasta hæstur manna að vexti, svo þá hann reisti hér í landi báru hann ekki upp hreinlega nema stærstu íslenzkir hestar, heldur hefur hann einnig verið hiun tignasti maður og sá æztu nafnbót haft hefur af öllum, sem hingað í land hafa komið á síðari öldum. Þá hann kom hingað fyrst, var hann orðinn riddari af elephanten. Anno 1651 var hann obersti. Anno 1660 er hann orðinn Dan-merkur ríkisráð og viceadmiral. Anno 1662 var hann orðinn rixadmiral eptir herra Owe Gedde. Anno 1667 voru þessir hans ærutitlar: Hans excellence herra Hinrik Bielke til Ellingegaard, ridder, geheimeraad, rixadmiral, president udi admiralitets collegio, assessor i collegio status og høiesteret og befalings-

mand over Island. Hann hélt landinu í góðri stjórn og stilli, var ljúfur herra og lítillátur við alla, en alvarlegur, þá til þess þurfti að taka við stórbokka og stolta. Tóku sig og engir upp á móti honum. Hann hafði ama á stærilæti eður stórri klæðadrakt, en vildi að fólk klæddist og lifði þarflega og slett, eptir þessa fátæka lands fátæklegum hætti, hvers gagn og nytsemi hann stundaði, og að afvenda frá því stórum sköttum og þyngslum, sem hann kunni, hvar fyrir hann lét færa sér hëðan söl, fjallagrös, fjörugrös og fleira þesskonar, og sýndi við hversu slettan kost fátækt fólk yrði að lifa hér í landi, og kynni ekki að þola skatta eður meiri þyngsli en það hefði. Kóngsins befalingum hélt hann fram og því, er hann hélt landinu nyttsamlegt. Í collatione eður veitingu prestakalla lét hann attestatos ganga fyrir, ef þeir voru til eður vildu gefa til þeirra, eptir Kristjáns fjórða bréfi anno 1633. Hèlt hér og við kosning og köllun prestanna eptir Kristjáns fjórða ordinanziu um hans daga. Og þó allir nyti ekki hans gúnstar og góðvilja, svo sem hún var í sjálfri sér, kom af því, að fólkið náði ekki til hans, þar hann kom hingað mjög sjaldan, eður ekki á hans seinustu árum, en umboðsmenn hans og fógætar fluttu á milli, svo sem þeir voru lundaðir, en hann hlýddi þeim stundum nógu mikið. Hann varð gamall maður, dó anno 1683 dag 16. martii, var hér höfuðsmaður 33 ár, nafntogaður og tregaður af þessa lands innbyggjurum svo sem þeirra faðir og patron.

Hans fógætar hér í landi voru: I. Matthías Söfðrinsson, (bróðir Jens landfógæta) frá anno 1640 þar til hann dó á Bessastöðum af steinsótt anno 1651 dag 10. desembr., frómur, manndagagóður maður. Hans legsteinn er í Bessastaðakirkju kór.

II. Tómas Nikulásson varð eptir hann fógæti anno 1653, sigldi þó hëðan um haustið, en kom hingað aptur anno 1654, með konu sína Margræti Kláusdóttur Brun, nafnkunnan skapvarg. En anno 1656 sigldi hann upp á hans reikninga, og setti á meðan hér sinn umboðsmann Hákon Ormsson, sýslumann í Rangárþingi; hann dó um veturinn á Bessastöðum dag 13. desembr.; þar fyrir fékk Árni Oddsson lögmaður Matthías Guðmundsson (sem verið hafði í höfuðsmannsins þenustu) og setti til umboðsmanns þar á meðan, en groser Michelsson, fógætans þenari, var settur til að vakta kóngsgarðinn og hvað honum til heyrði.

Anno 1657 kom Tómas fógeti út aptur eptir alþing, en anno 1660 sigldi hann hëðan með konu sína, og báðu fáir þau aptur koma. Bæði voru typpilsinnuð og stórlynd, gekk hún þó yfir hann.

Anno 1662 komu þau hingað aptur með höfuðsmanninum, varð Tómas þá hans fógeti í annað sinn. Margrét dó á Bessastöðum um haustið, hvar fyrir hann sigldi anno 1663, og kom út fyrir alþing sumarið eptir, giptur aptur Elínu Pétursdóttur. Þann vetur sat hann hër, stundaði mjög fjárafla og skipa útveg sem hann kunni; þótti þá mörgum yfirgangur hans ærið mikill.

Anno 1665 dag 22. maí fór hann frá Bessastöðum á stórri danskri róðrarskútu, er hann átti, við 7. mann; fóru sumir af þeim nauðugir, ætlaði að fara sjóleiðis að Einarsnesi í Borgarhrepp og þaðan landveg vestur á Arnarstapa, að taka Stapaumboð af Matthíasi Guðmundssyni og afhenda það Kristoffler Roer eptir höfuðsmannsins tilskipan. Var veður fyrst gott, en þá leið á daginn, gjörði vind með skúrum; sást af Kjalar- og Akranesjum til siglingar skipsins, þar til, nálægt Melhólma, menn sáu af landi, að skipið hraktist flatt; var strax farið að bjarga skipi og mönnum, en þeir allir voru þá forgengur. Lík Tómasar fanst eptir alþing hjá Skipaskaga á Akranesi, var grafið á Bessastöðum; hörmuðu hann fáir; þó mannparta hefði, samt niður kæfðu féðráttur, ofstopi og ótrygð þá. Kona hans Elín gaf 20 ríkisdali Garðakirkju á Akranesi, því heitið hafði því þeirri kirkju, í hverrar sókn lík hans fyndist.

III. Jóhann Pétursson Klein þenti Íslands kompagnie vestur á Arnarstapa fyrir undirkaupmann eður eptirliggjara; varð síðan hër tvisvar fógeti höfuðsmannsins. Hans fyrri embættisbréf var út gefið í Kaupenhafn anno 1660, dag 26. marz. Kom hingað á því sumri og sat hër sumar og vetur, til þess hann sigldi hëðan anno 1662. Í annað sinn varð hann hër fógeti eptir dauða Tomæ Nicolai; það bréf er út gefið í Kaupenhafn anno 1665, dag 22. nóvembr.

Anno 1666 fór hann ekki út hingað vegna þess hættulega engelska stríðs, en sendi sinn umboðsmann, Jakob Benediktsson, sem síðar fékk Snæfellsnessýslu og Arnarstapans umboð.

Anno 1667 kom hann hingað eptir alþing með Otte Bielke, og sigldi aptur á stríðsskipinu um haustið. Sömu leiðis anno

1668 kom hann hingað og sigldi aptur; var Jakob samt hans umboðsmaður.

Anno 1669 kom hann hingað með konu sína og börn, og var í 2 ár samfleytt.

Anno 1670 var hann admiralnum Jens Radsteen helzt til aðstoðar um arfsbyllingareiðtökuna, og las eiðana fyrir þeim, sem sóru, etc. Anno 1671 sigldi hann hëðan aptur með konu sína. Anno 1672 kom hann hingað, og sigldi burt aptur. Anno 1673 kom Jóhann Klein hingað með konu sína í annað sinn undir alþing; ól hún barn 3 vikum síðar; sat hann þann vetur hër, en sigldi aptur anno 1674. Eptir það kom hann hër á hverju sumri og sigldi hëðan aptur, til þess anno 1683 hann var seinast hër í landi, og afhenti eptirkomararum kóngsgarðinn Bessastaði með öllu hans inventario. En umboðsmenn hans hër voru fyrst Jakob Benediktsson, sem áður segir; þar eptir Oluf Jenssou Klow fra anno 1672 til 1679. Varð eptir það lengi reiðari og kaupmaður í Keflavík, spakur og mannorðsgóður maður. Anno 1679 til 1683 var Lauritz Kristjánsson Gottrup, sem síðar varð lögmaður.

Jóhann Klein var spaklyndur maður og óáleitinn við aðra menn; varð assessor í commercecollegio og reiðari á Vatneyri og Bildudal. Dó anno 1689. Hann lét smíða Bessastaðakirkju kór á hans seinni árum, svo kirkjur hër í landi lögðu þar ekki til einn pening, og stendur hann enn.

KRISTÓFER HEEDEMANN.

Hans faðir Jóhann Heedemanu var anno 1665 dag 22. apr. settur til að vera inspector yfir höfninni í Kaupenhafn; síðan varð hann fógæti í Færeyjum, þó lítt þokkaðnr af innbyggjurunum. Prófasturinn mag. Lukas Debes (sem skrifað hefir yfir Færeyjar) af sinni og Færeyinga hálfu átti við hann klögumál fyrir hæstarætti. Kom Debes sinni klögun ei svo fyrir, sem hann þóttist bafa góð málefni, fëll í þunga þanka og hugsýki, síðan í sótt, úr hverri hann dó, en gúnst stórra manna hëlt hinum við, svo málin fëllu ei á hann, eptir því sem áhorfðist; þó misti hann fógætaembættið, en varð síðan renoveur í Kaupenhafn.

Kristófer Heedemann var anno 1683 dag 5. apr. skikkaður að vera hër landfógæti, að standa riktugan reikning árlega

af vissri og óvissri landsins inntekt fyrir viss laun. Þar með átti hann að gjöra hér bæði amtmanns og stiptamtmanns verk, og hafði hér viðlíka makt og myndugleika sem Jens Söfrinsson í tíð Kristjáns fjórða og enga minni respekt en amtmaður hjá mörgum. Hann kom hingað undir alþing á sama sumri með konu sína Sophiu Amaliu, dóttur mag. Pfeiffers, professoris og sóknarprests til St. Péturskirkju í Kaupenhafn, svo og börn og þjónustufólk, á Seiluskipinu, sem þar kom árlega, að sækja landsins afgipt og kóngsins fisk og fálka; var hann þá orðinn assessor í kommercecollegio. Og þessu embætti og myndugleik hélta hann til þess anno 1688, og sat hér bæði vetur og sumar, nema þá hann sigldi upp á sína reikninga.

Anno 1684 reið hann norður í land til að rannsaka, hvernig lögsögn og héraðanna stjórn færi fram, svo og að yfirskoða, hvernig klaustrin væru setin, með öðru fleira. Tók með sér lögmanninn Magnús Jónsson og hina skynsömustu sýslumenn, Jón Sigurðsson, Jón Eyjólfsson, Þorstein Benediktsson, Árna Geirsson landskrifara og aðra fleiri; máttu sumir bæta ofaná, heldur meira en minna. En Björn Magnússon, sýslumaður í Vöðluþingi, var fyrir lagaleysi í sýslunni og nýðslu á Múnkaþverárklaustri þá dæmdur af systursýni sínum Magnúsi lögmanni frá sýslu og klaustri; sigldi hann um haustið til Kaupenhafnar og fékk aptur hvorutveggja af kóngs náð fyrir hans aldurdóms skuld.

Anno 1685, snemma í apríli mánuði, saman kallaði hann eptir kóngl. befalingu til hans á næstliðnu ári suður til Bessastaða mag. Þórð biskup, lögmennina báða, Sigurð Björnsson og Magnús Jónsson, sýslumennina Jón Sigurðsson og Jón Runólfsson og tvo lögrættumenn, Guðmund á Heynesi og Sæmund Árnason frá Ytra Hólmi, sem þar saman tóku með honum, eptir kóngl. majestets tilsógn, nokkrar nauðsynlegar greinir (sem kallast Bessastaða póstar) um vinnufært húsgangsfólk, letingja, um verðlag á útlenzkri vöru Íslenzkra á milli, vinnufólkskaup og skyldur, etc. Síðan á sama sumri var þetta sameiginlega samþykkt í lögrættu, og landfógetanum afhent, til að senda það kóngl. majestet til staðfestingar, en ekki veit eg, að hún hafi hingað komið.

Á alþingi þann 3. og 4. júlí tók hann og biskupinn mag. Þórður Þorláksson, eptir kóngl. befalingu til þeirra, af dato 22. novembris anno 1684, með 4 próföstum og 3 prestum, próf og

rannsak í þeim póstum, sem 16 prestar í Hólastipti höfðu á næstliðnu hausti fram sent fyrir kóngl. majestet á móti biskupinum mag. Jóni Vigfússyni, hvert sitt próf þeir framsendu aptur á því sumri. En anno 1686 kom hingað önnur kóngl. skikkun til biskupsins mag. Þórðar og landfógetans Heedemanns, svo og beggja lögmennanna Sigurðar Björnssonar og Magnúsar Jónssonar, að þeir með öllum helztu mönnum bær í landi skyldi annaðhvort forlíka biskupinn mag. Jón og prestana, hans mótparta, svo og biskupinn mag. Jón og biskupsekkjuna Ragnheiði Jónsdóttur um ágreining þeirra á millum út af náðarári hennar og öðru fleira, eður með lögum og dómi að aðskilja hvorttveggja. Hér um var tilsettur fjölmennur mannfundur um haustið í Kalmannstúngu; komu þangað þeir helztu menn, sem tilkallaðir voru að sunnan og vestan með sjálfum yfirmönnum. En biskupinn mag. Jón og flestir að norðan komu ekki vegna stórviðra, svo þar gjörðist ekkert.

Á alþingi 1687 gjörðist loksins forlíkun í millum mag. Jóns Vigfússonar og fyrnefndra presta, hvorutveggjum án óvirdingar; en í millum hans og biskupsekkjunnar Ragnheiðar útnefndi landfógetinn báða lögmennina og 6 sýslumenn í dóm um hennar náðarár. Var þetta álit og meining, að þar um skyldi haldast eins sem um prestaekkná náðarár, eptir kóns Friðriks þriðja fororðningu anno 1650 dag 3. mai. Það haust sigldi Heedemann til Kaupenbafnar, og kom hingað aptur anno 1688, en þá svo sem kónsins fógeti hér einasta. Voru það 5 ár sem hann var hér í stiptamtmanns og amtmanns stað. Hann lét byggja framkirkjuna á Bessastöðum á hans fyrstu árum, þá, sem nú stendur, og lögðu kirkjur hér í landi þar ekkert til; var bún áður undir torfpaki. Um langan tíma, alt hingað til, hafði jafnan einn höfuðsmaður eður lènsmaður, jafnvel stundum landfógeti, sem lènsmanns funktion gjörði, svo sem Jens Söfrirsson og Heedemann, verið í senn bær í landi, og gjörði sèrhver þeirra um sína tíð lènsmanns og fógeta embætti, hvort heldur það áhrærði landstjórn, jurisdictionem eður reikningsskap fyrir kónsins vissa og óvissa inntekt af landinu, svo sem sagt hefir verið. En síðan anno 1680 hefir kóngl. majestet þóknast, að sundur skipta þessu lènsmanns embætti, og setja yfir landið einn stiptamtmann, einn amtmann og einn landfógeta, svo sèrhver af þeim skyldi útaf fyrir sig gjöra sitt embættisverk. En af því stiptbefalingsmenn hafa nær því sem aldrei hingað í land

komið, þá hafa amtmennirnir verið þeirra fullmektugir og haft bæði stiptamtmanns og sjálfs síns funktion á hendi undir eins, en landfógetinn verið út af fyrir sig með sitt embætti. Því vil eg sèr í lagi hvers þeirra geta fyrir sig.

UM STIPTBEFALINGSMENN HÈR Í LANDI.

Stiptbefalingsmaðurinn hèr í landi er bæði yfir andlegum og veraldlegum; á að til sjá, það einn og sérhver lifi og gjöri eptir kóngsins lögum og befalingum og fram fylgja því, að þær sèu rækilega haldnar; svo og að sérhver embættismaður gjöri sína embættisskyldu, hvort heldur hann er amtmaður eður aðrir embættismenn, andlegir eður veraldlegir. Hann á að vera með biskupunum yfirdómari í andlegum málum og hafa með þeim umsjón yfir kirknanna eignum, byggingum og reikningum, svo og hospítölum, kristfjárjörðum, og það gangi alt rétt til með þeim eptir máldögnum og fundaziunum; svo og að þeir peningar, sem kóngurinn hefir gefið og til lagt eður gefur og til leggur kirkjunum, skólum, prestum, hospítölum, fátækum, sèu ríktuglega og í réttan tíma úti látnir, og komi þeim til nota, sem og allar ölmusugjafir og útlát, sem þeim eru af öðrum til lögð. Hann á einnig að yfirskoða alla protokolla og dómabækur sýslumanna og yfirdóma; vera yfirdómari í yfirréttinum og hjálpa öllum til laga og réttinda, og gefa kóngl. majestet árlega skýra undirréttning um tilstand als stiptisins. En þessir hafa verið stiptamtmenn yfir Íslandi og Færeyjum.

HANS HOY EXCELLENCE HR. CHRISTIAN ULDRICH GULDENLEW.

Hann var sá yngri og náttúrlegi sonur kóngs Kristjáns fimta með greifinnunni Moth. Anno 1694 varð hann riddari af Danebrogen, en anno 1695 riddari af Elephanten. Anno 1696 kom hann af sinni utanlands reisu heim aptur til Kaupenhafnar, dag 11. nóvembr., og á sama ári varð hann general-admiral-lieutenant. Hann var stiptamtmaður yfir Íslandi og Færeyjum til þess anno 1710. Hans ærutitlar voru þessir: Herre til det grevskab Samsøe og til friherskabet Marselisborg, ridder, general-

admiral-lieutenant, stiftbefalingsmand over Island og Færøe og general-postmester i Norge. Hann var sá tiginbornasti lénsherra, sem Ísland hefir haft, hið mesta ljúfmenni og góðmenni vildi og gjörði öllum mönnum gott, sem hans leituðu; dó anno 1719 skömmu fyrir jól, þá ekkjumaður og barnlaus. Hans fullmektugir hér í landi voru: I. amtmaðurinn Kristján Müller fram til 1707, um hvern er að lesa síðar, pag. 762. II. Oddur Sigurðsson lögmaður. III. Hinn síðasti hans fullmektugur hér í landi var amtmaðurinn Niels Fuhrmann frá anno 1718 til þess 1720. Um hann les pag. 771.

UM ODD SIGURÐSSON LÖGMANN, SEM VAR GULDEN-LEWS FULLMEKTUGUR.

Anno 1707 befalaði kóngl. majestet hans hoy excellence herra stiptbefalingsmanninum, að láta um stefna nokkrum gömlum málum hér í landi fyrir þá kóngl. commissarios, archivesekretaran Árna Magnússon og vicelögmanninn Pál Vídalín, helzt á móti lögmönnunum Sigurði Björnssyni og Lauritz Gottrup. Þar fyrir skikkaði stiptamtmaðurinn, þann 16. maí sama árs, Odd Sigurðsson, þá orðinn vicelögmann fyrir 4 dögum, til að vera actor og saksóknari í þessum og viðlíkum sökum hér í landi. Og eftir þeirri skikkun innstefndi vicelögmaðurinn Oddur þessum málum fyrir þessa commissarios og undir þeirra dóm á Þingvelli í öndverðum júní anno 1708. Landfógetinn Páll Beyer var þá ogsvo orðinn hér fullmektugur amtmannsins Kristjáns Müllers; þar fyrir skiptu þessir fullmektugir þeirra embættisúrrettingum svo með sér á alþingi dag 22. júlí anno 1707, (í því yfirskyni) að báðum væri til hægðar, en í réttri raun, að vicelögmaður hefði yfirráðin í flestu eður öllu, svo sem og skeði, að Oddur vicelögmaður skyldi útrétta bæði stiptamtmanns og amtmanns embætti í norður- og vesturfjórðungum landsins, því hann bjó þá á Narfeyri á Skógarströnd, en landfógetinn þar, á móti skyldi útrétta bæði þessi embætti í suður- og austurfjórðungunum, því hann bjó á Bessastöðum; og hvað sem sá eini af þeim gjörði, skyldi vera svo gilt, sem af þeim báðum gjört væri. Hér fyrir voru þeir kallaðir þá hinir fullmektugu.

Anno 1712 kom Oddur vicelögmaður ekki til alþingis, og presideraði því enginn hans vegna á synodo generali með

biskupinum mag. Vídalín, þó Beyer byðist eftir kontraktinni þar til; samt á meðan hún var ekki konfirmeruð af stiptbefalingsmanninum, þá vildi biskup ekki meðtaka hann til meðdómara með sér. Á þessari synodo dæmði biskupinn nokkra presta að austan til fjárútláta. en vícelögmaðurinn Oddur bannaði þeim að gjalda, á meðan stiptamtmaðurinn hefði ekki samþykkt þá biskupsins dóma; og hér af spanst fyrst óeining í millum hans og biskups Vídalíns; jókst þó á Narfeyri anno 1713 heima hjá lögmanni inter pocula, hvar af varð málavafstur í millum þeirra.

Anno 1713 'var Páll lögmaður Vídalín stefndur fyrir margar sakir fyrir yfirréttinn, og dæmdu hinir fullmektugu hann frá lögmanns embættinu. En þeim dómi fékk hann stefnt fyrir hæsta rétt, hvar fyrir Oddur lögmaður sigldi anno 1715, bæði sín landfógetans og sinna meðdómsmanna vegna, upp á þá utanstefnu. Og setti hann hér á meðan sinn fullmektugan í stiptamtmannsins erindum Lauritz Hansson Scheving, sýslumann í Vöðlupingi, og presideraði hann í synodo generali með biskupinum mag. Vídalín anno 1716. Hann skikkaði þá og Benedikt Þorsteinssyni, sýslumanni í Þingeyjarþingi, að sitja í lögmanns-sæti í norðanlöggrættunni á alþingi, því Oddur lögmaður kom ekki út aptur fyr en eftir alþing, og hinir fullmektugu dæmdu af hæsta rétti skyldugir að borga Páli lögmanni málskostnaðinn með 300 ríkisdöllum.

Á hinum seinni fullmaktarárum þeirra gekk hér margt ófuglega til, ekki sízt um veitingar á prestaköllum og forlönungum; hvað annar af þeim veitti þessum, það veitti hinn öðrum, svo sem Helgafell, Breiðabólstað í Fljótshlíð, Borgarfjarðarjarðir, Húnavatnssýslu. Landfógetinn Beyer veitti Páli lögmanni Dala- og Strandasýslur; það mislíkaði Oddi lögmanni, fékk af lögmanni Vídalín að gefa upp Dalasýslu við sig, en Strandasýslu við Orm Daðason, en gaf upp aptur við hann hálf Arnarstapans umboð og hálfa Snæfellsnessýslu, lofaði þó að hafa þar sjálfur lögsögn alla og alt ómak í umboðinu og svara afgiptunum. En lögmaður Páll skyldi uppbera hjá sér 135 vættir í kaupmannsreikningi, hvað Páli þótti bregðast; þá kom að skuldalúkningum, og urðu þar af klögumál og ágreiningar þeirra á millum; þótti þá margt ganga svo sem á tréfötum, en þeir sem vanhaldnir þóttust, sóttu eftir að rétta hluta sinn, þá amtmaður Fuhrmann kom hingað.

ADMIRAL PÉTUR RABEN.

Anno 1720 varð hann stiptamtmaður yfir Íslandi og Færeyjum; var ekki af stórum ættum, en hafði komið upp hvað eptir annað fyrir hans hegni og framgöngu í sjóórustum, svo hann varð admiral og riddari af Danebrogen. Á sama ári kom hann hingað í Hafnarfjörð á því stríðsskipi, sem hét Sjóriddari, undir Þingmaríumessu eptir kóngsins tilsógn til að sjá og rannsaka landsins tilstand í eigin persónu, því kóngsins lénsmáður hafði þá ekki hingað komið nærri um 60 ár, eður síðan anno 1662. Á sjálfa Þingmaríumessu fór hann sjóleiðis og með honum amtmaðurinn Níels Fuhrmann og vicelögmaðurinn Níels Kjer inn í Hólmskaupstað og inn að Laugarnesi, að sjá þar laugir og hvera, og fékk á reisunni mótvind til baka og sjódrif, varð mjög votur, helzt um fæturnar, en var líkamapungur og áður fótabrumur, lagðist af fótaverk og reis sjaldan úr sænginni um þann 6 vikna tíma, sem hann var hér, svo hann kom hvorki upp á alþing, sem til var ætlað, nè heim á kóngsgarðinn Bessastaði, og varla optar en einu sinni upp á land hjá Óskabúð við Garðahraun; reistu því suður til hans bæði biskuparnir, lögmenn, sýslumenn og allir þeir, nokkurt erindi við hann höfðu, (nema Oddur lögmaður Sigurðsson var þá hindraður og kom ei heldur til alþingis). Var admiralen ljúfur viðræðu og ekki stórlátur, tók fyrimennina með virðingu, en sat hjá þeim við borðið í sænginni. Var amtmann Fuhrmann hans fullmektugur, og voru flest allar úrlausnir í því, sem vandameira var, spunnar af hans toga. Uppá alþing sendi hann eitt áminningarbréf og lét innfæra í þessa árs alþingisbók; áhrærði helzt veraldlega um forsómun að koma til alþingis, drykkjuskap dómsmanna, um raderaða protokolla þeirra og annað fleira. Eptir hans tilsógn voru á alþingi af lögmönnum og sýslumönnum politieorðurnar saman teknar á móti einu og öðru óskikki í landinu, svo sem ólöglegri lausamensku, afarkostum vinnuhjúa, lausgöngurum og giptingum félauss ómenschufólks, hverjar hann fram bar fyrir kóngl. majestet og ljóst er af kóngsins missive til hans aptur anno 1721, dag 10. júlí. Þá hann kom aptur til Kaupenhafnar fékk hann hvorki brós nè þökk fyrir hingaðreisuna; þar með klöguðu Hafnarfjarðar- og Hólmskaupstaða reidarar yfir hans frekum kaupskap hér um sumarið á móti octroyen. Þó hann væri ei haldinn skarpvitur, samt hefir hann viljað landinu vel, spaklyndur

og óáleitinn við aðra, Hann dó anno 1727 nálægt Michaelsmessu, var hær stiptamtmaður nærri 7 ár. Hans fullmektugur hær var amtmaðurinn Niels Fuhrmann. Og eptir hans dauða gjörði hann hær stiptamtmannsverk eptir kóngl. skikkán af dato 7. júní anno 1728.

BARON KRISTJÁN GULDENCRONE.

Anno 1728 varð hann stiptamtmaður yfir Íslandi og Færeyjum, þó ei fyr en flestöll Íslands för voru út lögð frá Kaupenhafn, því það spurðist ei hingað nema af veifum til með seinasta skipi, sem hingað kom um sumarið. En anno 1730, eptir dauða Friðriks fjórða, dag 11. októbris, aflagði geheimeráð Guldencrone (sem aðrir hinir stóru kóngrsins ministri) það embætti, þó án allrar óvirðingar. En þann 11. novembris þar eptir varð hann stiptamtmaður í Viborgarstípti í Jótlandi og amtmaður yfir Hals amt. Einn mannorðsgóður herra. Hans fullmektugur hær var Niels Fuhrmann.

HENRICH OCHSEN.

Anno 1730, dag 11. nóvembr. varð stiptamtmaður yfir Íslandi og Færeyjum Henrich Ochsen, etatz-, justitz- og cancellieráð; hans fullmektugur hær var amtmaðurinn Niels Fuhrmann, til þess hann dó dag 19. júní anno 1733.

UM AMTMENN A ÍSLANDI.

Amtmannsembættið ábrærir sérdeilis rentecammerets sakir að sjá eptir og fylgja að því, það kóngrsins inntektir sæu ríktuglega og í rætti tíð afhentar öllum kóngrsins forléningsmönnum; að klár og réttur reikningur sæ staðinn af vogrekum, strönduðum skipum, sakfalli og öðru þvílíku; svo og að skattar og tollar, sem almúganum verða upp á lagðir, sæu rættilega niður jafnaðir meðal almúgans eptir jafnaðar tiltölu, og sjá eptir, að bæði sæu þeir ríktuglega goldnir, svo og að ekki sæ meira tekið af neinum, heldur en tilsagt er af kóngrinum. Hær með á amtmaðurinn

grandvarlega að yfirskoða alla amtforvaltaranna og fögetanna reikninga, sem árlega eru innsendir í rentecammeret, og attestera eður vitna, að þeir séu riktugir. En amtmönnunum hér í landi hefir verið fyrirlagt eitt og annað að gjöra, sem stiptamtmansembætti við kemur, helzt af því þeir hafa hér verið fullmektugir stiptamtmananna, sem sjá má af sérhvers þeirra instrúxi, og að stiptamtmennirnir koma hingað mjög sjaldan, miklu síður sitja hér, hvað á meðal annars þessu fátæka landi er til mikils óhagnaðar. Árleg laun amtmannsins plaga að vera 400 rd. En þessir amtmenn hafa hér verið síðan anno 1686.

KRISTJÁN MÜLLER TIL KATTERUP.

Hann var sonur Hinriks Müllers rentumeistara í kóngs Friðriks þriðja tíð, eins hins rikasta manns í Kaupenhafn, því sagt hefir verið, það Hamborgarar hafi því að eins lánað Friðriki þriðja peninga í svenska stríðinu, að Müller gengi í caution; en lenti þó í fátækt.

Embættisbréf amtmanns Müllers er út gefið anno 1688, dag 21. apríl, og fullmakt, að vera hér stiptamtmannsins umbodsmáður. Kom hann hingað á því sumri og afhenti í lög-rétta lögmönnunum Sigurði Björnssyni og Magnúsi Jónssyni þá norsku nýju lögbók Kristjáns fimta með kóngl. missive, af dato 14. apr., að þeir skyldi eptir henni innrétta íslensk lög, sem næst yrði komið og landsins háttalag kynni að þola. Þar með fylgdi og annað missive af sama dato til beggja biskupanna, mag. Þórðar og mag. Jóns Vigfússonar um aðra bók sömu lögbókar, að endurbæta með sama hætti íslensk lög eður kristin-rétt. Mag. Jón Hólabiskup var þá ófrægður mjög utan-lands af Íslands reiðurum og öðrum fyrir kaupskap við ófrí-höndlara, í móti octroyen um taxtann, svo og af öðrum fyrir okursölu á tóbaki og brennivíni og ónaðsynlegri kramvöru, fyrir álögur og uppásetninga við stóls landsetana og almúgann. Hér fyrir riðu norður um sumarið amtmaðurinn Müller og landfógetinn Heedemann eptir kóngl. tilsögn. Var um nokkra daga þing haldið í Viðvík og þar hið ýtrasta þingsvitni tekið um eitt og annað og sérhvað, og sérhvers framburður í það inn færður og og síðan framsent til Kaupenhafnar. Var amtmaður hér alleina

af sínu fólki þann vetur með 2 þénara; og sat hér samfleytt sumar og vetur, til þess anno 1694.

Anno 1689 komu hingað tvær kóngl. befalingar, út gefnar dag 20. apr. Sú eina til amtmanns, biskups mag. Þórðar og lögmannanna beggja, að þeir, með hinum helztu prestum og sýslumönnum, skyldu gaumgæfilega rannsaka og síðan endilega dæmja um þau aðskiljanlegu klögumál, sem fyrir kóngl. majestet væru fram borin yfir biskupinum mag. Jóni Vigfússyni. En hin önnur var til landfógetans Heedemanns, að hann skyldi sem saksóknari stefna mag. Jóni fyrir þessa commissarios undir endiegjan dóm um fyrgreindar sakir. En biskupinn, mag. Jón, sigldi af landinu skömmu eftir alþing, áður en honum var stefnt; og fóru enn þá um sumarið norður amtmaðurinn og landfógetinn, og létu taka á Viðvíkurþingi frekari gögn og vitni í þessum málum. Þetta sumar komu hingað Margrete Bartholine, dóttir þess hálærða Thomæ Bartholini, kona amtmanns Müllers og dóttir hans.

Anno 1690 kom mag. Jón út aptur með fyrsta skipi, sem honum var tilsagt; var honum þá stefnt til alþingis undir þennan commissionsdóm, hver af 24 helztu mönnum, 12 próföstum og prestum og 12 sýslumönnum, dæmt var í málinu (jafnvel þó þar fram kæmi, að biskupinn mag. Jón væri nýlega burt dáinn, og enginn svaramaður hans ekkju og börnum settur) að 1000 ríkisdali skyldu af hans gózi gjaldast til kónigsins fyrir hans brot á móti kónigsins fororðningum; þar að auki 50 ríkisdali til fátækra prestaekna í Hólastípti og aðra 50 til fátækra í Skagafirði, og 600 ríkisdali í málkostnað til Heedemanns; og skyldi alt vera goldið fyrir næsta alþing anno 1691 til amtmanns Müllers.

Amtmaður Müller hafði og á þessu ári látið kyrretja Hóla biskups stóls inntekt, áður en nokkur endilegur dómur gekk í málinu. En yfir þessum commissionsdómi fékk Þórður, sonur mag. Jóns, þann hæstarèttar dóm, anno 1693 dag 15. júní, að hann skyldi hvorki koma mag. Jóni í hans gróf nè hans erfingjum til nokkurar minnunar, skaða eður peninga útláta, fyrir utan 100 ríkisdali í málkostnað til saksóknarans, og arrestet eður kyrretningin á biskups innkomstinni ógild og útenduð. Hér um má sjá greinilegra í æfi mag. Jóns Vigfússonar.

Á fyrgreindu ári 1690 var Klemens nokkur Bjarnason úr Strandasýslu á alþingi dæmdur fyrir galdur til dauða. En eftir

undirlagi fógetans Heedemanns tilsagði amtmaðurinn Müller, að halda uppi straffs áleggingunni, og sýslumanninum Rögnvaldi Sigmundssyni, að geyma þennan fanga til árs, hvað hann og gjörði. En anno 1691 kom hingað kóngl. skikkun af dato 5. maí sama árs, að þessi Klemens skyldi æfinlega útlægur af landinu. Dó hann veturinn eptir í Kaupenhafn úr sótt; síðan hefir enginn hér í landi verið brendur eður lífátinn fyrir galdur, hvað hér skeði þó opt áður og stundum árlega, helzt um næstu 30 ár eður lítið lengur.

Með biskupinum mag. Þórði og amtmanni Müller var góð vinsemd svo lengi sem Heedemann var hér í landi, eður fram til anno 1693, en snerist þá til sundurþykkju og óvildar af fortölum annara, sem sér til gildis vildu fram halda hjá amtmanni, en öðrum til niðurdreps; og spanst helzt af flækjumáli sèra Jóns Jónssonar í Hítarnesi, hvers uppruni var, að anno 1691 í lögrættu afhenti Magnús Hrómundsson, sýslumaður í Hnappadalssýslu, amtmanninum eitt bréf, tilskrifað drottningunni í Danmörk Charlotte Amalie, með utanáskript á þýzku og 3 frábreytilegum signetum innsiglað, hvert sýslumanninum hafði verið afhent þann 5. maí á Hrossholti á þingi, fundið í flæðarmáli í bikuðum trèstokk, svo sem af sjó upp reknum; saman kom yfirvöldunum, að það væri opnað upp á hollustu við kóngl. majestet, ef í því fyndist eitthvað, sem hér í landi þyrfti upp á það að undirrettast. Braut því amtmaðurinn þar opinberlega upp það eina innsiglið, landfógetinn hitt annað, en lögmennirnir báðir hið þriðja. Var þetta supplicazia á þýzku til drotningarinnar um prestakallið Hítardal, sem þá var liðugt, og þar undir skrifaður Jón Jónsson prestur í Hítarnesi. Þótti þessi fyrirtekt fáheyrð og meðferð bréfsins óvirðugleg, þar svo háborin persóna átti í hlut. Samt mátti prestur, fyrir tillögur góðra manna, afkomast með hægu móti við amtmanninn, svo ei færi lengra, hverju hann einráður og stórgeðja sinti að engu, hvar fyrir amtmaðurinn lét Magnús Hrómundsson sýslumann um haustið 1692 stefna sèra Jóni um þessa þýzku supplicaziu til presta-stefnu í Miðgörðum í Staðarsveit fyrir prófastinn í Snæfellsnes-sýslu, sèra Ásmund Eyjólfsson, og sendi þangað á stefnustaðinn sinn fullmektugan, Jón Eyjólfsson, sýslumann í Kjósarsýslu, til saksóknara í móti sèra Jóni. Magnús stefndi, en misskrifaði undir stefnucopiuna (sem hann afhenti presti) amtmannsins nafn: Krian fyrir Kristján, Müller, hvar undir stefnuvottar hans

af athugaleysi skrifuðu, að hún væri rétt útskrift af original-stefnunni. En þá Magnús átti að bevísa stefnulesturinn á presta-stefnunni, var annar stefnuvotturinn í burtu, yfirtalaður eður vèlaður af forlagi prests, eins og hann mundi með vanæru og spotti verða þar opinberlega feldur. Föll enn sökin um sinn, hvað sèra Jóni þótti ekki nóg og upp las þar spottlegt hréf, sem í fljótu máli sýnist stílað upp á Magnús og stefnuvotta hans, eins og þeir vitnuðu, að sá meinlausi fugl, krían, hefði látið stefna sèr, með einum og öðrum kýmilegum sneiðyrðum og spottlegum tilfyndingum og óskikkanlega þar til heimfærðum guðs furðuverkum, svo sem þá Balaams asna talaði, etc. Ef ein-um slöttum sýslumanni, sem hèti Magnús, þætti vera sneiðilegt, væri hann kallaður Mangi, miklu fremur mætti velbyrðugum amtmanninum þykja sèr vera sneiðilegt, ef hann væri kallaður krían Müller fyrir Kristján Müller, jafnvel þó sèra Jón segist ekki þurfa að þykkja stórum fyrir hans persónu, því hann viti ekki hvað mikið hann muni þykkja fyrir sig, etc. Síðan stakk sèra Jón þessu brèfi niður hjá sèr, að hann meinti, en til allrar óhepní glataði hann því, svo það komst strax í hendur Jóni Eyjólfssyni, og var upp á skrifað af prestunum, að sèra Jón hefði það fyrir réttinum upp lesið. Annað gjörðist þar ekki, utan sèra Jóni var stefnt upp á ný til annarar prestastefnu á Miðgörðum að hálfis mánaðar fresti upp á þessa þýzku suppli-catiu: á hana kom sèra Jón ekki, gjörðist þar lítið, nema að sèra Jón og þetta mál var dæmt inn fyrir næstkomandi alþingis synodum. Nú gramdist amtmanninum að sönnu, að málsóknin tókst ei eptir hans vilja, en þó miklu meira kríubrèfið, skrifaði strax biskupinum mag. Þórði og kлагаði fyrir honum fyrir hverju forakti og spotti hann verði af sèra Jóni, og vill hafa af biskup-inum bráðar atgjörðir; hvað hann gjörði eptir hans vild. Skrif-aði aptur hvað hann hafi ásett. Sendi biskupinn strax eptir jöl vestur, og lét sjálfur stefna bæði sèra Jóni til prestastefnu á Krossholti á þann 22. febr. anno 1693 til andsvara við amt-manninn upp á þessi brèf; þar með stefndi hann þangað sèra Ásmundi prófasti og hans prestum, til að vitna um upplestur-inn á kríubrèfinu, en tilsetti sèra Pál Gunnarsson, prófast í Mýrasýslu, með prestinum úr Þverárþingi, fyrir sunnan og vestan Hvítá, að rannsaka og dæma hér um, svo amtmaður þyrfti enga fyrirhöfn að hafa, utan að koma eður senda þangað sinn full-mektugan. En á þá prestastefnu kom enginn af hans hálfu og

ekki minsti bréfsedill, alleinasta copiur af þessum bréfum frá biskupinum; hinir stefndu mættu allir. Sèra Jón lækkaði enn ei stórmensku segl sín, fyrst engin var málsóknari nè originalbréfin nálæg. Snerist fyrst að biskupinum; neitaði hann, að hann hefði krífubréfið upp lesið svo hljóðandi, sem copian var, sem biskupinn hafði sent, og beiddist þar fyrir rættinum, að biskupinn mag. Þórður eður amtmaðurinn Kristján Müller eður einhver þeirra vegna bevísaði sinn framburð, eður að hann hefði stórum lederað amtmanninn eður sneitt upp á, svo sem í stefnu biskupsins til sín stæði og amtmaðurinn fyrir biskupinum klegað hefði; sneiddi og svo stórum upp á sèra Ásmund prófast og bans presta fyrir atgjörðir þeirra á Syðri Garða prestastefnu. Prófasturinn sèra Páll og hans prestar vildu greiða fyrir í þessum málum, en gátu þó ei stórum, því originalbréfin voru þeim ekki í höndum. Sèra Ásmundur og hans prestar buðust til að sanna upplesturinn á krífubréfinu, þá þeir sæi sínar handskriftir á originalbréfinu, en ei vildu þeir sleppa eiði sínum upp á þar fram lagða copiu. Varð sú ályktan á Krossholts actio, að sèra Jón, sèra Ásmundur með sínum prestum, og alt þetta mál var dæmt til synodum generalem á næstkomandi sumri á alþingi, og þar undir endilegan dóm. Þá amtmanninum þótti ekki sitt mál falla á þessu prestamóti sem hann vildi, og að sèra Jón lækkaði sinn hofmóð fyrir honum, þar með hélt hann, að Krossholts dómprestar hefði framar lagt forsvar fyrir biskupinn en sig á móti framgangi sèra Jóns, gramdist honum að nýju við hann að sönnu, en þó ekki síður við biskupinn saklausan og Krossholts dómpresta, svo sem þeir og biskupinn héldi með sèra Jóni sínu máli til tröðkunar, eptir því sem hans ráðaneyti fékk talað um fyrir honum; blésu og að þeim gneistum sumir, sem biskupinn trúði nógu frekt í það sinn. Amtmaðurinn lét því stefna prófastinum sèra Páli og hans dómprestum fyrir hans atgjörðir fyrir synodum generalem á alþingi (ekki fyrir biskupinn mag. Þórð, heldur) fyrir þann yfirdómara, sem þar upp á kóngl. majestets vegna presiderandi verður, með hinum hørðustu atriðisörðum. Átti því að víkja mag. Þórði frá því að dæma yfir þessum málum, en skikka þar til biskupinn á Hólam, herra Einar Þorsteinsson, hvar fyrir herra Einar kom, eptir hans boði suður til Bessastaða fyrir alþing; og hversu freklega sem amtmaður upp á stóð, að hann mætti setja hann til yfirdómara í þessum málum, samt var hann svo viti borinn, að hann.

afsagði það öldungis, og þó bann befalaði sér það, samt kynni hvorugur að forsvara þann sinn gjörning, sá eini skikkanina, hinn annar verkið.

Hina 4. prestastefnu um þetta mál höldu þeir á Miðgörðum í Staðarsveit, dag 10. maí, eftir amtmannsins bön og tilsógn mag. Þórðar, prófasturinn í Árnessýslu, sèra Árni Þorvarðsson með tilskikkuðum prestum úr Kjalarnes og Árnesþingum, og reisti amtmaðurinn þangað og Jón Eyjólfsson sýslumaður, sem hans vegna var actor og saksóknari í öllum þessum málum. Komu þar fram bæði þýzka supplicazian og kriubréfið in originali, svo og þingvitnin að þess upplestri á fyrstu Miðgarða prestastefnu á móti neitan sèra Jóns; bættust þar við tvímæli uppá sèra Jón; féll honum þá allur hugur og dugur; var hann þar suspenderaður frá öllu prestlegu embætti, þar til endilegur dómur gengi í hans máli í synodo generali á næsta alþingi, hvert hann var dæmdur og þar skyldugur dóm að líða. Mag. Þórður var þá orðinn mjög heilsuveikur, samt setti hann synodum á alþingi og dæmdi þar um öll þessi mál; stóð synodus þá nærri 3 vikur einasta um þetta málavafstur; voru til hennar citeraðir prófastar og prestar úr Múla-, Skaptafells-, Rangárþingum með nokkrum úr Árnessýslu, því flestir prestar aðrir, sem þingfærir voru í Sunnlendingafjórðungi og alt vestur í Dalasýslu, voru orðnir innviklaðir á einhvern hátt þessum flækjumálum. Biskupinn, þar hann átti sem aðrir, og ekki síður, sem í vök að verjast, fór því varlegar og spaklegar sem hinir gjörðu sér dælla við kennidóminn; aldrei kom amtmaður þá inn fyrir réttinn, og aldrei fundust þeir hann og mag. Þórður á því þingi. Jón Eyjólfsson sýslumaður sótti fyrst málið á móti Krossholts dómprestum með þvílíkri frekju og ákefð, sem menn vissu ei dæmi til, og stóð það rannsak einasta yfir heila viku og komst ei til fyllilegrar endalýktar; prestarnir voru álitnir saklitlir, en því sakminni sem dómurinn áleit þá, því framar þrútnaði óvild amtmannsins til biskupsins og synodi prestanna, þótti málinu traðkað í flestu, og horfðist á til stórra vandræða og sundurlyndis í mörgum greinum um alt stíptið. En áður en fullkomin ályktan gjörðist í því máli, tóku biskupinn herra Einar og assessor Heedemann og lögmennirnir báðir sig til, að friðstilla nokkuð þessa óvild, svo hvorki biskupinn mag. Þórður, mæddur og heilsuveikur, [þyrfti] að eiga í stórum þrætum, nè kennidómurinn í mestöllu stíptinu stæði lengur í ófriði og vandræðum, sem áhorfðist; tilleiddust Kross-

holts dómprestar fyrir þeirra tillögur að inn ganga forlíkun við amtmanninn, að óskertri þeirra viðingu í allan máta; máttu samt borga hans vesturreisu á Garða prestastefnu, hvar til hann kostaði þó ei stóru, því sýslumenn og almúginn máttu gjöra honum frían fararþeina, eins og í kóngsins útréttingum væri; sefaðist þá nokkuð þessi áhlaupa bilur. Prófastur sèra Ásmundur (hvern amtmaður vildi vitlausan, svo sem fylgjandi sínum drætti) var dæmdur í nokkra peninga málkt fyrir hans atgjörðir í hær- aði. Magnús Hrómundsson mátti af með sýsluna með fjárút- látum. En sèra Jón, fyrir hans óhlýðni og þverúð við yfirvaldið svo og hans upplesturs-bréf, í hverju hann hafði óskikkanlega lagt við hægóma guðs háleitu miracula extraordinaria, sneitt amt- manninn, og náungans yfirsjón spottlega á verra veg fært, etc., var dæmdur frá kalli og embætti og til peninga útláta. Svo fæðir ill uppátekt illa endalykt af sèr. Beið margur saklaus af því máli erfiði, kostnað, vanda og peninga spilli; og ekki vita menn, að fleiri af kennidóminum í þessu stípti hafi orðið fyrir harðari árás um næstu 100 ár, þó án allra tilgjörða, heldur en þeirri orrahfíð.

Þegar þetta spurðist á æðri staði utanlands, sigldi amt- maður Müller hëðan anno 1694 með konu sína og börn eptir alvarlegri tilsoðn, fékk og alvarlega aðvörun, að halda sèr í stilli. Sýslumaður Jón Eyjólfsson var þann vetur hær hans um- boðsmaður.

Anno 1695 kom amtmaður hingað aptur um vorið einmanni af hans fólki, var hann þá og eptir það spakur og óáleitinn við alla; sigldi hëðan aptur um haustið.

Á þessa árs alþingi út gaf hann eptir lögmennanna undir- rættingu nokkrar nauðsynlegar reglur um hegðan á alþingi: 1. að sýslumenn, lögrættumenn og allir, sem nokkur mál hafa fyrir lögrættunni að fram bera, sèu komnir til alþingis á Pétursmessu- aptan eptir lögum, og auglýsi þá strax, hver fyrir sínum lög- manni, honum til umþenkingar, þau mál, sem hann á hendi hefir, og úr hærðum eru lögð undir lögmanna og lögrættunnar úrskurð. 2. til lögrættu sè hringt, í fyrsta sinni á miðjum morgni, í annað sinni á dagmálum, og eptir það gjöri enginn lögmennanna töf eður hindrun; í þriðja sinni sè hringt einni stundu síðar; gangi lögmenn þá strax til lögrættu, og sitji að miðmunda og gangi þá til máltíðar. Á nóni sè hringt aptur einu sinni til lögrættu og sè þá setið fram til kvölds. 3. allir

sýslumenn og lögsagnarar gjöri í héraði endilegan dóm á öllum málum, sem fyrir þá eru stefnd og þeir fá yfirtekið, og undirbúi svo sérhvert mál í héraði, að því þurfi ei að vísa heim aptur, annars sæu lögmenn ei skyldugir þeim að gegna. 4. dóma í lífs og æru málum, svo og um landsins nauðsynjar, í hverjum sýslumenn og héraðsdómarar kunna ei að gera endilegan dóma úrskurð, skuli þeir fyrir alþing senda, sérhver sínum lögmanni. 5. landþings-skrifarinn upp setji úti fyrir lögréttunni skriflegt registur allra þeirra mála, sem fyrir lögmenn eru sett eður tracterast eiga á hverju alþingi og draga eina línu yfir sérhvert mál eptir annað, sem dómur er á genginn, svo sá fram beri þá sitt mál, sem næst stendur í registrinu. 6. að enduðum dómunum upp lesist vogreka, jarðabrigða og kaupbræfa lýsingar, og annað þess háttar. 7. í lögréttu upp lesist engin skjöl, particuleur vitnisburðir um jarðagóz nè annað þess háttar, sem ei hefir verið áður upp lesið á héraðspingum og enginn til andsvara er, þann það sama áhrærir. Hver á móti þessum greinum finst brotlegur, án löglegra forfalla, sekist 4 mörkum, hálf tóninginum, en hálf til þinghúss umbóta.

Anno 1696 kom hann hingað um vorið, og sat hér þann vetur. En anno 1697 sigldi hann, og setti lögmenninn Lauritz Gottrúp sinn fullmektugan í sinni fráveru. Svo stóð það hin næstu 3 eptirkomandi ár, að amtmaður kom hingað á hverju sumri og sigldi aptur, en lögmaður hafði hans fullmakt, og var þá hin blífasta vinátta með þeim, svo anno 1700, er amtmaður tók hér arfhyllingareiða, vegna kóns Friðriks fjórða, á alþingi þá framkvæmdi lögmaður það helzt með honum og fyrir hann; tók amtmaður þá einskis ráð og tillögur svo gildar sem lögmanns Gottrúps; og eptir hans undirlagi var þá supplicerað til kóngl. majestet, að einhver af lögmönnunum mætti þá sigla á næstkomandi sumri, til að fram bera landsins þrengjandi nauðsynjar á þeim harðinda árum fyrir kóngl. majestet.

Anno 1701 kom amtmaður út snemma um sumarið með kóngl. bevilling og bænheyrslu upp á þessa supplicaziu. Skrifaði hann strax lögmanni þetta, og eptir þeirra heimuglegu tali, ráðleggur lögmanni að gefa sig til þeirrar reisu; varð hann strax til, og kom með konu sína og fólk suður á alþing, alfarinn að sigla með fyrstu sumarskipum. Nú bjó í grun sumra, helzt biskupsins mag. Jóns Vídalíns, vicelögmansins Páls og nokkurra annara, sem sæð gátu uppgang lögmanns heldur lækka

en hækka, það reisa Gottrúps lögmanns mundi ei verða þeim og öðrum svo hagkvæm, sem orð var á gjört, og landinu ei svo nytsamleg sem lögmanni sjálfum; töldu þeir svo um fyrir amtmanni, að hann stundaði af öllum mætti að hindra þessa siglingu lögmanns, og snerist þar öll þeirra vinátta í hina beiskustu óvináttu. Sigldu báðir það sumar og sparaði hvorugur, að hafa horn í annars síðu; blésu og aðrir að þeim gneistum, þar til þeir sættu sig sjálfir á Bessastöðum anno 1707.

Anno 1701 kom amtmáður hingað, og sat þann vetur síðast hér í landi. Sumarið eftir sigldi hann, og setti Pál Beyer, sem hér var þá forpaktaranna umboðsmaður, sinn fullmektugan, og stóð það til þess Páll Beyer sigldi anno 1706. Samt kom amtmáður hingað á hverju sumri og sigldi aptur.

Anno 1704 dæmdu á alþingi amtmáðurinn Müller, (sem þá var orðinn justizráð og skrifaði sig til Tyrestrup) og eftir kóngl. befalingu ásamt honum commissarii, archiv-secreterinn Árni Magnússon og vicelögmaðurinn Páll Vídalín með 24 í yfirrættinum, að Hákonar kóngs réttarbót um arftöku foreldra eftir börn sín á fasta gózi úr annars ætt skyldi ganga hér fyrir lög. En sá dómur gekk til baka anno 1711, dag 5. maí með kóngl. majestets bréfi, sem skipar, að sú erfð skuli ei ganga eftir þeirri réttarbót, heldur eftir lögum Magnúsar kóns.

Anno 1707 var hann seinast hér í landi og setti Pál Beyer sinn fullmektugan. Eftir það leyfði kóngl. majestet honum, sökum hans aldurðóms, að vera sumar og vetur í Kaupenhavn og hafa hér sinn fullmektugan umboðsmann. Þá gaf hann anno 1708, dag 27. apríl, landfógetanum Páli Beyer sína fullmakt hér til, svo Beyer var hér hans fullmektugur, allt þar til hann sigldi anno 1717. Sama ár varð vicelögmaður Oddur Sigurðsson stiptamtmannsins fullmektugur; en á alþingi, dag 22. júlí þess árs, skiptu þessir fullmektugir þeirra embættis útrættingum, sem áður er sagt. Þótti þeirra vald og uppgangur ekki alllitill í fyrstu.

Á fyrstu árum sinnar hveru hafði Kristján Müller 600 rd. árlega, nl. 400 rd. í hans amtmannslaun, og 200 rd. fyrir það hann skyldi setja á latínu þau nýju norsku lög Kristjáns V. Með hans komu tókst hér af prestaköllun og kosning, eftir Kristjáns IV. norsku kirkjuordinanzíu.

Anno 1691 af lagðist að tjalda um alþing hirðstjóra búðina í Óxarárhólma; en amtmáður og landfógeti Heedemann létu

hlaða vegg að búðum sínum fyrir vestan á, og yfir tjalda þar með vaðmálum, sem enn nú við helzt.

Amtmaður Müller var lærður maður og mjög vel lesinn, helzt í historium og juristum; reisti víða, bæði til Róm og annarstaðar, á hans ungum árum, meðan velmakt hans föður stóð. Hvorki hafði hann stóran vöxt nè mikið persónuálit, þótti hvorki skarpvitur nè örlátur, þá hann naut eiginlegra sinna geðsmuna; var hvorki upp á drakt nè drambsemi, hneigðist mjög eptir annara fortölum og ráðum, og skipti mjög miklu, hvort þau voru heil eður veil. Hann varð áttæður eður meir, komst aptur í barndóm; lagðist í kór; dó í Kaupenhafu hjá dóttur sinni anno 1720. Var hær amtmáður als 30 ár.

NÍELS FUHRMANN.

Hann var norskur, kominn af góðu íólki í Bergen, stúderaði í Kaupenhafn. Var secreteri admirals Christian Sehesteds, sem síðan varð landdrost í Oldenborg, en varð hær amtmáður anno 1716, dag 3. október, í forföllum og elli amtmanns Kristjáns Müllers, og skyldi hafa helming launanna, meðan hann lifði, en öll eptir hans dauða. En ei kom hann hingað fyr en á slætti anno 1718, á stríðsskipinu Gottenborg, hvert um haustið strandaði á framsiglingu, dag 5. nóvember, á Þorlákshafnar-skeiði af útsynnings stormi. Hans instrúx, út gefið dag 30. maí sama árs, befalaði, að hann skyldi hafa hær tilbærilega tilsjón bæði í andlegum og veraldlegum málum og réttargangi, sjá fylgt formaliteti og málasóknum eptir norsku lögunum. Af lagðist þá sú gamla aðferð í dómum og réttargangi, er hær hafði áður verið, því 6 eður 12 menn (ef málin voru stór og vandasöm), sem í dóm voru nefndir af réttaranum, lögðu á dóminn eður úrskurðinn, hvern yfirdómariinn samþykkti með þeim, en nú dæmir hann einn í flestum málum, en nefnir 8 þingvitni, til að vitna um alt hvað fram fer fyrir réttinum. Áður færði sá sakaði sig undan bæði með sjálfs síns eiði í sumum málum, og þar með hyggju eiðum annara, lýritur, sjöttar- og tylptareiðum, eptir því sem málin voru stór; nú færist undan sjálfs síns ein-eiði í öllum málum. Þá dómariinn þóttist forfallaður að þinga eður dæma, setti hann sjálfur annan þar til í sinn stað; nú setur eður skikkar amtmáður alleinasta

svoddan dómara. Sá ófornægður var með sýslumanna dóm og atgjörðir í sínum málum, eður jafnvel lögmannanna, stefadi þeim sjálfur fyrir æðri rétt; nú hlýtur hann að taka réttarstefnu hjá þeim, sem um hans mál skal dæma, svo sá yfirdómari stefni sjálfur því máli fyrir sig; og svo er í öðru fleiru.

Með amtmanns Fuhrmanns hingaðkomu sefaðist og af lagðist eitt og annað óskikki, sem hafði lagzt í venju, jafnvel á sjálfu lögþinginu, svo sem drykkjuskapur, rúss og deilur, jafnvel yfirmannanna ónauðsynlegar döskanir og undandráttur í embættisverkunum, mörgum til tjóns og бага. Hann var hér í landi sumar og vetur optast nær, og var fullmektugur stiptamtmananna, hvern eptir annan, til þess hann dó, sem áður segir. Ei var hann auðugur maður, þá hann kom hingað, en auðgaðist hér skjótt.

Guðmundur, sonur Þorleifs lögmanns Kortssonar, átti Helgu yngri Eggertsdóttur á Skarði; bjó fyrst lengi á Narfeyri á Skógarströnd, en síðast í Brokey; ríkur af fastagózi og lausafé, græddi þar á ofan stóra peninga, hvað hann einasta stundaði, hafði hvorki embætti nè forlèningar á hendi; varð hér í þann tíma einn hinn ríkasti maður. Með Guðrúnu dóttur hans og vice-lögmanni Oddi Sigurðssyni var trúlofun eður hjónabands tilmæli á komin, en bæði hún og öll börn Guðmundar dóu í bólunni anno 1708. Þó Hannes Lauritzson Scheving, sýslumaður í Vöðlupingi, væri þá hans nánasti erfingi, féll svo, að hann unti honum arfs eptir sig ei framar en öðrum; fékk því kóngl. majestets leyfi að testamentera mætti sitt góz eptir sig, hverjum sem vildi. Þó ekki auðnuðust tengdir með vicelögmanni Oddi og Guðmundi, samt var mikil vinátta með þeim í fyrstu, svo Guðmundur, heilsuveikur og ómagalaus, lagði af sèr búskap og önnur umsvif, gaf Oddi jörðina Eyri, prýðilega bygða og setna, með skilmálum, að reyndist honum sem góður sonur, fékk honum þar með búið sitt á Eyri, prýðilega umgengið með búshlutum, svo sem það stóð og reiknaðist hundrað hundraða eður meir; lánaði honum þar að auk peninga til 1000 rd., var almennileg meining, að hann mundi ei þetta aptur heimta, ef vinátta þeirra brjálaðist ekki, því Guðmundur hafði nóg eptir að lifa af, og alt hans fasta góz; hafði því húsaveru á Eyri og litinn kvikfænað fyrir sig og konu sína og mjög fátt þjónustufólk. En sú blíða vinátta renaði smámsaman, svo á fárra ára frosti reið Guðmundur frá Eyri og settist á eign sína Brokey svo sem afsíðis; snerist

meir og meir til stórrar sundurþykkju með þeim, og meintu margir, að vicelögmaður brigið ei síður af en hinn; treysti mjög upp á völd sín og auð, þar hann var Arnarstapans umboðshaldari, sýslumaður í Snæfellsnessýslu, lögmaður og stiptamtmannsins fullmektugur; féll hinum því þyngra, að sinn hlutur skyldi undir liggja, sem hann þóttist betur maklegri, gat þó ekki við gjört, þar nálega alt landið laut honum; voru þeir þó náðúar og áttu því fleira saman að selda. Þegar amtmaður kom hingað, og hafði þar með fullmakt befalingsmannsins, rænaði vald lögmanns og tóku fleiri en færi að kæra mál sín; sætti Guðmundur því lagi, leitaði stoðar hjá amtmanni Fuhrmann. Reisti amtmaður um vorið anno 1719 vestur í Snæfellsnessýslu og Brokey; síðan um haustið var þingað á Dröngum á Skógarströnd af vicelögmanni Niels Kier, fyrir hvern dóm Oddi lögmanni var stefnt af Jóhanni Gottrúp, svaramanni Guðmundar, upp á þeirra misklíðir; þar var og amtmaður Fuhrmann og fleiri en færi, er nokkuð höfðu að kæra á móti lögmanni. Ræði hann það af, að bjóða Guðmundi sættir heldur en kæmi undir endilegan dóm, skilaði aptur Narfeyri og helmingi af búinu á Eyri, sem hann við tók; hinn helminginn gaf Guðmundur eptir fyrir tillögur amtmanns, og lofaði að betala Guðmundi 1000 rd., fyrir hverja hann setti honum jarðagóz í pant, og lauk svo þeirra viðskiptum. En Guðmundur Þorleifsson dó skömmu eptir jól, anno 1720, en litlu áður testamenteraði hann amtmanninum alt sitt góz, fast og laust, að fráteknun hans gjöfum til kirkna, fátækra og annara. Og með sama hætti testamenteraði honum Helga Eggertsdóttir, ektakvinna Guðmundar, alt hennar góz, fast og laust, svo hann varð þeirra beggja einasti erfingi. Helga dó anno 1729, en eptir dauða Guðmundar vildi Oddur ekki betala amtmanninum þessa 1000 rd., þótti contractin við Guðmund vera sèr of þung; því stefndi amtmaður honum á Íngjaldshólsþing um haustið anno 1721 fyrir vicelögmanninn Niels Kier. Reiddi amtmaður þangað, og samdist þar svo með þeim að lyktum, að Oddur lögmaður fékk amtmanninum til eignar fyrir 1037 rd. þessar jarðir: Miðfell, 60 hundruð með 10 kúgildum; Galtafell, 30 hundruð með 6 kúgildum; Háeyri 12 hundruð með 16 rd. landskuld; hálfan Kollabæ í Fljótshlíð, 30 hundruð með 6 kúgildum; Seljaland, 25 hundruð með 2 kúgildum og Tjarnir, 10 hundruð með 4 kúgildum, summa 1 hundr-

að hundraða, 62 hundruð, kúgildi 45; liggja þessar jarðir í Árnes-
og Rangárvallasýslum.

Anno 1722 kom hingað fyrir fardaga á Hólmsskipi norsk stúlka, hét Appollonie Swartzkopf, sem áður hafði klagað amtmann Fuhrmann fyrir það hann hefði brugðið upp við sig eiginorði, bæði fyrir consistorio og hæstarætti, og unnið það mál fyrir báðum rættunum, svo hann var dæmdur skyldugur að ektu hana og forsorga svo lengi, sem það frestaðist. Nú þó hans geði væri það þvert á móti, þar hún hafði sótt þetta loforð svo frekt, að hún stundaði eptir töpun hans æru, samt meinti hún, að hún mundi geta mykt hans geðsmuni og fór út hingað; en lúðurinn vildi ei svo láta, samt veitti hann henni hús og kost á Bessastöðum, þar til hún dó þar anno 1724, nálægt Jónsmessu, úr undarlegum sjúkdómi. Tvær mæðgur danskar komu og hingað, hét móðirin Katrín Hólm, ekkja, en dóttirin jómfú Karen Hólm, og voru þær í meiri kærleikum hjá amtmanni, og haldinn elju-þústur með þeim, helzt móðurinni og jómfú Swartzkopf.

Anno 1725 fengu kóngl. skikkun sèra Þorleifur Arason, prófastur í Rangárpíngi, og Hákon Hannesson, sýslumaður í sömu sýslu, að þeir, svo sem commissarii, skyldu innvirðulega rannsaka og dæma, hvort Appollonie Swartzkopf hefði verið forgjört með eitri. En Sigurður Sigurðsson, sýslumaður í Árnes-
þíngi, var skikkaður saksóknari í því máli. Hér um var þíng haldið á Kópavogi seint í ágúst, sem stóð um 6 vikur; var þangað stefnt til vitnisburðar áheyrslu helzt þeim mæðgum Katrine og Karen Hólm, en til að vitna ekki einasta öllu heimilisfólkinu á Bessastöðum, heldur og mörgu á Álptanesi og Seltjarnarnesi. Þangað var og stefnt Páli Kíneh, arbeidskarli á Eyrarbakka, en kom ekki; hafði hann ærið fyrir talað við Appolloniam Swartzkopf skömmu fyrir sinn dauða, og um veturinn vitnaði með eiði í Kaupenhafn um hennar svigurmæli upp á þær mæðgur um sinn sjúkdóm. Þessir commissarii urðu ei samþykkir; útkljáðist málið ekki til fulls, samt dæmdi sèra Þorleifur um málið og sèrdeilis um Pál Kíneh, að hann skyldi straffast á æru og peningum.

Anno 1726 var skikkað, að Swartzkopfs mál skyldi grandvarlegar yfirskoðast upp á ný, og biskupinn mag. Jón Árnason vera þriðji commissarius. Var þá aptur þíngað á Kópavogi um sumarið. Varð sú ályktun þeirra, það ekki bevisaðist

Appollonie Swartzkopf hefði með forgípt verið fyrir komið, jafnvel þó sumra vitni sýndust ófögur upp á Katrínar Hólms síðu; þeir tóku ei meira til en stóð í befalingunni; amtmanninn sjálfan snertu vitnin ekki til nokkurrar grunsemdar, þó sumum þætti hann leggja sig nóg í forsvar fyrir þær mæðgur.

Amtmaður Fuhrmann var það sumar stefndur fyrir hæstarétt af Oddi lögmanni með öðrum fleirum til að forsvara hans atgjörðir og skikkanir á málum þeirra Odds lögmanns og sýslumanns Jóhanns Gottrúps; sigldi hann á síðara Búðaskipi um haustið eftir veturnatur; tókst sú reisa vel; tapaði þó Oddur í öllum þeim málum; skyldi hann gjalda amtmanninum 100 rd. í málskostnað; kom amtmaður út aptur um vorið anno 1727. Sama sumar kom Páll Kinch, vorðinn undirkaupmaður á Vestfjörðum, hingað með hestaréttar stefnu til sèra Þorleifs Arasonar fyrir hans dóm um hans æru, og til amtmanns Fuhrmanns. Sèra Þorleifur druknaði veturinn áður í Markarfljóti; sigldi amtmaður því aptur á Eyrarbakaskipi, bæði vegna erfingja sèra Þorleifs og sjálfs síns persónu; tapaði hann þá máli; dæmdist hann að betala Páli 300 rd., 50 rd. til Cornelius Wulfs landfógeta, sem þessu máli var innvfklaður, og 50 rd. til Kristjánsbafnarkirkju; galt hann þess, að sèra Þorleifur var frá, en vansæð, hvort Kinch fengi bæturnar hjá hans erfingjum. Kom amtmaður hingað aptur anno 1728.

Anno 1729, á slætti um sumarið, var, eftir kóngl. tilsögn til amtmanns Fuhrmanns, þingað í öllum sýslum í Sunnlendingafjórðungi, svo og í Mýra-, Hnappadals- og Snæfellsnessýslum, og upp lesið amtmannsins bréf, að sýslumenn í þessum hæröðum auglýsti almenningi og fram fylgdi kóngl. majestetis vilja, að bæði gípt og ógípt fólk í þeim sýslum vildi á næstkomandi sumri gefa sig til Grænlandsferðar og húa þar; var því lofað tveggja ára forsorgun, timbri og öðru nauðsynlegu til húsa, fiskibáta og búskapar meðala. Þó fátt af dugandi fólki fýsti til þeirrar ferðar, samt voru þeir nokkrir, sem til vildu verða og þar til voru skrifaðir.

Anno 1730 kom hingað kóngl. missive, dat. 22. maí þess árs, til stiptamtmannsins Guldenerone, að 12 familíæ eður heimkynni af þessu uppskrifada íslenska fólki skyldi að vori næstkomandi vera með kvikpeningi, klæðum, matföngum og nauðsynlegum búshlutum til reiðu við einhverja vissa höfn sunnlands, hvar kóngsins skip frá Danmörk tæki við því til flutnings

í Grænland; en amtmanninum, landfógetanum og Sigurði Sigurðssyni, sýslumanni í Árnesþingi, var skikkað að undirbúa alt þetta, og fram senda með skipunum um haustið sína undirrettingu hér um; þó vildi kóngurinn, að ei skyldi þvinga eður neyða nokkurn til þeirrar ferðar. Var þá enn aptur um sumarið þingað í öllum þessum sýslum og þetta auglýst; töldu þá margir fram vankvæði sín og ýmisleg forföll, sem fúsir og fljótir voru til þeirrar ferðar hið fyrra sumarið. Þetta sama haust, þann 11. október, burtkallaðist Friðrik kóngur IV., og fell þá niður öll þessi fyrirtækt.

Anno 1731 kom engin fregn þingað frá Danmörk fyr en undir sjálfri alþingi með kaupförunum. Var með þeim þingað sent kóngrs Kristjáns VI. bréf út gefið dag 26. marz, í hverju befalað var, að amtmaður Niels Fuhrmann með báðum biskupunum skyldu taka trúskapareiða hans kóngrl. majestet til handa af öllum próföstum og prestum hér í landi, á hentugum stað og tíma; en amtmaður alleina af öllum veraldlegum embættismönnum, forlëningamönnum og jarðeigendum öllum; voru þessir arfhyllingareiðar eptir fyrirskrifuðu teknir á Þingvelli, þann 13. september, af öllum andlegum, en þann 14. af veraldlegum.

Anno 1733 eptir páska varð amtmaður Fuhrmann mjög heilsuveikur, dó kristilega á Bessastöðum, dag 10. júní á föstudag, 48 ára gamall; var heiðarlega jarðaður hjá höfuðsmanninum Páli Stígssyni. Skömmu fyrir hans andlát, dag 1. júní, testamenteraði hann jómfú Karen Hólm eptir sinn dag alt hans lausafé, og þar með afgiptina af öllu hans fasta gózi um hennar lífstíð, en eptir hennar dag skyldi það hverfa til hans réttu erfingja, en hún skyldi halda því við forsvaranlega hefð og bygging. Hans erfingjar meinast börn hans bróður sál. herra Tyge Fuhrmanns. Til þessa góz vildu ná ekki einasta hér í landi erfingjar Guðmundar sál. Þorleifssonar og Helgu Eggertsdóttur, heldur og einnig klagði upp á þess helming utanlands Frantz Swartzkopf, bróðir Appollonie Swartzkopf, svo sem erfingi systur sinnar, og meinti henni til heyrði, eptir því amtmaðurinn sál. hefði verið dæmdur til að ekta hana; en hann tapaði því klögumáli bæði fyrir tilskikkum commissariis og hæstarétti. Amtmaður Fuhrmann var með hæri mönnum á vöxt, fyrirmannlegur, skarpvitur, vel talandi, forfarinn í flestum lærdómslistum og tungumálum, svo eg efast um, hvort hér hafi verið lærdari veraldlegur yfirmaður; þar með var hann friðsamur,

ljúfur, lítillátur, glaðsinnaður og veitingasamur. Á alþingi var optast nær alsetið í kring um hans borð um máltíð af fyrir-mönnum landsins og hans góðum vinum, er hann lét til sín kalla. Sótti ekki eptir neins manns falli eður hrösun, stundaði til að halda landinu við frið og landsrætt. Hann var hér amtmaður 15 ár; vansköð hvað fljótt Ísland fær hans líka í öllu¹⁾.

JOACHIM HENDRICHSEN LAFRENTZ.

UM LANDFÓGETA HÉR Í LANDI.

Landfógeta embætti hér í landi er sérdeilis, að meðtaka allar kóngsins vissa og óvissa inntekt af landinu, og gjalda sér hverjum af henni, sem honum er befalað, standa síðan riktugan reikning bæði af inntekt og útgípt; hafa umsjón yfir kóngsgarðinum Bessastöðum, hans byggingu, inventario, kóngsins skipum á Suðurnesjum, þeirra útgjörð og ábótum; yfir heimabyggingum á öllum kóngsins jörðum í Gullbringusýslu og Mosfellssveit og þeirra afgjaldi; svo og yfir klaustrum og kóngsjörðum öllum, að þeir, sem þessi lén halda, sæu duktugir og fullveðja; og ganga eptir riktugum reiknings-skap við þá og sýslumennina. Landfógetinn er og optast sem sýslumaður yfir þeim parti af Kjalar-nesþingi, sem enn á seinni tímum kallast Gullbringusýsla. En anno 1590 hefir hún nýlega svo kölluð verið, sem sjá má af höfuðsmannsins Lauritz Kruses dómi á alþingi; samt stendur hann reikning af allri sýslunnar inntekt. Hér fyrir hafa hans laun verið til stundar 300 rd. En þessir hafa hér landfógetar verið með þessum hætti síðan anno 1688.

KRISTOFFER HEEDEMANN.

Eptir amtmanns Müllers þingaðkomu var hann hér að nafnbót einasta landfógeti, jafnvel þó hann ræði flestu með hon-

¹⁾ Jón Espólin endar frásögu sína um Fuhrmann á þennan hátt (Árb. IX 120): „Var Fúhrmann hér amtmaðr um 15 ár, ok þótti mjög sökvaðr at hönum, ok lýkr þær amtmannatali Jóns prófests Halldórssonar“. Þetta sýnir, að Jón Espólin hefir eignað Jóni Halldórssyni báða hluta Hirdstjóra annálsins (sbr. 603. bls.), og að þeir hafi verið að öllum líkindum ein heild í handriti því, sem hann hafði fyrir sér.

um eður fyrir hann, ókunnugan landskapnum; leituðu hans flestir í fyrstu, og lenti úrlausn hans við það, sem hann upp á stakk. Var hann bæði skarpur og stórmannlegur á hverja síðuna sem hann sneri sèr. Um málaskókn hans á móti biskupinum mag. Jóni Vigfússyni er áður sagt.

Anno 1690 sigldi hann til að standa sinn reikningskap, kom aptur anno 1691, og leysti þá Jón Þorkelsson Vidálin frá stríðsþjónustu. Þá var lögrættan á alþingi fyrst yfir tjölduð með vaðmálum, og gekk landlógetinn Heedemann helzt fyrir því; til lagði hann viðinn í grindina, en sýslumönnum öllum var tilsað að leggja til 10 álnir hvítt vaðmál, hver fyrir sig; áður var rétturinn haldinn þar undir berum himni. Það ár hafði hann landið og kóngsins jarðabók í forpaktning fyrir 5536 rd. (að sögn) og átti að gjalda allan þess þriðjung, o: 1845 rd. 2 mk., fyrir fram. Bæði commissarii, með þeirra dómsmönnum, í mag. Jóns Vigfússonar máli, og hann (málsins sóknari) voru það sumar stefndir fyrir hæstarétt, og sigldi hann þá aptur, einn fyrir þá alla.

Anno 1692 kom hann hingað um vorið, og sigldi hëðan aptur með konu sína og börn, því nokkrir hinir fornemstu af Íslands reiðurum, Tomas Dobelsteen og Madtz Kristjánsson, með þeirra meðinteressenter, höfðu eptirkomandi árið forpakað landsins inntekt og jarðabókina fyrir 6040 rd. (að sagt var). Þó kom assessor Heedemann hingað anno 1693, til að afhenda kóngsgarðinn Bessastaði og hans inventarium, og var það sumar seinast hër í landi. Var hann hër als 10 ár.

Með Sigurði lögmanni Björnssyni og honum var mikil vinátta, og fyrir hans tilhlutan fékk lögmaðurinn bæði aukning á lögmanns laununum, með kóngl. majestets brèfi um lögmannstollinn anno 1678, sem og að biskupinn mag. Þórður leiddist til, að lögmaður næði kaupi á Skálholts stólsjörðum, Hvítárvöllum 40 hundruð, Heggssstöðum 40 hundruð, Búrfelli 24 hundruð fyrir Oddsstaði í Lundareykjadal, comfirmeruðu með kóng. majestets brèfum, anno 1686 dag 10. desember og anno 1703 dag 13. marz.

Kristoffer Heedemann var fyrirmannleg persóna að ásýnd, orðfæri og skarpleik, glaðlyndur og örlátur við vini sína og fólk, sem veittu honum hús og greiða á hans reisum, en hinum þungur eður þeim, er sýndu sig stóra. Hvern föstudag fastaði hann, og ef af því brá á reisum sínum fyrir orð góðs fólks, sem

hann gisti hjá, eður heima fyrir góðra gesta skuld, þá gaf hann fátækum strax 1 rd. eður hans virði. Hann var gestrisinn og stórveitingasamur, og stóðst því varla rausn sína. Skömmu síðar varð hann amtmaður í Noregi norðarlega. Þoldu hvorki Norskir hann, nè hann þá, svo honum var varla fritt þar; átti klögumál þar, í hverju hann tapaði fyrir over-hofréttinum í Kristjaníu; þeim dómi stefndi hann fyrir hæstarétt, procureraði þar sjálfur sitt mál og vann. Fór ei aptur til Noregs; dó í Kaupenhavn anno 1703. Kom frá veizlu, lagðist í sæng sína afklæddur, fanst örendur þá til var komið; var sagt yfirsængin hefði verið fallin ofan á gólfid, en líkaminn orðið kaldur. Kona hans og börn féllu í armód, en skuldum miklum að svara.

UM UMBODSMENN FORPAKTARANNA HÈR Í LANDI.

Áðurgreindir forpaktarar (hèr í landi) settu hèr sína fullmektuga, til að hafa umsjón yfir kóngsgarðinum Bessastöðum og öllu því, er honum til heyrði, yfir öllum kóngsjörðunum á Suðurnesjum og þeirra afgiptum, yfir kóngsins skipum og þeirra ábótum, öllum kóngsins forlèningum og allri landsins vissri og óvissri inntekt. Sátu þeirra umboðsmenn á Bessastöðum, sem voru þessir:

ANDRÈS ÍVARSSON RAFN.

Hann tók við af assessor Heedemann anno 1693, en dó um vorið á Bessastöðum anno 1695, fáskiptinn og fyrirferðarlíttill maður. Á þessu ári tóku forpaktararnir að nýju landið fyrir vissa afgipt um 11 ár. Byrjaðist sú forpaktning dag 1. janúar þessa árs, og skyldi endast með 1. janúar 1706.

JENS JÖRGENSSON.

Hann var þenari eður skrifari Andrèsar Ívarssonar og var kunnugur hans bræfum og reikningum. Því tóku þeir hann fyrir umboðsmann sinn. Hans instrux var upp lesið í Hafnarfirði

dag 25. júní sama árs. Anno 1698 giptist hann á Þingeyrum Sophíu Lauritzdóttur, systurdóttir lögmanns Lauritz Gott-rúps; en sökum þeirrar stóvu óvildar, sem inn féll í millum amtmanns Müllers og lögmanns Gottrúps, þá gat amtmaður komið því til leiðar, að Jens var af settur umboðsmenskunni anno 1702, og lifði svo síðan embættislaus. Var 2 ár umboðs-maður.

PÁLL PÈTURSSON BEYER.

Hann var norskur, kom hingað smásveinn amtmanns Müllers anno 1688, og þénti honum hér nokkur ár. Eptir það varð hann undirkaupmaður í Grundarfirði og Stykkishólmi, þar til amtmaður kom honum til að verða umboðsmaður forpaktar-anna anno 1702, og var það þar til forpaktningin endaðist anno 1706. Á því sumri var Páli Beyer tilsagt, að senda til rente-cammerets þess árs jarðabók, af amtmanninum attesteraða, yfir allar vissar og óvissar kóngsins inntektir af landinu. Og af því ekki var fyllilega þá ályktað um nýja forpaktning, var honum og tilsagt að uppbera kóngsins vegna það ár alla landsins inn-komst og gjöra af henni riktugan reikningskap, fyrir billeg laun, eptir því sem hans trú og hollusta þar úti sýndist, en Beyer trúði sjálfum sér best, og sigldi sjálfur með jarðabókina á því sumri. Anno 1707 kom Páll Beyer hingað aptur, og var þá orðinn hér landfógeti; skyldi hann standa árlega reikning-skap af allri landsins inntekt, vissri og óvissri. Og eptir amt-manns Müllers burtreisu um sumarið, útrætti Beyer hér það ár bæði stiptamtmanns, amtmanns og landfógeta embætti.

Anno 1710 var hann og vicleögmaðurinn Jón Eyjólfsson skikkaður að vera yfirdómari í 24 rættinum yfir commissariorum dómum, anno 1708, á móti lögmanninum Sigurði Björnssyni; og dæmdu þeirra dóm í máli Jóns Hreggviðssonar til baka, og Sigurð Björnsson lögmann (af hverjum hinir dæmdu lögmanns-embætti) sýkn saka, að aflögðum þeim eiði, það hann hefði aldrei gjört nokkra contract við Jón Hreggviðsson í því að fram fylgja sínum lifátsdómi yfir Jóni, ef Jón fram fylgdi ekki þeirri hæstarættar stefnu, sem Jón hefði fengið yfir þeim dómi. En Jón dæmdu þeir á Bremerhólm, fyrir það hann hefði ekki aug-lýst þá sömu hæstarættar stefnu í því morðs máli, sem hann var

skuldaður fyrir, anno 1686, og ekki lifað eptir þeim tveimur kóngl. majestets verndarbréfum, sem hann hefði öðlæzt. Þó commissarii, assessor Árni Magnússon og lögmaður Páll Vídalín, fengi þessum dómi inn stefnt fyrir hæstarætt, samt var hann confirmeraður anno 1713, dag 15. maí, og þeir dæmdir að betala Sigurði lögmanni 300 rd. í málskostnað.

Anno 1713 var lögmaður Páll Vídalín stefndur með níu stefnum fyrir yfirréttinn á alþingi; dæmdu yfirdómarar hinir fullmektugu, Oddur lögmaður og landfógetinn Beyer, hann frá lögmannsembættinu, en sá dómur gekk aptur með hæstarættar dómi anno 1716, og þeir skyldugir að betala honum málskostnaðinn með 300 rd., jafnvel þó Páll lögmaður dæmdist til að borga meira öðrum í þessum málum.

Páll Beyer hafði ekki í nokkur ár staðið reikning við rentecammeret, fann ein og önnur forföll til, að ei fór utan á þeirri stríðstíð, sem yfir stóð; varð því að lyktum endilega út kallaður. Læt hann því anno 1717 konu sína og börn og góz fara utan með kaupförunum; en hann sjálfur sigldi með varnarskipinu, og dó snögglega í útsiglingunni við Noreg. Var hann hér landfógeti í 10 ár. Var honum mannlega háttað í mörgu við ekkjur og fátæka og aðra, sem fyrir því urðu, þá hann var gáður. Enginn spekingur var hann haldinn og hneigður mjög til drykkjuskapar, og með honum óviti og ofstopasamur, hvert er truflaði hans reikninga, sem mjög voru óklárir eptir hann, mörgum til mæðu og skaða; og kölluðu sumir hans hepni, að hann var frá, áður en til reikninganna kæmi.

CORNELIUS WULF.

Anno 1717 var hann í fyrstu skikkaður að vera hér landfógeti að interim, meðan Páll Beyer var í burtu að gjöra sína reikninga klára. Hans instrux var út gefið af rentecammeret, dag 20. júní sama árs. Kom hann hingað á því sumri eptir alþing, tók við kóngsgarðinum og hans inventario í hinu slettasta standi; hafði Beyer rýrt og ruplað til sín hvað hann gat, svo um haustið varð hann að taka til láns smjör, fisk og annað til forsorgunar heimilisfólkinu á Bessastöðum. En þar Beyer dó, staðnæmdist hann hér, og hafði mikil umsvif og kostgæfni til að koma því aptur í gott stand, sem aflagislega hafði farið

í tíð hans forverara, og sèrdeilis í því að innkalla og krefja mikla og margfalda Beyers restanza.

Á hans fyrsta ári var hér ekki amtmanns fullmektugur, en fyrir Oddi lögmanni var þá margt á reiki, þó hann væri ennþá stiptatmannisins fullmektugur; hafði landfógetinn Wulf, landsins háttalagi og öllum hér ókendur, litla undirvísan af honum, en minni af Beyer, því þeirra var kalt á milli, meðan hér voru til samans.

Á alþingi 1718 var amtmaður ekki hingað kominn; tók landfógetinn Wulf sèr fyrir, svo sem upp á kóngsins bezta, að bjóða þær forlèningar, sem þá voru liðugar, upp á auction, ekki einasta fyrir hæsta festu, sem vanalegt var, heldur og fyrir hæsta árlega afgipt þeim, sem taka vildu, og voru þeim tilslegnar, sem mest buðu. Árleg afgipt var áður af Borgarfjarðarjörðum 31 rd. 3 mk., þá stóð hún upp og varð 41 rd. og það bauð Oddur lögmaður, og hefir svo verið síðan. En að sýslurnar voru ei með sama hætti upp boðnar, sem landfógetinn vildi, eður þeirra árleg afgipt hækkuð, eptir því sem sá vildi, er hæst byði, (kanskè einhver gantinn, sem sízt var til sýslumanns eður dómara hæfur) afrèði helzt lögmaðurinn Páll Vídalín; því fyrst að kóngl. majestet býður og vill, að dugtugir og forstandugir menn sèu teknir til sýslumannsembættis, þá kynni optast skè, að þeir verði með þessu tilboði útiluktir eður vilji sig ekki gefa til þess, þar hinir væru meðteknir, sem skortir gudhræðslu, vitsmuni og annað, sem einn valdsmaður á og þarf að hafa, en svífðist ekki við, að kúga og pretta af almúganum aptur með ýmislegu laga yfirskyni fè og peninga, eptir því sem þeir kynnu að ná og fá. [Vid. alp. b. anno 1718. nr. 13]. Ei hafa forlèningar með hækkun árlegrar afgiptar síðan upp boðnar verið.

Landfógetinn Wulf lagði svoddan kostgæfni á að koma kóngsjórðunum á Suðurnesjum í gott stand og byggingu, að hanu lét innfæra í alþingisbókina anno 1720, það hann bauð fjáðum og dugandismönnum í öllum hèruðum landsins að taka til ábýlis þær, sem þá girnti, og honum þótti ei vel setnar, og lofði þeim nokkur ár fríun frá manns láni og annari aðstöð, svo að það lata og óduganlega fólk mætti útrýmast af Gullbringusýslu, sem þangað hefði safnast. Hann stundaði að sönnu kóngsins gagn og bezta, þó svo að kóngsins lændsetar kynnu að viðhaldast; og þó þeir í fiskileysisárum gæti ei goldið landskuldirnar eður aðrar þeirra skuldir í fiski eður öðrum skileyri, samt

tók hann af fátæku fólki í öðru, sem nokkur peningur var, hvað þeir höfðu, heldur en skuldirniar söfnuðust hjá þeim, sem þeir gætu seint eður aldrei svarað, og kóngurinn fengi ekkert af þeim að síðustu. Stóðaði þá og svo til að geta fleytt bátum sínum, og lánaði þeim, hjá hverjum hann sá nokkra leiðréttingarvon. Hann fylgdi og að, að forlëningamenn svöruðu ríktuglega og í réttan tíma þeirra afgiptum; hafði samt þolinmæði við þá, sem þess leituðu og hann vissi að reifjalaust mundi gjalda, vildi hafa gilt og hélt skýran og réttan reikning, svo hvað hann lofaði, það enti hann. Krókum og sèrgæði eirði hannilla, og varla var að skipta orðum við hann eða svara honum, fyr en hann hafði út talað, ef honum var í sinni eður hafði nokkuð í kolli, en síðan mátti með skynsemdarrökum og gegnilegum orðum komast til rétta við hann. Hann var forsjáll húsbóndi, sem það búinu á kóngsgarðinum við kom, en vandlátur við fólk sitt; vildi alt láta vera undirbúið og til reiðu, þá til þurfti að taka; mannlegur og veitingasamur við þá, sem hann vildi það sýna; var ei af stórrí ætt; kom hingað á fimtugs aldri, ógiptur og félítill, auðgaðist hér þó vel af hagnaði hans og forsjálleika, framdi hér hvorki kaupskap nè hafði nokkuð ranglega af almúganum, en stóð kónginum sinn reikningsskap.

Anno 1724 sigldi hann til að fá kvittering upp á hans reikninga; var vicelögmaður Kjer hans umboðsmaður hér á meðan. Anno 1727 gaf hann með kóngsins leyfi sig frá þessari fógeta bestillingu með því skilyrði við sinn eptirkomara, að hann hefði árlega þriðjung af fógetaununum, á meðan hann fengi enga aðra bestilling eður brauð að lifa af. Sigldi hann það haust hëðan með Stykkishólmskipi; var síðan í Kaupenhafn embættislaus til þess hann dó anno 1734, kominn á sjötugs aldur. Var hér landfógeti 10 ár, einn hinn forstandugasti í því embætti að nýjungu.

KRISTJÁN LUXTORFF.

Hans bestillingarbréf var út gefið anno 1727, dag 17. apríl; en hans instruxion dag 31. maí. Kom hann á því sumri undir sjálft alþing á Eyrarbyggðum, og tók við kóngsgarðinum með hans inventario af Cornelius Wulf. Anno 1731, þá arfhyllingar-eiðarnir fóru fram á Þingvelli, dag 14. september, var hann sá fyrsti af öllum veraldlegum, sem þar aflagði sinn hollustueið fyrir amtmanninum Niels Fuhrmann. Anno 1735 sigldi hann

enn aptur og fékk leyfi til að fríast frá landfógetaembættinu með því skilyrði, að hann útvegaði annan í sinn stað, því Luxtorff vildi hafa þriðjung launanna, svo sem hans forverari, en fáir vildu sig að því gefa, nema þeir fengi fullkomin landfógeta laun. Anno 1739 kom hann hingað aptur og reisti upp á alþing og kvaddi góða vini, en eftir alþing afhenti hann kóngsgarðinn Bessastaði sínum eptirkomara, landfógetanum Drese, sem og út kom á því sumri; og að því gjörðu sigldi hann með Hólmsskipi hëðan alfarinn.

Hann var ógiptur maður, frómur, spakur og hóglyndur, kom sér við alla vel; kom hingað fátækur, en græddi hær góða peninga. Hann fékk og þau sömu vilkjör sem Wulf að njóta þriðjungs launanna, þar til hann fengi annað brauð. Í hans tíð voru landfógeta launin forhækkuð um 50 rd. árlega, sem vera skyldi kostpeningar hans á alþingi. — Á milli hans og amtmanns Lafrentz tók á seinustu árum þeirra samveru að grynnað vinátta þeirra á millum. Hann var hær 12 ár landfógeti.

[Nokkrar leiðréttingar við Hirðstjóra annál. Á bls. 603 ³⁻⁶ stendur: Þessi — (1809)•. Þetta er að nokkru leyti af ógáti sagt, því ísl. ann. eru fyrst prentaðir í heild sinni 1847, en aðalatriðið er þó rétt, því athugasemdirnar, sem um er að ræða, eru eptir Magnús sýslumann Ketilson og með hans hendi. Seinni hluti handritsins, nr. 53 í Rasks safni er með hendi serra Markúss Eyjólfssonar á Söndum í Dýrafirði († 1830). — Handrit af Hirðstjóra annál er og til í Rasks safni, nr. 51. Það er skrifað 1790 af Jóni prófasti Ásgeirssyni á Söndum og byrjar á Torfa Arasyni, en endar á Luxtorph, alveg einsog hin flest, enda hefi eg við samanburðinn öngvan orðamun fundið, sem vert var að taka upp. — Af prentvillum hefi eg fundið þessar allra helztar: bls. 708²⁶: 1733 f. 1703; 616, 2. atb.: er þó seinna f. e. þ. líklega s.; 618¹⁶: kóngsmenn f. sýslumenn; 620, 1. atb.: segja sumir f. s. þó einungis s.; 623: syskyna f. systkina; 676: 1739 f. 1539. — G. þ.]

REGISTR YFIR MANNANÖFN.

Aðalsteinn Játvarðss., Englakon-
 ngr, 264—66.
 Agnes, abbadís, 47. = Jórunn
 Hauksd.
 Áki, kansallari, 167.
 Alaricus, Gotakonungr, 360.
 Albert, Svíakonungr, 68, 625.
 Albrikt (= Albert), Svíakonungr, 621.
 Alefeld, sjá Kæi van Alefeld.
 Alexander Kristján Smith, lögmaðr,
 11, 154.
 Alexius Pálss., ábóti, 678.
 —, biskup á Grænlandi, 640.
 Álfeidr, prestsd. úr Noregi, 689.
 Álfr Knúts., riddari, 182.
 — úr Króki, 51, 53, 54, 607.
 Áli, 7.
 Ambrosius Illiqvod (illequath), hirð-
 stjóri, 88, 660, 661.
 Án Arnars. (hyrnu) Þórisss., 12.
 Andrès Andrèss., sýslumaðr, 145.
 — Gíslas., hirðstjóri, 8, 64, 619—
 22, 625, 632, 633.
 — Guðmundss. (rika) Aras., 105.
 — Hanss., umboðsmaðr, 239, 732.
 — Hofmann, þenari, 705.
 — Ívarss. Rafn, 779.
 — Orms., 630.
 — Sveinss., hirðstjóri, 75, 626,
 633, 635, 641.
 Anna Stefánsd. (prests) Ólafss., 160.
 — Stefánsd. (prófasts í Vallanesi)
 Ólafss., 160.

Anna Vigfúsd. (lögmanns) Erlendss.,
 109, 665.
 Appollonie, sjá Swartzkopf.
 Archeley, sjá Gabriel A.
 Ari Andrèss. Guðmundss. í Bæ, 105.
 — Daðas., Dalaskalli, 644.
 — Guðmundss. á Reykhólum, 77,
 82, 174.
 — Guðnas. Jónss., 654.
 — Jónss. (biskups) Aras., lögmaðr,
 10, 110, 111, 115—17, 119, 203,
 206—208, 674, 677, 690, 691,
 694, 695, 699.
 — Magnúss. Jónss. í Ögri, 130—
 33, 140, 147, 240, 733, 734.
 — Narfas., lögrettumaðr, 189.
 — Þorgilss. Gelliss., fróði, 2, 12—
 14, 17—19, 21—23.
 Arndís Sigfúsd. Brunmannss., 724.
 Arneiðr Ásbjarnard. (skerjablesa),
 459, 485.
 Arnfinnur Þjófs., hirðmaðr, 28.
 — riddari Þorsteinss. (lögmanns)
 Eyjólfss., 76, 89, 101, 103, 173,
 174, 623, 624.
 Arngeir, landnámsmaðr, 432.
 Arngrímur, ábóti á Þingeyrum, 37, 38.
 — lærði Jónss. (á Auðunnarstöðum)
 Jónss., prófastur, 107, 144, 347,
 386, 594, 599, 625, 637, 641,
 657, 675, 685, 721, 724, 734.
 — Þórðars. á Marðarnúpi, 73.
 Árni, 586.

- Árni, ábóti í Þykkvabæ, 193.
 — Árnas., 170.
 — Bessas. Þorlákss., 113.
 — Björnss. (ríka) Þorleifss., 654.
 — Brandss. (priors) Hrafnss., 624.
 — Einarss., 170, 173, 649(?)
 — Geirss., landþingsskr., 138, 755.
 — Gíslas., prestur, 719.
 — Gíslas. Hákonars. á Hlíðar-
 enda, 109, 120, 123, 129—31,
 138, 665.
 — Gíslas. (lögmanns) Hákonars. á
 Hólmi, 739.
 — Grimss., kaupmaður, 172.
 — Hallkelss., 661.
 — Helgas. Loptss., biskup í Skál-
 holti, 46, 611, 619.
 — Hergeirss., 170.
 — Magnúss. (prests) Jónss., asses-
 sor, 23, 139, 140, 143—45,
 147, 148, 154, 155, 158, 304,
 597, 599, 600, 758, 770, 781.
 — Magnúss. Öreyða, 3.
 — Magnúss. Vigfúss., sýslum. á
 Eyðum, 733.
 — Oddss., 225.
 — Oddss. (biskups) Einarss., lög-
 maður, 10, 133—35, 137, 706,
 729, 731, 736—39, 747—48, 752.
 — Ólafss. mildi, biskup í Skál-
 holti, 79, 80, 616, 637, 638,
 640, 643—646, 648.
 — Pétross., 207.
 — Þórðars., hirðstjóri, 64—66,
 551, 620, 621.
 — Þorlákss. Guðmundss. (griss),
 Staða-Árni, biskup í Skálholti,
 4, 32, 34, 35, 40, 41, 43—45,
 49, 58, 390—92, 401, 413, 416,
 418, 593, 643.
 — Þorleifss., 87.
 — Þorvarðss. Árnas., prófastr á
 Þingvöllum, 767.
 Arnkell goði Þórólfs. (bægifótar)
- 15, 277, 280, 282, 286, 287,
 293, 296.
 Arnór Finnss., 180.
 — Steinþórss., 177.
 — Tumas. Kolbeinss., 7.
 Arnþrúður Magnúsd. (á Svalbarði)
 Brandss., 63, 66, 623.
 Ásbjörn veghamar, 476, 477, 487.
 — Heyjangrs-Bjarnars., 453.
 — Hrafnkelss. (Freygoða), 482.
 — Jóakimsson, 148.
 — Reyketilss., 509, 511, 512, 523.
 — Þórðars., 176.
 Ásgeir Árnas., 173, 649.
 — Ófeigss. (hvíta), kneif, 504—06,
 509, 521, 522.
 — Pétross., lögmaður, 9, 81, 83, 85.
 Ásgerður Askd. (ómálga), 502,
 508—10, 512—14, 521—23,
 547.
 Ásgrímur Sigmundars. (prests) Stein-
 dórss., 103, 104.
 — Snorras., 639.
 — Vigfúss., prestur, 283.
 — Þorsteinss., herra, 42, 58, 606.
 Áskell, erkibiskup, 645.
 — Dufpakss. Dufnjáls., hnokan,
 518, 548.
 — Eyvindars. goði, 546.
 — Orms. (auðga) Úlfss., 517.
 Askr ómálgi, 508.
 Áslákr, kórsbróðir, 614.
 — Ánars. Arnars., bifrakári, 12.
 Ásleif Þorgíld. Þorsteinss. (Innaus),
 528.
 Ásmundur Eyjólfss., prófastr, 764—
 766, 768.
 — Klemenss., 105, 201.
 Ásólfur Írski, 505, 506.
 Ásta Klangsd. Teitss., 619.
 — Gíslad. (lögmanns) Þórðars.,
 136.
 — Jörundard., 80, 647.
 Atli, þræll að Bergþórshvoli, 513.

Atli Hundólfss. mjóvi, jarl, 549.

— Þórisa. (Þiðranda), Graut-Atli, 439, 440.

Atzerus Iquari, prior, 663.

Auðr Ketilsd. (flatnefs) djúpúðga, 275, 283, 297, 320, 321, 323, 538, 541, 558, 559, 561, 565—67, 574.

Auðunn Hugleikss., hestakorn, 50.

— Jónss., prestur til Hestþinga, 746.

— Oddas., 79.

— rauði að Hofsfelli, 451.

— Salomonss., 170, 173, 174, 176.

— Sigurðss., lögrættumaðr, 206, 207.

— Þorbergss. rauði, biskup á Hólum, 55—59, 392, 611, 612, 615.

— þunnkár, 516.

Axel Júl. höfuðsmaðr, 396, 688, 694, 697, 722.

Balaam(s asna), 765.

Baldvin Kristjánss. (skrifara), 692.

Balthazar af Damme, hirðstjóri, 81, 639, 646, 647, 649.

Barði, 443.

Bárðr Atlas., svartí, 72.

— Bárekss., 519.

— Högnas., lögmadr, 6, 49—52.

— Oddss., 170.

— snota, 49—51.—Bárðr Högnas.

— Snæfellsás, 272, 311, 324.

Bartholin, Margrete, 763.

— Thomas, 763.

Baugr Rauðss., fóstbróðir Ketils hængs, 500—504, 513, 520, 548, 549.

Baugssynir, 526, 534, 549.

Becker, sjá Hans Becker.

Benedikt Björnss. Magnúss., 149.

— Brynjúlfss., 89.

— Grímss. (á Möðruvöllum) Pálss., 99, 661.

— Halldórss. (prests) Benediktss., ríki, 124, 134, 225.

Benedikt Halldórss. (lögmanns) Ólafss., 133, 736.

— Hersten, hirðstjóri, 96, 97, 107, 662, 673.

— Jónss. Þétrss., í Hrappsey, 697.

— Jónss. (prests) Þórarinss. Gröndal, assessor, 12, 164—66, 250.

— Kolbeinss., 66, 631.

— Pálss. Guðbrandss., bartskeri, 739.

— Þétrss. Teitss., prestur á Hesti, 602, 603.

— Þétrss., umboðsmaðr, 125, 715.

— Þorleifss. Bjarnas. í Búðardal, 157.

— Þorsteinss. Benediktss., lögm., 11, 149, 150, 152, 759.

Bera í Berufirði, 446, 447.

Bergr Benediktss. (í Búðardal) Þorleifss., lögrættumaðr, 157.

— Oddss., 177.

Bergþór Hrafnss., lögsögumaðr, 2, 22, 23.

— Máss. Húnröðars. 24.

— Sæmundars.(prófaste) Kárrs., 166.

Bersi, sjá Bessi.

Bertel Ólafss., sýslumaðr, 714.

Bessi Veleifss. (gamla), Hólmgöngubessi, 568, 571, 577.

— Vermundars., auðgi, 29.

— Þorlákss., 113.

— Özurars., Spak-Bessi, 438, 460, 492.

Beyer, sjá Páll Beyer.

Bjálfi, 512.

Bjarni Andrèss. Guðmundss., 669.

— Broddhelgas., 470, 471.

— Grímss., 96.

— Guttormss., á Útskálum, 64.

— Halldórss. (prests) Árnas., á Þingeyrum, 147.

— Halldórss. Einarss., prestur, 670.

— Hrólfs. (sterka) Bjarnas., 721.

— Ívarss., 650.

— Jónss. (Dans), lögsagnari, 603.

Bjarni Narfas., 203.

— Ólas. (Ólafss.) á Hvassafelli, 88, 90, 91, 660, 661.

— Pálss., 226.

— Sigurðss. á Stokkseyri, 745.

— Skúlas., löggrættumaðr, 206, 207.

— Þórarinss., góði maðr, 69, 182, 654, 657.

— Þorbjarnars., prestur, 207.

— Þorsteinss. (goða), spaki, 17.

Bjelke, sjá Hinrik, Kristján, Otte Bjelke.

Bjólfr, fóstbróðir Loðmundar, 442.

Björg Þorvaldsd., 103, 708, 709.

Björgólfr Oddss., 177.

Björn, bóndi í Snotrnesi, 465.

— landnámsmaðr, Sléttbjörn, 576.

—, norðlenzkr maðr, 693.

—, prestur í Bólstaðarhlöð, 166.

— úr Sogni, 515, 516.

— summarsþorp, kórsbróðir, 171, 172.

— Arngeirss., Hítælakappi, 308—15, 317.

— Arnórss., 199, 203.

— Ásbrandss., Breiðvíkingakappi, 284, 288.

— Benediktss. (ríka) Halldórss., sýslumaðr, 130, 134.

— Brynjúlfss., bóndi, 80.

— Einarss. Eiríkss., Jórslafari, 74—77, 79, 618, 627, 629, 634, 635, 637, 638, 640—43, 645, 649, 652.

— Finnbogas., 226.

— Gíslas. (löggrættumanns) Björnss., löggrættumaðr, 138.

— Gíslas. (á Hafgrímestöðnm) Hákonars., prestur, 136, 138, 354, 399, 408.

— Grímss. (hersis), buna, 12, 252.

— Guðnas. Jónss. í Ögri, 94, 95, 101, 102, 104—107, 119, 191, 192, 341, 643, 654, 758, 666, 668, 669, 700.

Björn Halldórss., prófastr í Sauðlauksdal, 164.

— Hanness. hirðstj. Eggertss., 670.

— Jónss. löggrættumaðr, 193, 202.

— Jónss. (biskups) Aras., prestur, 119, 133, 149, 687, 691, 694—97, 699.

— Jónss. Brynjúlfss., sýslumaðr, 145.

— Jónss. Jónss., á Skarðsá, 386, 594, 599, 603, 616, 641, 655, 661, 662, 664, 665, 667, 671, 676, 692, 706, 707, 714.

— Kaðals. hvíti, í Mörk, 510—12, 544.

— Ketilss. (flátnefs), austrani, 279—81.

— Kórekss., 476.

— Magnúss., 630.

— Magnúss., 717.

— Magnúss. Björnss., 149.

— Magnúss. (lögmanns) Björnss., sýslumaðr, 135, 755.

— Magnúss. (gamla) Jónss., 152, 733.

— Markúss. (sýslumanns) Bergss., lögmaðr, 11, 153, 156—59, 164, 246, 247.

— Ólafss., á Hvalsnesi, 72.

— Ólafss., prestur, 354, 399.

— Pétres., Axlarbjörn, 296, 297.

— Pétres. Bjarnars., sýslumaðr, 150.

— Stefánss. Hallkelss., prestur, 596.

— Vilhjálmss., 90.

— (Þorbjarnars?), Klofa-Björn, lögmaðr, 8, 70—72, 74.

— Þórðars., 630.

— Þorleifss. Arnas., ríki, riddari og hirðstjóri, 9, 85—88, 100, 177—79, 341, 641, 649, 652—54, 663, 670.

— Þorleifss. (hirðstjóra) Björnss., 653, 658.

— Þorleifss. (lögmanns) Pálss., 118.

— Þorvalds., 206.

Bljágr Helgas., 578.
 Blýgr, 586.
 Bockholt, sjá Jóhann Bockholt.
 Bolli Óttarss. (ballar), 515. — Kolr Óttarss.
 — Þorleikss. Höskuldss., 559.
 Bótólfur Andrèss., hirðstjóri, 72, 613, 614, 628.
 Bramsted, sjá Diðrik af Bramsted.
 Brandr sterki, 496.
 — Einarss., lögrettumaðr, 198.
 — Halldórss., á Barði, 78, 89.
 — Hrafess. (lögmanns) Brandss., prior, 91, 114, 624.
 — Jónss. (prests Marínskálds Pálss.?), lögmaðr, 9, 85, 87, 88, 93, 178—80, 655, 661.
 — Jónss. Sigmundars., biskup á Hólum, 33.
 — Ólafss., lögrettumaðr, 201, 206.
 — Sigurðars., 177.
 Breiðr í Gröf, 582.
 Brenner, sjá Pètr B.
 Broddi á Hofi Þorleifss., 7.
 Brostrup Gjedde, hirðstjóri, 329, 333, 717, 724, 725.
 Brynhildr, kona Holta hirðstjóra, 617, 619.
 Brynjólfur Árnas., prestur á Bergs-stöðum, 408.
 — Sigurðss., 700.
 — Steinrannars., 173.
 — Svanss., rosti, 513.
 — Sveinss. (prófests) Símonars., biskup í Skálholti, 137, 595, 743, 747—48, 750.
 — Þorgeirss. Vestarss., gamli, 440, 441, 444, 446.
 Buckston, sjá Hinrik Buckston.
 Bøðvar Hrafss., 173.
 — Jónss., 662.
 — Jónss. (prófests) Einars., prófastr, 594, 595.
 — Jónss. (á Kalastöðum) Vigfúss., 718.

Bøðvar Þórðars. Bøðvarss., í Bæ, 43, 52.
 — Þorleifss. (miðlungs), hvít, 448, 494.
 Børkr á Barkarstöðum, 534.
 Cecilia Þorsteinsd. (lögmanns Eyjólffss.?), 77.
 Charlotte Amalie, drottning, 764.
 Cornelius Wulf, landfógeti, 775, 781—84.
 Cruce, de, nuntius, 619.

Daa, sjá Herluf Daa.
 Daði Aras. Daðas. 180 (?), 644.
 — Árnas. 733.
 — Guðmundss. Finnss., í Snóksdal, sýslumaðr, 117, 119, 124, 125, 202, 206, 325, 354, 399, 560, 644, 670, 671, 681, 685, 690—93, 697, 698, 702, 705, 708, 710.
 — Halldórss. (prests) Daðas. prestur, 22.
 — Jónss., sveinn Guðbrands biskups, 331.
 — Jónss. (á Melum) Jónss., sýslumaðr, 136.
 Damme, sjá Balthazar af Damme.
 Daniel, sjá Hinrik Daniel.
 Davíð Bjarnars., 379.
 Debes, Lukas, mag., 754.
 Demetrius, konungur, 361.
 Diðrik af Bramsted, hirðstjóri, 114, 115, 202, 674, 675.
 — af Mynden, 393, 676—82.
 — Píning, hirðstjóri, 92—94, 101, 183, 655, 657—60, 674, 687.
 Dorothea, dóttir Kristjáns II., 698.
 Drese, landfógeti, 784.
 Dufnjáll Kjarvals. (Írakonungs), 518.
 Dufþakr í Dufþaksholti, 500.
 — Dufnjálss. Kjarvals., 518.
 Dyveke, frilla Kristjáns, II., 97.

Eadmundr helgi, Englaconungr, 13.

Edvard (Játvarðr) VI., Englaconungr, 693.

Eggert Björnss. Magnúss., sýslumaðr, á Skarði, 152.

— Eggertss., lögmaðr í Vikinni, 120, 668, 700.

— Hanness. (hirdstjóra) Eggertss., lögmaðr, 10, 119—22, 124, 125, 211—15, 354, 394, 399, 670, 688, 693, 699—703, 705—708, 710.

— Ólafss. (í Svefneyjum) Gunnlangss., varalögmaðr, 11, 158, 163, 164.

Egill Bessas., 176.

— Eyjólfss., biskup á Hólum, 60, 614.

— Grímss., 180.

— Guttormss., rauði, í Nesi, 459.

— Kolss. Óttarss., á Sandgilli, 515, 536.

— Skallagrímss. Kveldúlfss., 16, 251, 253, 257, 258, 263—72, 275, 276, 309.

— Sölmundars., í Reykholti, 56, 60, 611.

Eilífr úr Sogni, 515, 516.

—, biskup í Stafangri, 180.

Einar í Atlavík, 473.

— dyntr, 634.

— Björnss. (ríka) Þorleifss., 654, 657.

— Brandss., 180.

— Brynjúlfss., lögrættumaðr, 206.

— Einarss., lögrættumaðr, 206.

— Eiríkss., 226, 230.

— Eiríkss. (ríddara) Sveinbjarnars., 629, 640.

— Eyjólfss., þvermíngi, 34.

— Eyjólfss. (lögmanns) Einarss., í Dal, 9, 93, 99.

— Eyjólfss. (prests) Jónss., sýslumaðr, 10, 141.

— Gíls., lögmaðr, 8, 67.

Einar Gíslas., 226.

— Gíslas., prestur á Helgafelli, 304.

— Guðmundss., prestur á Stað á Reykjanesi, 740.

— Hafiðas. (prests) Steinss., offícialis, 603, 626.

— Hákonars., sýslumaðr, 733.

— Hallss., 639.

— Hallss., bóndi, 189.

— Helgas., skálaglam, 283, 571.

— Herjólfss., Hvala-Einar (?), 170.

— Jónss., úr Húnavatnsþingi, 112.

— Jónss. (lögmanns) Sigmundars., 104, 106, 107.

— Marteinss. (biskups) Einarss., prestur, 129.

— Oddss., á Geitaskarði, sýslumaðr, 101.

— Ólafss., launsonr Sólveigar á Skarði, 101.

— Pétross., 694.

— Sigurðss., prestur á Mœðrnvallaklaustri, (seinast pr. og próf. í Eyðölum), 408, 726.

— Snorras., prestur á Staðastað, 696.

— Þórarínss., 226.

— Þorbjarnars., (á Hóli í Hrafnkelsdal), 456.

— Þorgilss., á Staðarhóli, 563,

— Þorleifss. Árnas., hirdstjóri, 649, 650.

— Þorsteinss., biskup á Hólum, 766—67.

— Þorvaldss. (í Hrnna) Gíznars., 32.

— Þorvarðss., prestur, 76.

— Ölviss. (barnakarl) Einarss., 253.

Eindriði böggull, 4, 5, 39.

Eiríkr í Grjótárdal, 314.

—, þjófr, 552.

— morri á Eiríksstöðum, 456, 496, 497.

— XIV., Svíakonungr, 699.

Eiríkr af Pommern, konnng, 75,
78, 79, 82, 86, 87, 172—75,
177, 622, 624, 638, 645, 648.
— Árnas., 715.
— Bjarnas., 653.
— Guðmundars., hirðstjóri, 69, 70,
73—75, 626, 634, 635.
— Halldórss. (ábóta) Tyrtingss.,
658, 662.
— Haraldss., blóðöx, konnng,
265.
— Jakobss., umboðsmaðr, 715.
— Leptss. (rika) Guttormss., 94, 97.
— Magnúss., 625.
— Magnúss., 717.
— Magnúss., prestahatari, kon-
nng, 4, 41, 42, 50, 51, 392,
418.
— Snjólfss. (sýslumanns) Rafnss.,
á Ási í Fellum, 131.
— Sumarliðas. Eiríkss., prest,
97—99.
— Sveinbjarnars., í Söðavík, riddari,
54, 612, 613, 614, 629, 640.
— Þorsteinss., 61.
— Þorsteinss., lögrættumaðr, 198,
202.
— Þorsteinss. Helgas., á Keldum,
118.
— Þorvaldss. Ásvaldss., rauði, 17,
283, 296, 560, 561.
— Valkendorph, kanselleri, 97,
98, 664.
Elín Hjaltad. (prófaste) Þorsteinss.,
157.
— Pétursd., 753.
— Sigurðard. (á Reynistað) Jónss.,
130, 730.
Elisabet, drottning, 671, 672,
Else Hansd., 745.
Enevold (Einvold) Kristjánss., um-
boðsmaðr, 329, 727.
— (Einvold) Kruse, höfuðsmaðr,
126, 232, 235, 329—31, 702,
725—27.

Erasmus Michelss., umboðsmaðr,
722.
— Villadss., officialis, 719.
Erich Krag, herramaðr, 707.
Erlendr Brandss., 9, 177, 652.
— Erlendss. (á Kolbeinsstöðum)
Narfss., sýslumaðr, 93, 96,
107, 664.
— Filippuss., í Ósló, 644.
— Guðmundss., prest, 495.
— Hankss. (lögmanns) Erlendss.,
lögmaðr, 6, 47, 56—58, 615.
— Jónss., prest, að Felli í Slættu-
hlíð, 408.
— Magnúss., sýslumaðr, 724.
— Ólafss., sterki, lögmaðr, 5, 14,
35, 38, 41—44, 46, 607.
— Ólafss. Erlendss., prest, á
Melstað, 149.
— Pálss., prest, á Breiðabólstað
í Vestrhópi, 408.
— Viðkunss., dróttseti, 611.
— Vigfúss. Hólmr, 636.
— Þorvaldss. (lögmanns) Erlendss.,
lögmaðr, 10, 100, 110, 111,
113, 114, 116, 117, 120, 132,
201, 202, 205, 670, 672, 674,
675, 681, 685, 686, 692, 700.
Erlingr Gíslas., lögrættumaðr, 206.
Erpr Melldonss. (jarls), 570.
Espólin, sjá Jón Jónss. Espólin.
Eyjólfur auðgi 587.
— saur, 566.
— Arnfinnss. Þorsteinss., 89, 101,
103, 623, 624.
— Brandss., prest, 72.
— Bölverkss. Eyjólfss. (grá), 18.
— Einarss., lögmaðr, 9, 89, 92,
93, 656.
— Einarss. Eyjólfss., í Dal, 93.
— Gíslas. (í Haga) Filippuss.,
mókollr, 658.
— Jónss. (vicelögmanns) Eyjólfss.,
lærði, prest, 650.

Eyjólfur Kollgrímss., biskupsveinn, 123, 704.

Eysteinn Ásgrímss., bróðir, 72, 618.

— Brandss., sterki, 664.

— Þórðars., prestur, 394.

Eyviður austmaður, 312.

— Baugss., í Eyviðarmúla, 501, 507.

— Bjarnars. (at Laugarhúsum), 458, 484.

— Gunnarss., lögrættumaður, 206.

— (Berðu-)Káras., lambi, 501, 525.

— Þorsteinnss. (þjökkubeins), vopni, landnámsmaður, 435, 471.

Filippus, sveinur Hrafns lögmauss, 115.

— Runólfss., sýslumaður, 354, 399.

— Sigurðss., 177, 180.

Finchius, Tomas, háskólarektor, 733.

Finubogi Jónss. (langi), gamli, 93.

— Jónss. (presti) Pálss., Maríulausi, lögmaður, 9, 81, 85, 88, 90, 93—98, 101, 102, 112, 118, 131, 183, 659—63.

Finne, landfógeti, 605.

Finnur Hallss., lögsögumaður, 3, 24.

— Jónss. (prófasts) Halldórss., biskup í Skálholti, 152, 164, 594—97, 599, 600—603, 608, 610, 629, 636, 660, 662, 673—76, 678, 688, 718.

— Magnúss. (lögmanns) Ólafss., prófessor, 164.

— Pétross., 180.

Fjeldsted, sjá Þorkell Jónss. Fjeldsted.

Flosi (Valla-) Braudss., 19.

— Jónss., prestur, 79.

— Þorbjarnars. (gaulverska), hegri, 514—16, 521, 527.

— Þórðars. (Freysgoða), Brennu-Flosi, 19, 447, 476, 525, 530, 536, 540, 545.

Freysteinn fagri, landnámsmaður, 479.

Freysteinn fagri, leysiugi Þorkels Geitiss., 479.

— Grímss., prestur, 716.

Friðrik, greifi af Phaltz, 698.

— I., konungur, 202, 392, 666, 667, 670, 673, 682, 689.

— II., konungur, 118, 123, 127, 210, 212, 214—17, 223, 225, 330, 334—39, 342, 345, 346, 348, 349, 368—72, 379, 406, 415, 424, 666, 698, 699, 702, 705—07, 709—12, 716, 619.

— III., konungur, 240, 746, 748—49, 756, 762.

— IV., konungur, 725, 761, 769.

— V., konungur, 246.

— VI., konungur, 163.

— Friis (Frís), 131—33, 239, 605, 729, 731—33.

— Svendsen, agent, 156.

Friis, sjá Friðrik Friis.

Fuhrmann, sjá Niels, Tyge F.

Fúsi Þórðars., 201, 202 (= Vigfús ríki Þórðars. á Borg?).

Gabriel, hirðstjóraveinn, 714.

— Archeley Knútsson til Julerad, kóngssekreteri, 746.

Gaukr á Gauksstöðum, 496, 497.

Gauti á Gautastöðum, 319, 324, 560.

—, erkibiskup, 91, 104, 182, 643.

Geir Árnas., 173.

— Jónss. (presti í Laufási) Jónss., Víðalín, biskup, 147, 165.

Geirmundur Hjörss., heljarskinu, 558, 576, 586.

— Jónss., prestur á Hrafnagili, 408.

Geirriður á Eyri, 280.

Geirriður á Eyri, landnámsmaður, 283.

Geitir Lýtingss., í Krossavík, 464.

Gellir Bólverkss. Eyjúlfs. (grá), lögsögumaður, 1, 2, 18—20.

— Þorkelss. Eyjúlfs., á Helgafelli, 18, 304.

Gerhardus, bróðir Kristjáns I., 618.
Gerkeus, sjá Hinrik G.
Gert Rantzow, herramaðr, 718.
Gestr Árnas., prestur, 140.
Gils skeiðarnef, 585.
Gisli Andræss., 170, 173, 622.
— Árnas. Gíslas., á Hlíðarenda, 724.
— Björnss. (prests) Gíslas., lög-
rættumaðr, 138.
— Filippuss., í Haga, 90, 180,
613, 658.
— Finnss., 226.
— Guðmundss., 202.
— Hákonars., lögrættumaðr, 206.
— Hákonars. Árnas. (á Hlíðarenda),
lögmaðr, 10, 107, 129, 131—
33, 148, 230, 239, 240, 731—
33, 736.
— Jónss., lögrættumaðr, 206.
— Jónss. (prests) Gíslas., biskup í
Skálholti, 368, 369, 373, 405,
406, 414, 415, 594, 595, 694,
701, 703, 704, 714, 716, 719.
— Jónss. (biskups) Vigfúss., í Máva-
hljó, 141, 151.
— Magnúss. (lögmanns) Bjarnars.,
Vísí-Gísli, 135.
— Odds. (biskups) Einarss., biskup
í Skálholti, 133, 423, 739—40.
— Þórðars. (lögmanns) Guðmundss.,
lögmaðr, 10, 126, 129—31,
135, 126, 237, 238, 717, 720,
728.
— Þorlákss., biskup á Hólum, 746.
— Valdas., lögrættumaðr, 189.
Gizur Einarss. Sigvaldas. (langlífs),
biskup í Skálholti, 111, 119—
21, 125, 393—95, 397, 404,
423, 594, 600, 670, 676, 677,
684, 687.
— Halles. (í Haukadal) Teitss.,
lögsögumaðr, 3, 26, 27, 29, 36.
— Ísleifss. (biskups) Gizurars.,
biskup, 21, 22, 542.
— Þorlákss. Einarss., á Núpi, 670.

Gizur Þorvaldss. (í Hruna) Gizurars.,
jarl, 3, 29, 32—34, 517, 606.
Gjedde, sjá Brostrup G.
Goðevin, biskup í Skálholti, 424, 652.
Gottrúp, sjá Jóhann Lauritzs. G.
Gottskálk, þjóðverskr maðr, 7.
— Gottskálkss., biskup á Hólum,
652.
— Jónss. (sýslumanns) Einarss.,
prestur í Glaumbæ, 100, 408.
— Nikuláss. Rognvaldss., grimmi,
biskup á Hólum, 97, 100, 101,
103, 104, 106, 107, 112, 120,
392, 394, 708, 709, 745.
Greipr, sýslumaðr í Færeyjum, 70.
Grettir Ásmundars. (hærungrs), sterki,
313, 429, 544.
Grima, kona Kotkels, 569.
Grímell Hallsteinss. (Þorskafjarðar-
goða), 581.
— Úlfss. (kráku), landnámsmaðr,
291, 312.
Grimr í Holti, 542.
— á Völlum, 549, 590.
— geitskór, 13.
— Droplaugars., 465, 467, 468, 492.
— Jónss., á Ökrum, lögmaðr, 8,
10, 108, 110, 112, 130, 198,
658.
— Jónss., lögrættumaðr, 206.
— Pálss. Brandss., á Møðruvöllum,
96, 97, 99, 661—63.
— Svertingss. Hrolleifss., lögsögu-
maðr, 1, 15, 16, 251, 253—
57, 261, 262, 264—66, 268,
271, 272, 275, 276.
— Þorleifss. (á Møðruvöllum)
Grimss., 119.
— Þorsteinss, lögmaðr og hirð-
stjóri, 6, 7, 56, 57, 59—62,
615, 616.
Gröndal, sjá Benedikt Jónss. G.
Guðbjörg Erlendsd. (lögmanns) Þor-
valdss., 11.

Guðbrandr Þorlákss. (prests) Hallgrímss., biskup á Hólum, 100, 101, 104, 106, 107, 126—28, 132, 140, 144, 223, 239, 328—33, 335, 336, 338, 346, 348—50, 352—54, 356, 362, 363, 367, 370, 372, 373, 378, 379—82, 385—89, 399, 406, 407, 411—16, 422—23, 595, 707—09, 714, 716, 719—20, 723, 724, 727, 735, 737.

Guðlaug Finnbogad., kona Odds lögmanns Ásmundss., 89, 176.
— Finnbogad. (lögmanns) Jónss., 118.

Guðlaugr Guðmundss., 174.

— Þormóðss., auðgi, 280.

Guðleifr Guðlaugss., 292.

Guðmundr, Baulhúsa-Gvendr, 139.

— skáldstikill, 607.

— í Hruna, 681.

— Andræss., 630.

— Andræss., 693.

— Andræss., fornfræðingr, 746.

— Andræss. Guðmundss., á Felli, 105, 658, 669.

— Aras. (á Reykhólum) Guðmundss., ríki, 77, 105, 182, 652.

— Aras. Þorgeirss., góði, biskup á Hólum, 37, 67.

— Árnas. (Loptss.), í Heynesi, 755.

— Einarss., löggrættumaðr, 189.

— Einarss. (prests) Hallgrímss., prestur og prófastr á Staðastað, 130, 730—31, 733.

— Eyjólfss., ríki, á Möðruvöllum, 34.

— Guðmundss., 201, 202.

— Hákonars. (í Nesi) Björnss., sýslumaðr, 131, 135, 136, 734, 741.

— Halldórss., 630.

— Helgas., á Eyri, 724.

— Jónss. herða, prestur, 736, 739.

— Jónss. (prests) Halldórss., 739.

Guðmundr Magnúss., 693.

— Ormss. (lögmanns) Snorras, 69, 70, 635.

— Sigurðss., 71.

— Sigurðss. (lögmanns) Guðmundss., lögmaðr, 6, 51—55, 57, 59, 62.

— Sigurðss. (lögmanns) Jónss., á Álptanesi, 137, 152.

— Skíðas., prestur á Bægisá, 408.

— Snorras. (lögmanns) Narfas., sýslumaðr, 63, 618, 633.

— Þórðars., í Þingnesi, 125.

— Þórðars. (lögmanns) Guðmundss., landþingsskrifari, 128.

— Þorgeirss., lögsgumaðr, 2, 23, 24.

— (Gull-) Þórisss., 578, 585.

— Þorleifss. (lögmanns) Kortss., ríki, í Brokey, 136, 149, 772—73, 776.

— Þorvaldss., dýri, 73.

Guðni Eyjólfss. Arnfinnss. (riddara), 103, 103.

— Jónss. (í Ögri) Ásgeirss., sýslumaðr, 180.

— Oddss. (lögmanns) Þórðars., 80, 173, 623.

— Sigurðss. (lögmanns) Guðmundss., 63.

— Þórarinnss., 199.

Guðný Jónsd. (prests í Holti) Gíslas., 123, 665.

— Jónsd. (á Ökrum) Grímss., 130.

— Þorleifsd. (hirdstjóra) Björnss., 110.

Guðríðr Finnbogad. (lögmanns) Jónss., 94, 97, 102.

— Ingimundard., 76, 636, 637, 639, 648.

— Vigfúsd. (lögmanns) Erlendss., 109, 665.

— Þorvarðsd. Loptss. (ríka), 93, 96, 664.

Guðrún Björnsd. (í Ögri) Guðnas., 119, 669, 670, 700.

Guðrún Eggertsd. (lögmanns) Björnss., 152.
 — Einarssd. (prests) Marteinnss., 129.
 — Einarssd. (prests) Snorras., 671.
 — Gíslad. (lögmanns) Þórðars., 135.
 — Gottskálksd. (biskups) Nikuláss., 394.
 — Guðmundsd. Þorleifss., 772.
 — Gunnlaugsd., kona Jóns lögmanns Sigmundss., 101, 103.
 — Hannesd. (hirðstjóra) Eggertss., 670.
 — Hrafnssd. (lögmanns) Guðmundss., 78.
 — Jónsd. (lögmanns) Sigmundss., 107.
 — Kolbeinssd. Flosas., 19.
 — Magnússd. (prests) Jónss., 665.
 — Ósvífrssd. (spaka) Helgas., 304, 563.
 — Pálsd. (á Skarði) Jónss., 109, 665.
 — Styrsd., 622.
 — Sveinssd. Sumarliðas., 97.
 — Sæmundard., 81, 639.
 — Sæmundard. (í Ási) Eiríkss., 109, 123, 665.
 — Vigfússd. (sýslumanns) Schevings., 163.
 — Þorgilssd., 77.
 — Þorgilssd. (á Brimilevöllum) Jónss., 141.
 — Þorleifssd. (hirðstjóra) Björnss., 658.
 — Þorsteinssd. (sýslumanns) Finn-bogas., 123.
 Gul, sjá Jón G.
 Goldenecrone, sjá Kristján G.
 Gulkenlew, Christian Uldrich, stipt-
 amtmaðr, 148, 757—58.
 Gunnar í Auðbrekku, 629.
 —, Vöflu-Gunnar, 579, 581.
 — ráðsvein, 56, 611.
 — Þiðrandabani, 477, 478, 489-91.

Gunnar Baugss., í Gunnarsholti, 516.
 — Gíslas. (lögmanns) Hákonars., 665.
 — Hámundars., á Hliðarenda, 503, 515, 522, 524, 525, 530, 532, 533, 535—37, 540—43, 545—47, 550.
 — Hlífars., 320, 563.
 — Jónss., 180.
 — Úlfhæðinss. (lögsgögum. Gunnarss.), lögsgögumaðr, 3, 24, 25.
 — Þorgrimss., spaki, lögsgögumaðr, 1, 2, 19—21, 24.
 Gunnlaugr Guðmundss., 82, 86, 176.
 — Magnúss., sýslumaðr, 82, 625.
 — Teitss., 77, 82.
 — Teitss. (lögmanns) Gunnlaugss., 87, 92.
 — Þorkelss., 180.
 Gunnólfir Þórirss. (hauknefs), kroppa, 433, 434.
 Gunnsteinn Þölverkss., berserkjabani, 515.
 — Ísleifss., 180.
 Gustav Wasa, Sviakonungr, 699.
 Guttormr tjald, ráðherra, 182.
 — Ásgrímss., 618.
 — Bjarnas., 170.
 — Bjarnas., lögmaðr, 6, 52, 54-56.
 — Ormss. (lögmanns) Snorras., 69.
 Gyða Sölmundard. (austmanns), 44, 611.
 Gyldenlöwe, sjá Guldenlew.
 Gyrðr Ívarss., biskup í Skálholti, 59, 62, 617, 619, 621, 622.

Hafliði Máss. Húnröðars., 2, 22, 24.
 Hafr hinn spaki, 525.
 Hafrbjörn Styrkárss., 49.
 Hákon á Hákonarstöðum, landsáms-
 maðr, 437, 438, 495—97.
 — Árnas. (á Hliðarenda) Gíslas., sýslumaðr, 131, 225, 230, 724, 726.
 — Þjórnss. (prests) Gíslas., í Nesi, 136, 736.

- Hákon Björgólfss., lögréttumaðr, 203.
- Gíslas. (lögmanns) Hákonars., í Bræðratungu, 148.
 - Hákonars., konungr, gamli, 29, 33, 187, 209, 385.
 - Hanness., sýslumaðr, 774.
 - Jónss., dróttseti, 74.
 - Magnúss., háleggr, konungr, 41, 49, 51—53, 55, 56, 96—99, 102, 166, 168, 392, 419, 611, 663, 664, 770(?).
 - Magnúss., yngri, konungr, 66—70, 79, 621, 624, 633, 634.
 - Ornnss., landsþingsskrifari og sýslumaðr, 743, 752.
 - Sigurðars., ríki, Hlaðajarl, 264.
 - Sigurðss., á Gizka, 644.
 - Snæbjörnss. Pálss., prestur, 604.
- Hálfðán Einarss. (prófasts) Hálfðánars., skólameistari, 159, 165, 599, 601, 608.
- Háldís Bergþórsd. Máss, 24.
- Háldór Benediktss., prestur, 207.
- Brandss. (á Barði) Háldórss., 89, 121.
 - Brynjólfss., í Tungufelli, 189.
 - Einarss. (sýslumanns) Eyjólfss., sýslumaðr, 149.
 - Einarss. Sigvaldas., prestur, 670.
 - Jónss. Böðvarss., prótastr, 594, 595.
 - Jónss. (prests) Háldórss. prestur, á Ferjubakka, 739.
 - Kolbeinss., 70.
 - Loptss., 642.
 - Ólafss. (pá) Höskuldss., 574.
 - Ólafss. (á Möðruvöllum) Jónas., lögmaðr, 10, 132—34, 239, 240, 732, 734, 736—37.
 - Sumarliðas., 180, 653.
 - Tyrfingss., ábóti á Helgafelli, 653, 662, 676.
 - Þorgeirss., 180.
- Háldóra Arad. Magnúss., 734.
- Erlendsd. (prests) Ólafss., 149.
- Háldóra Jónsd. (sýslumanns á Grund) Björnss., eldri, 133, 736.
- Jónsd. (í Tungu) Sveinss., 156, 157.
 - Þorfinnsd., 78.
 - Þorleifsd. (á Möðruvöllum) Grímss., 117, 695.
 - Þorvaldsd. (í Hruna) Gizurars., 32, 33.
- Hallfredr á Hallfredarstöðum, 454.
- Hallgeir í Hallgeirsey, 504.
- Hallgerðr Höskuldsd. Dalakollss., 538, 546, 547.
- Hallgríma Gílsd., 580.
- Hallgrímur Jónss., djákni, 601, 608.
- Hallgrímur Pétross. Guðmundss., prestur, 138.
- Halli Önunders., sterki, 517.
- Hallkatla Hrafnisd. Odds., 5.
- Hallr, Hof-Hallr, 583, 584.
- Brandss., 107.
 - Gizurars. (lögsgöggumanns) Hallss., lögsgögumaðr, 3, 26—28.
 - Jónss., 226.
 - Ólafss., 170, 173, 174 640.
 - Þorsteinnss., Síðu-Hallr, 15, 515.
- Hallsteinn Þórólfss. (Mostrarskeggs), Þorskafljardargoði, 581, 582, 584, 589.
- Hallveig Ormsd. (Breiðbælings) Jónss., 26.
- Hannes Björnss. Hanness. (hirdst.), 671, 705, 708, 710.
- Eggertss. Eggertss., hirdstjóri, 107, 109, 113, 119, 201, 394, 668—74, 700.
 - Eggertss. Hanness., í Snókedal, 137, 203.
 - Finnes. (biskups) Jónss., biskup í Skálholti, 159, 161, 164, 199.
 - Háldórss. (prófasts) Jónss., prófastr, 595.
 - (Hans) Lauritzs. (sýslumanns) Hanss., Skeving, sýslumaðr, 137, 772.

Hannes Nýstaðr, hirðstjóri, 618.

— Ólafss., 669.

— Pálss., hirðstjóri, 78, 174, 646—48.

— Þorleifss. (lögmanns) Kortss., 136.

Hans, biskup í Björgvin, 182.

—, konungur, 107, 657, 660, 666, 668.

— Becker, lögmaðr, 11, 154—56, 245.

— Lindenow, herramaðr, 712.

— Rantzau (Rantzow), hirðstjóri, 102, 108, 666, 668.

— Witt, 679, 681.

Haraldr Hálfðauars., hárfagri, konungur, 13, 508, 527.

— Sigurðars., harðráði, konungur, 19.

Hásteinn Atlas. (jarls mjóva), 549.]

Haukr, heimamaðr Snorra goða, 286, 287, 293.

— Erlendss. (lögmanns) Ólafss., lögmaðr, 5, 6, 14, 42, 43, 46, 47, 49, 56, 57, 60, 611.

— Kolbeinss., 172.

Hávarðr Pétross., 170.

Heedemann, sjá Jóhann, Kristófer H.

Heidemann, landfógeti, 138, 139, 141, 142, 144 = Kristófer Heedemann.

Helga, Grundar-Helga, 623, 629, 620, 640.

— Arad. (lögmanns) Jónss., 117, 123.

— Bárðard. (Snæfellsáss), 272, 324.

— (eða Herðís) Björnssd. (ríka) Þorleifss., 654.

— (yngri) Eggertssd. frá Skarði, 772—73.

— Gíslad. Hákonars., 129.

— Guðmundssd. (á Þingeyrum) Hákonars., 135.

— Guðnað. Jónss., 654.

— Jólgeirssd., 526.

— Jónssd. (biskups) Aras., 93.

— Jónssd. (á Grund) Björnss., 133.

Helga Jónssd. (lögmanns) Sigmundars., 107.

— Jónssd. (sýslumanns á Galtalæk) Vigfúss., 134.

— Ketilssd. (lögsgögumanns) Þorlákss., 52.

— Nikulásd. (í Kalmanstungu) Oddss., 44, 611.

— Ólafssd. (feilans) Þorsteinss., 320.

— Sturlud. (í Hvammi) Þórðars., 60.

— Tómasd. Jónss., 165.

— Þórisd., á Melum, 32.

— Þorleifssd. (hirðstjóra) Björnss., 658.

Helgi, er Helgaleiði er kent við, 451

— á Hjöllum, 584, 591.

— Ásbjarnars. Hrafnkelss. (Freysgoða), 461, 483, 485, 491, 492.

— Bjarnas., 173.

— Björnss., 171, 172.

— Droplaugars., 462, 465, 466, 492.

— Guðnas., lögmaðr, 9, 81—85, 94, 110, 649, 652, 658.

— Jónss., prestur, 195.

— Ketilss. (flátnefs), bjóla, 275.

— Ketilss. (hængs), 500, 501, 526.

— Oddss., (lögmaðr, 9, 95.

— Pálss., 640.

— Styrss., 173, 174.

— Vigfúss., 230.

— Þorgilss., á Hofi, Broddhelgi, 464.

Henricus Theodorus, borgmeistari, 698.

Hercules, 361.

Herðís Bessad. (anðga) Vermundars., 29.

— Sveinbjarnard. Bárðars. (svarta), 27.

Herfinnr Gilss., 587.

Hergils Grímss., 589.

Herjólfur hornabryótr, 507. = Þórólfr hornabryótr.

— Bárðars. Bärekkss., 519, 520.

— Ketilss. (hængs), 500, 501.

— Sigurðars, hólkinassí, 289.

— Þorgeirss. Vestarss., 439, 445, 456.

Herluuff) Daa (Hersúfdáð), höfuðsmaðr, 128, 129, 131, 133, 328-30, 711, 727-31.

Hermundur Kodránnss., á Gilsbakka, 27.

Hersten, sjá Benedikt H.

Hildir í Hildisey, 504.

Hildir Arngrímed. (hærða) Jónss., 144.

Hinrik, biskup á Grænlandi, 640.

— Bjelke, höfuðsmaðr, 141, 605, 606, 745-52 (754).

— Buckston, 129.

— Daniel, hirðstjóri, 180, 655-57, 660.

— VI., Englandskonungr, 648.

— VIII., Englandskonungr, 665.

—, erkibiskup í Niðarósl, 652.

— Erlendss., 737.

— Gerkens, umboðsmaðr, 128, 716.

— Gíslas. Hákonars., 127, 733.

—, hertogi, 625.

— Kerkir, hirðstjóri, 652, 655.

— Krag, höfuðsmaðr, 128, 329, 333, 348, 350, 352, 372, 705-707, 717, 720-23.

— Krummedige, 107.

— Mæðing, umboðsmaðr, 94, 183, 184, 660.

— Ochsen, stiptamtmaðr, 761.

— Rantzow, herramaðr, 666, 717.

Hjalti í Breiðdal, landnámsmaðr, 445, 446.

— Magnúss., í Teigi, 665.

— Skeggjas., úr Þjórsárdal, 499, 527, 528, 530, 531, 539.

— Þorsteinas. (prest) Gunnlaugss., prófastr, 157.

Hjarrandi, dótturmaðr Helga Ásbjarnars., 461.

Hjörleifr Hróðmarss., fóstbróðir Ingólfs, 499, 551.

Holgeir Rosenkrantz, höfuðsmaðr, 132, 136, 733-37.

Hólmi, sjá Karen, Katrín H.

Hólmfríðr Erlendssd. (sýslumanns) Erlendss., 9, 93, 97-99, 109, 665.

Hólmfríðr Hannesd., prófastamóðir, 595.

— Páled. (lögmanns) Vídalíns, 147.

Hólmr, sjá Ívar, Vigfús H.

Holti Þorgrímss., hirðstjóri, 61, 616, 617, 619.

Hraði á Hraðastöðum, 273, 276.

Hrafn Bótólfss. (hirðstjóra) Andrèss., lögmaðr, 8, 71-74, 77, 614, 627, 628.

— Brandss. (á Barði) Halldórss., lögmaðr, 8, 9, 78, 88-91, 94, 114, 131, 182, 624, 656.

— Brandss. (príors) Hrafnss., lögmaðr, 10, 91, 112-15, 117, 624, 693.

— Guðmundss., lögmaðr, 8, 77, 78, 80, 82, 83, 89, 90, 170, 173, 174.

— Guðmundss., lögrættumaðr, 198, 201, 203.

— Jónss., í Glaumbæ, 72, 614, 615.

— Ketilss. (hængs), lögsögumaðr, 1, 13, 14, 500, 521, 524-26, 535.

— Oddss., herra, 4, 5, 34, 35, 40-43, 392, 419, 577, 606, 607.

— Sveinbjarnars. Bárðars. (svarta), 27, 46, 72, 580.

— Úlfhæðinss. (lögsögum.) Gunnarss., lögsögumaðr, 2, 19, 23-25.

— Valgarðss., heimski, 507, 509, 521, 542, 543.

Hrafnhildr Ketilssd. (hængs úr Hrafnistu), 498.

Hrafnkell Hallfreðars., Freysgoði, 441, 457, 482.

— Þórisss. Hrafnkelss. (Freysgoða), 483.

Hrappr Bjarnars. (buna) Grímss., 12, 252.

— Sumarliðas., Víga-Hrappr, 561.

— Örgumleiðas., Víga-Hrappr, 541.

Hreiðarr Darri, 624.

Hróaldr langtali, 645.
 Hróar á Hofi í Hróarstungu, 484, 488.
 — Hrómundars. (halta) Hróarss., 546.
 — Unas. (danska), Tungugoði, 45—47.
 Hröðgeir Hrap্পss., hvíti, landnámsmaðr, 434.
 Hröðný Höskuldsd. (hvíta), 541.
 Hrói í Klifshaga, 481.
 Hrólfr rauðskeggr, landnámsmaðr, 513.
 —, Uppsala-Hrólfr, 613.
 Hrollaugr Røgnvalds. (jarls) Eysteinss., 450, 452.
 Hrolleifr Einarss. Ölviss. (barnakarle), 253, 254.
 Hrómundr, maðr Björns Jórslafara, 627.
 — Hróarss. (Tungugoða), halti, 545—47.
 Hrótr á Hrutafelli, 508.
 — Herjólfss., 521, 565.
 Hundi í Hundadal, 565.
 Hvítfeld, Kristófer, Páll H.
 Høgni hvíti, 588.
 — Gunnars. Hámundars., 532.
 Hörðr í Hörðudal, 320, 321, 566.
 Höskuldr Dalakollss., 568.
 — Njálss., 541.
 — Runólfss., 173.
 — Þráinss., Hvítanesgoði, 525, 527, 529, 531, 546, 554.

Ilugi Guðmundss., prestur í Múla, 408.
 — Jónss., prestur Kálfafelli, 736.
 Inga Oddsd., 730
 Ingibjörg, kona Spak-Bessa, 460.
 — Arnad. (á Hlíðarenda) Gíslas., 130.
 — Jónsd. (í Haga) Magnúss., 136.
 — Ólafsd. (á Frostastöðum) Jónss., 166.

Ingibjörg Ólafsd., 730.
 — Ormsd. (í Eyjum) Vigfúss., 138.
 — Páled., 658.
 — Þorsteinsd. (løgmanns) Eyjólfss., 72, 77, 614, 627.
 — Þorvaldsd. Loptss. (ríka), 96.
 Ingigerðr Nikulásd., 642
 Ingimundr Gunnsteins., 180.
 Ingiríðr Guðmundsd. Finns., 698.
 — Jónsd. Eglls., 696.
 — Marteinsd. (biskups) Einarss., 710.
 — Styrkárssd. (løgsgögum.) Oddas., 25.
 Ingjaldr í skinnfeldi, 299.
 — á Skarfstöðum, 563.
 — Höskulds. (hvíta), á Keldum, 536, 540.
 Ingólfur Arnars., landnámsmaðr, 14, 221, 252, 274, 554.
 Ingunn, kona Glúms Geiras, 566.
 —, kona Ketils hængs, 13, 498.
 Ingvaldr Helgad. (løgmanns) Guðnas., 84, 85, 110, 657, 658.
 Innocentius III., páfi, 362.
 Ioen Bur, 665.
 Ísleifr Gíznars. (hvíta) Teitss., biskup, 18.
 — Sigurðss. Finnbogas. (løgmanns), 206, 394.
 Ívar ljómi, 478.
 — Jónss. Hólmr, 7, 55, 616, 617—20.
 — Narfas., sýslumaðr, 198.
 — Vigfúss. Hólmr, 72, 176, 618, 636, 650.
 — Vigfúss. (hirdstjóra) Hólms, jungkæri, 620.
 — Þórðars., krókr, 640.

Jakob, bróðir Hans konungs, 660.
 — Benediktss., umboðsmaðr, 753—54.
 —, sveinn Diðriks af Mynden, 681.
 — Hanness., umboðsmaðr, 715.

Jakob Majer, 715.
 — Pétress., umboðsmaðr, 734.
 — VI., Skotakonungr, 712.
 Jarðþrúðr Þórólfsd. (á Hjalla) Eyjólfss., 132.
 — Þorleifsd. (hirdstjóra) Björnss., 658.
 Járngerðr Ormsd., 86.
 — Þórdard. Böðvarss., 43.
 Jarpr Jónss. (Hannís), 630.
 Jens Jörgenss., umboðsmaðr, 779-80.
 — Madsen Spendrúp, sýslumaðr, 11, 151.
 — Söfrrinss., umboðsmaðr eða fógeti, 737, 739-40, 742-43, 745, 752, 755-56.
 — Wolf, rithöfundr, 693.
 — Raadsteen, aðmiral, 750, 754.
 Jóab, hershöfðingi, 361.
 Jóachim Hendrichsen, sjá Lafrentz.
 — Solke, umboðsmaðr, 718.
 Jóhann Bockholt, höfuðsmaðr, 124, 217, 222, 224, 228, 328, 329, 333, 352, 353, 406, 407, 416, 423, 424, 426, 714-18.
 — Heedemann, 754.
 — Klein, umboðsmaðr, 141, 751, 753-54.
 — Lauritzs. Gottrúp, sýslumaðr, 144, 773, 775.
 — Pétress. hirdstjóri, 673, 674.
 Rantzow, hershöfðingi, 666.
 — Skovgaard, 125.
 Jóhannes páfi XXIII., 645.
 Jólgeir á Jólgeirstöðum, landnámsmaðr, 518, 539, 548.
 Jón, ábóti, 625.
 —, biskup í Skálholti, 171, 616, 637, 638.
 —, erkibiskup í Niðarósi, 334, 355, 643.
 — á Kirkjubólh, 693.
 — langr, 93.
 — langr (annar eða sami?), 630.
 — skáld í Bárðarbúð, 302

Jón smjör, höfuðsmaðr í Björgvin, 92, 182.
 — Þjófr, 552.
 — Aras. (í Ögri) Magnúss., prófastr, 131, 147, 655, 668.
 — Aras. Sigurðss. (prior), biskup á Hólum, 93, 95, 112-19, 133, 149, 201-03, 206-08, 358, 386, 392-96, 406, 425, 624, 665, 674, 675, 687, 688, 690, 691, 694-96, 698, 699, 702, 722, 774.
 — Árnas., lögrættumaðr, 189, 193, 198, 203.
 — Árnas., sýslumaðr, 605.
 — Áruas. (prests) Loptss., biskup í Skálholti, 23, 597, 598.
 — Ásgeirss., prestur, 625.
 — Ásgeirss. Árnas., í Ögri, 80, 117, 177, 649.
 — Ásgrímss., sýslumaðr, 198.
 — Benediktss. (lögmanns) Þorsteinss., sýslumaðr, 150.
 — Bjarnas., prestur, 647.
 — Bjarnas., prestur, 354, 399.
 — Bjartss., ráðsmaðr í Björgvin 169, 170, 172.
 — Björnss., 170.
 — Björnss., 180.
 — Björnss., 226.
 — (Klofa-) Björnss., 72.
 — Björnss., bóndi, 681.
 — Björnss., prestur í Grímsstungum, 408.
 — Björnss., prestur á Torfastöðum, 680.
 — Björnss., ráðherra, 182.
 — Björnss. (Gunnarss.) á Skriðuklaustri, 731.
 — Björnss. (prests) Jónss. (biskups), sýslumaðr á Grund, 133, 722.
 — Dan Björnss. (ríka) Þorleifss., 654.
 — Broddas., prestur í Miklabæ, 100.

Jón Böðvarss. (prófasts) Jónss.,
prestr í Reykholti, 594.
— Eggertss. (hirdstjóri) Hanness.,
murtr, 700.
— Egilss., ráðsmaðr, 172, 173.
— Egilss., prestr í Hrepphólum,
593—94, 599, 664, 669, 671—
72, 681.
— Egilss. Sölmundars., murti, 56.
— Einarss., 668.
— Einarss., á Gnnusteinsstöðum,
717.
— Einarss., lögsögumaðr og lög-
maðr, 4, 5, 34—38, 40—43,
45, 167, 208, 738.
— Einarss. Oddss., sýslumaðr, 100.
— Einarss. Sigvaldas. (langalife),
prófastr, 594.
— Eiríkss., 198, 203.
— Eiríkss., konferenzráð, 158, 161.
— Eiríkss., skalli, biskup á Hól-
um, 68, 75, 624, 626, 628, 633.
— Erlendss., kaupmaðr, 172.
— Eyjólfss., 714.
— Eyjólfss., varalögmaðr, 11, 146-
48, 151, 755, 764—65, 767—
68, 780.
— Finnbogass., 91.
— Gerrekss., biskup í Skálholti,
82, 83.
— Gilss., 170.
— Gíslas., 203.
— Gíslas., prestr í Holti, 123, 665.
— Gizurars. Þorlákss., á Núpi,
593—94, 664.
— Grímss., 627.
— Grímss. (lögmanns) Jónss., 130.
— Guðinas., 84, 176.
— Guðmundss. lærði (Fjandafæla
Jóns lærða), 733, 739.
— Guðmundss., prestr í Hitardal,
137.
— Guðmundss., prestr í Stærtaár-
skógi, 165.

Jón Gul, 730.
— Guttormss., skráveifa, lögmaðr
og hirdstjóri, 7, 54, 63—66,
622—23, 628—631, 633.
— Guttormss. Örnúlfss. 642.
— Hákonars., 77.
— Halldórss., biskup í Skálholti,
59, 613.
— Halldórss. (prófasts) Jónss.,
prestr, 595.
— Halldórss. (prófasts) Jónss., stipt-
prófastr, 594—603, 605, 607—
09, 614, 636, 662, 679.
— Hallfredars., bróðir, 642, 647.
— Hallss., 170.
— Hallss., sýslumaðr og skáld,
93, 193, 195, 199, 674—75.
— Hallvarðss., 107.
— Hèðinss., prestr í Hruna, 680,
681.
— Helgas., 199.
— Hrafnss., 180.
— Hreggviðss., 147, 780—81.
— Indriðas., biskup í Skálholti, 614.
— Jakobss., kaupmaðr, 200.
— Jakobss. Eiríkss., sýslumaðr,
156, 159.
— Jónss., 658.
— Jónss., 717.
— Jónss., biskup á Hólum, 647.
— Jónss., lögrættumaðr, 203.
— Jónss., prestr, 114.
— Jónss., prestr að Hofi, 408.
— Jónss. Brandss., prestr í Hítar-
uesi, 764—68.
— Jónss. Hallvarðss., á Auðunnar-
stöðum, 107.
— Jónss. Jakobss., Espólin, sýslu-
maðr, 159, 595, 598—99, 601,
605, 608—10, 614, 619, 620,
629, 643, 662, 671, 688.
— Jónss. (á Svalbarði) Magnúss.,
lögmaðr, 10, 126—30, 217,

- 218, 225, 228, 322, 329, 331, 333, 345, 346, 380, 387, 388, 416, 623, 715, 716, 720, 721, 727.
- Jón Jónss. Pálss., Vidalín, prestur í Laufási, 147.
- Jónss. (í Tungu) Sveinss., sýslumaður, 157, 159.
- Jónss. (á Kalastöðum) Vigfúss., Skon, 718.
- Krákss. Hallvarðss., prestur, 107, 132, 702.
- Ljótss., ábóti í Veri, 27.
- Magnúss., lögrættumaður, 195, 198, 207.
- Magnúss. Aras., sýslumaður, 140.
- Magnúss. Jónss., eldri, á Reykhólum, sýslumaður, 130, 132, 136, 240.
- Magnúss. Jónss., yngri, Dan, 603, 724.
- Magnúss. Þorkelss., á Svalbarði, 127, 137, 152, 623, 695.
- Marteinss. (biskup) Einarss., sýslumaður, 111, 125, 225, 708, 709.
- Matthíass., svenski, prestur, 354, 386, 399.
- Narfas., 177, 652, 653.
- Oddss., 661.
- Oddss., lögrættumaður, 193.
- Ólafss., 169.
- Ólafss., 226.
- Ólafss., kerling, kaupmaður, 172.
- Ólafss., lögrættumaður, 198.
- Ólafss., ríki, í Síðumúla, 270.
- Ólafss., (í Svefneyjum) Gunnlaugss., 163.
- Ólafss., (lögsgagnara) Jónss., varalögmaður, 11, 156—59, 654.
- Ólafss. Kárss., í Framnesi, 168.
- Ólafss. Markúss., 347, 724, 732.
- Ormss., í Skriðu, 165.
- Pálss., prestur, 86.
- Pálss. (lögmanns) Jónss., Vidalín, 147.
- Pálss. Þorvarðss., Mariuskáld, prestur, 93.
- Pétross., faðir Sturlu lögmanns, 5.
- Runólfss. Sigurðss., sýslumaður, 755.
- Sigmundss., prestur, 408.
- Sigmundss. (prests) Steindóress., lögmaður, 9, 94, 95, 100—08, 191, 192, 392, 668, 708, 709, 721.
- Sigurðss., refr, í Gröf, 680, 681.
- Sigurðss. (próf.) Einarss., prestur á Breiðabólstað í Fljótshlíð, 735.
- Sigurðss. (lögmanns) Jónss., eldri, 137.
- Sigurðss. (lögmanns) Jónss., yngri, sýslumaður í Einarssnesi, 137, 140, 755.
- Sigurðss. (á Reynistað) Jónss., lögmaður, 10, 129—34, 237—39, 732, 735—36.
- Sigurðss. (sýslumanns) Jónss., sýslumaður, 137.
- Sigurðss. (í Búðardal) Oddss., rebbi, 132.
- Snorras., ráðsmaður á Hömrum, 680.
- Snorras., prestur í Gaulverjabæ, 92.
- Snorras. (prófasts) Jónss., sýslumaður, 159.
- Steingrímss., 693.
- Sveinss., 179.
- Sveinss. (prests) Jónss., í Tungu, 156, 157, 159.
- Semundss., prestur á Kvíabekk, 408.
- Teitss. (prests) Pálss., biskup á Hólum, 165.
- Tófas., biskup á Hólum, 80, 174, 645—47, 649.
- Vigfúss. Gíslas., biskup á Hól-

um, 138, 141, 151, 756, 762—63, 778.

Jón Vigfúss. Jónss., á Kalastöðum, 126, 228, 717, 718.

— Vilhjálms., biskup á Hólum, 78, 89.

— Þóraríns. (prests) Jónss., prestr, 165.

— Þórðars., 201.

— Þórðars., djákni, 170.

— Þorgeirss., lögrettumaðr, 198.

— Þorkelss. (prests) Arngrímss., Vídalín, biskup í Skálholti, 142, 152, 385, 596—98, 759, 769, 778.

— Þorkáks., 206.

— Þorkáks., skrifari, 654.

— Þorkáks. Pálss., í Viðidals-tungu, 144.

— Þorleifss. (lögmanns) Kortss., 136.

— Þorsteinss., 180.

— Þorsteinss., lögmaðr, 6, 61, 616.

— Þorvaldss., ábóti á Þingeyrum, 103.

— Þorvarðss., lögrettumaðr, 193, 198.

— Ögmundars. Þorkelss., helgi, biskup á Hólum, 504.

Jórunn, móðir Hauks lögmanns Erlendss., 43, 44.

— Hauksd. (lögmanns) Erlendss., 47.

— Magnúsd. (lögmanns) Björnss., 140.

— Steinsd. (biskups) Jónss., 137.

— Þórðard. (prests í Hitardal) Einarss., 127.

Josva, 361.

Júl, sjá Axel J.

Justiníanus, keisari, 362.

Jörgen Daniele., 728—29.

— King, 605.

— Rósenkrantz, 712.

— Wind(t), 131, 133, 729.

Jörundur Hrafnss. (heimska), goði, 509, 515, 521—21.

— Pétross., 694.

— Þorsteinss., biskup á Hólum, 45, 392, 419.

Kálfr, 585.

— Halldórss., 60.

Kár Bergþórss. Sæmundars., 166.

Karen Hólm, 774, 776.

Kári, bróðir Hjarranda, 461.

— Sölmundars. 451, 510, 511, 528, 540, 545.

Karl, biskup á Hamri, 182.

— V., keisari, 667, 686, 698.

Katrín Filippusd. (í Haga), 613.

— Hólm, 774—76.

— Hannesd. (hirdstjóra) Eggertss., 394, 395, 670.

— Magnúsd., 714.

— Peiters, 144.

— Pétrossd. (umboðsmanns) Einarss., 698.

Kerling Styrkársd., 588.

Ketilbjörn Gillas., 589, 590.

Ketill á Ketilsstöðum, 321, 323, 324, 566, 567, 574.

— hængur úr Hrafnistu, 498.

— sléttmáli, 547.

— urriði, 516.

— Þistill, landnámsmaðr, 290, 433.

— Áslákss. (bifrakára), hördakári, 12.

— Audunnars. (þunnkårs), einhendi, 515—17, 527, 528, 531.

— Hermundars. (á Gilsbakka) Koðráns., ábóti, 27.

— Sigfúss. Sighvatss., í Mörk, 522.

— Þóris. (blíðranda), þrymr, 439, 494.

— Þorkelss. (jarls), hængur, landnámsmaðr, 1, 13, 498—502, 504, 513—16, 520, 526, 530, 548.

- Ketill Þorlákss. (lögmanns) Narfas, hirðstjóri, 55—57, 64, 65, 602, 604, 605, 607—609, 611—14, 640.
- Þorlákss. Þorleifss., lögsögum., 3, 4, 32, 33, 52, 611.
- Þorsteinss., biskup á Hólum, 23.
- Örlygss., gufa, landnámsmaðr, 309.
- Key von Anhefeld (Ahlefeldt), hirðstjóri, 107, 663.
- Kjallakr Bjarnars. (sterka), Barna-Kjallakr, 297, 567, 579.
- Kjaran í Kjaransey, 311.
- Kjartan Ólafss. (pá) Hóskuldss., 564, 573.
- Kjarvalr Írakonungr, 518.
- Kjer, sjá Niels K.
- Klangr Teitss. Þorvaldss., 619.
- Kláus Hvítfeldr, 698.
- Klaus van Merwitz, hirðstjóri, 204—206, 675—78, 684.
- Klein, sjá Jóhann K.
- Klemens Bjarnas., galdramaðr, 141, 763—64.
- Kleppjárn Klænges., bóndi, 25.
- Klow, sjá Oluf J. K.
- Knappekkja, 315.
- Knútr á Knútsstöðum, 586.
- Gjedge, herramaðr, 725.
- Gyldenstjerne, 682, 689.
- Steinss., bófuðsmaðr, 111, 354, 358, 396—99, 401, 403, 404, 415, 422, 697, 701, 702.
- Koðrán Eilífss. (arnar), á Giljá, 538.
- Kolbeinn keis, 79.
- Andræss., lögrættumaðr, 191.
- Flosas., lögsögumaðr, 1, 19, 20.
- Flosas. (Valla-) Brandss., 19.
- (Brennu-) Flosas. Þórðars., 19.
- Kolgrímr, galdramaðr, 615.
- Kollr, Strandakollr, 651.
- í Krossavík, 470.
- Kolr að Kolgröfum, landnámsmaðr, 284, 289.
- Kolr Egilss. (á Sandgill) Kolss., 515, 537.
- Óttarss. (ballar) 515.
- Kolskeggr Eiríkss., auðgi, í Dal, 524.
- Hámundars., á Hlíðarenda, 503, 533.
- Kórmakr Ögmundars., 568.
- Korpúlfr á Korpúlfsstöðum, 274, 275.
- Kort van Mynden, 677.
- Lýðss. (danska), 136.
- Rafn, 682.
- Þormóðss. Kortss., 136.
- Kotketill, seiðmaðr, 569.
- Krag, sjá Hinrik K.
- Kraki á Krakalæk, 472.
- Krákr Hallvarðss., 107.
- Pálss., 640.
- Kristín Björnsd. (Jórealafara), Vatnsfjarðar-Kristín, 637, 642—44, 652.
- Eyjólfssd. Arnfinnss., 101, 623.
- Gottskálksd. (biskups) Nikuláss., 100.
- Guðbrandsd. (biskups) Þorlákss., 140.
- Guðnad. Oddss., 80.
- Jónsd. (prestis í Hitardal) Guðmundss., 137.
- Sumarliðad. Loptss. (ríka), 654.
- Teitssd. (lögmanns) Gunnlaugss., 87, 111.
- Vigfúsd. (lögmanns) Erlendss., 665.
- Þorleifsd. (hirðstjóra) Björns., 658.
- Þorsteinsd. (lögmanns) Ólafss., Akra-Kristín, 9, 77, 81, 82, 84, 85, 93, 94, 649, 651, 658.
- Kristján I., konungr, 82, 85—87, 89, 176—78, 180, 182, 645, 651—56, 663.
- II., konungr, 94, 97—99, 101, 102, 104, 105, 108, 193, 196, 197, 199—201, 660, 664.

- 665, 667, 669, 671, 673, 675, 682, 686, 689, 698.
- Kristján III., konungr, 110, 116, 118, 122, 203—205, 207-13, 354, 392, 393, 399, 422, 423, 66f, 675—77, 682, 683, 685—88, 690, 691, 693—95, 698, 700, 702, 707, 710.
- IV., konungr, 228, 231—33, 238, 239, 330, 350, 707, 711-13, 717, 719, 720, 724, 725, 736, 738, 744, 752, 755, 770.
- V., konungr, 139, 241—43, 750, 757, 762, 770.
- VI., konungr, 244, 245, 776.
- VII., konungr, 247—50.
- Bjelke, 750.
- Guldenchrone, stiptamtmaðr, 761, 775.
- Müller, sjá M.
- Reeb, 717.
- skrifari, 117, 120, 386, 396, 691—94, 699, 700.
- Kristófer, greifi af Oldenborg, 666, 675, 682.
- af Baiern, konungr, 82, 83, 707.
- Heedemann, landfógeti og höfuðsmaðr, 754—57, 762—64, 767, 777—79.
- Hvítfeld(r), birðstjóri, 116, 393, 391, 682—86, 697, 698.
- Roer, umboðsmaðr, 753.
- Trunds., 396, 688, 691, 697, 722.
- Walkendorph, höfuðsmaðr, 122-24, 127, 705, 707, 708, 710-15.
- Kristófer, sjá Kristófer.
- Krummedige, sjá Hinrik Krummedige.
- Krumr af Vors, landnámsmaðr, 444, 446, 479.
- Kruse, sjá Enevold og Lauritz K.
- Kni van Alefeld, sjá Key von Anhefeld.
- Lafrentz, amtmaðr, 154, 155, 777, 784.
- Lambi á Lambafelli, 507.
- Sighvates. (rauða), 534.
- Lassi Múli, sjá Lauritz M.
- Laurentius Kálfss., biskup á Hólum, 45, 59, 612, 613.
- Lauritz Hanss. Skeving, sýslumaðr, 137, 150, 759.
- Kristjánss. Gottráp, lögmaðr, 10, 137, 139, 141—44, 146—49, 242, 243, 754, 758, 769—70, 780.
- Kruse, hirðstjóri, 329, 331, 719, 720, 777.
- Múli, birðstjóri, 396, 687, 690, 691.
- Nielss., fógeti, 743—44.
- Rasmuss., fullmektugr, 728.
- Leiðólfr Hrómundars. (halta), sterki, 545, 546.
- Lènharðr, fógeti, 664.
- Levetzow, stiptamtmaðr, 161, 162.
- Ljót á Ljótastöðum, 504.
- Loðinn leppr, 34, 41, 50, 79.
- af Bakka, lögmaðr, 4, 5, 41, 49—51.
- Loðmundr gamli í Sólheimum, 442, 503, 507, 554.
- Logi Stígss., prestur, 77.
- Loptur Eyjólfss., lögrettumaðr, 193, 195.
- Guttormss. Örnólfss., ríki, 78, 93, 96, 97, 100, 127, 173, 174, 640—42, 650, 652, 654.
- Helgas. Loptsa., 58.
- Narfas., prestur, 702.
- Ormss. Fróðas., gamli, landnámsmaðr, 527, 549.
- Ormss. Loptss. (ríka), 127.
- Sæmundars. (hins fróða), 619.
- Þórðars., 613.
- Pálss. (biskups) Jónss., 32.
- Látber, 392, 683, 696, 713.

Luxdorff, Kristian, landfógeti, 604,
605, 608, 783—84.

Lýðr hinn danski, 136.

Lýtingr á Sámestöðum, 530, 541.

Madtz Kristjánss., kaupmaðr, 778.
Magnús, 630.

— á Illugastöðum, 156.

— af Vestfjörðum, 37.

— Aras. (í Ögri) Magnúss., 140,
740.

— Benediktss., 87.

— Björuss., 180.

— Björnss. (sýslumanns) Bene-
diktss., lögmaðr, 10, 132, 134,
135, 140, 240, 733, 740.

— Björnss. (prests) Jónss. (biskups),
149, 225.

— Brandss. Eiríkss., á Svalbarði,
63, 66, 623.

— Eiríkss. (prestahatare), smek,
konungr, 55—57, 59, 60, 62—
64, 66—69, 75, 79, 392, 611,
612, 616, 617, 621, 624, 625,
627, 633.

— Eyjólfss., biskup í Skálholti,
92, 657, 658.

— Gíslas. (í Máfahlíð) Jónss., amt-
maðr, 11, 136, 141, 150—54,
158, 160, 244—46.

— Grein, 645.

— Hákonars., lagabætur, konungr,
33, 34, 36, 37, 39, 208, 334,
355, 392, 400, 770.

— Heinss., Færeyingr, 711, 712.

— Hrómundss., sýslumaðr, 764—
65, 768.

— Jónss., 173.

— Jónss., lögmaðr, 8, 68, 71, 621.

— Jónss., prestur, 207.

— Jónss. (prófasts) Aras., í Vigr,
147.

— Jónss. (biskups) Aras., prestur,
665.

Magnús Jónss. (á Svalbarði) Magnúss.,
gamli, 152, 225, 665.

— Jónss. (sýslumanns) Magnúss.,
lögmaðr, 10, 136, 140, 141,
151, 241, 242, 755, 762.

— Ketilss., sýslumaðr, 603.

— Magnúss., á Gizka, 645.

— Magnúss., prestur á Höskulds-
stöðum, 409.

— Ólafss. (helga), góði, konungr,
363.

— Ólafss. (í Svefneyjum) Gunn-
laugss., lögmaðr, 11, 12, 163—
65, 250.

— Ólafss. (stiptamtmanns) Stefánss.,
Stephensen, konferenzráð, 11, 12,
142, 160—64, 248, 249, 601,
603.

— Vigfúss. (sýslumaanns) Þorsteinss.,
á Eyðum, 131.

— Þorkelss. (prests) Guðbjartss.,
90, 94, 101, 127, 623.

Málfríðr Björnsd. Brynjólfss., 80.

— Jónsd. (sýslumanns) Jónss., 157.

— Torfad. (hirdstjóra) Aras., 81,
85, 93, 94.

Mangi, 765 (= Magnús Hrómundss.).
Margrét Bjarnad., kona Hrafnis lög-

manns Guðmundss., 78.

— Eiríkssd., 89.

— Erlendsd. (lögmanns) Þorvarðss.,
132.

— Eyjólfssd. Arnfinnss., 89, 91, 621.

— Hannesd. (hirdstjóra) Eggertss.,
670.

— Jónsd. Egilss., 110.

— Jónsd. (prests) Kráks., 107,
132.

— Kláussd. Brun, 752—53.

— Magnúsd. (lögmanns) Jónss.,
141, 151.

— Oddsd., frá Bustarfelli, 731.

— Sturlud. Magnúss., 95.

— Valdemarsd., drottning, 66, 75,
612.

Margrèt Vigfúsd. (Hólm), á Möðruvöllum, 83, 84, 91, 96, 620.
 — Össurard., 648.
 Marcellus, biskup í Skálbolti, 652.
 Markús Bergss. (löggrættumanns) Benediktss., sýslumaðr, 157.
 — Jónss., 195.
 — Magnúss., skólameistari, 596.
 — (Marðars.), barkaðr, 620, 621.
 — Meyer, 675.
 — Ólafss., á Breið, 732.
 — Skeggjas. Bjarnas. (spaka), lög-sögumaðr, 2, 17, 20—22.
 — Þórðars. Böðvarss., á Melum, 52.
 Marteinn, Bielkens þeuari, 751.
 — Bjaruars., 95.
 — Einarss. (prests) Snorras., biskup í Skálholti, 129, 354, 396, 397, 399, 404, 405, 423, 601, 685, 688, 691, 692, 694, 696, 701, 708—10.
 Masius, 665.
 Matteus, skipstjóri, 647.
 Matthews Pétss., 170.
 Matthías Guðmundss., umboðsmaðr, 752—53.
 — Söfrrinss., fógæti, 752.
 Mauritz Jørgensen Samsøe, 144.
 Meldal, amtmadr, 165.
 Melkorka Myrkjartansd. (Írakonungs), 569.
 Mervitz, sjá Klaus van M.
 Michael, biskup í Skálholti, 642.
 — Tistorph, prestur, 707.
 Michelsson, „groser“, fógætapaðnari, 752.
 Mikkel, officialis, 647.
 Móelðr Hildisd., 500.
 Moth, greifluna, 757.
 Móyses, 360, 361.
 Múli, sjá Lauritz M.
 Müller, Hinrik, rentumeistari, 762.
 — Kristján, amtmadr, 139, 142,

143, 147, 148, 758, 762—71, 780,
 Mund, sjá Pros M.
 Mynden, sjá Diðrik van M.
 Mæðing, sjá Hinrik M.
 Mörðr Sigmundars. Sighvatss. (rauða), gígja, 500, 521, 524—27, 535, 549.
 — Valgarðss. (grá) Jörundars., 528, 529, 535, 536, 541.
 Narfi, silfrsmiðr, 669.
 — Erlendss., löggrættumaðr, 193, 195, 198.
 — Ingimundars., löggrættumaðr, 206, 207.
 — Ormss., í Reykjavík, 722.
 — Sigurðss., 112, 193, 198, 201.
 — Snorras. (lögsgögumanns) Hónbogas., prestur, 44.
 — Sveinss., lögmaðr, 8, 73—75, 635.
 — Vigfúss., á Kolbeinsstöðum, 614.
 — Þorvaldss., 180, 654.
 Niels Fubmaun, amtmadr, 136, 149, 152, 597, 758—61, 771—77, 783.
 — Hanss., umboðsmaðr, 735.
 — Jenss. Kjer, lögmaðr, 11, 146—48, 151, 152, 244, 760, 773, 783.
 — Kaas, kanzelleri, 711—13.
 — Ólafss., fógæti, 705.
 Nikulás Broddas., í Flatatungu, 7.
 — Oddss., í Kalmanstungu, 44, 611.
 — Þorsteinss. Finnbogass. (lögmanus), á Múnkaþverá, 123, 722.
 Njáll Þorgeirss. (gollnis) Ófeigss., 500, 512, 513, 522, 525, 527—30, 541, 547, 550.
 Núpr, vinnumadr á Hömrum, 680.

Ochsen, sjá Hinrik O.

Oddgeir Þorsteinss., biskup í Skálholti, 72, 640.

Oddleifr Brynjólfss., 226.

Oddný Jónsd. Einarss., 717.

— Þorkelsd., eykynðill, 309.

Oddr, maðr Björns Jórsalafara, 627.

— á Oddsstöðum (Ormsstöðum), 461, 483.

— Arngeirss., kolbítr, 432.

— Ásmundss., lögmaðr, 9, 83, 85—87, 89, 176, 180, 656.

— Einarss. (prófasts) Sigurðss., biskup í Skálholti, 132, 133, 148, 232, 239, 379, 386, 415, 416, 420, 423, 595, 719, 720, 722—25, 728—29, 731—32, 736.

— Eiríkss., lögrettumaðr, 602, 603.

— Gottekálkss. (biskups) Nikuláss., lögmaðr, 10, 119—22, 212, 213, 393, 399, 699, 701.

— Løðverss., skrantí, 590.

— Oddss., 226.

— Sigurðss., 96.

— Sigurðss. (prófasts) Sigurðss., lögmaðr, 10, 11, 136, 144, 146—50, 332, 758—60, 770, 772—73, 775, 781—82.

— Þórðars. Flosas., leppr, lögmaðr, 8, 74, 79, 80, 169, 171, 173, 174, 623.

— Þorkelss., lögrettumaðr, 193.

— Þorsteinss., prestur, 701.

Ófeigr í Raumsdal, 508.

Ólafr í Æðey, 640, 641.

— belgr í Ólafsvík, 576.

— kalíps, 396.

— rauði, Skotakonungr, 265.

— Árnas., prestur (í Höfða?), 408.

— Árnas., prestur (í Saurbæ?), 408.

— Bjarnas., hirdstjóri, 617, 618.

— Björnss. Brynjólfss., 80.

— Diðríkss., fögeti, 666, 668.

— Engilbrektss., erkibiskup, 393, 675, 683.

Ólafr Erlendsa., 149.

— Eyjólfss., 170.

— Filippuss., 104.

— Gilss., 230.

— Grímss., 176.

— Grímss. (lögmanns) Þorsteinss., kláði, 61, 62.

— Guðmundss., 87.

— Guðmundss., lögrettumaðr, 202, 206.

— Guðmundss., prófastr á Hrafnagili, 160.

— Gunnarss., 700.

— Gunnlaugss., í Svefneyjum, 158, 163.

— Hákonars., ungi, konungr, 72, 73, 634.

— Halldórss., prestur á Stað í Steingrimsfirði, 739.

— Haraldss. (grenska), helgi, konungr, 16, 17, 67, 304, 305, 361, 363, 376.

— Hjaltas. Arnkelss., biskup á Hólum, 354, 368, 369, 372, 394, 396, 399, 404—406, 423, 425, 694, 696, 701, 732.

— Höskuldss. Dalakollss., pái, 253, 564.

— Jónss., 170, 172, 173.

— Jónss. Baggi, umbodsmaðr, 126, 225, 710.

— Jónss., lögrettumaðr, 193, 198.

— Jónss., lögrettumaðr, 199.

— Jónss., á Eyri, lögsagnari, 158.

— Jónss. (prófasts) Bøðvarss., skólameistari, 596, 597.

— Jónss. Ólafss., á Frostastöðum, 165.

— Jónss. (rebbi) Sigurðss., á Møðurvöllum, 132.

— Jónss. (lærdikar), skólameistari á Hólum, 733.

— Kárss. Bergþórss., 166.

— Loptss. (rika) Guttormss., 78.

— Narfas., 203, 669.

- Ólafur Ólafss. (á Frostastöðum) Jónss.,
prófessor, 166.
- Pétross. (lögmanns Halldórss.),
hirðstjóri, 8, 67, 624, 625,
632—634.
- Pétss., umboðsmaður, 736—38.
- Ragneiðars., stallari, 35.
- Rögvaldss. Benediktss., biskup
á Hólum, 88, 90—92, 100,
655—657, 660, 661.
- Sigtryggss., 639.
- Snogdalin, 156.
- Stefánss. (prests) Ólafss., Steph-
ensen, stiptamtmaður, 11, 152,
153, 156, 159, 160, 163, 165.
- Sveinss., 180.
- Tómass., prestur (á Hálsi?), 408.
- Tómass., skáld, 690.
- Tryggvas., konungur, 16.
- Þorbjarnars., löggrættumaður, 189,
650.
- Þórðars. Sturlus., hvítaskáld,
lögsgögumaður, 3, 30—32.
- Þorvaldss., löggrættumaður, 199.
- Þrándars., erkibiskup, 92.
- Óleifr bjalti, 14.
- Skæringss., hvíti, 504.
- Óli Oddss., 177.
- Svarthöfnas., 46.
- Oluf Jeps. Klow, umboðsmaður, 754.
- Ólaf Eiriked. (í Ási) Snjólfss., 131.
- Leptsd. (ríka) Guttormss., 179,
641, 650, 652—55.
- Ormr mjóvi að Fróðá, lánðnáms-
maður, 281.
- Áslákss., biskup á Hólum, 7,
62, 617.
- Bjarnas., 91.
- Daðas. (prests) Steindórss.,
sýslumaður, 155, 759.
- Einarss. Þórólfs., í Saurbæ, 100.
- Guðmundss., 202.
- Herjólfss. Bárðars., 520.
- Jónss., löggrættumaður, 206, 226.
- Jónss., prestur, 408.
- Ormr Jónss. Leptss., Breiðbælingur,
29, 524.
- Jörundars., 172.
- Leptss. (ríka) Guttormss., 100,
127.
- Ófeigss., prestur, 718.
- Orms. (Svínfellings), á Síðu,
33, 607.
- Snorras. (lögmanns) Narfas.,
lögmaður, 7, 8, 63—65, 67—71,
618, 621, 622, 625, 630—33.
- Stórolfs. Ketilss., 534, 535.
- Sturlus. (sýslumanns) Þórðars.,
lögmaður, 10, 111, 117—20,
122—25, 127, 209, 210, 215,
216, 691, 692, 695, 699, 701,
706—10, 714.
- Úlfss. (hvassa), auðgi, 517.
- Vigfúss. Jónss., í Eyjum, 138,
718, 724.
- Otkell Hallkelss., í Kirkjubæ, 503,
524, 533, 535.
- Óttar austmaður, 312.
- böllr, 515.
- Vaðas., 587.
- Otte Bielke, •commendant•, 749—
50, 753.
- Otti Mattss., ráðherra, 182.
- Stígss., höfuðsmaður, 394, 396,
685—90, 694, 696, 697, 700.
- Otto Krag, herramaður, 707.
- Ove Gjedde (Gedde), herramaður, 725,
751.
- Páll, erkibiskup, 614.
- Beyer (Pétross.), landfógeti, 146,
148—51, 758—59, 770, 780
—82.
- Brandss. (lögmanns) Jónss., 88,
96, 661, 663.
- Gíslas. (lögmanns) Þórðars.,
landþingsskrifari, 134, 736, 738.
- Grímss., löggrættumaður, 206.

- Páll Guðbrandss. (biskups) Þorlákss., sýslumaðr, 144, 733.
- Gunnarss., prófastr á Mýrum, 765—66.
 - Hvítfeldr, hirðstjóri, 119, 120, 210, 396, 401, 685, 693—95, 698—701.
 - Jónss., 176.
 - Jónss., 662.
 - Jónss. Ásgeirss., á Skarði, 109, 117, 654, 658, 662, 663.
 - Jónss. Loptss., biskup í Skálholti, 32.
 - Jónss. Magnúss., á Staðarhóli 117, 127, 623, 702, 708—10, 725.
 - Jónss. Þorlákss., Víðalín, lögmaðr, 10, 11, 23, 37, 139, 140, 142—51, 158, 168, 243, 244, 676, 758—59, 769—70, 781—82.
 - Klínch, undirkaupmaðr, 774—75.
 - Matthíass., biskup á Sjálandi, 411, 415.
 - Rúnólfss., 646.
 - Stígss., höfuðsmaðr, 121, 123, 129, 347, 348, 369, 371, 372, 379—83, 404, 415, 422, 423, 697, 702, 704—06, 709, 710, 716, 727, 776.
 - Sveinss., djákni, 604.
 - Vigfúss. (lögmanns) Erlendss., lögmaðr, 10, 109, 121—123, 213, 215, 354, 399, 665, 681, 704.
 - Þorsteinss., prestur, 74.
 - Þorvarðss., á Eyðum, 74, 77, 640.
- Palladius, sjá Pètr P.
- Peters, sjá Katrín P.
- Pètr af Eiði (Heiði), herra, 607.
- fylgdarmaðr Kristjáns skrifara, 693.
 - skráddari, 714.
 - Aras., lögrættumaðr, 193.

- Pètr Brenner, umboðsmaðr, 728.
- Einarss. (prests) Snorras., umboðsmaðr, 396, 685, 690, 696—98.
 - Halldórss., lögmaðr, 6—8, 60—62.
 - Kláuss., hirðstjóri, 662.
 - Loptss. Ormss., 127.
 - Nikuláss., biskup á Hólum 75, 76, 627.
 - Palladius, biskup, 393, 403.
 - Pètrss., hirðmaðr, 83.
 - Pètrss., smiðr, 495.
 - Raben, admiral og stiptamt., 760—61.
 - Spons, 679, 681.
 - Sveinss., lögrættumaðr, 189.
 - Tómass., hirðstjóri, 329—31, 333, 718, 719.
 - Truels, hirðstjóri, 661, 662.
 - Undal, meistari, 688.
- Pfeiffer, mag., prófessor, 755.
- Philippus, sjá Filippus.
- Pingel, amtmadr, 152.
- Pining, sjá Diðrik P.
- Pros Mund(t), höfuðsmaðr, 134, 733—45.

Raadsteen, sjá Jens R.

Raben, sjá Pètr R.

Raðormr, landnámsmaðr, 518, 548.

Rafn, sjá Hrafn.

— sjá Andrés Ívarss. R.

Ragna Hrafned. (lögmanns) Guðmunnss., 78, 79.

Ragnheiðr Eggertsd. (lögmanns) Hanness., 122.

— Finnss. (biskups) Jónss., 164.

— Hanness. (í Snóksdal) Eggertss., 137.

— Jónss. próf. Aras., biskups-
ekkja (Gísli Þorl. s.), 756.

Ragnheiðr Pétursd. Loftss., R. í
raðum sokkum, 127.

— Sigurðard. (lögmanns) Jónss.,
138.

— Torfad. (prests í Gaulverjabæ)
Jónss., 137.

— Vigfúsd. (sýslumanns) Hanss.,
Skeving, 160, 163.

— Þorvaldsd. (lögmanns) Erlendss.,
100.

Ragnbildr Sigurðard. (lögrettumanns)
Sigurðss., 163.

Randver í Þórólfsfelli, 513.

Randýðr Bjarnad. Ólas., 91, 660.

Rannveig, kona Þorgríms skinnhúfu,
465.

— Eyvindard. (lamba), 501,
525.

Rantzow, sjá Haus R.

Rasmus Nielss., umboðsmaðr, 725.

Reistr (Bjarneyja-) Ketilss., land-
námsmaðr, 452.

Remus, 361.

Richart Tómass., 665.

Ríkarðr, enskr kaupmaðr, 638.

Roer, sjá Kristoffer R.

Romulus, 361.

Rosenkrantz, sjá Holgeir R.

Rudolph II., keisari, 713.

Rúnólfur Jónss., skólameistari, 746.

— Pálss. (prests) Þorsteinss., 74.

— Úlfss. (örgoða), í Dal, 524,
525, 520, 531.

— Þorsteinss., lögrettumaðr, 193,
198, 203.

Rútr, sjá Hrátr.

Rögnvaldr Sigurðss., sýslumaðr,
764.

Salgerðr Snjólfssd., 109, 110.

Salný Pálsd. Guðmundss., 91.

Salomon, konungr, 361.

— Einarss., 201.

— Magnúss., prestur, 658.

Samsöe, sjá Mauritz Jorgensen S.

Saxi Alfarinss., 291, 312.

Sebestedt, Christian, admiral, 771.

Selr í Selárdal, 322, 324.

Sigfús Sighvatss. (rauða), 504.

— Brunmannss., 710, 724.

Sigfússynir, 502, 504, 530, 540, 541,
545, 546.

Sighvatr rauði, 501, 502, 514, 520,
525, 526, 534, 539, 542, 549.

— Guðmundss., 625.

— Sartes. Þorsteinss., lögsögu-
maðr, 1, 2, 20.

Sigmundur Brestiss., 711.

— Eyjólfss., fótr, 612.

— Ketilss. (pistils), landnáms-
maðr, 290.

— Oddss., 173.

— Sighvatss. (rauða), 501, 504,
525, 526, 539, 542.

— Steindórss., prestur, 100.

Sigríðr Bjarnad. (lögsagnara) Jónss.,
603.

— Björnsd. Brynjólfss., 80.

— Björnsd. (prests) Stefánss.,
596.

— Erlendss. Filippuss., 614.

— Hákonard. (í Bræðratungu) Gísl-
as., 148.

— Jónsd., 338.

— Jónsd. (biskups) Vigfúss., 152,
598.

— Magnúsd. (amtmanns) Gíslas.,
153, 160.

— Sigurðard., á Sandnesi, 501,
525.

— Skjöldólfssd. Vemundars., 438.

— Stefánssd. (prests) Ólafss.,
159.

— Sturlud. Magnúss., 709.

Sigurðr hvítkollr, 640, 641.

Sigurðr seltjörn, 40.

- Arngríms., 173.
- Björnss. (lögrottumanns) Gíslas., lögmaðr, 10, 138—40, 142, 145, 146, 148, 243, 244, 755—56, 758, 762, 778, 780.
- Daðas., 180.
- Egíles., 189.
- Einarss., prófastr á Breiðabólstað í Fljótshlíð, 735.
- Finnbogas., sýslumaðr, 198.
- Guðmundss., lögmaðr, hinn fyrri, 3—5, 45, 46, 53.
- Guðmundss., lögmaðr, hinn síðari, 7, 8, 62, 63, 70, 71, 625.
- Hrólfs., sýslumaðr, 733, 735.
- Jónss., prior, 88.
- Jónss. (biskups) Aras., prestur, 95, 207, 394, 406, 408, 696.
- Jónss. (á Svalbarði) Magnúss., á Reynistað, 130.
- Jónss. Magnúss., í Einarsnesi, sýslumaðr, 137, 225, 230.
- Jónss. (sýslumanns) Sigurðss., lögmaðr, 10, 134, 135, 137, 138, 152, 240, 241.
- Narfas., 201.
- Oddss., 202.
- Oddss. (biskups) Einarss., prófastr, 148.
- Ólafss., sakamaðr, 393.
- Sigurðss., á Brjámslæk, lögrettumaðr, 163.
- Sigurðss. (lögmanns) Björnss., landskrifari og sýslumaðr, 150, 598, 774, 776.
- Sigurðss. (prófasts) Oddss., prófastr, 148.
- Styrkárss. (lögsgugumanns) Oddas., 25.
- Þórðars., 179, 172, (Sigurðr fóstri?)
- Þórðars., fóstri, 77.
- Þorvaldss., 173.

Simon, klerkr, 167.

- Súrbeck, kaupmaðr, 123.
- Skallagrímur Kveldúlfss., landnámsmaðr, 309, 314.
- Skapti Þórarinss., prestur, 251, 254, 555.
- Þóroddss. (goða) Eyvindars., lögsgugumaðr, 1, 15, 16, 20, 21.
- Skarphéðinn Njálss. Þorgeirss., 513, 532, 540.
- Skeggi Jónss., prestur, 207.
- Njálss., í Skógum, 49.
- Þorgeirss. Eilífss., 527, 528.
- Skeving, sjá Hannes, Lauritz og Vigfús S.
- Skinnhúfa, 465, sjá Þorgrímur skinnhúfa.
- Skjöldólfr Vemundars., landnámsmaðr, 438, 446, 495, 496.
- Skovgaard, sjá Jóhann S.
- Skúli, dóttursonr Odds lepps, 80.
- Bárðars, hertogi, 28.
- Guðmundss. Skúlas., sýslumaðr, 198, 201, 206.
- Leptss. (rika) Gutormss., 84.
- Magnúss. (prests) Einarss., landfógeti, 158.
- Þórðars. Flosas., sýslumaðr, 79, 634.
- Þorsteinss. Egíls., 309.
- Skúta Áskelss. (goða), Víga-Skúta, 546.
- Smíðr Andrèss., hirðstjóri, 63, 65, 66, 71, 73, 551, 615, 621, 623—25, 627—30, 632, 640.
- Smith, sjá Alexander Klistján S.
- Snjálauð Guðnad. Oddss. (lepps), 623.
- Snjallsteinn Baugss., 518, 538, 542.
- Snjólfur, skáld, 66, 630.
- Brandss. (á Barði) Halldórss., 89.
- Brandss. (priore) Hrafnss., 624.

Snjólfur Hrafnss. (lögmanns) Brandss.,
sýslumaður, 91, 109, 131.

Snogdalin, sjá Ólafur S.

Snorri Húnbogas. Þorgilss., lög-
sögumaður, 3, 25.

— Jónss. (prs.) Halldórss., smiður,
739.

— Markúss. Þórðars., lögmaður,
5, 6, 51—55.

— Narfas. (prests) Snorras., lög-
maður, 6, 45, 52, 54, 56, 58—
60, 63, 611, 613, 615, 642.

— Sturlus. (í Hvammi) Þórðars.,
lög-sögumaður, 3, 27—31, 33, 60,
524, 565.

— Torfas., 622.

— Þorgilss. Þorsteinss., goði,
282, 284, 288, 293, 296, 563,
573.

Snæbjörn Torfas (prests). Snæbjörnss.,
lög-réttsmaður, 605, 606.

Sofía Amalía, fúgetakona, 755.

— Lauritzd., 788.

— Loptsd. (ríka) Guttormss., 87,
92, 112, 650.

Solveig Bjarnad. Andræss., 669,
670.

— Björnss. (ríka) Þorleifss., 101,
654.

— Gunnarsd., 379.

— Halldórss., 709.

— Hrafnss. (lögmanns) Brandss.,
abbadís, 91.

— Jónss. (í Odda) Loptss., 619.

— Magnúss. (á Svalbarði) Brandss.,
63.

— Þorleifss. Árnas., 100, 649, 657.

— Þorsteinss. (lögmanns) Eyjólfss.,
76, 77, 641—43, 652.

Sophía, drottning, 711.

— Loptsd. (ríka) Guttormss.,
87, 92, 112, 650.

Sóti, maður Beru, 446, 447.

Spendrup, sjá Jens Madsen S.

Starkaður Barkars., undir þrihyrningi,
514.

Stefán Gíslas, prestur, 719.

— Guðmundss., prestur að Undir-
felli, 408.

— Gunnlaugss., landfúgeti, 166.

— Jónss. Egilss., biskup í Skál-
holti, 102, 104, 106—108, 110,
193, 197, 643, 663, 664, 670,
696.

— Ólafss. (prófests) Einarss.,
prófastr í Vallanesi, 160.

— Ólafss. (prófests) Guðmundss.,
prestur á Höskuldssstöðum, 160.

— Ólafss. (stiptamtmanns), Steph-
ensen, amtmaður, 12, 163, 249,
250.

— Þórarinss. (sýslumanns) Jónss.,
Þorarensen, amtmaður, 11, 156,
157, 159—63, 247, 248, 605.

Steinar, 312

Steinbjörn Refss. (randa), kórtr,
471.

Steindór, sjá Steinþór.

Steinfinur Reyketilss., 509—511,
523.

Steinmóður, ábóti, 652.

Steinn snjalli, 542 = Snjallsteinn
Baugss.

— Brynjólfss., 630.

— Eyjólfss., 639.

— Jónss. (prests) Þorgeirss.,
biskup á Hólum, 137.

— Vígbjódss., mjóksiglandi, land-
námsmaður, 281.

— Þorgestss. (gamla) Steiness.,
lög-sögumaður, 1, 17, 18.

Steinólfur í Hraundal, landnámsmaður,
312.

— Hrólffss., lági, 562, 575, 576,
579, 582, 584, 589, 590.

Steinnur Eiríksd. (á Keldum) Þor-
steinss., 118.

— Hrafnss. (lögmanns) Bótólfss.,
73, 614.

Steinunn Hrafnisd. (í Glaumbæ) Jónss.,
72, 614, 615.

— Jónsd. (á Svalbarði) Magnúss.,
695.

— Ólad. Svarthöfðas., 46, 47.

— Teitsd. (lögmanns Gunnlaugss.?),
87.

Steinvör hofgyðja, 469.

Steinþór Gíslas. (lögmanns) Þórð-
ars., 129, 733.

— Þorlákss. Ásgeirss., á Eyri,
278, 279, 281, 284, 294.

Stephán, sjá Stefán.

Stephensen, sjá Magnús Ólafss.,
Ólafur Stefánss. og Stefán
Ólafss. S.

Stigr Höskuldss., lögrettumaðr,
206.

Stórólfr Ketilss. (hænge), 500.

Sturla Jónss. Pétross., 5, 35, 42,
48.

— Magnúss., 95, 709.

— Sighvatss. Sturlus., 31.

— Þórðars. Gílls., Hvamm-Sturla,
563, 565.

— Þórðars. Sturlus., lögsögumaðr
og lögmaðr, 3, 4, 31, 32, 35-
43, 577.

Styr Þorgrímss. Kjallakss., Víga-
Styr, 278.

Styrkár í Barmi, 588.

— Oddas., lögsögumaðr, 1, 3,
25, 26.

Styrmir Hreinss., 27.

— Káras., fróði, lögsögumaðr, 3,
13, 14, 27, 28, 30, 36.

— Þorgeirss., á Ásgeirsá, 27.

Sumarliði Eiríkss. Loptss. (ríka),
97.

— Loptss. (ríka) Guttormss.,
654.

— Þorsteinss. (lögmanns) Ey-
jólfss., 77.

Svartr, 446 = Sóti.

Swartzkoff, Appolonie, 774 - 76.

Svartzkoff, Frantz, 776.

Sveinbjörn, faðir Eiríks í Súðavík,
640.

— Egílls. Sveinbjörnss., rektor,
166.

Sveinn Jónss., prestur í Heyðölnni,
87.

— Jónss. Guðmundss., prestur á
Barði, 156, 159.

— Kleifss., sjá Sveinn Þorleifss.,
hirdstjóri.

— Magnúss., á Guðrúnarstöðum,
156.

— Pétross., spaki, biskup í Skál-
holti, 81, 658, 664.

— Sumarliðas. Eiríkss., 94, 97,
102.

— Sölvas. (klausturhaldara) Tóinäss.,
lögmaðr, 11, 155 - 59, 245 -
48.

— Þorgeirss., 653.

— Þorleifss., hirdstjóri, 102, 108,
665, 666.

— Þorsteinss., á Bildsfelli, 680,
681.

Sveitingur Hrolleifss. Einarss., 253.

— Jörundars. (goða) Hrafnss., 522.

Sæbjörn Hrafnss. (lögsögumanns)
Ketilss., 526.

Sæmundr Árnas. Sæmundss., 755.

— Eiríkss. (prests) Sumarliðas., í
Ási, 109, 195, 665, 681.

— Kárss. Sæmundars., prófastr,
166.

— Oddss., 173.

— Sigfúss., Loðmundars., fróði,
19, 21, 619.

— Símonars., 207.

Söftrin Northby, sjá Sören Norby.

Sölmundr austmaðr, 44.

— Guðmundss., 170, 172.

Sölvi á Sölvahamri, landnámsmaðr,
286.

Sölvi Einarss. Þorleifss., 650.

— Tómass. (á Glerá) Sveinss.,
klausturhaldari, 156.

Sören Norby, hirðstjóri, 666—69,
688.

Teitr í Auðsholti, 681.

— Einarss., lögsögnmaðr, 3, 32,
34.

— Eiríkss., í Ásgarði, 698.

— Gunnlaugss., ríki, lögmaðr, 9,
81—83, 85—87, 92, 111, 176
—78, 395.

— Pálss., 67, 625.

— Þorleifss. Árnas., lögmaðr,
10, 87, 110—115, 200, 201,
669, 673, 675.

— Þorvaldss. (í Hruna) Giznrars.,
lögsögnmaðr, 3, 29, 30.

Thorarensen, sjá Stefán, Vígfús Th.

Tíli Péttrss., hirðstjóri, 107—109,
119, 194, 195, 198, 200, 608,
669—72.

Tjörvi Þorgeirss. (á Ljósavatni)
Þorkelss., 18.

Tómas af Northoleh, 665.

— Dobelsteen, kaupmaðr, 778.

— Eiríkss., prestur, 207.

— Jónss., lögréttumaðr, 199.

— Jónss. (í Skriðu) Ormss., 165.

— Nikuláss., fógeti, 752—53.

— Sveinss. (á Guðrúnarstöðum)
Magnúss., 156.

Torfi Aras., hirðstjóri, 81, 84—86,
89, 94, 176, 602, 604, 605,
607—609, 649—51, 654, 658.

— Erlendss. Magnúss., sýslumaðr,
748.

— Halldórss. (prófasts) Jónss.,
prófastr, 595.

— Jónss. Giznrars., prestur í
Gaulverjabæ, 137.

— Jónss. Ólafss., ríki, í Klöfa,
9, 539, 608, 651, 654, 664.

Torfi Sigfúss. Brunmannss, 710.

— Valbrandss. Valþjófs., 18.

Truels Ulfstand, herramaðr, 683.

Trundsen, sjá Kristófer T.

Turpin, erkiblskn, 618.

Tyge Brahe, stjórnmestari, 712—
714.

— Fnhrmann, 776.

Týli, sjá Tili.

Úlfhæðinn Gonnarss. (spaka) Þor-
grímss., lögsögnmaðr, 2, 19, 21,
22, 24, 25.

Úlfjótr, lögsögnmaðr, 1, 12—14, 19.

Úlfr hvassi, 517.

— Högnas., skjálgi, 588, 589.

— Jörundars. (goða) Hrafnss.,
örgoði, 524.

Una Guttormsd., 64.

Uni Garðarss. Svavarss., danski, 441,
490.

Unur Marðard. (gigju) Sigmundars.,
524, 527.

— Sigmundard. Sighvatss., 526.

Úrækja Snorras. Sturlus., 33.

Vaði á Rauðafelli, 588.

Valdimar Atterdag, Danakonungur,
66.

Valgarðr Jörundars. (goða) Hrafnss.,
grái, 524, 526, 528, 529, 535.

Valgeðr skjaldkona, 496.

— Erlendsd. (lögmanns) Ólafss.,
43.

— Jólgeirsd. (landnámsmanns),
500.

— Ketilsd. (lögsögnmanns) Þor-
lákss., 44, 611.

Vali á Valastöðum, 577.

Valkendorph, sjá Eiríkr og Kristófer
Walkendorph.

Veleifr gamli, 571.

Vemundr Fjörleifars., kögr, 482.

Vermundr Þorgrímss. Kjallakss., 278.
 Vestar Ketilss. (hængs), 500, 504.
 — Þórólfs. (blöðruskalla), 284.
 Vesteinn Vesteinss., 293.
 Vestliði Ketilss. (á Ketilestöðum),
 321, 574.
 Vibe, aintmaðr, 165.
 — Ditlev, geheimeráð, 598.
 Vifill í Vifilsdal, 323, 574.
 Vigfús Erlendss. (sýslumanns) Er-
 lendss., lögmaðr, 10, 94, 97—
 99, 102, 103, 106—10, 122,
 193—200, 662—64, 672.
 — Flosas., 614, 622, 640.
 — Gíslas. (lögmanns) Hákonars.,
 í Bræðratungu, 737—39, 745.
 — Hanss. Skeving, sýslumaðr, 160,
 163.
 — Ívarss. Hólmr, hirstjóri, 75, 76,
 170, 171, 620, 626, 627, 635—
 40, 642, 648—50.
 — Jónss. (stiptpróf.) Halldórss.,
 prófastr, 596, 601, 602, 608,
 609, 651, 672.
 — Þórarínss. (sýslumanns) Jónss.,
 Thórarensen, 158, 160.
 — Þorsteinss. (sýslumanns) Finn-
 bogas., sýslumaðr, 131, 225.
 Vilborg á Auðkúlu, 658.
 — Einarsd. (Vatnsfirðings) Þorvaldss.,
 613.
 — Magnúsd. Þorlákss., 49.
 Vilchin, biskup í Skálholti, 642, 643,
 647.
 Vínaldi, erkibiskup, 68, 613.
 Vincentius Lange, höfuðsmaðr í
 Bergen, 683.
 Vind, sjá Jörgeu V.
 Wulf, sjá Cornelius W.
 Væli í Vælugerði, 548, 549.

Þangbrandr, prestur, 447.

Þiðrandi Geitiss., í Njarðvík, 488

Þjóðbjörn, erindreki Margrétar drott-
 ingar, 75.
 Þjóðrekr, landnámsmaðr, 446, 417.
 Þóra, kona Snorra lögmanns Narfas.,
 59.
 — Þjórnssd. (ríka) Þorleifss., 654.
 — Ketilssd. (börðakára) Áslákss., 12.
 — Nikulásd., 642.
 Þórarinn, biskup í Skálholti, 633.
 — krókr í Króksfirði, 562, 582,
 586, 587.
 — Áronss., 179.
 — Jónss. (prests) Guðmundss.,
 prestur, 165.
 — Jónss. (sýslumanns) Jónss.,
 sýslumaðr, 159.
 — Óleifss. (hjalt), Ragabróðir,
 lögsgumaðr, 1, 14.
 — Þorkelss., úr Alviðru, landnáms-
 maðr, 499.
 Þorbergr í Langadal, 281.
 — Hrólfss., sýslumaðr, 733, 735.
 Þorbjörg Arad. Daðas., 644.
 — Arnórssd. Tumas., 77.
 — Guðmundssd., 17.
 — Guðmundssd., systir Hrafnis lög-
 manns, 80.
 — Guðnað. Jónss., 654.
 — Magnússd. (í Vigur) Jónss.,
 147.
 — Magnússd. (á Eyðum) Vigfúss.,
 131.
 — Vigfússd. (sýslumanns) Þorsteinss.,
 131.
 — Þorleifssd. (á Möðruvöllum)
 Grímss., 125, 707, 709.
 Þorbjörn í Klofa, 72.
 — í Sveinungsvík, 473.
 — gaulverski, 514, 524, 527.
 — skörduðr, 567
 — stokkr, 587, 589, 590.
 — Böðmóðss., loki, 579, 591.
 — Hraðas., 276.
 Þorbrandssynir, 282, 294.
 Þórdís á Desjarmýri, 465.

Þórdís í Eyvindardal, 466.

- Jónsd. (á Sjávarborg) Jónss., 134.
- Snorrad. Sturlus., 29.
- Þorgeirsd., mikla, 515.
- Þórólfsd. Skallagrímss., 16, 251, 253, 264, 266, 272, 275, 276.

Þórðr, bróðir Þorbjarnar stokks, 587.

- goddi á Goddastöðum, 560.
- kúsi, 614.
- Roddi, 688.
- , sonr Katrínar í Haga, 613.
- Andrèss. Sæmundars., 37, 517.
- Auðunnars., 177—80.
- Björnss., þjófr, 551.
- Brandss., prestur, 698.
- Brynjólfss., 107, 663.
- Bødvarss. (í Bæ) Þórðars., 43.
- Egilss. (í Reykholti) Sölmundars., lögmaðr, 6, 7, 60—62, 615, 616.
- Einarss. Þórólfs., prestur í Hitardal, 127.
- Eyvindars., illngi, 450, 452.
- Flosas., faðir Odds lepps, 79.
- Guðmundss., 714.
- Guðmundss. (lögmanns) Sigurðss., 59.
- Guðmundss. (í Þingnesi) Þórðars., lögmaðr, 10, 124—30, 225, 228, 230—32, 353, 416, 714, 715, 717, 722.
- Hallss. Kleppjárnss., á Möðruvöllum, herra, 35, 48.
- Hrappss. Bjarnars. (bnnu), skeggi, 12, 254, 275, 276.
- Ingunnars., 566, 571.
- Jónss., góðl maðrinn, 69, 635.
- Jónss. (biskups) Vigfúss., prófastr, 152, 763.
- Kolbeinss., í Hitarnesi, 309, 312, 314, 317.
- Narfas. (presta) Snorras., lögmaðr, 5, 38, 44, 45, 48—51, 54, 58.

Þórðr Ólafss., prestur í Görðum, 672.

- Óleifss. (feilans) Þorsteinss., gellir, 18, 320, 567.
 - Rnnólfss., prestur, 642.
 - Sighvatss., 189.
 - Sighvatss. Sturlus., kakali, 3, 605, 606.
 - Sigmundars., undir Núpi, 75—77, 79, 627, 635, 642.
 - Sturlus. (í Hvammi) Þórðars., 31.
 - Vebrandss., kaupmaðr, 169, 172.
 - Þórðars., prestur, 77.
 - Þorkelss. Arngrímss., Vídalín, 145.
 - Þorlákss. (biskups) Skálas., biskup í Skálholti, 141, 595, 755—56, 762, 764—67, 778.
 - Þorleifss., 125.
 - Þórólfs. (skálma), þvari, 438.
- Þorgautr Jónss., hirðstjóri, 633, 634.
- Þórðars., lögrettumaðr, 193.
- Þorgeir Ásgrímss. Úlfss., í Odda, 500, 525.
- Bárðars. (blönduhorns), hörðski, 505—507, 509, 521, 522, 542.
 - Egilss., 621, 630.
 - Guðmundss., prestur, 23.
 - Gunnsteins. (berserkjabana), 515.
 - Jónss., 176.
 - Ófeigss., gollnir, 513.
 - Otkelss, Hallkelss, 535, 540, 541.
 - Starkaðars., undir Þríhyrningi, 540.
 - Vestarss., 440.
 - (Holta-) Þóris. Þorgeirss., skorangeir, 512, 542, 544, 545, 547—48.
 - Þorkelss. (leifs) Þóris., Ljós-vetningagóði, lögsgúmaðr, 1, 14, 15.

- Þorgeir Þorsteinss. (lunans), 527.
 Þorgerðr á Sandfelli, 450, 452, 453.
 — Egilsd. Skallagrímss., 253.
 — Njálssd. Þorgeirss., 522.
 — Þorlákssd. Guðmundss. (gríss), 619.
 Þorgils knappi, landnámsmaðr, 315.
 — Bæðvarss. Þórðars., skarði, 29.
 — Hóllus., í Tungu, 573.
 — Jónss. Þorgilss., á Brimilsvöllum, 141.
 — Þorbjarnars. (loka), 591.
 — Þorsteinss. (lunans), 517, 528.
 Þorgímur, faðir Droplaugar, 474.
 — skinnhúfa, 465, 466.
 — Jónss., lögsagnari, 149.
 — Sölvas., 73, 615.
 — Þorsteinss., faðir Snorra goða, 293.
 Þórhaðr, 480.
 Þórhildr Randvesd., kona Skarphæðins Njálss., 513.
 — Þorsteinss. (haugabréjts), 504.
 Þórir austmaðr, 536, 537.
 — Hrafnkelss. (Freysgoða), 482.
 — Ketilss. (flatnefs), flatnefr, 516, 547.
 — Oddss., Gull-Þórir, 579—84, 586, 587, 589, 592.
 — Þorgeirss. (börðska) Bárðars., Holta-Þórir, 525, 547.
 Þorkell á Hafstrindum, 564.
 — bundinfóti undir Þríhyrningi, 513, 514.
 — fullspakr í Njarðvík, 489.
 — þjálf í Háfi, 513, 514.
 — Naumdælajarl, 498.
 — Bergss., 77.
 — Eyjólfss. (grá) Þórðars., 17, 304—306, 569.
 — Geitiss. Lýtingss., 462, 471, 477—79, 489.
 — Guðbjartss. Ásgrímss., prestur í Laufási, 78, 90, 100, 127.
 — Jónss. (prests) Sigurðss., Fjeldsted, lögmaðr í Kristján-sandstípti, 161.
 Þorkell Kórekss., 489.
 — Magnúss., 170.
 — Ólafsson, prestur í Goðdölum, 408.
 — Ólafss., prestur í Reykholti, 644, 646.
 — Tjörfas. (Þorgeirss. á Ljósavatni?), lögsögumaðr, 1, 17, 18.
 — Torfas. Valbrandss., 18.
 — Þorsteinss. Ingólfss., máni, lögsögumaðr, 1, 14.
 Þorlák Einarss. Sigvaldas., á Núpi, 670.
 — Guðmundss. (gríss), 619.
 — Hallgrímss. Sveinbjarnars, prestur að Staðarbakka, 107.
 — Jónss., kaupmaðr, 172.
 — Narfas. (prests) Snorras., lögmaðr, 5, 43—46, 48, 54, 55, 58, 611.
 — Pálss. (sýslumanns) Guðbrandss., í Viðidalstungu, 144.
 — Runólfss., biskup í Skálholti, 22, 23.
 — Skúlas. Einarss., biskup á Hólum, 133, 386, 735, 739, 746.
 — Þórarinss. Þorsteinss., prestur, 151.
 — Þórðars. (biskups) Þorlákss., skólameistari, 145.
 — Þórhallss., belgi, biskup í Skálholti, 416, 504, 506, 542, 626, 637.
 — Þorkelss., 177, 180.
 — Þorleifss. (beiskalda), 611.
 Þorlang Bersað., 485.
 Þorleifr Aras. (Thorchillius), skólameistari og próf., 597, 774—75.
 — Árnas. Einarss., í Vatnsfirði, 77, 78, 174, 637, 649, 652.
 — Árnas. Þorleifss., 87, 111, 650.
 — Björnss. (Jórsalafara) Einarss., jungkæri, 643, 644.

- Þorleifr Björnss. (ríka) Þorleifss.,
 hirðstjóri, 84, 85, 91, 92, 110,
 181, 182, 602, 653, 658, 660.
 — Einarss., lögrættumaðr, 202, 206.
 — Finnss., 180.
 — Grímss. Pálss., á Möðruvöllum,
 115, 117, 124, 125, 201, 206,
 661, 695, 707, 709.
 — Guðmundss., 201, 202.
 — Ketilss. (lögsgumanns) Þor-
 lákss., hreimr, lögsgnmaðr, 3,
 4, 33, 35, 36, 39.
 — Kortss. Þormóðss., lögmaðr, 10,
 135—37, 140, 142, 149, 240,
 241, 772.
 — Magnúss. (í Ögri) Jónss., á
 Hlíðarenda, 133, 135, 733.
 — Ólafss. (prests) Halldórss., for-
 smiðr, 739.
 — Pálss., lögrættumaðr, 198 (= næsti?).
 — Pálss. (á Skarði) Jónss., lög-
 maðr, 10, 109, 116—18, 202,
 203, 654, 665, 685, 686.
 — Þórðars. Böðvarss., í Görðum,
 52.
 — Þorlákss., belskaldi, 611.
 — Þorlákss. (P), prestur, 410, 412.
 — Örnólfss., 658.
 Þormóðr í Þormóðsdal, 273.
 — Aras. Guðnas., sýslumaðr, 201,
 354, 399.
 — Ásmundss., 226 (= næsti?).
 — Ásmundss. Lýtingss., 121.
 — Kortss. Lýðss., í Kirkjubæ, 136.
 — Torfas. (Torfaus), sagnaritari,
 53, 748.
 — Þorkelss. (mána) Þorsteins.,
 allsherjargóði, 1, 15.
 — Þorlákss. Ásgeirss., 278, 279.
 Þóróddr Eyvindars., goði, á Hjalla,
 16.
 Þórólfr hornabráðr, 507.
 — Áskss. (ómálga), í Þórólfsfelli,
 501—503, 508, 510, 512—14.

- Þórólfr Kveldúlfss., 501.
 — Skallagrímss. Kveldúlfss., 16,
 253, 265, 266.
 — Ögmundss., sýslumaðr, 101.
 — Örnólfss., mostrarskegg, 285,
 295.
 Þorsteinn á Desjarmýri, 465.
 — hangabráðr, 504.
 — lúnan, landnámsmaðr, 517, 528,
 529.
 — surtr, 567.
 — trumbeinn, landnámsmaðr, 448.
 — Arnþjarnars., torfi, landnáms-
 maðr, 436, 437, 495.
 — Ásgrímss., tjaldstæðingr, 499,
 515, 525, 537.
 — Benediktss. Björnss., 149, 755.
 — Egilss. Skallagrímss., 309.
 — Eyjólfss., lögmaðr og hirðstjóri,
 7, 8, 62—72, 74—77, 89, 101,
 103, 614, 620, 623—29, 631
 —35, 637, 612.
 — Finnþogss. (lögmanns) Jónss.,
 sýslumaðr, 95, 108, 123, 131.
 — Gunnas., prestur á Þingeyrum,
 408.
 — (Hafþjarnars?), lögmaðr, 5, 48,
 49, 51.
 — Hafþjarnars. Styrkárss., 49.
 — Hallss., prestur, 624, 628.
 — Hallss., prestur á Mælifelli, 408.
 — Helmingss., 174.
 — Hrólfs. (rauðskeggs), randnefr,
 513, 514.
 — Illugas., prestur, 338.
 — Illugas., Skarðsteinn, officialis,
 612.
 — Ingólfss. Arnars., 14.
 — Kuggas., 569.
 — Magnúss. Árnas., í Þykkvabæ,
 133, 733.
 — Magnúss. Björnss., sýslumaðr,
 551.
 — Ólafss., lögmaðr og hirðstjóri,
 8, 77, 80, 81, 647—51.

Þorsteinn Ragnarss., kaupmaðr, 172.

— Sigurðss., 170.

— Símonars., 206.

— Skeggjas. (í Skógum) Njálss., 49.

— Snorras., ábóti, 641.

— Þorfinnss., fagri, 472, 473.

— Þorleifss. Magnúss., á Viðivöllum, 140.

— Ölviss. (hvíta) Ásvaldss, hvíti, 436, 471, 494.

Þórunn, kona Ara Daðasonar, 644.

— á Þórunnarháls, 515.

— Björnssd. (á Bustarfelli) Pétross., 150.

— Daðad. (í Snóksdal) Guðmundss., 670.

— Finnbogad. (gamla) Jónss., 93.

— Guðmundssd. (á Álptanesi) Sigurðss., 152.

— Hákonar. (í Nesi) Björnss., 136.

— Jónssd. (biskups) Aras., 113—15, 624, 722.

— Ketilsd. (einhenda), 515.

— Marteinsd. á Bustarfelli, 150.

— Sturlud. (sýslumanns) Þórðars., 111.

— Valgarðssd., 60.

— Þorleifsd. (lögmanns) Kortss., 137.

Þorvaldr Gizurars. (lögsgúmanns)

Hallss., í Hruna, 29, 34.

— Helgas., 630.

— Jónss., 189.

— Koðránss., víðförli, 538.

— Oddss., 173.

— Ösvífss., 299.

— Snorras., Vatnsfirðingr, 580.

Þorvarðr læknir á Eirekksstöðum, 470.

— Björnss., 95.

— Erlendss. (sýslumanns) Erlendss., lögmaðr, 9, 96—100, 107, 108, 110, 662—65.

Þorvarðr Leptss. (ríka) Guttormss., 83, 84, 91, 93, 96, 664.

— Þórarinnss. Jónss., 4, 5, 33, 37, 39—41, 606.

Þráinn Sigfúss. Sighvatss., 502, 533, 534, 541.

Þrasi Þórólffs. (hornabréjts), í Skógum, 503, 507—509, 543, 554.

Þráðr Þorleifsd. (á Hlíðarenda) Magnúss., 135.

Þuriðr blákinn, 466.

— drikkinn, 585, 590.

— Björnssd. (ríka) Þorleifss., 654.

— Hallsteinsd. (Þorskafjarðargöða), 589.

— Ólafsd. (á Frostastöðum) Jónss., 165.

— Þorbjarnard. (gaulverska), 515, 521, 524.

Ævar Þorgeirss. Vestarss., 444.

Ögmundur, hryti í Skálholti, 680.

— Björnss., þjófr, 551.

— Finnss., dróttseti, 73, 635.

— Kálffss., ábóti á Helgafelli, 304.

— Ormss., í Reykjavík, 722.

— Pálss. Guðmundss., biskup í Skálholti, 91, 95, 108—10, 113, 114, 116, 120, 123, 193—98, 200, 202, 205, 207, 392—95, 665, 669, 670, 672, 674, 675, 677, 679, 682, 684, 685, 687, 696, 697, 704.

Ölver Einarss., barnakarl, 253.

Ölviðr, 483.

Önundr landnámsmaðr, Brand—Önundr, 448.

— Kolss., í Tröllaskógi, 547.

— Þorkelss., 73.

Örn í Vælugerði, 548, 549.

— Þorbjarnarson (stokks), 589.

— Þórisss., hyrna, 12.

Örnólfr Einarss., 652, 653.

Özur slagakollr, landnámsmaðr, 438, 439.

REGISTR YFIR STADANÖFN.

Á, 516, 531.

Aarhus, 689.

Aarhus, sjá Áróð.

Ábótastofa, 304.

Ábótatröð, 304.

Áðalból, 454, 455, 457, 482, 483.

Áðalreykjadalr, 410.

Áðalvík, 653, 670.

Áðalþegnsbólar, 300.

Afall, 503, 513, 530, 539, 540, 552, 553.

Aftökugil, 550.

Agðir, 69.

Akr í Axarfirði, 481.

— í Borgarfjarðarsýslu, 52, 79, 753.

— í Hvammssveit, 576.

Akranes í Barðastrandarsýslu, 581.

Akrar á Mýrum, 311.

— í Skagafirði, 8, 9, 77, 80—82,

84—86, 93, 108, 110, 130, 159,

176, 652, 658.

Akreyri, 155.

Akrböfði, 491.

Álar, 508.

Álfadalr, 652.

Álfatraðir, 292, 320, 322, 327, 568, 571.

Álfhólar, 504.

Álfhóll, 320.

Alifiskalækur, 578.

Almannagjá, 431, 545.

Almannaskarð, 448, 450, 474.

Almenningar, 511, 512.

Álptafjarðardalr hinn nyrðri, 479.

— Geithelladalr.

— hinn syðri, 479. = Hofsdalr í

Álptafirði.

Álptafjörðr í Múlasýslu, 447—49,

464, 468, 474—76, 479—81.

— nyrðri = Hamarsfjörðr.

— á Snæfellsnesi, 277, 280, 281,

283, 284, 289—96.

— syðri = Álptafjörðr í Múlasýslu.

Álptamýri, 604.

Álptanes í Gullbringusýslu, 76, 107,

404, 637, 639, 672, 701, 702,

718, 774.

— á Mýrum, 137, 152, 309, 658.

Álptártunga, 316.

Álptaver, 27.

Altona, 669.

Alviðra, 499.

Ambáttarskeið, 305.

Amsterdam, 641, 698.

Ánastaðir, 750.

Andakill, 174.

Andarkelda, 558.

Andey, 444.

Arastaðir = Ánastaðir.

Árbær í Holtum, 499, 518, 532.

— á Rangárvöllum, 516.

Árgilsstaðafjall, 533, 535.

- Árhús, sjá Árás.
 Árkvörn, 536, 555.
 Ármót (=: Ámót), 157.
 Árnahúsavogr, 290.
 Arnaldsstaðir, 441.
 Arnarbæli undir Eyjafjöllum, 507, 542, 543.
 — í Ölfni, 664.
 Arnarbælisós, 541, 542.
 Arnardalur, 325, 562.
 Arnarfjörðr, 27, 101, 291, 710.
 Arnarhóll undir Eyjafjöllum, 532, 542.
 — í Landeyjum, 528.
 — við Reykjavík, 251.
 — á Snæfellsnesi, 277, 284, 288.
 Arnarholt, 652.
 Arnarhvoll = Arnarhóll á Snæfellsnesi.
 Arnarstaðir, 295.
 Arnarstakksheiði, 545.
 Arnarstapaunboð, sjá Stapaunboð.
 Arnarstapi, 224, 285, 293, 300, 302, 697, 717, 727, 753.
 Arnartunga, 280.
 Arnarvatnsheiði, 562.
 Arnarþúfa, 430.
 Arndísarstaðir, 661.
 Arneiðarstaðir, 459, 461, 462, 467, 468, 486, 489, 492.
 Árnes, 187, 517, 530, 551.
 Árnessýsla, 9, 58, 120, 134, 141, 151, 157, 188, 189, 211, 405, 459, 548, 606, 652, 705, 719, 767, 774, 776.
 Árnesþing, 21, 26, 45, 141, 167, 187, 220, 548, 598, 767, 774.
 Arney, 292, 571.
 Arngeirsstaðir, 541.
 Arnheiðarstaðir, 440. = Arneiðarstaðir.
 Arnhólsstaðir, 441. = Arnaldsstaðir.
 Arnildsstaðir, 441. = Arnaldsstaðir.
 Arnkelshaugr, 277, 280, Arnkötlustaðir, 518.
 Arnþrúðarstaðir, 453.
 Árás, 214, 368, 702.
 Árskógr, 614, 626 = Stærriárskógr.
 Ártún, 498.
 Ás í Fellum, 91, 131, 438, 461, 466, 486, 487.
 — í Holtum, 109, 518, 665, 681.
 — í Kelduhverfi, 93, 431.
 Ásbyrgi, 431.
 Ásgarðr, 558, 568.
 Ásgeirsá, 27, 73, 112.
 Ásgeirsvarir, 505. = Sandavarir.
 Ásgrímsstaðir, 483.
 Áshildarmýri, 168, 188, 189.
 Áskelshöfði, 518.
 Askja, 440.
 Askmannsstaðir, 578, 590.
 Ásmundarhóll, 578, 590.
 Ásmundarhváll, 578. = Ásmundarhóll.
 Ásmundarleiði, 277, 297.
 Ásmundarstaðey, 432.
 Ásólfsgata, 564, 575.
 Ásólfsskálabeði, 506, 531, 544.
 Ásólfsskáli, 505, 506, 512, 531, 544.
 Ásunnarstaðir, 453.
 Athenuborg, 361.
 Atlagerði, 439.
 Atlavík, 439, 459, 471—73.
 Atlavíkarskógr, 439.
 Auðarnaustr, 558.
 Auðarsteinn, 558.
 Auðartóptir, 558.
 Auðkúla, 409, 411.
 Auðnatún, 558, 561.
 Auðnir, 504, 505, 523.
 Auðnukot, 705.
 Auðsholt, 681.
 Auðsstaðir, 461, 562. = Ormsstaðir í Skógn.
 Auðunnarstaðir, 107.
 Aurasel, 552.
 Aurlygsstaðir, 277. = Örlygsstaðir á Snæfellsnesi.

Anstdalr, 750.
 Austfirðingafjórðungr, 19, 59, 67,
 400, 493, 607, 620, 621, 625.
 Austfirðir, 32, 37, 79, 122, 395,
 447, 480, 617, 716, 725.
 Austmannaskálar, 477.
 Austrá, 559.
 Austrárdalr, 325, 559, 563.
 Austrland, 470, 493, 494.
 Austrlandeyjahreppr, 531.
 Austrlandeyjar, 503, 504, 530, 541,
 553.
 Austrlönd, 310, 317.
 Austrejör, 310, 744. = Eystrasalt.
 Austrvegr, 310, 317.
 Austvaðsholt, 518.
 Axarfjarðarflói, 429, 472, 481.
 Axarfjarðarheiði, 431, 473.
 Axarfjarðarsveit, 429, 430, 472, 481,
 482.
 Axarfjörðr, 429—431, 456, 469, 472,
 481, 482.
 Axarheiði, 447. = Öxi.
 Axarnúpr, 429.
 Axlarhólar, 297.
 Axlarhyrna, 281, 283, 296, 297.

Bakkað í Helgafellssveit, 278, 290,
 291.

— í Hörðudal, 320, 560. =
 Dúnká.

Bakkafjörðr, 434. = Sandvík.

Bakkakot, 260.

Bakkanaust, 491.

Bakkárholt í Skaptafellsýslu, 453.

— í Ölfusi, 123, 704, 705, 720.

Bakkavað, 488.

Bakki, 626.

— í Berunesi, 481.

— í Borgarfirði í Múlasýslu, 463,
 477, 478, 491.

— í Eyðapinghá, 467. = Fljóts-
 bakki.

— í Hrótafirði, 653.

Bakki á Kjalarnesi, 697.

— í Noregi, 4, 5, 41, 49-51.

— á Seltjarnarnesi, 166.

— á Skógarströnd, 79, 281.

— (hinn meiri) á Snæfellenesi,
 277, 279, 281.

Baklátr, 642.

Bali, 300.

Barð, 77, 78, 89, 156, 159, 346,
 720.

Barðahaugr, 443.

Bárðarbúð, 302.

Bárðardalr, 410, 661.

Bárðarhellir, 300.

Bárðarlaug, 300.

Barðastrandarsýsla, 101, 121, 122,
 124, 214, 216, 406, 578, 580,
 585, 589.

Barðaströnd, 59, 69, 613, 665.

Barðsnes, 443, 479.

Barðsnesvík, 443.

Barkarleiði, 534.

Barkarstaðir á Fellsströnd, 279, 559.

— í Fljótshlíð, 501, 534, 555.

— í Hvammssveit, 559.

Barmr í Gnufudalsveit, 578, 579,
 588.

— í Sælingsdal = Barmsengi.

Barmsengi, 559.

Barnaár, 300.

Baugstaðir, 500, 501, 548, 549,
 737.

Baulárvallavatn, 286, 292, 309.

Belgsdalr, 576, 578.

Beljandi, 464. = Þinghóll í Skriðdal.

Bergsstaðir, 408.

Bergen sjá Björgvin.

Bergvað, 500.

Bergþórshvoll, 504, 528, 529, 539,
 540, 550.

Bersastaðir, 438, 485. = Bessastaðir
 í Fljótsdal.

Berserkjahraun, 178, 287, 292, 293,
 295.

Berserkseyrarmúli, 287, 291.

- Berserkseyri, 279, 284.
 Bernfjarðarháls, 578, 588.
 Berufjarðarströnd, 474, 478, 479.
 Bernfjarðarvatn, 578.
 Berufjörðir í Barðastrandarsýslu, 578, 582, 584, 589, 592.
 — í Múlasýslu, 445—47, 456, 474, 476, 478, 479, 481.
 Berunes, 446, 474, 480, 481.
 Berustaðir, 518.
 Beruvík, 279, 291, 312.
 Beruvíkrhraun, 279, 290, 312.
 Bessahrunnar, 492.
 Bessagötur, 458.
 Bessahaugr, 460.
 Bessastaðaá, 460.
 Bessastaðagil, 492.
 Bessastaðir á Álptanesi, 29, 76, 120, 128, 132, 152, 154, 155, 160, 165, 166, 169, 229, 354, 357, 372, 399, 404, 617, 619, 637, 661, 664, 667, 669, 671, 672, 678, 679, 687, 692-94, 696, 697, 700—706, 708, 710, 718—20, 722, 724, 727—29, 731—32, 734—35, 739, 742—43, 749—50, 752, 751, 753—55, 758, 760, 766, 770, 774, 776—79, 781, 784.
 — í Fljótsdal, 438, 458, 460, 462, 474, 475, 484, 485, 492.
 — í Sæmundarhlíð, 347, 724, 774.
 Bessatunga, 571, 577, sjá Tunga í Saurbæ.
 Beyren (v: Baiern), 707.
 Bildhóll, 281.
 Bildsey, 292.
 Bildsfell, 680.
 Bildudalur, 754.
 Blólfr = Blólfssfall.
 Biskupstungur, 97.
 Biskupsvogr, 305.
 Bitra, 575.
 Bjallabrekka, 507.
 Bjalli, 518.
 Bjarglandsá, 487.
 Bjarglandsárós, 488.
 Bjarnanes, 81, 82, 86, 87, 87, 92, 111, 113, 395, 400, 450, 451, 475, 685, 687, 695, 702.
 Bjarnardalur, 559, 570.
 Bjarnarey á Hvammasfirði, 559, 574.
 = Lambey.
 — á Vopnafirði, 435.
 Bjarnarhafnarfjall, 283, 287, 291.
 Bjarnarhellir, 310.
 Bjarnarböfn, 278—80, 282, 294.
 Bjarnarnaust, 279.
 Bjarnarnes, 463, 492.
 Bjarnarsker, 492. = Bjarnarnes.
 Bjarnastaðir í Saurhæ, 576.
 — í Skriðdal, 459.
 Bjarnareyjaflói, 279, 299.
 Bjarnareyjar, 279, 299, 300.
 Bjóla, 518.
 Bjólfr = Bjólfssfall.
 Bjóluholt, 499.
 Bjúgr, 313, 320, 564. = Svinbjúgr.
 Bjúgsdalr, 320, 564.
 Bjúgsvegr, 323, 572.
 Björgvin (Bergen), 46, 47, 79, 92, 97, 169, 171, 172, 182, 401, 611, 643, 645, 646, 648, 654, 660, 683, 707, 737, 771.
 Bláfell, 457.
 Blákolla, 301.
 Bláskógar, 13.
 Bláskriða, 260.
 Blátúrn, 746.
 Bleiká, 501, 503, 512, 513, sjá Deildará og Hvítilekr.
 Bleikshamar, 300.
 Bleikslækr, 578.
 Bljúgslækr = Bleikslækr.
 Blóðkelda = Blótkelda.
 Blóthóll, 567.
 Blótkelda, 438.
 Blýgsmýri, 578, 586.
 Blýgssteinn, 578.
 Blöndudalshólar, 410, 412.

Blönduhlíð í Hörðudal, 321.
 — í Skagafirði, 54, 86, 110.
 Bolholt, 516.
 Bollasel, 563.
 Bollatöptir, 559, 572, 574, 575.
 Bólstaðarhlíð, 119, 149, 166.
 Bólstaðr, 502 = Breiðabólstaðr í Fljótshlíð.
 — í Álptafirði (vestra), 277, 280, 281, 296.
 Bolungarhöfn, 472, 473.
 Bolungarvík, 43, 79, 80, 642.
 Bolungarvöllr, 465 = Buðlungavellir.
 Bóndastaðir, 485.
 Borðeyri, 310, 317.
 Borg undir Eyjafjöllum, 507, 543, — Stóraborg.
 — í Króksfirði, 582, 586.
 — í Langavatusdal, 316.
 — á Mýrum, 29, 31, 309, 317.
 Borgardalr, 277, 280.
 Borgarfjara, 507.
 Borgarfjarðarsýsla, 23, 166, 562, 705.
 Borgarfjörðr í Múlasýslu, 441, 442, 460, 463, 476, 477, 484, 489, 491.
 — á Suðrlandi, 43, 52, 57, 69, 70, 82, 87, 105, 126, 137, 207, 309, 310, 570, 594, 625, 652, 726, 746, 759, 782.
 Borgarhóll, 467.
 Borgarbólt við Bjarnarhöfn, 279, 280.
 — í Miklaholtshrepp, 280, 292.
 Borgarhraun, 280.
 Borgarhreppr, 753.
 Borgarhöfn, 450, 474, 475.
 Borgarlæk, 280.
 Borgir, 281.
 Bótarnýri, 575 — Hamarengi.
 Botn á Barðaströnd, 579.
 — í Snóksdal — Snóksdalsbotn.
 Botnar, sjá Eystribotnar og Vestaribotnar.

Brandastaðir, 485.
 Brandslind, 496.
 Brattabrekka, 559, 560, 570, 573.
 Brattskjólbrekkur, 506.
 Brautarholt, 34, 636, 639.
 Brautartunga, 705.
 Breiðá, 451, 452, 475, 481.
 Breiðabólstaðará, 500.
 Breiðabólstaðarbætur, 552.
 Breiðabólstaðr, 582, 586 = Staðr á Reykjanesi.
 — í Fljótshlíð, 109, 500—03, 510, 523, 524, 551, 597, 735, 759.
 — á Skógarströnd, 17, 281, 282, 315, 317.
 — í Suðrsveit, 450, 451.
 — í Sökkólfssdal, 560.
 — í Vestrhópi, 386, 408, 626.
 Breiðafjarðardalir, 74, 84, 111, 118, 315, 320, 321, 559, 105, 560, 566.
 Breiðamerkrá, 452.
 Breiðamerkrfjall, 452.
 Breiðamerkrjökull, 452.
 Breiðamerkrreki, 452.
 Breiðamerksandr, 450—52, 474.
 Breiðamörk, 452.
 Breiðársandr, 451, 452.
 Breiðasund, 560, 571.
 Breiðavík í Múlasýslu, 442, 476, 477.
 — á Snæfellsnesi, 277, 281, 286, 288, 289, 292, 293, 296, 299.
 Breiðdalr, 445, 446, 453, 454, 475, 479, 480.
 Breiðdalsá, 445, 446.
 Breiðdalsflói, 445.
 Breiðdalsheiði, 454, 475.
 Breiðdalsþing, 479.
 Breiðfirðinganes, 587.
 Breiðfjörðr, 17, 158, 277, 283, 286, 287, 305, 563, 571, 579, 580, 584, 591, 592, 600, 697.
 Brekka, 702, 705.

- Brekknaheiði, sjá Brekkuheiði.
 Brekkudalur, 577.
 Brekkuheiði, 533, 534, sjá Helkuntuheiði.
 Brekkur í Holtum, 518.
 — í Hvolhrepp, 500.
 Bremerholm (í Kaupmannahöfn), 780.
 — í Hundadal, 560.
 Brenna í Helgafellssveit, 305.
 Brenningr, 281, 297.
 Brík, 642.
 Brimilsnes, 480, 481.
 Brimilsvall(n)ahreppr, 281.
 Brimilsvellir, 141, 281.
 Brimlárhöfði, 281, 289, = Stöð.
 Brimnes, 299, 750.
 Bringufell, 281.
 Brjámslæk, 163, 654.
 Brokey, 136, 155, 293, 772—73.
 Brokeyjarstraumar, 567.
 Brú, 437, 454, 456, 483, 497.
 Brúará, 83.
 Brúarland, 412.
 Brúaröræfi, 431, 456.
 Brúnavík, 476.
 Brunkaberg, 654.
 Brunktofterlund, 689.
 Brunna í Axarfirði, 429, 469, 481.
 — í Saurbæ, 582.
 Bryggja, 291.
 Brynjarshaugr á Rangárvöllum, 538.
 — Vopnafirði, 478.
 Brynjudalsá, 251.
 Brynjunes, 538.
 Bræðratunga, 33, 107, 131, 148, 152.
 Búastaðir, 471.
 Búðá (innri og ytri), 291.
 Búðadalr, 560.
 Búðafoss, 551.
 Búðabrann, 281.
 Búðasós, 287, 302.
 Búðardalur, 132, 157.
 Búðardalsá, 576, 586.
 Búðareyri, 440.
 Búðarfloðr, 532.
 Búðarhamar, sjá Búðhamar.
 Búðhamar, 292.
 Búðir í Miklaholtshrepp, 292, 775.
 — í Staðarsveit, 286.
 Buðlungahöfn, 429, 472.
 Buðlungavallabeiði, 459.
 Buðlungavellir, 457, 458, 472.
 Buðlungavöller, 465 = Buðlungavellir.
 Bugðustaðir, 321.
 Bugr (innri og ytri), 301.
 Bugós, 301.
 Búland, 447, 481.
 Búlandshöfði, 281, 289, 290, 294, 301, 653.
 Búlandsnes, 446, 447, 481.
 Búlandstindr, 447.
 Búlká, 579, 592.
 Búlkárnes, 579.
 Búlkárnesós, 579.
 Búlkárós, 579.
 Bulungarvellir, 457 = Buðlungavellir.
 Búr, 436.
 Búrfell (í Hálsahrepp) í Borgarfirði, 778.
 — í Grímsnesi, 459.
 — á Snæfellnesi, 297, 300—02.
 — við Þjórsá, 539.
 Búrfellsháls, 499, 538, 539.
 Bust, 323, 572 = Svínbjúgr.
 Bustará, 323, 572.
 Bustardalur, 323, 572.
 Bustarfell, 150, 731.
 Bustarhrygg, 325 = Svínbjúgs-hrygg.
 Byggðhamar, 305.
 Býhóll, sjá Býjóllefjall.
 Býólfsfjall, 442.
 Byrgisey, 431.
 Byrgiskógr, 431.
 Byrkisvold, 737.
 Bæglfótshöfði, 281, 282.
 Bægisá, 408.

Bæjardalr í Barðastrandarsýslu, 589.

— í Dalasýslu, 326.

Bæjarfell, 313. — Húsafell í Hitardal.

Bæjarnes, 531.

Bæjarós, 449.

Bæjarstaðr, 92 — Gaulverjabær.

Bæjarstæði, 443.

Bær í Borgarfirði, 43, 52, 138.

— í Hrútafirði, 136, 142.

— í Króksfirði, 579, 581, 605.

— í Lóni, 253, 449, 478.

— á Rauðasandi, 105, 122, 708.

— í Ségundafríði, 88, 179.

Böðvarsdalr, 432, 436, 471.

Böðvarsdalsá, 436.

Böðvarsholt, 449 — Nautholt.

Compostella, 618, 643.

Dagnálfjall, 311.

Dagurðareyri, 282, 283, sjá Dagverðarnes.

Dagverðará við Hvammsfjörð, 561

— Dagurðará við Hvammsfjörð.

— undir Jökli, 290, 301.

Dagverðarnes á Rangárvöllum, 515.

— á Skarðsströnd, 282, 283, 560, 561, 572, 579.

Dalaheiði, 560.

Dalahólmi, 325 — Húshólmi.

Dalahólmr, 560 — Dalahólmi.

Dalasýsla, 140, 145, 157, 243, 282,

284, 290, 292, 293, 320, 322,

325, 559, 562, 563, 571, 578,

580, 585, 589, 759, 767.

Dalbakkar, 531, 532.

Dalfjall, 519, 520.

Dalhvammr, 309.

Dalir, sjá Breiðafjarðardalir.

Dalr í Eyjafirði, 410 — Stóridalr í Eyjafirði.

— undir Eyjafjöllum, sjá Stóridalr undir Eyjafjöllum.

Dalssel, 531.

Danmörk, 105, 118—20, 124—26,

136, 138, 139, 154, 157, 163,

172, 175, 193, 196, 204, 210,

212, 214, 216, 219, 223, 225, 227,

232, 237, 238, 336, 339, 348,

357, 368, 372, 375, 392, 393,

422, 426, 663, 666—68, 671,

673, 675, 676, 682—84, 689,

693, 694, 696 98, 700, 705—

708, 711—14, 720, 721, 737,

740, 744, 747—51, 764, 775—76.

Dauðsmannsfoss, 291 — Ófeigsfoss.

Deild, 586.

Deildará, 501—03, 512 — Bleiksá.

Deildarey, 575.

Delmenhorst, 675.

Desjarmýri, 463, 465, 491.

Digranes, 434, 435.

Digrimúli, 282, 297.

Dimmifjallgarðr, 472.

Dimun minni, 509.

— stóra, 502, 508, 514, 522, 529,

531, 543, 545.

Dimonarklakkar, 561 — Dimunarklakkar.

Dimonarvogr, 560 — Dimunarvogr.

Dimun, 282 — Klakkeyjar.

Dimunarklakkar, 282.

Dimunarvogr, 282

Ditmarsken, 666.

Djáknadys, 447.

Djúpadalsá, 315.

Djúpalón, 300.

Djúpalónssandr, 301.

Djúpibotn, 490.

Djúpidalr, 579.

Djúpifjörðr, 578, 579, 582; 585, 591.

Djúpihvammr, 490 — Djúpibotn.

Djúpivogr, 447.

Djúpós, 498.

Dofrafjall, 683.

Drafnarues, 560, 563.

Drangabraun, 300, 301.

— 282 — Lóndrangar.

— á Skógarströnd, 281, 282, 642, 773.

- Drangshlíðarnúpr, 508.
 Drápuhlíð, 278, 282, 291, 293, 295.
 Drápuhlíðarfjall, 282, 293, 295.
 Dritsker, 279, 282.
 Dritvik, 300—02.
 Dufgusdalr, 309, 317, sjá Dugfossdalr, Dugfúsadalr, Dökkólfsdalr.
 Dufþaksholt, 500.
 Dugfossdalr, 309 = Dufgusdalr.
 Dugfúsadalr, 282, 292 = Dufgusdalr.
 Dúnká, 320, 324, 560.
 Dúnkaðarstaðir, 315, 317, 319, 325, 560 = Dúnkr.
 Dúnkárþakki, 320 = Dúnkrþakki.
 Dúnkárdalur, 324.
 Dúnkr, 319, 320, 324, 325, 560, 561.
 Dúnkrþakki, 315, 560.
 Dunustaðir, 561 = Dönustaðir.
 Dýngjufjöll, 430.
 Dýrafjörðr, 55, 75, 88, 122, 125, 293, 611, 627, 642, 669, 670.
 Dýslalæk, 436.
 Dögurðará við Hvammsfjörð, 283, 297, 300, 561.
 — undir Jökli, 301 = Dagverðará undir Jökli.
 Dögurðareyri, 282, sjá Dagverðarnes á Skarðsströnd.
 Dögurðarnes = Dagverðarnes á Skarðsströnd.
 — undir Jökli, 301.
 Dökkólfsdalr, 309 = Dufgusdalr.
 Dönustaðir, 558, 561.
 Ebelholt, 694.
 Eboracum (= York), 648.
 Edinaborg, 605.
 Effersey, 672.
 Efribyggð, 575.
 Efrihlíð, 282.
 Efrihvoll, 500.
 Efrikúla, 301.
 Efrinúpr, 412 = Núpr í Miðfirði.
 Egilsskarð, 283, 290, 313.
 Egilsstaðir, 435, 469, 470, 726.
 Einarsboði, 561.
 Einarsdys, 456.
 Einarsfjörðr, 641.
 Einarshaugr, 283.
 Einarslón, 65, 290, 296, 300, 301, 303, sjá Lón.
 Einarsnes, 134, 135, 137, 138, 140, 152, 753.
 Einarssker, 561 = Einarsboði.
 Einarsteigr, 561.
 Einarsvarða, 456.
 Einhamrar, 325, 561.
 Einholt, 87.
 Einhyrningr, 501.
 Einhyrningsmörk, 501, 502.
 Eireksstaðir, 469, 470, sjá Síreksstaðir.
 Eiríksdalr, 476.
 Eiríksfjarðarsýsla, 640, 641.
 Eiríksnaust, 283.
 Eiríksstaðir í Haukadal, 561, 571.
 — á Jökuldal, 456, 483, 496, 497, 750.
 — í Öxney, 283, 296.
 Eiríksvog, 283, 284, 296.
 Ekkjufell, 466.
 Ellingegaard, 751.
 Ekra, 585 = Kerlingarekra.
 Ekrur, 561.
 Eldborg, 280.
 Eldborgarhraun, 280, 288.
 Eldgrímsholt, 562.
 Elliðaey, 283, 697.
 Elliðavatn, 161, 166.
 Elliði, 280, 284, 312.
 Emstrá, 511, 512.
 Emstrur, 524, 526.
 Engá, 516.
 Engey, 96, 99.
 Engeyjarsund, 749.
 England, 19, 109, 200, 636, 643, 645, 647, 648, 654, 665, 667, 693, 712, 730, 719.
 Enni, 281, 301.
 Ennisfjall, 301 = Enni.
 Erpsstaðabakki, 567.

Erpsstaðir, 570.
 Esja, 270.
 Esjuberg, 697.
 Esjutjörn, 301 = Æsutjörn.
 Eskifjörðr, 440, 444.
 Eskjufjörðr, sjá Eskifjörðr.
 Espihóll, 156, 159.
 Eyðar (?: Eyði), 74, 77, 131, 467, 640.
 Eyðaskógr, 467.
 Eyðaþinghá, 441, 462, 467, 483.
 Eyði, 434.
 Eyðisgrandi, 732.
 Eyðisskarð, 433, 434.
 Eyðisvík, 434.
 Eyhildarholt, 60.
 Eyjadalsá, 409—11, 413.
 Eyjafjallahreppr, 504.
 Eyjafjallajökull, 503, 508, 510—12, 524, 552, 553, 555, 556.
 Eyjafjallasveit, 521.
 Eyjafjarðarsýsla, 100, 108, 123, 134, 406.
 Eyjafjöll, 49, 123, 504, 505, 508, 509, 522, 524, 532, 510, 542, 543, 548, 552, 556, 638, 665, 718.
 Eyjafjörðr, 45, 48, 53, 65, 71, 76, 77, 82, 97, 101, 111, 137, 528, 623, 628, 629, 642, 660, 661, 664, 694, 695, 701, 708, 710.
 Eyjahreppr, 291.
 Eyjar, sjá Landeyjar og Vestmannaeyjar.
 — í Kjós, 138.
 Eyjarvað, 530.
 Eyjasund, 283.
 Eyjasveit, 504 = Laudeyjar.
 Eyrar, 312, 317, 459, 501, 542 = Eyrarbakki.
 Eyrará, 466.
 Eyrarbakki, 195, 196, 312, 459, 548, 598, 638, 774—75, 783.
 Eyrarfjall (við Álptafjörð), 277, 280, 290 = Narfeyrarfjall.
 — (við Kolgrafarfjörð), 287.

Eyrargilsá, 466 = Eyrará.
 Eyrarhlíð, 277.
 Eyri í Álptafirði, 277, 283, 290 = Narfeyri.
 — í Arnarfirði, 27, 46, 72 = Hrafnseyri.
 — í Beruvík, sjá Stóra-Eyri.
 — í Eyrarsveit, 278, 283, 284 — Hallbjarnareyri.
 — í Seyðisfirði, 156, 158, 724.
 Eystrasalt, 310.
 Eystribotnar, 301.
 Eyvindará, 440, 441, 459, 462, 466, 470, 485.
 Eyvindarárdalur, 440, 460, 466.
 Eyvindardalur, 466 = Eyvindarárdalur.
 — á Jökuldal, 458.
 Eyvindarfjöll, 458.
 Eyvindarhólar, 507, 509.
 Eyvindarmúlatungur, 510.
 Eyvindarmúli, 501, 522, 533, 536, 539, 541, 555.
 Eyvindarstaðir á Álptanesi, 29, 702.
 — í Búðvarsdal, 471.
 Eyvindartorfa, 458.

Fábeinsá, 284, 562, 576.
 Fagrabrekka, 650.
 Fagradalsá í Breiðdal, 446.
 — í Dalasýslu, 562.
 Fagranes á Langanesi, 434.
 — í Skagafirði, 410, 412, 413.
 Fagraskógarfjall, 289, 313, 314.
 Fagravík, 434.
 Fagridalur í Dalasýslu, 38, 562, 576, 577, 580, 586, 589.
 — í Suðr-Múlasýslu, 446.
 — í Vopnafirði, 436, 478, 750.
 Fagriskógr undir Eyjafjöllum, 510.
 — í Mýrasýslu, 314, 317.
 Fannardalur, 465.
 Fannstöð, 491 — Hvannstöð.
 Fáskrúð, 562, 569, 572, 575.
 Fáskrúðsbakki, 470.

Fáskrúðsfjörðr, 444, 445.
 Fauski, 531.
 Faxagil, 454.
 Faxahamar, 454, 457 = Freyfaxa-
 hamar.
 Faxamýri, 451.
 Fell, 439, 461, 485 = Kíðjafell.
 — við Breiðá, 452.
 — (ytra) á Felleströnd, 575.
 — í Kollafirði, 105, 658, 669, 701.
 Fell (sveit) í Múlasýslu, 91, 438,
 460—62, 466, 486.
 — í Sléttuhlíð, 408.
 — í Suðrsveit, 450, 452, 475.
 Fellshverfi, 449, 450, 452, 474, 475,
 sjá Suðrsveit.
 Fellsmúli, 25 = Múli í Reykjadal.
 Felleströnd, 289, 290, 569.
 Femeren (Femern), 744.
 Fenedi, 643.
 Ferjubakki í Axarfirði, 481.
 — í Mýrasýslu, 309, 739.
 Fíflholt, 528, 529.
 Finnafjörðr, 433, 434.
 Finnsstaðaaá, 486.
 Finnsstaðanes, 462, 486.
 Finnsstaðir, 462, 485, 486.
 Finnstunga, 650.
 Fiská, 513, 514, 533, 535.
 Fiskivatn, 498.
 Fiskivötn á Arnarvatnsheiði, 562.
 — á Tvídægru, 562.
 Fitjar, 602, 603.
 Fjarðarhorn, 284, 289.
 Fjón, 151, 666, 682.
 Fjós, 560, 563.
 Fjósaklettur, 520.
 Fjósbólur, 285.
 Flagbjarnarholt, 516, 530.
 Flandr, 643.
 Flatatunga, 7, 100.
 Flatey, 279, 304, 680.
 Flateyjdalur, 661.
 Flateyjarhreppur, 583.
 Flateyri, 156.

Flekkudalr, 575.
 Flekkudalsá, 575.
 Flensborg, 107, 678, 691, 700.
 Fljót, sjá Lagarfljót og Markarfljót.
 — (sveit) í Skagafirði, 77, 156, 626,
 720.
 Fljótsá, 439.
 Fljótsbakkavað, 488 = Hesteyravað.
 Fljótsbakki, 467, 488.
 Fljótsdalr í Fljótshlíð, 501, 555.
 — í Múlasýslu, 435, 438, 440, 446,
 447, 455—58, 460—64, 468,
 470, 471, 475, 476, 483, 492.
 Fljótsdalsár, 458, 459.
 Fljótsdalsheiði, 438, 440, 454, 458,
 462, 468, 472, 482, 483.
 Fljótsdalsbærað, 123, 437, 440, 446,
 453, 454, 457, 459, 462, 464,
 466, 471—73, 475, 484, 485,
 491, 492, 494.
 Fljótshlíð, 109, 498, 501—503, 507,
 514, 516, 518, 526, 529, 530,
 534, 536, 539, 540, 549, 552,
 553, 555, 556, 597, 665, 735, 773.
 Fljótsbliðarhreppur, 500, 501.
 Fljótsvegir, 503.
 Flói, 157, 548, 658, 739.
 Flókastaðir, 500, 501.
 Flórens, 645, 667.
 Flosadalr, 540.
 Flosalág, 540.
 Flugumýri, 33, 409, 612.
 Fnjóská, 90.
 Fnjóskadalr, 78, 156, 661.
 Fornhagi, 73.
 Forsdalr, 462.
 Foss undir Jökli, 284, 301.
 — á Rangárvöllum, 516.
 — á Síðu, 546.
 Fossabrekkur, 321, 567.
 Fossar, 315, 321, 567.
 Fossalæk, 506, 531.
 Fossavölli, 437.
 Foxufell, 310.
 Frakkadalr, 580.

Frakkamýri, 580.
 Frakkastaðir, 580.
 Frakkland, 643.
 Framnes, 166.
 Fráskráðsfjörðr, sjá Fáskráðsfjörðr.
 Fremribrekka, 575.
 Freyfaxahamar, 457.
 Freysnes, 460.
 Friðarfjall, 299, 301.
 Friðriksberg, 244, 245, 250.
 Friðriksborg, 215—17, 335, 338,
 343, 347, 371, 424.
 Fróðá, 277, 281, 284, 285, 288,
 297, 301.
 Fróðárheiði, 285, 297.
 Fróðárós, 301.
 Fróðárrif, 285.
 Froelinge, 733.
 Frostastaðir, 165.
 Fura, 280, 284, 290.
 Færeyjar, 41, 70, 635, 711, 754,
 757—58, 760—61.

Gaddastaðir, 516.
 Gaffellsheiði, 562, 572, 575.
 Gagrstaðir, 496.
 Gálghamar, 563, 566.
 Gallicia, 618.
 Galmatjörn 109 = Kalmanstjörn.
 Galtadalr, 580.
 Galtafell í Árnessýslu, 773.
 Galtakr, 134, 517.
 Galtardalsá, 575 = Tunguá á Fells-
 strönd.
 Galtardalstunga, 279, 559.
 Galtarholt, 705.
 Garðahraun, 760.
 Garðar á Akranesi, 52, 753.
 — á Álptanesi, 107, 132, 639, 672,
 702, 718.
 — í Beruvík, 279, 291.
 — í Einarssfirði, 641.
 — í Staðarsveit, 286, 290, 766,
 768.

Garðaríki, 310, 317.
 Garðr í Dýrafirði, 125.
 — í Kelduhverfi, 410, 413.
 — við Mývatn, 95.
 — á Suðrnesjum, 704.
 Garganseyri, 567.
 Garpsdalr, 562, 566, 580, 582, 585—87.
 Gauksstaðir, 496 = Gagrstaðir.
 Gaul, 280.
 Gaular, 527.
 Gauluskarð, 490, sjá Gönguskarð.
 Gaulverjabær, 47, 92, 137.
 Gautahóll, 324.
 Gautastaðir, 319, 324, 560.
 Gautavík í Berufirði, 474, 478, 487.
 — í Borgarfirði, 477, 478 =
 Geitavík.
 Gautadalr, 115.
 Gegnishóll, 84.
 Geiradalr, 566, 586, 587.
 Geiradalshreppr, 578.
 Geirdalsá, sjá Geitdalsá.
 Geirhólmr, 102, 191.
 Geirmundarhaugr, 562.
 Geirmundarstaðir, 562.
 Geirmundarvoggr, 562.
 Geirröðareyri, 283 = Narfeyri.
 Geirshaugr, 534.
 Geirúlfseyri, 463 = Geirúlfstaðir.
 Geirúlfstaðir, 463.
 Geirvör, 284.
 Geitahellur, 475 = Geithellar.
 Geitaskarð, 100.
 Geitastekkir, 321.
 Geitavík, 477, 478, 489—91.
 Geitdalr, 440, 454, 461.
 Geitdalsá, 461, 485.
 Geithelladalr, 448, 479.
 Geithellar, 475.
 Geithús, 477, 489.
 Geldingakr, 516.
 Gerði, 704.
 Gerpir, 440, 443, 444, 478, 480.
 Gil í Hvolhrepp, 500.

- Gil á Jökuldal, 460, 474, 485.
 Gildruás, 305.
 Giljá, 440 = Gilsá í Skriðdal.
 Giljar, sjá Gil.
 Gillastaðir, 580, 581.
 Gilsá í Breiðdal, 474.
 — í Eyðapinghá, 483.
 — í Fljótsdal, 440, 457.
 — á Grænafjalli, 513.
 — í Skriðdal, 440.
 Gilsárdalur, 440, 459.
 Gilsáreyri, 457.
 Gilsárgil, 496.
 Gilsárteigr, 483.
 Gilsbakki í Dalasýslu, 322, 325.
 — í Hvitársíðu, 27.
 Gilsfjörður, 101, 289, 560, 562, 570-
 73, 576, 580, 582, 585-89,
 591.
 Gilsþröm, 466.
 Gislaholt, 518, 519.
 Gislaboltsfjall, 518.
 Gizki, 644, 645.
 Gjarðeyjar, 300, 572 = Snóksdals-
 eyjar.
 Gláma, 76, 627.
 Glanmbær, 60, 72, 87, 100, 110, 112-
 15, 166, 400, 408, 614, 673.
 Glerá í Hvamssveit, 559, 562.
 — í Kræklingahlíð, 156.
 Glerárskógar, 284, 559, 562, 571.
 Glerdalr, 562.
 Gljúfrá við Hvammsfjörð, 325, 562
 = Gunnarsstaðará.
 — í Vopnafirði, 478.
 Gljúfrárfoss, 509.
 Glornp, 707.
 Glúmsstaðadalr, 455.
 Glúmsstaðadalssá, 455.
 Glúmsstaðir, 455, 482.
 Glæsibær, 410, 412.
 Glæsiskelda, 284.
 Gnúpá, sjá Núpá.
 Gnúpr, 445.
 Gnúpsdalr, 301.
 Gnúpudalr, sjá Núpudalr.
 Gnúpskörð, 562.
 Gnúpverjahreppr, 482.
 Goðaborgir, 460.
 Goðaland efra, 512, 524.
 — neðra, 510, 524.
 Goðanes, 437.
 Goðasteinn, 556.
 Goðavað, 437, 469, 496.
 Goðdalir, 408.
 Goðdastaðir undir Jökli, sjá Gota-
 staðir.
 — í Laxárdal, 560, 562, 563, 567.
 Gotalekr, 285, 297, 303.
 Gotastaðalekr, 297.
 Gotastaðir, 297, 303.
 Gotland, 660, 686.
 Gottorp, 673.
 Grafarnes, 500.
 Grásteinn, 317.
 Grásteinsdæld, 581.
 Grautarflói, 458.
 Grautarlág, 511.
 Grefvensvenge, 740.
 Grenitræsnes, 581.
 Grenivík, 101, 157, 159.
 Grenjaðarstaðir, 77, 93-95, 408, 596,
 649, 665.
 Grenjanes, 433.
 Grettisbæli í Axarfirði, 429.
 — í Hraunhrepp, 313, 314, 317.
 — í Suðrárdal (í Dölum), 563.
 Grettishaf, 514.
 Grímkelsstaðará, 581.
 Grímkelsstaðir, 581.
 Grímmannsfell, 252, 253, 258, 259,
 272, 273.
 Grímsá, 440, 441, 461, 485 =
 Skriðdalsá.
 Grímsbygdir, 468.
 Grímsey, 165, 409, 412, 413.
 Grímshellir, 468.
 Grímshellir, 468.
 Grímsmið, 301.
 Grímsnes, 33, 459, 636, 680.

Grímsstaðir í Breiðvík, 302, 603.
 — í Landeyjum, 498.
 Grímsunga, 408.
 Grindavík, 628, 682, 735.
 Gríeanes, 305.
 Grísatunga, 312, 570.
 Gríshólsá, 290.
 Grjóta í Hnappadalssýslu, 314.
 — í Múlasýslu, 455, 456.
 — í Rangárvallasýslu, 502, 534, 541.
 Grjótárdalur, 314, 317.
 Grjótárgil, 456.
 Grjótnes, 432.
 Grjótteigsa, 456.
 Grjótteigssel, 455.
 Grjótvallarmúli, 575, 576, 582.
 Grónes, sjá Gróunes.
 Gróstaðir, sjá Gróustaðir.
 Gróuhellir, 301.
 Gróunes, 579, 582.
 Gróustaðahyrna, 578, 586, 587.
 Gróustaðir, 578, 582, 587.
 Grufulekr, 285.
 Grufunaust, 285, 294.
 Grund í Eyjafirði, 63, 65, 66, 77, 94, 95, 97—99, 102, 133, 159, 410, 413, 623, 629, 630, 642, 664.
 — við Grundarfjörð, 289.
 — á Jökuldal, 483.
 — í Svarfaðardal, 626, 695, 722.
 Grundarfjörður, 281, 289, 291, 301, 780.
 Grundarlæk, 467.
 Grundarós, 291.
 Grunnasundsnæs, 295, 296, 617.
 Grunnavík, 147, 276.
 Grýtubakki, 89, 626.
 Grænaþall, 501, 513.
 Grænavatn, 724.
 Grænland, 17, 61, 73, 80, 296, 615, 622, 640, 641, 660, 775—76.
 Gröf í Grímsnesi, 680.
 — í Grundarfirði, 289.
 — á Reykjanesi, 582, 586.

Grund í Þorskafríði, 579, 581, 582, 592.
 Guðasteinn, 524 = Goðasteinn.
 Guðmundareyjar, sjá Gvendareyjar.
 Guðmundarstaðir, 469.
 Guðrúnarstaðir, 156.
 Gufa, 309.
 Gufarós, 309, 317.
 Gufudalur, 400.
 Gufudalssveit, 563, 578—80, 582, 583, 592.
 Gufufjörður, 582.
 Gufunes, 604.
 Gufuskálar, 285, 705.
 Gulapíng, 46, 47.
 Gulland, 667, 707, 736 = Gotland.
 Gullbringur, 272.
 Gullbringusýsla, 109, 120, 147, 151, 157, 229, 231, 253, 404, 700, 714, 727, 777, 782.
 Gullfoss, 580, 581.
 Gunnarsdæld, 490.
 Gunnarshaugr, 530.
 Gunnarshjalli, 477.
 Gunnarshóll, 538.
 Gunnarshólmi, 543.
 Gunnarsholt, 516, 518, 538, 539.
 Gunnarssker, 477, 490.
 Gunnarsstaðna, 325, 562, 571.
 Gunnarsstaðir í Dalasýslu, 320, 325, 563.
 — í Þorskafríði, 581.
 Gunnlaugsstaðir, 461.
 Gunnólsfell, 433.
 Gunnólsfævik, 433.
 Gunnólsfævikrfjall, 433, 434.
 Gunnsteinsstaðir, 717.
 Gvendareyjar, 563.
 Gvendarlind, 565.
 Gvendarskarð, 316.
 Göngudalur, 489.
 Göngudalsá, 489.
 Göngudalsárfoss, 489.
 Gönguskarð, 475, 488—90.
 Gönguskörð, 488, sjá Göngnskarð.

- Haderslev, 676.
 Hæyri, 773.
 Haffjarðará, 280, 284, 285, 289.
 Haffjarðarós, 285.
 Haffjarðardalr, 315.
 Háflgnúpr, 301.
 Hafnarfjörðr, 94, 183, 184, 224, 638,
 639, 645, 669, 672, 678, 735,
 760, 779.
 Hafnarhólmir, 477, 484.
 Hafnir, 96, 109.
 Háfr, 499, 518.
 Hafradalsá, 322, 324, 571.
 Hafrafell, 582, 585, 586, 588, 590.
 Hafrafellstunga, 482.
 Hafragil, 564.
 Hafralón, 432.
 Hafralónsá, 432, 433.
 Hafranes, 444, 478.
 Hafratindar, 564.
 Hafravatn, 252.
 Hafrsá, 461, 462.
 Hafrsfell, 281, 289.
 Hafrsstaðir í Hnappadal, 315, 317.
 — í Langavatnsdal, 316.
 Hafsfiarðarey, 285.
 Háfuðjöll, 430.
 Hagi á Barðaströnd, 59, 77, 130,
 132, 136, 613, 658, 665.
 — í Vopnaðröi, 469.
 Hákonarstaðir, 482, 483, 495—97.
 Halland, 66, 68, 624, 625.
 Hallbjarnareyri, 283, 296, sjá Eyri
 í Eyrarsveit.
 Hallfredargata, 454, 458.
 Hallfredarstaðir, 454, 462.
 Hallgeirsey, 504.
 Hallgilsstaðsheiði, 433, 434, sjá
 Helkunduheiði.
 Hallgilsstaðir, 472.
 Hallkelsstaðahlíð, 315.
 Hallormshaugr, 459.
 Hallormestaðaháls, 457, 459, 465.
 Hallormsstaðir, 459, 461, 483 —
 Hallormsstaðr.
 Hallormsstaðr, 439, 458, 459, 461,
 485, 492.
 Hallsbær, 288.
 Hallsstaðir, 575.
 Hallsteinsnes, 563, 578, 579, 581,
 582.
 Hallvarðshús, 558.
 Halmsted (Halmstad), 699.
 Hálogaland, 66, 501, 624.
 Háls, 563 — Sælingsdalsheiði.
 — í Fnjóskadal, 78, 94, 408.
 — á Skógarströnd, 281.
 Hálsá, 591.
 Halsamt, 761.
 Hálsar, 705.
 Hamar, 626.
 — í Hamarsfirði, 418.
 — í Hördudal, 321.
 — í Noregi, 182, 683.
 — í Vestmannaeyjum, 520.
 Hamarengi, 563, 574, 575.
 Hamarsá, 448.
 Hamarsbætur, 447.
 Hamarsdalr, 447, 448, 476 — Sviðin-
 hornadalr.
 Hamarsfiarðará, 448 — Hamarsá.
 Hamarsfjörðr, 439, 447, 448, 476,
 481.
 Hamborg, 99, 122, 393, 670, 673,
 674, 691.
 Hamborgartangi, 458.
 Hamraendalekr, 302.
 Hamraendar undir Jökli, 300.
 — í Miðdölum, 327.
 Hamragarðar, 509.
 Hamrar í Grímsnesi, 680.
 — í Holtum, 518.
 — í Nesjasveit, 450.
 Harðbær, 78, 432.
 Harraból, 563.
 Harrastaðir, 563, 569.
 Harvík, 109, 197, 200.
 Háskerðingr, 281.
 Hasselager, 605, 731.
 Haugabrekka, 285.

- Haugsgarðr, 563.
 Hangnes, 282, 285.
 Haukadals í Biskupstungum, 26.
 — í Dýrafirði, 293.
 — í Dölum, 563, 566, 569, 570, 573, 576.
 Haukadalsá, 563, 566, 574.
 Haukadalsskarð í Dalasýslu, 576.
 — í Múlasýslu, 489.
 Haukadalsvatn, 563, 573.
 Haukatungur, 611, 622.
 Hauksá, 286, 293.
 Haukslækr, 286 — Hauksá.
 Hávaratlón, 432.
 Heggstaðamúli, 315.
 Heggstaðir, 315, 705, 778.
 Hegranesþing, 105, 110, 167, 220, 412.
 Heiðabær, 253, 254.
 Heiðarbrekkur, 563.
 Heiðarhús, 661.
 Heiðarhöfn, 433, 434.
 Heiðarkolla, 301.
 Heiði í Holtum, 518.
 — á Rangárvöllum, 516.
 Heiðnaberg, 586.
 Heimaklettr, 519.
 Heinabergsá, 451, sjá Heinabergsvötn.
 Heinabergsjökull, 451, 475.
 Heinabergssandar, 449 — Heinabergssandr.
 Heinabergsvötn, 475.
 Heinabergsvötn, 449, 451, 475.
 Hekla, 514—16, 550, 601.
 Helgadalr, 258, 259, 273.
 Helgafell í Helgafellssveit, 18, 27, 28, 125, 285, 286, 291, 294—96, 304—306, 394, 564, 642, 647, 653, 658, 662, 676, 691, 694, 759.
 — í Mosfellssveit, 258, 259, 273, 705.
 — í Vestmannaeyjum, 519.
 Helgafellsklaustr, 80, 121, 394, 696, 697, 702.
 Helgafellssveit, 277, 278, 291.
 Helgaleiði, 451.
 Helgastaðir, 626.
 Helgasteinn, 583, 584.
 Helgriðhóll, 630.
 Helgufell, 324.
 Helgufoss, 272, 274.
 Helguhelliir, 301.
 Helguhóll í Dalasýslu, 324.
 — í Mosfellssveit, 272.
 Helguhvamr, 272.
 Helgusel, 272.
 Helgusmng, 324.
 Helkundarheiði, 433, 434.
 Helkunduheiði, 61, 105, 433, 615 — Helkundarheiði.
 Hella í Álptafirði, 283.
 — í Beruvík, 279, 284, 291, 302.
 Hellir undir Jökli, 285.
 — á Landi, 517.
 Hellisdalur, 315, 316.
 Hellisdalsheiði, 315, 317.
 Hellisfjörðr, 443.
 Hellisheiði, 471, 478.
 Hellishraun, 285, 290, 302 — Hellnahraun.
 Hellisvellir, 286, 290 — Hellnar.
 Hellnafell, 289.
 Hellnahraun, 285, 302, sjá Hellishraun.
 Hellnaes, 281, 302.
 Hellnar, 285, 290, 302, 303.
 Hellnaþing, 283, 289.
 Hellur, 516.
 Helluvað, 516.
 Helsingjaeyri, 726.
 Hengifossá, 439, 440.
 Hèrað, sjá Fljótsadalshèrað.
 Hèraðsflooi, 435, 436, 441, 442, 481.
 Hèraðsvötn, 441.
 Herðubreið, 456.
 Herðubreiðartungur, 456.
 Hergilsey, 583.

- Hergilsgrafir, 583.
 Herjólfsdalur, 519.
 Herjólfssdrag, 456.
 Herjólfshaugr, 456.
 Herjólfsvík, 439, 456, 476, 477.
 Hestagil, 327 = Skjaldargil.
 Hestatorfa, 531.
 Hestaþingsháls, 507.
 Hestaþingshöll, 535.
 Hestaþingslág, 531.
 Hesteyrarlækur, 467.
 Hesteyravað, 488.
 Hestgerðismúli, 474.
 Hesthólmur, 573.
 Hestlækur, 530.
 Hestr, 602, 603, 705, 746.
 Hesttangi, 583.
 Heydalir, 87, 445, 446, 475, 479.
 Heylækur, 533, 539.
 Heynes, 755.
 Heysholt, 517.
 Hildisey, 504.
 Hítará, 309—11, 313, 314, 316, 322, 571.
 Hítardalur, 32, 33, 127, 137, 310, 311, 313, 315—17, 320, 324, 326, 564, 594—96, 598, 600, 601, 603, 608, 611, 764.
 Hítardalsheiði, 313, 317, 320, 322, 323, 564, 571, 572, sjá Svínbjúgr.
 Hítardalsvellir, 313, 318.
 Hítargróf, 313.
 Hítargrófargil, 311.
 Hítarhellir, 311.
 Hítarnes, 308, 309, 311, 317, 761.
 Hítarnesþing, 309.
 Hítarós, 308, 309, 311.
 Hítarvatn, 310, 311, 316.
 Hjallaá, 583—85, 592.
 Hjallaháls, 560, 578, 585, 589, 591.
 Hjallanes, 518.
 Hjallar í Hnappadalssýslu, 316, 317 = Hvítingshjalli.
 Hjallar í Þorskaflrði, 583, 585, 591, 592.
 Hjallasandr, 288.
 Hjalli, 16, 132, 684.
 Hjálmholt, 58.
 Hjaltabakki, 410, 412.
 Hjaltadalur, 201, 626.
 Hjaltastaðabíngur, 441, 468, 476, 483—85, 487, 489, 490.
 Hjaltastaðir, 412.
 Hjaltland, 64, 65, 620, 622, 643.
 Hjarðarbólsoddi, 288.
 Hjarðarhagi, 467, 495.
 Hjarðarholt, 561, 562, 564, 569, 697, 698.
 Hjarðarískard, 480.
 Hjarðarvatn, 286.
 Hjúkhvammr, sjá Hregghvammr.
 Hjörleifshöfði, 59, 251, 274, 431, 554.
 Hjörsey, 309, 317.
 Hjörseyjarsund, 309.
 Hlaðgerðarkot, 263.
 Hlaupandagerði, 476, 487.
 Hlaupandastaðir, 487.
 Hleypilækur, 576.
 Hlíð, 702.
 Hlíð, sjá Fljótshlíð og Lögmannshlíð.
 — í Árnessýslu, 58.
 — í Hörðudal, 321, 326.
 — í Lóni, 480.
 — í Rangárvallasýslu, 504.
 — í Þorskaflrði, 583.
 Hlíðarendaveita, 503, 553, 556.
 Hlíðarendi, 109, 122, 123, 129—31, 133, 135, 138, 198, 199, 501, 503, 520, 522, 530, 533, 536, 537, 540, 541, 545, 546, 548, 550, 553, 665, 681, 724, 735.
 Hlíðarfjöll, 436.
 Hlíðarvatn, 315.
 Hnappadalur, 301, 315, 567 = Knappadalur.
 Hnappadalssýsla, 129, 288, 291, 703, 764, 775.

Hnappavallajökull, 450, 452, 453.
 Hnappavellir, 450, 452, 475.
 Hnatdalr, 588 = Naðrsdalr.
 Hnausabotnar, 301.
 Hnausar, 299—301.
 Hnefill, 438
 Hnefilsdalr, 438, 471, 472.
 Hnefilsdalsá, 438 = Hnefla.
 Hnefla, 438.
 Hnúta, 466 = Knúta.
 Hnútsstaðir, 586 = Knútsstaðir.
 Hof í Álptafirði, 448, 478—81.
 — í Fellum, 486—88.
 — í Hróarstungu, 484, 488.
 — á Höfðaströnd, 7, 85, 88, 114, 115, 408, 410, 412.
 — á Kjalarnesi, 639.
 — í Norðfirði, 465, 466.
 — í Papýli, 451.
 — á Rangárvöllum, 13, 499—501, 520, 521, 526, 527, 535, 548.
 — í Vopnafirði, 24, 114, 435, 436, 468—71, 473, 485.
 Hofakr = Akri í Hvammssveit.
 Hoffell 451 = Hofsfell.
 Hofgarðar, 286.
 Hofsa í Álptafirði, 480.
 — undir Eyjafjöllum, 522.
 — í Vopnafirði, 435, 436, 468—71.
 Hofsaárdalr, 435, 468—71.
 Hofsborg, 436, 468—70.
 Hofsbætur, 480 = Hafsdalsbotnar.
 Hofsdalr í Álptafirði, 448, 479, 480.
 — í Vopnafirði, 469.
 Hofsdalsbotnar, 480 = Hofsbætur.
 Hofsfell, 451 = Hoffell.
 Hofsháls, 471.
 Hofshólmi, 480.
 Hofsjökull, 480.
 Hofsó, 337.
 Hofstaðavogr, 278, 279, 286, 290, 292, 294—96.
 Hofstaðir í Miklaholtshrepp, 280.
 — í Skagafirði, 409, 412.
 — í Þorskafríði, 583, 585, 589.

Hofstaðir á Þórsnesi, 282, 285, 286, 295, 296.
 Hofsvogr = Hofstaðavogr.
 Hofsteigr, 437, 438, 467, 469, 472, 495.
 Hoftorfa, 510, 511, 522.
 Hólaheiði, 473.
 Hólahólar, 301.
 Hólanes, 507.
 Hólar, 507 = Eyvindarhólar.
 — í Eyjafirði, 410, 664.
 — í Grímsnesi (Laugardalshólar), 636.
 — í Hjaltadal (og Hólastípti), 45, 57, 65, 73, 75, 76, 78, 80, 87, 89—91, 100, 103, 104, 107, 112, 114, 119, 120, 151, 159, 165, 174, 201, 202, 206, 207, 223, 330, 334, 386, 396, 399, 406, 408, 410, 424, 595, 601, 611, 612, 614—16, 618, 619, 624, 626—28, 630, 633, 645—47, 656, 657, 661, 696, 707, 708, 716, 727, 732, 735, 745—47, 749, 756, 760, 763, 766.
 — í Laxárdal, 78.
 — á Snæfellsnesi, 286, 287, 290.
 — í Öxnadal, 96.
 Hólkúá, 496.
 Hóll, 565 = Hvoll.
 — í Bolungarvík, 43, 80, 191.
 — í Hrafnkelsdal, 455, 457 = Tobbahóll.
 — í Hörðudal, 320, 321, 324—27, 565.
 — í Kinn, 91.
 — í Saurbæ, 561 = Saurhóll.
 — á Slöttu, 473.
 — í Sæmundarhlöð, 347, 724, 734.
 Holland, 683, 698.
 Hólmabæir, 508, 531.
 Hólmajall, 440 = Reyðarfjall.
 Hólmagarðr, 161.
 Hólmavatn, 496.
 Hólmkela, 287 = Hólmkelsá.

- Hólmkelsá, 284, 287, 297, 300—303.
- Hólmkila, 287 } = Hólmkelsá.
Hólmkila, 287 }
- Hólmátr, 290, 292, 325, 571.
- Hólmátrsfjall, 325.
- Hólmr í Gullbringusýslu, 705, 739.
— í Hítardal, 310, 316, 317.
- Hólmrinn, 151, 237, 672, 726, 732, 735, 760, 774, 784 = Reykjavík.
- Hólmsfjall, 310, 316, 317 = Hólmr í Hítardal.
- Hólmslönd í Hítardal, 310.
— í Rangárvallasýslu, 513, 540.
- Hólsárfarvegur, 498.
- Hólsdalr, 321.
- Hólsey, 483.
- Hólsfjall, 324, 325.
- Hólshyrna, 575.
- Hólssandr, 472.
- Hólsskarð, 325.
- Hólsstígr, 431, 473.
- Holstein, 666.
- Holt undir Eyjafjöllum, 123, 505, 507, 509, 512, 522, 525, 531, 542, 544, 548, 665, 718.
— í Fljótshlíð (?), 541.
— (aveit) í Rangárvallasýslu, 499, 517, 536, 539.
— í Saurbæ, 61, 615.
— á Snæfellsnesi, 287, 294.
- Holtahreppur, 518, 526, 527, 530.
- Holtahryggur, 576.
- Holtastaðir, 115, 134.
- Holtavað, 517, 530.
- Holtsá, 506, 531.
- Holtshyrna, 576.
- Holtsmúli, 518.
- Holtsnúpr, 512.
- Holtsoddar, 532.
- Holtsós, 505, 507, 524, 542.
- Hópsós, 54, 67.
- Horn, 443, 479 = Norðfjarðarhorn.
—, 293 = Selvallavatn.
— í Hornafirði, 86, 87, 685.
- Horn (eystra og vestra) í Lóni, 431, 448—50, 638.
- Hornafjarðarfljót, 449, 451, 475.
- Hornafjarðarós, 449.
- Hornafjörður, 59, 86, 87, 400, 449, 450, 468, 474, 475, 685, 702.
- Hornstaðir, 569.
- Hraðablettir, 273, 274, 276.
- Hraðaleiði, 273.
- Hraðastaðablettir = Hraðablettir.
- Hraðastaðir, 253—55, 259, 273, 274.
- Hrafnabjargakot, 325.
- Hrafnabjörg undir Eyjafjöllum, 522 = Svörtubjörg.
— í Hörðudal, 321, 325—27, 561, 568.
- Hrafnagil, 160, 408.
- Hrafnatindar, 564 = Hafratindar.
- Hrafnista, 498.
- Hrafnkela, 455.
- Hrafnkelsdalr, 441, 454—58, 474, 483.
- Hrafnkelsdalsá, 455 = Hrafnkela.
- Hrafnkelsstaðir, 457, 458, 461, 475, 482, 483, 485.
- Hrafnseyri, 46, 72, 670; sjá Eyri í Arnarfirði.
- Hrafnstópt, 499 = Hrafnstóptir.
- Hrafnstóptir, 498, 499, 591, 518, 548.
- Hrakhvamur, 299, 301 = Hregg-hvamur.
- Hrappsey, 282, 293, 561, 697.
- Hrappgerði, 486.
- Hrappstaðir í Laxárdal, 564.
— á Rangárvöllum, 541.
- Hraun sjá Berserkjahraun, Sviðin-hornahraun og Óxarhraun,
— á Ingjaldessandi, 653.
— undir Jökli, 287, 291.
— í ÖMusi, 664.
- Hraundalr (syðri og ytri), 312, 317.
- Hraundalsmúli, 314.
- Hraunfellsdalr, 435, 469.
- Hraunhafnará, 286, 287.

- Hraunhafnarós, 287 = Búðaðs.
 Hraunhreppr, 309, 312.
 Hraunhöfn á Slöttu, 432.
 — á Snæfellsnesi, 286, 287, 302.
 Hraunlandarífi, 297.
 Hraunsfjarðarvatn, 286.
 Hraunsfjörðr, 278, 282, 284, 286,
 287, 291, 294.
 Hraunsskarð, 288.
 Hregghvammr, 299, 301 = Hrak-
 hvammr.
 Hreggnasi, 302.
 Hreggsgerði, 451.
 Hreggsgerðismúli, 449—51.
 Hreiðarsgerði, 287, 298
 Hreiðarsstaðir, 460, 487.
 Hrísafell, 281, 293.
 Hríshvoll = Hríshóll.
 Hrisakot, 705.
 Hrisanes, 289.
 Hrísaós, 294.
 Hrisar, 281, 288.
 Hrisbrú, 151, 251, 254—57, 259—
 62, 266, 268, 269, 271.
 Hrisbrúarveita, 262.
 Hríshóll, 578, 584, 585, 587, 588,
 590.
 Hróarshaugr, 546.
 Hróarskelda, 97, 310, 317, 318.
 Hróarslækr, 500, 516, 538 = Varma-
 dalslækr.
 Hróarstunga í Kleifahrepp, 546.
 — (sveit) í Múlasýslu, 438, 454,
 462, 463, 465, 472, 484, 487,
 488.
 Hróbjörg, 316.
 Hrólfgerði, 458.
 Hrólfestaðir, 458 = Hrólfgerði.
 Hrollangseyjar, 450.
 Hrollangshaugr, 450.
 Hrollangshólar, 450.
 Hrollangsstaðir, 468.
 Hrómundarstaðir, 546.
 Hrossholt, 764.
 Hrunakvísl, 510.
 Hruni, 29, 680, 681.
 Hrutafell, 508.
 Hrutafellsá, 543.
 Hrutafellshellir, 508.
 Hrutafjörðr, 136, 310, 410, 576,
 649, 650, 653.
 Hrutastaðir, 562, 565, 573.
 Hull, 648.
 Húnavatnssýsla, 67, 100, 101, 112,
 119, 128, 131, 144, 210, 562,
 646, 695, 759.
 Húnavatnsþing, 73, 102, 105, 112,
 167, 220, 412, 425.
 Húnaþing, 473 = Húnavatnsþing.
 Hundadalr, 560, 565.
 Hundadalsá, 565.
 Hundadalseyjar, 565.
 Hundadalsnes, 565, 567.
 Hundahellir, 302, 311 = Hitar-
 hellir.
 Hundsnæs, 433.
 Hurðarbak, 313, 317, 320, 565.
 Hurðarbaksdalr, 320.
 Hurðarbaksgil, 320, 565.
 Húsá, 496.
 Húsabrekkur, 571 = Skaptafells-
 brekkur.
 Húsafell í Hálsasveit, 87, 178, 669.
 — í Hitardal, 313, 318, 600.
 Húsagarðr, 517.
 Húsastaðir, 459.
 Húsavík (í Múlasýslu), 442, 476.
 Húshólmi, 325, 560 = Dalahólmi.
 Hvalafjörðr, sjá Kolgrafarfjörðr.
 Hvaleyri, 639.
 Hvalfjörðr, 251, 642, 643, 746.
 Hvalnes, 448, 449.
 Hvalsá, 653.
 Hvalsnes, 72, 84.
 Hvalsnesskriður í Lóni, 448.
 — við Stöðvarfjörð, 445.
 Hvammá, 437 = Hvanná á Jök-
 uldal.
 Hvammr, 410, = Kirkjubhvatn.
 — undir Eyjafjöllum, 509.

- Hvammr í Hvammssveit, 31, 81, 113, 559, 563, 565, 568, 573, 576, 577, 648, 670, 674.
 — í Kjós, 669.
 — á Landi, 516, 532.
 — í Laxárdal, 18, 75, 410, 412, 626.
 — í Vatnsdal, 103.
 — í Þórsárdal, 283, 288, 297.
 Hvammsá, 297, 565, 573.
 Hvammsdalr, 563, 565, 577.
 Hvammsdalsgerði, 565 — Hvammsgerði.
 Hvammsfjörðr, 289, 292, 293, 300, 304, 321—23, 325, 559—62, 564, 556—69, 571—74.
 Hvammsgirði, 565.
 Hvammssveit, 31, 284, 293, 300, 324, 571, 575, 648, 670.
 Hvanná undir Eyjafjöllum, 510.
 — á Jökuldal, 436, 437, 750 (Hvammá).
 Hvannahlíð, 581.
 Hvannáreyrar, 510.
 Hvannárgil, 510.
 Hvannavellir, 682.
 Hvanneyri, 174.
 Hvannstöð, 491 — Fannstöð.
 Hvassafell, 88, 90, 660.
 Hvassahraun, 705.
 Hvæn, 712.
 Hvítá í Árnessýslu, 528.
 — í Borgarfirði, 105, 310, 318, 765.
 Hvítanes, 513, 528, 529.
 Hvítárnes, 528.
 Hvítárvatn, 528.
 Hvítárvellir, 125, 140, 159, 705, 778.
 Hvítidalr, 565.
 Hvítilækr, 512, 513 — Bleiká.
 Hvítíngshjalli, 316—18 — Hjallar í Hnappadalss.
 Hvítsteinn, 528.
 Hvítsteinsás, 528.
 Hvolhreppr, 500—503, 526, 528, 529, 540, 552.
 Hvoll, 565.
 Hvolsá, 565, 570, 577.
 Hvolsdalr, 566, 571.
 Hvolsfjall, 566.
 Hvolslækr, 534.
 Hvolssel, 577.
 Hyrningastaðir, 584.
 Hýsingaborg, 645.
 Hytta, 260 — Bakkakot.
 Hæningsstaðir í Flóa, 739
 Höfnasá, 461.
 Höfðabrekka, 431.
 Höfðaströnd, 7.
 Höfði, 281 — Bálanshöfði.
 — í Grundarfirði, 289.
 — í Haukadal, 563, 566 — Gálghamar.
 — í Höfðabverfi, 408.
 — við Stykkishólm, 296.
 — á Völlum, 460, 461, 466.
 Höfn í Borgarfirði, 478, 484.
 — á Skarðsströnd, 282, 561.
 Höllubjarg, 310.
 Hörðaból, 321, 326, 566 — Hörðabólssstaðr.
 Hörðabólssstaðr, 320, 326.
 Hörðadalr, o. s. frv., sjá Hörðudalr, o. s. frv.
 Hörðudalr, 315, 320—23, 325, 326, 565, 568, 570, 572—74.
 Hörðudalsá, 321, 325, 327, 566.
 Hörðudalshreppr, 320, 321, 563.
 Hörgárdalr, 73, 88, 90, 160, 615.
 Hörgsholt, 288.
 Hörgsland, 546.
 Hörgestaðir, 546 — Hörgsland.
 Hörtlafoss, 322, 571, 572, 576.
 Höskuldargerði, 529, 554.
 Höskuldarlög, 541.
 Höskuldsá, 288.
 Höskuldsey, 288.
 Höskuldsstaðir í Laxárdal, 568, 570.

Höskuldestaðir á Skagaströnd, 160, 408.

— á Snæfellsnesi, 288.

Illugabjörg, 294, 296.

Illugastaðir, 156, 410.

Illviti, 566.

Ingjaldshóll, 141, 288, 296, 299, 300, 302, 773.

Ingjaldshváll, sjá Ingjaldshóll.

Ingjaldssandr, 653.

Ingjaldsstaðir, 584.

Ingólfsfell, 251, 274.

Ingólfshöfðahverfi, 435, 452, 475
— Örnefi.

Ingólfshöfði, 251, 274, 453.

Ingunnarstaðir í Geiradal, 566.

— í Kjós, 416.

— á Skálmarnesi, 566.

Innrælti, 281.

Innríðólmr, 79, 129, 159—61, 163, 165.

Írará, 505, 506.

Írská leið, 283, 323, 574.

Ísafjarðarbotnar, 642.

Ísafjarðardjúp, 587.

Ísafjarsýsla, 79, 102, 120, 122, 136, 157, 180, 191, 405, 668, 702, 710.

Ísafjörðr, 122, 192, 640, 654, 710, 725.

Ísfröngagil, 587.

Ísland, 1, 3—5, 9, 12—16, 19, 21, 23, 26, 28, 29, 34—39, 41—44, 46—53, 56—58, 62, 64, 65, 68—70, 72—76, 78—79, 81, 82, 85—87, 89, 90, 92, 94, 95, 97, 98, 102, 103, 105—08, 110, 113, 115, 116, 118—20, 122, 125, 127, 129, 132, 134, 136, 138, 139, 141, 143—46, 148, 151—55, 157, 159—61, 164—74, 176—80, 182—84, 187, 191, 193—97, 199—206,

208—18, 223, 225, 228—30, 233, 235, 237—52, 254, 255, 261, 274, 334—38, 343, 345, 346, 348—50, 354, 368, 370—72, 375, 393, 396, 399, 401, 403, 406, 413, 422—24, 440, 493, 498, 500, 501, 507, 508, 514, 517, 518, 593, 594, 598, 600, 601, 604, 606, 607, 611, 614, 616, 618, 619, 626, 628, 634, 638, 639, 641, 645, 647—49, 652—55, 657, 658, 660—66, 668, 671—75, 677, 681, 685, 686, 690, 696, 697, 699—702, 706, 707, 721, 727, 732, 744, 746—49, 752—53, 757—58, 760—62, 777—78.

Íslandshaf, 122.

Ítalía, 667.

Ívarshús, 705.

Járnsíðulekr, 462.

Jericho, 361.

Jernsaleml, 361.

Jólgeirshaugr, 539.

Jólgeirstaðasandr, 518, 539.

Jólgeirstaðir, 500, 518, 526.

Jónsnes, 295.

Jórsalaland, 643.

Jórsalamýrar, 448.

Jórvík, 484.

Jótland, 368, 712, 761.

Julerad, 746.

Jökuldalur (sveit) 436—38, 441, 454, 456, 458, 460, 462, 467, 469, 472, 482, 492, 495, 496.

— (dalverpi fram af Vopnafirði), 478.

Jökulfell, 450, 452.

Jökulfellsdalr, 452.

Jökull, sjá Snæfellsjökull.

Jökulsá, 453 = Skeiðará (?).

— í Axarfirði, 430, 431, 456, 472, 481, 646.

Jökulsá á Breiðamerkursandi, 452.
 — á Brú, 436—38, 441, 454, 456,
 460, 463, 469, 472, 484, 495.
 — undir Eyjaflöllum, 508—10, 553,
 555.
 — í Fljótsdal, 458.
 — í Lóni, 449, 478.
 — á Sólheimasandi, 507, 554, 675.
 Jökulsárblöð, 436, 437, 464, 465,
 469, 471, 472, 495.
 Jökultungur, 553.
 Jöldusteinn, 508, 523 = Lausalda.
 Jörfaeyjar, 311.
 Jörfi, 566, 569, 573.

Kalastaðir, 126, 228.
 Kaldá, 280, 288, 314.
 Kaldaðarnes, 400.
 Kaldakinn á Ásum í Húnavatnshöfni,
 739.
 — í Haukadal, 558, 566.
 — í Þingeyjarsýslu, 91, 410.
 Kaldaklofsá, 507.
 Kaldakvisi, 254, 255, 258—63, 266,
 267, 269, 271—74.
 Kaldárós, 288, 309.
 Kaldbakr, 516, 517, 550.
 Kálfi, 584, 592 = Hjallaá.
 Kálfadalir, 580, 585.
 Kálfafell, 475.
 Kálfafellestaðir, 451, 475.
 Kálfargljúfr, 585.
 Kálfatjörn(-tjarnardómr), 736, 739.
 Kálfholt, 518.
 Kálfsborgará, 661.
 Kálfshóll, 466.
 Kálfshváll = Kálfshóll.
 Kálfsvaðseyri, 466.
 Kallundborg, 686.
 Kalmanstjörn, 109.
 Kalmanstunga, 44, 116, 150, 207—
 09, 756.
 Kambr í Breiðuvík, 288, 289.
 — í Króksfirði, 591.
 Kambsdalr, 448 = Geithelladalr.

Kambsfell, 448.
 Kambsheiði í Reykhólasveit, 591.
 — á Snæfellsnesi, 285, 288, 297.
 Kambsnes, 562, 566, 567.
 Kambssel, 448.
 Kambaskarð, 288, 297 = Kambs-
 heiði á Snæfellsnesi.
 Kanastaðir, 513, 529.
 Kantaraborg, 636, 639, 643.
 Kápa, 511.
 Káragerði, 540.
 Káragröf, 540.
 Kárahaugr, 461, 466.
 Kárahólmur, 545.
 Káravatn, 451.
 Karkalekjarþing, sjá Krakalekjarþing.
 Karlsskálir (Karlskáli), 750.
 Karlestaðir, 481.
 Kársstaðabotn, 277.
 Kársstaðaháls, 277.
 Kársstaðir, 277, 283, 284, 294.
 Kastali á Fellsströnd, 576.
 — í Saurbæ, 565.
 Katanes, 508, 509, 521.
 Katla, 556.
 Kattarnef, 509.
 Kattarnes, sjá Katanes.
 Katterup, 762.
 Kaupangr, 709.
 Kaupmannahöfn (Kaupenhavn), 66,
 89, 102, 107, 125, 141, 143—
 45, 148, 149, 152—54, 156—
 59, 161, 164—166, 193, 212—
 14, 234, 236—39, 244, 349,
 351, 405, 600, 604—06, 636,
 641, 651, 656, 671—73, 689—
 91, 693, 707, 712, 713, 715,
 716, 718, 726, 732—34, 741,
 744, 746, 753—57, 760—62,
 764, 770—71, 774, 779, 783.
 Keflavík, 288, 300, 302, 735, 754.
 Keflavíkrbali, 300.
 Keisbakki, 281 = Bakki á Skógar-
 strönd.
 Keldá, 458, 470.

Kelduhverfi, 413, 430, 481.
 Keldunes, 430.
 Keldur, 118, 516, 535—37, 540.
 Kerlingardalur, 545.
 Kerlingarekura, 585, 591.
 Kerlingarfjall, 292.
 Kerlingargil, 585, 591.
 Kerlingarskarð, 282.
 Ketilbjarnarhlaup, 585, 588, 590.
 Ketilbjarnarrást, 585.
 Ketilshóll, 324 — Ketilshóll.
 Ketilshóll, 321, 324, 567.
 Ketilsstaðir í Hvammsveit, 297, 561, 566.
 — í Hörðudal, 292, 321—24, 566, 571, 574.
 — í Jökulsárhlið, 465.
 — á Völlum, 441.
 Kíðahvammur, 489.
 Kíðás, 305.
 Kíðafell, 435, 439, 464, 471, 483.
 Kíðafellssping, 492.
 Kíðaklettur, 452.
 Kíkasel, 561.
 Kilansvatn, 585.
 Kinn, sjá Kaldakinn.
 — í Staðarsveit, 286.
 Kinnarstaðaá, 588.
 Kinnarstaðir, 578, 583, 585, 587, 589, 590.
 Kirkjuból í Langadal, 605, 606.
 — á Miðnesi, 620, 650, 691—93.
 — í Vöðlavík, 469.
 Kirkjubæjarklaustur, 394.
 Kirkjubæjarnes, 538.
 Kirkjubær í Hróarstöngu, 438, 484, 488.
 — á Rangárvöllum, 500, 524, 535, 537, 538, 546.
 — á Síðu, 20, 47, 136, 638, 679.
 Kirkjufell, 289, 291, 299, 301.
 Kirkjufjörður, 289.
 Kirkjuhóll í Mosfellssveit, 255, 256.
 — á Rangárvöllum, 537.
 Kirkjuhvammur, 412.
 Kirkjuhöfn, 96.

Kirkjulækur, 504.
 Kirkjumói, 259.
 Kirkjumór, 259 — Kirkjumói.
 Kirkjunjarðvík, 668.
 Kirkjuvöllum, 287.
 Kistngil, 451.
 Kjalarnes, 697, 753, 767, 777.
 Kjalarnesping, 13, 100, 140, 167, 220, 251, 478, 548.
 Kjálki, 535.
 Kjallakshóll, 576.
 Kjallaksstaðaá, 575.
 Kjallaksstaðir, 289, 575, 576, 579.
 Kjallaksvellir, 577.
 Kjalvegur, 681, 747.
 Kjaransey, 311, 318.
 Kjartanssteinn, 564, 569, 570.
 Kjólsvík, 476.
 Kjós, 121, 164, 669.
 Kjósarsýsla, 138, 147, 151, 157, 697, 764.
 Kjöldragstungur, 538 — Kjölreka.
 Kjölur, 727.
 Kjölreka, 538.
 Kjötborg, 280, 281.
 Klakkeyjar, 282, 560.
 Klausturhólar, 285.
 Kleif (innri og ytri), 445, 480.
 Kleifar, 585.
 Kleppjárnsreykir, 705.
 Klettur, 580.
 Klifsdalur, 316.
 Klifshagi, 469, 481, 482.
 Klifsfjörri, 317, 318.
 Klifessandr, 316—18.
 Klingstrap, 714.
 Klofasteinarnar, 575, 576, 585, 586.
 Klofi, 9, 72, 517, 539, 608, 651, 654, 664.
 Klofningar, 289, 572 — Klofningur.
 Klofningur, 282, 284, 289 — Klofningur og Klofningsfjall, 576.
 Klukkufell, 580, 587, 590.
 Knafahólar, 537.

Knappadalr, 285, 289, 315, 321 —
Hnappadalr.
Knappafell, 315.
Knappafellsheiði, 315, 318, 321, 567.
Knappastaðir, 315.
Knappavöllr, 475 — Hnappavellir.
Knappekkjustaðir, 315 — Knappa-
staðir.
Knarará, 441.
Knararnes í Dölum, 567.
— á Mýrum, 314.
— á Reykjanesi, 582, 586.
Knararnesshöfði, 314.
Knararsund, 459.
Kneifarnes, 302.
Knúta, 466.
Knútestaðir, 586.
Knútusel, 466.
Knör í Breiðuvík, 289.
— í Útmanasveit, 441.
Kolbeinsstaðir, 33, 44, 55, 64, 65,
74, 96, 107, 111, 289, 611, 613,
622, 623, 630, 664.
Kolding, 211, 682, 712.
Koldinghus, 209, 339.
Kolgrafarfjörðr, 278, 284, 287—89,
291, 293.
Kolgrafarmúli, 287, 291.
Kolgrafaroddi, 288, 289.
Kolgrafir, 284, 288, 289.
Kolgrima, 449, 451.
Kolkistnstraumur, 567 — Kollköstungr.
Kollabúðadalr, 584, 587, 591, 592.
Kollabúðir, 579, 581, 588, 590.
Kollabær í Þljótshlíð, 773.
Kollafjörðr, 105, 580, 658, 669, 701.
Kollavík, 432, 433.
Kollköstungr, 567.
Kollugróf, 326.
Kollumúli, 435, 436, 449, 478.
Kolmúli, 750.
Kónsgebakki, 277—79, 292.
Kónsgenes, 404.
Konungahella, 48.
Kópavogr, 126, 134, 216, 217, 672,

684, 705, 714, 722, 738, 748—
49, 774.
Kóranes, 310.
Kóreksstaðaa, 487.
Kóreksstaðir, 476, 487—89.
Kóreksvígi, 476.
Kornamúlagil, 326.
Kornamúlakot, 326.
Kornamúli, 326.
Kornbrekkur, 516, 559.
Korpúlfsstaðaa, 252, 274, 275.
Korpúlfsstaðir, 252, 275.
Kot, 515.
Kotferja, 679.
Kothraun, 294.
Kothraunssandar, 278.
Kothús, 705.
Krakagerði, 463, 472.
Krakalækjarþing, 462—64, 472.
Krakalækir í Hróarstungu, 463—65,
467, 472.
— í Jökulsárhlíð, 472.
Kraastaðir, 472.
Krákubarnar, 448.
Krákunes, 277, 288, 289, 295.
Kristjanía, 779.
Kristjánaborg, 245—50.
Kristjánshöfn, 745, 775.
Kristjánssands stíptil, 161.
Kristjánssstaðr á Skáni, 745.
Krókr í Holtum, 518.
— í Noregi, 51, 53, 607.
— á Rosmhvalanesi, 96.
Króksdalr, 457.
Króksfjarðarmúli, 582, 586.
Króksfjarðarnes, 567, 578, 586, 587.
Króksfjörðr, 566, 567, 579, 580,
582—84, 586, 587, 589, 591,
605.
Krónuborg, 346.
Kross, 107, 529, 655, 663, 750 (í
Mjóafirði).
Krossá, 509—11, 523.
Krossanes í Múlasýslu, 440, 444,
469, 478, 750

Krossanes á Vatnsnesi, 107.
 Krossar (syðri og ytri), 280.
 Krossás, 430.
 Krossavík við Reyðarfjörð, 443, 469, 478.
 — innri í Vopnafirði, 435, 436, 464 — Syðrivík.
 — ytri í Vopnafirði, 435, 436, 459, 462, 464, 465, 468—71, 475, 478, 479, 481, 484, 487, 489
 — í Þistilfirði, 432.
 Krossavíkrfjall, 468.
 Krossbær, 449.
 Krossdalr, 430.
 Krossgil í Barðastrandarsýslu, 579.
 — í Skaptafellsýslu, 452.
 Krosshólaletti, 567.
 Krosshólar, 538, 567, 655.
 Krossholt, 622, 765—67.
 Krossnes, 281, 289, 291.
 Krossrjóðr, 581.
 Krumsholt, 478.
 Kryddhóll, 84 — Gegnishóll.
 Kræklingahlíð, 156.
 Kúla, 658 — Auðkúla.
 Kumbaravogr, 279.
 Kumlahaugar, 302 — Kumlahryggir.
 Kumlahryggir, 302.
 Kvenná, 289 — Kverná.
 Kvennabrekka, 567, 573.
 Kvennhólsvogr, 562.
 Kvennvogaströnd, 289.
 Kverkfjallarami, 430.
 Kverkfjöll, 430.
 Kverná, 289.
 Kvía, 450, 452.
 Kvíabekkr, 161, 408, 410, 413, 626.
 Kvíaós, 291.
 Kvíaáurur, 452.
 Kvíganseyri, 567.
 Kvígusteinn, 450, 452.
 Kvíguvogar, 253 — Vogar í Gullbringu.
 Kvoslækjará, 504.
 Kýlansvatn — Kilansvatn.

Kýrgil, 260, 267—70.
 Kötlujökull, 554—56 — Mýrdalsjökull.
 Læ (efri og neðri), 289.
 Láarós, 281.
 Lágafell (syðra og ytra) í Miklaholtshrepp, 280.
 — í Mosfellsveit, 252.
 Lágafellsháls, 282.
 Lágafellshamrar, 252.
 Lagarfjót, 436, 438—41, 456—63, 465—67, 471, 472, 475, 483—89, 492
 Lágeyjarhverfi, 555.
 Lágheiði, 454, 462, 463, 472.
 Laubadalr í Dalasýslu, 562, 567.
 — í Múlasýslu, 465
 Lambafell, 505, 506.
 Lambafellsá, 504, 505, 507, 543 — Laugará.
 Lambahaugr undir Eyjafjöllum, 506
 — í Fljótshlíð, 534,
 Lambalæk, 534.
 Lambanesþing, 467.
 Lambastaðir í Garði, 704.
 — í Laxárdal, 567.
 — á Seltjarnarnesi, 165, 702
 Lambastapi, 616.
 Lambatangi, 467.
 Lambatnugur, 449, 478.
 Lambey á Hvammsfirði, 299, 300, 559, 574 — Bjarnarey.
 — í Rangárvallasýslu, 503, 513, 531, 551, 552, 621.
 Lambhagi í Múlasýslu, 467.
 — í Mýrasýslu, 311.
 Land, 32, 72, 530.
 Landamerkjagardr, 289.
 Landeyjar, 107, 504, 528, 529, 531, 535, 552, 553, 663, sjá Austrlandeyjar og Útlandeyjar.
 Landeyjasandr, 543.
 Landbreppr, 515, 526, 527.

- Landmannahreppr, 516—18, 527, 530, 538, 539.
- Landsendi, 477, 490.
- Landsnes, 481.
- Langá, 320, 321.
- Langadalsá, 290.
- Langagerði, 500.
- Langahlíð, 73, 74, 88, 96, 97, 614.
- Langaholt, 290, 295.
- Langanes í Arnarfirði, 101—102, 191.
- í Rangárvallasýslu, 508, 509, 522, 545, 553, 555.
- við Pistilfjörð, 433, 434.
- Langanesstrandir, 434.
- Langavatn, 290, 316.
- Langavatnsdalr, 312, 314, 316, 318, 322, 327, 567, 568, 570, 572.
- Langeyri, 587.
- Langholt, 290 = Staðarholt.
- í Sælingsdal, 559.
- langidalr í Húnavatnssýslu, 115.
- á Snæfellsnesi, 277, 281, 283, 290, 321, 605, 606.
- Lárós, 281 = Láarós.
- Látr, 653.
- Látravík, 289.
- Laufaleitir, 524, 526.
- Laufás, 127, 147.
- Laugá, 566.
- Laugadalr, sjá Laugardalr.
- Laugahlíð, 575.
- Laugar í Hvammssveit, 568, 575.
- í Laugardal, 325—27.
- Laugará, 505 = Lambafellsá.
- Laugarbrekka, 283, 287, 290, 298, 300, 302.
- Laugarbrekkuvatn, 300.
- Laugardalr í Dalasýslu, 322, 323, 325, 326, 561, 566, 568, 572, 573.
- í Ísafjarðarsýslu, 587.
- Laugardalsvík, 587.
- Laugarhús, 454, 457.
- Laugarnes, 96, 99, 129, 131, 760.
- Laugarvallá, 431, 456.
- Laugarvalladalr, 431, 456.
- Lausalda, 508 = Jöldusteinn.
- Laxá í Hvammssveit, 558, 568.
- í Kjós, 121.
- í Króksfirði, 583, 587, 590.
- í Laxárdal, 560—63, 568, 569.
- í Miklaholtshrepp, 290.
- á Skógarströnd, 281, 290.
- innri í Þórsnesi, 278, 290 = Bakkaá.
- ytri í Þórsnesi, 290 = Grís-hólsá.
- Laxárdalr í Barðastrandarsýslu, 587.
- í Dölum, 75, 315, 561, 563, 564, 567, 568, 697.
- á Skógarströnd, 281.
- í Þingeyjarsýslu, 78.
- Laxárdalsheiði, 568, 649.
- Laxárholt, 719.
- Laxárós í Króksfirði, 587, 589, 590.
- í Laxárdal, 560, 568.
- Laxnes, 274.
- Leerbech, 750.
- Leiðarhafnartangi, 435.
- Leiðarhólmi, 568, 569 = Leiðarhólmr.
- Leiðarhólmr, 95, 105, 110, 392, 569.
- Leiðhólmi, 568 = Leiðarhólmr.
- Leiðólfstaðir, 569.
- Leikskálar í Breiðvík, 290.
- í Haukadal, 569.
- í Múlasýslu, 455.
- Leikskálavellir, 290.
- Leirá, 134, 149, 152, 159, 160, 162, 163.
- Leirárlaug, 134.
- Leirársveit, 134.
- Leirhafnarskörð, 432.
- Leirhöfn, 429, 432.
- Leirubakkaskógar, 539.
- Leirubakki, 517.
- Leirur, 447.
- Leiruvogar, 252, 255, 258, 735 —
- Leiruvogr í Kjalarnesþingi.
- í Austfjörðum, 447, 448.

Leiruvogr í Kjalarnesþingi, 252, 253,
449, 478, sjá Leiruvogar.
Leiruvogsá, 252, 253, 255, 258, 260,
270, 272.
Leiruvogstunga, 274.
Leiruvogsvatn, 258.
Lenn, 647.
Leppr, 79.
Lestapollr, 323, 574.
Leysingjastaðir, 61, 615
Ligkisten, 281 = Stöð.
Línakrar, 539.
Lítlatunga, 518.
Litlikroppr, 705.
Litluhólar, 681.
Ljá, 315, 569.
Ljáreyri, 569 = Nanstabót.
Ljárós, 569.
Ljárskógar, 315, 318, 562, 569.
Ljávratn, 569.
Ljósá, 512.
Ljósárdíli, 531.
Ljósavatn, 14, 15, 18, 695, 696,
722.
Ljótastaðir, 504.
Loðmundarfjörðr, 442, 750.
Loðmundarsæti, 507.
Lokhellur, 474 = Lokhylla.
Lokhylla, 457, 474 = Hrafnkelsstaðir.
Lómagnúpr, 546, 547.
Lón, 290, 296, 623 = Einarlón.
— í Skaptafellssýslu, 12, 253, 275,
439, 448, 449, 464, 468, 474,
478, 480.
Lónafjörðr, 432, 433.
Lóndrangar, 282, 296, 302.
Lónsheiði, 448, 449, 464, 474, 478.
Lónssveit, sjá Lón í Skaptafells.
Lúnaðsholt, 517, 518 = Lunansholt.
Lunansholt, 517, 518.
Lund, 372, 625.
Lundareykjadalr, 89, 570, 658, 778.
Lundr, 89, 180, 181, 655, 658.
Lunnúnir, 200, 665.
Lybika, 68, 625, 645.

Lýsa, 290.
Lækjamót, 112.
Lækjarbotnar, 516, 518.
Lækjardalr, 115.
Lækjarskógr, 563, 569.
Lækjarskógsfjörur, 321, 325, 560,
564, 566, 569.
Lögmannshlíð, 4, 45, 52—54, 59,
62, 410, 412.
Lögmannsvellir, 95 = Stóruvellir.
Löggrétta, 565.
Löggréttubalar, 528.
Löngufjörur, 285, 288.
M
Máfahlíð, 141, 151, 152, 287, 290,
294, 653.
Máfahlíðarvatn, 287.
Magnússkógar, 562, 571.
Malaríf, 282, 290, 296, 300, 302, 303.
Málmey, 237, 682, 710, 726.
Mandal, 161.
Mannabeinahlalli, 447.
Mannafallsbrekka, 290, 298.
Marðarnúpr, 73, 101, 103.
Markarfljót, 498, 501—05, 508—14,
521—24, 530, 531, 553, 555, 775.
Markgróf, 326.
Marselisborg, 757.
Mársbúðir, 693.
Mársdalr, 587.
Mársstaðir, 103.
Marteinstunga, 518.
Matarfell, 300 = Búrfell á Snæfells-
nesi.
Meðalfell, 569 = Staðarfell.
— í Kjós, 164.
— í Nesjasveit, 450.
Meðalfellsströnd, 290, 569 = Fells-
strönd.
Meðalnes, 486, 487.
Meiðastaðir, 705.
Melar nndir Eyjafjöllum, 505.
— í Melasveit, 32, 52, 74, 125, 126.
— á Skarðsströnd, 291.
Melasveit, 52.

- Melgraseyri, 643, 644.
 Melhólm, 753.
 Melkorkuhóll, 569.
 Melkorkustaðir, 569.
 Melr, 280.
 Melrakkanes við Hamarsfjörð, 447, 448, 481.
 — við Þistilfjörð, 432.
 Melrakkanesós, 481.
 Melrakkaslétta, 78, 429, 432, 471, 473, 481.
 Melsá, 316.
 Melstaðr, 15, 144, 149, 653, 697.
 Merkines, 96.
 Merkisgil, 577.
 Merkrvallargil, 260—62, 266, 268.
 Merkrvöllr, 260.
 Miðá, 321, 559, 563, 565—67, 569, 570, 573.
 Miðbær, 464, 465.
 Miðdalahreppr, 320—22.
 Miðdalapíng, 572.
 Miðdalir, 322, 559, 563, 565, 567, 568, 570, 572, 573.
 Miðfell í Árnassýslu, 773.
 Miðfjarðarnes, 434.
 Miðfjörðr í Húnavatnssýslu, 128, 473, 528.
 — á Langanesströndum, 434, 473.
 Miðgarðar í Staðarsveit, 703, 705, 706, 723, 764—65, 767.
 Miðhús í Gufudalsveit, 579, 591, 592.
 — í Hvolhrepp, 500.
 — í Reykhólasveit, 158.
 — á Rosmhvalanesi, 96.
 Miðjanes, 587, 710.
 Miðkot í Fljótshlíð, 534.
 — í Landeyjum, 528.
 Miðnes, 692.
 Miðnestunga, 578, 585, 587—90.
 Miðskálaá, 506.
 Miðskáli, 506.
 Miðskytja, 86.
 Miðvellir, 290.
 Miklaholtshreppr, 280, 288, 290, 309.
 Miklibær í Blönduhlíð, 75, 100, 176.
 — í Óslandshlíð, 408, 410, 412.
 Mikligarðr, 99, 410, 412.
 Mjóadalsá, 322.
 Mjóanes, 461, 462, 465, 466, 471, 478, 485, 492.
 Mjóanesháls, 465.
 Mjóidalr, 326.
 Mjóifjörðr, 443, 460.
 Mjósund, 278, 279, 287, 291 == Seljafjörðr.
 — í Svinadal, 564 == Mjósyndi.
 Mjósyndi, 570.
 Móar, 151.
 Móeiðarhvoll, 500, 533, 536.
 Moldarmúli, 297.
 Moldbrekka, 314.
 Moscovia, 667.
 Mosfell, 15, 16, 251, 253—76.
 Mosfellsdalr, 252—55, 258, 262, 263, 271, 272, 274.
 Mosfellsheiði, 16, 252, 253, 255, 258.
 Mosfellsveit, 16, 449, 777.
 Mosfellaveita, 262.
 Moshvoll, 500.
 Mosvellir, 76, 79.
 Múkahólar héðari, 304.
 — innri, 304, 305.
 Múkaskeið, 305.
 Múkastekkir, 305.
 Múkatóptir, 304.
 Múlaá, 485.
 Múlakot í Fljótshlíð, 557.
 — í Hörðudal, 320.
 — í Þorskafirði, 587 == Múli í Þorskaf.
 Múlakotsá, 579, 583.
 Múlasel, 314.
 Múlaselsmúli, 314.
 Múlasýsla, 228, 405, 440.
 Múlapíng, 91, 109, 126, 167, 220, 227, 228, 767.
 Múli, 570 == Stafholtshnúkr.
 — í Álptafirði, 448.
 — í Fljótadal, 439.

Múli í Gilsfirði, 587.
 — í Reykjadal, 25, 150, 408 —
 Fells múli.
 — neðri í Saurbæ, 572.
 — í Skriðdal, 454 = Þingmúli.
 — í Þorskafríði, 583, 587, 590, 591.
 Munadurhóll, 288.
 Munadstunga, 589 — Miðnestunga.
 Múnkaþverá, 34, 77, 123, 130, 134,
 135, 156, 409, 600, 626, 703.
 Múnkaþverárklaustur, 66, 118, 119,
 412, 413, 722, 755.
 Músará, 587.
 Mýnes, 462, 485, 486, sjá Mýnes.
 Mýnesskörð, 491.
 Mýrar í Dýrafirði, 88.
 — í Grundarfirði, 289.
 — (sveit) í Mýrasýslu, 29, 137, 292,
 309, 320, 596.
 — (sveit) í Skaptafellesýslu, 449,
 451, sjá Mýrasveit.
 — í Skriðdal, 461, 465, 466.
 Mýrarland, 591.
 Mýrartunga, 589, 590.
 Mýrasel, 431.
 Mýrastaðr, 463 = Desjarmýri.
 Mýrasveit, 449, 475 = Mýrar í Skapta-
 felles.
 Mýrasýsla, 137, 559, 765, 775.
 Mýrdalur, 529, 545, 548.
 Mýrdalsjökull, 554 = Kötlujökull.
 Mýrdalssandr, 554, 555.
 Mýrká, 409, 411.
 Mýrkvastofuhóll, 305.
 Mýrkvastofutópt, 305.
 Mýrnes, 462, 485, 486, 491 = Mýnes.
 Mývatn, 165, 410, 457.
 Mývatnsþing, 413.
 Mývatnsöræfi, 430.
 Mælifell, 408.
 Möðrudalur, 456, 492.
 Möðrudalsfjöll, 433, 473.
 Möðrudalsheiði, 456, 472, 473, 492.
 Möðrufell, 117.
 Möðruvallaklaustur, 124, 132, 133,

160, 406, 408, 412, 413, 613,
 716, 736.
 Möðrnvellir, 35, 40, 45, 48, 73, 82,
 83, 88, 91, 96—99, 102, 115,
 117, 124, 125, 160, 409, 613,
 615, 626, 661, 664, 695, 708,
 709.
 Möðr, 535.
 Mörk, 510—12 = Þórmörk.
 — 123, 621 = Stóramörk.
 — á Landi 58 (?), 517.
 — í Mosfellasveit, 260.
 — á Þórmörk, 511, 512, 544.
 Naðredalur, 588 = Hnatdalr.
 Nafnaklettur, 313.
 Náhlíð, 567.
 Narfeyrarfjall, 283, sjá Eyrarfjall við
 Álptafjörð.
 Narfeyri, 149, 283, 654, 757—59,
 772, sjá Eyri við Álptafjörð.
 Narva, 667.
 Náttthagar, 533.
 Naumdælafylki, 498.
 Naustabót, 569 = Ljáreyri.
 Naustadæli, 490.
 Nausthamar, 520.
 Nautavað, 551.
 Nautholt, 449.
 Nes, 450 = Nesjasveit.
 — 692 = Snðrnes.
 — í Aðalreykjadal, 410, 413.
 — í Norðfirði, 459, 465.
 — á Seltjarnarnesi, 136, 151, 166,
 670, 700, 702, 710, 727, 734.
 Neshraun, 291 Öndverðarneshraun.
 Neshreppur innan Ennis, 287, 288,
 290, 291.
 — utan Ennis, 284, 285, 288, 296.
 Nesjasveit, 449—51, 475.
 Niðarnes, 69.
 Niðarós, 182, 304, 392, 422, 614,
 651, 652, 664, 675, 682, 688.
 Niðrlönd, 698, 712.
 Niknlásarhús, 531, 533.

Nikulásarker, 724.
 Njarðvík, 441, 460, 475—77, 483,
 484, 487—90, 705.
 Njarðvíkrá, 477.
 Njarðvíkrdalr, 488.
 Njarðvíkrnanst, 490.
 Njarðvíksskriður, 477, 490.
 Njóladalserðt, 531.
 Nollarhaugr, 486.
 Nollarstaðir, 486.
 Nónborg, 562.
 Norðfjarðardalr, 465.
 Norðfjarðarhorn, 443, 479.
 Norðfjörður, 434, 443, 459, 464—66,
 646.
 Norðlendingafjórðungur, 62, 64, 66,
 67, 116, 207—09, 400, 406,
 456, 607, 612, 615, 620, 622,
 625, 629, 695.
 Norðlingavað, 121.
 Norðrá í Mosfellssveit, 263 = Kalda-
 kvísl.
 — í Norðrárdal, 724.
 Norðrárdalr, 570.
 Norðrdalr í Breiðdal, 445, 480.
 — í Dölum, 575.
 — í Fljótadal, 439, 482.
 Norðrfjörður, 465 = Norðfjörður.
 Norðrhólar, 564, 570.
 Norðrland, 115, 160.
 Norðrlönd, 355, 375.
 Norðrreykir, 262 = Reykir í Mos-
 fellsdal.
 Norðrsl, 564, 570.
 Norðrýsla, 703.
 Noregr, 5, 7, 12, 33—35, 41, 42,
 44, 46, 47, 49, 51, 53, 54, 56,
 57, 64, 67, 68, 73, 74, 76, 87,
 90—92, 96—99, 102, 105, 108,
 109, 120, 124, 140, 159, 161,
 163, 166, 168, 170—73, 175,
 177, 178, 181—83, 185, 188,
 193, 196, 197, 200, 204, 208,
 214, 216, 219, 223, 225, 231,

232, 238, 289, 305, 339, 355,
 357, 368, 369, 375, 377, 392,
 393, 401, 520, 527, 603, 606,
 611, 615, 618—20, 624, 625,
 628, 633, 635, 638, 643, 614,
 648, 649, 651, 656, 658, 660,
 664, 665, 667, 668, 671, 673,
 675, 676, 682, 688, 689, 693,
 698, 700, 707, 720, 736, 737,
 757, 379, 781.

Nápa 284.

Nápasveit 429, 431, 472.

Nápr í Dýrafirði 75, 77, 79, 122,
 627, 642, 669, 670.

— undir Eyjafjöllum, 506, 509.

— í Fljótslíð 500, 501.

— í Miðfirði 410, 412.

Nápskatla 432.

Nápskötluvatn 432.

Nápnadalr, 284, 301.

Nýborg, 689, 690.

Ný Castel (= Newcastle), 648.

Nýpr, 586.

Nýpsfjörður, 435.

Næfrholt, 515.

Ódáðahrann, 430.

Oddeyri 119, 695, 698.

Oddgeirshólar, 658.

Oddi á Rangárvöllum 498, 499, 525,
 526, 529, 551, 619, 628, 679.

— hinn litli á Rangárvöllum, 516.

Oddmarslæk, 467.

Oddsstaðahöfði, 485.

Oddsstaðir í Skógum, 440, 461, 462,
 474, 483 = Ormsstaðir í Skógum.

— í Lundareykjadal, 778.

— á Slöttu, 432.

Ófeigsfoss, 291 = Danðsmannsfoss.

Ófriðarstaðir, 705.

Ólafsdalr, 576, 588.

Ólafsfjörður, 413.

Ólafsvík, 291, 301.

Oldinborg, 675, 771.
 Orkneyjar, 653.
 Ormalón, 473.
 Ormalónsá, 431, 432.
 Ormalónsháls 432.
 Ormarsá í Fellum, 438—40.
 — hjá Melrakkaslétu, 473.
 Ormarshaugr, 459.
 Ormarsstaðaa, 438.
 Ormarsstaðir, 438, 459.
 Ormastaðir, 459 = Ormarsstaðir.
 Ormsá í Breiðdal, 445.
 — í Fellum, 439, 440 = Ormarsá í Fellum.
 — hjá Melrakkaslétu, 473 = Ormarsá hjá Melrakkaslétu.
 Ormsaugr 461 = Ormsleiði.
 Ormsleiði, 461 = Ormsaugr.
 Ormsstaðir í Eyðapinghá, 483.
 — á Skarðsströnd, 562.
 — í Skógum, 440, 459, 461, 462, sjá Oddstaðir og Orstaðir.
 Ormsvöllr, 534.
 Orrahóll, 279, 291, 559.
 Orrastaðir, 291 = Orrahóll.
 Orstaðir, 483, 485 = Ormsstaðir í Skógum.
 Ornstudalr, 570 = Orustulág.
 Orustubólmi, 568 = Leiðarhólmr.
 — í Saurbæ, 570.
 Orustulág, 570 = Ornstudalr.
 Orustunes, 294, 305.
 Ós í Bolungarvík, 79.
 — í Breiðdal, 446.
 — í Hæraði, 441, 488, 490 = Unaós.
 Ósafjöll, 436, 441 = Ósfjöll.
 Ósfjöll, 436, 460, sjá Ósafjöll.
 Óskabúð við Garðahraun, 760.
 Oslo, 46, 47, 97, 99, 644, 664.
 Óssabæjarlæk, 513.
 Óssabær, 529, 552—54.
 Ostende 712.
 Otrardalr, 291.
 Otzle (á Jótlandi), 712.

Pálsholt 326, 327, 865.
 Pálssel, 561.
 Papey, 725.
 Papós, 449.
 Papyli, 451, 475.
 Papyllifjall, 451, 475.
 Paradísarhellir, 544.
 Parísarborg, 154.
 Parma, 712.
 Partabæir, 263 = Partar.
 Partar, 263.
 Pentisborg, 305.
 Pètrskirkja (í Khöfn), 755.
 Phaltz, 698.
 Polbitsberg, 689.
 Pommern, 82, 172, 175.
 Prag, 713.
 Presthólahraun, 430.
 Presthólar, 431.
 Prestsfall, 305 = Prestshella.
 Prestshella, 305.
 Prestssteinn, 447.
 Purkey, 279, 283, 293, 561.
 Purkhólar, 300.
 Rafnkelsstaðir, sjá Hrafnkelsstaðir.
 Ránargil, 570.
 Ránargilsskriða, 575.
 Ránarvellir, 570, 574.
 Ranavað, 563.
 Rangá í Hróarstungu, 438, 454, 467, 484, 488.
 — (eystri og ytri) í Rangárþingi, 498—500, 503, 504, 513—18, 530, 533, 535—37, 539, 540, 549, 550.
 Rangárbotnar, 499, 539.
 Rangárós, 448, 499, 543.
 Rangárvallasýsla, 72, 122, 406, 555, 557, 597, 674, 675, 774.
 Rangárvellir (eystri), 13, 118, 463, 499, 514—16, 526, 536, 540, 541, 550.

- Rangárvellir ytri, 515, 516, 538, 539. — Land.
- Rangárþing, 8, 19, 32, 82, 87, 122, 167, 220, 498, 502, 521, 525, 528, 529, 548, 552, 621, 752, 767, 774.
- Rannveigarstaðir, 479.
- Rauðafell á Barðaströud, 588.
— undir Eyjafjöllum, 507, 521.
- Rauðaguðpr, 432.
- Rauðalækir í Holtum, 518.
— í Litlahéraði, 453.
- Rauðanes, 433.
- Rauðaskriða í Rangárþingi, 508, 514, 522 — Dimon stóra.
— í Reykjadal, 77, 78, 83, 90, 150.
- Rauðavíkrhöfn, 291.
- Rauðfeldsgjá, 302.
- Rauðimeir (ytri), 291.
- Rauðisandr, 105, 700, 708.
- Rauðkollsstaðir, 291.
- Rauðnefsstaðir, 513, 514.
- Rauðedalur, 588.
- Rauðsgil, 705.
- Rauðstock (ð: Rostock), 713.
- Rauðuskriður, 447.
- Rauðuvíkrhöfði, 305.
- Raufarberg, 87.
- Raufarhöfn, 473.
- Ranmsdælafylki, 508.
- Refsstaðir í Húnavatnssýslu, 115, 119.
— í Vopnafirði, 435, 469 — Refsstaðir.
- Refsstaðir, 435, sjá Refsstaðir í Vopnafirði.
- Reiðsker, 592.
- Reistarnúpr, 429, 432.
- Rendsborg, 677.
- Reyðarfjall, 440 — Hólmafjall.
- Reyðarfjörður, 440, 443—46, 457, 460, 469, 478, 479, 485.
- Reyðarvatn, 500.
- Reykhólar, 77, 82, 105, 140, 141, 152, 182, 584, 589, 653, 658, 670, 725, 740.
- Reykhólasveit, 158, 579, 580, 584, 586, 587, 589, 590, 592.
- Reykholt, 60, 126, 594, 595, 611, 644.
- Reykir í Mosfellsdal, 262 — Norðreykir.
— í Reykjahverfi, 263 — Suðreykir.
— í Ölfusi, 121.
- Reykjaá, 255, 259, 263, 266, 271, 273.
- Reykjadalur (syðri) í Borgarfirði, 570, 655 — Lundareykjadalur.
— í Þingeyjarsýslu, 25, 77, 150, 628.
- Reykjadalsá, 570, 573.
- Reykjafjall, 258, 273.
- Reykjaheiði, 430.
- Reykjaholt, 27, 29, 125, sjá Reykholt.
- Reykjahverfi, 252, 258, 273.
- Reykjalang, 273.
- Reykjanes, 152, 299, 578, 582, 586—89, 592.
- Reykjará, 456.
- Reykjarvík, sjá Reykjavík.
- Reykjasel, 456.
- Reykjavík, 151, 162—66, 168, 251, 252, 274, 275, 538, 548, 600, 601, 718, 722.
— á Baklátrum, 642.
- Reynifell, 513, 514.
- Reynines, 69.
- Reynir, 619.
- Reynistaðarklaustur, 78, 127, 130, 134, 412, 413, 697.
- Reynistaðir, 121, 130, 131, 137, 730, 735, sjá Staðir í Reyninesi.
- Reynivellir, 450, 451, 595.
- Rif undir Jökli, 224, 288, 300, 301, 653.
— á Slöttu, 432.
- Rífshöfn 301.
- Rífsós, 287, 302.
- Rípar, 357.

Ríp (Rípr), 409, 410, 412.
 Róiskelda, sjá Hróarskelda.
 Rollulækr, 280.
 Róm, 33, 74, 360, 376, 627, 642—
 45, 658, 663, 771.
 Rosmhvalanes, 84.
 Rússland, 310.
 Rútshellir, 508.
 Rögná, 315.
 Rögnarmúli, 315.
 Röst á Breiðafirði, 283.
 — á Straumfirði, 310.
 Safamýri, 536.
 Salteyrarós, 291, 293.
 Salthólmur, 570.
 Saltzburg, 648.
 Saltvík, 151.
 Sámsleiði, 533.
 Sámsreitir, 533.
 Sámsstaðafit, 530.
 Sámsstaðir í Fljótshlíð, 541.
 — á Jökuldal, 455.
 Sámsþúfa, 533 = Sámsleiði.
 Samsee, 757.
 Sandá, 481.
 Sandabygd, 430, 431.
 Sandalækr, 316.
 Sandar í Axarfirði, 430, 431.
 — undir Eyjafjöllum, 504, 505, 522.
 Sandaskörð, 491.
 Sandavarir, 505.
 Sandbrekka, 487, 489.
 Sandengi, 313, 314.
 Sandfell í Hnappadal, 315.
 — í Örnefni, 453.
 Sandgill, 515, 516, 536.
 Sandhólaferja, 504, 518, 539.
 Sandlækr, 487.
 Sandnes, 525.
 Sandvík fyrir Langanesströndum, 434.
 = Bakkafjörðr.
 — í Múlasýslu, 434, 443, 479, 480.
 Sauðafell, 117, 119, 570, 571, 573.
 Sauðanes, 433.

Sauðanes litla, 433.
 Sauðanesháls, 433.
 Sauðarfjörðr, 465 = Seyðisfjörðr (?).
 Sauðeyjar, 571.
 Sauðholt, 518.
 Sauðhús, 570.
 Sauðhúsvöllr, 509.
 Sauðlankadalr, 158, 164.
 Sauðlækr, 487.
 Sauranaust, 285.
 Sauranes, 294.
 Saurar, 280.
 Saurastekkr, 569.
 Sanravogr, 278, 291, 296, 305.
 Sanrbæjarhreppr, 578.
 Saurbær (sveit) í Dölum, 61, 564,
 566, 571—73, 575, 576, 582,
 588, 589, 615, 708.
 — í Eyjafirði, 97, 408.
 — í Holtum, 527.
 — á Kjalarnesi, 100, 140.
 — á Rauðasandi, 700.
 Saurhóll, 564, 575.
 Saurstaðir, 566, 573.
 Saxahóll, 279, 287, 291, 301, 302,
 312, 318.
 Saxahváll }
 Saxahvoll } sjá Saxahóll.
 Saxlund, 749.
 Seila í Skagafirði, 113, 673.
 Seilan hjá Bessastöðum, 667, 720,
 735, 736, 742, 744, 748.
 Sel í Helgafellsveit, 279, 291.
 — á Landi, 518.
 Selá í Selárdal, 322, 571.
 — í Vopnafirði, 435.
 Selalækr, 500.
 Selárdalur í Dalasýslu, 313, 320—
 25, 559, 565, 571, 572, 670,
 688.
 — í Vopnafirði, 435.
 Selás, 272.
 Seley, 444.
 Selhjót, 436, 441, 468, 483—85,
 487.

Selfjótsós, 441 — Unaós.
 Selgil (fremra), 591.
 Selhagi, 60.
 Selhóll, 322, 324.
 Seljabrekkur, 291.
 Seljadalr í Mosfellssveit, 252, 273, 275.
 — í Þorskafrði, 578.
 Seljafell, 309.
 Seljafjörðr, 278, 279, 287, 291 — Mjósund.
 Seljahöfði, 291.
 Seljaland undir Eyjafjöllum, 505, 522, 523, 525, 544, 773.
 — í Gufudalsveit, 580.
 — í Hörðudal, 321, 324—26.
 Seljalandsá, 504, 505, 508, 509, 523.
 Seljalandsfoss, 509.
 Seljalandsmúli, 508, 509, 511, 521, 540, 552, 553.
 Seljamýri, 750.
 Seljar, sjá Sel.
 Seljasund, 293, 561.
 Seljavellir, 505.
 Selsund, 515.
 Selsundsfall, 515.
 Seltjarnarnes, 49, 166, 404, 670, 701, 748, 774.
 Seltjörn, 136, 700, 710, 734.
 Selvallavatn, 293.
 Selvogr, 43.
 Seyðarfjörðr, 442, 465 — Seyðisfjörðr á Austfjörðum.
 Seyðisfjarðarflói, 442.
 Seyðisfjörðr á Austfjörðum, 442, 443, 465.
 — á Vestfjörðum, 156, 724.
 Síða, 15, 20, 545—47.
 Síðumúli, 270.
 Siglnes, 410, 413.
 Siglúvik, 498.
 Siglúvikróa, 498.
 Silfraskógar, 571.
 Silfrastaðir, 99.

Síreksstaðir, 436, 469, 470, sjá Síringsstaðir og Sýringsstaðir.
 Síringsstaðir, 436, — Síreksstaðir.
 Sjárvarborg, 89, 134, 626.
 Sjáland, 159, 310, 411, 415.
 Sjóarland, 433.
 Sjóskornr, 548.
 Sjótvín (Sjótún), 618.
 Skagafell, 466.
 Skagafjarðarsýsla, 130, 132, 133, 158, 159, 216, 406, 655, 736.
 Skagafjörðr, 7, 19, 60, 67, 75, 76, 80—82, 86, 89, 110—12, 151, 159, 160, 166, 673, 723, 763.
 Skál, 567.
 Skálafell á Snæfellsnesi, 294.
 — í Suðrveit, 451.
 Skálafjall, 567.
 Skálanes í Njarðvík, 477, 490.
 — í Vopnafirði, 86, 487.
 Skálanesskriðnr, 490.
 Skálavað, 458.
 Skálavík, 487.
 Skáldsstaðir, 589.
 Skálholt, 5, 22, 23, 26, 33, 61, 79, 82, 86, 92, 104, 109, 113, 114, 116, 117, 121, 133, 141, 145, 148, 152, 159, 161, 164, 168, 171, 193, 197, 198, 200, 202, 205, 232, 334, 386, 393, 395, 396, 399, 401, 404, 406, 415, 424, 596—98, 600, 601, 607, 612—14, 616—19, 621, 626, 627, 633, 637, 638, 642, 643, 645, 646, 652, 663, 669, 670, 675—77, 679—81, 684, 685, 688, 690, 692—94, 701, 702, 704, 714, 716, 719, 720, 722, 724, 725, 727, 736, 739, 747, 749—50, 763, 778.
 Skáli í Berufirði, 447.
 — undir Eyjafjöllum, 506, sjá Ásólfsskál, Miðskáli og Yzti-skáli.
 Skallabúðir, 291.

Skallanes, 291 = Skallabúðir.
 Skálmarkelda, 291.
 Skálmarnes, 566, 571.
 Skammidalr, 258, 273.
 Skán, 68, 625, 682, 689.
 Skanderborg, 336, 337.
 Skáney, sjá Skán.
 — í Borgarfirði, 18.
 Skaptafell, 435, 452, 453, 464, 475.
 Skaptafellsbrekkur, 571 = Húsa-
 brekkur.
 Skaptafellsýsla, 161, 405.
 Skaptafellsþing, 19, 167, 220, 546,
 547, 767.
 Skaptaholt, 58.
 Skarð í Haukadal, 576.
 — á Landi, 32, 62, 81, 514—16,
 527, 531, 532.
 — á Skarðsströnd, 25, 44, 45, 48,
 52, 58, 59, 63, 74, 88, 101,
 109, 116, 117, 152, 179, 562,
 654, 657, 658, 662, 663, 665,
 772.
 Skarðsá, 81, 88, 386, 594, 599,
 603, 616, 641, 655, 661, 662,
 664, 665, 667, 671, 676, 692,
 706, 707, 714.
 Skarðsbrekka, 450.
 Skarðsbrekkur, 489.
 Skarðsfjall, 531, 532, 539.
 Skarðsfjörðr, 449.
 Skarðsheiði, 312, 316.
 Skarðsströnd, 25, 291, 560, 579,
 582, 585, 580, 657.
 Skarfanes, 515, 516, 521.
 Skarfanesskógar, 538.
 Skarfsstaðir, 563.
 Skeggjadalr, 576.
 Skeggjastaðir í Fellnm, 486, 487.
 — á Jökuldal, 471, 496, 750.
 — á Langanesströndum, 433.
 — í Mosfellssveit, 252—55, 258,
 262, 272, 275, 705.
 — (í Vopnafirði?), 426.
 Skeggjasteinn, 565.

Skeggöxl, 562, 571, 575—77.
 Skeið (sveit) í Árnessýslu, 188,
 600.
 — í Hvolhrepp, 552.
 — á Snæfellsnesi, 278, 291.
 Skeiðará, 453.
 Skeiðarárjökull, 452.
 Skeiðarársandr, 453, 779.
 Skeiðsbrekkur, 571.
 Skerðingsstaðir (innri og ytri) í Grund-
 arfirði, 289.
 — í Hvammsveit, 568.
 Skíðahaugr, 541.
 Skíðbakki, 541.
 Skildinganes, 702.
 Skinnastaðir, 481.
 Skinnastaðr, 482 = Skinnastaðir.
 Skinnugil, 478.
 Skipaflótr, 532.
 Skipagerði, 528.
 Skipalækr, 576.
 Skipaskagi á Akranesi, 753.
 Skiphóll, 562.
 Skjaldabjarnarvík, 79.
 Skjaldarey, 571.
 Skjaldargil, 325, 327 = Hestagil.
 Skjaldatröð, 302.
 Skjaldey, 292, 571.
 Skjaldhamar, 327.
 Skjöldr, 327.
 Skjöldúlfnes, 446.
 Skjöldúlfstaðir, 438, 446, 495, 496.
 Skógafoss, 509, 543.
 Skógalón, 435.
 Skógar, 571 = Glerárskógar, Magn-
 ússkógar og Silfraskógar.
 — undir Eyjafjöllum, 15, 49, 123,
 507, 509, 529, 543, 544.
 — (syðri og ytri) í Hnappadal-
 sýslu, 314.
 — (sveit) í Múlasýslu, 483, sjá
 Skógasveit.
 — í Þorskafríði, 578, 585, 588—
 90.
 Skógarmannsgil, 326.

- Skógarnes (syðra), 80.
 Skógarströnd, 17, 79, 290, 292, 296,
 319, 320, 560, 563, 571, 572,
 575, 758, 772—73.
 Skógarvað, 535.
 Skógasandr, 554.
 Skógasveit, 457, 459, 461 = Skóg-
 ar í Múlasýslu.
 Skógey, 449.
 Skógsalda, 516.
 Skógs múli, 572, 574.
 Skógtjörn, 702.
 Skoradalr, 138, 714.
 Skoreyjar, 571.
 Skorastaðir, 464.
 Skorrey, sjá Skoreyjar.
 Skotland, 712.
 Skrattavarða, 572.
 Skrattavarði, 572 = Skrattavarða.
 Skrauma, 292, 321, 322, 324, 325,
 327, 567, 568, 571, 576 =
 Skraumuhlaupsá.
 Skraumuhlaupsá, 292, 319, 321—23,
 560, 561, 566, 571, 573 =
 Skrauma.
 Skrauthólar, 697.
 Skriða í Fljótsdal, 492 = Skriðu-
 klaustr.
 — í Hörgárdal, 90, 16'.
 — í Reykjadal, sjá Rauðaskriða í
 Reykjadal.
 Skriðdalr, 440, 441, 454, 456—59,
 461, 464, 474—76, 483, 485.
 Skriðdalsá, 440, 461, 463, 485 =
 Grímsá.
 Skriðudalr, 440, 457 = Skriðdalr.
 Skriðufell, 482.
 Skriðuklaustr, 114, 394, 492, 624,
 731, 750.
 Skriðuvík, 490.
 Skrúðey, 444, 445 = Skrúðr.
 Skrúðr, 444, 445, 478.
 Skúmsstaðir, 498, 504.
 Skurðarkot, 320.
 Skutulsey, 309.
 Skutulsfjörðr, 122.
 Skútunaut, 586.
 Sköfnungsey, 300, 577.
 Sköfnungsker, 300 = Sköfnungsey.
 Sleggjubeina, 292 = Sleggjubeinsá.
 Sleggjubeinsá, 292.
 Sleggjupollr, 451.
 Slenjudalr, 466.
 Slétta, sjá Melrakkaslétta.
 Sléttahlíð, 408.
 Sléttubjarnarastaðir, 576.
 Smjörvatnsheiði, 437, 464, 469, 471,
 472, 480.
 Smyrlishamar, 305.
 Snartarstaðanúpr, 429 = Reist-
 arnúpr.
 Snartarstaðir, 429, 432, 705.
 Snjallsteinsböðli, 518, 538.
 Snjófellsnes } sjá Snæfellsnes.
 Snjófjallsnes }
 Snjóholt, sjá Snæholt.
 Snodinge, 727.
 Snóksdalr, 69, 118, 119, 124, 125,
 137, 321, 322, 325, 327, 559,
 550, 572, 644, 670, 691, 692,
 697, 698, 705, 708.
 Snóksdalsbotn, 325, 559.
 Snóksdalseyjar, 300.
 Snóksdalspollar, 323, 573.
 Snorrastaðir, 572.
 Snotrunes, 463, 465, 477, 490, 491.
 Snæfell, 468 = Krossavíkrfjall.
 Snæfellejökull, 130, 282, 287, 288,
 292, 299—302, 312, 325, 433,
 560.
 Snæfellsnes, 63, 65, 292, 311, 322,
 433, 513, 571, 603.
 Snæfellsnessýsla, 74, 118, 128, 137,
 141, 149, 292, 322, 325, 562, 571,
 605, 702, 703, 705—07, 723,
 728, 753, 759, 764, 773, 775.
 Snæfellsströnd, 292, 312, 318.
 Snæfoksstaðir, 596.
 Snæholt, 486.
 Snæúlfeskógar, 486.

- Snödinge, 328.
 Sofandaskarð, 572 = Sópandaskarð.
 Sogn, 515.
 Sólheimahelði, 507.
 Sólheimajökull, 554.
 Sólheimar í Mýrdal, 507, 529.
 — í Samundarhlíð, 78.
 Sólheimasandr, 503, 554, 675.
 Sópandaskarð, 322, 326, 567, 568, 572.
 Sópandi, 322.
 Sótatötn, 447.
 Spágilsstaðir, 292.
 Spáun, 618, 643.
 Spirito, 618.
 Spjaldhagi, 71, 96, 97, 660, 661, 701.
 Staðaráróð, 284.
 Staðarbakki í Helgafellssveit, 277 — 79.
 — í Miðfirði, 107, 410, 412.
 Staðarfell, 18, 111, 118, 299, 559, 569, 575.
 Staðarfjall, 451.
 Staðarhöll, 31, 38, 111, 117, 563, 576, 577, 657, 658, 702, 708, 710.
 Staðarhólsá, 576, 577.
 Staðarhólsdalr, 571, 576.
 Staðarholt, 290.
 Staðarhraun, 314, 316, 318.
 Staðarsveit, 282, 284, 286, 290, 292, 295, 312, 703, 706, 764, 767.
 Staðarstaðr, 31, 129, 130, 148, 152, 290, 295, 696, 730.
 Staðr í Aðalvík, 670, 675.
 — í Hrítafirði, 410, 412, 649, 650, 653.
 — í Kinn, 410 = Þóroddsstaðr.
 — á Reykjanesi, 582, 583, 585 — 87, 740.
 — í Reyninesi, 69, 78, 91, 626.
 — í Steingrímsfirði, 739.
 — á Ölduhrygg, 31 = Staðastaðr.
 Stafá, 278, 291, 292, 295.
 Stafafell, 474, 480.
 Stafafellsdalir, 439, 449.
 Stafafellsengjar, 449.
 Stafangr, 182, 683, 688.
 Stafey, 300, 572.
 Stafholt, 31, 57, 59, 61, 69, 148, 716.
 Stafholtsey, 70.
 Stafholtsheknúkr, 570.
 Stafnes, 655.
 Stafnes, 305.
 Stakkaberg, 562.
 Stakkagil, 570, 572.
 Stakkahlíð, 442.
 Stakkahlíðarhrann, 442.
 Stakkgarðshlíð, 442 = Stakkahlíð.
 Stakkhamar, 290.
 Stakkhamarsfjörur, 292.
 Stakkholt, 510, 512, 523.
 Stakkr, 510.
 Standandanes, 435.
 Stangá, 324.
 Stapatötn, 301.
 Stapafell, 297, 302.
 Stapaumboð, 128, 129, 141, 149, 753, 773.
 Stapi, sjá Arnarstapi.
 Starmýrardalr, 448.
 Starmýri, 447, 448.
 Steinhellir, 531.
 Steinar, 507, 509, 531.
 Steimbogi, 483.
 Steindórseyjar, 574.
 Steinninnsholt, 510.
 Steinningsstaðir, 509, 511, 512.
 Steingil, sjá Steinhylr.
 Steinhylr, 577 = Merkisgil.
 Steinkelsstaðir, 441 = Steinarauðarstaðir.
 Steinkross, 515.
 Steinnes, 112, 114.
 Steinnýjarstaðir, 410, 412.
 Steinhólsdalr, 589 = Bæjardalr í Barðastr.

Steinólfshaugr, 589.
 Steinólfshjalli, 576, 577, 580, 589.
 Steinraðarstaðir, 441, 474.
 Steinsholt undir Eyjafjöllum, 508,
 510, 512, 523, 555.
 — í Gnúpverjahrepp, 22.
 Steinsholtsá, 510, 511.
 Steinslækr, 518.
 Steinsstaðir, 512.
 Steinstópt, 499, 518.
 Steinsvað, 488.
 Steinvíghólmur, 683—85.
 Stekkjarborg, 281.
 Stenjastaðir, 410 = Steinnýjar-
 staðir.
 Stigamannaskarð, 305.
 Stiklastaðir, 17.
 Stokkalækr, 500.
 Stokkhólmur, 625, 654, 667, 672.
 Stokkseyri, 89, 745.
 Stokkshaugr, 589.
 Stokkshjalli, 589, 590.
 Stóraborg, 507, sjá Borg undir Eyja-
 fjöllum.
 Stóraeyri, 287.
 Stóraglerá, sjá Glerá í Kræklinga-
 hlíð.
 Stóralág, 449.
 Stóramörk, 8, 508, 509, 522, 555,
 621.
 Stóraskarð, sjá Skarð á Landi.
 Stóridalur í Eyjafirði, 410.
 — undir Eyjafjöllum, 9, 92, 93,
 97, 99, 503, 505, 508, 509,
 521—25, 527, 529, 531.
 Stóriklofi, sjá Klofi.
 Stórinúpr, 152.
 Stórislógr, 569, 574 = Þykkvisslógr.
 Stórólshvöll, 500, 533, 534, 551.
 Stórólshvolsfjall, 529.
 Stóruvellir, 95, 517.
 Stotalækr, 500 = Stokkalækr.
 Strandaflói, 434.
 Strandasýsla, 136, 140, 141, 695,
 759, 763.

Strandir, 79, 112, 141.
 Straumfjarðará, 288, 290, 292, 309
 Straumfjarðarós, 292.
 Straumfjarðartunga, 292.
 Straumfjörðir á Mýrum, 292, 309,
 310, 314, 318.
 — á Snæfellsnesi, 280, 292.
 Straumur, 465, 688, 693.
 Straumsfjörðir, 71 = Straumfjörðir
 á Mýrum (?).
 Streiti, 445, 446, 479.
 Strjúgklettr, 305.
 Strjúgr, 115, 119.
 Stræti, 445, 479 = Snæfelleströnd.
 — á Rangárvöllum, 500.
 — í Selvogi, 43, 47, 96, 111.
 Stuðlar, 443.
 Stykkishólmur, 283, 294, 296, 617,
 780, 783.
 Styrmissaker, 451.
 Styrsbrekka, 580, 585, 589.
 Stærriarslógr, 165, 410, 412, sjá
 Árslógr.
 Stöð, 281, 289 = Brimlárhöfði.
 Stöðvarfjörðir, 445, 724.
 Stöng, 512.
 Súðavík, 54, 642.
 Suðrá í Dalasýslu, 559.
 — í Mosfellesveit, 263 = Reykjaá.
 Suðrárdalur, 559, 563.
 Suðrbúðarey, 310.
 Suðrdalur í Breiðdal, 445, 475, 480.
 — í Dölum, 575.
 — í Fljótsdal, 435, 439, 464, 470,
 476, 482.
 Suðrey, 293.
 Suðrland, 47, 449, 482, 509, 548,
 559.
 Suðrnes, 404, 687, 692, 693, 702,
 704, 717, 718, 777, 779, 782.
 Suðreykir, 283 = Reykir í Reykja-
 hverfi.
 Suðrsveit, 449—52, 475, sjá Fells-
 hverfi.
 Súgandafjörðir, 88.

Sukkertoppen, 279 = Kirkjufell.
 Sumarliðabær, 518.
 Sunnlendingafjórðungur, 21, 61, 67,
 69, 203, 400, 401, 548, 615,
 620, 625, 767, 675.
 Sunnudalur, 435, 469, 470.
 Sunnudalsá, 435, 436, 468—70.
 Sunnudalsþing, 464.
 Surtshellir, 311.
 Svaðbæli, 545.
 Svalbarð (á Svalbarðsströnd), 63,
 66, 127, 152, 410, 412, 432,
 695.
 Svalbarðsströnd, 66.
 Svalsmöl, 302.
 Svalþúfa, 296, 303.
 Svarfaðardalur, 57, 65, 615, 626,
 722.
 Svartfell, 642.
 Svefneyjar, 158, 163, 164, 584.
 Sveinsstaðir undir Jökli, 284, 301.
 — í þingi, 110, 112, 113, 669,
 673, 717.
 Sveinungavatn, 432.
 Sveinungsvík, 432, 471, 473.
 Sveinungsvíkrháls, 473.
 Sveinungsvíksel, 473.
 Svelgsá, 281, 286, 287, 293, 294.
 Svelgsárdalur, 278, 281, 293, 294.
 Svendborg, 151.
 Svenstrup, 719.
 Sverðskelda, 572.
 Svertingestaðir, 512, 521—23.
 Svíaríki, 67, 105, 172, 175, 193,
 654, 667, 672, 673, 689, 737,
 744, 748, sjá Svíþjóð.
 Sviðholt, 161, 702.
 Sviðinhornadalur, 447, 476 = Ham-
 arsdalur.
 Sviðinhornahraun, 439, 447.
 Sviðnur, 584.
 Svignaskarð, 737.
 Svínabjúgr o. s. frv., sjá Svínbjúgr
 o. s. frv.

Svínadalur í Dölum, 558, 560, 564 —
 66, 569—73, 577.
 — í Húnavatnssýslu, 658.
 Svínadalur, 558, 568.
 Svínafell, 453, 464, 475, 481.
 Svínaskarð, 270.
 Svínatungur, 512.
 Svínavatn í Húnaþingi, 114.
 — á Snæfellsnesi, 293 = Selvalla-
 vatn.
 Svínbjúgr, 313, 323, 325, 559, 572,
 sjá Hitardalsheiði.
 Svínbjúgsdalur, 313, 323, 572.
 Svínbjúgshryggur, 325, 559.
 Svíney, 283, 293 = Parkey.
 Svínhagi, 516.
 Svínhornadalur, 476 = Sviðinhorn-
 dalur.
 Svíþjóð, 68, 375, 624, sjá Svíaríki.
 Svörtubjörg, 522 = Hrafnabjörg
 undir Eyjafjöllum.
 Syðrigarðar, sjá Garðar í Staðarsveit.
 Syðritunga, 290.
 Syðrivík, 435, 436, 464, 474.
 Syðstibakki, 498.
 Sýringsstaðir, 468, 469 = Síreks-
 staðir.
 Sæból, 293.
 Sældingsmýri, 506, 531.
 Sælingsdalur, 293, 558, 559, 562, 563,
 567, 572.
 Sælingsdalsá, 559, 568, 570, 575.
 Sælingsdalsheiði, 560, 563, 565, 571.
 Sælingsdalstunga, 61, 293, 568, 572,
 573, 615.
 Sæmundarhlíð, 78, 724.
 Sæunnarstaðir, 115.
 Söðlahólar, 681.
 Sökkólfadalur, 559, 560, 570, 573.
 Sölvahamar, 281, 292, 293, 297,
 300—02.
 Sölvamannagata, 649.
 Sönderborg, 686.
 Söngbellir í Hitardal, 313.
 — undir Jökli, 302.

Tannstaðarbakki, 653.

Teigará, 437, 495.

Teigr í Fljótshlíð, 501—03, 517, 522,
533, 534, 539, 665.

— í Hvammsveit, 561.

— á Jökuldal, 437.

Teigssandr, 503, 551—53.

Teigstungnarani, 510.

Teigstungur, 510.

Tindfjallajökull, 540.

Tinnudalsá, 445.

Tjaldanes í Mosfellssveit, 259, 265,
271.

— í Saurbæ, 570, 573, 575, 576,
586.

Tjaldaneshlíð, 586.

Tjaldaneshyrna, 582.

Tjaldanessandr, 573.

Tjaldastaðir, 537.

Tjarnir, 505, 522, 773 (undir Eyja-
fjöllum).

Tjörfastaðir, 517.

Tjörn (á Vatnsnesi), 410, 412, 626.

Tjörnes, 430.

Tobbahóll, 455, 457.

Tókastaðir, 486.

Tonderup, 720.

Tóptafell, 452.

Tóptarkelda, 572.

Tóptavellir, 436.

Tóptavöllr, 436, 468, 469, 471.

Torfá, 299, 301.

Torfastaðagróf, 530.

Torfastaðir í Biskupstungum, 680.

— í Jöklnsárhlíð, 436, 465, 495.

— í Vopnafirði, 86, 436, 471.

Torffjall, 573, 576.

Torfnes, 573, 576.

Tónlækr, 575.

Traðardalur, 577.

Traðardalsdrög, 577.

Traðarholt, 141.

Traðir í Hvammsveit, 558.

— í Suðrey, 293.

Traustagata, 589 — Tröllagata.

Trèbrú, 437.

Tregasteinn, 324.

Trèkyllisvík, 136.

Trigill, 326.

Tröð, 302.

Trölladyngja, 430.

Tröllagata, 589 — Traustagata.

Tröllaháls, 278, 284.

Tröllakirkja, 302.

Tröllaskeið, 565, 573.

Tröllaskógr, 516, 547.

Tunga, 279 — Galtardalstunga.

— 438, 454, 463 — Hróarstunga.

— í Fljótum, 156, 157, 159.

— í Hörðudal, 321, 323, 325, 326,
561, 573.

— í Króksfirði, 589 — Miðnestunga
og Mýrartunga.

— í Saurbæ, 571, 573 — Bessa-
tunga.

— í Snnudal, 470.

— í Sælingsdal, 573 — Sælings-
dalstunga.

Túngarðr, 575.

Tunguá á Fellströnd, 575 — Galtar-
dalsá.

— í Hvammsveit, 558 — Sælings-
dalsá.

— í Miðdölum, 570.

Tungudalur, 466.

Tungufjall, 482.

Tunguheiði, 496.

Túnsberg, 5, 42, 52, 105, 166, 167.

Tvidægra, 562.

Tvisker, 450, 452, 475.

Tyrestrup, 770

Týról, 707.

Úlfarsá, 252, 275.

Úlfarsfell, 252, 258, 275 — Úlf-
mannsfell.

— á Snæfjallanesi, 277, 278, 280,
283, 288, 289, 293, 296.

Úlfarsfellsháls, 278, 281, 284, 288, 293.
 Úlfmannsfell, 252, 258, sjá Úlfarsfell.
 Úlfsdalafjöll, 108.
 Úlfsfjöll, 436.
 Úlfsstaðir, 705.
 Úlmannsfell, 252, 258 = Úlfmannsfell.
 Unalæk, 441 = Unulæk á Völlum.
 Unaós, 441, 474, 483, 484, 488, 490, — Selfjótssós.
 Undirfell, 408.
 Unnlæk í Eyðapinghá, 441.
 — á Völlum, 441.
 Uppsalar á Barðaströnd, 590.
 — í Eyðapinghá, 485 = Uppsvalir.
 — í Hvolbrepp, 500.
 Uppsvalir, 485 = Uppsalar í Eyðapinghá.
 Upsar, 57, 615, 626.
 Urðir, 64—66, 76, 101, 103, 623.
 Urriðá, 565, 573.
 Urthvalafjörðr, 288, 293 = Hvalafjörðr (Kolgrafarfjörðr).
 Útibleiksstaðir, 653.
 Útlandeyjahreppr, 530.
 Útlandeyjar, 503, 526, 530, 536, 553.
 Útmannasveit, 476.
 Útskálar, 64.
 Uxalæk, 440.
 Uxamyri, 458.
 Uxnabrekkur, 293 = Öxnabrekkur.
 Vaðafell, 588.
 Vaðalfjöll, 587.
 Vaðbergshús, 66, 68, 624, 625.
 Vaðbrekka, 455.
 Vaðilseyri, 590.
 Vaðilshöfði, 277, 280, 293, 296.
 Vaðlaping, 45, 96, 100, 105, 108, 167, 184, 220, 412.
 Vagnhólar, 509.
 Valafall, 577.
 Valagilsá, 466.
 Valasnös, 285.

Valgerðarhlaup, 496.
 Vallalaug, 344.
 Vallanes, 160, 415, 439, 440, 459, 461, 466, 485.
 Vallasveit, 459 = Vellir í Móla-sýslu.
 Vallholt, 80, 647, 649.
 Valshamar, 79, 281.
 Valþjófsstaðir, 573.
 Valþjófsstaðr, 460, 475.
 Varberg, 66 = Vaðbergshús.
 Varðafell, 579, 588.
 Varðgjá, 108.
 Varðhús (= Vardöhus), 658, 660.
 Vardö, 683.
 Varir, 705.
 Varmadalslæk, 500 = Hróarslæk.
 Varmahlíð, 542.
 Varmahlíðardalur, 542.
 Varmidalr í Mosfellssveit, 151.
 — á Rangárvöllum, 500.
 Varmilæk, 14.
 Vatn (í Haukadal), 558, 573, 574.
 Vatnahverfi, 115.
 Vatneyri, 754.
 Vatnajökull, 430, 431, 437, 459, 451, 468, 475, 478.
 Vatnsdalr í Fljótshlíð, 501, 535, 541.
 — í Húnapingi, 112, 128, 141, 144.
 — á Snæfellsnesi, 291, 295.
 Vatnsdalsfjall, 500.
 Vatnsdalsháls, 293.
 Vatnsdalshöfði, 293, 229 = Vatns-hálsstöfði.
 Vatnsendi, 138.
 Vatnsfell, 500, 501.
 Vatnsfjörðr, 75, 75, 131, 157, 157, 613, 642—44, 652, 653, 655, 668, 670, 674.
 Vatnsháls, 293 = Vatnsdalsháls.
 Vatnshálsstöfði, 278, 281, 293, 294.
 Vatnshorn, 561, 563, 571, 578.
 Vatnsleysa, 97, 748.
 Vatnsnes, 107, 410.
 Vatnssel, 558, 561.

- Vatnsskarð í Miklaholtshrepp, 309
 — Dufgusdalr.
 — í Múlasýslu, 475, 489.
- Vattarnes, 440.
- Veita, 262, 267—69, sjá Hrísbúar-
 veita og Mosfellsveita.
- Vellir, 313, 318 — Hitardalsvellir.
 — á Barðaströnd, 589, 590.
 — á Landi, 95 — Stóruvellir.
 — minni (ytri) á Landi, 516.
 — (sveit) í Múlasýslu, 440, 441,
 459—61, 466, 485.
 — í Svarfardal, 626, 650.
- Ver, 27 — Álptaver.
- Veslseyri, 569 — Vestliðaeyri.
- Vestari-botnar, 302.
- Vestdalr, 443.
- Vestdalsá, 443.
- Vestfirðingafjórðungur, 61, 64, 66, 67,
 69, 156, 203, 248, 400, 620,
 623, 685, 705.
- Vestfirðir, 37, 43, 394, 395, 494,
 607, 615, 619, 700, 708, 742,
 775.
- Vestliðaeyri, 323, 569, 573.
- Vestmannaeyjar, 123, 398, 401, 519,
 543, 548, 621, 645—48, 651,
 718, 728.
- Vestrárdalr, 435, 436, 471.
- Vestrðalsá, 435, 471.
- Vestrfjöll, 436.
- Vestrbolt, 507.
- Vestrhóp, 64, 386, 623, 655.
- Vestrland, 46, 559.
- Vestrlönd, 504.
- Vestrsjór, 698.
- Vetleifsholt, 518.
- Viborg, 690.
- Viborgarstípti, 761.
- Viðarvík, 433.
- Viðborð, 451 — Vindborð.
- Viðey, 28, 30, 100, 106, 108, 143,
 163, 193, 197, 198, 200, 205,
 394, 636, 637, 642, 676, 680,
 685, 697, 700, 742 (hospítal).
- Viðeyjarklaustr, 393, 394, 404, 616,
 637, 676, 678, 679, 690, 694,
 697, 705.
- Viðfjörðr, 434, 443.
- Viðidalr í Húnaþingi, 73, 112, 144.
 — í Skaptafellssýslu, 480.
- Viðidalstunga, 73, 77, 101, 103, 104,
 144, 147, 158, 159.
- Viðihólar, 496.
- Viðimáli, 322.
- Viðimýri, 19, 76, 623.
- Viðir, 259, 263, 266, 267, 269, 270,
 273.
- Viðiroddi, 259, 271.
- Viðivallagerði, 460, 476.
- Viðivellir (fremri og ytri) í Fljótssdal,
 458, 560, 465, 466, 471, 492.
 — í Skagafirði, 141.
- Viðvík í Skagafirði, 412, 762—63.
 — í Vopnafirði, 435.
- Vífilsdalr, 321, 323, 324, 566, 573,
 574.
- Vífilsdalsá, 321, 566.
- Vífilsstaðir, 702.
- Vífilstóptir, 294.
- Víghóll, 273.
- Víghólsstaðir, 561.
- Vígr, 147.
- Vígrafjörðr, 278, 285, 286, 294—
 96, 305.
- Vík hin innri, 474 — Syðrivík.
 — á Flateyjarðal, 661.
- Víkarskeið, 541.
- Víkin í Noregi, 668, 700.
- Víkingslækr, 516, 549, 550, 552.
- Villingadalr, 483.
- Vindás í Hvolhrepp, 500.
 — á Landi, 516.
- Vindborð, 451.
- Vindborðsfjall, 451.
- Vindgjá, 490.
- Vindheimar, 129.
- Wingegaard, 329.
- Vinheiði, 265.
- Virkisbali, 565.

Virkishús, 488 = Ytrasel.
 Virkisstaðir, 441, 448 = Virkishús.
 Visby, 667, 686.
 Vogar í Gullbringusýslu, 253 =
 Kvígnvogar.
 — við Mývatn, 165.
 Vogr, 294.
 Vomúlastaðasel, 553.
 Vomúlastaðir, 529.
 Vopnafjarðará, 435, 471.
 Vopnafjörður, 24, 82, 86, 133, 224,
 432, 434—37, 459, 464, 469—
 73, 475, 478—80, 487, 494,
 496, 740.
 Votberrig, 707.
 Vælungerði, 548, 705.
 Vöðlaþing, 755, 759, 772, sjá Vaðla-
 þing.
 Vöðlavík, 443, 444, 469, 478, 480.
 Völlr, 500, 526, 533, 535.
 Völvastaðir, 591.
 Vörðufell, 281.
 Wildstrup, 694.
 Yrjar, 516.
 Ytraleiti, 283.
 Ytrasel, 441, 488 = Virkishús (Virki-
 staðir).
 Ytrihóll, 498.
 Ytri-Hólmr, 755.
 Yxnabrekkur, 294 = Öxnabrekkur.
 Yxnakelda, 303 = Öxnakelda.
 Yxney, 294, 575 = Öxney.
 Yztiskáli, 506.

Þangbrandsbryggja, 447.
 Þangbrandshróf, 447.
 Þerney, 79, 171, 705.
 Þerneyjarsund, 642, 643, 646, 647.
 Þernunes, 441, 478.
 Þiðrandabúfa, 477, 489.
 Þingey, 70, 625.
 Þingeyjarsýsla, 95, 130, 149, 493.
 Þingeyjarþing, 15, 90, 105, 167, 183,
 220, 413, 759.

Þingeyraklaustr, 67, 128, 136, 141,
 142, 144, 410, 412, 413, 734,
 742.
 Þingeyrar, 54, 76, 77, 84, 103, 104,
 135, 136, 147, 408, 612, 626,
 650, 741, 780.
 Þinghóll í Hvammssveit, 565.
 — á Mýrum, 312.
 — í Skriðdal, 461 = Beljandi.
 Þingholt, 516, 551.
 Þinghöfðabúðir, 464.
 Þinghöfðar, 464, 465 = Þinghöfði.
 Þinghöfði, 463—65, 471.
 Þingmannaklif, 464, 476.
 Þingmáli, 440, 464, 471.
 Þingnes, 70, 125.
 Þingskálanes, 285, 294.
 Þingskálar, 463, 516, 530, 535,
 549—51.
 Þingekalaþing, 551.
 Þingvallaborg, 295.
 Þingvallasveit, 253.
 Þingvallatangi, 295.
 Þingvellir á Þórsnesi, 294, 295.
 — við Öxará, 13, 162, 164, 595,
 619, 662, 679.
 Þingvöllr, 162, 172, 173, 177, 193,
 194, 703, 758, 776 = Þing-
 vellir við Öxará.
 Þistilfjarðarfloi, 429, 432.
 Þistilfjarðarsveit, 433.
 Þistilfjörður, 432, 433, 471, 473.
 Þjóðólfshegi, 518.
 Þjófabellir, 552.
 Þjófapollar, 550.
 Þjórsá, 33, 498, 499, 516—19, 528,
 530, 531, 536, 538, 539, 542,
 548, 549, 551, 614, 617, 619,
 675.
 Þjórsárdalur, 482, 512.
 Þjórsárholt, 517 = Holt (sveit).
 Þjórsárós, 499.
 Þórarinsdalr, 316, 318.
 Þórarinsdalsá, 316, 318.
 Þorbeinsstaðir, 295.

- Þorbjarnarhóll, 455 = Tobbahóll.
 Þorbrandestaðir, 471.
 Þórdalsheiði, 457.
 Þórfell, 496.
 Þorgeirsdalr, 579, 588, 591.
 Þorgeirshaugr, 535.
 Þorgeirsklettr, 535.
 Þorgeirsstaðahlíð, 321, 326, 327.
 Þorgeirsvað, 535, 536.
 Þorgerðarstaðir, 470, 482.
 Þorgerðarþúfa, 460.
 Þorgilsstaðir, 591, 592.
 Þórisbjörg, 295.
 Þórisdalr, 544.
 Þórishöfði, 281 = Bægifótshöfði.
 Þórisstaðaháls, 578.
 Þórisstaðir í Hrafnkelsdal, 455.
 — í Þorskafirði, 578—83, 585, 588, 591, 592.
 Þóristóptir, 295.
 Þorkelsboði, 574.
 Þorkelshóll, 91.
 Þorkötlustaðir, 616.
 Þorlákshafnarskeið, 705, 771.
 Þorleifsstaðir, 513, 514.
 Þorleikstaðir, 54, 81, 86, 89, 176.
 Þormóðsdalr, 252, 273, 275.
 Þormóðsleiði, 273.
 Þormóðstangi, 592.
 Þórnes, 460.
 Þórnesþing, 167, 220.
 Þóróddstaðr, 413 = Staðr í Kinn.
 Þórólfsá, 513.
 Þórólfsdys, 295.
 Þórólfsfell, 501, 502, 510—13, 541.
 Þórólfshöfði, 281 = Bægifótshöfði.
 Þorragarðr, 477, 487, 489.
 Þórsá, 289, 295.
 Þórsárdalr, 281, 283, 292, 293, 295.
 Þórsdalsheiði, 457 = Þórdalsheiði.
 Þórsböfn, 433.
 Þorskafjarðardalr, 584, 594 = Kollabúðadalr.
 Þorskafjarðarheiði, 584, 587, 591.
 Þorskafjarðarskógar, 590.
 Þorskafjarðarþing, 57, 58, 102, 167, 220, 293, 588.
 Þorskafjörðr, 57, 579, 581—85, 587—90, 592.
 Þórsmekkrani, 508, 510.
 Þórsmörk, 502, 509—12, 514, 524.
 Þórsnes, 277, 283, 285, 286, 288, 290, 294, 295.
 Þorsteinsstaðir, 436, 468, 469, 471.
 Þórsvogr, 296 = Hofstaðavogr.
 Þórudalr, 457.
 Þórugil, 325, 559.
 Þórunnarhálsar, 515.
 Þrálnsreit, 534.
 Þrándarholt, 517.
 Þrándarholtsbakkar, 517.
 Þrándarjökull, 475.
 Þrándarstaðir í Hrafnkelsdal, 455.
 — undir Jökli, 296, 301.
 Þrándheimr, 50, 198, 200, 683, 688.
 Þrengsli, 325.
 Þrep skjöldr, 327.
 Þrihyrnigr, 514, 535, 536, 540, 541, 552.
 Þrihyrningshálsar, 514, 540.
 Þrihyrningsmörk, 501, 502, 514.
 Þrælaeyði, 519.
 Þrælapyttir, 267—69.
 Þrælavík í Fljótsdal, 462.
 — undir Jökli, 296, 303.
 Þrændalög, 50.
 Þröngá, 511, 512.
 Þröskuldadalr, 324.
 Þröskuldar, 562.
 Þúfa, 517.
 Þáfubjörg, 296, 303.
 Þuridarstaðadalr, 455.
 Þuridarstaðadalsá, 455, 456.
 Þuridarstaðir í Eyvindarárdal, 460, 466.
 — í Fljótsdal, 455, 482.
 — á Þórsmörk, 511, 512.
 Þverá, 34, 661 = Munkaþverá.
 — í Dalasýslu, 561, 566, 574.
 — litla í Fljótslíð, 503.

- Þverá í Fnjóskadal, 661.
 — á Jökuldal, 497.
 — í Rangárþingi, 498, 500, 502—
 504, 530, 536, 551, 553, 555.
 — í Skagafirði, 60.
 — í Vestrhópi, 64, 623.
 — í Vopnafirði, 470.

Þverárdalur, 577.

Þverárkot, 270, 271.

Þverárþing, 33, 167, 220, 765.

Þverdalr, 558, 566, 574.

Þverfell, 576, 577.

Þvergill, 574 = Þverá í Dalasýslu.

Þvottá, 448, 474, 645.

Þvottáreyjar, 447.

Þykkvabæjarklaustur, 147, 394, 679.

Þykkvibær í Álptaveri, 27, 133, 193,
 638.

— í Rangárþingi, 498, 499, 518,
 531, 536.

Þykkvískógr, 84, 105, 574 =
 Stórislógr.

Þýskaland, 120, 696, 713.

Þúdarsteinn, 481.

Þúey, 640.

Þúgisdýr, 519.

Þúgisslóa, 518.

Þúlþekr, 481.

Þústaðahver, 263, 266.

Þústaðir, 263, 263.

Þústjörn, 301 = Esjutjörn.

Ögr á Þórsnesi, 295, 296.

— í Ögrsveit, 80, 94, 95, 101,
 102, 117, 119, 130—33, 140,
 147, 191, 192, 587, 654, 658,
 665, 669.

Ögvaldsnes, 53, 418.

Öldugróf, 533.

Ölfus, 16, 33, 121, 123, 664, 684,
 704, 705.

Ölfusá, 26, 251, 511, 542, 679.

Öndurðeyri, 296 = Öndverðareyri.

Öndverðareyri, 117, 283, 296 —
 Hallbjarnareyri.

Öndverðarnes, 279, 291, 302, 311,
 312.

Öndverðarneshraun, 291,

Öngulsá, 461.

Öngulsstaðir, 123.

Önundarfjörður, 76.

Örlygsstaðir í Skagafirði, 31, 32.

— á Snæfellsnesi, 277, 283, 284,
 291, 296.

Öræfagil, 492.

Öræfajökull, 452 = Hnappavallajökull.

Öræfasveit, sjá Öræfi.

Öræfi, 435, 450, 452, 453, 464, 475,
 638.

Österaut, 745.

Öxará, 13, 122, 184, 221, 223, 225,
 231, 235, 248, 251, 675, 677.

Öxarárhólmur, 122, 139, 690, 770.

Öxarárþing, 95, 110, 180, 182, 184—
 86, 190, 192, 194, 200—204,
 206, 218, 219, 221, 222, 227,
 228, 239, 692.

Öxarfjörður, sjá Axarfjörður.

Öxarheiði, 456 = Öxi.

Öxarhraun, 476.

Öxi, 447, 456, 476.

Öxl, 277, 290, 296, 297.

Öxnaberg, 666.

Öxnabrekkur, 294, 296 = Uxnabrekkur
 (Yxnabrekkur).

Öxnadalr, 96.

Öxnadalshéiði, 628.

Öxnagróf, 574, 575.

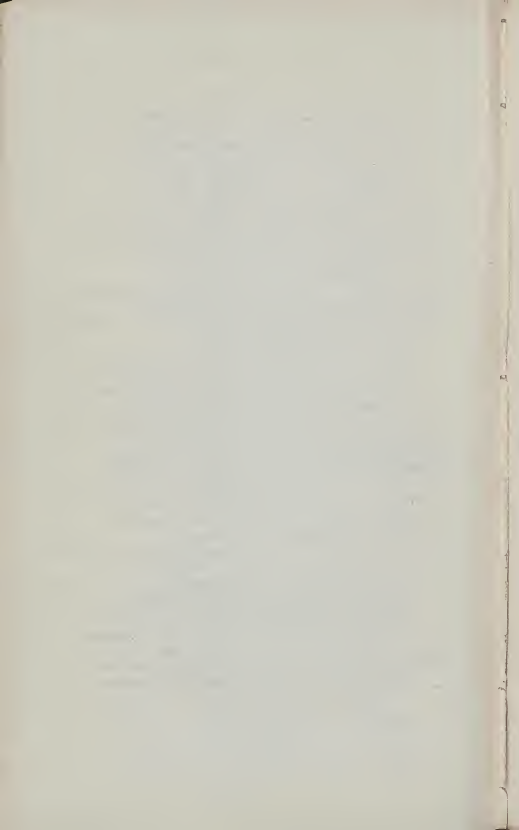
Öxnahóll, 411 = Öxnhóll.

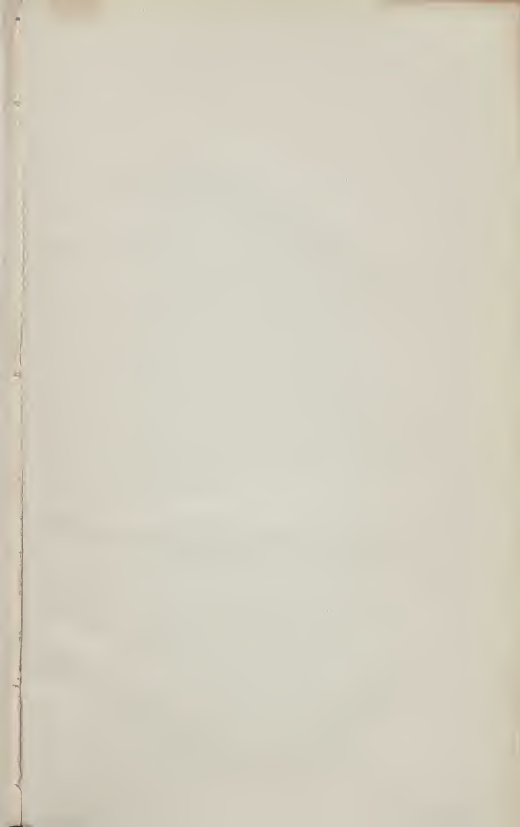
Öxnahraun, 476 = Öxarhraun.

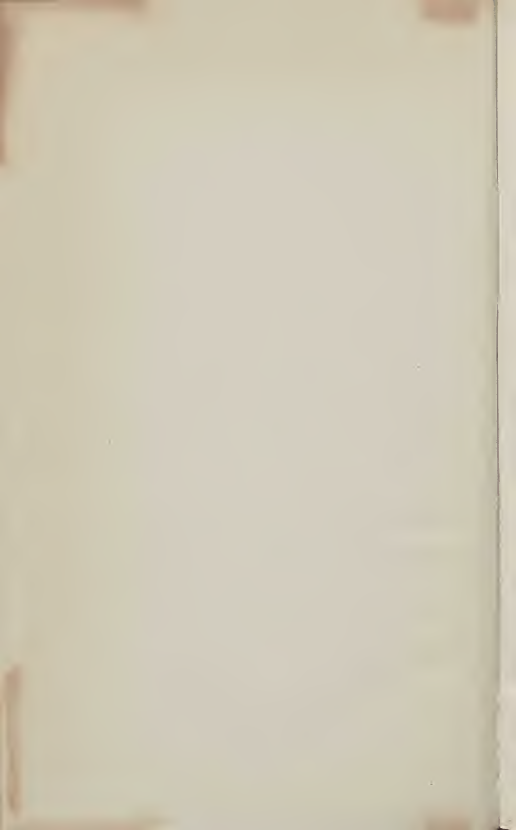
Öxnakelda, 303.

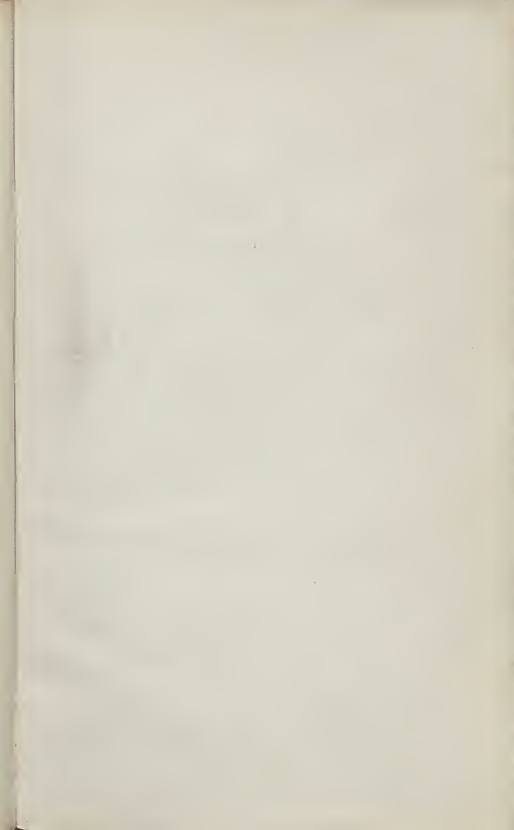
Öxney, 283, 284, 294, 296, 575, 577.

Öxnhóll, 409 = Öxnahóll.

100427777 - 5

